

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

9

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Α΄
(ΟΜΙΛΙΑΙ Α΄ - Κ΄)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἰ π ὀ

ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΣΑΚΑΛΗ, Φιλολόγου

καὶ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΙΚΗ, Φιλολόγου

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ὑφηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, Π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

9

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Α'
(ΟΜΙΛΙΑΙ Α' - Κ')

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον, ἡ ὄλη δραῖσις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, (345 - 407), ἀποτελεῖ ζωντανὸν παράδειγμα τοῦ τί εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιήσῃ ἓνας ἄνθρωπος, ὅταν καίεται ἀπὸ τὴν δίδυμον φλόγα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης.

Μικρόσωμος καὶ ἀσθενικός ὁ υἱὸς τῆς ὑποδειγματικῆς Ἀνθούσης ἐγένεσε τὴν ἐποχὴν του καὶ ἐφώτισε τὰς μεταγενεστεράς ἐποχὰς μετὰ τὴν δραῖσιν καὶ τοὺς ἀγῶνας του, κατέκτησε πλήθη ἀμέτρητα ψυχῶν, ἐγαλούχησε πνευματικῶς γενεάς, συνεκλόνησε τὴν καρδίαν μιᾶς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας, ἔλαβε πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὸν χορὸν τῶν πατέρων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἄφησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐνὸς λαμπροῦ μετεώρου, τὸ ὁποῖον ἐδαπανήθη χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ἦτο ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ψυχὴ γενναία καὶ «διεγηγεμένη», ὅπως λέγει ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον, ψυχὴ γενναία καὶ ἀγρυπνος. Καὶ ἡ ψυχὴ αὕτη «πανταχοῦ προπηδᾷ καὶ τὰ κείμενα ὑπερβαίνει σκάμματα», ρίπτεται εὐτόλμως εἰς δυσκόλους ἀγῶνας καὶ πραγματοποιεῖ κατακτήσεις ποῦ καταπλήσσουν.

2. Τοὺς κλονισμοὺς τῆς γενναίας αὐτῆς ψυχῆς παρακολουθοῦμεν μετὰ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὸ τεράστιον συγγραφικὸν ἔργον του, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται εἰς 1500 περίπου λόγους καὶ 250 ἐπιστολάς καὶ καταλαμβάνει 18 ὀγκῶδεις τόμους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σειρὰν τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne. Καὶ εἶναι βεβαίως καταπληκτικόν, ἀλλ' ὄχι—ὡς ἐκ τῆς πράξεως ἀπεδείχθη—καὶ ἀκατόρθωτον

νά ἐκφωνηθοῦν τόσοι λόγοι εἰς τὸ διάστημα τῆς διακονίας ἑνὸς ἀνθρώπου. Ἀξιοθαύμαστον ὅμως εἶναι ποῦ εὐρέθη ὁ χρόνος νὰ ἀποκτηθῇ διὰ τῆς μελέτης, τῆς ἀφθόνου καὶ ἐνδελεχοῦς, τόσον ἀπίστευτον ποσὸν γνώσεων ἀπὸ τὰς Γραφὰς καὶ τὴν θύραθεν φιλολογίαν καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ μὲ τὴν ἄνεσιν εἰς τὸ τιτάνιον αὐτὸ κηρυκτικὸν ἔργον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία καὶ ἡ βαθεῖα ἐπίδρασις ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς καθόλου Ὁρθοδόξου πίστεως εἶναι ἀνυπολόγιστος. Καὶ σήμερον τὸ ἔργον τοῦτο μελετᾶται καὶ θαυμάζεται καὶ θεωρεῖται καὶ εἶναι ἀπαραίτητος σύμβουλος παντός, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βάθος καὶ νὰ κατανοήσῃ πλήρως καὶ ὀρθῶς τὴν ἀγίαν Γραφήν, νὰ ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα διὰ τὴν καταπολέμησιν πλανῶν καὶ αἰρέσεων, διὰ τὴν σταθεροποίησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως τῆς ἰδικῆς του καὶ τῶν ἄλλων.

3. Τοῦ συγγραφικοῦ καὶ ρητορικοῦ σταδίου τοῦ Χρυσοστόμου διακρίνονται τρεῖς φάσεις:

α) *Τῶν ἀσκητικῶν καὶ ἄλλων πραγματειῶν*, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν κατὰ τὴν μέχρι τῆς χειροτονίας του εἰς πρεσβύτερον περίοδον, ἥτοι μέχρι τοῦ 386 μ.Χ.

β) *Τῶν ὁμιλιῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ* κυρίως καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνῆλθε τὴν 5ην Δεκεμβρίου τοῦ 397.

γ) *Τῶν ἐπιστολῶν*, τὰς ὁποίας ἔγραψε κατὰ τὴν περίοδον τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν καὶ τῆς ἐξορίας του ἀπὸ τοῦ 404 μέχρι τοῦ θανάτου του (407) πλησίον τῶν Κομάνων τῆς Ἀρμενίας, ὅπου «ὡς ἥλιος ἔδυ» κατὰ Θεοδώρητον (βλ. Φωτίου: Μυριόβιβλος 273).

4. Εἰς τὸ εὐρύτατον κηρυκτικὸν ἔργον τοῦ Ἰωάννου ἔχουν τὴν λαμπρὰν θέσιν τῶν αἰ ἐρμηνευτικαῖ ὁμιλίαι αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται:

α) Εἰς τὴν *Παλαιὰν Διαθήκην*. Εἰς αὐτὰς ἀνήκουν π.χ. αἱ ὁ-

μιλίαι εἰς τὴν Γένεσιν, τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, αἱ ὅποια ἀνέρχονται εἰς 76 συνολικῶς.

β) Εἰς τὴν *Καινὴν Διαθήκην*. Εἰς αὐτὰς ἀνήκουν, ἐκτὸς ἄλλων, ἡ ἔρμηνεία εἰς τὸ τέταρτον, τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, (ὁμιλίαι 88, ἐκφωνηθεῖσαι περὶ τὸ 391), καὶ ἡ ἔρμηνεία εἰς τὸ πρῶτον, τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ἡ ὅποια συγκροτεῖται ἐξ ἑνενηκοντα ὁμιλιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δέκα ἕξ πρῶται μὲ ἀπόδοσιν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ μὲ τὰς ἀπαραιτήτους σημειώσεις ἐκδίδονται εἰς τὸν ἀνὰ χεῖρας τόμον.

5. Ἀπὸ τὰ δύο προβλήματα, ποῦ δηλαδὴ καὶ πότε ἐξεφωνήθησαν αἱ ὁμιλίαι αὐταί, δυσκολώτερον εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν χρόνον. Ὁ Montfaucon εἰς τὸν 57ον τόμον τῆς Ἑλληνικῆς σειρᾶς τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne (σελις 3 τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1862) δέχεται διὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐκεῖ ἀναφέρει, ὅτι αἱ ὁμιλίαι συνετάχθησαν καὶ ἐξεφωνήθησαν ὄχι πρὸ τοῦ 390 καὶ ὄχι μετὰ τὸ 398. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἐξεφωνήθησαν περὶ τὸ 390. Τὸν ε' αἰῶνα μετεφράσθησαν εἰς τὴν Συριακὴν καὶ Ἀρμενικὴν καὶ ἀπὸ τοῦ ι' αἰῶνος εἰς τὴν Ἀραβικὴν καὶ ἄλλας γλῶσσας.

Ἡ ἐκφώνησις 90 ὁμιλιῶν καὶ μάλιστα σπουδαίων εἰς χρονικὸν διάστημα ἑνὸς περιήπου ἔτους φαίνεται κάτι τὸ σχεδὸν ἀδύνατον, ἂν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ἰωάννης δὲν αὐτοσχεδιάζει οὔτε ὁμιλεῖ ἀνευθύνως. Μελετᾷ, σταθμίζει, κρίνει ὅ,τι θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ἀνατρέχει συνεχῶς εἰς τὰς Γραφάς, ἐπιστρατεύει ἐπιχειρήματα ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀναφέρεται ἐνίοτε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Γραμματεῖαν χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποφεύγῃ νὰ ὁμιλῇ καὶ περὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, νὰ ἐξαίρη καὶ νὰ ἐπαινῇ ὅ,τι καλόν, νὰ ἐπικρίνῃ καὶ καυτηριάζῃ ὅ,τι κακὸν συναντᾷ εἰς αὐτήν. Ἄν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν τὴν ἀσφαλῆ πληροφορίαν ὅτι ὁ Ἰωάννης ὠμίλει δύο φοράς τὴν ἑβδομάδα, ἐκάστην Κυριακὴν καὶ ἐκάστην Παρασκευὴν, κατὰ δὲ τὰς Τεσσαρακοστὰς καὶ τὰς Διακαινησίμους καθημερινῶς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑνενηκοντα

ὁμιλιῶν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἑνὸς ἔτους ὑπερκαλύπτεται καὶ ὀδηγούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκτὸς τῶν 90 ὁμιλιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπόμνημα, ὁ Ἰωάννης θὰ ἐξεφώνησε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἄλλας εὐκαιριακὰς ὁμιλίας, ἀσχέτους πρὸς τὴν ἑνιαῖον σύνολον ἀποτελοῦσαν σειρὰν ταύτην.

6. Πῶς συνθέτει τὰς ὁμιλίας του αὐτὰς ὁ Χρυσόστομος; Εἰς ἐκάστην ὁμιλίαν ἐρμηνεύει ὠρισμένον ἀριθμὸν στίχων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν συνέχειαν τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ἐρμηνευθέντων. Τοὺς στίχους αὐτοὺς ὑποδιαιρεῖ εἰς μικρότερα τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐξετάζει κατὰ δύο τρόπους: Ἐκ τῆς ἑνὸς αἶρει τὰς ἀντιφάσεις, τὰς ὁποίας εἴτε ἡ καλοπροαίρετος μὲν ἀλλὰ ὄχι καὶ βαθέως εἰς τὸ νόημα εἰσχωροῦσα σκέψις μερικῶν νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει, εἴτε ἡ κακόβουλος καὶ διαστρεβλωτικὴ μανία τῶν αἰρέσεων δημιουργεῖ. Ἐκ τῆς ἑτέρας προβάλλει πρακτικὰ διδάγματα, ἀπορρέοντα ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πρὸς ἠθικὸν καταρτισμὸν τῶν πιστῶν. Τελειώνει συνήθως μὲ τὴν ἔξαρσιν μεγάλης ἠθικῆς ἀληθείας, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ ἀδιαφορία ἔναντι τοῦ πλούτου, ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῆς θλίψεως ἐπὶ τῶν παντοίων ἐνεργειῶν μας κ.ἄ.

Κατὰ τὸν ἀπλοῦν αὐτὸν καὶ στιβαρὸν τρόπον δομοῦνται ὅλαι αἱ ὁμιλίας.

Ἐκ τῶν ἄλλων διαφέρει ἡ πρώτη, ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται εἰς συγκεκριμένον τμήμα τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἀλλὰ, ἀποτελοῦσα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὅλης σειρᾶς, διανοίγει τὰς προσβάσεις εἰς τὸ ἐπιβλητικὸν πνευματικὸν σύνολον τοῦ Ὑπομνήματος εἰς τὸν Ματθαῖον.

Εἰς αὐτὴν ἐρμηνεύονται μερικαὶ βασικαὶ ἰδέαι. Ποία λ.χ. εἶναι ἡ σημασία τῆς μελέτης τῆς Γραφῆς διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ πιστοῦ, ποία ἡ θέσις τῆς Κ.Δ. ἔναντι τῆς Παλαιᾶς καὶ ἔναντι τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, διατί ὁ Ματθαῖος ὠνόμασε τὴν διήγησίν του Εὐαγγέλιον. Ἀναφέρονται τὰ προβλήματα,

τὰ ὅποια θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ ὁμιλητὴς εἰς ὅλην τὴν σειράν, καυτηριάζεται ἢ ἀδιαφορία πρὸς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνοντα εἰς ἀξίαν τὸ κατάφλεκτον ὄρος καὶ προετοιμάζονται οἱ ἄκροαταὶ νὰ δεχθοῦν τοὺς λόγους πού θὰ ἀκολουθήσουν μὲ ἱεράν προσδοκίαν καὶ «ὀρθίας ψυχάς».

7. Ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξεφωνήθησαν αἱ ἀποτελέσασαι τὸ εἰς Ματθαῖον ὑπόμνημα ὁμιλίας, εἶναι εὐκολώτερον νὰ καθορισθῇ ἐξ ἐσωτερικῶν κυρίως μαρτυριῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προχίρως ἀναφέρομεν ὀλίγας.

α) Εἰς τὴν Ζ' ὁμιλίαν ὑπάρχει σαφὴς ἀναφορὰ τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ πρῶτον οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν ὠνομάσθησαν Χριστιανοί.

β) Ἀναφέρεται τὸ γεγονός τῆς ἐγκαταστάσεως πληθύος μοναχῶν εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως ὄρος.

γ) Ἀσκεῖται πολλαχοῦ πολεμικὴ κατὰ τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἱερός ὁμιλητὴς ζῆ εἰς περιβάλλον, ὅπου ἀκμάζει τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἔχει δὲ καὶ πολὺ πρόσφατον ἀκόμη τὴν προσωπικὴν ἀναστροφὴν μὲ τὴν ἐλληνικὴν πνευματικὴν δημιουργίαν.

Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλά, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα, ὀδηγοῦν εἰς τὸ ἀσφαλές συμπέρασμα ὅτι αἱ ὁμιλίας ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Ἴσως δὲν εἶναι ἐπομένως περιττὸν νὰ λεχθοῦν ὀλίγα περὶ αὐτῆς.

8. Ἡ Ἀντιόχεια ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (τὸν δ' αἰ. μ.Χ.) πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, μὲ 200.000 περίπου ἐλευθέρους κατοίκους, ἐκτὸς τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἀνήρχοντο κατὰ τινὰς εἰς 500.000.

Οἱ κάτοικοι προήρχοντο ἐξ Ἀθηνῶν κυρίως ἀλλὰ καὶ ἐκ Μακεδονίας, Κρήτης καὶ Κύπρου, ὅχι ὀλίγοι δὲ ἦσαν Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι εἶχαν προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἄλλοι εἶχαν παραμείνει πιστοὶ εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν καὶ προσεπάθουν νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς πρώτους, μὲ

ἀποτέλεσμα νὰ νοθεύεται ἡ πίστις τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν ἐξ Ἰουδαϊκῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων.

Ἡ πλειονότης τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς Ἀντιοχείας εἶχεν ἀσπασθῆ ἔνωρὶς τὸν Χριστιανισμόν. Ἦδη τὸ 362, ὅτε ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεσκέφθη τὴν Ἀντιόχειαν, εὔρεν πολὺ ὀλίγους εἰδωλολάτραι, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς τὸ ἔργον του «Μισοπώγων».

Τὸν συμπαγῆ χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ἐπηρέαζαν ἀκόμη ὄχι μόνον τὸ πρόσφατον εἰδωλολατρικὸν παρελθόν, ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι αἱρέσεις, αἱ ὅποια ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν χῶρον κυρίως τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατῶρθωναν νὰ παρασύρουν πολλοὺς ἐκ τῶν πιστῶν καὶ νὰ ταραάζουν τὴν Ἐκκλησίαν. Αἱ Ἰουδαίζουσαι αἱρέσεις συνέχεαν τὸν Χριστιανισμόν μετὰ τὸν Ἰουδαϊσμόν. Ὁ Μανιχαϊσμός ἀπέρριπτεν ἐντελῶς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ὁ ἰδρυτὴς του ὁ Μάνης ἢ Μανιχαῖος, ἐδίδασκεν ὅτι εἶναι ὁ Παράκλητος. Ὁ Ἀρειανισμός, τοῦ ὁποίου πηγὴ ἦτο ἡ Ἀντιόχεια, ἀφοῦ ἐκεῖ ἔδρασε καὶ ἐδίδασκεν ὁ ὁμώνυμος τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τοὺς Νεκρικοὺς διαλόγους τοῦ Λουκιανός, πολὺ μορφωμένος καὶ εὐφυής, τὸν ὅποιον ὁ Harnack ἀποκαλεῖ «Ἀρειον πρὸ τοῦ Ἀρείου», ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι «ὁμοούσιος τῷ Πατρί». Ἡ αἵρεσις τοῦ Νεστορίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Παρθένος ἐγέννησε τὸν Χριστὸν (Χριστοτόκος) ἄνθρωπον. Ἡ αἵρεσις τοῦ Εὐτυχοῦς, πρεσβυτέρου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μόνον μίαν φύσιν, τὴν θείαν, διότι ἡ ἀνθρωπίνη ἀπερροφήθη ὑπὲρ αὐτῆς.

9. Πρὸς ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα κακὰ εἶχε νὰ παλαίση ὁ Ἰωάννης. Τὸ ἀκροατήριόν του ἦτο εὐρὺ καὶ ἀπετελεῖτο κυριώτατα ἀπὸ ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον μετάσχει εἰς τοὺς πολέμους τῆς ἐποχῆς. Ἄλλως δὲν θὰ εἶχον νόημα αἱ συχναὶ προτροπαὶ τοῦ μεγάλου ρήτορος πρὸς τοὺς ἀκροατάς του νὰ ἀνακοινῶνουν καὶ νὰ συζητοῦν μετὰ τὰς συζύγους καὶ τὰ τέ-

να των τὰς ὀμιλίας ἢ ἡ παρατήρησις ὅτι, ἐνῶ τοὺς εἶναι εὐάρεστος πᾶσα περὶ πολέμου ἀφήγησις, δὲν συγκινουῦνται ἐπαρκῶς ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ πολέμου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου.

Τὸ ἀκροατήριον τοῦτο καὶ δι' αὐτοῦ ὅλον τὸν λαὸν τῆς Ἀντιοχείας ἐπεδίωκε μονίμως καὶ σταθερῶς νὰ ὀδηγήσῃ ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ ἀληθῆ πίστιν, τῆς ὁποίας πιστὸς ἦτο ἐκεῖνος ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστοὺς νὰ στηρίξῃ, νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς νὰ συνειδητοποιήσουσιν τὴν νέαν πίστιν των, νὰ κλονίσῃ καὶ ἐξαλείψῃ τὰς αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ πολλαὶ ἦσαν τότε καὶ μὲ φανατισμὸν προεβάλλοντο καὶ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν ἐμπνευστῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν των, πρὸ πάντων ὅμως νὰ ζωοποιήσῃ τὸ γράμμα καὶ τὸν τύπον εἰς θερμὴν πίστιν καὶ αὐτὴν νὰ μεταβάλλῃ εἰς πράξιν.

Τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀνέλαβεν οἰκειοθελῶς καὶ αὐτοβούλως καὶ τὸν διεξήγαγεν ἄριστα, διότι ἐβοηθεῖτο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μεγάλην μόρφωσίν του καὶ τὴν ἀναβλύζουσαν ρητορικὴν του δεινότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν βαθεῖαν καὶ ἀκλόνητον πίστιν του, τὴν εὐρεῖαν γνῶσιν τῶν Γραφῶν, τὴν εὐγένειαν τοῦ ὕφους καὶ τοῦ χαρακτῆρος του, τὴν ἰκανότητά του νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατηρίου του καὶ τοῦ ὅλου πληρώματος τῆς ἐκκλησίας εὐρύτερον, τὴν πλουσίαν καὶ σαφῆ καὶ ἰσχυρὰν ἐπιχειρηματολογίαν του, τὸν ἀληθῶς χριστιανικὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον βίον του. Δι' ὅλα αὐτὰ «ὁ λαὸς σφόδρα συνεκρότει καὶ ἠγάπα αὐτόν», κατὰ τὸν Σχολαστικὸν Σωκράτη (Ἐκκλ. Ἰστ. VI, 4, 8), τὸν ζήσαντα τὸν ε' μ.Χ. αἰῶνα.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὰ τὰ προσόντα τοῦ Ἰωάννου. Διέθετε ἐπὶ πλεόν ἐξαιρετικὴν εὐχέρειαν νὰ ἐκφράζῃ διὰ λόγων ἀπλῶν καὶ εὐλήπτων ὑψηλὰ διδάγματα καὶ ἰδέας, νὰ μὴ εἶναι ποτὲ δυσπαρακολούθητος. Ὁ λόγος του εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε σαφῆς, ἢ γλῶσσα ρέουσα καὶ παραστατική. Χρησιμοποιοεῖ ζωηροτάτας εἰκόνας, κάμνει λεπτὰς καὶ ἀκριβεῖς δια-

κρίσεις, ἐνίοτε ἐκσπᾶ εἰς λυρικούς ὕμνους, πάντοτε συναρπάζει. Γνωρίζει σαφῶς τὴν ζωὴν τῶν ἀκροατῶν του καὶ εἰς αὐτὴν συνεχῶς ἀναφέρεται πολλάκις μὲ γλῶσσαν δριμυτάτην, ἢ ὁποῖα τέμνει καὶ καίει. Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη καυτηριάζη, ἡ ἀγάπη διαφαίνεται διὰ μέσου κάθε λέξεως καὶ οἱ ἀκροαταὶ του τὴν διαισθάνονται ἀσφαλῶς. Γνωρίζουν καὶ ἐκεῖνοι τὸν διδάσκαλόν των. Ἀκούει αὐτὸς τὴν καρδίαν των καὶ αἰσθάνονται ἐκεῖνοι τὰ κινήματα τῆς ἰδικῆς του. Καμμία ψυχικὴ ἀπόστασις δὲν χωρίζει τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοὺς μαθητάς, τὸν ποιμένα ἀπὸ τὰ πρόβατα, τὸν πατέρα ἀπὸ τὰ τέκνα. Ἀκολουθοῦν κατὰ δύναμιν τὸν πνευματικὸν ἡγέτην, ὁ ὁποῖος παραμένει ἄκαμπτος εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰς πεποιοθήσεις του, κηρύσσεται ἐχθρὸς κάθε συμβιβασμοῦ, κάθε ὑποχωρήσεως, κάθε ἀποκλίσεως ἀπὸ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἠθικὸν χωρὶς παραφορὰν καὶ μῖσος, εἶναι ἐπικριτὴς καὶ πολέμιος πάσης πλάνης, πάσης ἀνηθικότητος, πάσης παραβάσεως τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας καὶ παρὰ τὸν πανύψηλον στόχον του οὐδέποτε ἀπογοητεύει, ἀλλ' ἐμψυχώνει ἐξ ἐναντίας πάντοτε.

Καὶ τὸ ἀκροατήριον τοῦ γίγαντος τῆς Ὁρθοδοξίας τὸν ἀκολουθεῖ. Ἀκολουθεῖ ὅσον ἡμπορεῖ τὸν οἰκουμενικὸν διδάσκαλον, «τὴν ἐρίβρομον» σάλπιγγα τοῦ θείου λόγου. Κινεῖται καὶ ἴσταται μαζί του, βοᾷ καὶ σιωπᾷ, ὀρθώνεται καὶ γονατίζει, πίπτει καὶ ἀνεγείρεται καὶ πάντοτε ζῆ καὶ θὰ ζῆ καὶ πληθύνεται καὶ θὰ πληθύνεται μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων καὶ θὰ ὀδεύῃ μετ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν καὶ Τελειωτὴν τῆς πίστεως, ζωντανὴ ἔκφρασις τοῦ ἀπεράντου πόθου τοῦ Ἰωάννου νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὸν Χριστόν.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

1. "Ἐδει μὲν ἡμᾶς μὴδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων
βοηθείας, ἀλλ' οὕτω βίον παρέχεσθαι καθαρὸν, ὡς τοῦ Πνεύ-
ματος τὴν χάριν ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς,
5 καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω τὰς καρδίας τὰς ἡμετέ-
ρας διὰ Πνεύματος ἐγγεγράφθαι. Ἐπειδὴ δὲ ταύτην διεκρου-
σάμεθα τὴν χάριν, φέρε καὶ τὸν δεύτερον ἀσπασώμεθα πλοῦν.
Ἐπεὶ ὅτι τὸ πρότερον ἄμεινον ἦν, καὶ δι' ὧν εἶπε, καὶ δι' ὧν
ἐποίησεν, ἐδήλωσεν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ τῷ Νῶε καὶ τῷ Ἀβραάμ
10 καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς ἐκείνου, καὶ τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Μωϋσεῖ δέ,
οὐ διὰ γραμμάτων διελέγετο, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καθαρὰν εὐ-
ρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὸν τῆς κακίας
ἐνέπεσε τὸν πυθμένα ἅπας τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος, τότε λοιπὸν
γράμματα καὶ πλάκες καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις. Καὶ τοῦτο
15 οὐκ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ ἀγίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Και-
νῇ συμβὰν ἴδοι τις ἂν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκέ τι γρα-
πτὸν ὁ Θεός, ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπηγ-
γείλατο δώσειν χάριν. «Ἐκεῖνος γὰρ ὑμᾶς ἀναμνήσει», φησί,
«πάντα». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο πολὺ ἄμεινον ἦν, ἄκουσον
20 διὰ τοῦ προφήτου τί φησι. «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν,
διδούς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας γράψω
αὐτούς, καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Καὶ ὁ Παῦλος δὲ

1. Ἀρχαία ἑλληνικὴ παροιμιακὴ ἔκφρασις, ἡ ὁποία ἐλέγετο διὰ δευ-
τέραν ἀπόπειραν νὰ ἐπιτευχθῆ κάτι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης. Τὴν
ἀναφέρουν διάφοροι ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς (Πλάτων, Ἀριστοτέλης
κ.ἄ.).

2. Ἰω. 14,26

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

1. Ἐπρεπε βέβαια ἐμεῖς νὰ μὴ ἔχωμεν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῶν γραμμάτων ἀλλὰ νὰ παρουσιάζωμεν τόσον καθαρὸν βίον, ὥστε ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος νὰ λαμβάνη τὴν θέσιν βιβλίων διὰ τὰς ψυχὰς μας, καὶ ὅπως αὐτὰ ἔχουν γραφῆ με μελάνην, ἔτσι καὶ αἱ καρδίαι μας νὰ ἔχουν γραφῆ με τὸ Πνεῦμα. Ἀφοῦ ὁμως ἀπεκρούσαμεν τὴν χάριν αὐτὴν, ὥς ἀποδεχθοῦμεν τοῦλάχιστον τὸ «δεύτερον ταξίδι»¹. Ὅτι τὸ πρῶτον ἦτο καλύτερον, μᾶς τὸ ἐφάνερωσεν ὁ Θεὸς καὶ με ὅσα εἶπε καὶ με ὅσα ἔκαμε. Διότι καὶ με τὸν Νῶε καὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ἀπογόνους ἐκείνου καὶ με τὸν Ἰώβ, καὶ με τὸν Μωϋσῆ ἀκόμη, δὲν ἐπεκοινωνοῦσε με γράμματα ἀλλ' ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως, ἐπειδὴ εὔρισκε τὸν νοῦν των καθαρὸν. Ὅταν ὁμως ὁλος ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπεσεν εἰς τὸν πυθμένα κυριολεκτικὰ τῆς κακίας, τότε πλέον χρησιμοποιοῦνται τὰ γράμματα καὶ αἱ πλάκες καὶ ἡ ὑπενθύμισις ποὺ αὐτὰ παρέχουν. Τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀγίους τῆς Παλαιᾶς ἀλλὰ τὸ βλέπει κανεὶς νὰ γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἀγίους τῆς Καινῆς. Ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους δὲν ἔδωσε τίποτε γραπτὸν ὁ Θεὸς ἀλλὰ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ὄχι γραπτία. Λέγει· «Ἐκεῖνος γὰρ ἀναμνήσει ὑμᾶς ταῦτα»². Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσῃς ὅτι τοῦτο ἦτο πολὺ καλύτερον, ἄκουσε τί λέγει διὰ τοῦ στόματος τοῦ προφήτου. «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας γράψω αὐτούς, καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ»³. Καὶ ὁ Παῦλος

3. Ἱερ. 38, 31 - 33

ταύτην ἐνδεικνύμενος τὴν ὑπεροχὴν, ἔλεγεν εἰληφέναι νόμον, «οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνοις». Ἐπειδὴ δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμάτων ἔνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπων, ἐδέησε πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὑπομνήσεως. Ἐνόησον οὖν ἡλίκον ἐστὶ κακόν, τοὺς οὕτως ὀφείλοντας ζῆν καθαρῶς, ὡς μηδὲ δεῖσθαι γραμμάτων, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ Πνεύματι, ἐπειδὴ τὴν τιμὴν ἀπωλέσαμεν ἐκείνην, καὶ κατέστημεν εἰς τὴν τούτων χρείαν, μηδὲ τῷ δευτέρῳ πάλιν κεχρῆσθαι φαρμάκῳ εἰς δέον. Εἰ γὰρ
 10 ἔγκλημα τὸ γραμμάτων δεηθῆναι, καὶ μὴ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπάσασθαι χάριν, σκόπησον ἡλίκη κατηγορία, τὸ μηδὲ μετὰ τὴν βοήθειαν ταύτην ἐθέλειν κερδαίνειν, ἀλλ' ὡς εἰκῆ καὶ μάτην κείμενα τὰ γράμματα περιορᾶν, καὶ μείζονα ἐπισπᾶσθαι τὴν κόλασιν. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, προσέχωμεν μετὰ ἀκριβείας τοῖς
 15 γεγραμμένοις καὶ μάθωμεν πῶς μὲν ὁ παλαιὸς ἐδόθη νόμος, πῶς δὲ ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Πῶς οὖν ὁ νόμος ἐκεῖνος ἐδόθη τότε καὶ πότε καὶ ποῦ; Μετὰ τὸν τῶν Αἰγυπτίων ὄλεθρον, ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καπνοῦ καὶ πυρὸς ἀνιόντος ἀπὸ τοῦ ὄρους, σάλπιγγος ἠ-
 20 χούσης, βροντῶν καὶ ἀστραπῶν γινομένων, τοῦ Μωϋσέως εἰς αὐτὸν εἰσιόντος τὸν γνόφον. Ἐν τῇ Καινῇ δὲ οὐχ οὕτως· οὔτε ἐν ἐρήμῳ οὔτε ἐν ὄρει οὔτε μετὰ καπνοῦ καὶ σκότους καὶ γνόφου καὶ θυέλλης· ἀλλ' ἀρχομένης ἡμέρας, ἐν οἰκίᾳ πάντων συγκαθημένων, μετὰ πολλῆς τῆς ἡμερότητος πάντα ἐγίνετο. Τοῖς μὲν
 25 γὰρ ἀλογωτέροις καὶ δυσημίσις σωματικῆς ἔσδει φαντασίας, οἷον ἐρημίας, ὄρους, καπνοῦ, σάλπιγγος ἠχῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων· τοῖς δὲ ὑψηλοτέροις καὶ καταπειθέσι καὶ τὴν τῶν σωμαμάτων ἔννοιαν ὑπεραναβεβηκόσιν οὐδενὸς ἦν τούτων χρεία. Εἰ

1. Β' Κορ. 3,3

2. Ἐννοεῖται ἐδῶ ἡ ἀχλὺς (= γνόφος) μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν ἐκδηλώνεται ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις γνόφος εἶναι, δίπλα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ φωτός, βασικὴ θεολογικὴ ἔννοια ἰδίως τῆς μυστικῆς θεολογίας (βλέπε τὴν λέξιν γνόφος εἰς Χριστ. καὶ Θρησκ. Ἐγκυκλοπαιδείαν).

θέλων νὰ δείξη αὐτὴν τὴν ὑπεροχὴν ἔλεγεν ὅτι «ἐλάβαμεν νόμους ὄχι εἰς λιθίνας πλάκας ἀλλὰ εἰς τὰς σαρκίνας πλάκας τῆς καρδίας»¹. Ἐπειδὴ ὁμως μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ οἱ νόμοι ἔσβησαν ἄλλοι ἔξ αἰτίας ἀλλαγῆς πεποιθήσεων, ἄλλοι λόγῳ τρόπου ζωῆς, ἐχρειάσθη πάλιν ἡ ὑπόμνησις μὲ γράμματα. Στοχάσου λοιπὸν πόσον μέγα κακὸν εἶναι ἐμεῖς ποὺ ὠφείλαμεν νὰ ζοῦμεν βίον καθαρὸν, ὥστε νὰ μὴν ἔχωμεν καμμίαν ἀνάγκην γραμμάτων ἀλλὰ νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸ πνεῦμα ἀντὶ βιβλίων τὰς καρδίας μας, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀφοῦ ἐχάσαμεν ἐκείνην τὴν τιμὴν καὶ ἦλθαμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν γραμμάτων, νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμεν ὀρθῶς οὔτε αὐτὸ τὸ δεύτερον φάρμακον. Διότι ἂν ἦτο κατηγορία τὸ νὰ χρειασθοῦμεν τὰ γράμματα καὶ νὰ μὴ σύρωμεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, σκέψου πόσον μεγάλη κατηγορία εἶναι νὰ μὴ θέλωμεν νὰ ἐπωφεληθοῦμεν μήτε ἀπὸ τὴν βοήθειαν αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ περιφρονοῦμεν τὰ γράμματα, σὰν νὰ ἔχουν δοθῆ χωρὶς λόγον καὶ σκοπὸν καὶ νὰ ἐπισύρωμεν τὴν τιμωρίαν μεγαλυτέραν. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ τοῦτο ἃς προσέχωμεν μὲ ἀκρίβειαν εἰς τὰς γραφὰς καὶ ἃς διδασκῶμεν πῶς ἐδόθη ὁ παλαιὸς νόμος καὶ πῶς ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Πῶς λοιπὸν ἐδόθη τότε ὁ νόμος ἐκεῖνος καὶ πότε καὶ ποῦ; Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν ἔρημον, ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἐνῶ ἀνυψώνετο ἀπὸ τὸ ὄρος καπνὸς καὶ πῦρ, ἠχοῦσεν ἡ σάλπιγγα, ἐξεσποῦσαν βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς εἰσήρχετο εἰς αὐτὸν τὸν γνόφον². Δὲν συνέβη ἔτσι εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Μήτε εἰς τὴν ἔρημον ἐδόθη, μήτε εἰς τὸ ὄρος οὔτε μὲ καπνὸν καὶ σκότος καὶ ἀχλὺν καὶ θύελλαν. Ἀλλὰ μέσα εἰς τὸ σπίτι ἐνῶ ἦρχιζε ἡ ἡμέρα καὶ ἦσαν ὅλοι καθισμένοι μαζί, συνέβησαν τὰ πάντα μὲ πολλὴν ἡμερότητα. Δι' ὅσους ἔχουν ἀκαλλιέργητον λογικὴν καὶ εἶναι δυσάγωγοι ἐχρειάζετο κάποια ἱκανοποιήσις τῶν αἰσθήσεων μὲ τὴν ἔρημον, τὸ ὄρος, τὸν καπνόν, τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος καὶ τὰ ἄλλα ὅμοια. Ἐνῶ διὰ τοὺς προχωρημένους καὶ πειθηνίους, ἂν ἔχουν ὑπερνικήσει τὴν δύναμιν τοῦ σώμα-

δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἦχος ἐγένετο, οὐ διὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας Ἰουδαίους, δι' οὓς καὶ αἱ τοῦ πυρὸς ὤφθησαν γλῶσσαι. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι «Γλεύκουσ μεμεστωμένοι εἰσὶ», πολλῶ μᾶλλον, εἰ μηδὲν τούτων εἶδον, ταῦτα 5 ἂν εἶπον.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς, Μωυσέως ἀναβάντος, οὕτως ὁ Θεὸς κατέβη· ἐνταῦθα δὲ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας εἰς τὸν οὐρανόν, μᾶλλον δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἀνανεχθείσης, οὕτω τὸ Πνεῦμα κάτεισιν. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ἔλαττον, οὐκ ἂν 10 μείζονα ἦν τὰ γενόμενα καὶ θαυμαστότερα. Καὶ γὰρ αἱ πλάκες αὐταὶ πολλῶ βελτίους καὶ τὰ κατορθώματα λαμπρότερα. Οὐ γὰρ ἐξ ὄρους κατήεσαν στήλας φέροντες λιθίνας ἐπὶ τῶν χειρῶν οἱ ἀπόστολοι, καθάπερ Μωϋσῆς· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ 15 διανοίᾳ περιφέροντες, καὶ θησαυρόν τινα καὶ πηγὴν δογμάτων καὶ χαρισμάτων καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀναβλύζοντες, οὕτω πάνταχοῦ περιήεσαν, βιβλία καὶ νόμοι γινόμενοι διὰ τῆς χάριτος ἔμψυχοι. Οὕτω τοὺς τρισχιλίους, οὕτω τοὺς πεντακισχιλίους, οὕτω τοὺς τῆς οἰκουμένης ἐπεσπάσαντο δήμους, τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης τοῖς προσιούσιν ἅπασι διαλεγόμε- 20 νου. Ἀφ' οὗ καὶ ὁ Ματθαῖος τοῦ Πνεύματος ἐμπλησθεὶς ἔγραψεν ἅπερ ἔγραψε· Ματθαῖος ὁ τελώνης· οὐ γὰρ αἰσχύνομαι κληρῶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς τέχνης, οὔτε τοῦτον, οὔτε τοὺς ἄλλους. Τοῦτο γὰρ μάλιστα δείκνυσι καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν καὶ τὴν ἐκείνων ἀρετὴν.

25 2. Εὐαγγέλιον δὲ αὐτοῦ τὴν πραγματείαν εἰκότως ἐκάλεσε. Καὶ γὰρ κολάσεως ἀναίρεσιν καὶ ἀμαρτημάτων λύσιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμόν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ υἰοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῶν οὐρανῶν καὶ συγγένειαν πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πᾶσιν ἦλθεν ἀπαγγέλλων, τοῖς ἐχθροῖς, τοῖς ἀγιώμοσι, τοῖς ἐν 30 σκότῳ καθημένοις. Τί ποτ' οὖν τῶν εὐαγγελίων τούτων ἴσον γένοιτ' ἂν; Θεὸς ἐπὶ γῆς, ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ· καὶ πάντα ἀνα-

1. Πράξ. 2,13.

2. Πράξ. 2,41 καὶ 4,4

τος, δὲν ὑπάρχει χρεία κανενὸς ἀπὸ αὐτά. Ἐὰν τῶρα καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν αὐτὴν ἠκούσθη ἦχος, τοῦτο δὲν ἔγινε διὰ τοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ διὰ τοὺς παρισταμένους Ἰουδαίους, χάριν τῶν ὁποίων ἐφάνησαν καὶ αἱ γλῶσσαι τοῦ πυρός. Ἄν καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἔλεγαν ὅτι «Γλεύκους μεμεστῶμένοι εἰσί»¹, θὰ ἔλεγαν περισσότερα, ἂν δὲν ἔβλεπαν τίποτε ἀπὸ αὐτά.

Καὶ εἰς μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὅταν ἀνέβη ὁ Μωϋσῆς, κατέβη ὁ Θεός. Ἐδῶ ὅμως, ἀφοῦ ἡ ἰδική μας φύσις ἀνυψώθη εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ μᾶλλον εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, τότε κατέρχεται τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἂν τὸ Πνεῦμα ἦτο ὀλιγώτερον, δὲν θὰ ἦσαν ὅσα συνέβησαν μεγαλύτερα καὶ πλέον θαυμαστά. Διότι αἱ νεώτεροι πλάκες εἶναι πολὺ ἀνώτεροι καὶ λαμπρότεροι τὰ ἔργα. Δὲν κατέβαιναν οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τὸ ὄρος ἔχοντες εἰς τὰ χέρια των στήλας ἀπὸ λίθον, ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των τὸ Πνεῦμα καὶ ξεχειλίζοντες ἐπὸ κάποιον θησαυρὸν καὶ ἀπὸ κάποιαν πηγὴν διδαχῆς καὶ χαρισμάτων καὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν περιήρχοντο ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἦσαν οἱ ἴδιοι μὲ τὴν δύναμιν τῆς χάριτος βιβλία ζωντανὰ καὶ νόμοι ἔμψυχοι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκέρδισαν τὰς τρεῖς καὶ τὰς πέντε χιλιάδας καὶ τὰ πλήθη τῆς γῆς, ἐπειδὴ ἦτο ὁ Θεὸς ποὺ ὠμιλοῦσεν εἰς ὅλους τοὺς προσερχομένους μὲ τὸ στόμα ἐκείνων². Ἀφοῦ καὶ ὁ Ματθαῖος ἀκόμη, γεμᾶτος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἔγραψεν ὅσα ἔγραψεν ὁ Ματθαῖος ὁ τελώνης. Δὲν ἐντρέπομαι ποὺ τὸν ἀποκαλῶ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του, οὔτε αὐτὸν οὔτε τοὺς ἄλλους. Διότι αὐτὰ ἀποδεικνύουν καλύτερα καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνων.

2. Δικαιολογημένα τὴν συγγραφὴν του αὐτὴν τὴν ἐκάλεσεν εὐαγγέλιον. Ἦλθε καὶ ἐκήρυττεν εἰς ὅλους τὴν κατάργησιν τῆς κολάσεως, τὴν διάλυσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἰοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν τῶν οὐρανῶν, τὴν συγγένειαν πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἰς τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας, εἰς αὐτοὺς ποὺ κάθηνται εἰς τὸ σκότος. Τί ἡμπορεῖ νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὰ εὐαγγέλια αὐτά; Θεὸς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἄνθρωπος εἰς τὸν οὐρανόν.

μῖξ ἐγένετο, ἄγγελοι συνεχόρευον ἀνθρώποις, ἀνθρωποι τοῖς
 ἀγγέλοις ἐκοινώνουν καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς ἄνω δυνάμεσι· καὶ
 ἦν ἰδεῖν τὸν χρόνον λυθέντα πόλεμοι καὶ καταλλαγὰς Θεοῦ πρὸς
 τὴν ἡμετέραν γεγενημένας φύσιν, διάβολον αἰσχυρόμενον, δαί-
 5 μονας δραπετεύοντας, θάνατοι λελυμένον, παράδεισον ἀνοιγό-
 μενον, κατάραν ἠφανισμένην, ἁμαρτίαν ἐκποδῶν γεγενημένην,
 πλάνην ἀπεληλαμένην, ἀλήθειαν ἐπανελθοῦσαν, τῆς εὐσεβείας
 τὸν λόγον πανταχοῦ κατασπειρόμενον καὶ κομῶντα, τὴν τῶν
 ἄνω πολιτείαν ἐπὶ τῆς γῆς πεφυτευμένην, μετὰ ἀδείας τὰς δυ-
 10 νάμεις ἐκείνας ὁμιλούσας ἡμῖν καὶ τῇ γῇ συνεχῶς ἀγγέλους
 ἐπιχωριάζοντας καὶ πολλὴν ὑπὲρ τῶν μελλόντων τὴν ἐλπίδα
 οὔσαν.

Διὰ τοῦτο Εὐαγγέλιον τὴν ἱστορίαν ἐκάλεσεν, ὡς τὰ γε
 ἄλλα πάντα ῥήματα μόνον ἐστὶ πραγμάτων ἔρημα, οἷον χρη-
 15 μάτων περιουσία, δυναστείας μέγεθος, καὶ ἀρχαὶ καὶ δόξαι καὶ
 τιμαὶ καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα παρὰ ἀνθρώποις ἀγαθὰ εἶναι νομίζεται.
 Τὰ δὲ παρὰ τῶν ἀλιέων ἀπαγγελθέντα γνησίως τε καὶ κυρίως
 εὐαγγέλια ἂν καλοῦντο· οὐκ ἐπειδὴ βέβαια καὶ ἀκίνητα μόνον
 ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ'
 20 εὐκολίας ἀπάσης ἡμῖν ἐδόθη. Οὐδὲ γὰρ πονήσαντες καὶ ἰδρώ-
 σαιτες, οὐ καμόντες καὶ ταλαιπωρηθέντες, ἀλλ' ἀγαπηθέντες
 παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἐλάβομεν ἅπερ ἐλάβομεν.

Καὶ τί δήποτε τοσούτων ὄντων τῶν μαθητῶν, δύο γράφου-
 σιν ἐκ τῶν ἀποστόλων μόνον καὶ δύο ἐκ τῶν τούτοις ἀκολουθῶν;
 25 Ὁ μὲν γὰρ Παύλου, ὁ δὲ Πέτρου μαθητῆς ὢν, μετὰ Ἰωάν-
 νου καὶ Ματθαίου τὰ Εὐαγγέλια ἔγραψαν. Ὅτι οὐδὲν πρὸς
 φιλοτιμίαι ἐποιοῦν, ἀλλὰ πάντα πρὸς χρείαν.

Καὶ ὅλα ἔχουν ἀναμιχθῆ, οἱ ἄγγελοι ἐχόρευαν μαζί με τοὺς ἀνθρώπους καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐσυντρόφευαν τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ ἰδῆς εἰρηνευμένον τὸν πολυχρόνιον πόλεμον, τὴν συμφιλίωσιν τοῦ Θεοῦ με ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξηυτελισμένον τὸν διάβολον, τοὺς δαίμονας νὰ δραπετεύουν, τὸν θάνατον νὰ ἔχη καταργηθῆ, τὸν παράδεισον νὰ ἀνοίγεται, τὴν κατάραν νὰ ἐξαφανίζεται, τὴν ἀμαρτίαν ἐξωρισμένην, τὴν πλάνην νὰ ἔχη ἐκδιωχθῆ, τὴν ἀλήθειαν νὰ ἔχη ἐπανέλθει, τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας νὰ σπεύρεται παντοῦ καὶ νὰ κυματίζῃ, τὴν πολιτείαν τοῦ οὐρανοῦ νὰ φυτεύεται εἰς τὴν γῆν, νὰ ὁμιλοῦν με ἐλευθερίαν αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι με ἡμᾶς, νὰ ἐπισκέπτονται συνεχῶς οἱ ἄγγελοι τὴν γῆν καὶ νὰ ὑπάρχῃ πολλὴ ἐλπίδα γιὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τὴν ἱερὰν αὐτὴν ἱστορίαν Εὐαγγέλιον. Διότι ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι λέξεις μόνον κεναὶ ἀπὸ πραγματικὸν περιεχόμενον, ἦτοι ὁ πλοῦτος τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, τὰ ἀξιώματα, αἱ δόξαι καὶ αἱ τιμαὶ καὶ ὅλα ὅσα θεωροῦνται ἀγαθὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ κηρύγματα ὅμως τῶν ἀλιέων θὰ ἤμποροῦσαν ἀληθινὰ καὶ κυριολεκτικὰ νὰ ἀποκληθοῦν εὐαγγέλια. *Ὅχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι σταθερὰ καὶ ἀκλόνητα ἀγαθὰ καὶ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀξίαν ἀλλὰ καὶ διότι μᾶς ἐδόθησαν με ὅλην τὴν εὐκολίαν. Διότι οὔτε ἐκοπιάσαμεν οὔτε ἰδρώσαμεν, δὲν ἐκουρασθήκαμεν καὶ δὲν ἐταλαιπωρήθημεν ἀλλὰ μόνον ἐπειδὴ ἠγαπήθημεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐλάβαμεν αὐτὰ ποὺ ἐλάβαμεν.

Καὶ διατί τάχα ἐνῶ ἦσαν τόσον πολλοὶ οἱ μαθηταί, γράφουν μόνον δύο ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ δύο ἀπὸ τοὺς ἀκολουθούς των;

Διότι ὁ ἓνας ἦτο μαθητὴς τοῦ Παύλου καὶ ὁ ἄλλος τοῦ Πέτρου καὶ μαζί με τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ματθαῖον ἔγραψαν τὰ Εὐαγγέλια. Ἐπειδὴ τίποτε δὲν ἔκαναν διὰ νὰ δοξασθοῦν ἀλλὰ διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν μίαν ἀνάγκην.

Τί οὖν; Οὐκ ἤρκει εἰς εὐαγγελιστῆς πάντα εἰπεῖν;

Ἦρκει μὲν· ἀλλὰ κἄν τέσσαρες ὧτιν οἱ γράφοντες, μήτε κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς μήτε ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις μήτε συνελθόντες καὶ διαλεχθέντες ἀλλήλοις, εἶτα ὥσπερ ἀφ' ἑνὸς σιόματος πάντα φθέγγωνται, μεγίστη τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις τοῦτο γίνεται.

Καὶ μὴν τοῦναντίον συνιέβη, φησί· πολλαχοῦ γὰρ διαφωνοῦντες ἐλέγχονται.

Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον δεῖγμα τῆς ἀληθείας ἐστίν.
 10 Εἰ γὰρ πάντα συνεφώνησαν μετὰ ἀκριβείας, καὶ μέχρι καιροῦ καὶ μέχρι τόπου καὶ μέχρι ῥημάτων αὐτῶν, οὐδεὶς ἂν ἐπίστευσε τῶν ἐχθρῶν ὅτι μὴ συνελθόντες ἀπὸ συνθήκης ἰνὸς ἀνθρωπίνης ἔγραψαν ἄπερ ἔγραψαι· οὐ γὰρ εἶναι τῆς ἀπλότητος τὴν τοσαύτην συμφωνίαν. Νυὶ δὲ καὶ ἡ δοκοῦσα ἐν μικροῖς εἶναι
 15 διαφωνία πάσης ἀπαλλάττει αὐτοὺς ὑποψίας καὶ λαμπρῶς ὑπὲρ τοῦ τρόπου τῶν γραψάντων ἀπολογεῖται. Εἰ δέ τι περὶ καιρῶν ἢ τόπων διαφόρως ἀπήγγειλαν, τοῦτο οὐδὲν βλάπτει τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν.

Καὶ ταῦτα δέ, ὡς ἂν ὁ Θεὸς παρέχη, πειρασόμεθα προϊόντες ἀποδείξαι, ἐκεῖνο μετὰ τῶν εἰρημένων ἀξιοῦντες ὑμᾶς παρατηρεῖν, ὅτι ἐν τοῖς κεφαλαίοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ τὸ κήρυγμα συγκροτοῦσιν οὐδαμοῦ τις αὐτῶν οὐδὲ μικρὸν διαφωνήσας εὐρίσκειται. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Οἶον, ὅτι ὁ Θεὸς ἄνθρωπος ἐγένετο, ὅτι θαύματα ἐποίησεν, ὅτι ἐσταυρώθη, ὅτι ἐ-
 25 τάφη, ὅτι ἀνέστη, ὅτι ἀνῆλθεν, ὅτι μέλλει κρίνειν, ὅτι ἔδωκε σωτηριώδεις ἐντολάς, ὅτι οὐκ ἐναντίον τῆ Παλαιᾶ νόμον εἰσήνεγκεν, ὅτι Υἱός, ὅτι Μονογενής, ὅτι γνήσιος, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα· περὶ γὰρ ταῦτα πολλὴν εὐρήσομεν οὕσαν αὐτοῖς συμφωνίαν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς θαύμασι μὴ πάν-
 30 τες πάντα εἶπον, ἀλλ' ὁ μὲν ταῦτα, ὁ δὲ ἐκεῖνα, τοῦτό σε μὴ θορυβεῖτω· εἴτε γὰρ εἰς πάντα εἶπε, περισσὸς ἦν τῶν λοιπῶν ἀριθ-

Καὶ λοιπὸν δὲν ἔφθανεν ἓνας εὐαγγελιστῆς νὰ τὰ ἐξιστορήσῃ ὅλα;

Βεβαίως ἔφθανεν. Ἄν ὁμως πάλιν αὐτοὶ ποὺ γράφουν εἶναι τέσσαρες ἐνῶ δὲν γράφουν κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, οὔτε εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους οὔτε ἔπειτα ἀπὸ συνάντησιν καὶ συνομιλίαν, ἐν τούτοις ὁμιλοῦν δι' ὅλα σὰν ἀπὸ ἓνα στόμα, γίνεται τότε αὐτὸ ἡ μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας.

Ναί, ἀλλὰ συνέβη τὸ ἀντίθετον, παρατηρεῖ· εἰς πολλὰ σημεῖα συλλαμβάνονται νὰ διαφωνοῦν.

Ἄκριβῶς αὐτὸ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας. Ἄν δηλαδή εἶχαν συμφωνήσει δι' ὅλα μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ διὰ τὸν τόπον καὶ διὰ τὰς λέξεις τὰς ἰδίας, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι χωρὶς συνάντησιν καὶ συμφωνίαν ἀνθρωπίνην ἔγραψαν ὅσα ἔγραψαν· δὲν εἶναι δεῖγμα εἰλικρινείας τόσον μεγάλη συμφωνία. Τώρα ὁμως καὶ ἡ φαινομενικὴ εἰς τὰς λεπτομερείας διαφωνία τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε ὑποψίαν καὶ ὑπεραμύνεται θαυμάσια τοῦ τρόπου τῶν συγγραφέων. Ἐὰν ὠμίλησαν διαφορετικὰ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, τοῦτο δὲν ζημιώνει καθόλου τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων των.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ ὁμως, καθόσον μᾶς παραχωρήσει ὁ Θεός, θὰ προσπαθήσωμεν προχωροῦντες νὰ τὰ διαλευκάνωμεν καὶ ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν μαζὶ μὲ τὰ λεχθέντα νὰ προσέξετε καὶ ἐκεῖνο· ὅτι εἰς τὰ κεφαλαιώδη, ποὺ συγκρατοῦν τὴν ζωὴν μας καὶ συνθέτουν τὸ κήρυγμα, πουθενὰ δὲν εὐρίσκεται κανένας ἀπὸ αὐτοὺς νὰ διαφωνῇ. Ποῖα εἶναι αὐτά; Ὅτι ὁ Θεός λόγου χάριν ἔγινεν ἄνθρωπος, ὅτι ἔκαμε θαύματα, ὅτι ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη, ἀνελήθη, ὅτι πρόκειται νὰ κρίνη, ὅτι ἔδωκε σωστικὰς ἐντολάς, ὅτι δὲν εἰσήγαγε νόμον ἀντίθετον πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅτι εἶναι Υἱός, Μονογενής, γνήσιος, ὅτι εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅσα ὅμοια. Εἰς αὐτὰ θὰ εὐρωμεν ὅτι συμφωνοῦν ἀπολύτως. Ἐνῶ ὡς πρὸς τὰ θαύματα, ἂν δὲν τὰ ἀνέφεραν ὅλοι ὅλα, ἀλλὰ ὁ ἓνας αὐτὰ καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνα, τοῦτο ἄς μὴ σὲ ἀνησυχῇ. Ἄν τὰ ἀνέφεραν

μός· εἴτε πάντα ἐξηλλαγμένα καὶ καινὰ πρὸς ἀλλήλους ἔγραψαν, οὐκ ἂν ἐφάνη τῆς συμφωνίας ἢ ἀπόδειξις. Διὰ τοῦτο καὶ κοινῇ πολλὰ διελέχθησαν, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἴδιον τι λαβὼν εἶπε, ἵνα μήτε περισσὸς εἶναι δόξη καὶ προσεῤῥίφθαι ἀπλῶς, καὶ τῆς
5 ἀληθείας τῶν λεγομένων ἀκριβῆ παράσχηται τὴν βάσανον ἡμῖν.

3. Ὁ μὲν οὖν Λουκάς καὶ τὴν αἰτίαν φησί, δι' ἣν ἐπὶ τὸ γράφειν ἔρχεται. «Ἴνα ἔχῃς» γάρ, φησί, «περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν»· τουτέστιν, ἵνα συνεχῶς ὑπομιμνησκόμενος τὴν ἀσφάλειαν ἔχῃς καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ μένης. Ὁ δὲ Ἰωάννης αὐ-
10 τὸς μὲν ἐσίγησε τὴν αἰτίαν, ὡς γὰρ λόγος φησὶν ἄνωθεν καὶ ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς καταβάς, οὐδὲ αὐτὸς ἀπλῶς ἐπὶ τὸ γράφειν ἦλθεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς τρισὶν ἢ σπουδῇ γέγονε τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρῦσαι λόγῳ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐκινδύνευεν ἀποσιω-
15 ἦλθεν ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν συγγραφὴν. Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου προοιμίων. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς κάτωθεν ἄρχεται, ἀλλ' ἄνωθεν, πρὸς ὅπερ ἠπεύγετο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πᾶν βιβλίον συνέθηκεν. Οὐκ ἐν τοῖς προοιμίοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς τοῦ Εὐαγγε-
20 λίου τῶν ἄλλων ἐστὶν ὑψηλότερος. Λέγεται δὲ καὶ Ματθαῖος, τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων προσελθόντων αὐτῷ καὶ παρακαλεσάντων, ἅπερ εἶπε διὰ ῥημάτων, ταῦτα ἀφεῖναι διὰ γραμμάτων αὐτοῖς, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ συνθεῖναι τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ Μάρκος δὲ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, τῶν μαθητῶν παρακα-
25 λουσάντων, αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι.

Διὰ δὲ τοῦτο ὁ μὲν Ματθαῖος, ἅτε Ἑβραίοις γράφων, οὐδὲν πλέον ἐζήτησε δεῖξαι ἢ ὅτι ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ ἦν.

ἓνας ὄλα, οἱ ἄλλοι ἦσαν περιττοί· ἂν πάλιν τὰ ἀνέφεραν ὄλοι διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ μόνον αὐτοί, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀπόδειξις τῆς συμφωνίας. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ἀπὸ κοινοῦ ὠμίλησαν διὰ πολλὰ καὶ καθέννας ἀπὸ αὐτοὺς ἐπῆρε καὶ μᾶς διηγεῖται κάτι τὸ ἰδιαίτερον. Ἔτσι οὔτε περιττός θὰ φανῆ καὶ ὅτι συμμετέχει εἰς τὴν ἐξιστορήσιν χωρὶς λόγον ἀλλὰ καὶ κριτήριον ἀκριβὲς θὰ προσφέρῃ διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων.

3. Ὁ Λουκᾶς λοιπὸν παραθέτει καὶ τὴν αἰτίαν, ἣ ὁποία τὸν ὤθησεν εἰς τὴν συγγραφὴν. Λέγει· «Ἴνα ἔχῃς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν»¹. Δηλαδή, διὰ νὰ εἶσαι ἀσφαλίσμενος μὲ τὴν διαρκῆ ὑπόμνησιν καὶ νὰ παραμένῃς ἀσφαλής. Ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀπεσιώπησε τὴν αἰτίαν. Διότι ὑπάρχει παράδοσις ποὺ ἔφθασε μέχρις ἡμῶν ἀπὸ παλαιά, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν πατέρων μας, ὅτι μήτε ὁ Ἰωάννης δὲν ἤρχισε νὰ γράφῃ χωρὶς λόγον. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ τρεῖς ἠθέλησαν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἀφήγησιν τῆς θείας οἰκονομίας καὶ παρ' ὀλίγον ν' ἀποσιωπηθῆ ἢ διδασκαλία περὶ θεότητος, τὸν ἐφώτισεν ὁ Θεὸς καὶ ἔτσι ἤρχισε τὴν συγγραφὴν τοῦ εὐαγγελίου του. Τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν διήγησιν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ προοίμιον τοῦ εὐαγγελίου. Δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν γῆν κάτω ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους ἀλλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὑψηλά, ὅπου ἐβιάζετο νὰ φτάσῃ καὶ χάριν τοῦ ὁποίου ἔχει συνθέσει τὸ βιβλίον του ὅλον· καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸ προοίμιον ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ εὐαγγελίου του εἶναι ὑψηλότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐπίσης λέγεται ὅτι καὶ ὁ Ματθαῖος, ἀφοῦ ἦλθαν καὶ τὸν παρεκάλεσαν, ἄφησε γραπτὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἐπίστευσαν ὅσα ἐδίδαξε προφορικὰ καὶ ὅτι συνέγραψε τὸ εὐαγγέλιόν του εἰς τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μᾶρκος εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔκαμε τὸ ἴδιο ἔπειτα ἀπὸ παράκλησιν τῶν μαθητῶν.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ μὲν Ματθαῖος, ἐπειδὴ γράφει πρὸς Ἑβραίους, δὲν ἠθέλησε νὰ δείξῃ τίποτε περισσότερον παρὰ ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Δαυίδ, ὁ δὲ Λουκᾶς

Ὁ δὲ Λουκᾶς, ἅτε καινῇ πᾶσι διαλεγόμενος, καὶ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀνάγει, μέχρι τοῦ Ἀδάμ προΐων. Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς γενέσεως ἄρχεται· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνέπαυε τὸν Ἰουδαῖον, ὡς τὸ μαθεῖν αὐτὸν ὅτι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Δαυὶδ ἔγγονος ἦν ὁ Χριστός· ὁ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἑτέρων πλειόνων μέμνηται πραγμάτων, καὶ τότε ἐπὶ τὴν γενεαλογίαν πρόεισι.

Τὴν δὲ συμφωνίαν αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς οἰκουμένης παραστήσομεν τῆς δεξαμένης τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. Καὶ γὰρ πολλαὶ μετ' ἐκείνους αἰρέσεις ἐτέχθησαν, ἐναντία δοξάζουσαι τοῖς εἰρημένοις· καὶ αἱ μὲν πάντα κατεδέξαντο τὰ λεχθέντα, αἱ δὲ μέρη τῶν εἰρημένων ἀποκόψασαι τῶν λοιπῶν, οὕτω παρ' ἑαυτοῖς ἔχουσιν. Εἰ δὲ μάχη τις ἦν τοῖς εἰρημένοις, οὐτ' ἂν αἱ τὰναντία λέγουσαι ἅπαντα ἂν ἐδέξαντο ἀλλὰ μέρος, τὸ δοκοῦν αὐταῖς συνάδειν· οὐτ' ἂν αἱ μέρος ἀπολαβοῦσαι διηλέγχθησαν ἀπὸ τοῦ μέρους, ὡς μηδὲ τὰ κόμματα αὐτὰ λανθάνειν, ἀλλὰ βοᾶν τὴν πρὸς τὸ ὅλον σῶμα συγγένειαν. Καὶ καθάπερ ἂν ἀπὸ πλευρᾶς λάβῃς τι μέρος, καὶ ἐν τῷ μέρει τὰ πάντα εὐρήσεις, ἀφ' ὧν τὸ ὅλον ζῶον συνέστηκε, καὶ νεῦρα καὶ φλέβας καὶ ὀστᾶ καὶ ἀρτηρίας καὶ αἷμα καὶ ὅλο- κλήρου, ὡς ἂν εἴποι τις, τοῦ φυράματος δείγμα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Γραφῶν ἔστιν ἰδεῖν ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων μέρει τὴν τοῦ παντὸς συγγένειαν διαφαινομένην. Εἰ δὲ διεφύγουν, οὐτ' ἂν τοῦτο ἐδείχθη, καὶ αὐτὸ πάλαι ἂν διελύθη τὸ δόγμα. «Πᾶσα γὰρ βασιλεία», φησὶν, «ἐφ' ἑαυτῆς μερισθεῖσα οὐ σταθήσεται». Νῦν δὲ κἂν τούτῳ τοῦ Πνεύματος ἡ ἰσχὺς λάμπει, πείσασα τοὺς ἀνθρώπους, περὶ τὰ ἀναγκαιότατα καὶ κατεπείγοντα γινομένους, μηδὲν ἀπὸ τῶν μικρῶν τούτων παραβλάπτεσθαι.

4. Ἐνθα μὲν οὖν ἕκαστος διατρίβων ἔγραψεν, οὐ σφόδρα

1. Λουκ. 11, 17.

2. Ὁ συλλογισμὸς αὐτός, ὅπως ἀναπτύσσεται ἐδῶ, νομίζουσι πολλοὶ ὅτι γίνεται αἰτία δυσκολιῶν, σημειώνεται εἰς τὴν ἔκδοσιν Migne.

ἐπειδὴ ἀπευθύνεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κοινοῦ, ὁδηγεῖ τὸν λόγον πρὸς πέρα καὶ προχωρεῖ μέχρι τοῦ Ἀδάμ. Καὶ ὁ ἕνας ἀρχίζει ἀπὸ τὴν καταγωγὴν· ἐπειδὴ τίποτε δὲν ἱκανοποιοῦσε τόσον τὸν Ἰουδαῖον, ὅσον νὰ μάθῃ ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Δαυΐδ. Ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶναι καὶ τοῦ ἄλλου· ἀναφέρει πρῶτον πολλὰ ἄλλα πράγματα καὶ τότε προχωρεῖ εἰς τὴν γενεαλόγησιν.

Τὴν συμφωνίαν των θὰ τὴν δεῖξωμεν καὶ ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ποὺ ἐδέχθη τὸ κήρυγμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας. Διότι ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἐγεννήθησαν πολλαὶ αἰρέσεις μὲ ἀντιθέτους δοξασίας πρὸς τὰ κηρυχθέντα καὶ ἄλλαι μὲν ἀπὸ αὐτὰς ἐδέχθησαν ὅλα τὰ λεχθέντα, ἄλλαι ὁμως ἀπέσπασαν καὶ πρεσβεύουν ὠρισμένας ἀπόψεις τῆς διδασκαλίας. Ἐὰν ὁμως ὑπάρχη κάποια ἀντίθεσις εἰς τὰ λεχθέντα, οὔτε ὅσαι διδάσκουν τὰ ἀντίθετα θὰ τὰ ἐδέχοντο εἰς τὸ σύνολόν των ἀλλ' ἕνα μέρος μόνον ποὺ θὰ ἐσυμφωνοῦσε μὲ αὐτά· οὔτε πάλιν ὅσαι ἀπέσπασαν ἕνα μέρος μόνον θὰ ἠλέγχοντο ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, ὥστε μήτε τὰ ἴδια τὰ ἀποκόμματα αὐτὰ νὰ μένουν ἀπαρατήρητα ἀλλὰ νὰ βοοῦν τὴν συγγένειαν πρὸς ὅλον τὸ σῶμα. Καὶ ὅπως, ὅταν πάρῃς ἕνα μέρος ἀπὸ πλευράν, θὰ ἔχῃς τὰ πάντα εἰς τὸ μέρος αὐτό ἀπὸ ὅσα εἶναι συγκροτημένον τὸ ζῶον, καὶ νεῦρα δηλαδὴ καὶ φλέβας, καὶ ὀστᾶ καὶ ἀρτηρίας καὶ αἷμα καὶ θὰ ἔλεγε κανεὶς θὰ ἔχῃς ἕνα δεῖγμα ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν ζύμην, ἔτσι καὶ προκειμένου διὰ τὰς Γραφάς, εἰς ἕκαστον σημεῖον τῶν λεχθέντων εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνης φανεράν τὴν συγγένειαν μὲ τὸ σύνολον. Ἄν ὁμως ἦσαν διαφορετικὰ, οὔτε ἡ συγγένεια θὰ ἐφαίνετο ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία ἡ ἴδια θὰ εἶχε πρὸ πολλοῦ διαλυθῆ. «Πᾶσα γὰρ βασιλεία», λέγει, «ἐφ' ἑαυτῆς μερισθεῖσα οὐ σταθήσεται»¹. Τώρα ὁμως καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον λάμπει ἡ ἰσχὺς τοῦ Πνεύματος· ἔπεισε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πλέον ἀπαραίτητα καὶ κατεπεύγοντα πράγματα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μικρὰ αὐτὰ νὰ μὴ ζημιώνεται καθόλου².

4. Δὲν πρέπει νὰ ἐπιμείνωμεν ὑπερβολικὰ εἰς ὅσα ὁ καθείς

ἡμῖν δεῖ ἰσχυρίσασθαι· ὅτι δὲ οὐ κατ' ἀλλήλων ἔστησαν, τοῦτο διὰ πάσης τῆς πραγματείας πειρασόμεθα ἀποδειῖξαι.

Σὺ δὲ ταῦτὸν ποιεῖς, διαφωνίαν αἰτώμενος, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ῥήματα τὰ αὐτὰ ἐκέλευες εἰπεῖν καὶ τρόπους λέξεων. Καὶ
5 οὐπω λέγω ὅτι καὶ οἱ μέγα ἐπὶ ῥητορικῇ καὶ φιλοσοφίᾳ κομπάζοντες, πολλοὶ πολλὰ βιβλία γράψαντες περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, οὐ μόνον ἀπλῶς διεφώνησαν, ἀλλὰ καὶ ἐναντίως ἀλλήλοις εἶπον. Καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστι διαφόρως εἰπεῖν καὶ μαχομένους εἰπεῖν.

10 Οὐδὲν τούτων λέγω μή μοι γένοιτο ἐκ τῆς ἐκείνων παρανοίας συνθεῖναι τὴν ἀπολογίαν· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ ψεύδους τὴν ἀλήθειαν συστήσασθαι βούλομαι. Ἐκεῖνο ἠδέως ἂν ἐροίμην; Πῶς ἐπιστεύθη τὰ διαφωνοῦντα; Πῶς ἐκράτησε; Πῶς ἐναντία λέγοντες ἐθαυμάζοντο, ἐπιστεύοντο, ἀνεκηρύττοντο πανταχοῦ τῆς
15 οἰκουμένης; Καίτοι πολλοὶ οἱ μάρτυρες τῶν λεγομένων ἦσαν, πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι. Οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ μιᾷ γράψαντες αὐτὰ κατώρυξαν, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ἤπλωσαν ὑπὸ ταῖς πάντων ἀκοαῖς· καὶ ἐχθρῶν παρόντων ταῦτα ἀνεγινώσκετο, καθάπερ καὶ νῦν, καὶ οὐδένα οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἐσκαν-
20 δάλισε. Καὶ μάλα εἰκότως· θεία γὰρ δύναμις ἦν ἣ πάντα ἐπιούσα καὶ κατορθοῦσα παρὰ πᾶσιν. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, πῶς ὁ τελώνης καὶ ὁ ἀλιεὺς καὶ ὁ ἀγράμματος τοιαῦτα ἐφιλοσόφει; Ἄ γὰρ οὐδὲ ὄναρ οἱ ἕξωθεν φαντασθῆναι ἠδυνήθησάν ποτε, ταῦτα οὗτοι μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας καὶ ἀπαγγέλλουσι καὶ
25 πείθουσι· καὶ οὐχὶ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντες· οὐδὲ δύο καὶ εἴκοσιν ἀνθρώπους, οὐδὲ ἑκατὸν καὶ χιλίους καὶ μυρίους, ἀλλὰ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ δήμους, καὶ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον, καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ τὴν αἰοίκη-

ἔγραψεν ἰδιατέρως. Ἄλλ' ὅτι δὲν ἐστάθησαν ἀντιμέτωποι, τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν μὲ ὄλην τὴν ἀνάπτυξίν μας.

Σὺ ὅταν κατηγορῆς τὴν διαφωνίαν των, κάμνεις τὸ ἴδιο ὅπως ἂν διέταζες νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς ἰδίας λέξεις καὶ τὴν ἰδίαν σύντάξιν. Δὲν σοῦ ἀντιτάσσω ἀκόμη ὅτι καὶ ὅσοι κομπάζουν πολὺ διὰ τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν των, μολονότι εἶναι πολλοὶ καὶ ἔγραψαν πολλὰ βιβλία διὰ τὰ ἴδια πράγματα, ὅχι μόνον διεφώνησαν ἀλλὰ καὶ εἶπαν μεταξύ των τὰ ἀντίθετα. Εἶναι διαφορετικὸν πρᾶγμα ἢ διαφωνία ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν.

Δὲν ἀναφέρω τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἄς μὴ μοῦ τύχη ἀπὸ τὴν παράκρουσιν ἐκείνων καὶ συνθέσω ἐγὼ τὴν ὑπεράσπισίν μου· οὔτε ἐπιθυμῶ νὰ συγκροτήσω τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος. Θὰ ἐρωτήσω ὅμως εὐχαρίστως ἐκεῖνο· πῶς ἔγιναν πιστευτὰ τὰ συγκρουόμενα; Πῶς ἐπεκράτησαν; Πῶς μολονότι ἔλεγαν πράγματα ἀντίθετα, ἐθαυμάζοντο, ἐγίνοντο πιστευτοὶ καὶ διελαλοῦντο εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην; Ὑπῆρχον ἐν τούτοις πολλοὶ μάρτυρες τῶν λεγομένων, καθὼς ἐπίσης πολλοὶ ἐχθροὶ καὶ ἀντίπαλοι. Διότι βέβαια, ἀφοῦ ἔγραψαν τὰ γραπτὰ των δὲν τὰ ἔχωσαν εἰς μίαν γωνίαν ἀλλὰ τὰ διέδωσαν εἰς κάθε σημεῖον γῆς καὶ θαλάσσης, εἰς τὰς ἀκοὰς ὄλων. Τὰ ἐδιάβαζαν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐχθρῶν των, ὅπως καὶ τώρα, καὶ κανένα σημεῖον τῶν λεχθέντων δὲν ἐσκανδάλισε κανένα καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι ἡ θεία δύναμις ἦτο ἐκείνη ποῦ ἦρχετο καὶ ἐπέτύγχανε τὰ πάντα εἰς αὐτούς. Ἄν δὲν συνέβαινε τοῦτο, πῶς ὁ τελώνης, ὁ ἀλιεύς, ὁ ἀγράμματος διετύπωνε τὰς σκέψεις αὐτάς; Ὅσα οἱ ἔξω σοφοὶ μήτε νὰ τὰ φαντασθοῦν δὲν ἠμπόρεσαν ποτέ, αὐτοὶ μὲ πολλὴν ἐνημέρωσιν τὰ κηρύττουν καὶ πείθουν εἰς αὐτὰ· καὶ ὅχι μόνον ὅσον ἦσαν ἐν τῇ ζωῇ ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον· καὶ ὅχι πέντε ἢ δέκα ἀνθρώπους, οὔτε ἕκατὸ καὶ χιλίους ἢ δέκα χιλιάδας ἀλλὰ ὀλοκλήρους πόλεις, φυλὰς καὶ λαοὺς, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βαρβαρικὴν, τὴν κατοικημένην καὶ τὴν ἀκατοίκητον, καὶ μάλιστα

τον· καὶ περὶ πραγμάτων σφόδρα τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινόντων φύσιν. Τὴν γὰρ γῆν ἀφέντες, πάντα περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς διαλέγονται, ἐτέραν ἡμῶν ζωὴν εἰσάγοντες καὶ βίον ἄλλο, καὶ πλοῦτον καὶ πενίαν, καὶ ἐλευθερίαν καὶ δουλείαν, καὶ ζωὴν καὶ θάνατον, καὶ κόσμον καὶ πολιτείαν, πάντα ἐξηλλαγμένα. Οὐ καθάπερ Πλάτων, ὁ τὴν καταγέλαστον ἐκείνην πολιτείαν συνθεῖς, καὶ Ζήνων καὶ εἴ τις ἕτερος πολιτείαν ἔγραψεν ἢ νόμους συνέθηκε. Καὶ γὰρ αὐτόθεν ἅπαντες ἐδείκνυντο οὗτοι, ἐπὶ πνεῦμα πονηρὸν καὶ δαίμων τις ἄγριος πολεμῶν ἡμῶν τῇ φύσει καὶ σωφροσύνης ἐχθρὸς καὶ εὐταξίας πολέμιος, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιῶν, ἐνήχησεν αὐτῶν τῇ ψυχῇ. Ὅταν γὰρ κοινὰς πᾶσι τὰς γυναῖκας ποιῶσι, καὶ παρθένους γυμνώσαντες ἐπὶ τῆς παλαίστρας ἄγωσιν ἐπὶ θέαν ἀνθρώπων, καὶ λαθραίους κατασκευάζωσι γάμους, πάντα ὁμοῦ μιγνύντες καὶ συνταράττοντες, καὶ τοὺς ὄρους τῆς φύσεως ἀνατρέποντες, τί ἕτερον ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι γὰρ δαιμόνων ἐκεῖνα ἅπαντα εὐρήματα καὶ παρὰ φύσιν τὰ λεγόμενα, καὶ αὐτὴ μαρτυρήσειεν ἂν ἡμῶν ἢ φύσις, οὐκ ἀνασχομένη τῶν εἰρημένων· καὶ ταῦτα οὐ μετὰ διωγμῶν, οὐ μετὰ κινδύνων, οὐ μετὰ πολέμων, ἀλλὰ μετὰ ἀδείας καὶ ἐλευθερίας ἀπάσης γραφόντων, καὶ πολλοῖς πολλαχόθεν καλλωπιζόντων. Τὰ δὲ τῶν ἀλιέων, ἐλαυνομένων, μαστιζομένων, κινδυνευόντων, καὶ ἰδιῶται καὶ σοφοί, καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ βασιλεῖς καὶ στρατιῶται, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, μετὰ πάσης ἐδέξαντο τῆς εὐνοίας.

25 5. Καὶ οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὸ μικρὰ εἶναι ταῦτα καὶ ἡμαίζηλα, εὐπαράδεκτα γέγονεν ἅπασιν· καὶ γὰρ πολλῶν ταῦτα ἐκείνων ὑψηλότερα. Παρθενείας μὲν γὰρ ἐκεῖνοι οὐδὲ ὄναρ οὐδὲ

1. Ὁ Πλάτων (427 - 347) χαρακτηρίζεται ὡς «ὁ πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων». Μεταξὺ ἄλλων ἐπιβλητικῶν σύγγραμμά τῆς ἀκμῆς του ἀποτελεῖ ἡ «Πολιτεία» του, ὅπου σχεδιάζει τὸ καλῦτερον κατὰ τὴν γνώμην του πολίτευμα. Πρόκειται περὶ γενναίου πνευματικοῦ κατορθώματος.

2. Ὁ Ζήνων (334 - 262) εἶναι ὁ γνωστὸς ἰδρυτὴς τῆς στωϊκῆς φιλο-

ὁμιλοῦντες διὰ πράγματα ποῦ ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὴν φύσιν μας. Διότι ἄφησαν τὴν γῆν καὶ ὁμιλοῦν διὰ τὰ οὐράνια καὶ μᾶς προτείνουν μίαν ἄλλην ζωὴν καὶ ἕναν ἄλλον βίον καὶ πλοῦτον καὶ πτωχείαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ δουλείαν καὶ ζωὴν καὶ θάνατον καὶ κόσμον καὶ πολιτείαν ὅλα διαφοροποιημένα. Ὅχι ὅπως ὁ Πλάτων¹, ποῦ συνέθεσε τὴν καταγέλαστον ἐκείνην πολιτείαν καὶ ὁ Ζήνων² καὶ ὁποῖος ἄλλος συνέγραψε πολιτείαν καὶ συνέθεσε νόμους. Διότι μόνοι των ἔδειξαν ὅλοι αὐτοί, ὅτι ἕνα πονηρὸν πνεῦμα καὶ ἕνας ἄγριος δαίμων ποῦ μάχεται τὴν φύσιν μας, καὶ εἶναι ἐχθρὸς τῆς σωφροσύνης καὶ πολέμιος τῆς κοσμιότητος, ἔκαμε τὰ πάντα ἄνω κάτω καὶ ἐξέσπασε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν των. Διότι ὅταν κάμνουν τὰς γυναῖκας κοινὰς εἰς ὅλους, καὶ ὀδηγοῦν τὰς νέας, ἀφοῦ τὰς γυμνώσουν, εἰς τὰς παλαίστρας εἰς τὴν θεὰν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν θεσπίζου κρυφοὺς γάμους καὶ ἀναμειγνύου καὶ συγκινοῦν τὰ πάντα μαζί καὶ ἀνατρέπου τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, τί ἄλλο ἢμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν; Ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ λεγόμενα εἶναι δαιμονικὰ καὶ παρὰ φύσιν ἐφευρήματα, θὰ τὸ μαρτυρήσῃ καὶ ἡ ἰδία ἡ φύσις μας, ποῦ δὲν ἠνέχθη τὰ λεχθέντα. Καὶ μάλιστα ἐνῶ ἔγραψαν ὅχι μὲ τὴν βίαν τῶν διωγμῶν, ὅχι μὲ κινδύνους καὶ πολέμους, ἀλλὰ μὲ κάθε εὐχέρειαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἐνῶ ἐστόλιζαν τὰ γραφόμενά των μὲ λογῆς σχήματα. Τὰ κηρύγματα τῶρα τῶν ἀλιέων, ἂν καὶ τοὺς κατεδίωκαν, τοὺς ἐκτυποῦσαν, ἂν καὶ ἐκινδύνευαν ὅλοι, καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ βασιλεῖς καὶ στρατιῶται, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, ὅλοι μὲ κάθε προθυμίαν τὰ ἐδέχθησαν.

5. Καὶ δὲν ἢμπορεῖς νὰ εἰπῆς ὅτι ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι μικρὰ καὶ χαμαίζηλα δι' αὐτὸ καὶ γίνονται ἀπὸ ὅλους εὐκόλα παραδεκτά. Διότι αὐτὰ εἶναι πολὺ περισσότερον ὑψηλὰ ἀπὸ ἐκεῖ-

σοφίας ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου. Ἐγραψε καὶ αὐτὸς περὶ Πολιτείας. Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ καταργεῖ τὰ κρατικὰ σύνορα καὶ θέλει καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ τοὺς λογαριάζωμεν διὰ συνδημότας καὶ συμπολίτας μας καὶ μία ζωὴ καὶ ὀργάνωσις νὰ ὑπάρχη, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος.

ὄνομα ἐφαντάσθησαν, οὐδὲ ἀκτημοσύνης οὐδὲ νηστείας οὐδέ τι-
 νος ἄλλου τῶν ὑψηλῶν. Οἱ δὲ παρ' ἡμῖν οὐκ ἐπιθυμίαν ἐξορί-
 ζουσι μόνον οὐδὲ πρᾶξιν κολάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ὄψιν ἀκόλαστον
 καὶ ῥήματα ὑβριστικὰ καὶ γέλωτα ἄτακτον καὶ σχῆμα καὶ βιά-
 5 δισμα καὶ κραυγὴν καὶ μέχρι τῶν μικροτάτων προάγουσι τὴν
 ἀκρίβειαν, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τοῦ τῆς παρθενείας ἐνέ-
 πλησαν φυτοῦ. Καὶ περὶ Θεοῦ δὲ ταῦτα φιλοσοφεῖν πείθουσι καὶ
 τῶν ἐν οὐρανοῖς πραγμάτων, ἃ μηδεὶς μηδέποτε ἐκείνων μηδὲ
 εἰς νοῦν λαβεῖν ἴσχυσε. Πῶς γάρ, οἱ κνωδάλων καὶ θηρίων χα-
 10 μαὶ ἐρπόντων καὶ ἑτέρων ἀτιμοτέρων εἰκόνας θεοποιήσαντες;
 Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐδέχθη καὶ ἐπιστεύθη τὰ ὑψηλὰ ταῦτα δόγματα,
 καὶ καθ' ἑκάστην οἴχεται καὶ ἀπόλωλεν, ἀραχνίων εὐκολώτερον
 ἀφανισθέντα. Καὶ μάλα εἰκότως· δαίμονες γὰρ ταῦτα διηγό-
 ρεον. Διὸ μετὰ τῆς ἀσελγείας καὶ πολὺν ἔχει τὸν ζόφον καὶ
 15 πλείω τὸν πόιον.

Τί γὰρ ἂν γένοιτο καταγελαστότερον τῆς πολιτείας ἐ-
 κείνης, ἐν ἣ μετὰ τῶν εἰρημένωι μυρίουσ ἀναλώσας στί-
 χους ὁ φιλόσοφος, ὥστε δυνηθῆναι δεῖξαι τί ποτέ ἐστι τὸ δί-
 καιον, μετὰ τῆς μακρηγορίας, καὶ ἀσαφείας πολλῆς τὰ εἰρη-
 20 μένα ἐνέπλησεν; Ὅπερ εἰ καὶ τι συμφέρον εἶχε, σφόδρα ἄχρη-
 στον ἔμελλεν εἶναι τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ. Εἰ γὰρ ὁ γεωργὸς
 καὶ ὁ χαλκοτύπος καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ ἕκα-
 στος ἀπὸ τῆς τῶν χειρῶν τρεφόμενος ἐργασίας μέλλοι τῆς τέ-
 χνης μὲν ἀφίστασθαι καὶ τῶν δικαίων πόνων, ἀναλίσκειν δὲ
 25 ἔτη τόσα καὶ τόσα, ὥστε μαθεῖν τί ποτέ ἐστι τὸ δίκαιον· καὶ πρὶν
 ἢ μαθεῖν πολλάκις φθάσει λιμῷ διαφθαρεῖς, καὶ ἀπελεύσεται
 διὰ τὸ δίκαιον τοῦτο, μήτε τῶν ἄλλων τῶν χρησίμων μηδὲν
 μαθῶν, καὶ βιαίῳ θανάτῳ καταλύσας τὸν βίον. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέ-

να. Τῆς παρθενίας - νὰ εἰποῦμεν - ἐκεῖνοι οὔτε εἰς τὸ ὄνειρόν των δὲν ἐφαντάσθησαν τὸ ὄνομα· οὔτε τῆς ἀκτημοσύνης, οὔτε τῆς νηστείας, οὔτε κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ὑψηλά. Ἐνῶ οἱ ἰδικοί μας δὲν ἐξορίζουν μόνον τὴν ἐπιθυμίαν, δὲν τιμωροῦν τὴν πρᾶξιν μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκόλαστον θέαν, καὶ τοὺς ὑβριστικούς λόγους καὶ τὸ ἄκαιρον γέλοιο καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὴν φωνὴν καὶ ἐκτείνουν τὴν προσοχὴν ἕως τὰ πιὸ μικρὰ καὶ ἐγέμισαν μὲ τὸ φυτὸν τῆς παρθενίας ὅλην τὴν οἰκουμένην. Κάμνουν ἀκόμη νὰ ἀσχολοῦνται σχετικῶς μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὰ οὐράνια πράγματα μὲ σκέψεις τὰς ὁποίας οὐδέποτε κανεῖς ἀπὸ αὐτοὺς μήτε εἰς τὸν νοῦν του δὲν συνέλαβε. Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ τοῦτο ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐθεοποίησαν τὰς εἰκόνας τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν καὶ ἄλλων ἀκόμη χειροτέρων; Ἀλλὰ τὰ ὑψηλά ἰδικά μας διδάγματα ἔγιναν δεκτὰ καὶ πιστευτὰ καὶ καθημερινῶς ἀνθοῦν καὶ προκόπτουν, ἐνῶ τὰ ἰδικά των ἐχάθησαν ἐντελῶς καὶ ἐξηφανίσθησαν εὐκολώτερον ἀπὸ ἀράχνας· καὶ ἦτο πολὺ φυσικὸν ἀφοῦ τὰ διεκήρυτταν δαίμονες. Διὰ τοῦτο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἔχουν πολλὴν ἀσάφειαν καὶ περισσότερον κόπον.

Διότι βέβαια τί περισσότερον καταγέλαστον θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων ποὺ εἶπαμεν, ἀφοῦ ὁ φιλόσοφος δαπανήσῃ ἀμετρήτους γραμμάς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ νὰ δείξῃ τί εἶναι τέλος πάντων τὸ δίκαιον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φλυαρίαν γεμίζει τοὺς λόγους του καὶ μὲ πολλὴν ἀσάφειαν; Τοῦτο, ἀκόμη καὶ κάτι ὠφέλιμον ἂν περιεῖχεν, ἐπρόκειτο βέβαια νὰ εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστον διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἄν δηλαδὴ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ σιδηρουργὸς καὶ ὁ κτίστης καὶ ὁ πλοίαρχος καὶ κάθε ἓνας ἀποχειροβίωτος εἶναι νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν τέχνην του καὶ τοὺς δικαίους κόπους καὶ νὰ ἐξοδεύσῃ τόσα καὶ τόσα ἔτη, διὰ νὰ μάθῃ τί εἶναι δίκαιον καὶ προτοῦ τὸ μάθῃ νὰ κινδυνεύσῃ συχνὰ ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τελικῶς νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὸ δίκαιον τοῦτο, χωρὶς νὰ μάθῃ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα χρήσιμα, ἀλλὰ ἐπιπροσθέτως θέσῃ καὶ βίαιον τέλος εἰς τὴν ζωὴν του, ἂν γίνε-

τερα τοιαῦτα· ἀλλὰ καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρέπον καὶ τὸ συμφέρον καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἀρετὴν ἐν βραχέσι καὶ σαφέσι συλλαβῶν ῥήμασιν, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Χριστός· ποτὲ μὲν λέγων, ὅτι «ἐν δυσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται κρέμονται», του-
 5 τέσει, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ καὶ τῇ τοῦ πλησίον· ποτὲ δὲ λέγων, «Ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποι-
 εῖτε αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται». Ἐπερ καὶ
 γηποίῳ καὶ οἰκέτῃ καὶ γυναικὶ χήρᾳ καὶ παιδὶ αὐτῷ καὶ τῷ
 σφόδρα ἀνοήτῳ εἶναι, πάντα εὐσύννοπτα καὶ ῥάδια καταμαθεῖν.
 10 Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς ἀληθείας· καὶ μαρτυρεῖ τῶν πραγμά-
 των τὸ τέλος. Πάντες γοῦν ἔμαθον τὰ πρακτέα· καὶ οὐκ ἔμαθον
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐζήλωσαν· καὶ οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι μόνον, οὐδὲ
 ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὄρων.
 Καὶ γὰρ ἐκεῖ πολλὴν ὄψει τὴν φιλοσοφίαν οὔσαν καὶ χορούς
 15 ἀγγέλων ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι λάμποντας καὶ τὴν τῶν οὐρα-
 νῶν πολιτείαν ἐνταῦθα φαινομένην. Καὶ γὰρ πολιτείαν ἔγραψαν
 ἡμῖν οἱ ἄλιεῖς, οὐκ ἀπὸ παίδων κελεύσαντες λαμβάνεσθαι, κα-
 θάπερ ἐκεῖνοι, οὐδὲ τόσων καὶ τόσων ἐτῶν νομοθετοῦντες εἶναι
 τὸν ἐνάρετον· ἀλλ' ἀπλῶς πάσῃ διαλεγόμενοι ἡλικία. Ἐκεῖνα
 20 μὲν γάρ, παίδων παίγνια· ταῦτα δέ, πραγμάτων ἀλήθεια. Καὶ
 τόπον δὲ ἀπέδωκαν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ τὸν οὐρανόν, καὶ τεχνίτην
 αὐτῆς τὸν Θεὸν εἰσήγαγον, καὶ νομοθέτην τῶν ἐκεῖ κειμένων
 νόμων· ὥσπερ οὖν καὶ ἐχρῆν. Τὰ δὲ ἔπαθλα τῆς πολιτείας, οὐ
 φύλλα δάφνης, οὐδὲ κότινος, οὐδὲ ἢ ἐν πρυτανείῳ σίτησις, οὐ-
 25 δὲ εἰκόνες χαλκαῖ, τὰ ψυχρὰ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ· ἀλλὰ ζωὴ τέλος
 οὐκ ἔχουσα, καὶ τὸ Θεοῦ γενέσθαι παῖδας, καὶ τὸ μετ' ἀγγέλων

1. Ματθ., 22, 40.

2. Ματθ. 7, 12.

3. Ὅμιλεῖ βεβαίως ὁ Πλάτων περὶ «ὑπερουρανίου τόπου» εἰς τὸν Φαῖδρον (247c), ὅπου τοποθετεῖ τὰς ἰδέας, τὰ ἀθάνατα πρότυπα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τὴν Πολιτείαν του ὁμοῦς ἠθέλε διακαῶς νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν γῆν, πρᾶγμα ποῦ μὲ ἐπιμονὴν ἐπεδίωξεν.

4. Τὸ δημόσιον καθίδρυμα εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ὅπου ἐσιτίζοντο δωρεὰν οἱ καθ' οἰονδήποτε τρόπον εὐεργετήσαντες. Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους ὅτι αὐτὴν τὴν δωρεὰν εἰς τὸ Πρυτα-

ται ἔτσι εἰς αὐτούς, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ ἡμᾶς. Ἄλλὰ καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρέπον καὶ τὸ συμφέρον καὶ ὅλην γενικῶς τὴν ἀρετὴν τὴν περιέλαβεν ὁ Χριστὸς εἰς λόγους σαφεῖς καὶ τὴν ἐδίδαξεν εἰς ἡμᾶς. Εἴτε μὲ τοὺς λόγους ὅτι «ἐν δυσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται»¹, δηλαδὴ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Εἴτε μὲ τοὺς λόγους, «Ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται»². Αὐτὰ καὶ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ ὑπηρέτης καὶ ἡ χήρα καὶ τὸ παιδί τὸ ἴδιο, ἀκόμα καὶ κάποιος ποὺ θεωρεῖται πολὺ ἀνόητος εἶναι ὅλα ἀπλᾶ καὶ εὐκόλα νὰ τὰ μάθη καλῶς.

Ἔτσι εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἔκτασις τῶν πραγμάτων. Ὅλοι ἔμαθαν λοιπὸν τὸ τί πρέπει νὰ πράττουν. Καὶ δὲν τὸ ἔμαθαν μόνον ἀλλὰ τοὺς ἐδημιουργήθη καὶ ὁ ζῆλος, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς πόλεις ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς καὶ εἰς τῶν βουνῶν τὰς κορυφάς. Διότι καὶ ἐκεῖ θὰ εὔρης νὰ ὑπάρχη πολλὴ φιλοσοφία καὶ νὰ ἀστράπτουν χοροὶ ἀγγέλων μὲ ἀνθρώπινα σώματα καὶ τὴν θείαν πολιτείαν νὰ παρουσιάζεται ἐδῶ. Μᾶς ὠρισαν βεβαίως πολιτείαν οἱ ἄλιεῖς, δὲν μᾶς διέταξαν ὁμῶς νὰ τὴν διδασκώμεθα ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅπως ἐκεῖνοι, οὔτε ἐνομοθέτησαν ὅτι ὁ ἐνάρετος πρέπει νὰ εἶναι τόσων ἢ τόσων ἐτῶν· ὁμιλοῦν ἀπλῶς διὰ κάθε ἡλικίαν. Καὶ ἡ συμπεριφορὰ ἐκείνων εἶναι παιγνίδια παιδικά, ἐνῶ ἡμεῖς διαθέτομεν τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὡς τόπον διὰ τὴν πολιτείαν τῶν καθώρισαν τὸν οὐρανὸν³ καὶ ἐδίδαξαν ὅτι τεχνίτης τῆς εἶναι ὁ Θεός, καὶ νομοθέτης τῶν νόμων τῆς, ὅπως ἦτο καὶ τὸ ὀρθόν. Ἄλλὰ τὰ βραβεῖα τῆς πολιτείας δὲν εἶναι φύλλα δάφνης, οὔτε κότινος, οὔτε καὶ ἡ σίτησις εἰς τὸ πρυτανεῖον⁴, οὔτε χάλκινοι ἀνδριάντες, βραβεῖα ἄχρηστα καὶ μηδαμινά. Βραβεῖα εἶναι ἡ ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος, ἡ ἀνάδειξις μας εἰς τέκνα Θεοῦ, ἡ συγχόρευσις μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἡ παράστασις μας εἰς

νεῖον σίτισιν ἐζήτησεν ὁ δαιμόνιος φιλόσοφος τῶν Ἀθηνῶν ἀντὶ ἄλλης ποινῆς κατὰ τὴν περίφημον δίκην του, διότι εἶχε προσφέρει μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πατρίδα του διατηρῶν αὐτὴν εἰς πνευματικὴν ἐγρήγορσιν, ὡς ἐπίστευεν ὄχι ἄδικα.

χορεύειν, καὶ τῷ θρόνῳ παρεστάναι τῷ βασιλικῷ, καὶ διηνεκῶς εἶναι μετὰ Χριστοῦ.

6. Δημαγωγοὶ δὲ τῆς πολιτείας εἰσὶ ταύτης τελῶναι, καὶ ἄλιεῖς, καὶ σκηνοποιοί, οὐκ ἐν χρόνῳ ζήσαντες ὀλίγῳ, ἀλλὰ διὰ
 5 παντὸς ζῶντες. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τελευτῆν τοὺς πολιτευο-
 μένους τὰ μέγιστα ὀνήσαι δύναιντ' ἄν. Ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ πόλε-
 μος οὐ πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς δαίμονας καὶ τὰς ἀσωμάτους
 δυνάμεις ἐκείνας ἐστί. Διὸ καὶ στρατηγὸς αὐτοῖς οὐκ ἀνθρώπων,
 οὐδὲ ἀγγέλων οὐδεὶς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός. Καὶ τὰ ὄπλα δὲ τῶν
 10 στρατιωτῶν τούτων μιμεῖται τοῦ πολέμου τὴν φύσιν· οὐ γὰρ
 ἀπὸ δέρματος καὶ σιδήρου κατεσκευασμένα εἰσίν, ἀλλ' ἐξ ἀλη-
 θείας καὶ δικαιοσύνης καὶ πίστεως καὶ φιλοσοφίας ἀπάσης. Ἐ-
 πεί οὖν περὶ τῆς πολιτείας ταύτης καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο γέγρα-
 πται, καὶ ἡμῖν πρόκειται νῦν εἰπεῖν, προσέχωμεν ἀκριβῶς τῷ
 15 Ματθαίῳ περὶ ταύτης τρανῶς διαλεγομένῳ. Οὐ γὰρ αὐτοῦ, ἀλ-
 λά τοῦ τὴν πολιτείαν νομοθετήσαντος Χριστοῦ πάντα ἐστὶ τὰ
 λεγόμενα. Προσέχωμεν δέ, ἵνα καὶ ἐγγραφῆναι δυνηθῶμεν εἰς
 αὐτήν, καὶ λάμψαι μετὰ τῶν ἤδη πολιτευσαμένων καὶ τοὺς ἀ-
 μαράντους ἐκείνους ἐκδεχομένων στεφάνους. Καίτοιγε πολ-
 20 λοῖς εὐκόλος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δοκεῖ, τὰ δὲ τῶν προφητῶν
 δυσκολίαν ἔχειν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀγνοούντων ἐστὶ τὸ βάθος
 τῶν ἐναποκειμένων αὐτῷ νοημάτων. Διὸ παρακαλῶ, μετὰ πολ-
 λῆς ἡμῖν ἔπεσθαι τῆς σπουδῆς, ὥστε εἰς αὐτὸ τὸ πέλαγος τῶν
 γεγραμμένων εἰσελθεῖν, τοῦ Χριστοῦ προηγουμένου ταύτης ἡ-
 25 μῖν τῆς εισόδου. Ὡστε δὲ εὐμαθέστερον γενέσθαι τὸν λόγον
 δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν (ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων Γραφῶν
 πεποιήκαμεν), προλαμβάνειν τὴν περικοπὴν τῆς Γραφῆς, ἣν
 ἂν μέλλωμεν ἐξηγεῖσθαι, ἵνα τῇ γνώσει ἢ ἀνάγνωσις προοδο-

1. Δίπλα εἰς τὰς συγγραφὰς περὶ πολιτείας ποῦ ἀνεφέρθησαν, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου, φιλοδοξεῖ μὲ τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν ὁμιλιῶν του νὰ συγκροτήσῃ καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἰδικὴν του πολιτείαν, ποῦ θὰ εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς ὡς πολιτεία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ διατύπωσις ἐνθυμίζει τὸ περίφημον ἔργον τοῦ μεγάλου δυτι-

τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ ἡ ἀτελεύτητος συναναστροφή μετὰ τὸν Χριστόν.

6. Ἀρχηγοὶ τῆς πολιτείας αὐτῆς εἶναι τελῶναι καὶ ἀλιεῖς καὶ σκηνοποιοί, ποὺ δὲν ἔζησαν ὀλίγα ἔτη ἀλλὰ ζοῦν εἰς τοὺς αἰῶνας. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν κοίμησίν των θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ὠφελήσουν τοὺς ζῶντας. Διότι εἰς τὴν πολιτείαν αὐτὴν δὲν διεξάγεται πόλεμος ἐναντίον ἀνθρώπων ἀλλὰ ἐναντίον δαιμόνων καὶ ἐναντίον ἐκείνων τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν στρατηγὸς δὲν εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἀγγέλους ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὄπλα τῶν στρατιωτῶν τούτων εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πολέμου· δὲν εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ δέρμα καὶ σίδηρον ἀλλὰ ἀπὸ ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ πίστιν καὶ κάθε ἀρετὴν. Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τὴν πολιτείαν¹ αὐτὴν ἔχει γραφῆ καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ δι' αὐτὴν πρόκειται καὶ ἡμεῖς τώρα νὰ ὁμιλήσωμεν, ἅς δώσωμεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὸν Ματθαῖον ποὺ ὁμιλεῖ μεγαλοφώνως δι' αὐτὴν. Διότι ὅλα αὐτὰ ποὺ λέγονται δὲν εἶναι τοῦ Ματθαίου ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἔθεσε τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Ἄς προσέχωμεν δέ, διὰ νὰ ἤμπορέσωμεν ἢ νὰ ἐγγραφῶμεν εἰς αὐτὴν ἢ νὰ λάμψωμεν μαζὶ μετὰ ἐκείνους ποὺ ἔχουν προηγηθῆ καὶ ἔχουν δεχθῆ τοὺς ἀμαράντους ἐκείνους στεφάνους. Μολονότι εἰς πολλοὺς φαίνεται ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι εὐκόλος καὶ ὅτι τὴν δυσκολίαν ἔχουν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ λάθος αὐτὸ τὸ διαπράττουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀγνοοῦν τὸ βάθος τῶν νοημάτων ποὺ περιέχει. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ ἀκολουθῆτε μετὰ πολλὴν προθυμίαν, ὥστε νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ἴδιο τὸ πέλαγος τῶν γεγραμμένων, μετὰ προηγητὴν εἰς τὴν εἴσοδόν μας αὐτὴν τὸν Χριστόν. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ ὁ λόγος εὐκολώτερον προσιτός, σᾶς θερμοπαρακαλῶ, ὅπως ἀκριβῶς ἐκάμαμεν καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἀναγνώσματα, ἅς διαβάζωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν περικοπὴν τῆς πράξεως ποὺ πρόκειται νὰ ἀναγνώσωμεν, διὰ νὰ ἀνοίγῃ ἢ ἀνάγνωσις τὸν δρόμον εἰς τὴν

ποιούσα ἦ, ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ εὐνούχου γέγονε, καὶ πολλὴν παράσχη τὴν εὐκολίαν ἡμῖν. Καὶ γὰρ τὰ ζητούμενα πολλὰ καὶ ἐπάλληλα.

Ὅρα γοῦν εὐθέως ἐν προοιμίῳ τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ, πόσα ἂν τις ἐπαπορήσειε. Πρῶτον μὲν, τίνος ἔνεκεν ὁ Ἰωσήφ 5 γενεαλογεῖται, οὐκ ὦν τοῦ Χριστοῦ πατήρ. Δεύτερον δέ, πόθεν ἔστε δηλὸς ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ κατάγων τὸ γένος τῆς Μαρίας, ἀφ' ἧς ἐτέχθη, τῶν προγόνων ἀγνοουμένων· οὐδὲ γὰρ ἐγενεαλογήθη ἢ Παρθένος. Τρίτον, τίνος ἔνεκεν ὁ μὲν Ἰωσήφ, ὁ μὴδὲν 10 συντελῶν πρὸς τὴν γέννησιν, γενεαλογεῖται· ἢ δὲ Παρθένος, ἢ καὶ μήτηρ γενομένη, οὐ δείκνυται τίνων πατέρων καὶ πάππων καὶ προγόνων ἐστί.

Μετὰ τούτων ἄξιον κάκεινο ζητῆσαι, τί δήποτε διὰ τῶν ἀνδρῶν προάγων τὴν γενεαλογίαν, ἐμνήσθη καὶ γυναικῶν. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο αὐτῷ ἔδοξεν, οὐδὲ πάσας τέθεικε τὰς γυναῖ- 15 κας, ἀλλὰ τὰς εὐδοκίμους παραδραμῶν, οἷον τὴν Σάρραν, τὴν Ῥεβέκκαν καὶ ὅσαι τοιαῦται, τὰς ἐπὶ κακίᾳ βεβοημένας, ταύτας εἰς μέσον ἤγαγε μόνον· οἷον εἴ τις πόρνη καὶ μοιχαλὶς, εἴ τις ἐκ παρανόμων γάμων, εἴ τις ἀλλόφυλος καὶ βάρβαρος ἦν. Καὶ γὰρ τῆς τοῦ Οὐρίου καὶ τῆς Θάμαρ καὶ τῆς Ῥα- 20 ἀβ καὶ τῆς Ῥοῦθ ἐμνημόνευσεν· ὦν ἢ μὲν ἀλλογενῆς ἦν, ἢ δὲ πόρνη, ἢ δὲ τῷ κηδεστῇ προσεφθάρη, καὶ οὐδὲ τούτῳ νόμῳ γάμου, ἀλλὰ κλέψασα τὴν μίξιν, καὶ πόρνης περιθεμένη προσωπεῖον ἑαυτῇ· καὶ τὴν τοῦ Οὐρίου δὲ οὐδεὶς ἀγνοεῖ διὰ τὴν περιφάνειαν τοῦ τολμήματος. Ἄλλ' ὅμως πάσας τὰς ἄλλας ἀφείδῃ ὁ 25 εὐαγγελιστῆς, ταύτας ἐνέθηκε τῇ γενεαλογίᾳ μόνας. Καίτοι εἰ μνησθῆναι γυναικῶν ἔδει, πασῶν ἐχρῆν· εἰ δὲ μὴ πασῶν, ἀλλ'

1. Ὁ ἰ. Χρυσόστομος συνιστᾷ νὰ διαβάσουν οἱ ἀκροαταὶ του εἰς τὸ σπῆτι τὴν περικοπὴν περὶ τῆς θὰ ὠμιλοῦσε. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἀκροατήριόν του ἦτο ἀρκετὰ καλλιεργημένον καὶ συνειδητόν.

2. Σύζυγος τοῦ Χετταίου στρατηγοῦ Οὐρίου ἦτο ἡ Βηθσαβεὲ (Β' Βασ. κεφ. 11). Τὰ περὶ τῆς Θάμαρ, νύμφης τοῦ Ἰούδα, υἱοῦ Ἰακώβ, ἀνάγνωσε εἰς Γένεσιν, κεφ. 38. Ἡ ἱστορία τῆς πόρνης Ραὰβ ἀπὸ τὴν Ἱερικῶ δεχθείσης τοὺς κατασκόπους τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τιμωμένης ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους

γνώσιν - ὅπως ἔγινε καὶ εἰς τὸν εὐνοῦχον - καὶ ἔτσι θὰ μᾶς διευκολύνη πολὺ ¹. Διότι ἀνακύπτουν πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλοι δυσκολίαι.

Ἀμέσως, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου του, πρόσεξε πόσαι ἀπορίαι γεννῶνται. Κατὰ πρῶτον, διὰ ποῖον λόγον ἐκτίθεται ἡ γενεαλογία τοῦ Ἰωσήφ, ἐνῶ δὲν ἦτο πατὴρ τοῦ Χριστοῦ. Δεύτερον, πῶς θὰ γίνῃ φανερόν εἰς ἡμᾶς ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὸν Δαυίδ, ἀφοῦ ἀγνοοῦνται οἱ πρόγονοι τῆς Μαρίας ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐγεννήθη· διότι δὲν ἀνεφέρθησαν οἱ πρόγονοι τῆς Παρθένου. Τρίτον, διὰ ποῖον λόγον γενεαλογεῖται ὁ Ἰωσήφ, ποὺ δὲν συνετέλεσε καθόλου εἰς τὴν γέννησιν, ἐνῶ δὲν παρουσιάζεται καθόλου ποίους γονεῖς καὶ πάππους καὶ προγόνους εἶχεν ἡ παρθένος, ἡ ὁποῖα ἔγινε καὶ μητέρα του.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ ἀξίζει νὰ ἐρευνηθῇ καὶ τοῦτο· διατί ἐνῶ προχωρεῖ εἰς γενεαλογίαν διὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀνέφερε καὶ ὠρισμένας γυναῖκας. Καὶ ἀφοῦ τοῦ ἐφάνη ἔτσι καλόν, δὲν ἀνέφερον ὅλας τὰς γυναῖκας· παρέλειψε τὰς τιμημένας, ὅπως ἡ Σάρρα, ἡ Ρεβέκκα καὶ ἄλλαι καὶ ἔφερον εἰς τὴν μέσσην τὰς διαβοήτους διὰ τὴν κακίαν των, ὅποια π.χ. ἦτο πόρνη καὶ μοιχαλὶς, ὅποια προήρχετο ἀπὸ παρανόμους γάμους, ὅποια ἦτο ἀλλόφυλος καὶ βάρβαρος. Διότι ἐμνημόνευσε τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου, τὴν Θάμαρ, τὴν Ραὰβ καὶ τὴν Ρούθ ², ἀπὸ τὰς ὁποῖας ἡ μία ἦτο ἀλλόφυλος, ἄλλη πόρνη καὶ ἄλλη ἐπλόγιασε μὲ τὸν πεθερόν της καὶ ὄχι ἔπειτα ἀπὸ νόμιμον γάμον τοῦλάχιστον ἀλλὰ ἀφοῦ ἐπέτυχεν μὲ δόλον τὴν συνεύρεσιν καὶ ἐκαλύφθη μὲ τὸ προσωπεῖον τῆς πόρνης. Κανεὶς ἐπίσης δὲν ἀγνοεῖ τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου, ἐπειδὴ τὸ τόλμημα ἦτο πρωτοφανές. Ὁ εὐαγγελιστὴς ὅμως ἄφησεν ὅλας τὰς ἄλλας καὶ περιέλαβε μόνον αὐτὰς εἰς τὴν γενεαλογίαν του. Ἐνῶ βεβαίως ἂν ἔπρεπε νὰ ἀναφερθοῦν γυναῖκες, ἔπρεπε νὰ ἀναφερθοῦν ὅλαι καὶ ἂν ὄχι ὅλαι ἀλλὰ μερι-

διὰ τὸν λόγον αὐτόν. Ἡ συγκινητικὴ περίπτωσις τῆς Ρούθ περιέχεται εἰς τὸ ἀφιερωμένον εἰς αὐτὴν βιβλίον τῆς Π.Δ.

ἐνίων, τῶν ἐν ἀρετῇ, οὐ τῶν ἐν ἀμαρτήμασι βεβοημένων.

Εἶδετε πόσης ἡμῖν δεῖ προσοχῆς ἐν τοῖς προοιμίοις εὐθέως. Καίτοιγε δοκεῖ σαφέστερον εἶναι τῶν ἄλλων τὸ προοίμιον, τάχα δὲ πολλοῖς καὶ περισσόν, διὰ τῶν ὀνομάτων ἀριθμὸν
5 εἶναι μόνον.

Μετὰ τοῦτο κάκεινο ἄξιον ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν τρεῖς παρέδραμε βασιλεῖς. Εἰ γὰρ ὡς σφόδρα ἀσεβῶν ἀπεσιώπησε τὴν προσηγορίαν, οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μνησθῆναι ἔδει.

Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἕτερόν ἐστι ζήτημα. Δεκατέσσαρας
10 γὰρ εἰπὼν γενεάς, ἐν τῇ τρίτῃ μερίδι τὸν ἀριθμὸν οὐ διέσωσε. Καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ μὲν Λουκᾶς ἐτέρων ἐμνημόνευσεν ὀνομάτων, καὶ οὐ μόνον οὐ τῶν αὐτῶν ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλειόνων· ὁ δὲ Ματθαῖος καὶ ἐλαττόνων καὶ ἐτέρων, καίτοιγε εἰς τὸν Ἰωσήφ καὶ αὐτὸς τελευτήσας, εἰς ὃν καὶ ὁ Λουκᾶς κα-
15 τέληξεν;

Ὅρατε ὅσης ἀγρυπνίας ἡμῖν χρεία, οὐκ εἰς τὸ λῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μαθεῖν τίνα χρῆ λῦσαι. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν, τὸ τὰ διαπορούμενα δυνηθῆναι εὔρεῖν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο ἄπορον, πῶς ἢ Ἐλισάβετ ἀπὸ τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς οὐ-
20 σα, συγγενῆς ἦν τῆς Μαρίας;

7. Ἄλλ' ἵνα μὴ καταχώσωμεν ὑμῶν τὴν μνήμην πολλὰ συνείροντες, ἐνταῦθα τέως τὸν λόγον στήσωμεν. Ἄρκει γὰρ ὑμῖν εἰς τὸ διεγερθῆναι καὶ τὸ τὰ ζητούμενα μόνον μαθεῖν. Εἰ δὲ καὶ τῆς λύσεως ὀρατε, καὶ τούτου πρὸ τῶν λόγων τῶν ἡμε-
25 τέρων ὑμεῖς κύριοι. Ἄν μὲν γὰρ ἴδω διεγερθέντας καὶ ἐπιθυμοῦντας μαθεῖν, πειράσομαι καὶ τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν· ἂν δὲ χασμωμένους καὶ μὴ προσέχοντας, ἀποκρύψομαι καὶ τὰ ζητήματα καὶ τὴν λύσιν, θείῳ νόμῳ πειθόμενος. «Μὴ δῶτε» γάρ, φησί, «τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπρο-

1. Πρωτότυπος ἀληθινὰ τρόπος, διὰ νὰ κερδίση ἕνας ρήτωρ τὴν εὐνοίαν τοῦ ἀκροατηρίου του, τὴν ὁποῖαν ὅλοι προσπαθοῦν νὰ ἐπιτύχουν ἀλλὰ διὰ φιλοφρονήσεων μᾶλλον.

καί, ἔπρεπε νὰ ἀναφερθοῦν αἱ φημισμένοι διὰ ἀρετὴν καὶ ὄχι διὰ ἁμαρτήματα.

Εἶδατε πόση προσοχὴ χρειάζεται εὐθύς ἀπὸ τὸ προοίμιον. Μολονότι φαίνεται ὅτι τὸ προοίμιον εἶναι σαφέστερον ἀπὸ τὰ ἄλλα, καὶ διὰ πολλοὺς ἴσως καὶ περιττόν, ἐπειδὴ εἶναι μόνον ἀρίθμησις ὀνομάτων.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ἄξιον ζητήσεως καὶ ἐκεῖνο· διὰ ποῖον λόγον παρέτρεξε τρεῖς βασιλεῖς. Ἄν ἀπεσιώπησε τὴν ὀνομασίαν των ἐπειδὴ ἦσαν πολὺ ἀσεβεῖς, δὲν ἔπρεπεν οὔτε τοὺς ἄλλους νὰ ἀναφέρῃ τοὺς ὁμοίους των.

Ἐνα ἄλλο ζήτημα εἶναι καὶ τοῦτο. Ἐνῶ ὠμίλησε διὰ δεκατέσσαρας γενεάς, δὲν ἐτήρησε τὸν ἀριθμὸν εἰς τὴν τρίτην ὁμάδα. Ἀκόμη, διὰ ποῖον λόγον ὁ Λουκᾶς ἀνέφερεν ἄλλα ὀνόματα καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀνέφερεν αὐτὰ τὰ ἴδια ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα. Ἐνῶ ὁ Ματθαῖος καὶ ὀλιγώτερα καὶ διάφορα, μολονότι καταλήγει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Ἰωσήφ, ὅπου ἐσταμάτησε καὶ ὁ Λουκᾶς.

Βλέπετε πόση προσοχὴ μᾶς χρειάζεται ὄχι διὰ νὰ διελευκάνωμεν μόνον τὰ ζητήματα ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐπισημάνωμεν αὐτὰ πού πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Καὶ δὲν εἶναι βεβαίως τοῦτο μικρόν, νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπισημάνωμεν ἀμφισβητούμενα. Ἀκόμη καὶ τοῦτο προκαλεῖ ἀπορίαν· πῶς ἡ Ἐλισάβετ ἦτο συγγενὴς τῆς Μαρίας, ἐνῶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Λευϊτικὴν φυλὴν.

7. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν κατασκεπάσωμεν τὴν μνήμην μας συμπλέκοντες πολλὰ, ἅς σταματήσωμεν τὸν λόγον ἐνῶ εἶναι ἀρκετὸν διὰ σᾶς νὰ δείξετε ἐνδιαφέρον καὶ νὰ μάθετε ἀπλῶς ποῖα ἀποτελοῦν ζήτητα. Ἄν ὅμως ἐπιθυμῆτε καὶ τὴν λύσιν, καὶ τοῦτο παρὰ τοὺς λόγους μου ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς. Ἄν σᾶς ἰδῶ δηλαδή νὰ ἐνδιαφέρεσθε καὶ νὰ ἐπιθυμῆτε νὰ μάθετε, θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς δώσω καὶ τὴν λύσιν. Ἄν ὅμως χασμᾶσθε¹ καὶ δὲν προσέχετε, θὰ ἀποσιωπήσω καὶ τὰ ζητήματα καὶ τὴν λύσιν των, τηρῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· διότι μᾶς λέγει, «Μὴ δώτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμ-

σθεν τῶν χοίρων, ἵνα μὴ καταπατήσωσι τοῖς ποσὶν αὐτῶν». Τίς δέ ἐστιν ὁ καταπατῶν; Ὁ μὴ τίμια ταῦτα ἡγούμενος καὶ σεμνά.

Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, φησὶν, ὡς μὴ σεμνὰ ταῦτα καὶ πάντων ἡγείσθαι τιμιώτερα;

Ὁ μὴδὲ τοσαύτην παρέχων αὐτοῖς σχολήν, ὅσην ταῖς πόρναις γυναιξὶν ἐν τοῖς σατανικοῖς θεάτροις. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ διημερεύουσιν οἱ πολλοί, καὶ πολλὰ τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας προδιδόασι διὰ τὴν ἄκαιρον ἀσχολίαν ταύτην, καὶ μετὰ ἀκριβείας ὅπερ ἂν ἀκούσωσι κατέχουσι, καὶ ταῦτα ἐπὶ λύμῃ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς φυλάττοντες. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ Θεοῦ φθεγγόμενου, οὐδὲ μικρὸν ἀνέχονται παραμεῖναι χρόνον. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲν κοινὸν ἔχομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ μέχρι ῥημάτων ἡμῶν ἢ πολιτεία. Καίτοιγε καὶ γέενναν διὰ τοῦτο ἠπέιλησεν ὁ Θεός, οὐχ ἵνα ἐμβάλῃ, ἀλλ' ἵνα πείσῃ φυγεῖν τὴν χαλεπὴν τυραννίδα ταύτην. Ἡμεῖς δὲ τοῦναντίον ποιούμεν, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρὸς τὴν ἐκεῖ φέρουσαν ὁδὸν τρέχομεν· καὶ τοῦ Θεοῦ κελεύοντος μὴ μόνον ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ποιεῖν τὰ λεγόμενα, οὐδὲ ἀκούσαι ἀνεχόμεθα.

Πότε οὖν πράξομεν, εἰπέ μοι, τὰ κελευόμενα, καὶ τῶν ἔργων ἀψόμεθα, ὅταν μὴδὲ τοὺς ὑπὲρ τούτων λόγους ἀκούειν ἀνεχώμεθα, ἀλλὰ ἀσχάλλωμεν καὶ ἀλύωμεν πρὸς τὴν ἐνταῦθα διατριβήν, καίτοι βραχεῖαν οὖσαν σφόδρα; Εἶτα ἡμεῖς μὲν περὶ ψυχρῶν διαλεγόμενοι πραγμάτων, ἂν τοὺς συγκαθημένους μὴ προσέχοντας ἴδωμεν, ὕβριν τὸ πρᾶγμα φάμεν. Τὸν Θεὸν δὲ οὐχ ἡγούμεθα παροξύνειν, ὅταν αὐτοῦ περὶ τοιούτων διαλεγόμενου, καταφρονήσαντες τῶν λεγομένων, ἐτέρωσε βλέπωμεν; Ἄλλ' ὁ μὲν γεγηρακῶς καὶ πολλὴν ἐπελθὼν γῆν, καὶ σταδίων ἀριθμοί, καὶ πόλεων θέσεις καὶ σχήματα καὶ λιμένας καὶ ἄγο-

1. Ματθ. 7, 6.

2. Μέτρον μήκους εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα συγκεῖμενον ἀπὸ 186 μέτρα περίπου. Τὸ μῆκος του ἐποίκιλλε κατὰ πόλιν ἀναλόγως πρὸς τὸ μῆκος τοῦ ποδός.

προσθεν τῶν χοίρων, ἵνα μὴ καταπατήσωσι τοῖς ποσίν αὐτῶν»¹. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ καταπατεῖ; Αὐτὸς ποὺ δὲν τὰ θεωρεῖ πολύτιμα καὶ ἄξια σεβασμοῦ.

Καὶ ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος, ἐρωτᾷ, ὥστε νὰ μὴ τὰ θεωρῇ ἄξια σεβασμοῦ καὶ πολυτιμότερα ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο;

Αὐτὸς ποὺ δὲν τοὺς ἀφιερώνει μήτε τόσην ὥραν ὅσην εἰς τὰς πόρνas εἰς τὰ σατανικὰ θέατρα. Ἐκεῖ οἱ περισσότεροὶ περνοῦν καὶ ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν των καὶ παραμελοῦν πολλὰ οἰκογενειακὰ ζητήματα, διὰ τὴν ἄκαιρον αὐτὴν ἀπασχόλησιν, διατηροῦν προσεκτικὰ ὅ,τι ἀκούουν, μολονότι ἡ διατήρησις αὐτὴ βλάπτει τὴν ψυχὴν των. Ἐνῶ ἐδῶ ποὺ ὀμιλεῖ ὁ Θεὸς, δὲν κάμνουν ὑπομονὴν νὰ παραμείνουν οὔτε δι' ὀλίγον χρόνον. Διὰ τοῦτο δὲν ἔχομεν καμμίαν σχέσιν μὲ τὸν οὐρανὸν ἀλλὰ ἡ πολιτεία μας περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς λόγους. Μολονότι δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ἔχει ἀπειλήσει καὶ μὲ τὴν γένναν, ὄχι βέβαια διὰ νὰ μᾶς ρίψη εἰς αὐτὴν ἀλλὰ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ διαφύγωμεν τὴν βαρεῖαν αὐτὴν τυραννίαν. Ἡμεῖς ὅμως πράττομεν τὸ ἀντίθετον καὶ καθημερινῶς ἀκολουθοῦμεν τρέχοντες τὸν δρόμον ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὰ ἐκεῖ· καὶ ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς προστάζει ὄχι μόνον νὰ ἀκούωμεν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελοῦμεν τοὺς λόγους του, δὲν θέλομεν μήτε νὰ ἀκούσωμεν.

Πότε λοιπόν, εἶπέ μου, θὰ ἐκτελέσωμεν τὰς ἐντολὰς καὶ θὰ τὰς κάμωμεν πράξεις, ὅταν δὲν ἔχωμεν ὑπομονὴν μήτε τοὺς λόγους νὰ ἀκούσωμεν, μὲ τοὺς ὁποίους διατυπώνονται, ἀλλὰ θυμῶνομεν καὶ ἀγανακτοῦμεν μὲ τὴν ἐδῶ παραμονὴν μας, μολονότι εἶναι ἐξαιρετικὰ σύντομος; Ἐπειτα, ὅταν ἡμεῖς ὀμιλοῦμεν διὰ πράγματα ἀδιάφορα, ἂν ἰδοῦμεν ὅτι οἱ συνομιληταί μας δὲν μᾶς προσέχουν, θεωροῦμεν τὸ πρᾶγμα ὡς περιφρόνησιν. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θυμῶνει, ὅταν αὐτὸς μᾶς ὀμιλῇ διὰ τόσον σοβαρὰ πράγματα καὶ ἡμεῖς περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους του καὶ βλέπομεν ἄλλοῦ; Ἄλλ' ὅποιος ἔχει γηράσει καὶ ἐπισκεφθῇ πολλὰς χώρας, μπορεῖ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν σταδίων² καὶ τὴν θέσιν τῶν πόλεων καὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς λι-

ρὰς μετὰ ἀκριβείας ἡμῶν ἀπαγγέλλει πάσης· αὐτοὶ δὲ οὐδὲ ὅσον ἀπέχομεν τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόλεως ἴσμεν· ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐσπουδάσαμεν ἐπιτεμεῖν τὸ μῆκος, εἰς τὸ διάστημα ἔγνωμεν. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἡμῶν ἀφέστηκεν ἡ πόλις ἐκείνη, ὅσον οὐρα-
5 νοῦ πρὸς τῆι γῆν τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον, ἐὰν ἀμελῶμεν· ὥσπερ οὖν ἂν σπουδάζωμεν, καὶ ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῆς ἤξομεν. Οὐ γὰρ μήκει τόπων, ἀλλὰ γνώμῃ τρόπων τὰ διαστήματα ταῦτα ὄρισταί.

8. Σὺ δὲ τὰ μὲν τοῦ βίου πράγματα μετὰ ἀκριβείας οἶδας καὶ
10 τὰ νέα καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ παλαιά, καὶ ἄρχοντας ἀριθμεῖν δύνασαι, οἷς ἐστρατεύσω τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, καὶ ἀγωνοθέτην καὶ ἀθλοφόρους καὶ στρατηγούς, τὰ μηδὲν σοι διαφέροντα· τίς δὲ ἄρχων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γέγονεν ἢ πρῶτος, ἢ δεύτερος, ἢ τρίτος, ἢ πόσον ἕκαστος χρόνον, ἢ τί κατορθώσας καὶ ἐργα-
15 σάμενος, οὐδὲ ὄναρ ἐφαντάσθης ποτέ. Νόμων δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κειμένων, οὐδὲ ἐτέρων λεγόντων ἀκοῦσαι καὶ προσέχειν ὑπομένεις. Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, προσδοκᾶς τεύξασθαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, μηδὲ τοῖς λεγομένοις προσέχων; Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν τοῦτο ποιῶμεν. Καὶ γὰρ εἰς πόλιν
20 μέλλομεν εἰσιέναι, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπιτρέπη χρυσοῦν, καὶ χρυσοῦ παντὸς τιμιωτέραν. Καταμάθωμεν οὖν αὐτῆς τὰ θεμέλια, τὰς πύλας τὰς ἀπὸ σαπφείρου καὶ μαργαριτῶν συγκειμένας· καὶ γὰρ ἔχομεν χειραγωγὸν τὸν Ματθαῖον.

Διὰ γὰρ τῆς αὐτοῦ πύλης εἴσιμεν νῦν, καὶ δεῖ πολλῆς ἡ-
25 μῶν τῆς σπουδῆς. Ἄν γὰρ ἴδῃ τινὰ μὴ προσέχοντα, ἐκβάλλει τῆς πόλεως. Καὶ γὰρ ἐστὶ βασιλικωτάτη ἡ πόλις καὶ περι-

1. Θαλλοφόροι, γέροντες φέροντες κλάδους ἐλαίας καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τιμὴ δηλοῦσα ὅτι τὸ κάλλος δὲν εἶναι ἄσχετον ἀπὸ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν.

μένας καὶ τὰς ἀγορὰς νὰ μᾶς ἀναφέρῃ μὲ κάθε ἀκρίβειαν· ἡμεῖς ὅμως δὲν γνωρίζομεν οὔτε πόσον ἀπέχομεν ἀπὸ τὴν οὐρανίαν πόλιν. Διότι βεβαίως θὰ ἐνδιαφερόμεθα νὰ βραχύνωμεν τὴν ἀπόστασιν, ἂν ἐγνωρίζαμεν τὸ μῆκος της. Ἡ πόλις ἐκείνη δηλονότι δὲν ἀπέχει ἀπὸ ἡμᾶς ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον, ἂν ἐπιδείξωμεν ἀδιαφορίαν· ἐνῶς, ἀντίθετα, ἂν δείξωμεν ἐνδιαφέρον, θὰ φθάσωμεν ἀκαριαῖα εἰς τὰς πύλας της. Διότι δὲν καθωρίσθησαν αἱ ἀποστάσεις αὐταὶ ἀπὸ τὸ μάκρος τῶν πόλεων ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῆς συμπεριφορᾶς.

8. Σὺ, Κύριε, γνωρίζεις μὲ ἀκρίβειαν ὅλα τὰ βιοτικὰ πράγματα καὶ τὰ νέα καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ παλαιὰ καὶ ἡμπορεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας νὰ ἀριθμῆς ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐξεστράτευσες κατὰ τὸ παρελθόν, τὸν ἀγνοθέτην, τοὺς θαλλοφόρους¹, τοὺς στρατηγούς, ποὺ δὲν σὲ ὠφελοῦν καθόλου. Ποῖος ὅμως ἄρχων ἔχει γίνεῖ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, ποῖος πρῶτος καὶ δεύτερος καὶ τρίτος καὶ πόσον χρόνον ὁ καθεὶς καὶ ποῖα τὰ ἔργα καὶ τὰ κατορθώματά του δὲν τὰ ἐφαντάσθης οὔτε εἰς τὰ ὄνειρά σου. Ἄλλὰ καὶ διὰ τοὺς νόμους ἐπίσης ποὺ ἰσχύουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, δὲν ἔχεις ὑπομονὴν νὰ ἀκούσης καὶ νὰ προσέξης οὔτε καὶ τοὺς λόγους ἄλλων. Πῶς λοιπὸν ἔχεις τὴν προσδοκίαν ὅτι θὰ ἐπιτύχῃς τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ, ἂν δὲν προσέχῃς οὔτε εἰς τοὺς λόγους; Ἄλλ' ὅμως ἂν δὲν τὸ ἐπράξαμεν αὐτὸ εἰς τὸ παρελθόν, ἄς τὸ πράξωμεν τοῦλάχιστον τώρα. Διότι βεβαίως πρόκειται νὰ εἰσέλθωμεν, ἂν ἐπιτρέψῃ ὁ Θεός, εἰς μίαν πόλιν χρυσῆν καὶ ἀπὸ κάθε χρυσὸν πολυτιμοτέραν. Ἄς γνωρίσωμεν λοιπὸν τὰ θεμέλιά της, τὰς πύλας της ποὺ εἶναι ἀπὸ σάπφειρον καὶ μαργαριτάρια· ὁδηγὸν ἄριστον ἔχομεν τὸν Ματθαῖον.

Εἰσερχόμεθα λοιπὸν τώρα ἀπὸ τὴν πύλην ποὺ μᾶς ἀνοίγει καὶ ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ βίαν πολλήν. Διότι ἂν παρατηρήσῃ κάποιον νὰ μὴ προσέχῃ, τὸν ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν πόλιν. Διότι ἡ πόλις ἔχει χαρακτῆρα βασιλικώτατον καὶ περίλαμπρον καὶ δὲν εἶναι ὅπως αἱ ἰδικαὶ μας χωρισμένη εἰς ἀγορὰν

φανής· οὐχ ὡσπερ αἱ παρ' ἡμῖν, εἰς ἀγορὰν καὶ βασιλεία διηρημένη, ἀλλὰ πάντα βασιλεία τὰ ἐκεῖ. Ἀναπετάσωμεν τοίνυν τὰς πύλας τῆς δαιοίας, ἀναπετάσωμεν τὴν ἀκοήν, καὶ μετὰ φρίκης πολλῆς μέλλοντες ἐπιβαίνειν τῶν προθύρων, προσκυνήσωμεν τὸν ἐν αὐτῇ βῆσιλέα· καὶ γὰρ εὐθέως ἡ πρώτη προβολὴ καταπληῆξαι δύναται τὸν θεατήν.

Κεκλεισμένοι μὲν νῦν εἰσιν ἡμῖν αἱ πύλαι· ὅταν δὲ ἴδωμεν αὐτὰς ἀναπετασθείσας (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν ζητημάτων λύσις), τότε ὀψόμεθα πολλὴν ἔνδον τὴν ἀστραπήν. Καὶ γὰρ τοῖς τοῦ πνεύματος ὀδηγούμεοις ὀφθαλμοῖς, πάντα σοι ἐπαγγέλλεται δεικνύναι ὁ τελώνης οὗτος· ποῦ μὲν ὁ βασιλεὺς κάθηται· καὶ τίνες αὐτῷ τῶν στρατευμάτων παρεστήκασι· καὶ ποῦ μὲν ἄγγελοι, ποῦ δὲ ἀρχάγγελοι· καὶ τίς τοῖς νέοις πολίταις εἰ τῇ πόλει ταύτῃ τόπος ἀφώρισται, καὶ ποία ἡ ἐκεῖ φέρουσα ὁδός· καὶ τίνα ἔλαβοι λῆξιν οἱ πρῶτον πολιτευσάμενοι ἐκεῖ, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, καὶ οἱ μετὰ τούτους· καὶ ὅσα τῶν δήμων ἐκείνων τὰ τάγματα, καὶ ὅση τῆς βουλῆς, καὶ πόσαι ἀξιωματῶν διαφοραί.

Μὴ τοίνυν μετὰ θορύβου καὶ ταραχῆς εἰσῶμεν, ἀλλὰ μετὰ οἰγῆς μυστικῆς. Εἰ γὰρ ἐπὶ θεάτρου σιγῆς πολλῆς γενομένης, τότε τὰ τοῦ βασιλέως ἀναγινώσκειται γράμματα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς πόλεως ταύτης ἅπαντας δεῖ κατεστάλθαι, καὶ ὀρθαῖς ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς ἀκοαῖς ἐστάναί. Οὐ γὰρ ἐπιγείου τινός, ἀλλὰ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου τὰ γράμματα ἀναγινώσκεσθαι μέλλει. Ἄν οὕτως ἑαυτοὺς ῥυθμίσωμεν, καὶ αὐτῇ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ὀδηγήσει μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἡμᾶς, καὶ πρὸς αὐτὸν ἤξομεν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, καὶ πάντων ἐπιτευξόμεθα τῶν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἀνάκτορα, ἀλλὰ ἐκεῖ ὅλα εἶναι ἀνάκτορα. Ἐὰν ἀνοίξωμεν λοιπὸν διάπλατα τὰς πύλας τῆς διανοίας μας, ὡς ἀνοίξωμεν τὴν ἀκοήν καὶ μὲ πολλὴν φρίκην, καθὼς πρόκειται νὰ πατήσωμεν τὰ πρόθυρά της, ὡς προσκυνήσωμεν τὸν βασιλέα της, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἀντίκρυσμα διὰ μιᾶς ἠμπορεῖ νὰ καταπλήξῃ τὸν θεατὴν.

Τώρα βεβαίως εἶναι κλεισταὶ δι' ἡμᾶς αἱ πύλαι. Ὄταν ὁμοῦς τὰς ἰδοῦμεν νὰ ἀνοίγωνται—τοῦτο σημαίνει ἡ λύσις τῶν ἀποριῶν—τότε θὰ ἀντικρύσωμεν μέσα πολλὴν λάμψιν. Διότι καθοδηγούμενος ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος ὁ τελώτης αὐτός, ὑπόσχεται νὰ σοῦ δείξῃ τὰ πάντα· ποῦ κάθεται ὁ βασιλεύς, ποῖοι παραστέκονται εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ οὐρανοῦ, ποῦ εἶναι οἱ ἄγγελοι καὶ ποῦ οἱ ἀρχάγγελοι, ποῖος τόπος ἔχει ὀρισθῆ διὰ τοὺς νέους πολίτας μέσα εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ποῖος δρόμος ὁδηγεῖ εἰς αὐτήν, τί κληρὸν ἔλαβαν ἐκεῖ οἱ πρῶτοι πολῖται της καὶ οἱ ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ οἱ ἔπειτα ἀπὸ τούτους, πόσαι εἶναι αἱ τάξεις τοῦ λαοῦ ἐκείνου καὶ τῆς βουλῆς καὶ πόσαι αἱ διαφοραὶ τῶν ἀξιωματῶν.

Ἐὰν μὴ εἰσέλθωμεν μὲ θόρυβον καὶ ἀταξίαν ἀλλὰ μὲ σιγὴν μυστικὴν. Ἐὰν μέσα εἰς τὸ θέατρον γίνεται πολλὴ σιωπὴ καὶ τότε διαβάζονται τὰ διατάγματα τοῦ βασιλέως, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἔχωμεν ὅλοι συστολὴν μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν καὶ νὰ στεκώμεθα μὲ ὀρθίας τὰς ψυχὰς καὶ τὰς ἀκοάς. Διότι πρόκειται νὰ διαβασθοῦν ὄχι κάποιου ἐπιγείου ἄρχοντος ἀλλὰ τὰ διατάγματα τοῦ κυρίου τῶν ἀγγέλων. Ἐὰν ἔτσι προετοιμάσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ μὲ ἀκρίβειαν μεγάλην ἢ ἰδίᾳ ἢ χάρις τοῦ πνεύματος, εἰς αὐτὸν τὸν βασιλικὸν θρόνον· θὰ φθάσωμεν καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ μὲ τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

1. Ἐπεὶ μέμνησθε τῆς παραγγελίας, ἣν πρώτην ἐποιήσα-
μεθα πρὸς ὑμᾶς, παρακαλοῦντες μετὰ σιγῆς ἀπάσης καὶ μυστι-
5 κῆς ἡσυχίας ἀκούειν τῶν λεγομένων ἀπάντων; Καὶ γὰρ μέλλο-
μεν τῶν ἱερῶν σήμερον ἐπιβαίνειν προθύρων· διὸ καὶ τῆς παραγ-
γγελίας ἀνέμνησα. Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι κεκαυμένῳ ὄρει καὶ πυρὶ καὶ
γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ προσιέναι μέλλοντες, μᾶλλον δὲ
οὐδὲ προσιέναι, ἀλλὰ πόρρωθεν ταῦτα καὶ ὄραν καὶ ἀκούειν,
10 πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐκελεύοντο γυναικὸς ἀπέχεσθαι καὶ τὰ ἱμά-
τια ἀποπλύναι, καὶ ἐν τρόμῳ ἦσαν καὶ φόβῳ καὶ αὐτοὶ καὶ μετ'
ἐκείνων Μωϋσῆς, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοιούτων μέλλοντας
ἀκούσεσθαι λόγων, καὶ οὐ πόρρω ὄρους ἐστάναι καπνιζομένου,
ἀλλ' εἰς αὐτὸν εἰσιέναι τὸν οὐρανόν, πλείονα χρῆ ἐπιδείκνυσθαι
15 φιλοσοφίαν, οὐχ ἱμάτια ἀποπλύνοντας, ἀλλὰ τὴν στολὴν τῆς
ψυχῆς ἀποσμήχοντας, καὶ πάσης βιωτικῆς ἀπαλλαττομέιους
μίξεως. Οὐ γὰρ γνόφον ὄψεσθε οὐδὲ καπνὸν οὐδὲ θύελλαν· ἀλλ'
αὐτὸν τὸν Βασιλέα καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀπορρήτου
δόξης ἐκείνης, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους παρεστῶτας αὐ-
20 τῷ, καὶ τοὺς δῆμους τῶν ἁγίων μετὰ ἀπείρων μυριάδων ἐ-
κείνων. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις, τὴν Ἐκκλησίαν ἔχου-
σα τῶν πρωτοτόκων, τὰ πνεύματα τῶν δικαίων, τὴν πανήγυ-

1. Ἡ προηγουμένη ὁμιλία (Α΄) εἶναι ἀκριβῶς ἡ εἰσαγωγικὴ τῆς ὅλης σειρᾶς. Ὁ σύνδεσμος τῶν ἄλλων ὁμιλιῶν μεταξύ των εἶναι ἀκόμη στενωτέρος, διότι τὸ ἐρμηνευόμενον τμήμα τοῦ εὐαγγελίου εἰς ἐκάστην ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ εἰς τὴν προηγουμένην ἐρμηνευθέντος.

2. Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων εἶναι ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς πόλις τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἡ ἔπουράνιος Ἱερουσαλήμ. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χρηστοῦ, υἱοῦ Δαυΐδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

1. Ἐχετε τάχα εἰς τὸν νοῦν σας τὴν παραγγελίαν, ποῦ σᾶς ἀπευθύναμεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ¹; Σᾶς ἐπροτρέψαμεν, μὲ ὅλην τὴν σιωπὴν καὶ τὴν μυστικὴν ἡσυχίαν ν' ἀκούετε ὅλα τὰ λεγόμενα. Πρόκειται σήμερα νὰ πατήσωμεν τὰ ἱερὰ πρόθυρα καὶ διὰ τοῦτο σᾶς ὑπενθύμισα τὴν παραγγελίαν. Ὅταν ἐπρόκειτο οἱ Ἰουδαῖοι νὰ προσέλθουν εἰς τὸ κατάφλεκτον ὄρος, εἰς τὴν φωτιάν, τὸν γνόφον, τὸ σκότος καὶ τὴν θύελλαν καὶ μάλιστα ὄχι νὰ προσέλθουν ἀλλὰ ἀπὸ μακριὰ νὰ τὰ βλέπουν αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ἀκούουν, ἔλαβαν τὴν ἐντολὴν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ γυναῖκα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νὰ πλύνουν τὰ ἐνδύματά των· εὐρέθησαν εἰς κατάστασιν φόβου καὶ τρόμου καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς. Πολὺ περισσότερον ἡμεῖς ποῦ πρόκειται νὰ ἀκούσωμεν τέτοιους λόγους, ὄχι νὰ σταθοῦμεν ἀπὸ μακριὰ εἰς τὸ ὄρος τὸ γεμᾶτο καπνοῦς ἀλλὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ἴδιον τὸν οὐρανόν, πρέπει νὰ ἐπιδείξωμεν περισσοτέραν εὐλάβειαν. Ὅχι νὰ πλύνωμεν τὰ ἐνδύματά μας ἀλλὰ νὰ καθαρίσωμεν τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμεν ἀπὸ κάθε σχέσιν μὲ τὰ βιοτικά. Διότι δὲν θὰ ἰδῆτε ἀχλὺν οὔτε καπνὸν οὔτε θύελλαν ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα καθισμένον εἰς τὸν θρόνον ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου δόξης, τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους νὰ παραστέκωνται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ πλήθη τῶν ἁγίων μαζὶ μὲ τὰς ἀπείρους μυριάδας αὐτάς. Αὕτῃ εἶναι ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ· περιέχει τὴν ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων ²,

τὴν καταβολὴν τοῦ ὄρατοῦ κόσμου καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς στρατιάς τῶν ἀγγέλων. Ἡ ἐπίγειος ἐκκλησία, ποῦ ἰδρύθη ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀποτελεῖ ἐνότητα μὲ ἐκείνην.

ριν τῶν ἀγγέλων, τὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα συν-
 ήφθη, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐδέξατο τὰ ἀπὸ γῆς, καὶ γῆ τὰ ἀπὸ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ, καὶ ἡ πάλαι ποθουμένη καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀγίοις παραγέ-
 γονεν εἰρήνη. Ἐν ταύτῃ τὸ τρόπαιον ἔσθη τοῦ οὐρανοῦ τὸ λαμ-
 5 πρὸν καὶ περιφανές, τὰ λάφυρα τοῦ Χριστοῦ, τὰ ἀκροθίνια τῆς
 φύσεως τῆς ἡμετέρας, τὰ σκῦλα τοῦ Βασιλέως ἡμῶν· ταῦτα γὰρ
 ἅπαντα ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων εισόμεθα μετὰ ἀκριβείας. Καὶ ἀ-
 κολουθῆς μετὰ ἡσυχίας τῆς προσηκούσης, δυνησόμεθά σε πε-
 ριαγαγεῖν πανταχοῦ καὶ δεῖξαι ποῦ μὲν ὁ θάνατος ἀνεσκολο-
 10 πισμένος κεῖται ποῦ δὲ ἡ ἁμαρτία κρεμαμένη, ποῦ δὲ τὰ πολλὰ
 καὶ παράδοξα ἀπὸ τοῦ πολέμου τούτου, ἀπὸ τῆς μάχης ταύτης
 ἀναθήματα. Ὅφει καὶ τὸν τύραννον ἐνταῦθα δεδεμένον, καὶ τῶν
 αἰχμαλώτων τὸ πλῆθος ἐπόμενον, καὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἀφ' ἧς ὁ
 μιαρὸς δαίμων ἐκεῖνος ἅπαντα κατέδραμε τὸν ἔμπροσθεν χρό-
 15 νον· ὅφει τοῦ ληστοῦ τὰς καταδύσεις καὶ τὰ σπήλαια διεῖργό-
 τα λοιπὸν καὶ ἀναπεπταμένα· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ παρεγένετο ὁ
 Βασιλεύς.

Ἄλλὰ μὴ ἀποκάμης, ἀγαπητέ· οὐδὲ γὰρ εἰ πόλεμόν τις
 αἰσθητὸν διηγείτο καὶ τρόπαια καὶ νίκας, κόρον ἔλαβες ἂν, ἀλλ'
 20 οὐδὲ σιτίον οὐδὲ ποτὸν πρὸ ταύτης ἂν ἔθου τῆς ἱστορίας. Εἰ
 δὲ ἐκείνη ποθητὴ ἢ διήγησις, πολλῶ μᾶλλον αὕτη. Ἐννόησον
 γὰρ ἡλίκον ἐστὶν ἀκοῦσαι, πῶς μὲν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν
 θρόνων ἀναστὰς τῶν βασιλικῶν, καὶ εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς αὐτὸν
 τὸν ἄδην ἦλατο ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔσθη· πῶς δὲ
 25 ἀντιπαρετάξατο ὁ διάβολος, μᾶλλον δὲ οὐ Θεῷ γυμνῶ, ἀλλὰ
 Θεῷ ἀνθρωπίνῃ κρυπτομένῳ φύσει. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι
 θανάτῳ θάνατον ὅφει λυόμενον, καὶ κατάραν ἀφανιζομένην κα-
 τάρᾳ, καὶ δι' ὧν ἴσχυσεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ κατα-
 λυομένην τὴν τυραννίδα.

1. Νὰ ὑποθέσῃ κανεῖς ὅτι ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ προέρχεται ὁ τίτλος
 τοῦ ὀνομαστοῦ συγγραμματος τοῦ ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου «ὁ
 ἀόρατος πόλεμος»; Διότι εἰς αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἀόρατον πόλεμον ἀναφέ-
 ρεται ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος.

τὰ πνεύματα τῶν δικαίων, τὴν ὀλικὴν συνάθροισιν τῶν ἀγγέλων, τὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ, μὲ τὸ ὁποῖον συνηνώθησαν τὰ πάντα, ὁ οὐρανὸς ἐδέχθη τὰ γήινα καὶ ἡ γῆ τὰ οὐράνια καὶ ἔφθασεν ἡ ἀπὸ παλαιὰ ποθουμένη εἰρήνη καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀγίους. Εἰς αὐτὴν ὑψώθη τὸ τρίπαιον τοῦ σταυροῦ τὸ λαμπρὸν καὶ περίβλεπτον, τὰ λάφυρα ποῦ ἔλαβεν ὁ Χριστός, οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ λεία τοῦ βασιλέως μας. "Ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ γνωρίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια. Καὶ ἂν ἀκολουθῆς μὲ τὴν πρέπουσαν ἡσυχίαν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σὲ ὀδηγήσωμεν παντοῦ καὶ νὰ σοῦ δείξωμεν ποῦ κοίτεται ἀνεσκολοπισμένος ὁ θάνατος, ποῦ ἔχει κρεμασθῆ ἡ ἁμαρτία, ποῦ εὐρίσκονται τὰ πολλὰ καὶ παράδοξα ἀναθήματα ἀπὸ τὴν μάχην καὶ τὸν πόλεμον αὐτόν. Θὰ ἰδῆς ἐδῶ καὶ τὸν τύραννον δεμένον, τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων ν' ἀκολουθῆ καὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὁ βρωμερὸς ἐκεῖνος δαίμων ἔκαμε τὰς ἐπιδρομάς του καθ' ὄλον τὸν χρόνον ποῦ ἐπέρασε. Θὰ ἰδῆς τὰ ἄντρα καὶ τὰ σπήλαια τοῦ ληστοῦ νὰ ἔχουν διαρραγῆ πλέον καὶ νὰ εἶναι ἀνοικτά· διότι καὶ ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ βασιλεύς.

Μὴ κουρασθῆς ὅμως, ἀγαπητέ μου. Διότι καὶ ἂν σοῦ διηγείτο κάποιος ἓνα πόλεμον ὀρατὸν¹ καὶ τρίπαια καὶ νίκας, δὲν θὰ ἐχόρταινες οὔτε θὰ ἐπροτιμοῦσες ἀπὸ τὴν ἐξιστόρησιν αὐτὴν φαγητὸν ἢ ποτόν. "Ἄν λοιπὸν εἶναι τόσον ἐνδιαφέρουσα ἡ διήγησις ἐκείνη, αὐτὴ ἐδῶ εἶναι πολὺ περισσότερον. Στοχάσου πόσον σημαντικὸν εἶναι νὰ ἀκούσῃ κανεὶς πῶς, ἀφοῦ ἐσηκώθη ἀπὸ τοὺς οὐρανίους βασιλικούς θρόνους, ἐπήδησεν ὁ Θεὸς ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ ἄδου καὶ ἐστάθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παρατάξεώς του καὶ πῶς ἀντιπαρετάχθη εἰς αὐτόν ὁ διάβολος, ὅχι κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Θεὸν ἀλλὰ κρυπτόμενος μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι θὰ ἰδῆς τὸν θάνατον νὰ καταργῆται διὰ τοῦ θανάτου, τὴν κατάραν νὰ ἀφανίζεται διὰ τῆς κατάρας καὶ τὸ κράτος τοῦ διαβόλου νὰ καταλύεται μὲ τοὺς ἰδίους τρόπους τῆς δυνάμεώς του.

Διαναστῶμεν τοίνυν, καὶ μὴ καθεύδωμεν· ἰδοὺ γὰρ ὄρω τὰς πύλας ἡμῖν ἀνοιγομένας· ἀλλ' εἰσῴωμεν μετὰ εὐταξίας ἀπάσης καὶ τρόμου, καὶ προθύρων αὐτῶν εὐθέως ἐπιβαίνοντες. Τίνα δέ ἐστι ταῦτα τὰ πρόθυρα; «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, 5 υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

Τί λέγεις; Περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ διαλέξασθαι ἐπηγγείλω, καὶ τοῦ Δαυὶδ μνημονεύεις, ἀνθρώπου μετὰ μυρίας γενεὰς γενομένου, καὶ αὐτὸν εἶναι φῆς καὶ πατέρα καὶ πρόγονον;

10 Ἐπίσχεσ, καὶ μὴ πάντα ἀθρώως ζήτει μαθεῖν ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Ἐν γὰρ τοῖς προθύροις ἔστηκας ἔτι παρ' αὐτὰ τὰ προπύλαια· τί τοίνυν σπεύδεις πρὸς τὰ ἄδυτα; Οὕτω τὰ ἔξω καλῶς κατώπτεισας ἅπαντα. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνην σοι τέως διηγούμαι τὴν γέννησιν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὴν μετὰ ταῦτα· ἀνέκφραστος γὰρ 15 καὶ ἀπόρρητος. Καὶ πρὸ ἐμοῦ σοι τοῦτο ὁ προφήτης εἶπεν Ἡσαΐας· ἀνακηρύττων γὰρ αὐτοῦ τὸ πάθος καὶ τὴν πολλὴν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης κηδεμονίαν, καὶ ἐκπληττόμενος τίς ὢν τί γέγονε, καὶ ποῦ κατέβη, ἀνεβόησε μέγα καὶ λαμπρὸν οὕτω λέγων. «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;».

20 2. Οὐ τοίνυν περὶ ἐκείνης ἡμῖν ὁ λόγος νῦν, ἀλλὰ περὶ ταύτης τῆς κάτω, τῆς ἐν τῇ γῇ γενομένης, τῆς μετὰ μυρίων μαρτύρων. Καὶ περὶ ταύτης δέ, ὡς ἡμῖν δυνατὸν εἰπεῖν δεξαμένοις τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, οὕτω διηγησόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ταύτην μετὰ σαφηνείας πάσης παραστήσαι ἐνι· ἐπεὶ καὶ αὕτη φρι- 25 κωδεστάτη.

Μὴ τοίνυν μικρὰ νομίσης ἀκούειν, ταύτην ἀκούων τὴν γέννησιν· ἀλλ' ἀνάστησόν σου τὴν διάνοιαν, καὶ εὐθέως φρίξον, ἀκούσας ὅτι Θεὸς ἐπὶ γῆς ἦλθεν. Οὕτω γὰρ τοῦτο θαυμαστὸν καὶ

1. Οἱ ἀπλούστεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀρκοῦνται εἰς ἓνα - δύο βασικά νοήματα, ἐνῶ αἱ μακρὰ ὀπωσοῦν ἀναπτύξεις τοὺς προκαλοῦν ἀνίαν καὶ ἀδημονίαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὰ νοήματα χρειάζονται ἀπόδειξιν, διασάφησιν, ἐπέκτασιν καὶ ἀξιολόγησιν, διὰ τὴν ἐπιτευχθῆ ἢ εἰς βάθος καλλιέργεια

Ἄς σηκωθοῦμεν λοιπὸν καὶ μὴ κοιμώμεθα. Ἴδου βλέπω νὰ ἀνοίγωνται αἱ πύλαι εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ἄς εἰσέλθωμεν μὲ ὄλην τὴν κοσμιότητα καὶ τὸν τρόμον, ἀφοῦ σταθοῦμεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια τὰ πρόθυρα· ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ πρόθυρα; «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

Τί μᾶς λέγεις; Μᾶς ἔχεις ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ μᾶς ὁμιλήσης διὰ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μᾶς ἀναφέρεις τὸν Δαυίδ, ἕναν ἄνθρωπον ποὺ ἔζησεν ἀπείρους γενεὰς ἔπειτα καὶ μᾶς λέγεις ὅτι αὐτὸς εἶναι καὶ πατέρας καὶ πρόγονος;

Κρατήσου καὶ μὴ ζητᾶς νὰ τὰ μάθης ὅλα μαζί ἀλλὰ ἡσυχᾶ καὶ κατ' ὀλίγον. Στέκεσαι ἀκόμη εἰς τὰ πρόθυρα, κοντὰ εἰς τὰ προπύλαια. Διατί λοιπὸν βιάζεσαι νὰ εἰσέλθης εἰς τὰ ἄδυτα¹; Ἀκόμη δὲν παρετήρησες καλῶς ὅλον τὸ ἐξωτερικόν. Διότι δὲν σοῦ διηγοῦμαι ἀκόμη ἐκείνην τὴν γέννησιν—ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν μετέπειτα—διότι εἶναι ἀνεκφραστός καὶ ἀπόρρητος. Πρὶν ἀπὸ ἐμέ, σοῦ τὸ εἶπεν αὐτὸ ὁ Ἡσαΐας. Διότι προφητεύων διὰ τὸ πάθος καὶ τὸ μέγαλον ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν οἰκουμένην, γεμᾶτος ἔκπληξιν διὰ τὸ τί ἦτο καὶ τί ἔγινε καὶ ποῦ κατέβη, ἀνεφώνησε μέγαν καὶ λαμπρὸν λόγον· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;»².

2. Δὲν ὁμιλοῦμεν τώρα δι' ἐκείνην ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν κάτω, ποὺ ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν γῆν καὶ ἔχει ἀπείρους μάρτυρας καὶ δι' αὐτὴν, ἔτσι ὅπως εἶναι δυνατὸν εἰς ἡμᾶς ποὺ ἐδέχθημεν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, θὰ ὁμιλήσωμεν. Διότι καὶ αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν παραστήσωμεν μὲ κάθε σαφήνειαν· εἶναι καὶ αὐτὴ φρικωδεστάτη.

Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι πρόκειται διὰ κάτι μικρόν, ὅταν ἀκούης τὴν γέννησιν αὐτὴν. Σήκωσε ἀπὸ τὸν ὕπνον τὸν νοῦν σου, δοκίμασε ἀμέσως φρίκην εἰς τὸ ἄκουσμα ὅτι ὁ Θεὸς ἦλθεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Τοῦτο ἦτο τόσον θαυμαστὸν καὶ παράδο-

τῶν πιστῶν, ὁ μέγας ρήτωρ χρησιμοποιοεῖ τὴν ἀνεξάντλητον καὶ ἀκαταμάχητον ρητορείαν του.

2. Ἡσ. 53, 8.

παράδοξον ἦν, ὡς καὶ τοὺς ἀγγέλους χορὸν ὑπὲρ τούτων στήσαντες τὴν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τούτοις ἀναφέρειν εὐφημίαν, καὶ τοὺς προφήτας ἄνωθεν τοῦτο ἐκπλήττεσθαι, ὅτι «Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Καὶ γὰρ
 5 σφόδρα παράδοξον ἀκούσαι, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ ἀπόρρητος καὶ ἀνεκφραστος καὶ ἀπερινόητος καὶ τῷ Πατρὶ ἴσος διὰ μήτρας ἦλθε παρθενικῆς, καὶ γενέσθαι ἐκ γυναικὸς κατεδέξατο, καὶ σχεῖν προγόνους τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ. Καὶ τί λέγω τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ. Τὸ γὰρ δὴ φρικωδέστερον, τὰς γυναῖκας ἐ-
 10 κείνας, ὧν ἀρτίως ἐμνήσθημεν.

Ταῦτα ἀκούων ἀνάστηθι, καὶ μηδὲν ταπεινὸν ὑποπτεύσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα θαύμασον, ὅτι Υἱὸς ὧν τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ, καὶ γνήσιος Υἱός, ἠνέσχετο ἀκούσαι καὶ Δαυὶδ υἱός, ἵνα σὲ ποιήσῃ υἱὸν Θεοῦ· ἠνέσχετο πατέρα αὐτῷ γενέσθαι
 15 δούλον, ἵνα σοὶ τῷ δούλῳ Πατέρα ποιήσῃ τὸν Δεσπότην.

Εἶδες ἐκ προοιμιῶν εὐθέως οἷα τὰ εὐαγγέλια; Εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις περὶ τῶν σῶν, ἀπὸ τῶν ἐκείνου καὶ ταῦτα πίστευε. Πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον λογισμόν, Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἢ ἄνθρωπον υἱὸν Θεοῦ χρηματίσαι. Ὅταν οὖν ἀκού-
 20 σης, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς τοῦ Δαυὶδ ἐστὶ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, μὴ ἀμφίβαλλε λοιπόν, ὅτι καὶ σύ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, υἱὸς ἔσῃ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ εἰκῆ καὶ μάτην τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, εἰ μὴ ἔμελλεν ἡμᾶς ἀνυψοῦν. Ἐγεννήθη γὰρ κατὰ σάρκα, ἵνα σὺ γεννηθῆς κατὰ πνεῦμα· ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς, ἵνα σὺ παύσῃ
 25 γυναικὸς ὧν υἱός. Διὰ τοῦτο διπλῆ γέγονεν ἡ γέννησις καὶ εοικυῖα ἡμῖν, καὶ ὑπερβαίνουσα τὴν ἡμετέραν. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς γεννηθῆναι ἡμῖν συνέβαινε· τὸ δὲ μὴ ἐξ αἵματος, μηδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἢ ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἀγίου, τὴν ὑπερ-

1. Βαρούχ. 3, 8.

2. Βλέπε τὴν σημείωσιν 10 εἰς τὴν Α' ὁμιλίαν. Περισσότερα ἢμπορεῖ νὰ εὔρη κανεῖς εἰς τὴν μελέτην τοῦ Μάρκου Σιώτου. Αἱ γυναῖκες τῆς κατὰ

ξον, ὥστε καὶ οἱ ἄγγελοι ἔστησαν δι' αὐτὰ χορὸν καὶ ὑμνο-
 λογοῦν δι' αὐτὰ τὴν οἰκουμένην καὶ οἱ προφῆται ἐκδηλώνουν
 ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὴν ἐκπληξίν των, διότι «ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη
 καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη»¹. Διότι εἶναι βεβαίως πο-
 λὺ παράδοξον νὰ ἀκούσῃ κανεὶς, ὅτι ὁ ἀπροσπέλαστος καὶ ἀ-
 νέκφραστος Θεός, πού δὲν χωρεῖ εἰς τὴν σκέψιν καὶ εἶναι ἴσος
 μὲ τὸν Πατέρα ἐπέρασε ἀπὸ παρθενικὰ σπλάχνα, κατεδέχθη
 νὰ γεννηθῆ ἀπὸ γυναῖκα καὶ νὰ λάβῃ ὡς προγόνους τὸν
 Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸ ἀκόμη φρικτότερον, τὰς γυ-
 ναῖκας ἐκεῖνας² πού ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου.

Ἄκουσέ τα αὐτὰ καὶ σηκώσου χωρὶς καμμίαν ταπεινὴν
 ὑποψίαν, ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ θαυμάσῃς, ὅτι ἐνῶ εἶναι Υἱὸς
 τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ καὶ μάλιστα Υἱὸς γνήσιος, κατεδέχθη νὰ
 ὀνομασθῆ καὶ υἱὸς τοῦ Δαυὶδ, διὰ νὰ κάμῃ ἐσὲ υἱὸν τοῦ Θεοῦ·
 κατεδέχθη νὰ κάμῃ αὐτὸς πατέρα του δοῦλον, διὰ νὰ κάμῃ
 εἰς σέ, τὸν δοῦλον, πατέρα τὸν Κύριον.

Εἶδες ποῖα εἶναι ἀμέσως ἀπὸ τὰ προοίμια ἡ καλὴ ἀγγελία;
 Ἄν ἀμφιβάλλῃς δι' ὅ,τι σὲ ἀφορᾷ, πίστευσέ το ἀπὸ ὅ,τι ἀ-
 φορᾷ ἐκεῖνον. Διότι εἶναι βέβαια πολὺ δυσκολώτερον διὰ τὸν
 ἀνθρώπινον λογισμὸν νὰ γίνῃ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος, παρὰ νὰ ὑ-
 πάρξῃ ὁ ἄνθρωπος υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἀκούσῃς λοιπὸν ὅτι
 ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι υἱὸς τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, νὰ μὴ
 ἀμφιβάλλῃς τότε, ὅτι καὶ σύ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, θὰ γίνῃς υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἐταπείνωσε βέβαια τόσον πολὺ τὸν ἑαυ-
 τὸν του ἀδίκως καὶ παραλόγως, ἂν δὲν ἐσκόπευε νὰ μᾶς ἀνυ-
 ψώσῃ. Ἐγεννήθη κατὰ σάρκα, διὰ νὰ γεννηθῆς σὺ πνευματι-
 κῶς· ἐγεννήθη ἀπὸ γυναῖκα, διὰ νὰ παύσῃς σὺ νὰ εἶσαι υἱὸς
 γυναικός. Διὰ τοῦτο ἡ γέννησις ἔγινε δύο εἰδῶν· ὅμοια μὲ τὴν
 ἰδικὴν μας ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνουσα τὴν ἰδικὴν μας. Τὸ νὰ γεν-
 νηθῶμεν ἀπὸ γυναῖκα ἦτο σύμφωνον μὲ τὴν φύσιν μας· τὸ νὰ
 γεννηθῶμεν ὅμως ὄχι ἀπὸ αἷμα, μήτε ἀπὸ θέλημα σαρκὸς καὶ
 ἀνδρὸς ἀλλὰ ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιον, προεμήνυε τὴν μελλοντικὴν

βαίνουσαν ἡμᾶς καὶ τὴν μέλλουσαν προανεφώνει γέννησιν, ἣν ἡμῖν ἔμελλεν ἐκ Πνεύματος χαρίζεσθαι. Καὶ πάντα δὲ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἦν. Καὶ γὰρ τὸ λουτρὸν τοιοῦτον· εἶχε γάρ τι τοῦ παλαιοῦ, εἶχέ τι καὶ τοῦ καινοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ προφήτου βα-
 5 πτισθῆναι, τὸ παλαιὸν ἐδείκνυ· τὸ δὲ Πνεῦμα κατελθεῖν, τὸ νέον ὑπέγραψε. Καὶ καθάπερ τις ἐν μεταιχμίῳ στάς, δύο τινῶν ἀλλήλων διεστηκότων, ἀμφοτέρας ἀπλώσας τὰς χεῖρας ἐκατέρωθεν λαβὼν συνάψειεν· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε, τὴν παλαιὰν ἰῆ καινῇ συνάπτων, τὴν θείαν φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὰ αὐτοῦ τοῖς
 10 ἡμετέροις.

Εἶδες τὴν ἀστραπὴν τῆς πόλεως, ὅση σε ἐκ προσιμίων κατηύγασε τῇ λαμπηδόνι πῶς σοι τὸν Βασιλέα εὐθέως ἔδειξεν ἐν τῷ σῶ σχήματι, ὡσανεὶ ἐν στρατοπέδῳ; Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τὴν οἰκίαν ἀξίαν φαίνεται ἔχων διηνεκῶς ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ τὴν ἀλουρ-
 15 γίδα ἀφείς καὶ τὸ διάδημα στρατιώτου σχῆμα ὑπέδου πολλάκις. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν, ἵνα μὴ γνώριμος γενόμενος ἀφ' ἑαυτὸν ἐλκύσῃ τοὺς πολεμίους· ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον, ἵνα μὴ γνώριμος γενόμενος, φυγεῖν παρασκευάσῃ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπλοκῆς τὸν ἐχθρόν, καὶ τοὺς οἰκείους διαταράξῃ πάντας· σῶσαι γάρ, οὐκ ἐκ-
 20 πλήξαι, ἐσπούδασε.

Διὰ τοῦτο καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀπὸ ταύτης ἐκάλεσε τῆς προσηγορίας, Ἰησοῦν προσειπών. Τὸ γὰρ Ἰησοῦς τοῦτο ὄνομα οὐκ ἔστιν Ἑλληνικόν, ἀλλὰ τῇ Ἑβραίων φωνῇ οὕτω λέγεται Ἰησοῦς· ὃ ἔστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλωτταν ἐρμηνευόμενον, Σωτήρ· Σω-
 25 τῆρ δέ, ἀπὸ τοῦ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ.

3. Εἶδες πῶς ἀνεπτέρωσε τὸν ἀκροατὴν, τὰ τε ἐν συνηθείᾳ φθεγξάμενος, καὶ δι' αὐτῶν τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσιν ἡμῖν ἐμφήνας; Καὶ γὰρ ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων τούτων πολλὴ ἡ γνώσις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ παράδοξα ἦν τὰ μέλλοντα γί-

1. Θαυμάσατε τὴν παραστατικότητα τῆς εἰκόνας καὶ τὴν συγκεκριμενοποίησιν τῆς ιδέας τῆς συμφιλιώσεως τοῦ παλαιοῦ νόμου μετὰ τὸν νέον. Αἱ ἀνοικταὶ χεῖρες τοῦ Χριστοῦ εἰς σχῆμα σταυροῦ ὑπαινίσσονται καὶ τὸ

γέννησίν μας πού μᾶς ὑπερβαίνει καί πού ἐσκόπευε νά μᾶς χαρίσῃ μέσω τοῦ Πνεύματος. Τὸ αὐτὸ νόημα εἶχαν καί ὅλα τὰ ἄλλα. Τέτοιο ἦτο τὸ βάπτισμα· εἶχε κάτι ἀπὸ τὸ παλαιὸν καί κάτι ἀπὸ τὸ νέον. Τὸ παλαιὸν τὸ ἐφάνερωνε τὸ ὅτι ἐβαπτίσθη ἀπὸ τὸν προφήτην, ἡ κάθοδος τοῦ Πνεύματος ὑπεγράμμισε τὸ νέον. Καί ὅπως κάποιος πού στέκεται¹ εἰς τὸ μεταίχμιον δύο πραγμάτων πού ἀπέχουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὰ ἐνώνει, ἂν ἀπλώσῃ τὰς χεῖρας του ἀπὸ τὸ ἓνα καί τὸ ἄλλο μέρος, ἔτσι ἔκαμε καί αὐτός· ἤνωσε τὴν παλαιὰν μὲ τὴν νέαν, τὴν θείαν μὲ τὴν ἀνθρωπίνην, τὰ ἰδικά του μὲ τὰ ἰδικά μας.

Εἶδες τὴν ἀστραπὴν τῆς πόλεως, μὲ πόσῃν φεγγοβολὴν σὲ περιέλαμψεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν; Πῶς σοῦ ἔδειξεν ἀμέσως τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἰδικὴν σου μορφήν, ὡσὰν νὰ εἴσθε εἰς στρατόπεδον; Διότι ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπιδεικνύει φανερὰ πάντοτε τὸ ἀξίωμα του ἀλλὰ ἀφήνει τὴν πορφύραν καί τὸ στέμμα, καί ἐνδύεται συχνὰ τὴν στολὴν τοῦ στρατιώτου. Καί ἐκεῖ μὲν διὰ νὰ μὴ ἀναγνωρισθῇ καί προσελκύσῃ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του τοὺς ἐχθρούς, ἐνῶ ἐδῶ τὸ ἀντίθετον, διὰ νὰ μὴ ἀναγνωρισθῇ καί κάμῃ τὸν ἐχθρὸν νὰ ἀποφύγῃ τὴν συμπλοκὴν μαζί του καί προκαλέσῃ τὴν ταραχὴν ὅλων τῶν ἰδικῶν του. Διότι ἀποβλέπει εἰς τὴν σωτηρίαν καί ὄχι εἰς τὸν τρόμον.

Διὰ τοῦτο καί ἔδωσε εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὸ ὄνομα Ἰησοῦς. Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς δὲν εἶναι βεβαίως ἑλληνικόν. Ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καί εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐξηγεῖται Σωτήρ. Καί Σωτήρ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔσωσε τὸν λαόν του.

3. Εἶδες πῶς ἔδωσε πτερὰ εἰς τὸν ἀκροατὴν; Ἐνῶ ὡμίλησε διὰ τὰ συνηθισμένα, μὲ αὐτὰ ἐφάνερωσε συνάμα εἰς ὅλους ἡμᾶς τὰ πέρα ἀπὸ προσδοκίαν. Καί τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα εἶχαν μεγάλην διάδοσιν μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ἦσαν παράδοξα, ἐπρότρεξαν οἱ τύποι τῶν

βαρύτατον τίμημα πού κατέβαλε διὰ τὴν συμφιλίωσιν αὐτὴν ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον τῆς ἀτιμίας.

νεσθαι, καὶ οἱ τῶν ὀνομάτων προέδραμον τύποι· ὥστε ἄνωθεν πάντα καινοτομίας προαναιρεθῆναι θόρυβον.

Καὶ γὰρ Ἰησοῦς ὁ μετὰ Μωυσέα εἰσαγαγὼν τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας λέγεται. Εἶδες τὸν τύπον; Βλέπε τὴν 5 ἀλήθειαν. Ἐκεῖνος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, οὗτος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ· ἐκεῖνος μετὰ τὸ τελευτῆσαι Μωυσέα, οὗτος μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν νόμον· ἐκεῖνος ὡς δημαγωγός, οὗτος ὡς βασιλεὺς. Ἄλλ' ἵνα μὴ Ἰησοῦν ἀκούσας διὰ τὴν ὁμωνυμίαν πλανηθῆς, ἐπήγαγεν· «Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ 10 Δαυΐδ». Ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἦν τοῦ Δαυΐδ, ἀλλ' ἐτέρας φυλῆς.

Τίνος δὲ ἕνεκεν Βίβλον αὐτὴν γενέσεως καλεῖ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Καίτοιγε οὐ τοῦτο ἔχει μόνον τὴν γέννησιν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν. Ὅτι πάσης τῆς οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτο, καὶ ἀρχὴ καὶ ρίζα πάντων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γίνεται. Ὡσπερ 15 οὖν βιβλίον οὐρανοῦ καὶ γῆς καλεῖ Μωυσῆς, καίτοιγε οὐ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς διαλεχθεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων· οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τῶν κατορθωμάτων τὸ βιβλίον ἐκάλεσε. Τὸ γὰρ ἐκπλήξεως γέμον καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἅπασιν, ἀνθρώπον γενέσθαι Θεόν· τούτου δὲ γενομέ- 20 νου, τὰ μετὰ ταῦτα ἅπαντα κατὰ λόγον καὶ ἀκολουθίαν ἔπεται.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, Υἱοῦ Ἀβραάμ, καὶ τότε, Υἱοῦ Δαυΐδ; Οὐχ ὡς τινες οἴονται, κάτωθεν ἄνω βουλόμενος ἐλθεῖν· ἐπεὶ ἐποίησεν ἄν, ὅπερ καὶ ὁ Λουκᾶς· νῦν δὲ τοῦναντίον ποιεῖ. Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦ Δαυΐδ ἐμνημόνευσεν; Ἐν τοῖς πάντων στό- 25 μασιν ὁ ἄνθρωπος ἦν, ἀπὸ τε τῆς περιφανείας, ἀπὸ τε τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ πάλαι ἦν τετελευτηκώς, ὥσπερ ὁ Ἀβραάμ. Εἰ δὲ ἀμφοτέροις ἐπηγγείλατο ὁ Θεός, ἀλλ' ὁμῶς ἐκείνο μὲν, ὡς παλαιόν, ἐ-

1. Εἰς τοὺς Ἀριθμούς, τέταρτον βιβλίον τῆς Π.Δ. (13, 17) μαυθάνομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἐκαλεῖτο προηγουμένως Αὐσῆ. Εἰς Ἰησοῦν τὸν μετωνόμασεν ὁ Μωυσῆς μετὰ τὴν ἀποστολὴν του μαζί με ἄλλους ἕνδεκα ἐκπροσώπους τῶν φυλῶν πρὸς κατασκόπευσιν τῆς γῆς Χαναάν. Διάβασε τὸ σχόλιον τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου εἰς τὸ τέλος τῆς § 2 τῆς αὐτῆς ὁμιλίας.

ὀνομάτων, ὥστε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν νὰ διαλυθῇ κάθε θόρυβος διὰ μίαν καινοτομίαν.

Ὡς γνωστὸν Ἰησοῦς ¹ λέγεται ἐκεῖνος ποὺ διεδέχθη τὸν Μωϋσῆν καὶ εἰσήγαγεν τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Εἶδες τὸν τύπον; πρόσεξε τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖνος τὸν ἔφερεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, αὐτὸς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Ἐκεῖνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως, αὐτὸς μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου. Ἐκεῖνος ὡς ἡγέτης τοῦ λαοῦ, αὐτὸς ὡς βασιλεύς. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀκούσης Ἰησοῦς καὶ ἔνεκα τῆς ὁμωνυμίας παραπλανηθῆς, ἐπρόσθεσεν. «Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαυίδ». Ἐκεῖνος δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν γενεὰν τοῦ Δαυίδ ἀλλ' ἀπὸ ἄλλην φυλὴν.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον τὴν ἀποκαλεῖ Βίβλον γενέσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ δὲν περιέχει τοῦτο μόνον τὴν γέννησιν ἀλλὰ ὅλην τὴν οἰκονομίαν. Διότι πράγματι ἐδῶ ὑπάρχει ἡ συγκεφαλαίωσις ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ ἀποβαίνει δι' ἡμᾶς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Ὅπως λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς δίδει τὸν τίτλον Βιβλίον οὐρανοῦ καὶ γῆς, μολονότι δὲν ὠμίλησε περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλων τῶν ἐνδιαμέσων, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐκάλεσε τὸ βιβλίον ἀπὸ τὸ σημαντικώτερον γεγονός. Διότι βέβαια αὐτὸ ποὺ εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ἐκπληξιν καὶ ὑπερβαίνει κάθε ἐλπίδα καὶ κάθε προσδοκίαν εἶναι τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ὅταν ἐπραγματοποιήθη τοῦτο, ἐπακολουθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα μὲ λογικὴν ἀκολουθίαν.

Καὶ διατὶ δὲν εἶπεν υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐν συνεχείᾳ υἱοῦ τοῦ Δαυίδ; Ὅχι ὅπως νομίζουν μερικοί, διότι ἤθελε νὰ ἔλθῃ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔκαμνεν ὅ,τι καὶ ὁ Λουκᾶς. Ἐνῶ τώρα κάμνει τὸ ἀντίθετον. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ἀνέφερε τὸν Δαυίδ; Ὁ ἄνθρωπος ἐφέρετο εἰς τὰ στόματα ὅλων καὶ λόγῳ τῆς λαμπρότητός του καὶ λόγῳ τοῦ ὅχι μακρinoῦ χρόνου. Διότι δὲν εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τόσον πολλῶν ἐτῶν ὅσον ὁ Ἀβραάμ· ἐξ ἄλλου ὁ Θεὸς εἶχε δώσει ὑποσχέσεις καὶ εἰς τοὺς δύο, ἀλλὰ τὸ ἓνα γεγονός ὡς πολὺ πα-

σιγαῖτο· τοῦτο δέ, ὡς πρόσφατον καὶ νέον, ὑπὸ πάντων περιεφέ-
 ρετο. Αὐτοὶ γοῦν λέγουσιν. «Οὐκ ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ καὶ ἀπὸ
 Βηθλεέμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαυὶδ, ἔρχεται ὁ Χριστός;». Καὶ
 οὐδεὶς αὐτὸν υἱὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ πάντες υἱὸν Δαυὶδ ἐκάλουν· καὶ
 5 γὰρ καὶ διὰ τὸν χρόνον, ὡς ἔφθην εἰπών, καὶ διὰ τὴν βασιλείαν,
 μᾶλλον ἐν μνήμῃ πᾶσιν οὗτος ἦν.

Οὕτω γοῦν καὶ οὓς ἐτίμων βασιλέας μετ' ἐκείνον ἐξ ἐκεί-
 νου ἅπαντας ἐκάλουν, καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ Θεός. Καὶ γὰρ καὶ Ἰεζε-
 κιήλ, καὶ ἕτεροι προφήται λέγουσιν αὐτοῖς παραγίνεσθαι Δαυὶδ
 10 καὶ ἀνίστασθαι, οὐ περὶ ἐκείνου λέγοντες τοῦ τετελευτηκότος,
 ἀλλὰ τῶν ζηλούντων τὴν ἀρετὴν τὴν ἐκείνου. Καὶ τῷ Ἐζεκία φη-
 σίν· «Ἵπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμέ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν
 παῖδά μου». Καὶ τῷ Σολομῶνι δὲ ἔλεγεν ὅτι διὰ Δαυὶδ οὐ
 διεῖρρηξε ζῶντος αὐτοῦ τὴν βασιλείαν. Πολλὴ γὰρ ἡ δόξα τοῦ
 15 ἀνδρὸς ἦν καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Διὰ τοῦτο εὐ-
 θέως ἐκ τοῦ γνωριμωτέρου τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, καὶ τότε περὶ
 τὸν πατέρα ἀτατρέχει, περιττὸν ἡγούμενος, ὅσον πρὸς Ἰουδαί-
 ουσ, ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν. Οὗτοι γὰρ μάλιστα ἦσαν οἱ
 θαυμαζόμενοι· ὁ μὲν, ὡς προφήτης καὶ βασιλεύς· ὁ δέ, ὡς πα-
 20 τριάρχης καὶ προφήτης.

Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἐστι; φησίν.

Εἰ γὰρ ἐξ ἀνδρὸς οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἀπὸ γυναικὸς μόνον,
 ἡ δὲ Παρθένος οὐ γενεαλογεῖται, πῶς εἰσόμεθα ὅτι τοῦ Δαυὶδ
 ἔκγονος ἦν;

25 Δύο γὰρ ἐστι τὰ ζητούμετα· τίνος τε ἕνεκεν ἡ μήτηρ οὐ γε-
 νεαλογεῖται, καὶ τί δήποτε ὁ Ἰωσήφ, ὁ μηδὲν συντελῶν πρὸς τὴν
 γέννησιν, μνημονεύεται παρ' αὐτῶν· δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν περιττὸν
 εἶναι, τὸ δὲ ἐνδεές. Ποῖον οὖν πρότερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν; Πῶς
 ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἡ Παρθένος. Πῶς οὖν εἰσόμεθα ὅτι ἐκ τοῦ Δαυὶδ;
 30 Ἄκουσον τοῦ Θεοῦ λέγοντος τῷ Γαβριήλ ἀπελθεῖν «Πρὸς παρθέ-

1. Ἰω. 7, 42

2. Δ', Βασ. 19, 34.

3. Γ', Βασ. 11, 34.

λαιὸν ἀπεσιωπᾶτο, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὡς πολὺ πρόσφατον καὶ νέον ἐπανελαμβάνετο ὑπὸ ὄλων. Αὐτοὶ λοιπὸν ὑποστηρίζουν «Οὐκ ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ καὶ ἀπὸ Βηθλεέμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαυὶδ, ἔρχεται ὁ Χριστός»¹. Ἐν τούτοις κανεὶς δὲν τὸν ὀνομάζει υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ ἀλλὰ ὅλοι υἱὸν τοῦ Δαυὶδ. Διότι ὅπως εἶπα προηγουμένως καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὀλίγου σχετικῶς χρόνου καὶ διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἔζη εἰς τὴν μνήμην ὄλων.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὅσους ἐτιμοῦσαν ὡς βασιλεῖς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἔδιδαν εἰς αὐτούς τὸ ὄνομά του καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ Θεός. Καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ὡς γνωστὸν ἀλλὰ καὶ ἄλλοι προφηῆται ἔλεγον ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἀναστῆ πρὸς χάριν τοῦ Δαυὶδ. Δὲν ἐννοοῦσαν ἐκεῖνον ποὺ εἶχε ἀποθάνει ἀλλὰ τοὺς ζηλωτὰς τῆς ἀρετῆς ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς λέγει εἰς τὸν Ἐζεκιάν. «Ὑπερασπιῶ τὴν πόλιν ταύτην δι' ἐμέ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου»² ἔλεγε καὶ εἰς τὸν Σολομῶντα ἐπίσης, ὅτι «διὰ Δαυὶδ οὐ διέρρηξε ζῶντος αὐτοῦ τὴν βασιλείαν»³. Εἶχε μεγάλην δόξαν ὁ ἄνθρωπος καὶ πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἀρχίζει ἀμέσως ἀπὸ τὸν πιὸ γνωστὸν καὶ ἀνατρέχει εἰς τὸν πατέρα· ἐθεώρησε περιττὸν νὰ ἀναφερθῆ εἰς ἀπώτερον χρόνον ἀπευθυνόμενος πρὸς Ἰουδαίους. Αὐτοὶ οἱ δύο ἐθαυμάζοντο περισσότερον ὁ ἓνας ὡς προφήτης καὶ βασιλεύς, ὁ ἄλλος ὡς πατριάρχης καὶ προφήτης.

Καὶ πόθεν εἶναι φανερὸν ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὸν Δαυὶδ; παρατηρεῖ.

Ἐὰν δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ ἄνδρα ἀλλὰ μόνον ἀπὸ γυναῖκα, πῶς θὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἶναι ἀπόγονος τοῦ Δαυὶδ, ἀφοῦ ἡ Παρθένος δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν γενεαλογίαν;

Τὰ ἐρωτήματα εἶναι δύο· διὰ ποῖον λόγον ἡ Παρθένος δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν γενεαλογίαν καὶ διατί μνημονεύεται ὁ Ἰωσήφ, ποὺ δὲν συντελεῖ καθόλου εἰς τὴν γέννησιν. Φαίνεται ὅτι τὸ ἓνα εἶναι περιττὸν ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐλλιπές. Ποῖον λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναφέρωμεν; Τὸ πῶς προῆλθεν ἡ Παρθένος ἀπὸ τὸν Δαυὶδ. Καὶ πῶς θὰ μάθωμεν ὅτι προῆλθεν ἀπὸ τὸν Δαυὶδ; Ἄκουσε τὸν Θεὸν νὰ λέγῃ εἰς τὸν Γαβριήλ

νον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ». Τί τοίνυν βούλει τούτου σαφέστερον, ὅταν ἀκούσης ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ ἦν ἡ Παρθένος;

4. Ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Ἰωσήφ ἐκεῖθεν ἦν. Καὶ γὰρ νόμος ἦν
5 ὁ κελεύων μὴ ἐξεῖναι γαμεῖν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακώβ ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀναστήσεσθαι αὐτὸν προὔλεγεν, οὕτω λέγων· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν».

10 Ἡ γὰρ προφητεία αὕτη ὅτι μὲν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα γέγονε, δηλοῖ· ὅτι δὲ καὶ τοῦ γένους Δαυίδ, οὐκέτι. Ἄρα οὖν τῇ φυλῇ Ἰούδα οὐχὶ γένος ἐν ἦν μόνον, τὸ τοῦ Δαυίδ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἕτερα, καὶ συνέβαινε τῆς μὲν φυλῆς εἶναι τοῦ Ἰούδα, οὐκέτι δὲ καὶ τοῦ γένους Δαυίδ; Ἄλλ' ἵνα μὴ τοῦτο λέγῃς, ἀνεῖλέ σου
15 τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ὁ εὐαγγελιστής, εἰπὼν ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς ἦν Δαυίδ.

Εἰ δὲ καὶ ἐτέρωθεν βούλει τοῦτο μαθεῖν, οὐδὲ ἑτέρας ἀπορήσομεν ἀποδείξεως· οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀπὸ φυλῆς οὐκ ἐξῆν ἑτέρας, ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ πατριᾶς ἑτέρας, τουτέστι συγγενείας γα-
20 μεῖν. Ὡστε ἂν τε τῇ Παρθένῳ, τὸ ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ ἀρμόσωμεν, ἔστηκε τὸ εἰρημένον· ἂν τε τῷ Ἰωσήφ, δι' ἐκείνου καὶ τοῦτο κατασκευάζεται. Εἰ γὰρ ἐξ οἴκου Δαυίδ καὶ πατριᾶς ἦν (ὁ Ἰωσήφ), οὐκ ἂν ἄλλοθεν ἔλαβε τὴν γυναῖκα ἢ ὅθεν καὶ αὐτὸς ἦν. Τί οὖν εἰ παρέβη τὸν νόμον; φησί.

25 Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐμαρτύρησεν, ὅτι δίκαιος ἦν ὁ Ἰωσήφ, ἵνα μὴ τοῦτο λέγῃς, ἀλλὰ μαθὼν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν κακείνο εἰδῆς, ὅτι οὐκ ἂν παρέβη τὸν νόμον. Ὁ γὰρ οὕτω φιλάνθρω-

1. Λουκᾶ 1,27

2. Γέν. 49, 10.

νά μεταβῆ «πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρός, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ»¹. Τί θέλεις λοιπὸν νὰ μάθης σαφέστερον ἀπὸ αὐτό, ὅταν ἀκούσης ὅτι ἡ παρθένος ἦτο ἀπὸ τὸν οἶκον καὶ τὴν πατριὰν τοῦ Δαυίδ;

4. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ὅτι καὶ ὁ Ἰωσήφ προήρ-
χετο ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι ὑπῆρχε νόμος καὶ ἔθιμον νὰ μὴ ἐπιτρέπε-
ται ὁ γάμος ἀπὸ ἄλλην φυλὴν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν. Ἀλλὰ καὶ
ὁ πατριάρχης Ἰακώβ προέλεγεν ὅτι αὐτὸς θὰ ἀναστῆ ἀπὸ τὴν
φυλὴν τοῦ Ἰούδα μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων
ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ
ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν»².

Ἡ προφητεία αὕτη δηλώνει τὸ γεγονός ὅτι προῆλθεν
ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα· ὄχι ὅμως ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὸ
γένος τοῦ Δαυίδ. Ἄρα λοιπὸν εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα δὲν ἦτο
μοναδικὸν τὸ γένος τοῦ Δαυίδ, ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ
συνέβαινε νὰ εἶναι μὲν ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα ὄχι ὅμως
καὶ ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ. Διὰ νὰ μὴ τὸ προβάλλῃς ὅμως
αὐτό, σοῦ ἀφήρесе τὴν ὑποψίαν αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς προσ-
θέσας τοὺς λόγους «ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ».

Ἄν ὅμως θέλῃς καὶ κάτι ἄλλο διὰ νὰ βεβαιωθῆς, δὲν θὰ
μᾶς λείψῃ καὶ ἄλλη ἀπόδειξις. Ὅχι μόνον δηλαδὴ δὲν ἐπετρέ-
πετο ὁ γάμος ἀπὸ ἄλλην φυλὴν ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ πατριὰν
δηλ. ἀπὸ γένος ἄλλο. Ὡστε εἴτε εἰς τὴν παρθένον ἀποδώσωμεν
τὸ «ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ», ὁ λόγος εὐσταθεῖ· εἴτε εἰς τὸν
Ἰωσήφ· διότι ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀποκτᾷ ἰσχὺν καὶ τὸ δεύτερον.
Διότι ἐὰν ὁ Ἰωσήφ ἦτο ἀπὸ τὸν οἶκον καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ,
δὲν ἤμποροῦσε νὰ λάβῃ γυναῖκα ἀπὸ ἄλλοῦ παρὰ ἀπὸ ὅπου
προήρχετο καὶ ὁ ἴδιος. Ἄν ὅμως ἔχη καταπατήσῃ τὸν νόμον;
ἀντιπροτείνει.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἔδωσεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν πλη-
ροφορίαν ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἦτο δίκαιος, διὰ νὰ μὴ κάμῃς αὐτὴν
τὴν ἐρώτησιν. Πληροφορούμενος τὴν ἀρετὴν του νὰ μάθῃς
καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλ. δὲν ἤμποροῦσε νὰ παραβῆ τὸν νόμον· καὶ
εἶναι φυσικόν. Αὐτὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ τόσον ἀνεπηρέαστος

πος καὶ πάθους ἐκτός, ὡς μηδὲ ὑποψίας ἀναγκαζούσης βουλη-
θῆναι ἐπιχειρῆσαι κολάσαι τὴν Παρθένον, πῶς ἂν δι' ἡδονὴν πα-
ρέβη τὸν νόμον; Ὁ γὰρ ὑπὲρ νόμον φιλοσοφῆσας (καὶ γὰρ τὸ ἀ-
φεῖναι καὶ λάθρα ἀφεῖναι, ὑπὲρ νόμον φιλοσοφούντος ἦν), πῶς
5 ἂν παρὰ νόμον ἔπραξέ τι, καὶ ταῦτα οὐδεμιᾶς ἀναγκαζούσης αι-
τίας;

Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαυίδ ἦν ἡ Παρθένος, ἐκ
τούτων δῆλον.

Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὴν οὐκ ἐγενεαλόγησεν, ἀλλὰ τὸν Ἰω-
10 σήφ, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Τίνος οὖν ἕνεκεν; Οὐκ ἦν νόμος παρὰ Ἰου-
δαίοις γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας. Ἰν' οὖν καὶ τὸ ἔθος φυλάξῃ
καὶ μὴ δόξῃ παραχαράττειν ἐκ προοιμίων, καὶ τὴν κόρην ἡμῖν
γνωρίσῃ, διὰ τοῦτο τοὺς προγόνους αὐτῆς σιγήσας, τὸν Ἰωσήφ
ἐγενεαλόγησεν. Εἴτε γὰρ ἐπὶ τῆς Παρθένου τοῦτο ἐποίησεν,
15 ἔδοξεν ἂν καινοτομεῖν· εἴτε τὸν Ἰωσήφ ἐσίγησεν, οὐκ ἂν ἔγνωμεν
τῆς Παρθένου τοὺς προγόνους. Ἰν' οὖν μάθωμεν τὴν Μαρίαν,
τίς ἦν καὶ πόθεν, καὶ τὰ τῶν νόμων ἀκίνητα μείνῃ, τὸν μνηστῆρα
αὐτῆς ἐγενεαλόγησε, καὶ ἔδειξεν ὄντα ἐκ τῆς οἰκίας Δαυίδ. Τού-
του γὰρ ἀποδειχθέντος, κακεῖνο συναποδέδεικται, τὸ καὶ τὴν
20 Παρθένον ἐκεῖθεν εἶναι, διὰ τὸ τὸν δίκαιον τοῦτον, καθάπερ ἔ-
φθην εἰπών, μὴ ἀνασχέσθαι ἐτέρωθεν ἀγαγέσθαι γυναῖκα.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον λόγον εἰπεῖν μυστικώτερον, δι' ὃν ἐσιγή-
θησαν οἱ τῆς Παρθένου πρόγονοι, ὅνπερ οὐκ εὔκαιρον νῦν ἐκκα-
λύψαι διὰ τὸ πολλὰ εἶναι τὰ εἰρημένα. Διόπερ ἐνταῦθα στήσαντες
25 τὸν περὶ τῶν ζητημάτων λόγον, κατέχωμεν τέως μετὰ ἀκριβείας

ἀπὸ πάθος, ὥστε, μολονότι ἡ ὑποψία τὸν ἐβασάνιζε, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιδιώξη τιμωρίαν τῆς παρθένου, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παραβῆ τὸν νόμον χάριν τῆς ἡδονῆς; Αὐτὸς ποὺ ἔδειξε πνευματικότητα ἀνωτέραν ἀπὸ ὅ,τι ἐπέβαλλεν ὁ νόμος—καὶ ἦτο ἀνωτέρα πνευματικότης τὸ νὰ ζητήσῃ νὰ τὴν ἀφήσῃ καὶ μάλιστα κρυφίως—πῶς θὰ ἔπραττε κάτι παρὰ τὸν νόμον καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζῃ καμμία αἰτία;

Εἶναι φανερόν ἀπὸ αὐτά, ὅτι ἡ παρθένος προήρχετο ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ.

Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐκθέσωμεν διὰ ποῖον λόγον δὲν συμπεριέλαβεν αὐτὴν εἰς τὴν γενεαλόγησιν ἀλλὰ τὸν Ἰωσήφ. Διὰ ποῖον λόγον; Δὲν ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ συμπεριλαμβάνουν εἰς τὰς γενεαλογίας τὰς γυναῖκας. Διὰ νὰ φυλάξῃ λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς τὴν συνήθειαν καὶ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἀπὸ τὸ προοίμιον τῆς ἐξιστορήσεώς του τὴν παραβαίνει καὶ διὰ νὰ μᾶς κάμῃ ἐξ ἄλλου γνωστὴν τὴν κόρην, διὰ τοῦτο ἀπεσιώπησε τοὺς προγόνους τῆς καὶ συμπεριέλαβεν εἰς τὴν γενεαλόγησιν τὸν Ἰωσήφ. Ἄν ἔκαμεν ἔτσι μὲ τὴν παρθένον, θὰ ἐθεωρεῖτο ὅτι καινοτομεῖ· ἂν ἀπεσιωποῦσε τὸν Ἰωσήφ, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν τοὺς προγόνους τῆς παρθένου. Διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Μαρίαν, ποία ἦτο καὶ ἀπὸ ποῦ κατήγετο, καὶ διὰ νὰ μείνουν ἀφ' ἑτέρου αἱ συνήθειαι ἀμετακίνητοι, περιέλαβεν εἰς τὴν γενεαλόγησιν τὸν μνηστῆρά της καὶ μᾶς ἔδειξεν ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ. Καὶ ἀφοῦ ἔδειχθη τοῦτο, ἔχει ἀποδειχθῆ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή ἡ παρθένος προήρχετο ἀπ' ἐκεῖ διὰ τὸν λόγον ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι ὁ δίκαιος αὐτὸς δὲν θὰ ἐδέχετο ποτέ νὰ λάβῃ γυναῖκα ἀπὸ ἄλλοῦ.

Εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφέρωμεν καὶ ἄλλον λόγον περισσότερο μυστικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεσιωπήθησαν οἱ πρόγονοι τῆς παρθένου. Τὴν αἰτίαν αὐτὴν δὲν εἶναι ὥρα νὰ τὴν ἀποκαλύψωμεν, ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ τὰ λεχθέντα. Διὰ τοῦτο, ἄς σταματήσωμεν ἐδῶ τὸν λόγον διὰ τὰ ζητήματα αὐτά καὶ ἄς κρατήσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς μὲ ἀκρίβειαν ὅσα ἀπεκαλύψαμεν

τὰ ἐκκαλυφθέντα ἡμῖν· οἶον, διατί τοῦ Δαυίδ ἐμνήσθη πρῶτον, διατί τὸ βιβλίον, γενέσεως ἐκάλεσε Βίβλον, διατί εἶπεν, « Ἰησοῦ Χριστοῦ », πῶς ἡ γέννησις κοινή καὶ οὐ κοινή· πόθεν ὅτι ἡ Μαρία τοῦ Δαυίδ οὔσα ἐδείχθη· καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ Ἰωσήφ ἐγενεαλο-
5 γήθη, σιγηθέντων τῶν ἐκείνης προγόνων.

Ἄν μὲν γὰρ φυλάττητε ταῦτα, προθυμοτέρους ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἐργάσεσθε· ἂν δὲ ἀποπτύσητε καὶ ἐκβάλητε αὐτὰ τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ὀκνηρότερον διακεισόμεθα. Οὐδὲ γὰρ γῆς τὰ πρότερα διαφθειράσης σπέρματα ἔλοιτ' ἂν ἐ-
10 πιμελεῖσθαι γεωργός. Διὸ παρακαλῶ ταῦτα στρέφειν. Ἐκ τῆς γὰρ τοῦ ταῦτοιαῦτα μεριμνᾶν, μέγα τι τῇ ψυχῇ καὶ σωτήριον ἐγγί-
γνεται ἀγαθόν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Θεῷ δυνησόμεθα ἀρέσαι, ταῦτα φροντίζοντες, καὶ ὑβρεων καὶ αἰσχρολογίας καὶ λοιδοριῶν τὰ στόματα καθαρὰ ἔσται, πνευματικὰ μελετῶντα ῥήματα.

Καὶ δαίμοσιν ἐσόμεθα φοβεροὶ καθοπλίζοντες ἡμῶν τὴν γλῶτταν τοιούτοις ῥήμασι· καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐπισπασό-
μεθα μᾶλλον, καὶ διορατικώτερον ἡμῖν ἐργάσεται τὸ ὄμμα. Καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμούς, καὶ στόμα, καὶ ἀκοὴν διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐ-
νέθηκεν, ἵνα αὐτῷ πάντα δουλεύῃ τὰ μέλη· ἵνα τὰ αὐτοῦ φθεγ-
20 γώμεθα, ἵνα τὰ αὐτοῦ πράττωμεν, ἵνα ἄδωμεν αὐτῷ ὕμνους διηνεκεῖς, ἵνα εὐχαριστίας ἀναπέμπωμεν, καὶ διὰ τούτων τὸ συν-
εἶδός ἐαυτῶν ἐκκαθαίρωμεν. Ὡσπερ γὰρ σῶμα ἀέρος ἀπο-
λαῦον καθαροῦ ὑγιεινότερον ἔσται, οὕτω καὶ ψυχὴ φιλοσοφω-
τέρα τοιαύταις ἐντρεφομένη μελέταις.

5. Οὐχ ὄρας καὶ τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμούς, ὅταν μὲν ἐν καπνῷ διατρίβωσι, διαπαντὸς δακρύνοντας, ὅταν δὲ ἐν ἀέρι λε-
πτῷ καὶ λειμῶνι καὶ πηγαῖς καὶ παραδείσοις, ὀξύτέρους τεγι-
νομένους καὶ ὑγιεινοτέρους; Τοιοῦτος καὶ ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμός·

εἰς σᾶς. Τὸ διατί π.χ. ἐμνημόνευσε τὸν Δαυὶδ πρῶτον, διατί ἐκάλεσε τὴν συγγραφὴν τοῦ Βίβλον γενέσεως, διατί εἶπε τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πῶς ἡ γέννησις εἶναι ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι κοινή, ἀπὸ ποῦ ἐφάνη ὅτι ἡ Μαρία προέρχεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυὶδ καὶ διὰ ποῖον λόγον περιελήφθη εἰς τὴν γενεαλόγησιν τοῦ Ἰωσήφ, ἐνῶ ἀπεσιωπήθησαν οἱ πρόγονοι ἐκείνης.

Ἄν τηρῆτε αὐτά, θὰ μᾶς κάμετε προθυμοτέρους καὶ διὰ τὰ ἐπόμενα. Ἄν ὅμως αὐτὰ τὰ περιφρονήσετε καὶ τὰ ἀποβάλετε ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας, θὰ γίνωμεν διστακτικώτεροι διὰ τὰ ὑπόλοιπα. Ὅμοίως καὶ ὁ γεωργός, δὲν θὰ ἤθελε νὰ καλλιεργήσῃ τὴν γῆν ποῦ τοῦ κατέστρεψε τὸν πρῶτον σπόρον. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ τὰ διατηρῆτε αὐτὰ εἰς τὸν νοῦν σας. Διότι ἀπὸ τὴν φροντίδα δι' αὐτά δημιουργεῖται εἰς τὴν ψυχὴν ἓνα μεγάλο καὶ σωτήριον ἀγαθόν. Καὶ εἰς τὸν Θεὸν δηλαδὴ θὰ γίνωμεν ἀρεστοί, ἂν ἀσχολούμεθα μὲ αὐτά, καὶ τὰ στόματά μας θὰ μείνουν καθαρὰ ἀπὸ ὕβρεις καὶ αἰσχρολογίας καὶ χλευασμούς, ἂν μελετοῦν λόγους πνευματικούς.

Ἀκόμη, θὰ γίνωμεν φοβεροὶ καὶ εἰς τοὺς δαίμονας ἐξοπλιζόντες τὴν γλῶσσαν μας μὲ τέτοιους λόγους, θὰ ἐπισπάσωμεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας περισσοτέραν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς θὰ γίνῃ πιὸ ὀξυδερκής. Διότι καὶ τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν ἀκοὴν δι' αὐτὸ μᾶς τὰ παρεχώρησε, διὰ νὰ ἐργάζωνται ὅλα τὰ μέλη μας διὰ λογαριασμόν του. Νὰ λέγωμεν τοὺς λόγους του, νὰ ἐκτελοῦμεν τὰ θελήματά του, νὰ ψάλλωμεν εἰς αὐτὸν ὕμνους ἀτελειώτους, νὰ τοῦ ἀναπέμπωμεν τὰς εὐχαριστίας μας καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ καθιστοῦμεν καθαρὰν τὴν συνείδησίν μας. Διότι ὅπως τὸ σῶμα γίνεται ὑγιέστερον, ὅταν ἀπολαμβάνῃ τὸν καθαρὸν ἀέρα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μας γίνεται περισσότερον πνευματικὴ, ὅταν τρέφεται μὲ τὰς μελέτας τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

5. Δὲν βλέπεις καὶ τὰ μάτια τοῦ σώματος; Ὅταν τὰ προσβάλλῃ καπνός, δακρῦζουν συνεχῶς. Ὅταν ὅμως ὑπάρχῃ καθαρὰ ἀτμόσφαιρα εἰς λειβάδια καὶ πηγὰς καὶ κήπους, γίνονται ὀξύτερα καὶ πιὸ ὑγιῆ. Ἔτσι εἶναι καὶ τὰ μάτια τῆς ψυ-

ἂν μὲν γὰρ ἐν τῷ λειμῶνι τῶν πνευματικῶν βόσκηται λογίων, καθαρός ἔσται καὶ διαυγῆς καὶ ὀξυδορκῶν· ἂν δὲ εἰς τὸν καπνὸν τῶν βιωτικῶν ἀπίη πραγμάτων, δακρύσεται μυρία καὶ κλαύσεται, καὶ νῦν καὶ τότε. Καὶ γὰρ καπνῷ ἔοικε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.

5 Διὰ τοῦτο καὶ τις ἔλεγεν· «Ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου». Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὸ ὀλιγοχρόνιον καὶ ἀνυπόστατον· ἐγὼ δὲ οὐκ εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ταραχῶδες εἵπομι ἂν δεῖν ἐκλαμβάνειν τὰ εἰρημένα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω λυπεῖ ψυχῆς ὀφθαλμὸν καὶ θολοῖ, ὡς ὁ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ὄχλος,

10 καὶ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐσμός· ταῦτα γὰρ τοῦ καπνοῦ τούτου τὰ ξύλα. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ, ὅταν ὑγρᾶς καὶ διαβρόχου τινὸς ἐπιλάβηται ὑλης, πολὺν ἀνάπτει τὸν καπνόν· οὕτω καὶ ἡ ἐπιθυμία ἡ σφοδρὴ αὕτη καὶ φλογώδης, ὅταν ὑγρᾶς τινος καὶ διαλελυμένης ἐπιλάβηται ψυχῆς, πολὺν καὶ αὕτη τίκτει τὸν καπνόν. Διὰ

15 τοῦτο χρεῖα τῆς δρόσου τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς αὔρας ἐκείνης, ἵνα τὸ πῦρ σβέσῃ, καὶ τὸν καπνὸν διαχέῃ, καὶ πτηνὸν ποιήσῃ ἡμῖν τὸν λογισμόν.

Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοσοῦτοις βαρυνόμενον κακοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναπτῆσαι· ἀλλ' ἀγαπητόν, εὐζώνους ἡμᾶς ὄντας

20 δυνηθῆναι ταύτην τεμεῖν τὴν ὁδόν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω δυνατόν, ἂν μὴ τοῦ Πνεύματος λάβωμεν τὸ πτερόν. Εἰ τοίνυν καὶ κούφης διανοίας καὶ πνευματικῆς χάριτος δεῖ, ἵνα ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, ὅταν μηδὲν τούτων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία πάντα ἐφελκώμεθα καὶ βάρος σατανικόν, πῶς δυνησόμεθα ἀναπτῆ-

25 ναι, τοσοῦτω βάρει καθελκόμενοι; Καὶ γὰρ εἴ τις ὡσπερ ἐν δικαίοις σταθμοῖς τοὺς λόγους ἡμῶν στηῆσαι ἐπιχειρήσειεν, ἐν μυρίοις ταλάντοις βιωτικῶν λόγων μόλις εὐρήσει δηνάρια ἑκατὸν ῥημάτων πνευματικῶν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὀβολοὺς δέκα. Ἄρ' οὖν οὐκ αἰσχύνῃ καὶ γέλωσ ἔσχατος, οἰκέτην μὲν ἔχοντας, τὰ

30 πλείονα εἰς τὰ ἀναγκαῖα κεχρηῆσθαι αὐτῷ πράγματα, στόμα δὲ κεκτημένους, μηδὲ οἰκέτη ὁμοίως προσφέρεσθαι τῷ μέλει τῷ

χῆς. Ἄν κινουῦνται εἰς τὸ λειβάδι τῶν πνευματικῶν λόγων, θὰ εἶναι καθαρὰ καὶ λαμπρὰ καὶ δυνατά. Ἄν ὅμως πλανῶνται εἰς τὸν καπνὸν τῶν βιοτικῶν πραγμάτων θὰ πλημμυρίζουν ἀπὸ δάκρυα καὶ κλάματα καὶ τώρα καὶ τότε. Διότι τὰ ἀνθρώπινα ὁμοιάζουν μὲ καπνόν. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος ἔλεγε· «Ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου»¹. Ἐκεῖνος ὅμως ἀναφέρεται εἰς τὴν βραχύτητα τῆς ζωῆς καὶ τὸ τέλος τῆς, ἐνῶ ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι πρέπει συγχρόνως νὰ λαμβάνωμεν ὑπὸ ὄψιν καὶ τὴν ταραχώδη πλευρὰ των. Διότι τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς δὲν τὸν στενοχωρεῖ καὶ δὲν τὸν θολώνει τίποτε, ὅσον τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων τῆς ζωῆς καὶ ἡ συμμορία τῶν ἐπιθυμιῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ ξύλα τοῦ καπνοῦ τούτου. Ὅπως ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ τὴν φωτιάν. Ὅταν εὕρη ὑγρὰ καὶ μουσκεμένα ξύλα προκαλεῖ πολὺν καπνόν· ἔτσι καὶ ἡ ἐπιθυμία μὲ τὴν ὄψιν τῆς ὀρμητικῆς φλογός, ὅταν συλλάβῃ κάποιαν ὑγρὰν καὶ χαλαρωμένην ψυχὴν, δημιουργεῖ αὐτὴ πολὺν καπνόν. Διὰ τοῦτο μᾶς χρειάζεται ἡ δροσιὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ αὔρα ἐκείνη, νὰ σβήσῃ τὴν φωτιάν, καὶ νὰ σκορπίσῃ τὸν καπνόν καὶ νὰ πτερῶσῃ τὸν λογισμὸν μας.

Δὲν εἶναι δυνατόν, ὄχι, μὲ τὸ βάρος τόσων δεινῶν νὰ ὑψωθοῦμεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄς ἱκανοποιηθοῦμεν, ἂν ἡμπορέσωμεν νὰ πάρωμεν τὸν δρόμον αὐτὸν ἐλευθερωμένοι ἀπὸ ἀπροσκευάς. Μολονότι καὶ ἔτσι δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν δὲν λάβωμεν τὰ πτερὰ τοῦ Πνεύματος. Ἄν λοιπὸν χρειάζεται ἐλαφρὰ ψυχὴ καὶ πνευματικὴ δωρεά, διὰ νὰ ἀνέλθωμεν εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψος, ὅταν μήτε τὸ ἓνα δὲν ἔχωμεν μήτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ φορτωνώμεθα ὅλα τὰ ἀντίθετα καὶ τὸ σατανικὸν φορτίον, πῶς θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ πετάξωμεν, ἐνῶ τόσον βάρος μᾶς σύρει πρὸς τὰ κάτω; Δυστυχῶς. Ὅταν ζυγίσῃ κανεὶς μὲ ἀκριβῆ σταθμὰ τοὺς λόγους μας, μόλις θὰ εὕρη ἑκατὸν δηνάρια πνευματικῶν λόγων ἢ μᾶλλον δὲν θὰ μετρήσῃ οὔτε δέκα πενταροδεκάρες. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐντροπὴ καὶ κοροϊδία ἀπέραντος νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὑπηρέτην μας διὰ τὰς ἀπαραιτήτους ἐργασίας, τὸ δὲ στόμα μας ποὺ εἶναι μέλος τοῦ σώματός μας, νὰ μὴν τὸ

ἡμετέρῳ, ἀλλ' ἀντιστρόφως εἰς ἄχρηστα καὶ παρέλκοντα πράγματα; Καὶ εἴθε εἰς παρέλκοντα μόνον· νῦν δὲ εἰς ἐναντία καὶ βλαβερὰ, καὶ εἰς οὐδὲν ἡμῖν χρήσιμα. Εἰ γὰρ ἦν ἡμῖν χρήσιμα ἅ ἐφθεγγόμεθα, καὶ τῷ Θεῷ πάντως φίλα ἦν τὰ λεγόμενα.

5 Νυνὶ δὲ ἅπερ ἂν ὁ διάβολος ὑποβάλλη, πάντα φθεγγόμεθα· νῦν μὲν γελῶντες, νῦν δὲ ἀστεῖα λέγοντες· νῦν μὲν καταρώμενοι καὶ ὑβρίζοντες, νῦν δὲ ὀμνύοντες καὶ ψευδόμενοι καὶ ἐπιορκούντες· καὶ νῦν μὲν ἀποδυσπετοῦντες, νῦν δὲ βαττολογοῦντες, καὶ γραιδίῳ ληροῦντες πλέον, τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς πάντα εἰς μέσον
10 φέροντες.

Τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, τῶν ἐνταῦθα ἐστηκότων, ψαλμὸν ἓνα ἀπαιτηθεὶς εἰπεῖν δύναται ἂν ἢ ἄλλο τι μέρος τῶν θείων Γραφῶν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὰ πνευματικὰ ἀναπεπτωκότες οὕτω, πρὸς
15 τὰ σατανικὰ πυρός ἐστε σφοδρότεροι. Καὶ γὰρ εἰ βουληθείη τις ὑμᾶς ὧδὰς ἐξετάσαι διαβολικὰς, καὶ πορνικὰ καὶ κατακεκλασμένα μέλη, πολλοὺς εὐρήσει μετὰ ἀκριβείας ταῦτα εἰδότας, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀπαγγέλλοντας τῆς ἡδονῆς.

Ἄλλὰ τίς ἢ ἀπολογία τῶν ἐγκλημάτων;

20 Οὐκ εἰμί, φησί, τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα ἔχω καὶ παιδιά, καὶ οἰκίας ἐπιμελοῦμαι.

Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ πάντα ἐλυμήνατο, ὅτι ἐκείνοις μόνοις νομίζετε προσήκειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν, πολλῶ πλέον ἐκείνων ὑμεῖς δεόμενοι. Τοῖς γὰρ ἐν μέσῳ στρεφομένοις,
25 καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραύματα δεχομένοις, τούτοις μάλιστα δεῖ φραμάκων. Ὡστε τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν πολλῶ χεῖρον τὸ καὶ περιττὸν εἶναι τὸ πράγμα νομίζειν· ταῦτα γὰρ σατανικῆς μελέτης τὰ ῥήματα.

χρησιμοποιουµεν οὔτε ὡς ὑπηρέτην, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ τὸ ὠθοῦµεν εἰς πράγματα ἄχρηστα καὶ ἀνωφελῆ; Καὶ μακάρι νὰ ἦτο εἰς ἀνωφελῆ µόνον, ἀλλὰ τὸ ὠθοῦµεν καὶ εἰς ἀντίθετα καὶ βλαβερὰ καὶ εἰς πράγματα ποὺ δὲν χρησιμεύουν πουθενά. Διότι ἂν ἦσαν χρήσιμα δι' ἡµᾶς ὅσα λέγοµεν, θὰ ἦσαν ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀρεστὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν.

Τώρα ὅµως λέγοµεν ὅλα ὅσα µᾶς ὑποβάλλει ὁ διάβολος· ἄλλοτε γελῶντες, ἄλλοτε λέγοντες γελοῖα πράγματα, ἄλλοτε µὲ κατάρας καὶ ὕβρεις, ἄλλοτε ψευδορκοῦντες καὶ ἐπιιορκοῦντες. Καὶ πότε ἀποδυσπετοῦµεν καὶ πότε περιττολογοῦµεν καὶ φλυαροῦµεν περισσότερο ἀπὸ γραΐδια, ἀνακινουῦντες ὅλα ὅσα εἶναι ἄσχετα πρὸς ἡµᾶς.

Εἰπέτε μου, ποῖος ἀπὸ σᾶς ποὺ στέκεσθε ἐδῶ, ἂν τοῦ ζητήσωµεν νὰ µᾶς ψάλῃ ἓνα ψαλµὸν καὶ νὰ µᾶς εἰπῇ ἓνα ἄλλο ἀπόσπασµα ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, θὰ ἠµπορέσῃ; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ κακὸν µόνον ἀλλὰ καὶ τοῦτο· ἐνῶ εἶσθε τόσον ἀδιάφοροι πρὸς τὰ πνευματικά, εἶσθε πρὸς τὰ σατανικὰ ὀρμητικώτεροι ἀπὸ τὴν φωτιά. Ἄν θελήσῃ κάποιος νὰ σᾶς ἐξετάσῃ εἰς τὰ διαβολικὰ τραγούδια, εἰς τὰ πορνικὰ καὶ ἀνήθικα ἄσµατα, θὰ εὔρη πολλοὺς νὰ τὰ γνωρίζουν µὲ ἀκρίβειαν καὶ νὰ τὰ τραγουδοῦν µὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν.

Καὶ ἡ δικαιολογία διὰ τὰς παρεκτροπὰς;

Δὲν εἶµαι, δικαιολογεῖται, κανεὶς µοναχός, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα ἔχω καὶ παιδιὰ καὶ ἔχω φροντίδα σπιτιοῦ.

Αὐτὸ εἶναι ποὺ κατέστρεψε τὰ πάντα· νοµίζετε ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν εἶναι µόνον δι' ἐκείνους, ἐνῶ σεῖς ἔχετε τὴν ἀνάγκην τῆς περισσότερο. Ὅποιοι ἀγωνίζονται εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταδίου καὶ δέχονται τραύµατα καθηµερινῶς, αὐτοὶ ἔχουν μεγαλυτέραν ἀνάγκην ἀπὸ φάρμακα. Ὡστε ἀπὸ τὸ νὰ µὴ διαβάζετε εἶναι πολὺ χειρότερον νὰ θεωρῆτε τὴν ἀνάγνωσιν περιττὸν πρᾶγμα. Αὐτοὶ οἱ λόγοι προέρχονται ἀπὸ σατανικὴν παρακίνησιν.

6. Οὐκ ἀκούετε Παύλου λέγοντος, ὅτι «Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν ταῦτα πάντα ἐγράφη»; Σὺ δέ, ἂν μὲν Εὐαγγέλιον δέξασθαι δέῃ, χερσὶν ἀνίπτοις οὐκ ἂν ἔλοιο τοῦτο ποιῆσαι· τὰ δὲ ἔνδον ἐγκείμενα οὐχ ἡγῆ σφόδρα ἀναγκαῖα εἶναι; Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω
5 καὶ κάτω γέγονεν. Εἰ γὰρ βούλει μαθεῖν ὅσον τῶν Γραφῶν τὸ κέρδος, ἐξέτασον σεαυτόν, τίς μὲν γίνῃ ψαλμῶν ἀκούων, τίς δὲ σατανικῆς ὤδης· καὶ πῶς διάκεισαι ἐν ἐκκλησίᾳ διατρίβων, καὶ πῶς ἐν θεάτρῳ καθήμενος· καὶ ὄψει πολὺ τὸ μέσον ταύτης κακείνης τῆς ψυχῆς, καίτοιγε μιᾶς οὔσης. Διὰ τοῦτο Παῦλος
10 ἔλεγε· «Φθείρουσι ἦθη χρηστὰ ὀμιλίαι κακαί».

Διὰ τοῦτο συνεχῶν ἡμῖν δεῖ τῶν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐπιδῶν. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν ᾧ τῶν ἀλόγων πλεονεκτοῦμεν, ὡς τῶν γε ἄλλων ἔνεκεν καὶ σφόδρα αὐτῶν ἐλαττούμεθα. Τοῦτό ἐστι τροφή ψυχῆς, τοῦτο κόσμος, τοῦτο ἀσφάλεια, ὥσπερ οὖν τὸ μὴ
15 ἀκούειν λιμὸς καὶ φθορά. Δώσω γάρ, φησὶν, αὐτοῖς, «Οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου». Τί γένοιτ' ἂν οὖν ἀθλιώτερον, ὅταν ὅπερ ὁ Θεὸς ἐν τάξει κολάσεως ἀπειλῆ, τοῦτο αὐτομάτως σὺ κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς ἔλκης τὸ κακόν, λιμὸν τινα χαλεπὸν ἐπεισάγων τῇ ψυχῇ καὶ
20 πάντων αὐτὴν ἀσθενεστέραν ποιῶν; Ἀπὸ γὰρ λόγων καὶ φθείρεσθαι καὶ σώζεσθαι πέφυκε. Καὶ γὰρ εἰς ὄργην τοῦτο αὐτὴν ἐξάγει, καὶ πραῖνει τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν· καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν ἐξῆψε ῥῆμα αἰσχρόν, καὶ εἰς σωφροσύνην ἤγαγε λόγος σεμνότητος γέμων. Εἰ δὲ λόγος ἀπλῶς τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, πῶς τῶν
25 Γραφῶν καταφρονεῖς; Εἰπέ μοι. Εἰ γὰρ παραίνεσις τοσαῦτα δύναται, πολλῶ μᾶλλον ὅταν μετὰ Πνεύματος ᾧσιν αἱ παραινήσεις. Καὶ γὰρ πυρὸς μᾶλλον τὴν πεπωρωμένην μαλάττει ψυχὴν

1. Α' Κορ. 10, 11.

2. Α' Κορ. 15, 33. Τὸ γνωμικὸν τοῦτο ποῦ ἔγινε παροιμία γνωστοτάτη ὀφείλεται εἰς τὸν ἐξαίρετον κωμωδιογράφον Μένανδρον, τὸν ποιητὴν τῆς νέας κωμωδίας (342 - 293 περίπου).

3. Ἀμῶς 8, 11.

6. Δὲν ἀκοῦτε τὸν Παῦλον νὰ λέγη ὅτι «πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν ταῦτα πάντα ἐγράφη»¹. Σὺ ὅμως, ἂν πρέπει νὰ κρατήσης τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν θὰ ἤθελες νὰ τὸ κάμης τοῦτο μὲ ἄπλυτα χέρια. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ περιέχονται εἰς αὐτὸ δὲν τὰ θεωρεῖς ὡς ἐντελῶς ἀπαραίτητα. Διὰ τοῦτο ἔχουν γίνει ὅλα ἄνω κάτω. Ἄν θέλῃς νὰ μάθῃς πόσον κέρδος προέρχεται ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἐξέτασε τὸν ἑαυτὸν σου, ποῖος γίνεσαι, ὅταν ἀκούῃς ψαλμούς, καὶ ποῖος, ὅταν διαβολικὸ τραγούδι, ποῖα ἢ κατάστασίς σου, ὅταν εὐρίσκεσαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ποῖα, ὅταν κάθεσαι εἰς τὸ θέατρον. Θὰ διαπιστώσης τότε μεγάλην ἀπόστασιν ἀνάμεσα εἰς αὐτὴν καὶ ἐκείνην τὴν ψυχὴν, μολονότι εἶναι ἡ ἰδίᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Φθείρουσιν ἦθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί»².

Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ συνεχεῖς ἐξορκιστικούς ὕμνους τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο πλεονεκτοῦμεν ἔναντι τῶν ἀλόγων ζώων, ὅπως ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων μειονεκτοῦμεν καὶ μάλιστα πολύ. Τοῦτο τὸ πρᾶγμα εἶναι τροφὴ τῆς ψυχῆς, στολισμὸς τῆς, ἀσφάλειά τῆς, καθὼς καὶ τὸ νὰ μὴ ἀκούωμεν τοὺς ὕμνους αὐτοὺς εἶναι πεῖνα καὶ θάνατος. Θὰ τοὺς δώσω λέγει· «Οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου»³. Ὑπάρχει χειρότερον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακὸν ποὺ ὁ Θεὸς σοῦ τὸ ἐπισεῖει ὡς τιμωρίαν νὰ τὸ σύρῃς σὺ μόνος σου κατὰ τῆς κεφαλῆς σου, νὰ εἰσάγῃς μίαν βαρυτάτην πείναν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σου καὶ νὰ τὴν κάμῃς τὸ ἀσθενέστερον πρᾶγμα; Διότι ἡ φύσις τῆς ψυχῆς εἶναι νὰ καταστρέφεται καὶ νὰ σώζεται ἐξ αἰτίας τῶν λόγων. Ὁ λόγος τὴν ἐξωθεῖ εἰς τὴν ὀρμὴν καὶ αὐτὸς πάλιν τὴνπραῦνει· μία αἰσχρὰ λέξις τῆς ἀνάπτει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ πάλιν ἓνας λόγος γεμᾶτος σεμνότητα τὴν φέρει εἰς τὴν σωφροσύνην. Καὶ ἂν ὁ ἀπλοῦς λόγος ἔχει τόσην δύναμιν, εἶπέ μου, πῶς περιφρονεῖς τὰς Γραφάς; Ἐὰν ἐπιτυγχάνῃ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτό, ἢ παραίνεσις θὰ εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα, ὅταν αὐτὴ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Μαλακώνει περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἡ φωτιὰ τὴν πεπωρωμένην ψυχὴν καὶ

καὶ πρὸς ἅπαντα ἐπιτηδεΐαν κατασκευάζει τὰ καλὰ, λόγος ἀπὸ τῶν θείων ἐνηχούμενος Γραφῶν.

Οὕτω καὶ Κορινθίους πεφυσιωμένους λαβὼν ὁ Παῦλος καὶ φλεγμαίνοντας, κατέστειλε καὶ ἐπιεικεστέρους ἐποίησε.
 5 Καὶ γὰρ ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἔδει καὶ ἐγκαλύπτεσθαι, ἐπὶ τούτοις μέγα ἐφρόνου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν Ἐπιστολὴν ἐδέξαντο, ἄκουσον τὴν μεταβολήν, ἣν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν οὕτω λέγων. «Αὐτὸ γὰρ τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν εἰργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀγανάκτησις, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησις, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησις».

Οὕτω καὶ οἰκέτας καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ φίλους ῥυθμίζομεν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιοῦμεν. Οὕτω καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ τῷ Θεῷ φίλοι, βελτίους ἐγένοντο. Καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐπειδὴ λόγων ἀπήλαυσε, τότε εἰς
 15 τὴν καλλίστην ἐκείνων ἦλθε μετάνοιαν· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ οὕτω γεγόνασιν, ὅπερ γεγόνασι, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐπεσπάσαντο.

Καὶ τί τὸ κέρδος, φησὶν, ὅταν ἀκούῃ τις, καὶ μὴ ποιῇ τὰ λεγόμενα;

20 Οὐ μικρὸν μὲν καὶ ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως ἔσται τὸ κέρδος. Καὶ γὰρ καταγνώσεται ἑαυτοῦ καὶ στενάξει, καὶ ἥξει ποτὲ καὶ ἐπὶ τὸ ποιεῖν τὰ λεγόμενα. Ὁ δὲ μηδ' ὅτι ἤμαρτεν εἰδώς, πότε ἀποστήσεται τοῦ πλημμελεῖν; πότε καταγνώσεται ἑαυτοῦ;

Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῆς ἀκροάσεως τῶν θείων Γραφῶν.
 25 Σατανικῆς γὰρ ταῦτα διανοίας οὐκ ἀφεισίσης τὸν θησαυρὸν ἰδεῖν, ἵνα μὴ τὸν πλοῦτον κερδάνωμεν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν εἶναί φησι τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων νόμων, ἵνα μὴ τὴν πράξιν ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως ἴδῃ προσγενομένην ἡμῖν.

Εἰδότες τοίνυν τὴν πονηρὰν ταύτην αὐτοῦ τέχνην, πάντοθεν

πρὸς ὅλα τὰ καλὰ τὴν κάμνει ἐπιτηδεΐαν, ὁ λόγος ποῦ ἀντηχει μέσα της ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Παῦλος τοὺς φουσκωμένους καὶ ἀκαταδέκτους Κορινθίους τοὺς συνέφερε καὶ τοὺς ἐμαλάκωσε. Διότι ἐμεγαλοφρονοῦσαν δι' αὐτὰ ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐντρέπωνται καὶ νὰ κρύπτονται. Ἀφοῦ ὅμως ἐδέχθησαν τὴν ἐπιστολὴν, ἀκούσατε τὴν ἀλλαγὴν των, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισεν ὁ ἴδιος ὁ διδάσκαλός των μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους· «Αὐτὸ γὰρ τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν εἰργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν»¹.

Ἔτσι διορθώνομεν καὶ τοὺς ὑπηρέτας μας καὶ τὰ παιδιά μας καὶ τὰς γυναῖκας μας καὶ τοὺς φίλους μας καὶ μεταβάλλομεν εἰς φίλους τοὺς ἐχθρούς. Ἔτσι καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ φίλοι τοῦ Θεοῦ, ἔγιναν καλύτεροι. Διότι, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ Δαυὶδ μετὰ τὸ ἀμάρτημά του, ἀφοῦ ἤκουσεν εὐεργετικούς λόγους, τότε ἔφθασεν εἰς τὴν ὠραιότητα ἐκείνην μετάνοιάν του. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ οἱ ἀπόστολοι ἔγιναν ὅ,τι ἔγιναν καὶ ἐκέρδισαν ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Καὶ τί τὸ ὄφελος, λέγει, ὅταν ἀκούη κανεὶς, δὲν ἐκτελεῖ ὅμως τὰ λεγόμενα;

Καὶ ἀπὸ τὴν ἀπλῆν ἀκρόασιν τὸ κέρδος δὲν εἶναι μικρόν. Θὰ καταδικάσῃ τὸν ἑαυτὸν του, θὰ στενάξῃ καὶ εἰς μίαν στιγμήν θὰ φθάσῃ καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λόγων. Ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν γνωρίζει οὔτε ὅτι ἠμάρτησε, πότε θὰ παύσῃ νὰ ἀμαρτάνῃ; Πότε θὰ καταδικάσῃ τὸν ἑαυτὸν του;

Ἄς μὴ περιφρονοῦμεν λοιπὸν τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων Γραφῶν. Αὐτὰ προδίδουν σατανικὴν διάνοιαν, ποῦ δὲν ἀφήνει νὰ ἰδοῦμεν τὸ θησαυροφυλάκιον, διὰ νὰ μὴν κερδίσωμεν τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο λέγει ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἢ ἀκρόασις τῶν θείων νόμων, διὰ νὰ μὴν ἰδῆ νὰ ἐπακολουθῆ εἰς τὴν ἀκρόασιν ἢ πράξις.

Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὴν τὴν πονηρὰν τέχνην του, ἅς

ἑαυτοὺς ἀποτειχίζωμεν, ἵνα τοῖς ὅπλοις τούτοις φραξάμενοι
αὐτοί τε ἀνάλωτοι μένωμεν καὶ τὴν ἐκείνου βάλωμεν κεφαλὴν·
καὶ οὕτω λαμπρὰ τὰ νικητήρια ἀναδησάμενοι, τῶν μελλόντων
ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
5 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

περιτειχίσωμεν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς τὸν ἑαυτὸν μας. Προφυλαγμένοι μὲ τὰ ὄπλα αὐτά, καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὥς μὴ αἰχμαλωτισθοῦμε καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκείνου ὥς κτυπήσωμεν. Καὶ ἀφοῦ φορέσωμεν ἓνα τέτοιον λαμπρὸν νικητήριον στέφανον, ὥς ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'
Ματθ. 1, 1-16

«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

1. Ἴδου τρίτη διάλεξις καὶ τὰ ἐν προοιμίοις οὐδέπω διε-
5 λυσάμεθα. Οὐκ ἄρα μάτην ἔλγον ὅτι πολὺ τὸ βάθος ἔχει τῶν
νοημάτων τούτων ἢ φύσις. Φέρε δὴ τὰ λειπόμενα σήμερον εἴ-
πωμεν.

Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ ζητούμενον νῦν; Τίνος ἕνεκεν ὁ Ἰω-
σὴφ γενεαλογεῖται, οὐδὲν πρὸς τὴν γέννησιν συντελῶν. Καὶ μίαν
10 μὲν αἰτίαν εἰρήκαμεν ἤδη· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν ἑτέραν εἰπεῖν,
τὴν μυστικωτέραν καὶ ἀπορρήτοτέραν ἐκείνης. Τίς οὖν ἐστὶν
αὕτη; Οὐκ ἐβούλετο τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι δῆλον παρὰ τὸν τῶν
ᾠδίνων καιρόν, ὅτι ἐκ Παρθένου γεγέννηται ὁ Χριστός. Ἀλλὰ
μὴ θορυβεῖσθε πρὸς τὸ παράδοξον τοῦ λεγομένου. Οὐ γὰρ ἐμὸς
15 ὁ λόγος, ἀλλὰ Πατέρων ἡμετέρων, θαυμαστῶν καὶ ἐπισήμων
ἀνδρῶν. Εἰ γὰρ πολλὰ συνεσκίασεν ἐξ ἀρχῆς, Υἱὸν ἀνθρώπου κα-
λῶν ἑαυτόν, καὶ οὐδὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα πανταχοῦ σα-
φῶς ἡμῖν ἐξεκάλυψε· τί θαυμάζεις, εἰ καὶ τοῦτο συνεσκίασε τέ-
ως, θαυμαστόν τι καὶ μέγα οἰκονομῶν;

20 Καὶ ποῖον θαυμαστόν; φησί.

Τὸ διασωθῆναι τὴν Παρθέnon καὶ ὑποψίας ἀπαλλαγῆναι
πονηρᾶς. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς τοῖς Ἰουδαίοις γέγονε κατάδη-
λον, κἂν κατέλευσαν τὴν Παρθέnon κακουργοῦντες τῷ λεγομέ-

1. Βλέπε ὁμιλίαν Β', παράγρ. δ'.

2. Ἀποστολικοὶ Πατέρες ὀνομάζονται ἱστορικῶς καὶ γραμματολογι-
κῶς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος Βαρνάβας, Κλήμης
ὁ Ρώμης, Ἰγνάτιος, Πολύκαρπος, ὁ Ἑρμᾶς καὶ ὁ Παπίας. Ἐζήσαν καὶ ἔδρα-
σαν εὐθύς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου αἰῶνος
καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δευτέρου.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

Ματθ. 1, 1—16

«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ».

1. Εὐρισκόμεθα εἰς τὴν τρίτην ὁμιλίαν τῆς σειρᾶς αὐτῆς καὶ δὲν κατωρθώσαμεν ἀκόμη νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὴν ἐξέτασιν τοῦ προοιμίου. Δὲν ἔκαμνα ἐπομένως σφάλμα, ὅταν ἔλεγα ὅτι τὸ περιεχόμενον του εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν του πολὺ βαθύ. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἄς ἀσχοληθῶμεν σήμερα μὲ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα.

Τί εἶναι λοιπόν ἐκεῖνο, ποῦ θὰ ἐξετάσωμεν τώρα; Διατί περιλαμβάνεται εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωσήφ, ἀφοῦ δὲν συνέβαλε καθόλου εἰς τὴν γέννησιν. Εἰς προηγουμένην ὁμιλίαν ¹ ἀνεφέραμεν μίαν αἰτίαν. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ εἰποῦμεν καὶ τὴν ἄλλην, ποῦ εἶναι περισσότερον μυστηριακὴ καὶ ἀπόρρητη. Ποία εἶναι λοιπόν αὐτή; Δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζουν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ Παρθένον. Ἄλλὰ ἄς μὴ σᾶς ἐκπλήσσουν τὰ παράξενα αὐτὰ λόγια. Διότι δὲν εἶναι ἰδικά μου, ἀλλὰ τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων ², τῶν θαυμαστῶν καὶ σπουδαίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Διότι, ἀφοῦ ἐκάλυψε μὲ πυκνὴν σκιάν πολλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὲν μᾶς ἀπεκάλυψε καθαρὰ τὴν ἰσότητά του καθ' ὅλα πρὸς τὸν Πατέρα, διατί ἐκπλήσσεσαι ἐπειδὴ ἐκάλυψε μέχρις ὠρισμένου σημείου καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ρυθμίση κάτι τὸ σπουδαῖον καὶ ἀξιοθαύμαστον;

Ἄλλὰ ποῖον εἶναι, λέγει, αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστον;

Νὰ διασωθῇ ἡ Παρθένος καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κάθε ἀνήθικον ὑπόνοιαν. Διότι, ἐὰν ἦτο γνωστὸν αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ θὰ ἐθανάτωναν μὲ λιθοβολισμόν

νω, καὶ μοιχείας αὐτὴν ἔκριναν ἄν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὧν
 πολλάκις καὶ ὑποδείγματα εἶχον ἐν τῇ Παλαιᾷ, φανερώς ἠγαι-
 σχύντουν (καὶ γὰρ ἐπειδὴ δαίμονας ἐξέβαλε, δαιμονῶντα ἐκά-
 λουν, καὶ ἐπειδὴ ἐν Σαββάτῳ ἐθεράπευσεν, ἀντίθεον εἶναι ἐνό-
 5 μιζον, καίτοιγε πολλάκις καὶ πρότερον ἐλύθη τὸ Σάββατον), τί
 οὐκ ἂν εἶπον τούτου λεχθέντος; Καὶ γὰρ εἶχον πάντα τὸν πρό-
 τούτου συναγωνιζόμενον αὐτοῖς καιρόν, οὐδέποτε τι τοιοῦτον
 ἐνεγκόντα. Εἰ γὰρ μετὰ τοσαῦτα σημεῖα ἔτι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ
 ἐκάλουν υἱόν, πῶς ἂν πρὸ τῶν σημείων ἐπίστευσαν, ὅτι ἐκ Παρ-
 10 θένου ἦν; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ γενεαλογεῖται, καὶ μνηστεύεται τὴν
 Παρθένον. Ὅπου γὰρ ὁ Ἰωσήφ, καὶ δίκαιος ὧν καὶ θαυμαστὸς
 ἀνὴρ, πολλῶν ἐδεήθη ὥστε δέξασθαι τὸ γεγενημένον, καὶ ἀγ-
 γέλου, καὶ τῆς δι' ὄνειράτων ὄψεως, καὶ τῆς τῶν προφητῶν
 μαρτυρίας, πῶς ἂν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ σκαιοὶ ὄντες καὶ διεφθαρμέ-
 15 νοι, καὶ πολεμίως οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔχοντες, ταύτην ἂν παρεδέ-
 ξαντο τὴν ὑπόνοιαν; Σφόδρα γὰρ αὐτοὺς ἔμελλε θορυβεῖν τὸ
 ξένον καὶ καινὸν καὶ τὸ μηδέποτε τι τοιοῦτον μηδὲ ἀκοῇ πα-
 ραδέξασθαι ἐπὶ τῶν προγόνων συμβεβηκός. Ὁ μὲν γὰρ ἅπαξ πει-
 σθεὶς ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐστίν, οὐδὲ περὶ τούτου λοιπὸν ἀμφι-
 20 σβητεῖν εἶχεν· ὁ δὲ καὶ πλάνον καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι νομί-
 ζων πῶς οὐκ ἂν ἀπὸ τούτου καὶ ἐσκανδαλίσθη μειζόνως· καὶ
 πρὸς ἐκείνην ὠδηγήθη τὴν ὑπόνοιαν; Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ ἀπόστο-
 λοι παρὰ τὴν ἀρχὴν εὐθέως τοῦτο λέγουσιν· ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς
 ἀναστάσεως πολλὰ διαλέγονται καὶ πολλάκις, ἐπειδὴ ταύτης ὑ-
 25 ποδείγματα ἦν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, εἰ καὶ μὴ τοιαῦτα·

τὴν Παρθένον, διαπράττοντες τὸ κακούργημα μὲ πρόφασιν τὰ λεγόμενα, καὶ θὰ τὴν κατεδίκαζαν διὰ μοιχείαν. Διότι, ἀφοῦ ἐνεργοῦσαν μὲ φανεράν ἀναισχυντίαν εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ἂν καὶ ὑπῆρχαν πολλές φορές τὰ πρότυπά των εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην (ἔτσι π.χ. ἔλεγον δαιμονισμένον τὸν Χριστὸν ἐπειδὴ ἔδιωχνε τὰ δαιμόνια, καὶ τὸν ἐθεωροῦσαν ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐθεράπευσε τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, ἂν καὶ δὲν ἐτηρήθη πολλές φορές καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἢ ἀργία τοῦ Σαββάτου), τί δὲν θὰ ἔλεγον ἂν διεδίδετο αὕτη ἢ πληροφορία; Διότι εἶχαν σύμμαχόν των ὅλον τὸν περασμένον χρόνον, ὃ ὅποιος δὲν ἐπρόσφερε κανένα ὅμοιον παράδειγμα. Ἀφοῦ, λοιπόν, καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ τόσα θαύματα, τὸν ἐθεωροῦσαν ἀκόμη υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, πῶς θὰ ἐπίστευαν πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ Παρθένον; Διὰ τοῦτο περιελήφθη εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον καὶ ἐμνηστεύθη τὴν Παρθένον ὁ Ἰωσήφ. Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Ἰωσήφ, ποὺ ἦτο καὶ εὐσεβὴς καὶ ἀξιοθαύμαστος ἄνθρωπος, ἐχρειάσθη πολλές ἀποδείξεις διὰ νὰ πιστεύσῃ αὐτὸ ποὺ συνέβη, ὅπως π.χ. νὰ τοῦ τὸ εἶπῃ ἄγγελος καὶ νὰ τὸ ἰδῆ εἰς τὸ ὄνειρόν του καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν προφητῶν, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ παραδεχθοῦν αὐτὴν τὴν δυσκολοπίστευτον πληροφορίαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν σκληροτράχηλοι καὶ κακῆς πίστεως ἄνθρωποι καὶ φανατικοὶ ἐχθροὶ του; Διότι θὰ τοὺς συνετάρασσε πολὺ τὸ παράξενον καὶ πρωτοφανὲς γεγονός, ποὺ ὅμοιόν του οὔτε κἂν εἶχεν ἀκουσθῆ ὅτι ἐγίνε κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐκεῖνοι βεβαίως ποὺ ἐπίστευσαν ἀπολύτως ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἦτο ἐπόμενον νὰ μὴ τὸ ἀμφισβητοῦν. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ τὸν ἐθεωροῦσαν πλάνον καὶ ἀρνητὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἐνοιωθάν μεγαλυτέραν ταραχὴν ἕνεκα αὐτῆς τῆς εἰδήσεως καὶ δὲν θὰ ὠδηγοῦντο εἰς αὐτὴν τὴν δυσπιστίαν; Διὰ τοῦτο, εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν τὸ λέγουσιν ἀπ' εὐθείας οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν ἀνάστασιν λέγουσιν πολλές φορές πολλά, ἐπειδὴ δι' αὐτὴν ὑπῆρχαν πολλά παραδείγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἂν καὶ ὄχι ὅμοια. Δὲν λέγουσιν ὅμως συχνὰ ὅτι ἐγεννήθη

ὅτι δὲ ἐκ Παρθένου γέγονεν, οὐ συνεχῶς λέγουσιν· ἀλλ' οὐδὲ αὐ-
 τῇ ἢ μήτηρ ἐξενεγκεῖν τοῦτο ἐτόλμησεν. Ὅρα γοῦν καὶ πρὸς αὐ-
 τὸν τί φησιν ἡ Παρθένος· «Ἴδου ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητουμέν-
 σε». Εἰ γὰρ τοῦτο ὑπωπτεύθη, οὐδ' ἂν τοῦ Δαυὶδ λοιπὸν ἐνομί-
 5 σθη εἶναι υἱός· τούτου δὲ μὴ νομισθέντος, πολλὰ ἂν ἐτέχθη καὶ
 ἕτερα κακά. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ ἄγγελοι πᾶσι ταῦτα λέγουσιν, ἀλ-
 λά τῇ Μαρίας μόνῃ καὶ τῷ Ἰωσήφ· τοῖς δὲ ποιμέσιν εὐαγγελιζό-
 μενοι τὸ γεγεννημένον, οὐκέτι τοῦτο προσέθηκαν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν μνησθεῖς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ εἰπὼν Ἐγέννη-
 10 σε τὸν Ἰσαάκ, καὶ ὁ Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ, καὶ οὐ μνημονεύσας
 τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτε εἰς τὸν Ἰακώβ ἦλθε, καὶ τοῦ Ἰούδα καὶ
 τῶν ἀδελφῶν τῶν τούτου μέμνηται;

2. Τινὲς μὲν οὖν φασὶ διὰ τὸ δύστροπον τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν
 ἄλλων τῶν προτέρων· ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν τοῦτο φαίην. Εἰ γὰρ τοῦτο
 15 ἦν, πῶς μικρὸν ὕστερον τοιούτων μέμνηται γυναικῶν; Ἀπὸ γὰρ
 τῶν ἐναντίων ἐνταῦθα ἡ δόξα αὐτοῦ φαίνεται· οὐκ ἀπὸ τοῦ μεγά-
 λους ἔχει προγόνους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μικροῦς καὶ εὐτελεῖς. Τῷ
 γὰρ ὑψηλῷ δόξα πολλή, τὸ δυνηθῆναι ταπεινωθῆναι σφοδρῶς.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἐμνημόνευσεν; Ἐπειδὴ κοινὸν οὐ-
 20 δὲν εἶχον πρὸς τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένος Σαρακηνοὶ καὶ Ἰσμαη-
 λῖται καὶ Ἀραβες καὶ ὅσοι γεγόνασιν ἐκ τῶν προγόνων ἐκεί-
 νων. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκείνους μὲν ἐσίγησεν, ἐπείγεται δὲ πρὸς τοὺς
 αὐτοῦ προγόνους καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ. Διὸ φησιν· «Ἰα-

1. Λουκᾶ 2,48

2. Ὅπως π.χ. ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής· «Ἄλλοι ἔ-
 λεγον· Μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται; Οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶπεν
 ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ ὁ Χριστὸς ἔρχεται; (Ἰω. 7, 42)

3. Ἀδελφοὶ τοῦ Ἀβραάμ ἦσαν ὁ Ναχώρ καὶ ὁ Ἀρρών, τοῦ δὲ Ἰακώβ
 ὁ κατωτέρω ἀναφερόμενος Ἡσαῦ.

ἀπὸ Παρθένον· καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ εἰπῆ οὔτε ἡ ἰδία ἡ μητέρα. Πρόσεξε π.χ. τί εἶπεν ἡ Παρθένος πρὸς τὸν ἴδιον· «Ἴδου ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητοῦμέν σε»¹. Καὶ ἂν δὲν ἐγίνετο πιστευτὸν αὐτό, δὲν θὰ ἐγίνετο βεβαίως πιστευτὸν καὶ ὅτι εἶναι ἀπόγονος τοῦ Δαυίδ. Καὶ ἂν δὲν ἐγίνετο πιστευτὸν καὶ αὐτό, θὰ ἐπακολουθοῦσαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ². Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄγγελοι δὲν τὸ εἶπαν εἰς ὅλους, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν Μαρίαν καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καὶ ὅταν ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ποιμένας τὴν γέννησιν, δὲν ἤθελαν ἀκόμη νὰ τοὺς πληροφορήσουν καὶ δι' αὐτό.

Ἄλλὰ διατί ἐνῶ ὅταν ἀνέφερε τὸν Ἀβραάμ καὶ εἶπεν ὅτι ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ, δὲν ἀνέφερε καὶ τοὺς ἀδελφούς του³, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰακώβ, ἀναφέρει τὸν Ἰούδα καὶ τοὺς ἀδελφούς του;

2. Μερικοί, ὅπως εἶναι γνωστὸν, ἀπαντοῦν ὅτι αἰτία εἶναι ὁ κακὸς χαρακτήρας τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν ἄλλων, τῶν παλαιότερων του. Ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ τὸ ἐδεχόμουν. Διότι, ἂν συνέβαινε αὐτό, πῶς ἀναφέρει ὀλίγον παρακάτω κακὰς γυναῖκας; Ἡ δόξα του φαίνεται ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν. Ὁχι ἀπὸ τοὺς σπουδαίους, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς μικροὺς καὶ ἀσημάντους προγόνους του. Διότι εἶναι μεγάλη ἡ δόξα τοῦ σπουδαίου, ἂν ἤμπορέση νὰ ταπεινωθῆ πολὺ.

Διατί λοιπὸν δὲν τοὺς ἀνέφερε; Διότι δὲν εἶχαν καμμίαν σχέσιν μὲ τοὺς Ἰσραηλίτας⁴ οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Ἰσμαηλίται καὶ οἱ Ἄραβες καὶ ὅσοι κατάγονται ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρει ἐκείνους, ἀλλὰ σπεύδει νὰ ἀναφέρῃ τοὺς προγόνους τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο λέ-

4. Ἰσραὴλ εἶναι τὸ δευτέρον ὄνομα τοῦ Ἰακώβ, ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθησαν Ἰσραηλίται οἱ ἀπόγονοί του. Ἰσμαηλίται εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσμαήλ, νόθου υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Αἰγυπτίας δούλης του Ἄγαρ (βλ. Γεν. 17, 15 - 27). Ἀργότερον ὠνομάσθησαν Ἄραβες καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους Σαρακηνοί.

κὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ». Ἐνταῦθα γὰρ τὸ τῶν Ἰουδαίων λοιπὸν χαρακτηρίζεται γένος. «Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ τῆς Θάμαρ».

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, ἱστορίας ἡμᾶς ἀναμιμνήσκων παράνομον
5 μίξιν ἐχούσης; Καὶ τί τοῦτο; φησὶν.

Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπου καταλέγομεν γένος φιλοῦ, εἰκότως ἄν
τις ταῦτα ἐσίγησεν· εἰ δὲ Θεοῦ σαρκωθέντος, οὐ μόνον οὐ σιγᾶν,
ἀλλὰ καὶ ἐκπομπεύειν αὐτὰ χρή, δεικνύντας αὐτοῦ τὴν κηδε-
μονίαν καὶ τὴν δύναμιν. Διὰ γὰρ τοῦτο ἦλθεν, οὐχ ἵνα φύγη τὰ
10 ὄνειδα τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἵνα αὐτὰ ἀνέλη. Ὡσπερ οὖν οὐκ ἐπει-
δὴ ἐπέθανεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐσταυρώθη, μᾶλλον θαυμάζεται
(καίτοι ἐπονείδιστον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅσω ἐπονείδιστον, τοσού-
τω φιλάνθρωπον αὐτὸν δείκνυσιν)· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γεννήσεως
ἔστιν εἰπεῖν· οὐκ ἐπειδὴ σάρκα ἀνέλαβε, καὶ ἄνθρωπος ἐγένε-
15 το, θαυμάζειν αὐτὸν δίκαιον μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τοιοῦτους συγ-
γενεῖς κατηξίωσεν ἔχειν, οὐδαμοῦ τὰ ἡμέτερα ἐπαισχυνόμενος
κακά. Καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῶν τῆς γεννήσεως ἐκήρυττε τῶν προ-
οιμίων, ὅτι οὐδὲν ἐπαισχύνεται τῶν ἡμετέρων, παιδεύων καὶ
ἡμᾶς διὰ τούτων μηδέποτε ἐγκαλύπτεσθαι ἐπὶ τῇ τῶν προγόνων
20 κακίᾳ, ἀλλ' ἐν μόνον ἐπιζητεῖν, τὴν ἀρετὴν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος,
κἂν ἀλλόφυλον ἔχη πρόγονον, κἂν πεπορνευμένην, κἂν ὀτιοῦν ἕ-
τερον οὔσαν, οὐδὲν παραβλαβῆναι δυνήσεται. Εἰ γὰρ αὐτὸν τὸν
πόρνον μεταβληθέντα οὐδὲν ὁ πρότερος αἰσχύνει βίος, πολλῶ
μᾶλλον τὸν ἐκ πόρνης καὶ μοιχαλίδος ἐνάρετον ὄντα οὐδὲν ἢ
25 τῶν προγόνων κακία καταισχῦναι δυνήσεται. Οὐχ ἡμᾶς δὲ μόνον
ταῦτα παιδεύων, ἐποίει, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίων καταστέλλων τὸ φύ-
σημα. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀμελλοῦντες ἐκεῖνοι,

γει· «Ίακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ». Ἐδῶ ἐπομένως γίνεται πλέον ἢ διάκρισις τῆς Ἰουδαϊκῆς φυλῆς. «Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρές καὶ τὸν Ζαρά, ἐκ τῆς Θάμαρ».

Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ κάμνεις, ἄνθρωπε; Μᾶς ὑπενθυμίζεις μίαν ἱστορίαν ποῦ ἀναφέρεται εἰς παράνομον σαρκικὴν σχέσιν; Καὶ τί πειράζει, λέγει, αὐτό;

Ἄν ἐκατηγορούσαμεν ἄνθρωπον ταπεινῆς καταγωγῆς, θὰ ἔπρεπε πράγματι νὰ μὴ ἀναφέρωμεν αὐτά. Ἄφοῦ ὁμως ὁμιλοῦμεν διὰ τὸν Θεὸν ποῦ ἔλαβεν ἀνθρωπίνην μορφήν ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀποσιωποῦμεν, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται νὰ τὰ γνωστοποιοῦμεν εἰς τοὺς πάντας καὶ νὰ δείχνωμεν τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ ἐμᾶς καὶ τὴν δύναμίν του. Διότι ἦλθε μὲ τὸν σκοπόν, ὄχι νὰ ἀποφύγῃ τὰς κατηγορίας μας, ἀλλὰ νὰ τὰς ἐξαφανίσῃ. Ὅπως λοιπὸν τὸν θαυμάζομεν περισσότερο ἐπειδὴ δὲν ἀπέθανεν ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐσταυρώθη (ἂν καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἀτιμωτικόν, ἀλλὰ ὅσον εἶναι ἀτιμωτικόν, τόσον ἀποδεικνύει τὴν φιλανθρωπίαν του), τὸ ἴδιο εἶναι δυνατόν νὰ εἰποῦμεν καὶ διὰ τὴν γέννησιν. Εἶναι δίκαιον νὰ τὸν θαυμάζωμεν ὄχι μόνον διότι ἐσαρκώθη καὶ ἔλαβεν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀλλὰ καὶ διότι κατεδέχθη νὰ κάμῃ συγγενεῖς ὅπως ἐμεῖς, χωρὶς νὰ ἐντρέπεται διὰ τὰς κακίας μας. Αὐτό, τὸ ὅτι δὲν ἐντρέπεται διὰ τὰς κακίας μας, τὸ διεκήρυξε ἀμέσως μὲ τὴν γέννησιν καὶ μᾶς ἐδίδαξε μὲ αὐτὸ νὰ μὴ σκεπάζωμεν τὸ πρόσωπόν μας ἀπὸ ἐντροπὴν διὰ τὰς κακίας τῶν προγόνων μας, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν ὡς μόνην ἐπιδίωξιν τὴν ἀρετὴν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζημιωθῇ ὁ ἐνάρετος ἔστω καὶ ἂν ἡ μητέρα του εἶναι ἀλλόφυλη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πόρνη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁτιδήποτε ἄλλο. Διότι, ἀφοῦ δὲν εἶναι καθόλου προσβλητικὴ διὰ τὸν ἴδιον τὸν πόρνον, ποῦ μετενόησεν, ἢ προηγουμένη ζωὴ του, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι προσβλητικὴ διὰ τὸν ἐνάρετον ἢ ἀνηθικότης τῶν προγόνων του, ἐπειδὴ ἡ μητέρα του ἦτο πόρνη καὶ μοιχὴ. Καὶ τὰ ἔκαμεν αὐτὰ ὄχι μόνον διὰ νὰ διδάξῃ ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δαμάσῃ τὸν ἐγωισμόν τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀδιαφοροῦσαν διὰ

τὸν Ἀβραὰμ ἄνω καὶ κάτω παρέφερον, νομίζοντες ἔχειν ἀπο-
 λογίαν τὴν τῶν προγόνων ἀρετὴν· δείκνυσιν ἕξ αὐτῶν τῶν προ-
 ομιῶν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτοις ἀρχεῖν δεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς οἰκείοις
 κατορθώμασι. Μετὰ τοῦτο καὶ ἕτερον κατασκευάζει, τὸ δεῖξαι
 5 πάντας ὑπευθύνους ἁμαρτήμασιν ὄντας, καὶ τοὺς προγόνους αὐ-
 τοὺς. Ὁ γοῦν πατριάρχης αὐτῶν καὶ ὁμώνυμος οὐ μικρὸν φαί-
 νεται ἡμαρτηκῶς· καὶ γὰρ ἐφέστηκεν ἡ Θάμαρ κατηγοροῦσα
 αὐτοῦ τὴν πορνείαν· καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ ἀπὸ τῆς πορνευθείσης γυναι-
 κὸς τὸν Σολομῶνα ἐκτήσατο. Εἰ δὲ ὑπὸ τῶν μεγάλων ὁ νόμος
 10 οὐκ ἐπληρώθη, πολλῶ μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων· εἰ δὲ οὐκ
 ἐπληρώθη, πάντες ἡμαρτον, καὶ ἀναγκαία γέγονεν ἡ τοῦ Χρι-
 στοῦ παρουσία. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν δώδεκα πατριαρχῶν ἐμνημό-
 νευσε, κἀντεῦθεν πάλιν τὸ ἐπὶ τῇ τῶν προγόνων εὐγενείᾳ, φύ-
 σημα κατασπῶν. Καὶ γὰρ πολλοὶ τούτων ὑπὸ δουλίδων ἦσαν
 15 τεχθέντες γυναικῶν· ἀλλ' ὅμως ἡ τῶν γονέων διαφορὰ διαφορὰν
 τοῖς τεχθεῖσιν οὐκ ἐποίησε. Πάντες γὰρ ὁμοίως ἦσαν καὶ πα-
 τριάρχαι καὶ φύλαρχοι. Τοῦτο γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ προ-
 τέρημα· αὕτη τῆς παρ' ἡμῖν εὐγενείας ἡ προεδρία, ἄνωθεν τὸν
 τύπον λαμβάνουσα. Ὡστε κἀν δούλος ἦς, κἀν ἐλεύθερος, οὐ-
 20 δέν σοι πλεόν, οὐδὲ ἕλαττον ἐντεῦθεν γίνεται, ἀλλ' ἓν ἐστὶ τὸ ζη-
 τούμενον, ἡ γνώμη καὶ ὁ τῆς ψυχῆς τρόπος.

3. Ἔστι δέ τι μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ἕτερον, δι' ὃ καὶ
 τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνημόνευσε. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς προσέρ-
 ριπται τῷ Φαρὲς ὁ Ζαρά. Καὶ γὰρ παρέλκον ἦν καὶ περισσόν,
 25 τοῦ Φαρὲς μεμνημένον, ἀφ' οὗ τὸν Χριστὸν ἔμελλε γενεαλογεῖν,
 καὶ τοῦ Ζαρά μνησθῆναι πάλιν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐμνήσθη; Ἡ-
 νίκα ἔμελλεν αὐτοὺς τίκτειν ἡ Θάμαρ, τῶν ὠδίνων παραγενο-

τὰς ψυχικὰς τῶν ἀρετὰς καὶ ἐπρόβαλλαν παντοῦ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀβραὰμ μὲ τὴν ἐσφαλμένην σκέψιν ὅτι ἠμποροῦν νὰ στηρίζωνται εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων τῶν, τοὺς διδάσκει ἐξ ἀρχῆς ὅτι πρέπει νὰ καυχώμεθα ὄχι διὰ τοὺς προγόνους μας, ἀλλὰ διὰ τὰ ἰδικὰ μας κατορθώματα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ἐπιδιώκει καὶ κάτι ἄλλο, νὰ δείξη ὅτι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοὶ, ἀκόμη καὶ οἱ πρόγονοὶ τῶν. Ὁ πατριάρχης τῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπῆραν καὶ τὸ ἐθνικὸν τῶν ὄνομα, εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπέπεσεν εἰς μεγάλην ἁμαρτίαν. Διότι παρουσιάζεται ἡ Θάμαρ καὶ τὸν κατηγορεῖ διὰ τὴν πορνείαν του. Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐπίσης ἀπέκτησε τὸν Σολομῶντα ἀπὸ γυναῖκα πόρνην ¹. Καὶ ἀφοῦ δὲν κατώρθωσαν οἱ σπουδαῖοι νὰ μὴ παραβοῦν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, πολὺ περισσότερον δὲν τὸ κατώρθωσαν οἱ ἀσήμαντοι. Καὶ ἀφοῦ τὸν παρέβαιναν, ἦσαν ἁμαρτωλοὶ ὅλοι καὶ ἦτο ἀναγκαία ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἀνέφερε καὶ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, διὰ νὰ ἀμβλύνη πάλιν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν ἐγωισμόν τῶν διὰ τὴν καταγωγὴν τῶν ἀπὸ σπουδαίους προγόνους. Διότι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν γεννηθῆ ἀπὸ μητέρας δούλας. Ἀλλὰ ἡ κοινωνικὴ διαφορὰ τῶν γονέων δὲν ἐγένεεν αἰτία διαφορᾶς καὶ τῶν παιδιῶν. Διότι ἦσαν ὅλοι ἐξ Ἰσου καὶ πατριάρχαι καὶ φύλαρχοι. Διότι ἡ Ἐκκλησία μας ὑπερέχει εἰς αὐτό. Αὕτῃ ἔχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἀρετῆς μας, ἐπειδὴ ἔχει ὡς πρότυπον ὅσα συμβαίνουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐπομένως, ἂν εἶσαι δοῦλος ἢ ἐλεύθερος, δὲν ἔχεις οὔτε κέρδος οὔτε ζημίαν ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ ὑπάρχει ἓνας ὅρος ἀπαραβάτος, ἡ ψυχικὴ διάθεσις καὶ ὁ χαρακτήρας σου.

3. Ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἶπαμεν, ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἀναφέρει αὐτὴν τὴν ἱστορίαν. Δὲν ἀνέφερε δηλαδὴ χωρὶς λόγον ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Φαρές καὶ τὸν Ζαρά. Διότι, ἀφοῦ ἀναφέρει τὸν Φαρές, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ ἐγεανολογοῦσε τὸν Χριστόν, δὲν ἐχρειάζετο καὶ ἦτο περιττὸν νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὸν Ζαρά. Διατί λοιπὸν τὸν ἀνέφερε; Ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ τοὺς γεννήσῃ ἡ Θάμαρ καὶ ἤρχισεν ὁ τοκετός, ἔβγαλε πρῶτος τὸ χερί

μένων, ἐξήνεγκε πρῶτος ὁ Ζαρά τὴν χεῖρα· εἶτα ἡ μαῖα θεασαμένη τοῦτο, ὥστε γνώριμον εἶναι τὸν πρῶτον, κοκκίνω τὴν χεῖρα ἔδησεν· ὡς δὲ ἐδέθη, συνέστειλε τὸ παιδίον τὴν χεῖρα, καὶ συστείλαντος ἐκείνου προῆλθεν ὁ Φαρές, καὶ τότε ὁ Ζαρά. Ταῦτα
5 ἰδοῦσα ἡ μαῖά φησι· «Τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός;». Εἶδες μυστηρίων αἰνίγματα; Οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα ἡμῖν ἀνεγέγραπται· οὐδὲ γὰρ ἱστορίας ἄξιον ἦν τὸν μαθεῖν, τί ποτε ἐφθέγγατο ἡ μαῖα· οὐδὲ διηγήσεως τὸ γνῶναι, ὅτι τὴν χεῖρα προήκατο πρῶτος ὁ δεύτερος ἐξελθών.

10 Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἰνίγμα; Πρῶτον ἀπὸ τῆς προσηγορίας τοῦ παιδίου μανθάνομεν τὸ ζητούμενον· τὸ γὰρ Φαρές διαίρεσις ἐστὶ καὶ διακοπή. Ἐπειτα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συμβάντος· οὐδὲ γὰρ φυσικῆς ἀκολουθίας ἦν, τὴν χεῖρα ἐκβαλόντα συστείλαι πάλιν δεθέντα· οὐδὲ γὰρ κινήσεως ἦν λογικῆς ταῦτα, οὐδὲ ἀπὸ φυσικῆς
15 γέγονεν ἀκολουθίας. Προεκπεσούσης μὲν γὰρ τῆς χειρός, ἕτερον προεξελθεῖν, ἴσως φυσικόν· τὸ δὲ συστείλαι ταύτην, καὶ ἐτέρω δοῦναι πάροδον, οὐκέτι παρὰ τὸν τῶν τικτομένων νόμον ἦν· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις παρῆν τοῖς παιδίοις ταῦτα οἰκονομοῦσα, καὶ εἰκόνα ἡμῖν τινα τῶν μελλόντων ὑπογράφουσα δι' αὐτῶν.
20 Τί οὖν; Φασὶ τινες τῶν ταῦτα ἀκριβῶς ἐξητακότων, ὅτι τῶν δύο λαῶν τύπος ἐστὶ ταῦτα τὰ παιδιά. Εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦ δευτέρου λαοῦ ἡ πολιτεία προεξέλαμψε τῆς τοῦ προτέρου γεννήσεως, τὴν χεῖρα ἐκτεινομένην ἔχον τὸ παιδίον οὐχ ὀλόκληρον ἑαυτὸ δείκνυσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν συστέλλει πάλιν· καὶ μετὰ τὸ
25 ὀλόκληρον ἐξολισθῆσαι τὸν ἀδελφόν, τότε καὶ αὐτὸς ὅλος φαίνεται· ὃ καὶ ἐπὶ τῶν λαῶν ἀμφοτέρων γέγονε. Τῆς γὰρ πολιτείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἀβραὰμ χρόνοις φανείσης, εἶτα ἐν τῷ μέσῳ συσταλείσης, ἦλθεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς καὶ ἡ νομι-

1. Γεν. 38,29

2. Ὁ Ἀβραὰμ τοποθετεῖται ἱστορικῶς μεταξὺ τοῦ 23ου καὶ 20ου αἰ. π.Χ. Ὁ Μωϋσῆς τὸν 13ον αἰ. π.Χ.

ὁ Ζαρά. Μόλις τὸ εἶδεν ἡ μαμή, τὸ ἔδεσε μὲ κάτι κόκκινον, διὰ νὰ γνωρίζουν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Ἀλλὰ μόλις τὸ ἔδεσεν ἐτράβηξε τὸ παιδί τὸ χέρι του καί, μόλις τὸ ἐτράβηξε, προηγέθη ὁ Φαρὲς καὶ ἠκολούθησεν ὁ Ζαρά. Ὅταν τὰ εἶδεν αὐτὰ ἡ μαμή, εἶπε· «Τί διεκόπη διὰ σέ φραγμός;»¹. Βλέπεις πόσον παράξενος εἶναι αὐτὸς ὁ ὑπαινιγμός; Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τυχαία ἡ ἀναγραφή του. Δὲν ἔχει δηλαδὴ σκοπὸν ἡ διήγησις νὰ μᾶς κάμη γνωστὸν τί εἶπεν ἡ μαμή. Οὔτε ἔχει σκοπὸν νὰ μᾶς μάθη ὅτι ἔβγαλε πρῶτος τὸ χέρι του ὁ δεύτερος.

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ βαθύτερον νόημα; Τὴν πρώτην ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν μᾶς τὴν δίδει τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ. Διότι Φαρὲς σημαίνει διαίρεσιν καὶ διακοπήν. Τὴν δευτέραν μᾶς τὴν δίδει τὸ ἴδιο τὸ περιστατικόν. Διότι δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ βγάλη τὸ χέρι του καὶ νὰ τὸ ἀποσύρη πάλιν μόλις τὸ ἔδεσαν. Ἡ κίνησις λοιπὸν αὐτὴ δὲν ὠφείλετο οὔτε εἰς λογικὴν σκέψιν οὔτε εἰς φυσικὴν νομοτέλειαν. Ἴσως βεβαίως νὰ εἶναι φυσικὸν νὰ προπορευθῆ τὸ χέρι τοῦ ἑνὸς καὶ νὰ γεννηθῆ πρῶτος ὁ ἄλλος. Δὲν εἶναι ὅμως σύμφωνον πρὸς ὅσα συμβαίνουν κατὰ τὴν γέννησιν νὰ ἀποσύρη τὸ χέρι του καὶ νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄλλον νὰ περάσῃ. Ἀλλὰ εὐρίσκετο ἐκεῖ, κοντὰ εἰς τὰ παιδιὰ, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἐρρυθμιζεν ὅσα ἐγίνοντο καὶ σχεδὸν μᾶς ἐζωγράφιζε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν εἰκόνα τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Τί σημαίνουν λοιπὸν αὐτὰ; Μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐξήτασαν μὲ προσοχὴν αὐτὰ τὰ πράγματα, λέγουν ὅτι αὐτὰ τὰ παιδιὰ συμβολίζουν τοὺς δύο λαούς. Ἐπειτα λέγουν ὅτι, δὲν ἐπαρουσιάσθη τὸ παιδί ὀλόκληρον, ἀλλὰ τὸ χέρι του τεντωμένον, καὶ τὸ ἀπέσυρε μετὰ ἀπὸ ὀλίγον, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἀκτινοβόλησε πρῶτα ὁ δεύτερος λαὸς μὲ τὸν τρόπον ζωῆς του καὶ ἠκολούθησεν ὁ πρῶτος λαός. Ἐγεννήθη λοιπὸν ὁ πρῶτος ἀδελφὸς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ δευτέρου. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τοὺς δύο λαούς. Κατὰ τοὺς χρόνους δηλαδὴ τοῦ Ἀβραάμ² ἐμφανίζεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία, ἡ ὁποία ὅμως παρήκμασεν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ παρουσιάσθη ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ τότε ἔχο-

κὴ πολιτεία, καὶ τότε δλόκληρος ὁ νέος ἐφάνη λαὸς μετὰ τῶν αὐ-
 τοῦ νόμων. Διὸ καὶ ἡ μαῖά φησιν. «Τί διεκόπη διὰ σέ φραγμός;»·
 Ὅτι τῆς πολιτείας τὴν ἐλευθερίαν ἐπεισελθὼν ὁ νόμος διέκοψε.
 Καὶ γὰρ φραγμὸν αἰεὶ τὸν νόμον ἡ Γραφή καλεῖν εἴωθεν· ὥσπερ
 5 καὶ ὁ προφήτης φησί· «Καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς καὶ τρυγῶ-
 σιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν»· καὶ «φραγμὸν
 αὐτῇ περιέθηκα»· καὶ ὁ Παῦλος, «Καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φρα-
 γμοῦ λύσας».

4. Ἄλλοι δὲ τό, «Τί διεκόπη διὰ σέ φραγμός;», ἐπὶ τοῦ νέου
 10 φασὶν εἰρῆσθαι λαοῦ· οὗτος γὰρ παραγενόμενος τὸν νόμον κα-
 τέλυσεν.

Ὅρας ὡς οὐκ ὀλίγων οὐδὲ μικρῶν ἕνεκεν ἐμνημόνευσε τῆς
 κατὰ τὸν Ἰουδαίαν ἱστορίας ἀπάσης; Διὰ τοῦτο καὶ τῆς Ῥοῦθ καὶ
 Ῥαὰβ μέμνηται, τῆς μὲν ἀλλοφύλου, τῆς δὲ πόρνης, ἵνα μάθῃς
 15 ὅτι πάντα ἦλθε τὰ κακὰ λύσων τὰ ἡμέτερα. Ὡς γὰρ ἰατρὸς οὐχ
 ὡς δικαστῆς παραγέγονεν. Ὡσπερ οὖν πόρνας ἔλαβον γυναῖκας
 οὗτοι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τὴν φύσιν τὴν ἐκπορνεύσασαν ἡρμόσατο
 ἐαυτῷ· ὃ καὶ προφήται ἀνωθεν προλέγουσιν ἐπὶ τῆς συναγωγῆς
 γεγονέναι. Ἄλλ' ἐκείνη μὲν ἀγνώμων γεγένηται περὶ τὸν συνοι-
 20 κήσαντα· ἡ δὲ Ἐκκλησία, ἀπαξ ἀπαλλαγεῖσα τῶν πατρῶων
 κακῶν, ἔμεινεν ἀσπαζομένη τὸν νυμφίον. Ὅσα γοῦν καὶ τὰ ἐπὶ
 τῆς Ῥοῦθ γεγόμενα εἰκότα τοῖς ἡμετέροις. Αὕτη γὰρ ἀλλόφυ-
 λός τε ἦν καὶ εἰς ἐσχάτην κατηνέχθη πενίαν· ἀλλ' ὁμως ἰδὼν
 αὐτὴν ὁ Βοόζ, οὔτε τῆς πενίας κατεφρόνησεν, οὔτε τὴν δυσγέ-
 25 νειαν ἐβδελύξατο· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν

1. Ψαλμ. 79,13

2. Ἦσ. 5,2

3. Ἐφ. 2,14

4. Ἡ Ροῦθ ἦτο Μωαβίτις. Ἡ ὑπ' αὐτῆς παροχὴ βοηθείας εἰς Ἰσραη-
 λίτας κατασκόπους ἐθεωρήθη ὡς ἀναγνώρισις καὶ ὑποταγὴ τῶν εἰδωλολα-
 τρῶν εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθοῦς Θεοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν.

5. Κατὰ τὴν Βαβυλώνειον αἰχμαλωσίαν ὁ Ναβουχοδονόσορ παρεχώ-
 ρησεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους κάποιαν αὐτοδιοίκησιν. Δὲν εἶχον ὁμως Ναόν. Διὰ
 τοῦτο συνεκεντρῶνοντο εἰς ὠρισμένα οἰκήματα, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο Συνα-

μεν τὴν ἐμφάνισιν ὀλοκλήρου τοῦ νέου λαοῦ καὶ τῶν νόμων του. Διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ μαῖα· «Τί διεκόπη διὰ σέ ὀφραγμός;». Διότι ἦλθεν ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ ἔθεσε φραγμὸν εἰς τὸν ἀσύδοτον τρόπον ζωῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἡ ἅγια Γραφή ὀνομάζει πράγματι πολὺ συχνὰ φραγμὸν τὸν νόμον. Καὶ ὁ προφήτης ὀμιλεῖ ὡς ἐξῆς· «Καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν»¹. Καὶ· «φραγμὸν αὐτῇ περιέθηκα»². Καὶ ὁ Παῦλος· «Καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας»³.

4. Ἄλλοι πάλιν λέγουν ὅτι, μετὰ τὴν φράσιν· «Τί διεκόπη διὰ σέ φραγμός;», γίνεται ὑπαινιγμὸς διὰ τὸν νέον λαόν. Διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ ἦλθε καὶ κατήργησε τὸν νόμον.

Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγοι καὶ ἀσήμαντοι οἱ λόγοι, ἐνεκα τῶν ὁποίων ἀναφέρει ὀλοκλήρη τὴν σχετικὴν μετὰ τὸν Ἰούδαν ἱστορίαν; Διὰ τοῦτο ἀναφέρει τὴν Ρούθ καὶ τὴν Ραάβ⁴, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ πρώτη ἦτο ἀπὸ ἄλλην φυλὴν καὶ ἡ δευτέρα πόρνη, διὰ τὴν βεβαιωθῆς ὅτι ἦλθε διὰ τὴν ἐξαλείψην ὅλας τὰς κακίας μας. Διότι ἦλθε διὰ τὴν διαδραματίσῃ ρόλον ἰατροῦ καὶ ὄχι δικαστοῦ. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνοι ἐπῆραν πόρνας διὰ γυναῖκας των, ἔτσι ἐπῆρε καὶ ὁ Θεὸς καὶ ἐπροστάτευσε τὴν ἀνθρωπότητα, ποὺ εἶχε γίνῃ πόρνη καὶ ἀνήθικη. Μερικοὶ προφητῶν μάλιστα λέγουν ὅτι αὐτὸ ἔγινε παλαιότερα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν, τὴν συναγωγὴν. Ἄλλὰ ἐκείνη ἀπεδείχθη ἀχάριστη πρὸς τὸν προστάτην της⁵. Ἡ Ἐκκλησία μας ἀντιθέτως ἀπηλλάγη ὀριστικῶς ἀπὸ τὰς προγονικὰς ἀμαρτίας καὶ παραμένει ἀκλονήτως πιστὴ εἰς τὸν νυμφίον της. Πρόσεξε λοιπὸν ὅτι, ὅσα συνέβησαν μετὰ τὴν Ρούθ, εἶναι ὅμοια μετὰ τὰ ἰδικά μας. Ἐκείνη δηλαδὴ ἦτο ἀλλόφυλη καὶ εἶχε καταντήσῃ πολὺ πτωχὴ. Ὅταν τὴν εἶδεν ὁ Βοόζ, δὲν ἔλαβεν ὑπὸ ὄψιν τὴν ἀνέχειάν της οὔτε ἐθεώρησεν ἀποκρουστικὴν τὴν καταγωγὴν της. Ἐτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστός, ἂν καὶ

γωγαί. Συνεχίσθησαν δὲ αἱ συγκεντρώσεις αὐταὶ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

δεξάμενος, καὶ ἀλλόφυλον καὶ ἐν πενίᾳ πολλῇ, τῶν μεγάλων ἀγα-
 θῶν ἔλαβεν αὐτὴν κοινωνόν. Ἄλλ' ὥσπερ αὕτη, εἰ μὴ πρότερον
 ἀφῆκε πατέρα, καὶ ἠτίμασεν οἰκίαν καὶ γένος καὶ πατρίδα καὶ
 οὐκ ἂν ἐπέτυχε τῆς ἀγχιστείας ταύτης· οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία,
 5 τὰ πατρῶα ἔθη καταλιποῦσα, τότε ἐπέραστος ἐγένετο τῷ νυμφίῳ.
 Ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης αὐτῇ διαλεγόμενός φησιν· «Ἐπιλάθου
 τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου καὶ ἐπιθυμήσει ὁ
 βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου». Τοῦτο καὶ ἡ Ῥούθ ἐποίησε. Διὰ
 τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ ἐγένετο βασιλέων, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ Ἐκκλη-
 10 σία· καὶ γὰρ ἐκ ταύτης ἐστὶν ὁ Δαυίδ. Διὰ δὴ τούτων πάντων ἐν-
 τρέπων αὐτοὺς καὶ πείθων μὴ μέγα φρονεῖν, τὴν τε γενεαλογία
 συνέθηκε, καὶ τὰς γυναῖκας ταύτας εἰς μέσον ἤγαγε. Καὶ γὰρ τὸν
 βασιλέα τὸν μέγαν αὕτη διὰ τῶν μέσων ἐγέννησε· καὶ οὐκ αἰ-
 σχύνεται ὁ Δαυίδ ἐπὶ τούτοις.

15 Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὔτε ἐξ ἀρετῆς οὔτε ἀπὸ κακίας
 προγόνων εἶναι σπουδαῖον ἢ φαῦλον ἢ ἄσημον ἢ λαμπρόν· ἀλλ'
 εἰ χρὴ τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, ἐκεῖνος ἐκλάμπει μειζόνως, ὁ μὴ
 τῶν σπουδαίων προγόνων ὢν, γενόμενος δὲ ἀγαθός. Μηδεὶς τοί-
 νυν ἐπὶ τούτοις μέγα φρονεῖτω· ἀλλ' ἐννοήσας τοῦ Δεσπότου τοὺς
 20 προγόνους, τὸ φύσημα ἅπαν κενούτω, καὶ ἐπὶ κατορθώμασι μέ-
 γα φρονεῖτω· μᾶλλον δὲ μηδὲ ἐπὶ τούτοις. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Φα-
 ρισαῖος τοῦ τελώνου γέγονεν ὕστερος. Εἰ γὰρ βούλει δεῖξαι μέγα
 τὸ κατόρθωμα, μὴ μέγα φρόνει, καὶ τότε μείζον τοῦτο ἀπέφη-
 νας· μὴ νομίσης τι πεποιηκέναι, καὶ τὸ πᾶν εἰργάσω. Εἰ γὰρ ὁ-

εὐρῆκε τὴν Ἐκκλησίαν ἀλλόφυλον, εἰδωλολατρικὴν δηλαδή, καὶ εἰς ἔλειπνὴν κατάστασιν, τὴν ἔκαμε μέτοχον τῶν μεγάλων τοῦ ἀγαθῶν. Ἀλλὰ ὅπως δὲν θὰ ἔκαμνεν αὐτὸν τὸν ἐπιτυχημένον γάμον ἢ Ρούθ, ἂν δὲν ἐγκατέλειπε προηγουμένως τὸν πατέρα τῆς καὶ δὲν ἐντρόπιαζε τὴν πατρικὴν τῆς οἰκογένειαν καὶ τοὺς ὁμοφύλους καὶ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς συγγενεῖς τῆς, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν νυμφίον τῆς, ἐπειδὴ ἐγκατέλειπε τὴν νοοτροπίαν τῶν προγόνων μας. Αὐτὸ ἀκριβῶς τῆς λέγει καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτήν. «Ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου»¹. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ἡ Ρούθ. Διὰ τοῦτο ἔγινε μητέρα βασιλέων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία μας. Διότι ἀπὸ τὴν Ρούθ κατάγεται ὁ Δαυίδ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἠθέλεν ὁ Ματθαῖος νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ εἶναι ἐγωισταί, περιέλαβεν εἰς τὴν γενεαλογίαν ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ ἀνέφερε τὰς γυναῖκας αὐτάς. Ἡ Ρούθ λοιπὸν ἐγέννησεν ἐμμέσως τὸν μέγαν βασιλέα Δαυίδ, ὁ ὁποῖος δὲν αἰσθάνεται καμμίαν ἐντροπὴν δι' αὐτό.

Εἶναι λοιπὸν σφάλμα, εἶναι μέγαν σφάλμα νὰ θεωρῆται κανεὶς ἠθικὸς ἢ ἀνήθικος, ἀσήμαντος ἢ σημαντικὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς ἢ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν προγόνων του, ἀλλὰ —ἄς εἰπῶ κάτι ποῦ θὰ θεωρηθῇ πολὺ παράξενον—ἀκτινοβολεῖ περισσότερο ὅποιος δὲν κατάγεται ἀπὸ λαμπροὺς προγόνους, ἀλλὰ εἶναι ἐνάρετος ὁ ἴδιος. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει ἀσφαλῶς νὰ καμαρώνῃ κανεὶς διὰ τὴν καταγωγὴν του, ἀλλὰ, ἀφοῦ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του τοὺς προγόνους τοῦ Κυρίου, ἄς ἀποβάλλῃ κάθε ἐγωισμόν καὶ ἄς ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ ἰδικά του κατορθώματα. Μᾶλλον ὅμως ἄς μὴ ὑπερηφανεύεται οὔτε δι' αὐτά. Διότι αὐτὴ ἡ νοοτροπία ἔφερε τὸν Φαρισαῖον εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπὸ τὸν τελώνην. Ἄν θέλῃς λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ μέγαν τὸ κατόρθωμά σου, μὴ ὑπερηφανεύεσαι δι' αὐτό. Ἔτσι θὰ ἀποδείξῃς ὅτι εἶναι μεγαλύτερον. Μὴ νομίσης ὅτι ἔκαμες κάτι καὶ ἐξήντηλῃσες ὅλας σου τὰς δυνατότητας. Διότι, ἂν, ὅταν εἴμεθα ἁμαρτωλοί, ἐπειδὴ ἐσυνειδητοποιήσαμεν τὴν πραγμα-

ταν ἁμαρτωλοὶ ὦμεν, ἂν νομίσωμεν τοῦτο εἶναι ὅπερ ἐσμέν, δίκαιοι γινόμεθα, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τελώνης· πόσω μᾶλλον ὅταν δίκαιοι ὄντες ἁμαρτωλοὺς ἑαυτοὺς εἶναι νομίζωμεν; Εἰ γὰρ ἐξ ἁμαρτωλῶν δικαίους ποιεῖ τὸ ταπεινοφρονεῖν· καίτοιγε οὐδὲ
 5 ταπεινοφροσύνη ἦν ἐκεῖνο, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη· εἰ οὖν εὐγνωμοσύνη τοσοῦτον δύναται ἐπὶ ἁμαρτωλῶν, ἢ ταπεινοφροσύνη σκόπησον ἐπὶ δικαίων τί οὐκ ἐργάσεται; Μὴ τοίνυν λυμήνη τοὺς πόνους, μηδὲ ὑποτέμη τοὺς ἰδρώτας, μηδὲ εἰκῆ δράμης, μετὰ τοὺς μυρίους διαύλους πάντα κενῶν τὸν πόνον. Καὶ γὰρ σοῦ μᾶλ-
 10 λον οἶδε τὰ κατορθώματα ὁ Δεσπότης τὰ σά. Κἂν ποτήριον ψυχροῦ δῶς, οὐδὲ τοῦτο παρορᾷ· κἂν ὀβολὸν καταβάλης, κἂν στενάξης μόνον, μετὰ πολλῆς πάντα δέχεται τῆς εὐνοίας, καὶ μέμνηται, καὶ μεγάλους αὐτοῖς ὀρίζει μισθοὺς. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐξετάζεις τὰ σά, καὶ φέρεις ἡμῖν εἰς μέσον διηνεκῶς; Οὐκ οἶ-
 15 δας ὅτι ἐὰν ἐπαινέσης σαυτὸν, οὐκέτι σε ὁ Θεὸς ἐπαινέσεται; ὥσπερ οὖν ἂν ταλανίσης, οὐ παύσεται σε παρὰ πᾶσιν ἀνακηρύττων; Οὐδὲ γὰρ βούλεται σου τοὺς πόνους ἐλαττωθῆναι. Τί λέγω ἐλαττωθῆναι; Πάντα μὲν οὖν ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε καὶ ἀπὸ μικρῶν σε στεφανῶσαι, καὶ περίεισι προφάσεις ζητῶν
 20 δι' ὧν δυνήσῃ ἀπαλλαγῆναι τῆς γεέννης.

5. Διὰ τοῦτο κἂν ἐνδεκάτην ὥραν ἐργάσῃ τῆς ἡμέρας, ὁ λόκληρον τὸν μισθὸν δίδωσι. «Κἂν μηδεμίαν ἔχῃς ἀφορμὴν σωτηρίας», φησί, «δι' ἐμὲ ποιῶ, ὅπως μὴ τὸ ὄνομά μου βεβηλωθῆ». Κἂν στενάξης μόνον, κἂν δακρύσης, ἀρπάζει ταῦτα πάντα ταχέως
 25 εἰς ἀφορμὴν τῆς σῆς σωτηρίας αὐτός. Μὴ τοίνυν ἐπαιρώμεθα, ἀλλὰ λέγωμεν ἑαυτοὺς ἀχρείους, ἵνα γενώμεθα εὐχρηστοί. Ἄν μὲν γὰρ εἴπῃς σαυτὸν εὐδόκιμον, γέγονας ἀχρηστος, κἂν εὐδόκιμος

τικὴν κατάστασίν μας, γινώμεθα ἐνάρετοι, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἐσυνειδητοποίησε καὶ ὁ τελώνης, πόσον μᾶλλον θὰ συμβῆ αὐτό, ἂν εἴμεθα ἐνάρετοι καὶ θεωροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἁμαρτωλοὺς; Ἄφοῦ λοιπὸν ἡ ταπεινοφροσύνη μᾶς μεταβάλλει ἀπὸ ἁμαρτωλοὺς εἰς ἐναρέτους—ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ εὐγνωμοσύνη... Ἄφοῦ λοιπὸν ἡ εὐγνωμοσύνη ἔχει τόσην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, σκέψου πόσον ἠμπορεῖ νὰ ἐπιδράσῃ ἡ ταπεινοφροσύνη ἐπὶ τῶν ἐναρέτων. Μὴ καταστρέψῃς λοιπὸν τοὺς κόπους σου, μὴ ἀχρηστεύσῃς τοὺς ἰδρωτάς σου, μὴ τρέχῃς ἄδικα, ἀφοῦ μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ τρεχάματα σπαταλᾷς ἄδικα τοὺς κόπους σου. Διότι ὁ Κύριος γνωρίζει καλύτερα καὶ ἀπὸ ἐσὲ τὰ κατορθώματά σου. Καὶ δὲν παραλείπει νὰ ἀμείψῃ οὔτε καὶ ἓνα ποτήρι κρύο νερὸ ποὺ προσφέρεις. Ἄν δώσης ἔστω καὶ μίαν δραχμὴν, ἂν ἀναστενάξῃς ἀπλῶς, θὰ τὸ δεχθῆ με πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ θὰ τὸ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ θὰ σὲ ἀμείψῃ γενναῖα δι' αὐτό. Διατί διηγείσαι τὰ κατορθώματά σου καὶ μᾶς τὰ προβάλλεις κάθε στιγμὴν; Δὲν γνωρίζεις ὅτι δὲν θὰ σὲ ἐπαινέσῃ ὁ Θεὸς ἂν ἐπαινῆς συνεχῶς τὸν ἑαυτὸν σου; Ὅπως δὲν θὰ παύσῃ ἀσφαλῶς νὰ σὲ ἐπαινῆ ἐνώπιον ὄλων, ἂν ἐλεεινολογῆς τὸν ἑαυτὸν σου; Διότι δὲν θέλει βεβαίως νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγώνων σου. Τί λέγω ὅτι δὲν θέλει νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν των; Εἶναι βέβαιον ὅτι κάμνει τὸ πᾶν καὶ φροντίζει νὰ σὲ ἀμείψῃ γενναίως καὶ διὰ τὸ παραμικρὸν καὶ ἐπιζητεῖ νὰ εὕρῃ κάποιαν ἀφορμὴν, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν αἰωνίαν κόλασιν.

5. Διὰ τοῦτο σοῦ καταβάλλει ὅλον τὸ ἡμερομίσθιον, ἔστω καὶ ἂν ἀρχίσῃς τὴν ἐργασίαν σου εἰς τὰς πέντε τὸ ἀπόγευμα· «Κἂν μηδεμίαν ἔχῃς ἀφορμὴν σωτηρίας», λέγει, «δι' ἐμὲ ποιῶ, ὅπως μὴ τὸ ὄνομά μου βεβηλωθῆ»¹. Ἔστω καὶ ἂν ἀναστενάξῃς ἀπλῶς, ἔστω καὶ ἂν δακρύσῃς, ἐκεῖνος ἀρπάζει ἀμέσως τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὲ σώσῃ. Ἄς μὴ ὑπερηφανευώμεθα λοιπὸν, ἀλλὰ ἄς θεωροῦμεν ἀχρήστους τοὺς ἑαυτοὺς μας, διὰ νὰ γίνωμεν χρήσιμοι. Διότι, ἂν χαρακτηρίσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἄξιον τι-

ἦς· ἂν δὲ ἀχρεῖον ὀνομάσης, γέγονας εὐχρηστος, καὶ ἀδόκιμος
 ἦς· Διὸ ἀναγκαῖον ἐπιλαθέσθαι κατορθωμάτων. Καὶ πῶς δυνατόν,
 φησὶν, ἅπερ ἐπιστάμεθα, ταῦτα μὴ εἰδέναι; Τί λέγεις; προσκρού-
 ων διηνεκῶς τῷ Δεσπότῃ, τρυφᾶς καὶ γελᾶς, καὶ οὐδὲ οἶδας ὅτι
 5 ἡμαρτες, λήθη παραδοῦς πάντα, κατορθωμάτων δὲ οὐ δύνασαι
 ἐκβαλεῖν τὴν μνήμην; Καίτοι ἰσχυρότερον ὁ φόβος. Ἡμεῖς δὲ
 τοῦναντίον ποιούμεν· καθ' ἐκάστην μὲν ἡμέραν προσκρούον-
 τες οὐδὲ εἰς νοῦν βαλλόμεθα· ἂν δὲ μικρὸν ἀργύριον πέννητι δῶ-
 μεν, ἄνω καὶ κάτω τοῦτο στρέφομεν, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶν ἀνοίας
 10 καὶ μεγίστη τοῦ συλλέγοντος ζημία· ἀσφαλὲς γὰρ ταμεῖον κα-
 τορθωμάτων λήθη κατορθωμάτων. Καὶ καθάπερ τὰ ἱμάτια καὶ
 ὁ χρυσός, ὅταν μὲν ἐπ' ἀγορᾶς ταῦτα προθῶμεν, πολλοὺς ἐπι-
 σπώμεθα τοὺς ἐπιβούλους· ἂν δὲ ἀποθῶμεθα οἴκοι καὶ κατακρύ-
 ψωμεν, ἐν ἀσφαλείᾳ καταθήσομεν ἅπαντα· οὕτω δὴ καὶ τὰ κα-
 15 τορθώματα, ἂν μὲν συνεχῶς ἐπὶ τῆς μνήμης φέρωμεν παρο-
 ξύνομεν τὸν Δεσπότην, τὸν Ἐχθρὸν ὀπλίζομεν, ἐπὶ τὴν κλοπὴν
 καλοῦμεν· ἂν δὲ μηδεὶς εἰδῆ αὐτά, ἀλλὰ ὄν εἰδέναι χρὴ μό-
 νον, ἐν ἀσφαλείᾳ κείσεται.

Μὴ τοίνυν περιστρεφε συνεχῶς, ἵνα μὴ τις αὐτὰ ἀφέληται·
 20 ὁ καὶ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν, ἐπὶ τῆς γλώττης αὐτὰ περιφέρων· ὅ-
 θεν καὶ ἤρπασεν αὐτὰ ὁ διάβολος· καίτοιγε μετ' εὐχαριστίας
 αὐτῶν ἐμέμνητο, καὶ τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ-
 το ἤρκεσεν αὐτῷ. Οὐ γὰρ εὐχαριστία τὸ ὀνειδίζειν ἑτέροις, τὸ
 φιλοτιμείσθαι ἐπὶ πολλῶν, τὸ κατεξανίστασθαι τῶν πεπλημμε-
 25 ληκότων. Εἰ γὰρ εὐχαριστεῖς τῷ Θεῷ, ἀρκέσθητι μόνον αὐτῷ καὶ

1. Ἐπομένως πρέπει νὰ φοβούμεθα περισσότερο διὰ τὰς ἁμαρτίας
 μας, νὰ ἐνθυμούμεθα περισσότερο καὶ νὰ ἐκτελοῦμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

μῆς, χάνεις ἀμέσως τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα σου, ἔστω καὶ ἂν εἶσαι πράγματι ἀξιότιμος. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ λησμονῆς τὰ κατορθώματά σου. Ἐρωτᾶται ὁμως· Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ γνωρίζωμεν ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Ἐχεις τὴν ἰκανότητα νὰ παραβαίνης συνεχῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζῆς με ἀπολαύσεις καὶ διασκεδάσεις καὶ οὔτε κἂν περνᾷ ἀπὸ τὴν σκέψιν σου ὅτι ἁμαρτάνεις, διότι θέλεις νὰ τὸ λησμονῆς, καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ διώξης ἀπὸ τὴν μνήμην σου τὰ κατορθώματά σου; Καὶ τοῦτο, ἂν καὶ ὁ φόβος ¹ ἔχει μεγαλυτέραν δύναμιν. Ἐμεῖς ὁμως κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Κάθε ἡμέραν παραβαίνομεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ τὸ σκεπτώμεθα καθόλου. Ἄν δώσωμεν ὁμως ἔστω καὶ μίαν δεκάραν εἰς πτωχόν, τὸ διακηρύσσομεν παντοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνόητον καὶ μεγάλη ζημία δι' ἐκεῖνον ποὺ κάμνει τέτοια ἀποταμίευσιν. Διότι ἀσφαλὲς θησαυροφυλάκιον τῶν κατορθωμάτων μας εἶναι ἡ λήθη τῶν κατορθωμάτων μας. Καὶ ὅ,τι συμβαίνει μετὰ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ χρυσαφικά, ποὺ, ὅταν τὰ ἐκθέτωμεν εἰς τὴν ἀγοράν, προσελκύομεν τὴν προσοχὴν πολλῶν ὑποψηφίων κλεπτῶν, ἐνῶ, ἂν τὰ τακτοποιήσωμεν καὶ τὰ κρύψωμεν καλὰ εἰς τὸ σπίτι, εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ τοποθετοῦμεν εἰς μέρος ἀσφαλές, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ τὰς καλὰς πράξεις μας· ἂν τὰς ἀναφέρωμεν συνεχῶς, παροργίζομεν τὸν Κύριον, δίδομεν ὄπλα εἰς τὸν ἐχθρόν, τὸν σατανᾶν, τὸν προσκαλοῦμεν νὰ μᾶς κλέψῃ. Ἄν ἀντιθέτως δὲν τὰ γνωρίζῃ κανεὶς, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ὁ μόνος ποὺ πρέπει νὰ τὰ γνωρίζῃ, εἶναι ἐξησφαλισμένα.

Μὴ τὰ συζητῆς λοιπὸν συνεχῶς, διὰ νὰ μὴ σοῦ τὰ κλέψῃ κανεὶς. Διότι αὐτὸ ἔπαθε καὶ ὁ Φαρισαῖος, ἐπειδὴ τὰ εἶχε συνεχῶς μέσα εἰς τὸ στόμα του, ἀπὸ ὅπου καὶ τὰ ἐπῆρεν ὁ διάβολος, ἂν καὶ τὰ ἀνέφερον ὡς εὐχαριστήριον προσευχῆν του καὶ τὰ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ δὲν ἦτο ἀρκετὸν αὐτὸ διὰ νὰ τὸν σώσῃ. Διότι δὲν εἶναι εὐχαριστήριος προσευχὴ νὰ κατηγορῆς τοὺς ἄλλους, νὰ ὑπερηφανεύῃσαι διὰ τὰ πολλὰ κατορθώματά σου, νὰ ἐκδηλώνης ἀγανάκτησιν

μη ἐξενέγκης εἰς ἀνθρώπους, μηδὲ καταδικάσης τὸν πλησίον· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο εὐχαριστία. Βούλει μαθεῖν εὐχαριστίας λόγους; ἄκουσον τῶν τριῶν παίδων λεγόντων· «Ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν· δίκαιος εἶ, Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν, ὅτι ἐν 5 ἀληθινῇ κρίσει πάντα ἐπήγαγες». Τὸ γὰρ τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα ὁμολογεῖν, τοῦτό ἐστιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὁμολογοῦντα, ὅπερ δείκνυσι μυρίων μὲν ὄντα αὐτὸν ὑπεύθυνον, οὐκ ἀπαιτούμενον δὲ τὴν ἀξίαν δίκην· οὗτος μάλιστα ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν.

Φυλαξόμεθα τοίνυν τὸ περὶ ἑαυτῶν τι λέγειν· τοῦτο γὰρ καὶ 10 παρὰ ἀνθρώποις μισητοὺς καὶ παρὰ Θεῷ βδελυροὺς ἐργάζεται. Διὰ τοῦτο ὅσω ἂν μεγάλα κατορθώσωμεν, τοσοῦτω μικρὰ περὶ ἑαυτῶν λέγωμεν· οὕτω γὰρ μεγίστην καρπωσόμεθα δόξαν καὶ παρὰ ἀνθρώποις καὶ παρὰ Θεῷ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ δόξαν μόνον παρὰ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ μισθὸν καὶ ἀντίδοσιν μεγάλην. Μὴ τοίνυν 15 ἀπαίτει μισθόν, ἵνα λάβῃς μισθόν. Χάριτι ὁμολόγει σῶζεσθαι, ἵνα σοι αὐτὸς ὀφειλέτην ἑαυτὸν ὁμολογήσῃ, οὐχὶ τῶν κατορθωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοιαύτης εὐγνωμοσύνης. Ὅταν μὲν κατορθῶμεν, τῶν κατορθωμάτων ὀφειλέτην ἔχομεν μόνον· ὅταν δὲ μηδὲ ἠγούμεθά τι κατορθωκέναι, καὶ αὐτοῦ τοῦ οὕτω διακεῖ-

20 σθαι καὶ μειζόνως ἢ ἐκείνων· ὥστε ἀντίρροπον τῶν κατορθωμάτων τοῦτό ἐστιν. Ἄν γὰρ μὴ τοῦτο παρῆ, οὐδ' ἐκεῖνα φανεῖται μεγάλα. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οἰκέτας ἔχοντες, τότε αὐτοὺς μάλιστα ἀποδεχόμεθα, ὅταν πάντα μετ' εὐνοίας διακονησάμενοι, μηδὲν ἠγῶνται πεποιηκέναι μέγα.

25

ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἡμάρτησαν. Διότι, ἂν θέλῃς νὰ προσευχηθῆς καὶ νὰ εὐχαριστήσῃς τὸν Θεόν, περιορίσου μόνον εἰς αὐτὸ καὶ μὴ τὸ ἀνακοινῶνῃς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε νὰ κατακρίνῃς τὸν πλησίον σου. Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι προσευχὴ εὐχαριστήριος. Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς εἶναι ἡ εὐχαριστήριος προσευχή; Ἐκούσε τί εἶπαν οἱ τρεῖς παῖδες· «Ἠμάρτομεν, ἠνομήσαμεν· δίκαιος εἶ, Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐποίησας ἡμῖν, ὅτι ἐν ἀληθινῇ κρίσει πάντα ἐπήγαγες»¹. Διότι εὐχαριστήριος προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι νὰ ὁμολογῆς πρὸς αὐτὸν τὰς ἀμαρτίας σου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ἔκαμες χιλιάδες ἀμαρτήματα καὶ ζητεῖς νὰ σοῦ τὰ συγχωρήσῃ ὁ Θεός. Τότε μόνον προσφέρεις εὐχαριστήριον προσευχήν.

Ἐὰς ἀποφύγωμεν λοιπὸν νὰ περιαιτολογοῦμεν. Διότι ἡ περιαιτολογία θὰ μᾶς κάμῃ μισητοὺς εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀξίους νὰ μᾶς ἀποστρέφεται ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο, ὅσον μεγάλη εἶναι τὰ κατορθώματά μας, τόσον ὀλίγα πρέπει νὰ λέγωμεν περὶ αὐτῶν. Διότι ἔτσι θὰ ἀποκτήσωμεν μεγάλην δόξαν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἦ μᾶλλον ὄχι μόνον δόξαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ μεγάλην ἀμοιβὴν καὶ ἀνταπόδοσιν. Μὴ ζητῆς λοιπὸν ἀμοιβὴν, διὰ νὰ λάβῃς ἀμοιβὴν. Νὰ παραδέχεσαι ὅτι θὰ σωθῆς μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ δεχθῆς καὶ ἐκεῖνος ὅτι εἶναι ὀφειλέτης σου ὄχι μόνον ἕνεκα τῶν καλῶν σου πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα αὐτῆς τῆς εὐγνωμοσύνης σου. Διότι, ὅταν κάμνωμεν καλὰς πράξεις, ὁ Θεὸς μᾶς ἀμείβει μόνον διὰ τὰς καλὰς πράξεις μας. Ὅταν πιστεύωμεν ὅμως ὅτι δὲν ἐκάμαμε τίποτε τὸ σπουδαῖον, μᾶς ἀμείβει καὶ δι' αὐτὴν τὴν διαγωγὴν μας καὶ μάλιστα περισσότερον δι' αὐτὴν παρὰ διὰ τὰ κατορθώματά μας. Ὡστε ἡ διαγωγὴ μας αὕτη εἶναι ἴσης ἀξίας μετὰ τὰ κατορθώματα. Διότι, ἂν δὲν ὑπάρχη αὕτη, καὶ τὰ κατορθώματά μας δὲν φαίνονται ἀξιόλογα. Διότι καὶ ἡμεῖς, ἂν ἔχωμεν ὑπηρέτας, τοὺς ἀγαποῦμεν περισσότερον, ὅταν ἐκτελοῦν τὴν ὑπηρεσίαν των μετὰ κάθε προθυμίαν καὶ δὲν ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι ἔκαμαν κάτι τὸ σπουδαῖον.

Ἐὰν θέλῃς ἐπομένως νὰ κάμῃς μεγάλα τὰ κατορθώματά

νόμιζε αὐτὰ εἶναι μεγάλα, καὶ τότε ἔσται μέγала. Οὕτω καὶ ὁ ἑκατοντάρχης ἔλεγεν· «Οὐκ εἰμι ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς»· διὰ τοῦτο ἄξιος γέγονε, καὶ ὑπὲρ πάντας Ἰουδαίους ἐθαυμάζετο. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλός φησιν. «Οὐκ εἰμι ἱκανός καλεῖ-
 5 σθαι ἀπόστολος»· διὰ τοῦτο καὶ πρῶτος πάντων ἐγένετο. Οὕτω καὶ Ἰωάννης. «Οὐκ εἰμι ἱκανός λῦσαι αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος»· διὰ τοῦτο καὶ φίλος ἦν τοῦ νυμφίου, καὶ τὴν χεῖρα, ἣν ἀναξίαν ἄφησεν εἶναι τῶν ὑποδημάτων, ταύτην ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν εἴλκυσε τὴν ἑαυτοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Πέτρος ἔ-
 10 λεγεν. «Ἐξέλθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι»· διὰ τοῦτο θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἀριθμεῖν. Τοῦτο φιλοσοφίας πάσης ἀρχή. Ὁ γὰρ ταπεινῶμενος καὶ συντετριμμένος, οὐ κενοδοξήσῃ, οὐκ ὀργιεῖται, οὐ φθονήσῃ τὸν πλησίον, οὐκ ἄλλο τι
 15 δέξεται πάθος. Οὐδὲ γὰρ χεῖρα συντετριμμένην, κὰν μυριάκις φιλονεικήσωμεν, εἰς ὕψος ἀραι δυνησόμεθα. Ἄν τοίνυν καὶ τὴν ψυχὴν οὕτω συντρίψωμεν, κὰν μυρία αὐτὴν ἐπάρῃ φυσῶντα πάθη, οὐδὲ μικρὰν ἀρθῆναι δυνήσεται. Εἰ γὰρ περὶ βιωτικῶν τις πενθῶν πραγμάτων, πάντα ἐξορίζει τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς· πολλῶ μάλ-
 20 λον ὁ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τοῦτο ποιῶν ἀπολαύσεται τῆς φιλοσοφίας. Καὶ τίς οὕτω δυνήσεται συντρίψαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν; φησίν. Ἄκουσον τοῦ Δαυὶδ τοῦ διὰ τοῦτο λάμψαντος, καὶ βλέπε αὐτοῦ τὴν συντριβὴν τῆς ψυχῆς. Μετὰ γὰρ μυρία κατορθώματα, καὶ πατρίδος καὶ οἰκίας καὶ αὐτῆς μέλλων ἐκπίπτειν τῆς ζωῆς, παρ'

1. Ματθ. 8,8

2. Α' Κορ. 15,9

3. Μάρκ. 1,7 καὶ Ματθ. 3,11

4. Λουκᾶ 5,8

σου, μὴ νομίζης ὅτι εἶναι μεγάλη καὶ τότε θὰ γίνουιν μεγάλη. Ὁ ἑκατόνταρχος εἶπεν εἰς τὸν Κύριον· «Οὐκ εἰμι ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθης»¹. Διὰ τοῦτο ἔγινεν ἄξιος τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἐθαύμαζαν περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει παρόμοια· «Οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος»². Διὰ τοῦτο ἔγινεν ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους. Καὶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν ἐπίσης· «Οὐκ εἰμι ἱκανὸς λῦσαι αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος»³. Διὰ τοῦτο τὸν ἀγαποῦσεν ὁ Χριστὸς καὶ ἐπῆρε καὶ ἔθεσεν ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν του τὸ χέρι, ποῦ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν ὅτι δὲν ἀξίζει νὰ τοῦ δέσῃ οὔτε τὰ ὑποδήματα. Καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε τὰ ἴδια· «Ἐξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμι»⁴. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν ἀρέσει τόσον εἰς τὸν Θεόν, ὅσον νὰ συγκαταλέγη κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν κάθε ὀρθῆς σκέψεως. Διότι ὁ ταπεινωμένος καὶ ἐξουθενωμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ματαιόδοξος, νὰ κυριεύεται ἀπὸ ὀργήν, νὰ φθονῇ τὸν συνάνθρωπόν του, νὰ ἔχη ἄλλα πάθη. Οὔτε εἶναι βεβαίως δυνατὸν, ὅσον καὶ ἂν φιλονεικήσωμεν, νὰ σηκώσωμεν τὸ ἐξουθενωμένο χέρι μας. Ἄν ἐξουθενώσωμεν λοιπὸν καὶ τὴν ψυχὴν μας ὅπως τὸ χέρι μας, δὲν θὰ τῆς εἶναι δυνατὸν νὰ δείξῃ ἔπαρσιν καὶ ἐγωισμόν, ἔστω καὶ ἂν τὴν ὠθοῦν πρὸς τὴν ἔπαρσιν χιλιάδες ἐγωιστικὰ πάθη. Διότι, ἀφοῦ ἐξορίζει ἀπὸ τὴν ψυχὴν του ὅλα τὰ πάθη της ὅποιος εὐρίσκεται εἰς μεγάλην θλίψιν διὰ βιοτικὰ ζητήματα, εἶναι βέβαιον ὅτι, ὅποιος λυπᾶται βαθύτατα διὰ τὰς ἁμαρτίας του, θὰ αἰσθανθῇ πολλὴν ψυχικὴν γαλήνην. Θὰ ἐρωτοῦσε κανεὶς· Καὶ ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ καλλιεργήσῃ τόσῃν ταπείνωσιν εἰς τὴν ψυχὴν του; Ἄκουσε τί εἶπεν ὁ Δαυίδ, ποῦ ἡ ἀκτινοβολία του ὀφείλεται κυρίως εἰς αὐτό, καὶ πρόσεξε τὴν ταπείνωσιν τῆς ψυχῆς του. Ὄταν, ἔπειτα ἀπὸ ἄπειρα κατορθώματα, ἐπρόκειτο νὰ χάσῃ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὴν ἰδίαν τὴν ζωὴν του, εἶδεν, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν συμφορῶν του, νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν δυστυχίαν του καὶ νὰ τὸν

αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς, στρατιώτην εὐτελεῆ καὶ ἀπερ-
 ριμμένον ὄρων ἐπεμβαίνοντα αὐτοῦ τῷ καιρῷ καὶ λοιδορούμε-
 νον, οὐ μόνον οὐκ ἀντελοιδόρησεν, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατηγῶν τινα
 βουλόμενον αὐτὸν ἀνελεῖν διεκώλυσεν, εἰπών· «¹ Ἀφετε αὐτόν, ὅτι
 5 Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ». Καὶ πάλιν, τῶν ἱερέων ἀξιούντων μετ'
 αὐτοῦ τὴν κιβωτὸν συμπεριφέρειν, οὐκ ἐδέξατο· ἀλλὰ τί φησιν;
 «² Ἐπὶ τοῦ ναοῦ καθίσω, καὶ ἀπαλλάξῃ με τῶν ἐν χερσὶ δεινῶν ὁ
 Θεός, ὅψομαι τὴν εὐπρέπειαν αὐτῆς· ἂν δὲ εἶπη μοι, Οὐ τεθέλη-
 κά σε, ἰδοὺ ἐγώ, ποιεῖτω μοι τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ». Τὸ δὲ
 10 ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ καὶ ἄπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις γεγενημένον, ποῖαν
 οὐκ ἐνδείκνυται φιλοσοφίας ὑπερβολήν; Καὶ γὰρ καὶ τὸν πα-
 λαιὸν ὑπερέβη νόμον, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐγγὺς ἐγένετο προ-
 σταγμάτων. Διὰ τοῦτο πάντα ἔστεργε τὰ παρὰ τοῦ Δεσπότη, οὐ
 δικάζων τοῖς γινομένοις, ἀλλ' ἐν μόνον σπουδάζων, παντα-
 15 χοῦ πείθεσθαι καὶ ἔπεσθαι τοῖς παρ' αὐτοῦ κειμένοις νόμοις.
 Καὶ ὄρων μετὰ τοσαῦτα αὐτοῦ κατορθώματα τὸν τύραννον, τὸν
 πατραλοῖαν, τὸν ἀδελφοκτόνον, τὸν ὑβριστήν, τὸν μαινόμενον,
 ἀντ' αὐτοῦ τὴν αὐτοῦ ἔχοντα βασιλείαν, οὐδὲ οὕτως ἐσκανδαλί-
 ζετο· ἀλλ' «³ Ἄν τῷ Θεῷ ταῦτα δοκῇ, φησὶν, ἐμὲ μὲν ἐλαύνεσθαι
 20 καὶ πλανᾶσθαι καὶ φεύγειν, ἐκεῖνον δὲ εἶναι ἐν τιμῇ, στέργω καὶ
 δέχομαι καὶ χάριν ἔχω τῶν μυρίων αὐτοῦ κακῶν». Οὐχ ὡς πολλοὶ
 τῶν ἀναισχύντων καὶ ἰταμῶν, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν κατορθοῦντες
 τῶν ἐκείνῳ κατωρθωμένων, ἂν ἴδωσί τινες ἐν εὐημερίαις ὄν-
 τας, ἑαυτοὺς δὲ μικρὰν ὑπομείναντας ἀθυμίαν, μυρίαὶ τὰς ἑαυ-
 25 τῶν ψυχὰς ἀπολλύουσι βλασφημίαις. Ἄλλ' οὐχ ὁ Δαυὶδ τοιοῦ-
 τος, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπεδείκνυτο ἐπιείκειαν. Διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Θεός·
 «Εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου».

1. Β' Βασ. 16,11

2. Β' Βασ. 15,25 - 26

3. Βλ. Α' Βασιλειῶν, 26,7 ἔ. Ὁ Σαοὺλ κατεδίωκε μὲ στρατιωτικὴν
 δύναμιν τὸν Δαυίδ, διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ. Κάποτε ὁ Δαυίδ εὔρε κατάκοπον τὸν
 Σαοὺλ νὰ κοιμᾶται ὑπνον βαθύν. Ἐνῶ εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας του τὸν διώκτην
 του, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐφόνευσεν, ἀλλὰ οὔτε τὸν ὑπνον του ἠνώχλησεν.

4. Ἐννοεῖ τὸν Σαοὺλ. βλ. Α' Βασιλειῶν, 16,14 ἔ.

ὕβριζη κάποιος ἀξιοκαταφρόνητος καὶ ἔλεεινὸς στρατιώτης, καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἀνταπέδωσε τὰς ὕβρεις, ἀλλὰ ἠμπόδισε καὶ ἓνα στρατηγόν, ποὺ ἤθελε νὰ τὸν σκοτώσῃ, καὶ τοῦ εἶπεν· «Ἄφετε αὐτόν, ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ»¹. Ὅταν ἐπίσης τοῦ ἐπρότειναν οἱ ἱερεῖς νὰ περιφέρουν μαζί τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, δὲν ἐδέχθη, ἀλλὰ ἀπήντησεν· «Ἐπὶ τοῦ ναοῦ καθίσω, κἂν ἀπαλλάξῃ με τῶν ἐν χερσὶ δεινῶν ὁ Θεός, ὅψομαι τὴν εὐπρέπειαν αὐτῆς· ἂν δὲ εἶπη μοι, Οὐ τεθέληκά σε, ἰδοὺ ἐγώ, ποιῶ μοι τὸ ἄρεστόν ἐνώπιον αὐτοῦ»². Ἀλλὰ μήπως δὲν ἀποδεικνύη ἀπέραντην ὀρθοφροσύνην ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τοῦ συνέβη ὄχι μίαν καὶ δύο, ἀλλὰ πολλές φορές ἐπὶ Σαούλ; Εἶναι γνωστὸν ὅτι συμπεριεφέρθη ἠθικώτερα ἀπὸ ὅσον ἀπαιτοῦσεν ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ σχεδὸν ὅπως ὀρίζει ἡ Καινὴ Διαθήκη³. Διὰ τοῦτο ὑπέμεινε καρτερικὰ ὅσα τοῦ ἔστειλεν ὁ Κύριος καὶ δὲν διεμαρτύρητο δι' ὅσα τοῦ συνέβαιναν, ἀλλὰ εἶχεν ὡς μοναδικὴν φροντίδα νὰ ὑπακούῃ καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς ἐντολάς του. Καὶ δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐκδηλώσῃ οὔτε τὴν παραμικρὰν ἀντίδρασιν ἀκόμη καὶ ὅταν, μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματά του, ἔβλεπε νὰ κατέχη τὴν βασιλείαν ἀντ' αὐτοῦ ὁ τύραννος⁴, ὁ πατροκτόνος, ὁ ἀδελφοκτόνος, ὁ ἀναιδής, ὁ παράφρων, ἀλλὰ ἔλεγεν· «Ἄν εἶναι αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ καταδιώκωμαι, νὰ περιφέρωμαι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, νὰ ἐξορίζωμαι ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος νὰ κάθεται εἰς τὸν θρόνον, τὸ ὑπομένω χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησην καὶ τὸν εὐγνωμονῶ διὰ τοὺς κατατρεγμούς του». Δὲν ἐφέρθη ὅπως πολλοὶ θρασεῖς καὶ ἀναιδεῖς, ποὺ δὲν ἐπρόσφεραν οὔτε μικρὸν τμῆμα τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ ἐπρόσφερον ἐκεῖνος, οἱ ὁποῖοι καταστρέφουν τὰς ψυχὰς των μὲ τὰς ἀπείρους βλασφημίας των, ἂν ἰδοῦν ὅτι κάποιοι ἄλλοι κατέχουν τιμητικὰς θέσεις, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀντιμετωπίζουν κάποιαν δυσἀρέσκειαν. Ὁ Δαυὶδ δὲν ἐφέρθη ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἀντεμετώπιζε μὲ καλωσύνην τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός· «Εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου»⁵.

5. Ψαλμ. 88,21

Τοιαύτην καὶ ἡμεῖς κτησώμεθα ψυχὴν, καὶ ὅπερ ἂν πάθω-
 μεν, οἴσομεν ῥαδίως, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας ἐντεῦθεν καρπωσό-
 μεθα τῆς ταπεινοφροσύνης τὴν πρόσδοτον. «Μάθετε» γάρ, φησὶν,
 «ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε
 5 ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν».

Ἴν' οὖν ἀπολαύσωμεν ἀναπαύσεως καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ,
 μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν πάντων μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τὴν
 ταπεινοφροσύνην λέγω, ταῖς ἑαυτῶν φυτεύσωμεν ψυχαῖς. Οὕ-
 τω γὰρ καὶ τὸ τοῦ βίου τούτου πέλαγος χωρὶς κυμάτων δυνησό-
 10 μεθα διαβῆναι, καὶ εἰς τὸν γαληνὸν ἐκείνον καταπλεῦσαι λι-
 μένα, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἵς ἀποκτήσωμεν καὶ ἐμεῖς τέτοιαν ψυχὴν καὶ τότε θὰ ὑποφέρωμεν μὲ ἄνεσιν ὅ,τι καὶ ἂν πάθωμεν καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἕνεκα τῆς διαγωγῆς μας αὐτῆς τὴν ἀμοιβὴν μας διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην μας. Διότι λέγει ὁ Κύριος· «Μάθετε ἐπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν»¹.

Ἵς καλλιεργήσωμεν λοιπὸν μέσα εἰς τὰς ψυχὰς μας μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τὴν μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐννοῶ, διὰ νὰ ζήσωμεν εὐτυχεῖς καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ περάσωμεν χωρὶς τρικυμίαν τὸ πέλαγος τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἥσυχον ἐκεῖνο λιμάνι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ΄
Ματθ. 1, 17 - 21

«Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαυίδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαυίδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, 5 γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες».

1. Εἰς τρεῖς διεῖλε μερίδας τὰς γενεὰς ἀπάσας, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τῶν πολιτειῶν μεταβληθεισῶν ἐγένοντο βελτίους, ἀλλὰ καὶ ἀριστοκρατούμενοι, καὶ βασιλευόμενοι, καὶ ὀλιγαρχούμενοι, 10 ἐν τοῖς αὐτοῖς ἦσαν κακοῖς· καὶ οὔτε δημαγωγῶν, οὔτε ἱερέων, οὔτε βασιλέων αὐτοὺς διεπόντων, ἔσχον τι πλεόν εἰς ἀρετῆς λόγον.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν μὲν τῇ μέσῃ μερίδι τρεῖς παρέδραμε βασιλεῖς, ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ δώδεκα θεῖς γενεάς, δεκατέσσαρας αὐ- 15 τὰς εἶναι ἔφησε;

Τὸ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀφήμι ζητεῖν· οὐδὲ γὰρ πάντα ἐπιλύειν ὑμῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ ἀναπέσητε· τὸ δὲ δεύτερον ἡμεῖς ἐροῦμεν. Ἐμοὶ γὰρ ἐνταῦθα δοκεῖ καὶ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας ἐν τάξει γενεᾶς τιθέναι, καὶ αὐτὸν τὸν Χριστόν 20 πανταχόθεν συνάπτων ἡμῖν αὐτόν. Ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκείνης καλῶς, δηλῶν ὅτι οὐδὲ ἐκεῖ κατελθόντες ἐγένοντο σωφρονέστεροι· ὥστε πάντοθεν ἀναγκαίαν φανῆναι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν.

1. Ματθ. 1,17

2. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐφαρμόζει εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὁ Χρυσόστομος. Ἄλλοῦ λέγει· «Ἐθίζοντες ἡμᾶς μὴ διὰ παντὸς μεμασημένην δέχεσθαι τὴν τροφήν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτοὺς ἐπάγειν τὴν λύσιν τοῖς νοήμασιν».

3. Ναβουχοδονόσορ ὁ Β΄, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσεν ἐπὶ 43 ἔτη (604 -

ΟΜΙΛΙΑ Δ΄ Ματθ. 1, 17-21

«Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαυίδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ Δαυίδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσαρες»¹.

1. Εἰς τρεῖς ομάδας διέκρινεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅλας τὰς γενεάς, διότι ἠθέλε νὰ δείξη ὅτι δὲν ἐβελτιώθησαν οὔτε μὲ τὰς ἀλλαγὰς τῆς πολιτειακῆς των καταστάσεως, ἀλλὰ διετήρησαν τὰ ἴδια ἐλαττώματα καὶ μὲ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα καὶ μὲ τὴν βασιλείαν καὶ μὲ τὸ ὀλιγαρχικόν. Καὶ ὅτι δὲν ἔγιναν περισσότερον ἐνάρετοι οὔτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν μεγάλων ἀρχηγῶν οὔτε ἱερέων οὔτε βασιλέων.

Ἀλλὰ διατί παρέλειπε τρεῖς βασιλεῖς εἰς τὴν μεσαίαν ομάδα καὶ διατί εἶπεν ὅτι εἶναι δεκατέσσαρες αἱ γενεαὶ τῆς τελευταίας ἀφοῦ ἀναφέρει δώδεκα;

Τὸ πρῶτον ζήτημα ἀφήνω νὰ τὸ ἐρευνήσετε σεῖς. Διότι δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ σᾶς ἐρμηνεύωνται τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ γίνετε ἀδιάφοροι περὶ τὴν ἔρευναν². Θὰ σᾶς ὀμιλήσω λοιπὸν διὰ τὸ δεύτερον. Νομίζω ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπολογίζει ὡς μίαν γενεὰν τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας³ καὶ ὡς ἄλλην τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν καὶ ἔτσι τὸν συνδέει στενότατα μὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁρθῶς δὲ ὑπενθυμίζει καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην καὶ ὑποδηλώνει ὅτι δὲν ἐσυνετίσθησαν ἀκόμη καὶ τότε ποὺ ἐξέπεσαν εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην. Ἐπομένως ὅλα ἀποδεικνύουν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστός.

561), ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐκυρίευσεν αὐτήν, τὴν κατέσκαψε καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους.

Τί οὖν ὁ Μάρκος, φησίν, οὐ ποιεῖ τοῦτο, οὐδὲ γενεαλογεῖ τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπιτόμως ἅπαντα φθέγγεται;

Ἐμοὶ δοκεῖ ὁ μὲν Ματθαῖος πρὸ τῶν ἄλλων ἦρχθαι τοῦ πράγματος· διὸ καὶ τὴν γενεαλογίαν τίθησι μετὰ ἀκριβείας καὶ 5 πρὸς τὰ κατεπείγοντα ἴσταται· ὁ δὲ Μάρκος μετ' ἐκείνων, διὸ ἐπὶ σύντομον ἦλθεν ὁδόν, ἅτε τοῖς ἤδη λεχθεῖσι καὶ δήλοις ἔθνος, οἷς καὶ μᾶλλον προσεῖχεν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος. Διόπερ ἀναγκαῖος οὗτος τῶν προοιμίων ὁ τρόπος ἦν παρ' αὐτοῖς. Εἰ δέ ποτε καὶ ἐγένετο σημεῖα, τῶν βαρβάρων ἕνεκεν ἐγένετο, 10 ὥστε πολλοὺς γενέσθαι τοὺς προσηλύτους, καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, εἴ ποτε αὐτοὺς οἱ πολέμοι λαβόντες, ὡς τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν ἰσχυρῶν ὄντων, ἐνόμισαν κεκρατηκένοι· καθάπερ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅθεν καὶ πολὺς ὁ σύμμικτος ἀνέβη· καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Βαβυλῶνι, τὰ κατὰ τὴν κάμινον καὶ τὰ ὀνειράτα. 15 Ἐγένετο δὲ καὶ ἡνίκα καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν, σημεῖα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθάπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν· καὶ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἡνίκα τῆς πλάνης ἐξῆιμεν, πολλὰ θαύματα ἐδείχθη· μετὰ δὲ ταῦτα ἔστη, πανταχοῦ τῆς εὐσεβείας φυτευθείσης. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ὀλίγα καὶ σποράδην· οἷον, ἡνίκα ὁ ἥλιος ἔστη τοῦ γεγεννη- 20 μένοιο ἐπιχειρεῖν.

Πῶς οὖν ὁ Λουκᾶς καὶ γενεαλογεῖ καὶ διὰ πλειόνων τοῦτο ποιεῖ; Ἄτε τοῦ Ματθαίου προοδοποιήσαντος, βούλεται τι τῶν εἰρημένων διδάξαι πλέον ἡμᾶς. Καὶ ἕκαστος δὲ ὁμοίως τὸν διδάσκαλον ἐμιμήσατο· ὁ μὲν τὸν Παῦλον, ὑπὲρ τοὺς ποταμοὺς 25 ῥέοντα· ὁ δὲ τὸν Πέτρον, βραχυλογίας ἐπιμελούμενον.

Καὶ τί δήποτε ἐρχόμενος ὁ Ματθαῖος οὐκ εἶπεν, ὡσπερ ὁ προφήτης· «Ὁρασις ἦν εἶδον»· καί, «Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς με»;

Ἐρωτᾶται· Διατί λοιπόν δὲν κάμνει τὸ ἴδιο καὶ ὁ Μᾶρκος καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἐκθέτει μὲ συντομίαν τὰ πάντα;

Νομίζω ὅτι ὁ Ματθαῖος ἤρχισε τὸ ἔργον του πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν γενεαλογίαν ἀναφέρει μὲ ἀκριβειαν καὶ τὰ σημαντικώτερα ἐκθέτει λεπτομερέστερον. Ὁ Μᾶρκος ἔγραψε μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, διὰ τοῦτο ἠκολούθησε συντομωτέραν ὁδόν, διότι ἦσαν πολλὰ ὅσα εἶχαν γραφῆ καὶ εἶχαν γίνει μέχρι τότε. Εἰς αὐτὰ ἐπὶ πλέον ἔδιδε μεγαλυτέραν σημασίαν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός. Διὰ τοῦτο ἦτο ἐπόμενον νὰ ἔχωμεν διαφορετικὸν προοίμιον εἰς τὸν καθένα. Καὶ ἂν ἔγιναν θαύματα εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἔγιναν διὰ τοὺς βαρβάρους, διὰ νὰ πιστεύσουν πολλοὶ καὶ διὰ νὰ φανερωθῇ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, διότι, ὅποτε τοὺς ὑπέταξαν οἱ ἐχθροί, ἐνόμισαν ὅτι αὐτὸ συνέβη, διότι οἱ θεοὶ ἐκείνων ἦσαν ἰσχυροί. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ διὰ αὐτὸ ἐδημιουργήθη ἐκεῖ μεγάλη σύγχυσις. Καὶ ἀργότερα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κάμινον καὶ τὰ ὄνειρα. Ἔγιναν ἀκόμη θαύματα καὶ ὅταν ἦσαν μόνοι των εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως ἔγιναν καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου. Διότι καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔγιναν πολλὰ θαύματα, ὅταν ἀπεμακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐπειτα ἐσταμάτησαν, ἐπειδὴ ἔπεσε παντοῦ ὁ σπόρος τῆς εὐσεβείας. Καὶ ἂν ἔγιναν, ἔγιναν ὀλίγα καὶ σποραδικῶς, ὅπως π.χ. ὅταν ἐσταμάτησεν ὁ ἥλιος νὰ φωτίζῃ ἕνεκα τρομερῶν γεγόντων.

Διατί ὅμως καὶ τὴν γενεαλογίαν ἀναφέρει καὶ διεξοδικώτερον λέγει περὶ αὐτῆς ὁ Λουκᾶς; Ἐπειδὴ ἠνοιξε τὸν δρόμον ὁ Ματθαῖος, ἔθεσεν ὡς σκοπὸν του ὁ Λουκᾶς νὰ μᾶς διδάξῃ κάπως περισσότερα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ καθένας ἐμιμήθη τὸν διδάσκαλόν του. Ὁ πρῶτος τὸν Παῦλον, τοῦ ὁποίου ὁ λόγος ρεεὶ πλουσιώτερος ἀπὸ τοὺς ποταμούς. Ὁ δεύτερος τὸν Πέτρον, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκεν ἐπιμελῶς βραχυλογίαν.

Ἀλλὰ διατί δὲν εἶπεν ὁ Ματθαῖος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου του ὅ,τι καὶ ὁ προφήτης· «Ὁρασις, ἦν εἶδον», ἢ «ὁ

“Οτι πρὸς εὐγνώμονας ἔγραφε καὶ σφόδρα αὐτῷ προσέχοντας. Καὶ γὰρ καὶ τὰ γενόμενα θαύματα ἐβόα καὶ οἱ δεχόμενοι σφόδρα ἦσαν πιστοί. Ἐπὶ δὲ τῶν προφητῶν οὔτε θαύματα ἦν τοσαῦτα αὐτοὺς ἀνακηρύττοντα, καὶ πολὺ τὸ τῶν ψευδοπροφη-
5 τῶν ἐπεκώμαζεν δρόμου, καὶ πάλιν ἀνεχαίτησεν εἰς τὰ ὀπίσω.

“Ἴδοι ἂν τις τοῦτο καὶ ἐφ’ ἡμῶν γεγενημένον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ γενεᾷ τῇ ἡμετέρα, ἐπὶ τοῦ πάντας ἀσεβεία νικήσαντος Ἰουλιανοῦ, πολλὰ καὶ παράδοξα συνέβη. Καὶ γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν ἀναστήσαι ἐπιχειρούντων, πῦρ τῶν
10 θεμελίων ἐκπηδηῆσαν ἅπαντας διεκώλυσε· καὶ ὅτε ἐπὶ τὰ σκεύη τὰ ἱερὰ τὴν αὐτοῦ παροιμίαν ἐπεδείξατο ὁ τε ταμίας, ὁ τε θεῖος καὶ ὁμώνυμος ἐκείνου, ὁ μὲν σκοληκόβρωτος γενόμενος ἐξέψυξεν ὁ δὲ ἐλάκισε μέσος· καὶ τὸ τὰς πηγὰς δὲ ἐπιλιπεῖν, θυσιῶν ἐκεῖ
15 γενομένων, καὶ μετ’ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὸν λιμὸν εἰς τὰς πό-
λεις συμπεσεῖν, σημεῖον μέγιστον ἦν.

2. Ἔθος γὰρ τοιαῦτα ποιεῖν τῷ Θεῷ· ὅταν αὐξηθῇ τὰ κακὰ μὲν καὶ τοὺς μὲν αὐτοῦ κακουμένους ἴδῃ τοὺς δὲ ἐναντίους σφόδρα τῇ κατ’ αὐτῶν τυραννίδι μεθύοντας, τότε τὴν οἰκείαν ἐπι-
δείκνυσθαι δυναστείαν· ὁ καὶ ἐν Περσίδι πεποίηκεν ἐπὶ τῶν Ἰ-
20 ουδαίων.

“Οτι μὲν οὖν οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχε ποιῶν, εἰς τρεῖς μοίρας τοὺς προγόνους διένειμε τοῦ Χριστοῦ, δῆλον ἐκ τῶν εἰρη-
μένων. Σκόπει δὲ καὶ πόθεν ἄρχεται καὶ ποῦ τελευτᾷ. Ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ εἰς τὸν Δαυίδ· ἀπὸ τοῦ Δαυίδ εἰς τὴν μετοικεσίαν Βα-
20 ουδαίων.

1. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐπροσπάθησε πράγματι νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν ἕνεκα ἐπισυμβάντος ἰσχυροῦ σεισμοῦ καὶ πυρκαϊᾶς.

2. Κῦρος ὁ Α' ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα τὸ 538 καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

λόγος ὁ γενόμενος πρὸς με»; Διότι ἀπευθύνετο πρὸς εὐεργετημένους καὶ πολὺ ἀφωσιωμένους εἰς αὐτόν. Διότι καὶ τὰ θαύματα, ποὺ εἶχαν γίνεи, ἐβροῦσαν, καὶ οἱ μελετῶντες τὸ Εὐαγγέλιόν του εἶχαν βαθεῖαν πίστιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν προφητῶν ἀντιθέτως δὲν ἐγίνοντο τόσον σπουδαῖα θαύματα, ὥστε νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῶν, καὶ οἱ ψευδοπροφήται ἀνέπτυσσαν μεγάλην δρᾶσιν καὶ ἐπανέφεραν τὸν λαὸν εἰς τὴν παλαιότεραν κατάστασιν.

Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς ὅτι ἐγίναν θαύματα καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας πράγματι, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ περισσότερον ἀπὸ ὅλους ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ, συνέβησαν πολλὰ καὶ παράξενα. Ἐνῶ π.χ. ἐπιχειροῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐξεπήδησε φωτιά ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ ἀπέτρεψε τοὺς πάντας ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ ἔργου. Καὶ ὅταν ὁ ταμίας καὶ θεῖος καὶ συνονόματος τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔδειξεν πρωτοφανῆ ἀσέβειαν πρὸς τὰ ἱερὰ σκεύη, αὐτὸς μὲν ἐγέμισε σκουλήκια καὶ ἔπεσε νεκρὸς, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἔφυγεν ἔντρομος καὶ χωρὶς νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον του ¹. Πολὺ μεγάλον θαῦμα ἦτο ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι ἐστείρευσαν αἱ πηγαί, ὅταν ἐγίναν κοντὰ εἰς αὐτὰς θυσίαι, καὶ τὸ ὅτι ἐνέσκηπτε λιμὸς εἰς ὅσας πόλεις ἐπήγαιεν ὁ βασιλεύς.

2. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐνεργεῖ συνήθως κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Φανερώνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν δύναμίν του, ὅταν περισσεύσουν κάπου τὰ κακὰ καὶ ἰδῆ ὅτι εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον οἱ ἄρχοντες κακουργοῦν καὶ οἱ ἀρχόμενοι παραλογίζονται φοβερὰ ἔνεκα τῆς καταπιέσεώς των. Ἔτσι ἐνήργησε διὰ τοὺς Ἰουδαίους μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τῶν Περσῶν ².

Ἐγινε λοιπὸν φανερὸν ἀπὸ τὰ παραπάνω ὅτι δὲν ἐνήργησεν ἀσκόπως καὶ τυχαίως ὁ Ματθαῖος, ὅταν διέκρινεν εἰς τρεῖς ομάδας τοὺς προγόνους τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πρόσεξε ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει. Ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ εἰς τὸν Δαυίδ. Ἀπὸ τὸν Δαυίδ εἰς τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος. Ἀπὸ τὴν μετοικεσίαν εἰς τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν. Καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐ-

βυλῶνος· ἀπὸ ταύτης εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ καὶ ἀρχόμενος τοὺς δύο τέθεικεν ἐφεξῆς, τὸν τε Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ, ἀνακεφαλαιούμενος ἀμφοτέρων ἐμνημόνευσεν ὁμοίως. Καὶ γὰρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, πρὸς αὐτοὺς ἦσαν αἱ ἐπαγγελίαι γεγενημέναι.

5 Τί δὴποτε δέ, ὡσπερ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἐμνήσθη, οὐκ ἐμνήσθη καὶ τῆς καθόδου τῆς εἰς Αἴγυπτον; Ὅτι ἐκείνους μὲν οὐκέτι ἐδεδοίκεσαν, τούτους δὲ ἔτρεμον ἔτι· καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον ἦν, τὸ δὲ νεαρὸν καὶ ἄρτι γεγενημένον· κακεῖ μὲν οὐ δι' ἀμαρτήματα κατηνέχθησαν, ἐνταῦθα δὲ διὰ παρανομίας ἀπηνέχθησαν.

10 Εἰ δέ τις καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τὰς ἐρμηνείας μεταβαλεῖν ἐπιχειρήσειε, πολλὴν εὐρήσει καὶ ἐντεῦθεν τὴν θεωρίαν οὔσαν, καὶ μεγάλα πρὸς τὴν Καινὴν συντελοῦσαν Διαθήκην· οἷον, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ, ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος, ἀπὸ τοῦ Ζοροβάβελ· οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα αὐτοῖς ἐπετίθετο τὰ ὀνόματα.

15 Ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμεν πολὺ μῆκος ποιοῦντες ἐνοχλεῖν, ταῦτα παρέντες ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα ἴωμεν.

Εἰπὼν τοίνυν τοὺς προγόνους ἅπαντας καὶ τελευτήσας εἰς τὸν Ἰωσήφ, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν· «Ἰωσήφ τὸν ἄνδρα Μαρίας»· δεικνὺς ὅτι δι' ἐκείνην καὶ τοῦτον ἐγενεαλόγησεν. Εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσας, «Ἄνδρα Μαρίας», τῷ κοινῷ νομίσης τετέχθαι τῆς φύσεως νόμῳ, σκόπει πῶς αὐτὸ διορθοῦται τῇ ἐπαγωγῇ. Ἦκουσας, φησὶν, ἄνδρα, ἤκουσας μητέρα, ἤκουσας ὄνομα τῷ παιδίῳ τεθέν· οὐκοῦν ἄκουε καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως. «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν». Ποίαν μοι

25 γέννησιν λέγεις; Εἶπέ μοι· καίτοιγε τοὺς προγόνους εἶπας. Ἀλλὰ βούλομαι καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως εἰπεῖν.

Εἶδες πῶς διανέστησε τὸν ἀκροατὴν; Ὡς γὰρ μέλλων τι καινότερον ἐρεῖν, ἐπαγγέλλεται καὶ τὸν τρόπον λέγειν. Καὶ σκόπει τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν ἀρίστην. Οὐδὲ γὰρ εὐθέως ἐπὶ

αγγελίου ἀναφέρει καὶ τοὺς δύο μαζί, τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἰς τὴν ἀνακεφαλαίωσιν ἐπίσης τοὺς ἀναφέρει καὶ τοὺς δύο. Διότι, ὅπως εἶπα ἄλλοτε, εἰς αὐτοὺς εἶχαν δοθῆ αἱ ὑποσχέσεις. Διατί ὅμως δὲν ἀνέφερε τὴν κάθοδον τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπως ἀναφέρει τὴν μετοικεσίαν των εἰς τὴν Βαβυλῶνα; Διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐφοβοῦντο πλέον τοὺς Αἰγυπτίους, ἔτρεμαν ὅμως ἀκόμη τοὺς Βαβυλωνίους. Καὶ διότι ἡ κάθοδος εἰς τὴν Αἴγυπτον ἦτο γεγονὸς παλαιόν, ἐνῶ ἡ μετοικεσία ἦτο νέον καὶ εἶχε γίνεαι προσφάτως. Καὶ διότι εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν τοὺς ὠδήγησαν αἱ ἁμαρτίαι των, ἐνῶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα τοὺς ἔσυρεν ἡ ἀσέβειά των. Ἄν ἐπιχειρούσαμεν νὰ διερευνήσωμεν καὶ τὰ ὀνόματα, ὅπως π.χ. ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ἀπὸ τὸν Σολομῶντα, ἀπὸ τὸν Ζοροβάβελ, θὰ ὠδηγοῦμεθα εἰς πολλὰ συμπεράσματα μὲ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Διότι δὲν τοὺς ἐδόθησαν τυχαίως αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ γίνω ἐνοχλητικὸς ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς ὁμιλίας μου, θὰ ἀφήσω αὐτὰ καὶ θὰ προχωρήσω εἰς τὰ σημαντικώτατα.

Ἄφοῦ ἀνέφερε λοιπὸν ὅλους τοὺς προγόνους καὶ ἐτελείωσεν εἰς τὸν Ἰωσήφ, δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ προσέθεσεν· «Ἰωσήφ τὸν ἄνδρα Μαρίας», διότι ἤθελε νὰ δείξη ὅτι τὸν περιέλαβεν εἰς τὴν γενεαλογίαν ἕνεκα τῆς Μαρίας. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅταν ἀκούσης τὸν «Ἄνδρα Μαρίας», ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἠκολούθησε τὸν φυσικὸν δρόμον, πρόσεξε πῶς συμπληρῶνει ἀμέσως κατόπιν. Σοῦ ὠμίλησα, λέγει, διὰ ἄνδρα, σοῦ ὠμίλησα διὰ μητέρα, σοῦ ὠμίλησα διὰ τὸ ὄνομα ποῦ ἐδόθη εἰς τὸ παιδί. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν». Περὶ ποίας γεννήσεως μοῦ ὁμιλεῖς; Εἶπέ μου. Ἀνέφερες βεβαίως τοὺς προγόνους. Θέλω ὅμως νὰ μοῦ εἰπῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως.

Εἶδες πῶς ἐκέντρισε τὴν σκέψιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ; Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ εἰπῆ κάτι τὸ πρωτοφανές, ὑπόσχεται νὰ ἐκθέσῃ καὶ τὸν τρόπον. Καὶ πρόσεξε τὴν ἀρί-

τὴν γέννησιν ἦλθεν, ἀλλ' ἀναμιμνήσκει πρῶτον ἡμᾶς, πόστος ἦν
 ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, πόστος ἀπὸ τοῦ Δαυίδ, ἀπὸ τῆς μετοικεσίας
 Βαβυλῶνος, καὶ τὸν ἀκριβῆ διὰ τούτων ἀκροατὴν εἰς ἐξέτασιν
 ἐμβάλλει τῶν χρόνων, δεικνὺς ὅτι οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Χρι-
 5 στός ὁ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθείς. Ὅταν γὰρ ἀριθμῆσῃς
 τὰς γενεὰς καὶ μάθῃς ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν,
 εὐκόλως δέξῃ καὶ τὸ θαῦμα τὸ περὶ τὴν γέννησιν συμβάν. Ἐ-
 πειδὴ γὰρ ἔμελλε μέγα τι φθέγγεσθαι, ὅτι ἐκ Παρθένου ἐτέ-
 χθη, πρὶν ἢ μὲν ἀριθμῆσαι τὸν χρόνον, συσκιάζει τὸν εἰρημένον,
 10 «Ἄνδρα Μαρίας», εἰπὼν, μᾶλλον δὲ καὶ συντέμνει τὴν διήγησιν
 αὐτῆς τῆς γεννήσεως· ἀριθμεῖ δὲ καὶ τὰ ἔτη λοιπόν, ἀναμιμνή-
 σκων τὸν ἀκροατὴν, ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃν ὁ πατριάρχης
 Ἰακώβ, ἐπιλιπόντων λοιπόν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, παρέ-
 σεσθαι ἔφησεν· ὃν ὁ προφήτης Δανιὴλ μετὰ τὰς ἑβδομάδας τὰς
 15 πολλὰς ἐκείνας ἤξειν προανεφώνησε. Καὶ ἐθελήσῃ τις τὰ ἔτη
 ταῦτα τὰ ἐν ἑβδομάδων ἀριθμῶ παρὰ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένα τῷ
 Δανιὴλ ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς πόλεως ἀριθμῶν καταβῆναι εἰς
 τὴν αὐτοῦ γέννησιν, ὄψεται ταῦτα ἐκείνοις συμφωνοῦντα. Πῶς
 οὖν ἐγεννήθη, εἰπέ; «Μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας».
 20 Οὐκ εἶπε, Παρθένου, ἀλλ' ἀπλῶς, «Μητρός», ὥστε εὐπαράδεκτον
 γενέσθαι τὸν λόγον. Διὸ πρότερον παρασκευάσας προσδοκᾶν
 τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαί τε τῶν συνήθων, καὶ κατασχῶν τού-
 τω, τότε ἐκπλήττει τῇ τοῦ παραδόξου πράγματος ἐπαγωγῇ,
 λέγων, ὅτι «Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα
 25 ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Οὐκ εἶπε· Πρὶν ἢ ἀχθῆναι αὐτὴν εἰς τὴν
 οἰκίαν τοῦ νυμφίου· καὶ γὰρ ἔνδον ἦν. Ἔθος γὰρ τοῖς παλαιοῖς
 ὡς τὰ πολλὰ ἐν οἰκίᾳ τὰς μεμνηστευμένας ἔχειν, ὅπου γε καὶ
 νῦν τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἂν· καὶ οἱ γαμβροὶ δὲ τοῦ Λῶτ ἔνδον

1. Γεν. 49,10.

2. Δαν. 9,25 - 27

στην σύνθεσιν τοῦ λόγου. Δὲν ὠμίλησεν ἀμέσως περὶ τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ μᾶς πληροφορεῖ πρῶτα πόσας γενεὰς ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, πόσας ἀπὸ τὸν Δαυίδ, πόσας ἀπὸ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, ὡθεὶ τὸν λεπτολόγον ἀκροατὴν νὰ ἐξετάσῃ τὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ δείχνει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ Χριστός, τὸν ὁποῖον προανήγγειλαν οἱ Προφῆται. Διότι, ὅταν μετρήσῃ τὰς γενεὰς καὶ διαπιστώσῃ μὲ τὸν ὑπολογισμόν τοῦ χρόνου ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, τότε θὰ δεχθῆς εὐκόλως καὶ τὸ θαῦμα τῆς γεννήσεως. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ εἰπῆ κάτι τὸ θαυμαστόν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ Παρθένον, εἶπε, πρὶν ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῶν γενεῶν, τὸν Ἄνδρα Μαρίας, διὰ νὰ ἀπαλύνη τὸν λόγον, ἢ μᾶλλον διηγεῖται περιληπτικῶς τὴν γέννησιν. Ἀμέσως κατόπιν ἐμέτρησε τὰς γενεὰς, διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀκροατοῦ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ εἶπεν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ¹ ὅτι θὰ παρουσιασθῆ, ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχουν πλέον ἄρχοντες ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα. Ἐκεῖνος ποῦ προανήγγειλεν ὁ προφήτης Δαυὶδ ὅτι θὰ ἔλθῃ μετὰ ἀπὸ ἐκείνας τὰς πολλὰς ἑπταετίας². Καὶ ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ λογαριάσῃ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως τὰς ἑπταετίας, διὰ τὰς ὁποίας ὠμίλησεν ὁ ἄγγελος πρὸς τὸν Δαυὶδ, καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, θὰ ἰδῆ ὅτι τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα συμφωνεῖ μὲ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως. Λέγει λοιπὸν, πῶς ἐγεννήθη; «Μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας». Δὲν εἶπε τῆς Παρθένου, ἀλλὰ ἀπλῶς τῆς Μητρὸς, διὰ νὰ γίνῃ δεκτὸς ὁ λόγος. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ προητοίμασε προηγουμένως τὸν ἀκροατὴν, ὥστε νὰ ἀναμένῃ νὰ ἀκούσῃ κάτι τὸ συνηθισμένον, καὶ ἐκέρδισε μὲ αὐτὸ τὴν ἐμπιστοσύνην του, τὸν ἐξέπληξε κατόπιν μὲ τὴν προσθήκην ἑνὸς παραδόξου πράγματος, δηλαδὴ μὲ τὴν φράσιν· «Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Δὲν εἶπε· Πρὶν νὰ ὀδηγηθῆ αὐτὴ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Διότι ἔμενεν ἐκεῖ. Διότι οἱ παλαιοὶ εἶχαν, σχεδὸν χωρὶς ἐξαίρεσιν, τὴν συνηθειαν νὰ μένουν αἱ μνηστευμένοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι

ἦσαν μετ' αὐτοῦ. Ἐνδον οὖν καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ Ἰωσήφ ἦν.

3. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ πρὸς τῆς μνηστείας ἐκύησεν; Ἴνα, ὅπερ ἔφην ἐξ ἀρχῆς, συσκιασθῆ τὸ γινόμενον τέως, καὶ ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγη ἡ Παρθένος ὑπόνοιαν. Ὄταν γὰρ ὁ ζηλοτυπεῖν
5 ὀφείλων μάλιστα πάντων φαίνεται μὴ μόνον ἐκπομπεύων αὐτήν, μηδὲ ἀτιμάζων, ἀλλὰ καὶ δεχόμενος καὶ θεραπεύων μετὰ τὴν κύησιν, εὐδηλον ὅτι εἰ μὴ σαφῶς ἦν πεπεικῶς ἑαυτόν, ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τὸ γεγενημένον, οὐκ ἂν κατέσχε, καὶ τᾶλλα πάντα ὑπηρέτησε. Κυρίως δὲ σφόδρα καὶ τό, «Εὐρέθη ἐν
10 γαστρὶ ἔχουσα», τέθεικεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν παραδόξων· καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐκβαινόντων, καὶ οὐ προσδοκωμένων λέγεσθα εἴωθε.

Μὴ τοίνυν περαιτέρω χώρει, μηδὲ ζήτηι πλέον τι τῶν εἰρημένων, μηδὲ λέγε· Καὶ πῶς τὸ Πνεῦμα εἰργάσατο τοῦτο ἐκ παρ-
15 θένου; Εἰ γὰρ τῆς φύσεως ἐργαζομένης ἀδύνατον ἐρμηνεῦσαι τῆς διαπλάσεως τὸν τρόπον, πῶς τοῦ Πνεύματος θαυματουργοῦντος δυνησόμεθα ταῦτα εἰπεῖν; Ἴνα γὰρ μὴ κόπτῃς τὸν εὐαγγελιστήν, μηδὲ ἐνοχλῆς συνεχῶς ταῦτα ἐρωτῶν, εἰπὼν τὸν ἐργασάμενον τὸ θαῦμα, ἀπηλλάγη. Οὐδὲν γὰρ οἶδα, φησί, πλέον, ἀλλ'
20 ἢ ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου γέγονε τὸ γεγενημένον. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ τὴν ἄνω περιεργαζόμενοι γέννησιν. Εἰ γὰρ ταύτην τὴν μυρίους ἔχουσαν μάρτυρας, καὶ πρὸ τοσοῦτων ἀνακηρυχθεῖσαν χρόνων, καὶ φανείσαν, καὶ ψηλαφηθεῖσαν, οὐδεὶς ἐρμηνεῦσαι δύναται, ποίαν καταλείπουσι μανίας ὑπερβολὴν οἱ τὴν ἀ-
25 πόρρητον ἐκείνην περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες;

γίνεται καὶ σήμερα κάπου - κάπου. Καὶ οἱ γαμβροὶ τοῦ Λῶτ ἔμεναν εἰς τὸ σπίτι του μαζί του. Καὶ ἡ Μαρία λοιπὸν ἐζοῦσε μὲ τὸν Ἰωσήφ εἰς τὸ σπίτι του.

3. Ἀλλὰ διατί δὲν ἔμεινε ἔγκυος πρὶν ἀπὸ τὴν μνηστείαν; Τὸ εἶπα καὶ προηγουμένως: Διὰ νὰ καλυφθῇ ἐκεῖνο ποῦ ἔγινε καὶ διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ Παρθένος ἀπὸ κάθε πονηρὰν ὑποψίαν. Διότι, ὅταν εἶναι γνωστὸν ὅτι ὄχι μόνον δὲν τὴν ἐκακολόγησεν, οὔτε τὴν ἐθεώρησεν ἄτιμην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνεγνώριζεν ὡς μνηστήν του καὶ τὴν ἐπεριποιεῖτο μετὰ τὸν τοκετὸν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐνδιαφέρεται περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους διὰ τὴν συζυγικὴν τῆς πίστιν, εἶναι εὐνόητον ὅτι, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀπόλυτον πεποίθησιν ὅτι τὸ νεογέννητον προήρχετο ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, δὲν θὰ τὴν ἠνείχετο καὶ δὲν θὰ τῆς προσέφερεν ὅλας τὰς ἄλλας ὑπηρεσίας. Ἰδιαιτέρως ἔθεσε μὲ ἔμφασιν τὴν φράσιν· «Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα». Τὸ εὐρέθη, τὸ ἔτυχε, λέγεται συνήθως διὰ τὰ παράδοξα καὶ τὰ ἀνελπίστως συμβαίνοντα καὶ τὰ ἀπροσδόκητα.

Μὴ προχωρῆς λοιπὸν περισσότερο, μὴ ζητῆς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔμαθες καὶ μὴ λέγῃς· Πῶς ἔκαμε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νὰ γεννήσῃ παρθένος; Διότι, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὁμιλήσωμεν ἔτσι διὰ τὸ θαυματουργὸν Ἅγιον Πνεῦμα, ὅταν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐμβρύου μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως; Ὁ Ματθαῖος λοιπὸν εἶπε ποῖος ἔκαμε τὸ θαῦμα καὶ ἐπροχώρησεν εἰς ἄλλο θέμα, διὰ νὰ μὴ κουράζῃς τὸν κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸν ἐνοχλῆς μὲ τὰς ἐρωτήσεις σου. Δὲν γνωρίζω, λέγει, τίποτε περισσότερο παρὰ μόνον ὅτι, ὅ,τι ἔγινεν, ἔγινε μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Πρέπει νὰ ἐντρέπωνται ὅσοι παραξετάζουν τὴν γέννησιν αὐτήν. Διότι, ἐὰν δὲν ἔχη κανεὶς τὴν δύναμιν νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτὴν τὴν γέννησιν, ποῦ ἔχει ἀπείρους μάρτυρας καὶ τὴν προανήγγειλαν πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἀντιληπτὴ διὰ τῆς ὀράσεως καὶ μάλιστα καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, πόσον ὑπερβολικὴν παραφροσύνην ἐκδηλώνουν ὅσοι παραξετάζουν καὶ ἀσχολοῦνται ἐπιμόνως μὲ τὴν μυστηριακὴν ἐ-

Οὐδὲ γὰρ ὁ Γαβριήλ, οὐδὲ ὁ Ματθαῖος ἐδυνήθησάν τι πλέον εἰ-
 πεῖν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκ Πνεύματος μόνον· τὸ δέ, πῶς ἐκ Πνεύματος,
 καὶ τίνι τρόπῳ, οὐδεὶς τούτων ἠρμήνευσεν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἦν.
 Μηδὲ νομίσης τὸ πᾶν μεμαθηκέσαι, ἐκ Πνεύματος ἀκούων· καὶ
 5 γὰρ πολλὰ ἀγνοοῦμεν ἔτι, καὶ τοῦτο μανθάνοντες· οἷον, πῶς ὁ
 ἄπειρος ἐν μήτρᾳ ἐστί· πῶς ὁ πάντα συνέχων κυοφορεῖται ὑπὸ
 γυναικός· πῶς τίκτει ἡ Παρθένος, καὶ μένει παρθένος. Πῶς ἔ-
 πλασεν, εἶπέ μοι, τὸ Πνεῦμα τὸν ναὸν ἐκεῖνον; Πῶς οὐ πᾶσαν τὴν
 σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας ἔλαβεν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, καὶ ἠϋξήσε καὶ
 10 διετύπωσε; Ὅτι μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῆς Παρθένου προ-
 ἦλθεν, ἐδήλωσεν εἰπών· «Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν»· καὶ ὁ Παῦλος,
 «γενόμενος ἐκ γυναικός»· ἐπιστομίζων τοὺς λέγοντας, ὅτι ὡσπερ
 διὰ τινος σωλῆνος παρήλθεν ὁ Χριστός. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τίς
 χρεία τῆς μήτρας; Εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· ἀλλ'
 15 ἄλλη τίς ἐστὶν ἐκείνη ἢ σὰρξ, οὐ τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου.
 Πῶς οὖν οὐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί; πῶς δὲ ράβδος; πῶς υἱὸς ἀνθρώ-
 που; πῶς δὲ μήτηρ ἡ Μαριάμ; πῶς ἐκ σπέρματος Δαβὶδ; πῶς
 μορφὴν δούλου ἔλαβε; πῶς «ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ»; πῶς δὲ
 Ῥωμαίοις φησὶν ὁ Παῦλος· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὰ κατὰ σάρκα, ὁ
 20 ὧν ἐπὶ πάντων Θεός»; Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἡμῶν καὶ τοῦ φυράματος
 τοῦ ἡμετέρου, καὶ τῆς μήτρας τῆς παρθενικῆς, δῆλον ἐκ τούτων
 καὶ ἐξ ἑτέρων πλειόνων· τό δε πῶς, οὐκέτι δῆλον.

Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ ζήτηι, ἀλλὰ δέχου τὸ ἀποκαλυφθέν, καὶ
 μὴ περιεργάζου τὸ σιγηθέν. «Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν»,

-
1. Γαλ. 4,4.
 2. Ἰω. 1,14
 3. Ρωμ. 9,5

κείνην σύλληψιν; Ἄφοῦ μάλιστα οὔτε ὁ Γαβριήλ οὔτε ὁ Ματθαῖος ἠμπόρεσαν νὰ εἰποῦν κάτι περισσότερον, παρὰ μόνον ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐρμήνευσε πῶς, δηλαδὴ μὲ ποῖον τρόπον, ἐνήργησε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν. Καὶ μὴ νομίσης ὅτι ἐγνώρισες τὰ πάντα, ὅταν μάθης ὅτι ὀφείλετο εἰς ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι ἀγνοοῦμεν πολλὰ ἀκόμη, καὶ ὅταν μάθωμεν αὐτό. Ἄγνοοῦμεν π.χ. πῶς ἐχώρησε μέσα εἰς τὴν μήτραν ὁ ἄπειρος· πῶς ἔμεινεν ὡς ἔμβρυον μέσα εἰς τὴν κοιλίαν γυναικὸς ὁ κυβερνήτης τοῦ κόσμου· πῶς ἐγέννησεν ἡ Παρθένος καὶ παρέμεινε παρθένος. Εἶπέ μου, πῶς ἔπλασε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκεῖνον τὸν ναόν; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ περιεβλήθη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ὄχι ἐν μέρει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα του μέσα εἰς τὴν μήτραν καὶ νὰ μὴ ἐμεγάλωσε καὶ νὰ μὴ ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν ἐκεῖ; Τὸ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Παρθένου, τὸ ἔκαμε βεβαίως γνωστὸν μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν». Καὶ ὁ Παῦλος εἶπε· «Γενόμενος ἐκ γυναικός»¹. Ἔτσι ἀπεστόμωσεν ἐκείνους ποὺ ἔλεγαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπέρασε διὰ μέσου τῆς μήτρας ὅπως διὰ μέσου σωλῆνος. Ἐὰν συνέβαινε πράγματι αὐτό, τί ἐχρειάζετο ἡ μήτρα; Ἐὰν συνέβαινε τοῦτο, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ εἶχε τίποτε τὸ κοινὸν μὲ ἡμᾶς. Ἐκεῖνο τὸ σῶμα, λέγουν, εἶναι διαφορετικόν, δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιον φύραμα μὲ τὸ ἰδικόν μας. Ἀλλὰ τότε πῶς κατάγεται ἀπὸ τὴν φύτραν τοῦ Ἰεσσαί; Διατί ὠνομάσθη τρυφερὸς βλαστός; Διατί υἱὸς ἀνθρώπου; Διατί ἡ Μαρία λέγεται μητέρα του; Διατί λέγεται ἀπόγονος τοῦ Δαυίδ; Πῶς ἔλαβε μορφήν ἀνθρώπου; Πῶς «ὁ λόγος ἐγένετο σὰρξ»²; Διατί λέγει ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Ρωμαίους. «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεός»³; Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ἀπὸ τὰ παραπάνω καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας φύραμα καὶ ἀπὸ τὴν μήτραν τῆς παρθένου. Δὲν εἶναι ὁμῶς καθόλου φανερὸν τὸ πῶς.

Διὰ τοῦτο καὶ σύ μὴ ἐρευνᾶς, ἀλλὰ νὰ δέχεσαι ὅ,τι ἀπεκαλύφθη καὶ νὰ μὴ πολυασχολῆσαι μὲ ὅ,τι παρέμεινε μυστικόν.

φησί, «καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἠβουλήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν». Εἰπὼν ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ συνουσίας χωρὶς, καὶ ἐτέρωθεν κατασκευάζει τὸν λόγον. Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ, Πόθεν τοῦτο δῆλον; τίς εἶδε, τίς ἤκουσε τοιοῦτόν τί
5 ποτε συμβεβηκός; μηδὲ ὑποπτέυσης τὸν μαθητήν, ὡς χαριζόμενον τῷ διδασκάλῳ, ταῦτα πλάττοντα, εἰσάγει τὸν Ἰωσήφ, δι' ὧν ἔπαθε, πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων συντελοῦντα πίστιν, μονον ουχὶ λέγων δι' ὧν ἀπαγγέλλει. Εἰ ἀπιστεῖς ἐμοί, καὶ ὑποπτεύεις μου τὴν μαρτυρίαν, πίστευσον τῷ ἀνδρὶ. «Ἰωσήφ γάρ», φησὶν,
10 «ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν». Δίκαιον ἐνταῦθα τὸν ἐνάρετον ἐν ἁπασί λέγει. Ἔστι μὲν γὰρ δικαιοσύνη καὶ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν· ἔστι δὲ καὶ ἡ καθόλου ἀρετὴ· καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτου τῇ τῆς δικαιοσύνης προσηγορίᾳ κέχρηται ἡ Γραφή, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός»· καὶ πάλιν, «Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι».
15 4. Δίκαιος οὖν ὢν, τουτέστι, χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, «ἠβουλήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν». Διὰ τοῦτο λέγει τὸ συμβᾶν πρὸ τῆς γνώσεως, ἵνα μὴ ἀπιστήσης τοῖς μετὰ τὴν γνώσιν γεγενημένοις. Καίτοιγε οὐ παραδειγματισμοῦ μόνον ὑπεύθυνος ἦν ἡ τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ κολάζεσθαι αὐτὴν ὁ νόμος ἐκέλευεν. Ἄλλ' ὁ Ἰω-
20 σήφ οὐ μόνον τὸ μεῖζον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον συνεχώρησε, τὴν αἰσχύνην. Οὐ γὰρ μόνον οὐ κολάσαι, ἀλλ' οὐδὲ παραδειγματίσαι ἐβούλετο. Εἶδες φιλόσοφον ἄνδρα καὶ πάθους ἀπηλλαγμένον τοῦ τυραννικωτάτου; Ἴστε γὰρ ἠλίκον ζηλοτυπία. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ταῦτα σαφῶς εἰὼς ἔλεγε· «Μεστὸς γὰρ ζήλου θυμὸς
25 ἀνδρός· οὐ φείσεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως»· καί, «Σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος». Καὶ ἡμεῖς δὲ πολλοὺς ἴσμεν τὴν ψυχὴν ἐλομένους προέσθαι

1. Ἰωβ 1,1

2. Λουκᾶ 1,6

3. Παρ. 6,34

«Ίωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἠβουλήθη λάθρα ἀπολυῖσαι αὐτήν», λέγει ὁ Ματθαῖος. Καὶ κατωχύρωσε τὸν λόγον του μὲ τὰς φράσεις ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ χωρὶς συνουσίαν καὶ μὲ ἄλλους τρόπους. Διὰ νὰ μὴ ἐρωτᾷ ὁμοῦ κανεῖς· Πῶς ἀποδεικνύεται αὐτό; Ποῖος εἶδεν ἢ ποῖος ἤκουσε ποτὲ ὅτι συνέβη παρόμοιον γεγονός; Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῆς ὅτι ὁ μαθητὴς ἐπενόησεν αὐτὰ πρὸς χάριν τοῦ διδασκάλου του, παρουσιάζει τὸν Ίωσήφ νὰ συμβάλλῃ μὲ τὰς διαλυθείσας ὑποψίας του εἰς τὸ νὰ πιστεύσωμεν ὅσα ἐλέχθησαν καὶ σχεδὸν μᾶς λέγει μὲ ὅσα διηγεῖται· Ἐὰν δὲν πιστεύης εἰς ἐμὲ καὶ ἀντικρύζης μὲ ὑποψίαν τὰς πληροφορίας μου, πίστευσε εἰς τὸν ἄνδρα τῆς Μαρίας. Διότι λέγει· «Ίωσήφ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν». Δίκαιον ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν εἰς ὅλα ἀνάρετον. Δικαιοσύνη εἶναι βεβαίως ἢ ἀπόλυτος ἔλλειψις ἰδιοτελείας. Εἶναι ὁμοῦ καὶ ἡ ἀρετὴ γενικῶς. Ἡ Ἁγία Γραφή χρησιμοποιοεῖ πάρα πολὺ τὴν λέξιν δικαιοσύνη μὲ τὴν σημασίαν αὐτήν, ὅπως π.χ. ὅταν λέγῃ· «Ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός»¹. Καὶ ἄλλου. «Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέρω»².

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο δίκαιος, ἠθικὸς δηλαδὴ καὶ ἀξιοπρεπῆς, «ἠβουλήθη λάθρα ἀπολυῖσαι αὐτήν». Ἀφηγεῖται τί συνέβη πρὶν γνωρίσῃ ὁ Ίωσήφ τὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ μὴ δυσπιστήσῃ εἰς ὅσα ἔγιναν κατόπιν. Τὰς γυναῖκας αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰς ἐτιμωροῦσαν ὄχι μόνον μὲ δημόσιον ἐξευτελισμὸν πρὸς παραδειγματισμὸν, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ νόμος, ὁ ὁποῖος ὠριζε ποινὴν δι' αὐτάς. Ἀλλὰ ὁ Ίωσήφ παρητήθη ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν βαρυτέραν, τὴν νομικὴν ποινὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐλαφροτέραν, τὸν δημόσιον ἐξευτελισμὸν. Ἐπομένως ὄχι μόνον νομικῶς δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν τιμωρήσῃ, ἀλλὰ οὔτε νὰ τὴν ἐξευτελίσῃ δημοσίως. Εἶδες πόσον συνετὸς ἦτο καὶ πόσον ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ καταπιεστικώτατον πάθος; Διότι γνωρίζετε πόσον δυνατὸν πάθος εἶναι ἡ ζήλεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βαθὺς γνώστης τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου ἔλεγε· «Μεστὸς γὰρ ζήλου θυμὸς ἀνδρός· οὐ φείσεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως»³. «Σκληρὸς ὡς ὄδιος ζῆλος». Καὶ ἐμεῖς γνωρίζομεν πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐπροτί-

μᾶλλον ἢ εἰς ζηλοτυπίας ὑποψίαν ἐμπεσεῖν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ
 ὑποψία ἦν, τοῦ τῆς γαστρὸς ὄγκου διελέγχοντος. Ἄλλ' ὅμως
 οὕτως ἦν πάθους καθαρὸς, ὡς μὴ θελῆσαι μηδὲ ἐν τοῖς μικρο-
 τάτοις λυπῆσαι τὴν Παρθένον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν κατέχειν ἐν-
 5 δον παρανομίας εἶναι ἐδόκει, τὸ δὲ ἐκπομπεύειν καὶ εἰς δικα-
 στήριον ἄγειν, θανάτῳ παραδοῦναι ἠνάγκαζεν· οὐδὲν τούτων ποι-
 εῖ, ἀλλ' ὑπὲρ νόμον ἤδη πολιτεύεται. Ἔδει γὰρ τῆς χάριτος πα-
 ραγενομένης πολλὰ λοιπὸν εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ὑψηλῆς πολι-
 τείας. Καθάπερ γὰρ ὁ ἥλιος καὶ μηδέπω τὰς ἀκτῖνας δείξας, πόρ-
 10 ῶθεν τῷ φωτὶ καταυγάζει τῆς οἰκουμένης τὸ πλεόν· οὕτω καὶ ὁ
 Χριστὸς μέλλων ἀνίσχειν ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης καὶ πρὶν ἢ
 ἐξελθεῖν, τὴν οἰκουμένην κατέλαμψεν ἅπασαν. Διὸ καὶ πρὸ τῶν
 ὠδίνων προφήται ἐσκίρτων, καὶ γυναῖκες τὰ μέλλοντα προὔλε-
 γον, καὶ Ἰωάννης οὕτω τῆς νηδύος προελθὼν, ἀπὸ τῆς μήτρας
 15 αὐτῆς ἐπήδα. Ἐντεῦθεν καὶ οὗτος πολλὴν ἐπεδείκνυτο φιλοσο-
 φίαν· οὔτε γὰρ ἐνεκάλεσεν, οὔτε ὠνειδίσεν, ἀλλ' ἐκβαλεῖν ἐπι-
 χείρησε μόνον.

Ἐν τούτῳ τοίνυν τῶν πραγμάτων ὄντων καὶ πάντων ἐν
 ἀμηχανία καθεστώτων, παραγίνεται ὁ ἄγγελος πάντα λύων τὰ
 20 ἀπορα. Ἄξιον δὲ ἐξετάσαι, διὰ τί μὴ πρὸ τούτου εἶπεν ὁ ἄγγε-
 λος, πρὸ τοῦ διανοηθῆναι τὸν ἄνδρα τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνεθυ-
 μήθη, τότε ἀφικνεῖται. «Ταῦτα γὰρ αὐτοῦ», φησὶν, «ἐνθυμηθέντος,
 ὁ ἄγγελος ἔρχεται»· καίτοιγε αὐτὴν καὶ πρὸ τοῦ συλλαβεῖν εὐ-
 αγγελίζεται, ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἑτέραν ἀπορίαν ἔχει. Εἰ γὰρ καὶ
 25 ὁ ἄγγελος οὐκ εἶπε, τίνος ἕνεκεν ἡ Παρθένος ἐσίγησεν, ἀκούσα-
 σα παρὰ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὸν μνηστήρα ὀρώσα θορυβούμενον,

1. Γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς ὄσα λέγει ὁ Λουκᾶς (1, 39 - 41)

μησαν νὰ ἀποθάνουν μᾶλλον, παρὰ νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ ζηλότυπον καχυποψίαν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅμως δὲν ἐπρόκειτο περὶ καχυποψίας, ἀφοῦ ἡ διόγκωσις τῆς κοιλίας ἀποτελοῦσεν ἀκαταμάχητον τεκμήριον. Ἀλλὰ ἦτο τόσο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ πάθη, ὥστε δὲν ἠθέλησε νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Παρθένον οὔτε τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ἀνήθικον νὰ τὴν ἔχη εἰς τὸ σπίτι του, ἐνῶ ἡ διαπόμευσίς της καὶ ἡ καταγγελία της εἰς τὸ δικαστήριον θὰ εἶχεν ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα νὰ θανατωθῇ, δὲν ἔκαμε κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἔδειξεν ἀνωτέραν συμπεριφορὰν. Διότι ἔπρεπε νὰ ἐκδηλωθοῦν πολλὰ σημεῖα ὑψηλῆς συμπεριφορᾶς ἐκεῖ ὅπου παρουσιάσθη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἥλιος φωτίζει ἀπὸ μακριὰ μὲ τὸ φῶς του μέγα μέρος τῆς οἰκουμένης προτοῦ ἀκόμη νὰ ρίψῃ εἰς αὐτὸ τὰς ἀκτῖνας του, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐνῶ εὐρίσκετο ἀκόμη μέσα εἰς τὴν μήτραν καὶ δὲν εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ αὐτὴν, ἔκαμε νὰ λάμψῃ ὅλη ἡ οἰκουμένη. Διὰ τοῦτο ἐσκιρτοῦσαν οἱ προφῆται πρὶν ἀπὸ τὴν γέννησιν, γυναῖκες ἐπροφήτευαν τὰ μέλλοντα καὶ ὁ Ἰωάννης, ποὺ εὐρίσκετο ἀκόμη μέσα εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του, ἀνεπήδησε μέσα εἰς τὴν μήτραν ¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης ἔδειξε πολλὴν σύνεσιν. Διότι οὔτε εἰς τὸ δικαστήριον τὴν κατήγγειλεν, οὔτε τὴν ἐξηυτέλισεν, ἀλλὰ ἠθέλησε μόνον νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸ σπίτι του.

Ἐνῶ λοιπὸν ἦτο τέτοια ἡ κατάστασις καὶ τὰ πάντα εὐρίσκοντο εἰς ἀδιέξοδον, παρουσιάζεται ὁ ἄγγελος καὶ δίδει λύσιν εἰς ὅλα τὰ προβλήματα. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσωμεν διατί δὲν ἐπληροφόρησεν ἐνωρίτερα τὸν Ἰωσήφ ὁ ἄγγελος, προτοῦ νὰ τὸ ὑποψιασθῇ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἐπῆγε πρὸς αὐτόν, ἀφ' ὅτου ἐσυλλογίσθη καὶ ἀπεφάσισε. «Ταῦτα γὰρ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ὁ ἄγγελος ἔρχεται», λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ἂν καὶ τὸ εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς τὴν Μαρίαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκυμοσύνην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ πάλιν ἄλλην ἀπορίαν. Ἄν καὶ δηλαδὴ δὲν τὸ εἶπεν ὁ ἄγγελος, διατί τὸ ἀπεσιώπησεν ἡ Παρθένος, ὅταν τὸ ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὸν ἄγγελον καὶ διατί δὲν κατετό-

οὐκ ἔλυσεν αὐτοῦ τὴν ἀπορίαν; Τίνος οὖν ἕνεκεν πρὸς τοῦ θορυβηθῆναι αὐτὸν ὁ ἄγγελος οὐκ εἶπεν; Καὶ γὰρ ἀναγκαῖον τὸ πρότερον λῦσαι πρῶτον. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ εἶπεν; Ἴνα μὴ ἀπιστήσῃ καὶ πάθῃ τὸ αὐτὸ τῷ Ζαχαρίᾳ. Ὁρωμένου μὲν γὰρ τοῦ πρά-
 5 γματος, εὐκόλος ἢ πίστις λοιπόν· μηδέπω δὲ ἀρχὴν λαβόντος, οὐχ ὁμοίως εὐπαράδεκτον ἦν τὸ λεγόμενον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄγγελος· καὶ ἡ Παρθένος δὲ τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας ἐσίγησεν. Οὐ γὰρ ἐνόμιζε πιστεῦεσθαι παρὰ τῷ μνηστῆρι, πρᾶγμα ἀπαγγέλλουσα ξένον· ἀλλὰ καὶ παροξύνειν μᾶλλον αὐ-
 10 τόν, ὡς ἀμάρτημα γεγεννημένον συσκιάζουσα. Εἰ γὰρ αὐτὴ ἢ ὑποδέχεσθαι μέλλουσα τοσαύτην χάριν ἀνθρώπινόν τι πάσχει, καί φησι· «Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;», πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνος ἀμφέβαλλεν ἄν· καὶ μάλιστα παρὰ γυναικὸς ἀκούων τῆς ὑποπτευομένης.

15 5. Διὰ ταῦτα ἡ Παρθένος μὲν οὐδὲν αὐτῷ λέγει, ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἐφίσταται. Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησίν, οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου τοῦτο ἐποίησε, καὶ μετὰ τὴν κύησιν αὐτὴν εὐηγγελίσατο; Ἴνα μὴ ἐν ταραχῇ ἢ καὶ θορύβῳ πολλῷ. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν, τὸ σαφὲς οὐκ εἰδυῖαν, καὶ βουλεύεσθαι τι
 20 περὶ ἑαυτῆς ἄτοπον, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐλθεῖν, καὶ ἐπὶ ξίφος, οὐ φέρουσαν τὴν αἰσχύνην. Καὶ γὰρ θαυμαστὴ ἦν ἡ Παρθένος, καὶ δείκνυσιν αὐτῆς τὴν ἀρετὴν ὁ Λουκᾶς, λέγων ὅτι ἐπειδὴ τὸν ἀσπασμὸν ἤκουσεν, οὐκ εὐθέως ἑαυτὴν ἐξέχειεν, οὐδὲ ἐδέξατο τὸ λεχθέν· ἀλλ' ἐταράχθη ζητοῦσα τό, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμός.
 25 Ἡ δὲ οὕτως οὔσα διηκριβωμένη, κἂν ἐξέστη τῇ ἀθυμίᾳ τὴν αἰσχύνην λογιζομένη, καὶ οὐ προσδοκῶσα, ὅσα ἂν λέγῃ, πείσειν τινὰ τῶν ἀκούοντων, ὅτι οὐ μοιχεία τὸ γεγεννημένον.

πισε τὸν μνηστῆρα της, ὅταν τὸν εἶδε νὰ ἀνησυχῆ; Διατί τέλος πάντων δὲν τὸν ἐπληροφόρησεν ὁ ἄγγελος προτοῦ νὰ στενοχωρηθῆ; Ἄλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσω πρῶτα εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα. Διατί λοιπὸν δὲν τὸν ἐπληροφόρησεν ὁ ἄγγελος; Διὰ νὰ μὴ δυσπιστήσῃ καὶ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθεν ὁ Ζαχαρίας. Διότι ἦτο εὐκόλον νὰ πιστεύσῃ ἀφ' ὅτου ἔγινε τὸ πρᾶγμα φανερόν. Δὲν ἦτο ὅμως ἐξ ἴσου εὐκόλον νὰ παραδεχθῆ τὴν πληροφορίαν, πρὶν οὔτε κἂν νὰ ἀρχίσῃ. Διὰ τοῦτο δὲν τὸ εἶπεν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν ὁ ἄγγελος. Καὶ ἡ Παρθένος διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ ἀπεσιώπησε. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι δὲν θὰ γίνῃ πιστευτὴ ἀπὸ τὸν μνηστῆρα της, ἂν τοῦ ἀνεκοίνωνε τόσον παράξενον πρᾶγμα. Ἀντιθέτως θὰ τὸν ἐξηγρίωνε μᾶλλον, διότι θὰ ἐνόμιζεν ὅτι προσπαθεῖ νὰ συγκαλύψῃ ἁμαρτίαν της. Ἄφοῦ βεβαίως αὐτὴ ἡ ἰδία, ἡ ὁποία προωρίζετο νὰ ἀναλάβῃ αὐτὴν τὴν θείαν ἀποστολήν, ἐταράχθη καὶ εἶπε· «Πῶς ἔστα, τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γιγνώσκω;»¹. Πολὺ περισσότερον θὰ ἐδυσπιστοῦσεν ἐκεῖνος, ἀφοῦ μάλιστα θὰ τὸ ἐπληροφορεῖτο ἀπὸ γυναῖκα ὑποπτῶν.

5. Διὰ τοῦτο δὲν τοῦ εἶπε τίποτε ἡ Παρθένος καὶ διὰ τοῦτο παρουσιάσθη ὁ ἄγγελος εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν. Ἐρωτᾶται ὅμως· Διατί δὲν ἔκαμε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν Παρθένον καὶ δὲν τὴν εἰδοποίησε μετὰ τὴν σύλληψιν; Διὰ νὰ μὴ στενοχωρῆται καὶ ἀνησυχῆ ὑπερβολικά. Διότι ἦτο φυσικόν, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἐγνώριζε τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν θὰ ὑπέφερε τὴν ἐντροπήν, νὰ ἀποφασίσῃ κάτι κακὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν της καὶ νὰ ἀπαγχοισθῆ ἢ νὰ σφαγῆ. Διότι ἡ Παρθένος ἦτο ἀπολύτως ἐνάρετη. Τὴν ἀρετὴν της δείχνει ὁ Λουκᾶς λέγων ὅτι δὲν ἐκυριεύθη ἀπὸ χαράν, ὅταν ἤκουσε τὸν χαιρετισμὸν τοῦ ἀγγέλου, οὔτε ἐδέχθη μὲ ἀγαλλίασιν τὴν εἶδησιν, ἀλλὰ ἀνησύχησε καὶ ἐζήτησε νὰ μάθῃ ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ χαιρετισμὸς. Ἄν καὶ ἐξηκρίβωσεν ἀπολύτως τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἔπαυσε νὰ στενοχωρῆται, διότι ἐσκέπτετο τὴν ἐντροπήν καὶ δὲν ἐπερίμενε, μὲ ὅσα καὶ ἂν ἔλεγε, νὰ πείσῃ κανένα ἀπὸ τοὺς συνομιλητάς της ὅτι δὲν ὠφείλετο εἰς μοιχείαν αὐτὸ πού συνέβη.

"Ἰν' οὖν ταῦτα μὴ γένηται, ἦλθε πρὸ τῆς συλλήψεως ὁ
 ἄγγελος. Καὶ γὰρ ἔδει ταραχῆς ἐκτὸς εἶναι τὴν νηδὺν ἐκείνην, ἣ
 ὁ πάντων Δημιουργὸς ἐπέβη. Καὶ παντὸς ἀπηλλάχθαι θορύβου
 τὴν ψυχὴν, τὴν καταξιωθείσαν τοιούτων γενέσθαι διάκονον μυ-
 5 στηρίων. Διὰ ταῦτα τῇ μὲν Παρθένῳ πρὸ τῆς κνήσεως, τῷ δὲ Ἰ-
 ωσήφ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ὠδίνων διαλέγεται· ὁ πολλοὶ τῶν ἀφελε-
 στέρων οὐ συνειδότες, διαφωνίαν ἔφασαν εἶναι, διὰ τὸ τὸν μὲν
 Λουκᾶν λέγειν, ὅτι τῇ Μαρίας εὐηγγελίζετο, τὸν δὲ Ματθαῖον,
 ὅτι τῷ Ἰωσήφ, οὐκ εἰδότες ὅτι ἀμφότερα γέγονεν. "Ὅπερ ἀναγ-
 10 καίον παρὰ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν παρατηρεῖν· καὶ γὰρ πολλὰς οὐ-
 τω λύομεν δοκούσας εἶναι διαφωνίας.

"Ἐρχεται τοίνυν ὁ ἄγγελος, θορυβομένου τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ
 γὰρ καὶ τῶν εἰρημένων ἕνεκεν καὶ ἵνα φανῆ αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία,
 ἀναβάλλεται τὴν παρουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον ἔμελλεν ἐκ-
 15 βαίνειν, παραγίνεται λοιπόν.

«Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνε-
 ται τῷ Ἰωσήφ». Ὁρᾶς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐπιείκειαν; Οὐ μόνον ὅτι
 οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐξεῖπέ τι, οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτει-
 ομένη, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίζετο, καὶ αὐτῇ τῇ Παρθένῳ σπου-
 20 δάζων κρύψαι τὴν αἰτίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἐκβαλεῖν αὐτήν, ἤ-
 θελεν, ἀλλ' «Ἀπολύσαι»· τοσοῦτον ἦν ἡμέρος καὶ ἐπιεικῆς ὁ ἀ-
 νήρ. «Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμουμένου, κατ' ὄναρ φαίνεται ὁ ἄγ-
 γελος». Καὶ διὰ τί μὴ φανερώς, καθὼς τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζα-
 χαρία καὶ τῇ Παρθένῳ; Σφόδρα πιστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ οὐκ ἐ-
 25 δεῖτο τῆς ὄψεως ταύτης. Ἡ μὲν γὰρ Παρθένος, ἅτε πολὺ μέγα
 εὐαγγελιζομένη, καὶ τοῦ Ζαχαρίου μείζον, καὶ πρὸ τοῦ πράγμα-
 τος, ἔχρηζε καὶ παραδόξου ὄψεως· οἱ δὲ ποιμένες, ἅτε ἀγροϊ-
 κικώτερον διακείμενοι. Οὗτος δὲ μετὰ τὸν τόκον, τῆς ψυχῆς

Παρουσιάσθη λοιπὸν πρὶν ἀπὸ τὴν σύλληψιν ὁ ἄγγελος, διὰ νὰ μὴ συμβοῦν τὰ παραπάνω. Καὶ διότι ἔπρεπε νὰ μὴ ἀνησυχῆ ἐκείνη ἢ κοιλία, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντός. Καὶ διότι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε ταραχὴν ἢ ψυχὴ, ἢ ὁποία ἐκρίθη ἀξία νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας της εἰς αὐτὰ τὰ μυστήρια. Διὰ τοῦτο συνωμίλησεν ὁ ἄγγελος μὲ τὴν Παρθένον πρὶν ἀπὸ τὴν σύλληψιν, καὶ μὲ τὸν Ἰωσήφ ὅταν ἐπλησίαζεν ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἀφελεῖς δὲν κατενόησαν αὐτά, εἶπαν ὅτι ὑπάρχει διαφωνία, ἐπειδὴ ὁ Λουκᾶς ἀναφέρει ὅτι ὁ ἄγγελος εἰδοποίησε τὴν Μαρίαν, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος λέγει ὅτι εἰδοποίησε τὸν Ἰωσήφ. Ἄγνοοῦν ὅτι ἔγιναν καὶ τὰ δύο. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ τὰ προσέχωμεν αὐτὰ εἰς ὅλην τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων. Διότι ἔτσι θὰ ἐξηγήσωμεν πολλὰς φαινομενικὰς διαφωνίας.

Παρουσιάσθη λοιπὸν ὁ ἄγγελος, ὅταν ἦτο ἀνήσυχος ὁ Ἰωσήφ. Ἀνέβαλε τὴν παρουσίαν του καὶ διὰ τοὺς παραπάνω λόγους καὶ διὰ νὰ φανῆ πόσον συνετὸς ἦτο ὁ Ἰωσήφ. Καὶ παρουσιάσθη, ὅταν ἐπλησίαζε τὸ ὅλον ἔργον εἰς τὸ τέλος του.

«Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ». Βλέπεις πόσον συγκαταβατικὸς ἦτο αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; Ὅχι μόνον δὲν τὴν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸ ἀνεκοίνωσεν εἰς κανένα, οὔτε εἰς ἐκείνην ποῦ ἦτο ὑποπτη, ἀλλὰ τὸ ἐσκέπτετο μόνος του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἀποκρύψῃ τὴν κατηγορίαν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν Παρθένον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν· Ἦθελε νὰ τὴν διώξῃ, ἀλλὰ εἶπεν· «Ἀπολυῖσαι». Ἦθελε νὰ τῆς δώσῃ διαζύγιον. Τόσον εὐγενὴς καὶ συγκαταβατικὸς ἦτο. «Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμουμένου, κατ' ὄναρ φαίνεται ὁ ἄγγελος». Ἀλλὰ διατί δὲν παρουσιάσθη φανερά, ὅπως εἰς τοὺς βοσκούς καὶ εἰς τὸν Ζαχαρίαν καὶ εἰς τὴν Παρθένον; Διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο πολὺ πιστὸς καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ ἄμεσον ἐμφάνισιν. Ἡ Παρθένος βεβαίως, ἐπειδὴ εἰδοποιεῖτο διὰ κάτι τὸ πολὺ σημαντικόν, σημαντικώτερον καὶ ἀπὸ τοῦ Ζαχαρία, καὶ ἐπειδὴ εἰδοποιεῖτο πρὶν νὰ συμβῆ τίποτε, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν. Ἐπίσης καὶ οἱ ποιμένες,

λοιπὸν ὑπὸ τῆς πονηρᾶς ὑποψίας καταληφθείσης καὶ ἐτοίμου οὔσης πρὸς χρηστὰς μεταθέσθαι ἐλπίδας, εἰ φανείη τις ὁ πρὸς τοῦτο ὁδηγῶν, εὐκόλως δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν. Διὸ μετὰ τὴν ὑποψίαν εὐαγγελίζεται, ἵνα αὐτὸ τοῦτο γένηται αὐτῷ τῶν λεγο-
 5 μένων ἀπόδειξις. Τὸ γὰρ μηδενὶ ἐξειπεῖν, ἀλλ' ἂ κατὰ διάνοιαν ἐνεθυμήθη, ταῦτα ἀκούσαι λέγοντος τοῦ ἀγγέλου, ἀναμφισβήτητον αὐτῷ παρείχε σημεῖον τοῦ παρὰ Θεοῦ λέγοντα ἀφίχθαι· αὐτοῦ γὰρ μόνου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας εἰδέναι ἐστίν. Ὅρα γοῦν πόσα γίνεται· καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς φιλοσοφία διαδείκνυται, καὶ
 10 πρὸς τὴν πίστιν αὐτῷ συμβάλλεται τὸ εὐκαίρως λεχθέν, καὶ ὁ λόγος ἀνύποπτος γίνεται, δεικνὺς ὅτι ἔπιθεν ἄπερ εἰκὸς ἦν παθεῖν ἄνδρα.

6. Πῶς οὖν αὐτὸν πιστοῦται ὁ ἄγγελος; Ἀκουσον καὶ θαύμασον τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων. Ἐλθὼν γάρ φησιν· «Ἰωσήφ
 15 υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου». Εὐθέως αὐτὸν ἀναμιμνήσκει τοῦ Δαυὶδ, ὅθεν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν διαταραχθῆναι, διὰ τῆς τῶν προγόνων προσηγορίας τῆς ἐπαγγελίας τῆς πρὸς τὸ ὄλον γένος γενομένης ἀναμνήσας. Ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν υἱὸν Δαυὶδ αὐτὸν ἐ-
 20 κάλεσε;

«Μὴ φοβηθῆς»: καίτοιγε ἀλλαχοῦ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω ποιεῖ, ἀλλ' βουλευομένου τινὸς περὶ γυναικὸς ὅπερ οὐκ ἔδει, ἐπιπληκτικώτερον καὶ μετ' ἀπειλῆς τῷ λόγῳ κέχρηται· καίτοιγε τὸ πρᾶγμα καὶ ἐκεῖ ἀγνοίας ἦν· οὐδὲ γὰρ εἰδὼς ἔλαβε τὴν Σάρραν ἐκεῖ-
 25 νος· ἀλλ' ὅμως ἐπέπληξεν· ἐνταῦθα δὲ ἡμερώτερον. Πολὺ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομουμένων ἦν καὶ τὸ μέσον ἐκατέρων τῶν ἀνδρῶν· διόπερ οὐδὲ ἐπιπλήξεως ἔδει.

1. Ὅταν ἔφθασεν ὁ Ἀβραάμ εἰς τὴν Αἴγυπτον, παρουσίασε τὴν Σάρραν ὡς ἀδελφὴν του. Οἱ αὐλικοὶ τοῦ Φαραῶ «ιδόντες ὅτι καλὴ ἦν σφόδρα, ἐπήνεσαν αὐτὴν πρὸς Φαραῶ καὶ εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον Φαραῶ». Βλ. Γεν. 12, 10 - 20, ἀλλὰ ἐν τέλει ἐπενέβη ὁ Θεός.

διότι ἦσαν ὀλιγώτερον εὐαίσθητοι. Ὁ Ἰωσήφ ὁμως δέχεται εὐκόλως τὴν ἀποκάλυψιν, διότι τοῦ ἔγινε μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐγκυμοσύνης, ὅταν εἶχε πλέον εἰσέλθει εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ καχυποψία καὶ ἦτο ὠριμος νὰ ἀνακτήσῃ ἀγαθὰς ἐλπίδας, ἂν εὐρίσκετο κάποιος πού νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο εἰδοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἄγγελον μετὰ τὴν ὑποψίαν του, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ ἀκριβῶς ἡ ὑποψία του αὐτὴ ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς εἰδήσεως. Διότι τὸ νὰ ἀκούσῃ τὸν ἄγγελον νὰ τοῦ λέγῃ ἐκεῖνα πού ἐσυλλογίσθη μέσα εἰς τὸν νοῦν του καὶ δὲν τὰ ἀνεκοίνωσε σὲ κανένα, ἦτο δι' αὐτὸν ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις ὅτι εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸς πού τοῦ ὠμιλοῦσε. Διότι μόνον ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ γνωρίζῃ τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς. Σκέψου λοιπὸν πόσα ἐπιτυγχάνονται Ἀποδεικνύεται ἡ σύνεσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ ἀνακοίνωσις, πού ἔγινε τὴν κατάλληλον στιγμὴν, τὸν βοηθεῖ νὰ πιστεύσῃ καὶ δὲν γεννᾷ ὑποψίας ὁ λόγος, διότι ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἔπαθεν ὅ,τι ἦτο φυσικὸν νὰ πάθῃ κάθε ἄνθρωπος.

6. Πῶς τὸν ἔπεισε λοιπὸν ὁ ἄγγελος; Ἄκουσε καὶ θαύμασε τὰ σοφὰ λόγια. Ἐπῆγεν εἰς τὸν Ἰωσήφ καὶ τοῦ εἶπεν. «Ἰωσήφ υἱὸς Δαυίδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου». Τοῦ ἔφερεν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὸν Δαυίδ, ἀπὸ τὴν γενεὰν τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, τοῦ ὑπενθυμίζει μὲ τὴν προγονικὴν προσφώνησιν τὴν ὑπόσχεσιν πού ἐδόθη εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἀφήνει νὰ αἰσθανθῇ ἀνησυχίαν. Διὰ τοῦτο τὸν προσεφώνησεν υἱὸν Δαυίδ.

«Μὴ φοβηθῆς». Εἰς ἄλλην περίπτωσιν δὲν ἐνήργησεν ἔτσι ὁ Θεός, ἀλλὰ, ὅταν ἐσκέπτετο κάποιος κάτι πονηρὸν διὰ κάποιαν γυναῖκα, τοῦ ὠμίλησε πολὺ ἐπιτιμητικὰ καὶ αὐστηρά, ἂν καὶ ἦτο καὶ τότε αἰτία ἡ ἄγνοια. Διότι καὶ ἐκεῖνος ¹ ἀπὸ ἄγνοιαν συνευρέθη μὲ τὴν Σάρραν. Παρὰ ταῦτα τὸν ἐπέπληξεν. Ἐδῶ ὁμως ἐνεργεῖ μὲ ἥπιον τρόπον. Διότι ἡ θεία οἰκονομία ἀπέβλεπεν εἰς πολὺ εὐρυτέρους σκοποὺς καὶ ἦτο μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐχρειάζετο οὔτε ἐπίπληξις.

Εἰπὼν δέ, «Μὴ φοβηθῆς», δείκνυσιν αὐτὸν δεδοικότα, μὴ προσκρούσῃ τῷ Θεῷ ὡς μοιχαλίδα ἔχων, ὡς εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδ' ἂν ἐνενόησεν ἐκβαλεῖν. Διὰ πάντων τοίνυν δείκνυσιν, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἄγγελος ἦκει, καὶ ἅπερ ἐνενόησε, καὶ ἅπερ ἔπαθε κατὰ διά-
5 νοιαν, ἅπαντα εἰς μέσον ἐκφέρων καὶ προτιθείς. Εἰπὼν δὲ αὐ-
τῆς τὸ ὄνομα, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγε, «Τὴν γυ-
ναῖκα σου», οὐκ ἂν οὕτω καλέσας, εἰ διέφθαρτο. Γυναῖκα δὲ ἐν-
ταῦθα τὴν μνηστὴν λέγει· ὥσπερ οὖν καὶ γαμβροὺς εἴωθεν ἡ
Γραφή λέγειν καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοὺς μνηστῆρας.

10 Τί δέ ἐστι, «Παραλαβεῖν»; Ἐνδον κατέχειν· ἤδη γὰρ αὐτῷ
τῇ διανοίᾳ ἀπολέλυτο. Ταύτην τὴν ἀπολελυμένην, φησί, κάτε-
χε, ἦν σοι παραδίδωσιν ὁ Θεός, οὐχ οἱ γονεῖς· παραδίδωσι δέ,
οὐκ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς τὸ συνοικεῖν, καὶ παραδίδωσι διὰ τῆς
φωνῆς τῆς ἐμῆς. Ὡσπερ αὐτὴν καὶ ὁ Χριστὸς ὕστερον παρέδω-
15 κε τῷ μαθητῇ, οὕτω καὶ νῦν τῷ Ἰωσήφ. Εἶτα καὶ τὴν ὑπόθε-
σιν αἰνιξάμενος, τὴν μὲν πονηρὰν ὑποψίαν οὐκ εἶπε, σεμνότε-
ρον δὲ καὶ πρεπωδέστερον τῇ τῶν ὠδίνων αἰτία κακείνην ἀνεῖ-
λε, δεικνὺς ὅτι δι' ὅπερ ἐδεδοίκει καὶ ἐκβαλεῖν ἤθελε, δι' αὐτὸ
μὲν οὖν τοῦτο καὶ λαβεῖν καὶ κατασχεῖν ἔνδον ἂν εἶη δίκαιος, ἐκ
20 περιουσίας λύων τὴν ἀγωνίαν. Οὐ γὰρ μόνον παρανόμου, φησὶν,
ἀπήλλακται μίξεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν κυεῖ. Μὴ τοίνυν τὸν
φόβον ἐκλύσης μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνου μειζόνως· «Τὸ γὰρ
ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου».

Παράδοξον τὸ εἰρημένον, ὑπερβαῖνον ἀνθρώπινον λογι-
25 σμὸν καὶ ἀνώτερον τῶν τῆς φύσεως νόμων. Πῶς οὖν πιστεύσει

Ἡ φράσις, «Μὴ φοβηθῆς», ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἐφοβεῖτο μήπως δυσαρεστήσῃ τὸν Θεόν, ἂν συγκατοικῆ μὲ μοιχαλίδα. Διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχεν αὐτὸς ὁ φόβος, οὔτε θὰ διενοεῖτο νὰ τὴν ἀποπέμψῃ. Κάμνει λοιπὸν φανερὸν μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ὁ ἄγγελος, μὲ τὸ ὅτι δηλ. παρουσίασε καὶ ἐφάνερωσε ὅλα ὅσα ἐσκέφθη καὶ ὅσα ἐσυλλογίσθη ὁ Ἰωσήφ, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀφοῦ εἶπε τὸ ὄνομα τῆς Παρθένου, δὲν ἐσταμάτησεν εἰς αὐτό, ἀλλὰ ἐπρόσθεσε· «Τὴν γυναῖκά σου». Δὲν θὰ τὴν ἐχαρακτήριζεν ἔτσι, ἂν εἶχε γίνῃ ἀνήθικη. Γυναῖκα ὀνομάζει ἐδῶ τὴν μνηστήν. Συνηθίζει ἐπίσης ἡ Ἁγία Γραφή νὰ ἀποκαλῆ γαμβροὺς καὶ τοὺς μνηστευμένους, προτοῦ νὰ γίνῃ ὁ γάμος των.

Ἄλλὰ τί σημαίνει «Παραλαβεῖν»; Νὰ τὴν κρατήσῃ εἰς τὸ σπίτι του. Διότι τὴν εἶχεν ἤδη ἀπομακρύνει μὲ τὴν σκέψιν του. Αὐτὴν, λέγει, τὴν ὁποῖαν ἔχεις ἀπομακρύνει, τὴν ὁποῖαν σοῦ παραδίδει ὁ Θεὸς καὶ ὄχι οἱ γονεῖς της, νὰ τὴν κρατήσῃς. Καὶ σοῦ τὴν παραδίδει ὄχι διὰ γάμον, ἀλλὰ διὰ νὰ συγκατοικῆς. Καὶ σοῦ τὴν παραδίδει μὲ τὴν ἰδικὴν μου φωνήν. Ὅπως τὴν παρέδωσε καὶ ὁ Χριστὸς ἀργότερα εἰς τὸν μαθητὴν του, ἔτσι τὴν παραδίδει καὶ ὁ ἄγγελος τῶρα εἰς τὸν Ἰωσήφ. Ἐπειτα ὠμίλησεν ἐμμέσως διὰ τὸ ζήτημα καὶ δὲν ἔκαμε λόγον διὰ τὴν καχυποψίαν, ἀλλὰ ἀπήλλαξε τὴν Παρθένον μὲ τρόπον εὐγενῆ καὶ διακριτικὸν ἀπὸ τὴν κατηγορίαν διὰ τὴν ἐγκυμοσύνην της καὶ ἔδειξεν ὅτι, διὰ τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο καὶ ἤθελε νὰ τὴν ἀποπέμψῃ, δι' αὐτὸν ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ τὴν παραλάβῃ καὶ νὰ τὴν κρατήσῃ εἰς τὸ σπίτι του. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον διέλυσε πλήρως τὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἰωσήφ. Διότι, λέγει, ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἔνοχος διὰ παράνομον συνεύρεσιν, ἀλλὰ ἔμεινεν ἔγκυος μὲ ὑπερφυσικὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο πρέπει ὄχι ἀπλῶς νὰ ἀποβάλλῃ τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεσθαι μεγάλην χαράν· «Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου».

Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι παράδοξα, εὐρίσκονται πέραν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν καὶ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νό-

ὁ τούτων ἄπειρος τῶν διηγημάτων ἀνήρ; Ἐκ τῶν παρελθόντων, φησίν, ἀπὸ τῶν ἀποκαλύψεων. Διὰ γὰρ τοῦτο τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ πάντα ἐξελάκυσεν, ἅπερ ἔπαθεν, ἅπερ ἔδεισεν, ἅπερ ποιῆσαι ἐβουλεύσατο, ἵνα ἐξ ἐκείνων καὶ τοῦτο πιστώσῃται· μᾶλλον δέ, οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὸν ἐπάγεται. «Τέξεται δέ», φησίν, «υἰόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν».

Μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου, νομίσης ἀλλοτριὸν σε τῆς διακονίας εἶναι τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γὰρ καὶ εἰς τὴν γέννησιν οὐδὲν συντελεῖς, ἀλλ' ἀνέπαφος ἔμεινεν ἢ Παρθένος, ὅμως ὅπερ ἐστὶ πατὴρ ἴδιον, οὐ λυμαινόμενον τὸ τῆς παρθενίας ἀξίωμα, τοῦτό σοι δίδωμι, τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ τικτομένῳ· σὺ γὰρ αὐτὸν καλέσεις. Εἰ γὰρ καὶ μὴ σὸς ὁ τόκος, ἀλλὰ τὰ πατὴρ ἐπιδείξῃ περὶ αὐτόν. Διὰ τοῦτό σε καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ὀνόματος θέσεως εὐθέως οἰκειῶ τῷ τικτομένῳ. Εἶτα, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τούτου πατέρα τις ὑποπτεύσῃ, ἄκουσον τὰ ἐξῆς πῶς μετὰ ἀκριβείας τίθησι. «Τέξεται», φησίν, «υἰόν»· οὐκ εἶπε, Τέξεταιί σοι, ἀλλ' ἀπλῶς, «Τέξεται», μετέωρον αὐτὸ θεῖς· οὐ γὰρ αὐτῷ ἔτικτεν, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένη πάσῃ.

7. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα ἐκ τῶν οὐρανῶν ἦλθε κομίζων ὁ ἄγγελος, καὶ ἐντεῦθεν δεικνὺς θαυμαστὸν ὄντα τὸν τόκον, τῷ τὸν Θεὸν εἶναι τὸν τὴν προσηγορίαν ἄνωθεν πέμποντα διὰ τοῦ ἀγγέλου τῷ Ἰωσήφ. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀπλῶς ἦν, ἀλλὰ μυρίων ἀγαθῶν θησαυρός. Διὸ καὶ ἐρμηνεύει τοῦτο ὁ ἄγγελος καὶ χρησ-
25 τὰς ὑποτείνει ἐλπίδας, καὶ ταύτῃ πρὸς πίστιν αὐτὸν ἐπαγόμενος. Πρὸς γὰρ ταῦτα ἐπιρρέπεστερον εἰώθαμεν ἔχειν· διὸ καὶ μᾶλλον αὐτοῖς πιστεύειν φιλοῦμεν. Ἐκ πάντων τοίνυν κατασκευάσας τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων, ἀπὸ τῶν μελλόν-

μους. Πῶς θὰ τὰ πιστεύσῃ ὁμῶς ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τὰ ἀκούει διὰ πρώτην φοράν; Ἐκ τὰ περασμένα, λέγει, ἀπὸ ὅσα τοῦ ἀπεκάλυψεν ὁ ἄγγελος. Διότι δι' αὐτὸν τὸν λόγον τοῦ ἀπεκάλυψεν ὅσα ἐσυλλογίσθη, ὅσα ὑπέφερον, ὅσα ἐφοβήθη, ὅσα ἐσκέφθη νὰ κάμῃ, διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὸ παρὸν ζήτημα. Καὶ δὲν τὸν πείθει μόνον ἀπὸ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα. «Τέξεται δέ», λέγει, «υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν».

Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δὲν ἔχεις καθῆκον νὰ τοῦ προσφέρῃς τὰς ὑπηρεσίας σου ὡς οἰκογενειάρχης. Διότι, ἂν καὶ δὲν συνέβαλες καθόλου εἰς τὴν γέννησιν, ἂν καὶ ἡ Παρθένος παρέμεινε παρθένος, σοῦ δίδω τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν πατέρα καὶ δὲν θίγει τὴν ιδιότητα τῆς παρθένου, νὰ δώσῃς τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Ἐσὺ λοιπὸν θὰ τοῦ δώσῃς τὸ ὄνομα. Διότι, ἂν καὶ δὲν εἶναι παιδί σου, θὰ ἐνεργῆς ὡς πατέρας του. Διὰ τοῦτο σοῦ ἀναθέτω νὰ τοῦ δώσῃς τὸ ὄνομα, διὰ νὰ σὲ συνδέσω ἀμέσως μὲ τὸ νεογέννητον. Ἄκουσε τώρα μὲ πόσῃ ἀκρίβειαν ἐτακτοποίησε τὰ ὑπόλοιπα, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ὁ Ἰωσήφ εἶναι πατέρας. «Τέξεται», λέγει, «υἱόν». Θὰ γεννήσῃ υἱόν. Δὲν εἶπε, θὰ σοῦ γεννήσῃ, ἀλλὰ ἀπλῶς, «Τέξεται», καὶ τὸ ἄφησεν ἄοριστον. Διότι δὲν θὰ ἐγεννοῦσε δι' αὐτόν, ἀλλὰ διὰ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην.

7. Διὰ τοῦτο ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα ὁ ἄγγελος ἀπὸ τοὺς οὐρανούς καὶ ἔδειξε καὶ μὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν, μὲ τὸ νὰ ἀποστείλῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς οὐρανούς διὰ τοῦ ἀγγέλου εἰς τὸν Ἰωσήφ τὸ ὄνομα, ὅτι ἡ ἐγκυμοσύνη ὀφείλεται εἰς θαῦμα. Διότι καὶ τὸ ὄνομα ἀκόμη δὲν ἦτο κάτι τὸ ἀσήμαντον, ἀλλὰ εἶναι θυσσαυροφυλάκιον ἀπειρῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο τὸ ἐρμηνεύει ὁ ἄγγελος καὶ δημιουργεῖ ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ βοηθεῖ αὐτόν καὶ μὲ αὐτόν τὸν τρόπον νὰ σκεφθῇ. Διότι ἐπηραζόμεθα συνήθως ἀπὸ αὐτά. Διὰ τοῦτο συνήθως πιστεύομεν περισσότερο μὲ τὴν βοήθειαν καὶ αὐτῶν. Ἀφοῦ ἐνίσχυσε τὴν πίστιν του μὲ ὅλα αὐτά, μὲ τὰ παρελθόντα, μὲ τὰ μέλλοντα, μὲ τὰ παρόντα, μὲ τὴν τι-

των, ἀπὸ τῶν ἐνεστώτων, ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς, εἰσάγει καὶ τὸν προφήτην εὐκαίρως τούτοις ἅπασι ψηφίζόμενον. Πρὶν ἢ δὲ αὐτὸν εἰσαγαγεῖν, τὰ μέλλοντα τῇ οἰκουμένῃ δι' αὐτοῦ συμβῆσεσθαι ἀγαθὰ προαναφωνεῖ. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἀμαρτιῶν 5 ἀπαλλαγὴ καὶ ἀναίρεσις. «Αὐτὸς γὰρ σώσει», φησί, «τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν».

Καὶ ἐνταῦθα τὸ παράδοξον ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ πολέμων αἰσθητῶν, οὐδὲ βαρβάρων, ἀλλὰ ὁ πολλῶ τούτων μεῖζον ἦν, ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν εὐαγγελίζεται· ὁ μηδενί ποτε ἔμπρο- 10 σθεν ἐγένετο δυνατόν. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησί, «Τὸν λαὸν αὐτοῦ», εἶπε, καὶ οὐχὶ καὶ τὰ ἔθνη προσέθηκεν; Ἴνα μὴ προήξη τὸν ἀκροατὴν τέως. Τῷ γὰρ συνετῶς ἀκροωμένῳ καὶ τὰ ἔθνη ἠνίξατο. Λαὸς γὰρ αὐτοῦ οὐχ οἱ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προσιόντες καὶ δεχόμενοι τὴν παρ' αὐτοῦ γνῶσιν.

15 Σκόπει δὲ πῶς αὐτοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα ἡμῖν παρήνοιξε, λαὸν αὐτοῦ καλῶν τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν. Τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἄλλο δεικνύοντος ἐστίν, ἢ ὅτι Θεοῦ Παῖς ὁ τικτόμενος καὶ περὶ τοῦ τῶν ἄνω βασιλέως ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ ἀμαρτήματα ἀφιέναι ἑτέρας ἐστὶ δυνάμεως, ἀλλ' ἢ τῆς οὐσίας μόνης ἐ- 20 κείνης.

Ἐπεὶ οὖν τοσαύτης ἀπελαύσαμεν δωρεᾶς, πάντα ποιῶμεν, ὥστε μὴ τὴν εὐεργεσίαν καθυβρίσαι τὴν τοσαύτην. Εἰ γὰρ καὶ πρὸ τῆς τιμῆς ταύτης ἄξια κολάσεως τὰ γινόμενα ἦν, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὴν ἄφατον ταύτην εὐεργεσίαν.

25 Καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς λέγω νῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὺς ὄρω μετὰ τὸ βάπτισμα ῥαθυμότερον τῶν ἀμνήτων διατελοῦντας, καὶ οὐδὲν ἔχοντας ἴδιον γνῶρισμα πολιτείας. Διὰ τοι τοῦτο οὐκ ἐν ἀγορᾷ, οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ δυνατόν εἶδέναι ταχέως, τίς μὲν ὁ πιστός, τίς δὲ ὁ μὴ πιστός, πλὴν εἴ τις κατὰ τὸν καιρὸν ἐπισταίη

μὴν ποῦ τοῦ ἔκαμε, παρουσιάζει καὶ τὸν προφήτην εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ ἐπικυρώνη ὅλα αὐτά. Προτοῦ νὰ τὸν παρουσιάσῃ ὅμως, προλέγει τὰ ἀγαθὰ ποῦ θὰ κερδίσῃ ἡ οἰκουμένη διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας καὶ κατάργησις αὐτῶν. «Αὐτὸς γάρ», λέγει, «σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν».

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὑποδηλώνεται τὸ θαῦμα. Διότι δὲν ὑπόσχεται ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πολέμους ἢ ἀπὸ βαρβάρους, ἀλλὰ κάτι τὸ πολὺ σημαντικώτερον· ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας. Αὐτὸ κανεῖς δὲ τὸ κατώρθωσε ποτὲ προηγουμένως. Ἀλλὰ διὰ τί, θὰ ἔλεγε κανεῖς, εἶπε «Τὸν λαὸν αὐτοῦ» καὶ δὲν εἶπεν ὅλους τοὺς λαούς; Διὰ νὰ μὴ κάμῃ διστακτικὸν τὸν ἀκροατὴν του ἐκείνην τὴν στιγμήν. Ἀλλὰ διὰ τὸν συνετὸν ἀκροατὴν ἀνεφέρετο εἰς ὅλους τοὺς λαούς. Διότι λαὸς του δὲν εἶναι μόνον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅσοι πιστεύουν καὶ δέχονται τὴν διδασκαλίαν του.

Πρόσεξε πῶς μᾶς ἐφανέρωσε τὴν ἐξουσίαν του μὲ τὸ νὰ χαρακτηρίσῃ λαὸν του τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἀποδεικνύει τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ὁ γεννώμενος εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὸν διὰ τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν. Διότι κανεῖς ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συγχωρῇ ἀμαρτίας.

Ἀφοῦ λοιπὸν εὐεργετήθημεν τόσον πολὺ, ἄς κάμνωμεν τὸ πᾶν, ὥστε νὰ μὴ φαινώμεθα ἀχάριστοι πρὸς τόσῃν εὐεργεσίαν. Διότι, ἀφοῦ ἡ διαγωγὴ μας ἄξιζε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κόλασιν πρὶν ἀπὸ αὐτὴν τὴν πρωτοφανῆ εὐεργεσίαν, θὰ ἀξίζη πολὺ περισσότερον μετὰ ἀπὸ αὐτὴν.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἄνευ σοβαροῦ λόγου, ἀλλὰ τὰ λέγω, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι πολλοὶ γίνονται μετὰ τὸ βάπτισμα περισσότερον ἀδιάφοροι ἀπὸ τοὺς ἀβαπτίστους καὶ στεροῦνται τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Χριστιανοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ κανεῖς ἀμέσως οὔτε εἰς τὴν ἀγορὰν οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν ποῖος εἶναι καὶ ποῖος δὲν εἶναι πιστός, ἐκτὸς ἂν προσέξῃ κανεῖς κατὰ τὴν ὥραν τῆς τελέ-

τῶν μυστηρίων, καὶ ἴδοι τοὺς μὲν ἐκβαλλομένους, τοὺς δὲ ἔνδον
 μένοντας. Ἐχρῆν δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τρόπου
 γνωρίζεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἀξιώματα, εἰκότως ἀπὸ τῶν
 ἔξωθεν περικειμένων τεκμηρίων ἐστὶ κατάδηλα· τὰ δὲ ἡμέτερα
 5 ἀπὸ τῆς ψυχῆς εἶναι γνώριμα χρή. Τὸν γὰρ πιστὸν οὐκ ἀπὸ τῆς
 δωρεᾶς χρή φαίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς τῆς και-
 νῆς. Τὸν πιστόν, φωστήρα δεῖ εἶναι τοῦ κόσμου καὶ ἄλας. Ὅ-
 ταν δὲ μηδὲ σαυτῷ φαίνης, μηδὲ τὴν οἰκείαν σηπεδόνα ἐπισφίγ-
 γης, πόθεν σε εἰσόμεθα λοιπόν; ὅτι τῶν ναμάτων ἐπέβης τῶν ἱε-
 10 ρῶν; Ἀλλὰ τοῦτό σοι κολάσεως ἐφόδιον γίνεται. Τιμῆς γὰρ μέγε-
 θος τοῖς οὐκ ἀξίως τῆς τιμῆς ζῆν προαιρουμένοις προσθήκη τιμω-
 ρίας ἐστὶ. Τὸν γὰρ πιστὸν οὐκ ἀφ' ὧν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν αὐτὸς εἰσῆνεγκε λάμπειν δίκαιον, καὶ πανταχόθεν
 εἶναι γνώριμον, ἀπὸ τοῦ βαδίσματος, ἀπὸ τοῦ βλέμματος, ἀπὸ
 15 τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς φωνῆς. Ταῦτα δὲ εἶπον, οὐχ ἵνα πρὸς ἐ-
 πίδειξιν, ἀλλ' ἵνα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁρώντων ἑαυτοὺς ρυθμί-
 σωμεν. Νῦν δὲ ὅθεν ἂν ζητήσω σε ἐπιγνώναι, πανταχοῦ σε ἀπὸ
 τῶν ἐναντίων εὐρίσκω φαινόμενον. Ἄν τε γὰρ ἀπὸ τοῦ τόπου
 βουληθῶ σε καταμαθεῖν, ἐν ἵπποδρομίῳ καὶ θεάτροις καὶ πα-
 20 ρανομίαις ὁρῶ διημερεύοντα, ἐν πονηροῖς συλλόγοις τοῖς ἐν
 ἀγορᾷ, καὶ ἀνθρώπων συνουσίαις διεφθαρμένων· ἂν τε ἀπὸ τοῦ
 σχήματος τῆς ὄψεως, ἀνακαγχάζοντα βλέπω διηνεκῶς καὶ δια-
 λελυμένον, καθάπερ σεσηρυῖαν ἑταιρίδα καὶ ἀπολελυμένην· ἂν
 τε ἀπὸ τῶν ἱματίων, τῶν ἐπὶ σκηνῆς οὐδὲν ἄμεινον διακείμε-
 25 νον ὁρῶ· ἂν τε ἀπὸ τῶν ἐπομένων, παρασίτους περιφέρεις καὶ

σεως τῶν μυστηρίων καὶ ἰδῆ ἄλλους νὰ ἐξέρχωνται καὶ ἄλλους νὰ παραμένουν μέσα. Ἐπρεπεν ὁμως νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τοὺς τρόπους των, ὄχι ἀπὸ τὸν τόπον. Διότι ὀρθῶς τὰ κοσμικὰ ἀξιώματα γίνονται ὀλοφάνερα ἀπὸ ἐξωτερικὰ τεκμήρια. Ἡ ἰδική μας ἀξία ὁμως πρέπει νὰ πηγάζη ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Διότι ὁ πιστὸς πρέπει νὰ διακρίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ μυστήρια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνακαίνησιν τῆς ζωῆς του. Ὁ πιστὸς πρέπει νὰ εἶναι πηγὴ φωτὸς καὶ ἄλας τοῦ κόσμου. Ὅταν ὁμως δὲν εἶσαι εἰλικρινῆς οὔτε μὲ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ὅταν δὲν περιορίζῃς τὴν γάγγραιναν ἀπὸ ποῦ θὰ σὲ γνωρίσωμεν τέλος πάντων; Ἀπὸ τὸ ὅτι ἔλαβες τυπικῶς μέρος εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας; Αὐτὸ ὁμως καταλήγει νὰ εἶναι αἰτία τιμωρίας σου. Διότι τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα ἐπισύρουν μεγαλυτέραν ποινὴν δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπιλέγουν τρόπον ζωῆς ἀνάξιον τοῦ ἀξιώματός των. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀκτινοβολῆ ὁ πιστὸς ὄχι μόνον μὲ ὅσα τοῦ ἔδωσεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα ἐπιτελεῖ ὁ ἴδιος, καὶ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὰ πάντα, ἀπὸ τὸ βάδισμα, ἀπὸ τὸ βλέμμα, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν, ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν. Αὐτὰ τὰ λέγω διὰ νὰ ἐπιδιώκωμεν εἰς τὴν ζωὴν μας ὄχι τὴν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν ἐκείνων ποὺ μᾶς βλέπουν. Τώρα ὁμως, ἀπὸ ὅποιαν ἐκδήλωσίν σου ζητήσω νὰ γνωρίσω τὴν νοοτροπίαν σου, σὲ εὐρίσκω πάντοτε νὰ ἐκδηλώνεσαι μὲ τὰ ἀντίθετα. Ἄν π.χ. θελήσω νὰ σὲ κρίνω μὲ κριτήριον τὸν τόπον, σὲ εὐρίσκω νὰ διέρχῃσαι τὴν ἡμέραν σου εἰς ἵπποδρόμια καὶ θέατρα καὶ ἁμαρτωλοὺς τόπους, εἰς ἐπιληψίμους συγκεντρώσεις εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς συναναστροφὰς μὲ διεφθαρμένους ἀνθρώπους· ἂν σὲ κρίνω μὲ κριτήριον τὸ ὕψος τοῦ προσώπου σου, σὲ βλέπω νὰ καγχάζῃς συνεχῶς καὶ νὰ εἶσαι ἀφηρημένος ὡσὰν γελοία καὶ ἐγκαταλελειμμένη ἑταίρα. Ἄν ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σου, σὲ βλέπω νὰ μὴ εὐρίσκεσαι εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς θεατρίνους· ἂν ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς σου, ἔχεις κοντὰ σου παρασίτους καὶ κόλακας· ἂν ἀπὸ τὰ λόγια σου, δὲν σὲ ἀκούω νὰ λέγῃς κάτι τὸ συνετόν,

κόλακας· ἂν τε ἀπὸ τῶν ῥημάτων, οὐδὲν ὑγιές, οὐδὲν ἀναγκαῖον, οὐδὲ συνέχον ἡμῶν τὴν ζωὴν ἀκούω φθεγγόμενον· ἂν τε ἀπὸ τῆς τραπέζης μείζων ἐντεῦθεν ἢ κατηγορία φανεῖται.

8. Πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, δυνήσομαί σε ἐπιγνῶναι τὸν πιστόν, τῶν εἰρημένων ἀπάντων τὰναντία ψηφίζομένων; Καὶ τί λέγω τὸν πιστόν; Οὐδὲ γὰρ εἰ ἄνθρωπος εἶ, σαφῶς δύναμαι μαθεῖν. Ὅταν γὰρ λακτίζης μὲν ὥσπερ ὄνος, σκιρτᾶς δὲ ὥσπερ ταῦρος, χρεμετίζης δὲ ἐπὶ γυναιξίν ὥσπερ ἵππος· καὶ γαστριμαργῆς μὲν ὥσπερ ἄρκτος, παιίνης δὲ τὴν σάρκα ὥσπερ ἡμίονος· μνησικακῆς δὲ ὥσπερ κάμηλος· καὶ ἀρπάξης μὲν ὡς λύκος, ὀργίζῃ δὲ ὡς ὄφις, πλήττης δὲ ὡς σκορπίος, ὑπουλος δὲ ἥς ὥσπερ ἀλώπηξ, ἰὸν δὲ πονηρίας διατηρῆς, ὥσπερ ἀσπίς καὶ ἔχισ, πολεμῆς δὲ κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὥσπερ ὁ πονηρός δαίμων ἐκεῖνος· πῶς δυνήσομαί σε μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀριθμεῖν οὐχ ὄρων ἐν σοὶ τῆς τοιαύτης φύσεως τοὺς χαρακτῆρας; Κατηχομένου γὰρ καὶ πιστοῦ διαφορὰν ζητῶν, κινδυνεύω μὴδὲ ἀνδρὸς καὶ θηρίου εὐρεῖν διαφορὰν. Τί γὰρ σε εἶπω; Θηρίον; Ἄλλὰ τὰ θηρία ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαττωμάτων κατέχεται· σὺ δὲ ὁμοῦ συμφορήσας πάντα, πορρωτέρω τῆς ἐκείνων ἀλογίας ὀδεύεις.

20 Ἄλλὰ δαίμονά σε προσεῖπω; Ἄλλὰ δαίμων οὔτε γαστρὸς δουλεύει τυραννίδι, οὔτε χρημάτων ἐρᾶ. Ὅταν οὖν καὶ θηρίων καὶ δαιμόνων ἐλαττώματα πλείονα ἔχῃς, πῶς σε ἄνθρωπον καλέσομεν, εἰπέ μοι; Εἰ δὲ ἄνθρωπόν σε οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, πῶς σε προσερούμεν πιστόν; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὔτω διακείμενοι κακῶς, οὐδὲ ἐννοοῦμεν τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὴν ἀμορφίαν, οὐδὲ καταμανθάνομεν αὐτῆς τὸ δυσειδές. Ἄλλ' ἐν κουρείῳ μὲν καθήμενος, καὶ τὴν κόμην ἀποκείρων, τὸ κάτοπτρον λαβὼν περισκοπεῖς μετὰ ἀκριβείας τὴν τῶν τριχῶν σύνθεσιν, καὶ τοὺς

οὔτε τὸ ἀπαραίτητον, οὔτε τὸ σπουδαῖον διὰ τὴν ζωὴν μας. Ἄν ἀπὸ τὰ φαγητά σου, ἢ ἐπὶ κρισις εἰς τὸν τομέα αὐτὸν θὰ εἶναι μεγαλυτέρα.

8. Ἄπὸ τί λοιπόν, ἀπάντησέ μου, θὰ ἠμπορέσω νὰ ἀναγνωρίσω ἐσένα τὸν πιστόν, ἀφοῦ ὅλα τὰ παραπάνω βεβαιώσουν τὸ ἀντίθετον; Ἄλλὰ διατί ὁμιλῶ περὶ πιστοῦ; Ἄφοῦ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐννοήσω μετὰ βεβαιότητος ἂν εἶσαι ἄνθρωπος. Ὅταν λακτίζης ὡσάν ὄνος καὶ πηδᾷς ὅπως ὁ ταῦρος καὶ χρεμετίζης διὰ τὰς γυναῖκας ὅπως ὁ ἵππος καὶ εἶσαι λαίμαργος ὅπως ἡ ἄρκτος καὶ παχύνης τὸ σῶμα σου ὡσάν ἡμίονος καὶ μνησικακῆς ὡσάν καμήλα καὶ ἀρπάζης ὅπως ὁ λύκος, ὀργίζεσαι ὅπως ὁ ὄφις, δαγκώνης ὅπως ὁ σκορπιός, εἶσαι ὕπουλος ὅπως ἡ ἄλεπου, ἔχης μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σου δηλητήριον ὅπως ἡ κόμπρα καὶ ἡ ἔχιδνα καὶ διεξάγης πόλεμον κατὰ τῶν ἀδελφῶν σου ὅπως ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος διάβολος, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ σὲ ὑπολογίζω μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ βλέπω νὰ ἔχης αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ χαρακτηριστικά; Ἐνῶ ἀναζητῶ τὴν διαφορὰν μετὰ τῶν πιστοῦ καὶ κατηχουμένου, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μὴ εὔρω διαφορὰν μετὰ τῶν ἀνθρώπου καὶ θηρίου. Τί νὰ σὲ ὀνομάσω λοιπόν; Θηρίον; Τὰ θηρία ὅμως ἔχουν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα. Ἐσὺ, ἀντιθέτως, ἀφοῦ τὰ συνεκέντρωσες ὅλα μαζί, προχωρεῖς πέραν ἀπὸ τὴν ζωώδη κατάστασιν ἐκείνων. Νὰ σὲ ἀποκαλέσω σατανᾶν; Ἄλλὰ ὁ σατανᾶς οὔτε κοιλιόδουλος εἶναι οὔτε εἶναι ἐρωτευμένος μὲ τὰ χρήματα. Ἀπάντησέ μου λοιπόν. Πῶς θὰ σὲ ἀποκαλῶ ἄνθρωπον, ὅταν ἔχης περισσότερα ἐλαττώματα ἀπὸ τὰ θηρία καὶ ἀπὸ τὸν σατανᾶν; Καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σὲ λέγω ἄνθρωπον, πῶς θὰ σὲ ἀποκαλέσω πιστόν; Καὶ τὸ χειρότερον εἶναι βεβαίως ὅτι, ἐπειδὴ ἔχομεν τόσην κακίαν, δὲν ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ἡ ψυχὴ μας ἔχασε τὴν ὁμορφίαν της, οὔτε κατανοοῦμεν τὴν ἀσχήμιαν της. Ἄλλὰ ὅταν εὐρίσκεσαι εἰς τὸ κουρεῖον καὶ περιποιεῖσαι τὴν κόμην σου, παίρνεις τὸν καθρέπτην καὶ ἐξετάζεις μὲ μεγάλην προσοχὴν τὴν γενικὴν εἰκόνα τῶν μαλ-

παρεστῶτας ἐρωτᾶς καὶ τὸν ἀποκείροντα αὐτόν, εἰ καλῶς τὰ πρὸς τῷ μετώπῳ συνέθηκε· καὶ γέρον ὢν πολλάκις, οὐκ αἰσχύνῃ νεωτερικαῖς φαντασίαις ἐπιμαινόμενος· τῆς δὲ ψυχῆς ἡμῶν οὐκ ἀμόρφου μόνον, ἀλλὰ καὶ θηριομόρφου, καὶ Σκύλλης τινὸς
 5 ἢ Χιμαίρας, κατὰ τὸν ἔξω μῦθον, γεγεννημένης, οὐδὲ μικρὸν αἰσθανόμεθα. Καίτοιγε καὶ ἐνταῦθα κάτοπτρον ἔστι πνευματικόν, καὶ πολλῶν βέλτιον ἐκείνου καὶ χρησιμώτερον· οὐδὲ γὰρ δεικνυσι τὴν ἀμορφίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετατίθησιν αὐτὴν πρὸς κάλλος ἀμήχανον, ἂν θέλωμεν.

10 Τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν μνήμη καὶ τῆς μακαρίας ζωῆς αὐτῶν ἱστορία, ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντες νόμοι. Καὶ βουληθῆς ἅπαξ μόνον ἰδεῖν εἰς τὰς τῶν ἀγίων ἐκείνων εἰκόνας, καὶ τὸ δυσειδὲς ὄψει τῆς διανοίας τῆς σῆς, καὶ ἰδὼν οὐδενὸς δεήσῃ λοιπὸν ἐτέρου εἰς τὸ ἀπαλ-
 15 λαγῆναι τῆς αἰσχροτήτος ταύτης. Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο χρήσιμον ἡμῖν τὸ κάτοπτρον, καὶ ῥαδίαν ποιεῖ τὴν μετάθεσιν.

Μηδεὶς τοίνυν ἐν τῇ τῶν ἀλόγων μενέτω μορφῇ. Εἰ γὰρ ὁ δούλος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς οὐκ εἰσέρχεται, ὅταν αὐτὸς καὶ θηρίον γένῃ, πῶς δυνήσῃ τῶν προθύρων ἐπιβῆναι ἐκείνων; Καὶ
 20 τί λέγω θηρίον; Θηρίου μὲν παντὸς χαλεπώτερος ὁ τοιοῦτός ἐστιν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, καίτοι κατὰ φύσιν ὄντα ἄγρια, ἀνθρωπίνης ἀπολαύσαντα τέχνης, πολλάκις ἡμερα γίνεται· σὺ δὲ ὁ τὴν ἐκείνων θηριωδίαν τὴν κατὰ φύσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν ἡμερότητα μεταβαλὼν, ποίαν ἔξεις ἀπολογίαν, τὴν σεαυτοῦ πρα-
 25 ὄτητα τὴν κατὰ φύσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν θηριωδίαν ἐξαγαγών; Καὶ τὸ μὲν ἄγριον φύσει δεικνὺς ἡμερον, σαυτὸν δὲ τὸν ἡμερον φύσει, παρὰ φύσιν ἄγριον ἰστάς; Καὶλέοντα μὲν τιθασσεύων καὶ χειροθήη ποιῶν, τὸν δὲ θυμὸν τὸν σὸνλέοντος ἀγριώτερον κατασκευάζων; Καίτοι δύο ἐκεῖ τὰ κωλύματα, καὶ τὸ λογισμοῦ

λιῶν σου καὶ ἐρωτᾶς τοὺς παρευρισκομένους καὶ τὸν κουρέα τὸν ἴδιον ἐὰν ἐτακτοποίησεν ὠραῖα τὸ ἐμπρόσθιον τμήμα της. Καί, ἂν καὶ εἶσαι γέρος, δὲν ἐντρέπεσαι νὰ ἐπιδιώκῃς συχνὰ νεανικὴν ἐμφάνισιν. Καὶ δὲν ἀντιλαμβάνομεθα καθόλου ὅτι ἡ ψυχὴ μας δὲν ἔχασεν ἀπλῶς τὴν ὁμορφίαν της, ἀλλὰ ἔγινε θηριόμορφος, ἔγινε, κατὰ τὸν εἰδωλολατρικὸν μῦθον, Σκύλλα ἢ Χίμαιρα. Ἐὰν καὶ ὑπάρχει βεβαίως καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πνευματικὸς καθρέπτης, καὶ μάλιστα πολὺ καλύτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ χρησιμώτερος. Διότι δὲν δείχνει μόνον ἂν ἔχασε τὴν ὁμορφίαν της, ἀλλὰ, ἂν θέλωμεν, τῆς δίδει καὶ κάλλος ἀπίστευτον.

Ὁ καθρέπτης αὐτὸς εἶναι ἡ μνήμη τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀναμαρτήτου ζωῆς των, ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν, οἱ νόμοι, τοὺς ὁποίους μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεός. Ἐὰν θελήσῃς νὰ ρίψῃς ἓνα μόνον βλέμμα εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἐκείνων, θὰ ἀντιληφθῆς τὴν ἀσχήμιαν τοῦ χαρακτῆρος σου καὶ, ὅταν τὴν ἀντιληφθῆς, δὲν θὰ σοῦ χρειασθῆ πλέον τίποτε ἄλλο διὰ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἀσχήμιαν αὐτὴν. Μᾶς εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμος ὁ καθρέπτης καὶ κάμνει εὐκόλην τὴν βελτίωσιν.

Ἄς μὴ διατηρήσῃ λοιπὸν κανεὶς τὴν μορφήν θηρίου. Διότι, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος, ὅταν γίνῃ θηρίον, νὰ διαβῆ τὴν πύλην τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ὁ δοῦλος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σπίτι τοῦ κυρίου του; Ἄλλὰ διατί ὁμιλῶ περὶ θηρίου; Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι χειρότερος ἀπὸ θηρίον. Διότι ἐκεῖνα, ἂν καὶ εἶναι ἐκ φύσεως ἄγρια, ἐξημερώνονται πολλὰς φορές, ἂν τὰ ἐκπαιδεύσῃ καλῶς ὁ ἄνθρωπος. Τί θὰ ἀπολογηθῆς ὅμως ἐσύ, ὁ ὁποῖος μετέβαλες τὴν θηριώδη φύσιν των εἰς ἡμερότητα παρὰ τὴν φύσιν των, καὶ τὴν ἰδικὴν σου φυσικὴν ἡμερότητα εἰς ἀφύσικην θηριωδίαν; Ὁ ὁποῖος ἀνέδειξες ἡμερον τὸ ἐκ φύσεως ἄγριον, παρὰ τὴν φύσιν δὲ ἄγριον τὸν ἑαυτὸν σου, τὸν ἐκ φύσεως ἡμερον; Ὁ ὁποῖος δαμάζεις τὸν λέοντα καὶ τὸν κάμνεις ὑποχείριόν σου καὶ κάμνεις τὸν ψυχικόν σου κόσμον ἄγριώτερον ἀπὸ τοῦ λέοντος; Ἐὰν καὶ εἰς

ἔστερηθῆσθαι τὸ θηρίον, καὶ τὸ πάντων εἶναι θυμωδέστερον· ἀλλ' ὅμως τῇ περιουσίᾳ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσης σοφίας, καὶ τῆς φύσεως κρατεῖς. Ὁ τοίνυν ἐπὶ θηρίων καὶ τὴν φύσιν νικῶν, πῶς ἐπὶ σαυτοῦ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸ τῆς προαι-
 5 ρέσεως προδίδως καλόν; Καὶ εἰ μὲν ἄλλον ἐκέλευον ἄνθρωπον ποιῆσαι πρᾶον, οὐδὲ οὕτω μὲν ἀδύνατα ἂν ἄδοξα ἐπιτάττειν· πλὴν ἀλλ' ἐνήν σοι προβαλέσθαι τὸ μὴ κύριον εἶναι τῆς ἐτέρου γνώμης, μηδὲ ἐπὶ σοί κείσθαι τὸ πᾶν. Νυνὶ δὲ τὸ σαυτοῦ θηρίον, καὶ οὗ πάντως κύριος εἶ.

10 9. Τίνα οὖν ἔχεις ἀπολογία, ποίαν δὲ πρόφασιν εὐπρόσωπον προβαλέσθαι δυνήσῃ, λέοντα μὲν ποιῶν ἄνθρωπον, σαυτὸν δὲ περιορῶν ἐξ ἀνθρώπου γινόμενον λέοντα; Κακείνω μὲν τὰ ὑπὲρ φύσιν χαριζόμενος, σαυτῷ δὲ οὐδὲ τὰ κατὰ φύσιν τηρῶν; Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀγρίους θήρας εἰς τὴν ἡμετέραν φιλονεικῶν ἀνάγειν
 15 εὐγένειαν, σαυτὸν δὲ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας καταστρέφω καὶ εἰς τὴν μανίαν ἐξωθῶν τὴν ἐκείνων;

Νόμισον γάρ, εἰ βούλει, καὶ τὸν θυμὸν θηρίον εἶναι· καὶ ὅσῃν περὶ λέοντας ἕτεροι, τοσαύτῃν σὺ περὶ σαυτὸν ἐπίδειξαι τὴν σπουδὴν, καὶ ποιήσον ἡμερον καὶ πρᾶον εἶναι τὸν τοιοῦτον
 20 λογισμὸν. Καὶ γὰρ οὗτος χαλεποὺς ὀδόντας ἔχει καὶ ὄνυχας, κἂν μὴ ἡμερώσης αὐτόν, πάντα ἀπολεῖ. Οὐδὲ γὰρ οὕτω λέων καὶ ἔχισ καὶ σπλάγχνα διασπαράξαι δύναται, ὡς θυμός, τοῖς σιδηροῖς ὄνυξι διηνεκῶς τοῦτο ποιῶν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα λυ-
 25 γείαν, κατεσθίων, σπαράττων, διαξαίνων τὴν δύναμιν αὐτῆς ἄ-

τὴν περίπτωσιν τοῦ θηρίου ὑπάρχουν δύο ἐμπόδια. Καὶ λογικὴν δὲν ἔχει καὶ εἶναι ἀσυγκράτητον. Ἐσὺ ὅμως, μὲ τὴν περισσεῖαν τῆς λογικῆς, ποὺ ὁ Θεὸς σοῦ ἔδωσε, νικᾷς ἀκόμη καὶ τὴν φύσιν. Ἀφοῦ λοιπὸν νικᾷς ἀκόμη καὶ τὴν φύσιν τῶν θηρίων, πῶς, ὅταν πρόκειται διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, γίνεσαι προδότης ὄχι μόνον τῆς φύσεώς σου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ψυχικοῦ σου κάλλους; Ἄν σὲ προέτρεπα νὰ σωφρονίσῃς ἄλλον ἄνθρωπον, θὰ εἶχα τὴν γνώμην ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν σοῦ ἀνέθετα κάτι ἀδύνατον. Θὰ εἶχες ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῆς τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν ἐξουσιάζεις ἐσὺ τὴν νοοτροπίαν τοῦ ἄλλου καὶ ὅτι δὲν ἐξαρτῶνται τὰ πάντα ἀπὸ σέ. Τώρα ὅμως σὲ προτρέπω νὰ δαμάσῃς τὸ ἰδικόν σου θηρίον καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν σου.

9. Τί ἔχεις λοιπὸν νὰ ἀπολογηθῆς καὶ ποῖαν εὐλογοφανῆ δικαιολογίαν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐπικαλεσθῆς, ἀφοῦ κάμνεις ἄνθρωπον τὸν λέοντα καὶ δὲν σὲ ἐνοχλεῖ ὅτι γίνεσαι ἀπὸ ἄνθρωπος λέων; Ἀφοῦ δίδῃς εἰς ἐκεῖνον χαρίσματα ἀνώτερα ἀπὸ τὴν φύσιν του καὶ δὲν διατηρῆς διὰ τὸν ἑαυτὸν σου οὔτε ὅσα σοῦ ἔδωσεν ἡ φύσις; Ἀφοῦ ἀγωνίζεσαι νὰ ὑψώσῃς τὰ ἄγρια θηρία εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀνωτέραν φύσιν, ἀπομακρύνεις τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας καὶ τὸν ὠθεῖς πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν θηρίων;

Νόμισε λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ὁ ψυχικός σου κόσμος εἶναι θηρίον. Καὶ φρόντισε τόσον τὸν ἑαυτὸν σου, ὅσον φροντίζουν ἄλλοι τὸν λέοντα, καὶ ἐξημέρωσε καὶ ἐξευγένισε τὸν λογισμόν σου. Διότι αὐτὸς ἔχει φοβερὰ δόντια καὶ νύχια καί, ἂν δὲν τὸν ἐξημερώσῃς, θὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα. Διότι οὔτε ὁ λέων οὔτε ἡ ἔχιδνα ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κατασπαράξῃ τὰ σπλάχνα σου, ὅσον τὴν ἔχουν τὰ πάθη σου, τὰ ὁποῖα ἀγωνίζονται συνεχῶς μὲ σιδηρένιους ὄνυχας. Αὐτὰ δὲν βλάπτουν μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καταστρέφουν καὶ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς, κατατρώγουν, κατασπαράσσουν, διαλύουν ὅλην τὴν δύναμίν της καὶ τὴν καθιστοῦν γενικῶς ἄχρηστην. Ἀφοῦ δυ-

πασαν, καὶ ἄχρηστον πρὸς πάντα τιθείς. Εἰ γὰρ σκώληκας τις ἐν τοῖς ἐγκάτοις τρέφων οὐδὲ ἀναπνεῖν δυνησεται, πάντων τῶν ἔνδον αὐτῷ δαπανωμένων, πῶς ὄφιν ἡμεῖς τηλικούτον ἔχοντες κατατρώγωντα πάντα τὰ ἔνδον, τὸν θυμὸν λέγω, δυνησόμεθά
5 τι γενναῖον τεκεῖν;

Πῶς οὖν ταύτης ἀπαλλαγησόμεθα τῆς λύμης; Ἄν πῖωμεν ποτὸν νεκρῶσαι δυνάμενον τοὺς ἔνδον σκώληκας καὶ τοὺς ὄφεις. Καὶ ποῖον ἂν εἴη τὸ ποτόν, φησί, τὸ τὴν ἰσχὺν ταύτην ἔχον; Τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰ μετὰ παρρησίας ληφθείη·
10 πᾶσαν γὰρ νόσον σβέσαι δυνησεται τοῦτο, καὶ μετὰ τούτου τῶν θείων Γραφῶν ἢ μετ' ἀκριβείας ἀκρόασις, καὶ ἐλεημοσύνη τῇ ἀκροάσει προσγινομένη· διὰ γὰρ τούτων πάντων δυνησεται νεκρωθῆναι τὰ λυμαινόμενα τὴν ψυχὴν ἡμῶν πάθη. Καὶ τότε ζησόμεθα μόνον· ὡς νῦν γε οὐδὲν τῶν τεθνεώτων ἄμεινον
15 διακείμεθα· ἐπεὶπερ οὐκ ἔστι, ζώντων ἐκείνων, καὶ ἡμᾶς ζῆν, ἀλλ' ἀνάγκη ἡμᾶς ἀπολέσθαι. Κἂν μὴ φθάσωμεν αὐτὰ ἀποκτείναντες ἐνταῦθα, ἐκεῖ πάντως ἡμᾶς ἀποκτενεῖ· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ἐκείνου τοῦ θανάτου τὴν ἐσχάτην ἡμᾶς καὶ ἐνταῦθα ἀπαιτήσῃ δίκην. Καὶ γὰρ ἕκαστον τῶν παθῶν τῶν τοιούτων, καὶ
20 ὤμῶν καὶ τυραννικῶν καὶ ἀκόρεστον, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμᾶς ἐσθίον τὴν ἡμέραν οὐδέποτε ἴσταται. Ὅδόντες γὰρ λέοντος οἱ ὀδόντες αὐτῶν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χαλεπώτεροι. Ὁ μὲν γὰρ λέων ὁμοῦ τε ἐκορέσθη, καὶ ἀπέστη τοῦ παραπεσόντος αὐτῷ σώματος· ταῦτα δὲ τὰ πάθη οὔτε ἐμπίπλονται, οὔτε ἀφίσταται, ἕως
25 ἂν ἐγγὺς τοῦ διαβόλου στήσῃ τὸν ἀλόντα ἄνθρωπον. Τοσαύτη γὰρ αὐτῶν ἡ δύναμις, ὡς τὴν δουλείαν, ἣν ὁ Παῦλος περὶ τὸν Χριστὸν ἐπεδείκνυτο καὶ γεέννης καὶ βασιλείας δι' αὐτὸν καταφρονῶν, τὴν αὐτὴν καὶ παρὰ τῶν ἀλόντων ἀπαιτεῖν. Ἄν τε γὰρ

σκολεύεται ἀκόμη καὶ νὰ ἀναπνέη κανεὶς, ὅταν ὑπάρχουν σκουλήκια εἰς τὸν ὀργανισμόν του, διότι σ'παταλᾶται ἀδίκως ὅ,τι ἔχει μέσα του, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν ἑμεῖς νὰ δημιουργήσωμεν κάτι τὸ σπουδαῖον, ἂν ἔχωμεν μέσα μας μίαν τόσοσὺν μεγάλην ἔχιδναν - τὰ πάθη ἐννοῶ -, ποὺ κατατρώγει ὅλην μας τὴν ψυχὴν;

Πῶς θὰ ἀπαλλαγούμεν λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸ τὸ σαράκι; Ἄν πιοῦμεν φάρμακον, ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ νεκρώνη τὰ σκουλήκια καὶ τὰ φίδια ποὺ ἔχομεν μέσα μας, θὰ ἐρωτούσατε· Ποῖον εἶναι τὸ φάρμακον, ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν αὐτήν; Τὸ τίμιον αἶμα τοῦ Χριστοῦ, ἂν τὸ πάρωμεν μὲ εἰλικρίνειαν. Αὐτὸ ἔχει ἀσφαλῶς τὴν δύναμιν νὰ ἐξαλείψη κάθε ἀρρώστιαν καὶ μαζί μὲ αὐτὸ ἡ προσεκτικὴ ἀκρόασις τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἡ φιλανθρωπία ποὺ θὰ συνοδεύσῃ τὴν ἀκρόασιν αὐτήν. Μὲ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν θὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ νεκρωθοῦν τῆς ψυχῆς μας τὰ πάθη. Καὶ τότε μόνον θὰ ζήσωμεν. Διότι τώρα εὐρισκόμεθα εἰς κατάστασιν χειροτέραν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζῶμεν ἑμεῖς ἐφ' ὅσον ζοῦν τὰ πάθη μας, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι νὰ ἀποθάνωμεν. Καὶ ἂν δὲν προφθάσωμεν νὰ τὰ ἐξολοθρεύσωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, θὰ μᾶς ἐξολοθρεύσουν ἐκεῖνα εἰς τὴν μέλλουσαν. Τὸ ὀρθότερον ὅμως εἶναι ὅτι θὰ μᾶς ἐπιβάλουν ἐδῶ, προτοῦ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν θάνατον, βαρυτάτην ποινὴν. Διότι κάθε πάθος τῆς ψυχῆς μας εἶναι σκληρὸν καὶ τυραννικὸν καὶ ἀχόρταγον καὶ δὲν παύει ποτὲ νὰ μᾶς καταβροχθίζῃ κάθε ἡμέραν. Διότι τὰ δόντια τῶν παθῶν εἶναι δόντια λεόντων ἢ μᾶλλον εἶναι πολὺ χειρότερα. Διότι, μόλις χορτάσῃ ὁ λέων, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πτώμα, τὸ ὁποῖον συνήνητησε. Τὰ πάθη τῆς ψυχῆς μας ὅμως δὲν χορταίνουσι ποτέ, οὔτε ἀπομακρύνονται, ἕως ὅτου κάμουν ἀκόλουθον τοῦ σατανᾶ τὸν ἀνθρώπινον, τὸν ὁποῖον ἠχμαλώτισαν. Τόσων μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις των, ὥστε νὰ ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ὑποχείριους των τὴν ἰδίαν ὑποταγὴν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ περιεφρόνησε πρὸς χάριν του τόσοσὺν τὴν χειροτέραν τιμωρίαν, ὅσον καὶ τὰ

σωμάτων ἔρωτι, ἂν τε χρημάτων, ἂν τε δόξης περιπέση τις, καὶ γεέννης καταγελαῖ λοιπὸν καὶ βασιλείας καταφρονεῖ, ἵνα τὸ θέλημα τούτων ἐργάσῃται. Μὴ τοίνυν ἀπιστῶμεν Παύλῳ λέγοντι, ὅτι τὸν Χριστὸν οὕτως ἐφίλησεν. Ὅταν γὰρ εὐρεθῶσί τινες τοῖς
 5 πάθεσιν οὕτω δουλεύοντες, πῶς ἀπιστον ἐκεῖνο δόξει εἶναι λοιπόν; Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ὁ περὶ τὸν Χριστὸν πόθος ἀσθενέστερος, ἐπειδὴ πᾶσα ἡμῖν ἡ δύναμις εἰς τοῦτον καταναλοῦται τὸν ἔρωτα, καὶ ἀρπάζομεν, καὶ πλεονεκτοῦμεν, καὶ δόξῃ δουλεύομεν κενῇ· ἥς τί γένοιτ' ἂν εὐτελέστερον; Κἂν γὰρ μυριάκις γένη πε-
 10 ρίβλεπτος, οὐδὲν τῶν ἀτίμων ἔση βελτίων, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἀτιμότερος. Ὅταν γὰρ οἱ βουλόμενοί σε δοξάζειν καὶ λαμπρὸν ἀποδεικνύναι, δι' αὐτὸ τοῦτό σε γελῶσιν, ὅτι τῆς παρ' αὐτῶν ἐπιθυμεῖς δόξης, πῶς οὐκ εἰς τὸ ἐναντίον περιτραπήσεται σοι τὰ τῆς τοιαύτης σπουδῆς;

15 10. Καὶ γὰρ τῶν κατηγορημένων τὸ πρᾶγμά ἐστιν. Ὡσπερ γὰρ τὸν ἐπιθυμοῦντα μοιχεύειν ἢ πορνύειν ἂν ἐπαινῇ τις καὶ κολακεύῃ, αὐτῷ τούτῳ μᾶλλον κατήγορος γίνεται ἢ ἐπαινέτης τοῦ τὰ τοιαῦτα ἐπιθυμοῦντος· οὕτω καὶ τὸν δόξης ἐπιθυμοῦντα, ὅταν ἐπαινῶμεν ἅπαντες, κατήγοροι μᾶλλον ἐσμεν ἢ ἐπαινέται
 20 τῶν βουλομένων δοξάζεσθαι. Τί τοίνυν ἐφέλκη τὸ πρᾶγμα, ἀφ' οὗ τὸ ἐναντίον σοι συμβαίνειν εἴωθεν; Εἰ γὰρ δοξάζεσθαι βούλει, καταφρονεῖ δόξης, καὶ πάντων ἔση λαμπρότερος. Τί πάσχεις ὅπερ ἔπαθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος εἰκόνα ἐστησεν, ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ τῆς ἀναισθήτου μορφῆς προσθήκη
 25 νομίζων ἑαυτῷ πορίζειν εὐφημίας, καὶ ὁ ζῶν ἀπὸ τοῦ μὴ ζῶντος λαμπρότερος ἤθελε φαίνεσθαι. Εἶδες τῆς μανίας τὴν ὑπερβολήν; Δοκῶν γὰρ ἑαυτὸν τιμᾶν, μᾶλλον ἐξύβρισεν. Ὅταν γὰρ φαί-

μεγαλύτερα ἀξιώματα. Διότι, ἂν κάποιος κυριευθῆ ἀπὸ ἔρωτα πρὸς κάποιον ὑλικὸν ἀγαθὸν ἢ πρὸς τὰ χρήματα ἢ πρὸς τὴν δόξαν, καὶ τὴν αἰωνίαν κόλασιν περιγελᾷ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ περιφρονεῖ, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἐντολὰς τῶν παθῶν του. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀμφιβάλλωμεν ἔαν λέγῃ ὁ Παῦλος ὅτι ἠγάπησε τόσον τὸν Χριστόν. Διότι δὲν ἔχομεν βεβαίως τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅταν εὐρίσκωνται ἄνθρωποι, ποὺ γίνονται τόσον δοῦλοι τῶν παθῶν των. Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν Χριστόν γίνεται μικροτέρα διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Διότι ἐξοδεύεται ὅλη ἡ δύναμις της εἰς τὴν ἀγάπην τῶν παθῶν καὶ γινόμεθα ἄρπαγες καὶ πλεονέκται καὶ δοῦλοι τῆς ματαιοδοξίας μας. Ὑπάρχει τίποτε πρῖσσότερον ἐξευτελιστικὸν ἀπὸ αὐτό; Καὶ ἂν καταλάβῃς μύρια κοσμικὰ ἀξιώματα, δὲν θὰ γίνῃς καλύτερος ἀπὸ τοὺς ἀνυπολήπτους, ἀλλὰ, ἔνεκα ἀκριβῶς τῶν ἀξιωμάτων, θὰ γίνῃς περισσότερον ἀνυπόληπτος. Διότι ὅταν σὲ περιγελοῦν ὅσοι συνηθίζουν νὰ σὲ ἐπαινοῦν καὶ νὰ σὲ ἐξυμνοῦν, ἐπειδὴ ἀκριβῶς σὲ εὐχαριστεῖ τοῦτο, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ καταλήξῃ εἰς τὸ ἀντίθετον αὐτὴ ἡ προσπάθειά σου;

10. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶναι ἀσφαλῶς κατηγορία. Ὅπως π.χ. ἂν ἐπαινῆ κανεὶς ἢ κολακεύῃ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει κλίσιν εἰς τὴν μοιχείαν ἢ τὴν πορνείαν, γίνεται μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπον περισσότερον κατήγορος παρὰ ἐπαινέτης τοῦ ἀνηθικοῦ αὐτοῦ, ἔτσι κατηγοροῦμεν μᾶλλον παρὰ ἐπαινοῦμεν ὅλοι τοὺς μικροφιλοδόξους ὅταν τοὺς ἐπαινοῦμεν. Διατί λοιπὸν παρασύρεσαι, ἀφοῦ σοῦ συμβαίνει συνήθως τὸ ἀντίθετον; Ἄν θέλῃς ἐπομένως νὰ ἔχῃς πραγματικὴν δόξαν, περιφρόνησε τὴν δόξαν καὶ θὰ δοξασθῇς περισσότερον ἀπὸ τὸν καθένα. Διατί παθαίνεις ὅ,τι ἔπαθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ; Καὶ ἐκεῖνος, ὡς γνωστὸν, ἔστησεν ἀγαλμα, διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ κερδίσῃ δόξαν ἀπὸ τὸ ξύλον καὶ ἀπὸ τὸ ἄψυχον εἶδωλον καί, ἔμψυχος αὐτός, ἐστηρίζετο εἰς κάτι τὸ ἄψυχον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ περισσοτέραν δόξαν. Εἶδες εἰς ποίαν ὑπερβολὴν ὠδήγησεν ἡ παραφροσύνη; Ἐνῶ εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τιμᾷ τὸν ἑαυ-

νηται τῷ ἀψύχῳ θαρρῶν μᾶλλον ἢ ἐαυτῷ καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ζώσῃ
 ψυχῇ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ξύλον ἐπὶ τοσαύτην ἄγῃ προεδρίαν, πῶς
 οὐκ ἂν εἶη γέλωτος ἄξιος, οὐκ ἀπὸ τρόπων, ἀλλ' ἀπὸ σανίδων
 καλλωπίζεσθαι σπεύδων; Ὡσπερ ἂν εἴ τις διὰ τὸ βάθρον τὸ ἐν
 5 τῇ οἰκίᾳ καὶ διὰ τὴν κλίμακα καλὴν οὔσαν ἀξιοῖ μᾶλλον, ἢ διὰ
 τὸ ἄνθρωπος εἶναι, ἐναβρύνεσθαι.

Τοῦτον καὶ ἐφ' ἡμῶν πολλοὶ μιμοῦνται νῦν. Ὡσπερ γὰρ
 ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς εἰκόνας, οὕτως ἀπὸ ἱματίων ἕτεροι, καὶ ἐξ οἰ-
 κίας ἄλλοι, καὶ ἐξ ἡμιόνων καὶ ὄχημάτων, καὶ ἀπὸ κιόνων τῶν
 10 ἐν τοῖς οἰκίαις ἀξιοῦσι θαυμάζεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἄνθρωποι
 εἶναι ἀπώλεσαν, περιέρχονται συλλέγοντες ἑαυτοῖς ἐτέρωθεν
 τὴν πολλοῦ γέλωτος γέμουσαν δόξαν. Ἄλλ' οὐχ οἱ γενναῖοι
 καὶ μεγάλοι τοῦ Θεοῦ θεράποντες ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἔδει
 μάλιστα, ἐκ τούτων ἔλαμπον. Καὶ γὰρ αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι
 15 καὶ νέοι καὶ ξένοι καὶ πάντων τῶν οἴκοθεν ὄντες ἔρημοι, τοῦ
 πάντα περιβεβλημένου ταῦτα σεμνότεροι πολλῷ τότε ἐφάνησαν.
 Καὶ τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορι οὐκ εἰκὼν τοσαύτη, οὐ σατράπαι,
 οὐ στρατηγοί, οὐ στρατόπεδα ἄπειρα, οὐ χρυσίου πλήθος, οὐκ
 ἄλλη φαντασία πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἤρκεσε, καὶ τὸ δεῖξαι μέγαν
 20 τούτοις δὲ τούτων πάντων γεγυμνωμένοις ἤρκεσεν ἡ φιλοσο-
 φία μόνη, καὶ τοῦ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφυρίδα ἔχοντος καὶ
 τοιαῦτα περιβεβλημένου, τοὺς οὐδὲν τούτων κεκτημένους λαμ-
 προτέρους ἀπέφηνε τοσοῦτον, ὅσον ὁ ἥλιός ἐστι μαργάρου λαμ-
 πρότερος. Καὶ γὰρ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἤγοντο, νέοι
 25 τε ὄντες καὶ αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, καὶ φανέντων εὐθέως ὁ
 βασιλεὺς πῦρ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἠφίει καὶ στρατηγοὶ καὶ ὕ-

1. Σύντομον περιγραφὴν τοῦ ἀγάλματος βλ. Δανιήλ 3,11.

τόν του, μάλλον τὸν ἐμείωσεν. Διότι, δὲν εἶναι γελοῖος ὅταν ἀποδεικνύεται ὅτι ἔχει περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἄψυχον παρά εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν ζῶσαν ψυχὴν του καὶ διὰ τοῦτο τιμᾷ τόσον πολὺ τὸ ξύλον, καὶ ὅταν φροντίζῃ νὰ ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ ξύλα καὶ ὄχι διὰ τὸν χαρακτῆρα του; Ὅμοια θὰ ἐπάθαινε κανεὶς, ἂν ἔκρινεν ὅτι πρέπει νὰ καμαρώνῃ περισσότερο διὰ τὴν αὐλὴν τοῦ σπιτιοῦ του ἢ διὰ τὴν ὠραίαν κλίμακά του, παρά διὰ τὸ ὅτι εἶναι ἄνθρωπος.

Αὐτὸν τὸν μιμοῦνται πολλοὶ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Διότι νομίζουν ὅτι πρέπει νὰ τοὺς θαυμάζωμεν ἔνεκα τῆς οἰκίας των καὶ ἔνεκα τῶν ἐνδυμάτων των, ἔνεκα τῶν ἀμαξιῶν καὶ τῶν ἀλόγων των καὶ ἔνεκα τῶν κιόνων τῶν οἰκιῶν των, ὅπως ἐκεῖνος ἔνεκα τοῦ ἀγάλματος¹. Ἐπειδὴ ἔχασαν τὸν ἀνθρωπισμὸν των, περιφέρονται καὶ προσπαθοῦν νὰ εὔρουν ἀλλοῦ τὴν γελοῖαν δόξαν. Ἄλλὰ οἱ γενναῖοι καὶ μεγάλοι λάτρες τοῦ Θεοῦ ἐδοξάσθησαν ὄχι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ μὲ τὰ ἠθικὰ ἔργα των. Αἰχμάλωτοι μάλιστα καὶ δοῦλοι καὶ νέοι καὶ ξένοι καὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔστερουῦντο τῶν πάντων, ἀνεδείχθησαν τότε πολὺ περισσότερο ἀξιοσέβαστοι ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὅποιος εἶχεν ὅλα ὅσα ἀνέφερα παραπάνω. Καὶ διὰ μὲν τὸν Ναβουχοδονόσορα δὲν ἦσαν ἀρκετὰ οὔτε τὸ τεράστιον ἄγαλμα, οὔτε οἱ σατράπαι, οὔτε οἱ στρατηγοί, οὔτε ὁ πολυπληθὴς στρατὸς του, οὔτε ἡ μεγάλη ποσότης τοῦ χρυσοῦ, οὔτε αἱ ἄλλαι ἐπιδεικτικαὶ ἐνέργειαι του νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ νὰ τὸν ἀναδείξουν μέγαν. Δι' αὐτοὺς ὁμως, οἱ ὅποιοι ἦσαν γυμνοὶ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἦτο ἀρκετὴ μονάχη ἡ ἀφοσίωσις των εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀνέδειξεν αὐτούς, πού δὲν διέθεταν τίποτε ἀπὸ αὐτά, τόσον ἐνδοξότερους ἀπὸ τὸν κάτοχον αὐτὸν τοῦ στέμματος καὶ τῆς βασιλικῆς πορφύρας καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ ἰσαξίων, ὅσον εἶναι ὁ ἥλιος λαμπρότερος ἀπὸ τὸ μαργαριτάρι. Διότι, ἂν καὶ ἦσαν νέοι καὶ αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι, ὠδηγοῦντο εἰς τὸ μέσον τῆς οἰκουμένης ὀλοκλήρου καί, μόλις παρουσιάσθησαν, ἀμέσως ἔβγαλε φωτιὰν ἀπὸ τὰ μάτια του ὁ βασιλεὺς καὶ εἶχαν συγκεντρωθῆ ἔ-

παρχοι καὶ τοπάρχαι καὶ ἅπαν τοῦ διαβόλου τὸ θέατρον περιει-
στήκει, καὶ φωνὴ συρίγγων πανταχόθεν καὶ σαλπίγγων καὶ πά-
σης μουσικῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν φερομένη περιήχει τὰς ἐκείνων
ἀκοάς, καὶ κάμινος ἀνεκαίετο πρὸς ὕψος ἄπειρον, καὶ αὐτῶν ἡ
5 φλόξ ἤπτετο τῶν νεφελῶν, καὶ πάντα φόβου καὶ ἐκπλήξεως ἦν
ἀνάμεστα. Ἄλλ' ἐκείνους οὐδὲν τούτων ἐξέπληξεν· ἀλλ' ὥσπερ
παίδων παιζόντων καταγελάσαντες, τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἐ-
πιείκειαν ἐπεδείκνυντο, καὶ τῶν σαλπίγγων ἐκείνων λαμπρο-
τέρα ἀφιέντες φωνὴν ἔλεγον· «Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ».
10 Οὐδὲ γὰρ μέχρι ρήματος ὑβρίσαι ἐβούλοντο τὸν τύραννον, ἀλ-
λὰ τὴν εὐσέβειαν ἐπιδείξασθαι μόνον. Διόπερ οὐδὲ μακροὺς ἀπέ-
τείναντο λόγους, ἀλλ' ἐν βραχεῖ πάντα ἐπιδείκνυνται. «Ἔστι» γάρ,
φησί, «Θεὸς ἐν οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς». Τί μοι τὸ πληθ-
θος δεικνύεις; Τί μοι τὴν κάμινον; Τί τὰ ξίφη τὰ ἠκονημένα;
15 Τί τοὺς φοβεροὺς δορυφόρους; Πάντων τούτων ἀνώτερος ἡμῶν
ὁ Δεσπότης καὶ δυνατώτερος. Εἶτα ἐννοήσαντες ὅτι συμβαί-
νει τὸν Θεὸν βουλευθῆναι καὶ συγχωρῆσαι αὐτοὺς καυθῆναι, ἵνα
μὴ τούτου γενομένου δόξωσι ψευδῆ λέγειν, προστιθέασι καὶ τοῦ-
το, λέγοντες, ὅτι «Ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, γνωστὸν ἔστω σοι,
20 ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν».

11. Εἰ γὰρ εἶπον, ὅτι δι' ἁμαρτήματα οὐ ρύεται, κἂν μὴ
ρύσῃται, ἠπιστήθησαν ἄν. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν τοῦτο σιγῶ-
σι· λέγουσι δὲ αὐτὸ ἐπὶ τῆς καμίνου, ἄνω καὶ κάτω τὰ ἁμαρτή-
ματα προβαλλόμενοι. Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως, οὐδὲν τοιοῦτον,
25 ἀλλ' ὅτι κἂν καίεσθαι μέλλωσι, τὴν εὐσέβειαν οὐ προδώσουσιν.
Οὐ γὰρ ἐπ' ἀμοιβαῖς καὶ ἀντιδόσεσιν ἔπραττον ἄπερ ἔπραττον,
ἀλλ' ἐξ ἀγάπης μόνης· καίτοιγε καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἦσαν, καὶ

1. Περιγραφὴν τῆς ὅλης τελετῆς καὶ τοῦ θαύματος βλ. ἐν Δανιήλ 3,2-23. 1-67.

2. Δαν. 3,18

3. Δαν. 3,17

4. Δαν. 3,18

κεῖ γύρω στρατηγοὶ καὶ ὑποστράτηγοι καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν καὶ πολλοὶ θεαταὶ κυριευμένοι ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ ἀντηχοῦσεν εἰς τὰ αὐτιά των ἤχος αὐλῶν καὶ σαλπίγγων καὶ κάθε εἶδους μουσικῶν ὀργάνων¹, ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦτο ἀναμμένη κάμιнос με φωτιάν ποὺ ἔφθανεν εἰς τεράστιον ὕψος καὶ ἤγγιζεν ἢ φλόγα τῆς τὰ σύννεφα καὶ ἦσαν γεμᾶτα τὰ πάντα ἀπὸ φόβον καὶ ἀπὸ κατάπληξιν. Ἀλλὰ ἐκείνους δὲν τοὺς ἐντυπωσίασε τίποτε ἀπὸ αὐτά. Καὶ ἀφοῦ ἐπεριγέλασαν τοὺς θεατάς, διότι ἐφέροντο ὡσάν παιδιὰ ποὺ παίζουν, τοὺς ἔδειξαν τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἐπιείκειάν των, ἔβγαλαν φωνὴν λαμπρότεραν ἀπὸ τῶν σαλπίγγων καὶ εἶπαν· «Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ»². Διότι δὲν ἠθελαν νὰ προσβάλουν τὸν τύραννον οὔτε κἂν με τὰ λόγια, ἀλλὰ ἠθελαν μόνον νὰ τοῦ δείξουν πόσον ἦσαν εὐσεβεῖς. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶπαν μακροὺς λόγους, ἀλλὰ ἐξέφρασαν λακωνικὰ τὰ πάντα. Εἶπαν δηλαδὴ· «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς»³. Διατί μᾶς δείχνεις τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ; Διατί μᾶς δείχνεις τὴν κάμινον; Διατί τὰ ἀκονισμένα ξίφη; Διατί τὴν φοβερὰν σωματοφυλακὴν σου; Ὁ Κύριός μας εἶναι ἀνώτερος καὶ δυνατώτερος ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἐνόησαν ὅτι ὁ Θεὸς ἠθέλησε καὶ ἀπεφάσισε νὰ καοῦν, ἐπρόσθεσαν καὶ τὸ ἐξῆς καὶ εἶπαν πρὸς τὸν βασιλέα διὰ νὰ μὴ νομισθῇ διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ ὅτι ψεύδονται· «Ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, γνωστὸν ἔστω σοι, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν»⁴.

11. Ἐὰν ἔλεγαν ὅτι, καὶ ἂν δὲν τοὺς σώσῃ ὁ Θεός, δὲν θὰ τοὺς σώσῃ ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν των, δὲν θὰ ἐγίνοντο πιστευτοί. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπαν αὐτὸ ἐκείνην τὴν στιγμὴν· τὸ εἶπαν ὁμως, ὅταν εὐρίσκοντο ἐπάνω εἰς τὴν κάμινον, καὶ παρουσίασαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὰς ἀμαρτίας. Ὅταν εὐρίσκοντο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως δὲν ὠμίλησαν περὶ ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ εἶπαν ὅτι, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ καοῦν, δὲν θὰ προδώσουν τὴν εὐσέβειάν των. Διότι, ὅσα ἔκαμναν, δὲν τὰ ἔκαμναν διὰ νὰ ἔχουν ἀνταμοιβὴν καὶ ἀνταλλάγματα, ἀλλὰ

ἐν δουλείᾳ καὶ οὐδενὸς ἀπολελαυκότες χρηστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ τῶν ὄντων πάντων ἐξέπεσον. Μὴ γάρ μοι ἐν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς εἶπης τιμᾶς. "Οσοιοι γὰρ ὄντες καὶ δίκαιοι, μυριάκις ἂν εἶλοντο προσαιτεῖν οἴκοι, καὶ τῶν
 5 ἐν τῷ ναῷ καλῶν ἀπολαύειν. «Ἐξελεξάμην γάρ», φησί, «παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν»· καὶ «Κρείττων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας». Μυριάκις οὖν ἂν εἶλοντο ἀπερῥίφθαι οἴκοι ἢ βασιλεύειν ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ ἐν τῇ
 10 καμίνῳ δηλοῦσι, βαρούμενοι τὴν αὐτόθι διατριβήν. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ πολλῆς ἀπέλαυον τιμῆς, τὰς τῶν ἄλλων ὀρῶντες συμφορὰς σφόδρα ἐδάκνοντο· ὅπερ μάλιστα ἐστὶν ἀγίων ἴδιον. Μὴ δόξαν, μὴ τιμὴν, μηδὲ ἄλλο προτιμᾶν τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας. "Ορα γοῦν πῶς ἐν καμίνῳ ὄντες, ὑπὲρ τοῦ δήμου παντὸς τὴν ἰ-
 15 κετηρίαν ἐποιοῦντο. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐν ἀνέσει ὄντες τῶν ἀδελφῶν μνημονεύομεν. Καὶ ἡνίκα δὲ τὰ ἐνύπνια ἐζήτουν, οὐ τὸ ἑαυτῶν ἐσκόπουν, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν· ὅτι γὰρ θανάτου κατεφρόνουν, διὰ πολλῶν μετὰ ταῦτα ἔδειξαν. Πανταχοῦ δὲ ἑαυτοὺς προβάλλονται, τὸν Θεὸν δυσωπήσαι βουλόμενοι. Εἶτα ἐ-
 20 πειδῆ οὐδὲ ἑαυτοὺς ἀρκεῖν ἠγοῦντο, ἐπὶ τοὺς πατέρας καταφεύγουσιν· αὐτοὶ δὲ οὐδὲν πλέον ἔφασαν εἰσφέρειν, ἀλλ' ἢ πνεῦμα συντετριμμένον.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἔστηκεν εἰκὼν χρυσῆ, ἢ τοῦ μαμωνᾶ τυραννίς. Ἄλλὰ μὴ προσέχω-
 25 μεν τοῖς τυμπάνοις, μηδὲ τοῖς αὐλοῖς, μηδὲ ταῖς κινύραις, μηδὲ τῇ λοιπῇ τοῦ πλούτου φαντασίᾳ· ἀλλὰ κἂν εἰς κάμινον ἐμπεσεῖν

1. Οἱ τρεῖς παῖδες (Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγώρ) ἦσαν Ἰουδαῖοι αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βαβυλωνίου μετοικεσίας. βλ. Δαν. κεφ. 3.

2. Ψαλμ. 83,11β

3. Ψαλμ. 83,11α

4. Τὰ ἐννοούμενα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο βλ. ἐν Δανιήλ κεφ. 2.

ἀπὸ γνησίαν ἀγάπην. Ἐάν καὶ ἦσαν αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι¹ καὶ δὲν εἶχαν ἀπολαύσει κανένα ἀγαθόν, ἀφοῦ μάλιστα εἶχαν χάσει καὶ τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ των. Καὶ μὴ μοῦ ὁμιλήσης περὶ τῶν τιμῶν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς. Αὐτοὶ ἦσαν εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι καὶ θὰ ἐπροτιμοῦσαν ἀσυγκρίτως περισσότερον νὰ ζοῦν μὲ πολλὰς στερήσεις εἰς τὸ σπίτι των καὶ νὰ μετέχουν ὀλοψύχως εἰς κάθε τι ποὺ γίνεται εἰς τὸν ναόν. «Ἐξελεξάμην γάρ», λέγει ὁ Δαυίδ, «παρρηριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν»². Καί, «κρείττων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας»³. Ἀπείρως προτιμότερον ἔθεωροῦσαν νὰ ζοῦν περιφρονημένοι εἰς τὸ σπίτι των, παρὰ νὰ εἶναι βασιλεῖς εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα ἐδήλωσαν ὅταν εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἀδιαφοροῦσαν διὰ τὴν ἐγκόσμιον ζωὴν. Διότι καὶ ἂν ἐτιμῶντο οἱ ἴδιοι πολὺ, θὰ ὑπέφεραν φοβερὰ βλέποντες τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἁγίων. Δὲν προτιμοῦν οὔτε τὴν δόξαν, οὔτε τὰς τιμὰς, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίων. Κοίταξε λοιπὸν πῶς προσήυχοντο δι' ὅλους τοὺς συνανθρώπους των ὅταν εὐρίσκοντο ἐπάνω εἰς τὰς φλόγας. Ἐνῶ ἡμεῖς δὲν ἐνθυμούμεθα τοὺς ἀδελφούς μας οὔτε ὅταν ἔχωμεν ὅλας μας τὰς ἀνέσεις. Καὶ ὅταν ἐζητοῦσαν⁴ νὰ εὔρουν τί ὄνειρον εἶδεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸ ἰδικόν των, ἀλλὰ εἰς τῶν πολλῶν τὸ συμφέρον. Διότι ἀπέδειξαν μετ' ὀλίγον διὰ πολλῶν ὅτι ἐπεριφρονοῦσαν τὸν θάνατον. Καὶ ἐπειδὴ θέλουν νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Θεόν, προτάσσουν παντοῦ τοὺς ἑαυτοὺς των. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἔκριναν ὅτι δὲν ἔχουν τόσην δύναμιν οἱ ἴδιοι, καταφεύγουν εἰς τοὺς πατέρας. Διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ἔλεγαν ὅτι δὲν προσφέρουν τίποτε περισσότερον, παρὰ μόνον ταπεινὴν ψυχὴν.

Ἐὰς τοὺς μιμηθοῦμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχει στημένον χρυσὸν ἄγαλμα, ἡ τυραννικὴ δύναμις τοῦ πλούτου. Ἀλλὰ ἄς μὴ δίδωμεν προσοχὴν εἰς τὰ τύμπανα, οὔτε εἰς τοὺς αὐλοὺς οὔτε εἰς τὰς κιθάρας οὔτε εἰς τὰς λοιπὰς ἐγλωιστι-

ἐν δουλείᾳ καὶ οὐδενὸς ἀπολελαυκότες χρηστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ τῶν ὄντων πάντων ἐξέπεσον. Μὴ γάρ μοι ἐν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς εἶπης τιμᾶς. Ὅσοι γὰρ ὄντες καὶ δίκαιοι, μυριάκις ἂν εἶλοντο προσαιτεῖν οἴκοι, καὶ τῶν
 5 ἐν τῷ ναῷ καλῶν ἀπολαύειν. «Ἐξελεξάμην γάρ», φησί, «παραρρίπτεισθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν»· καὶ «Κρείττων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας». Μυριάκις οὖν ἂν εἶλοντο ἀπερρίφθαι οἴκοι ἢ βασιλεύειν ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ ἐν τῇ
 10 καμίνῳ δηλοῦσι, βαρούμενοι τὴν αὐτόθι διατριβήν. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ πολλῆς ἀπέλαυον τιμῆς, τὰς τῶν ἄλλων ὀρώντες συμφορὰς σφόδρα ἐδάκνοντο· ὅπερ μάλιστα ἐστὶν ἀγίων ἴδιον. Μὴ δόξαν, μὴ τιμὴν, μηδὲ ἄλλο προτιμᾶν τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν καμίνῳ ὄντες, ὑπὲρ τοῦ δήμου παντὸς τὴν ἰ-
 15 κετηρίαν ἐποιοῦντο. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐν ἀνέσει ὄντες τῶν ἀδελφῶν μνημονεύομεν. Καὶ ἡνίκα δὲ τὰ ἐνύπνια ἐζήτουν, οὐ τὸ ἑαυτῶν ἐσκόπουν, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν· ὅτι γὰρ θανάτου κατεφρόνουν, διὰ πολλῶν μετὰ ταῦτα ἔδειξαν. Πανταχοῦ δὲ ἑαυτοὺς προβάλλονται, τὸν Θεὸν δυσωπήσαι βουλόμενοι. Εἶτα ἐ-
 20 πειδῆ οὐδὲ ἑαυτοὺς ἀρκεῖν ἠγοῦντο, ἐπὶ τοὺς πατέρας καταφεύγουσιν· αὐτοὶ δὲ οὐδὲν πλέον ἔφασαν εἰσφέρειν, ἀλλ' ἢ πνεῦμα συντετριμμένον.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἔστηκεν εἰκὼν χρυσῆ, ἢ τοῦ μαμωνᾶ τυραννίς. Ἀλλὰ μὴ προσέχω-
 25 μεν τοῖς τυμπάνοις, μηδὲ τοῖς αὐλοῖς, μηδὲ ταῖς κινύραις, μηδὲ τῇ λοιπῇ τοῦ πλούτου φαντασίᾳ· ἀλλὰ κἂν εἰς κάμινον ἐμπέσειν

1. Οἱ τρεῖς παῖδες (Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγώρ) ἦσαν Ἰουδαῖοι αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βαβυλωνίου μετοικεσίας. βλ. Δαν. κεφ. 3.

2. Ψαλμ. 83,11β

3. Ψαλμ. 83,11α

4. Τὰ ἐννοούμενα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο βλ. ἐν Δανιήλ κεφ. 2.

ἀπὸ γνησίαν ἀγάπην. Ἐὰν καὶ ἦσαν αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι¹ καὶ δὲν εἶχαν ἀπολαύσει κανένα ἀγαθόν, ἀφοῦ μάλιστα εἶχαν χάσει καὶ τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ των. Καὶ μὴ μοῦ ὁμιλήσης περὶ τῶν τιμῶν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς. Αὐτοὶ ἦσαν εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι καὶ θὰ ἐπροτιμοῦσαν ἀσυγκρίτως περισσότερον νὰ ζοῦν μὲ πολλὰς στερήσεις εἰς τὸ σπίτι των καὶ νὰ μετέχουν ὀλοψύχως εἰς κάθε τι ποὺ γίνεται εἰς τὸν ναόν. «Ἐξελεξάμην γάρ», λέγει ὁ Δαυίδ, «παρρηριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν»². Καί, «κρείττων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας»³. Ἀπείρως προτιμότερον ἔθεωροῦσαν νὰ ζοῦν περιφρονημένοι εἰς τὸ σπίτι των, παρὰ νὰ εἶναι βασιλεῖς εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα ἐδήλωσαν ὅταν εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἀδιαφοροῦσαν διὰ τὴν ἐγκόσμιον ζωὴν. Διότι καὶ ἂν ἐτιμῶντο οἱ ἴδιοι πολὺ, θὰ ὑπέφεραν φοβερὰ βλέποντες τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἁγίων. Δὲν προτιμοῦν οὔτε τὴν δόξαν, οὔτε τὰς τιμὰς, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίων. Κοίταξε λοιπὸν πῶς προσηύχοντο δι' ὅλους τοὺς συνανθρώπους των ὅταν εὐρίσκοντο ἐπάνω εἰς τὰς φλόγας. Ἐνῶ ἡμεῖς δὲν ἐνθυμούμεθα τοὺς ἀδελφούς μας οὔτε ὅταν ἔχωμεν ὅλας μας τὰς ἀνέσεις. Καὶ ὅταν ἐζητοῦσαν⁴ νὰ εὔρουν τί ὄνειρον εἶδεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸ ἰδικόν των, ἀλλὰ εἰς τῶν πολλῶν τὸ συμφέρον. Διότι ἀπέδειξαν μετ' ὀλίγον διὰ πολλῶν ὅτι ἐπεριφρονοῦσαν τὸν θάνατον. Καὶ ἐπειδὴ θέλουν νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Θεόν, προτάσσουν παντοῦ τοὺς ἑαυτοὺς των. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἔκριναν ὅτι δὲν ἔχουν τόσην δύναμιν οἱ ἴδιοι, καταφεύγουν εἰς τοὺς πατέρας. Διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ἔλεγαν ὅτι δὲν προσφέρουν τίποτε περισσότερον, παρὰ μόνον ταπεινὴν ψυχὴν.

Ἐὰς τοὺς μιμηθοῦμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχει στημένον χρυσὸν ἄγαλμα, ἡ τυραννικὴ δύναμις τοῦ πλούτου. Ἀλλὰ ἄς μὴ δίδωμεν προσοχὴν εἰς τὰ τύμπανα, οὔτε εἰς τοὺς αὐλοὺς οὔτε εἰς τὰς κιθάρας οὔτε εἰς τὰς λοιπὰς ἐγλωιστι-

κὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πλούτου, ἀλλὰ, ἂν χρειασθῆ, ἄς προτιμήσωμεν νὰ πρέσωμεν μέσα εἰς τὴν κάμινον τῆς πενίας, διὰ νὰ μὴ προσκυνήσωμεν τὰ πλούτη, καὶ θὰ ὑπάρχη εἰς τὸ μέσον τῆς μία θωπευτικῆ δροσιά. Ἄς μὴ τρέμωμεν λοιπόν, ὅταν γίνεται λόγος διὰ τὴν κάμινον τῆς πενίας. Διότι καὶ τότε ἀνεδείχθησαν ἐνδοξότεροι ἐκεῖνοι ποὺ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπροσκύνησαν, ἐξωλοθρεύθησαν.

Ἄλλὰ τότε ἔγιναν ὅλα συγχρόνως. Τώρα ὁμως ἄλλα θὰ γίνουν ἐδῶ, ἄλλα ἐκεῖ, ἄλλα δὲ καὶ ἐδῶ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Ὅσοι δηλαδὴ ἐπροτίμησαν τὴν πενίαν ἀντὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν πλοῦτον, θὰ εἶναι ἐνδοξότεροι καὶ τώρα καὶ τότε. Ἐνῶ ὅσοι ἐπλούτισαν ἐδῶ ἀδίκως, θὰ ὑποστοῦν τότε τὴν χειροτέραν ποινήν. Ἀπὸ τὴν κάμινον αὐτὴν τῆς πενίας ἐξῆλθε καὶ ὁ Λάζαρος¹ δοξασμένος ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς παῖδας ἐκείνους. Ὁ πλούσιος ἀντιθέτως, ποὺ ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνων ποὺ ἐπροσκύνησαν τὸ εἶδωλον τοῦ πλούτου, κατεδικάσθη νὰ βασανίζεται εἰς τὴν αἰώνιαν κόλασιν. Διότι, ὅσα ἀνέφερα παραπάνω, ἀποτελοῦν εἰκόνα ἐκείνων. Ὅπως λοιπόν ἐδῶ δὲν ἔπαθαν τίποτε ὅσοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πυράν, ἐνῶ ὅσοι ἐκάθηντο ἔξω ἀπὸ αὐτὴν ἀνηρπάγησαν με βιαιότητα, ἔτσι θὰ γίνῃ καὶ τότε. Οἱ ἅγιοι θὰ βαδίσουν μέσα εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός καὶ δὲν θὰ πάθουν τίποτε τὸ δυσάρεστον, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον θὰ ἐμφανισθοῦν χαρούμενοι. Ὅσοι ὁμως ἐπροσκύνησαν τὰ εἶδωλα, θὰ ἰδοῦν νὰ τηδᾶ κατεπάνω των τὸ πῦρ ἀγριώτερον ἀπὸ κάθε θηρίον καὶ νὰ τοὺς καταποντίζῃ μέσα του. Ὡστε, ἂν ἀμφιβάλλῃ κανεὶς διὰ τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς κόλασεως, ἄς ἰδῆ αὐτὴν τὴν κάμινον, ἄς στηριχθῆ εἰς τὰ συμβαίνοντα ἐδῶ, διὰ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὰ μέλλοντα, καὶ ἄς μὴ φοβᾶται τὴν κάμινον τῆς πενίας, ἀλλὰ τὴν κάμινον τῆς ἁμαρτίας. Διότι ἡ δευτέρα ὁδηγεῖ εἰς φωτιὰν καὶ πόνον ἀνυπόφορον, ἡ πρώτη εἰς δροσιὰν καὶ ἀνακούφισιν. Καὶ κοντὰ εἰς ἐκείνην τὴν κάμινον στέκεται ὁ διάβολος, εἰς τὴν ἄλλην δὲ στέκονται οἱ ἄγγελοι καὶ σβήνουν τὴν φλόγα.

12. Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτὰ οἱ πλούσιοι, ὅσοι ἀνάπτουν

πενίας ἀνάπτοντες. Ἐκείνους μὲν γὰρ οὐδὲν βλάψουσι τῆς δρόσου παραγενομένης αὐτοῖς· ἑαυτοὺς δὲ εὐχειρώτους ἐργάσονται τῇ φλογί, ἣν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀνῆψαν χειρῶν.

Τότε μὲν οὖν ἄγγελος συγκατέβη τοῖς παισὶν ἐκείνοις· νυνὶ 5 δὲ ἡμεῖς τοῖς ἐν καμίνῳ πενίας οὔσι συγκαταβῶμεν, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐργασώμεθα δρόσον, καὶ ἐκτινάξωμεν τὴν φλόγα, ἵνα καὶ τῶν στεφάνων αὐτῶν γενώμεθα κοινωνοί· ἵνα καὶ τὴν φλόγα τῆς γεέννης ἢ τοῦ Χριστοῦ διασκεδάσῃ φωνὴ ἢ λέγουσα· «Πεινῶντά με εἶδετε καὶ ἐθρέφατε». Αὕτη γὰρ ἢ 10 φωνὴ τότε ἀντὶ δρόσου παραστήσεται ἡμῖν, διὰ μέσης συρίζουσα τῆς φλογός. Κατέλθωμεν τοίνυν μετὰ ἐλεημοσύνης εἰς τὴν τῆς πτωχείας κάμινον· ἴδωμεν τοὺς φιλοσοφούντας βαδίζοντας ἐν αὐτῇ, καὶ τοὺς ἄνθρακας πατοῦντας. Ἰδωμεν τὸ θαῦμα τὸ καινὸν καὶ παράδοξον, ἄνθρωπον ἐν καμίνῳ ψάλ- 15 λοντά, ἄνθρωπον ἐν πυρὶ εὐχαριστοῦντα, πενία προσδεδεμένον ἐσχάτη, καὶ πολλὴν φέροντα τὴν εὐφημίαν τῷ Χριστῷ. Καὶ γὰρ τοῖς παισὶν ἐκείνοις ἴσοι γίνονται οἱ πενίαν μετ' εὐχαριστίας φέροντες. Καὶ γὰρ πυρὸς φοβερώτερον ἢ πτωχεία καὶ μᾶλλον ἐμπιπρᾶν εἴωθεν. Ἄλλὰ τοὺς παῖδας οὐκ ἐνέπρησεν ἐ- 20 κείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ χάριτας ὡμολόγησαν τῷ Δεσπότη, καὶ τὰ δεσμὰ εὐθέως αὐτοῖς διελύετο. Οὕτω καὶ νῦν, ἂν ἐμπεσῶν εἰς πενίαν εὐχαριστήσης, καὶ τὰ δεσμὰ λύεται, καὶ ἡ φλόξ σβέννυται· κἂν μὴ σβεσθῇ, τὸ πολλῶ θαυμαστότερον, ἀντὶ φλογός πηγῇ γίνεται· ὃ δὴ καὶ τότε συνέβη· καὶ ἐν καμίνῳ μέσῃ δρό- 25 σου καθαρᾶς ἀπέλαυον. Τὸ μὲν γὰρ πῦρ οὐκ ἔσβεσε, τὸ δὲ καθῆναι τοὺς ἐμβληθέντας διεκώλυσε. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν φιλοσοφούντων ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἐν πενία τῶν πλουτούντων ἀδεέστερον διάκεινται.

τὴν κάμινον τῆς πενίας. Διότι δὲν θὰ βλάψουν καθόλου τοὺς πτωχοὺς, ἐπειδὴ εὐρίσκεται κοντά των ἡ δροσιά. Τοὺς ἑαυτοὺς των θὰ κάμουν λείαν τῆς πυρᾶς, τὴν ὁποίαν ἤναψαν μετὰ ἴδια τὰ χέρια των.

Τότε λοιπὸν ἔτρεξεν ἄγγελος νὰ βοηθήσῃ ἐκεῖνα τὰ παιδιά. Τώρα ἄς τρέξωμεν ἑμεῖς νὰ βοηθήσωμεν ἐκείνους ποὺ εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς τὴν κάμινον τῆς πενίας, ἄς τοὺς δροσίσωμεν μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ἄς σβήσωμεν τὴν φλόγα τῆς πενίας των, διὰ νὰ γίνωμεν μέτοχοι τῆς δόξης των, ὥστε νὰ σβήσῃ τὴν φλόγα τῆς αἰωνίας κολάσεως ἢ φωνὴ τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὰ ἐξῆς λόγια· «Πεινῶντά με εἶδετε καὶ ἔθρέψατε»¹. Διότι αὐτὴ ἡ φωνὴ θὰ μᾶς παρασταθῇ τότε ὡς δροσιά μέσα εἰς τὴν φλόγα. Ἄς τρέξωμεν λοιπὸν μετὰ ἐλεημοσύνην εἰς τὴν κάμινον τῆς πενίας. Ἄς ἰδοῦμεν ὅτι οἱ πιστοὶ βαδίζουν ἐπάνω εἰς αὐτὴν καὶ πατοῦν ἐπάνω εἰς τὰ κάρβουνα. Ἄς ἰδοῦμεν τὸ πρωτοφανὲς καὶ ἀπροσδόκητον θαῦμα, ἄνθρωπον νὰ ὑμνῇ τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὴν κάμινον, ἄνθρωπον βασανισμένον ἀπὸ τὴν χειροτέραν πενίαν νὰ ἀναπέμπῃ μέσα εἰς τὰς φλόγας εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ὑμολογῇ τὸν Χριστόν. Διότι ὅσοι ὑπομένουν εὐχαρίστως τὴν πενίαν, γίνονται ἰσάξιοι μετὰ ἐκεῖνα τὰ παιδιά. Διότι ἡ πενία εἶναι κάτι τὸ φοβερώτερον ἀπὸ τὴν φωτιάν καὶ συχνὰ καίει περισσότερο. Δὲν ἔκαυσεν ὁμως ἐκεῖνα τὰ παιδιά, ἀλλὰ μόλις εὐχαρίστησαν τὸν Θεόν, διελύθησαν ἀμέσως τὰ δεσμὰ των. Ἔτσι καὶ τώρα, ἂν εἶσαι πτωχὸς καὶ εὐχαριστῆς τὸν Θεόν, καὶ τὰ δεσμὰ θὰ διαλυθοῦν καὶ ἡ φωτιὰ θὰ σβήσῃ. Καὶ ἂν δὲν σβήσῃ, θὰ συμβῇ κάτι τὸ περισσότερο ἀξιοθαύμαστον. Θὰ μεταβληθῇ εἰς πηγὴν. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ τώρα. Εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου ἠσθάνοντο ἀπολαυστικὴν δροσιάν. Δὲν ἔσβησε βεβαίως τὴν φωτιάν, ἀλλὰ ἠμπόδισε νὰ καοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐρρίφθησαν μέσα. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδοῦμεν νὰ συμβαίη αὐτὸ καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἀντιμετωπίζουν μετὰ καρτερικότητα τὴν ζωὴν. Καὶ αὐτοὶ δηλαδή, παρὰ τὴν πενίαν των, αἰσθάνονται ἀνετώτερα ἀπὸ τοὺς πλουσίους.

Μὴ τοίνυν ἔξω τῆς καμίνου καθεζώμεθα, ἀνηλεῶς πρὸς τοὺς
 πένητας ἔχοντες, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ ἔπαθον τότε ἐκεῖνοι.
 Ἄν μὲν γὰρ καταβὰς πρὸς αὐτοὺς στήσῃ μετὰ τῶν παιδῶν, οὐ-
 κέτι σε οὐδὲν ἐργάσεται δεινὸν τὸ πῦρ· ἐὰν δὲ ἄνω καθήμενος
 5 περιίδῃς αὐτοὺς ἐν τῇ φλογὶ τῆς πενίας, κατακαύσει ἢ φλόξ. Κα-
 τάβηθι τοίνυν εἰς τὸ πῦρ, ἵνα μὴ κατακαῆς ὑπὸ τοῦ πυρός· μὴ
 καθίσῃς ἔξω τοῦ πυρός, ἵνα μὴ σε ἀρπάσῃ ἢ φλόξ. Ἄν μὲν γὰρ
 ἴδῃ σε μετὰ τῶν πενήτων, ἀποστήσεταιί σου· ἂν δὲ ἀλλοτριού-
 μενον αὐτῶν, ἐπιδραμεῖται σοι ταχέως καὶ ἀρπάσεταιί σε. Μὴ
 10 τοίνυν ἀποστήσῃς αὐτῶν ἐμβληθέντων· ἀλλ' ὅταν ὁ διάβολος κε-
 λεύῃ τοὺς μὴ προσκυνήσαντας τῷ χρυσῷ βαλεῖν εἰς τὴν κάμινον
 τῆς πενίας, μὴ τῶν ἐμβαλλόντων, ἀλλὰ τῶν ἐμβαλλομένων γί-
 νου, ἵνα γένη τῶν σωζομένων, καὶ μὴ τῶν καιομένων. Καὶ γὰρ
 μεγίστη δρόσος, τὸ μὴ κατέχεσθαι ἐπιθυμία πλούτου, τὸ πέ-
 15 νησιν ὁμιλεῖν. Οὗτοι πάντων εἰσὶν εὐπορώτεροι, οἱ τὴν ἐπιθυ-
 μίαν τοῦ πλούτου καταπατήσαντες. Ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνοι καταφρο-
 νήσαντες τότε τοῦ βασιλέως, ἐγένοντο τοῦ βασιλέως λαμπρό-
 τεροι. Καὶ σὺ τοίνυν, ἂν ὑπερίδῃς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων,
 τοῦ κόσμου παντὸς ἔση τιμιώτερος, κατὰ τοὺς ἀγίους ἐκείνους,
 20 «ᾧ ὦν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος».

Ἴν' οὖν ἄξιος γένη τῶν οὐρανίων, καταγέλασον τῶν πα-
 ρόντων. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔση λαμπρότερος, καὶ τῶν μελ-
 λόντων ἀπολαύσεις ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλάνθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 25 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄς μὴ ἀναπαυώμεθα λοιπὸν ἔξω ἀπὸ τὸ καμίνι ἀδιάφοροι πρὸς τοὺς πτωχοὺς, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν ὅ,τι ἔπαθαν τότε οἱ θεαταί. Ἄν προχωρήσης πρὸς αὐτοὺς καὶ σταθῆς μαζί των, δὲν θὰ σὲ πειράξῃ ποτὲ ἡ φωτιά. Ἄν ὅμως παραμείνης εἰς τὴν θέσιν σου καὶ τοὺς ἐγκαταλείψῃς εἰς τὴν φωτιὰν τῆς πενίας, θὰ σὲ κατακαύσῃ ἡ φλόγα της. Νὰ προχωρήσης λοιπὸν καὶ νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν φωτιὰν, διὰ νὰ μὴ κατακαῖς ἀπὸ τὴν φωτιὰν. Μὴ παραμείνης ἔξω ἀπὸ τὴν φωτιὰν, διὰ νὰ μὴ καταβροχθισθῆς ἀπὸ τὴν φλόγα της. Διότι, ἂν σὲ ἰδῇ μαζί με τοὺς πτωχοὺς, θὰ σταθῇ μακριὰ ἀπὸ ἐσέ. Ἄν σὲ ἰδῇ ἀποξενωμένον ἀπὸ αὐτοὺς, θὰ σοῦ ἐπιτεθῇ ἀμέσως καὶ θὰ σὲ καταβροχθίσῃ. Μὴ μείνης λοιπὸν μακριὰ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θὰ ριφθοῦν εἰς τὴν φωτιὰν, ἀλλὰ, ὅταν ὦθῃ ὁ διάβολος νὰ ριφθοῦν εἰς τὸ καμίνι τῆς πενίας ὅσοι δὲν ἐπροσκύνησαν τὸν χρυσόν, πρόσεξε νὰ μὴ εἶσαι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ρίπτουν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ρίπτονται, διὰ νὰ σωθῆς καὶ νὰ μὴ καῖς. Διότι εἶναι πολὺ μεγάλη δροσιὰ νὰ μὴ σὲ κυριεύσῃ ὁ πόθος τοῦ πλούτου, νὰ ἀνήκῃς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πτωχῶν. Πλουσιώτεροι ἀπὸ ὅλους εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κατέπνιξαν τὸν πόθον τοῦ πλούτου. Καὶ οἱ παῖδες ἐκεῖνοι ἔγιναν ἐνδοξότεροι ἀπὸ τὸν βασιλέα, διότι περιεφρόνησαν τὸν βασιλέα. Ἄν περιφρονήσης λοιπὸν καὶ σὺ τὰ πλούτη τοῦ κόσμου, θὰ γίνῃς ἀνώτερος ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, ὅπως οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι, «Ὦν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος».

Περιφρόνησε λοιπὸν τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, διὰ νὰ γίνῃς ἄξιος τῶν ἀγαθῶν τοῦ οὐρανοῦ. Διότι με αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐδῶ θὰ εἶσαι ἐνδοξότερος καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ θὰ ἀπολαύσῃς με τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.-

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄
Ματθ. 1, 22-23

«Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ 5 ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ».

1. Πολλῶν ἀκούω λεγόντων, ὅτι παρόντες μὲν καὶ τῆς ἀκροάσεως ἀπολαύοντες, συστελλόμεθα· ἐξελθόντες δέ, ἕτεροι πάλιν ἀνθ' ἐτέρων γινόμεθα, τὸ πῦρ τῆς προθυμίας σβεννύντες.
10 Τί οὖν ἂν γένοιτο, ὅπως τοῦτο μὴ γίνηται; Σκοπήσωμεν ὅθεν γίνεται. Πόθεν οὖν γίνεται ἡμῖν ἡ τοσαύτη μεταβολή; Ἀπὸ τῆς διατριβῆς τῆς μὴ προσηκούσης, καὶ τῆς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων συνουσίας.

Οὐ γὰρ ἐχρῆν ἀπὸ τῆς συνάξεως ἀναχωροῦντας, εἰς τὰ μὴ 15 προσήκοντα τῇ συνάξει ἐμβάλλειν ἑαυτοὺς πράγματα· ἀλλ' εὐθέως, οἵκαδε ἐλθόντας τὸ βιβλίον μεταχειρίζεσθαι, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς τῶν εἰρημένων καλεῖν συλλογῆς, καὶ τότε τῶν βιωτικῶν ἄπτεσθαι πραγμάτων. Εἰ γὰρ ἀπὸ βαλανείου οὐκ ἂν ἔλοιο εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλειν, ὥστε 20 μὴ τὴν ἐκεῖθεν ἄνεσιν λυμήνασθαι τοῖς ἐν ἀγορᾷ πράγμασι· πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ συνάξεως τοῦτο ποιεῖν ἐχρῆν. Νῦν δὲ τοῦναντίον ποιούμεν· διὰ δὴ τοῦτο καὶ πάντα ἀπόλλυμεν. Οὕτω γὰρ

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄ Ματθ. 1, 22 - 23

«Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ»¹.

1. Ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν ὅτι, ὅταν εἴμεθα παρόντες καὶ ἀπολαμβάνωμεν τὴν ὁμιλίαν, γινόμεθα ταπεινοί. Μόλις ἀναχωρήσωμεν ὅμως, γινόμεθα πάλιν διαφορετικοὶ καὶ σβήνομεν τὴν φλόγα τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως.

Τί εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λοιπόν, διὰ νὰ μὴ συμβαίνη αὐτό; Ἄς ἐρευνήσωμεν ποῦ ὀφείλεται. Ποῦ ὀφείλεται λοιπόν αὐτὴ ἡ μεγάλη μεταβολὴ τῶν διαθέσεών μας; Εἰς τὰς ἀκαταλήλους ἐνασχολήσεις μας καὶ εἰς τὴν συναναστροφὴν μας μὲ κακοήθεις ἀνθρώπους.

Δὲν ἔπρεπε λοιπόν, ὅταν ἀναχωροῦμεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἀσχολούμεθα μὲ ὑποθέσεις ἀσχέτους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ νὰ μεταβαίνωμεν ἀμέσως εἰς τὸ σπίτι μας καὶ νὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὸ βιβλίον καὶ νὰ καλοῦμεν τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ μας νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἀναπόλησιν τῆς ὁμιλίας καὶ κατόπιν νὰ ἐνδιαφερώμεθα διὰ τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις μας. Διότι, ἀφοῦ δὲν ἀποφασίζης νὰ μεταβῆς ἀπὸ τὸ λουτρὸν εἰς τὴν ἀγοράν, διὰ νὰ μὴ ἐξουδετερώσῃ ἡ ἐπαφή σου μὲ τὰ πράγματα τῆς ἀγορᾶς τὴν ἀνακούφισίν σου ἀπὸ τὸ λουτρὸν, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθῆς πολὺ περισσότερο αὐτὴν τὴν τακτικὴν, ὅταν ἀναχωρῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Τώρα ὅμως κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς χάνομεν τὰ πάντα. Διότι, πρὶν ἀκόμη ριζώσῃ καλὰ ἡ ὠφέλεια τῶν λόγων, παρα-

τῆς ὠφελείας τῶν λεχθέντων παγείσης καλῶς, ἢ πολλή ρύμη τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων πάντα παρασύρασα οἴχεται.

Ἐν οὖν μὴ τοῦτο γίνηται, ἀπὸ συνάξεως ἀναχωρῶν, μηδὲν ποιοῦ τῆς τῶν εἰρημένων συλλογῆς ἀναγκαιότερον. Καὶ γὰρ ἐ-
 5 σχάτης ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη, πέντε καὶ ἕξ ἡμέρας τοῖς βιωτι-
 κοῖς ἀπονέμοντας, τοῖς πνευματικοῖς μηδὲ μίαν ἡμέραν, μᾶλλον
 δὲ μικρὸν τῆς ἡμέρας μέρος διδόναι. Οὐχ ὁράτε τὰ παιδία τὰ ἡ-
 μέτερα, ὅτι τὰ μαθήματα, ἅπερ ἂν δέξωνται, ταῦτα δι' ὅλης
 μελετῶσι τῆς ἡμέρας; Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ἐργασώμεθα· ἐπεὶ
 10 πλέον οὐδὲν ἡμῖν ἔσται τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως, εἰς πίθον τετρη-
 μένον ἀντλοῦσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ μηδὲ τοσαύτην παρε-
 χομένοις σπουδῆν τῇ τῶν εἰρημένων φυλακῇ, ὅσην περὶ χρυσὸν
 καὶ ἄργυρον ἐπιδεικνύμεθα. Δηνάρια μὲν γὰρ τις ὀλίγα λαβῶν,
 καὶ εἰς βαλάντιον ἀποτίθεται, καὶ σφραγίδα ἐπιτίθῃσιν· ἡμεῖς
 15 δὲ καὶ χρυσίου καὶ λίθων πολυτελῶν τιμιώτερα δεχόμενοι λόγια,
 καὶ τοὺς τοῦ Πνεύματος ὑποδεχόμενοι θησαυρούς, οὐκ εἰς τὰ
 ταμιεῖα τῆς ψυχῆς ἀποτιθέμεθα, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐῶ-
 μεν τῆς ἡμετέρας διανοίας ἐκρεῖν.

Τίς οὖν ἡμᾶς ἐλεήσει λοιπόν, ἐπιβουλεύοντας ἑαυτοῖς, καὶ
 20 εἰς τοσαύτην ἐμβάλλοντας πενίαν; Ἐν οὖν μὴ τοῦτο γίνηται,
 γράψωμεν ἑαυτοῖς νόμον ἀκίνητον, καὶ ταῖς γυναιξὶ καὶ τοῖς παι-
 σὶ τοῖς ἡμετέροις, μίαν τῆς ἑβδομάδος ἡμέραν ταύτην ὅλην ἀ-
 νατιθέναι τῇ ἀκροάσει καὶ τῶν ἀκουσθέντων τῇ συλλογῇ. Οὕ-
 τω γὰρ καὶ εὐμαθέστεροι πρὸς τὰ μέλλοντα ρυθῆσθαι ἀπαν-
 25 τήσομεν, καὶ ἡμῖν ἐλάττων ὁ πόνος ἔσται καὶ ὑμῖν τὸ κέρδος
 πλέον, ὅταν τὰ πρόην εἰρημένα φέροντες ἐπὶ τῆς μνήμης, οὕ-
 τω τὰ μετὰ ταῦτα ἀκούητε. Οὐ γὰρ μικρὸν τι καὶ τοῦτο συντε-
 λεῖ πρὸς τὴν τῶν λεγομένων σύνεσιν, τὸ τὴν ἀκολουθίαν εἰδέναι
 μετὰ ἀκριβείας τῶν παρ' ἡμῶν ὑφαινομένων ὑμῖν νοημάτων.

σύρει ἀμέσως τὰ πάντα ἢ μεγάλη ὄρμη τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων.

Διὰ νὰ μὴ γίνεταί λοιπὸν αὐτό, μὴ θεωρῆς, ὅταν ἀναχωρῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, τίποτε σπουδαιότερον ἀπὸ τὴν ἀνακεφαλαίωσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς ὁμιλίας. Διότι θὰ ἦτο ἡ μεγαλυτέρα ἀγνωμοσύνη, ἐνῶ διαθέτωμεν πέντε ἢ ἕξι ἡμέρας διὰ τὰς βιωτικὰς μας ἀνάγκας, νὰ μὴ διαθέτωμεν οὔτε μίαν, μᾶλλον δὲ οὔτε μικρὸν μέρος τῆς ἡμέρας διὰ τὰς πνευματικὰς. Δὲν βλέπετε τὰ παιδιὰ μας ὅτι μελετοῦν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰ μαθήματα, τὰ ὅποια διδάσκονται; Αὐτὸ ἅς κάμωμεν καὶ ἔμεῖς. Διότι δὲν θὰ κερδίσωμεν τίποτε ἀπὸ τὴν συγκέντρωσίν μας αὐτὴν, ἂν χύνωμεν καθημερινῶς νερὸ εἰς τρυπημένον πίθον καὶ δὲν φροντίζωμεν διὰ τὴν φύλαξιν τῶν λόγων οὔτε ὅσον φροντίζομεν διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου. Ὅταν π.χ. ἀποκτήσῃ κανεὶς ὀλίγα χρήματα, καὶ εἰς τὸ βαλάντιόν του τὰ τοποθετεῖ καὶ τὰ σφραγίζει ἐπὶ πλεόν. Ἐμεῖς, ἀντιθέτως, ποὺ ἀκούομεν λόγια πολυτιμότερα ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ μᾶς προσφέρονται Πνευματικοὶ θησαυροί, δὲν τοὺς τοποθετοῦμεν εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς ψυχῆς μας, ἀλλὰ τοὺς ἀφήνομεν ἀπερισκέπτως καὶ ἐπιπολαίως νὰ χύνωνται ἔξω ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας.

Ποῖος θὰ μᾶς λυπηθῆ λοιπὸν, ἀφοῦ εἴμεθα ἐχθροὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τὸν ὀδηγοῦμεν εἰς τόσον μεγάλην στέρησιν; Διὰ νὰ μὴ γίνεταί αὐτό, ἅς θεσπίσωμεν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, τὰς γυναῖκας μας καὶ τὰ παιδιὰ μας νόμον ἀπαράβατον, νὰ διαθέτωμεν μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν κάθε ἑβδομάδα διὰ τὴν παρακολούθησιν ὁμιλιῶν καὶ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς αὐτάς. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅταν δηλ. ἔχετε εἰς τὴν μνήμην σας τὰς προηγουμένας ὁμιλίας καὶ μὲ αὐτάς ὡς ἐφόδιον ἀκούετε τὰς ἐπομένας, θὰ εἶναι οἱ λόγοι περισσότερον εὐκολονόητοι καὶ ὁ κόπος μου ὀλιγώτερος καὶ τὸ κέρδος σας μεγαλύτερον. Διότι εἰς τὴν κατανόησιν τῶν λεγομένων ὄχι ὀλίγον συντελεῖ καὶ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς ἀλληλουχίας τῶν σκέψεων, τὰς ὁποίας

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔνι πάντα ἐν μιᾷ καταβαλεῖν ἡμέρα, τὰ ἐν πολλαῖς ὑμῖν ἡμέραις κατατιθέμεθα τῇ τῆς μνήμης συνεχείᾳ ὡσπερ σειρὰν τινα ποιήσαντες, οὕτω δὴ περιτίθεσθε τῇ ψυχῇ, ὥστε ὀλόκληρον φαίνεσθαι τὸ σῶμα τῶν Γραφῶν. Ἀναμνήσαντες τοίνυν τῶν ἑναγχος εἰρημένων ἑαυτοῦς, οὕτω καὶ σήμερον ἐπὶ τὰ προκείμενα ἴωμεν.

2. Τίνα δέ ἐστι τὰ προκείμενα σήμερον; «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥῆθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος». Ἀξίως τοῦ θαύματος, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, ἀνεβόησεν, εἰπών· «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τὸ πέλαγος καὶ τὴν ἄβυσσον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μηδέποτε ἐλπισθὲν εἰς ἔργον ἐλθόν, καὶ φύσεως λυθέντας νόμους, καὶ καταλλαγὰς γινομένας, καὶ τὸν πάντων ἀνώτερον πρὸς τὸν πάντων κατώτερον κατιόντα, καὶ τὰ μεσότοιχα λυόμενα, καὶ τὰ κωλύματα ἀναιρούμενα, καὶ πολλῶ πλείονα τούτων ἕτερα γινόμενα, ἐνὶ ῥήματι τὸ θαῦμα παρέστησεν, εἰπών· «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥῆθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Μὴ γὰρ νομίσης, φησὶν, ὅτι νῦν ταῦτα ἔδοξε· πάλαι προετυποῦτο. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος πανταχοῦ δεῖξαι ἐσπούδασε. Καὶ παραπέμπει τὸν Ἰωσήφ τῷ Ἡσαΐᾳ λοιπόν, ἵνα κἂν τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἐπιλάβηται ἀφυπνισθεῖς, ἅτε πρόσφατον εἰρημένων, τῶν προφητικῶν, οἷς συνανεστράφη διαπαντός, ἀναμνησθεῖς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ λεχθέντα κατάσχη. Καὶ τῇ μὲν γυναικὶ οὐδὲν τούτων εἴρηκεν, ἅτε κόρη οὔση καὶ ἀπείρως τούτων ἐχούση· τῷ δὲ ἀνδρὶ, δικαίως τε ὄντι καὶ μελετῶντι προφήτας, ἐντεῦθεν διαλέγεται.

Καὶ πρὸ μὲν τούτου «Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου», λέγει· ἐνταῦθα δὲ ὅτε τὸν προφήτην εἴλκυσεν εἰς τὸ μέσον, τότε αὐτῷ πιστεύει τὸ τῆς παρθενίας ὄνομα· οὐ γὰρ οὕτως ἀτάραχος ἔμενε, παρθένον παρ' αὐτοῦ ἀκούων, εἰ μὴ πρῶτον καὶ παρὰ Ἡ-

σᾶς ἀναπτύσσω. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διδαχθοῦν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας τὰ πάντα, τοποθετήσετε μὲ ὠρισμένην τάξιν εἰς τὴν μνήμην σας ὅσα θὰ διδαχθῆτε κατὰ τὴν διάρκειαν πολλῶν ἡμερῶν καὶ τακτοποιήσετε τὰ ἔτσι μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σας, ὥστε νὰ φαίνεται ἡ ἁγία Γραφή ἕνα ἐνιαῖον σύνολον. Ἀφοῦ ἐνθυμηθῆτε λοιπὸν ὅσα εἶπαμεν τώρα τελευταῖα, ἄς προχωρήσωμεν καὶ σήμερα εἰς τὴν συνέχειαν.

2. Ποία θὰ εἶναι ἡ συνέχεια σήμερα; «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος». Ὅταν λέγῃ «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν», ὁμιλεῖ, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν, ὅπως ἀξίζει εἰς τὸ θαῦμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶδεν ὅλον τὸ πλάτος, καὶ τὸ βάθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἔγινε πραγματικότης ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε νὰ φαντασθοῦμεν καὶ ὅτι κατελύθησαν οἱ φυσικοὶ νόμοι καὶ ἐπῆλθε συμφιλίωσις καὶ κατέβη ὁ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους πρὸς τὸν κατώτερον ἀπὸ ὅλους καὶ ἐξηφανίσθη τὸ χάσμα καὶ ἐξουδετερώθησαν τὰ ἐμπόδια καὶ συνέβησαν καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα, μᾶς παρουσίασε μὲ μίαν μικρὰν φράσιν τὸ θαῦμα. Εἶπε· «Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Δὲν πρέπει, λέγει, νὰ νομίσης ὅτι τοῦτο ἀπεφασίσθη τώρα. Ἐσχεδιάσθη ἀπὸ πολὺ παλαιά. Αὐτὸ ἐφρόντισε νὰ τὸ δείξῃ παντοῦ ὁ Παῦλος. Παραπέμπει δὲ ὁ ἄγγελος τὸν Ἰωσήφ εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὥστε καὶ ἂν δυσπιστήσῃ ὅταν σηκωθῆ ἀπὸ τὸν ὕπνον, πρὸς τὰ λόγια του, ἐπειδὴ ἐλέχθησαν τώρα, νὰ ἐνθυμηθῆ τὰ λόγια τοῦ προφήτου τὰ ὅποια ἤκουεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν καὶ νὰ τὰ κατανοήσῃ. Εἰς τὴν Παρθένον δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ διότι ἦτο νεαρά καὶ δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην πείραν. Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἄνδρα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπειδὴ ἦτο εὐσεβὴς καὶ ἐμελετοῦσε τοὺς προφήτας.

Πρὸ ὀλίγου εἶπε· «Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν προφήτην τοῦ ἐμπιστεύεται τὴν λέξιν «παρθένος». Διότι ἂν δὲν ἤκουε πρῶτα τὰ λόγια τοῦ

σαῦτο. Καὶ γὰρ οὐδὲν ξένον, ἀλλὰ τὸ σύνηθες καὶ τὸ ἐν πολλῷ χρόνῳ μελετηθὲν ἔμελλεν ἀκούσεσθαι παρὰ τοῦ προφήτου. Διὰ τοῦτο ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸ εἰρημένον ὁ ἄγγελος, παράγει εἰς μέσον τὸν Ἡσαΐαν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλ' ἐπὶ τὸν 5 Θεὸν ἀναρτᾷ τὸν λόγον· οὐ γὰρ αὐτοῦ εἶναί φησι τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἡσαΐου, ἀλλά, «Τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου». Τὸ μὲν γὰρ στόμα Ἡσαΐου, ὁ δὲ χρησμός ἄνωθεν ἐφέρετο.

10 Τί οὖν οὗτός φησιν ὁ χρησμός; «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ».

Πῶς οὖν οὐκ ἐκλήθη, φησί, τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός;

15 Ὅτι οὐκ εἶπε, Καλέσεις, ἀλλά, «Καλέσουσιν», οἱ ὄχλοι τουτέστι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ συμβαῖνον ὄνομα τίθησι· καὶ ἔθος τοῦτο τῇ Γραφῇ, τὰ συμβαίνοντα πράγματα ἀντὶ ὀνομάτων τιθέναι. Οὐδὲν οὖν ἄλλο δηλοῖ τό, «Καλέσουσιν Ἐμμανουήλ», ἢ ὅτι Ὁψονται Θεὸν μετὰ ἀνθρώπων· 20 αἰεὶ μὲν γὰρ γέγονε μετὰ ἀνθρώπων, οὐδέποτε δὲ οὕτω σαφῶς. Εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν Ἰουδαῖοι, ἐρησόμεθα αὐτούς· Πότε ἐκλήθη τὸ παιδίον, «Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον»; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. Πῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγε· «Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον»; Ὅτι γεννηθέντος αὐτοῦ προνομῆ 25 σκύλων ἐγένετο καὶ διανομή· διὰ τοῦτο τὸ ἐπ' αὐτοῦ πρᾶγμα συμβεβηκὸς ὡς ὄνομα αὐτοῦ τίθησι. «Καὶ ἡ πόλις δέ», φησί, «κληθήσεται πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστῆ Σιών»· καὶ οὐ-

1. Ἡσ. 7,14

2. Ἡσ. 8,3

3. Ὁ Θεὸς δικαιολογεῖ τὸ ὄνομα ὡς ἐξῆς: «διότι, πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἐναντι βασιλέως Ἀσσυρίων» (Ἡσ. 8,4)

Ἡσαΐα δὲν θὰ παρέμενε ἀτάραχος εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως «παρθένος». Ἐνῶ τώρα θὰ ἤκουεν ὄχι κάτι τὸ παράξενον ἀλλὰ κάτι μὲ τὸ ὅποιον εἶχεν ἐξοικειωθῆ καὶ τὸ εἶχε μελετήσει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου. Διὰ τοῦτο ἀναφέρει τὸν Ἡσαΐαν ὁ ἄγγελος, διὰ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος ὁ λόγος. Καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτό ἀλλὰ ἀναφέρει ὡς πηγὴν τῆς προφητείας τὸν Θεὸν. Διότι δὲν λέγει ὅτι τὰ λόγια εἶναι τοῦ Ἡσαΐα ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντός.

Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ἀλλὰ «Τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου»¹. Διότι μόνον τὸ στόμα ἦτο τοῦ Ἡσαΐου. Πηγὴ τῆς προφητείας ἦτο ὁ οὐρανός.

Τί λέγει λοιπὸν αὕτῃ ἡ προφητεία; «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ».

Ἐρωτᾶται ὅμως· Διατί λοιπὸν δὲν ὠνομάσθη Ἐμμανουήλ ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός;

Διότι δὲν εἶπε θὰ ὠνομάσῃς, ἀλλὰ θὰ ὠνομάσουν, οἱ ἄπλοῖ ἄνθρωποι, δηλαδή καὶ ἡ ἀπλή πραγματικότητα. Ἐδῶ δηλαδή δίδει ὡς ὄνομα τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ἅγια Γραφή ἔχει αὐτὴν τὴν συνήθειαν, νὰ δίδῃ ὡς ὄνομα ἐκεῖνα πού θὰ συμβοῦν εἰς τὴν πραγματικότητα. Τὸ «Καλέσουσιν Ἐμμανουήλ» δὲν σημαίνει λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι θὰ ἴδουν τὸν Θεὸν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Πάντοτε βεβαίως εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οὐδέποτε ὅμως τόσο φανερά. Ἄν αὐθαδειάζουσι οἱ Ἰουδαῖοι, θὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν· Πότε ὠνομάσθη τὸ παιδί «Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον»; Καὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ δώσουν ἀπάντησιν. Ἀλλὰ τότε διατί ὁ προφήτης ἔλεγε «Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον»²; Διότι ἡ γέννησίς του ἐπροκάλεσεν ἀρπαγὴν καὶ διανομὴν λαφύρων. Διὰ τοῦτο τοῦ δίδει ὡς ὄνομα ἐκεῖνο πού συνέβη εἰς τὴν πραγματικότητα³. «Καὶ ἡ πόλις δέ», λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, «κληθήσεται πόλις δικαιο-

δαμοῦ εὐρίσκομεν ὅτι δικαιοσύνη ἐκλήθη ἢ πόλις, ἀλλ' ἔμεινεν Ἱεροσόλυμα καλουμένη· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐξέβη, πρὸς τὸ βέλτιον αὐτῆς μεταβληθείσης, διὰ τοῦτο αὐτὴν οὕτω καλεῖσθαι ἔφη. Ὅταν γάρ τι συμβῆ πρᾶγμα, ὃ τῆς προσηγορίας σαφέστερον γνωρίζει τὸν κατορθοῦντα αὐτό, ἢ καὶ ἀπολαύοντα αὐτοῦ, ὄνομα αὐτῷ φησιν εἶναι τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιστομισθέντες ἕτερον ζητοῖεν, τὸ περὶ τῆς παρθενίας λεχθέν, καὶ προβάλλοιντο ἡμῖν ἑτέρους ἑρμηνευτάς, λέγοντες, ὅτι Οὐκ εἶπον παρθένον, ἀλλὰ νεᾶνιν· πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι τῶν ἄλλων μᾶλλον ἀπάντων τὸ ἀξιόπιστον οἱ Ἑβδομήκοντα ἔχοιεν ἂν δικαίως. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἠρμήνευσαν, Ἰουδαῖοι μείναντες. Καὶ δικαίως ἂν ὑποπτεύοιντο, ἅτε ἀπεχθεία μᾶλλον εἰρηκότες, καὶ τὰς προφητείας συσκιάζοντες ἐπίτηδες· οἱ δὲ Ἑβδομήκοντα πρὸ ἐκατόν ἢ καὶ πλειόνων ἐτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες, πάσης τοιαύτης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι, καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν μᾶλλον ἂν εἶεν πιστεύεσθαι δίκαιοι.

3. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων παράγοιεν μαρτυρίαν, καὶ οὕτω τὰ νικητήρια παρ' ἡμῖν. Καὶ γὰρ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας· εἶωθεν ἢ Γραφὴ τιθέναι οὐκ ἐπὶ γυναικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν· «Νεανίσκοι» γάρ, φησί, «καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων». Καὶ περὶ κόρης δὲ ἐπιβου-

1. Ἦσ. 1,26

2. Πλήν τῆς μεταφράσεως τῆς Π.Δ., τῆς καλουμένης τῶν Ο' τῆς περατωθείσης περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., ἔχομεν καὶ ἄλλας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Ἀραμαϊκὴν καὶ τὴν Συριακὴν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τὸν 2ον κυρίως αἰ. μ.Χ.

3. Εἰς ἄλλας μεταφράσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀντὶ τῆς φράσεως: Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, ἔχομεν: Ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἔξει. Ὁ Ἰωάννης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ λ. νεᾶνις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν λέξιν παρθένος. Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖται βεβαίως εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο. Παρουσιάζει καὶ ἄλλα ἰσχυρότατα.

4. Ψαλμ. 148,12

σύνης, μητρόπολις πιστή Σιών»¹ Δὲν εὐρίσκομεν ὅμως πούθεν νὰ ὅτι ἡ πόλις ὠνομάσθη δικαιοσύνη, ἀλλὰ ἐξηκολούθησε νὰ λέγεται Ἱεροσόλυμα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦτο αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, διότι ἐβελτιώθη πράγματι ἠθικῶς ἡ πόλις αὐτή, διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι θὰ τῆς δοθῇ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Διότι, ὅταν συμβῇ πράγματι κάτι, τὸ ὁποῖον κάμνει σαφέστερα γνωστὸν ἐκείνον πού τὸ ἔκαμεν ἢ πού τὸ ἀπήλαυσεν, ἀπὸ ὅσον τὸν κάμνει τὸ σύνθηθες ὄνομά του, τότε λέγει ὅτι αὐτὸς ἔχει ὡς ὄνομα ἐκεῖνο πού συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ ἂν μετὰ τὴν ἀποστόμωσιν των εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀναζητοῦν ἄλλο, αὐτὸ π.χ. πού λέγεται περὶ τῆς παρθενίας, καὶ παρουσιάζουν πρὸς ὑποστήρηξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ των ἄλλους ἐρμηνευτάς, καὶ μᾶς λέγουν ὅτι αὐτοὶ δὲν ὁμιλοῦν διὰ παρθένον, ἀλλὰ διὰ νεαρὰν κόρην, θὰ ἀπαντήσωμεν πρῶτον ὅτι εἶναι ὀρθὸν νὰ εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους οἱ Ἑβδομήκοντα. Διότι οἱ ἰδικοὶ των ἐρμηνευταὶ ² ἠρμήνευσαν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ πλέον παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Δικαίως λοιπὸν πρέπει νὰ θεωροῦνται ἀναξιόπιστοι, ἐπειδὴ ὠμίλησαν μᾶλλον μὲ μῖσος καὶ ἐπειδὴ παραπιοῦν σκοπίμως τὰς προφητείας. Οἱ Ἑβδομήκοντα ἀντιθέτως ἐσυγκεντρώθησαν ἑκατὸν ἢ καὶ περισσότερα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ τόσοι πολλοὶ ἄνθρωποι, καὶ ἐπομένως εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε ὑποψίαν καὶ εἶναι δίκαιον νὰ τοὺς ἐμπιστευώμεθα περισσότερον καὶ ἔνεκα τοῦ χρόνου τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἔνεκα τοῦ πλήθους καὶ τῆς ὁμοφωνίας τῶν συγκεντρωθέντων.

3. Ἀλλὰ ἡ νίκη εἶναι ὅπωςδὴποτε ἰδική μας, ἔστω καὶ ἂν ἐπιμένουν νὰ παρουσιάζουν τὴν μαρτυρίαν τῶν ἰδικῶν των. Διότι καὶ ἡ λέξις νεᾶνις ³ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς παρθένου. Ἡ ἁγία Γραφή τὴν χρησιμοποιεῖ συχνὰ ὄχι μόνον διὰ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας. Λέγει π.χ. «Νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων» ⁴. Καὶ ὅταν ὁμιλῇ εἰς ἄλλο σημεῖον διὰ μίαν κοπέλλαν, πού ἐζήτησε

λευομένης διαλεγομένη πάλιν, «Ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις», φησί, τουτέστιν ἡ παρθένος.

Καὶ τὰ πρὸ τούτου δὲ εἰρημένα τοῦτον τὸν λόγον συνίστησιν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει»· ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, «Ἴδου δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον», τότε ἐπήγαγεν· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Καίτοι εἰ μὴ παρθένος ἦν ἡ μέλλουσα κύειν, ἀλλὰ νόμῳ γάμου τοῦτο ἐγίνετο, ποῖον ἂν εἶη σημεῖον τὸ γινόμενον; Τὸ γὰρ σημεῖον ὑπερβαίνειν δεῖ τὴν τῶν πολλῶν ἀκολουθίαν, καὶ ξένον εἶναι καὶ παρῆλλαγμένον· ἐπεὶ πῶς ἂν εἶη σημεῖον;

«Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν ὡς προέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου». Εἶδες ὑπακοήν, καὶ καταπειθῆ διάνοιαν; Εἶδες ψυχὴν διεγερμένην, καὶ ἐν ἅπασιν ἀδέκαστον; Οὔτε γὰρ ἠνίκα ὑπώπτευσεν ἀηδὲς τι καὶ ἄτοπον, κατασχεῖν ἠνέσχετο τὴν Παρθένον, οὔτε ἐπειδὴ ταύτης ἀπηλλάγη τῆς ὑποψίας ἐκβαλεῖν ὑπέμεινεν· ἀλλὰ καὶ κατέχει, καὶ διακονεῖται τῇ οἰκονομίᾳ πάσῃ. «Καὶ παρέλαβε Μαρίαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ». Εἶδες πῶς συνεχῶς τοῦτο τίθησι τὸ ὄνομα ὁ εὐαγγελιστής, οὐ βουλόμενος ἐκκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τέως καὶ τὴν πονηρὰν ἐκείνην ἀναιρῶν ὑποψίαν;

«Παραλαβὼν δὲ αὐτήν, οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον». Τό, ἕως, ἐνταῦθα εἶρηκεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς ὅτι μετὰ ταῦτα αὐτὴν ἔγνω, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων πάντως ἀνέπαφος ἦν ἡ Παρθένος. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησί, τό, «ἕως», τέθεικεν; Ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν, καὶ τὴν ῥῆσιν ταύτην μὴ ἐπὶ διωρισμένων τιθέναι χρόνων. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ φησιν· «οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ, ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ»· καίτοιγε οὐδὲ μετὰ ταῦτα ὑπέστρεψε. Καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ δὲ διαλεγομένη φησίν·

1. Δευτ. 22,27

2. Ἦσ. 8,14

κάποιος νὰ τὴν βιάσῃ, καὶ λέγει· «Ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις»¹, δηλ. ἡ παρθένος.

Καὶ αἱ προφητεῖαι ἐπικυρώνουν τὴν λογικὴν αὐτὴν σκέψιν. Δὲν εἶπε δηλ. ὁ προφήτης ἀπλῶς· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», ἀλλὰ εἶπε πρῶτα· «Ἴδου δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον» καὶ συνεπλήρωσε κατόπιν· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει»². Ἄν λοιπὸν δὲν ἦτο παρθένος ἐκείνη ποῦ ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ ἔγκυος, ἀλλὰ θὰ συνέβαινε αὐτὸ μὲ τὴν μεσολάβησιν ἀνδρός, ποῖον θὰ ἦτο τότε τὸ «σημεῖον»;

«Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου». Βλέπεις τὴν ὑπακοὴν του καὶ τὸν πειθαρχικὸν χαρακτῆρα του; Βλέπεις τὴν ἐκλεκτὴν καὶ πάντοτε ὀρθῶς σκεπτομένην ψυχὴν του; Οὔτε ὅταν εἶχεν ὑποψίας διὰ κάτι τὸ δυσάρεστον καὶ τὸ ἀνήθικον ἐδέχθη νὰ κρατήσῃ τὴν Παρθένον οὔτε ὑπέμεινε νὰ τὴν ἀποπέμψῃ, ὅταν ἔπαυσε νὰ τὸν βασανίζῃ ἡ ὑποψία αὐτή, ἀλλὰ τὴν ἐκράτησε καὶ ἔγινεν ὑπηρέτης τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. «Καὶ παρέλαβε Μαρίαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ». Βλέπεις ὅτι ὁ Εὐαγγελιστής, ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ ἀποκαλύψῃ ἀκόμη ἐκεῖνο τὸ μυστήριον καὶ ἐπειδὴ θέλει νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν καχυποψίαν ἐκείνην, χρησιμοποιεῖ συνεχῶς αὐτὴν τὴν λέξιν;

«Παραλαβὼν δὲ αὐτὴν, οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον». Ἐχρησιμοποίησεν ἐδῶ τὴν λέξιν «ἕως» ὅχι διὰ νὰ νομίσῃς ὅτι εἶχε συζυγικὰς σχέσεις μαζί της ἀργότερα, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ Παρθένος ἐξάπαντος δὲν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μαζί του πρὶν ἀπὸ τὴν γέννησιν. Τίθεται ὁμῶς τὸ ἐρώτημα. Διατί ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν «ἕως»; Διότι ἡ ἅγια Γραφή τὴν χρησιμοποιεῖ συχνά, χωρὶς ὁμῶς νὰ τῆς δίδῃ τὴν ἔννοιαν ὠρισμένου χρονικοῦ ὁρίου. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ εἰς τὴν διήγησιν περὶ τῆς κιβωτοῦ· «Οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ, ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ»³. Ὁ κόρακας ὁμῶς εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ἐπέστρεψεν οὔτε ἀργότερα. Καὶ

«Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»· οὐχ ὄρους τιθείσα ἐνταῦθα· καὶ πάλιν εὐαγγελιζομένη καὶ λέγουσα· «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη»· οὐ πέρασ δίδωσι τῷ καλῷ τούτῳ στοιχείῳ.

5 Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τό, «Ἔως», εἶπε, τὰ πρὸ τῶν ὠδίνων ἀσφαλιζομένη, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα σοὶ καταλιμπάνουσα συλλογίζεσθαι. Ὁ μὲν γὰρ ἀναγκαῖον ἦν παρ' αὐτοῦ σε μαθεῖν, τοῦτο αὐτὸς εἶρηκεν, ὅτι ἀνέπαφος ἦν ἡ Παρθένος ἕως τοῦ τόκου· ὁ δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀκόλουθόν τε ἐφαίνετο καὶ ὠμολογημέ-

10 νον, τοῦτο σοὶ λοιπὸν ἀφήσει συνιδεῖν· οἷον, ὅτι οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὴν οὕτω γενομένην μητέρα, καὶ καινῶν ὠδίνων καὶ ξένων καταξιωθείσαν λοχευμάτων, οὐκ ἂν δίκαιος ὢν ἐκεῖνος ὑπέμεινε γυνῶναι λοιπόν. Εἰ γὰρ ἔγνω αὐτήν, καὶ ἐν τάξει γυναικὸς εἶχε, πῶς ὡς ἀπροστάτευτον αὐτήν καὶ οὐδένα ἔχουσαν τῷ μα-

15 θητῇ παρατίθεται, καὶ κελεύει αὐτῷ εἰς τὰ ἴδια αὐτήν λαβεῖν;

Πῶς οὖν, φησὶν, ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίζουσιν οἱ περὶ Ἰάκωβον; Ὡσπερ καὶ αὐτὸς ἐνομιζέτο ἀνὴρ τῆς Μαρίας. Πολλὰ γὰρ ἐγένετο τὰ παραπετάσματα, ὥστε καὶ συσκιασθῆναι τέως τὸν τοιοῦτον τόκον. Διὸ καὶ Ἰωάννης οὕτως αὐτοὺς ἐκάλει

20 λέγων· «Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν».

Ἄλλ' ὅμως οἱ μὴ πιστεύοντες πρότερον, θαυμαστοὶ καὶ περιφανεῖς γεγόνασιν ὕστερον. Ὅτε γοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνῆλθον οἱ περὶ Παῦλον δογματῶν ἕνεκεν, πρὸς αὐτὸν εὐθέως εἰσῆλθον.

1. Ψαλμ. 89,2

2. Ψαλμ. 71,7

3. Ὁ Ἰάκωβος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆν πρώτην του γυναῖκα κατὰ τὸν Ὠριγένη. Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἔγινε τὸ 33 μ.Χ. Ἐλιθοβολήθη καὶ ἀπέθανε τὸ 62 μ.Χ. Ἄλλοι ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου ἐθεωροῦντο ὁ Ἰωσήφ, Σίμων καὶ Ἰούδας (βλ. Ματθ. 12, 46 - 50)

4. Ἰω. 7,5

5. Μετὰ τὴν πρώτην Ἀποστολικὴν περιοδείαν του ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διότι οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ ἀπαιτοῦσαν νὰ ἐκτελοῦν καὶ οἱ ἐξ ἐθνικῶν Χριστιανοὶ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (περιτομὴν κ.ἄ.). Ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Βαρνάβας ἐτακτοποίησαν καὶ ἔθεσαν τέρμα εἰς τὸ ὅλον ζήτημα (βλ. Πράξ. 15, 1 - 35).

περὶ τοῦ Θεοῦ λέγει· «Ἀπὸ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»¹. Ἀσφαλῶς δὲν θέλει χρονικὰ ὄρια εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Καὶ ὅταν πάλι προφητεύῃ καὶ λέγῃ· «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη»² δὲν περιορίζει χρονικῶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ὠραίου τούτου οὐρανίου σώματος. Ἔτσι λοιπὸν ἐχρησιμοποίησε καὶ ἐδῶ τὸ «ἕως», διὰ νὰ βεβαιώσῃ διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς γεννήσεως, καὶ σὲ ἄφησε νὰ συμπεράνῃς διὰ τὰ κατόπιν. Ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ μάθῃς ἀπαραιτήτως ἀπὸ αὐτόν, ὅτι δηλαδή ἡ Παρθένος δὲν εἶχε συζυγικὰς σχέσεις μέχρι τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως. Ἄφησε δὲ νὰ συμπεράνῃς ἐσὺ ἐκεῖνο ποῦ ἦτο λογικὸν συμπέρασμα τῶν λόγων του καὶ ἀπολύτως εὐνόητον, ὅτι δηλαδή ὁ Ἰωσήφ, ποῦ ἦτο εὐσεβής, δὲν θὰ ἀπεφάσιζε νὰ συνάψῃ συζυγικὰς σχέσεις μετὴν γυναῖκα ποῦ ἔγινε μητέρα κατὰ θαυμάσιον τρόπον καὶ ποῦ ἐκρίθη ἀξία διὰ πρωτοφανῆ τοκετὸν καὶ θαυμαστὴν ἐγκυμοσύνην. Ἐὰν εἶχε συζυγικὰς σχέσεις μετὰ αὐτὴν καὶ ἂν τὴν ἐθεωροῦσε νόμιμον σύζυγόν του, τίθεται τὸ ἐρώτημα: Πῶς τὴν παρέδωκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν μαθητὴν του ὡς νὰ ἐστερεῖτο προστάτου καὶ νὰ μὴ εἶχε κανένα ἰδικόν της, καὶ πῶς τοῦ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὴν πάρῃ εἰς τὸ κατάλυμά του;

Διατί ὅμως, λέγει, ὀνομάζονται ἀδελφοί του οἱ περὶ τὸν Ἰάκωβον³; Ἀπαντῶ: Ὅπως ἀκριβῶς ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ Ἰωσήφ σύζυγος τῆς Μαρίας. Διότι ἐπὶ πλέον ἐχρησιμοποιήθησαν πολλοὶ τρόποι, διὰ νὰ καλυφθῆ ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον τὸ μυστήριον τῆς γεννήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης τοὺς εἶπεν ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου μετὰ τὰ ἐξῆς λόγια· «Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν»⁴. Ἀλλὰ αὐτοὶ ποῦ δὲν ἐπίστευαν προηγουμένως εἰς αὐτόν, ἔγιναν ἀργότερα ἀξιοθαύμαστοι καὶ λαμπροὶ διὰ τὴν πίστιν των. Διότι, ὅταν ἐπῆγεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα⁵ ὁ Παῦλος καὶ ἡ συνοδεία του διὰ νὰ τακτοποιήσουν ζητήματα τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας, ἐπῆγαν ἀμέσως εἰς τὸ σπίτι του. Καὶ ἦτο τόσο ἐκλεκτός, ὥστε πρῶτος αὐτὸς ἔγινεν

Οὕτω γὰρ ἦν θαυμαστός, ὡς καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρισθῆναι
 πρῶτος. Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ σκληραγωγία προσέχειν τοσαύτη,
 ὡς καὶ τὰ μέλη νεκρωθῆναι ἅπαντα, καὶ ἀπὸ τῆς συνεχοῦς εὐχῆς
 καὶ τῆς διηνεκοῦς πρὸς τὸ ἔδαφος ὀμίλιας τὸ μέτωπον οὕτως αὐ-
 5 τῷ κατεσκληκέναι, ὡς μηδὲν ἄμεινον γονάτων καμήλου διακεῖ-
 σθαι τῆς ἀντιτυπίας ἔνεκεν αὐτῆς. Οὗτος καὶ τὸν Παῦλον μετὰ
 ταῦτα πάλιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀνελθόντα ῥυθμίζει λέγων· «Θεω-
 ρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν συνεληλυθότων». Τοσαύτη
 ἦν αὐτοῦ ἡ σύνεσις, καὶ ὁ ζῆλος· μᾶλλον δὲ τοσαύτη ἡ τοῦ Χρι-
 10 στοῦ δύναμις. Οἱ γὰρ διασύροντες αὐτὸν ζῶντα, μετὰ τὸ ἀπο-
 θανεῖν οὕτως ἐξεπλάγησαν, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ
 πολλῆς τῆς προθυμίας· ἅπερ μάλιστα δείκνυσι τῆς ἀναστάσεως
 τὴν ἰσχύν. Διὰ γάρ τοι τοῦτο τὰ λαμπρότερα ὕστερον ἐτηρεῖτο,
 ἵνα ἀναμφισβήτητος αὕτη ἡ ἀπόδειξις γένηται. Εἰ γὰρ καὶ τῶν
 15 ἐν τῇ ζωῇ θαυματομένων παρ' ἡμῖν ἀπελθόντων ἐπιλανθανόμεθα,
 πῶς οἱ ζῶντα διαχλευάζοντες τοῦτον, ὕστερον Θεὸν εἶναι ἐνό-
 μισαν, εἰ τῶν πολλῶν εἰς ἦν; πῶς δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ σφαγῆ-
 ναι κατεδέξαντο, εἰ μὴ σαφῆ τῆς ἀναστάσεως ἔλαβον τὴν ἀπό-
 δεῖξιν;

20 4. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀκούητε λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μι-
 μῆσθε τὴν τε ἀνδρείαν, τὴν τε παρρησίαν, τὴν τε δικαιοσύνην
 ἅπασαν· ἵνα μηδεὶς ἑαυτοῦ ἀπογινώσκη, κὰν πρὸ τούτου ράθυ-
 μος ἦν· ἵνα εἰς μηδὲν ἕτερον ἔχη τὰς ἐλπίδας, μετὰ τὸν ἔλεον
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς ἀρετὴν οἰκείαν. Εἰ γὰρ οὗτοι τῆς τοιαύτης
 25 οὐδὲν ἀπώναντο συγγενείας, καὶ οἴκου καὶ πατριᾶς τῆς αὐτῆς
 ὄντες τῷ Χριστῷ, ἕως ἀρετὴν ἐπεδείξαντο, τίνος δυνησόμεθα
 ἀπολαῦσαι συγγνώμης ἡμεῖς, συγγενεῖς καὶ ἀδελφοὺς δικαίους
 προβαλλόμενοι, ἂν μὴ σφόδρα ὤμεν ἐπιεικεῖς καὶ ἐν ἀρετῇ βε-
 βιωκότες; Καὶ γὰρ ὁ προφήτης αὐτὸ τοῦτο αἰνιττόμενος ἔλε-

ἐπίσκοπος ἐκεῖ. Λέγουν μάλιστα ὅτι ἐσκληραγωγοῦσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ τόσον πολὺ, ὥστε ἐνεκρώθησαν ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του καὶ ὅτι τὸ μέτωπόν του ἔγινε τόσον σκληρὸν ἀπὸ τὴν συνεχῆ προσευχὴν καὶ τὴν ἀδιάκοπον ἐπαφήν του μετὰ τὸ ἔδαφος, ὥστε ἔγινε δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐξ Ἰσοῦ σκληρὸν μετὰ τὰ γόνατα καμήλου. Αὐτὸς ἐσυμβούλευσεν ἀκόμη καὶ τὸν Παῦλον, ὅταν ἀργότερα ἦλθε διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοῦ εἶπε· «Θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν συνεληλυθότων»¹. Τόση ἦτο ἡ σύνεσις καὶ ὁ ζῆλος του. Ἡ μᾶλλον, τόση ἦτο ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Ἀπόδειξις ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο· Τόσος ἦτο μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ θαυμασμὸς ἐκείνων οἱ ὅποιοι τὸν κατεδίωξαν, ὥστε νὰ θυσιάσουν ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ πολλὴν προθυμίαν καὶ τὴν ζωὴν των ἀκόμη. Πράγμα πού μαρτυρεῖ ἀναμφισβήτως τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὰ σημαντικώτερα, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἀναμφίσβητον ἀπόδειξιν. Ἐνῶ δηλαδὴ λησμονοῦμεν, ὅταν ἀποθάνουν, ἀκόμη καὶ ἐκείνους πού ἐθαυμάζαμεν ὅταν ἔζοῦσαν, πῶς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἂν ἦτο κάποιος συνηθισμένος ὁ Χριστός, θὰ τὸν ἐθεωροῦσαν μετὰ τὸν θάνατόν του ὅτι εἶναι Θεός; Πῶς θὰ ἐδέχοντο ἀκόμη καὶ νὰ θανατωθῶν μετὰ μαρτύρια δι' αὐτόν, ἐὰν δὲν εἶχαν σαφεῖς ἀποδείξεις διὰ τὴν ἀνάστασίν του;

4. Δὲν τὰ λέγομεν αὐτὰ διὰ νὰ τὰ ἀκούετε μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μιμηθῆτε ὅλην τὴν γενναιότητα, τὸ θάρρος καὶ τὴν εὐσεβειαν ἐκείνων. Διὰ νὰ μὴ ἀπελπίζεται κανεὶς, ἔστω καὶ ἂν ἔδειξεν ἀδιαφορίαν κατὰ τὸ παρελθόν. Διὰ νὰ μὴ στηρίζη κανεὶς τὰς ἐλπίδας του εἰς κανένα ἄλλον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσωπικὴν του ἀρετὴν. Διότι, ἂν αὐτοί, πού ἦσαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν καὶ τὸ ἴδιον γένος μετὰ τὸν Χριστόν, δὲν ὠφελήθησαν καθόλου ἀπὸ τὴν συγγένειαν αὐτὴν ἕως ὅτου ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἐνάρετοι, πῶς εἶναι δυνατὸν ἡμεῖς, ἂν δὲν εἴμεθα πολὺ ἐνάρετοι καὶ εὐσεβεῖς, νὰ κριθοῦμεν ἐπιεικῶς μετὰ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἔχομεν εὐσεβεῖς συγγενεῖς καὶ ἀδελφούς; Ὁ προφήτης ἠθέλε νὰ δείξη αὐτὸ ἀκριβῶς ὅταν ἔλεγε· «Ἀδελ-

γεν· « Ἄδελφός οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος »; Καὶ Μωϋ-
 σῆς ἦ, καὶ Σαμουήλ, καὶ Ἰερεμίας. Ἐκουσον γοῦν τί φησι πρὸς
 αὐτὸν ὁ Θεός· « Μὴ προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ
 εἰσακούσομαί σου ». Καὶ τί θαυμάζεις εἰ σοῦ οὐκ ἀκούω; Καὶ γὰρ
 5 αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς, φησὶν, εἰ παρῆν, καὶ Σαμουήλ, οὐκ ἂν αὐτῶν
 ἐδεξάμην τὴν ὑπὲρ τούτων ἱκετηρίαν. Καὶ Ἰεζεκιήλ ἦ ὁ παρα-
 καλῶν, ἀκούσεται, ὅτι « Ἐὰν στῆ Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ Δανιήλ,
 υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ ἐξέλωνται ». Καὶ Ἀβραὰμ ὁ
 πατριάρχης ἦ ὑπὲρ τῶν σφόδρα ἀνιάτα νοσοῦντων καὶ μὴ μετα-
 10 βαλλομένων δεόμενος, ἀπελεύσεται ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐγκαταλιμπά-
 νων, ὥστε μὴ δέξασθαι τὴν ὑπὲρ τούτων φωνήν. Καὶ Σαμουήλ
 ἦ πάλιν ὁ τοῦτο ποιῶν, ἐρεῖ πρὸς αὐτόν· « Μὴ πένθει περὶ τοῦ Σα-
 οὐλ ». Καὶ ὑπὲρ ἀδελφῆς τις παρακαλῆ μὴ προσηκόντως, ἀκού-
 σεται πάλιν ὅπερ Μωϋσῆς· « Εἰ ἐμπτύων ἐνέπτυσεν ὁ πατὴρ εἰς
 15 τὸ πρόσωπον αὐτῆς ». Μὴ δὴ πρὸς ἑτέρους ὦμεν κεχηνότες. Ἐ-
 χουσι μὲν γὰρ δύναμιν αἱ εὐχαὶ τῶν ἁγίων μεγίστην, ἀλλ' ὅταν
 καὶ μετανοῶμεν καὶ γινώμεθα βελτίους. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς
 τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑαυτοῦ καὶ μυριάδας ἐξήκοντα τῆς θεηλάτου
 τότε ὀργῆς ἐξαρπάσας, τὴν ἀδελφὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐξελέσθαι·
 20 καίτοιγε οὐκ ἴσον τὸ ἁμάρτημα ἦν· ἐκείνη μὲν γὰρ τὸν Μωϋ-
 σέα ὕβρισεν· ἐνταῦθα δὲ ἀσέβεια ἦν τὸ τολμηθέν.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ὑμῖν ἀφήμι τὸ ζήτημα· τὸ δὲ ἔτι τούτου
 χαλεπώτερον ἐπιλύσαι πειράσομαι.

Τί γὰρ χρὴ λέγειν τὴν ἀδελφήν; Ὁ γὰρ τοσοῦτου δήμου
 25 προστάς, ἑαυτῷ ἀρκέσαι οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ μετὰ τοὺς μυρίους
 πόνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, καὶ τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσι

1. Ψαλμ. 48,7

2. Ἰερ. 11,14

3. Ἰερ. 15,1

4. Ἰεζ. 14,14· 16

5. Α' Βασ. 16,1

φὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος;»¹. Ὁχι ἀσφαλῶς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁ Μωϋσῆς ἢ ὁ Σαμουήλ ἢ ὁ Ἱερεμίας. Ἐκουσε τι εἶπεν εἰς τὸν Ἱερεμίαν ὁ Θεός· «Μὴ προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου»². Διατί ἐκπλήσσεσαι ἐπειδὴ δὲν θὰ σοῦ ἀκούσω; Ἀκόμη καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς ἂν ἦτο, λέγει, καὶ ὁ Σαμουήλ, δὲν θὰ ἰκανοποιούσα τὴν παράκλησίν των δι' αὐτούς³. Καὶ ὁ Ἱεζεκιήλ ἂν παρακαλέσῃ, θὰ τοῦ ἀπαντήσω ὅτι «Ἐὰν στῆ Νῶε καὶ Ἰώβ καὶ Δανιήλ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ ἐξέλωνται»⁴. Ἀκόμη καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ἂν παρακαλέσῃ νὰ συγχωρηθοῦν κάποιοι ποὺ εἶναι πολὺ καὶ ἀθεραπεύτως ἁμαρτωλοὶ καὶ δὲν μετανοοῦν, θὰ φύγῃ ὁ Θεὸς καὶ θὰ τὸν ἀφήσῃ, διὰ νὰ μὴ δεχθῆ τὴν παράκλησίν του δι' αὐτούς. Ἄν εἶναι πάλιν ὁ Σαμουήλ, θὰ τοῦ ἀπαντήσῃ· «Μὴ πένθει περὶ τοῦ Σαούλ»⁵. Καὶ ἂν παρακαλῆ κανεὶς ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς του χωρὶς νὰ πρέπει, θὰ ἀκούσῃ ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Μωϋσῆς· «Εἰ ἐμπτύων ἐνέπτυσεν ὁ πατήρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς»⁶. Ἄς μὴ στηριζώμεθα λοιπὸν ἀνοήτως εἰς ἄλλους. Διότι ἔχουν ἀσφαλῶς πολὺ μεγάλην δύναμιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ ὅταν μετανοῶμεν καὶ ἐμεῖς καὶ βελτιωνώμεθα. Ἀπόδειξιν ἀποτελεῖ ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἔσωσε τότε ἀπὸ τὴν θεόπεμπτον ὀργὴν τὸν ἀδελφόν του καὶ ἐξήντα μυριάδας ἄλλους, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ σώσῃ καὶ τὴν ἀδελφὴν του, ἂν καὶ τὸ ἁμάρτημά της δὲν ἦτο ἐξ ἴσου βαρὺ. Διότι ἐκείνη ἐπρόσβαλε τὸν Μωϋσῆ, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐτόλμησαν νὰ ἀσεβήσουν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ ἀφήνω εἰς τὴν κρίσιν σας καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ διασαφήσω ἓνα ἄλλο, λεπτότερον ἀπὸ αὐτό.

Ποία ἡ ἀνάγκη νὰ ὁμιλῶ περὶ τῆς ἀδελφῆς; Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς, ποὺ ἔγινεν ἀρχηγὸς τόσο λαοῦ, δὲν κατώρθωσε νὰ προστατεύσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ, μετὰ ἀπὸ μυρίους κόπους καὶ ταλαιπωρίας καὶ ἀγῶνας σαράντα ἐτῶν,

προσεδρείαν, ἐκωλύετο τῆς γῆς ἐπιβῆναι, ὑπὲρ ἧς ἐπαγγελίαι
 τσαῦται καὶ ὑποσχέσεις. Τί οὖν τὸ αἴτιον; Οὐκ ἦν λυσιτελοῦ-
 σα ἢ χάρις αὕτη, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος ἔχουσα, καὶ πολλοὺς
 τῶν Ἰουδαίων ὑποσκελίζειν ἔμελλεν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ τῆς Αἰγύ-
 5 πτου μόνης ἀπηλλάγησαν, τὸν Θεὸν ἀφέντες, Μωϋσέα ἐζήτουν,
 καὶ αὐτῷ τὸ πᾶν ἐλογίζοντο· εἰ καὶ εἰσαγαγόντα εἶδον εἰς τὴν
 γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ποῦ οὐκ ἂν ἐξώκειλαν ἀσεβείας; Διὰ τοι τοῦ-
 το οὐδὲ ὁ τάφος αὐτοῦ κατάδηλος γέγονε. Καὶ Σαμουὴλ δὲ τὸν
 μὲν Σαοὺλ οὐκ ἴσχυσεν ἀπαλλάξαι τῆς ἄνωθεν ὀργῆς, τοὺς δὲ
 10 Ἰσραηλίτας πολλάκις διέσωσε. Καὶ ὁ Ἱερεμίας Ἰουδαίοις μὲν
 οὐκ ἤρκεσεν, ἕτερον δέ τινα ἐκάλυψεν ἐν τῇ προφητεία. Καὶ ὁ
 Δανιὴλ τοὺς μὲν βαρβάρους ἐξείλατο σφαττομένους, τοὺς δὲ
 Ἰουδαίους οὐκ ἐξείλατο αἰχμαλωτιζομένους. Καὶ ἐν τοῖς Εὐ-
 αγγελίοις δὲ ὀψόμεθα οὐκ ἀφ' ἐτέρων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀμ-
 15 φότερα ταῦτα γινόμενα· καὶ τὸν αὐτὸν νῦν μὲν ἀρκέσαντα ἑαυ-
 τῷ, νῦν δὲ προδομένον. Ὁ γὰρ τὰ μυρία τάλαντα ὀφείλων,
 καὶ ἐξείλετο ἑαυτὸν τοῦ κινδύνου δεσθεῖς, καὶ πάλιν οὐκ ἴσχυσεν·
 ἕτερος δὲ ἀντιστρόφως πρότερον ἑαυτὸν προδούς, ὕστερον τὰ
 μέγιστα ἑαυτῷ βοηθῆσαι ἴσχυσε. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ὁ τὴν
 20 πατρίαν καταφαγὼν οὐσίαν.

Ὡστε εἴαν μὲν ῥαθυμῶμεν, οὐδὲ δι' ἐτέρων δυνησόμεθα
 σώζεσθαι· εἴαν δὲ νήφωμεν, καὶ δι' ἑαυτῶν τοῦτο ἰσχύσομεν,
 καὶ δι' ἑαυτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἐτέρων. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῖν
 μᾶλλον δοῦναι βούλεται τὴν χάριν, ἢ ἐτέροις ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα
 25 καὶ παρρησίας ἀπολαύωμεν, καὶ βελτίους γινώμεθα, σπουδά-

1. Δευτ. 34,6

2. Α' Βασ. 16,1

3. Δαν. κεφ. 2.

4. Λουκᾶ 15,30

ἤμποδίσθη νὰ πατήσῃ ἐπὶ τῆς χώρας, διὰ τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχαν δοθῆ πάρα πολλά διαβεβαιώσεις καὶ ὑποσχέσεις. Ποία ἦτο λοιπὸν ἡ αἰτία; Δὲν θὰ ἦτο ὠφέλιμον νὰ φθάσῃ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, ἀλλὰ θὰ ἦτο πολὺ ἐπιζήμιον καὶ θὰ ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν καταστροφὴν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐλησμόνησαν τὸν Θεὸν καὶ ἐστηρίχθησαν ἀπολύτως εἰς τὸν Μωϋσῆ καὶ ἐνόμιζαν ὅτι αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ πᾶν δι' αὐτούς, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ ἔφυγαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, πόση θὰ ἐγίνετο ἡ ἀσέβειά των πρὸς τὸν Θεόν, ἂν ἔβλεπαν τὸν Μωϋσῆ νὰ τοὺς ἐγκαθιστᾷ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εὐρέθη πουθενὰ οὔτε ὁ τάφος του¹. Καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐπίσης δὲν κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸν Σαοὺλ ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ, ἔσωσεν ὅμως πολλὰς φορές τοὺς Ἰσραηλίτας². Καὶ ὁ Ἰερεμίας δὲν ἠμπόρεσε νὰ σώσῃ τοὺς Ἰουδαίους, ἐπροφύλαξεν ὅμως μὲ τὴν προφητείαν του κάποιον ἄλλον. Καὶ ὁ Δανιὴλ ἠμπόρεσε νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν σφαγὴν τοὺς βαρβάρους, δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως νὰ σώσῃ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν³. Καὶ εἰς τὰ Εὐαγγέλια συναντοῦμεν περιπτώσεις ποὺ συμβαίνουν καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὄχι εἰς διάφορα πρόσωπα, ἀλλὰ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Συναντοῦμεν τὸ ἴδιον πρόσωπον ἄλλοτε μὲν νὰ σώζῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἄλλοτε δὲ νὰ τὸν καταστρέφῃ. Ὁ χρεώστης π.χ. τῶν χιλίων ταλάντων κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὰς παρακλήσεις του, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη. Κάποιος ἄλλος ἀντιθέτως κατέστρεψεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ ἀργότερα κατώρθωσε νὰ τοῦ προσφέρῃ πολὺ μεγάλην βοήθειαν. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτός; Ἐκεῖνος ποὺ ἔφαγε τὴν πατρικὴν του περιουσίαν⁴.

Ὡστε, ἂν εἴμεθα ἀμελεῖς καὶ ἀδιάφοροι, δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ μᾶς σώσουν οἱ ἄλλοι. Ἀντιθέτως, ἂν εἴμεθα εὐσεβεῖς, θὰ σωθῶμεν μὲ τὰς ἰδικὰς μας δυνάμεις καὶ μάλιστα ἀσφαλέστερα παρὰ μὲ τὰς δυνάμεις τῶν ἄλλων. Διότι ὁ Θεὸς προτιμᾷ νὰ μᾶς προσφέρῃ τὴν βοήθειάν του ἀμέσως καὶ ὄχι διὰ μέσου ἄλλων, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ νὰ γίνωμεν καλύτεροι

ζοντες αὐτοῦ λῦσαι τὴν ὀργήν. Οὕτω τὴν Χαναanaίαν ἠλέησεν· οὕτω τὴν πόρνην ἔσωσεν, οὕτω τὸν ληστήν, οὐδενὸς γενομένου μεσίτου καὶ προστάτου.

5. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα μὴ ἱκετεύωμεν τοὺς ἁγίους, 5 ἀλλ' ἵνα μὴ ῥαθυμῶμεν, μηδὲ ἀναπίπτοντες αὐτοὶ καὶ καθεύδοντες, ἑτέροις τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιτρέπωμεν μόνοις. Καὶ γὰρ εἰπὼν, «Ποιήσατε ὑμῖν φίλους», οὐκ ἔστη μέχρι τούτου μόνον, ἀλλὰ προσέθηκεν, «Ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ»· ἵνα πάλιν σὸν τὸ κατόρθωμα γένηται· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ ἐλεημοσύνην ἐνταῦθα ἠνίξατο.

10 Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οὐδὲ ἀκριβολογεῖται πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἀποστῶμεν τῆς ἀδικίας. Ὁ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐκτήσω κακῶς; ἀνάλωσον καλῶς. Συνέλεξας ἀδίκως; σκόρπισον δικαίως. Καίτοιγε ποία τοῦτο ἀρετὴ τὸ ἐκ τῶν τοιούτων διδόναι; Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεός, φιλόανθρωπος ὢν, καὶ μέχρι τούτου 15 καταβαίνει· κἂν οὕτω ποιῶμεν, πολλὰ ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἀγαθά. Ἄλλ' ἡμεῖς εἰ τοσοῦτον ἀναισθησίας ἤκομεν, ὡς μηδὲ ἐκ τοῦ ἀδίκου διδόναι· ἀλλὰ μυρία ἀρπάζοντες, ἂν πολλοστὸν μέρος καταβάλωμεν, τὸ πᾶν νομίζομεν πεπληρωκένοι. Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, ὅτι «Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως 20 καὶ θερίσει»; Τίνος οὖν ἔνεκεν φείδη; Μὴ γὰρ ἀνάλωμα τὸ πρᾶγμα ἐστι; μὴ γὰρ δαπάνη; Πρόσοδος ἐστι καὶ ἐμπορία. Ὅπου ἐμπορία, ἐκεῖ καὶ πλεονασμός· ὅπου σπόρος, ἐκεῖ καὶ ἀμητός. Σὺ δέ, εἰ μὲν γῆν λιπαρὰν καὶ βαθεῖαν καὶ πολλὰ δυναμένην δέξασθαι σπέρματα γεωργεῖν ἔμελλες, καὶ τὰ ὄντα ἂν ἐξέβα- 25 λες, καὶ παρ' ἐτέρων ἂν ἐδανείσω, ζημίαν τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις φειδῶ νομίζων εἶναι· τὸν δὲ οὐρανὸν μέλλων γεωργεῖν, τὸν οὐδεμιᾷ ἀνωμαλίᾳ ἀέρων ὑποκείμενον, ἀλλὰ πάντως ἀποδώσονται μετὰ πλείονος προσθήκης τὰ καταβαλλόμενα, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ, καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι ἔστι φειδόμενον ἀπολέσαι, καὶ μὴ

1. Λουκᾶ 16,9.

2. Β' Κορ. 9,6

μέ τήν προσπάθειάν μας νά παύσωμεν τήν ὀργήν του. Ἔτσι ἐβοήθησε τήν Χαναναίαν· ἔτσι ἔσωσε τήν πόρνην, ἔτσι τόν ληστήν, χωρὶς νά μεσολαβήσῃ καὶ χωρὶς νά τοὺς ὑπερασπίσῃ κανεὶς.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι διὰ νά μὴ παρακαλοῦμεν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ διὰ νά μὴ εἴμεθα ἀδιάφοροι, νά μὴ μένωμεν ἀδρανεῖς καὶ ἡσυχοὶ καὶ νά μὴ στηρίζωμεν τὰς ἐλπίδας μας μόνον εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι, ὅταν εἶπε· «Ποιήσατε ὑμῖν φίλους» δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ ἐπρόσθεσε· «Ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ»¹, διὰ νά εἶναι τὸ κατόρθωμα ἰδικόν σου. Καὶ δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο ἐδῶ, παρὰ μόνον τήν ἐλεημοσύνην. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι δὲν μᾶς ὁμιλεῖ μέ πληρότητα διὰ τήν περίπτωσιν πού δὲν θὰ διαπράξωμεν ἀδικίας. Διότι λέγει περίπου τὰ ἐξῆς· Ἄπεκτησες ἄδικα κέρδη; Ἐξόδευσέ τα καλά. Ἐσυγκέντρωσες ἀδίκως χρήματα; Σκόρπισέ τα δικαίως. Τί ἀρετὴ ὅμως εἶναι αὐτή, νά δίδῃς ἀπὸ τὰ ἄδικα κέρδη σου; Ὁ Θεὸς πού εἶναι φιλόανθρωπος, φθάνει ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐπιεικείας. Καὶ μᾶς ὑπόσχεται πολλὰ ἀγαθὰ, ἂν ἐνεργήσωμεν ἔτσι. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἔχομεν τόσην πώρωσιν, ὥστε νά μὴν ἐλεοῦμεν οὔτε ἀπὸ τὰ ἄδικα κέρδη μας, ἀλλὰ, ἐνῶ ἀρπάζωμεν ἄπειρα, νομίζομεν ὅτι ἐξωφλήσαμεν τὰ πάντα, ἂν δώσωμεν ἓνα πολὺ μικρὸν μέρος των. Δὲν ἤκουσες τὸν Παῦλον πού λέγει· «Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει»;² Διατί λοιπὸν λυπᾶσαι νά δώσης; Μήπως εἶναι ἔξοδον; Μήπως εἶναι δαπάνη; Εἰσόδημα εἶναι καὶ ἐπικερδὴς ἐνέργεια. Καὶ ὅπου ἔχομεν ἐπικερδεῖς ἐνεργείας, ἐκεῖ ἔχομεν καὶ περισσεύματα. Ὅπου ἔχομεν σποράν, ἐκεῖ ἔχομεν καὶ συγκομιδὴν. Ἐσύ, ἂν ἐπρόκειτο νά σπείρῃς γόνιμον καὶ παχὺ χωράφι, πού ἤμπορεῖ νά φιλοξενήσῃ πολὺν σπόρον, θὰ διέθετες ὅσα εἶχες καὶ θὰ ἐδανειζόσουν ἀπὸ ἄλλους, διότι θὰ ἐθεωροῦσες εἰς τήν περίπτωσιν αὐτὴν ζημίαν τήν οἰκονομίαν. Ὅταν πρόκειται ὅμως νά σπείρῃς τὸν οὐρανόν, πού δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰς ἀνωμάλους καιρικὰς συνθήκας καὶ πού εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ σοῦ ἐπιστρέψῃ ἀσυγκρίτως περισσότερα ἀπὸ ὅσα θὰ δαπανήσης, διστάζεις καὶ ὀπισθοχωρεῖς

φειδόμενον κερδᾶναι. Σκόρπισον τοίνυν, ἵνα μὴ ἀπολέσης· μὴ κατάσχης, ἵνα κατάσχης· ἔκβαλε, ἵνα φυλάξης· ἀνάλωσον, ἵνα κερδάνης. Κἂν φυλάξαι αὐτὰ δέη, μὴ σὺ φύλαττε· πάντως γὰρ αὐτὰ ἀπολείς· ἀλλὰ πίστευσον τῷ Θεῷ· οὐδεὶς γὰρ ἐκείθεν ἀρ-
 5 πάζει. Μὴ σὺ πραγματεύου· οὐδὲ γὰρ οἶσθα κερδάνειν· ἀλλὰ δάνεισον τῷ πλείῳ τοῦ κεφαλαίου τὸν τόκον παρέχοντι. Δάνεισον ἔνθα μηδεὶς φθόνος, ἔνθα οὐδεμία κατηγορία, μηδὲ ἐπιβουλή, μηδὲ φόβος. Δάνεισον τῷ μηδενὸς δεομένῳ, καὶ χρεῖαν ἔχοντι διὰ σέ· τῷ πάντας τρέφοντι, καὶ πεινῶντι, ἵνα σὺ μὴ λι-
 10 μώξης· τῷ πενομένῳ, ἵνα σὺ πλουτήσης. Δάνεισον ὅθεν οὐκ ἔστι θάνατον, ἀλλὰ ζωὴν ἀντὶ θανάτου καρπώσασθαι· οὗτοι μὲν γὰρ βασιλείαν, ἐκεῖνοι δὲ γέενναν προξενούσιν οἱ τόκοι· οἱ μὲν φιλαργυρίας, οἱ δὲ φιλοσοφίας εἰσὶ· καὶ οἱ μὲν ὠμότητος, οἱ δὲ φιλανθρωπίας. Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογίαν, ὅταν καὶ πλείο-
 15 να ἔξὸν λαβεῖν, καὶ μετὰ ἀσφαλείας, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ πολλῇ, καὶ σκωμμάτων χωρὶς φόβων καὶ κινδύνων, ἀφέντες ταῦτα κερδᾶναι, διώκωμεν ἐκεῖνα τὰ αἰσχρὰ καὶ εὐτελεῆ καὶ σφαλερὰ καὶ διαπίπτοντᾶ, καὶ πολλὴν προξενούντα τὴν κάμινον ἡμῖν;

20 Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα τόκων αἰσχρότερον, οὐδὲν ὠμότερον. Τὰς γὰρ ἀλλοτρίας ὁ τοιοῦτος πραγματεύεται συμφορὰς καὶ πρόσδοον τὴν ἑτέρου δυσημερίαν ποιεῖται, καὶ μισθὸν ἀπαιτεῖ φιλανθρωπίας, καθάπερ δεδοικῶς μὴ ἐλεήμων φανῆ, καὶ προσχήματι φιλανθρωπίας βαθύτερον ὀρύσσει τὸ βά-

καὶ δὲν ἐννοεῖς ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ζημιωθῆς μὲ τὴν οἰκονομίαν καὶ νὰ κερδίσης μὲ τὴν σπατάλην. Σκόρπισε λοιπὸν, διὰ νὰ μὴ ζημιωθῆς. Μὴ κάμης οἰκονομίαν, διὰ νὰ κάμης οἰκονομίαν. Δῶσε, διὰ νὰ κρατήσης. Ἐξόδευσε, διὰ νὰ κερδίσης. Καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ τὰ φυλάξης, μὴ τὰ φυλάξης ἐσύ. Διότι θὰ τὰ χάσης ὅπωςδὴποτε. Νὰ τὰ ἐμπιστευθῆς εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἀπὸ ἐκεῖνον δὲν θὰ τὰ κλέψῃ κανεὶς. Μὴ τὰ διαχειρίζεσαι ἐσύ. Διότι δὲν γνωρίζεις νὰ κερδίζης. Δάνεισέ τα εἰς ἐκεῖνον ποῦ δίδει τόκον μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ κεφάλαιον. Δάνεισέ τα ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχει φθόνος, οὔτε κατηγορία, οὔτε σκευωρία, οὔτε φόβος. Δάνεισέ τα εἰς ἐκεῖνον ποῦ δὲν τὰ χρειάζεται καὶ θὰ τὰ χρησιμοποίησῃ διὰ σέ. Εἰς ἐκεῖνον ποῦ τρέφει τοὺς πάντας καὶ πεινᾷ, διὰ νὰ μὴ πεινάσης ἐσύ. Εἰς ἐκεῖνον ποῦ ζητιανεύει, διὰ νὰ πλουτήσης ἐσύ. Δάνεισέ τα εἰς ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγηθῆς εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ κερδίσης τὴν ζωὴν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Διότι οἱ τόκοι αὐτῶν τῶν χρημάτων θὰ σοῦ δώσουν τὴν βασιλείαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θὰ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Οἱ δεῦτεροι εἶναι ἀποτέλεσμα φυλαργυρίας, οἱ πρῶτοι ὀρθοφροσύνης. Οἱ δεῦτεροι ἀπανθρωπίας, οἱ πρῶτοι φιλανθρωπίας. Τί δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν λοιπὸν, ἂν ἐπιδιώκωμεν ἐκεῖνα τὰ ἀνήθικα καὶ μηδαμινὰ καὶ ἀπατηλὰ καὶ πρόσκαιρα καὶ αἷτια μεγάλης πυρκαϊᾶς διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἐνῶ εἶναι δυνατὸν νὰ κερδίσωμεν περισσότερα καὶ χωρὶς κινδύνους καὶ εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν καὶ χωρὶς ἐπικρίσεις καὶ φόβους καὶ κινδύνους;

Τίποτε λοιπὸν, τίποτε δὲν εἶναι χειρότερον οὔτε ἀπανθρωπότερον ἀπὸ τὴν ἐδῶ εἰσπραξιν τόκων. Ὅσοι ἐνεργοῦν ἔτσι, ἐμπορεῦνται τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων καὶ θεωροῦν ὡς πηγὴν κέρδους τὴν δυστυχίαν τοῦ συνανθρώπου των καὶ ζητοῦν ἀμοιβὴν διὰ τὴν δῆθεν φιλανθρωπίαν των, ὡσὰν νὰ φοβοῦνται μήπως θεωρηθοῦν εὐσπλαγχνικοί, καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας ἀνοίγουν βαθύτερον λάκκον, διότι συντρίβουν τοὺς πτωχοὺς μὲ τὴν δῆθεν ἐνίσχυσίν των, τοὺς ἀναγκάζουν

ραθρον, ἐν τῷ βοηθεῖν ἐπιτρίβων τὴν πενίαν, καὶ ἐν τῷ χεῖρα ὀρέγειν ὠθῶν, καὶ δεχόμενος μὲν ὡς εἰς λιμένα, ναυαγίῳ δὲ περιβάλλων, ὡς ἐν σκοπέλῳ καὶ ὑφάλῳ καὶ σπιλάδι τοῦτον.

Ἄλλὰ τί κελεύεις; φησί· τὸ συλλεχθὲν ἀργύριον καὶ ἐμοὶ
5 χρήσιμον, ἑτέρῳ διδόναι εἰς ἐργασίαν, καὶ μηδένα μισθὸν ἀ-
παιτεῖν;

Ἄπαγε· οὐ φημι τοῦτο ἐγώ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα βούλομαί σε
μισθὸν λαβεῖν, οὐ μὴν εὐτελεῆ καὶ μικρόν, ἀλλὰ πολλῷ μεί-
ζονα· ἀντὶ γὰρ χρυσίου, τὸν οὐρανὸν βούλομαί σε τόκον λαβεῖν.
10 Τί τοίνυν εἰς πτωχείαν σεαυτὸν κατακλείεις, περὶ τὴν γῆν συρό-
μενος, καὶ μικρὰ ἀντὶ μεγάλων ἀπαιτῶν; Τοῦτο γὰρ οὐκ εἰδό-
τος ἐστὶ πλουτεῖν. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν Θεός, ἀντὶ χρημάτων ὀλί-
γων ἐπαγγέληταί σοι τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ, σὺ δὲ λέγῃς,
Μὴ οὐρανὸν μοι δῶς, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ χρυσίον τὸ ἀπολλύ-
15 μενον, τοῦτο βουλομένου μένειν ἐστὶν ἐν πενία. Ὡς ὁ γε ἐπιθυ-
μῶν πλούτου καὶ εὐπορίας, τὰ μένοντα πρὸ τῶν ἀπολλυμένων,
τὰ ἀνάλωτα πρὸ τῶν δαπανωμένων, τὰ πολλὰ πρὸ τῶν ὀλίγων,
τὰ ἀκήρατα πρὸ τῶν φθειρομένων αἰρήσεται· οὕτω γὰρ κακείνα
ἔψεται. Ὁ μὲν γὰρ τὴν γῆν πρὸ τοῦ οὐρανοῦ ζητῶν, καὶ ταύτης
20 ἐκπεσεῖται πάντως· ὁ δὲ ἐκεῖνον ταύτης προτιθείς, ἀμφοτέρων
ἀπολαύσεται μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς.

Ὅπερ ἵνα καὶ ἐφ' ἡμῶν γένηται, καταφρονήσαντες τῶν
ἐνταῦθα πάντων, ἐλώμεθα τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ. Οὕτω γὰρ καὶ
τούτων κακείνων τευξόμεθα, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
25 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ-
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νὰ ἀπλώνουν τὸ χέρι καὶ νὰ ἐπαιτοῦν καὶ τοὺς φιλοξενοῦν δῆθεν εἰς τὸ λιμάνι των, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως τοὺς ὀδηγοῦν εἰς ναυάγιον ὅπως ὁ σκόπελος καὶ ἡ ὕφαλος καὶ τὰ ἀπόκρημνα ἀκρογιαλίας.

Τί μὲ συμβουλεύεις, λέγει; Νὰ δώσω εἰς ἄλλον νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ χρήματα ποῦ ἐσυγκέντρωσα καὶ ποῦ μοῦ εἶναι χρήσιμα καὶ νὰ μὴ τοῦ ζητήσω καμμίαν ἀμοιβήν;

Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἐγὼ δὲν σοῦ προτείνω αὐτό, ἀλλὰ ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ λάβῃς ἀμοιβήν, ὄχι ὅμως ἀσήμαντην καὶ μικράν, ἀλλὰ πολὺ μεγαλυτέραν. Θέλω δηλαδή νὰ εἰσπράξῃς ὡς τόκον ὄχι χρήματα, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν. Διατί λοιπὸν σύρῃσαι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπαιτεῖς μικρὰ ἀντὶ μεγάλων καὶ ἔτσι ἐξαναγκάζεις τὸν ἑαυτὸν σου νὰ εἶναι πτωχός; Αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς ἐνέργεια ἀνθρώπου ποῦ δὲν γνωρίζει νὰ εἶναι πλούσιος. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς σοῦ ὑπόσχεται τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ μὲ ἀντάλλαγμα ὀλίγα χρήματά σου καὶ σὺ ἀπαντᾷς, Μὴ μοῦ δώσης τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, ἀλλὰ, ἀντὶ αὐτῶν, δῶσε μου χρυσάφι ποῦ χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ἀποδεικνύεις ὅτι ἐπιθυμεῖς νὰ μείνης πάντοτε πτωχός. Διότι, ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι πλούσιος καὶ εὖπορος, αὐτὸς προτιμᾷ τὰ σταθερὰ καὶ μόνιμα καὶ ὄχι τὰ προσωρινὰ, τὰ ἀδαπάνητα καὶ ὄχι τὰ δαπανώμενα, τὰ πολλὰ καὶ ὄχι τὰ ὀλίγα, τὰ αἰώνια καὶ ὄχι τὰ φθαρτά. Διότι εἰς τὰ πρῶτα θὰ ἀκολουθήσουν καὶ τὰ δευτέρα. Διότι, ὅποιος προτιμᾷ τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως δὴποτε θὰ χάσῃ καὶ τὴν γῆν. Ἐνῶ, ὅποιος προτιμᾷ τὰ οὐράνια ἀντὶ τῶν ἐπιγείων, θὰ ἀπολαύσῃ πάρα πολὺ καὶ τὰ δύο.

Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν αὐτό, ἅς περιφρονήσωμεν ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ ἅς προτιμήσωμεν τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δέ, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι αἰώνια ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Σ'
Ματθ. 2, 1 - 3

«Τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἑρῴδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ».

1. Πολλῆς μὲν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, πολλῶν τῶν εὐχῶν, ὥστε δυνηθῆναι ἐπεξελθεῖν τῷ παρόντι χωρίῳ, καὶ μαθεῖν, τί-
10 νες οἱ μάγοι οὗτοι, καὶ πόθεν ἦλθον, καὶ πῶς, καὶ τίνος αὐ-
τοὺς πείσαιτος, καὶ τίς ὁ ἀστήρ. Μᾶλλον δέ, εἰ βούλεσθε, πρότερον ἂ φασιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, ταῦτα εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Καὶ γὰρ τοσοῦτον κατ' αὐτῶν ἔπνευσεν ὁ διάβολος, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐπιχειρεῖν ὀπλίζειν κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας λό-
15 γων. Τί οὖν φασιν; Ἰδού, φησί, καὶ τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἀστήρ ἐφάνη, ὅπερ ἐστὶ σημεῖον τοῦ τὴν ἀστρολογίαν εἶναι βεβαίαν. Πῶς οὖν κατ' ἐκεῖνον ἐτέχθη τὸν νόμον, ἀστρολογίαν ἔλυσε, καὶ εἰμαρμένην ἀνεῖλε, καὶ δαίμονας ἐπεστόμισε, καὶ πλάνην ἐξέβαλε, καὶ πᾶσαν τοιαύτην μαγγανείαν ἀνέτρεψε; Τί
20 δὲ καὶ οἱ μάγοι παρὰ τοῦ ἀστέρος αὐτοῦ μαθάνουσιν; Ὅτι βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ἦν; Καὶ μὴν οὐ ταύτης ἦν τῆς βασιλείας βασιλεὺς, καθὼς καὶ τῷ Πιλάτῳ ἔλεγεν· «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Οὐδὲν γοῦν ἐπεδείξατο τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ δορυφόρους, οὔτε ὑπασπιστάς, οὔτε ἵππους, οὔτε ἡμιό-

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ΄
Ματθ. 2, 1 - 3.

«Τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ».

1. Μᾶς χρειάζεται πολλή ἀγρυπνία, πολλαὶ προσευχαί, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἱκανοποιητικῶς αὐτὸ τὸ χωρίον καὶ νὰ μάθωμεν ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ μάγοι καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθαν καὶ πῶς καὶ ποῖος τοὺς ἔπεισε καὶ τί ἦτο αὐτὸ τὸ ἀστέρι. Καλύτερα ὅμως, ἐὰν θέλετε, ἄς ἀναφέρωμεν πρῶτα ὅσα λέγουν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας. Διότι τοὺς ἐπετέθη μὲ τόσην σφοδρότητα ὁ διάβολος, ὥστε ἐτόλμησε νὰ ἐξοπλίση αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦτο ἐναντίον τῶν λόγων τῆς ἀληθείας. Τί λέγουν λοιπὸν; Νὰ ποῦ ἐφάνη ἀστέρι καὶ ὅταν ἐγεννήθη ὁ Χριστός, πράγμα, λέγει, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀστρολογία γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν. Ἀφοῦ ἐγεννήθη λοιπὸν κατὰ τὰ ἀστρολογικὰ δεδομένα, πῶς ἀπέδειξε τὴν ἀστρολογίαν ἀνάξιαν λόγου, πῶς κατήργησε τὴν πίστιν εἰς τὸ μοιραῖον, πῶς ἀπεστόμωσε τοὺς δαίμονας, πῶς ἐξηφάνισε τὴν πλάνην καὶ ἐξουδετέρωσε κάθε εἶδους μαγείαν; Τί ἔμαθαν ὅμως οἱ μάγοι ἀπὸ τὸ ἀστέρι ἐκεῖνο; Ὅτι ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ἀλλά, ὅπως εἶπεν εἰς τὸν Πιλάτον, δὲν ἦτο βασιλεὺς εἰς ἐγκόσμιον βασίλειον. «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»¹. Καὶ πράγματι δὲν παρουσίασε τίποτε σχετικόν. Δὲν εἶχε κοντά του οὔτε σωματοφύλακας, οὔτε ὑπασπιστάς, οὔτε ἄλογα, οὔτε ζεῦγος ἡμιόνων οὔτε ἄλλο τίποτε παρόμοιον, ἀλλὰ ἐζοῦσεν ὡς ἀσήμαντος καὶ πτωχός καὶ εἶχε μαζί του δώδεκα

νων ζεύγος, οὔτε ἄλλο τι τοιοῦτον ἔσχε περὶ ἑαυτόν· ἀλλὰ τὸν
εὐτελεῖ τούτου βίον καὶ πτωχὸν μετήει, δώδεκα εὐτελεῖς ἀνθρώ-
πους μεθ' ἑαυτοῦ περιφέρων. Εἰ δὲ καὶ βασιλέα ἤδεσαν ὄντα,
τίνος ἔνεκεν παραγίνονται; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἀστρονομίας ἔρ-
5 γον ἐστίν, ἀπὸ τῶν ἄστρων εἰδέναί τοὺς τικτομένους, ἀλλ' ἀπὸ
τῆς ὥρας τῶν τικτομένων προαναφωνεῖν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι,
ὡς φασιν. Οὗτοι δὲ οὔτε ὠδινούση τῇ μητρὶ παρήσαν, οὔτε τὸν
καιρὸν ἔγνωσαν, καθ' ὃν ἐτέχθη, οὔτε ἐντεῦθεν λαβόντες τὴν ἀρ-
χήν, συνέθηκαν ἀπὸ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως τὰ μέλλοντα ἔ-
10 σεσθαι· ἀλλ' ἀντιστρόφως, ἀστέρα πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου θεα-
σάμενοι φανέντα ἐπὶ τῆς αὐτῶν χώρας, ἔρχονται ὀψόμενοι τὸν
τεχθέντα· ὅπερ καὶ αὐτὸ τοῦ προτέρου σφόδρα ἀπορώτερον ἂν
εἶη. Τίς γὰρ αὐτοὺς ἔπεισε λόγος, ποίων ἀγαθῶν ἐλπίς, τὸν ἐκ
τοσοῦτου διαστήματος προσκυνῆσαι βασιλέα; Εἰ μὲν γὰρ αὐ-
15 τῶν ἔμελλε βασιλεύειν, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτω λόγον εἶχε τὸ
γινόμενον. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἐν βασιλικάῃς αὐλαῖς ἐτίκτετο, καὶ
πατρὸς αὐτῷ βασιλέως παρόντος, εἰκότως ἂν τις ἔφη τούτους,
βουλομένους τὸν πατέρα θεραπεῦσαι, προσκυνῆσαι τὸ τεχθὲν
παιδίον, καὶ ταύτῃ πολλὴν ἑαυτοῖς ὑπόθεσιν προαποθέσθαι εὐ-
20 νοίας. Νυνὶ δὲ οὐδὲ αὐτῶν προσδοκῶντες ἔσεσθαι βασιλέα, ἀλ-
λὰ ἔθνους ἀλλοκότου καὶ πολὺ τῆς αὐτῶν ἀφεστηκότος χώρας,
οὔτε ἄνδρα ὀρῶντες ἤδη γενόμενον, τίνος ἔνεκεν τοσαύτην στέλ-
λονται ἀποδημίαν, καὶ δῶρα προσφέρουσι, καὶ ταῦτα μέλλον-
τες μετὰ κινδύνων ἅπαντα πράττειν; Καὶ γὰρ καὶ Ἡρώδης ἀ-
25 κούσας διεταράχθη καὶ ὁ δῆμος ἅπας ἐθορυβεῖτο, ταῦτα ἀκού-
σαντες παρ' αὐτῶν. Ἄλλ' οὐ προήδεσαν οὗτοι ταῦτα. Ἄλλ'
οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἦσαν ἀνόητοι, τοῦτο οὐκ
ἂν ἠγνόησαν, ὅτι εἰς πόλιν βασιλευομένην ἐλθόντες, καὶ τοιαῦτα
κηρύξαντες, καὶ βασιλέα ἕτερον παρὰ τὸν τότε ὄντα δείξαντες,

ἀπλοῦς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἐγνώριζαν ὅτι εἶναι βασιλεύς, διατί ἐπῆγαν νὰ τὸν συναντήσουν; Διότι δὲν εἶναι βέβαια ἔργον τῆς ἀστρολογίας νὰ γνωρίζη ἀπὸ τὰ ἄστρα ποιοὶ ἐγεννήθησαν, ἀλλὰ, ὅπως λέγουν, νὰ προφητεύη διὰ τῶν ἄστρων τὰ μέλλοντα. Αὐτοὶ ὅμως δὲν παρευρέθησαν ὅταν ἐγεννοῦσεν ἡ μητέρα, οὔτε ἐγνώριζαν τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη ὁ Χριστός, οὔτε ἐστηρίχθησαν εἰς τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως διὰ νὰ ὑπολογίσουν ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Ἀντιθέτως, ἐπειδὴ εἶδαν πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἓνα ἀστὲρι ποῦ παρουσιάσθη ἐπάνω ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἦλθαν διὰ νὰ ἰδοῦν τὸν νεογέννητον. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ πολὺ μεγαλυτέρας ἀπορίας ἀπὸ τὸ πρῶτον. Διότι τί τοὺς ἔπεισε, ποίαν ὠφέλειαν ἐπερίμεναν, ὥστε νὰ ἔλθουν ἀπὸ τόσην ἀπόστασιν νὰ προσκυνήσουν τὸν βασιλέα; Καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἰδικὸς των βασιλεύς, καὶ πάλιν δὲν ἦτο λογικὸν αὐτὸ ποῦ ἔκαμαν. Διότι, ἐὰν ἐγεννᾶτο εἰς κάποιαν βασιλικὴν αὐλὴν καὶ ἦτο βασιλεύς ὁ πατέρας του, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἔκαμαν καλὰ ποῦ ἦλθαν νὰ προσκυνήσουν τὸ νεογέννητον, διὰ νὰ κολακεύσουν τὸν πατέρα, καὶ ὅτι μὲ αὐτὴν τὴν ἐνέργειάν των ἐξησφάλισαν ἐκ τῶν προτέρων μεγάλας πιθανότητας διὰ μελλοντικὴν εὐνοίαν. Τώρα ὅμως διατί ἐξεκίνησαν διὰ τόσον μακρινὸν ταξίδι καὶ ἐπρόσφεραν δῶρα, ἀφοῦ δὲν ἀνέμεναν νὰ γίνῃ ἰδικὸς των βασιλεύς, ἀλλὰ ἐνὸς παράξενου λαοῦ, ποῦ ἐκατοικοῦσεν εἰς πολὺ μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα των; καὶ ἀφοῦ μάλιστα ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπικίνδυνη ἢ ὅλη ἐνέργειά των; Διότι καὶ ὁ Ἡρώδης ἐταράχθη πάρα πολὺ ὅταν τὸ ἤκουσε καὶ ὅλος ὁ λαὸς ἀνησύχησεν, ὅταν ἤκουσεν ὅλα ὅσα ἔλεγαν αὐτοί. Ἄλλὰ δὲν τὰ προέβλεψαν, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτά. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι λογικόν. Διότι, καὶ πολὺ ἀνόητοι ἂν ἦσαν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγνοοῦν τοῦτο, ὅτι, ἂν φθάσουν εἰς χώραν ποῦ ἔχει βασιλέα καὶ ἀνακοινώσουν ὅσα γνωρίζουν καὶ εἰποῦν ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἄλλος βασιλεύς καὶ ὄχι ὁ κάτοχος τοῦ θρόνου,

οὐχὶ μυρίους καθ' ἑαυτῶν ἂν ἐπεσπάσαντο θανάτους; Τί δὲ ὅλως
καὶ προσεκύνουν ἐν σπαργάνοις ὄντα; Εἰ μὲν γὰρ ἀνὴρ ἦν, εἶ-
χεν ἂν τις εἰπεῖν, ὅτι προσδοκῶντες τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν
εἰς προὔπτον ἑαυτοὺς ἔρριψαν κίνδυνον, ὅπερ καὶ αὐτὸ τῆς ἐ-
5 σχάτης ἀλογίας ἦν, τὸν Πέρσην, τὸν βάρβαρον, καὶ οὐδὲν κοι-
νὸν ἔχοντα πρὸς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, βούλεσθαι μὲν τῆς οἰκίας
ἀφίστασθαι, καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείου ἀφιέναι,
ἑτέρα δὲ ἑαυτοὺς ὑποβάλλειν βασιλείᾳ.

2. Εἰ δὲ τοῦτο ἀνόητον, τὸ μετὰ τοῦτο ἀνοητότερον πολ-
10 λῶ πλέον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν ταρα-
ξάντας πάντας, ἀπελθεῖν εὐθέως. Τί δὲ ὅλως καὶ βασιλείας σύμ-
βολον εἶδον, καλύβην καὶ φάτνην, καὶ παιδίον ἐν σπαργάνοις,
καὶ μητέρα πτωχὴν ἰδόντες; Τίνι δὲ καὶ τὰ δῶρα προσέφερον,
καὶ τίνος ἕνεκεν; Ἐπεὶ νόμος ἦν καὶ ἔθος, τοὺς πανταχοῦ τικτο-
15 μένους βασιλέας οὕτω θεραπεύειν; Καὶ πᾶσαν περιήεσαν αἰεὶ
τὴν οἰκουμένην, οὓς ἤδεσαν ἐσομένους βασιλέας ἀπὸ μικρῶν
καὶ εὐτελῶν, πρὶν ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἀναβῆναι, προ-
σκυνοῦντες; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τις τοῦτο εἰπεῖν. Τίνος δὲ ἕνε-
κεν καὶ προσεκύνουν; Εἰ μὲν τῶν παρόντων ἕνεκεν, καὶ τί προ-
20 σεδόκων παρὰ παιδίου καὶ μητρὸς εὐτελοῦς λήψεσθαι; Εἰ δὲ τῶν
μελλόντων ἕνεκεν, καὶ πόθεν ἤδεσαν ὅτι ἀπομνημονεύσει τῶν
τότε γινομένων ὁ παῖς ἐν σπαργάνοις προσκυνηθεῖς; Εἰ δὲ ἡ
μήτηρ ἔμελλεν ἀναμνησκεῖν αὐτόν, οὐδὲ οὕτω τιμῆς, ἀλλὰ κο-
λάσεως ἦσαν ἄξιοι, εἰς προὔπτον ἐμβάλλοντες αὐτὸν κίνδυνον.
25 Ἐντεῦθεν γοῦν ὁ Ἡρώδης ταραχθεῖς, καὶ ἐζήτει, καὶ περιειρ-
γάζετο, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρει. Καὶ πανταχοῦ δὲ ὁ τὸν μέλλοντα
βασιλεύειν κατάδηλον ποιῶν, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἰδιώτην ὄντα,

δὲν θὰ ἐπέσυραν ἄπειρες φορές ἐναντίον των τὸν θάνατον; Καὶ γενικῶς, διατί ἦλθαν καὶ ἐπροσκύνησαν ἓνα παιδί ποῦ εὐρίσκετο εἰς τὰ σπάργανα; Διότι, ἂν εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς ὅτι ἐξέθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς φανερόν κίνδυνον, διότι ἐνέμεναν νὰ εὐεργετηθοῦν ἀπὸ αὐτόν, ἂν καὶ θὰ ἦτο πολὺ παράλογον, Πέρσαι αὐτοί, ἀλλόθρησκοι, ποὺ δὲν εἶχαν τίποτε κοινὸν με τοὺς Ἰουδαίους, νὰ θέλουν νὰ ἀφήσουν τὰ σπίτια των καὶ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς ἰδικούς των καὶ νὰ γίνουν οἰκειοθελῶς ὑπήκοοι ξένου βασιλέως.

2. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι παράλογον, ἀκόμη περισσότερον παράλογα εἶναι τὰ ὑπόλοιπα. Ποῖα εἶναι λοιπὸν αὐτά; Τὸ ὅτι ἐπέστρεψαν ἀμέσως, ἀφοῦ ἦλθαν τόσον μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐπροσκύνησαν καὶ ἀνησύχησαν τοὺς πάντας. Καὶ με δύο λέξεις· Ποῖον βασιλικὸν σύμβολον εἶδαν, ἀφοῦ εἶδαν μίαν καλύβην με φάτνην καὶ ἓνα παιδί εἰς τὰ σπάργανα καὶ μίαν πτωχὴν μητέρα; Εἰς ποῖον ἐπρόσφεραν τὰ δῶρα καὶ διατί; Μήπως ὑπῆρχε νόμος καὶ ἔθιμον νὰ προσκυνοῦν τοὺς νεογεννήτους βασιλεῖς, ὅπου καὶ ἂν ἐγεννήθησαν; Μήπως ἐγύριζαν συνεχῶς ὅλην τὴν οἰκουμένην καὶ ἐπροσκυνοῦσαν πρὶν ἀκόμη νὰ ἀνέβουν εἰς τὸν θρόνον, ἐκείνους ποὺ ἐγνώριζαν ὅτι ἀπὸ μικροὶ καὶ ἀσήμαντοι θὰ γίνουν βασιλεῖς; Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ προβάλῃ παρόμοιον ἰσχυρισμόν. Τότε διατί τὸν ἐπροσκύνησαν; Ἐὰν διὰ τὸ παρόν, τί ἐπερίμεναν νὰ κερδίσουν ἀπὸ ἓνα νήπιον καὶ μίαν πτωχὴν μητέρα; Ἐὰν διὰ τὸ μέλλον, πῶς ἐγνώριζαν ὅτι θὰ συγκρατήσῃ εἰς τὴν μνήμην του τὸ παιδί, ποῦ τὸ ἐπροσκύνησαν ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὰ σπάργανα, ὅσα ἔγιναν τότε; Καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τοῦ τὸ ὑπενθυμίση ἢ μητέρα του, καὶ πάλιν δὲν πρέπει νὰ τιμηθοῦν, ἀλλὰ νὰ τιμωρηθοῦν, διότι ἔρριψαν τὸ νήπιον εἰς φανερόν κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας των ἐταράχθη ὁ Ἡρώδης καὶ τὸ ἀναζητοῦσε καὶ ἐρευνουῦσε καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τὸ ἐξοντώσῃ. Καὶ εἰς κάθε περίπτωσιν ἐκεῖνος ποὺ ἀποκαλύπτει ὅτι ἓνας κοινὸς ἄνθρωπος μικρᾶς ἡλικίας πρόκειται νὰ γίνῃ βασιλεὺς, δὲν κά-

οὐδὲν ἕτερον ἢ σφαγῆ παραδίδωσι, καὶ μυρίους ἀνάπτει πολέμους αὐτῷ.

Εἶδες ὅσα τὰ ἄτοπα φαίνεται, εἰ κατὰ ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν καὶ κοινήν συνήθειαν ταῦτα ἐξετάσαιμεν; Οὐδὲ γὰρ ταῦ-
5 τα μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείονα τούτων ἐνῆν εἰπεῖν, ζήτησιν ἔχοντα πλείω τῶν εἰρημένων.

Ἄλλ' ἵνα μὴ συνάπτοντες ἀπορίας ἀπορίαις ἰλιγγιᾶν ὑμᾶς ποιῶμεν, φέρε δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὴν λύσιν τῶν ζητουμένων ἔλθω-
μεν, ἀρχὴν τῆς λύσεως ἀπὸ τοῦ ἀστέρος αὐτοῦ ποιούμενοι. Ἄν
10 γὰρ μάθωμεν τίς ὁ ἀστήρ, καὶ ποταπός, καὶ εἰ τῶν πολλῶν εἰς, ἢ ξένος παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ εἰ φύσει ἀστήρ, ἢ ὄψει μόνον ἀ-
στήρ, εὐκόλως καὶ τὰ ἄλλα πάντα εἰσόμεθα.

Πόθεν οὖν ταῦτα ἔσται δῆλα; Ἐκ τῶν γεγραμμένων αὐ-
τῶν. Ὅτι γὰρ οὐ τῶν πολλῶν εἰς ὁ ἀστήρ οὗτος ἦν, μᾶλλον δὲ
15 οὐδὲ ἀστήρ, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, ἀλλὰ δύναμις τις ἀόρατος εἰς ταύ-
την μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν, πρῶτον ἀπὸ τῆς πορείας αὐ-
τῆς δῆλον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀστήρ τις ταύτην βαδίζων
τὴν ὁδόν· ἀλλὰ κἂν ἥλιον εἴπῃς, κἂν σελήνην, κἂν τοὺς ἄλλους
ἅπαντας ἀστέρας, ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δύσιν ὀρώμεν χωροῦντας·
20 οὗτος δὲ ἀπὸ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο· οὕτω γὰρ ἡ
Παλαιστίνη πρὸς τὴν Περσίδα κεῖται. Δεύτερον, καὶ ἀπὸ τοῦ
καιροῦ τοῦτο ἔστιν ἰδεῖν. Οὐ γὰρ ἐν νυκτὶ φαίνεται, ἀλλ' ἐν ἡ-
μέρᾳ μέση, ἡλίου λάμποντος· ὅπερ οὐκ ἔστι δυνάμει ἀστέρος,
ἀλλ' οὐδὲ σελήνης· ἡ γὰρ τοσοῦτον πάντων ὑπερέχουσα, τῆς
25 ἀκτίνος φανείσης τῆς ἡλιακῆς, κρύπτεται εὐθέως καὶ ἀφανίζε-
ται. Οὗτος δὲ τῆ τῆς οικείας λαμπρότητος ὑπερβολῆ καὶ τὰς
ἀκτῖνας ἐνίκησε τὰς ἡλιακάς, φανότερος ἐκείνων φανείς, καὶ ἐν
τοσοῦτῳ φωτὶ μείζον λάμπας. Τρίτον, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι καὶ

μνει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸν παραδίδει εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τοῦ ἀνάπτει μυρίους πολέμους.

Εἶδες πόσα παράλογα παρουσιάζονται, ἂν ἐξετάσωμεν τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον μὲ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ κατὰ τὸν συνηθισμένον τρόπον; Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτά, ἀλλὰ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναφέρω περισσότερα, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦν περισσότεράν συζήτησιν, ἀπὸ ὅσων ἀπαιτοῦν ὅσα ἀνέφερα.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ σᾶς κάμωμεν, μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς μιᾶς ἀπορίας κατόπιν τῆς ἄλλης, νὰ αἰσθάνεσθε ἰλίγγους, ἃς προχωρήσωμεν τώρα εἰς τὴν λύσιν τῶν ἀποριῶν. Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ λύσωμεν πρῶτον τὸ ζήτημα τοῦ ἀστέρος. Διότι, ἂν μάθωμεν τί ἦτο τὸ ἀστέρι καὶ ποία ἡ προέλευσίς του καὶ ἂν ἦτο καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἢ διαφορετικὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ ἂν ἦτο πράγματι ἀστέρι ἢ μόνον φαινομενικῶς ἀστέρι, θὰ κατανοήσωμεν εὐκόλα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἄπὸ ποῦ ὅμως θὰ τὰ μάθωμεν αὐτά; Ἄπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενον. Εἶναι βεβαίως φανερὸν ἀπὸ τὴν πορείαν του κατ' ἀρχὴν ὅτι τὸ ἀστέρι αὐτὸ δὲν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἢ καλύτερα δὲν ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου τοῦλάχιστον, ἀστέρι, ἀλλὰ κάποια ἀόρατη δύναμις ποὺ ἔλαβε μορφήν ἄστρου. Διότι, εἶναι βεβαιότατον, δὲν ὑπάρχει ἀστέρι ποὺ νὰ ἀκολουθῇ αὐτὴν τὴν πορείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀστέρια τὰ βλέπομεν νὰ προχωροῦν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν πρὸς τὴν δύσιν. Αὐτὸ ὅμως ἐπήγαιεν ἀπὸ τὸν βορρᾶν πρὸς τὸν νότον. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τὴν Περσίαν. Εἰς τὸ ἴδιον συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς ὥρας. Διότι δὲν ἐφάνη τὴν νύκτα, ἀλλὰ τὸ μεσημέρι, ὅταν ὁ ἥλιος ἦτο ὀλόλαμπρος. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ὄχι μόνον μὲ τὰ ἀστέρια, ἀλλὰ οὔτε μὲ τὴν σελήνην. Διότι καὶ αὐτή, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλα, κρύπτεται καὶ ἐξαφανίζεται ἀμέσως, μόλις φανοῦν οἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου. Αὐτὸ τὸ ἀστέρι ὅμως ἐνίκησε μὲ τὴν ὑπερβολικὴν λαμπρότητά του τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἀπεδείχθη φωτεινότερον ἀπὸ ἐκείνας καὶ ἔλαμψε περισσότερον μέσα εἰς

πάλιν κρύπτεσθαι. Τὴν μὲν γὰρ ἕως Παλαιστίνης ὁδὸν ἐφαίνετο χειραγωγῶν· ἐπειδὴ δὲ ἀπέβησαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἔκρυψεν ἑαυτόν· εἶτα πάλιν ὅτε τὸν Ἡρώδη ἀφέντες, διδάξαντες αὐτὸν ὑπὲρ ὧν ἦλθον, ἔμελλον ἀπιέναι, δείκνυσιν ἑαυτόν· ὅπερ οὐκ ἔστιν ἄστρου κινήσεως, ἀλλὰ δυνάμεώς τινος λογικωτάτης. Οὐδὲ γὰρ ἰδίαν τινὰ πορείαν εἶχεν, ἀλλ' ὅτε μὲν ἔδει βαδίσαι αὐτούς, ἐβάδιζεν· ὅτε δὲ στήναι, ἴστατο, πρὸς τὸ δέον πάντα οἰκονομῶν· καθάπερ ὁ στῦλος τῆς νεφέλης, καὶ καθίζων καὶ ἐγείρων τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰουδαίων, ἡνίκα ἐχρῆν.

10 Τέταρτον, ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς δείξεως τοῦτο ἂν τις καταμάθοι σαφῶς. Οὐ γὰρ ἄνω μένων τὸν τόπον ἐδείκνυ· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἦν αὐτοῖς οὕτω μαθεῖν· ἀλλὰ κάτω καταβὰς τοῦτο ἐποίει. Ἴστε γάρ, ὅτι τόπον οὕτω μικρόν, καὶ ὅσον εἰκὸς καλύβην κατασχεῖν, μᾶλλον δὲ ὅσον εἰκὸς σῶμα παιδίου μικροῦ κατέχειν,
 15 οὐχ οἷόν τε ἀστέρα γνωρίζειν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄπειρον τὸ ὕψος, οὐκ ἤρκει οὕτω στενὸν τόπον χαρακτηρίσαι καὶ γνωρίσαι τοῖς βουλομένοις ἰδεῖν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς σελήνης ἴδοι τις ἂν ἢ τοσοῦτον ὑπερφερῆς οὐσα τῶν ἄστρων, πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσι, καὶ εἰς τοσοῦτον πλάτος γῆς ἐκκεχυμένοις, ἅπασιν
 20 ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ. Πῶς οὖν ὁ ἀστήρ, εἰπέ μοι, τόπον οὕτω στενὸν φάτνης καὶ καλύβης ἐδείκνυ, εἰ μὴ τὸ ὑψηλὸν ἐκείνο ἀφείς κάτω κατέβη, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔστη τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου; Ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Ἴδου ὁ ἀ-

τὸ τόσον φῶς. Τρίτον ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον εἶναι ὅτι ἐκρύπτετο καὶ ἐφαίνετο πάλιν. Διότι ἐφαίνετο καὶ ὠδηγοῦσε τοὺς μάγους κατὰ τὴν πορείαν των μέχρι τῆς Παλαιστίνης. "Ὅταν ἔφθασαν ὁμως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκρύφθη. "Ἐπειτα ἐφανερώθη πάλιν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν, ἀφοῦ ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Ἡρώδη τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των καὶ τὸν ἀπειχαιρέτησαν. Αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν πρόκειται διὰ κίνησιν ἄστρου, ἀλλὰ διὰ κίνησιν κάποιας πολὺ λογικῆς δυνάμεως. Διότι δὲν εἶχε κάποιαν μόνιμον πορείαν, ἀλλὰ ἐκινεῖτο ὅταν ἔπρεπε νὰ κινῆται, ἐσταματοῦσεν ὅταν ἔπρεπε νὰ σταματᾷ καὶ ἐρύθμιζε τὰ πάντα ὅπως ἔπρεπε, ὅπως ἡ στήλη τῆς νεφέλης, πρὸς ἐσταματοῦσε ἢ ἔκαμνε τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰουδαίων νὰ ξεκινήσῃ, ὅποτε ἐχρειάζετο ¹.

Τέταρτον στοιχεῖον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὰ πράγματα, εἶναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον τοὺς ὠδηγοῦσε. Διότι δὲν τοὺς ὠδηγοῦσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατατοπιίζωνται αὐτοὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἄλλὰ κατέβαινε χαμηλὰ καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε. Διότι γνωρίζετε καλῶς ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κάμῃ ἓνα ἀστὲρι γνωστὸν ἓνα τόπον τόσον μικρόν, ὅσον εἶναι ὀρθὸν νὰ κατέχῃ μία καλύβη ἢ μᾶλλον ὅσον εἶναι λογικὸν νὰ κατέχῃ τὸ σῶμα ἑνὸς νηπίου. Ἐπαιδὴ λοιπὸν τὸ ὕψος τοῦ ἀστέρος εἶναι πολὺ μεγάλον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπισημάνῃ καὶ νὰ κάμῃ γνωστὸν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἰδοῦν ἓνα τόσον μικρόν τόπον. Αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀντιληφθῇ κανεὶς καὶ ἀπὸ τὴν σελήνην, ἢ ὁποῖα, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὰ ἄστρα, δίδει τὴν ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, πρὸς εἶναι διασκορπισμένοι εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ὅτι εὐρίσκεται κοντὰ των. Εἶπέ μου, λοιπὸν, πῶς θὰ ἔδειχνε τὸ ἀστὲρι ἓνα τόπον μικρόν ὅσον μία φάτνη καὶ μία καλύβη, ἂν δὲν ἄφηνε τὸ ὕψος ἐκεῖνο καὶ δὲν κατέβαινε κάτω καὶ δὲν ἐσταματοῦσεν ἀκριβῶς ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδιοῦ; Τοῦτο ἀσφαλῶς ὑπονοοῦσε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅταν ἔλεγεν·

στήρ προῆγεν αὐτούς, ἕως ἔλθων ἔστη ἐπάνω οὖν ἦν τὸ παι-
δίων».

ἽΟρᾶς δι' ὅσων δείκνυται οὐ τῶν πολλῶν εἰς ὧν οὗτος ὁ
ἀστήρ, οὐδὲ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἕξω γενέσεως δεικνύς
5 ἑαυτόν;

3. Καὶ τίνας ἔνεκεν ἐφάνη; Ὡστε καθικέσθαι τῆς Ἰουδαί-
ων ἀναισθησίας, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς ἀποκλείσαι ἀπολογίας ἀφορ-
μὴν ἀγνωμονοῦσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ παραγενόμενος, τὴν μὲν πα-
λαιὰν ἀναπεύειν ἔμελλε πολιτείαν, τὴν δὲ οἰκουμένην εἰς τὴν
10 αὐτοῦ προσκύνησιν καλεῖν, καὶ ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ προσκυνεῖ-
σθαι πάσῃ, ἐκ προοιμίων εὐθέως τοῖς ἔθνεσιν ἀνοίγει τὴν θύραν,
διὰ τῶν ἀλλοτρίων τοὺς οἰκείους παιδεῦσαι θέλων. Ἐπειδὴ γὰρ
τῶν προφητῶν συνεχῶς ἀκούοντες λεγόντων περὶ τῆς αὐτοῦ
παρουσίας, οὐ σφόδρα προσεῖχον, ἐποίησε καὶ βαρβάρους ἐλ-
15 θεῖν ἀπὸ γῆς μακρᾶς, τὸν παρ' αὐτοῖς βασιλέα ἐπιζητοῦντας,
καὶ παρὰ Περσικῆς πρώτης φωνῆς μαθάνουσιν, ἃ παρὰ τῶν
προφητῶν μαθεῖν οὐκ ἠνέσχοντο· ἵνα, ἂν μὲν εὐγνωμονῶσι, με-
γίστην ἔχωσι τοῦ πείθεσθαι πρόφασιν· ἐὰν δὲ φιλονεικῶσι, πά-
σης ὧσιν ἀπεστερημένοι λοιπὸν ἀπολογίας. Τί γὰρ ἂν ἔχοιεν
20 εἰπεῖν, μὴ δεξάμενοι τὸν Χριστὸν μετὰ τοὺς τοσοῦτους προφή-
τας, ὅταν ἴδωσι μάγους ἀπὸ ὄψεως ἐνὸς ἄστρου τοῦτο δεξαμέ-
νους, καὶ προσκυνήσαντες τὸν φανέντα; Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν Νι-
νευϊτῶν ἐποίησε, πέμψας τῶν Ἰωνᾶν, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς Σαμα-
ρείτιδος καὶ τῆς Χαναναίας, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μάγων. Διὰ τοῦ-
25 το καὶ ἔλεγεν· «Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται, καὶ κατακρι-
νοῦσι»· καί, «Βασίλισσα νότου ἀναστήσεται, καὶ κατακρινεῖ

«Ίδου ὁ ἀστὴρ προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθῶν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον».

Βλέπεις μὲ πόσα ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἄστρον αὐτὸ δὲν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ὅτι δὲν ἐφαίνετο νὰ ἀκολουθῆ τὴν φυσικὴν τάξιν;

3. Ἀλλὰ διατί ἐφάνη; Διὰ νὰ καυτηριάσῃ τὴν ἀναισθησίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ κάθε ἴχνος δικαιολογίας διὰ τὴν ἀπιστίαν των. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο, αὐτὸς ποὺ ἦλθεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸν παλαιὸν τρόπον ζωῆς καὶ νὰ καλέσῃ τὴν οἰκουμένην νὰ τὸν προσκυνήσῃ καὶ νὰ τὸν λατρεύσῃ εἰς ὅλην τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν, ἤνοιξεν ἐξ ἀρχῆς τὴν θύραν δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παραδειγματίσῃ τοὺς ἰδικούς του διὰ τῶν ξένων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ, ἂν καὶ ἤκουαν συνεχῶς τοὺς προφήτας ποὺ ὠμιλοῦσαν διὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του, δὲν ἔδιδαν τὴν ἀπαιτούμενην σημασίαν, ἔκαμε νὰ ἔλθουν καὶ βάρβαροι ἀπὸ χώραν μακρινὴν καὶ νὰ ἀναζητοῦν τὸν βασιλέα ποὺ εὕρισκετο κοντὰ των καὶ ἐπληροφορήθησαν πρῶτα ἀπὸ περσικὴν φωνὴν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια δὲν ἠθέλησαν νὰ μάθουν ἀπὸ τοὺς προφήτας, ὥστε, ἂν τὸν ἀκολουθήσουν, νὰ ἔχουν σοβαρώτατον στοιχεῖον ὅτι ἐπείσθησαν διὰ τὴν παρουσίαν του. Ἄν ἀντιθέτως τὸν ἀντιμετωπίσουν μὲ ἐχθρότητα, νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν δικαιολογίαν. Διότι ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν, ἂν δὲν πιστεύσουν εἰς τὸν Χριστὸν μετὰ ἀπὸ τόσας προφητείας, ὅταν ἴδοῦν ὅτι οἱ μάγοι ἐπείσθησαν ἐπειδὴ εἶδαν ἓνα ἀστέρι καὶ ἦλθαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν νεογέννητον; Ἐνήργησε λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μάγων ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Νινευιτῶν, ποὺ τοὺς ἔστειλε τὸν Ἰωνᾶν, καὶ ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τῆς Χανααναίας. Διὰ τοῦτο εἶπεν «Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρινούσι». Καὶ «Βασίλισσα νότου ἀναστήσεται καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην»¹. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐπίστευσαν εἰς

τὴν γενεὰν ταύτην»· ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τοῖς ἐλάττοσιν ἐπίστευσαν, οὗτοι δὲ οὐδὲ τοῖς μείζοσι.

Καὶ τίνος ἕνεκεν διὰ τοιαύτης αὐτοὺς εἴλκυσεν ὄψεως; φησίν.

5 Ἄλλὰ πῶς ἐχρῆν; Προφήτας πέμψαι; Ἄλλ' οὐκ ἂν οἱ μάγοι προφητῶν ἠνέσχοντο. Ἄλλὰ φωνὴν ἄνωθεν ἀφεῖναι; Ἄλλ' οὐκ ἂν προσέσχον. Ἄλλ' ἄγγελον ἀποστεῖλαι; Ἄλλὰ καὶ τοῦτον ἂν παρέδραμον. Διὰ δὴ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα ἀφείς ὁ Θεός, διὰ τῶν συνήθων αὐτοὺς καλεῖ, σφόδρα συγκαταβαίνων, καὶ δεί-
10 κνυσιν ἄστρον μέγα καὶ ἐξηλλαγμένον, ὥστε καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐκπλήξαι, καὶ τῷ τρόπῳ τῆς πορείας. Ταῦτα καὶ ὁ Παῦλος μιμούμενος ἀπὸ βωμοῦ τοῖς Ἑλλησι διαλέγεται, καὶ ποιητῶν παράγει μαρτυρίας εἰς μέσον· καὶ μετὰ περιτομῆς τοῖς Ἰουδαίοις δημηγορεῖ, καὶ ἀπὸ θυσιῶν
15 πρὸς τοὺς ἐν νόμῳ ζῶντας τὴν ἀρχὴν ποιεῖται τῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκάστῳ τὰ συνήθη φίλα, καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ πεμφθέντες ἄνθρωποι πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης σωτηρίαν οὕτω τὰ πράγματα μεταχειρίζουσι.

Μὴ τοίνυν ἀνάξιον εἶναι νομίσης αὐτοῦ, τὸ δι' ἀστέρος
20 αὐτοὺς καλέσαι· ἐπεὶ οὕτω καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα διαβαλεῖς, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τοὺς καθαρμούς, καὶ τὰς νεομηνίας, καὶ τὴν κιβωτόν, καὶ τὸν ναὸν δὲ αὐτόν. Καὶ γὰρ ἐξ Ἑλληνικῆς ταῦτα παχύτητος ἔλαβε τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς διὰ τὴν τῶν πλανηθέντων σωτηρίαν ἠνέσχετο διὰ τούτων θεραπευθῆναι, δι' ὧν
25 οἱ ἔξωθεν δαίμονας ἐθεράπευον, μικρὸν παραλλάξας αὐτά· ἵνα αὐτοὺς κατὰ μικρὸν τῆς συνηθείας ἀποσπάσας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀγάγῃ φιλοσοφίαν. Ὁ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν μάγων ἐποίησε, δι' ὄψεως ἄστρου καλέσαι αὐτοὺς ἀνασχόμενος, ἵνα λοιπὸν ὑψηλοτέρους ἐργάσῃται. Ἐπεὶ οὖν ἤγαγε καὶ ἐχειραγώγησε, καὶ πρὸς

τὰ μικρότερα, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν ἐπίστρευσαν οὔτε εἰς τὰ μεγαλύτερα.

Ἄλλὰ διατί, λέγει, τοὺς προσεῖλκυσε μὲ θέαμα αὐτοῦ τοῦ εἶδους;

Ἄλλὰ πῶς ἔπρεπε; Νὰ τοὺς στείλῃ προφήτας; Ἦσαν μάγοι καὶ δὲν θὰ παρεδέχοντο τοὺς προφήτας. Νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Δὲν θὰ ἔδιδαν σημασίαν. Νὰ ἀποστείλῃ ἄγγελον; Καὶ αὐτὸν θὰ τὸν ἐπεριφρονοῦσαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐχρησιμοποίησαν ὁ Θεὸς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ μὲ πολλὴν συγκατάβασιν τοὺς ἐπροσκάλεσε μὲ μέσον, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶχαν ἐξοικείωσιν, καὶ τοὺς ἔδειξεν ἓνα μεγάλο καὶ ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀστέρι, διὰ νὰ τοὺς προσενήσῃ μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ μὲ τὸ μέγεθός του καὶ μὲ τὸ κάλλος του καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς κινήσεώς του. Αὐτὰ ἐμιμήθη καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὠμίλησε πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἓνα βωμὸν καὶ ἤντησεν ἐπιχειρήματα ἀπὸ ποιητᾶς. Πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πάλιν ὁμιλεῖ ἐπικαλούμενος πρὸς διαβεβαίωσιν τὴν περιτομὴν καὶ ἀρχίζει μὲ θυσίας τὴν διδασκαλίαν του πρὸς τοὺς ζῶντας κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κάθε ἄνθρωπος ἀγαπᾷ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει ἐξοικειωθῆ, τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀπέστειλε πρὸς σωτηρίαν τῆς οἰκουμένης.

Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι θὰ ἔκρινε ταπεινωτικὸν νὰ τοὺς καλέσῃ μὲ ἀστέρι. Διότι τότε θίγεις ὅλους τοὺς Ἰουδαίους θεσμούς, τὰς θυσίας, τοὺς καθαρμούς, τὴν πρωτομηνίαν, τὴν κιβωτόν, ἀκόμη καὶ τὸν ναὸν τὸν ἴδιον. Διότι αὐτὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν. Ὁ Θεὸς ὅμως, διὰ νὰ σώσῃ τοὺς παραπλανημένους, ἐδέχθη νὰ χρησιμοποιοῦν ὡς θεραπευτικὰ μέσα, ἀφοῦ τὰ μετέβαλεν ὀλίγον, ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ἐλάτρευαν τὰ εἰδωλα οἱ εἰδωλόλατραι, διὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ σταδιακῶς ἀπὸ τὰς συνηθείας των καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν πίστιν. Αὐτὸ λοιπὸν ἔκαμε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μάγων. Ἦνέχθη νὰ τοὺς καλέσῃ μὲ τὴν θέαν ἑνὸς ἀστρου, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ κατόπιν ὑψηλό-

τὴν φάτνην ἔστησεν, οὐκέτι δι' ἄστρου, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου λοι-
 πὸν αὐτοῖς διαλέγεται, οὕτω κατὰ μικρὸν βελτίους ἐγένοντο.
 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἀσκαλωνιτῶν καὶ Γαζαίων ἐποίησε. Καὶ
 γὰρ αἱ πέντε πόλεις ἐκεῖναι, ἐπειδὴ τῆς κιβωτοῦ παραγενομένης
 5 ἐπλήγησαν καιρίαν πληγὴν, καὶ ἀπαλλαγὴν οὐδεμίαν εὑρισκον
 τῶν ἐπικειμένων κακῶν, τοὺς μάντεις καλέσαντες καὶ ἐκκλη-
 σίαν συναγαγόντες, ἐζήτησαν λύσιν εὐρεῖν τῆς θεηλάτου πληγῆς
 ἐκείνης. Εἶτα τῶν μάντεων εἰπόντων, ὅτι δαμάλεις ἀδαμάστους
 καὶ πρωτοτοκούσας ὑποζευξαι τῇ κιβωτῷ χρή, καὶ μηδενὸς
 10 χειραγωγούντος ἀφεῖναι βαδίζειν· οὕτω γὰρ ἔσται κατάδηλον,
 εἴτε θεήλατος ἦν ἢ πληγὴ, εἴτε ἐκ περιφορᾶς τινος ἢ νόσος (ἂν
 μὲν γάρ, φησί, τὸν ζυγὸν ὑπὸ τῆς ἀπειρίας συντρίψωσιν, ἢ πρὸς
 τὰς δαμάλεις μυκωμένας ἐπιστραφῶσι, συντυχία τὸ γεγενημέ-
 νον ἐστίν· ἂν δὲ ὀρθὰ βαδίσωσι, καὶ οὔτε πρὸς τὸν μυκηθμὸν τῶν
 15 παιδίων πάσχουσαί τι, οὔτε ὑπὸ τῆς ἀγνοίας τῆς κατὰ τὴν ὁδόν,
 πλανηθῶσιν, εὐδηλον ὅτι ἢ τοῦ Θεοῦ χεῖρ ἐστὶν ἢ ἀψαμένη τῶν
 πόλεων τούτων)· ἐπεὶ οὖν ταῦτα τῶν μάντεων εἰπόντων, ἐπέ-
 σθησαν οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἐκείνας, καὶ ἐποίησαν ὡς ἐκε-
 λεύσθησαν, καὶ ὁ Θεὸς τῇ τῶν μάντεων ἠκολούθησε γνώμη,
 20 συγκαταβαίνων πάλιν, καὶ οὐκ ἐνόμισεν ἀνάξιον εἶναι αὐτοῦ
 τῶν μάντεων τὴν πρόρρησιν εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν, καὶ ποιῆσαι
 πιστοὺς εἶναι δοκεῖν, ἐν οἷς τότε εἰρήκασι. Καὶ γὰρ μεῖζον τὸ
 κατορθούμενον ἦν, τῷ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐναντίους μαρτυρῆσαι
 τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ ψῆφον τοὺς αὐτῶν δι-
 25 δασκάλους ἐξενεγκεῖν.

Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἴδοι τις ἂν οἰκονομοῦντα τὸν
 Θεόν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἐγγαστριμύθου τούτῳ προσέοικε

1. Ἡ Π.Δ. (Α' Βασ. κεφ. 6) ἀναφέρει αὐτάς· τὴν Ἀζωτον, τὴν Γά-
 ζαν, τὴν Ἀσκάλωνα, τὴν Γέθ, τὴν Ἀκκαρών.

2. Α' Βασ. κεφ. 5.

3. Α' Βασ. κεφ. 6.

τερα. Καὶ ἀφοῦ τοὺς κατηύθυνε καὶ τοὺς ὠδήγησε καὶ τοὺς ἔφερεν ἔμπρὸς εἰς τὴν φάτνην, δὲν συνεννοεῖται πλέον μαζὶ των διὰ τοῦ ἄστρου, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου, καὶ ἔτσι ἔγιναν σιγὰ - σιγὰ καλύτεροι. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ μὲ τοὺς Ἀσκαλωνίτας καὶ τοὺς Γαζαίους. Ἐπειδὴ αἱ πέντε¹ ἐκεῖναι πόλεις ὑπέφεραν μεγάλα δεινὰ ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ἡ κιβωτός, καὶ ἔπειδὴ δὲν εὗρισκαν τρόπον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ βάσανα ποὺ τοὺς ἐταλαιπωροῦσαν, ἐκάλεσαν τοὺς μάντεις, ἐσυγκέντρωσαν τὸν λαὸν καὶ ἐζητοῦσαν νὰ εὗρουν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ θεόπεμπτα ἐκεῖνα δεινὰ². Ὅταν εἶπαν οἱ μάντεις ὅτι πρέπει νὰ ζεύσουν εἰς τὴν κιβωτὸν ἀγύμναστα καὶ πρωτόγεννα μοσχάρια καὶ νὰ τὰ ἀφήσουν νὰ προχωροῦν χωρὶς νὰ τὰ κατευθύνῃ κανεὶς, διότι ἔτσι θὰ ἀποδειχθῇ πλήρως ἂν εἶναι θεόπεμπτα τὰ δεινὰ ἢ ἂν πρόκειται περὶ ἐπιδημίας (διότι, εἶπαν, ἂν συντρίψουν ἔνεκα ἀπειρίας τὸν ζυγὸν ἢ ἐπιστρέψουν πρὸς τὰ μοσχάρια των ποὺ θὰ φωνάζουν, ὀφείλονται, ὅσα συμβαίνουν, εἰς τὴν τύχην³). Ἄν βαδίσουν ὁμως σωστὰ καὶ δὲν ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ τοὺς μυκηθμοὺς τῶν μοσχαριῶν των καὶ ἂν δὲν βαδίσουν μὲ ἀταξίαν ἔπειδὴ στεροῦνται πείρας, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὠργίσθη ὁ Θεὸς κατὰ τῶν πόλεων αὐτῶν). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπέισθησαν οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν πόλεων ἀπὸ τὰ λόγια τῶν μάντεων καὶ ἐνήργησαν ὅπως τοὺς ἐσυμβούλευσαν, ὁ Θεὸς ἔδειξε πάλιν τὴν συγκατάβασίν του, ἠκολούθησε τὴν γνώμην τῶν μάντεων καὶ δὲν ἔκρινεν ὅτι εἶναι ἀνάξιον δι' αὐτὸν νὰ ἀποδείξῃ ὀρθὰς τὰς προβλέψεις τῶν μάντεων καὶ νὰ κάμῃ νὰ θεωροῦνται ἀξιόπιστοι διὰ ὅσα εἶπαν τότε. Διότι, μὲ τὸ νὰ ὁμολογήσουν ἀκόμη καὶ οἱ ἀρνηταὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμίν του καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των περὶ αὐτοῦ οἱ θρησκευτικοὶ καθοδηγηταὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐπετυγχάνετο κάτι τὸ σπουδαιότερον.

Εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῇ κανεὶς ὅτι ὁ Θεὸς ρυθμίζει καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γυναικὸς ποὺ ἐπροφήτευσεν μὲ αὐθυποβολὴν φαίνεται ὅτι ἐνήργησε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἤμπο-

τῆς οἰκονομίας τῷ τρόπῳ, ὃ καὶ ὑμεῖς λοιπὸν ἀπὸ τῶν εἰρημέ-
νων ἐπιλυῖσαι δυνήσεσθε.

Τοῦ μὲν οὖν ἀστέρος ἔνεκεν παρὰ μὲν ἡμῶν ταῦτα εἴρη-
ται, παρὰ δὲ ὑμῶν καὶ πλείονα λεχθῆναι δύναται ἄν· «Δίδου»
5 γάρ, φησί, «σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται».

4. Δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἀναγνωσθέντων ἐλ-
θεῖν. Τίς δὲ ἡ ἀρχή; «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεέμ
τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι
ἀπὸ ἀνατολῶν ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα». Μάγοι μὲν ἀστέρον
10 κατάρχοντος ἠκολούθησαν· οὗτοι δὲ οὐδὲ προφητῶν ἐνηχούντως
ἐπίστευσαν.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἡμῖν καὶ τὸν χρόνον λέγει, καὶ τὸν τόπον,
«Ἐν Βηθλεέμ» εἰπὼν, καὶ «Ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασι-
λέως»; Τίνος δὲ χάριν καὶ τὸ ἀξίωμα προστίθησι; Τὸ ἀξίω-
15 μα μὲν, ἐπειδὴ καὶ ἕτερος ἦν Ἡρώδης, ὁ τὸν Ἰωάννην ἀνελὼν·
ἀλλ' ἐκεῖνος τετράρχης ἦν, οὗτος δὲ βασιλεύς. Τὸν τόπον δὲ
καὶ τὸν χρόνον τίθησι, προφητείας ἡμᾶς ἀναμιμνήσκων παλαι-
ᾶς· ὧν τὴν μὲν ὁ Μιχαίας προεφήτευσεν λέγων· «Καὶ σύ, Βη-
θλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰού-
20 δα»· τὴν δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, ἀκριβῶς ἡμῖν χαρακτηρίζων
τὸν χρόνον, καὶ μέγα τὸ παράσημον τῆς αὐτοῦ παρουσίας τιθεῖς·
«Οὐκ ἐκλείψει» γάρ, φησὶν, «ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος
ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσ-
δοκία ἐθνῶν». Ἄξιον δὲ κακεῖνο ζητῆσαι, πόθεν εἰς τοιαύτην
25 ἦλθον ἔννοϊαν, καὶ τίς αὐτοὺς εἰς τοῦτο διήγειρεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦ
ἀστέρος ἐμοὶ δοκεῖ τὸ ἔργον εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ
τοῦ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κινήσαντος· ὅπερ καὶ ἐπὶ Κύρου πεποίη-

1. Α' Βασ. κεφ. 28

2. Παρμ. 9,9

3. Μιχ. 5,2

4. Γεν. 49,10

5. Βλ. Ὀμιλίαν Δ' παράγρ. β'. Ὁ Κῦρος ἐξέδωκε τὸ ἐξῆς διάταγμα:
«Ἐδωκέ μοι Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτὸς ἐνετείλατό μοι οἰκοδομη-

ρέσατε βεβαίως νὰ ἐρμηνεύσετε ἔπειτα ἀπὸ ὅσα ἠκούσατε¹.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶχα νὰ εἰπῶ ἐγὼ διὰ τὴν αἰτίαν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀστέρος, ἔσεῖς δὲ θὰ ἠμπορούσατε νὰ εἰπῆτε περισσότερα. «Δίδου γάρ», λέγει, «σοφῶ ἀφορμὴν καὶ σοφώτερος ἔσται»².

4. Πρέπει τώρα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου. Ἄλλὰ ποία εἶναι ἡ ἀρχή; «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα». Οἱ μάγοι ἀκολούθησαν τὸ ἀστέρι πρὸς τοὺς ὡδηγοῦσεν. Αὐτοὶ ἀντιθέτως δὲν ἐπίστευσαν οὔτε εἰς τοὺς προφῆτας πρὸς τοὺς ἐδίδασκαν.

Ἄλλὰ διατί μᾶς ἀναφέρει καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον μετὰς λέξεις «Ἐν Βηθλεὲμ» καὶ «ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως»; Καὶ διατί προσθέται καὶ τὸ ἀξίωμα του; Προσθέται τὸ ἀξίωμα του, ἐπειδὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Ἡρώδης, ἐκεῖνος πρὸς ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην. Ἐκεῖνος ὅμως ἦτο τετράρχης, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο βασιλεύς. Μᾶς ἀναφέρει δὲ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, διὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίση παλαιὰς προφητείας. Ἀπὸ αὐτὰς ἡ μία εἶναι τοῦ Μιχαῖα, πρὸς εἶπε· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα»³. Ἡ ἄλλη τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, πρὸς μᾶς καθορίζει μετὰ ἀκρίβειαν τὸν χρόνον καὶ δίδει σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Λέγει «Οὐκ ἐκλείπει γὰρ ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν»⁴. Καὶ ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ τὸ ἐξῆς· Ἀπὸ τί τὸ ἐκατάλαβαν οἱ μάγοι καὶ ποῖος τοὺς παρεκίνησε; Διότι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἔργον τοῦ ἀστέρος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκίνησε τὴν ψυχὴν των. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ εἰς τὸν Κῦρον⁵, ὅταν τὸν προη-

σαι οἶκον αὐτῶ ἐν Ἱερουσαλήμ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Τίς ἐξ ὑμῶν ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; Ἔσται Θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ ἀναθήτω». Β', Παρ. λειπ. 36,23. Πρόκειται περὶ Κύρου τοῦ Α' (556 -528)

κε, παρασκευάζων αὐτὸν ἀφείναι τοὺς Ἰουδαίους. Οὐχ οὕτω μέντοι τοῦτο εἰργάσατο, ὥστε τὸ αὐτεξούσιον λυμήνασθαι· ἐπεὶ καὶ Παῦλον καλέσας ἄνωθεν διὰ φωνῆς, καὶ τὴν αὐτοῦ χάριν καὶ τὴν ἐκείνου ὑπακοὴν δῆλην ἐποίησε.

5 Καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ πᾶσι τοῖς μάγοις τοῦτο, φησὶν, ἀπεκάλυψεν;

Ὅτι οὐδὲ πάντες πιστεύειν ἔμελλον, ἀλλ' οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ἐπιτηδειότεροι· ἐπεὶ καὶ μυρία ἔθνη ἀπώλοντο, καὶ Νινευίταις ὁ προφήτης ἐπέμπετο μόνοις, καὶ δύο ἦσαν λησταὶ ἐν
10 τῷ σταυρῷ καὶ ὁ εἰς διεσώθη μόνος. Ὅρα γοῦν τούτων τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀφ' ὧν ἦλθον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν παρῤῥησιάζονται. Καὶ γὰρ ἵνα μὴ δόξωσιν ὑποβολιμαῖοί τινες εἶναι, λέγουσι τὸν ὀδηγήσαντα, καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, καὶ τὴν παρῤῥησίαν ἐλθόντες ἐνδείκνυνται· «Ἦλθομεν γάρ», φησί, «προσκυνῆσαι αὐτῷ»· καὶ
15 οὔτε τοῦ δήμου τὸν θυμόν, οὔτε τοῦ βασιλέως τὴν τυραννίδα ἐδεδοίκεσαν. Ὅθεν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὗτοι καὶ οἴκοι διδάσκαλοι γενέσθαι τῶν ἐγχωρίων. Οἱ γὰρ ἐνταῦθα μὴ παραιτησάμενοι τοῦτο εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρῤῥησιάζαντο, ἅτε καὶ τὸν χρησμὸν τὸν παρὰ τοῦ ἀγγέλου λαβόντες, καὶ τὴν παρὰ
20 τοῦ προφήτου μαρτυρίαν.

«Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης», φησὶν, «ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ». Ὁ μὲν Ἡρώδης εἰκότως, ἅτε βασιλεὺς ὢν, καὶ δεδοικῶς ὑπὲρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν παιδῶν· τὰ δὲ Ἱεροσόλυμα τίνος ἕνεκεν; Καίτοι σωτῆρα, καὶ εὐεργέτην, καὶ ἐλευθερω-
25 τὴν ἄνωθεν αὐτὸν οἱ προφῆται προὔλεγον. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐταράχθησαν; Ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς καὶ ἔμπροσθεν τὸν Θεὸν εὐεργετοῦντα ἀπεστρέφοντο, καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐμέμνηντο κρεῶν, τσοαύτης ἀπολαύοντες ἐλευθερίας.

τοίμαζε νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς Ἰουδαίους. Δὲν ἐνήργησεν ὁμως κατὰ τρόπον ποὺ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν των. Καὶ ὅταν ἐκάλεσε τὸν Παῦλον ἀπὸ τὸν οὐρανὸν διὰ φωνῆς, ἔδειξε καὶ τὴν ἰδικὴν του συγκατάβασιν καὶ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Παύλου ¹.

Ἄλλὰ διατί, λέγει, δὲν τὸ ἀπεκάλυψεν εἰς ὅλους τοὺς μάγους;

Διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν ὅλοι καὶ διότι αὐτοὶ ἦσαν οἱ καταλληλότεροι ἀπὸ ὅλους. Διὰ τοῦτο ἐχάθησαν χιλιάδες ἔθνη, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς Νινευίτας ἔστειλεν ὁ Θεὸς προφήτην· καὶ οἱ σταυρωμένοι λησται ἦσαν δύο, ἀλλὰ ἐσώθη ὁ ἓνας μόνον. Πρόσεξε ὁμως τὴν ἀρετὴν τῶν δύο αὐτῶν μάγων, ποὺ φαίνεται ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἦλθαν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὁμιλοῦν μὲ κάθε εἰλικρίνειαν. Διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ψεύδονται, λέγουν ποῖος τοὺς ὠδήγησε καὶ ἀπὸ πόσον μεγάλην ἀπόστασιν ἦλθαν καί, μόλις ἔφθασαν, ἔδειξαν τὴν εἰλικρίνειάν των. «Ἦλθομεν γάρ», λέγει, «προσκυνῆσαι αὐτῷ». Καὶ δὲν ἐφοβήθησαν οὔτε τοῦ λαοῦ τὴν ὀργὴν οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως. Νομίζω λοιπὸν ὅτι καὶ εἰς τὴν πατρίδα των ἐκήρυξαν τὰ ἴδια εἰς τοὺς συμπατριώτας των. Διότι, ἀφοῦ δὲν παρέλειψαν νὰ τὰ εἰποῦν ἐδῶ, θὰ τὰ εἶπαν πολὺ περισσότερον ἐλεύθερα εἰς τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ μάλιστα ἐπληροφορήθησαν καὶ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀγγέλου εἰς τὴν Μαρίαν καὶ διὰ τὰς προφητείας.

«Ἀκούσας δέ», λέγει, «ὁ Ἡρώδης, ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ». Ὁ Ἡρώδης εὐλόγως ἀνησύχησεν, ἐπειδὴ ἦτο βασιλεὺς καὶ ἐφοβεῖτο καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους του. Ἄλλὰ τὰ Ἱεροσόλυμα διατί ἀνησύχησαν; Ἀφοῦ μάλιστα οἱ προφῆται ὠμιλοῦσαν πρὸ πολλοῦ δι' αὐτὸν ὡς σωτῆρα καὶ εὐεργέτην καὶ ἐλευθερωτὴν. Διατί λοιπὸν ἀνησύχησαν; Διότι εἶχαν τὴν ἰδίαν νοοτροπίαν, ἐνεκα τῆς ὁποίας δὲν ἐλάτρευαν τὸν Θεὸν καὶ παλαιότερα τὴν ὄραν ποὺ τοὺς εὐεργετοῦσεν, ἀλλὰ, ἐνῶ τοὺς εἶχε χαρίσει τὴν ἐλευθερίαν των, αὐτοὶ ἐνοσταλοῦσαν τὰ κρέατα τῆς Αἰγύπτου.

Σὺ δέ μοι σκόπει τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίβειαν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦτο προανεφώνησεν ὁ προφήτης ἄνωθεν λέγων· «Θε-
 λήσουσιν, εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡ-
 μῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν». Ἄλλ' ὅμως παραχθέντες, οὐ ζητοῦσι
 5 τὸ συμβὰν ἰδεῖν, οὐδὲ τοῖς μάγοις ἀκολουθοῦσι καὶ περιεργάζον-
 ται· οὕτως ὁμοῦ καὶ φιλόνοικοι καὶ ῥάθυμοι μάλιστα πάντων ἦ-
 σαν. Δέον γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι, ὅτι παρ' αὐτοῖς
 ὁ βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ τὴν Περσῶν εἴλκυσε χώραν, καὶ μέλλου-
 σιν ἔχειν ἅπαντας ὑποχειρίους, ἅτε τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ βέλ-
 10 τιον προελθόντων, καὶ ἀπὸ προοιμίου λαμπρᾶς οὕτω τῆς ἀρχῆς
 γενομένης, οἱ δὲ οὐδὲ ταύτη γίνονται ἀμείνους. Καίτοι ἄρτι τῆς
 αἰχμαλωσίας ἦσαν τῆς ἐκεῖθεν ἀπαλλαγέντες· καὶ εἰκὸς ἦν αὐ-
 τοὺς ἐννοεῖν, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑψηλῶν ἤδεσαν,
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρόντων ἐψηφίσαντο μόνον, ὅτι εἰ τεχθέντα οὕτω
 15 τρέμουσιν ἡμῶν τὸν βασιλέα, πολλῶ μᾶλλον αὐξηθέντα φοβηθή-
 σονται, καὶ ὑπακούσουσι καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἔσται λαμπρότε-
 ρα τὰ ἡμέτερα. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων αὐτοὺς διανίστησι· τοσαύτη
 ἦν αὐτῶν ἡ νωθεία, μετὰ ταύτης δὲ καὶ ἡ βασκανία· ἅπερ ἀμφό-
 τερα δεῖ μετὰ ἀκριβείας ἐξορίζειν τῆς ἡμετέρας διανοίας, καὶ
 20 πυρὸς εἶναι σφοδρότερον τὸν μέλλοντα ἐπὶ τῆς τοιαύτης παρα-
 τάξεως ἴστασθαι. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν
 ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθῃ». Καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ
 τοῦτο ἐν πυρὶ φαίνεται.

5. Ἄλλ' ἡμεῖς τέφρας ψυχρότεροι γεγόναμεν, καὶ τῶν τε-
 25 θνηκώτων νεκρότεροι· καὶ ταῦτα Παῦλον ὁρῶντες ὑπὲρ τὸν οὐρα-
 νὸν ἰπτάμενον, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φλογὸς ἀπά-
 σης σφοδρότερον ἅπαντα νικῶντα καὶ ὑπερβαίνοντα, τὰ κάτω,
 τὰ ἄνω, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὄντα, τὰ οὐκ ὄντα. Εἰ δὲ

1. Ἦσ. 9,5 - 6

2. Λουκᾶ 12,49

Σὲ παρακαλῶ νὰ προσέξης τὴν ἀκρίβειαν τῶν προφητειῶν. Διότι καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε παλαιότερα ὁ προφήτης μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Θελήσουσιν, εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν»¹. Ἐπειδὴ ὁμως ἐταράχθησαν δὲν ἐζήτησαν νὰ ἰδοῦν αὐτὸ ποῦ συνέβη, οὔτε ἠκολούθησαν τοὺς μάγους οὔτε ἐνδιαφέρον ἔδειξαν. Τόσον πολὺ ἦσαν στριφνοὶ καὶ ἀδιάφοροι συγχρόνως. Κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ὑπερηφανεύωνται, διότι ὁ βασιλεὺς ἐγεννήθη εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἀπέσπασε τὴν προσοχὴν τῆς Περσίας καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἔχουν τοὺς πάντας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, ἀφοῦ ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη καὶ ἤρχισαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τόσον λαμπρά. Αὐτοὶ ὁμως παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐβελτιώθησαν. Ἄν καὶ εἶχαν ἀπαλλαγῆ προσφάτως ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔπρεπε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐγνώριζαν τίποτε ἀπὸ τὰ μυστηριώδη καὶ ὑψηλά, ἀλλὰ ἔκριναν μὲ μόνην βάσιν τὰ παρόντα, ἔπρεπε νὰ σκεφθοῦν ὅτι, ἀφοῦ τόσον τρέμουν τὸν βασιλέα ἡμῶν μόλις ἐγεννήθη, θὰ τὸν φοβηθοῦν πολὺ περισσότερον, ὅταν μεγαλώσῃ, καὶ ὅτι θὰ ὑπακούσῃ καὶ ὅτι τὸ βασίλειόν μας θὰ γίνῃ λαμπρότερον ἀπὸ τῶν βαρβάρων. Τίποτε ὁμως δὲν τοὺς ἔκαμε νὰ ἀνανήψουν. Τόση ἦτο ἡ νωθρότης καὶ τόσος συγχρόνως ὁ φθόνος των. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ξεριζώνωμεν μὲ σχολαστικότητά καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας καὶ νὰ εἶναι ἐπιθετικώτερος καὶ ἀπὸ τὴν φωτιᾶν ἐκεῖνος ποῦ πρόκειται νὰ ἀντιπαραταχθῆ εἰς αὐτά. Διὰ τοῦτο εἶπε καὶ ὁ Χριστός· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη»². Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα παρουσιάζεται ὡσὰν φλόγα.

5. Ἐμεῖς ὁμως ἐγίναμεν ἀναισθητότεροι ἀπὸ τὴν τέφραν καὶ νεκρότεροι ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Καὶ συμβαίνει τοῦτο, ἂν καὶ βλέπομεν ὅτι ὁ Παῦλος ἀνέβη ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅτι ἐνίκησε τὰ πάντα μὲ ὀρμὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ τῆς φωτιᾶς καὶ ὑψώθη ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, τὰ ἐπάνω καὶ τὰ κάτω, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, τὰ ὑπαρκτὰ καὶ τὰ ἀνύπαρκτα. Ἄν ἰσχυρισθῆς ὅτι εἶναι ἀνώτε-

μεϊζόν σου ἐκεῖνο τὸ ὑπόδειγμα, μάλιστα μὲν οὖν καὶ οὗτος νω-
 θείας ὁ λόγος (τί γάρ σου πλέον εἶχεν ὁ Παῦλος, ὅτι ἀδύνατον
 τὸν πρὸς ἐκεῖνόν σοι φῆς εἶναι ζῆλον;)· πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ φιλο-
 νεικῶμεν, τὸν Παῦλον ἀφέντες, τοὺς πρώτους πιστεύσαντας ἐν-
 5 νοήσωμεν, οἳ καὶ χρήματα καὶ κτήματα καὶ φροντίδα καὶ σχο-
 λὴν ἅπασαν βιωτικὴν ἐξέβαλον, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς ἐνέθηκαν
 τῷ Θεῷ, καθ' ἐκάστην νύκτα καὶ ἡμέραν τῇ τοῦ λόγου διδασκα-
 λία προσεδρεύοντες. Τοιοῦτον γὰρ τὸ πῦρ τὸ πνευματικόν· οὐ-
 δεμίαν ἐπιθυμίαν ἀφήσιν ἔχειν τῶν ἐνταῦθα, ἀλλ' εἰς ἕτερον ἡ-
 10 μᾶς μεθίστησιν ἔρωτα. Διὰ τοῦτο ὁ τοιούτων ἐρῶν πραγμάτων,
 κἂν τὰ ὄντα προέσθαι δέη, κἂν τρυφῆς, κἂν δόξης καταγελά-
 σαι, κἂν αὐτὴν ἐκδοῦναι τὴν ψυχὴν, μετὰ πάσης εὐκολίας, ταῦ-
 τα πάντα ποιεῖ. Ἡ γὰρ τοῦ πυρὸς ἐκείνου θερμότης εἰς τὴν ψυ-
 χὴν εἰσιούσα, πᾶσαν ἐκβάλλει νωθείαν, καὶ πτεροῦ ποιεῖ κου-
 15 φότερον τὸν ἀλόντα· καὶ πάντων τῶν ὀρωμένων ὑπερορῶν λοι-
 πόν, ὁ τοιοῦτος ἐν κατανύξει μένει διηνεκεῖ, πηγὰς συνεχεῖς
 ἀφιεῖς δακρύων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν καρπούμενος τὴν ἡδονήν.
 Οὐδὲ γὰρ οὕτως συγκολλᾷ καὶ ἐνοῖ τῷ Θεῷ, ὡς τὰ τοιαῦτα δά-
 κρυα. Ὁ τοιοῦτος κἂν ἐν μέσαις πόλεσιν ἢ κατοικῶν, ὡς ἐν ἐ-
 20 ρημῖα διατρίβει καὶ ὄρεσι καὶ νάπαις, οὐδένα τῶν παρόντων ὀ-
 ρῶν, οὐδὲ κόρον τῶν τοιούτων λαμβάνων θρήνων, ἂν τε ὑπὲρ
 ἑαυτοῦ, ἂν τε ὑπὲρ τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων δακρύη. Διὰ
 τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων τούτους ἐμακάριζεν ὁ Θεός, «Μακάριοι οἱ
 πενθοῦντες», λέγων. Καὶ πῶς ὁ Παῦλός φησι· «Χαίρετε ἐν Κυ-
 25 ρίῳ πάντοτε»; Τὴν ἐκ τῶν δακρύων τούτων λέγων ἡδονήν. Ὡσ-
 περ γὰρ ἡ διὰ κόσμον χαρὰ λύπην ἔχει συγκεκληρωμένην, οὕ-
 τω τὰ κατὰ Θεὸν δάκρυα χαρὰν βλαστάνει διηνεκῇ καὶ ἀμάραν-

 1. Ματθ. 5,5

2. Φιλιπ. 4,4

ρον ἀπὸ τὰς δυνάμεις σου αὐτὸ τὸ πρότυπον, ὁ ἰσχυρισμός σου αὐτὸς ὀφείλεται ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν νωθρότητά σου, (διότι τί εἶχε παραπάνω ἀπὸ σέ ὁ Παῦλος καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι σοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ μιμηθῆς τὸν ζῆλον του;)· ἀλλὰ, διὰ νὰ μὴ ἀσχολούμεθα μὲ ἀμφισβητήσεις, ἅς ἀφήσωμεν τὸν Παῦλον καὶ ἅς ἐνθυμηθοῦμεν τοὺς πρώτους - πρώτους πιστούς, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν καὶ χρήματα καὶ κτήματα καὶ κάθε βιωτικὴν φροντίδα καὶ ἀσχολίαν, ἀφιερώθησαν ὀλοψύχως εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ θείου λόγου. Διότι ἡ πνευματικὴ φλόγα ἔχει αὐτὴν τὴν ἰδιότητα Δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ ἔχωμεν τὴν παραμικρὰν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ γήινα, ἀλλὰ ἀναπτύσσει μέσα μας ἕνα ἄλλον ἔρωτα. Διὰ τοῦτο, ἂν χρειασθῆ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ ὑπάρχοντά του, νὰ περιφρονήσῃ τὴν καλοπέρασιν καὶ τὴν δόξαν ἢ νὰ χάσῃ καὶ τὴν ζωὴν του ἀκόμη ἐκεῖνος ποὺ διακατέχεται ἀπὸ τὸν πνευματικὸν αὐτὸν ἔρωτα, τὰ κάμνει ὅλα αὐτὰ μὲ κάθε εὐκολίαν. Διότι εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ θερμότης τῆς πνευματικῆς φλόγας, διώχνει κάθε δισταγμὸν του καὶ τὸν ἀνυψώνει περισσότερον ἀπὸ ὅσον τὰ πτερὰ. Αὐτὸς περιφρονεῖ πλεον ὅλα τὰ ὄρατά, διακατέχεται συνεχῶς ἀπὸ βαθεῖαν θρησκευτικὴν συγκίνησιν, χύνει συνεχῶς ποταμούς δακρύων καὶ αἰσθάνεται δι' αὐτὰ ἄπειρον ψυχικὴν ἡδονήν. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὅποιον νὰ μᾶς συνδέῃ ἀρρήκτως καὶ νὰ μᾶς ἐνώνῃ μὲ τὸν Θεὸν τόσον, ὅσον τὰ δάκρυα αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Καὶ ἂν ἀκόμη κατοικῆ μέσα εἰς πόλεις αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ὡσὰν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔρημον καὶ εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ δάση, διότι δὲν βλέπει κανένα ἀπὸ τοὺς γύρω του οὔτε χορταίνει τοὺς θρήνους αὐτοῦς, εἴτε θρηνεῖ διὰ τὰ ἰδικά του παραπτώματα εἴτε διὰ τὰ ξένα. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐμακάρισε αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ εἶπε· «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες»¹. Καὶ ὁ Παῦλος εἶπε· «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε»². Καὶ ἐννοοῦσε τὴν ἡδονὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ὅπως δηλαδὴ ἡ χαρὰ διὰ τὰ κοσμικὰ ἀγαθὰ εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν λύπην, ἔτσι καὶ τὰ θεάρεστα δάκρυα κάμνουν

τον. Οὕτω καὶ ἡ πόρνη παρθένων ἐγένετο σεμνοτέρα, τούτω κατασχεθεῖσα τῷ πυρί. Ἐπειδὴ γὰρ διεθερμάνθη τῇ μετανοίᾳ, ἐξεβακχεύθη λοιπὸν τῷ περὶ τὸν Χριστὸν πόθῳ, τὰς τρίχας λύουσα, καὶ τοὺς ἁγίους βρέχουσα πόδας τοῖς δάκρυσι, καὶ ταῖς
5 ἰδίαις αὐτοὺς ἀπομάσσουσα κόμαις, καὶ τὸ μύρον κενούσα. Καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα ἔξωθεν ἐγένετο· τὰ δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ τελούμενα πολλῶ τούτων θερμότερα ἦν, ἃ μόνος αὐτὸς ἔβλεπεν ὁ Θεός. Διὰ δὲ τοῦτο ἕκαστος ἀκούων, συγχαίρει τε αὐτῇ, καὶ εὐφραίνεται τοῖς ἐκείνης κατορθώμασι, καὶ πάντων ἀπαλλάττει
10 τῶν ἐγκλημάτων αὐτήν.

Εἰ δὲ ἡμεῖς οἱ πονηροὶ ταύτην φέρομεν τὴν ψῆφον, ἐννόησον τίνας ἀπέλαυσε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ πόσα, καὶ πρὸ τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν, ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐκαρπώσατο ἀγαθά. Καθάπερ γὰρ ὑετοῦ καταρῥαγέντος σφοδροῦ αἰθρία γί-
15 νεται καθαρά, οὕτω καὶ δακρύων καταφερομένων γαλήνη γίνεται καὶ εὐδία, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφανίζεται σκότος. Καὶ ὡσπερ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὕτως ἀπὸ δακρύων καὶ ἐξομολογήσεως καθαιρόμεθα πάλιν, ἂν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν τοῦτο ποιῶμεν καὶ πρὸς φιλοτιμίαν. Τὴν γὰρ οὕτω δακρύνουσαν τῆς
20 καλλωπιζομένης καὶ ὑπογραφαῖς καὶ ἐπιτρίμμασι μᾶλλον κατηγορεῖσθαι φαίην ἂν εἶναι δίκαιον. Ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνα ζητῶ τὰ δάκρυα τὰ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς κατάνυξιν γινόμενα· τὰ λάθρα καὶ ἐν τοῖς ταμιείοις καὶ μηδενὸς ὀρώντος, ἀλλ' ἡρέμα καὶ ἀσοφητὶ στάζοντα· τὰ ἀπὸ βάθους διανοίας, τὰ ἐν τῷ
25 θλίβεσθαι καὶ ὀδυνᾶσθαι τὰ διὰ τὸν Θεὸν μόνον γινόμενα, οἷα τὰ τῆς Ἄννης ἦν. «Τὰ γὰρ χεῖλη αὐτῆς», φησὶν, «ἐκινεῖτο, καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο». Ἀλλὰ τὰ δάκρυα μόνον σάλπιγγος λαμπροτέραν ἠφίει φωνήν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν μήτραν ἀνέ-

1. Τὰ περὶ αὐτῆς βλ. Λουκ. 7, 37 - 50

2. Α' Βασ. 1,13

νά βλαστήση αἰωνία καὶ ἀμάραντη χαρά. Ἔτσι καὶ ἡ πόρνη ¹, ἐπειδὴ ἐκυριεύθη ἀπὸ αὐτὴν τὴν φλόγα, ἔγινε σεμνοτέρα ἀπὸ τὰ ἀγνὰ κορίτσια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μετενόησε μὲ ὅλην τὴν φλόγα τῆς ψυχῆς της, ἔνοιωσεν ἔπειτα ἄπειρην ἀγάπην διὰ τὸν Χριστὸν καὶ ἔλυσε τὰ μαλλιά της, ἔβρεξε τὰ ἅγια πόδια μὲ τὰ δάκρυα, τὰ ἐσκούπισε μὲ τὰ μαλλιά της καὶ τὰ ἐρράντισε μὲ ὅσα ἀρώματα εἶχεν. Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἐξωτερικαὶ ἐκδηλώσεις. Ὅσα συνέβαιναν εἰς τὴν ψυχὴν της, ἦσαν πολὺ θερμότερα ἀπὸ αὐτά. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἔβλεπε μόνον ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς συμμετέχει εἰς τὴν χαρὰν της ὅποιος ἀκούει τί ἔκαμε καὶ εὐχαριστεῖται διὰ τὰ κατορθώματά της καὶ τῆς συγχωρεῖ ὅλας τὰς ἁμαρτίας της.

Ἄφοῦ ἐμεῖς οἱ σκληρόκαρδοι τὴν συγχωροῦμεν, σκέψου τί τῆς ἐχάρισεν ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ πόσα ἀγαθὰ ἐκέρδισεν ἀπὸ τὴν μετάνοιάν της, πρὶν ἀκόμη τὴν ἀνταμείψῃ ὁ Θεός. Διότι, ὅπως γίνεται κατακάθαρος ὁ οὐρανὸς μετὰ ἀπὸ σφοδρὴν καταιγίδα, ἔτσι καὶ μετὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα ἀκολουθεῖ ψυχικὴ γαλήνη καὶ ἡρεμία καὶ ἐξαφανίζεται τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ὅπως καθαριζόμεθα μὲ τὸ νερὸ καὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἔτσι καθαριζόμεθα ἐπίσης μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, ἂν δὲν ἐνεργοῦμεν πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ἀπὸ φιλοδοξίαν. Διότι ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ ἐπικρίνεται περισσότερο ἐκείνη ποῦ κλαίει καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον, παρὰ ἐκείνη ποῦ καλλωπίζεται μὲ βαψίματα καὶ καλλυντικά. Ἐγὼ δηλαδὴ σᾶς ζητῶ δάκρυα ποῦ τρέχουν ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Δάκρυα ποῦ στάζουν κρυφὰ καὶ μέσα εἰς τὰ ἰδιαίτερα δωμάτιά σας, ἤσυχα καὶ χωρὶς θόρυβον, καὶ δὲν τὰ βλέπει κανεὶς. Δάκρυα ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς σας, ποῦ ὀφείλονται εἰς θλίψιν καὶ ὀδύνην, ποῦ ἀπευθύνονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Θεόν, ὅπως ἦσαν τὰ δάκρυα τῆς Ἄννης· «Τὰ χεῖλη αὐτῆς», λέγει, «ἐκινεῖτο καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο»². Ἀλλὰ μόνον αὐτὰ τὰ δάκρυα ἔβγαζαν φωνὴν δυνατωτέραν ἀπὸ τῆς σάλπιγγος. Διὰ τοῦτο ἔκαμεν ὁ

ωξεν ὁ Θεός, καὶ τὴν σκληρὰν πέτραν ἀπαλὴν ἄρουραν εἰργάσατο.

6. Ἄν οὕτω καὶ αὐτὸς δακρύῃς, μιμητῆς τοῦ Δεσπότη σου γέγονας. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐδάκρυσε καὶ ἐπὶ Λαζάρου καὶ 5 ἐπὶ τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα διεταράχθη. Καὶ τοῦτο μὲν πολλάκις ἔστιν ἰδεῖν αὐτὸν ποιοῦντα, γελῶντα δε οὐδαμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ μειδιῶντα ἡρέμα· οὐκοῦν τῶν εὐαγγελιστῶν οὐδεὶς εἴρηκε. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, ὅτι μὲν ἐδάκρυσε, καὶ τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν τοῦτο ἐποίει καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἔτε- 10 ροι περὶ αὐτοῦ τοῦτο λέγουσιν· ὅτι δὲ ἐγέλασεν, οὐδαμοῦ οὔτε αὐτὸς εἴρηκεν, οὔτε ἄλλος οὐδὲ εἰς τῶν ἀγίων, οὔτε περὶ ἑαυτοῦ, οὔτε περὶ ἐτέρου τινὸς τοιούτου· ἀλλὰ περὶ Σάρρας μόνῃς τοῦτο εἴρηται, ἠνίκα ἐπετιμήθη· καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ Νῶε, ὅτε ἀντ' ἐλευθέρου δοῦλος γέγονε. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὸν γέλωτα 15 ἐκκόπτων, ἀλλὰ τὴν διάχυσιν ἀναιρῶν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, θρύπτῃ καὶ διαρρέεις, τοσαύταις εὐθύναις ἔνοχος ὢν ἔτι, καὶ φοβερῶ μέλλων παραστήσεσθαι δικαστηρίῳ καὶ πάντων παρέχειν λόγον μετὰ ἀκριβείας τῶν ἐνταῦθα γεγενημένων; Καὶ γὰρ ὢν ἐκόντες καὶ ὢν ἄκοντες ἡμάρτομεν, δώσομεν λόγον· 20 «Ὅς γὰρ ἂν ἀρνήσηταί με», φησὶν, «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ γὰρ ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου». Καίτοιγε ἀκούσιος ἢ τοιαύτη ἀρνησις, ἀλλ' ὅμως οὐ διαφεύγει τὴν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ ταύτης διδόμεν εὐθύνας· καὶ ὢν ἴσμεν, καὶ ὢν οὐκ ἴσμεν· «Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῶ σύνοιδα», φησὶν, «ἀλλ' οὐκ 25 ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι». Καὶ ὢν κατὰ ἄγνοιαν, καὶ ὢν κατὰ γνῶσιν· «Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο εἰς ἀπολογία ἀυτοῖς. Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγε· «Φο-

1. Τὴν Ἱερουσαλήμ, ἣ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ ἰδῆ ὀλεθρίας ἡμέρας ἕνεκα τῆς ἀπιστίας της (Ἰω. 11,35· Λουκᾶ 19,41)

2. Ἡ Σάρρα ἐγέλασεν, ὅταν τῆς ἀνεκοινώθη ὅτι θὰ γεννήσῃ υἱόν, διότι «ἐξέλιπε τῇ Σάρρᾳ γίγνεσθαι τὰ γυναικεῖα». Βλ. Γεν. 18, 9 - 15.

3. Ματθ. 10,35

Θεὸς καρποφόρον τὴν κοιλίαν τῆς καὶ μετέβαλε τὴν σκληρὰν πέτραν εἰς ἀπαλὴν γῆν.

6. Ἄν δακρύζῃς καὶ σὺ ἔτσι, εἶσαι μιμητὴς τοῦ Κυρίου. Διότι καὶ ἐκεῖνος ἐδάκρυσε καὶ διὰ τὸν Λάζαρον καὶ διὰ τὴν πόλιν¹ καὶ ἐστενοχωρήθη πολὺ διὰ τὸν Ἰούδαν. Καὶ εἶναι δυνατόν νὰ τὸν ἰδῆς νὰ δακρύζῃ πολλές φορές, πουθενὰ ὅμως δὲν θὰ τὸν ἰδῆς νὰ γελᾷ· οὔτε κἂν νὰ χαμογελᾷ· οὐδεὶς τοῦλάχιστον εὐαγγελιστῆς ἀναφέρει ὅτι ἐγέλασε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἄλλοι δι' αὐτὸν ὅτι ἐδάκρυσε καὶ μάλιστα ὅτι ἐπὶ τρία χρόνια ἐδάκρυσεν νύκτα καὶ ἡμέραν· Οὔτε ὁ ἴδιος ὅμως λέγει πουθενὰ ὅτι κανεὶς ἅγιος διὰ τὸν ἑαυτόν του οὔτε δι' ἄλλον ἅγιον ὅτι ἐγέλασε. Μόνον διὰ τὴν Σάρραν λέγεται ὅτι ἐγέλασεν, ἀλλὰ ὁ Θεὸς τὴν κατέκρινε δι' αὐτὸ². Καὶ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Νῶε, ὅταν ἀπὸ ἐλεύθερος ἔγινε δοῦλος. Καὶ τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ ἐξαφανίσω τὸν γέλωτα, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλω νὰ ἐξαλείψω τὴν ἠθικὴν χαλάρωσιν. Διατί, εἶπέ μου, ἐνῶ εἶσαι ὑπόλογος διὰ πολλὰς ἀμαρτίας καὶ πρόκειται νὰ παρουσιασθῆς ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ νὰ λογοδοτήσῃς λεπτομερῶς διὰ ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐνεργείας σου, διασκεδάζεις καὶ καλοπερνᾷς; Ἄφοῦ θὰ λογοδοτήσωμεν διὰ τὰ ἐκούσια καὶ διὰ τὰ ἀκούσια ἀμαρτήματά μας. «Ὅς γὰρ ἂν ἀρνήσηται με», λέγει, «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου»³. Ἄν καὶ ἡ ἄρνησις αὕτη εἶναι ἀκουσία, δὲν διαφεύγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ ἔχομεν εὐθύνας καὶ δι' αὐτήν. Καὶ δι' ὅσα γνωρίζομεν καὶ δι' ὅσα ἀγνοοῦμεν· «Οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῶ σύννοιδα», λέγει ὁ Παῦλος, «ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι»⁴. Καὶ δι' ὅσα ἐπράξαμεν ὑπὸ ἀγνοίαν καὶ ὅσα μὲ ἐπίγνωσιν. «Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», λέγει, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»⁵. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετὸν αὐτὸ πρὸς ἀθώωσίν των. Καὶ εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Κορινθίους

4. Α' Κορ. 4,4

5. Ρωμ. 10,2

βοῦμαι, μήπως ὡς ὁ ὄφεις ἐξηπάτησεν Εὐάν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῆ, τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν)). Τοσοῦτων τοίνυν μέλλων διδόναι εὐθύνας, κάθη γελῶν καὶ ἀστεία λέγων καὶ τρυφῇ προσέχων;

5 "Ἄν γὰρ μὴ ταῦτα ποιήσω, φησὶν, ἀλλὰ πενθήσω, τί τὸ ὄφελος;

Μέγιστον μὲν οὖν, καὶ τοσοῦτοῖ ὅσον οὐδὲ τῷ λόγῳ παραστή-
σαι δυνατόν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων, ὅσα ἂν δα-
κρύσης, οὐκ ἂν ἐκφέυξη τὴν κόλασιν μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ἐνταῦ-
10 θα δέ, ἂν στυγνάσης μόνον, ἔλυσας τὴν ψῆφον, καὶ συγγνώ-
μης ἀπέλασας. Διὰ τοῦτο πολλὰ περὶ πένθους ἡμῖν ὁ Χριστὸς
διαλέγεται, καὶ μακαρίζει τοὺς πενθοῦντας, καὶ ταλανίζει τοὺς
γελῶντας. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ θέατρον τοῦτο γέλωτος, οὐδὲ διὰ τοῦ-
το συνήλθομεν, ἵνα ἀνακαγχάζωμεν, ἀλλ' ἵνα στενάζωμεν, καὶ
15 βασιλείαν ἐκ τοῦ στεναγμοῦ τούτου κληρονομήσωμεν. Σὺ δὲ
βασιλεῖ μὲν παρεστῶς, οὐδὲ ἀπλῶς μειδιᾶσαι ἀνέχη· τὸν δὲ
τῶν ἀγγέλων Δεσπότην ἔχων ἔνοικον οὐχ ἔστηκας μετὰ τρό-
μου καὶ σωφροσύνης τῆς προσηκούσης, ἀλλὰ γελᾷς, αὐτοῦ πολ-
λάκις ὀργιζομένου; καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων ταύ-
20 τῆ μειζόνως παροξύνεις αὐτόν; Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς ἀμαρτάνον-
τας, ὡς τοὺς μετὰ τὴν ἀμαρτίαν μὴ συστελλομένους ἀποστρέ-
φειν εἴωθεν ὁ Θεός. Ἄλλ' ὅμως οὕτως εἰσὶν ἀναισθήτως τι-
νὲς διακείμενοι, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα τὰ ῥήματα λέγειν· ἐμοὶ δὲ
μὴ γένοιτο δακρῦσαί ποτε, ἀλλὰ εἶπὲ μοι γελᾶν καὶ παίζειν ὁ
25 Θεὸς πάντα τὸν χρόνον. Καὶ τί ταύτης τῆς διανοίας παιδικώ-
τερον γένοιτ' ἄν; Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς δίδωσι παίζειν, ἀλλ' ὁ διάβο-
λος. "Ἀκουσον γοῦν, οἱ παίζοντες τί ἔπαθον· «Ἐκάθισε», φησὶν,
«ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν». Τοιοῦτοι ἦ-

1. Β' Κορ. 11,3

2. Πρόκειται διὰ τοὺς Ἰσραηλίτας, οἱ ὅποιοι εὕρισκοντο ἀκόμη εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας.

3. Ἐξ. 32,6

τούς ἔγραφε· «Φοβοῦμαι μήπως ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὐαν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν»¹. Ἐνῶ λοιπὸν πρόκειται νὰ λογοδοτήσῃ διὰ τόσον πολλά, κάθισαι καὶ γελᾷς καὶ ἀστειεύεσαι καὶ ἔχεις τὸν νοῦν σου εἰς τὴν καλοπέρασιν;

Θέτει ὁμως κάποιος τὸ ἐρώτημα: Ἄν ἀποφύγω ὅλα αὐτὰ καὶ πενθήσω, τί θὰ κερδίσω;

Ἄσφαλῶς κάτι τὸ πολὺ μέγαλον, τόσον μέγαλον, ὅσον δὲν ἠμπορῶ νὰ σοῦ παραστήσω οὔτε μὲ τὰ λόγια. Διότι εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαστήρια δὲν θὰ ἀποφύγῃς τὴν τιμωρίαν μετὰ τὴν ἀπόφασιν, ὅσα δάκρυα καὶ ἂν χύσῃς. Εἰς αὐτὸ ὁμως τὸ δικαστήριον, ἔστω καὶ ἂν σκυθρωπάσῃς μόνον, ἀκυρώνεις τὴν ἀπόφασιν καὶ συγχωρεῖσαι. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς μᾶς λέγει πολλά περὶ θλίψεως καὶ μακαρίζει τοὺς θλιβομένους καὶ ἐλεηνολογεῖ τοὺς γελῶντας. Διότι δὲν γίνεται ἡ συνάθροισις αὐτῆ διὰ νὰ γελοῦμεν, οὔτε ἤλθαμεν εἰς αὐτὴν διὰ νὰ καγχάζωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ θρηνοῦμεν καὶ νὰ κληρονομήσωμεν μὲ τὸν θρῆνον αὐτὸν τὴν αἰωνίαν βασιλείαν. Ἐσύ, ὅταν εὐρίσκεσαι ἐμπρὸς εἰς τὸν βασιλέα, δὲν τολμᾷς οὔτε νὰ μειδιάσῃς ἀπλῶς. Καὶ ἐδῶ, ποὺ εὐρίσκεσαι εἰς τὸ ἴδιο σπίτι μὲ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων, δὲν στέκεσαι μὲ τρόμον καὶ μὲ τὸν ἀπαιτούμενον σεβασμόν, ἀλλὰ γελᾷς πολλὰς φορές καὶ ὅταν ἐκεῖνος ὀργίζεται; Δὲν καταλαβαίνεις ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν ἐξοργίζεις περισσότερον παρὰ μὲ τὰς ἁμαρτίας σου; Διότι ὁ Θεὸς δὲν ὀργίζεται τόσον μὲ ὄσους ἁμαρτάνουν, ὅσον ὀργίζεται μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν δείχνουν ταπείνωσιν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλὰ μερικοὶ εἶναι τόσον ἀσυγκίνητοι, ὥστε ἐξακολουθοῦν νὰ λέγουν καὶ μετὰ ἀπὸ ὅσα ἀκούετε: Εὐχομαι νὰ μὴ ἀναγκασθῶ ποτὲ νὰ δακρῦσω, ἀλλὰ ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ γελῶ καὶ νὰ διασκεδάζω εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν. Ὑπάρχει ἐπιπολαιότερη ἀπὸ αὐτὴν τὴν σκέψιν; Τὴν διασκεδάσιν δὲν τὴν δίδει ὁ Θεός, ἀλλὰ ὁ διάβολος· Ἄκουσε ἐπομένως τί ἔπαθον ἐκεῖνοι ποὺ διεσκέδαζαν· «Ἐκάθισε», λέγει, «ὁ λαὸς² φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν»³. Τέτοιοι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων, τέ-

σαν οἱ ἐν Σοδόμοις, τοιοῦτοι οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ. Καὶ γὰρ καὶ περὶ ἐκείνων φησὶν, «Ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν εὐθηνίαις καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων ἐσπατάλων». Καὶ οἱ κατὰ τὸν Νῶε ὄντες τὴν κιβωτὸν ἐπὶ τοσοῦτοις ὀρῶντες κατασκευαζομένην 5 ἔτεσιν, ἀναλήγτως εὐφραίνοντο, μηδὲν τῶν μελλόντων προορώμενοι. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα αὐτοὺς ἐπελθὼν παρέσυρεν ὁ κατακλυσμός καὶ τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ναυάγιον τότε εἰργάσατο.

7. Μὴ τοίνυν αἴτει παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα, ἃ παρὰ τοῦ δια-
 10 βόλου λαμβάνεις. Τοῦ γὰρ Θεοῦ, δοῦναι καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην, νήφουσαν, σωφρονοῦσαν καὶ κατεσταλμένην, μετανοοῦσαν καὶ κατανευγμένην. Ταῦτα ἐκείνου τὰ δῶρα, ἐπειδὴ καὶ τούτου ἡμῖν χρεῖα μάλιστα. Καὶ γὰρ ἀγὼν ἐφέστηκε χαλεπός, καὶ πρὸς τὰς ἀοράτους ἡμῖν δυνάμεις ἢ πά-
 15 λη, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἢ μάχη, πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας ὁ πόλεμος· καὶ ἀγαπητὸν σπουδάζοντας ἡμᾶς καὶ νήφοντας καὶ διεγυγερμένους, δυνηθῆναι τὴν ἀγρίαν ἐκείνην φάλαγγα ἐνεγκεῖν. Ἄν δὲ γελῶμεν καὶ παίζωμεν καὶ διαπαντὸς ῥαθυμῶμεν καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς ὑπὸ τῆς οἰκείας
 20 καταπεσοῦμεθα ῥαθυμίας. Οὐ τοίνυν ἡμέτερον τὸ γελᾶν διηνεκῶς καὶ θρύπτεσθαι καὶ τρυφᾶν, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, τῶν πορνευομένων γυναικῶν, τῶν εἰς τοῦτο ἐξυρημένων ἀνδρῶν, τῶν παρασίτων, τῶν κολάκων· οὐ τῶν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κεκλημένων, οὐ τῶν εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἐγγεγραμμένων, οὐ τῶν ὄπλα βαστα-
 25 ζόντων πνευματικά, ἀλλὰ τῶν τῷ διαβόλῳ τελουμένων. Ἐκεῖνος γάρ ἐστιν, ἐκεῖνος, ὁ καὶ τέχνην τὸ πρᾶγμα ποιήσας, ἵνα τοὺς στρατιώτας ἐκλύσῃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μαλακώτερα αὐτῶν ποιήσῃ τῆς προθυμίας τὰ νεῦρα. Διὰ τοῦτο καὶ θέατρα ὠκοδόμησεν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τοὺς γελωτοποιοὺς ἐκείνους
 30 ἀσκήσας, διὰ τῆς ἐκείνων λύμης κατὰ τῆς πόλεως ἀπάσης τὸν τοιοῦτον ἐνσκήπτει λοιμόν· ἃ φεύγειν ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, τὴν

1. Ἰεζ. 16,49

2. Ἐφ. 6,12

τοιοι ὅσοι ἐζοῦσαν κατὰ τὸν κατακλυσμὸν. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ δι' ἐκείνους· «Ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν εὐθηνίαις καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων ἐσπατάλων»¹. Καὶ ὅσοι ἐζοῦσαν τὴν ἐποχὴν τοῦ Νῶε, ἂν καὶ ἔβλεπαν ἐπὶ τόσα ἔτη ὅτι ἐκεῖνος κατεσκεύαζε τὴν κιβωτόν, ἀδιαφοροῦσαν ἐντελῶς διὰ τὸ μέλλον καὶ διεσκέδαζαν μὲ ἀπάθειαν. Διὰ τοῦτο ἐπῆλθεν ὁ κατακλυσμὸς καὶ τοὺς ἐπνιξεν ὅλους καὶ ἔκαμε νὰ ναυαγήσῃ ὅλη ἡ οἰκουμένη.

7. Μὴ ζητῆς λοιπὸν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκεῖνα ποὺ δίδει ὁ διάβολος. Διότι ὁ Θεὸς δίδει σοβαρὸν καὶ ταπεινὸν λογισμόν, ἤρεμον, φρόνιμον καὶ αὐτοκυριαρχούμενον, μετανοοῦντα καὶ εὐσεβῆ. Αὐτὰ εἶναι τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μᾶς εἶναι χρησιμώτατα. Διότι μᾶς ἔχει ἐπιβληθῆ ἄγώνας δύσκολος, παλεύομεν κατὰ δυνάμεων ποὺ δὲν τὰς βλέπομεν, μαχόμεθα κατὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, διεξάγεται πόλεμος κατὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν². Καὶ εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ ἀποκρούσωμεν μὲ τὸν ζῆλον, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπαγρύπνησίν μας τὰ ἄγρια αὐτὰ στρατεύματα. Ἄν ὅμως γελοῦμεν καὶ διασκεδάζωμεν καὶ γενικῶς ἐπιδεικνύωμεν ἀδράνειαν, θὰ νικηθοῦμεν πρὶν ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν, ἔνεκα τῆς ἰδικῆς μας ἀδρανείας. Δὲν μᾶς ταιριάζει λοιπὸν νὰ γελοῦμεν συνεχῶς, καὶ νὰ ζοῦμεν ἀκόλαστα καὶ νὰ καλοπερνοῦμεν, ἀλλὰ ταιριάζει εἰς τοὺς θεατρίνους, εἰς τὰς πόρνas, εἰς τοὺς θηλυπρεπεῖς, εἰς τὰ παράσιτα καὶ εἰς τοὺς κόλακας. Ὅχι εἰς τοὺς προσκαλεσμένους εἰς τὸν οὐρανόν, ὄχι εἰς ἐκείνους ποὺ περιλαμβάνονται εἰς τὸν κατάλογον τῆς πολιτείας τοῦ οὐρανοῦ, ὄχι εἰς ἐκείνους ποὺ κρατοῦν πνευματικὰ ὄπλα, ἀλλὰ εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι ὑποχέριροι τοῦ διαβόλου. Διότι ὁ διάβολος εἶναι, ὁ διάβολος εἶναι ποὺ μετέβαλε τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς εἰς τέχνασμα, διὰ νὰ ἀποχαυνώσῃ τοὺς στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς των. Διὰ τοῦτο ἔκτισε θέατρα μέσα εἰς τὰς πόλεις, ἤσκησε τοὺς γελωτοποιοὺς καὶ ἐκσφενδόνισεν ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς πόλεως μὲ τὰς φθοροποιούς ἐνεργείας ἐκείνων τὴν φοβερὰν αὐτὴν ἐπιδημίαν. Αὐτὰ, τὴν μωρολογίαν καὶ τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀνόητα ἀστεῖα, συμβουλεύει ὁ Παῦλος νὰ

μωρολογίαν καὶ τὴν εὐτραπείαν, ταῦτα διώκειν ἀναπείθων. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον τούτων ἢ τοῦ γέλωτός ἐστιν ὑπόθεσις. Ὁταν μὲν γὰρ βλάσφημόν τι εἴπωσιν ἢ αἰσχρὸν οἱ μῖμοι τῶν γε-
 5 λείων ἐκείνων, τότε πολλοὶ τῶν ἀνοητοτέρων γελῶσι καὶ τέρ-
 πονται, ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς λιθάζειν ἐχρῆν, ὑπὲρ τούτων κροτοῦν-
 τες, καὶ τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς διὰ τῆς ἡδονῆς ταύτης κατὰ
 τῆς ἑαυτῶν ἔλκοντες κεφαλῆς. Οἱ γὰρ ἐπαινοῦντες τοὺς ταῦτα
 λέγοντας, οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ λέγειν ἀναπείθοντες· διὸ καὶ
 τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τούτοις κειμένης δικαιότερον ἂν εἶεν ὑ-
 10 πεύθουνοι. Εἰ γὰρ μηδεὶς ἦν ὁ τὰ τοιαῦτα θεώμενος, οὐδ' ἂν ὁ
 ἀγωνιζόμενος ἦν· ὅταν δὲ ἴδωσιν ὑμᾶς καὶ ἐργαστήρια καὶ τέ-
 χνας καὶ τὴν ἐκ τούτων πρόσοδον καὶ πάντα ἀπλῶς ὑπὲρ τῆς
 ἐκεῖ διατριβῆς ἀφέντας, μείζονα δέχονται τὴν προθυμίαν, καὶ
 πλείονα περὶ ταῦτα ποιοῦνται σπουδῆν.

15 Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκείνους ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων λέγω,
 ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς μάθητε ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν τῆς τοιαύ-
 τῆς παρανομίας ὑμεῖς μάλιστα ἐστε οἱ παρέχοντες, οἱ τὴν ἡμέ-
 ραν ἅπασαν εἰς ταῦτα καταναλίσκοντες, καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ
 γάμου πράγματα ἐκπομπεύοντες, καὶ τὸ μυστήριον τὸ μέγα
 20 παραδειγματίζοντες. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐκείνος ὁ ταῦτα ὑποκρι-
 νόμενός ἐστιν ὁ πλημμελῶν, ὡς πρὸ ἐκείνου σύ, ὁ ταῦτα κε-
 λεύων ποιεῖν· μᾶλλον δὲ οὐ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ σπουδά-
 ζων καὶ εὐφρανόμενος καὶ γελῶν καὶ ἐπαινῶν τὰ γινόμενα, καὶ
 παντὶ τρόπῳ συγκροτῶν τὰ τοιαῦτα ἐργαστήρια τῶν δαιμόνων.
 25 Ποίοις οὖν ὀφθαλμοῖς, εἰπέ μοι, λοιπὸν τὴν γυναῖκα ἐπὶ τῆς
 οἰκίας ὄψει, ἰδὼν αὐτὴν ὑβριζομένην ἐκεῖ; Πῶς δὲ οὐκ ἐρυ-
 θριᾶς ἀναμιμνησκόμενος τὴν συνοίκου, ἠνίκα ἂν τὴν φύσιν αὐ-
 τὴν παραδειγματιζομένην ἴδῃς;

8. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι ὑπόκρισις ἐστὶ τὰ γινόμενα·
 30 ἢ γὰρ ὑπόκρισις αὕτη πολλοὺς εἰργάσατο μοιχοὺς καὶ πολλὰς
 ἀνέτρεψεν οἰκίας. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα στένω, ὅτι οὐδὲ δο-

τὰ ἀποφεύγωμεν καὶ προσπαθεῖ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ τὰ θεωροῦμεν ἀπηγορευμένα¹. Τὸ χειρότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι βεβαίως ὅτι γελοῦμεν. Ὅταν δηλαδὴ εἰποῦν οἱ γελωτοποιοὶ ἐκεῖνοι καμμίαν βλασφημίαν ἢ αἰσχρολογίαν, τότε γελοῦν καὶ διασκεδάζουν πολλοὶ ἀνόητοι, καὶ χειροκροτοῦν διὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ τοὺς λιθοβολοῦν, καὶ μὲ τὴν διασκέδασιν αὐτὴν ἐπισύρουν κατὰ τῆς κεφαλῆς των τὴν κάμινον τοῦ πυρός. Διότι, ὅσοι ἐπαινοῦν αὐτοὺς ποὺ λέγουν αὐτὰς τὰς ἀνοησίας, αὐτοὶ πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς πείθουν νὰ τὰς ἐπιναλαμβάνουν. Διὰ τοῦτο εἶναι περισσότερον ὑπεύθυνος διὰ τὴν τιμωρίαν, ποὺ ἐπιβάλλεται δι' αὐτά. Διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχαν θεαταί, δὲν θὰ ὑπῆρχαν καὶ θεατρίνοι. Ὅταν ὁμως βλέπουν ὅτι ἐγκαταλείπομεν τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰς ἐργασίας μας καὶ τὰ ἔσοδα, ποὺ ἔχομεν ἀπὸ αὐτάς, καὶ ὅλα γενικῶς, διὰ νὰ τρέξωμεν νὰ τοὺς ἰδοῦμεν, αὐξάνεται ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ὄρεξις των.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰς εὐθύνων των, ἀλλὰ διὰ νὰ κατανοήσετε ὅτι ἐσεῖς κυρίως ποὺ δαπανᾶτε ὅλην σας τὴν ἡμέραν εἰς αὐτὰ καὶ διαπομπεύετε σεβαστὰς γαμηλίους ἐκδηλώσεις καὶ ἐξευτελίζετε τὸ μέγαλον αὐτὸ μυστήριον, ἀποτελεῖτε τὴν βᾶσιν καὶ τὰ θεμέλια αὐτῶν τῶν ἀνηθίκων ἐκδηλώσεων. Διότι δὲν ἀμαρτάνει τόσο ἐκεῖνος ποὺ ἀναλαμβάνει τὸν ρόλον τοῦ θεατρίνου, ὅσον ἐσύ ποὺ τὸν ὠθεῖς νὰ τὸν ἀναλαμβάνῃ. Καὶ δὲν εἶναι ὅτι τὸν ὠθεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δείχνεις ἐνδιαφέρον καὶ διασκεδάσεις καὶ γελᾶς, καὶ ἐπαινεῖς ὅσα γίνονται καὶ ὀργανώνεις μὲ κάθε τρόπον τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ τῶν διαβόλων. Εἶπέ μου λοιπόν, μὲ τί μάτια θὰ ἰδῆς τὴν γυναῖκα σου εἰς τὸ σπῆτι σου, ὅταν τὴν βλέπῃς νὰ ἐξευτελίζεται ἐκεῖ; Καὶ πῶς ἐνθυμεῖσαι τὴν γυναῖκα σου καὶ δὲν κοκκινίζεις, ὅταν βλέπῃς ὅτι διαπομπεύεται τὸ γυναικεῖον φῦλον;

8. Μὴ μοῦ φέρῃς τὸ ἐπιχείρημα ὅτι αὐτὸ εἶναι μίμησις καὶ ὄχι πραγματικότης. Διότι ἡ μίμησις αὐτὴ ὠδήγησε πολλοὺς εἰς τὴν μοιχείαν καὶ διέλυσε πολλὰς οἰκογενεῖας. Αὐτὸ

κεί πονηρὸν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ κρότοι καὶ κραυγὴ καὶ
 γέλωσ πολὺς, μοιχείας τολμωμένης τοσαύτης. Τί λέγεις; Ὑ-
 πόκρισις τὰ γινόμενα; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μυρίων ἂν εἶεν
 ἐκεῖνοι θανάτων ἄξιοι, ὅτι ἄφεύγειν οἱ νόμοι καλεύουσιν ἅπαντες,
 5 ταῦτα μιμῆσθαι ἐσπουδάκασιν ἐκεῖνοι. Εἰ γὰρ αὐτὸ κακόν,
 καὶ ἡ μίμησις τούτου κακόν. Καὶ οὕτω λέγων, πόσους ἐργάζον-
 ται μοιχοὺς οἱ τὰ τοιαῦτα τῆς μοιχείας ὑποκρινόμενοι δράματα,
 πῶς ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους κατασκευάζουσι τοὺς τῶν τοιού-
 των θεωροῦς· οὐδὲν γὰρ πορνικώτερον καὶ ἰταμώτερον ὀφθαλ-
 10 μοῦ τοιαῦτα βλέπειν ἀνεχομένου. Σὺ δὲ ἐν ἀγορᾷ μὲν οὐκ ἂν
 ἔλοιο γυναῖκα γυμνουμένην ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν οἰκίᾳ, ἀλ-
 λά καὶ ὕβριν τὸ πρᾶγμα καλεῖς· ἐπὶ δὲ τὸ θέατρον ἀναβαίνεις,
 ἵνα τὸ κοινὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐνυβρίσης γένος,
 καὶ τοὺς σαυτοῦ αἰσχύνῃς ὀφθαλμοῦς; Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο εἶπης,
 15 ὅτι πόρνη ἐστὶν ἡ γυμνουμένη, ἀλλ' ὅτι ἡ αὐτὴ φύσις καὶ σῶμα
 τὸ αὐτὸ καὶ τῆς πόρνης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Εἰ γὰρ οὐδὲν ἄ-
 τοπον τοῦτο, τίνος ἕνεκεν ἐπ' ἀγορᾶς ἂν ἴδῃς τοῦτο γινόμενον,
 καὶ αὐτὸς ἀποπηδᾷς, καὶ τὴν ἀσχημονοῦσαν ἐλαύνεις; ἢ ὅταν
 μὲν διηρημένοι ὦσμεν, τότε ἄτοπον τὸ τοιοῦτον· ὅταν δὲ συνη-
 20 γμένοι καὶ πάντες ὁμοῦ καθήμενοι, οὐκέτι ὁμοίως αἰσχρόν;
 Ἄλλὰ γέλωσ ταῦτα καὶ ὄνειδος, καὶ ἐσχάτης παραπληξίας ῥή-
 ματα· καὶ βέλτιον πηλῶ καὶ βορβόρῳ τὴν ὄψιν ἀναχρῶσαι πᾶ-
 σαν ἢ τοιαύτην θεωρῆσαι παρανομίαν. Οὕτε γὰρ οὕτως ὀφθαλ-
 μῶ βλάβη βόρβορος, ὡς ἀκόλαστος ὄψις, καὶ γεγυμνωμένης γυ-
 25 ναικὸς θεωρία. Ἄκουσον γοῦν τί τὴν γύμνωσιν ἐποίησεν ἐξ
 ἀρχῆς, καὶ φοβήθητι τῆς τοιαύτης ἀσχημοσύνης τὴν ὑπόθεσιν.
 Τί οὖν ἐποίησε τὴν γύμνωσιν; Ἡ παρακοὴ καὶ ἡ τοῦ διαβόλου
 συμβουλή. Οὕτως ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἐκείνου τοῦτο γέγονε

εἶναι πού με κάμνει νὰ στενοχωροῦμαι περισσότερο, τὸ ὅτι δὲν θεωρεῖτε ἀνήθικα αὐτὰ πού γίνονται, ἀλλὰ, ἐνῶ τολμοῦν τόσα ἀνήθικα, ἐσεῖς χειροκροτεῖτε καὶ ἐπιδοκιμάζετε καὶ γελάτε πολὺ. Τί λέγεις; Εἶναι ἀπλή μίμησις αὐτὰ πού γίνονται; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀξίζει νὰ θανατωθοῦν αὐτοὶ χίλιες φορές, διότι προσπαθοῦν νὰ μιμοῦνται ἐκεῖνα πού ὅλοι οἱ νόμοι προστάσσουν νὰ τὰ ἀποφεύγωμεν. Διότι, ἂν εἶναι μία ἐνέργεια ἀνήθικη, εἶναι ἀνήθικη καὶ ἡ μίμησις της. Καὶ δὲν ἀνέφερα καθόλου πόσους ὀδηγοῦν εἰς τὴν μοιχείαν αὐτοὶ πού παίζουν τὰ ἀνήθικα αὐτὰ δράματα, πόσον ἀνηθικούς καὶ ἀδιαντρόπους κάμνουν ὅσους τὰ παρακολουθοῦν. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερο ἀδιάντροπον καὶ ἀνήθικον, ἀπὸ τὰ μάτια πού ἀνέχονται νὰ βλέπουν τέτοια θεάματα. Ἐσὺ δὲν θὰ ἀνεχόσουν νὰ ἰδῆς νὰ γυμνώνεται μία γυναῖκα εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ μᾶλλον οὔτε μέσα εἰς κάποιαν οἰκίαν, ἀλλὰ θὰ ἐθεωροῦσες τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν μεγάλην ἀναίδειαν. Καὶ πηγαίνεις εἰς τὸ θέατρον, διὰ νὰ ἐξευτελίσης τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀναγκάσης τὰ μάτια σου νὰ ἐντρέπωνται; Καὶ μὴ ἰσχυρισθῆς ὅτι εἶναι πόρνη αὐτὴ πού γυμνώνεται, διότι καὶ ἡ πόρνη καὶ κάθε ἄλλη γυναῖκα ἔχουν τὴν ἴδιαν φύσιν καὶ τὸ ἴδιο σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι τίποτε αὐτό, διατί, ἂν ἰδῆς νὰ γίνεται εἰς τὴν ἀγορὰν, φεύγεις ὀλοταχῶς καὶ διώχνεις καὶ ἐκείνην πού ἀσχημονεῖ; Ἢ εἶναι ἀνήθικον αὐτό, ὅταν εἴμεθα σκορπισμένοι, ἐνῶ, ὅταν συγκεντρωθοῦμεν καὶ καθίσωμεν ὅλοι μαζί, δὲν εἶναι ἐξ ἴσου ἀνήθικον; Αὐτὰ εἶναι γελοῖα καὶ ἀδιάντροπα, δείχνουν τρομερὴν παραφροσύνην καὶ εἶναι προτιμότερον νὰ ἀλείψης τὸ πρόσωπόν σου μὲ βοῦρκον καὶ μὲ λάσπην, παρὰ νὰ παρακολουθήσης αὐτὸ τὸ ἀνήθικον θεάμα. Διότι δὲν εἶναι τόσον βλαβερὸς ὁ βοῦρκος διὰ τὰ μάτια, ὅσον τὸ ἀνήθικον θεάμα, ἢ θεὰ γυμνῆς γυναῖκας. Ἄκουσε λοιπὸν ποία εἶναι ἡ αἰτία πού ἔνοιωσε διὰ πρώτην φορὰν γυμνὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ σκέψου πόσον φοβερὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνήθικη ἐνέργεια. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία πού ἔνοιωσε γυμνὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἢ παρακοὴ καὶ ἡ προτροπὴ τοῦ διαβόλου. Ἐτσι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἀπὸ

τὸ ἐπιτήδευμα. Ἐκεῖνοι μὲν κὰν ἡσχύνοντο γυμνοὶ ὄντες· ὑμεῖς δὲ καὶ ἐγκαλλωπίζεσθε, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο, «Ἐν τῇ αἰσχύνῃ τὴν δόξαν ἔχοντες».

Πῶς οὖν ὄψεται σε λοιπὸν ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐπα-
5 νελθόντα παρανομίας; Πῶς δέξεται; Πῶς προσερεῖ, οὕτως ἀτί-
μῶς τὸ κοινὸν τῆς γυναικείας παραδειγματίσαντα φύσεως, καὶ
αἰχμάλωτον ὑπὸ τῆς τοιαύτης ὄψεως καὶ δοῦλον γεγεννημένον
τῆς πορνευθείσης γυναικός;

Ἐἰ δὲ ἀλγεῖτε ταῦτα ἀκούοντες, χάριν ὑμῖν ἔχω πολλήν·
10 «Τίς γὰρ ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Μὴ
δὴ παύσησθέ ποτε σιένοντες ἐπὶ τούτοις καὶ δακνόμενοι· καὶ
γὰρ προοίμιον ὑμῖν ἔσται τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολῆς ἢ ἐκ
τῶν τοιούτων ὀδύνη. Διὰ τοῦτο καγὼ σφοδρότερον τὸν λόγον
ἐποίησάμην, ἵνα βαθυτέραν δούς τὴν τομὴν, ἀπαλλάξω τῆς ση-
15 πεδόνος τῶν μεθυσκόντων ὑμᾶς· ἵνα πρὸς καθαρὰν ἐπαναγάγω
ψυχῆς ὑγείαν· ἧς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἀπολαύοντας διὰ πάντων,
καὶ τῶν κειμένων ἐπάθλων τοῖς κατορθώμασι τούτοις ἐπιτυ-
χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Φιλιπ. 3,19

2. Β' Κορ. 2,2.

τὴν ἀρχὴν τοῦ καὶ τὴν ρίζαν τοῦ διαβολικόν. Ἄλλὰ οἱ πρωτόπλαστοι ἐνοιώθην τούλάχιστον ἐντροπὴν ἐπειδὴ ἦσαν γυμνοί. Ἐσεῖς ὅμως καμαρώνετε, «ἐν αἰσχύνῃ τὴν δόξαν ἔχοντες»¹, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος.

Πῶς θὰ σὲ ἰδῆ λοιπὸν ἡ γυναῖκα σου ὅταν ἐπιστρέψῃς ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀμαρτωλὸν θέαμα; Πῶς θὰ σὲ ὑποδεχθῆ; Πῶς θὰ σοῦ ὁμιλήσῃ, ἀφοῦ ἐξευτέλισες μὲ τόσῃν ἀδιαντροπιᾶν ὄλον τὸ γυναικεῖον φύλον καὶ ἔγινες, ἔνεκα τοῦ θεάματος αὐτοῦ, αἰχμάλωτος καὶ δοῦλος τῆς πόρνῃς;

Θὰ σᾶς χρεωστῶ μεγάλην χάριν, ἂν σᾶς στενοχωρῆ πού ἀκούετε αὐτά: «Τίς γάρ ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ»²; Καὶ μὴ παύσετε ποτέ νὰ ἀναστενάζετε καὶ νὰ πονῆτε δι' αὐτά. Διότι ἡ θλίψις διὰ τὴν διαγωγὴν αὐτὴν θὰ ἀποτελέσῃ τὴν βᾶσιν τῆς βελτιώσεώς σας. Διὰ τοῦτο ὠμίλησα αὐστηρότερα, διὰ νὰ κάμω βαθυτέραν τὴν ἐγχείρησιν καὶ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν σῆψιν τῆς ἀνηθικότητος. Διὰ νὰ σᾶς ἐπαναφέρω εἰς τὴν πλήρη ὑγείαν τῆς ψυχῆς. Καὶ εὐχομαί νὰ τὴν ἀπολαύσετε ὅλοι εἰς ὅλην σας τὴν ζωὴν καὶ νὰ κερδίσετε μὲ τὰ κατορθώματά σας τὰ καθιερωμένα βραβεῖα, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ΄
Ματθ. 2, 4 - 10

«Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Οἱ δὲ 5 εἶπον αὐτῷ· Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας».

1. Εἶδες ἅπαντα εἰς ἔλεγχον γινόμενα Ἰουδαϊκόν; Ἔως μὲν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐθεώρουν, οὐδὲ ὑπὸ τῆς βασκανίας ἠλίσκοντο, τὸ μετὰ ἀληθείας τὰς μαρτυρίας διηγόρευον· ἐπειδὴ δὲ εἶδον τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων ἐγγινομένην δόξαν, ὑπὸ τοῦ φθο-
10 νου κατασχεθέντες λοιπὸν προὔδωκαν τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια διὰ πάντων εἶρετο, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μειζόνως συνεκροτεῖτο.

Ἦρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς θαυμαστὰ καὶ παράδοξα οἰκονομεῖται πράγματα. Ὁμοῦ τε γὰρ καὶ μανθάνουσί τε πλέον
15 παρ' ἀλλήλων, καὶ διδάσκουσιν ἀλλήλους, οἳ τε βάρβαροι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι παρὰ τῶν μάγων ἤκουον ὅτι καὶ ἀστήρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς Περσῶν ἐκήρυξε χώρας· οἱ δὲ μάγοι παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐμάνθανον ὅτι τοῦτον, ὃν ὁ ἀστήρ ἐκήρυξε, καὶ προφήται πρὸ πολλῶν ἄνωθεν διηγόρευον χρόνων· καὶ τῆς
20 ἐρωτήσεως ἢ ὑπόθεσις διδασκαλίας σαφεστέρας τε καὶ ἀκριβεστέρας ἑκατέροις ἀπόδειξις γέγονε.

Καὶ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἄκοντες ἀναγκάζονται ἀναγινώσκειν γράμματα, καὶ τὴν προφητείαν ἐρμηνεύειν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαν. Εἰπόντες γὰρ τὴν Βη-
25 θλεὲμ, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐξελεύσεται ὁ ποιμαίνων τὸ Ἰσραὴλ, λοιπὸν οὐκέτι προσέθηκαν τὸ ἐξῆς, κολακεύοντες τὸν βασιλέα. Τί δὲ τοῦτο ἦν; Ὅτι «Αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

Ματθ. 2, 4 - 10

«Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ· Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας».

1. Εἶδες ὅτι ὅλα γίνονται διὰ νὰ ἐλεγχθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι; Ἐφ' ὅσον δὲν τὸν ἔβλεπαν καὶ δὲν εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ τὸν φθόνον, ἔδιδαν εἰς τὰς προφητείας τὸ ἀληθὲς νοημά των. Ὅταν ὁμως εἶδαν τὴν δόξαν ποὺ ἐκέρδιζεν ἀπὸ τὰ θαύματα, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ἐπρόδωσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἀλήθεια ὁμως μὲ ὅλα αὐτὰ ἐξυψώνετο καὶ ἐσφυρηλατεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της ἰσχυροτέρα.

Πρόσεξε λοιπὸν πῶς συμβαίνουν καὶ ἐδῶ ἀξιοθαύμαστα καὶ παράδοξα πράγματα. Μὲ κοινήν συνεργασίαν μαθαίνουν κάτι περισσότερον οἱ βάρβαροι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ διαφωτίζουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Οἱ Ἰουδαῖοι ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς μάγους ὅτι ἀκόμη καὶ ἓνα ἀστέρι τὸν ἀνήγγειλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Περσῶν. Οἱ μάγοι πάλιν ἐπληροφοροῦντο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι δι' αὐτὸν ποὺ τοὺς ἀνήγγειλε τὸ ἀστέρι καὶ οἱ προφήται ἐπίσης εἶχαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁμιλήσει ἐμπνευσθέντες ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Καὶ τὸ θέμα τῆς ἐρωτήσεώς των ἔγινε διὰ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ ἔκθεσις διδασκαλίας μὲ μεγαλυτέραν σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν.

Καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας καὶ χωρὶς νὰ θέλουν ἀναγκάζονται νὰ διαβάσουν τὰς λέξεις ποὺ μαρτυροῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐρμηνεύουν τὴν προφητείαν, ἔστω καὶ ὄχι ὀλόκληρον. Ἀνέφεραν δηλαδὴ τὴν Βηθλεὲμ καὶ ὅτι ἀπὸ αὐτὴν θὰ προέλθῃ αὐτὸς ποὺ θὰ ποιμάνῃ τὸν Ἰσραὴλ, κολακεύοντες ὁμως τὸν βασιλέα δὲν ἐπρόσθεσαν τὴν συνέχειαν καὶ αὐτὴ ἦτο· «Αἱ ἔ-

αἰῶνος». Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, εἰ ἐκεῖθεν ἔμελλε παραγίνεσθαι, ἐν Ναζαρέτ μετὰ τὸν τόκον διῆγε καὶ συνεσκίαζε τὴν προφητείαν;

Καὶ μὴν οὐ συνεσκίασεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐξεκάλυψε. Τὸ 5 γὰρ ἐκεῖ τῆς μητρὸς οἰκούσης διαπαντός, ἐνταῦθα γεννηθῆναι δείκνυσιν ἐξ οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα γινόμενον. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ εὐθέως τεχθεὶς ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐποίησεν ἡμέρας τεσσαράκοντα, τοῖς βουλομένοις περιεργάζεσθαι διδούς μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν ἅπαντα.

10 Καὶ γὰρ πολλὰ ἦν τὰ κινουῦντα πρὸς τὴν τοιαύτην ζήτησιν, εἴ γε προσέχειν ἐβούλοντο. Καὶ γὰρ ἐλθόντων τῶν μάγων ἀνεπερώθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ μετὰ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον παρήγετο, καὶ δικαστήριον μέγιστον συνεκροτεῖτο, καὶ ἕτερα δὲ πλείονα γέγονεν αὐτόθι, ἅπερ ὁ Λουκᾶς 15 μετὰ ἀκριβείας διηγεῖται ἅπαντα· οἷον τὰ κατὰ τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Συμεῶν καὶ τὸν Ζαχαρίαν καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ποιμένας, ἅπερ ἅπαντα τοῖς προσέχουσιν ἱκανὰ ἦν παρασχεῖν ἀφορμὰς τὸ γεγενημένον εὐρεῖν. Εἰ γὰρ ἀπὸ Περσίδος ἐλθόντες οἱ μάγοι οὐκ ἠγνόησαν τὸν τόπον, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐκεῖ 20 διατρίβοντες ταῦτα μαθεῖν ἠδύναντο.

Ἔδειξε μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἑαυτὸν διὰ πολλῶν θαυμάτων· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν ἰδεῖν, κρύψας τὸν μεταξὺ χρόνον ἑαυτόν, πάλιν ἐξ ἑτέρας ἀπεκάλυψε λαμπροτέρας ἀρχῆς. Οὐδὲ γὰρ οἱ μάγοι λοιπόν, οὐδὲ ὁ ἀστήρ, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἄνωθεν ἐκήρυτ- 25 τεν ἐπὶ τῶν Ἰορδανείων ρεῖθρων, καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ ἐπεφοίτα, τὴν φωνὴν ἐκείνην ἔλκον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου· καὶ Ἰωάννης μετὰ παρρησίας ἀπάσης πανταχοῦ τῆς Ἰουδαίας ἐβόα, τὴν οἰκουμένην, τὴν ἀοίκητον τῆς τοιαύτης διδασκαλίας πληρῶν· καὶ ἡ τῶν θαυμάτων δὲ μαρτυρία καὶ γῆ καὶ θάλατ-

1. Μιχ. 5, 2.

2. Περὶ τῆς προφήτιδος Ἄννης, θυγατρὸς τοῦ Φανουήλ, ποῦ ἀποτελεῖ παράλληλον πρὸς τὸν Συμεῶν τὸν ὑποδεχθέντα τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ναὸν βλέπε Λουκ. 2, 36 - 38.

ξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος¹. Καὶ διὰ ποῖον λόγον, παρατηρεῖ, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐζούσεν εἰς τὴν Ναζαρέτ μετὰ τὴν γέννησίν του καὶ ἐσυσκότιζε τὴν προφητείαν;

Ἄλλὰ βέβαια δὲν τὴν ἐσυσκότισε παρὰ τὴν ἐπαρουσίασεν ἀκόμη σαφεστέραν. Διότι μὲ τὸ νὰ γεννηθῆ ἔδῳ, ἐνῶ ἡ μητέρα του ἐκατοικοῦσε μονίμως ἐκεῖ, δείχνει ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔγινε κατ' οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο βέβαια δὲν ἔφυγεν ἀπ' ἐκεῖ εὐθὺς μόλις ἐγεννήθη, ἀλλὰ συνεπλήρωσε σαράντα ἡμέρας παρέχων τὴν δυνατότητα εἰς ἐκείνους, ποὺ θέλουν νὰ λεπτολογοῦν, νὰ ὑποβάλουν τὰ πάντα εἰς ἀκριβῆ ἔλεγχον.

Διότι ἦσαν πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐπαρακινούσαν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτὴν, ἐὰν ἤθελαν νὰ προσέχουν. Ὅταν δηλαδὴ ἦλθαν οἱ μάγοι ἐξεσηκώθη ὀλόκληρος ἡ πόλις καὶ μαζὶ μὲ τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς, ὁ προφήτης ὠδηγήθη εἰς τὸ μέσον, συνεκροτήθη μέγιστον δικαστήριον, καὶ ἄλλα πολλὰ ἔγιναν ἐκεῖ, τὰ ὁποῖα διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅλα μὲ ἀκρίβειαν· λόγου χάριν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἄνναν², μὲ τὸν Συμεῶν, τὸν Ζαχαρίαν, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς βοσκούς. Αὐτὰ ὅλα ἦσαν ἱκανὰ διὰ νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς αὐτοὺς ποὺ προσέχουν καὶ νὰ εὔρουν τὸ γεννηθέν. Διότι, ἂν ἐγνώρισαν τὸν τόπον οἱ μάγοι ποὺ ἦλθαν ἀπὸ τὴν περσικὴν γῆν, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὰ μάθουν αὐτὰ οἱ μονίμως κατοικοῦντες ἐκεῖ.

Ἐφανέρωσε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν ἑαυτὸν του μὲ πολλὰ θαύματα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν ἴδουν, ἐκρύβη δι' ἓνα ἐνδιάμεσον διάστημα καὶ ἐφανερώθη πάλιν ἀπὸ ἄλλην λαμπροτέραν ἀρχὴν. Διότι οὔτε οἱ μάγοι τότε, οὔτε τὸ ἄστρον, ἀλλὰ τὸ διεκήρυττεν ὁ Πατὴρ του εἰς τὰ ρεῖθρα τοῦ Ἰορδάνου. Ἐκατέβη καὶ τὸ Πνεῦμα ποὺ κατηύθυνε τὴν φωνὴν αὐτὴν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου. Καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν συνεχείᾳ μὲ πλήρη παρρησίαν ἐφώνασεν εἰς ὅλην τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἐγέμισε μὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν κάθε κατοικοῦμενον καὶ κάθε ἀκατοίκητον μέρος. Ἄλλὰ καὶ ἡ μαρτυρία διὰ τὰ θαύματα, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, ὅλη ἡ κτίσις ἐβροντοφώνασε

τα καὶ ἡ κτίσις ἅπασα λαμπρὰν ὑπὲρ αὐτοῦ ἠφίει φωνήν. Πα-
 ρὰ δὲ τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων τοσαῦτα ἐγένετο, ὅσα εἰκὸς ἠρέ-
 μα δεῖξαι τὸν παραγεγονότα. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰου-
 δαῖοι, ὅτι οὐκ ἴσμεν πότε ἐτέχθη, οὐδὲ ἐν ποίῳ χωρίῳ, τὰ τε
 5 κατὰ τοὺς μάγους πάντα ὠκονομήθη, καὶ τὰ ἄλλα ἄπερ εἰρή-
 καμεν· ὥστε οὐδεμίαν αἰτίαν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, μὴ ζητήσαντες
 τὸ γεγενημένον.

2. Σκόπει δὲ καὶ τῆς προφητείας τὴν ἀκρίβειαν. Οὐ γὰρ εἶ-
 πεν, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ μενεῖ, ἀλλ', «ἐξελεύσεται». Ὡστε καὶ τοῦτο
 10 προφητείας ἦν, τὸ γεννηθῆναι ἐκεῖ μόνον. Τινὲς δὲ αὐτῶν ἀναι-
 σχυντοῦντές φασι, περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρησθαι· καὶ πῶς
 ἂν ἔχοιεν λόγον; Οὐ γὰρ δὴ, «αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμε-
 ρῶν αἰῶνος». Πῶς δὲ τὸ ἐν ἀρχῇ λεχθέν, ὅτι «Ἐκ σοῦ ἐξελεύσε-
 ται», ἀρμόσειεν ἂν ἐκείνω; Οὐ γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ
 15 Βαβυλῶνι ἐτέχθη· ὅθεν καὶ Ζοροβάβελ ἐκλήθη, διὰ τὸ ἐκεῖ
 σπαρῆναι. Καὶ ὅσοι τὴν Σύρων ἴσασι γλῶτταν, ἴσασι τὸ λεγό-
 μενον. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα χρόνος ἅπας
 ἱκανὸς συστήσαι τὴν μαρτυρίαν. Τί γάρ φησιν; «Οὐδαμῶς ἐλα-
 χίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα»· καὶ τὴν αἰτίαν προστίθῃσι
 20 τῆς περιφανείας, λέγων, ὅτι, «ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται». Οὐδεὶς δὲ
 ἕτερος λαμπρὸν καὶ περιφανὲς ἐκεῖνο τὸ χωρίον ἐποίησεν, ἀλλ'
 ἢ μόνος αὐτός.

Μετὰ γοῦν τὸν τόκον ἐκείνον, ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰ-
 κουμένης ἔρχονται ὀψόμενοι τὴν φάτνην καὶ τῆς καλύβης
 25 τὸν τόπον· ὅπερ ἄνωθεν ὁ προφήτης προανεφώνησε λέγων·
 «Οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα»· τουτέ-
 στιν, ἐν τοῖς φυλάρχοις. Τοῦτο δὲ εἰπὼν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ

1. Βαβυλωνιακὴ λέξις σημαίνουσα «σπέρμα τῆς Βαβέλ». Ὁ Ζοροβάβελ ἦτο ἄρχων τοῦ Ἰούδα, διατελέσας αἰχμάλωτος εἰς Βαβυλῶνα. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς 42.360 Ἰουδαίων ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν πάτριον γῆν ἐκ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐξορίας. Εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπεμελήθη τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ, πού εἶχε καταστραφῆ τὸ 587 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἦτο μέγας ἐμψυχωτῆς τοῦ λαοῦ, ὡς δηλοῖ ὁ διαγωνισμὸς πάλης πρὸς τοὺς σωματοφύλακας τοῦ Δαρείου καὶ ἡ νίκη του ἐπ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ Ναοῦ, πού συνεπληρώθη τὸ 517 π.Χ., δὲν γίνεται λόγος δι' αὐτόν.

δι' αὐτόν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὠδίνων ἐγίνοντο τόσα πολλά, ὅσα ἦτο φυσικὸν νὰ δείξουν ἀθορύβως αὐτὸν ποῦ εἶχεν ἔλθει. Διὰ νὰ μὴ λέγουν οἱ Ἰουδαῖοι· δὲν γνωρίζομεν πότε ἐγεννήθη, οὔτε εἰς ποῖον μέρος ἐξοικονομήθη ὅλη ἡ ἐπίσκεψις τῶν μάγων καὶ τὰ ἄλλα ποῦ εἶπαμεν. Ὡστε καμμίαν δικαιολογίαν δὲν ἤμποροῦν νὰ προβάλλουν, ποῦ δὲν ἐζήτησαν τὸ γεννηθέν.

2. Πρόσεξε τώρα τὴν ἀκρίβειαν τῆς προφητείας. Δὲν εἶπε· θὰ μείνη εἰς τὴν Βηθλεέμ, ἀλλὰ· «θὰ προέλθῃ». Ὡστε καὶ τοῦτο ἀπετέλει προφητείαν, ὅτι μόνον θὰ γεννηθῆ ἐκεῖ. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ὑποστηρίζουν μὲ ἀναισχυντίαν ὅτι αὐτὰ ἐλέχθησαν περὶ Ζοροβάβελ¹. Πῶς ὅμως ἤμποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν; Δὲν ἤμποροῦν βέβαια, ἐπειδὴ· «Αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος»² καὶ πῶς αὐτὸ ποῦ ἐλέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς αὐτόν; Διότι δὲν ἐγεννήθη βέβαια εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἄλλωστε Ζοροβάβελ, ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸν συνέλαβεν ἡ μητέρα του. Ὅσοι γνωρίζουν τὴν γλῶσσαν τῶν Σύρων³, ἐννοοῦν αὐτὸ ποῦ λέγομεν. Ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὰ λεχθέντα καὶ ὅλος ὁ χρόνος ποῦ ἠκολούθησεν ἀρκεῖ διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν μαρτυρίαν. Τί μᾶς λέγει; «Οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα». Καὶ προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς λαμπρότητος μὲ τὸν λόγον ὅτι· «Ἀπὸ σέ θὰ προέλθῃ». Καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν ἐλάμπρυνε τὸ μέρος ἐκεῖνο παρὰ αὐτὸς μόνον.

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ τὴν γέννησιν ἐκείνην ἔρχονται ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης διὰ νὰ ἴδοῦν τὴν φάτνην καὶ τὴν θέσιν τῆς καλύβης, πρᾶγμα ποῦ κατὰ ἔμπνευσιν τοῦ οὐρανοῦ προανήγγειλεν ὁ προφήτης λέγων· «Οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα»⁴, δηλαδὴ ὡς πρὸς τοὺς φυλάρχους. Εἰς τὸν λόγον αὐτὸν συμπεριέλαβε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ

2. Μιχ. 5, 2.

3. Διὰ τὸν λαὸν αὐτὸν χρησιμοποιεῖται σήμερον ἡ λέξις Ἀσσύριοι.

4. Μιχ. 5, 2.

περιέλαβεν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω προσεῖχον, καίτοι τῆς ὠφελείας εἰς αὐτοὺς διαβαινούσης. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο οὐδαμοῦ περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ διαλέγονται οἱ προφῆται ἐν ἀρχῇ τοσοῦτον, ὅσον περὶ τῆς εὐεργεσίας τῆς παρ' αὐτοῦ γενομένης εἰς αὐτούς. Καὶ γὰρ ἡνί-
 5 κα ἔτικτεν ἡ παρθένος. «Καλέσεις», φησί, «τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν»· καὶ ἐπάγει λέγων· «Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν». Καὶ οἱ μάγοι δὲ οὐκ ἔλεγον ποῦ ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' «Ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὐκ εἶπεν ὅτι ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ὁ Υἱὸς
 10 τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' «Ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ». Ἔδει γὰρ καὶ συγκαταβατικώτερον διαλέγεσθαι ἐν προοιμίῳ, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται, καὶ τὰ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν κηρύττειν, ἵνα τούτῳ μᾶλλον ἐνάγωνται.

Ὅσαι γοῦν πρῶται φέρονται μαρτυρίαι, καὶ ὧν εὐθέως
 15 παρὰ τὴν γέννησιν καιρὸς ἦν, οὐδὲν μέγα, οὐδὲ ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ λέγουσιν, οὐδὲ οἷον αἱ μετὰ τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν· ἐκεῖναι γὰρ τρανότερον περὶ τῆς αὐτοῦ ἀξίας διαλέγονται. Ὅτε γοῦν μετὰ πολλὰ θαύματα παιδία ὕμνους εἰς αὐτὸν ᾄδον, ἄκουσον τί φησιν ὁ Προφήτης· «Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλα-
 20 ζόντων κατηρτίσω αἶνον»· καὶ πάλιν· «Ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανούς ἔργα τῶν δακτύλων σου»· ὅπερ δημιουργὸν αὐτὸν δείκνυσι τοῦ παντὸς ὄντα. Καὶ ἡ μετὰ τὴν ἀνάληψιν δὲ παραχθεῖσα μαρτυρία τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμότιμον δηλοῖ· «Εἶπε» γὰρ, φησίν, «ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου». Καὶ ὁ Ἡ-
 25 σαίας δὲ φησιν, ὅτι· «Ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι». Πῶς δὲ φησι τὴν Βηθλεὲμ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰουδα οὐκ εἶναι ἐλαχίστην; Οὐδὲ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ οἰκουμένη πάσῃ περίβλεπτος γέγονεν ἡ κώμη. Ἄλλὰ τέως πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος· διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Ποιμανεῖ τὸν λαόν

1. Ψαλμ. 8, 3.

2. Ψαλμ. 8, 4.

3. Ψαλμ. 109, 1.

πάλιν ὅμως δὲν ἐπρόσεχαν, μολονότι ἡ ὠφέλεια μετέβαινεν εἰς αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ προφήται πουθενὰ εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ὁμιλοῦν περὶ τοῦ ἀξιώματός του τόσον, ὅσον περὶ τῆς εὐεργεσίας πού δέχονται ἀπὸ αὐτόν. Διότι ὅταν ἐγεννοῦσεν ἡ παρθένος, ὁ προφήτης λέγει· «Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν». Καὶ προσθέτει· «Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν». Ἀλλὰ καὶ οἱ μάγοι δὲν ἔλεγαν ποῦ εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἐδῶ πάλιν δὲν εἶπεν ὅτι ἀπὸ σέ θὰ προέλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀλλ’ «Ἐγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν μου τὸν Ἰσραὴλ». Διότι ἔπρεπεν εἰς τὸ προοίμιον τῆς ζωῆς του νὰ γίνεταί μετριοπαθέστερος λόγος, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίζωνται καὶ νὰ γίνεταί διδασκαλία περὶ τῆς σωτηρίας των, διὰ νὰ προσελκύωνται ἔτσι περισσότερο.

Αἱ μαρτυρίαι λοιπὸν πού προσκομίζονται πρῶται καὶ πού ἐπαρουσιάσθησαν εὐθύς κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, δὲν λέγουν δι’ αὐτὸν τίποτε μεγάλο οὔτε ὑψηλόν, ὅπως ὅσαι ἀκολουθοῦν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν σημείων. Αὐταὶ αἱ τελευταῖαι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ ἀξιώματός του μεγαλοφωνότερα. Ὅταν ὅμως ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ θαύματα τὰ παιδιὰ ἔψαλλαν ὕμνους εἰς αὐτόν, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον»¹. Καὶ ἄλλου· «Ὅψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου»². Τοῦτο τὸν παρουσιάζει ὡς δημιουργὸν τοῦ παντός. Ἀλλὰ καὶ ἡ μαρτυρία πού παρεσχέθη μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὸν ἀνακηρύττει ὁμότιμον πρὸς τὸν Πατέρα· «Εἶπε γὰρ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου», λέγει, «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»³. Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει³· «Ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν ἐπ’ αὐτῶν ἔθνη ἐλπιούσιν»⁴. Πῶς ὅμως λέγει ὅτι ἡ Βηθλεὲμ δὲν εἶναι ἐλαχίστη ὡς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Ἰσραὴλ; Διότι ὄχι μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κόσμον ὀλόκληρον ἔγινεν ἡ κώμη περίβλεπτος. Ἀλλὰ τότε ὁ λόγος ἀφοροῦσε τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦ-

4. Ἡσ. 11, 10.

μου τὸ Ἰσραήλ»· καίτοιγε τὴν οἰκουμένην ἐποίμανεν· ἀλλ', ὅπερ ἔφην, οὐ βούλεται σκανδαλίσει τέως τὸν περὶ τῶν ἐθνῶν ἐκκαλύπτων λόγον.

Καὶ πῶς οὐκ ἐποίμανε, φησί, τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν;

5 Μάλιστα μὲν καὶ αὐτὸ γέγονε· τὸν γὰρ Ἰσραήλ ἐνταῦθα εἰπών, τοὺς αὐτῷ πεπιστευκότας ἐξ Ἰουδαίων ἠνίξαστο. Καὶ τοῦτο ἔρμηνεύων ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅσοι διὰ πίστεως καὶ ἐπαγγελίας ἐγεννήθησαν». Εἰ δὲ μὴ πάντας ἐποίμανε, τοῦτο αὐτῶν ἔγκλημα καὶ
10 κατηγορία. Δέον γὰρ αὐτοὺς προσκυνῆσαι μετὰ τῶν μάγων, καὶ δοξάσαι τὸν Θεόν, ὅτι ἐπέστη καιρὸς τοιοῦτος, πάντα λύων αὐτῶν τὰ ἀμαρτήματα· καὶ γὰρ οὐδὲν περὶ δικαστηρίων ἤκουσαν, οὐδὲ εὐθυνῶν, ἀλλὰ περὶ ἡμέρου καὶ πράου ποιμένος· οἱ δὲ τοῦναντίον ποιούσι, καὶ ταραττονται, καὶ θορυβοῦσι, καὶ μυ-
15 ρίας μετὰ ταῦτα κατασκευάζουσιν ἐπιβουλὰς.

«Τότε Ἡρώδης καλέσας λάθρα τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος»· ἐπιχειρῶν ἀνελεῖν τὸ τεχθέν, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν, οὐχὶ μανίας μόνον. Καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ γεγεννημένα ἱκανὰ ἦν ἀποστῆσαι αὐτὸν πά-
20 σης τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως. Οὐδὲ γὰρ κατὰ ἄνθρωπον ἦν τὰ συμβάντα. Τὸ γὰρ ἀστέρα καλέσαι τοὺς μάγους ἄνωθεν, καὶ τὸ βαρβάρους ἄνδρας τοσαύτην ἀποδημίαν στείλασθαι, ὥστε προσκυνῆσαι τὸν ἐν σπαργάνοις καὶ φάτνῃ κείμενον, καὶ τὸ προφήτας δὲ ἄνωθεν ταῦτα πάντα προαναφωνεῖν, καὶ τὰ ἄλλα
25 πάντα, μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων κατεῖχε.

3. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· ἑαυτῇ περιπίπτει, καὶ ἀνηνύτοις ἀεὶ πράγμασιν ἐπιχειρεῖ.

Σκόπει δὲ τὴν ἀνοίαν. Εἰ μὲν ἐπίστευε τῇ προφητεῖα, καὶ
30 ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι ἐνόμιζεν, εὐδηλον ὅτι ἀδυνάτοις ἐπεχειρεῖ

το καὶ ἐπρόσθεσε· «Θὰ ποιμάνῃ τὸν λαὸν μου τὸν Ἰσραήλ». Μολονότι ἔγινε ποιμὴν τῆς οἰκουμένης. Ἄλλὰ, ὅπως εἶπα, δὲν ἤθελε τότε νὰ σκανδαλίση ἀποκαλύπτων τὸν λόγον ποῦ ἀφοροῦσε τὰ ἔθνη.

Καλά, καὶ πῶς τὸν ἐποίμανε, λέγει, τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν; Βεβαίως ἔγινε τοῦτο. Διότι λέγων ἐδῶ Ἰσραήλ ὑπνοοεῖ ὅσους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐξηγῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅσοι διὰ πίστεως καὶ ἐπαγγελίας ἐγεννήθησαν»¹. Ἄν δὲν τοὺς ἐποίμανεν ὅλους, ἢ αἰτία καὶ ἡ κατηγορία εἶναι ἰδική των. Δὲν εἶχαν δηλαδὴ ἀκούσει τίποτε περὶ δικαστηρίων οὔτε περὶ εὐθυνῶν, ἤκουσαν μόνον δι' ἓνα ἡμερον καὶ πρᾶον ποιμένα καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν μαζί με τοὺς μάγους καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Θεόν, ἀφοῦ ἔφθασε μία τέτοια στιγμή ποῦ νὰ ἀφεθοῦν τὰ ἀμαρτήματά των, αὐτοὶ κάμουν τὸ ἀντίθετον· ταρασσονται, προκαλοῦν ἀνησυχίαν, πλέκουν ἀπείρους σκευωρίας.

«Τότε ὁ Ἡρώδης καλέσας λάθρα τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος». Ἀπέβλεπεν εἰς τὸν φόνον τοῦ νεογεννήτου, πρᾶγμα ποῦ ἐμαρτυροῦσεν ἐσχάτην ἀνοησίαν καὶ ὄχι μόνον παραφροσύνην. Διότι ὅσα εἶχαν λεχθῆ καὶ συμβῆ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ ὄλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν. Ἀφοῦ μάλιστα τὰ συμβάντα ἦσαν ὑπερανθρώπινα, τὸ νὰ καλέσῃ δηλαδὴ τὸ ἄστρον ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τοὺς μάγους καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τόσον μακρὺν ταξίδι ἄνδρες βάρβαροι, διὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἐκοίτετο εἰς τὰ σπάργανα καὶ τὴν φάτνην, καὶ τὸ νὰ προαναγγείλουν ὅλα αὐτὰ οἱ προφηῆται μεθ' ἑαυτῶν ὀρισμὸν, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ὅμως κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν συνεκράτησε.

3. Τέτοια εἶναι ἡ πονηρία· πέφτει εἰς τὰς παγίδας ποῦ στήνει καὶ πάντοτε ἐπιχειρεῖ ἔργα ἀκατόρθωτα.

Πρόσεξε τώρα τὴν ἀνοησίαν. Ἐὰν ἐπίστευεν εἰς τὴν προφητείαν καὶ τὴν ἐθεωροῦσεν ἀμετακίνητον, θὰ ἦτο ὀλοφάνε-

πράγμασιν· εἰ δὲ ἠπίσται πάλιν, καὶ οὐ προσεδόκα ἐκβήσεσθαι τὰ λεγόμενα, δεδοικέναι καὶ φοβεῖσθαι οὐκ ἔχρην, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐπιβουλεύειν· ὥστε ἐκατέρωθεν περιττὸς ὁ δόλος ἦν.

Καὶ τοῦτο δὲ ἀνοίας ἐσχάτης, τὸ νομίσαι τοὺς μάγους
5 αὐτὸν προτιμήσειν τοῦ τεχθέντος, ὑπὲρ οὗ τοσαύτην ἦλθον ἀποδημίαν. Εἰ γὰρ πρὶν ἰδεῖν οὕτως ἦσαν ἐκκεκαυμένοι τῷ πόθῳ, μετὰ τὸ θεάσασθαι καὶ πιστωθῆναι παρὰ τῆς προφητείας, πῶς ἤλπιζεν αὐτοὺς πείσαι προδοῦναι τὸ παιδίον αὐτῷ;

Ἄλλ' ὅμως καὶ τοσούτων ὄντων τῶν ἀπαγόντων αὐτόν, ἐπε-
10 χεῖρει, «Καὶ καλέσας λάθρα τοὺς μάγους, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν». Καὶ γὰρ ἐνόμιζεν Ἰουδαίους κήδεσθαι τοῦ παιδίου· καὶ οὐ ἂν προσεδόκησεν εἰς τοῦτο μανίας ἐξολισθαίνειν αὐτούς, ὡς τὸν προστάτην καὶ Σωτῆρα, καὶ ἐπ' ἐλευθερίᾳ τοῦ ἔθνους παραγε- νόμενον βούλεσθαι ἐκδιδόναι τοῖς ἐχθροῖς. Διὰ τοῦτο καὶ λάθρα
15 καλεῖ, καὶ ζητεῖ τὸν χρόνον οὐ τοῦ παιδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀστέρος, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τιθεὶς τὸ θήραμα. Καὶ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου δοκεῖ μοι ὁ ἀστήρ φανῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πολὺν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ἔμελλον ἀναλίσκειν οἱ μάγοι χρόνον, ἵνα εὐθέως ἐπιστῶσι τῷ τεχθέντι· ἔδει γὰρ ἐν αὐτοῖς προσκυνη-
20 θῆναι τοῖς σπαργάνοις αὐτόν, ὥστε τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδο- ξον φανῆναι τοῦ πράγματος, πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου δείκνυσιν ἑαυτὸν ὁ ἀστήρ. Εἰ γὰρ ἠνίκα ἐτέχθη ἐν Παλαιστίνῃ, τότε αὐτοῖς ὤφθη ἐν τῇ ἀνατολῇ, πολὺν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν διατρίβοντες χρόνον, οὐκ ἂν ἐν σπαργάνοις εἶδον αὐτόν παραγενόμενοι.

25 Εἰ δὲ ἀπὸ διητοιῦς ἀναιρεῖ καὶ κατωτέρω, μὴ θαυμάσω- μεν· ὁ γὰρ θυμὸς καὶ τὸ δέος ὑπὲρ πλείονος ἀσφαλείας καὶ πλείονα προσετίθει χρόνον, ὥστε μηδένα διαφυγεῖν. Καλέσας οὖν αὐτούς, φησί· «Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ

ρον ὅτι ἐπιχειροῦσεν ἀδύνατα πράγματα. Ἄν πάλιν δὲν ἐπίστευε καὶ δὲν ἐπερίμενεν ὅτι θὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ λεγόμενα, δὲν ἔπρεπε νὰ τρέμη καὶ νὰ φοβᾶται, οὔτε νὰ ἐπιδίδεται εἰς ἐπιβουλὰς. Ὡστε εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς ὁ δόλος ἦτο περιττός.

Καὶ τοῦτο ὅμως εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ἀνοησίας, ἡ ἰδέα ὅτι οἱ μάγοι θὰ προτιμοῦσαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ νεογέννητον, χάριν τοῦ ὁποίου ἀνέλαβαν τόσον μεγάλο ταξίδι. Διότι ἂν ἐφλέγοντο τόσον ἀπὸ τὸν πόθον προτοῦ τὸ ἰδοῦν, ἀφοῦ τὸ εἶδαν καὶ ἐβεβαιώθησαν ἀπὸ τὴν προφητείαν, πῶς ἤλπιζεν ὅτι θὰ τοὺς πείσῃ νὰ προδώσουν εἰς αὐτὸν τὸ παιδί;

Μολονότι ὅμως τόσον πολλὰ τὸν ἀπέτρεπαν, ἐκεῖνος ἐσυνέχιζε: «Καὶ καλέσας λάθρα τοὺς μάγους, ἐπυθάνετο παρ' αὐτῶν». Ἐνόμιζεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπροστάτευαν τὸ παιδί, δὲν ἤλπισεν ὅτι θὰ ἔφθαναν εἰς τέτοιο σημεῖον μανίας, ὥστε νὰ θέλουν νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς του τὸν προστάτην καὶ Σωτῆρα των, ποὺ ἦλθε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους των. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς καλεῖ κρυφὰ καὶ ζητεῖ τὸν χρόνον ὄχι τοῦ παιδιοῦ ἀλλὰ τοῦ ἄστρου, προσέχων ἰδιαιτέρως τὸ θήραμα. Διότι μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ἄστρον ἐφάνη πρὸ πολλοῦ χρόνου. Ὁ Χριστὸς ἔπρεπε νὰ δεχθῆ τὴν προσκύνησιν μέσα εἰς τὰ σπάργανα ἀκόμη, διὰ νὰ φανῆ τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ παράδοξον γεγονός. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς χρειασθῆ πολὺς χρόνος διὰ τὸ ταξίδι των, διὰ νὰ φθάσουν οἱ μάγοι ἐγκαίρως εἰς τὸ νεογέννητον, διὰ τοῦτο τὸ ἄστρον παρουσιάζεται πρὸ πολλοῦ χρόνου. Διότι ἂν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν ἀνατολὴν εἰς αὐτούς, τὴν στιγμὴν ποὺ ἐγεννᾶτο εἰς τὴν Παλαστίνην, ἀπὸ τὸν πολὺν χρόνον ποὺ θὰ τοὺς ἐχρειάζετο διὰ τὴν ὁδοιπορίαν των, ὅταν ἔφθαναν δὲν θὰ τὸν ἔβλεπαν εἰς τὰ σπάργανα.

Καὶ ἐὰν φονεύῃ ἀπὸ διετῆ παιδιὰ καὶ πιὸ κάτω, ἅς μὴ ἀπορήσωμεν· ὁ θυμὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ φόβος ἀφ' ἑτέρου προσέθεσαν περισσότερον χρόνον χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας, ὥστε νὰ μὴ διαφύγη κανεὶς. Ἀφοῦ τοὺς ἐκάλεσε λοιπόν, τοὺς λέγει: «Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὶ

παιδίου· ἐπὶ δὲ εὗρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως καγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ».

Εἶδες τὴν ἄνοιαν; Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀληθείας ταῦτα λέγεις, τίνος ἔνεκεν λάθρα ἐρωτᾷς; εἰ δὲ ἐπιβουλεύσαι βουλόμενος, πῶς οὐ 5 συνεῖδες, ὡς ἐκ τοῦ λάθρα ἐρωτᾶσθαι δυνήσονται συνιδεῖν οἱ μάγοι τὸν δόλον; Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, ψυχὴ ὑπὸ πονηρίας ἀλοῦσα, πάντων ἀνοητοτέρα γίνεται.

Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπελθόντες μάθετε περὶ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' «Περὶ τοῦ παιδίου»· οὐδὲ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς καλέ- 10 σαι ἠνέσχετο. Ἄλλ' οἱ μάγοι τούτων οὐδὲν συνιδόντες ὑπὸ πολλῆς εὐλαβείας — οὐ γὰρ προσεδόκησαν, ὅτι εἰς τοσοῦτον πονηρίας ἐξῆλθεν ἂν ἐκεῖνος, καὶ οὕτω θαυμαστῇ οἰκονομίᾳ ἐπιβουλεύσαι ἐπεχείρησεν — ἀπέρχονται τούτων οὐδὲν ὑφορώμε- 15 νοι, ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὰ τῶν ἄλλων στοχαζόμε- νοι ἅπαντα. «Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς». Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκρύβη, ἵνα ἀπολέσαντες τὸν χειραγωγοῦντα, εἰς ἀνάγκην ἐμπέσωσιν ἐρωτῆσαι τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πᾶσι κατάδηλον τὸ πρᾶγμα γένηται. Ἐπειδὴ γὰρ ἠρώτησαν καὶ διδασκάλους ἔσχον τοὺς ἐχθρούς, φαίνεται πάλιν αὐτοῖς. Καὶ σκόπει ἀκολουθίαν ἀρίστην γινομένην. Ἄπο 20 μὲν γὰρ τοῦ ἀστέρος δέχεται αὐτοὺς ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος καὶ ὁ βασιλεύς, καὶ τὸν προφήτην εἰσάγουσι διδάσκοντα τὸ φαινόμενον. Ἄπο δὲ τοῦ προφήτου πάλιν ἄγγελος αὐτοὺς παραλαβὼν πάντα ἐδίδαξε· τέως δὲ ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Βηθλεὲμ 25 διὰ τοῦ ἀστέρος βαδίζουσιν· ὁ γὰρ ἀστήρ πάλιν κακεῖθεν συνώδευσεν· ἵνα μάθῃς κἀντεῦθεν, ὅτι οὐ τῶν πολλῶν εἰς ἣν οὗτος· οὐδὲ γὰρ ἔχει ταύτην τὴν φύσιν ἀστήρ οὐδὲ εἷς. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐβάδιζεν, ἀλλὰ προῆγεν αὐτοὺς ἔλκων καὶ χειραγωγῶν ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ.

30 4. Καὶ τί τοῦ ἀστέρος τούτου ἔδει, φησί, λοιπὸν τοῦ χωρίου γνωρισθέντος;

δὲ εὖρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ».

Βλέπετε τὴν ἀνοησίαν; Ἄν τὰ λέγῃς αὐτὰ μὲ εἰλικρίνειαν, διατί ἐρωτᾷς κρυφά; Ἄν ὅμως σχεδιάζῃς ἐπιβουλήν, πῶς δὲν ἀντελήφθῃς ὅτι θὰ κατανοήσουν οἱ μάγοι τὸν δόλον ἀπὸ τὴν μυστικότητα τῆς ἐρωτήσεως; Τὸ εἶπα ὅμως· ψυχὴ πού κατελήφθη ἀπὸ τὴν πονηρίαν γίνεται τὸ πλεόν ἀνόητον πρᾶγμα.

Καὶ δὲν τοὺς εἶπε, πηγαίνετε νὰ μάθετε διὰ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ· «Διὰ τὸ παιδί»· δὲν εἶχε τὴν δύναμιν οὔτε τὸ εἶδος τῆς ἐξουσίας του νὰ κατονομάσῃ. Τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀντελήφθησαν οἱ μάγοι λόγῳ τῆς πολλῆς εὐλαβείας των· δὲν ἐσκέφθησαν ὅτι θὰ ἔφθανεν ἐκεῖνος εἰς τέτοιο σημεῖον κακίας καὶ ὅτι θὰ ἔκαμε τέτοιο ἀξιοθαύμαστον σχέδιον ἐπιβουλῆς. Φεύγουν λοιπὸν χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των ἔκριναν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων· «Καὶ ἰδού, ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς». Διότι εἶχε κρυβῆ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς· νὰ χάσουν τὸν ὁδηγόν, καὶ νὰ εὕρεθοῦν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσουν τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ γίνῃ τὸ πρᾶγμα πασίδηλον. Ὅταν λοιπὸν ἠρώτησαν καὶ εἶχαν ὡς πληροφοριοδότας τοὺς ἐχθροὺς του, φαίνεται πάλιν εἰς αὐτούς. Καὶ πρόσεξε τὴν ἀρίστην ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων. Ἐξ αἰτίας τοῦ ἄστρου τοὺς δέχεται ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁ βασιλεὺς, προσκομίζουσι τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου πού ὁμιλεῖ διὰ τὸ φαινόμενον. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸν προφήτην τοὺς παραλαμβάνει πάλιν ὁ ἄγγελος καὶ τοὺς τὰ ἐξηγεῖ ὅλα. Καὶ μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἄστρου βαδίζουν τότε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τὴν Βηθλεέμ. Τὸ ἄστρον τοὺς συνώδευσε καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Διὰ νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ αὐτό, ὅτι δὲν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄστρα, ἐπειδὴ οὔτε ἓνα ἄστρον δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν φύσιν. Καὶ δὲν ἐπροχωροῦσεν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ἔσυρεν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοὺς καθωδηγοῦσεν ἡμέρα μεσημέρι.

4. Καὶ τί ἐχρειάζετο τὸ ἄστρον τοῦτο, ἐρωτᾷ, ἀφοῦ εἶχε γίνῃ γνωστὸν τὸ μέρος;

"Ἴνα καὶ τὸ παιδίον ὀφθῆ. Οὐδὲ γὰρ ἦν τι τὸ δηλοῦν αὐτό·
 ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ οἰκία περιφανῆς ἦν, οὔτε ἡ μήτηρ λαμπρὰ καὶ
 ἐπίσημος. "Ἐδει τοίνυν τοῦ ἀστέρος τοῦ ἐπιστήσοντος αὐτοὺς
 τῷ τόπῳ. Διὸ καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἐξελθοῦσι φαίνεται, καὶ οὐ
 5 πρότερον ἴσταται, ἕως τὴν φάτνην κατέλαβε. Καὶ θαῦμα συν-
 ἤπτετο θαύματι· καὶ γὰρ ἀμφότερα παράδοξα ἦν, καὶ τὸ τοὺς
 μάγους προσκυνεῖν, καὶ τὸ τὸν ἀστέρα προάγειν, καὶ ἱκανὰ καὶ
 τοὺς σφόδρα λιθίνους ἐπισπάσασθαι. Εἰ μὲν γὰρ εἶπον οἱ μάγοι,
 ὅτι προφητῶν ἤκουσαν ταῦτα λεγόντων ἢ ὅτι ἄγγελοι κατ'
 10 ἰδίαν αὐτοῖς διελέχθησαν, καὶ ἠπιστήθησαν· νῦν δὲ τῆς ὄψεως
 τοῦ ἀστέρος ἄνωθεν φαινομένης, καὶ οἱ σφόδρα ἀναισχυνοῦν-
 τες ἐπεστομίζοντο. Εἶτα ἐπειδὴ ἐπέστη τῷ παιδίῳ, ἔστη πάλιν
 ὁ ἀστήρ· ὅπερ καὶ αὐτὸ μείζονος δυνάμεως ἢ κατὰ ἀστέρα ἦν,
 τὸ νῦν μὲν κρύπτεσθαι, νῦν δὲ φαίνεσθαι, καὶ φανέντα ἴστασθαι.
 15 Ἐντεῦθεν κακεῖνοι προσθήκην πίστεως ἐλάμβανον. Διὰ τοῦτο
 καὶ ἐχάρησαν, ὅτι τὸ ζητούμενον εὑρον, ὅτι ἄγγελοι ἀληθείας
 γεγόνασι, ὅτι οὐκ εἰκῆ τοσαύτην ἤλθον ὁδόν· οὕτω πολὺν τινα
 πόθον περὶ τὸν Χριστὸν εἶχον. Καὶ γὰρ ἔλθων κατ' αὐτῆς ἔστη
 τῆς κεφαλῆς, δεικνὺς ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ γέννημα· καὶ σταθεῖς,
 20 ἐπὶ τὴν προσκύνησιν ἄγει οὐχ ἀπλῶς βαρβάρους, ἀλλὰ τοὺς
 σοφωτέρους παρ' ἐκείνοις. Ὁρᾷς ὅτι εἰκότως ἀστήρ ἐφάνη;
 Καὶ γὰρ μετὰ τὴν προφητείαν, καὶ μετὰ τὴν τῶν ἀρχιερέων
 καὶ γραμματέων ἐξήγησιν, ἔτι τούτῳ προσεῖχον.

Αἰσχυνέσθω Μαρκίων, αἰσχυνέσθω Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς.

1. Ὁ Μαρκίων ἦτο αἰρεσιάρχης τοῦ β' αἰ., πού συνεκρότησε διαρ-
 χικὸν θεολογικὸν σύστημα. Δέχεται μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ, ὡς
 μαθητοῦ τοῦ Παύλου. Ὁργάνωσεν ἰδικὴν τοῦ ἐκκλησίαν. Ὁ Χριστὸς κατ'
 αὐτὸν ἐνεφανίσθη ὡς ἐνήλιξ αἰφνιδίως, ἡ δὲ σταύρωσις του ἦτο φαινομενι-
 κή. Κατεπολεμήθη ὑπὸ διαπρεπῶν θεολόγων, ὅπως ὁ Ἰουστίνος, ὁ Εἰρη-
 ναῖος, ὁ Τερτυλλιανὸς κ.ἄ.

2. Ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἦτο αἰρετικὸς τοῦ γ' αἰ., χρηματίσας
 ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (260 - 268). Ἦτο ὑλόφρων, ἀγέρωχος, ἐπιδεικτικὸς.
 Ἦρνεῖτο τὸ δόγμα τῆς ἁγ. Τριάδος καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, μὴ παραδε-
 χόμενος τὰς αἰωνίους ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος. Διέφυγε

Διὰ τὸ νὰ γίνῃ ὄρατον καὶ τὸ παιδί. Διότι δὲν ὑπῆρχε κενὸν σημεῖον ποῦ νὰ τὸ δεικνύῃ· οὔτε τὸ σπίτι ἦτο μεγαλοπρεπὲς οὔτε ἡ μητέρα λαμπρὰ καὶ ἐπίσημος. Ἐχρειάζετο λοιπὸν τὸ ἄστρον ποῦ θὰ τοὺς ἐσταματοῦσεν εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμφανίζεται εἰς αὐτούς, ὅταν ἐξῆλθαν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ δὲν ἐσταμάτησε προηγουμένως, ὥσπου ἔφθασαν εἰς τὴν φάτνην. Τὸ θαῦμα συναδύαζετο μὲ θαῦμα, διότι καὶ τὰ δύο ἦσαν παράδοξα· καὶ οἱ μάγοι ποῦ προσκυνοῦν καὶ τὸ ἄστρον ποῦ ὠδηγοῦσεν, ἀλλὰ καὶ ἱκανὰ ἦσαν νὰ ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴν ἀνθρώπων ἀπὸ λίθου. Διότι ἂν οἱ μάγοι ἔλεγον, ὅτι ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς προφήτας νὰ τὰ λέγουν αὐτὰ ἢ ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶχαν εἰς αὐτούς ὁμιλήσει ἰδιαιτέρως, θὰ ἤμποροῦσαν νὰ μὴ γίνουν πιστευτοί. Τώρα ὅμως, ποῦ ἐφαίνεται τὸ ἄστρον εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπεστομώνοντο καὶ οἱ πλέον ἀνάσχυνοι. Καὶ ἔπειτα ὅταν ἔφθασαν ἐπάνω ἀπὸ τὸ παιδί, τὸ ἄστρον ἐσταμάτησε πάλιν. Καὶ τοῦτο ὑπερέβαλλε τὴν δύναμιν τοῦ ἄστρου, τώρα νὰ κρύπτεται, ἔπειτα νὰ φαίνεται καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν νὰ σταματᾷ.

Ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι ἐλάμβαναν ἐνίσχυσιν εἰς τὴν πίστιν των. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐχάρησαν· ἐπειδὴ εὐρῆκαν ὅ,τι ἐζητοῦσαν, ἐπειδὴ ἐγιναν ἀγγελιοφόροι τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴ δὲν ἔκαμαν ἄδικα τόσον δρόμον. Τόσον μέγας ἦτο ὁ πόθος των διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ ἀφοῦ ἦλθεν ἐστάθη ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν του καὶ ἐδείκνυεν ὅτι τὸ παιδί ἦτο θεῖον. Καὶ ἀφοῦ ἐστάθη ὡθεῖ εἰς προσκύνησιν ὅχι ἀπλῶς βαρβάρους ἀλλὰ τοὺς πλέον σοφοὺς μεταξὺ αὐτῶν. Βλέπεις ὅτι εὐλόγως ἐνεφανίσθη τὸ ἄστρον; Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν προφητείαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ἐπρόσεχαν εἰς αὐτό.

Ἄς ἐντρέπεται ὁ Μαρκίων¹, ἄς ἐντρέπεται ὁ Παῦλος²

κατὰ τὴν πρώτην ἐναντίον του γενομένην τὸ 264 σύνοδον ἐπισκόπων τοῦ πατρ)κοῦ θρόνου Ἀντιοχείας, ἀλλὰ ἀπεγυμνώθη ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματά του κατὰ τὴν δευτέραν καὶ εὐρυτέραν σύνοδον τοῦ 268 ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον Μαλχίωνα.

μη βουληθέντες ἰδεῖν ἅπερ οἱ μάγοι εἶδον, οἱ τῆς Ἐκκλησίας πρόγονοι· οὐδὲ γὰρ αἰσχύνομαι οὕτως αὐτοὺς καλῶν. Αἰσχυνέσθω Μαρκίων, ὁρῶν Θεὸν ἐν σαρκὶ προσκυνούμενον. Αἰσχυνέσθω Παῦλος, ὁρῶν οὐχ ὡς ἄνθρωπον προσκυνούμενον ἀπλῶς.
 5 Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐν σαρκί, τὰ σπάργανα δείκνυσι καὶ ἡ φάτνη· ὅτι δὲ οὐχ ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον προσεκύνουν, δηλοῦσιν ἐν ἀώρῳ τῆς ἡλικίας τοιαῦτα δῶρα προσάγοντες, ἃ Θεῷ προσάγειν εἰκὸς ἦν. Αἰσχυνέσθωσαν μετ' αὐτῶν καὶ Ἰουδαῖοι, βαρβάρους καὶ μάγους ὁρῶντες αὐτοὺς φθάνοντας, καὶ οὐδὲ μετ' ἐκείνους
 10 ἐλθεῖν ἀνεχόμενοι. Καὶ γὰρ τύπος ἦν τῶν μελλόντων τὰ τότε γινόμενα· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἐδηλοῦτο, ὅτι φθάσει τὸν δῆμον τὸν ἐκείνων τὰ ἔθνη.

Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἔλεγε· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»;
 15 Ὅτι τοῦ μέλλοντος, ὅπερ ἔφη, γίνεσθαι τύπος ἦν τὸ συμβαῖνον, καὶ προαναφώνησίς τις. Τὸ μὲν γὰρ ἀκόλουθον ἦν, Ἰουδαίους προσελθεῖν πρώτους· ἐπειδὴ δὲ ἐκόντες προὔδωκαν τὴν οἰκειὰν εὐεργεσίαν, ἀντιστρόφως τὰ πράγματα γέγονεν. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐνταῦθα πρὸ τῶν Ἰουδαίων ἔδει τοὺς μάγους ἐλθεῖν· οὐ-
 20 δὲ τοὺς ἐκ τοσοῦτου διαστήματος προλαβεῖν τοὺς παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν καθημένους· οὐδὲ τοὺς οὐδὲν ἀκηκοότας φθάσαι τοὺς προφητείας συντραφέντας τοσαύταις. Ἐπειδὴ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς τὰ οἰκεῖα ἠγνόησαν καλά, οἱ ἀπὸ Περσίδος τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις προλαμβάνουσιν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἐ-
 25 μῖν ἀναγκαῖον ἦν πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Εἰ γὰρ καὶ μὴ πρὸ τούτου ἐπείθοντο, παρὰ γοῦν τῶν μάγων ἀκούσαντες ἔδει δραμεῖν· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν· διὰ τοῦτο, καθευδόντων ἐκείνων, οὗτοι προτρέχουσιν.

1. Ματθ. 28, 19.

2. Πρ. 13, 46

ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πού δὲν ἠθέλησαν νὰ ἰδοῦν ὅ,τι εἶδαν οἱ μάγοι, οἱ πρόδρομοι τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἐντρέπομαι νὰ τοὺς ἀποκαλῶ ἔτσι. Ἐντρέπεται ὁ Μαρκίων βλέπων τὸν Θεὸν ἐνσαρκωμένον νὰ δέχεται προσκύνησιν. Ἐντρέπεται ὁ Παῦλος βλέπων νὰ προσκυνῆται ὄχι ὡς ἀπλοῦς ἄνθρωπος. Ὅτι εἶναι ἐνσαρκος τὸ φανερώουν τὰ σπάργανα καὶ ἡ φάτνη· ὅτι τὸν προσκυνοῦν ὄχι ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον τὸ φανερώουν μὲ τὴν προσφορὰν τόσων δώρων εἰς ἐντελῶς ἄωρον ἡλικίαν, τὰ ὅποια φυσικὸν ἦτο νὰ προσφέρουν εἰς Θεόν. Ἐντρέπωνται μαζί τους καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, πού τοὺς βλέπουσιν νὰ καταφθάνουν, ἂν καὶ βάρβαροι καὶ μάγοι, καὶ δὲν θέλουσιν ἐν τούτοις οὔτε ἔπειτ' ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἔλθουν. Τὰ ὅσα ἐγίνοντο τότε ἦσαν προτύπωσις τῶν μελλοντικῶν, καὶ ἐγένετο φανερόν ἀμέσως ἀπὸ τὰ προοίμια ὅτι τὰ ἔθνη θὰ ἐφθάνουν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν.

Ἄλλὰ διατί, ἐρωτᾷ, δὲν τὸ εἶπεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀλλὰ ἀργότερα· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»¹;

Διότι, ὅπως εἶπα, ὅ,τι συμβαίνει ἦτο διὰ νὰ γίνῃ προτύπωσις, ἓνα εἶδος προαναγγελία. Τὸ λογικὸν θὰ ἦτο νὰ προσέλθουν πρῶτοι οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὴν θέλησίν των ἐπεριφρόνησαν τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίαν, τὰ πράγματα ἐγίναν ἀντιστρόφως. Ἄλλως οὔτε ἐδῶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθουν οἱ μάγοι πρὸ τῶν Ἰουδαίων οὔτε νὰ προλάβουν ἐκεῖνοι πού ἦλθαν ἀπὸ τόσην ἀπόστασιν αὐτοὺς πού ἔμεναν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· οὔτε αὐτοὶ πού δὲν εἶχαν ἀκούσει τίποτε νὰ προφθάσουν αὐτοὺς πού εἶχαν μεγαλώσει μέσα εἰς τόσον πολλὰς προφητείας. Ἐπειδὴ ἔδειξαν ὑπερβολικὴν ἄγνοιαν διὰ τὰ ἰδικὰ των προνόμια, προλαμβάνουν οἱ ὁδοιπόροι τῆς Περσικῆς, τοὺς κατοίκους τῶν Ἱεροσολύμων, πρᾶγμα πού λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἐμῖν ἀναγκαῖον ἦν πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη»². Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐπείθοντο πρὶν ἀπὸ τοῦτο, ἔπρεπε νὰ τρέξουν ὅταν τοῦλάχιστον ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς μάγους. Δὲν ἠθέλησαν· καὶ διὰ τοῦτο ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐκοιμῶντο, προσέρχονται αὐτοί.

5. Ἐπορευόμενοι οὖν καὶ ἡμεῖς τοῖς μάγοις, καὶ τῆς βαρβάρου συνηθείας ἀπαλλαγῶμεν, καὶ πολὺ τὸ διάστημα ποιήσωμεν, ἵνα ἴδωμεν τὸν Χριστὸν ἐπεὶ κακεῖνοι εἰ μὴ μακρὰν τῆς αὐτῶν ἐγένοντο χώρας, οὐκ ἂν αὐτὸν εἶδον. Ἀποστῶμεν τῶν 5 γήινων πραγμάτων. Καὶ γὰρ οἱ μάγοι, ἕως μὲν ἦσαν ἐν τῇ Περσίδι, τὸν ἀστέρα ἐώρων· ἐπειδὴ δὲ ἀπέστησαν τῆς Περσίδος, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐθεάσαντο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸν ἀστέρα ἂν εἶδον, εἰ μὴ προθύμως ἐκεῖθεν ἀνέστησαν.

Ἀναστῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς· κἂν πάντες ταραττωνται, ἡμεῖς ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ παιδίου τρέχωμεν· κἂν βασιλεῖς, κἂν 10 δῆμοι, κἂν τύραννοι τὴν ὁδὸν ταύτην ἐκκόπτωσι, μὴ καταλύωμεν τὸν πόθον. Οὕτω γὰρ πάντα τὰ ἐπικείμενα, διακρουσόμεθα δεινά. Ἐπεὶ καὶ οὗτοι, εἰ μὴ τὸ παιδίον εἶδον, οὐκ ἂν τὸν κίνδυνον ἐξέφυγον τὸν παρὰ τοῦ βασιλέως. Πρὶν ἢ τὸ παιδίον 15 ἰδεῖν, φόβοι καὶ κίνδυνοι καὶ ταραχαὶ πάντοθεν ἐπέκειντο· μετὰ δὲ τὴν προσκύνησιν, γαλήνη καὶ ἀσφάλεια· καὶ οὐκέτι ἀσιήρ, ἀλλ' ἄγγελος αὐτοὺς δέχεται, ἱερέας ἀπὸ τῆς προσκυνήσεως γενομένους· καὶ γὰρ καὶ δῶρα προσέφερον.

Ἀφείς οὖν καὶ σὺ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, τὴν ταραττομένην 20 πόλιν, τὸν φονῶντα τύραννον, τὴν βιωτικὴν φαντασίαν, σπεῦσον ἐπὶ τὴν Βηθλεέμ, ὅπου ὁ οἶκος τοῦ ἄρτου τοῦ πνευματικοῦ. Κἂν γὰρ ποιμὴν ἦς καὶ ἐνταῦθα ἔλθης, ὅψαι τὸ παιδίον ἐν καταλύματι. Κἂν βασιλεὺς ἦς καὶ μὴ παραγένῃ, οὐδέν σοι τῆς πορφυρίδος ὄφελος· κἂν μάγος ἦς, οὐδέν σε κωλύσει τοῦτο, μόνον 25 ἂν ἐπὶ τῷ τιμῆσαι ἔλθης καὶ προσκυνῆσαι, καὶ μὴ καταπατήσαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ἂν μετὰ τρόμου καὶ χαρᾶς τοῦτο ποιῆς· ἔστι γὰρ ταῦτα ὁμοῦ συνελθεῖν ἀμφότερα. Ἄλλ' ὄρα μὴ κατὰ τὸν Ἑρώδη γενῆ καὶ εἶπης· «Ὅπως ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτόν», καὶ ἐλθὼν ἀνελεῖν βουληθῆς. Τούτῳ γὰρ εἰκόσιν οἱ τῶν μαρτυρίων

5. Ἐὰς ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τοὺς βαρβάρους μάγους καὶ ἄς ἀπαλλαγούμεν ἀπὸ τὴν βάρβαρον συνήθειαν καὶ ἄς βαδίσωμεν μακρυνὴν ἀπόστασιν, διὰ νὰ ἰδοῦμεν τὸν Χριστόν, διότι καὶ ἐκεῖνοι, ἂν δὲν ἐταξίδευσαν μακρὰν ἀπὸ τὴν γῆν των, δὲν θὰ τὸν ἔβλεπαν. Ἐὰς ἀφήσωμεν τὰ γήινα πράγματα. Διότι οἱ μάγοι, ἐνόσω εὐρίσκοντο εἰς τὴν Περσίαν ἔβλεπαν τὸ ἄστρον, ὅταν ὁμως ἐγκατέλειψαν τὴν Περσίαν, ἀντίκρυσαν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Ἡ μᾶλλον οὔτε τὸ ἄστρον θὰ ἔβλεπαν, ἂν δὲν ἀναχωροῦσαν προθύμως ἀπὸ αὐτῆν.

Ἐὰς σηκωθοῦμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἂν ταρασσωνται ὅλοι, ἡμεῖς ἄς τρέξωμεν πρὸς τὸ σπῖτι τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἂν μᾶς ἐμποδίζουσιν εἰς τὸν δρόμον μας αὐτὸν εἴτε βασιλεῖς εἴτε πλήθη εἴτε τύραννοι, ἄς μὴ ἀφήσωμεν τὸν πόθον μας νὰ σβήσῃ. Ἐτσι θὰ ἀποκρούσωμεν τὰ δεινὰ ποὺ μᾶς ἀπειλοῦν. Διότι καὶ αὐτοί, ἂν δὲν ἔβλεπαν τὸ παιδί, δὲν θὰ ἐξέφευγαν τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως. Πρὶν ἰδοῦν τὸ παιδί ἐπρομηνύοντο ἀπὸ παντοῦ φόβοι καὶ κίνδυνοι καὶ ταραχαί· μετὰ τὴν προσκύνησιν ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια. Ὅχι πλέον ἄστρον ἀλλὰ τοὺς ἀναλαμβάνει ὁ ἄγγελος, ἀφοῦ ἔγιναν ἔπειτα ἀπὸ τὴν προσκύνησιν ἱερεῖς, ἀφοῦ ἄλλωστε προσφέρουσιν καὶ δῶρα.

Ἐφησε λοιπὸν καὶ σὺ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, τὴν πόλιν ποὺ ταρασσεται, τὸν αἰμοδιψῆ τύραννον, τὴν πλάνην τοῦ βίου καὶ σπεῦσε εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὅπου εἶναι ὁ οἶκος τοῦ ἄρτου τοῦ πνευματικοῦ. Ἐὰν εἶσαι βοσκὸς καὶ ἔλθῃς ἐδῶ, θὰ ἰδῆς τὸ παιδί εἰς τὸ κατάλυμα. Ἐὰν εἶσαι βασιλεὺς καὶ δὲν ἔλθῃς, εἰς τίποτε δὲν θὰ σὲ ὠφελεῖ ἡ πορφύρα. Ἐὰν εἶσαι μάγος, κανένα ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν ιδιότητά σου, φθάνει νὰ ἔλθῃς διὰ ν' ἀποδώσῃς τιμὴν καὶ προσκύνησιν καὶ ὄχι νὰ καταπατήσῃς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ἂν προσέλθῃς μὲ τρόμον καὶ χαρὰν—διότι εἶναι δυνατὸν νὰ συνδυασθοῦν αὐτὰ τὰ δύο. Πρόσεξε μόνον μὴ ὁμοιάσῃς μὲ τὸν Ἡρώδη καὶ εἰπῆς· Διὰ νὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ νὰ τὸν προσκυνήσω, καὶ ὅταν ἔλθῃς θελήσῃς νὰ τὸν φονεύσῃς. Διότι μὲ αὐτὸν ὁμοιάζουν ὅσοι μετέχουν ἀνάξια εἰς τὰ μυστή-

ἀναξίως μετέχοντες. «Ἐνοχος γὰρ ὁ τοιοῦτος ἔσεται», φησί, «τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου». Καὶ γὰρ ἔχουσι ἐν ἑαυτοῖς τὸν τύραννον ἀλοῦντα τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἐκείνου τοῦ Ἑρώδου παρανομώτερον μαμωνᾶν. Οὗτος γὰρ βούλεται 5 κρατεῖν, καὶ πέμπει τοὺς οἰκείους τοὺς ἑαυτοῦ, προσκυνήσοντας μὲν σχήματι, σφάττοντας δὲ ἐν τῷ προσκυνεῖν.

Φοβηθῶμεν τοίνυν μὴ ποτε σχῆμα μὲν ἱκετῶν καὶ προσκυνητῶν ἔχωμεν, ἐν δὲ τῷ ἔργῳ τὰ ἐναντία ἐπιδειξώμεθα. Καὶ πάντα ἀπὸ τῶν χειρῶν ρίψωμεν, προσκυνεῖν μέλλοντες. Κἂν 10 χρυσὸν ἔχωμεν, αὐτῷ προσενέγκωμεν, καὶ μὴ κατορύξωμεν. Εἰ γὰρ οἱ βάρβαροι τότε ἐκείνοι εἰς τιμὴν προσήνεγκαν, τίς ἔση μὴδὲ τῷ χρεῖαν ἔχοντι διδούς; Εἰ ἐκείνοι τοσαύτην ἤλθον ὁδόν, ἵνα τεχθέντα ἴδωσι, ποίαν ἔξεις ἀπολογίαν σύ, μὴδὲ στενωπὸν ἕνα ἀπιῶν, ἵνα ἀρρώστοῦντα ἐπισκέψῃ καὶ δεδεμένον; 15 Καίτοιγε κάμνοντας καὶ δεδεμένους, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐλεοῦμεν· σὺ δὲ οὐδὲ τὸν εὐεργέτην τὸν σὸν καὶ Δεσπότην. Κακεῖνοι μὲν χρυσίον προσήνεγκαν· σὺ δὲ ἄρτον μόλις δίδως. Ἐκείνοι εἶδον τὸν ἀστέρα, καὶ ἐχάρησαν· σὺ δὲ αὐτὸν ὄρων τὸν Χριστὸν ξένον ὄντα καὶ γυμνὸν οὐκ ἐπικάμπτη. Τίς γὰρ ὑμῶν 20 διὰ τὸν Χριστὸν τοσαύτην ἀποδὴ μίαν ἀπεδήμησε τῶν μυρία εὐεργετηθέντων, ὅσῃν ἐκείνοι οἱ βάρβαροι, μᾶλλον δὲ οἱ φιλοσόφων φιλοσοφώτερα;

Καὶ τί λέγω τοσαύτην ὁδόν; Πολλαὶ γὰρ τῶν γυναικῶν οὕτως ἡμῖν μαλακίζονται, ὡς μὴδὲ ἄμφοδον ἐν ὑπερβῆναι, καὶ 25 ἰδεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς φάτνης τῆς πνευματικῆς, εἰ μὴ ἡμιόνων ἐπιλάβοιντο. Ἄλλοι δὲ ἐπειδὴ βαδίζουσιν ἔχουσι, οἱ μὲν βιωτικῶν πραγμάτων ὄχλον, οἱ δὲ θέατρα τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως προτιθέασιν. Καὶ οἱ μὲν βάρβαροι πρὶν ἰδεῖν αὐτὸν τοσαύτην ἤνυ-

ρια. «Ἐνοχος γάρ», μᾶς λέγει, «ὁ τοιοῦτος ἔσεται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου»¹. Διότι ἔχουν μέσα των τὸν τύραννον ποὺ βασανίζεται ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι παρανομώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν Ἡρώδη, τὸν τύραννον Μαμωνᾶν. Αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ στέλλει τοὺς ἰδικούς του, διὰ νὰ προσκυνήσουν κατὰ τύπους, ποὺ φονεύουν ὁμως κατὰ τὴν προσκύνησιν.

Ἄς φοβηθοῦμεν λοιπὸν μήπως λαμβάνωμεν κάποτε τὴν μορφήν ἱκετῶν ὡς προσκυνητῶν, δείξωμεν ὁμως εἰς τὴν πράξιν συμπεριφορὰν ἀντίθετον. Ἄς πετάξωμεν τὰ πάντα ἀπὸ τὰ χέρια μας, ὅταν πρόκειται νὰ προσκυνήσωμεν. Ἄν ἔχωμεν χρυσόν, ἅς τὸν προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν καὶ ἅς μὴ τὸν κρύψωμεν εἰς τὴν γῆν. Ἄν οἱ βάρβαροι τότε ἐκεῖνοι τὸν προσέφεραν τιμητικῶς, ποῖος εἶσαι σὺ ποὺ δὲν δίδεις εἰς αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνάγκην; Ἐὰν ἐκεῖνοι ἔκαμαν τόσον δρόμον, διὰ νὰ ἴδοῦν τὸν γεννηθέντα, τί θὰ ἀπολογηθῆς σὺ, ποὺ μήτε ἓνα στενορρύμι δὲν ἐπέρασες, διὰ νὰ ἐπισκεφθῆς ἓναν ἄρρωστον καὶ φυλακισμένον; Μολονότι, ὅταν ὑποφέρουν καὶ εἶναι φυλακισμένοι, ἔλεοῦμε καὶ τοὺς ἐχθρούς. Σὺ ὁμως δὲν ἔλεεῖς οὔτε τὸν εὐεργέτην καὶ Κύριόν σου. Καὶ ἐκεῖνοι προσέφεραν χρυσόν· ἐνῶ σὺ μὲ δυσκολίαν δίδεις ὀλίγο ψωμί. Ἐκεῖνοι εἶδαν τὸ ἄστρον καὶ ἐχάρησαν· σὺ ὁμως μολονότι βλέπεις τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν νὰ εἶναι ξένος καὶ γυμνός, δὲν σκύβεις ἐπάνω του. Ποῖος ἀπὸ σᾶς, ποὺ ἐδέχθητε ἀπείρους εὐεργεσίας, ἐπεχείρησε χάριν τοῦ Χριστοῦ τόσον μεγάλο ταξίδι, ὅσον ἐκεῖνοι οἱ βάρβαροι ἢ μᾶλλον ἐκεῖνοι οἱ φιλοσοφώτεροι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους;

Καὶ διατί λέγω τόσον δρόμον; Πολλαὶ γυναῖκες τόσον πολὺ μᾶς κάμνουν τὰς ἀδυνάτους, ὥστε μήτε ἓνα δρομάκι δὲν περνοῦν, διὰ νὰ τὰς ἴδοῦν ἐπάνω εἰς τὴν πνευματικὴν φάτνην, ἂν δὲν ἐξασφαλίσουν ὑποζύγιον. Ἄλλοι δὲ ποὺ δύνανται νὰ βαδίσουν, εἴτε θέτουν εἰς τὴν πρώτην μοῖραν τὸ πλῆθος τῶν βιοτικῶν φροντίδων εἴτε προτιμοῦν τὰ θέατρα ἀπὸ τὸ νὰ ἔλθουν ἐδῶ. Καὶ οἱ μὲν βάρβαροι προτοῦ νὰ ἴδοῦν διήνυσαν τόσον δρόμον πρὸς χάριν του. Σὺ ὁμως καὶ ἀφοῦ τὸν εἶδες, δὲν

σαν ὁδὸν δι' αὐτόν· σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐκείνους ζηλοῖς, ἀλλ' ἀφείς αὐτόν μετὰ τὸ ἰδεῖν, τρέχεις ἵνα τὸν μῖμον ἴδῃς (τῶν γὰρ αὐτῶν ἄπτομαι πάλιν ὦν καὶ πρῶην)· καὶ κείμενον τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐπὶ φάτνης, καταλιμπάνεις, ἵνα γυναῖκας ἐπὶ
5 σκηνηῆς ἴδῃς. Πόσων οὐκ ἄξια ταῦτα σκηπτῶν;

6. Εἶπέ γάρ μοι, εἴ τίς σε εἰς βασιλεία εἰσαγαγεῖν ἐπηγγέλλετο, καὶ δείξειν τὸν βασιλέα καθήμενον, ἄρα ἂν εἴλου τὸ θέατρον ἀντὶ τούτων ἰδεῖν; Καίτοιγε οὐδὲν οὐδὲ ἐκεῖθεν κερδᾶναι ἦν. Ἐνταῦθα δὲ πηγὴ πυρὸς πνευματικῆ ἀπὸ ταύτης ἀνα-
10 βλύζει τῆς τραπέζης· καὶ σὺ ταύτην ἀφείς, κατατρέχεις εἰς τὸ θέατρον, ἰδεῖν νηχομένας γυναῖκας καὶ φύσιν παραδειγματιζομένην, καταλιπὼν τὸν Χριστὸν παρὰ τὴν πηγὴν καθήμενον; Καὶ γὰρ καὶ νῦν παρὰ τὴν πηγὴν κάθηται, οὐ Σαμαρείτιδι δια-
λεγόμενος, ἀλλ' ὀλοκλήρῳ πόλει· τάχα δὲ καὶ νῦν Σαμαρείτι-
15 δι μόνη. Οὐδεὶς γὰρ αὐτῷ πάρεστιν οὐδὲ νῦν· ἀλλ' οἱ μὲν τοῖς σώμασι μόνοις, οἱ δὲ οὐδὲ αὐτοῖς. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς οὐκ ἀναχωρεῖ, ἀλλὰ μένει, καὶ παρ' ἡμῶν αἰτεῖ πιεῖν, οὐχ ὕδωρ, ἀλλ' ἀγιωσύνην· τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἀγίοις δίδωσιν. Οὐδὲ γὰρ ὕδωρ ἀπὸ ταύτης ἡμῖν παρέχει τῆς πηγῆς, ἀλλ' αἷμα ζῶν· καὶ μὴν θανά-
20 του ἐστὶ σύμβολον, ἀλλὰ ζωῆς γέγονεν αἴτιον. Σὺ δὲ ἀφείς τὴν πηγὴν τοῦ αἵματος, τὸ ποτήριον τὸ φρικῶδες, εἰς πηγὴν ἀπέρχῃ διαβολικὴν, ὥστε νηχομένην πόρνην ἰδεῖν, καὶ ναυάγιον ὑπομεῖναι ψυχῆς. Τὸ γὰρ ὕδωρ ἐκείνο πέλαγος ἀσελγείας ἐ-
στίν, οὐ σώματα ποιοῦν ὑποβρύχια, ἀλλὰ ψυχῶν ναυάγια ἐρ-
25 γαζόμενον. Ἄλλ' ἡ μὲν νήχεται γυμνουμένη τὸ σῶμα, σὺ δὲ ὁρῶν καταποντίζῃ πρὸς τὸν τῆς ἀσελγείας βυθόν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου σαγήνη· οὐκ εἰς αὐτὸ κατιόντας τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ἄνωθεν καθημένους τῶν ἐκεῖ καλινδουμένων μᾶλλον ὑποβρυχίους ποιεῖ, καὶ χυλεπώτερον ἀποπνίγει τοῦ Φαραώ, τοῦ μετὰ

ζηλεύεις εκείνους ἀλλὰ τὸν ἀφήνεις μόλις τὸν εἶδες καὶ τρέχεις διὰ νὰ παρακολουθήσης τὸν μῖμον¹ — ἔρχομαι πάλιν εἰς αὐτὰ πού ἔλεγα καὶ προηγουμένως. Καὶ ἀφήνεις τὸν Χριστὸν ἐνῶ τὸν βλέπεις ἐπάνω εἰς τὴν φάτνην, διὰ νὰ ἰδῆς γυναῖκας ἐπάνω εἰς τὴν σκηνήν. Διὰ πόσους κεραυνούς δὲν εἶναι ἄξια ὅλα αὐτά;

6. Εἶπέ μου. "Αν σοῦ ὑπέσχετο κάποιος ὅτι θὰ σὲ ὠδηγοῦσεν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ θὰ σοῦ ἔδειχνε τὸν βασιλέα εἰς τὸν θρόνον, θὰ ἐπροτιμοῦσες ἄραγε νὰ ἰδῆς τὸ θέαμα καὶ ὄχι τὰ ἀνάκτορα; Μολονότι καὶ ἀπὸ αὐτὰ βέβαια δὲν ἔχεις νὰ κερδίσης τίποτε. Ἐνῶ ἐδῶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν τράπεζαν ἀναβλύζει πυρίνη, πνευματικὴ πηγὴ, πού σὺ τὴν ἀφήνεις καὶ τρέχεις εἰς τὸ θέατρον, νὰ ἰδῆς γυναῖκας πού κολυμβοῦν καὶ ἐξευτελίζουν τὴν φύσιν των· ἀφήνεις τὸν Χριστὸν νὰ κάθεται κοντὰ εἰς τὴν πηγὴν. Διότι καὶ τώρα κάθεται κοντὰ εἰς τὸ πηγάδι, μόνον πού δὲν συνομιλεῖ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα ἀλλὰ μὲ ὀλόκληρον τὴν πόλιν· ἴσως ὅμως καὶ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα μόνον. Διότι καὶ τώρα δὲν στέκεται κοντὰ του κανεῖς· ἀλλὰ μὲ τὰ σώματά των μόνον οἱ μὲν, ἐνῶ οἱ δὲ οὔτε μὲ τὰ σώματα. Καὶ ὅμως αὐτὸς δὲν φεύγει ἀλλὰ μένει καὶ ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς νὰ πιῇ ὄχι νερὸ ἀλλὰ ἀγιωσύνην. Διότι προσφέρει τὰ ἅγια εἰς τοὺς ἁγίους. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν πηγὴν δὲν μᾶς δίδει νερὸ ἀλλὰ αἷμα ζωντανόν, πού εἶναι βέβαια σύμβολον θανάτου, ἔγινεν ὅμως αἰτία ζωῆς. Σὺ ὅμως ἄφησες τὴν πηγὴν τοῦ αἵματος, τὸ φρικτὸν ποτήριον, καὶ κατευθύνησαι πρὸς πηγὴν διαβολικὴν, διὰ νὰ ἰδῆς πόρνην πού κολυμβᾷ καὶ νὰ ὑπομείνης ἕνα ναυάγιον ψυχικόν. Διότι τὸ νερὸ ἐκεῖνο εἶναι πέλαγος ἀσελγείας, πού δὲν κάμνει τὰ σώματα νὰ βουλιάζουν ἀλλὰ προξενεῖ ψυχικὰ ναυάγια. Καὶ ἐκείνη μὲ γυμνὸν σῶμα κολυμβᾷ, ἐνῶ σὺ βουλιάζεις εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀσελγείας. Αὐτὸ εἶναι τὸ δίκτυον τοῦ διαβόλου· ὄχι αὐτοὺς πού εὐρίσκονται εἰς τὸ ὕδωρ ἀλλὰ ἐκείνους πού μολονότι κάθηνται ὑψηλὰ εἰς τὴν ὄχθην, τοὺς κάμνει νὰ βουλιάζουν εἰς τὸ νερὸ περισσότερο ἀπὸ ὅσους κυλίουται εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς πνίγει χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι τὸν Φαραῶ, πού

τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀρμάτων καταποντισθέντος τότε. Καὶ εἶγε ἦν ψυχὰς ἰδεῖν, πολλὰς ἂν ὑμῖν ἔδειξα ἐπιπλεύσας τοῖς ὕδασι τούτοις, ὥσπερ τῶν Αἰγυπτίων τότε τὰ σώματα.

Ἄλλὰ τὸ χαλεπώτερον ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι καὶ τέρψιν τὴν
5 τοιαύτην πανωλεθρίαν καλοῦσι, καὶ τὸ πέλαγος τῆς ἀπωλείας ἡδονῆς εὐριπον ὀνομάζουσι.

Καίτοιγε εὐκολώτερον ἂν τις τὸ Αἰγαῖον καὶ Τυρρῆνικὸν
παραδράμοι πέλαγος μετὰ ἀσφαλείας ἢ τὴν θεωρίαν ταύτην.
Πρῶτον μὲν γὰρ δι' ὅλης νυκτὸς προλαμβάνει τῇ προσδοκίᾳ τὰς
10 ψυχὰς ὁ διάβολος, εἶτα δείξας τὸ προσδοκηθέν, ἔδησεν εὐθέως
καὶ αἰχμαλώτους ἐποίησε. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ μὴ ἐμίγης τῇ πόρῃ,
καθαρὸς εἶναι νομίσης τῆς ἀμαρτίας· τῇ γὰρ προθυμίᾳ τὸ πᾶν
ἀπήρτισας. Εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ ἐπιθυμίας κατέχη, μείζονα τὴν
φλόγα ἀνῆψας· εἰ δὲ οὐδὲν πάσχεις πρὸς τὰ ὀρώμενα, μείζο-
15 νος κατηγορίας εἰ ἄξιος, ἑτέροις σκάνδαλον γινόμενος τῇ τῶν
θεαμάτων τούτων προτροπῇ, καὶ τὴν σεαυτοῦ καταισχύνων ὄ-
ψιν, καὶ μετὰ τῆς ὄψεως τὴν ψυχὴν.

Ἄλλὰ γὰρ ἵνα μὴ μόνον ἐπιτιμῶμεν, φέρε καὶ τρόπον ἐπι-
νοήσωμεν διορθώσεως. Τίς οὖν ὁ τρόπος ἔσται; Ταῖς γυναῖξιν
20 ὑμᾶς παραδοῦναι βούλομαι ταῖς ὑμετέροις, ἵνα αὐταὶ ὑμᾶς παι-
δεύσωσιν. Ἐδει γάρ, κατὰ τὸν τοῦ Παύλου νόμον, ὑμᾶς εἶναι
τοὺς διδασκάλους· ἐπειδὴ δὲ ἡ τάξις ἀντεστράφη διὰ τῆς ἀ-
μαρτίας, καὶ ἄνω μὲν τὸ σῶμα, κάτω δὲ ἡ κεφαλὴ γέγονε, κἂν
ταύτην ἐλώμεθα τὴν ὁδόν. Εἰ δὲ αἰσχύνῃ διδάσκαλον ἔχων γυ-
25 ναῖκα, φύγε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ δυνήσῃ ταχέως ἐπὶ τὸν θρόνον
ἀναβῆναι τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι δοθέντα. Ὡς ἕως ἂν πλημμελῆς,
οὐχὶ πρὸς γυναῖκα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλογά σε εὐτελέστερα
πέμπει ἡ Γραφή· καὶ οὐκ αἰσχύνεται τὸν λόγον τετιμημένον τῷ
μύρμηκι πέμπουσα μαθητήν. Οὐ γὰρ τῆς Γραφῆς τοῦτο κατηγο-

1. Ἡ διασκέδασις εἶναι τόπος ναυαγίου ὅπου αἱ ψυχαί, πτώματα τυμπανιαῖα, ἐπιπλέουν νεκραὶ καὶ ἄχρηστοι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδα-

κατεποντίσθη τότε μαζί με ἵππους καὶ ἄρματα. Καὶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἴδουµεν τὰς ψυχὰς, θὰ µᾶς ἐπαρουσίαζε νὰ ἐπιπλέουν ¹ εἰς τὰ νερὰ αὐτά, ὅπως τότε τὰ σώματα τῶν Αἰγυπτίων.

Τὸ τραγικώτερον ὅμως εἶναι τοῦτο· ὅτι τὴν γενικὴν αὐτὴν καταστροφὴν τὴν ἀποκαλοῦν διασκέδασιν καὶ τὴν θάλασσαν τῆς ἀπωλείας τὴν ὀνομάζουν πέλαγος τῆς ἡδονῆς.

Μολονότι εὐκολώτερον ἠμπορεῖ νὰ διαπλεύσῃ κανεὶς με ἀσφάλειαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸ Τυρρηρικὸν παρὰ νὰ προσπεράσῃ τὸ θέαµα τοῦτο. Πρῶτον, ὅλην τὴν νύκτα προετοιµάζει ὁ διάβολος τὰς ψυχὰς με τὴν προσδοκίαν· ἔπειτα παρουσιάζει εἰς αὐτὰς ὅ,τι ἐπροσδοκοῦσαν, τὰς δεσμεύει ἀμέσως καὶ τὰς αἰχμαλωτίζει. Μὴ νομίζῃς, ἐπειδὴ δὲν ἐπλησίασες τὴν πόρνην, ὅτι εἶσαι καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Μὲ τὴν ἐπιθυμίαν ὠλοκλήρωσες τὸ πρᾶγμα. Ἐὰν κατέχεσαι ἀπὸ ἐπιθυμίαν, ἔχεις ἀνάψει ἐντονωτέραν τὴν φλόγα. Ἄν ὅμως δὲν ἐπηρεάζεσαι καθόλου ἀπὸ ὅσα βλέπεις, εἶσαι ἄξιος μεγαλυτέρας κατηγορίας, ἐπειδὴ γίνεσαι σκάνδαλον διὰ τοὺς ἄλλους με τὴν προτροπὴν εἰς τὰ θεάµατα αὐτά, ἐξευτελίζεις τὴν ὄρασίν σου καὶ μαζί με τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ψυχὴν.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ κατηγοροῦµεν μόνον, ἐμπρὸς ἃς προτείνωµεν καὶ κάποιον τρόπον διορθώσεως. Ποῖος θὰ εἶναι ὁ τρόπος; Θέλω νὰ σᾶς παραδώσω εἰς τὰς γυναῖκας σας, διὰ νὰ σᾶς διδάξουν ἐκεῖναι. Ἐπρεπε κατὰ τὸν νόμον ποὺ ὀρίζει ὁ Παῦλος νὰ εἴσθε σεῖς οἱ διδάσκαλοι. Ἐπειδὴ ὅμως λόγῳ τῆς ἁμαρτίας ἢ τάξις ἔχει ἀντιστραφῆ καὶ εὐρέθη τὸ σῶµα ἐπάνω καὶ κάτω ἢ κεφαλὴ, ἃς ἀκολουθήσωµεν τοῦλάχιστον τὸν δρόµον αὐτόν. Ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς διδάσκαλον τὴν γυναῖκα σου, ἀπόφυγε τὴν ἁμαρτίαν καὶ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀναβῆς ταχέως εἰς τὸν θρόνον ποὺ σοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἔως ὅτου ἁμαρτάνῃς, ἡ Γραφὴ σὲ παραπέμπει ὄχι μόνον εἰς τὴν γυναῖκα ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα ζῶα μηδαµινά. Δὲν διστάζει νὰ παραπέμπῃ εἰς τὸν μύρμηγκα ὡς μαθητὴν ἐσένα ποὺ ἔχεις τιμηθῆ με λόγον.

1. τος. Εἰκὼν τραγικῆς ἐμπνεύσεως καὶ μεγαλείου.

ρία, ἀλλὰ τῶν οὕτω τὴν ἑαυτῶν εὐγένειαν προδιδόντων. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσομεν· καὶ νῦν μὲν σε τῇ γυναικὶ παραδώσομεν· ἂν δὲ ταύτης καταφρονήσης, καὶ εἰς τὸν τῶν ἀλόγων διδασκαλεῖον ἀποστελοῦμεν, καὶ δείξομεν πόσοι μὲν ὄρνιθες, πόσοι δὲ ἰχθύες, πόσα δὲ τετράποδα καὶ ἔρπετὰ σοῦ σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα φαίνεται. Εἰ δὲ αἰσχύνῃ τὴν σύγκρισιν καὶ ἐρυθριᾷς, ἀνάβηθι πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν, καὶ τὸ τῆς γεέννης πέλαγος καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ποταμὸν φύγε, τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ κολυμβήθραν. Αὕτη γὰρ ἡ κολυμβήθρα ἐκείνο τὸ πέλαγος
10 προξενεῖ, καὶ τὴν ἄβυσσον ἐκείνην ἀνάπτει τῆς φλογός.

7. Εἰ γὰρ «ὁ ἐμβλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν»· ὁ καὶ γυμνὴν ἀναγκαζόμενος ἰδεῖν, πῶς οὐ μυριάκις αἰχμάλωτος γίνεται; Οὐχ οὕτως ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε κατακλυσμὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπώλεσε γένος, ὡς αὐταὶ αἰ νηχόμενα
15 ἅπαντας ἐκεῖ μετὰ πολλῆς ἀποπνίγουσι τῆς αἰσχύνῃς. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ ὑετός, εἰ καὶ θάνατον εἰργάσατο σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς κακίαν ἀνέκοψεν· οὗτος δὲ τοῦναντίον ποιεῖ, τῶν σωμάτων μενόντων, τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσιν. Ὑμεῖς δὲ ὅταν μὲν προεδρίας ἢ λόγος, ἀξιούτε τῆς οἰκουμένης προκαθῆσθαι πάσης, ἐ-
20 πειδὴ πρώτη ἡ πόλις ἡμῶν τὸ τῶν Χριστιανῶν ἀνεδήσατο ὄνομα· ἐν δὲ τῷ τῆς σωφροσύνης ἀγῶνι καὶ τῶν ἀγροικοτέρων πόλεων ἔλαττον φέροντες οὐκ αἰσχύνεσθε;

Ναί, φησί· καὶ τί κελεύεις ποιεῖν; Τὰ ὄρη καταλαμβάνειν καὶ μοναχοὺς γίνεσθαι;

25 Διὰ γὰρ τοῦτο στένω, ὅτι μόνοις ἐκείνοις ἠγεῖσθε ἀρμόζειν κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην· καίτοιγε ὁ Χριστὸς κοινούς τοὺς νόμους ἔθηκε. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, «Ἐάν τις ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι», οὐ τῷ μονάζοντι λέγει, ἀλλὰ καὶ τῷ γυναικα

1. Ματθ. 5, 28.

2. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων κεφ. 11, 26 ἀναγράφεται· «Ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανόν, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς».

Δὲν ἀφορᾷ τὴν Γραφὴν ἢ κατηγορία αὐτὴ, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ προδίδουν ἔτσι τὴν εὐγένειάν των. Αὐτὸ θὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς τώρα· θὰ σὲ παραδώσωμεν εἰς τὴν γυναῖκα σου. Καὶ ἂν τὴν περιφρονήσης θὰ σὲ παραπέμψωμεν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ἀλόγων ζώων καὶ θὰ σοῦ δείξωμεν πόσα πουλιά, πόσα εἶδη ἰχθύων, πόσα τετράποδα καὶ ἔρπετὰ εἶναι σεμνότερα καὶ φρονιμώτερά σου. Ἐντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις διὰ τὴν σύγκρισιν, ὑψώσου εἰς τὸ ὕψος τῆς εὐγενείας σου, ἀπόφυγε τὸ πέλαγος τῆς γεέννης καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός, τὸ λουτρὸν τοῦ θεάτρου. Διότι αὐτὸ τὸ λουτρὸν προκαλεῖ τὸ πέλαγος ἐκεῖνο καὶ ἀνάπτει ἐκείνην τὴν ἄβυσσον τῆς φλογός.

7. Ἐν «ὁ ἐμβλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσεν»¹ αὐτὸς ποὺ ἀναγκάζεται νὰ τὴν ἰδῆ γυμνήν, πῶς δὲν γίνεται ἀπαίρους φορὰς αἰχμάλωτός της; Δὲν ἐξηφάνισε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὁ κατακλυσμός ἐπὶ Νῶε, ὅπως δηλαδὴ αὐταὶ ποὺ κολυμβοῦν, πνίγουν ἐκεῖ τοὺς θεατάς των μὲ πολλὸν ἐξευτελισμόν. Διότι ἡ νεροποντὴ ἐκείνη, μολονότι ἐπροξένησε τὸν θάνατον τοῦ σώματος, ἐσταμάτησεν ὅμως τὴν κακίαν τῆς ψυχῆς· αὐτὴ ἐδῶ κάμνει τὸ ἀντίθετον· ἀφήνει τὰ σώματα καὶ καταστρέφει τὴν ψυχὴν. Ἐνῶ σεις ὅταν γίνεται λόγος διὰ πρωτοκαθεδρίαν, ἔχετε τὴν ἀξίωσιν νὰ εἴσθε οἱ πρωτοκάθεδροι τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὴ ἡ πόλις μας πρώτη ἐδέχθη τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν². Δὲν ἐντρέπεσθε ὅμως νὰ εἴσθε εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς σωφροσύνης κατώτεροι ἀπὸ τὰς πιὸ καθυστερημένας πόλεις.

-Ναί, λέγει. Καὶ τί μᾶς συμβουλεύεις νὰ κάμωμεν; Νὰ τάρωμεν τὰ βουνὰ καὶ νὰ γίνωμεν μοναχοί;

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς στενάζω, ἐπειδὴ νομίζετε ὅτι εἰς αὐτοὺς μόνον ἀρμόζει ἡ κοσμιότης καὶ ἡ σωφροσύνη, ἂν καὶ ὁ Χριστὸς ἔθεσε κοινούς τοὺς νόμους δι' ὅλους. Διότι ὅταν λέγη· «Ἐάν τις ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι»³ δὲν ἀπευθύνεται μόνον εἰς τὸν μοναχὸν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει

3. Ματθ. 5, 28

ἔχοντι· καὶ γὰρ τὸ ὄρος ἐκεῖνο τότε πάντων τῶν τοιούτων πε-
πληρωμένον ἦν»·

Ἐννόησον τοίνυν ἐκεῖνο τὸ θέατρον, καὶ μίσησον τοῦτο
τὸ διαβολικόν, καὶ μὴ καταγνῶς τοῦ λόγου βαρύτητα. Οὐδὲ
5 γὰρ κωλύω γαμεῖν, οὐδὲ ἐμοδίζω τέρπεσθαι· ἀλλὰ μετὰ σω-
φροσύνης τοῦτο βούλομαι γίνεσθαι, οὐ μετὰ αἰσχύνης καὶ κα-
τηγορίας καὶ μυρίων ἐγκλημάτων. Οὐ νομοθετῶ τὰ ὄρη καταλαμ-
βάνειν καὶ τὰς ἐρημίας, ἀλλὰ χρηστὸν εἶναι καὶ ἐπιεικῆ καὶ σώ-
φρονα, μέσην οἰκοῦντα τὴν πόλιν. Καὶ γὰρ πάντα ἡμῖν τὰ τῶν
10 νόμων κοινὰ πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἐστὶ, πλὴν τοῦ γάμου· μᾶλ-
λον δὲ καὶ ἐν τούτῳ κελεύει ὁ Παῦλος ἐν ἅπασιν ἐξισουῆσθαι
αὐτοῖς λέγων· «Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τοῦτο, ἵνα
καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν».

Ὡστε, φησὶν, οὐ κελεύω τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κατα-
15 λαμβάνειν· ἐβουλόμην μὲν γάρ, διὰ τὸ τὰς πόλεις μιμῆσθαι τὰ
ἐν Σοδόμοις γινόμενα· πλὴν οὐκ ἀναγκάζω τοῦτο. Μένε οἰκίαν
ἔχων καὶ παιδιά καὶ γυναῖκα· ἀλλὰ μὴ ὕβριζε τὴν γυναῖκα,
μηδὲ παραδειγματίζε τὰ παιδιά, μηδὲ εἰσήγαγε εἰς τὴν οἰκίαν
τὴν ἀπὸ τῶν θεάτρων λύμην. Οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος,
20 «Ὁ ἀνὴρ οὐκ ἐξουσιάζει τοῦ ἰδίου σώματος, ἀλλ' ἡ γυνή»· καὶ
κοινούς ἀμφοτέροις τιθέντος νόμους; Σὺ δέ, ἂν μὲν εἰς ἐκκλη-
σίαν συνεχῶς ἐμβάλλη ἡ γυνή, βαρὺς κατήγορος γίνῃ· αὐτὸς δὲ
εἰς θέατρα διημερεύων, οὐχ ἡγῆ κατηγορίας ἄξιος εἶναι· ἀλλὰ
περὶ μὲν τὴν τῆς γυναικὸς σωφροσύνην οὕτως εἰ ἀκριβής, ὡς
25 καὶ περιττὸς εἶναι καὶ ἄμετρος, καὶ μηδὲ τὰς ἀναγκαίας ἐξό-
δους συγχωρεῖν· σαυτῷ δὲ νομίζεις πάντα ἐξεῖναι. Ἄλλ' οὐκ ἐ-
πιτρέπει σοι Παῦλος, ὁ καὶ τῇ γυναικὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν δι-
δούς, καὶ γάρ· «Τῇ γυναικί», φησὶν, «ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην
τιμὴν ἀποδιδότω». Ποία οὖν αὕτη ἡ τιμή, ὅταν ἐν τοῖς και-

1. Α' Κορ. 7, 29.

2. Α' Κορ. 7, 4.

3. Α' Κορ. 7, 3.

γυναῖκα. Διότι τὸ ὄρος ἐκεῖνο τότε ἦτο γεμᾶτο ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς ἀνθρώπους.

Κατανόησε λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ θέατρον καὶ μίσησε τὸ διαβολικὸν τοῦτο καὶ μὴ καταδικάσης ὡς βαρύν τὸν λόγον. Δὲν ἀπαγορεύω τὸν γάμον, οὔτε ἐμποδίζω νὰ διασκεδάζετε. Θέλω ὅμως νὰ γίνεται τοῦτο μὲ σωφροσύνην, ὄχι νὰ συνεπάγεται ἐξευτελισμὸν καὶ κατηγορίαν καὶ ἀπείρους κακὰς συνεπείας. Δὲν θέτω νόμον νὰ ἀποχωρῆτε εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρήμους ἀλλὰ νὰ εἴσθε ἠθικοί, μετριοπαθεῖς, σώφρονες καὶ νὰ κοινοκῆτε εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Ὅλοι οἱ νόμοι εἶναι κοινοὶ ἀνάμεσα εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς μοναχοὺς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν γάμον. Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὀρίζει, νὰ ἐξισωνώμεθα πρὸς αὐτούς, μὲ τοὺς λόγους· «Παράγει γὰρ τὸ σκῆμα τοῦ κόσμου τούτου, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν»¹.

Ὡστε δὲν προτρέπω νὰ ἔλθετε εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν. Βεβαίως καὶ θὰ τὸ ἤθελα τοῦτο, ἐπειδὴ αἱ πόλεις ἀντιγράφουν ὅσα ἔγιναν εἰς τὰ Σόδομα. Δὲν σᾶς ὑποχρεώνω ὅμως εἰς τοῦτο. Μένε εἰς τὸ σπίτι σου μὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά σου ἀλλὰ μὴ προσβάλλης τὴν γυναῖκα, μήτε νὰ ἐξευτελίσης τὰ παιδιά σου, μήτε νὰ φέρης εἰς τὸ σπίτι τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ θεάτρου. Δὲν ἀκούεις ποῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Ὁ ἀνὴρ οὐκ ἐξουσιάζει τοῦ ἰδίου σώματος ἀλλ' ἢ γυνή»² καὶ θέτει νόμους κοινούς καὶ διὰ τοὺς δύο; Σὺ ὅμως, ἂν ἡ σύζυγός σου εἰσέρχεται συνεχῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, γίνεσαι δριμύς κατήγορός της· ὁ ἴδιος ὅμως, μολονότι περνᾷς τὴν ἡμέραν σου εἰς τὸ θέατρον, δὲν θεωρεῖς τὸν ἑαυτὸν σου ἄξιον κατηγορίας. Ἄλλὰ διὰ τὴν σωφροσύνην τῆς γυναικὸς εἶσαι τόσον λεπτολόγος, ὥστε γίνεσαι σχολαστικὸς καὶ ὑπερβολικὸς καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπεις οὔτε τὰς πλέον ἀπαραιτήτους ἐξόδους· εἰς τὸν ἑαυτὸν σου ὅμως νομίζεις ὅτι ὅλα ἐπιτρέπονται. Δὲν σοῦ τὰ ἐπιτρέπει ὅμως ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος δίνει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν γυναῖκα. Μᾶς λέγει· «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδιδότω»³. Ποῦ εἶναι λοιπὸν αὕτη

ρίοις αὐτὴν ὑβρίζης, καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ταῖς πόρνοις παρέ-
 χης; Τὸ γὰρ σὸν ἐκείνης σῶμά ἐστιν· ὅταν θορύβους καὶ πο-
 λέμους εἰσάγῃς εἰς τὴν οἰκίαν; ὅταν τοιαῦτα ποιῆς ἐν ἀγορᾷ, ἃ
 διηγούμενος ἐν οἰκίᾳ κατασχύνεις μὲν τὴν ἀκούουσαν γυναῖκα,
 5 αἰσχύνεις δὲ τὴν παροῦσαν θυγατέρα, καὶ πρό γε ἐκείνων σαυ-
 τόν; Ἀνάγκη γὰρ ἢ σιγᾶν ἢ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν, ἐφ' οἷς καὶ
 τοὺς οἰκέτας μαστίζεσθαι δίκαιον. Τίνα οὖν ἔξεις ἀπολογίαν,
 εἰπέ μοι, ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν, ταῦτα βλέπων μετὰ πολλῆς τῆς
 σπουδῆς; ἃ μηδὲ διηγῆσασθαι ἀνεκτόν, ταῦτα πάντων προτι-
 10 θείς;

Τέως μὲν οὖν, ὥστε μὴ γενέσθαι φορτικώτερος, ἐνταῦθα
 καταλύσω τὸν λόγον. Ἐὰν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμείνητε, ὀξύτερον
 τὸ σιδήριον ποιήσας, βαθυτέραν δώσω τὴν τομὴν· καὶ οὐ παύ-
 σομαι, ἕως ἂν διασκεδάσας τοῦ διαβόλου τὸ θέατρον, καθαρὸν
 15 ποιήσω τῆς Ἐκκλησίας τὸν σύλλογον. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς πα-
 ρούσης αἰσχύνῃς ἀπαλλαγησόμεθα, καὶ τὴν μέλλουσαν καρπω-
 σόμεθα ζωὴν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

ἢ τιμή, ὅταν τὴν προσβάλλῃς εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ διαθέτης τὸ σῶμα τῆς εἰς τὰς πόρνas; Διότι τὸ σῶμα σου εἶναι ἰδικόν τῆς. Ὅταν εἰσάγῃς εἰς τὸ σπίτι σου ταραχὰς καὶ μάχας. Ὅταν κάμῃς τέτοια πράγματα εἰς τὴν ἀγοράν, ποῦ ὅταν τὰ διηγῆσαι μόνον εἰς τὸ σπίτι, γεμίζεις ἀπὸ ἐντροπὴν τὴν γυναικῶν σου ποῦ σὲ ἀκούει καὶ τὴν θυγατέρα σου ποῦ εἶναι ἐκεῖ, καὶ ποῦ ἐξευτελίζεις τὸν ἑαυτὸν σου πρὶν ἀπὸ αὐτά; Εἶναι ἀνάγκη ἢ νὰ σιωπᾶς ἢ νὰ μὴ κάμῃς τὰς ἀσχημίας αὐτάς, διὰ τὰς ὁποίας καὶ οἱ ὑπηρέται ἀκόμη πρέπει νὰ μαστιγώνωνται. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀπολογηθῆς, εἰπέ μου, ὅταν, αὐτὰ ποῦ μήτε νὰ τὰ ἀναφέρῃς δὲν εἶναι ὠραῖον, τὰ παρακολουθῆς μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον; Ὅταν, αὐτὰ ποῦ δὲν εἶναι ἀνεκτὸν νὰ διηγῆσαι, τὰ προτιμᾶς ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα;

Πρὸς τὸ παρὸν λοιπὸν, διὰ νὰ μὴ γίνω πολὺ φορτικός, σταματῶ ἐδῶ τὰ λόγια μου. Ἐάν ὅμως δείξετε ἐπιμονὴν εἰς τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἀκονήσω περισσότερο τὴν μάχαιραν, θὰ κάμω βαθυτέραν τὴν τομὴν. Καὶ δὲν θὰ σταματήσω, ἕως ὅτου διασκορπίσω τὸ θέατρον τοῦ διαβόλου, καταστήσω καθαρὰν τὴν συνάθροισιν τῆς ἐκκλησίας. Διότι ἔτσι θὰ ἀπαλλαγούμεν καὶ ἀπὸ τὸ παρὸν αἴσχος καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὴν μελλοντικὴν ζωὴν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η'
Ματθ. 2, 11 - 15

Καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ· καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ 5 ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσόν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν».

1. Πῶς οὖν φησιν ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον ἦν; Ὅτι τεκοῦσα μὲν εὐθέως αὐτὸ κατέκλινεν ἐκεῖ· ἅτε γὰρ πολλῶν συνιόντων διὰ τὴν ἀπογραφὴν, οὐκ ἦν οἰκία ἐυρεῖν· ὅπερ οὖν 10 καὶ ὁ Λουκᾶς ἐπισημαίνεται λέγων «ὅτι διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον, ἀνέκλινεν αὐτόν». Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνείλετο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν. Ὁμοῦ τε γὰρ ἀπέβη τῆς Βηθλεέμ, καὶ τὰς ὠδίνας ἔλυσεν· ἵνα μάθῃς κἀντεῦθεν τὴν οἰκονομίαν πᾶσαν, ἃ καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχε ταῦτα ἐγίνετο, ἀλλὰ κατὰ πρόνοιάν τινα 15 θείαν καὶ προφητείας ἀκολουθίαν ταῦτα πάντα ἐπληροῦτο.

Ἄλλὰ τί τὸ πείσαν αὐτοὺς προσκυνῆσαι; Οὔτε γὰρ ἡ Παρθένος ἐπίσημος ἦν, οὔτε ἡ οἰκία περιφανής, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὀρωμένων ἱκανὸν ἐκπληῆξαι καὶ ἐπισπάσασθαι. Οἱ δὲ οὐ μόνον προσκυνοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, δῶ- 20 ρα προσάγουσι, καὶ δῶρα οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ ὡς Θεῷ. Ὁ γὰρ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα τούτου σύμβολον ἦν. Τί οὖν τὸ πείσαν αὐτούς; Τὸ παρασκευάσαν οἴκοθεν ἀναστῆναι καὶ τοσαύτην ἐλθεῖν ὁδόν· τοῦτο δὲ ἦν ὁ τε ἀστήρ, καὶ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένη τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἔλλαμψις, κατὰ μικρὸν αὐτοὺς πρὸς τὴν 25 τελειοτέραν ὁδηγοῦσα γνώσιν. Οὐδὲ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τῶν

ΟΜΙΛΙΑ Η΄ Ματθ. 2, 11 - 15.

«Καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτῶν· καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν».

1. Πῶς λοιπὸν διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐκοίτετο εἰς τὴν φάτνην. Μόλις ἐγέννησεν, τὸ ἐξάπλωσεν ἀμέσως ἐκεῖ. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὔρουν σπῆτι, ἐπειδὴ εἶχαν συγκεντρωθῆ πολλοὶ ἐξ' αἰτίας τῆς ἀπογραφῆς. Τοῦτο ὑπογραμμίζει καὶ ὁ Λουκᾶς ὅταν λέγῃ ὅτι, «Διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον, ἀνέκλινεν αὐτὸν»¹. Ἐπειτα τὸν ἐσήκωσε καὶ τὸν ἐκράτησεν εἰς τὰ γόνατά της. Ἡ ἄφιξις εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἐσήμανε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐγκυμοσύνης. Ἀντιλαμβανόμεθα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν θεῖαν οἰκονομίαν εἰς τὸ σύνολόν της· τί ἔγινε δηλ. καὶ ὅτι δὲν ἔγινεν ἀπλῶς καὶ τυχαίως, ἀλλὰ ἐξεπληροῦντο ὅλα σύμφωνα μὲ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ ἀκολουθίαν προφητειῶν.

Τί ἦτο ὁμως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔκαμε νὰ προσκυνήσουν; Οὔτε ἡ Παρθένος ἦτο ἀπὸ ἀνωτέραν τάξιν οὔτε ὁ οἶκος της περιφανῆς οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἔβλεπαν ἦτο ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκπληξιν καὶ νὰ προσελκύσῃ. Καὶ αὐτοὶ ὄχι μόνον προσκυνοῦν ἀλλὰ καὶ ὅταν ἦνοιξαν τὰ θησαυροφυλάκια των, προσφέρουν δῶρα, ὄχι ὅπως κάνομεν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὅπως εἰς Θεόν. Σύμβολόν του ὁ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα. Τί ἦτο λοιπὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον τοὺς ἔπεισε νὰ ξεκινήσουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ νὰ διανύσουν τόσον δρόμον; Ἦτο τὸ ἄστρον καὶ ὁ φωτισμὸς, τὸ ὁποῖον ἐστειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸ πνεῦμα των καὶ τοὺς ὠδηγοῦσεν ὅλο καὶ περισσότερον εἰς τελειότεραν γνῶσιν. Ἐὰν δὲν ἦτο τοῦτο, δὲν θὰ ἔ-

φαινομένων εὐτελῶν ὄντων ἀπάντων, τοσαύτην ἐπεδείξαντο τιμὴν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν μέγα ἐκεῖ, ἀλλὰ φάτνη καὶ καλύβη καὶ μήτηρ πτωχή· ἵνα γυμνήν τῶν μάγων ἴδῃς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ μάθῃς ὅτι οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῶ, ἀλλ' ὡς Θεῷ
 5 προσήεσαν καὶ εὐεργέτη. Διόπερ οὐδενὶ τῶν ὀρωμένων ἔξωθεν ἐσκανδαλίζοντο, ἀλλὰ καὶ προσεκύνουν καὶ δῶρα προσήγον, τῆς μὲν Ἰουδαϊκῆς ἀπηλλαγμένα παχύτητος· οὐδὲ γὰρ πρόβατα καὶ μόσχους ἔθυσαν· τῆς δὲ ἐκκλησιαστικῆς ἐγγὺς ὄντα φιλοσοφίας· ἐπίγνωσιν γὰρ καὶ ὑπακοὴν καὶ ἀγάπην αὐτῷ προσήγον.
 10 «Χρηματισθέντες δὲ κατ' ὄναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδη, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν». Θεὰ κἀντεῦθεν τὴν πίστιν αὐτῶν, πῶς οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλ' εἰσὶν εὐήνιοι καὶ εὐγνώμονες, καὶ οὐ θορυβοῦνται οὐδέ διαλογίζονται πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες· Καὶ μὴν εἰ μέγα τὸ παιδίον ἐστὶ τοῦτο
 15 καὶ ἔχει τινὰ ἰσχύν, τίς χρεῖα φυγῆς καὶ λαθραίας ἀναχωρήσεως; Καὶ τί δήποτε φανερώς ἐλθόντας ἡμᾶς καὶ μετὰ παρρησίας, καὶ πρὸς δῆμον τοσοῦτον καὶ πρὸς βασιλέως μανίαν σταντας, ὡς δραπέτας καὶ φυγάδας ἐκπέμπει ὁ ἄγγελος τῆς πόλεως; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων οὔτε εἶπον, οὔτε ἐνειόησαν. Τοῦτο γὰρ μά-
 20 λιστα πίστεως, τὸ μὴ ζητεῖν εὐθύνας τῶν προστεταγμένων, ἀλλὰ πείθεσθαι τοῖς ἐπιταττομένοις μόνον.

«Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται τῷ Ἰωσήφ κατ' ὄναρ, λέγων· Ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον». Ἄξιον
 25 ἐνταῦθα διαπορηῆσαι καὶ ὑπὲρ τῶν μάγων καὶ ὑπὲρ τοῦ παιδίου· Εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι μὴ ἐθορυβήθησαν, ἀλλὰ μετὰ πίστεως πάντα ἐδέξαντο, ἡμᾶς ἄξιον ζητῆσαι διατί μὴ παρόντες σώζοντα ἐκεῖνοι καὶ τὸ παιδίον, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς Περσίδα, τὸ δὲ εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύεται μετὰ τῆς μητρός;

δειχναν βεβαίως τόσον σεβασμὸν εἰς πράγματα, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο ἀσήμαντα. Διὰ τοῦτο κανένα ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δὲν ἦτο μέγα ἐκεῖ· ἡ φάτνη, ἡ καλύβη, ἡ πτωχὴ μητέρα. Ἔτσι βλέπομεν καθαρὰν τὴν διάθεσιν τῶν μάγων καὶ ἀντιλαμβάνόμεθα ὅτι δὲν τὸν ἐπλησίαζαν ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον ἀλλὰ ὡς Θεὸν καὶ εὐεργέτην. Διὰ τοῦτο κανένα ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πρὸς ἔβλεπαν δὲν τοὺς ἐσκανδάλιζεν. Ἀλλὰ τὸν ἐπροσκυνοῦσαν καὶ τοῦ ἐπρόσφεραν δῶρα ἀπηλλαγμένα ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν προσήλωσιν εἰς τὰ ὑλικά. Διὰ τοῦτο δὲν ἐθυσίαζαν πρόβατα καὶ μόσχους. Τὰ δῶρα τῶν εἶχον τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος· τοῦ ἐπρόσφεραν ἐπίγνωσιν, ὑπακοήν, ἀγάπην.

«Χρηματισθέντες δὲ κατ' ὄναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδη, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν». Πρόσεξε καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν πίστιν τῶν· δὲν ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλὰ εἶναι πειθήνιοι καὶ γεμᾶτοι εὐγνωμοσύνην. Δὲν τaráσσονται, οὔτε κάμνουν μέσα τῶν τὴν σκέψιν· Ἐὰν εἶναι μέγα τοῦτο τὸ παιδί καὶ ἔχη κάποιαν δύναμιν, τί χρειάζονται ἡ φυγὴ καὶ ἡ μυστικὴ ἀναχώρησις; Καὶ διατί, ἐνῶ ἦλθαμεν φανερά καὶ μὲ θάρρος καὶ ἐστάθημεν ἐμπρὸς εἰς τόσον λαὸν καὶ τὴν μανίαν τοῦ βασιλέως, μᾶς ἐκβάλλει ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὴν πόλιν ὡς δραπέτας καὶ φυγάδας; Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε ἐξέφρασαν οὔτε ἀνελογίσθησαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις πίστεως· νὰ μὴ ζητᾶς τὸ νόημα τῆς διαταγῆς, ἀλλὰ νὰ πείθεσαι μόνον εἰς αὐτήν.

«Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται τῷ Ἰωσήφ κατ' ὄναρ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον». Ἀξίζει ἐδῶ νὰ διατυπωθῇ ἡ ἀπορία καὶ διὰ τοὺς μάγους καὶ διὰ τὸ παιδί. Διότι ἐὰν ἐκεῖνοι δὲν ἐταράχθησαν, ἀλλὰ ἐδέχθησαν τὰ πάντα μὲ πίστιν, ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν ἡμεῖς, διατί δὲν σώζονται καὶ ἐκεῖνοι καὶ τὸ παιδί χωρὶς νὰ φύγουν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἀναχωροῦν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἐκεῖνο φυγαδεύεται μὲ τὴν μητέρα του εἰς τὴν Αἴγυπτον;

Ἄλλὰ τί; Ἐδει αὐτὸν ἐμπεσεῖν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἡρώδου, καὶ ἐμπεσόντα μὴ κατακόπτεσθαι; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐνομίσθη σάρκα ἀνειληφέναι οὐκ ἂν ἐπιστεύθη τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ τούτων γινομένων, καὶ πολλῶν ἀνθρωπίνων οἰ-
 5 κονομουμένων, ἐτόλμησάν τινες εἰπεῖν ὅτι μῦθος ἢ τῆς σαρκὸς ἀνάληψις, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσον ἀσεβείας, εἰ πάντα θεοπρεπῶς καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἔπραττε; Τοὺς δὲ μάγους ἐκπέμπει ταχέως, ὁμοῦ μὲν διδασκάλους ἀποστέλλων τῇ Περσῶν χώρα, ὁμοῦ δὲ ἐκκόπτων τοῦ τυράννου τὴν μανίαν,
 10 ἵνα μάθῃ ὅτι ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖ πράγμασι, καὶ τὸν θυμὸν σβέσῃ, καὶ τῆς ματαιοπονίας ἑαυτὸν ἀπαγάγῃ ταύτης. Οὐ γὰρ δὴ τὸ μετὰ παρρησίας περιγίνεσθαι τῶν ἐχθρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετ' εὐκολίας αὐτοὺς ἀπατᾶν, τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἄξιον. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἠπάτησε,
 15 καὶ δυνάμενος φανερώς τὸν ἐκείνων πλοῦτον εἰς τὰς τῶν Ἑβραίων μεταστῆσαι χεῖρας, λάθρα καὶ μετὰ ἀπάτης τοῦτο κελεύει ποιεῖν, ὅπερ οὐκ ἔλαττον τῶν ἄλλων σημείων φοβερὸν, αὐτὸν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἐποίησεν.

2. Οἱ γοῦν Ἀσκαλωνῖται καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, ἠνίκα τὴν
 20 κιβωτὸν ἔλαβον, καὶ πληγέντες λοιπὸν παρήνουν τοῖς οἰκείοις μὴ πολεμεῖν, μηδὲ ἐξ ἐναντίας ἴστασθαι, μετὰ τῶν ἄλλων θαυμάτων καὶ τοῦτο εἰς μέσον ἤγον λέγοντες· «Ἴνα τί βαρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, καθὼς ἐβάρυνεν Αἴγυπτος καὶ Φαραώ; Οὐχ ὅτε ἐνέπαιξεν αὐτοῖς, τότε ἐξαπέστειλε τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἀπῆλ-
 25 θον». Ταῦτα δὲ ἔλεγον, τῶν ἄλλων σημείων τῶν φανερώς γενο-

1. Ὑπεστηρίχθη ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε πραγματικὸν ἀλλὰ φαινομενικὸν σῶμα. Οἱ δεχόμενοι τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἠρνοῦντο τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου εἰς τὸν Χριστόν. Ἡ αἵρετικὴ αὐτὴ διδασκαλία τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων λέγεται δοκητισμὸς καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς δοκηταί, διότι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχε κατὰ δόκησιν καὶ ὄχι πραγματικῶς.

2. Ἀσκάλων ἦτο ἀκμαιοτάτη παραλιακὴ πόλις τῶν Φιλισταίων μεταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου, κέντρον λατρείας τῆς συριακῆς θεᾶς Ἀταργάτιος. Ἀρχικῶς διετέθη ἐχθρικῶς ἐναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κατὰ τῆς πόλεως αὐ-

Τί ἔπρεπε ἀλήθεια νὰ γίνῃ; Νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἑρώδου καὶ παρ' ὅλον τοῦτο νὰ μὴ φονευθῆ; Δέν θὰ ἐγίνετο πιστευτὸν ὅτι ἔλαβε σάρκα, θὰ ὑπῆρχε δυσπιστία ἐμπρὸς εἰς τὸ μέγεθος τῆς οἰκονομίας. Διότι ἐὰν μερικοὶ ἐτόλμησαν νὰ εἰποῦν ὅτι ἦτο μῦθος¹ ἢ πρόσληψις τῆς σαρκὸς παρ' ὅλον ὅτι ἐγιναν ταῦτα καὶ πολλὰ οἰκονομήθησαν, ὅπως ἀρμόζει εἰς ἀνθρώπους, σκεφθῆτε εἰς ποίαν μεγάλην ἀσέβειαν θὰ ἐξέπιπταν, ἐὰν τὰ ἔπραττεν ὅλα ὅπως ἀρμόζει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμίν του; Ταχέως στέλλει τοὺς μάγους, διὰ νὰ τοὺς κάμῃ διδασκάλους εἰς τὴν περσικὴν χώραν καὶ διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν μανίαν τοῦ τυράννου. Διὰ νὰ μάθῃ ὅτι ἐπιχειρεῖ τὰ ἀκατόρθωτα, νὰ πνίξῃ τὸν θυμὸν του καὶ νὰ σταματήσῃ τὴν ματαίαν προσπάθειαν. Διότι δέν εἶναι ἄξιον τῆς δυνάμεώς του νὰ νικᾷ μόνον φανερά τοὺς ἐχθροὺς του ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τοὺς ἐξαπατᾷ εὐκόλως. Ὁμοίως ἐξηπάτησε καὶ τοὺς Αἰγυπτίους πρὸς χάριν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐνῶ ἤμποροῦσε νὰ μεταφέρῃ φανερά τὸν πλοῦτον τους εἰς τὰ χέρια τῶν Ἑβραίων, ὀρίζει νὰ γίνῃ τοῦτο κρυφίως καὶ μὲ ἀπάτην, καὶ τοῦτο τὸν κάμνει φοβερὸν εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, καθόλου ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι τὰ ἄλλα σημεῖα.

2. Οἱ Ἀσκαλωνῖται² λοιπὸν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, ὅταν ἐπῆραν τὴν κιβωτόν, καὶ δεχθέντες ἐπίθεσιν παρακινουῦσαν τοὺς ἰδικούς των νὰ μὴ πολεμοῦν καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀντιμετωπίζουν, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα θαύματα ἀνέφεραν καὶ τοῦτο καὶ ἔλεγον· «Ἴνα τί βαρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν καθὼς ἐβάρυνεν Αἴγυπτος καὶ Φαραώ; Οὐχ ὅτε ἐνέπαιξεν αὐτοῖς, τότε ἐξαπέστειλε τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἀπῆλθον;»³, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι δέν ἦτο μικρότερον

τῆς, πάντοτε ἐχθρικῶς διακειμένης κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐπροφήτευσαν οἱ προφῆται Ἰερεμίας (29, 7), Ἀμῶς (1, 8), Σοφονίας (2, 4 - 7) καὶ Ζαχαρίας (9, 5) (Α' Βασιλ. 6, 6).

3. Α', Βασ. 6, 6.

μένων οὐκ ἔλαττον καὶ τοῦτο νομίζοντες εἶναι, εἰς τὴν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς μεγαλωσύνης ἀπόδειξιν.

Ὁ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν, ἱκανὸν ἐκπλήξαι τὸν τύραννον. Ἐννόησον γὰρ οἷα πάσχεις εἰκὸς ἦν τὸν Ἡρώδη, καὶ
 5 πῶς ἀποπνίγεσθαι, ἀπατηθέντα παρὰ τῶν μάγων καὶ οὕτω καταγελασθέντα. Τί γάρ, εἰ μὴ γέγονε βελτίων; Οὐ τοῦ ταῦτα οἰκονομήσαντος ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου μανίας ἢ ὑπερβολή, μηδὲ τοῖς δυναμένοις αὐτὸν παραμυθήσασθαι καὶ ἀποστήσαι τῆς πονηρίας εἶκοντος, ἀλλ' ἐπεξιόντος περαιτέρω,
 10 ἵνα καὶ χαλεπωτέραν δέξηται δίκην τῆς τοιαύτης ἀνοίας. Καὶ τίνος ἕνεκέν φησιν, «Εἰς Αἴγυπτον τὸ παιδίον πέμπεται»; Μάλιστα μὲν καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς τὴν αἰτίαν εἶρηκεν. Ἴνα πληρωθῆ γάρ, φησίν, «Ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου»· ἅμα δὲ καὶ χρηστῶν προοίμια λοιπὸν ἐλπίδων τῇ οἰκουμένῃ
 15 προανεφωνεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ Βαβυλῶν καὶ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς γῆς ἀπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμένοι, ἐκ προοιμίων δεικνύς ὅτι ἀμφοτέρας διορθώσεται καὶ βελτίους ποιήσει, καὶ πείθων διὰ τούτων καὶ περὶ τῆς ὅλης οἰκουμένης τὰ χρηστὰ προσδοκᾶν, τῇ μὲν τοὺς μάγους ἀπέστειλε, τῇ δὲ
 20 αὐτὸς ἐπέβη μετὰ τῆς μητρός.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερον ἐντεῦθεν παιδευόμεθα, οὐ μικρὸν εἰς φιλοσοφίαν ἡμῖν συντεῖνον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ ἐκ προοιμίων πειρασμοὺς προσδοκᾶν καὶ ἐπιβουλάς. Ὅρα γοῦν ἀπὸ τῶν σπαργάνων εὐθέως τοῦτο γινόμενον. Καὶ γὰρ τεχθέν-
 25 τος αὐτοῦ, καὶ τύραννος μαίνεται, καὶ φυγὴ καὶ μετάστασις γίνεται πρὸς τὴν ὑπερορίαν, καὶ οὐδὲν ἀδικήσασα ἢ μήτηρ εἰς τὴν τῶν βαρβάρων φυγαδεύεται χώραν· ἵνα σὺ ταῦτα ἀκούων, ὅταν καταξιωθῆς διακονήσασθαι τινι πνευματικῷ πράγματι, εἶτα ἴδῃς σεαυτὸν πάσχοντα τὰ ἀνήκεστα καὶ μυρίους ὑπομέ-
 30 νοντα κινδύνους, μὴ διαταραχθῆς, μηδὲ εἴπῃς· Τί ποτε τοῦτό ἐστι; Καὶ μὴν στεφανοῦσθαι με ἔδει καὶ ἀνακηρύττεσθαι, καὶ

ἀπὸ τὰ ἄλλα σημεῖα, τὰ ὅποια ἔγιναν φανερά, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμιν καὶ μεγαλωσύνην του.

Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἔγινεν ἐδῶ ἦτο ἰκανὸν νὰ προκαλέσῃ ἔκπληξιν εἰς τὸν τύραννον. Ἀναλογίσου τί ἦτο φυσικὸν νὰ πάθῃ ὁ Ἡρώδης, ποίαν ἀσφυξίαν νὰ αἰσθανθῇ, ὅταν ἠπατήθῃ ἀπὸ τοὺς μάγους καὶ ἐγελοιοποιήθῃ. Δὲν ἔγινε βέβαια καλύτερος. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦτο ἔγκλημα ἐκείνου, ὁ ὁποῖος οἰκονόμησε ταῦτα, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῆς ἰδικῆς του ὑπερβολικῆς μανίας. Δὲν ὑπεχωροῦσαν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἤμποροῦσαν νὰ τὸν παρηγορήσουν καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὴν κακίαν ἀλλὰ ἐπιχωροῦσε περισσότερον, διὰ νὰ δεχθῇ ἀκόμη βαρύτεραν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀνοησίαν του αὐτὴν. Καὶ διατί, ἐρωτοῦν, στέλλει τὸ παιδί «Εἰς τὴν Αἴγυπτον»; Μὲ ἀκρίβειαν ἀναφέρει τὴν αἰτίαν ὁ Εὐαγγελιστής· «Ἴνα πληρωθῇ γὰρ ὁ λόγος· Ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου»¹. Συγχρόνως ἀπευθύνοντο εἰς τὴν οἰκουμένην προμηνύματα ἀγαθῶν ἐλπίδων. Ἡ Βαβυλῶν καὶ ἡ Αἴγυπτος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος τῆς γῆς κατεκαίοντο ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς ἀσεβείας. Δεικνύουν λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς ὅτι θὰ διορθώσῃ καὶ τὰ δύο καὶ θὰ τὰς κάμῃ καλυτέρας, καὶ δημιουργῶν μὲ αὐτὰ τὴν πίστιν νὰ προσδοκοῦμεν τὸ καλὸν δι’ ὅλην τὴν οἰκουμένην, εἰς τὴν μίαν ἀπέστειλεν τοὺς μάγους, εἰς τὴν ἄλλην ἐπῆγεν ὁ ἴδιος μὲ τὴν μητέρα του.

Ἐκτὸς τῶν ὄσων εἶπαμεν καὶ κάτι ἄλλο διδασκόμεθα, τὸ ὁποῖον δὲν συντελεῖ ὀλίγον εἰς τὴν πνευματικὴν κατάρτισιν μας. Ὅτι ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ περιμένωμεν πειρασμοὺς καὶ ἐπιβουλάς. Βλέπεις ὅτι τοῦτο γίνεται ἀπὸ τὰ σπάργανα. Εὐθύς ὡς ἐγεννήθη, μαίνεται ὁ τύραννος, ἀκολουθεῖ ἡ φυγὴ καὶ ἡ ἐγκατάστασις εἰς χώραν ἐξορίας καὶ ἐξορίζεται ἡ ἀθῶα μητέρα εἰς χώραν βαρβαρικὴν. Ἀκούων αὐτά, ὅταν ἀξιωθῆς νὰ ἀναλάβῃς πνευματικὴν διακονίαν καὶ ἔπειτα ἰδῆς νὰ σὲ εὕρισκουν συμφοραὶ ἀθεράπευτοι καὶ νὰ ὑπομένης μυρίουσ κινδύνους, πρόσεξε νὰ μὴ παραχθῆς. Καὶ κυρίως νὰ μὴ εἰπῆς· Τί σημαίνει τοῦτο; Καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ στεφανωθῶ καὶ νὰ ἀνα-

λαμπρὸν εἶναι καὶ περιφανῆ, πρόσταγμα πληροῦντα δεσποτικόν· ἀλλ' ἔχων τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα, φέρῃς πάντα γενναίως, εἰδὼς ὅτι μάλιστα αὕτη τῶν πνευματικῶν ἢ ἀκολουθία ἐστὶ, τὸ πανταχοῦ πειρασμοὺς συγκεκληρωμένους ἔχειν. "Ορα γοῦν οὐκ ἐπὶ 5 τῆς μητρὸς καὶ τοῦ παιδίου τοῦτο γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν βραρβάρων ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι λάθρα ἀναχωροῦσιν ἐν τάξει φυγάδων· καὶ αὕτη πάλιν, οὐδέποτε τὴν οἰκίαν ὑπερβᾶσα, μακρὰν οὕτω ταλαιπωρίας ὁδὸν ὑπομένειν κελεύεται, διὰ τὸν θαυμαστὸν τοῦτον τόκον καὶ τὰς πνευματικὰς ὠ- 10 δῖνας. Καὶ θέα τὸ παράδοξον πάλιν. Παλαιστίνη μὲν ἐπιβουλεύει, Αἴγυπτος δὲ ὑποδέχεται καὶ διασώζει τὸν ἐπιβουλεύομενον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐπὶ τῶν παίδων τοῦ πατριάρχου τύποι συνέβαινον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότη. Πολλὰ γοῦν διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων τότε προανεκηρύττετο τῶν ὕστερον συμ- 15 βαίνειν μελλόντων· ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου καὶ ἐπὶ τοῦ πώλου γέγονε.

Φανεῖς τοίνυν ὁ ἄγγελος, οὐχὶ τῇ Μαρίας, ἀλλὰ τῷ Ἰωσήφ διαλέγεται· καὶ τί φησιν; «Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ». Ἐνταῦθα οὐκέτι λέγει, 'Τὴν γυναῖκά σου', 20 ἀλλὰ «Τὴν μητέρα αὐτοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τόκος ἐξέβη καὶ ἡ ὑποψία ἐλύθη καὶ ὁ ἀνὴρ ἐπιστώθη, μετὰ παρρησίας λοιπὸν διαλέγεται ὁ ἄγγελος, οὔτε παιδίον, οὔτε γυναῖκα αὐτοῦ καλῶν· ἀλλά, «Παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ· καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον»· καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς φυγῆς· «Μέλλει γὰρ 25 ὁ Ἡρώδης», φησί, «ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου».

3. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰωσήφ οὐκ ἐσκανδαλίσθη, οὐδὲ εἶπεν· Αἴνιγμα τὸ πρᾶγμα ἐστίν· οὐ πρόωγην ἔλεγες ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ; καὶ νῦν οὐδὲ ἑαυτὸν σώζει, ἀλλὰ φυγῆς ἡμῖν χρεῖα καὶ ἀποδημίας καὶ μακρᾶς μεταστάσεως· ἐναντία τῇ ὑποσχέ- 30 σει γινόμενα. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων λέγει· πιστὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ·

1. Διάβασε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν προφητείαν αὐτὴν εἰς Ματθ. 21,2 ἔ.

κηρυχθῶ νικητής, νὰ ἀποκτήσω ὄνομα καὶ δόξαν, ἐφ' ὅσον ἔπραξα τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. Ἀντιθέτως, νὰ δεχθῆς τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, γνωρίζων ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀκολουθία τῆς πνευματικῆς ζωῆς· ἔχει παντοῦ πειρασμούς κληρουμένους μαζί μὲ αὐτήν. Κοίταξε πῶς δὲν συμβαίνει τοῦτο εἰς τὸ παιδί μόνον καὶ εἰς τὴν μητέρα του ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους ἐκείνους. Καὶ ἐκεῖνοι κρυφά, ὡς φυγάδες, ἀναχωροῦν. Καὶ ἐκείνη πάλιν, ἡ ὁποία οὐδέποτε διεσκέλισε τὸ κατώφλιον τοῦ σπιτιοῦ της, λαμβάνει ἐντολὴν νὰ ὑπομείνῃ τόσον δρόμον, γεμᾶτον ταλαιπωρίας, ἐξ αἰτίας τοῦ θαυμαστοῦ παιδιοῦ της καὶ τῶν πνευματικῶν ὠδίνων. Πρόσεξε καὶ ἐδῶ τὸ παράδοξον. Ἡ Παλαιστίνη καταδιώκει, καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑποδέχεται καὶ σώζει τὸν καταδιωκόμενον. Διότι δὲν ἐγίνοντο μόνον εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἰακώβ προεικονίσεις ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ ἐπρομηνοῦσαν ὅσα θὰ ἐξελίссοντο ἀργότερον. Ὅπως ἐγένεν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὄνου καὶ τοῦ πώλου¹.

Ἐπαρουσιάσθη λοιπὸν ὁ ἄγγελος καὶ δὲν ἀπευθύνεται εἰς τὴν Μαρίαν ἀλλὰ εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καὶ τοῦ λέγει· «Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ». Δὲν λέγει ἐδῶ τὴν γυναῖκα σου, ἀλλὰ τὴν μητέρα του. Ἀφοῦ ἐγεννήθη τὸ παιδί καὶ εἶχε διαλυθῆ ἡ ὑπόψια καὶ εἶχε βεβαιωθῆ ὁ Ἰωσήφ, ὁμιλεῖ ἀπροκάλυπτα ὁ ἄγγελος· καὶ δὲν ὁμιλεῖ οὔτε διὰ παιδί ἰδικόν του, οὔτε διὰ γυναῖκα του. Ἀλλὰ τοῦ λέγει· «Παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον». Συμπληρώνει δὲ τὴν αἰτίαν τῆς φυγῆς. «Μέλλει γὰρ ὁ Ἡρώδης», λέγει, «ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου».

3. Δὲν ἐσκανδαλίσθη ὁ Ἰωσήφ, ὅταν τὰ ἤκουσεν αὐτά, οὔτε εἶπε τὸ πρᾶγμα εἶναι αἰνίγμα· δὲν ἔλεγεσ προηγουμένως, ὅτι «Σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ»². Τώρα οὔτε τὸν ἑαυτὸν του δὲν σώζει, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ φύγωμεν, νὰ ἀποδημήσωμεν καὶ νὰ ζήσωμεν ἄλλοῦ πολὺν καιρόν. Τὰ πράγματα εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰς ὑποσχέσεις. Δὲν λέγει τίποτε ἀπὸ

2. Ματθ. 1, 21.

οὐδὲ περιεργάζεται τῆς ἐπανόδου τὸν χρόνον, καὶ ταῦτα τοῦ ἀγγέλου ἀδιορίστως αὐτὸν τεθεικότος· «Ἔως γὰρ ἂν εἶπω σοι, ἴσθι ἐκεῖ». Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἐνάρκησεν, ἀλλ' ὑπακούει καὶ πείθεται, πάντα μετὰ χαρᾶς τοὺς πειρασμοὺς ὑπομένων.

Καὶ γὰρ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τοῖς ἐπιπόνοις τούτοις καὶ ἡδέα ἀνέμιξεν· ὅπερ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀγίων ποιεῖ, οὔτε τοὺς κινδύνους, οὔτε τὰς ἀνέσεις συνεχεῖς τιθεῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τούτων καὶ δι' ἐκείνων ὑφαίνων τὸ τῶν δικαίων βίον. Ὁ δὲ καὶ
 10 ἐνταῦθα πεποίηκε· σκόπει γάρ. Εἶδε κύουσαν τὴν Παρθένον· εἰς ταραχὴν αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦτο καὶ τὸν ἔσχατον θόρυβον· ἐπὶ μοιχείᾳ γὰρ τὴν κόρην ὑπώπτειεν· ἀλλ' εὐθέως ἐπέστη ὁ ἄγγελος, τὴν τε ὑποψίαν λύων καὶ τὸν φόβον ἀναιρῶν τοῦτον· καὶ τὸ παιδίον τεχθὲν ὄρων, χαρὰν ἐκαρπώσατο μεγίστην. Πάλιν
 15 τὴν χαρὰν ταύτην κίνδυνος οὐ μικρὸς διαδέχεται, τῆς πόλεως ταραττομένης, καὶ τοῦ βασιλέως μαινομένου, καὶ τὸν τεχθέντα ἐπιζητοῦντος. Ἀλλὰ τὸν θόρυβον τοῦτον ἕτερα πάλιν διεδέξατο χαρὰ· ὁ ἀστὴρ καὶ ἡ τῶν μάγων προσκύνησις. Πάλιν μετὰ τὴν ἡδονὴν ταύτην φόβος καὶ κίνδυνος· «Ζητεῖ γάρ», φησὶν, «Ἡρώδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου»· καὶ δεῖ φυγεῖν καὶ μεθίστασθαι ἀνθρωπίνως.

Θαυματοργεῖν γὰρ τέως οὐκ ἔδει. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας θαύματα ἐπεδείξατο, οὐδ' ἂν ἐνομίσθη ἄνθρωπος εἶναι. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς ναὸς πλάττεται, ἀλλὰ καὶ κύησις
 25 γίνεται, καὶ ἐννεαμηνιαῖος χρόνος, καὶ ὠδῖνες, καὶ τόκος καὶ γαλακτοτροφία, καὶ διὰ παντὸς ἡσυχία τοῦ χρόνου, καὶ ἀναμένει τὴν ἀνδράσι πρέπουσαν ἡλικίαν· ἵνα διὰ πάντων εὐπάρადεκτον γένηται τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον.

Τίνος οὖν ἔνεκεν καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα ἐγένετο, φησὶν, ἐξ
 30 ἀρχῆς;

Διὰ τὴν μητέρα, διὰ τὸν Ἰωσήφ, διὰ τὸν Συμεὼν μέλλοντα ἀπιέναι λοιπόν, διὰ τοὺς ποιμένας, διὰ τοὺς μάγους, διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο προσέχειν μετὰ ἀκριβείας τοῖς γινομένοις, οὐ μικρὰ καὶ ἐντεῦθεν ἂν πρὸς τὰ μέλλοντα ἐκαρπώ-

αὐτά. Ἐπίστευεν εἰς τὸν Θεόν. Οὔτε διὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπιστροφῆς δείχνει περιέργειαν, μολονότι ὁ ἄγγελος ὠμίλησεν ἀορίστως δι’ αὐτόν. «Ἔως γὰρ ἂν εἶπω σοι, ἴσθι ἐκεῖ». Οὔτε καὶ εἰς αὐτὸ ἔδειξεν ἀπροθυμίαν. Ὑπακούει, τὸν πιστεύει καὶ ὑπομένει μετὰ χαρᾶς ὅλους τοὺς πειρασμούς.

Διότι συνεδύασεν μὲ τὰ ὀδυνηρὰ αὐτὰ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ εὐχάριστα· δὲν δίδει οὔτε τοὺς κινδύνους οὔτε τὰ εὐχάριστα, κατὰ συνέχειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ἐκεῖνα ὑφαίνει τὸν βίον τῶν δικαίων. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ἐδῶ. Ὄταν ἐπρόσεξεν ὁ Ἰωσήφ τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς Παρθένου, ἐταράχθη καὶ εὐρέθη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Ὑπωπτεύθη τὴν κόρην διὰ μοιχείαν. Ἦλθεν ὅμως εὐθύς ὁ ἄγγελος, ὁ ὁποῖος διέλυσε τὴν ὑπόψιν καὶ ἐξεδίωξε τὸν φόβον. Ὄταν εἶδε τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη, ἐδοκίμασε τὴν μεγαλυτέραν χαρὰν. Τὴν χαρὰν ὅμως αὐτὴν διεδέχθη κίνδυνος καὶ μάλιστα ὄχι μικρός· ἡ πόλις ἦτο ταραγμένη, ὁ βασιλεὺς μαινόμενος ἀναζητοῦσε τὸ νεογέννητον. Τὴν ταραχὴν ὅμως αὐτὴν διαδέχεται ἄλλη χαρὰ, ὁ ἀστὴρ καὶ ἡ προσκύνησις τῶν μάγων. Καὶ ἄλλην μίαν φορὰν μετὰ τὴν εὐχαρίστησιν αὐτὴν ἐπακολουθεῖ φόβος καὶ κίνδυνος. «Ζητεῖ γάρ», φησὶν, «ὁ Ἡρώδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου»· καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ φύγη καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον νὰ μετοικήσῃ.

Δὲν ἔπρεπε νὰ θαυματουργήσῃ ἀπὸ τότε. Ἐὰν ἔκαμνε θαύματα ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας, δὲν θὰ ἔθεωρεῖτο ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο δὲν δημιουργεῖται ἀμέσως τέλειος ναός, ἀλλὰ προηγεῖται ἡ κυοφορία, τὸ διάστημα τῶν ἐννέα μηνῶν, αἱ ὠδῖνες, ὁ τοκετός, ὁ θηλασμός, ἡ πολυχρόνιος ἡσυχία ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας. Διὰ νὰ γίνῃ μὲ ὅλα αὐτὰ εὐκόλως δεκτὸν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας.

Διὰ ποῖον λοιπὸν ἔγιναν αὐτὰ τὰ σημεῖα ἐξ ἀρχῆς; ἐρωτᾶ.

Διὰ τὴν μητέρα, διὰ τὸν Ἰωσήφ, διὰ τὸν Συμεών, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ, διὰ τοὺς ποιμένας, διὰ τοὺς μάγους, διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ἐὰν ἤθελον νὰ προσέξουν εἰς αὐτά, δὲν

σαντο. Εἰ δὲ μὴ λέγουσιν οἱ Προφῆται τὰ περὶ τῶν μάγων, μὴ
 θορυβηθῆς· οὔτε γὰρ πάντα προεῖπον, οὔτε πάντα ἐσιώπησαν.
 Ὡσπερ γὰρ τὸ μηδὲν ἀκούσαντας ἰδεῖν παραγινόμενα τὰ πρά-
 γματα, πολλὴν ἐποίει τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θόρυβον· οὕτω καὶ τὸ
 5 πάντα μαθεῖν καθεύδειν παρεσκευάζε τὸν ἀκροατὴν, καὶ τοῖς
 εὐαγγελισταῖς οὐδὲν ἠφίει πλέον.

Εἰ δὲ περὶ τῆς προφητείας ἀμφιβάλλοιεν Ἰουδαῖοι λέ-
 γοντες, τό, «Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου», ἐπ' αὐτῶν
 εἰρήσθαι· εἵπομεν ἂν πρὸς αὐτούς, ὅτι καὶ οὗτος προφητείας
 10 νόμος, τὸ πολλὰ πολλάκις λέγεσθαι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληροῦ-
 σθαι δὲ ἀφ' ἐτέρων, οἷον τὸ ἐπὶ τοῦ Συμεῶν καὶ Λευὶ εἰρημέ-
 νον ἐστι· «Διαμεριῶ γὰρ αὐτούς», φησὶν, «ἐν Ἰακώβ, καὶ δια-
 σπερῶ αὐτούς ἐν Ἰσραήλ». Καίτοι γε οὐκ ἐπ' αὐτῶν τοῦτο γέγο-
 νεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐγγόνων· καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Χαναὰν δὲ παρὰ
 15 τοῦ Νῶε λεχθέν, εἰς τοὺς Γαβαωνίτας τοὺς ἐγγόνους τοῦ Χα-
 ναὰν ἐξέβη. Καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ οὕτως ἴδοι τις ἂν συμ-
 βάν· εἰ γὰρ εὐλογίαι ἐκεῖναι αἱ λέγουσαι, «Γίνου Κύριος τοῦ
 ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνησάτωσάν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου»,
 οὐκ ἐπ' αὐτοῦ τέλος ἔσχον, (πῶς γάρ, τοῦ δεδοικότος καὶ τρέ-
 20 μοντος καὶ μυριάκις αὐτὸν προσκυνούντος;), ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐγ-
 γόνων τῶν αὐτοῦ. Ὁ δὴ καὶ ἐνταῦθα εἶποι τις ἂν. Τίς γὰρ ἀλη-
 θέστερος Υἱὸς Θεοῦ λεχθείη; ὁ μόσχον προσκυνῶν, καὶ τῷ
 Βεελφεγῶρ τελούμενος, καὶ τοὺς υἱοὺς θύων τοῖς δαιμονίοις
 ἢ ὁ φύσει Υἱός, καὶ τὸν γεγεννηκότα τιμῶν; Ὡστε εἰ μὴ παρε-
 25 γένητο οὗτος, οὐκ ἂν ἡ προφητεία τέλος ἔλαβε τὸ προσῆκον.

1. Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰακώβ καὶ τῆς Λείας ἔλαβε μέρος μαζί με
 τὸν Λευὶ εἰς τὴν ἀγρίαν σφαγὴν τῶν Σιχεμιτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀτιμάσει
 τὴν ἀδελφὴν τῶν Δείναν (Γεν. κεφ. 34). Τὰς συνεπειὰς τῆς πράξεώς τῶν
 βλέπε εἰς Γεν. 45, 5 - 7. Ὁ Ἰακώβ ἀπεδοκίμασε τὴν σφαγὴν ἀλλὰ ὑπὸ τῶν
 Ἰουδαίων ἐπηνέθη ὁ πατριωτικοθησκευτικὸς ζῆλος τοῦ Συμεῶν.

2. Γέν. 49, 7.

3. Ὁ Χαναὰν ἦτο υἱὸς τοῦ Χάμ, υἱοῦ τοῦ Νῶε. Ἐκ τοῦ Χαναὰν προ-
 ἔρχονται οἱ Χανααναῖοι, οἱ προῖσραηλῖται κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης (Γέν.
 10, 6).

θὰ ἀπεκόμιζαν μικρὰν ὠφέλειαν διὰ τὴν μελλοντικὴν ζωὴν. Ἐὰν οἱ προφητῆται δὲν κάμνουν λόγον διὰ τοὺς μάγους, μὴ τα-
ταραχθῆς. Δὲν ὠμίλησαν βέβαια δι' ὅλα οὔτε καὶ δι' ὅλα ἐ-
κράτησαν σιγὴν. Ὅπως τὸ νὰ ἰδῆς νὰ ἔρχονται τὰ πράγμα-
τα χωρὶς νὰ ἔχῃς ἀκούσει τίποτε δι' αὐτὰ σοῦ προκαλεῖ με-
γάλην ἐκπληξιν καὶ ταραχὴν, ὁμοίως καὶ ἡ ἐνημέρωσις δι'
ὅλα θὰ ἔκαμε τὸν ἀκροατὴν νὰ κοιμᾶται καὶ δὲν θὰ ἄφηνε τί-
ποτε εἰς τοὺς Εὐαγγελιστάς.

Καὶ ἐὰν ἀμφιβάλλουν οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὴν προφητείαν
λέγοντες ὅτι δι' αὐτοὺς ἐλέχθη ὁ λόγος· «ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα
τὸν υἱόν μου», θὰ τοὺς ἀπαντήσωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος
τῆς προφητείας· πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς πολλάκις διατυπώνονται
δι' ἄλλα πράγματα καὶ ἐκπληρώνονται εἰς ἄλλα. Ὅπως ἡ
προφητεία διὰ τὸν Συμεῶν¹ καὶ τὸν Λευὶ· «Διαμεριῶ γὰρ αὐ-
τοὺς ἐν Ἰακώβ καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ»². Αὐτὸ ὅμως
ἐξεπληρώθη εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Καὶ ὅ,τι εἶπεν ὁ Νῶε διὰ
τὸν Χαναάν³, ἐξεπληρώθη εἰς τοὺς Γαβαωνίτας, τοὺς ἀπογό-
νους τοῦ Χαναάν. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τὸν Ἰακώβ. Αἱ ὑπο-
σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔλεγον «Γίνου Κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ
προσκυνησάτωσάν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου»⁴, δὲν ὠλοκληρώ-
θησαν εἰς αὐτὸν ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Πῶς θὰ ὠλοκλη-
ρώνοντο εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμεν τὸν ἀδελφόν
του καὶ τὸν ἐπροσκυνοῦσεν ἀμετρήτους φοράς; Τὸ ἴδιο ἡμπορεῖ
κανεὶς νὰ εἰπῆ καὶ ἐδῶ. Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ ἡ γνησιώ-
τερος υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπονέμει προσκύνησιν εἰς
τὸν μόσχον, ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ τὸν Βεελφεγῶρ καὶ θυσιάζει
τοὺς υἱούς του εἰς τὰ δαιμόνια ἢ ὁ κατὰ φύσιν Υἱός, ὁ ὁποῖος
τιμᾶ τὸν γεννήτορά του; Ὡστε ἐὰν δὲν ἦρχετο ὁ Χριστός, ἡ
προφητεία δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν προσήκουσαν ἐκπλήρωσιν.

4. Πρόκειται περὶ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰακώβ ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ. Ἀξίζει
νὰ ἀναγνώσῃ κανεὶς ἐκ νέου τὴν ἀληθινὰ βιβλικὴν σκηνὴν τῆς εὐλογίας τοῦ
Ἰακώβ εἰς Γέν. 27, 25 - 29.

4. "Ορα γοῦν πῶς αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνίττεται λέγων, «Ἴνα πληρωθῆ», δεικνύς ὅτι οὐκ ἂν ἐπληρώθη, εἰ μὴ παραγέγονεν. Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ καὶ τὴν Παρθένον λαμπρὰν τοῦτο ποιεῖ καὶ περιφανῆ. "Οπερ γὰρ εἶχεν ὁ δῆμος ἅπας ἐν ἐγκωμίου
5 τάξει, τοῦτο καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἔχειν ἠδύνατο. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ἀνελθεῖν ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκόμπαζον. "Οπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Οὐχὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀνήγαγον ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Ἰσχυρίους ἐκ βόθρου;». Ποιεῖ καὶ τῆς Παρθένου τὸ προτέρημα τοῦτο. Μᾶλλον δὲ καὶ
10 ὁ λαὸς καὶ ὁ πατριάρχης καταβάντες ἐκεῖ καὶ ἀναβάντες ἐκεῖθεν, τὸν τῆς ἀνόδου ταύτης τύπον ἐπλήρουν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι θάνατον φεύγοντες τὸν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ, κατήεσαν· καὶ οὗτος θάνατον τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν κατελθόντες, τοῦ λιμοῦ τότε ἀπηλλάγησαν, οὗτος δὲ καταβάς, τὴν χώραν πᾶσαν
15 διὰ τῆς ἐπιβάσεως ἡγίασε.

Σκόπει γοῦν πῶς μεταξὺ τῶν ταπεινῶν καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐκκαλύπτεται. Καὶ γὰρ ὁ ἄγγελος, εἰπὼν, «Φεῦγε εἰς Αἴγυπτον», οὐκ ἐπηγγείλατο αὐτοῖς συνοδοιπορεῖν οὔτε κατιοῦσιν, οὔτε ἀνιοῦσιν, αἰνιττόμενος ὅτι μέγαν ἔχουσι συνοδοιπόρον,
20 τὸ τεχθὲν παιδίον· ὃς καὶ τὰ πράγματα πάντα μετέβαλεν ὁμοῦ φανείς, καὶ τοὺς ἐχθροὺς παρεσκεύασε πολλὰ πρὸς τὴν οἰκονομίαν διακονήσασθαι ταύτην. Καὶ γὰρ μάγοι καὶ βάρβαροι τὴν πατρίαν δεισιδαιμονίαν ἀφέντες, ἔρχονται προσκυνήσοντες· καὶ ὁ Αὐγουστος ὑπηρετεῖται τῷ ἐν Βηθλεὲμ τόκῳ, διὰ τοῦ προ-
25 στάγματος τῆς ἀπογραφῆς· ἡ Αἴγυπτος διασώζει δεξαμένη φεύγοντα καὶ ἐπιβουλεύομενον, καὶ λαμβάνει τινὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκίωσεως ἀφορμῆν· ἔν' ὅταν μέλλῃ κηρυττόμενον αὐτὸν ἀκούειν παρὰ τῶν Ἰσχυρίων, καὶ ἐπὶ τούτῳ καλλωπίζεται, ἅτε αὐτὸν δεξαμένη πρώτη.

30 Καὶ μὴν τῆς Παλαιστίνης ἦν τὸ προτέρημα τοῦτο μόνης· ἀλλ' αὕτη θερμότερα ἐκείνης γέγονε. Καὶ νῦν ἐλθὼν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Αἰγύπτου, παραδείσου παντὸς βελτίῳ τὴν ἔρημον ταύ-

1. Ἰσχυρίων 9, 7.

4. Πρόσεξε πῶς καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς κάμνει δι’ αὐτὸ ὑπαινιγμὸν· «Ἴνα πληρωθῆ». Δεικνύει κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι δὲν θὰ ἐξεπληρῶντο, ἐὰν δὲν ἦρχετο ἐκεῖνος. Καὶ δὲν προσδίδει τοῦτο τυχαίως λάμπιν εἰς τὴν Παρθένον καὶ δόξαν. Ὅτι ἐθεώρει ὁ λαὸς καύχημα, ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἔχη καὶ ἐκείνη. Ἐμεγαλοφρονοῦσαν ἐπειδὴ ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ διὰ τοῦτο ἐκαυχῶντο. Τοῦτο ὑπονοῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Οὐχὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀνήγαγον εἰς Καππαδοκίας καὶ τοὺς Ἀσσυρίους ἐκ βόθρου;¹». Ἀποδίδει καὶ εἰς τὴν Παρθένον τὸ πλεονέκτημα τοῦτο. Ἡ μᾶλλον ὁ λαὸς καὶ ὁ πατριάρχης, ἀφοῦ ἐπήγαν καὶ ἐπέστρεψαν, ἐξεπλήρωσαν τὸν τύπον αὐτῆς τῆς ἐπιστροφῆς. Καὶ ἐκεῖνοι κατέβαιναν ἀποφεύγοντες τὸν θάνατον ἐκ πείνης καὶ αὐτοὶ θάνατον ἐξ ἐπιβουλῆς. Ἐκεῖνοι ὁμῶς μὲ τὴν κάθοδόν των ἐκεῖ, ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν πείναν· ἐνῶ ὁ Χριστὸς κατερχόμενος ἐκεῖ ἠγίασεν ὁλόκληρον τὴν χώραν.

Πρόσεξε πῶς γίνεται μεταξύ τῶν ταπεινῶν καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς θεότητος. Ὅταν ὁ ἄγγελος εἶπε «Φεῦγε εἰς τὴν Αἴγυπτον», δὲν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τοὺς συνοδεύσῃ οὔτε ὅταν ἐπήγαιναν οὔτε ὅταν θὰ ἐπέστρεφον. Τοῦτο ἦτο ὑπαινιγμὸς ὅτι θὰ εἶχαν μέγαν συνοδοιπόρον, τὸ νεογέννητον παιδί. Αὐτὸς ἔφερε γενικὴν ἀλλαγὴν εἰς ὅλα καὶ ἔκαμε τοὺς ἐχθροὺς νὰ βοηθήσουν πολὺ τὴν οἰκονομίαν αὐτήν. Καὶ βλέπομεν τοὺς βαρβάρους μάγους νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν προγονικὴν δεισιδαιμονίαν των καὶ νὰ ἔρχωνται νὰ προσκυνήσουν. Ὑπηρετεῖ καὶ ὁ Αὐγουστος τὴν γέννησιν εἰς Βηθλεὲμ διὰ τοῦ προστάγματος τῆς ἀπογραφῆς. Ἡ Αἴγυπτος τὸν δέχεται, ὅταν φεύγη κυνηγημένος ἀπὸ τὴν ἐπιβουλήν, καὶ τὸν σώζει. Εὐρίσκει κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφορμὴν διὰ νὰ μὴ τοῦ εἶναι ξένη. Ὡστε, ὅταν θὰ ἀκούσῃ νὰ τὸν κηρύττουν οἱ Ἀπόστολοι, νὰ ἔχη ὡς καύχημα ὅτι αὐτὴ τὸν ἐδέχθη πρώτη.

Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἀνῆκε βεβαίως εἰς μόνην τὴν Παλαιστίνην· ἔγινεν ὁμῶς ἡ Αἴγυπτος θερμότερα. Καὶ ὅταν ἔλθῃ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Αἰγύπτου, θὰ εὔρης αὐτὴν καλυτέραν

την ὄψει γεγεννημένην, καὶ χορούς ἀγγέλων μυρίους ἐν ἀνθρω-
 πίνοις σχήμασι, καὶ δήμους μαρτύρων, καὶ συλλόγους παρθέ-
 νων· καὶ πᾶσαν μὲν τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα καταλελυμέ-
 νην, τὴν δὲ τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν διαλάμπουσιν. Καὶ τὴν ποιη-
 5 τῶν καὶ σοφῶν καὶ μάγων μητέρα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγγανείας
 εὐροῦσαν καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὄψει νῦν ἐπὶ τοῖς
 ἁλιεῦσι καλλωπιζομένην, καὶ ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσαν ἀ-
 πάντων, τὸν δὲ τελώνην καὶ σκηνοποιὸν πανταχοῦ περιφέρου-
 σαν, καὶ τὸν σταυρὸν προβαλλομένην. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ταῖς
 10 πόλεσι μόνον τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις μᾶλλον ἢ ἐν
 ταῖς πόλεσι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν πανταχοῦ τῆς χώρας ἐκείνης
 τοῦ Χριστοῦ τὸ στρατόπεδον, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀγέλην, καὶ
 τὴν τῶν ἄνω δυνάμεων πολιτείαν.

Καὶ ταῦτα οὐκ ἐπ' ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν γυναικείᾳ
 15 φύσει κρατοῦντα εὖροι τις ἄν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναι οὐχ ἦττον
 ἀνδρῶν φιλοσοφοῦσιν, οὐκ ἀσπίδα λαμβάνουσαι καὶ ἀναβαίνου-
 σαι ἵππον, καθάπερ οἱ σεμνοὶ τῶν Ἑλλήνων κελεύουσι νομο-
 θέται καὶ φιλόσοφοι, ἀλλ' ἐτέραν πολὺ χαλεπωτέραν ἀναδεχό-
 μεναι μάχην. Κοινὸς γὰρ αὐταῖς καὶ ἀνδράσιν ὁ πόλεμος πρὸς
 20 τὸν διάβολον καὶ τὰς ἐξουσίας· καὶ οὐδαμοῦ τὸ τῆς φύσεως ἀ-
 παλὸν ἐμπόδιον γίνεται ταῖς τοιαύταις συμβολαῖς· οὐ γὰρ σω-
 μάτων φύσει, ἀλλὰ ψυχῆς προαιρέσει ταῦτα κρίνεται τὰ παλαί-
 σματα. Διὰ τοῦτο καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν μᾶλλον ἠγωνίσαντο
 πολλάκις, καὶ σφοδρότερα τρόπαια ἔστησαν. Οὐ οὕτως ἐστὶ
 25 λαμπρὸς ὁ οὐρανὸς τῷ ποικίλῳ τῶν ἄστρων χορῷ, ὡς ἡ ἔρη-
 μος Αἰγύπτου, τὰς σκηναὶς πανταχόθεν ἡμῖν δεικνύουσα τῶν μο-
 ναχῶν.

5. Εἴ τις τὴν παλαιὰν Αἴγυπτον ἐκείνην, τὴν θεομάχον
 καὶ μαινομένην, τὴν τῶν αἰλούρων δούλην, τὴν κρόμμουα δεδοι-

1. Ὁ Πλάτων π.Χ. εἰς τὸ μέγα σύγγραμμα τῆς πρεσβυτικῆς του ἡλι-
 κίας, τοὺς Νόμους, θεσπίζει μεταξύ ἄλλων αἱ γυναῖκες νὰ λαμβάνουν κά-
 ποίαν ἐκπαίδευσιν πολεμικήν, διὰ νὰ δύνανται τοῦλάχιστον νὰ ὑπερασπί-

ἀπὸ κάθε παράδεισον, γεμάτην ἀπὸ ἀμετρήτους χορούς ἀγγέλων μὲ ἀνθρώπινα σχήματα καὶ ἀπὸ λαὸν μαρτύρων καὶ κυψέλας παρθένων. Κάθε δύναμις τοῦ διαβόλου ἔχει ἐκεῖ καταλυθῆ, ἐνῶ κυριαρχεῖ ὁλόλαμπρος ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν μητέρα τῶν ποιητῶν, τῶν σοφῶν, τῶν μάγων, αὐτήν, ἡ ὁποία εὐρῆκε κάθε εἶδος μαγείας καὶ τὸ ἔδωσε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, αὐτήν θὰ τὴν ἰδῆς τώρα νὰ περιφρονῆ ὅλους αὐτοὺς καὶ νὰ θεωρῆ καλλωπίσματά της τοὺς ἄλιεις, νὰ περιφέρῃ παντοῦ τὸν τελώνην καὶ τὸν σκηνοποιὸν καὶ νὰ προβάλλῃ τὸν σταυρόν. Καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν μόνον εἰς τὰς πόλεις· περισσότερον εἰς τὰς ἐρήμους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς χώρας ἐκείνης ἡμπορεῖς νὰ ἰδῆς τὸ στρατόπεδον τοῦ Χριστοῦ, τὸ κοπάδι τὸ βασιλικόν, τὴν πολιτείαν τῶν οὐρανίων δυνάμεων.

Καὶ αὐτὰ ἐπιδιώκονται ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Καὶ ἐκεῖναι δὲν ἐπιδίδονται ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Δὲν λαμβάνουν βεβαίως τὴν ἀσπίδα, οὔτε ἰππεύουν, ὅπως ὀρίζουν οἱ μεγάλοι νομοθέται¹ καὶ φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων. Ἀποδέχονται ἄλλον βαρύτερον ἀγῶνα. Εἶναι ὁ κοινὸς εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας πόλεμος πρὸς τὸν διάβολον καὶ τὰς δυνάμεις του. Καὶ εἰς οὐδὲν σημεῖον εἰς τὰς συγκρούσεις τοῦ εἴδους τούτου δὲν ἐμποδίζει ἡ φυσικὴ των ἀσθένεια. Διότι δὲν κρίνονται ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς οἱ ἀγῶνες αὐτοί. Ὑπάρχουν γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν μὲ περισσοτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἄνδρας καὶ ἔστησαν λαμπρότερα τρόπαια. Δὲν εἶναι τόσον λαμπρὸς ὁ οὐρανὸς μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀστρικῶν χορῶν, ὅπως ἡ ἔρημος τῆς Αἰγύπτου, ἡ ὁποία πανταχόθεν μᾶς παρουσιάζει τὰ σκηνώματα τῶν μοναχῶν.

5. Ἐὰν γνωρίζῃ κανεὶς τὴν παλαιὰν ἐκείνην Αἴγυπτον, τὴν θεομάχον καὶ μαινομένην, ἡ ὁποία ἦτο δούλη τῶν αἰ-

ζωνται τὰ τέκνα των, ὅταν κινδυνεύουν (Νόμοι 794, d).

κυϊαν καὶ τρέμουσαν οἶδεν, οὗτος εἴσεται καλῶς τοῦ Χριστοῦ
 τὴν ἰσχύν. Μᾶλλον δὲ οὐ χρεία ἡμῖν παλαιῶν διηγημάτων· ἔτι
 γὰρ καὶ νῦν τῆς ἀνοήτου ἐκείνης λείψανα μένει πρὸς ἀπόδειξιν
 τῆς προτέρας μανίας. Ἄλλ' ὅμως οὗτοι οἱ τὸ παλαιὸν πάντες
 5 πρὸς τοσαύτην ἀπορῥαγέντες μανίαν, περὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ
 οὐρανὸν φιλοσοφοῦσι πραγμάτων, καὶ καταγελῶσι τῶν πατρῶων
 ἔθων, καὶ τοὺς προγόνους ταλανίζουσι, καὶ τῶν φιλοσόφων οὐ-
 δένα ποιοῦνται λόγον. Ἐμαθον γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν,
 ὅτι τὰ μὲν ἐκείνων γραϊδίων μεθύοντων ἐστὶν εὐρήματα, ἡ δὲ
 10 ὄντως φιλοσοφία καὶ τῶν οὐρανῶν ἀξία αὕτη ἐστὶν ἢ διὰ τῶν
 ἀλιέων αὐτοῖς καταγγελθεῖσα. Διὰ δὴ τοῦτο μετὰ τῆς τοσαύτης
 ἀκριβείας τῶν δογμάτων, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου πολλὴν ἐνδεί-
 κνυνται σπουδὴν. Τὰ γὰρ ὄντα ἀποδυσάμενοι πάντα, καὶ τῷ
 κόσμῳ σταυρωθέντες παντί, καὶ περαιτέρω πάλιν ἐλαύνουσι,
 15 τῇ τοῦ σώματος ἐργασία πρὸς τὴν τῶν δεομένων ἀποχρώμενοι
 τροφήν. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ νηστεύουσι καὶ ἀγρυπνοῦσιν, ἀργεῖν
 μεθ' ἡμέραν ἀξιούσιν· ἀλλὰ τὰς μὲν νύκτας τοῖς ἱεροῖς ὕμνοις καὶ
 ταῖς παννυχίσι, τὰς δὲ ἡμέρας εἰς εὐχὰς τε ὁμοῦ καὶ τὴν ἀπὸ
 τῶν χειρῶν ἐργασίαν καταναλίσκουσι, τὸν ἀποστολικὸν μιμού-
 20 μενοι ζῆλον.

Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, τῆς οἰκουμένης πρὸς αὐτὸν βλεπούσης,
 ἵνα τοὺς δεομένους διατρέφῃ, καὶ ἐργαστήριον κατέλαβε, καὶ
 τέχνην μετεχείρισε, καὶ οὐδὲ τὰς νύκτας ἐκάθευδε τοῦτο ποιῶν,
 πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς, φησί, τοὺς ἔρημον κατειληφότας, καὶ οὐ-
 25 δὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι θορύβους ἔχοντας, τῇ τῆς
 ἡσυχίας σχολῇ, εἰς ἐργασίαν πνευματικὴν καταχρήσασθαι δί-
 καιον.

Αἰσχυνώμεθα τοίνυν ἅπαντες, καὶ οἱ πλουτοῦντες καὶ οἱ
 πενόμενοι, ὅταν ἐκεῖνοι μὲν μηδὲν ὅλως ἔχοντας, ἀλλ' ἢ σῶμα μό-
 30 νον καὶ χεῖρας, βιάζωνται καὶ φιλονεικῶσι πρόσοδον τοῖς δεο-

1. Ἀναφέρει ἐδῶ ὁ 1. Χρυσόστομος μερικὰ στοιχεῖα τῆς πρωτογόνου
 θρησκείας τῶν Αἰγυπτίων μὲ διάθεσιν εἰρωνείας.

λούρων ¹, ἡ ὁποία ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμεν τὰ κρεμμύδια, αὐτὸς θὰ κατανοήσῃ καλῶς τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μᾶλλον δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τῶν παλαιῶν διηγήσεων· μένουں ἀκόμη ὡς λείψανα τῆς παλαιᾶς καὶ ἀνοήτου μανίας. Ὅλοι ὅμως αὐτοί, οἱ ὁποῖοι εἶχαν περιπέσει κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς τόσην μανίαν, φιλοσοφοῦν τώρα διὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν πέραν τοῦ οὐρανοῦ πραγματικότητα, περιφρονοῦν τὰ προγονικὰ ἔθιμα, οἰκτίρουν τοὺς προγόνους των καὶ δὲν δίδουν εἰς τοὺς φιλοσόφους καμμίαν σημασίαν. Ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι αἱ δοξασίαι των ἦσαν ἐπινοήσεις μεθυσμένων γραιῶν, ἐνῶ ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία, ἡ ἀξία τῶν οὐρανῶν εἶναι αὐτή, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξαν οἱ ἄλεις. Διὰ τοῦτο, ἐκτὸς τῆς αὐστηρότητος εἰς τὰ δόγματα, ἐνδιαφέρονται πολὺ διὰ τὴν πρακτικὴν ζωὴν. Ἀφοῦ ἀπέθεσαν τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ἐνεκρώθησαν διὰ τὸν κόσμον, προχωροῦν ἀκόμη περισσότερον, χρησιμοποιοῦν τὴν σωματικὴν των ἐργασίαν διὰ τὴν διατροφήν τῶν πεινῶντων. Οὔτε ἐπειδὴ νηστεύουν καὶ ἀγρυπνοῦν, ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ ἡσυχάζουν τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ καταναλίσκουν τὰς νύκτας εἰς ἱεροὺς ὕμνους καὶ ὄλονυκτίας, καὶ τὰς ἡμέρας εἰς προσευχὰς καὶ χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, μιμούμενοι τὸν ἀποστολικὸν ζῆλον.

Διότι ἐὰν ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε στρέψει τὰ βλέμματα ἡ οἰκουμένη, διὰ τὴν διατροφήν τῶν πεινῶντων ἦλθεν εἰς ἐργαστήριον, ἤσκησε τέχνην, καὶ δὲν ἐκοιμᾶτο οὔτε κατὰ τὴν νύκτα, εἶναι, λέγουν, πολὺ δικαιότερον νὰ καταναλίσκωμεν ἡμεῖς τὴν σχολὴν καὶ ἡσυχίαν μας εἰς πνευματικὴν ἐργασίαν, ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι ζῶμεν εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἡ ταραχὴ τῶν πόλεων οὐδὲν μᾶς ἐμποδίζει.

Νὰ αἰσθανώμεθα ἐντροπὴν ὅλοι, καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πτωχοί, ὅταν ἐκεῖνοι, μὴ ἔχοντες τίποτε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὰς χεῖρας των, βιάζονται καὶ φιλονεικοῦν διὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ ἀπαραίτητα διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἐνῶ ἡμεῖς, με ὅ-

μένοις ἐντεῦθεν εὐρεῖν· ἡμεῖς δέ, μυρίων ἔνδον ἀποκειμένων, μηδὲ τῶν περιττῶν εἰς ταῦτα ἀπτώμεθα. Ποίαν οὖν ἔξομεν ἀπολογία, εἰπέ μοι; τίνα δὲ συγγνώμην;

Καίτοιγε ἐνόησον, πῶς τὸ παλαιὸν ἦσαν οὗτοι καὶ φιλο-
 5 χρήματοι καὶ γαστρίμαργοι, μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν. Ἐκεῖ γὰρ ἦσαν οἱ λέβητες τῶν κρεῶν, ὧν οἱ Ἰουδαῖοι μέμνηνται· ἐκεῖ ἢ πολλὴ τῆς γαστρὸς τυραννίς· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐβουλήθησαν μετεβάλλοντο, καὶ τὸ πῦρ τοῦ Χριστοῦ δεξάμενοι, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀθρόον μεθωρμίσαντο· καὶ θερμότεροι τῶν ἄλ-
 10 λων ὄντες, καὶ πρὸς ὄργην καὶ πρὸς ἡδονὴν σωμάτων προπετέστεροι, τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ τῆς φιλοσοφίας ἀπαθείᾳ μιμοῦνται. Καὶ εἴ τις ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν, οἶδεν ἂ λέγω.

Εἰ δέ τις οὐδέποτε ἐπέβη τῶν σκηνῶν ἐκείνων, ἐννοεῖτω
 15 τὸν μέχρι νῦν ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ὄντα, ὃν μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἡ Αἴγυπτος ἤνεγκε, τὸν μακάριον καὶ μέγαν Ἀντωνίου, καὶ λογιζέσθω ὅτι καὶ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ γέγονεν, ἐν ἣ καὶ Φαραώ· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ θείας ὄψεως κατηξιώθη, καὶ τοιοῦτον ἐπεδείξατο βίον, οἷον οἱ τοῦ
 20 Χριστοῦ νόμοι ζητοῦσι. Καὶ τοῦτο εἴσεται τι μετὰ ἀκριβείας, ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ τῷ τὴν ἱστορίαν ἔχοντι τῆς ἐκείνου ζωῆς, ἐν ᾧ καὶ πολλὴν ὄψεται τὴν προφητείαν. Καὶ γὰρ περὶ τῶν τὰ Ἀρείου νοσοῦντων προανεφώνησέ τε καὶ εἶπε τὴν ἐξ ἐκείνων μέλλουσαν γίνεσθαι βλάβην, τοῦ Θεοῦ δείξαντος αὐτῷ τότε, καὶ
 25 πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ μέλλοντα ὑπογράψαντος ἅπαντα· ὃ δὴ μάλιστα μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἀπόδειξις, τὸ μηδεμίαν τῶν ἔξωθεν αἰρέσεων ἄνδρα τοιοῦτον ἔχειν. Ἄλλ' ἵνα μὴ παρ' ἡμῶν ταῦτα ἀκούσητε, τοῖς γράμμασιν ἐγκύψαντες τοῖς τοῦ βιβλίου πάντα μαθήσεσθε μετὰ ἀκριβείας, καὶ πολλὴν παι-

1, Ἐξ. 16, 3.

2. Βίον τοῦ Μ. Ἀντωνίου, τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου, ἔχει ὡς γνωστὸν συγγράφει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, πού ἐγινε μέγας βιογράφος ἐξ Ἰσου μεγάλου βιογραφουμένου.

λην τὴν ἀφθονίαν ἀγαθῶν τὴν ὅποιαν ἔχομεν, δὲν διαθέτομεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν οὔτε τὰ ἄχρηστα εἰς ἡμᾶς. Πῶς θὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ πῶς θὰ δεχθῶμεν τὴν συγχώρησιν;

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι αὐτοὶ κατὰ τὴν παλαιάν ἐποχὴν ἦσαν καὶ φιλοχρήματοι καὶ κοιλιόδουλοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν. Διότι ἐκεῖ ἦσαν οἱ λέβητες διὰ τὰ κρέατα¹, ποὺ ἐνθυμοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι, ἐκεῖ ἡ τυραννικὴ κυριαρχία τῆς κοιλίας. Μετεβλήθησαν ὅμως ὅταν τὸ ἠθέλησαν καὶ ἀφοῦ ἐδέχθησαν τὴν φωτιὰν τοῦ Χριστοῦ μετεφέρθησαν ὅλοι μαζὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνῶ ἦσαν θερμότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ περισσότερον ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸν θυμὸν καὶ τὴν σωματικὴν ἢ δονήν, μιμοῦνται τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις εἰς τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὴν λοιπὴν πνευματικὴν ἀταραξίαν. Ἄν ἔχη ἐπισκεφθῆ κάποιος τὴν χώραν, ἐννοεῖ αὐτὰ ποὺ λέγω.

Ἄν ὅμως κάποιος δὲν ἔχει πατήσει ποτὲ τὸ πόδι του εἰς ἐκείνας τὰς σκηνάς, ἅς φέρη εἰς τὸν νοῦν του ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι ἀκόμη εἰς τὰ στόματα ὄλων, αὐτὸν ποὺ μᾶς ἔδωσεν ἡ Αἴγυπτος ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, τὸν μακάριον καὶ μέγαν Ἀντώνιον. Ἄς συλλογισθῆ ὅτι καὶ αὐτὸς ἔζησεν εἰς τὴν χώραν ὅπου ἔζησε καὶ ὁ Φαραώ. Εἰς τίποτε ὅμως δὲν ἐζημιώθη ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἠξιώθη νὰ ἀντικρύσῃ καὶ παρουσιάσῃ τέτοιον βίον, ὅπως ἀπαιτοῦν οἱ νόμοι τοῦ Χριστοῦ. Θὰ τὸ μάθῃ τοῦτο κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν ἂν ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον ποὺ περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς ἐκεῖνου², εἰς τὸ ὅποιον θὰ συναντήσῃ καὶ πολλὰς ἐκδηλώσεις τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος. Ἐπροφήτευσεν διὰ τοὺς προσβληθέντας ἀπὸ τὴν ἀρειανὴν νόσον καὶ ὠμίλησεν διὰ τὴν βλάβην, ποὺ αὐτοὶ θὰ ἐπροκαλοῦσαν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς τοῦ ὑπέδειξε τότε καὶ προδιέγραψεν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια του ὅλα τὰ μελλοντικά. Ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο μίαν ἀπόδειξιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις δὲν διαθέτει τέτοιαν προσωπικότητα. Ἄλλὰ, διὰ νὰ μὴ τὰ πληροφορηθῆτε ὅλα ἀπὸ ἐμέ, ἐγκύψατε εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ βιβλίου καὶ θὰ τὰ μάθετε ὅλα μὲ ἀκρίβειαν καὶ πολλὴν πνευμα-

μένοις ἐντεῦθεν εὐρεῖν· ἡμεῖς δέ, μυρίων ἔνδον ἀποκειμένων, μηδὲ τῶν περιττῶν εἰς ταῦτα ἀπτώμεθα. Ποίαν οὖν ἔξομεν ἀπολογία, εἶπέ μοι; τίνα δὲ συγγνώμην;

Καίτοιγε ἐννόησον, πῶς τὸ παλαιὸν ἦσαν οὗτοι καὶ φιλο-
 5 χρήματοι καὶ γαστρίμαργοι, μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν. Ἐκεῖ γὰρ ἦσαν οἱ λέβητες τῶν κρεῶν, ὧν οἱ Ἰουδαῖοι μέμνηνται· ἐκεῖ ἢ πολλὴ τῆς γαστρὸς τυραννίς· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐβουλήθησαν μετεβάλλοντο, καὶ τὸ πῦρ τοῦ Χριστοῦ δεξάμενοι, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀθρόον μεθωρμίσαντο· καὶ θερμότεροι τῶν ἄλ-
 10 λων ὄντες, καὶ πρὸς ὄργην καὶ πρὸς ἡδονὴν σωμάτων προπετέστεροι, τὰς ἀσωμάτων δυνάμεις τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ τῆς φιλοσοφίας ἀπαθείᾳ μιμοῦνται. Καὶ εἴ τις ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν, οἶδεν ἂν λέγω.

Εἰ δέ τις οὐδέποτε ἐπέβη τῶν σκηνῶν ἐκείνων, ἐννοεῖτω
 15 τὸν μέχρι νῦν ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ὄντα, ὃν μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἢ Αἴγυπτος ἤνεγκε, τὸν μακάριον καὶ μέγαν Ἀντωνῖον, καὶ λογιζέσθω ὅτι καὶ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ γέγονεν, ἐν ἣ καὶ Φαραώ· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ θείας ὄψεως κατηξιώθη, καὶ τοιοῦτον ἐπεδείξατο βίον, οἷον οἱ τοῦ
 20 Χριστοῦ νόμοι ζητοῦσι. Καὶ τοῦτο εἴσεται τι μετὰ ἀκριβείας, ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ τῷ τὴν ἱστορίαν ἔχοντι τῆς ἐκείνου ζωῆς, ἐν ᾧ καὶ πολλὴν ὄψεται τὴν προφητείαν. Καὶ γὰρ περὶ τῶν τὰ Ἀρείου νοσοῦντων προανεφώνησέ τε καὶ εἶπε τὴν ἐξ ἐκείνων μέλλουσαν γίνεσθαι βλάβην, τοῦ Θεοῦ δείξαντος αὐτῷ τότε, καὶ
 25 πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ μέλλοντα ὑπογράψαντος ἅπαντα· ὃ δὲ μάλιστα μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἀπόδειξις, τὸ μηδεμίαν τῶν ἔξωθεν αἱρέσεων ἄνδρα τοιοῦτον ἔχειν. Ἄλλ' ἵνα μὴ παρ' ἡμῶν ταῦτα ἀκούσητε, τοῖς γράμμασιν ἐγκύψαντες τοῖς τοῦ βιβλίου πάντα μαθήσεσθε μετὰ ἀκριβείας, καὶ πολλὴν παι-

1, Ἐξ. 16, 3.

2. Βίον τοῦ Μ. Ἀντωνίου, τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου, ἔχει ὡς γνωστὸν συγγράφει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ποῦ ἔγινε μέγας βιογράφος ἐξ Ἰσου μεγάλου βιογραφουμένου.

λην τὴν ἀφθονίαν ἀγαθῶν τὴν ὁποίαν ἔχομεν, δὲν διαθέτομεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν οὔτε τὰ ἄχρηστα εἰς ἡμᾶς. Πῶς θὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ πῶς θὰ δεχθῶμεν τὴν συγχώρησιν;

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι αὐτοὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦσαν καὶ φιλοχρήματοι καὶ κοιλιόδουλοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων κακῶν. Διότι ἐκεῖ ἦσαν οἱ λέβητες διὰ τὰ κρέατα¹, ποὺ ἐνθυμοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι, ἐκεῖ ἡ τυραννικὴ κυριαρχία τῆς κοιλίας. Μετεβλήθησαν ὅμως ὅταν τὸ ἠθέλησαν καὶ ἀφοῦ ἐδέχθησαν τὴν φωτιὰν τοῦ Χριστοῦ μετεφέρθησαν ὅλοι μαζί εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνῶ ἦσαν θερμότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ περισσότερον ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸν θυμὸν καὶ τὴν σωματικὴν ἢ δονήν, μιμοῦνται τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις εἰς τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὴν λοιπὴν πνευματικὴν ἀταραξίαν. Ἄν ἔχη ἐπισκεφθῆ κάποιος τὴν χώραν, ἐννοεῖ αὐτὰ ποὺ λέγω.

Ἄν ὅμως κάποιος δὲν ἔχει πατήσει ποτὲ τὸ πόδι του εἰς ἐκείνας τὰς σκηνάς, ἃς φέρη εἰς τὸν νοῦν του ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι ἀκόμη εἰς τὰ στόματα ὄλων, αὐτὸν ποὺ μᾶς ἔδωσεν ἡ Αἴγυπτος ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, τὸν μακάριον καὶ μέγαν Ἀντώνιον. Ἄς συλλογισθῆ ὅτι καὶ αὐτὸς ἔζησεν εἰς τὴν χώραν ὅπου ἔζησε καὶ ὁ Φαραώ. Εἰς τίποτε ὅμως δὲν ἐζημιώθη ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἠξιώθη νὰ ἀντικρύσῃ καὶ παρουσίασῃ τέτοιον βίον, ὅπως ἀπαιτοῦν οἱ νόμοι τοῦ Χριστοῦ. Θὰ τὸ μάθη τοῦτο κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν ἂν ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον ποὺ περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς ἐκεῖνου², εἰς τὸ ὁποῖον θὰ συναντήσῃ καὶ πολλὰς ἐκδηλώσεις τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος. Ἐπροφήτευσεν διὰ τοὺς προσβληθέντας ἀπὸ τὴν ἀρειανὴν νόσον καὶ ὠμίλησεν διὰ τὴν βλάβην, ποὺ αὐτοὶ θὰ ἐπροκαλοῦσαν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς τοῦ ὑπέδειξε τότε καὶ προδιέγραψεν ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια του ὅλα τὰ μελλοντικά. Ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο μίαν ἀπόδειξιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις δὲν διαθέτει τέτοιαν προσωπικότητα. Ἀλλά, διὰ νὰ μὴ τὰ πληροφορηθῆτε ὅλα ἀπὸ ἐμέ, ἐγκύψατε εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ βιβλίου καὶ θὰ τὰ μάθετε ὅλα μὲ ἀκρίβειαν καὶ πολλὴν πνευμα-

δευθήσεσθε τὴν φιλοσοφίαν ἐκεῖθεν. Τοῦτο δὲ παρακαλῶ, οὐχ
 ἵνα ἐπέλθωμεν τὰ γεγραμμένα μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσωμεν,
 καὶ μήτε χώραν, μήτε ἀνατροφὴν, μήτε προγόνων πονηρίαν προ-
 βαλλώμεθα. Ἄν γὰρ θέλωμεν ἑαυτοῖς προσέχειν, οὐδὲν τού-
 5 των ἡμῖν ἔσται κώλυμα. Ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ ἀσεβῆ πατέρα ἔ-
 σχεν, ἀλλ' οὐ διεδέξατο τὴν παρανομίαν· καὶ ὁ Ἐζεκίας τὸν
 Ἀχαζ, ἀλλ' ὁμως οὗτος φίλος τῷ Θεῷ ἐγένετο· καὶ ὁ Ἰωσήφ δὲ
 ἐν μέσῃ τότε Αἰγύπτῳ τοὺς τῆς σωφροσύνης ἀνεδήσατο στε-
 φάνους· καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ἐν Βαβυλώνι μέσῃ, καὶ ἐν οἰ-
 10 κία μέσῃ, Συβαριτικῆς παρακειμένης τραπέζης, τὴν ἄκραν ἐ-
 πεδείξαντο φιλοσοφίαν· καὶ Μωϋσῆς δὲ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὁ Παῦ-
 λος ἐν τῇ οἰκουμένῃ· καὶ οὐδὲν οὐδενὶ τούτων ἐγένετο κώλυμα
 πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον.

Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς πάντα ἐννοοῦντες, τὰς μὲν περιττὰς
 15 ταύτας σκέψεις καὶ προφάσεις ἐκ μέσου ποιησώμεθα, τῶν δὲ
 ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἰδρώτων ἀψώμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν Θεὸν
 ἐπὶ μείζονα ἐπισπασόμεθα εὐνοίαν, καὶ πείσομεν συνεφέψασθαι
 τῶν ἀγώνων ἡμῖν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν· ὧν
 γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 20 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

1. Σύβαρις, πόλις τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, φημισμένη διὰ τὸν πλοῦτον
 καὶ τὴν τρυφήν μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν ἐζοῦσαν οἱ κάτοικοί τῆς. Συβαριτισμὸς
 ἡ νοοτροπία ποῦ ἀποδέχεται τὸν συβαριτικὸν τρόπον ζωῆς.

τικὴν κατάρτισιν θὰ ἀντλήσετε ἀπὸ ἐκεῖ. Εἰς αὐτὸ καὶ σᾶς προτρέπω. Ὅχι διὰ νὰ ἀναγνώσωμεν μόνον τὰ γραφόμενα ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὰ μιμηθοῦμεν καὶ νὰ μὴ προβάλλωμεν ὡς δικαιολογίαν οὔτε τὴν πατρίδα, οὔτε τὴν ἀνατροφὴν οὔτε τὴν κακίαν τῶν προγόνων. Ἄν θέλωμεν νὰ προσέξωμεν τὸν ἑαυτόν μας, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίση. Διότι καὶ ὁ Ἄβραάμ εἶχε πατέρα εἰδωλολάτρη, δὲν ἐσυνέχισεν ὅμως τὴν παρανομίαν του. Καὶ ὁ Ἐζεκίας ἐπίσης τὸν Ἄχαζ, ἀλλ’ ὅμως καὶ αὐτὸς ἔγινε φίλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Ἰωσήφ εἰς τὸ κέντρον τῆς Αἰγύπτου τότε ἐκέρδισε τὸν στέφανον τῆς σωφροσύνης, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ τρεῖς παῖδες εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βαβυλῶνος καὶ εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀνακτόρου, ἐνῶ ἦτο ἐμπρὸς των ἐστρωμένη συβαριτικὴ¹ τράπεζα, ἔδειξαν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς πνευματικότητος. Ἐπίσης ὁ Μωϋσῆς μέσα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὁ Παῦλος ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ διὰ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εὐρέθη ἐμπόδιον εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς.

Αὐτὰ ἃς ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ἃς θέσωμεν ἐκποδῶν τὰς περιττὰς αὐτὰς προφάσεις καὶ δικαιολογίας καὶ ἃς ἀναλάβωμεν τοὺς ἰδρωῶτας τῆς ἀρετῆς. Ἔτσι θὰ προσελκύσωμεν καὶ τὸν Θεὸν εἰς μεγαλυτέραν ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, θὰ τὸν πείσωμεν νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀγῶνας μας καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Εἴθε νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἡμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

Ματθ. 2, 16 - 23

«Τότε ἰδὼν Ἡρώδης ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων».

1. Καὶ μὴν οὐκ ἐχρῆν θυμωθῆνα, ἀλλὰ φοβηθῆνα καὶ συσταλῆνα, καὶ ἰδεῖν ὅτ ἀνηλύτοις ἐπιχειρεῖ πράγμασιν. Ἄλλ' οὐ καταστέλλεται ὅταν γὰρ ἀγνώμων ᾖ ψυχὴ καὶ ἀνίατος, οὐδενὶ εἶκει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένων φαρμάκων. Ὅρα γοῦν καὶ τοῦτον τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζόμενον, καὶ φόνῳ φόνους συνάπτοντα, καὶ κατὰ κρημνοῦ πανταχοῦ φερόμενον. Ὡσπερ γὰρ ὑπὸ τινος δαίμονος τῆς ὀργῆς ταύτης καὶ τῆς βασκανίας ἐκβαχευθεῖς, οὐδενὸς ποιεῖται λόγον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς φύσεως αὐτῆς μαίνεται, καὶ τὴν ὀργὴν τὴν κατὰ τῶν ἐμπαιξάντων μάγων, κατὰ τῶν οὐδὲν ἠδίκηκότων παίδων ἀφήσει, συγγενὲς δράμα τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γενομένων τότε ἐν Παλαιστίνῃ τολμῶν. «Ἀποστείλας» γάρ, φησὶν, «ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων».

Ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας προσέχετε. Καὶ γὰρ πολλοὶ πολλὰ φλυαροῦσιν ὑπὲρ τῶν παίδων τούτων, ἀδικίαν ἐγκαλοῦντες τοῖς γεγενημένοις· καὶ οἱ μὲν ἐπιεικέστερον ὑπὲρ αὐτῶν διαποροῦσιν, οἱ δὲ θρασύτερον καὶ μανικώτερον. Ἰν' οὖν τοὺς

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

Ματθ. 2, 16 - 23

«Τότε ἰδὼν Ἡρώδης ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων».

1. Δὲν ἔπρεπε βεβαίως νὰ ὀργισθῆ ἄλλὰ νὰ φοβηθῆ καὶ νὰ μαζευθῆ καὶ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐπιχειρεῖ ἀκατόρθωτα πράγματα. Δὲν συγκρατεῖται ὅμως. Ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι ἀχάριστος καὶ ἀνεπίδεκτος δὲν ὑποχωρεῖ εἰς κανένα ἀπὸ τὰ φάρμακα, ποὺ δίδει ὁ Θεὸς Ἰδοῦ, παρατήρησε καὶ τοῦτον πῶς συναγωνίζεται τοὺς προηγουμένους του· προσθέτει φόνον εἰς τοὺς φόνους καὶ παντοῦ τρέχει κατὰ κρημονοῦ. Σὰν νὰ ἦτο κυριευμένος ἀπὸ κάποιον δαίμονα τῆς ὀργῆς αὐτῆς καὶ τῆς βασκανίας. Δὲν ὑπολογίζει κανένα, μανιάζει καὶ ἐναντίον αὐτῆς τῆς φύσεως, καὶ τὴν ὀργὴν του ἐναντίον τῶν μάγων ποὺ τὸν ἐγέλασαν, ἀφήνει νὰ ἐκσπάσῃ κατὰ τῶν παιδιῶν, ποὺ δὲν τὸν εἶχαν εἰς τίποτε βλάψει, καὶ ἀποτολμᾷ εἰς τὴν Παλαιστίνην, δράμα συγγενικὸν μὲ ὅσα εἶχαν τότε συμβῆ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Διότι λέγει· «Ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων».

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δεῖξετε παρακαλῶ πολλὴν προσοχὴν. Πολλοὶ λέγουν πολλὰς φλυαρίας χάριν τῶν παιδιῶν τούτων, καὶ χαρακτηρίζουν ὡς ἀδικίαν τὰ γενόμενα. Καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς διατυπώνουν μετριοπαθέστερα τὴν ἀπορίαν των, ἄλλοι δὲ μὲ μεγαλύτερον θράσος καὶ πείσμα. Διὰ νὰ ἀπαλλάξωμεν λοιπὸν τοὺς μὲν ἀπὸ τὸ πείσμα των καὶ τοὺς ἄλ-

μὲν τῆς μανίας, τοὺς δὲ τῆς ἀπορίας ἀπαλλάξωμεν, ἀνάσχεσθε μικρὸν διαλεγομένων ἡμῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Εἰ γὰρ δὴ τοῦτο ἐγκαλοῦσιν, ὅτι περιώφθη τὰ παιδιά ἀναιρούμενα, ἐγκαλέσουσι καὶ τῆ τῶν στρατιωτῶν σφαγῇ τῶν τὸν Πέ-
5 τρον φυλαττόντων. Ὡσπερ γὰρ ἐνταῦθα τοῦ παιδίου φυγόντος, ἕτερα παιδιά ἀντὶ τοῦ ζητουμένου κατασφάττεται, οὕτω δὴ καὶ τότε τὸν Πέτρον τοῦ δεσμωτηρίου καὶ τῶν ἀλύσεων ἀπαλλάξαντος τοῦ ἀγγέλου, ὁμώνυμός τις τοῦ τυράννου τούτου καὶ ὁμότροπος ζητήσας καὶ οὐχ εὐρών, τοὺς τηροῦντας αὐτὸν στρα-
10 τιώτας ἀπέκτεινεν ἀντ' ἐκείνου.

Καὶ τί τοῦτο; φησί· τοῦτο γὰρ οὐ λύσις, ἀλλὰ προσθήκη τοῦ ζητουμένου.

Οἶδα καὶ γὰρ, καὶ διὰ τοῦτο εἰς μέσον πάντα φέρω τὰ τοιαῦτα, ἵνα πᾶσι μίαν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Τίς οὖν ἐστι τούτων
15 ἡ λύσις; Καὶ τίνα ἂν ἔχοιμεν λόγον εὐπρόσωπον εἰπεῖν; Ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς τῆς σφαγῆς αὐτοῖς αἴτιος γέγονεν, ἀλλ' ἡ ὠμότης τοῦ βασιλέως· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐκείνοις ὁ Πέτρος ἀλλ' ἡ ἄνοια τοῦ Ἑρώδου. Εἰ μὲν γὰρ τοῖχον διορυγέντα εἶδεν ἢ θύρας ἀνατραπέϊσας, εἶχεν ἴσως ῥαθυμίαν ἐγκαλέσαι τοῖς φυλάττουσι τὸν
20 Ἀπόστολον στρατιώταις· νυνὶ δὲ πάντων ἐπὶ σχήματος μενόντων, καὶ τῶν θυρῶν ἀποκεκλεισμένων, καὶ τῶν ἀλύσεων ταῖς χερσὶ τῶν φυλαττόντων συμβεβλημμένων (καὶ γὰρ ἦσαν αὐτῶ συνδεδεμένοι), ἠδύνατο συλλογίσασθαι ἐκ τούτων, εἶγε ὀρθῶς ἐδίκαζε τοῖς γινομένοις, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἦν, οὐ-
25 δὲ κακουργίας τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θείας τινὸς καὶ παραδοξοποιουῦ δυνάμεως, καὶ προσκυνῆσαι τὸν ποιήσαντα ταῦτα, ἀλλ' οὐ πολεμῆσαι τοῖς φυλάττουσιν. Οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἅπερ ἐποίησεν ἅπαντα, ὡς μὴ μόνον τοὺς φύλακας μὴ προδοῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα δι' αὐτῶν χειραγωγῆσαι πρὸς τὴν
30 ἀλήθειαν. Εἰ δὲ ἀγνώμων ἐκείνος ἐφάνη, τί πρὸς τὸν σοφὸν τῶν ψυχῶν ἰατρὸν καὶ πάντα ἐπ' εὐεργεσίᾳ πραγματευόμενον ἢ τοῦ κάμνοντος ἀταξία;

1. Βλέπε Πραξ. κεφ. 12 ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

λους ἀπὸ τὴν ἀπορίαν, ζητῶ νὰ ἔχω τὴν ἀνοχήν σας, διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἄν ἡ κατηγορία των εἶναι αὐτή, ὅτι δηλαδὴ ἐπεδείχθη ἀδιαφορία διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν παιδιῶν, ἃς κατηγορήσουν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν στρατιωτῶν, ποὺ ἐφύλασσαν τὸν Πέτρον. Ἐδῶ ὅταν ἔφυγε τὸ παιδί, σφάζονται ἄλλα παιδιά εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ποὺ ἐζητοῦσαν. Καὶ τότε πάλιν, ὅταν ὁ ἄγγελος ἠλευθέρωσε τὸν Πέτρον ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ τὰς ἀλύσεις, ἕνας ὁμώνυμος καὶ ὁμότροπος τοῦ τυράννου τούτου, ὅταν τὸν ἐζήτησε καὶ δὲν τὸν εὗρήκεν, ἐξόντωσεν εἰς τὴν θέσιν του τοὺς στρατιώτας ποὺ τὸν ἐφύλασσαν¹.

Τί σχέσιν ἔχει τοῦτο; θὰ εἰπῆ κάποιος. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ λύσιν ἀλλὰ περιπλοκὴν τοῦ ζητήματος.

Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγὼ καὶ διὰ τοῦτο φέρω εἰς τὴν μέσσην ὅλα αὐτά, διὰ νὰ δώσω εἰς ὅλα τὴν ἰδίαν λύσιν. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ λύσις καὶ ποίαν εὐπρόσεκτον δικαιολογίαν ἔχομεν νὰ φέρωμεν; Δὲν εἶναι αἷτιος τῆς σφαγῆς ὁ Χριστὸς ἀλλ' ἡ σκληρότης τοῦ βασιλέως· ὅπως καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνων δὲν εἶναι ὁ Πέτρος ἀλλ' ἡ ἀνοησία τοῦ Ἡρώδου. Ἄν ἔβλεπεν ἕναν τοῖχον τρυπημένον ἢ πύλας νὰ ἔχουν ἀνατραπῆ, θὰ ἠμποροῦσε νὰ κατηγορήσῃ δι' ἀμέλειαν τοὺς στρατιώτας, ποὺ ἐφύλασσαν τὸν Ἀπόστολον. Τώρα ὅμως ὅλα εὗρισκοντο εἰς τὴν θέσιν των· καὶ αἱ θύραι ἦσαν κλεισμέναι καὶ αἱ ἀλύσεις κλειδωμέναι εἰς τὰ χέρια τῶν φρουρῶν, διότι ἦσαν δεμένοι ὅλοι μὲ αὐτόν. ἠμποροῦσε λοιπὸν νὰ συμπεράνη ἀπὸ αὐτά, ἂν ἔκρινεν ὀρθὰ δι' ὅσα εἶχαν συμβῆ, ὅτι αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνεαι δὲν ἦτο ἔργον ἀνθρώπου οὔτε πράξις κάποιου ἐχθροῦ του, ἀλλὰ ἐνέργεια μιᾶς θείας καὶ θαυματουργικῆς δυνάμεως. Ἐτσι, ἔπρεπε νὰ προσκυνήσῃ τὸν αἷτιον τοῦ γεγονότος καὶ ὄχι νὰ στραφῆ κατὰ τῶν φρουρῶν. Μὲ αὐτὸ τὸ νόημα ὁ Θεὸς ἔπραξεν ὅλα ὅσα ἔπραξεν. Ὅχι μόνον δὲν ἠθέλε νὰ θυσιάσῃ τοὺς φρουροὺς ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα νὰ ὀδηγήσῃ μὲ αὐτά εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἄν ἐκεῖνος ἐφάνη ἀγνώμων, τί σχέσιν ἠμπορεῖ νὰ ἔχη μὲ τὸν σοφὸν ἰατρὸν τῶν ψυχῶν ἢ ἀταξία τοῦ ἀσθενοῦς;

“Ο δὴ καὶ ἐνταῦθα ἔστιν εἰπεῖν. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐθυμώ-
 θης, ὦ Ἡρώδη, παρὰ τῶν μάγων ἐμπαιχθεῖς; Οὐκ ἔγνωσ ὅτι
 θεῖος ὁ τόκος ἦν; οὐ σὺ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐκάλεσας; οὐ σὺ τοὺς
 γραμματέας συνήγαγες; οὐχὶ κληθέντες ἐκεῖνοι καὶ τὸν Προφή-
 5 τὴν μεθ’ ἑαυτῶν εἰς τὸ σὸν εἰσήγαγον δικαστήριον ταῦτα ἄνω-
 θεν προαναφωνοῦντα; οὐκ εἶδες τὰ παλαιὰ τοῖς νέοις συμφω-
 νοῦντα; οὐκ ἤκουσας ὅτι καὶ ἀστήρ τούτοις διηκονήσατο; οὐκ
 ἠδέσθης τῶν βαρβάρων τὴν σπουδὴν; οὐκ ἐθαύμασας αὐτῶν τὴν
 παρρησίαν; οὐκ ἔφριξας τοῦ Προφήτου τὴν ἀλήθειαν; οὐκ ἐνε-
 10 νόησας ἀπὸ τῶν προτέρων καὶ τὰ ἔσχατα; Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐ-
 λογίσω κατὰ σεαυτὸν ἐκ τούτων ἀπάντων, ὅτι σὺ τῆς ἀπάτης
 τῶν μάγων ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θείας δυνάμεως πάντα πρὸς
 τὸ δέον οἰκονομούσης; Εἰ δὲ καὶ ἠπατήθης παρὰ τῶν μάγων,
 τί πρὸς τὰ παιδιά τὰ οὐδὲν ἠδικηκότα;

15 2. Ναί, φησὶν· ἀλλὰ τὸν μὲν Ἡρώδη καλῶς ἀπεστέρη-
 σας τῆς ἀπολογίας, καὶ μαιφόνον ἔδειξας· οὐδέπω δὲ τὸν περὶ
 τῆς ἀδικίας τῶν γεγενημένων ἔλυσας λόγον. Εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖνος
 ἀδίκως ἔπραττε, τίνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς συνεχώρησε;

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς τοῦτο; “Ὅπερ αἰεὶ καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ
 20 καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ πανταχοῦ λέγων οὐ παύομαι· ὁ καὶ ὑμᾶς βού-
 λομαι μετ’ ἀκριβείας διατηρεῖν· κανῶν γὰρ τίς ἐστὶ πρὸς ἅπα-
 σαν ἡμῖν τοιαύτην ἀρμόττων ἀπορίαν. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ κανὼν, καὶ
 τίς ὁ λόγος; “Ὅτι οἱ μὲν ἀδικοῦντες πολλοί, ὁ δὲ ἀδικούμενος
 οὐδεὶς εἷς. Καὶ ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ὑμᾶς τὸ αἴνιγμα ταραττή, καὶ
 25 τὴν λύσιν ἐπάγω ταχέως. “Ὅπερ γὰρ ἂν πάθωμεν ἀδίκως παρ’
 ὄτουσιν, ἢ εἰς ἀμαρτημάτων διάλυσιν ὁ Θεὸς ἡμῖν λογίζεται
 τὴν ἀδικίαν ἐκείνην, ἢ εἰς μισθῶν ἀντίδοσιν.

Καὶ ἵνα σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐπὶ ὑποδείγμα-

1. Ἀδικοῦν πολλοὶ ἀλλὰ δὲν ἀδικεῖται κανεῖς. Εἶναι λοιπὸν τόσον ἀ-
 νίκανος ἢ ἀδικία νὰ εὕρη τὸν στόχον τῆς; Ἡ πραγματικότης δὲν μαρτυρεῖ
 διὰ τὸ ἀντίθετον; Καὶ ὁμοῦ θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑποστηρίξη κανεῖς ὅτι ἡ σκέ-
 ψις δὲν εἶναι ἀπλοῦν ὀξύμωρον σχῆμα λόγου, διὰ νὰ προσελκυσθῇ ἢ προσο-

Ἐμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιον. Διατί ὠργίσθης, Ἑρώδη, μετὰ τὸ περιγέλασμα τῶν μάγων; Δέν ἀντελήφθης ὅτι τὸ γεννηθὲν ἦτο θεϊκόν; Σὺ δὲν ἐκάλεσες τοὺς ἀρχιερεῖς; Σὺ δὲν συνεκέντρωσες τοὺς γραμματεῖς; Ὅταν ἐκλήθησαν εἰς τὸ δικαστήριόν σου, δὲν ἔφεραν μαζί των καὶ τὸν προφήτην, ποὺ προανήγγειλεν ὅλα αὐτὰ μετὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ οὐρανοῦ; Δέν εἶδες ὅτι τὰ παλαιὰ ἦσαν σύμφωνα μετὰ τὰ νέα; Δέν ἤκουσες ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ ἄστρον ὑπηρέτησε τὸ γεγονός; Δέν ἐσεβάσθης τὸν ζῆλον τῶν βαρβάρων; Δέν ἐθαύμασες τὸ θάρρος των; Δέν ἐρρίγησες ἀπὸ τὴν ἐπαλήθευσιν τοῦ προφήτου; Δέν ἀντελήφθης τὰ πρόσφατα ἐπὶ τῆ βάσει τῶν προηγουμένων; Διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔκαμες ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὴν σκέψιν ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο μία πλεκτάνη τῶν μάγων, ἀλλ' ὅτι ἡ θεία δύναμις οἰκονομοῦσε τὰ πάντα πρὸς τὸ πρέπον; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐξηγητήθη ἀπὸ τοὺς μάγους, τί σχέσιν εἶχαν τὰ παιδιὰ, ποὺ δὲν εἶχαν κάμει καμμίαν ἀδικίαν;

2. Μάλιστα, μάς λέγει. Ὡραῖα ἄφησες ἀναπολόγητον τὸν Ἑρώδη καὶ τὸν ἐπαρουσίασες μιὰρὸν φονέα. Δέν ἀνεσκεύασες ὅμως ἀκόμη τὴν ἔνστασιν τῆς ἀδικίας δι' ὅσα εἶχαν συμβῆ. Ἄν ἐκεῖνος ἔπραττεν ἀδίκως, διατί συγκατετέθη ὁ Θεός;

Τί θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτό; Ὅτι πάντοτε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπαναλαμβάνω. Τοῦτο θέλω νὰ τηρῆτε καὶ σεῖς μετὰ ἀκρίβειαν· εἶναι ἓνας κανὼν ποὺ ἀρμόζει εἰς κάθε τέτοιαν ἀπορίαν σας. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ κανὼν καὶ ποῖος ὁ λόγος; Εἶναι πολλοὶ ὅσοι ἀδικοῦν ἀλλὰ δὲν ἀδικεῖται κανένας¹. Καὶ διὰ νὰ μὴ σᾶς ταρασσῆ περισσότερον τὸ αἴτημά μου, δίδω ἀμέσως καὶ τὴν λύσιν. Ὅτι ἄδικον καὶ ἂν πάθωμεν ἀπὸ κάποιον, ὑπολογίζει ὁ Θεὸς τὴν ἀδικίαν αὐτὴν ἢ πρὸς διαγραφὴν ἀμαρτημάτων ἢ διὰ νὰ μάς δώσῃ μισθόν.

Ἄς χρησιμοποιήσωμεν ἓνα παράδειγμα, διὰ ν' ἀποσα-

χή τοῦ ἀκροατοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης διὰ τὸν πιστὸν ἀποβλέποντα εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ.

τος τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Θῶμεν γὰρ εἶναι τινα οἰκέτην πολλὰ ὀφείλοντα τῷ δεσπότη χρήματα· εἶτα παρὰ ἀδίκων ἀνδρῶν ἐπήρεασθῆναι τὸν οἰκέτην τοῦτον, καὶ ἀφαιρεθῆναι τινα τῶν αὐτοῦ. Ἄν τοίνυν ὁ δεσπότης ὁ κωλύσαι δυνάμενος τὸν ἄρ-
 5 παγα καὶ πλεονέκτην, ἐκεῖνα μὲν μὴ ἀποκαταστήσῃ τὰ χρήματα, εἰς δὲ τὰ ὀφειλόμενα αὐτῷ παρὰ τοῦ δούλου λογίσηται τὰ ἀφαιρεθέντα, ἄρα μὴ ἠδίκηται ὁ οἰκέτης; Οὐδαμῶς. Τί δέ, ἂν καὶ πλείονα ἀποδῷ; Ἄρα οὐχὶ καὶ μειζόνως ἐκέρδανε; Παντί που δῆλον.

10 Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐφ' ὧν ἡμεῖς πάσχομεν, λογισώμεθα. Ὅτι γὰρ ὑπὲρ ὧν πάθωμεν κακῶς, ἢ ἁμαρτήματα διαλυόμεθα, ἢ λαμπροτέρους λαμβάνομεν στεφάνους, ἂν μὴ ἁμαρτήματα τοσαῦτα ἔχωμεν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος πρὸς τὸν πεπορνευκότα· «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον
 15 τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ». Καὶ τί τοῦτο; φησί. Περὶ γὰρ τῶν ἀδικουμένων παρ' ἐτέρων ὁ λόγος ἦν, οὐ περὶ τῶν παρὰ τῶν διδασκάλων διορθουμένων. Μάλιστα μὲν οὐδὲν τὸ μέσον· τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν, εἰ τὸ παθεῖν κακῶς οὐκ ἔστιν ἐπήρεια τῷ παθόντι.

20 Ἄλλ' ἵνα καὶ πρὸς τὸ ἐγγύτερον τοῦ ζητούμενου ἀγάγω τὸν λόγον, ἀναμνήσθητι τοῦ Δαυίδ, ὃς τὸν Σεμεὶ τότε ὄρων ἐπικείμενον καὶ ἐναλλόμενον αὐτοῦ τῇ συμφορᾷ, καὶ μυρίοις αὐτὸν ὀνειδέσει πλύνοντα, βουλομένων ἀνελεῖν τῶν στρατηγῶν, διεκώλυε λέγων· «Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδῃ Κύριος τὴν
 25 ταπείνωσίν μου, καὶ ἀνταποδῷ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας ταύτης ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ». Καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς δὲ ᾄδων ἔλεγεν· «Ἴδε τοὺς ἐχθρούς μου ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ μῖσος ἄδικον ἐ-

1. Α' Κορ. 5, 5.

2. Βλέπε τὸν Κρίτωνά τοῦ Πλάτωνος.

3. Ὅταν ὁ Δαυίδ ἀνεζητοῦσε τὸν ἀποστάτην υἱὸν τοῦ Ἀβεσσαλώμ συνητηθή μετὰ τὸν ἀπὸ τῆν γενεάν τοῦ Σαοὺλ καταγόμενον Σεμεὶ, ὁ ὁποῖος τὸν κατηράσθη καὶ τὸν ἐβλασφήμησεν ὡς ἄνδρα αἱμάτων καὶ κακοῦργον.

φηνισθῆ τὸ πρᾶγμα καλύτερα. Ἐὰς ὑποθέσωμεν ὅτι ἕνας ὑπηρέτης ὀφείλει πολλὰ χρήματα εἰς τὸν κύριόν του. Ἐπειτα ὁ ὑπηρέτης αὐτὸς δέχεται τὴν βίαν ἀδίκων ἀνθρώπων, ποῦ τοῦ ἀφαιροῦν μέρος ἀπὸ τὰ ἰδικά του. Ἄν λοιπὸν ὁ κύριος, ποῦ ἡμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄρπαγα καὶ τὸν πλεονέκτην, δὲν βάλῃ εἰς τὴν θέσιν των τὰ χρήματα ἀλλὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀφειλὴν τοῦ δούλου ὅσα τοῦ ἀφῆρσαν, ὁ δούλος ἔχει τάχα ἀδικηθῆ; Καθόλου βεβαίως; Καὶ ἂν τοῦ ἀποδώσῃ ἀκόμη περισσότερα; Δὲν ἔχει καὶ μεγαλύτερον κέρδος; Εἶναι φανερόν εἰς ὅλους.

Ἐὰς μεταφέρωμεν τοῦτο καὶ εἰς ὅσα πάσχομεν· ὅτι δι' ὅσας ἀδικίας ὑφιστάμεθα ἢ διαγράφονται ἁμαρτήματά μας ἢ κερδίζομεν λαμπροτέρους στεφάνους, ἂν δὲν ἔχωμεν ἀνάλογα ἁμαρτήματα. Ἄκουσε τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ πρὸς ἐκεῖνον τοῦ ἔχει πορνεύσει· «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ»¹. Ποίαν σχέσιν ἔχει τοῦτο; Ὁ λόγος μας εἶναι δι' ὅσους ἀδικοῦνται ἀπὸ ἄλλους, ὅχι δι' ὅσους διορθώνουν οἱ διδάσκαλοι. Κατ' ἀκρίβειαν οἱ δύο περιπτώσεις δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν· διότι τὸ ζήτημά μας εἶναι ἂν ἡ ἀδικία δὲν ἀποτελεῖ ζημίαν δι' ἐκεῖνον ποῦ ἠδικήθη².

Ἄλλὰ διὰ νὰ φέρω τὸν λόγον μου πλησιέστερον πρὸς τὸ θέμα, ἐνθυμηθῆτε τὸν Δαυίδ. Ὄταν εἶδε τὸν Σεμεὶ³ νὰ ὀρμᾷ ἐναντίον του, νὰ τοῦ ἐπιτίθεται εἰς τὴν συμφορὰν του καὶ νὰ τὸν περιλούῃ μὲ ἀμετρήτους ἐξευτελισμούς, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ ἤθελαν νὰ τὸν φονεύσουν, τοὺς ἠμπόδισεν. «Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδῃ Κύριος τὴν ταπείνωσίν μου καὶ ἀνταποδῶ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας ταύτης ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ»⁴. Καὶ εἰς τοὺς Ψαλμοὺς του ψάλλει· «Ἴδε τοὺς ἐχθροὺς μου ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ μῖσος ἄδικον ἐμίσησάν με, καὶ ἄφες πάσας

¹ Ἄλλ' ὁ Δαυίδ ἠρνεῖτο νὰ τὸν τιμωρήσῃ ἐλπίζων ὅτι θὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν «ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας ταύτης» (Β' Βασιλ., 16, 5 - 14).

4. Β', Βασ. 16, 11 - 12.

μίσησάν με, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου». Καὶ ὁ Λάζαρος δὲ διὰ τοῦτο ἀπέλαυσεν ἀνέσεως, ἐπειδὴ μυρία κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἔπαθε κακά. Οὐκ ἄρα ἠδίκηνται οἱ ἀδικηθέντες, ἔαν γενναίως ἐνέγκωσιν ἅπερ πάσχουσιν ἅπαντα, ἀλλὰ καὶ μει-
5 ζόνως κερδαίνουνσιν, ἂν τε παρὰ τοῦ Θεοῦ πλήττωνται, ἂν τε παρὰ τοῦ διαβόλου μαστίζωνται.

Καὶ ποίαν εἶχον ἁμαρτίαν τὰ παιδιά, φησίν, ἵνα ταύτην διαλύσωνται; Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἐν ἡλικίᾳ γενομένων καὶ πολλὰ πεπλημμεληκότων εἰκότως ἂν τις ταῦτα εἴποι· οἱ δὲ ἄω-
10 ρον οὕτως ὑπομείναντες τελευτήν, ποῖα ἁμαρτήματα, δι' ὧν κακῶς ἔπαθον, ἀπέθεντο;

Οὐκ ἤκουσάς μου λέγοντος, ὅτι κἂν ἁμαρτήματα μὴ ᾔ, μισθῶν ἀντίδοσις ἐκεῖ γίνεται τοῖς πάσχουσιν ἐνταῦθα κακῶς; Τί τοίνυν βλάβη τὰ παιδιά ἀναιρεθέντα ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ, καὶ
15 πρὸς τὸν ἀκύμαντον ταχέως ἀπενεχθέντα λιμένα; "Οτι πολλὰ καὶ μεγάλα πολλάκις ἔμελλον, φησί, ζήσαντες κατορθοῦν. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν αὐτοῖς προαποτίθεται τὸν μισθόν, τὸ ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ καταλύσαι τὸν βίον. Ἄλλως δὲ οὐδ' ἂν εἴασεν, εἰ μεγάλοι τινὲς ἔμελλον ἔσεσθαι οἱ παῖδες προαναρπα-
20 σθῆναι. Εἰ γὰρ τοὺς ἐν πονηρίᾳ μέλλοντας ζῆν διηνεκῶς, μετὰ μακροθυμίας φέρει τοσαύτης, πολλῶ μᾶλλον τούτους οὐκ ἂν εἴασεν οὕτως ἀπενεχθῆναι, εἰ προήδει μεγάλα τινὰ ἀνύσοντας.

3. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ παρ' ἡμῶν λόγοι· οὐ μὴν ἅπαντες οὗτοι, ἀλλ' εἰσὶ καὶ τούτων ἀπορρήτοτεροι ἕτεροι, οὓς μετὰ ἀκρι-
25 βείας οἶδεν ὁ ταῦτα οἰκονομῶν αὐτός. Παραχωρήσαντες τοίνυν αὐτῷ τῆς ἀκριβεστερας ἐν τούτῳ καταλήψεως, τῶν ἐξῆς ἡμεῖς ἐχώμεθα καὶ ἐν ταῖς ἐτέρων συμφοραῖς παιδευόμεθα πάντα φέρειν γενναίως. Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τότε κατέλαβε τὴν Βηθλεὲμ τραγωδία, τῶν παίδων ἄρπαζομένων ἀπὸ τῆς θηλῆς τῶν

1. Ψαλμ. 24, 19, 18.

2. Λουκᾶ κεφ. 16.

τὰς ἁμαρτίας μου»¹. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔλαβε καὶ ὁ Λάζαρος τὴν ἀμοιβὴν του, ἐπειδὴ ὑπέστη εἰς τὴν ζωὴν του ἀμέτρητα δεινά². Δὲν ἀδικοῦνται λοιπὸν ὅσοι ἠδικήθησαν, ἂν ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα, ὅλα ὅσα ὑφίστανται, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερον κέρδος ἔχουν εἴτε ἀπὸ τὸν Θεὸν παιδεύονται εἴτε ἀπὸ τὸν διάβολον βασανίζονται.

Καὶ ποίαν ἁμαρτίαν εἶχαν τὰ παιδιά, διὰ τὴν διαγραφῆν, ἀντιτείνει κάποιος. Ἐνα τέτοιον ἰσχυρισμὸν ἠμπορεῖ νὰ προβάλη κανεὶς δι' ὅσους εἶναι εἰς ἡλικίαν καὶ ἔχουν διαπράξει πολλὰ σφάλματα. Ὅποιοι ὅμως εἶχαν ἓνα τέτοιο πρόωρον τέλος, ποῖα ἁμαρτήματά των ἐξώφλησαν μὲ τὰ δεινοπαθήματά των;

Δὲν ἤκουσες νὰ λέγω, ὅτι καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν ἁμαρτήματα, γίνεται ἐκεῖ ἀνταπόδοσις ἀμοιβῆς εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐδῶ δεινοπαθοῦν; Μὲ μίαν τέτοιαν προϋπόθεσιν ποίαν ζημίαν ἔπαθαν τὰ παιδιά ποὺ ἐφονεύθησαν καὶ μετεφέρθησαν ἀμέσως εἰς τὸ ἀκύμαντον λιμάνι; Ἴσως ἂν ἐζοῦσαν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κατορθώσουν πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο τοὺς ἐπιφυλάσσει ὄχι ἀσήμαντον μισθόν, διὰ τὸ ὅτι ἐτελείωσαν τὴν ζωὴν των, ἐνῶ ὑπῆρχε μία τέτοια προοπτική. Ἄν ἦτο ἄλλιῶς, οὔτε ποὺ θὰ ἄφηνε καθόλου νὰ ἀναρπασθοῦν πρόωρα τὰ παιδιά, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀποβοῦν σπουδαῖαι προσωπικότητες. Ἄν μὲ τόσῃν μακροθυμίαν ἀνέχεται αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ ζοῦν ἀδιακόπως μέσα εἰς τὴν κακίαν, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ ἀποθάνουν τὰ παιδιά κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν ἐπρόβλεπεν ὅτι θὰ ἐπιτελοῦσαν μεγάλα ἔργα.

3. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἰδικοὶ μας λόγοι. Καὶ δὲν εἶναι βεβαίως μόνον αὐτοὶ· ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πρὸς ἀπόρητοι, ποὺ τοὺς γνωρίζει μὲ ἀκρίβειαν ἐκεῖνος ποὺ οἰκονομεῖ ὅλα αὐτά. Ἄς ἀφήσωμεν εἰς ἐκεῖνον τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τοῦ θέματος τούτου καὶ ἡμεῖς ἄς κρατήσωμεν τὰ ἐξῆς καὶ εἰς τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων ἄς διδασκώμεθα νὰ ὑποφέρωμεν τὰ πάντα μὲ γενναιότητα. Διότι δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν Βηθλεὲμ τότε μικρὰ τραγωδία, νὰ ἀρπάζωνται τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἀγκάλην τῶν μητέ-

μητέρων, καὶ ἐπὶ τὴν ἄδικον ταύτην ἀγομένων σφαγὴν. Εἰ δὲ
 ἔτι μικροψυχεῖς καὶ ἐλάττων εἶ τῆς ἐπὶ τούτοις φιλοσοφίας,
 μάθε τοῦ ταῦτα τολμήσαντος τὸ τέλος, καὶ μικρὸν ἀνάπνευσον.
 Ταχίστη γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτων κατέλαβε δίκη, καὶ τοῦ μιά-
 5 σματος τούτου τὴν προσήκουσαν ἐδίδου τιμωρίαν, θανάτῳ χα-
 λεπῶ καὶ τοῦ νῦν τολμηθέντος ἐλεεινοτέρῳ καταλύων τὸν βίον,
 καὶ ἕτερα μυρία πάσχων κακά, ὅπερ εἴσεσθε τὴν Ἰωσήπου πε-
 ρὶ τούτων ἱστορίαν ἐπελθόντες· ἦν, ἵνα μὴ μακρὸν ποιῶμεν τὸν
 λόγον καὶ τὴν συνέχειαν διακόπτωμεν, οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι ἐνο-
 10 μίσαμεν τοῖς παροῦσιν ἐνθεῖναι.

«Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέ-
 γοντος· Φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ ἠκούσθη, Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα
 αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν». Ἐπειδὴ γὰρ
 φρίκης ἐνέπλησε τὸν ἀκροατὴν ταῦτα διηγησάμενος, τὴν σφα-
 15 γὴν τὴν βιαίαν, τὴν ἄδικον, τὴν ὠμοτάτην, τὴν παράνομον,
 παραμυθεῖται πάλιν αὐτόν, λέγων, ὅτι οὐκ ἀδυνατοῦντος τοῦ
 Θεοῦ κωλύσαι ταῦτα ἐγίνετο, οὐδὲ ἀγνοοῦντος, ἀλλὰ καὶ προ-
 ειδότος καὶ προανακηρύττοντος διὰ τοῦ Προφήτου. Μὴ τοίνυν
 θορυβηθῆς, μηδὲ καταπέσης, εἰς τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ πρόνοιαν
 20 ἀφορῶν, ἦν καὶ δι' ὧν ἐνεργεῖ καὶ δι' ὧν συγχωρεῖ, μάλιστά
 ἔστι ἰδεῖν· ὅπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ τοῖς μαθηταῖς διαλεγόμενος
 ἠνίξατο. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς ἀπαγωγάς, καὶ
 τοὺς τῆς οἰκουμένης πολέμους, καὶ τὴν ἄσπονδον μάχην αὐτοῖς
 προανεκήρυττεν, ἀνέχων αὐτῶν τὴν ψυχὴν καὶ παραμυθούμε-
 25 νός φησιν· «Οὐχὶ δύο στρουθία ἄσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἑξ
 αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν

1. Ὁ Φλάβιος Ἰώσηπος, ἱστορικός καὶ στρατηγὸς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἐ-
 παναστατικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς
 Ρώμης τὸ 66 - 70, ἐγεννήθη τὸ 37)8 μ.Χ. ἀπὸ ἱερατικὴν οἰκογένειαν. Κατ'
 ἀρχὰς ἐπολέμησε τοὺς Ρωμαίους, ἀλλ' ἀργότερον διαπιστώσας τὴν ἀκατα-
 μάχητον δύναμιν των συμφιλιωθείς μετ' αὐτῶν ἐδέχθη ἀποζημίωσιν ἀπὸ
 τὸν αὐτοκράτορα. Ἐγραψε τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον εἰς 7 βιβλία, τὴν Ἰουδαϊ-
 κὴν Ἀρχαιολογίαν εἰς 20 βιβλία, τὸν Βίον του, ὅπου ὑπεραμύνεται τῆς πο-

ρων καὶ νὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὴν ἄδικον αὐτὴν σφαγὴν. Ἄν ὅμως διατηρῆς ἀκόμη τὴν μικροψυχίαν καὶ δὲν ἐννοῆς τὴν σκοπιμότητα τοῦ γεγονότος, πληροφορήσου τὸ τέλος ἐκείνου, ποῦ τὸ ἐτόλμησε καὶ πᾶρε μικρὰν ἀναπνοήν. Τὸν εὗρηκε ταχυτάτη ἢ δίκη δι' αὐτὰ καὶ ἔλαβε τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν εἰς τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημά του. Ἐτελείωσε τὴν ζωὴν του μέ σκληρὸν θάνατον ἀθλιώτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ εἶχε τολμήσει. Ἐπαθε καὶ ἄλλα ἄπειρα δεινὰ ποῦ θὰ μάθετε, ὅταν διαβάσετε τὴν σχετικὴν διήγησιν τοῦ Ἰωσήπου¹ καὶ τὴν ὁποῖαν δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀπαραίτητον νὰ τὴν παρεμβάλωμεν ἐδῶ, διὰ νὰ μὴν κάμωμεν τὸν λόγον μας μακρὸν καὶ διακοπῆ ἢ συνέχειά του.

«Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Φωνὴ ἐν Ραμαῖ ἠκούσθη, Ραχήλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ οὐκ ἠθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν»². Ἐπειδὴ ἐπλημμύρισε μέ φρίκην τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, ὅταν διηγήθη ὅλα αὐτὰ, τὴν ἀγρίαν σφαγὴν, τὴν ἄδικον, τὴν σκληροτάτην, τὴν παράνομον, τὸν παρηγορεῖ πάλιν· τοῦ λέγει ὅτι δὲν ἔγιναν αὐτὰ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν ὁ Θεὸς νὰ τὰ ἐμποδίσῃ καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζεν, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ προηγουμένως τὰ ἐγνώριζε καὶ τὰ εἶχε προαναγγεῖλει μέ τὸ στόμα τοῦ προφήτου. Μὴ ταραχθῆς λοιπὸν καὶ μὴ ἀπογοητευθῆς ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνερεύνητον πρόνοιάν του, ποῦ εἶναι δυνατὸν ἄριστα νὰ τὴν διαπιστώσωμεν καὶ ἀπὸ ὅσα ἐνεργεῖ καὶ ἀπὸ ὅσα συγχωρεῖ. Τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον συνομιλῶν μέ τοὺς μαθητάς του ἄφησε νὰ ἐννοηθῆ. Ὅταν προανήγγειλεν εἰς αὐτοὺς τὰ δικαστήρια, τὰς συλλήψεις, τοὺς πολέμους τῆς οἰκουμένης, τὴν ἀδιάλλακτον καταδρομὴν, ἐπρόσθεσε διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν ψυχὴν των καὶ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ. Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται

λιτείας του, καὶ τέλος τὸν Κατ' Ἀπίωνος, λόγον ποῦ ἀποτελεῖ εὐγλωττον ἀπολογία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

2. Ἱερ. 31, 15.

οὐρανοῖς». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἀγνοοῦντος αὐτοῦ γίνεται, ἀλλ' εἰδότος μὲν ἅπαντα, οὐ μὴν πάντα ἐνεργοῦντος. Μὴ τοίνυν, φησί, ταραττεσθε μηδὲ θορυβεῖσθε. Ὁ γὰρ εἰδὼς ἅ πάσχετε, καὶ κωλύσαι δυνάμενος, εὐδηλον ὅτι προνοῶν ὑμῶν
5 καὶ κηδόμενος οὐ κωλύει· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν πειρασμῶν τῶν ἡμετέρων ἐννοεῖν δεῖ· καὶ ἱκανὴν ἐντεῦθεν ληψόμεθα τὴν παράκλησιν.

Καὶ τί, φησί, κοινὸν τῇ Ῥαχήλ πρὸς τὴν Βηθλεέμ, ἴσως εἴποι τις ἄν· «Ῥαχήλ γάρ», φησί, «κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς».

10 Τί δὲ τῇ Ῥαμᾶ πρὸς τὴν Ραχήλ;

Ἡ Ῥαχήλ μήτηρ ἦν τοῦ Βενιαμίν, καὶ τελευτήσασαν αὐτὴν εἰς τὸν ἵππόδρομον ἔθαψαν τὸν πλησίον ὄντα τοῦ χωρίου τούτου. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τάφος πλησίον, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ παιδίου ταύτης ἦν τοῦ Βενιαμίν (ἡ γὰρ Ῥαμᾶ τῆς Βενιαμίτιδος ἦν
15 φυλῆς), ἀπὸ τε τοῦ φυλάρχου, ἀπὸ τε τοῦ τόπου τῆς ἐπαφῆς εἰκότως αὐτῆς τὰ παιδιά τὰ σφαγιασθέντα καλεῖ. Εἶτα δεικνὺς ὅτι ἀνίατον ἦν τὸ συμβᾶν ἕλκος καὶ ὤμόν, φησὶν· «Οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί». Πάλιν καντεῦθεν παιδευόμεθα τοῦτο, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγον, τὸ μηδέποτε θορυβεῖσθαι, ὅ-
20 ταν τῇ τοῦ Θεοῦ ὑποσχέσει τὰ γινόμενα ἐναντία ἧ.

Ἴδου γοῦν παραγενομένου αὐτοῦ ἐπὶ σωτηρία τοῦ λαοῦ, μᾶλλον δὲ ἐπὶ σωτηρία τῆς οἰκουμένης, οἷα γέγονε τὰ προοίμια. Ἐν φυγῇ μὲν ἡ μήτηρ, συμφοραῖς δὲ ἀνηκέστοις ἡ πατρὶς περιπίπτει, καὶ τολμᾶται φόνος πάντων φόνων ὁ πικρότατος,
25 καὶ θρῆνος καὶ ὄδυρμὸς πολὺς καὶ οἰμωγαὶ πανταχοῦ. Ἀλλὰ μὴ παραχθῆς· εἶωθε γὰρ αἰεὶ διὰ τῶν ἐναντίων τῆς οἰκονομίας τὰς ἑαυτοῦ πληροῦν, μεγίστην ἐντεῦθεν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμενος ἡμῖν ἀπόδειξιν. Οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἐνήγε τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ κατορθοῦν πάντα παρεσκευάζε, διὰ τῶν ἐναντίων τὰ

ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς»¹. Τὰ ἔλεγε αὐτά, διὰ νὰ δείξη εἰς αὐτοὺς ὅτι δὲν γίνεται τίποτε, πού ἐκεῖνος ἀγνοεῖ· τὰ γνωρίζει ὅλα, μόνον ὅτι δὲν ἐπεμβαίνει εἰς ὅλα. Μὴ ταραττεσθε λοιπὸν καὶ μὴ ἀνησυχῆτε. Διότι αὐτὸς πού γνωρίζει ὅσα ὑποφέρετε καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ ἐμποδίση, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν τὰ ἐμποδίζει, ἐπειδὴ προνοεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ σᾶς. Τὴν σκέψιν αὐτὴν νὰ κάμωμεν καὶ διὰ τοὺς ἰδικούς μας πειρασμούς καὶ ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἀντλήσωμεν τὴν ἀπαραίτητον παρηγορίαν.

Καὶ τί κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ Ραχήλ καὶ Βηθλεέμ, θὰ ἐρωτοῦσε κάποιος. Διότι λέγει· «Ραχήλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς».

Καὶ τί κοινὸν πάλιν μεταξὺ Ραμᾶ καὶ Ραχήλ;

Ἡ Ραχήλ ἦτο μήτηρ τοῦ Βενιαμὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της τὴν ἔθαψαν εἰς τὸν ἱππόδρομον, πού εὐρίσκεται ἐκεῖ πλησίον. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ τάφος ἦτο πλησίον, καὶ ἡ περιοχὴ ἀνῆκεν εἰς τὸν κληρὸν τοῦ παιδιοῦ της Βενιαμὴν, (ἡ Ραμᾶ ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμὴν), ἀποκαλεῖ δικαίως ἰδικά της τὰ παιδιὰ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς φυλῆς καὶ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ταφῆς καὶ παρουσιάζων ἐν συνεχείᾳ τὸ γεγονός ὡς πληγὴν ἀθεράπευτον καὶ ὀδυνηρὰν λέγει· «Οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι ὅτι οὐκ εἰσίν». Ἀπὸ ἐδῶ πάλιν διδασκόμεθα αὐτὸ πού ἔλεγα προηγουμένως· νὰ μὴ ταρασσώμεθα ποτέ, ὅταν ὅσα γίνονται εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ.

Ἴδου λοιπὸν ποῖα ἦσαν τὰ προοίμια τῆς ἐλεύσεώς του διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ ἢ μᾶλλον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκουμένης. Ἡ μητέρα του ὑποχρεώνεται εἰς φυγὴν, περιπίπτει ἡ πατρίδα του εἰς ἀθεράπευτα δεινὰ καὶ ἀποτολμᾶται ἔγκλημα σκληρότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο, θρῆνος πολὺς καὶ ὀδυρμὸς καὶ παντοῦ κραυγαί. Ἀλλὰ μὴ ταραχθῆς. Συνηθίζει νὰ πραγματοποιοῖ τὰ σχέδιά του μὲ τὰ ἀντίθετα καὶ μᾶς παρέχει ἔτσι μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του. Ἔτσι ὠδηγοῦσε καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ τοὺς προετοίμαζε νὰ ἐπιτυχάνουν τὰ πάντα, ἐπιτελῶν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀντιθέτων μὲ τὰ ἀντίθετα διὰ νὰ γίνῃ τὸ θαῦμα μεγαλύτερον. Καὶ ἐκεῖνοι ἂν καὶ ἐ-

ἐναντία οἰκονομῶν, ἵνα μείζον τὸ θαῦμα γένηται. Μαστιζόμενοι γούν κακέϊνοι, καὶ ἐλαυνόμενοι καὶ μυρία πάσχοντες δεινά, οὕτω τῶν μαστιζόντων καὶ ἐλαυνόντων περιεγέροντο.

«Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἑρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου 5 κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραήλ». Οὐκέτι φησί, Φεῦ γε, ἀλλά, «Πορεύου».

4. Εἶδες πάλιν μετὰ τὸν πειρασμὸν ἄνεσιν; εἶτα μετὰ τὴν ἄνεσιν κίνδυνον πάλιν; Τῆς μὲν γὰρ ὑπερορίας ἀφείθη, καὶ πρὸς 10 τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθε χώραν, καὶ τὸν φονέα τῶν παίδων σφαγιασθέντα εἶδεν· ἐπιβὰς δὲ τῆς οἰκείας, πάλιν λείψανα τῶν προτέρων εὐρίσκει κινδύνων, τὸν υἱὸν τοῦ τυράννου ζῶντα καὶ βασιλεύοντα. Καὶ πῶς Ἀρχέλαος ἐβασίλευσε τῆς Ἰουδαίας, Ποντιίου Πιλάτου ἡγεμονεύοντος; Πρόσφατος ἦν ἡ τελετὴ γεγε- 15 νημένη, καὶ οὐδέπω εἰς πολλὰ ἦν διαιρεθεῖσα ἡ βασιλεία· ἀλλ' ὡς ἄρτι καταλύσαντος ἐκείνου, τέως ὁ υἱὸς τὴν ἀρχὴν κατείχεν ἀντὶ Ἑρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τοῦτο ὄνομα ἦν· διὸ προσέθηκεν ὁ Εὐαγγελιστής, «Ἀντὶ Ἑρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ». Ἀλλ' εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔδε- 20 δοίκει, φησί, καταλαβεῖν διὰ τὸν Ἀρχέλαον, ἔδει καὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν Ἑρώδη φοβηθῆναι. Ἀλλ' εἰ τὸ χωρίον ἤμειψε, τὸ πρᾶγμα συνεσκιάζετο λοιπόν· ἡ γὰρ ὄρμη πᾶσα κατὰ τῆς Βηθλεέμ ἦν καὶ τῶν ὀρίων αὐτῆς. Τῆς τοίνυν σφαγῆς γενομένης, ᾤετο λοιπόν ὁ παῖς Ἀρχέλαος τέλος ἐσχηκέναι τὸ πᾶν, 25 καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ τὸν ζητούμενον ἀνηρῆσθαι. Ἄλλως δὲ καὶ τὸν πατέρα οὕτω καταλύσαντα τὸν βίον ἰδὼν, εὐλαβέστερος πρὸς τὸ περαιτέρω προελθεῖν ἐγένετο, καὶ ἐπαγωνίσασθαι τῇ παρανομίᾳ.

1. Ὁ Ἀρχέλαος ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Ἑρώδου τοῦ Μεγάλου ἀπὸ τὴν σύζυγόν του Μαλθάκην. Οἱ ἀδελφοὶ του Ἀντίπας καὶ Φίλιππος, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἰκανοποιηθῆ ἀπὸ τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς των κατέφυγαν εἰς τὸν Αὐγουστον, ὁ ὁποῖος ἐδικαίωσε τὸν Ἀρχέλαον καὶ τοῦ παρεχώρησε τὸν τίτλον τοῦ ἐθνάρχου. Ὁ Ἀρχέλαος ἀπεδείχθη τύραννος

μαστιγώνοντο καὶ ἐξεδιώκοντο καὶ ὑπέμεναν ἄπειρα δεινὰ ἐνίκησαν ἐκείνους οἱ ὅποιοι τοὺς ἐμαστίγωναν καὶ τοὺς κατεδίωκαν.

«Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραήλ». Δὲν λέγει Φεῦγε, ἀλλὰ «πορεύου».

4. Εἶδες πάλι μετὰ τὸν πειρασμὸν τὴν ἄνεσιν καὶ μετὰ τὴν ἄνεσιν τὸν κίνδυνον πάλιν; Ἡλευθερώθη ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐκπατρισμοῦ, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν πατρικὴν του γῆν καὶ εἶδε νὰ ἔχη σφαγῆ ὁ φονεὺς τῶν παιδιῶν, καὶ ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, εὐρίσκει ὑπόλοιπα τῶν παλαιῶν κινδύνων· νὰ ζῆ δηλαδὴ καὶ νὰ ἔχη τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ὁ υἱὸς τοῦ τυράννου. Πῶς τώρα ἐβασίλευεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἀρχέλαος¹, ἐνῶ ἡγεμὼν ἦτο ὁ Πόντιος Πιλάτος; Ἦτο πρόσφατος ὁ θάνατος καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη διαμοιρασθῆ ἡ βασιλεία, ἀλλὰ ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποθάνει ἐκεῖνος, εἶχε τώρα τὴν ἐξουσίαν ὁ υἱὸς εἰς τὴν θέσιν τοῦ πατρὸς του. Ὁ ἀδελφὸς του εἶχε τὸ πατρικὸν ὄνομα καὶ διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσεν ὁ Εὐαγγελιστῆς· «Ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ». Ἄν ὅμως ἐφοβεῖτο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀρχελάου, ἔπρεπε νὰ φοβηθῆ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐξ αἰτίας τοῦ νέου Ἡρώδου. Ἀφοῦ ὅμως ἤλλαξε τὸ μέρος, ἐδημιουργεῖτο κάποια σύγχυσις· ἡ μανία ὅλη εἶχε στραφῆ κατὰ τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῆς περιοχῆς της. Ἀφοῦ εἶχε λοιπὸν ἐκτελεσθῆ ἡ σφαγὴ ἐνόμιζεν ὁ νεαρὸς Ἀρχέλαος ὅτι εἶχε συντελεσθῆ τὸ πᾶν καὶ μέσα εἰς τὰ πολλὰ ὅτι εἶχε φονευθῆ καὶ τὸ παιδί πού ἐζητοῦσαν. Ἀφοῦ ἐξ ἄλλου εἶχεν ἰδεῖ καὶ τὸ κακὸν τέλος τοῦ πατρὸς του, ἔγινε διστακτικώτερος εἰς τὸ νὰ προχωρήσῃ περισσότερον καὶ νὰ τὸν συναγωνισθῆ εἰς τὴν παρανομίαν.

σκληρότερος ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐξ οὗ καὶ ὁ φόβος τοῦ Ἰωσήφ νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν περιοχὴν του. Κατηγγέλθη εἰς τὴν Ρώμην διὰ τὴν σκληρότητα του, ἐξωρίσθη ἔπειτα ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν ἡγεμονίαν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην.

"Ἐρχεται τοίνυν ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὁμοῦ τε τὸν κίνδυνον φεύγων, ὁμοῦ τε ἐμφιλοχωρῶν τῇ πατρίδι. Ἴνα μᾶλλον θαρρήῃ καὶ χρηματισμὸν δέχεται παρὰ τοῦ ἀγγέλου περὶ τούτου. Καὶ μὴν ὁ Λουκᾶς οὐ φησι κατὰ χρηματισμὸν αὐτὸν 5 ἐληλυθέναι ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι τὸν καθαρμὸν πληρώσαντες πάντα, ὑπέστρεψαν εἰς Ναζαρέτ. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι τὸν χρόνον τὸν πρὸ τῆς καθόδου τῆς εἰς Αἴγυπτον ἱστορῶν ὁ Λουκᾶς ταῦτα λέγει. Οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸ τοῦ καθαρμοῦ κατήγαγεν αὐτοὺς ἐκεῖσε, ὥστε μηδὲν γενέσθαι παράνομον, ἀλλ' ἔμεινε καθαρθῆ-
 10 ναι καὶ ἐλθεῖν εἰς Ναζαρέτ, καὶ τότε καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον. Εἶτα μετὰ τὸ ἀνελθεῖν κελεύει αὐτοῖς εἰς τὴν Ναζαρέτ ἐλθεῖν. Πρὸ δὲ τούτου οὐκ ἦσαν χρηματισθέντες ἐκεῖσε ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντες τῇ πατρίδι αὐτομάτως τοῦτο ἐποιοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀνέβησαν, καὶ οὐ-
 15 δὲ στήναί που εἶχον, πληρώσαντες δι' ὅπερ ἀνήλθον, κατέβησαν εἰς Ναζαρέτ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ ἀγγελος αὐτοὺς λοιπὸν ἀναπαύων ἀποδίδωσι τῇ οἰκίᾳ· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μετὰ προφητείας· «Ἴνα πληρωθῇ» γάρ, φησί, «τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τῶν Προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται».

20 Καὶ ποῖος προφήτης τοῦτο εἶπε; Μὴ περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει. Πολλὰ γὰρ τῶν προφητικῶν ἠφάνισται βιβλίων· καὶ ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Παραλειπομένων ἴδοι τις ἂν. Ῥάθυμοι γὰρ ὄντες, καὶ εἰς ἀσέβειαν συνεχῶς ἐμπίπτοντες, τὰ μὲν ἠφίεσαν ἀπόλλυσθαι, τὰ δὲ αὐτοὶ κατέκαιον καὶ κατέκοπτον.
 25 Καὶ τὸ μὲν Ἰερεμίας διηγεῖται, τὸ δὲ ὁ τὴν τετάρτην συντιθεὶς τῶν Βασιλειῶν, λέγων μετὰ πολὺν χρόνον μόλις τὸ Δευτερονόμιον εὔρησθαι κατορωρυγμένον που καὶ ἠφανισμένον. Εἰ

Ἔρχεται λοιπὸν ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν Ναζαρέτ καὶ ἀποφεύγει ἔτσι τὸν κίνδυνον, ἐνῶ συγχρόνως ἐγκαθίσταται εἰς τὴν πατρίδα του. Διὰ περισσοτέραν ἐνθάρρυνσίν του λαμβάνει καὶ τὴν σχετικὴν μὲ αὐτὸ πληροφορίαν τοῦ ἀγγέλου. Ὁ Λουκᾶς δὲν ἀναφέρει ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ ἔπειτα ἀπὸ ὑπόδειξιν τοῦ ἀγγέλου ἀλλὰ ὅτι, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσαν ὅλοι τὸν ἀπαιτούμενον καθαρμόν, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Τί ἤμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν; Ὅτι ὁ Λουκᾶς ἀναφέρεται εἰς τὸν χρόνον πρὸ τῆς καθόδου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἐκεῖ πρὸ τοῦ καθαρμοῦ, διὰ νὰ μὴ διαπραχθῇ παρανομία. Ἐπερίμενε νὰ γίνῃ ὁ καθαρμός, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ναζαρέτ καὶ τότε μόνον νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ ἀφοῦ ἐπανῆλθαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τοὺς διατάσσει νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου δὲν εἶχαν λάβει τὸν χρηματισμὸν νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ ἀλλὰ μὲ τὴν ἐγκατάστασίν των εἰς τὴν πατρίδα των τὸ ἐπραγματοποιούσαν τοῦτο αὐτόματα. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἔλθει παρὰ διὰ τὴν ἀπογραφὴν μόνον, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ποῦ νὰ μείνουν, ἀφοῦ ὠλοκλήρωσαν τὸν σκοπὸν, διὰ τὸ ὅποιον εἶχαν ἀνέλθει, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς καθησυχασμὸν τοὺς ἀποδίδει εἰς τὴν πατρίδα των. Καὶ δὲν τὸ ἐκτελεῖ καὶ τοῦτο ἀπλῶς ἀλλὰ τὸ συνοδεύει μὲ τὴν προφητείαν. Διότι λέγει· «Ἴνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται».

Ποῖος προφήτης εἶπε τὴν προφητείαν αὐτήν; Μὴ εἶσαι περίεργος καὶ μὴ ἐρωτᾶς διὰ πολλά. Πολλὰ προφητικὰ βιβλία ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Καὶ τοῦτο δύναται νὰ τὸ συμπεράνη κανεὶς ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν παραλειπομένων. Καθὼς ἦσαν ἀδιάφοροι καὶ διαρκῶς περιέπιπταν εἰς τὴν ἀσέβειαν, ἄλλα ἀπὸ τὰ βιβλία τὰ ἄφηναν νὰ χάνωνται καὶ ἄλλα τὰ ἔκαιαν καὶ τὰ ἔσχιζαν οἱ ἴδιοι. Ἀφ' ἐνὸς ἔχομεν τὴν διήγησιν τοῦ Ἰερεμίου καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ συγγραφέως τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν Βασιλειῶν, ποὺ μᾶς λέγει ὅτι ἔπειτα ἀπὸ πολὺν χρόνον κατὰ τύχην εὐρέθη τὸ Δευτερονόμιον θαμμένον κάπου καὶ ἐξηφανισμένον. Καὶ ἂν εἶχαν ἔτσι ἐγκαταλείψει τὰ βιβλία

δὲ οὐκ ὄντος βαρβάρου οὕτω τὰ βιβλία προῦδωκαν, πολλῶ μάλ-
λον τῶν βαρβάρων ἐπελθόντων. Ἐπεὶ ὅτι γε προεῖπον οἱ Προ-
φήται, καὶ οἱ ἀπόστολοι πολλαχοῦ Ναζωραῖον καλοῦσι.

Τοῦτο οὖν συνεσκίαζε τὴν προφητείαν, φησί, τὴν περὶ τῆς
5 Βηθλεέμ;

Οὐδαμῶς· ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐκίνει, καὶ πρὸς
τὴν ἔρευναν διήγειρε τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων. Οὕτω γοῦν
καὶ ὁ Ναθαναὴλ πρὸς τὴν ζήτησιν ἔρχεται τὴν περὶ αὐτοῦ λέ-
γων· «Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;». Καὶ γὰρ ἦν εὐτε-
10 λές τὸ χωρίον· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ χωρίον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἅπαν
τὸ μέρος τῆς Γαλιλαίας. Διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ Φαρισαῖοι· «Ἐρώ-
τησον, καὶ ἴδε, ὅτι Προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται».
Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς οὐδὲ ἐκεῖθεν ἐπαισχύνεται καλεῖσθαι, δεικνὺς
ὅτι οὐδενὸς δεῖται τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ ἐκ τῆς
15 Γαλιλαίας ἐκλέγεται· πανταχοῦ τὰς σκέψεις περικόπτων τῶν
ῥαθυμεῖν βουλομένων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδενὸς ἡμῖν τῶν ἔξωθεν
δεῖ, ἐὰν ἀρετὴν ἀσκήσωμεν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἰκίαν ἐκλέγεται·
«Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», φησὶν, «οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφα-
λὴν κλίνῃ»· καὶ Ἡρώδου ἐπιβουλεύοντος φεύγει, καὶ ἐν φάτνῃ
20 τεχθεὶς ἀνακλίνεται, καὶ ἐν καταλύματι μένει, καὶ μητέρα εὐ-
τελῆ λαμβάνει· διδάσκων ἡμᾶς μηδὲν τῶν τοιούτων αἰσχρὸν
εἶναι νομίζειν, καὶ τὸν ἀνθρώπινον καταπατῶν ἐκ προομιῶν
τυφόν, καὶ μόνῃς εἶναι τῆς ἀρετῆς κελεύων.

5. Τί γὰρ ἐπὶ πατρίδι μέγα φρονεῖς, ὅταν πάσης τῆς οἰ-
25 κουμένης ξένον εἶναί σε κελεύω; φησὶν· ὅταν ἐξῆ σοι γενέσθαι
τοιούτον, ὡς τὸν κόσμον ἅπαντα μὴ εἶναί σου ἄξιον; Οὕτω γὰρ
ταῦτα εὐκαταφρόνητα, ὡς μηδὲ παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσι τῶν Ἑλ-

1. Ἰω. 1, 46.

2. Ἰω. 7, 52.

3. Λουκᾶ 9, 58.

4. Ὁ Χριστιανὸς ζῆ μετὴν βεβαιότητα ὅτι εἶναι ξένος καὶ πάροικος
εἰς τὴν γῆν καὶ εἶναι ἐν τούτοις γαλήνιος καὶ ἡσυχος. Ὁ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ
ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἔχει καὶ αὐτὸς τὸ συναίσθημα ὅτι εἶναι ξένος, εὐ-

χωρίς νὰ ὑπάρχουν βάρβαροι, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ ἔκαμναν, ὅταν εἶχαν ἐπιδρομὰς βαρβάρων. Ἐλέχθησαν αὐτά, διότι ὅπως τὸν προανήγγειλαν οἱ προφήται, ἔτσι, Ναζωραῖον, τὸν ἀποκαλοῦν καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἰς πολλὰ σημεία.

Τοῦτο λοιπὸν μήπως ἔρριπτε κάποιαν σκιάν εἰς τὴν προφητείαν διὰ τὴν Βηθλεέμ; ἐρωτᾷ κάποιος.

Καθόλου. Ἀπεναντίας αὐτὸ ἀκριβῶς κινεῖ καὶ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς ἔρευναν ὅσων λέγονται δι' αὐτόν. Ἔτσι καὶ ὁ Ναθαναὴλ συμμετέχει εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ λέγει· «Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;»¹. Ἦτο χωρίον ἄνευ σημασίας καὶ μάλιστα ὅχι ὁ οἰκισμὸς μόνον ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ περιοχή τῆς Γαλιλαίας. Διὰ τοῦτο οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγαν· «Ἐρώτησον καὶ ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται»². Αὐτὸς ὅμως δὲν θεωρεῖ ὑποτιμητικὸν νὰ ὁμολογῇ ὅτι κατὰγεται ἀπ' ἐκεῖ, ἀποδεικνύων ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κανένα ἀνθρώπινον πιστοποιητικόν. Ἀκόμη καὶ τοὺς μαθητάς του ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν τοὺς ἐκλέγει. Ἔτσι ἀφαιρεῖ παντοῦ τὰς δικαιολογίας ἐκείνων πρὸς ἐπιθυμοῦν τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι κανένα ἐξωτερικὸν στοιχεῖον δὲν μᾶς χρειάζεται, ἂν ἀσκήσωμεν τὴν ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο δὲν φροντίζει οὔτε διὰ σπίτι. Λέγει· «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει»³. Ὅταν τὸν ἐπιβουλεύεται ὁ Ἡρώδης, φεύγει, καὶ ὅταν ἐγεννήθη, τὸν ἀνακλίνουν εἰς τὴν φάτνην, μένει εἰς τὸν σταῦλον, ἐκλέγει μητέρα ἀφανῆ. Μᾶς διδάσκει ἔτσι κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ θεωροῦμεν ἐξευτελιστικόν, ποδοπατεῖ ἐκ προοιμίου κάθε ἀνθρώπινον ἐγωισμόν, διατάζει νὰ εἴμεθα διάκονοι τῆς ἀρετῆς.

5. Διατί μεγαλοφρονεῖς διὰ τὴν πατρίδα σου, ὅταν σὲ διατάσσω νὰ εἶσαι ὁ ξένος⁴ ὅλης τῆς οἰκουμένης; μᾶς λέγει. Ὅταν ἔχῃς τὴν ἐξουσίαν νὰ γίνῃς τέτοιος, ὥστε ὁ κόσμος ὁλόκληρος νὰ μὴν εἶναι ἄξιός σου; Ὅλα αὐτὰ εἶναι τόσον μη-

ρίσκεται ὅμως εἰς διαρκῆ ἀγωνίαν καὶ ταραχὴν. Τοῦτο διότι τὸν χριστιανὸν κατὰ τὴν ἀπόλυτον πίστιν του τὸν ἀναμένει ὁ οὐρανός.

λήνων ἀξιοῦσθαι λόγου τινός, ἀλλὰ τὰ ἐκτὸς καλεῖσθαι, καὶ τὴν ἐσχάτην χώραν κατέχειν.

Καίτοιγε ὁ Παῦλος καταδέχεται, φησίν, οὕτω λέγων· «Κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοί, διὰ τοὺς πατέρας». Ἐπὶ 5 εἰπέ, πότε, καὶ περὶ τίνων, καὶ πρὸς τίνας διαλεγόμενος. Πρὸς γὰρ τοὺς ἐξ ἔθνων μέγα φυσῶντας ἐπὶ τῇ πίστει, καὶ τῶν Ἰουδαίων κατεξανισταμένους, καὶ ταύτη μειζόνως αὐτοὺς ἀπορρήγνύντας· καταστέλλων μὲν ἐκείνων τὸ φύσημα, τούτους δὲ ἐφελκόμενος, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν διεγείρων ζῆλον. Ἐπεὶ ὅταν 10 περὶ τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν λέγη ἄκουσον πῶς φησιν· «Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ ἑτέρας κρείττονος ὀρέγονται». Καὶ πάλιν· «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, 15 μὴ κομισάμενοι τὰς ἀπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι». Καὶ Ἰωάννης δὲ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις ἔλεγε· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ». Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ, οὐδὲ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκτα τοῦ Θεοῦ».

20 Τί γὰρ οἱ τοῦ Σαμουὴλ ἀπώναντο παῖδες, εἰπέ μοι, τῆς εὐγενείας τοῦ πατρός, μὴ γενόμενοι τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς κληρονόμοι; Τί δὲ οἱ τοῦ Μωϋσέως ἐκέρδανον, μὴ ζηλώσαντες αὐτοῦ τὴν ἀκρίβειαν; Οὐκοῦν οὐδὲ διεδέξαντο τὴν ἀρχήν· ἀλλ' αὐτοὶ μὲν αὐτὸν ἐπεγράφοντο πατέρα, ἢ δὲ δημαγωγία πρὸς

1. Ρωμ. 11, 28.

2. Ἐβρ. 11, 14 - 16.

3. Ἐβρ. 11, 13

4. Λουκᾶ 3, 8.

δαμινά, ὥστε μήτε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους νὰ μὴ ἀποδίδεται εἰς αὐτὰ καμμία σημασία καὶ νὰ ἀποκαλοῦνται τὰ ἐκτός, καὶ νὰ κατέχουν τὴν τελευταίαν θέσιν.

Ἄλλὰ βέβαια ὁ Παῦλος τὰ ἀναγνωρίζει καὶ ὁμιλεῖ ὡς ἐξῆς· «Κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοί, διὰ τοὺς πατέρας»¹, ἀντιίνει. Ἄλλὰ, εἶπέ μου, πότε τὸ εἶπε καὶ εἰς ποίους ἀναφερόμενος καὶ πρὸς ποίους ὁμιλῶν; Βέβαια πρὸς τοὺς προερχομένους ἀπὸ εἰδωλολάτρας ὑπερηφανευομένους ὑπερβολικὰ διὰ τὴν πίστιν των καὶ πού μὲ τὸ νὰ ἐπιτίθενται σφοδρὰ κατὰ τῶν Ἰουδαίων, τοὺς ἀπεμάκρυναν ἀκόμη περισσότερον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Μὲ τὸν λόγον του ὁ Παῦλος περιώριζε τὴν ὑπερηφάνειαν ἐκείνων, ἐνῶ προσεῖλκε τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς προέτρεπεν εἰς τὸν ἴδιον ζῆλον. Διότι ὅταν ἀναφέρεται εἰς τοὺς σπουδαίους καὶ μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας, ἄκουσε πῶς ὁμιλεῖ· «Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ ἑτέρας, κρείττονος ὀρέγονται»². Καὶ ἄλλην φορὰν· «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἀπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι»³. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν εἰς ὅσους ἦρχοντο πρὸς αὐτόν· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ»⁴. Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ»⁵.

Τί ὠφελήθησαν λόγου χάριν τὰ παιδιὰ τοῦ Σαμουὴλ ἀπὸ τὸ γένος τὸ πατρικόν, ἀφοῦ δὲν ἔγιναν κληρονόμοι τῆς πατρικῆς ἀρετῆς; Τί ἐκέρδισαν ἐπίσης τὰ παιδιὰ τοῦ Μωϋσέως⁶, πού δὲν ἐμιμήθησαν τὴν αὐστηρὰν εὐσέβειαν τοῦ πατρός των; Δὲν τὸν διεδέχθησαν οὔτε εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀλλ' ἐνῶ ἐκείνοι τὴν

5. Ρωμ. 9, 6.

6. Περὶ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Σαμουὴλ βλέπε εἰς Ἔξ. κεφ. 18. Υἱοὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῆς Σεπφώρας ἦσαν ὁ Γηρσομ καὶ ὁ Ἐλιέζερ. Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου σημαίνει 'πάροικος', (Ἰεζ. 2, 21 - 22)· τοῦ δευτέρου· 'ὁ Θεὸς εἶνα μαζί μου' (Ἔξ. 18, 3 - 4).

ἕτερον μετέβαινε, τὸν κατ' ἀρετὴν αὐτοῦ γενόμενον υἱόν. Τί δὲ ὁ Τιμόθεος ἐβλάβη, πατὴρ Ἑλληνας ὢν; Τί δ' αὖ πάλιν ὁ τοῦ Νῶε υἱὸς ἐκέρδανεν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς ἀρετῆς, δούλος ἀντὶ ἐλευθέρου γενόμενος; Εἶδες πῶς οὐκ ἀρκεῖ πατὴρ εὐγένεια
 5 τοῖς γεννωμένοις εἰς προστασίαν; Ἡ γὰρ κακία τῆς προαιρέσεως τοὺς τῆς φύσεως ἐνίκησε νόμους, καὶ οὐ μόνον αὐτὸν τῆς εὐγενείας τῆς πρὸς τὸν γεγεννηκότα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέβαλε. Τί δὲ καὶ Ἡσαῦ, οὐχὶ υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαάκ, καὶ τὸν γεννήσαντα εἶχε προϊστάμενον αὐτοῦ; Καὶ γὰρ καὶ ὁ πατήρ ἐ-
 10 σπούδαζε καὶ ἐπεθύμει μετασχεῖν αὐτὸν τῶν εὐλογιῶν, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τούτου τὰ κελευσθέντα πάντα ἐποίει. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ σκαιὸς ἦν, οὐδὲν αὐτὸν τούτων ὤνησεν· ἀλλὰ καὶ τῆ φύσει πρῶτος ὢν, καὶ τὸν πατέρα μεθ' ἑαυτοῦ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττοντα ἔχων, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν οὐκ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ,
 15 πάντων ἐξέπεσε.

Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γεγόνασιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς εὐγενείας ταύτης ἐκέρδαναν. Εἰ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τις γενόμενος, ἂν μὴ τῆς εὐγενείας ταύτης ἀρετὴν ἐπιδείξεται ἀξίαν, καὶ κολάζεται μειζόνως, τί μοι προ-
 20 γόνων καὶ πάππων εὐγένειαν προφέρεις εἰς μέσον; Οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Καινῇ τοῦτο κεκρατηκὸς εὔροι τις ἄν· «Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν», φησὶν, «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι».

Ἄλλ' ὅμως τῶν τέκνων τούτων πολλοὺς ἔφησε μηδὲν ὠ-
 25 φελεῖσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ Παῦλος· «Ἐὰν γὰρ περιτέμνησθε», φησί, «Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Εἰ δὲ Χριστὸς οὐδὲν ὠφελεῖ τοὺς μὴ βουλομένους ἑαυτοῖς προσέχειν, πῶς ἄνθρωπος προστήσεται;

Μὴ τοίνυν μήτε ἐπ' εὐγενείᾳ, μήτε ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρο-

1. Πρόκειται διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Νῶε Χάμ, ὁ ὁποῖος προσέβαλε τὸν πατέρα του καὶ διὰ τοῦτο ὁ Νῶε τὸν κατηράσθη νὰ γίνῃ δούλος τῶν ἀδελφοῦ του Σὴμ καὶ Ἰάφεθ (Γέν. 9, 18 - 27).

ἔγραφαν εἰς τὸ ὄνομά των ὡς πατέρα των, ἡ ἀρχηγία τοῦ λαοῦ μετεβιβάζετο εἰς ἄλλον, εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἔγινεν υἱὸς του κατὰ τὴν ἀρετὴν. Τί ἐζημιώθη ὁ Τιμόθεος ἂν καὶ κατήγετο ἀπὸ Ἑλληνα πατέρα; Καὶ πάλιν, τί ἐκέρδισεν ὁ υἱὸς τοῦ Νῶε¹ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τοῦ πατρὸς του, ἀφοῦ ἔγινεν ἀπὸ ἐλεύθερος δοῦλος; Βλέπεις ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ ἡ εὐγένεια τοῦ πατρὸς διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ παιδιὰ; Ἡ κακία τῆς προαιρέσεως των ἐνίκησε τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ δὲν τὸν ἀπεξένωσε μόνον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τοῦ πατρὸς του ἀλλὰ τοῦ ἐστέρησε καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὁ Ἡσαῦ δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰσαάκ καὶ δὲν εἶχε προστάτην τὸν πατέρα του; Καὶ ὁ πατήρ του ἐφρόντιζε καὶ ἐπιθυμοῦσε νὰ τὸν κάμῃ μέτοχον τῶν εὐλογιῶν του καὶ ἐκεῖνος πάλι διὰ τοῦτο ἔπραττεν ὅλα τὰ θελήματά του. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο κακὸς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐκέρδισε καὶ ἐνῶ ἦτο μεγαλύτερος καὶ εἶχε τὸν πατέρα μὲ τὸ μέρος του βοηθὸν εἰς ὅλα, ἐπειδὴ δὲν εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὸν Θεόν, ἐξέπεσεν ἀπὸ ὅλα.

Καὶ διατί ἀσχολοῦμαι μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Οἱ Ἑβραῖοι ἔγιναν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἐκέρδισαν τίποτε ἀπὸ τὴν μοναδικὴν αὐτὴν εὐγένειαν. Καὶ ἂν κάποιος, ὁ ὁποῖος ἔγινε υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τιμωρῆται βαρύτερα, ἂν δὲν παρουσιάσῃ ἀρετὴν ἀξίαν τῆς εὐγενείας αὐτῆς, πῶς μοῦ προβάλλεις τὴν εὐγένειαν τῶν προγόνων καὶ τῶν πάππων; Καὶ δὲν θὰ εὕρῃς εἰς τὴν Παλαιὰν μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην νὰ ἐπικρατῇ ὁ κανὼν αὐτός· «Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»², λέγει.

Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τὰ παιδιὰ αὐτά, πολλὰ, εἶπεν ὁ Παῦλος, δὲν ὠφελοῦνται τίποτε ἀπὸ τὸν πατέρα· «Ἄν γὰρ περιτέμνησθε», λέγει, «Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει»³. Καὶ ἂν δὲν ὠφελῇ ὁ Χριστὸς εἰς τίποτε ἐκείνους ποῦ δὲν θέλουν νὰ προσέξουν τὴν ζωὴν των, πῶς θὰ τοὺς προστατεύσῃ ὁ ἄνθρωπος;

Ἄς μὴ μεγαλοφρονοῦμεν λοιπὸν μήτε διὰ τὴν εὐγενῆ κα-

2. Ἰω. 1, 52.

3. Γαλ. 5, 2.

νῶμεν, ἀλλὰ καὶ καταφρονῶμεν τῶν οὕτω διακειμένων· μήτε
 ἐπὶ πενία καταπίπτωμεν· ἀλλ' ἐκεῖνον ζητῶμεν τὸν πλοῦτον,
 τὸν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς· ἐκείνην φεύγωμεν τὴν πενίαν, τὴν ἐν
 κακία καθιστῶσαν ἡμᾶς, δι' ἣν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος πένης
 5 ἦν· διόπερ οὐδὲ σταγόνος ἐγένετο κύριος, καὶ ταῦτα πολλὴν
 θεὶς ἱκετηρίαν. Καίτοι τίς ἂν οὕτω γένοιτο πένης παρ' ἡμῖν
 ὡς καὶ ὕδατος πρὸς ἀπόλαυσιν ἀπορεῖν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Καὶ
 γὰρ καὶ οἱ ἐσχάτῳ λιμῷ τηκόμενοι, σταγόνος ἀπολαῦσαι δύναν-
 ται· καὶ οὐδὲ σταγόνος μόνης, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονος παρα-
 10 μυθίας. Ἄλλ' οὐχ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μέχρι τούτου
 πένης ἦν· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ παραμυθήσασθαι
 ποθεν τὴν πενίαν ἠδύνατο. Τί τοίνυν περὶ τὰ χρήματα κεχή-
 ναμεν, ὅταν εἰς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς μὴ εἰσάγη; Εἶπε γάρ μοι· ὁ
 βασιλεὺς τις τῶν ἐπὶ γῆς εἶπεν, ὅτι τὸν πλουτοῦντα ἀμήχανον
 15 ἐν βασιλείοις λάμψαι, ἢ τιμῆς ἀπολαῦσαι τινος, ἄρα οὐκ ἂν
 ἅπαντες ἀτιμάσαντες ἐρρίψατε τὰ χρήματα; Εἶτα, ἂν μὲν τῆς
 ἐν τοῖς κάτω βασιλείοις τιμῆς ἡμᾶς ἐκβάλλῃ, εὐκαταφρόνητα
 ἔσται· τοῦ δὲ τῶν οὐρανῶν Βασιλέως καθ' ἐκάστην ἡμέραν
 βοῶντος καὶ λέγοντος, ὅτι δύσκολον μετ' αὐτῶν ἐπιβῆναι τῶν
 20 προθύρων ἐκείνων τῶν ἱερῶν, οὐ προησόμεθα πάντα, καὶ ἀ-
 ποστησόμεθα τῶν ὄντων, ἵνα μετὰ παρρησίας εἰς τὴν βασι-
 λείαν εἰσέλθωμεν;

6. Καὶ ποίας ἄξιοι συγγνώμης ἐσμέν, τὰ ἀποτειχίζοντα
 τὴν ἐκεῖσε ὁδὸν μετὰ πολλῆς περιβαλλόμενοι σπουδῆς, καὶ οὐ
 25 μόνον ἐν κιβωτίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν γῆ κατακρύπτοντες, παρὸν τῇ
 τῶν οὐρανῶν αὐτὰ παραδοῦναι φυλακῇ; Ὡς νῦν γε τὸ αὐτὸ
 ποιεῖς, ὡς ἂν εἴ τις γεωργὸς σῖτον λαβὼν ὥστε σπεῖραι λιπα-
 ρὰν ἄρουραν, ἀφείς τὴν ἄρουραν, εἰς λάκκον τὸν σῖτον πάντα

ταγωγὴν, μήτε διὰ τὸν πλοῦτον μας, ἀλλὰ ἄς περιφρονοῦμεν καὶ αὐτοὺς ποὺ μεγαλοφρονοῦν δι' αὐτά. Μήτε νὰ ἀποθαρρυνώμεθα διὰ τὴν πτωχείαν μας. Ἄς ἐπιδιώκωμεν τὸν πλοῦτον τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἄς ἀποφεύγωμεν τὴν πτωχείαν ἐκείνην ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὴν κακίαν. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἦτο πτωχός. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐπέτυχεν οὔτε μίαν σταγόνα δρόσου παρ' ὅλην τὴν ἱκεσίαν του¹. Μολονότι ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ τόσο πτωχός, ὥστε νὰ μὴ ἔχη νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ὀλίγον νερό; Κανεὶς βεβαίως. Καὶ αὐτοὶ ποὺ βασανίζονται ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν πείναν, ἢμποροῦν ὥστόσο νὰ ἀπολαύσουν ὀλίγον νερό. Καὶ ὄχι βέβαια μίαν σταγόνα ὕδατος μόνον ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχουν καὶ περισσοτέραν ἀνακουφίσιν. Δὲν συνέβαινε τοῦτο εἰς ἐκεῖνον τὸν πλούσιον, ἀλλ' ἦτο πτωχὸς μέχρι τοῦ σημείου τούτου· καὶ τὸ βαρύτερον ὅτι δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν πενίαν του. Διατί λοιπὸν χάσκομεν ἐμπρὸς εἰς τὰ χρήματα, ὅταν δὲν μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸν οὐρανόν; Εἶπέ μου· ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διακριθῇ ὁ πλούσιος εἰς τὸ βασιλείον του καὶ νὰ τιμηθῇ κατὰ κάποιον τρόπον, δὲν θὰ ἐπετούσατε ὅλοι μὲ περιφρόνησιν τὰ χρήματά σας; Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἂν σᾶς στερήσουν τῆς τιμῆς εἰς τὰ γήινα αὐτὰ βασίλεια, τὰ χρήματα θὰ εἶναι εὐκαταφρόνητα. Ὅταν ὁμως ὁ βασιλεὺς τὸν οὐρανῶν καθημερινῶς βοᾷ καὶ λέγῃ, ὅτι εἶναι δύσκολον φορτωμένος μὲ αὐτὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἱερά ἐκεῖνα προπύλαια, δὲν θὰ τὰ ἐγκαταλείψωμεν ὅλα, δὲν θὰ ἀποξενωθοῦμεν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν μὲ θάρρος εἰς τὴν βασιλείαν;

6. Καὶ τοῦτο. Ποίας συγγνώμης θὰ γίνωμεν ἄξιοι, ὅταν μὲ πολλὴν προθυμίαν τοποθετοῦμεν γύρω μας ὅσα ἐμποδίζουν τὸν δρόμον πρὸς τὰ ἐκεῖ; Καὶ ὅταν δὲν τὰ ἀσφαλίζωμεν εἰς χρηματοφυλάκια μόνον ἀλλὰ τὰ κρύπτωμεν εἰς τὴν γῆν, ἐνῶ εἶναι εἰς τὸ χέρι μας νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς τὴν φύλαξιν τῶν οὐρανῶν; Κάμνεις ὅ,τι καὶ ὁ γεωργός, ὁ ὁποῖος ἀντὶ νὰ σπείρῃ τὸ γόνιμον χωράφι, ἀφήνει τὸ χωράφι καὶ καταχώνει

κατορύξη, ἵνα μήτε αὐτὸς ἀπολαύσῃ, καὶ ὁ σίτος διαφθαρεῖς ἀπόληται.

Ἄλλὰ τίς ὁ πολὺς λόγος αὐτῶν, ὅταν ταῦτα ἐγκαλωμεν ἡμεῖς; Οὐ μικράν τινα παραμυθίαν, φησί, φέρει τὸ εἰδέναι, 5 ὅτι μετὰ ἀσφαλείας ἡμῖν ἀπόκειται ἔνδον ἅπαντα. Τὸ μὴ εἰδέναι μὲν οὖν, ὅτι ἀπόκειται, παραμυθία. Εἰ γὰρ καὶ μὴ λιμὸν δέδοικας, ἀλλ' ἕτερα χαλεπώτερα διὰ τὴν ἀποθήκην ταύτην δεδοικέναι ἀνάγκη, θανάτους, πολέμους, ἐπιβουλάς. Εἰ δὲ λιμὸς ποτε καταλάβοι, πάλιν ὁ δῆμος ὑπὸ τῆς γαστρὸς καταναγκαζόμενος, τὴν δεξιὰν ὀπλίζει κατὰ τῆς σῆς οἰκίας. Μᾶλλον δὲ ὅταν 10 ταῦτα ποιῆς, σὺ καὶ τὸν λιμὸν εἰσάγεις εἰς τὰς πόλεις, καὶ τοῦ λιμοῦ χαλεπώτερον τουτὶ τὸ βάραθρον τῇ σῇ κατασκευάζεις οἰκία. Λιμοῦ μὲν γὰρ ἀνάγκη οὐκ οἶδά τινας τετελευτηκότας ταχέως· καὶ γὰρ ἔστι πολλὰ πανταχόθεν ἐπινοῆσαι πρὸς τὴν τοῦ 15 κακοῦ τούτου παραμυθίαν· διὰ δὲ χρήματα καὶ πλοῦτον καὶ τὰς τοιαύτας πραγματείας, πολλοὺς ἀνηρημένους δείκνυμι, τοὺς μὲν λάθρα, τοὺς δὲ δημοσίᾳ.

Καὶ πολλῶν μὲν τοιούτων παραδειγμάτων γέμουσιν αἱ ὁδοί, πολλῶν δὲ τὰ δικαστήρια καὶ αἱ ἀγοραί. Καὶ τί λέγω τὰς 20 ὁδοὺς καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἀγοράς; Καὶ γὰρ τὴν θάλατταν αὐτὴν ὄψει τῶν αἱμάτων ἐμπεπλησμένην. Οὐ γὰρ δὴ γῆς ἐκράτησεν ἡ τυραννὶς αὕτη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πέλαγος μετὰ πολλῆς εἰσεκώμασε τῆς παροιμίας. Καὶ ὁ μὲν πλεῖ διὰ χρυσόν, ὁ δὲ σφάττεται δι' αὐτὸ τοῦτο πάλιν· καὶ ἡ αὕτη τυραννὶς τὸν 25 μὲν ἔμπορον ἐποίησε, τὸν δὲ ἀνδροφόνον. Τί τοίνυν ἀπιστότερον γένοιτ' ἂν τοῦ μαμωνᾶ, ὅταν δι' αὐτὸν ἀποδημῇ καὶ κινδυνεύῃ καὶ σφάττηται; Ἄλλὰ «Τίς ἐλεήσει», φησὶν, «ἐπαοιδὸν ὀφιόδηκτον;». Ἔδει γὰρ εἰδότας τὴν ὤμην τυραννίδα, φεύγειν τὴν δουλείαν, καὶ καταλύσαι τὸν χαλεπὸν ἔρωτα. Καὶ

1. Κωμασταὶ εἶναι οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς κῶμον, (ἐξ οὗ ἡ κωμωδία) ἤτοι εἰς διασκέδασιν μετὰ μουσικῆς καὶ χοροῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς διασκε-

μέσα εἰς λάκκον ὄλον τὸ σιτάρι· ἔτσι μήτε ὁ ἴδιος θὰ κερδίση καὶ τὸ σιτάρι θὰ χαλάση καὶ θὰ καταστραφῇ.

Καὶ ὅταν ἡμεῖς τοὺς κατηγοροῦμεν διὰ τοῦτο, ποῖο εἶναι τὸ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημά των; Δὲν ἀποτελεῖ, λέγουν, μικρὰν ἀνακούφισιν ἢ γνῶσιν ὅτι ἔχομεν ἀσφαλὲς στήριγμα. Ἄν δὲν φοβᾶσαι τὴν πείναν, πρέπει νὰ φοβᾶσαι ἄλλα χειρότερα διὰ τὴν ἀποθήκευσιν αὐτὴν, θανάτους, πολέμους, ἐπιβουλὰς. Καὶ ἂν ποτὲ πέσῃ πείνα, πάλιν τὸ πλῆθος πιεζόμενον ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς γαστρούς, ὀπλίζει κατὰ τοῦ σπιτιοῦ σου τὸ χέρι του. Ἡ μᾶλλον, ὅταν φέρεσαι ἔτσι, σὺ καὶ τὴν πείναν φέρεις εἰς τὰς πόλεις καὶ ἐτοιμάζεις διὰ τὸ σπίτι σου βάραθρον μεγαλύτερον ἀπὸ ὅ,τι ἡ πείνα. Δὲν γνωρίζω νὰ ἔχουν ἀποθάνει ἀμέσως μερικοὶ ἀπὸ πείναν· διότι εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρη κανεὶς πολλοὺς τρόπους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ δεινοῦ τούτου. Σᾶς παρουσιάζω ὅμως πολλοὺς ποὺ ἔχουν φονευθῆ ἢ εἴτε φανερὰ εἴτε κρυφὰ ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου καὶ διὰ παρομοίας περιπτώσεις.

Ἄπὸ πολλὰ παραδείγματα εἶναι γεμᾶτοι οἱ δρόμοι, τὰ δικαστήρια, ἡ ἀγορά. Καὶ ὅχι μόνον οἱ δρόμοι, τὰ δικαστήρια, ἡ ἀγορά. Θὰ ἰδῆς ἀκόμη καὶ τὴν θάλασσαν γεμάτην ἀπὸ αἵματα. Διότι δὲν ἔγινε τῆς γῆς μόνον κυρία ἡ τυραννικὴ αὐτὴ ἐξουσία ἀλλὰ εἰσώρμησε καὶ εἰς τὸ πέλαγος μὲ μανιώδη μέθην κωμαστῶν¹. Ἔτσι ὁ ἕνας ταξιδεῦει διὰ χρυσὸν καὶ ὁ ἄλλος φονεύεται διὰ τὸν ἴδιον. Καὶ ὁ ἴδιος τύραννος κάμνει τὸν ἕνα ἔμπορον καὶ τὸν ἄλλον δολοφόνον. Ὑπάρχει λοιπὸν πιὸ ὕπουλον πράγμα ἀπὸ τὸν μαμωνᾶν, ὅταν ἐξ αἰτίας του ὁ ἄνθρωπος ἐκπατρίζεται καὶ κινδυνεύει καὶ φονεύεται; Ἀλλὰ λέγει· «Τίς ἐλεήσει ἐπαοιδὸν ὀφιόδηκτον;»². Ἐπρεπε νὰ γνωρίζωμεν τὸ φοβερὸν πάθος καὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν δουλείαν εἰς αὐτὸ καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν τὸν θανατηφόρον πόθον του. Πῶς

δάσεως οἱ διασκεδασταὶ μὲ προσωπίδας καὶ στεφάνους, ἐνῶ προηγουῖντο λαμπαδηφοροῦντες, περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς μὲ χορὸν καὶ ἄσματα.

2. Σοφ. Σειρ. 12, 13.

· πῶς, φησί, τοῦτο δυνατόν; Ἄν ἕτερον εἰσαγάγῃς ἔρωτα, τὸ τῶν οὐρανῶν. Ὁ γὰρ ἐπιθυμῶν βασιλείας, καταγελάσεται πλεονεξίας· ὁ γενόμενος τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, οὐκ ἔστι δοῦλος τοῦ μαμωνᾶ, ἀλλὰ καὶ δεσπότης· τὸν μὲν γὰρ φεύγοντα διώκειν εἴωθε, τὸν δὲ διώκοντα φεύγειν. Οὐχ οὕτω τὸν διώκοντα τιμᾶ, ὡς τὸν καταφρονοῦντα αὐτοῦ· οὐδενὸς οὕτω καταγελαῖ, ὡς τῶν ἐπιθυμούντων αὐτοῦ· οὐ καταγελαῖ δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ μυρίοις αὐτοὺς περιβάλλει δεσμοῖς.

Λύσωμεν οὖν ὁψέ ποτε τὰς χαλεπὰς ταύτας σειράς. Τί
 10 καταδουλοῖς τὴν λογικὴν ψυχὴν τῇ ἀλόγῳ ὕλῃ, τῇ μητρὶ τῶν μυρίων κακῶν; Ἄλλ' ὦ τοῦ γέλωτος! ἡμεῖς μὲν γὰρ αὐτῷ πολεμοῦμεν λόγοις, αὐτὸς δὲ ἡμῖν πολεμεῖ διὰ τῶν ἔργων, καὶ ἄγει πανταχοῦ καὶ περιφέρει, καθάπερ ἀργυρωνήτους καὶ μαστιγίας ἀτιμάζων· οὐ τί γένοιτ' ἂν αἰσχροτέρον τε καὶ ἀτιμότερον;
 15 Εἰ γὰρ ὑλῶν ἀναισθήτων οὐ περιγενομέθα, πῶς τῶν ἀσωμάτων περιεσόμεθα δυνάμεων; εἰ γῆς εὐτελοῦς οὐ καταφρονοῦμεν καὶ λίθων ἀπερῚριμμένων, πῶς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ὑποτάξομεν; πῶς σωφροσύνης ἀσκήσομεν; Εἰ γὰρ ἄργυρος καταλάμπων ἡμᾶς ἐκπλήττει, πότε κάλλος ὄψεως δυνησόμεθα πα-
 20 ραδραμεῖν; Καὶ γὰρ οὕτω τινὲς ἐκδεδομένοι πρὸς ταύτην εἰσὶ τὴν τυραννίδα, ὡς καὶ πρὸς αὐτὴν πάσχειν τι τοῦ χρυσοῦ τὴν ὄψιν, καὶ χαριεντιζόμενοι λέγειν, ὅτι καὶ ὀφθαλμοὺς ὠφελεῖ νόμισμα χρυσοῦν φαινόμενον.

Ἄλλὰ μὴ παίζε τοιαῦτα, ἄνθρωπε· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀδι-
 25 κεῖ ὀφθαλμοῦς, καὶ τοὺς τοῦ σώματος καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ τούτων ἐπιθυμία. Οὗτος γοῦν ὁ χαλεπὸς ἔρωσ τῶν παρθένων ἐκείνων τὰς λαμπάδας ἔσβεσε, καὶ τοῦ νυμφῶνος ἐξέβαλεν. Αὕτη ἡ ὄψις, ἡ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὠφελούσα, καθὼς ἔ-

1. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τόσον ἔντονα προσωποποιεῖται ὁ πλοῦτος, ὥστε ἀντὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ πλουσίου θὰ ἠμποροῦσε κανεῖς νὰ ὀμιλήσῃ περὶ ψυχολογίας τοῦ πλούτου.

εἶναι τοῦτο δυνατόν; Ἄν τὸν ἀντικαταστήσῃς μὲ τὸν πόθον τῶν οὐρανῶν. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, θὰ περιγελάσῃ τὴν πλεονεξίαν· ὅποιος ἔγινε δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι τοῦ μαμωνᾶ δοῦλος ἀλλὰ κύριος. Συνηθίζει ὁ πλοῦτος¹ νὰ κυνηγᾷ ὅποιον τὸν ἀποφεύγει καὶ νὰ ἀποφεύγῃ ὅποιον τὸν κυνηγᾷ. Δὲν τιμᾷ αὐτὸν ποῦ τὸν κυνηγᾷ, ὅσον αὐτὸν ποῦ τὸν περιφρονεῖ. Κανένα δὲν περιπαιζει τόσο, ὅσον ἐκείνους ποῦ τὸν ἐπιθυμοῦν. Καὶ δὲν τοὺς περιπαιζει μόνον ἀλλὰ καὶ μὲ ἄπειρα τοὺς δεσμεύει δεσμά.

Ἄς διαλύσωμεν ἔστω καὶ τώρα τὰς βαρείας ἀλύσεις. Διατί ὑποδουλῶνεις τὴν λογικὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἄλογον ὕλην, τὴν μητέρα ἀπειρῶν συμφορῶν; Τί κοροϊδία! Ἡμεῖς τὸν καταπολεμοῦμεν μὲ τοὺς λόγους, ἐνῶ ἐκεῖνος μὲ τὰ ἔργα μᾶς σύρει καὶ μᾶς περιφέρει παντοῦ, μᾶς ἐξευτελίζει σὰν δούλους ἀργυρωνήτους καὶ ἀξίους διὰ τὸ μαστίγιον. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον αἴσχος καὶ ἀτιμία. Ἄν δὲν γινώμεθα νικηταὶ τῆς ἀναισθήτου ὕλης, πῶς θὰ νικήσωμεν τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις; Ἄν δὲν περιφρονοῦμεν τὸ ἀνάξιον χῶμα καὶ τοὺς λίθους τοὺς πεταγένους, πῶς θὰ ὑποτάξωμεν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας; Πῶς θὰ ἀσκήσωμεν τὴν σωφροσύνην; Ἄν μᾶς ἐκπλήττη ὁ ἀργυρος ποῦ σκορπίζει τὴν λάμπιν του, πῶς θὰ προσπεράσωμεν τὸ κάλλος τοῦ προσώπου; Εἶναι τόσο ἐκδοτοὶ μερικοὶ εἰς αὐτὸ τὸ τυραννικὸν πάθος, ὥστε νὰ τοὺς ἐπηρεάζῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ χρυσοῦ καὶ εὐφυολογοῦντες λέγουν ὅτι ἡ ἐμφάνις τοῦ χρυσοῦ νομίσματος ὠφελεῖ ἀκόμη καὶ τὴν ὄρασιν.

Μὴ παίζῃς, ἄνθρωπε, μὲ αὐτά. Ἀντιθέτως τίποτε δὲν ζημιώνει τόσο τὰ μάτια καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ὅσον ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων. Αὕτῃ ἡ ἀγρία ἐπιθυμία τῶν παρθένων² τῆς παραβολῆς ἔσβησε τὰς λαμπάδας των καὶ τὰς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν νυμφικὸν θάλαμον. Αὕτῃ ἡ θεὰ ποῦ ὠφελεῖ,

2. Αἱ μωραὶ παρθένοι εἶναι γνωσταὶ ὡς σύμβολα ἀπρονοησίας. Ἐδῶ προβάλλονται ὡς σύμβολα φιλαργυρίας.

φης, τὸν ἄθλιον Ἰούδαν οὐκ ἀφῆκεν ἀκούσαι τῆς δεσποτικῆς
 φωνῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς βρόχον ἤγαγε, καὶ μέσον λακίσαι ἐποίη-
 σε, καὶ μετ' ἐκεῖνα πάντα εἰς γέενναν παρέπεμψε. Τί τοίνυν
 ταύτης παρανομώτερον γένοιτ' ἂν; Τί δὲ φρικωδέστερον; Οὐ
 5 τῆς ὕλης τῶν χρημάτων λέγω, ἀλλὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν τῆς
 ἀκαίρου καὶ μανικῆς. Καὶ γὰρ αἱμάτων ἀνθρωπίνων, στάζει,
 καὶ φόνον βλέπει, καὶ θηρίου παντός ἐστὶ χαλεπωτέρα, κατα-
 σπαράττουσα τοὺς ἐμπεσόντας, καὶ ὁ πολλῶ χειρόν ἐστιν, οὐδὲ
 τῶν σπαραγμῶν ἀφίησιν αισθάνεσθαι τούτων. Δέον γὰρ οὕτω
 10 τοὺς τὰ τοιαῦτα πάσχοντας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας χεῖρα ἐ-
 κτείνειν, καὶ εἰς συμμαχίαν καλεῖν, οἱ δὲ καὶ χάριν ἔχουσι
 τούτων τῶν ἐλκηθμῶν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον;

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, φύγωμεν τὴν ἀνίατον νόσον,
 θεραπεύσωμεν αὐτῆς τὰ δῆγματα, καὶ μακρὰν ἀποστῶμεν
 15 τῆς τοιαύτης λύμης· ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀσφαλῆ καὶ ἀτάραχον
 ζήσωμεν βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν θησαυρῶν· ὧν
 γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
 γίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
 20 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅπως εἶπες, τὰ μάτια, δὲν ἄφησε τὸν ἄθλιον Ἰούδα νὰ ἀκούσῃ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀγχόνην τὸν ὠδήγησε καὶ νὰ σχισθῇ ἡ κοιλία του ἔκαμε καὶ τὸν ἔστειλε καὶ εἰς τὴν γέενναν ἔπειτα ἀπὸ αὐτά. Τί λοιπὸν ὑπάρχει παρανομώτερον ἀπὸ αὐτὴν; Τί περισσότερον φρικῶδες; Δὲν ἐννοῶ τὴν ὕλην τῶν χρημάτων ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν των, τὴν ἄκαιρον καὶ μανιακὴν. Στάζει ἀνθρώπινα αἵματα, βλέπει φόνους, εἶναι ἀγριωτέρα ἀπὸ κάθε θηρίον καὶ κατασπαράζει ὄσους πέσουν εἰς αὐτὴν καὶ τὸ χειρότερον ὅτι δὲν ἀφήνει νὰ αἰσθανθοῦν τὸ κατασπάραγμα των. Ἐνῶ ὅσοι ὑπομένουν αὐτὰ τὰ δεινὰ πρέπει νὰ ἀπλώνουν τὸ χέρι των πρὸς τοὺς παραστικούς καὶ νὰ τοὺς καλοῦν εἰς βοήθειαν, αὐτοὶ ἐκφράζουν καὶ εὐχαριστίας διὰ τὰ τραβήγματα αὐτά. Ὑπάρχει μεγαλυτέρα ἀθλιότης;

Αὐτὰ ὅλα ἃς ἔχουμεν εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ἃς ἀποφύγωμεν τὴν ἀνίατον νόσον. Ἄς περιποιηθοῦμεν τὰ δαγκώματά της καὶ ἃς ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπὸ τὸ μόλυσμα. Ἐτσι καὶ ἐδῶ θὰ ζήσωμεν ἀσφαλῆ καὶ ἀτάραχον βίον, καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τοὺς μελλοντικούς θησαυρούς. Αὐτοὺς εἶθε νὰ τοὺς ἐπιτύχωμεν ὅλοι μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζί μετὰ τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ι'
Ματθ. 3, 1 - 6

«Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας καὶ λέγων· Μετα-
5 νοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

1. Ποίαις ἡμέραις ἐκείναις; Οὐδὲ γὰρ τότε, ἠνίκα παῖς ἦν, καὶ εἰς Ναζαρέτ ἦλθεν, ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα ἔτη παραγίνεται ὁ Ἰωάννης, καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ. Πῶς οὖν φησιν, «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις»; Ἔθος αἰεὶ τῇ Γραφῇ τούτῳ κεχρησθαι
10 τῷ τρόπῳ· οὐχ ὅταν ἐν τῷ ἐξῆς χρόνῳ συμβαίοντα λέγῃ μόνον, ἀλλὰ ὅταν καὶ τὰ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσιν ἐκβησόμενα. Οὕτω γοῦν καὶ ἠνίκα ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν αὐτῷ καθημένῳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ καὶ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μαθεῖν ἐζήτησαν, καὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως· καίτοιγε
15 ἴστε ὅσον τὸ μέσον ἐκατέρων τῶν καιρῶν. Εἰπὼν γὰρ τὴν κατασκαφὴν τῆς μητροπόλεως, καὶ τὸν περὶ τούτων ἀπαρτίσας λόγον, καὶ μέλλων εἰς τὸν περὶ τῆς συντελείας ἐκβαίνειν, ἐπήγαγε, «Τότε» καὶ ταῦτα ἔσται· οὐ συνάγων τοὺς χρόνους τῷ, «Τότε», εἰπεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνον μόνον δηλῶν τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ταῦ-
20 τα συμβήσεσθαι ἔμελλεν.

Ὅπερ καὶ νῦν ποιεῖ λέγων· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις»· Οὐ γὰρ τὰς ἐξῆς δηλῶν τοῦτο τέθεικεν, ἀλλ' ἐκείνας, ἐν αἷς ταῦτα συμβαίνειν ἔμελλεν, ἃ διηγήσασθαι παρεσκευάζετο.

1. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 66 - 70 τῶν Ἰουδαίων κατεστράφη ἡ πόλις καὶ ὁ ναός. Ἡ ἱερὰ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Τίτου τὸ 70 μ.Χ. Εἰς τὸν νοῦν ἔρχεται ἡ συγκλονιστικὴ προφητεία τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ εἰς Ματθ. 23, 38 «Ἴδου ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος».

ΟΜΙΛΙΑ Ι΄ Ματθ. 3, 1 - 6

«Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας καὶ λέγων. Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

1. Ποῖαι ἦσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι; Διότι δὲν ἦτο τότε, ὅταν ἦτο παιδί καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ναζαρέτ, ἀλλὰ μετὰ τριάντα ἔτη φθάνει ὁ Ἰωάννης, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Λουκᾶς. Πῶς λοιπὸν λέγει· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις»; Εἶναι μόνιμος συνήθεια εἰς τὴν Γραφὴν νὰ χρησιμοποιῆ τὸν τρόπον αὐτόν· ὄχι μόνον ὅταν ἀναφέρῃ αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰς τὸν προσεχῆ χρόνον ἀλλὰ καὶ ὅταν αὐτὰ θὰ συμβοῦν πολλὰ ἔτη ἔπειτα. Τὸν αὐτὸν τρόπον χρησιμοποιεῖ καὶ ὅταν καθισμένον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸν ἐπλησίασαν οἱ μαθηταί του καὶ ἐζητοῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν διὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν του καὶ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων¹. Γνωρίζετε ἐν τούτοις πόση εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονικῶν σημείων. Ὅταν ἀνεφέρθη εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως καὶ ὠλοκλήρωσε τὴν σχετικὴν διήγησιν, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ μεταβῆ εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς συντελείας, ἐπρόσθεσε· «Τότε καὶ ταῦτα ἔσται»². δὲν ἔκαμε συναίρεσιν τῶν δύο ἐποχῶν μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «Τότε»· ἐδήλωνεν γενικὰ τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν αὐτά.

Τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ τώρα, ὅταν λέγῃ· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις». Δὲν τὸ θέτει διὰ νὰ δηλώσῃ τὰς προσεχεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ ἐκεῖνας κατὰ τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν αὐτά, πού ἤτοιμάζετο νὰ διηγηθῆ.

2. Ματθ. 24, 1 ἐ.

Καὶ τίνος ἕνεκεν μετὰ τριάκοντα ἔτη, φησίν, ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς;

Λύειν τὸν νόμον ἔμελλε μετὰ τὸ βάπτισμα τοῦτο λοιπόν· διὰ τοῦτο μέχρι ταύτης τῆς ἡλικίας τῆς πάντα δεχομένης τὰ ἁμαρ-
 5 τήματα, μένει αὐτὸν πληρῶν ἅπαντα, ἵνα μηδεὶς λέγῃ, ὅτι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν πληρῶσαι ἔλυσεν. Οὐδὲ γὰρ αἰεὶ πάντα ἡμῖν ἐπιτίθεται τὰ πάθη· ἀλλὰ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ μικρόψυχον, ἐν δὲ τῇ μετ' ἐκείνην σφοδροτέρα ἢ ἡδονή, καὶ μετὰ ταύτην πάλιν ἢ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία. Διὰ
 10 τοῦτο πᾶσαν τὴν ἡλικίαν ἀναμείνας, καὶ διὰ πάσης πληρώσας αὐτόν, οὕτως ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται, ὕστερον αὐτὸν ἐπιτιθεὶς τῇ τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐκπληρώσει. "Ὅτι γὰρ τοῦτο ἔσχατον ἦν αὐτῷ κατόρθωμα τῶν νομίμων, ἄκουσον τί φησιν· «Οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστὶ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». "Ὁ δὲ λέ-
 15 γει, τοῦτόν ἐστι· πάντα ἠνύσαμεν τὰ νομικά, οὐδὲ μίαν παρέβημεν ἐντολήν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο περιλείπεται μόνον, δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, καὶ οὕτω πᾶσαν πληρώσομεν τὴν δικαιοσύνην· Δικαιοσύνην γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐκπλήρωσιν καλεῖ τῶν ἐντολῶν ἀπασῶν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸ βάπτισμα
 20 ἦλθε, δῆλον ἐκ τούτου.

Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ βάπτισμα αὐτῷ ἐπενοήθη τοῦτο; "Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴκοθεν ὁ Ζαχαρίου παῖς, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κινήσαντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ἦλθε, καὶ ὁ Λουκᾶς αὐτὸ δηλοῖ λέγων, «Ῥῆμα Κυρίου ἐγένετο ἐπ' αὐτόν», τουτέστι, πρόσταγμα.
 25 Καὶ αὐτὸς δὲ φησιν· «Ὁ ἀποστείλας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστεράν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπέμφθη βαπτίζειν; Πάλιν καὶ τοῦτο ὁ
 30 Βαπτιστῆς δῆλον ἡμῖν ποιεῖ, λέγων, ὅτι «Ἐγὼ οὐκ ἤδειν αὐτόν·

1. Ματθ. 3, 15.

2. Λουκᾶ 3,2.

3. Ἰω. 1, 33.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, ἐρωτᾷ, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ βάπτισμα μετὰ τριάντα ἔτη;

Μετὰ τὸ βάπτισμα τοῦτο ἦτο νὰ καταλύσῃ τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο, μέχρι τῆς ἡλικίας αὐτῆς, ποὺ εὐνοεῖ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, τὸν ὑπομένει ἐκτελῶν ὅλας τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ μὴ ἀντιτείνῃ κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὸν ἐκπληρώσῃ, τὸν καταργεῖ. Οὐτε δεχόμεθα ὅλων μαζί τῶν παθῶν τὴν ἀντίθεσιν· ὅλλὰ εἰς τὴν μικρὰν ἡλικίαν ὑπάρχει πολλὴ ἀνοησία καὶ δειλία, ἔρχεται ἔπειτα περισσότερο ὀρμητικὴ ἢ ἡδονή, ποὺ τοὺς ἀκολουθεῖ ἢ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων. Διὰ τοῦτο ἐπερίμενεν ὅλα τὰ στάδια τῆς ἡλικίας καὶ ἀφοῦ εἰς ὅλα αὐτὰ ἐξεπλήρωσε τὸν νόμον, τότε βαδίζει πρὸς τὸ βάπτισμα, τοποθετῶν αὐτὸ εἰς τὸ τέλος μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἄλλων ἐντολῶν. Διὰ τὸ ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα ἀπὸ ὅσα ὁ νόμος ἐπιτάσσει, ἄκουσε τί λέγει· «Οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἔστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην¹. Τοῦτο σημαίνει τὰ ἐξῆς περίπου. Ἐξεπληρώσαμεν ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου, δὲν παρέβημεν καμμίαν ἐντολήν. Ἀπομένει τοῦτο μόνον καὶ πρέπει νὰ τὸ προσθέσωμεν καὶ αὐτό· ἔτσι θὰ ἐκτελέσωμεν ὅλην τὴν δικαιοσύνην. Ἀποκαλεῖ ἐδῶ δικαιοσύνην τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν ἐντολῶν· Ὅτι ὁ Χριστὸς προσῆλθεν εἰς τὸ βάπτισμα διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἔγινε φανερόν.

Διὰ ποῖον λόγον τῶρα ἐπενοήθη ἀπὸ αὐτόν τὸ βάπτισμα τοῦτο; Ὅτι δὲν τὸ ἐσκέφθη μόνος του ὁ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίου ἀλλὰ ἦτο παρακίνησις τοῦ Θεοῦ, τὸ φανερῶνει καὶ ὁ Λουκᾶς μὲ τοὺς λόγους· «Ρῆμα Κυρίου ἐγένετο ἐπ' αὐτόν»², δηλ. διαταγή. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος λέγει· «Ὁ ἀποστείλας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστεράν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»³.

Ἀλλὰ καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐστάλη διὰ νὰ βαπτίζῃ; Καὶ τοῦτο ὁ Βαπτιστῆς μᾶς τὸ γνωρίζει πάλιν, ὅταν λέγῃ· «Ἐγὼ οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο

ἀλλ' ἵνα φανῆ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐν ὕδατι βαπτίζων». Καὶ εἰ αὕτη μόνη ἡ αἰτία, πῶς φησιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι «Ἦλθεν εἰς τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»; Καίτοιγε οὐκ εἶχεν ἄφεσιν, ἀλλὰ τοῦ-
 5 το τὸ δῶρον τοῦ μετὰ ταῦτα δοθέντος βαπτίσματος ἦν· ἐν τούτῳ γὰρ συνετάφημεν, καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος τότε συνεσταυρώθη, καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐδαμοῦ φαίνεται ἄφεσις οὐσα· πανταχοῦ γὰρ τῷ αἵματι αὐτοῦ τοῦτο λογίζεται. Καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν· «Ἄλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθητε», οὐ διὰ
 10 τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου, ἀλλ' «Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Καὶ ἀλλαχοῦ δέ φησίν· «Ἰωάννης μὲν ἐκήρυξε βάπτισμα μετανοίας»· καὶ οὐ λέγει, Ἀφέσεως· «Ἴνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν». Οὕτω γὰρ τῆς θυσίας προσενηγμένης,
 15 οὐδὲ τοῦ Πνεύματος καιαβάντος, οὐδὲ τῆς ἁμαρτίας λυθείσης, οὐδὲ τῆς ἔχθρας ἀνηρημένης, οὐδὲ τῆς κατάρας ἀφανισθείσης, πῶς ἔμελλεν ἄφεσις γίνεσθαι;

2. Τί οὖν ἐστὶ τό, «Εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»; Ἀγνώμονες ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν οἰκείων οὐδέποτε ἠσθάνοντο ἁμαρ-
 20 τημάτων, ἀλλὰ τοῖς ἐσχάτοις ὄντες ὑπεύθυνοι κακοῖς, ἐδικαίουν ἑαυτοὺς πανταχοῦ· ὅπερ αὐτοὺς μάλιστα ἀπώλεσε καὶ τῆς πίστεως ἀπήγαγε. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Παῦλος ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν, ὅτι «Ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στηῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν».
 25 Καὶ πάλιν· «Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ ἴμῃ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διατί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων».

1. Ἰω. 1, 31.

2. Λουκᾶ 3, 3

3. Α' Κορ. 6, 11

4. Πραξ. 9, 4

5. Μαρκ. 1, 4.

ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων»¹. Ἀλλὰ ἂν ἦτο μόνον ἡ αἰτία αὐτή, πῶς ἐξιστορεῖ ὁ Λουκᾶς ὅτι «Ἦλθεν εἰς τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν»²; Καὶ δὲν εἶχε βέβαια τὴν χάριν τῆς συγχωρήσεως ἀλλὰ αὐτὸ τὸ δῶρον ἀνήκεν εἰς τὸ βάπτισμα ποῦ ἐδόθη ἀργότερα. Διότι μαζί μὲ αὐτὸ ἐνταφιάσθημεν καὶ τότε συνεσταυρώθη ὁ παλαιός μας ἄνθρωπος. Πρὸ τοῦ σταυροῦ δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη συγχώρησις πουθενά· παντοῦ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος σχετικῶς λέγει· «Ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθητε, οὐ διὰ τοῦ βάπτισματος Ἰωάννου, ἀλλὰ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»³. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει· «Ἰωάννης μὲν ἐκήρυξε βάπτισμα μετανοίας—δὲν λέγει ἀφέσεως—ἵνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν»⁴. Ἀφοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη προσφερθῆ ἡ θυσία, οὔτε εἶχε κατέλθει τὸ Πνεῦμα, οὔτε εἶχε διαλυθῆ ἡ ἁμαρτία, οὔτε εἶχε σβῆσει ἡ ἔχθρα, οὔτε εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἡ κατάρρα, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ δοθῆ ἄφεςις;

2. Τί σημαίνει ἡ φράσις· «Εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν»⁵; Οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀχάριστοι καὶ δὲν εἶχαν ποτὲ συναίσθησιν τῶν ἁμαρτιῶν των ἀλλ' ἐνῶ ἦσαν ἔνοχοι διὰ τὰ μεγαλύτερα ἐγκλήματα, ἐδικαίωσαν εἰς ὅλα τὸν ἑαυτόν των· πρᾶγμα ποῦ τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο ἐξ ἄλλου τοὺς ἠλεγχεν ὁ Παῦλος καὶ ἔλεγεν, ὅτι «Ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν»⁶. Καὶ ἄλλοῦ· «Τί οὔν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη, τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διατί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων»⁷.

6. Ρωμ. 10, 3.

7. Ρωμ. 9, 30. 32

Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ἦν τὸ αἷτιον τῶν κακῶν, παραγίνεται ὁ Ἰωάννης, οὐδὲν ἕτερον ποιῶν ἢ εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς ἄγων τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων. Τοῦτο γοῦν καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ ἐδήλου, μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως ὄν. Τοῦτο καὶ τὸ κήρυγμα ἐδεί-
 5 κνυ· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι, «Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας». Ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ καταγινώσκειν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, ὡς καὶ Παῦλος ἐδήλωσεν, ἀποσκιρτᾶν αὐτοὺς ἐποίει τοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ εἰς ἔννοιαν ἔρχεσθαι, εἰς ἐπιθυμίαν καθίστη τοῦ τὸν λυτρωτὴν ἐπιζητεῖν καὶ τῆς ἀφέσεως ἐ-
 10 πιθυμεῖν· τοῦτο ἦλθε κατασκευάζων Ἰωάννης, καὶ πείθων αὐτοὺς μετανοεῖν· οὐχ ἵνα κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα τῇ μετανοίᾳ γενόμενοι ταπεινότεροι, καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, εἰς τὸ λαβεῖν τὴν ἄφεσιν δράμωσιν.

Ὅρα γοῦν πῶς αὐτὸ τέθεικεν ἀκριβῶς. Εἰπὼν γὰρ ὅτι,
 15 «Ἦλθε κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας», ἐπήγαγεν, «Εἰς ἄφεσιν»· ὡσανεὶ ἔλεγε· διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἔπειθεν ὁμολογεῖν καὶ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, οὐχ ἵνα κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα εὐκολώτερον τὴν μετὰ ταῦτα ἄφεσιν δέξωνται. Εἰ μὴ γὰρ κατέγνωσαν ἑαυτῶν, οὐκ ἂν οὐδὲ
 20 τὴν χάριν ἤτησαν· μὴ ζητοῦντες δέ, οὐκ ἂν τῆς ἀφέσεως ἔτυχον. Ὡστε τούτῳ ἐκεῖνο προωδοποιεῖ τὸ βάπτισμα· διὸ καὶ ἔλεγεν, «Ἴνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν», μετὰ τῆς εἰρημένης καὶ ταύτην εἰέραν αἰτίαν τιθεὶς τοῦ βαπτίσματος. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἦν περιϋέναι τὰς οἰκίας, καὶ περιάγειν τὸν
 25 Χριστὸν τῆς χειρὸς λαβόμενον· καὶ λέγειν, Εἰς τοῦτον πιστεύσατε καὶ πάντων παραγινομένων καὶ ὀρώντων τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐνεχθῆναι φωνήν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτελεσθῆναι ἅπαντα. Διὰ τοῦτο ἔρχεται ἐπὶ τὸ βάπτισμα. Καὶ γὰρ καὶ ἡ τοῦ βαπτίζοντος ὑπόληψις, καὶ ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις, πᾶσαν τὴν
 30 πόλιν εἴλκε, καὶ πρὸς τὸν Ἰορδάνην ἐκάλει, καὶ θέατρον ἐγένε-

1. Λουκᾶ 3, 8

2. Μάρκ. 1, 4

3. Πράξ. 19, 4

Ἐφοῦ λοιπὸν τοῦτο ἦτο τὸ αἴτιον τῶν κακῶν, διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Ἰωάννης καὶ δὲν ἔκαμνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ προσπαθῆ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Αὐτὸ ἐφάνερωνε καὶ ἡ ἐνδυμασία του, ποὺ ἦτο ἐνδυμασία μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Αὐτὸ ἦτο καὶ τὸ νόημα τοῦ κηρύγματός του. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔλεγε παρὰ μόνον· «Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας»¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ μὴ καταδίκη τῶν ἁμαρτιῶν των, καθὼς ἐβεβαίωσε καὶ ὁ Παῦλος, τοὺς ἔκαμε νὰ ἀποσκιρτοῦν ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἐνῶ ἡ συναίσθησις των τοὺς ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ λυτρωτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀφέσεως, ἦλθεν ὁ Ἰωάννης διὰ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μετανοήσουν. Ὁχι βεβαίως διὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἀλλὰ διὰ νὰ γίνουν μὲ τὴν μετάνοιαν ταπεινότεροι· νὰ καταδικάσουν τὸν ἑαυτὸν των καὶ νὰ σπεύσουν νὰ λάβουν τὴν ἄφεσιν.

Πρόσεξε λοιπὸν πῶς τὸ διατύπωσεν ἀκριβῶς. Ἐφοῦ εἶπεν, ὅτι· «Ἦλθε κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας» ἐπρόσθεσεν «εἰς ἄφεσιν»². Ἦθελε νὰ τοὺς εἶπῃ· Διὰ τοῦτο ἐπροσπαθοῦσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ὁμολογήσουν καὶ νὰ μετανοήσουν διὰ τὰ ἁμαρτήματά των· ὄχι διὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἀλλὰ διὰ νὰ δεχθοῦν εὐκολώτερον τὴν ἄφεσιν ἔπειτα ἀπὸ αὐτά. Ἐν δὲν κατεδίκαζαν τὸν ἑαυτὸν των, δὲν θὰ ἐζητοῦσαν οὔτε τὴν χάριν· καὶ ἂν δὲν τὴν ἐζητοῦσαν, δὲν θὰ ἐλάμβαναν καὶ τὴν ἄφεσιν. Ὡστε μὲ τὸ βάπτισμά του αὐτὸ προωδοποιοῦσε τὸ ἄλλο καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἴνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν»³, προσθέτων ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ ἄλλην αἰτίαν διὰ τὸ βάπτισμα. Δὲν ἦτο τὸ ἴδιο νὰ πηγαίνῃ εἰς τὰς οἰκίας καὶ σύρων τὸν Χριστόν ἀπὸ τὸ χέρι νὰ τὸν περιφέρῃ καὶ νὰ κηρύττῃ. Εἰς τοῦτον πιστεύσατε. Καὶ ὅταν θὰ ἤρχοντο ὅλοι καὶ θὰ ἐπαρακολουθοῦσαν νὰ ἀντηχήσῃ ἡ μακαρία ἐκείνη φωνὴ καὶ νὰ γίνουν ὅλα τὰ ἄλλα. Διὰ τοῦτο βαδίζει πρὸς τὸ βάπτισμα. Διότι καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Βαπτιστὴν καὶ ὅλη ἡ διεξαγωγή τοῦ Βαπτίσματος, προσεῖλκεν ὀλόκληρον τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἔκαλοῦσε πρὸς τὸν Ἰορ-

το μέγα. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς καὶ παραγενομένους καταστέλλει, καὶ πείθει μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φαντάζεσθαι, δεικνὺς τῶν ἐσχάτων ὄντας ὑπευθύνους κακῶν, εἰ μὴ μετανοήσαιεν, καὶ τοὺς προγόνους ἀφέντες, καὶ τὸ ἐπ' ἐκείνοις ἀγάλλεσθαι, δέ-
5 ξαιντο τὸν παραγινόμενον.

Καὶ γὰρ συνεσκίαστο τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν τέως, καὶ ἐδόκει τεθνάναι παρὰ πολλοῖς διὰ τὴν εἰς Βηθλεὲμ γεγενημένην σφαγὴν. Εἰ γὰρ καὶ δώδεκα ἐτῶν γενόμενος ἐξέφηγεν ἑαυτόν, ἀλλὰ ταχέως καὶ συνεσκίασε πάλιν· διὰ δὴ τοῦτο λαμπρῶν ἔδει
10 τῶν προοιμίων καὶ ὑψηλοτέρας ἀρχῆς. Διὸ καὶ πρῶτον τότε ἂ μηδέποτε ἤκουσαν Ἰουδαῖοι, μήτε παρὰ προφητῶν, μήτε παρ' ἄλλων τινῶν, ἀνακηρύττει λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας μεμνημένος, οὐδὲν περὶ τῆς γῆς λέγων λοιπόν. Βασιλείαν δὲ ἐνταῦθα τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὴν προτέραν
15 καὶ τὴν ἐσχάτην φησί.

Καὶ τί τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους; φησίν· οὐδὲ γὰρ ἴσασι τί λέγεις.

Διὰ γὰρ τοῦτο οὕτω λέγω, φησίν, ἵνα ὑπὸ τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων διεγειρόμενοι, ἔλθωσιν εἰς τὸ ζητῆσαι τὸν κη-
20 ρυττόμενον. Οὕτω γοῦν αὐτοὺς ἐπῆρε ταῖς χρησταῖς ἐλπίσι παραγενομένους, ὡς καὶ τελώνας καὶ στρατιώτας πολλοὺς ἐρωτᾶν, τί δεῖ πράττειν, καὶ πῶς τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκονομεῖν· ὅπερ ἦν σημεῖον τοῦ τῶν βιωτικῶν λοιπὸν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, καὶ πρὸς ἕτερα μείζονα ὁρᾶν, καὶ τὰ μέλλοντα ὀνειροπολεῖν. Καὶ γὰρ
25 ἅπαντα αὐτοὺς καὶ τὰ ὀρώμενα καὶ τὰ λεγόμενα εἰς ὑψηλὸν ἦγε φρόνημα.

3. Ἐννόησον γοῦν ἡλίκον ἦν ἰδεῖν ἄνθρωπον μετὰ τριάκοντα ἔτη καταβαίνοντα ἀπὸ τῆς ἐρήμου, ἀρχιερέως υἱὸν γενόμενον, μηδὲν δεηθέντα τῶν ἀνθρωπίνων πώποτε, καὶ πάντο-

δάνην, ὅπου εἶχε πραγματοποιηθῆ μεγάλη συρροή. Διὰ τοῦτο αὐτοί, καὶ μολονότι εἶχαν ἔλθει, τοὺς καθιστᾷ προσεκτικούς καὶ τοὺς πείθει νὰ μὴ ἔχουν μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των. Τοὺς ἔλεγεν ὅτι θὰ ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τὰ μεγαλύτερα δεινά, ἂν δὲν μετανοήσουν καὶ ἂν, ἐγκαταλείποντες τοὺς προγόνους καὶ τὴν προγονικὴν ὑπερηφάνειαν, δὲν δεχθοῦν ἐκεῖνον ποὺ ἔρχεται.

Διότι εἶχαν συσκοτισθῆ τότε τὰ πράγματα σχετικῶς μετὸν Χριστὸν καὶ πολλοὶ ἐνόμιζαν ὅτι εἶχεν ἀποθάνει ἐξ αἰτίας τῆς σφαγῆς ποὺ εἶχε συμβῆ εἰς τὴν Βηθλεέμ. Διότι, μολονότι εἶχε παρουσιάσει τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν ἐγίνε δέκα ἐτῶν, ἀμέσως πάλι τὸν ἔρριπεν εἰς τὴν ἀφάνειαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀπὸ λαμπρὰ προοίμια καὶ ἐπισημοτέραν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο καὶ διὰ πρώτην φοράν τότε ὅσα ποτέ δὲν εἶχαν ἀκούσει οἱ Ἰουδαῖοι, μήτε ἀπὸ προφήτας μήτε ἀπὸ ἄλλους, διαλαλεῖ μετὰ λαμπρὰν φωνήν· ἐνθυμεῖται τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ καθόλου τὴν γῆν. Ὀνομάζει ἐδῶ βασιλείαν τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν του.

Καὶ τί σχέσιν ἔχει αὐτὸ μετὰ τοὺς Ἰουδαίους; ἐρωτᾷ. ἀφοῦ μήτε τί λέγεις δὲν ἐννοοῦν.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁμιλῶ ἔτσι, ἀπαντᾷ. Νὰ παρακινηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀσάφειαν τῶν λόγων μου, ὥστε νὰ ἀρχίσουν νὰ ζητοῦν αὐτὸν ποὺ κηρύττω. Τόσον τοὺς εἶχε συναρπάσει, καθὼς ἔφθασαν μετὰ ἀγαθὰς ἐλπίδας, ὥστε καὶ τελῶναι καὶ στρατιῶται πολλοὶ νὰ ἐρωτοῦν τί πρέπει νὰ κάμουν καὶ πῶς νὰ ρυθμίσουν τὴν ζωὴν των. Τοῦτο ἦτο σημεῖον ὅτι εἶχαν ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὰ βιοτικὰ πράγματα, εἶχαν στρέψει τὰ βλέμματα πρὸς ἄλλα μεγαλύτερα καὶ ὠνειροπολοῦσαν τὰ μελλοντικά. Διότι ὅλα καὶ ὅσα ἔβλεπαν καὶ ὅσα ἤκουαν τοὺς ὠδηγοῦσαν εἰς σκέψεις ὑψηλάς.

3. Σκέψου λοιπὸν πόσον σπουδαῖον ἦτο νὰ ἰδῆς ἄνθρωπον νὰ κατέρχεται ἀπὸ τὴν ἔρημον ἔπειτα ἀπὸ τριάντα χρόνια, ποὺ ἦτο υἱὸς ἀρχιερέως. Ποτέ δὲν εἶχεν αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην κανενὸς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα· ἐνέπνεε μετὰ τὴν ὅλην πα-

θεν αιδέσιμον, καὶ τὸν Ἡσαΐαν ἔχοντα μεθ' ἑαυτοῦ. Παρῆν γὰρ καὶ οὗτος αὐτὸν ἀνακηρύττων καὶ λέγων· οὗτός ἐστιν ὃν παρέσεσθαι ἔφην βοῶντα, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον λαμπρᾶ τῆ φωνῆ κηρύττιοντα ἅπαντα. Τοσαύτη γὰρ σπουδὴ τοῖς Προφήταις 5 περὶ τούτων ἐγένετο τῶν πραγμάτων, ὡς μὴ τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα αὐτῷ διακονεῖσθαι ἐκ πολλοῦ προανακηρύττων τοῦ χρόνου· καὶ μὴ μόνον αὐτὸν λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ διατρίβειν ἔμελλε, καὶ τὸν τοῦ κηρύγματος τρόπον, ὃν διδάξαι παραγενόμενος εἶχε, καὶ τὸ 10 ἀπ' αὐτοῦ ουμβαῖνον κατόρθωμα. Ὅρα γοῦν πῶς ἐπ' αὐτῶν ἔρχονται τῶν νοημάτων, εἰ καὶ μὴ ἐπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων, ὅ τε Προφήτης καὶ ὁ Βαπτιστής. Ὁ μὲν γὰρ Προφήτης φησὶν, ὅτι παρέσται λέγων· «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ». Αὐτὸς δὲ παραγενόμενος ἔλεγε· 15 «Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας». Ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ· «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου». Ὅρᾳς ὅτι καὶ δι' ὧν ὁ Προφήτης εἶπε, καὶ δι' ὧν αὐτὸς ἐκήρυττεν, ἐν τούτῳ δηλοῦται μόνον, ὅτι προοδοποιῶν παρεγένετο καὶ προετοιμάζων, οὐ τὴν δωρεὰν χαριζόμενος, ὅπερ ἦν ἡ ἄφεσις, ἀλλὰ προπα- 20 ρασκευάζων τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέχεσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεόν; Ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ πλεον τι φησιν· οὐ γὰρ τὸ προοίμιον εἰπὼν ἀπηλλάγη, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τίθησι τὴν προφητείαν. «Πᾶσα γὰρ φάραγξ», φησί, «πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ 25 τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ».

Εἶδες πῶς προλαβὼν ὁ Προφήτης πάντα εἶπε, καὶ τὴν τοῦ δήμου συνδρομήν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν, καὶ τὴν τοῦ κηρύγματος εὐκολίαν, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν 30 γινομένων ἀπάντων, εἰ καὶ τροπικώτερον ταῦτα τέθεικε; Καὶ γὰρ ἦν προφητεία τὸ λεγόμενον. Ὅταν γὰρ εἶπη, «Πᾶσα φάραγξ

ρουσίαν του τὸν σεβασμὸν καὶ εἶχε τὸν Ἡσαΐαν μαζί του. Ἦτο βέβαια παρὼν καὶ αὐτός, ποὺ ἀνήγγελλε καὶ ἔλεγε· «Οὗτός ἐστιν, ὃν παρέσεσθαι ἔφην βοῶντα, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον λαμπρᾶ τῆ φωνῆ κηρύττοντα ἅπαντα». Εἶχαν οἱ προφήται τόσον ζῆλον διὰ τὰ πράγματα αὐτά, ὥστε ὄχι μόνον τὸν Κύριόν των ἀλλὰ καὶ ἐκείνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ διάκονός του νὰ τὸν προεξαγγέλλουν πολὺν χρόνον πρωτύτερα. Καὶ δὲν ἀνέφεραν αὐτὸν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ζήσει καὶ τὸν τρόπον, ποὺ θὰ ἐχρησιμοποιοῦσε διὰ τὸ κήρυγμά του καὶ τὸ ἐπίτευγμα ποὺ θὰ ἐπραγματοποιούσε. Πρόσεξε πῶς συμπίπτουν εἰς τὰ αὐτὰ νοήματα, ἂν ὄχι καὶ εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις καὶ ὁ προφήτης καὶ ὁ Βαπτιστής. Ὁ Προφήτης λέγει ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ κηρύττῃ. «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦς»¹. Ὁ ἴδιος ὅταν ἦλθεν ἔλεγε· «Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετάνοίας»²; πρᾶγμα ταυτόσημον μὲ τὸ «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου». Βλέπεις ὅτι καὶ μὲ ὅσα εἶπε ὁ προφήτης καὶ μὲ ὅσα ὁ ἴδιος ἐκήρυττε, φανερώνεται τὸ ἓνα τοῦτο, ὅτι ἦλθε διὰ νὰ προδοποιήσῃ καὶ νὰ προετοιμάσῃ; Ὅτι δὲν ἐχάριζε τὴν δωρεάν ποὺ ἦτο ἢ ἄφεσις ἀλλὰ προετοίμαζε τὰς ψυχὰς ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δεχθοῦν τὸν Θεὸν τῶν ὅλων; Ὁ Λουκᾶς προσθέτει καὶ κάτι ἀκόμη. Δὲν ἠσύχασε μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ τὸ προοίμιον μόνον ἀλλὰ παραθέτει ὅλην τὴν προφητείαν. Λέγει· «Πᾶσα γὰρ φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»³.

Εἶδες πῶς ὁ προφήτης εἶπε τὰ πάντα ἐκ τῶν προτέρων, καὶ τὴν συρροὴν τοῦ πλήθους καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων εἰς τὸ καλύτερον καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ κηρύγματος καὶ τὴν αἰτίαν ὅλων τῶν συμβάντων; Ὁμιλεῖ βεβαίως κάπως μεταφορικά, διότι ὅ,τι ἔλεγε ἀποτελοῦσε προφητείαν. Λέγει π.χ.:

2. Ματθ. 3, 8.

3. Λουκ. 3, 5 - 6 καὶ Ἡσ. 40, 4-5.

πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ
 ἔσονται αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψου-
 μένους δείκνυσι, καὶ τοὺς ἀπονενοημένους ταπεινουμένους, καὶ
 τὴν τοῦ νόμου δυσκολίαν εἰς εὐκολίαν πίστεως μεταβαλλομέ-
 5 νην. Οὐκέτι γὰρ ἰδρῶτες καὶ πόνοι, φησὶν, ἀλλὰ χάρις καὶ συγ-
 χώρησις ἁμαρτημάτων, πολλὴν παρέχουσα τῆς σωτηρίας τὴν
 εὐκολίαν. Εἶτα τὸ τούτων αἴτιον τίθησι λέγων, ὅτι «Ὁψεται
 πᾶσα σὰρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ»· οὐκέτι Ἰουδαῖοι καὶ προσή-
 λυτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὅλη τῶν ἀνθρώ-
 10 πων ἡ φύσις. Διὰ γὰρ τῶν σκολιῶν πάντα τὸν διεφθαρμένον
 βίον ἠνίξατο, τελῶνας, καὶ πόρνas, καὶ ληστὰς, καὶ μάγους, οἵ-
 τινες ὄντες διεστραμμένοι πρότερον, τὴν ὀρθὴν ὕστερον ἐβάδι-
 σαν ὁδόν· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι «Τελῶναι καὶ πόρναι
 προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐπίστευσαν».
 15 Καὶ δι' ἐτέρων δὲ ἐδήλωσε ῥημάτων ὁ Προφήτης πάλιν τὸ αὐ-
 τὸ τοῦτο, οὕτω λέγων· «Τότε λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσου-
 νται». Ὡσπερ γὰρ ἐνταῦθα διὰ τῶν βουνῶν καὶ φαράγγων τὸ ἀ-
 νώμαλον ἦθος εἰς μίαν φιλοσοφίας ἰσότητα κερνᾶσθαι ἔφησεν·
 οὕτω καὶ ἐκεῖ τοῖς τῶν ἀλόγων ἦθεσι τοὺς διαφόρους τῶν ἀν-
 20 θρώπων ἐμφαίνων τρόπους, πάλιν εἰς μίαν αὐτοὺς εὐσεβείας
 συμφωνίαν συνάπτεισθαι ἔλεγε· καὶ ἐκεῖ πάλιν τὴν αἰτίαν τιθεῖς.
 Αὕτη δε ἐστίν· «Ἔσται» γάρ, φησὶν, «ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν,
 ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν». Ὡσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν, ὅτι
 «Ὁψεται πᾶσα σὰρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ»· πανταχοῦ δηλῶν
 25 ὅτι πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης χυθήσεται τῶν Εὐαγγελίων
 τούτων ἡ δύναμις καὶ ἡ γνώσις, ἀπὸ θηριώδους τρόπου καὶ σκλη-
 ρότητος γνώμης εἰς ἡμερότητα πολλὴν καὶ ἀπαλότητα μετα-
 βάλλουσα τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. «Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ
 ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ
 30 τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ». Εἶδες πῶς τὰ μὲν οἱ Προφῆται προεῖπον,

1. Ματθ. 21, 31.

2. Ἦσ. 65, 25.

3. Ἦσ. 11, 10.

«Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσονται αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας». Μὲ τοῦτο παρουσιάζει καὶ τοὺς ταπεινοὺς νὰ ὑψώνωνται, τοὺς ὑπερηφάνους νὰ ταπεινώνωνται, τὴν δυσκολίαν τοῦ νόμου νὰ μεταβάλλεται εἰς εὐκολίαν πίστεως. Ὁχι πλέον ἰδρῶτες καὶ κόπτοι, μᾶς λέγει, ἀλλὰ χάρις καὶ συγχώρησις ἁμαρτημάτων, ποὺ δημιουργεῖ πολλὴν εὐκολίαν διὰ σωτηρίαν. Ἐπειτα παραθέτει καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῶν. Λέγει ὅτι «Ὁψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Ὁχι μόνον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ προσηλυτισθέντες εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν ἀλλὰ ὅλη ἡ γῆ καὶ ὅλη ἡ θάλασσα καὶ ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Διότι μὲ τὴν λέξιν «τὰ σκολιά» ὑπαινίσσεται ὅλην τὴν διεφθαρμένην ζωὴν, τοὺς τελῶνας, τὰς πόρναις, τοὺς ληστὰς, τοὺς μάγους, ποὺ ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦσαν γεμᾶτοι διαστροφὴν, ἐβάδισαν ἀργότερα τὸν εὐθὺν δρόμον. Τὸ αὐτὸ ἔλεγε καὶ ἐκεῖνος· «Τελῶναι καὶ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐπίστευσαν»¹. Μὲ ἄλλας λέξεις καὶ ὁ προφήτης ἐφανέρωσε τὸ ἴδιον ὁμιλῶν ὡς ἐξῆς· «Τότε λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσονται»². Ὅπως ἐνῶ μὲ τὰ βουνὰ καὶ τὰς φάραγγας εἶπεν ὅτι ἀποκαθίσταται εἰς μίαν πνευματικὴν ὁμαλότητα τὸ ἀνώμαλον ἦθος, ἔτσι καὶ ἐκεῖ παραβάλλων μὲ τὰς συνηθείας τῶν ἀλόγων ζώων τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας τῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν ὅτι ταυτίζονται εἰς μίαν συμφωνίαν εὐσεβείας. Καὶ ἀνέφερε καὶ ἐκεῖ τὴν αἰτίαν ποὺ εἶναι ἡ ἐξῆς· «Ἔσται γάρ», λέγει, «ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν»³. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔλεγε καὶ ἐδῶ ὅτι· «Ὁψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ». Κάμνει παντοῦ φανερόν ὅτι εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης θὰ διαχυθῇ ἡ δύναμις καὶ ἡ γνῶσις τῶν Εὐαγγελίων τούτων καὶ θὰ μεταβάλλῃ τὴν θηριωδίαν καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς πολλὴν ἡμερότητα καὶ πραότητα. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης εἶχε κατασκευασμένον τὸ φόρεμά του ἀπὸ τρίχας καμήλου καὶ ἐφοροῦσε γύρω ἀπὸ τὴν μέσην του δερματίνην ζώνην. Βλέπεις πῶς ἄλλα εἶπαν οἱ προφῆται καὶ ἄλλα τὰ ἄ-

τὰ δὲ τοῖς Εὐαγγελισταῖς κατέλιπον; Διόπερ καὶ ὁ Ματθαῖος καὶ τὰς προφητείας τίθησι, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ προστίθῃσιν· οὐδὲ τοῦτο πάρεργον ἡγούμενος εἶναι, τὸ περὶ τῆς στολῆς εἰπεῖν τοῦ δικαίου.

5 4. Καὶ γὰρ ἦν θαυμαστὸν καὶ παράδοξον ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τοσαύτην καρτερίαν ἰδεῖν· ὁ δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαίους μᾶλλον ἐφείλκετο, τὸν μέγαν Ἡλίαν ἐν αὐτῷ βλέποντας, καὶ πρὸς τὴν τοῦ μακαρίου μνήμην ἐκείνου παραπεμπένους ἐκ τῶν ὀρωμένων τότε· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς πλείονα ἔκπληξιν. Ἐκεῖνος
10 μὲν γὰρ καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν οἰκίαις ἐτρέφετο, οὗτος δὲ δι' ὅλου τὴν ἔρημον ὤκησεν ἐκ σπαργάνων αὐτῶν. Ἐδει γὰρ τὸν πρόδρομον τοῦ μέλλοντος τὰ παλαιὰ λύειν ἅπαντα· οἶον, τὸν πόνον, τὴν κατάραν, τὴν λύπην, τὸν ἰδρῶτα· ἔχειν τινὰ καὶ αὐτὸν σύμβολα τῆς τοιαύτης δωρεᾶς, καὶ ἀνωτέρω γενέσθαι λοιπὸν τῆς καταδί-
15 κης ἐκείνης. Οὔτε γοῦν γῆν ἤροσεν, οὔτε αὔλακα ἔτεμεν, οὐχ ἰδρῶτι τοῦ προσώπου τὸν ἄρτον ἔφαγεν, ἀλλ' ἦν ἐσχεδιασμένη αὐτῷ ἡ τράπεζα, καὶ εὐκολωτέρα τῆς τραπέζης ἢ περιβολή, καὶ ἀπραγμονεστέρα τῆς περιβολῆς ἢ οἴκησις. Οὔτε γὰρ στέγης, οὔτε κλίνης, οὐ τραπέζης, οὔτε ἄλλου τινὸς τούτων ἐδεή-
20 θη, ἀλλ' ἀγγελικόν τινα βίον ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ἐπεδείκνυτο. Διὰ τοῦτο καὶ τρίχινον ἱμάτιον αὐτῷ ἦν, ἵνα διὰ τοῦ σχήματος παιδεύσῃ τῶν ἀνθρωπίνων ἀφίστασθαι, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανατρέχειν εὐγένειαν, ἐν ᾗ ἦν πρὶν ἢ δεηθῆναι ἱματίων καὶ περιβολῆς ὁ Ἀδάμ. Οὔτω
25 καὶ βασιλείας καὶ μετανοίας εἶχε σύμβολα τὸ σχῆμα ἐκεῖνο. Καὶ μὴ μοι λέγε· Πόθεν αὐτῷ τρίχινον ἱμάτιον καὶ ζώνη, τὴν ἔρημον οἰκοῦντι; Εἰ γὰρ τοῦτο μέλλοις διαπορεῖν, καὶ ἕτερα πλείονα ζητήσεις· πῶς ἐν τοῖς χειμῶσι, πῶς ἐν τοῖς καύμασι διέτριβεν ἐπὶ τῆς ἐρημίας, καὶ ταῦτα ἐν ἀπαλῷ σώματι καὶ ἀώ-

φησαν διὰ τοὺς Εὐαγγελιστάς; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ματθαῖος παραθέτει τὰς προφητείας ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὰ ἰδικά του. Δέν θεωρεῖ ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ὁμιλήσῃ ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἔνδυμασίαν τοῦ δικαίου.

4. Ἦτο ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ παράδοξον νὰ συναντήσῃς τόσην καρτερίαν εἰς ἀνθρώπινον σῶμα. Τοῦτο ἀκριβῶς προείλκυε περισσότερον τοὺς Ἑβραίους, πού ἔβλεπαν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν μέγαν Ἡλίαν καὶ ἀπὸ ὅσα τότε ἐπαρακολούθουν ὡδηγοῦντο εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνθρώπου. Καὶ ἦτο ἀκόμη μεγαλυτέρα ἢ ἐκπληξίς των. Διότι ἐκεῖνος ἔμενε καὶ εἰς πόλεις καὶ εἰς οἰκίας, ἐνῶ αὐτὸς ἔκατοίκησε συνεχῶς εἰς τὴν ἔρημον ἀπὸ τὰ σπάργανα. Ἔπρεπεν ὁ πρόδρομος ἐκείνου πού ἔμελλε νὰ καταργήσῃ ὅλα τὰ παλαιὰ — τὸν πόνον, τὴν κατάραν, τὴν λύπην, τὸν ἰδρῶτα —, ἔπρεπε νὰ διαθέτῃ καὶ ἐκεῖνος μερικὰ σύμβολα τῆς δωρεᾶς αὐτῆς καὶ νὰ εἶναι ἀνώτερος τῆς παλαιᾶς ἐκείνης καταδίκης. Οὔτε λοιπὸν τὴν γῆν ὥργωσεν, οὔτε αὐλάκι ἤνοιξεν, οὔτε ἔφαγε τὸ ψωμί του μὲ τὸν ἰδρῶτα τοῦ προσώπου του. Ἦτο πρόχειρον τὸ τραπέζι του, ἢ ἔνδυσις εὐκόλωτέρα ἀπὸ τὸ φαγητὸν καὶ ἀκοπωτέρα ἀπὸ τὴν ἔνδυσιν ἢ ἐξασφάλισις τῆς κατοικίας. Δέν ἐχρειάσθη οὔτε στέγην οὔτε κλίνην οὔτε τραπέζι ἀλλὰ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν σάρκα ἔδωσε δείγματα ἀγγελικῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ φόρεμά του ἦτο τρίχινον, διὰ νὰ διδάσκῃ μὲ τὴν ἐμφάνισίν του νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα καὶ νὰ μὴν ἔχωμεν κανένα κοινὸν σημεῖον μὲ τὴν γῆν ἀλλὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν, προτοῦ ὁ Ἀδάμ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην τῶν φορεμάτων καὶ τῆς ἐνδύσεως. Ἔτσι ἡ ἐμφάνισις ἐκείνη ἦτο σύμβολον τῆς βασιλείας καὶ τῆς μετανοίας. Καὶ μὴ ἐρωτήσῃς ποῦ εὗρῃκε τὸ τρίχινον ἔνδυμα καὶ τὴν ζώνην, ἀφοῦ ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν ἔρημον. Ἄν κινήσῃ τοῦτο τὴν ἀπορίαν σου, θὰ σὲ ἀπασχολήσουν καὶ ἄλλα. Πῶς ἔμεινε λ.χ. εἰς τὴν ἔρημον μὲ τοὺς πάγους καὶ τοὺς καύσωνας καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἀπαλὸν σῶμα τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας; Πῶς ἡ παιδικὴ σάρκα ἐστάθη ἰ-

ρω ἡλικία; πῶς ἤρκεσεν ἡ τῆς παιδικῆς σαρκὸς φύσις ἀνωμαλία ἀέρων τοσαύτη, καὶ τραπέζῃ οὕτως ἐξηλλαγμένη, καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ ἀπὸ τῆς ἐρημίας ταλαιπωρία;

Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, οἱ εἰκῇ καὶ μά-
5 τῆν τὴν κυνικὴν ἀναισχυντίαν ἐζήλωσαν (τί γὰρ ὄφελος τοῦ κατακλείεσθαι ἐν πίθῳ καὶ τοιαῦτα ἀσελγαίνειν ὕστερον;) οἱ καὶ δακτυλίους καὶ φιάλας καὶ θεράποντας καὶ θεραπαινίδας καὶ πολλὴν ἄλλην περιεβάλλοντο φαντασίαν, εἰς ἑκατέραν ἀμετρίαν ἐκπίπτοντες;

10 Ἄλλ' οὐχ οὗτος τοιοῦτος· ἀλλ' ὥσπερ τὸν οὐρανὸν τὴν ἐρημον ὤκησε, πᾶσαν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμεμενος· κἀκεῖθεν ὡς ἄγγελός τις ἐξ οὐρανῶν εἰς τὰς πόλεις κατέβαινε, ἀθλητῆς εὐσεβείας ὢν, καὶ τῆς οἰκουμένης στεφαιίτης, καὶ φιλόσοφος τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξίας φιλοσοφίας. Καὶ ταῦτα ἦν, οὐ-
15 πω τῆς ἀμαρτίας λυθείσης, οὐπω τοῦ νόμου παυσαμένου, οὐπω τοῦ θανάτου δεθέντος, οὐπω τῶν χαλκῶν πυλῶν κατακλασθεισῶν, ἀλλ' ἔτι τῆς παλαιᾶς κρατούσης πολιτείας. Τοιοῦτόν ἐστι γενναία ψυχὴ καὶ διεγυερμένη· καὶ γὰρ πανταχοῦ προπηδᾷ, καὶ τὰ κείμενα ὑπερβαίνει σκάμματα· καθάπερ καὶ ὁ
20 Παῦλος ἐπὶ τῆς καινῆς ἐποίει πολιτείας.

Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν, φησί, καὶ ζώνη μετὰ τοῦ ἱματίου ἐχρήσατο;

Ἔθος τοῦτο τοῖς παλαιοῖς ἦν, πρὶν εἰς τὸ μαλακὸν τοῦτο καὶ διαρρέον ἐξελθεῖν σχῆμα. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Πέτρος φαίνε-
25 ται ἐζωσμένος, καὶ ὁ Παῦλος· «Τὸν γὰρ ἄνδρα», φησὶν, «οὐδ' ἐστὶν ἡ ζώνη αὐτῆ». Καὶ ὁ Ἡλίας δὲ οὕτως ἐσταλμένος, καὶ τῶν ἀγίων ἕκαστος, διὰ τὸ εἶναι ἐν ἔργῳ διηνεκῶς, ἥτοι ὁδοιπορί-

1. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν κυνικῶν φιλοσόφων, ποῦ ἐξεκίσαν ὡς συγκληρονόμοι τοῦ σωκρατικοῦ πνεύματος, ἴδου τί γράφεται εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. Φιλοσοφίας Τσέλλερ - Νέστλε, μετ. Χ. Θεοδωρίδη, 1942, σ. 141. «Χτυποῦσαν ἀπὸ προμελέτη . . . καὶ τὸ φυσικὸ αἰσθημα τῆς ντροπῆς, γιὰ νὰ δείξουν μὲ αὐτὸ τὴν ἀδιαφορίαν τους γιὰ τὶς γνώμες τῶν ἀνθρώπων».

κανή νὰ ἀντιμετωπίσῃ τόσον ἀνωμάλους καιρικὰς συνθήκας, τόσον διαφορετικὴν διατροφήν καὶ ὄλην τὴν ἄλλην ταλαιπωρίαν τῆς ἐρήμου;

Ποῦ εἶναι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι, ποῦ ἐνῶ ἐζήλεψαν τὴν κυνικὴν ἀναισχυντίαν¹ ἀσκόπως καὶ ματαίως, ἐν τούτοις καὶ δαχτυλίδια ἐφοροῦσαν καὶ ποτήρια ἐχρησιμοποιοῦσαν καὶ εἶχαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὑπηρέτας καὶ ὑπηρετρίας καὶ ἐπεριτριγυρίζοντο ἀπὸ πολλὴν ἄλλην φαντασίαν, κλίνοντες πότε εἰς τὸ ἓνα καὶ πότε εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον; Ποῖον τὸ ὄφελος νὰ κλείνεσαι εἰς τὸ πιθάρι καὶ νὰ διαπράττης κατόπιν τέτοιας ἀσελγείας;

Δὲν ἦτο ὁ πρόδρομος ὁμοίος των. Ἐκατοίκησε τὴν ἔρημον σὰν νὰ ἦτο ὁ οὐρανὸς καὶ ἐπραγματοποίησε αὐστηρὸν ἐνάρετον βίον. Καὶ ἀπὸ τὴν ἔρημον ὡς ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κατέβαινε εἰς τὰς πόλεις. Ἦτο τῆς εὐσεβείας ἀθλητῆς, νικητῆς παγκόσμιος, φιλόσοφος τῆς φιλοσοφίας ποῦ εἶναι ἀξία τοῦ οὐρανοῦ. Ἄς σημειώσωμεν ὅτι αὐτὰ ἐγίνοντο ὅταν ἡ ἁμαρτία δὲν εἶχεν ἀκόμη καταργηθῆ καὶ δὲν εἶχεν ὁ νόμος καταλυθῆ, δὲν εἶχεν ὁ θάνατος δεσμευθῆ, αἱ χάλκιναι πύλαι δὲν εἶχαν συντριβῆ ἀλλὰ ἴσχυεν ἀκόμη τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Αὐτὸ θὰ εἰπῆ γενναία καὶ ἄγρυπνος ψυχὴ· προηγεῖται εἰς ὅλα καὶ ὑπερηδᾷ τὰ συνήθη σκάμματα. Ὅπως ἀκριβῶς ἔπραξεν ὁ Παῦλος μέσα εἰς τὴν νέαν πολιτείαν.

Ἄλλὰ, θὰ εἰπῆ κάποιος, διατί ἐχρησιμοποίησε ζώνην εἰς τὸ ἐνδυμά του;

Ἦτο συνήθεια τῶν παλαιῶν, προτοῦ φθάσωμεν εἰς τὴν μαλακὴν καὶ ἐλευθέραν αὐτὴν περιβολὴν. Χρησιμοποιεῖ ζώνην καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος. «Τὸν γὰρ ἄνδρα», λέγει, «οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη»². Καὶ ὁ Ἥλιος ἐπίσης ἦτο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνδεδυμένος ὅπως καὶ κάθε ἅγιος, ἐπειδὴ ἦσαν συνεχῶς ἀπνησχολημένοι μὲ ἐργασίαν εἴτε μὲ ὁδοιπορίας εἴτε ἐκοπίαζαν καὶ ἐταλαιπωροῦντο μὲ κάτι ἄλλο ποῦ ἔπρεπε νὰ γίνῃ.

αἰς, ἤτοι περὶ ἕτερόν τι τῶν ἀναγκαίων πονουμένους καὶ σπου-
 δάζοντας· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ καλλωπισμὸν
 ἅπαντα καταπατεῖν, καὶ σκληραγωγίαν ἅπασαν μελετᾶν· ὅπερ
 οὖν καὶ αὐτὸ μέγιστον ἀρετῆς ἐγκώμιον εἶναί φησιν ὁ Χριστός,
 5 οὕτω λέγων· «Τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις
 ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν
 βασιλέων εἰσίν».

5. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ὁ καθαρὸς οὕτω καὶ τοῦ οὐρανοῦ λαμπρό-
 τερος ὢν, καὶ ὑπὲρ Προφήτας πάντας, καὶ οὐ μείζων οὐδεὶς
 10 ἐγένετο, καὶ παρρησίαν ἔχων τοσαύτην, οὕτως ἑαυτὸν ἐσκλη-
 ραγώγει, τὴν μὲν διαρρέουσαν τρυφὴν ἀτιμάζων μετὰ πολλῆς
 τῆς περιουσίας, ἐπὶ δὲ τὸν σκληρὸν τοῦτον ἑαυτὸν ἄγων βίον,
 τίνα ἔξομεν ἀπολογίαν οἱ μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ τὰ
 μυρία φορτία τῶν ἁμαρτημάτων μηδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς
 15 ἐξομολογήσεως ἐπιδεικνύμενοι τῆς ἐκείνου, ἀλλὰ μεθύοντες
 καὶ γαστριζόμενοι καὶ μύρων ὄζοντες, καὶ τῶν ἐν τῇ σκηνῇ
 πορνευομένων γυναικῶν οὐδὲν ἄμεινον διακείμενοι, καὶ παντα-
 χόθεν ἑαυτοὺς καταμαλακίζοντες, καὶ εὐχειρώτους τῷ διαβό-
 λῳ ποιοῦντες.

20 «Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ Ἰε-
 ροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἐβαπτί-
 ζοντο ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν». Ὅρας
 πόσον ἴσχυσεν ἡ παρουσία τοῦ Προφήτου; πῶς πάντα τὸν δῆμον
 ἀνεπτέρωσε; πῶς αὐτοὺς εἰς ἔννοιαν ἤγαγε τῶν οἰκείων ἁμαρ-
 25 τημάτων; Καὶ γὰρ ἦν θαύματος ἄξιον, ἰδεῖν ἐν ἀνθρωπίνῳ σχή-
 ματι τοιαῦτα ἐπιδεικνύμενον αὐτόν, καὶ τοσαύτην κεχρημένον
 τῇ παρρησίᾳ, καὶ πάντων ὡς παίδων κατεξανιστάμενον, καὶ
 πολλὴν ἀπὸ τοῦ προσώπου τὴν χάριν ἔχοντα ἀπολάμπουσαν.
 Συνετέλει δὲ εἰς ἔκπληξιν καὶ τὸ διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου προφή-
 30 τὴν φανῆναι· καὶ γὰρ ἐπέλιπεν αὐτοὺς τὸ χάρισμα, καὶ διὰ μα-
 κροῦ πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε τοῦ χρόνου. Καὶ ὁ τοῦ κηρύγματος
 δὲ τρόπος ξένος καὶ παρηλλαγμένος. Οὐδὲν γὰρ τῶν συνήθων

Καὶ ὄχι μόνον διὰ τοῦτο ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ἐπεριφρονοῦσαν κάθε καλλωπισμὸν καὶ ἐπεδίωκαν συστηματικῶς τὴν σκληραγωγίαν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον ἐγκώμιον τῆς ἀρετῆς των, λέγει ὁ Χριστὸς μετὰ τὰ ἐξῆς· «Τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν»¹.

5. Ἄν τώρα ἐκεῖνος ποῦ ἦτο τόσο καθαρός, καὶ λαμπρότερος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Προφήτας, ποῦ μεγαλύτερός του δὲν ἐγεννήθη, καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε τόσην μεγάλην παρρησίαν, ἂν ἐκεῖνος ἐταλαιπωροῦσε τόσο πολύ τὸν ἑαυτὸν του, περιφρονῶν μετὰ πολλὴν δύναμιν τὰς ἐφημέρους ἀπολαύσεις καὶ γυμνάζων τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν ζωὴν, ποίαν ἀπολογίαὴν θὰ κάμωμεν ἡμεῖς ποῦ μετὰ ὅλας τὰς τόσας εὐεργεσίας καὶ τὰ τεράστια φορτία τῶν ἁμαρτιῶν, δὲν πραγματοποιοῦμεν μήτε τὸ πολλοστημόριον τῆς ἐξομολογήσεως ποῦ ἀπαιτεῖται ἀλλὰ παραδιδόμεθα εἰς τὴν μέθην, τὴν πολυφαγίαν, λουζόμεθα μετὰ ἀρώματα, δὲν διαφέρομεν καθόλου ἀπὸ τὰς πορνευομένας τοῦ θεάτρου, ἐξασθενοῦμεν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ τὸν κάμνομεν εὐκόλον ἄγραν τοῦ διαβόλου;

«Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπὸ αὐτοῦ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν». Βλέπεις πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ παρουσία τοῦ προφήτου; Πῶς ἀνεπτέρωσε τὸν λαὸν καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν συναίσθησιν τῶν ἁμαρτιῶν του; Ἦτο ἀληθινὰ ἄξιον θαυμασμοῦ, νὰ τὸν ἰδῆς νὰ πραγματοποιῆ τέτοια κατορθώματα μετὰ ἀνθρωπίνην μορφήν, νὰ ἐπιδεικνύῃ τόσην παρρησίαν, νὰ ἐπιπλήττη ὅλους σὰν νὰ ἦσαν παιδιὰ καὶ νὰ ἀστραποβολᾷ ἡ χάρις ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του. Εἰς τὴν ἐκπληξιν ἐσυντελοῦσε καὶ ἡ ἐμφάνισις προφήτου ἔπειτα ἀπὸ πολὺ διάστημα· τοὺς εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ χάρισμα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς αὐτοὺς ἔπειτα ἀπὸ πολὺν χρόνον. Καὶ ὁ τρόπος τοῦ κηρύγματος ἦτο παράδοξος καὶ ἀσυνήθι-

ἦκουον, οἶον, πολέμους καὶ μάχας καὶ νίκας τὰς κάτω, καὶ λι-
 μούς καὶ λοιμούς, καὶ Βαβυλωνίους καὶ Πέρσας, καὶ πόλεως
 ἄλωσιν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ συνήθη· ἀλλ' οὐρανοὺς καὶ τὴν ἐκεῖ βα-
 σιλείαν, καὶ τὴν ἐν τῇ γεέννῃ κόλασιν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τῶν
 5 κατὰ τὴν ἔρημον ἀποστατῶν σφαγέντων ἀπάντων οὐ πρὸ πολ-
 λοῦ χρόνου, τῶν μετὰ Ἰούδα καὶ Θευδᾶ, οὐκ ἐγένοντο ὀκνη-
 ρότεροι πρὸς τὴν ἔξοδον τὴν ἐκεῖσε. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
 αὐτοὺς ἐκάλει· οἶον, ἐπὶ τυραννίδι καὶ ἀποστασίᾳ καὶ νεωτερο-
 ποιίᾳ· ἀλλ' ὥστε πρὸς τὴν ἄνω χειραγωγῆσαι βασιλείαν. Δι-
 10 ὅπερ οὐδὲ κατεῖχεν ἐν τῇ ἐρήμῳ μεθ' ἑαυτοῦ περιφέρων, ἀλ-
 λά βαπτίζων καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας παιδεύων λόγους, ἀ-
 πέλυε· διὰ πάντων αὐτοὺς διδάσκων, τῶν μὲν ἐν τῇ γῆ πάν-
 των ὑπερορᾶν, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα αἵρεσθαι, καὶ καθ' ἐκά-
 στην ἐπείγεσθαι τὴν ἡμέραν.

15 Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ τὰς τρυφὰς καὶ τὴν
 μέθην ἀφέντες, ἐπὶ τὸν κατεσταλμένον μεταθώμεθα βίον. Καὶ
 γὰρ ἐξομολογήσεως ὁ καιρὸς καὶ τοῖς ἀμυήτοις καὶ τοῖς βαпти-
 σθεῖσι· τοῖς μὲν, ἵνα μετανοήσαντες τῶν ἱερῶν τύχῳσι μυστη-
 ρίων· τοῖς δέ, ἵνα ἀπονησάμενοι τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα κηλῖδα,
 20 καθαρῶ συνειδῶσι τῇ τραπέζῃ προσέλθωσιν. Ἀποστῶμεν τοί-
 νυν τοῦ ὑγροῦ τούτου καὶ διαλελυμένου βίου. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ
 ἔστιν ὁμοῦ καὶ ἐξομολογεῖσθαι καὶ τρυφᾶν. Καὶ ταῦτα διδασκέ-
 τω ὑμᾶς Ἰωάννης, ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος, ἀπὸ τῆς τροφῆς, ἀπὸ
 τῆς οἰκίας.

25 Τί οὖν; οὕτω κελεύεις ἡμᾶς κατεστᾶλθαι; φησίν.

Οὐ κελεύω, ἀλλὰ συμβουλεύω καὶ παραινῶ. Εἰ δὲ μή δυνα-

1. Ὁ Ἰούδας ἦτο ἡγέτης ἐξεγέρσεως κατὰ τῶν Ρωμαίων (6 - 7 π.Χ.). Ἐκινεῖτο ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο ἀνάξιον διὰ τοὺς Ἑβραίους νὰ ἀνέ-
 χωνται μετὰ τὸν Θεὸν κυρίους θνητούς· ἀπώτερος δὲ σκοπὸς τοῦ ἦτο ἡ ἐπί-

στος. Δέν ἤκουσαν τίποτε ἀπὸ τὰ γνωστά, πολέμους, μάχας, νίκας ἐπιγείους, λιμούς καὶ λοιμούς, Βαβυλωνίους καὶ Πέρσας, ἄλωσιν πόλεως καὶ τὰ ἄλλα τὰ συνηθισμένα. Ὁχι. Ἐγένετο λόγος διὰ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν καὶ διὰ τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν γέενναν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ μολονότι δέν ἦτο πολὺς ὁ καιρὸς, ποὺ εἶχαν ἐξοντωθῆ ὅλοι οἱ ἀποστάται¹ τῆς ἐρήμου μαζί με τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Θευδᾶ, δέν ἐδίστασαν νὰ ἐξορμήσουν πρὸς αὐτόν. Δέν τοὺς ἐκαλοῦσε διὰ τὰ ἴδια, τὴν ἐπιβουλήν ἐξουσίας, τὴν ἀποστασίαν, τὴν ἐπανάστασιν· ἤθελε νὰ τοὺς χειραγωγῆσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ τοῦτο δέν τοὺς ἐκρατοῦσε μαζί του εἰς τὴν ἔρημον νὰ τοὺς περιφέρῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ· τοὺς ἐβάπτιζε, μετέδιδε εἰς αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν του καὶ τοὺς ἄφηνε. Τοὺς ἐδίδασκε δι' ὅλων, νὰ περιφρονοῦν ὅλα τὰ ἐπίγεια, νὰ ἀνυψώνουν τὸ πνεῦμα των πρὸς τὰ μελλοντικά καὶ πρὸς αὐτὰ νὰ κατευθύνωνται καθημερινῶς.

Αὐτόν ὡς μιμηθοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν μέθην, ὡς ἀκολουθήσωμεν τὴν αὐστηρὰν ζωὴν. Εἶναι καιρὸς ἐξομολογήσεως καὶ διὰ τοὺς ἀμυήτους καὶ διὰ τοὺς βαπτισμένους. Οἱ πρῶτοι, διὰ νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια, οἱ δεῦτεροι, ἀφοῦ ἀποπλύνουν τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτίαν, νὰ προσέλθουν εἰς τὴν τράπεζαν με καθαρὰν συνείδησιν. Ἄς ἀπομακρυνθοῦμεν λοιπὸν ἀπὸ τὴν μαλθακὴν καὶ χαλαρὰν αὐτὴν ζωὴν. Δέν εἶναι δυνατόν, δέν εἶναι νὰ συμβαδίζουν ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἡ ἀπόλαυσις. Ἄς μᾶς τὰ διδάξῃ καὶ αὐτὰ ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν του, ἀπὸ τὴν τροφήν, ἀπὸ τὴν κατοικίαν.

Μᾶς διατάξεις λοιπὸν νὰ περιορισθοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἔτσι; ἐρωτᾷ κάποιος.

Δέν σᾶς διατάζω, σᾶς συμβουλεύω καὶ σᾶς παρακινῶ. Ἄν

σπευσις τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου. Τὸ κίνημα τοῦ Θευδᾶ, με χαρακτῆρα ἔθνικόν καὶ μεσσιανικόν καὶ αὐτό, εἶχε προηγηθῆ τοῦ κινήματος τοῦ Ἰούδα (Πράξ. 5, 36).

τὸν ὑμῶν τοῦτο, κὰν ἐν ταῖς πόλεσιν ὄντες ἐπιδειξώμεθα τὴν με-
 τάνοιαν· καὶ γὰρ ἐπὶ θύραις τὸ δικαστήριον. Εἰ δὲ καὶ μακροτέ-
 ρω ἦν, οὐδὲ οὕτω θαρρῆν ἔδει· τὸ γὰρ ἐκάστου πέρασ τῆς ζωῆς,
 τῆς συντελείας ἐπέχει δύναμιν τῷ καλουμένῳ. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ
 5 θύραις, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ
 δὲ ἡμέρα ἤγγικε»· καὶ πάλιν· «Ἦξει γὰρ ὁ ἐρχόμενος, καὶ οὐ
 χρονιεῖ». Καὶ γὰρ τὰ σημεῖα λοιπὸν ἀπήρτισται τὰ καλοῦντα τὴν
 ἡμέραν ἐκείνην. «Κηρυχθήσεται γάρ», φησί, «τοῦτο τὸ Εὐαγ-
 γέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς
 10 ἔθνεσι· καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος».

β. Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας τῷ λεγομένῳ. Οὐκ εἶπεν,
 Ὅταν πιστευθῇ παρὰ πάντων ἀνθρώπων· ἀλλ', Ὅταν κηρυχθῇ
 παρὰ πᾶσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, «Εἰς μαρτύριον τοῖς ἔθνεσι»,
 δεικνύς, ὅτι οὐκ ἀναμένει πάντας πιστεῦσαι, καὶ τότε παραγε-
 15 νέσθαι. Τὸ γάρ, «Εἰς μαρτύριον», τοῦτό ἐστιν, εἰς κατηγορίαν,
 εἰς ἔλεγχον, εἰς κατάκρισιν τῶν μὴ πιστευσάντων. Ἀλλ' ἡμεῖς
 ταῦτα ἀκούοντες καὶ ὄρωντες, καθεύδομεν καὶ ὄνειράτα βλέπο-
 μεν, καθάπερ ἐν βαθυτάτῃ νυκτὶ κεκαρωμένοι. Οὐδὲν γὰρ ὄ-
 νειράτων ἄμεινον τὰ παρόντα πράγματα, κὰν χρηστὰ ἦ, κὰν
 20 λυπηρά.

Διὸ δὴ παρακαλῶ λοιπὸν ἀφύπνισθῆναι, καὶ πρὸς τὸν
 ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἀπιδεῖν. Οὐδεὶς γὰρ καθεύδων ἥλιον ἰδεῖν
 δύναται, οὐδὲ εὐφρᾶναι τὰς ὄψεις τῷ κάλλει τῆς ἀκτίνος· ἀλλ'
 ἄπερ ἂν ἴδῃ, πάντα ὡς ἐν ὄνειρῳ βλέπει. Διὰ τοῦτο πολλῆς
 25 ἡμῶν δεῖ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ πολλῶν τῶν δακρῦων, καὶ ὅτι
 ἀναλήθως διακείμεθα πλημμελοῦντες, καὶ ὅτι μεγάλα τὰ ἁμαρ-
 τήματα καὶ συγγνώμης μείζονα. Καὶ ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρες
 οἱ πλείους τῶν ἀκουόντων. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ συγγνώμης μεί-
 ζονα, μετανόησωμεν, καὶ στεφάνων ἀπολαυσόμεθα. Μετάνοιαν

1. Ρωμ. 13, 12.

2. Ἐβρ. 10, 37.

3. Ματθ. 24, 14.

τοῦτο δὲν εἶναι τῶν δυνάμεών σας, ὡς δεῖξωμεν μετάνοιαν παραμένοντες καὶ μέσα εἰς τὰς πόλεις· ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα μας εἶναι τὸ δικαστήριον. Ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἂν ἀπεῖχε, καὶ πάλιν δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν θάρρος· διότι τὸ τέλος τῆς ζωῆς καθενός, ἔχει τὸ νόημα καὶ τὴν θέσιν τῆς συντελείας δι' αὐτὸν ποῦ καλεῖται. Ὅτι ὁμως εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν μας, ἄκουσε τὸν Παῦλον νὰ τὸ λέγη· «Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν» ¹. Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον· «Ἦξει γὰρ ὁ ἐρχόμενος καὶ οὐ χρονιεῖ» ². Συνεπληρώθησαν τὰ σημεῖα ποῦ προμηνύουν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Μᾶς λέγει· «Κηρυχθήσεται γὰρ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἦξει τὸ τέλος» ³.

6. Προσέξατε τὴν ἀκρίβειαν τοῦ λόγου. Δὲν εἶπεν· Ὅταν πιστεύσετε ὅλοι εἰς αὐτὸν ἀλλὰ «Ὅταν κηρυχθῆ εἰς ὅλους». Διὰ τοῦτο βεβαίως ἔλεγεν· «Εἰς μαρτύριον τοῖς ἔθνεσιν». Ἐκαμεν σαφὲς ὅτι δὲν ἀναμένει νὰ πιστεύσουν ὅλοι καὶ τότε νὰ ἔλθῃ. Τὸ μαρτύριον, σημαίνει λόγον κατηγορίας καὶ ἐλέγχου καὶ καταδίκης ἐκείνων ποῦ δὲν ἐπίστευσαν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐνῶ τὰ ἀκούομεν καὶ τὰ βλέπομεν, κοιμούμεθα καὶ βλέπομεν ὄνειρον, καθὼς ἀποχαυνωμένοι εἰς βαθυτάτην νύκτα. Διότι βεβαίως δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ ὄνειρα τὰ παρόντα πράγματα, εἴτε εἶναι εὐχάριστα εἴτε δυσάρεστα.

Σὰς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ ἐξυπνήσετε καὶ νὰ στρέψετε τὸ βλέμμα σας πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος κοιμᾶται δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ τὸν ἥλιον καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ὄρασίν του μὲ τὴν ὠραιότητα τῆς ἀκτινοβολίας του, ἀλλὰ ὅ,τι ἰδῆ, τὸ βλέπει ὅπως μέσα εἰς ὄνειρον. Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ λεπτομερῆ ἐξομολόγησιν καὶ ἀπὸ δάκρυα πολλὰ καὶ ἐπειδὴ χωρὶς συναίσθησιν ἀμαρτάνομεν καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀμαρτήματά μας εἶναι μεγάλα καὶ ἀπὸ συγγνώμην βαρύτερα. Ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ψεῦδος μου, μαρτυροῦν οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους με ἀκούετε. Ἐν τούτοις, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν συγγνώμην, ὡς μετανοήσωμεν καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τοὺς στεφάνους. Καὶ δὲν θεωρῶ ὡς μετάνοιαν νὰ

δέ λέγω, οὐ τὸ τῶν προτέρων ἀποστῆναι κακῶν μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τὸ μείζονα ἐπιδείξασθαι καλά. «Ποιήσατε» γάρ, φησί, «καρ-
 πούς ἀξίους τῆς μετανοίας». Πῶς δὲ ποιήσομεν; Ἐάν τὰ ἐναν-
 5 τία πράττωμεν; οἷόν τι λέγω· ἤρπασας τὰ ἀλλότρια; δὸς καὶ τὰ
 σὰ λοιπόν. Πολὺν ἐπόρνευσας χρόνον; Ἀπόσχου καὶ τῆς γυναι-
 κὸς τῆς σῆς ὠρισμένης ἡμέρας· ἐγκράτειαν ἄσκησον. Ὑβρισας
 καὶ ἐτύπησας παριόντας; Εὐλόγει λοιπὸν τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ
 εὐεργέτει τοὺς πλήττοντας. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ εἰς ὑγείαν ἡμῶν τὸ
 βέλος ἐξελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τραύματι φάρμακα ἐπιθεῖ-
 10 ναι. Ἐτρύφησας καὶ ἐμεθύσθης τὸν ἔμπροσθεν χρόνον; Νήστευε
 καὶ ὑδροποσία πρόσεχε, ἵνα τὴν ἐκεῖθεν ἐγγενομένην λύμην
 ἀνέλῃς. Εἶδες ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς κάλλος ἀλλότριον; Μηδὲ
 ὄλως ἴδῃς γυναῖκα λοιπόν, ἵν' ἐπὶ πλείονι καταστῆς ἀσφαλεία.
 «Ἐκκλινον» γάρ, φησὶν, «ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν»· καὶ
 15 πάλιν· «Παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη σου τοῦ
 μὴ λαλῆσαι δόλον». Ἄλλ' εἶπέ μοι καὶ τὸ ἀγαθόν. «Ζήτησον
 εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν»· οὐ τὴν πρὸς ἀνθρώπους λέγω μόνον,
 ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ καλῶς εἶπε, «Δίωξον»· ἀπε-
 λήλαται γὰρ καὶ ἐκβέβληται, καὶ τὴν γῆν ἀφείσα εἰς τὸν οὐ-
 20 ρανὸν ἀπεδήμησεν. Ἀλλὰ δυνησόμεθα αὐτὴν πάλιν ἐπαναγα-
 γεῖν, εἴαν θέλωμεν, ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν καὶ πάντα τὰ κω-
 λύματα αὐτῆς ἐκβαλόντες, τὸν σῶφρονα τοῦτον καὶ λιτὸν διώ-
 κειν βίον. Οὐδὲν γὰρ ὀργῆς χαλεπώτερον καὶ θρασύτητος. Αὐ-
 τη καὶ τετυφωμένους, καὶ δουλοπρεπεῖς ἐργάζεται, δι' ἐκεῖ-
 25 νου μὲν καταγελάστους διὰ τούτου δὲ μισητοὺς ποιούσα, καὶ
 ἐναντίας εἰσάγουσα κακίας, ἀπόνοιάν τε ὁμοῦ καὶ κολακείαν.
 Ἄλλ' εἴαν τὴν πλεονεξίαν τοῦ πάθους περικόψωμεν, καὶ τα-
 πεινοίμεθα ἀκριβείας, καὶ ὑψηλοί μετὰ ἀσφαλείας ἐσόμεθα. Καὶ
 γὰρ καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις ἀπὸ πλεονεξίας αἱ δυ-

1. Ψαλμ. 36, 27

2. Ψαλμ. 33, 14.

3. Ψαλμ. 33, 15.

ἐγκαταλείψετε μόνον τὰς παλαιὰς κακὰς πράξεις σας, ἀλλὰ νὰ ἐπιδείξετε ἀκόμη μεγαλυτέρας καλὰς. Μᾶς λέγει· «Ποιήσατε καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας». Πῶς θὰ τοὺς ἐπιτύχωμεν; Ἄν πράξωμεν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι προηγουμένως. Ἦρπασες λόγου χάριν τὰ ξένα; Δῶσε τώρα καὶ τὰ ἰδικά σου. Ἐπόρνευσες ἐπὶ πολὺν χρόνον; Μὴ πλησιάσης ἐπὶ ἓνα διάστημα οὔτε τὴν ἰδικὴν σου γυναῖκα, κάμε ἐγκράτειαν. Προσέβαλες καὶ ἐκτύπησες τοὺς περαστικούς; Εὐχαρίστησε τώρα ὅσους σὲ προσβάλλουν· εὐεργέτησε ὅσους σὲ κτυποῦν. Διὰ νὰ γίνωμεν καλοί, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀφαιρέσωμεν τὸ βέλος· πρέπει νὰ ἐπιθέσωμεν καὶ φάρμακα εἰς τὸ τραῦμα. Εἶχες παραδοθῆ τὸν περασμένον καιρὸν εἰς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν μέθην; Νὰ νηστεύσης τώρα, νὰ τηρήσης ὑδροποσίαν, διὰ νὰ ἐπανορθώσης τὴν ζημίαν ποὺ ὑπέστης. Εἶδες μὲ ἀκολάστους ὀφθαλμούς τὴν ξένην ὁμορφίαν; Μὴ ἀντικρύσης εἰς τὸ ἔξῃς καθόλου γυναῖκα, διὰ νὰ εἶσαι περισσότερον ἀσφαλῆς. Μᾶς λέγει· «Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν»¹, καὶ ἄλλοῦ· «Παῦσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ τὰ χεῖλη σου τοῦ μὴ λαλήσαι δόλον»². Εἶπέ μου τώρα καὶ τὸ ἀγαθόν· «Ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν»³. Καὶ δὲν ἐννοῶ τὴν εἰρήνην μὲ τοὺς ἀνθρώπους μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν εἰρήνην μὲ τὸν Θεόν. Εἶπε καλῶς «δίωξον». Διότι τὴν ἔχουν ἀπελάσει καὶ ἀποβάλει, καὶ ἐκείνη ἀφοῦ ἄφησε τὴν γῆν ἔταξίδευσεν εἰς τὸν οὐρανόν, θὰ ἠμπορέσωμεν ὁμως νὰ τὴν ἐπαναφέρωμεν, ἂν θέλωμεν. Καὶ ἀφοῦ παραμερίσωμεν ὅλα ὅσα τὴν ἐμποδίζουν, τὴν ἀφροσύνην, τὴν ἀλαζονείαν, νὰ ἐπιδιώξωμεν τὸν σῶφρονα τοῦτον καὶ λιτὸν βίον. Τίποτε δὲν εἶναι βαρύτερον ἀπὸ τὴν ὀργὴν καὶ τὸ θράσος. Αὐτὰ δημιουργοῦν τοὺς φαντασμένους ἀλλὰ καὶ τοὺς δουλοπρεπεῖς, μὲ τὴν φαντασίαν τῶν καταγελάστους καὶ μὲ τὴν δουλοπρεπειάν τῶν μισητούς· καὶ συνδυάζει ἀντιθέτους κακίας, τὴν ἀνοησίαν καὶ τὴν κολακείαν. Ἄν ὁμως περικόψωμεν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πάθους, θὰ γίνωμεν ταπεινοὶ μὲ μέτρον καὶ ὑψηλοὶ μὲ ἀσφάλειαν. Διότι καὶ εἰς τὰ σώματά μας ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν εἶναι ποὺ δημιουργοῦνται αἱ δύσκολοι καταστάσεις. Ὅταν τὰ διάφορα στοιχεῖα μέσα μας ὑπερβοῦν τὰ ὅρια

σκρασίαι γίνονται· καὶ ὅτε τοὺς οἰκείους ὄρους ἀφέντα τὰ στοι-
χειὰ εἰς ἀμετρίαν ἐξέλθη, τότε αἱ μυραῖαι νόσοι καὶ οἱ χαλε-
ποὶ τίκτονται θάνατοι· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς συμβαῖνον ἴδοι-
τις ἄν.

5 7. Περικόψωμεν τοίνυν τὴν ἀμετρίαν, καὶ τὸ σωτήριον τῆς
συμμετρίας πίνοντες φάρμακον, μένωμεν ἐπὶ τῆς εὐκρασίας
τῆς προσηκούσης, καὶ ταῖς εὐχαῖς μετὰ ἀκριβείας προσέχω-
μεν. Κἂν μὴ λάβωμεν, παραμείνωμεν, ἵνα λάβωμεν· κἂν λάβω-
μεν, ἐπειδὴ ἐλάβομεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς βούλεται ἀναβάλλεσθαι
10 τὴν δόσιν, ἀλλὰ τῇ μελλήσει τὴν προσεδρείαν ἡμῖν σοφίζεται.
Διὰ τοῦτο καὶ ὑπερτίθεται τὴν αἴτησιν, καὶ πειρασμὸν συγχωρεῖ
πολλάκις ἐπελθεῖν, ἵνα συνεχῶς πρὸς αὐτὸν καταφεύγωμεν, καὶ
καταφυγόντες μένωμεν. Οὕτω καὶ πατέρες φιλόστροργοι ποι-
οῦσι, καὶ μητέρες φιλόπαιδες· ἐπειδὴν ἴδωσι τὰ παιδιά τὴν πρὸς
15 αὐτοὺς συνουσίαν ἀφέντα καὶ μετὰ τῶν ὀμηλικῶν παίζοντα,
πολλὰ τοὺς οἰκέτας ὑποκρίνασθαι παρασκευάζουσι φοβερά,
ὥστε ὑπὸ τοῦ δέους καταναγκασθῆναι πρὸς τὸν μητρικὸν κόλ-
πον καταφυγεῖν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀνατείνεται πολλάκις ἀπει-
λήν, οὐχ ἵνα ἐπαγάγη, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐφελκύσῃται. Ὅ-
20 ταν γοῦν ἐπανέλθωμεν πρὸς αὐτόν, λύει τὸν φόβον εὐθέως· ὡς
εἶγε ὁμοιοὶ ἡμεῖς ἐν πειρασμοῖς καὶ ἐν ἀνέσει, οὐδ' ἂν ἐδέησε πει-
ρασμῶν.

Καὶ τί λέγω περὶ ἡμῶν; Καὶ γὰρ τοῖς ἀγίοις ἐκείνοις πο-
λὺς ἐντεῦθεν ὁ σωφρονισμὸς ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης λέ-
25 γει· «Ἀγαθὸν μοι ὅτι ἐταπείνωσάς με». Καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς Ἀ-
ποστόλοις ἔλεγεν· «Ἐν τῷ κόσμῳ θλῦψιν ἔξετε». Καὶ ὁ Παῦ-
λος τοῦτο αὐτὸ αἰνίττεται, ὅταν λέγῃ· «Ἐδόθη μοι σκόλοψ
τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ». Διὸ καὶ δεηθεῖς

1. Εἶχαν καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς μεγάλην τιμὴν τὸ μέτρον καὶ τὴν προτί-
μησιν τῆς μεσότητος· μέτρον ἄριστον, ἢ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι ἡ
ἀρετὴ εἶναι μεσότης. Εἶναι ὁμως εἰς τὸν Χριστιανισμὸν κάτι ποῦ ὑπερφαλαγ-
γίζει καὶ ἀχρηστεύει κάθε μέτρον, ἢ ἀγάπη.

2. Ψαλμ. 118, 71.

τῆς δραστηριότητός των καὶ ξεπεράσουν τὸ μέτρον, τότε προκαλοῦνται αἱ διάφοροι ἀσθένειαι καὶ οἱ ὀδυνηροὶ θάνατοι. Τὸ ἴδιον θὰ διαπιστώσῃ κανεὶς ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ψυχὴν.

7. Ἄς περικόψωμεν λοιπὸν τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἄς πιούμε τὸ σωτήριον ποτήριον τοῦ μέτρου¹. Ἄς μείνωμεν εἰς τὸν συνδυασμὸν ποῦ πρέπει καὶ ἄς τηρήσωμεν με ἀκρίβειαν τὰς προσευχάς μας. Ἄν δὲν λάβωμεν, ἄς ἐξακολουθήσωμεν διὰ νὰ λάβωμεν καὶ ἂν λάβωμεν, ἐπειδὴ ἐλάβαμεν. Διότι καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναβάλῃ τὴν δωρεὰν ἀλλὰ με τὴν καθυστέρησιν μηχανεύεται τὴν ἰδικὴν μας ἐπιμονήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναβάλλει τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς αἰτήσεώς μας καὶ παραχωρεῖ συχνὰ νὰ ἔλθῃ ὁ πειρασμός, διὰ νὰ καταφεύγωμεν συνεχῶς εἰς αὐτὸν καὶ νὰ μένωμεν πλησίον του. Ἔτσι κάμνουν καὶ οἱ σαρκικοὶ πατέρες καὶ αἱ μητέρες αἱ φιλότεκνοι. Ὅταν ἰδοῦν ὅτι τὰ παιδιὰ των, ἀφοῦ ἀφήσουν τὴν ἰδικὴν των συντροφίαν, παίζουσι με τοὺς συνομηλικούς των, κάμνουν τοὺς ὑπηρέτας των νὰ σκηνοθετήσουν πολλὰς συμφοράς, ὥστε ἀπὸ φόβον νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην. Ὅμοίως καὶ ὁ Θεὸς ἐπισείει συχνὰ τὴν ἀπειλήν ὄχι διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς προσελκύσῃ κοντὰ του· καὶ ὅταν ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτόν, ἀμέσως καταργεῖ τὸν φόβον. Διότι ἂν ἡμεθα ὅμοιοι κατὰ τοὺς πειρασμούς καὶ κατὰ τὴν ἔλειψίν των, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῶν πειρασμῶν.

Καὶ δὲν ἰσχύει τοῦτο δι' ἡμᾶς μόνον· καὶ οἱ παλαιοὶ ἄγιοι ἀπεκόμιζαν πολλὴν ὠφέλειαν με τὸν ἴδιον τρόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης λέγει· «Ἄγαθόν μοι ὅτι ἐταπείνωσάς με»². Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους· «Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε»³. Καὶ ὁ Παῦλος ὁμως τὸ ἴδιον ὑπονοεῖ ὅταν λέγῃ· «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατάν, ἵνα με κολαφίζῃ»⁴. Διὰ τοῦτο καὶ παρεκάλεσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν

3. Ἰω. 16, 33

4. Β' Κορ. 12, 7.

ἀπαλλαγῆναι τοῦ πειρασμοῦ οὐκ ἐπέτυχε, διὰ τὸ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ τὴν ὠφέλειαν ἐγγίνεσθαι. Ἐὰν δὲ καὶ τοῦ Δαυὶδ τὸν βίον ἐπέλθωμεν ἅπαντα, εὐρήσομεν αὐτὸν ἐν τοῖς κινδύνοις λαμπρότερον ὄντα καὶ αὐτόν, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατ' 5 ἐκεῖνον. Καὶ γὰρ ὁ Ἰὼβ τότε μειζόνως ἔλαμψε, καὶ ὁ Ἰωσήφ δὲ οὕτως ἐπὶ πλεόν εὐδοκίμησε, καὶ ὁ Ἰακώβ δέ, καὶ ὁ τούτου πατήρ, καὶ ὁ ἐκείνου, καὶ πάντες ὅσοι πώποτε λαμπροτέρους ἀνεδήσαντο στεφάνους, ἀπὸ θλίψεων καὶ πειρασμῶν καὶ ἐστεφανώθησαν καὶ ἐνεκηρύχθησαν.

10 Ἐπερ πάντα συνειδότες, κατὰ τὸν σοφὸν λόγον, «Μὴ σπεύσωμεν ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς», ἀλλ' ἐν μόνον ἑαυτοὺς παιδεύσωμεν, τὸ φέρειν πάντα γενναίως, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ περιεργάζεσθαι τῶν γινομένων. Τὸ μὲν γὰρ εἰδέναι, πότε δεῖ λυθῆναι τὰς θλίψεις, τοῦ συγχωροῦντος αὐτὰς προσελθεῖν Θεοῦ· 15 τὸ δὲ ἐπανεχθείσας μετὰ πάσης φέρειν εὐχαριστίας, τῆς ἡμῶν εὐγνωμοσύνης λοιπὸν ἔργον ἐστίν· ὅπερ ἐὰν γένηται, πάντα ἔψεται τὰ ἀγαθὰ. Ἴν' οὖν ταῦτα ἔπηται, καὶ δοκιμώτεροι μὲν ἐνταῦθα, λαμπρότεροι δὲ ἐκεῖσε γενώμεθα, πᾶν ὃ ἐὰν ἐπενεχθῆ δεχώμεθα, χάριν εἰδότες ὑπὲρ πάντων τῶ εἰδότι μᾶλλον ἡμῶν τὸ 20 συμφέρον, καὶ τῶν γεγενημένων σφοδρότερον ἡμᾶς φιλοῦντι· καὶ τούτους ἀμφοτέρους τοὺς λογισμοὺς καθ' ἕκαστον τῶν δεινῶν ἑαυτοῦς ἐπάδοντες, καταστέλλωμεν τὴν ἀθυμίαν, καὶ δοξάζωμεν ἐν πᾶσι τὸν πάντα ὑπὲρ ἡμῶν ποιῶντα καὶ πραγματευόμενον Θεόν. Οὕτω γὰρ καὶ τὰς ἐπιβουλάς διακουσόμεθα ῥα- 25 δίως, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πειρασμόν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐπιτύχη, ἐπειδὴ πολὺ κέρδος ἀπεκόμιζεν ἀπὸ αὐτόν. Ἄν ἐπίσης ἐξετάσωμεν ὅλον τὸν βίον τοῦ Δαυίδ, θὰ τὸν εὕρωμεν νὰ λάμπη περισσότερον κατὰ τὰς περιόδους κινδύνου καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἄλλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ ὁ Ἰώβ τότε ἔλαμψε περισσότερον, καὶ ὁ Ἰωσήφ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εὐδοκίμησε τόσον πολὺ, καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ πατέρας του καὶ ὁ πατέρας τούτου, ὅλοι ὅσοι ἔχουν ὡς τώρα φορέσει τοὺς λαμπροτέρους στεφάνους, ἐστεφανώθησαν καὶ ἀνεκηρύχθησαν χάρις εἰς τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς.

Ἄς τὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅλα αὐτὰ καὶ κατὰ τὸν σοφὸν λόγον, «Μὴ σπεύσωμεν ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς»¹. Εἰς ἓνα μόνον ἄς ἀσκήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, τὸ νὰ ὑποφέρωμεν τὰ πάντα μὲ γενναιότητα· νὰ μὴ πολυασχολούμεθα μὲ ὅ,τι συμβαίνει καὶ νὰ μὴ τὸ λεπτολογοῦμεν. Ἡ γνῶσις, διὰ τὸ πότε πρέπει νὰ σταματήσουν αἱ θλίψεις, ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ποὺ παραχωρεῖ νὰ μᾶς ἐπισκεφθοῦν. Τῆς εὐγνωμοσύνης μας καθῆκον εἶναι νὰ τὰς ὑπομείνωμεν μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν. Ἄν γίνη τοῦτο, ἐπακολουθοῦν ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Διὰ νὰ ἐπακολουθήσουν λοιπὸν καὶ διὰ νὰ γίνωμεν ἄξιοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ λαμπρότεροι ἄς δεχώμεθα ὅ,τι μᾶς στείλῃ ὁ Θεός, ἀποδίδοντες εὐχαριστίας δι' ὅλα εἰς αὐτόν, ποὺ γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ ἡμᾶς τὸ συμφέρον μας καὶ μᾶς ἀγαπᾷ ἰσχυρότερον ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας. Τὰς δύο αὐτὰς σκέψεις ἂν σιγοψιθυρίζωμεν πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας εἰς κάθε δυσκολίαν καὶ ἄς περιορίζωμεν τὴν λύπην μας, δοξολογοῦντες εἰς ὅλα τὸν Θεόν ποὺ οἰκονομεῖ τὰ πάντα πρὸς χάριν μας. Ἔτσι θὰ ἀποκρούσωμεν καὶ τὰς διαβολὰς μὲ εὐκολίαν καὶ θὰ κερδίσωμεν τὸν ἄφθαρτον στέφανον μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτόν καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ μαζὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'
Ματθ. 3, 7 - 12

«Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων ἐρχο-
μένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδ-
5 νῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;».

1. Πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν Ἰωάννη;
«Ὅτι οὐκ ἦν τοῦτο πιστεῦσαι, τὸ τὸν κηρυττιόμενον ὑπ' αὐτοῦ
μὴ δέξασθαι. Ἐπεὶ καὶ τοῖς Προφήταις δόξαν προσέχειν καὶ
τῷ Νομοθέτῃ· ἀλλ' ὁμως, ἔφησεν αὐτοὺς μὴ προσεσχηκένας, ἐ-
10 πειδῆ τὸν παρ' ἐκείνων προφητευόμενον οὐκ ἐδέξαντο. «Εἰ γὰρ
ἐπιστεύσατε», φησί, «Μωϋσῆ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί». Καὶ μετὰ
ταῦτα δὲ ἐρωτώμενοι παρὰ τοῦ Χριστοῦ, «Τὸ βάπτισμα Ἰω-
άννου πόθεν ἐστίν;», ἔλεγον, ὅτι «Ἐὰν εἴπωμεν, ἀπὸ γῆς, φο-
βούμεθα τὸν ὄχλον· ἐὰν εἴπωμεν, ἀπὸ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν, Πῶς
15 οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;». Ὡστε ἐξ ἀπάντων τούτων δῆλον,
ὅτι παρεγένοντο μὲν καὶ ἐβαπτίσθησαν· οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ
τῆς πίστεως τοῦ κηρύγματος. Καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης δείκνυσιν
αὐτῶν τὴν πονηρίαν, ἐξ ὧν πρὸς τὸν Βαπτιστὴν ἔπεμπον λέ-
γοντες· «Εἰ σὺ εἶ Ἡλίας; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός;»· διὸ καὶ ἐπήγα-
20 γεν· «Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων».

Τί οὖν; οὐχὶ καὶ οἱ ὄχλοι τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐνόμιζον; φησίν.
Ἄλλ' οἱ μὲν ὄχλοι ἀπὸ γνώμης ἀπλάστου τοῦτο ὑπώπτευον·
οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἐπιλαβέσθαι βουλόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ ὡμολό-
γητο ἀπὸ τῆς κώμης τοῦ Δαυὶδ ἔρχεσθαι τὸν Χριστόν, οὗτος δὲ
25 ἀπὸ τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς ἦν, ἐνεδρα ἐτίθεσαν ἐκ τῆς ἐρωτήσε-

1. Ὁ Νομοθέτης εἶναι βεβαίως ὁ Μωυσεῆς.

2. Ἰω. 5, 46.

3. Ματθ. 21, 25 - 26

4. Ἰω. 1, 21.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ΄.

Ματθ. 3, 7 - 12

«Ίδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;».

1. Πῶς λοιπὸν λέγει ὁ Χριστὸς ὅτι δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὸν Ἰωάννην; Διότι αὐτὸ δὲν ἦτο πίστις, τὸ νὰ μὴ δεχθοῦν ἐκεῖνον ποὺ αὐτὸς ἐκήρυττεν. Ἔδωσαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶχαν προσέξει καὶ εἰς τοὺς Προφῆτας καὶ εἰς τὸν Νομοθέτην¹. Ἐν τούτοις ἀπεφάνθη ὅτι δὲν εἶχαν προσέξει, ἀφοῦ δὲν ἐδέχθησαν ἐκεῖνον ποὺ αὐτοὶ ἐπροφήτευσαν. «Εἰ γὰρ ἐπιστεύσατε», λέγει, «Μωϋσεῖ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί»². Καὶ ἔπειτα ὅταν ὁ Χριστὸς τοὺς ἐρωτοῦσε «Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου πόθεν ἐστίν;», ἔλεγαν· «Ἐὰν εἴπωμεν, ἀπὸ γῆς, φοβούμεθα τὸν ὄχλον· ἐὰν εἴπωμεν, ἀπὸ οὐρανοῦ, ἔρεῖ ἡμῖν, πῶς οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;»³. Ὡστε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι φανερὸν ὅτι ἦλθαν μὲν καὶ ἐβαπτίσθησαν, δὲν ἐτήρησαν ὅμως τὴν πίστιν των εἰς τὸ κήρυγμα. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀποκαλύπτει τὴν πονηρίαν των ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ποὺ ἔστελλαν καὶ ἔκαμναν πρὸς τὸν βαπτιστὴν. Τοῦ ἔλεγαν· «Εἰ σὺ εἶ Ἡλίας; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς;»⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσεν· «Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων».

Τί σημαίνει τοῦτο; Τὸ αὐτὸ δὲν ἐνόμιζαν καὶ τὰ πλήθη; ἐρωτᾷ. Ἀλλὰ τὰ πλήθη ἔκαμναν τὴν σκέψιν μὲ ἀπροσποίητον ἀπορίαν. Ἐνῶ οἱ Φαρισαῖοι ἤθελαν νὰ τὸ συλλάβουν ἀπὸ κάποιαν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν πατρίδα τοῦ Δαυίδ, ἐνῶ ὁ βαπτιστὴς ἦτο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευί, ἐπροσπαθοῦσαν νὰ τὸν παγιδεύσουν

ως, ἵνα εἴ τι τοιοῦτον εἶποι, ταχέως ἐπιθῶνται. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσε· μηδὲν γὰρ ὦν προσηδύκησαν ὁμολογήσαντος, καὶ οὕτως ἐπιλαμβάνονται λέγοντες· «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός;». Καὶ ἵνα μάθης ὅτι ἑτέρα 5 μὲν οἱ Φαρισαῖοι, ἑτέρα δὲ ὁ δῆμος παρεγένοντο γνώμη, ἄκουσον πῶς ὁ Εὐαγγελιστῆς καὶ τοῦτο ἐδήλωσε· περὶ μὲν τοῦ δήμου λέγων, ὅτι Παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· περὶ δὲ τῶν Φαρισαίων οὐκέτι ὁμοίως, ἀλλ' ὅτι, «Ἰδὼν πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ 10 Σαδδουκαίων ἐρχομένους, ἔλεγε· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;». Βαβαὶ τῆς μεγαλονοίας! Πῶς διαλέγεται πρὸς ἀνθρώπους αἱμάτων ἀεὶ διψῶντας προφητικῶν, καὶ ὑφῆων οὐδὲν ἄμεινον διακειμένους; πῶς καὶ αὐτούς, καὶ τοὺς γεγεννηκότας μετὰ πολλῆς διαβάλλει 15 τῆς παρρησίας;

Ναί, φησὶν· ἀλλ' ἡ μὲν παρρησία πολλή· τὸ δὲ ζητούμενον, εἰ λόγον ἔχει τινὰ ἢ παρρησία αὕτη. Οὐδὲ γὰρ ἁμαρτάνοντας εἶδεν, ἀλλὰ μεταβαλλομένους· διόπερ οὐδὲ ἐγκαλέσαι ἐχρῆν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαι καὶ ἀποδέξασθαι, ὅτι πόλιν ἀφέντες καὶ οὐκίας 20 ἔδραμον ἀκουσόμενοι τοῦ κηρύγματος.

Τί οὖν ἂν εἶποιμεν; Ὅτι οὐ τοῖς παροῦσιν, οὐδὲ τοῖς γινόμενοις προσεῖχεν, ἀλλὰ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας αὐτῶν ἠπίστατο, τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐκκαλύψαντος. Ἐπεὶ οὖν μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τοῖς προγόνοις, καὶ τοῦτο αἴτιον αὐτοῖς τῆς ἀπωλείας 25 ἐγένετο καὶ εἰς ῥαθυμίαν ἐνέβαλλε, τὴν ρίζαν τῆς ἀπονοίας περικόπτει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας ἄρχοντας Σοδόμων καλεῖ καὶ λαὸν Γομόρρας· καὶ ἕτερος προφήτης φησὶν· «Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὑμεῖς ἐστε;», καὶ πάντες αὐτοὺς ταύτης ἀπάγουσι τῆς ὑπολήψεως, τὸ φύσημα αὐτῶν κενοῦντες, τὸ μυρίων αὐτοῖς 30 αἴτιον γενόμενον κακῶν. Ἄλλ' οἱ μὲν Προφῆται, φησὶν, εἰκό-

1. Ἰω. 1, 25.

2. Ἡσ. 1, 10.

3. Ἀμώς 9, 7.

μέ τήν ἐρώτησιν· ἄν ἔδινε τήν ἀπάντησιν πού ἐπερίμεναν νά τοῦ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως. Τοῦτο τὸ ἔκαμε φανερόν καί ἀπό τὰ ἐξῆς· μολονότι δέν ὠμολόγησε τίποτε ἀπό ὅσα ἐπερίμεναν καί πάλιν τοῦ παρατηροῦν· «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός;»¹. Καί διὰ νὰ μάθῃς ἀκόμη ὅτι μέ ἄλλην πρόφασιν ἦλθαν οἱ Φαρισαῖοι καί μέ ἄλλην ὁ λαός, ἄκουσε πῶς τὸ ἐφανέρωσε καί τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής. Διὰ τὸν λαὸν εἶπεν· «παρεγέροντο καί ἐβαπτίζοντο ὑπ’ αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν». Δέν ὠμίλησεν ὁμοίως καί διὰ τοὺς Φαρισαίους. Ἄλλ’ ὅτι «ἰδὼν πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καί Σαδδουκαίων ἐρχομένους, ἔλεγε· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;». Ἄλλοίμονον εἰς τὴν μεγαλοτολμίαν του! Πῶς τολμᾷ νὰ ὁμιλῇ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον πρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἐδιψοῦσαν πάντοτε αἶμα προφητικὸν καί πού ἡ διάθεσις των δέν εἶναι καθόλου καλυτέρα ἀπὸ τῶν φιδιῶν; Πῶς κατηγορεῖ μέ τόσον θάρρος καί αὐτοῦς καί τοὺς πατέρας των;

Ἄληθινὰ εἶναι μεγάλο τὸ θάρρος του, λέγει, ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ἄν δικαιολογῆται τὸ θάρρος αὐτό. Δέν τοὺς εἶχαν ἰδεῖ νὰ ἀμαρτάνουν, παρακολουθεῖ ἀντιθέτως τὴν μεταβολὴν των. Διὰ τοῦτο δέν ἔπρεπε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐπαινέσῃ μᾶλλον καί νὰ τοὺς ἐναγκαλισθῇ, διότι ἄφησαν τὴν πόλιν καί τὰ σπίτια των καί ἔσπευσαν νὰ ἀκούσουν τὸ κήρυμά του.

Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπόν; Ὅτι δέν τὸν ἐπαραπλανοῦσεν ἡ τωρινὴ συμπεριφορὰ των ἀλλ’ ὅτι ἐγνώριζε τὰ ἀπόρητα τῆς διανοίας των, κατὰ ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ἐμεγαλοφρονοῦσαν διὰ τοὺς προγόνους των, πρᾶγμα πού ἐγίνετο ἀφορμὴ τῆς καταστροφῆς των καί τοὺς ἔρριπτεν εἰς ἀδιαφορίαν, ἀφαιρεῖ τὴν ρίζαν τῆς μεγαλοφροσύνης. Διὰ τοῦτο καί ὁ Ἡσαΐας τοὺς ἀποκαλεῖ «ἄρχοντας Σοδόμων καί λαὸν Γομόρρας»². Καί ἄλλος προφήτης ἐρωτᾷ· «Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὑμεῖς ἐστε;»³. Ὅλοι προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ἰδέαν αὐτὴν, νὰ περιορίσουν τὴν φαντασίαν των, αἰτίαν ἀπείρων δεινῶν των. Οἱ προφῆται τοὺς κατηγοροῦν εὐλόγως, θὰ

τως· ἁμαρτάνοντας γὰρ ἐώρων· ἐνταῦθα δὲ τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ
 τί πειθομένους ὄρων αὐτῷ, τοῦτο ποιεῖ; Ἵνα ἀπαλωτέρους
 ἐργάσηται. Εἰ δέ τις μετὰ ἀκριβείας προσέχοι τοῖς λεγομένοις,
 καὶ ἐγκωμίῳ τὴν ἐπιτίμησιν ἐκέρασε. Θαυμάζων γὰρ αὐτούς,
 5 ὅτι ὁψὲ γοῦν ποτε τὰ ἀδύνατα αὐτοῖς σχεδὸν εἶναι δοκοῦντα
 ἠδυνήθησαν, ταῦτα ἔλεγεν. Ἐφελκομένου τοίνυν αὐτούς μᾶλλον
 ἔστιν ἢ ἐπιτίμησις καὶ παρασκευάζοντος ἀνανῆψαι. Ὅταν γὰρ
 φαίνεται ἐκπληττόμενος, καὶ τὴν ἔμπροσθεν δείκνυσιν αὐτῶν
 πονηρίαν πολλὴν οὖσαν, καὶ τὴν μεταβολὴν θαυμαστὴν καὶ πα-
 10 ράδοξον. Τί γὰρ γέγονε, φησὶν, ὅτι παῖδες ὄντες ἐκείνων, καὶ
 οὕτω τραφέντες κακῶς, μετενόησαν; πόθεν ἢ τοσαύτη γέγονε
 μεταβολή; τίς τὸ τραχὺ τῆς γνώμης αὐτῶν κατεμάλαξε; τίς
 διώρθωσε τὸ ἀνίατον; Καὶ ὄρα πῶς αὐτούς εὐθέως ἀπὸ τῶν προ-
 ομιμίων ἐξέπληξε, τοὺς περὶ τῆς γεέννης προκαταβαλλόμενος
 15 λόγους. Οὐ γὰρ εἶπε τὰ εἰωθότα· Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν
 τοὺς πολέμους, τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους, τὰς αἰχμαλωσίας,
 τοὺς λιμούς, τοὺς λοιμούς, ἀλλ' ἄλλην τινὰ κόλασιν προανε-
 κρούετο μηδέποτε αὐτοῖς φανεράν γεγενημένην, οὕτω λέγων·
 «Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;».

20 2. Καλῶς δὲ αὐτούς καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν ἐκάλεσε
 Καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ θηρίον διαφθεῖρον τὴν ὠδίνουσαν, καὶ δια-
 τρώγον τὴν γαστέρα αὐτῆς, οὕτω λέγεται προϊέναι εἰς φῶς· ὅ-
 περ καὶ οὗτοι ἐποιοῦν, πατραλοῖαι καὶ μητραλοῖαι γινόμενοι,
 καὶ τοὺς διδασκάλους ταῖς ἑαυτῶν διαφθεύροντες χερσίν. Ἄλλ'
 25 οὐχ ἴσταται μέχρι τῆς ἐπιτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ συμβουλήν εἰσά-
 γει· «Ποιήσατε» γάρ, φησί, «καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας». Ὁὐ
 γὰρ ἀρκεῖ τὸ φυγεῖν τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν δεῖ
 πολλὴν ἐπιδείξασθαι. Μὴ γάρ μοι τὰ ἐναντία καὶ συνήθη, ὅτε
 πρὸς ὀλίγον συστελλόμενοι χρόνον, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπανῆτε

εἰπήτε, ἐπειδὴ τοὺς ἔβλεπαν νὰ ἁμαρτάνουν. Ἐδῶ ὁμως διὰ ποῖον λόγον κάμνει τὸ ἴδιον καὶ ὁ βαπτιστής, ἐνῶ βλέπει ὅτι τὸν ἀκούουν; Διὰ νὰ τοὺς μαλακῶσῃ. Ἐὰν μάλιστα κανεῖς δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους του θὰ ἰδῇ ὅτι ἀνέμειξεν εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τὸ ἐγκώμιον. Οἱ λόγοι του προέρχονται ἀπὸ τὸν θαυμασμόν, διότι τοὺς βλέπει νὰ πραγματοποιοῦν ὅ,τι ἐφαίνετο προηγουμένως ἀδύνατον δι' αὐτούς. Ἡ ἐκτίμησις λοιπὸν γίνεται ἀπὸ ἄνθρωπον, ποὺ θέλει νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἀνανήψουν. Ὁταν ἐκδηλώνη τὴν ἐκπληξίν του, δεικνύει ὅτι καὶ ἡ ἕως τότε κακία των ἦτο πολλή, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ των ἀξία θαυμασμοῦ καὶ παράδοξος. Τί ἐμεσολάβησεν, ὥστε νὰ μετανοήσουν, ἐνῶ εἶναι τέκνα ἐκείνων καὶ ἔχουν τόσον κακῶς ἀνατραφῆ; Ποῖος ἐμάλαξε τὴν τραχύτητα τῆς διαθέσεώς των; Ποῖος ἐθεράπευσε τὸ ἀθεράπευτον; Προσέξτε ἀκόμη, πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐπροκάλεσε τὴν ἐκπληξίν των ἀπευθύνων πρὸς αὐτοὺς τοὺς λόγους διὰ τὴν γέννησιν. Δὲν εἶπεν εἰς αὐτοὺς τὰ τετριμμένα· Ποῖος σᾶς ὑπέδειξε νὰ ἀποφύγετε τοὺς πολέμους, τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, τὰς αἰχμαλωσίας, τοὺς λιμοὺς καὶ τοὺς λοιμοὺς; Ἐκαμνεν εἰς αὐτοὺς τὸ προανάκρουσμα μιᾶς ἄλλης τιμωρίας, ποὺ ποτὲ ἕως τότε δὲν εἶχαν ἀκούσει μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους· «Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;».

2. Ὁρθῶς τοὺς ἐκάλεσε «γεννήματα ἐχιδνῶν». Διότι τὸ ἄγριον αὐτὸ ἔρπετόν λέγουν ὅτι ἔρχεται εἰς τὸ φῶς, ἀφοῦ φονεύσῃ τὴν μητέρα του ποὺ κοιλοπονεῖ καὶ διατρυπήσῃ τὴν κοιλίαν της. Τὸ αὐτὸ ἔπρατταν καὶ ἐκεῖνοι· ἐγίνοντο φονεῖς τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς των καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια των ἐφόνευαν τοὺς διδασκάλους των. Δὲν σταματᾷ εἰς τὴν κατηγορίαν· προχωρεῖ καὶ εἰς τὰς συμβουλάς. Διότι λέγει· «Ποιήσατε καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας». Δὲν φθάνει νὰ ἀποφύγῃς τὴν κακίαν· πρέπει νὰ παρουσιάσῃς καὶ πολλὰ ἔργα ἀρετῆς. Μὴ μοῦ προβάλετε τὰς συνηθισμένας δικαιολογίας σας, ὅταν δι' ἓνα διάστημα περιορίζεσθε καὶ ἐπανέρχεσθε πάλιν εἰς

πάλιν πονηρίαν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παραγεγόναμεν, ὡς καὶ οἱ ἔμπροσθεν Προφήται. Ἐξηλλαγμένα γὰρ τὰ παρόντα, καὶ ὑψηλότερα, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς παραγίνεται λοιπὸν ὁ Κριτής, αὐτὸς ὁ τῆς βασιλείας Δεσπότης, πρὸς μείζονα ἄγων φιλοσοφίαν, εἰς τὸν οὐρανὸν καλῶν καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖ διατριβὰς ἀνέλκων. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν περὶ τῆς γεέννης ἀνακαλύπτω λόγον· καὶ γὰρ καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ λυπηρά, ἀθάνατα. Μὴ τοίνυν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένετε, μηδὲ τὰς εἰωθυίας προβάλλεσθε προφάσεις, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τῶν προγόνων τὴν εὐγένειαν.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ κωλύων αὐτοὺς λέγειν ἐξ ἐκείνων εἶναι τῶν ἀγίων, ἀλλὰ κωλύων μὴ τούτῳ θαρρῆν, τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀμελοῦντας, καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν εἰς μέσον ἐκφέρων, καὶ τὰ μέλλοντα προφητεύων. Καὶ γὰρ μετὰ ταῦτα φαίνονται λέγοντες· «Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε». Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ἦν, ὃ μάλιστα αὐτοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἤρε καὶ ἀπώλεσε, πρῶτον αὐτὸ καταστέλλει.

Ὅρα δὲ πῶς μετὰ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην τιμῆς τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται διόρθωσις. Εἰπὼν γάρ, «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ», οὐκ εἶπεν, Οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς ὁ πατριάρχης ὠφελῆσαι δυνήσεται· ἀλλ' ἡμερώτερόν πως καὶ προσηνέστερον αὐτὸ τοῦτο ἠνίξατο εἰπὼν· «Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ».

Τινὲς μὲν οὖν φασιν ὅτι περὶ τῶν ἐθνῶν ταῦτα λέγει, λίθους αὐτοὺς μεταφορικῶς καλῶν· ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον φημὶ ἔχειν. Ποίαν δὴ ταύτην; Μὴ νομίζετε, φησὶν, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς ἀπόλησθε, ἄπαιδα ποιήσετε τὸν πατριάρχην. Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τῷ γὰρ Θεῷ δυνατὸν καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους αὐτῷ δοῦναι, καὶ εἰς τὴν συγγένειαν ἐκείνην ἀγα-

1. Ἰω. 8, 33. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ προγονοπληξία. Ἄν ὁμως εἶναι αὕτη ἢ, ἔστω, καὶ αὕτη ποὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ δημιουργίαν τοῦ σημερινοῦ Ἰσραήλ; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπάρχει προγονοπληξία καὶ προγονοπληξία.

τὴν ἴδιαν κακίαν. Δὲν ἐξαγγέλλομεν τὰ ἴδια πράγματα μὲ τοὺς προηγουμένους προφήτας. Εἶναι διάφορα τὰ παρόντα καὶ ὑψηλότερα, ἀφοῦ ἔρχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ κριτής, ὁ ἴδιος ὁ κύριος τῆς βασιλείας. Αὐτὸς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἀνωτέραν ζωὴν, μᾶς καλεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μᾶς ἀναβιβάζει εἰς τὰς ἐκεῖ κατοικίας. Διὰ τοῦτο καὶ σᾶς ἀποκαλύπτω τὸν λόγον διὰ τὴν γένεσιν· ἐπειδὴ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ δυσάρεστα εἶναι ἀθάνατα. Μὴ ἐπιμένετε λοιπὸν εἰς τὰ ἴδια, μὴ προβάλλετε τοὺς γνωστοὺς τίτλους σας, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ, τὴν εὐγένειαν τῶν προγόνων.

Αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίση νὰ λέγουν ὅτι κατάγονται ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἁγίους. Τοὺς ἠμπόδιζε νὰ λαμβάνουν θάρρος ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ παραμελοῦν τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς των μὲ τὸ ν' ἀποκαλύπτῃ τὰς σκέψεις των καὶ μὲ τὸ νὰ προφητεύῃ τὰ μελλοντικά. Διότι καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζονται νὰ λέγουν· «Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν»¹. Ἐπειδὴ ἦτο αὐτὸ ποῦ κυρίως τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὸν ἐγωισμόν καὶ τοὺς κατέστρεψε, διὰ τοῦτο αὐτὸ περιορίζει πρῶτον.

Πρόσεξε πῶς μὲ ὅλον τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν πατριάρχην, προχωρεῖ εἰς τὴν διόρθωσιν ποῦ τοὺς ἀφορᾷ. Ὅταν τοὺς εἶπε· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ», δὲν ἐπρόσθεσεν ὅτι εἰς τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ὁ πατριάρχης νὰ σᾶς βοηθήσῃ. Αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑπηνίχθη μὲ τρόπον ἀπαλώτερον καὶ μετριοπαθέστερον· «Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ».

Μερικοὶ παρατηροῦν ὅτι αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἐθνικούς, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ μεταφορικὰ λίθους. Ἐγὼ ὅμως λέγω ὅτι τὸ λεχθὲν ἔχει καὶ ἄλλην σημασίαν. Ποία εἶναι λοιπὸν αὐτή; Μὴ νομίσετε, τοὺς λέγει, ὅτι, ὅταν χαθῆτε σεῖς, θὰ καταστήσετε τὸν πατριάρχην χωρὶς ἀπογόνους. Ὅχι, τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ. Ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τοῦ χάριση ἀπογόνους ἀπὸ τοὺς λίθους καὶ νὰ τοὺς κάμῃ συγγενεῖς του.

γείν, ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐγένετο. Τῷ γὰρ ἐκ λίθων ἀνθρώπους γενέσθαι ὅμοιον ἦν τὸ ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης τῆς σκληρᾶς προελθεῖν παιδίον. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομήθητε, καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου, ἐξ οὗ ὠρύχθητε· ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς». Ταύτης τοίνυν τῆς προφητείας αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, δεικνὺς ὅτι εἰ ἐξ ἀρχῆς οὕτω θαυμαστὸν αὐτὸν ἐποίησε πατέρα, ὡσαυτεὶ καὶ ἐκ λίθων αὐτὸν ἐποίησε, δυνατόν
10 καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι.

Καὶ ὄρα πῶς καὶ φοβεῖ καὶ ἐκκόπτει. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἤγειρεν ἤδη, ἵνα μὴ ἀπογνώσιν ἑαυτῶν· ἀλλ' ὅτι «Δύναται ἐγεῖραι». Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι δύναται ἀνθρώπους ποιῆσαι ἀπὸ λίθων, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἦν, καὶ συγγενεῖς καὶ παῖδας τοῦ Ἀβραάμ.
15 Εἶδες πῶς τέως ἀπέστησεν αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ σωματικὰ φαντασίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς προγόνους καταφυγῆς, ἵνα ἐν τῇ οἰκείᾳ μετανοίᾳ καὶ σωφροσύνῃ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχωσιν; Εἶδες πῶς τὴν τῆς σαρκὸς ἐκβαλὼν συγγένειαν, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως εἰσάγει;

20 3. Σκόπει τοίνυν πῶς καὶ διὰ τῶν ἐξῆς αὔξει τούτων τὸν φόβον καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν. Εἰπὼν γὰρ ὅτι «Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ», ἐπήγαγε· «Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται»· διὰ πάντων τὸν λόγον φοβερὸν ποιῶν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πολλὴν ἀπὸ τοῦ βίου τὴν παρρησίαν εἶχε, κακῆνοι σφοδρᾶς ἐδέοντο τῆς ἐπιπλήξεως, πολὺν ἤδη χερσωθέντες χρόνον. Τί γὰρ λέγω, φησίν, ὅτι ἐκπίπτειν μέλλετε τῆς πρὸς τὸν πατριάρχην συγγενείας, καὶ ἑτέρους ὄραν τοὺς ἀπὸ λίθων εἰς τὴν ὑμετέραν εἰσαγομένους προεδρίαν; Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου τὰ τῆς τιμωρί-
30 ας ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προβήσεται τὰ τῆς κολάσεως.

Τοῦτο ἔγινε καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν. Διότι ὁμοιον μὲ τὸ νὰ γεννηθοῦν παιδιὰ ἀπὸ πέτρες ἦτο τὸ νὰ γεννηθῆ παιδιὰ ἀπὸ τὴν γηρασμένην Σάρραν. Τοῦτο ἀφήνει καὶ ὁ προφήτης νὰ διαφανῆ. «Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομήθητε καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου, ἐξ οὗ ὠρύχθητε· ἐμβλέψατε εἰς Ἄβραάμ, τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς»¹. Τὴν προφητείαν αὐτὴν τοὺς ὑπενθυμίζει καὶ τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν ἔκαμεν ἓνα τόσον θαυμαστὸν πατέρα, ὡσὰν νὰ τὸν ἀνέδειξεν ἀπὸ τοὺς λίθους, εἶναι δυνατὸν τοῦτο νὰ γίνῃ καὶ τώρα.

Πρόσεξε ἀκόμη μὲ ποῖον τρόπον φυγαδεύει τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ξεριζώνει. Δὲν εἶπεν ὅτι ἔδημιούργησεν ἤδη, διὰ νὰ μὴ ἀπελπισθοῦν, ἀλλὰ ὅτι ἠμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ (δύναται ἐγεῖραι). Καὶ δὲν εἶπεν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ἀνθρώπους ἀπὸ λίθους, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ ἦτο πολὺ ἀνώτερον, νὰ κάμῃ καὶ συγγενεῖς καὶ παιδιὰ τοῦ Ἄβραάμ. Βλέπεις πῶς τώρα τοὺς ἔχει ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν φαντασίαν διὰ πράγματα ὑλικά καὶ ἀπὸ τὴν καταφυγὴν των εἰς τοὺς προγόνους, διὰ νὰ στηρίζουν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας των εἰς τὴν προσωπικὴν μετάνοιαν καὶ ἀρετὴν; Βλέπεις πῶς θέτει ἐκποδῶν τὴν σαρκικὴν συγγένειαν καὶ ἐγκαθιστᾷ τὴν συγγένειαν τῆς πίστεως;

3. Πρόσεξε πῶς αὐξάνει τὸν φόβον των καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν των μὲ τὰ ἐξῆς· Εἶπε βεβαίως ὅτι «Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἄβραάμ», ἀλλὰ ἐπρόσθεσεν· «Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται». Ἔτσι μὲ ὅλα ἔκαμε τὸν λόγον του φοβερόν. Διότι καὶ ὁ ἴδιος ἀντλοῦσε ἀπὸ τὴν ζωὴν του πολλὴν παρρησίαν ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ ἰσχυρὰν ἐπίπληξιν, ἐπειδὴ εἶχαν μείνει ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς χέρσοι ἀγροί. Καὶ τί λέγω ὅτι θὰ ἐκπέσετε ἀπὸ τὴν συγγένειάν σας πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ θὰ ἰδῆτε ἄλλους, αὐτοὺς ποῦ προῆλθαν ἀπὸ τοὺς λίθους, νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν πρωτοκαθεδρίαν σας; προσθέτει ὁ Βαπτιστής. Καὶ ἡ τιμωρία σας δὲν θὰ μείνῃ μέχρις ἐδῶ· ἡ ποινὴ σας θὰ προχωρήσῃ περισσότερον «Ἦδη», λέγει, «ἡ ἀξίνη

«Ἦδη» γάρ, φησίν, «ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κείται». Οὐδὲν φοβερώτερον ταύτης τοῦ λόγου τῆς τροπῆς. Οὐκέτι γὰρ δρέπανον πετόμενον, οὐδὲ φραγμοῦ καθαίρεσις, οὐδὲ τὸ καταπατεῖσθαι τὸν ἀμπελῶνα· ἀλλ' ἀξίνη σφόδρα ἀκμάζουσα, 5 καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἐπὶ θύραις αὕτη.

Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς προφήταις συνεχῶς ἀπιστοῦντες ἔλεγον· «Ποῦ ἐστὶν ἡ ἡμέρα Κυρίου;» καί, «Ἐλθέτω ἡ βουλή τοῦ ἀγίου Ἰσραήλ, ἵνα γνῶμεν»· διὰ τὸ μετὰ πολλὰ πολλάκις ἔτη ἐκβαίνειν τὰ λεγόμενα, καὶ ταύτης αὐτοὺς ἀπάγων τῆς παρα- 10 μυθίας, ἐγγὺς αὐτῶν ἴστησι τὰ δεινά. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε τῷ εἰπεῖν, «Ἦδη», καὶ τῷ τῇ ρίζῃ αὐτὴν προσαγαγεῖν. Οὐδεν γὰρ τὸ μέσον λοιπόν, φησίν, ἀλλ' αὐτῇ ἐπικείται τῇ ρίζῃ. Καὶ οὐκ εἶπε, Τοῖς κλάδοις, οὐδέ, Τοῖς καρποῖς, ἀλλά, «Τῇ ρίζῃ»· δεικνὺς αὐτοὺς, εἰ ῥαθυμήσαιεν, ἀνίατα πεισομένους δεινά, καὶ οὐ- 15 δὲ ἐλπίδα ἔξοντας θεραπείας. Οὐδὲ γὰρ δοῦλός ἐστι ὁ παραγενόμενος, ὡς οἱ πρότερον· ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, σφοδρὰν ἐπάγων τὴν τιμωρίαν καὶ δυνατωτάτην. Ἄλλ' ὅμως καὶ φοβήσας πάλιν, οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσεῖν· ἀλλ' ὡσπερ ἀνωτέρω οὐκ εἶπεν ὅτι Ἦγειρεν, ἀλλ' ὅτι «Δύ- 20 ναται ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ», φοβῶν τε ὁμοῦ καὶ παραμυθούμενος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν ὅτι Ἦψατο τῆς ρίζης, ἀλλ' ὅτι Ἐπικείται καὶ ὁμιλεῖ τῇ ρίζῃ· καὶ οὐδεμίαν ἀναβολὴν ἐνδείκνυται. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγγὺς αὐτὴν ἀγαγών, ὑμᾶς κυρίου ποιεῖ τῆς τομῆς. Ἄν μὲν γὰρ μεταβάλησθε καὶ γένησθε 25 βελτίους, ἀπελεύσεται μηδὲν ἐργασαμένη ἡ ἀξίνη αὕτη· ἂν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμείνητε, πρόρριζον ἀνασπάσει τὸ δένδρον. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀφέστηκε τῆς ρίζης, οὔτε ἐπικειμένη τέμνει, τὸ μὲν ἵνα μὴ ἀταπέσητε, τὸ δὲ ἵνα μάθητε, ὅτι δυνατόν καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ μεταβαλομένους σωθῆναι.

30 Διὸ καὶ πάντοθεν αὖξει τὸν φόβον, διεγείρων αὐτοὺς καὶ

πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται». Τίποτε φοβερώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν τροπὴν τοῦ λόγου. Ὁχι πλέον δρεπάνι ποῦ καταφέρεται, ὄχι κρήμνισμα τοῦ φραγμοῦ, ὄχι καταπάτησις τοῦ ἀμπελῶνος, ἀλλὰ ἀξίνη πολὺ ἀκονημένη, καὶ τὸ φοβερώτερον, ὅτι εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν πλέον.

Ἐπειδὴ αἱ προφητεῖαι ἐπραγματοποιοῦντο ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ ἔτη, ἐδυσπιστοῦσαν πάντοτε εἰς τοὺς προφήτας καὶ ἔλεγαν· «Ποῦ ἐστὶν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου;», καὶ· «Ἐλθέτω ἡ βουλή τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ἵνα γινῶμεν»¹. Τώρα ὅμως τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν παρηγορίαν καὶ στήνει τὰ ὄργανα τῆς καταστροφῆς κοντὰ των. Τὸ ἐφάνερωσε τοῦτο μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «ἤδη» καὶ μὲ τὸ νὰ θέσῃ τὴν ἀξίνην εἰς τὴν ρίζαν. Τίποτε, λέγει, δὲν μεσολαβεῖ· εἶναι ἀκριβῶς δίπλα εἰς τὴν ρίζαν. Καὶ δὲν εἶπε εἰς τοὺς κλάδους, οὔτε εἰς τοὺς καρπούς ἀλλὰ εἰς τὴν ρίζαν. Τοὺς ὑποδεικνύει ὅτι ἂν ἀδιαφορήσουν θὰ ὑποστοῦν ἀνίατα δεινά, χωρὶς ἐλπίδα σωτηρίας. Δὲν εἶναι δοῦλος αὐτὸς, ποῦ ἦλθε ὅπως οἱ προηγούμενοι. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ὄλων, ποῦ ἐπιφέρει ἀνυπόφορον τιμωρίαν καὶ βαρυτάτην. Ἐξ ἄλλου ὅμως, μολονότι τοὺς ἐφόβισε, δὲν ἀφήνει νὰ πέσουν εἰς ἀπόγνωσιν. Ἀνωτέρω δὲν εἶπεν ὅτι Ἦγειρεν (ἐδημιούργησε τέκνα) ἀλλὰ ὅτι «δύναται ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ»· τοὺς φοβίζει συγχρόνως καὶ τοὺς ἐνθαρρύνει. Ἔτσι καὶ τώρα δὲν εἶπεν ὅτι Ἦγγισε τὴν ρίζαν ἀλλὰ ὅτι «εἶναι ἔτοιμη κοντὰ εἰς τὴν ρίζαν» καὶ δὲν δίδει καμμίαν ἐνδειξιν ἀναβολῆς. Ἐν τούτοις μολονότι ἔφερε τὴν τομὴν τόσον πλησίον, τὴν ἀφήνει εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀπόφασιν. Ἄν μεταβληθῆτε καὶ βελτιωθῆτε, θὰ ἀπομακρυνθῆ τὸ πελέκι, χωρὶς νὰ σᾶς προκαλέσῃ κανένα κακόν· ἂν ὅμως ἐπιμείνετε εἰς τὰ ἴδια, θὰ ἀποσπάσῃ τὸ δένδρον σύρριζα. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, οὔτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ρίζαν, οὔτε, καὶ ἂν εἶναι ἔτοιμον, τὴν ἀποκόπτει, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ ἡσυχάσετε καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ μάθετε ὅτι εἶναι δυνατὸν εἰς σύντομον χρόνον νὰ μεταβληθῆτε καὶ νὰ σωθῆτε.

Διὰ τοῦτο αὐξάνει τὸν φόβον των μὲ ὄλα, τοὺς κρατεῖ

ὠθῶν πρὸς μετάνοιαν. Καὶ γὰρ τὸ τῶν προγόνων ἐκπεσεῖν, καὶ τὸ ἐτέρους ἀντεισαχθῆναι, καὶ τὸ ἐπὶ θύραις εἶναι τὰ δεινά, καὶ τὸ ἀνήκεστα πείσεσθαι, ἅπερ ἀμφοτέρα διὰ τῆς ρίζης καὶ τῆς ἀξίνης ἐδήλωσεν, ἱκανὰ ἦν καὶ τοὺς σφόδρα ἀναπεπτωκότας
 5 διαναστῆσαι, καὶ ἐναγωνίους ἐργάσασθαι. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «Λόγον συντετμημένον ποιήσει ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην». Ἐὰν μὴ φοβηθῆς· μᾶλλον δὲ φοβήθητι μὲν, μὴ ἀπογνῶς δέ. Ἐτι γὰρ ἔχεις ἐλπίδα μεταβολῆς· οὐ γὰρ αὐτοτελῆς ἡ ἀπόφασις, οὐδὲ ἐπὶ τὸ τέμνειν ἡ ἀξίνη ἠλ-
 10 θεν· (καὶ τί ἐκώλυεν αὐτὴν τεμεῖν ὁμιλοῦσαν τῇ ρίζῃ;), ἀλλ' ἐπὶ τὸ σὲ τῷ φόβῳ τούτῳ ποιῆσαι βελτίονα, καὶ παρασκευάσαι καρπὸν ἐνεγκεῖν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε· «Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται». Ὄταν δὲ εἶπη, «Πᾶν», ἐκβάλλει πάλιν τὴν ἀπὸ τῆς εὐγενείας προεδρίαν. Κἂν
 15 γὰρ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἕγκονος ἦς, φησὶν, κἂν μυρίους ἔχῃς, ἀριθμεῖν πατριάρχας, διπλὴν ὑποστήσῃ τὴν κόλασιν, ἄκαρπος μένων. Ἀπὸ τούτων τῶν ῥημάτων καὶ τελῶνας ἐφόβησε καὶ στρατιωτικὴν διάνοιαν κατέσεισεν, οὔτε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλῶν, καὶ ῥαθυμίας ἀπαλλάτων ἀπάσης. Μετὰ γὰρ τοῦ φόβου καὶ πολ-
 20 λὴν παράκλησιν ἔχει τὸ εἰρημένον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «Μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν», ἔδειξεν ὅτι τὸ ποιοῦν καρπὸν πάσης ἀπήλλακται τιμωρίας.

4. Καὶ πῶς δυνησόμεθα, φησί, ποιῆσαι καρπὸν, τῆς τομῆς ἐπικειμένης, καὶ τοῦ χρόνου οὕτως στενοῦ ὄντος, καὶ τῆς προ-
 25 θεσμίας συντετμημένης; Δυνήσῃ, φησὶν· οὐ γὰρ τοιοῦτος οὗτος ὁ καρπός, οἷος ὁ τῶν δένδρων, χρόνον ἀναμένων πολύν, καὶ ὠρῶν ἀνάγκαις δουλεύων, καὶ πολλῆς ἐτέρας δεόμενος πραγματείας· ἀλλ' ἀρκεῖ θελήσαι, καὶ τὸ δένδρον εὐθέως ἐβλάστησεν. Οὐ γὰρ ἡ φύσις τῆς ρίζης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη τοῦ γεωρ-

εἰς ἐπιφυλακὴν καὶ τοὺς ὠθεῖ εἰς τὴν μετάνοιαν. Διότι ὁ ἐκπε-
 σμὸς ἀπὸ τοὺς προγόνους, ἢ εἰσαγωγή ἄλλων εἰς τὴν θέσιν
 των, ἢ παρουσία τῶν δεινῶν ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν καὶ μάλι-
 στα δεινῶν ἀθεραπεύτων, ποὺ καὶ τὰ δύο ἐδήλωσε μὲ τὴν ρίζαν
 καὶ τὴν ἀξίνην, ἦσαν ἱκανὰ καὶ τοὺς πλεον ἀμερίμους νὰ ση-
 κώσουν καὶ νὰ τοὺς γεμίσουν μὲ ἀγωνίαν. Τοῦτο ἐννοοῦσε καὶ
 ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε· «Λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος
 ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ὄλων»¹. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῆς ἢ μᾶλλον μὴ
 φέρῃς τὸν φόβον σου εἰς τὴν ἀπόγνωσιν. Ἔχεις ἀκόμη ἐλπίδα
 μεταβολῆς· δὲν εἶναι ἡ ἀπόφασις τελεσίδικος οὔτε τὸ πελέκι ἤρ-
 χισε νὰ τέμνη. Καὶ τί θὰ τὸ ἠμπόδιζε νὰ ἀρχίσῃ νὰ τέμνη, ἀ-
 φοῦ εἶναι πλησίον τῆς ρίζης; Ἀλλὰ συμβαίνει τοῦτο· μὲ τὸν
 φόβον αὐτὸν θέλει νὰ σὲ κάμῃ καλύτερον καὶ νὰ προετοιμάσῃ
 τὴν καρποφορίαν σου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσε· «Πᾶν οὖν δέν-
 δρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλε-
 ται». Μὲ τὴν λέξιν «πᾶν» στερεῖ πάλιν τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὴν
 πρωτοκαθεδρίαν τῆς καταγωγῆς. Καὶ ἂν εἶσαι ἀπόγονος τοῦ
 ἰδίου τοῦ Ἀβραάμ, λέγει, καὶ ἂν ἠμπορῆς νὰ ἀριθμῆσῃς ἀπεί-
 ρους πατριάρχας ὡς προγόνους σου, θὰ ὑποστῆς διπλῆν τι-
 μωρίαν, ἂν μείνης ἄκαρπος. Μὲ τέτοιους λόγους καὶ τοὺς τελῶνας
 ἐφόβισε καὶ τὴν στρατιωτικὴν ψυχὴν συνεκλόνησε καὶ χωρὶς
 νὰ προξενήσῃ ἀπόγνωσιν, τοὺς ἀπῆλλαξε ἀπὸ κάθε ραθυ-
 μίαν. Διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν φόβον ὁ λόγος του περιέχει καὶ πολ-
 λὴν ἐνθάρρυνσιν. Μὲ τὴν φράσιν, «Μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν»,
 ἔδειξεν ὅτι αὐτὸ ποὺ κάμνει καρπὸν καλὸν ἔχει ἀποφύγει
 κάθε τιμωρίαν.

4. Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ δώσωμεν καρπούς, ὅταν
 ἐπίκειται ἡ ἐκκοπή, τὰ περιθώρια τοῦ χρόνου εἶναι στενὰ καὶ
 ἡ προθεσμία σύντομος; Θὰ ἠμπορέσετε, μᾶς λέγει. Ἡ ἰδική
 σας καρποφορία δὲν εἶναι ὅπως τῶν δένδρων, ποὺ περιμένει
 πολὺν χρόνον, ποὺ ὑπακούει εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐποχῶν
 καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰς ἄλλας φροντίδας. Φθάνει νὰ θε-
 λήσετε καὶ τὸ δένδρον βλαστάνει ἀμέσως. Δὲν εἶναι μόνον ἡ
 κατάστασις τῆς ρίζης ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη τοῦ γεωργοῦ, ποὺ

γοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τὰ μέγιστα συντελεῖ καρποφορίαν. Διὰ γάρ τοι τοῦτο, ἵνα μὴ ταῦτα λέγωσιν, ὅτι Θορυβεῖς ἡμᾶς καὶ κατεπείγεις καὶ ἄγχεις, ἀξίνην τε ἐπιτιθεῖς, καὶ τομὴν ἀπειλῶν, καὶ προσόδους ἐν καιρῷ τιμωρίας αἰτῶν, ἐπήγαγε, 5 δεικνὺς τὴν εὐκολίαν τῆς καρποφορίας. «Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος λῦσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί»· διὰ τούτων δεικνὺς ὅτι γνώμης μόνον δεῖται καὶ πίστεως, οὐ πόνων καὶ ἰδρώτων, καὶ 10 ὥσπερ εὐκολον βαπτισθῆναι, οὕτως εὐκολον μεταβληθῆναι καὶ γενέσθαι ἀμείνους.

Κατασεύσας τοίνυν αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῷ φόβῳ τῆς κρίσεως, καὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς κολάσεως, καὶ τῷ ὀνόματι τῆς ἀξίνης, καὶ τῇ ἀποβολῇ τῶν προγόνων, καὶ τῇ εἰσαγωγῇ τῶν 15 ἑτέρων τέκνων, καὶ τῇ διπλῇ τιμωρίᾳ τῆς ἐκτομῆς καὶ τοῦ ἔμπρησμοῦ, καὶ πάντοθεν αὐτῶν καταμαλάξας τὸ σκληρόν, καὶ καταστήσας εἰς ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν τοσούτων κακῶν, τότε εἰσάγει τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον· καὶ οὐ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπεροχῆς. Εἶτα τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ ἐκείνου τιθεῖς, 20 ἵνα μὴ δόξῃ χαριζόμενος τοῦτο λέγειν, ἀπὸ τῆς συγκρίσεως τῶν παρ' ἑκατέρου διδομένων τοῦτο κατασκευάζει. Οὐ γὰρ εὐθέως εἶπεν, «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος αὐτοῦ λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος», ἀλλὰ πρότερον τὸ εὐτελὲς τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἑαυτοῦ θείας, καὶ δείξας ὡς οὐδὲν πλέον ἔχει τοῦ πρὸς μετάνοιαν αὐτοῦς 25 ἀγαγεῖν (οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι Ὑδατι ἀφέσεως, ἀλλὰ Μετανοίας), τίθησι καὶ τὸ αὐτοῦ τὸ τῆς ἀφάτου δωρεᾶς γέμον. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας, φησὶν, ὅτι μετ' ἐμὲ ἔρχεται, καταφρονήσης αὐτοῦ ὡς

συντελεῖ ἔξαιρετικὰ εἰς τὴν καρποφορίαν αὐτὴν. Διὰ νὰ μὴ προβάλλουν τέτοιους ἰσχυρισμούς, ὅτι δηλαδή· Μᾶς τρομάζεις, μᾶς βιάζεις καὶ μᾶς πνίγεις, ἀφοῦ θέτεις τὴν ἀξίνην εἰς τὴν ρίζαν, ἀφοῦ μᾶς ἀπειλεῖς μὲ τομὴν καὶ ζητεῖς τὸ εἰσόδημά σου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τιμωρίας, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπρόσθεσε παρουσιάζων τὴν εὐκολίαν τῆς καρποφορίας· «Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἔστι, οὗ οὐκ εἰμι ἄξιος τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος λῦσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί». Μὲ τοὺς λόγους τούτους ἐδείκνυεν ὅτι ζητεῖ διάθεσιν μόνον καὶ πίστιν καὶ ὄχι κόπους καὶ ἰδρώτα. Ὅπως εὐκολον εἶναι νὰ βαπτισθῆς, ἔτσι εὐκολον εἶναι νὰ μεταβληθῆς καὶ νὰ γίνῃς καλύτερος.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἐτάραξε τὴν ψυχὴν των μὲ τὸν φόβον τῆς κρίσεως καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς τιμωρίας, μὲ τὴν ἀναφορὰν τῆς ἀξίνης, τὴν ἀποβολὴν των ἀπὸ τὴν προγονικὴν τιμὴν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν θέσιν των ἄλλων τέκνων, μὲ τὴν διπλῆν τιμωρίαν, τὸ κόψιμον καὶ τὸ κάψιμον καὶ ἀφοῦ ἐμάλαξεν ἀπὸ παντοῦ τὴν σκληρότητά των καὶ τοὺς ἐνέβαλε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τόσα δεινά, τότε ἀρχίζει τὸν λόγον του διὰ τὸν Χριστόν· καὶ ὄχι σὰν νὰ ἦτο κάτι συνηθισμένον ἀλλὰ τονίζων πολὺ τὴν ὑπεροχὴν. Ἐπειτα, ἀφοῦ ὀρίζῃ τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον, διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ὁ λόγος του εἶναι χαριστικός, τὸν συγκρατεῖ συγκρίνοντας τὰ δεδομένα καθενὸς ἀπὸ τοὺς δύο. Δὲν εἶπεν ἀμέσως· «Οὐκ εἰμι ἄξιος αὐτοῦ λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος». Ὅμιλεῖ προηγουμένως διὰ τὴν ἀσημαντότητα τοῦ ἰδικοῦ του βαπτίσματος καὶ τοὺς βεβαιώνει ὅτι δὲν ἔχει νὰ τοὺς προσφέρῃ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μεάνοιαν· διότι δὲν εἶπεν «Ὑδατι ἀφέσεως», ἀλλὰ «μετανοίας». Τότε παρουσιάζει καὶ τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ, ποῦ εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ ἀνέκφραστον δωρεάν. Διὰ νὰ μὴ ἀκούσετε, τοὺς λέγει, ὅτι ἔρχεται ἔπειτα ἀπὸ ἑμένα καὶ τὸν περιφρονήσετε, ἐπειδὴ ἦλθε μετέπειτα, ἐννοήσατε τὴν δύναμιν τῆς δωρεᾶς του. Θὰ ἀντιληφθῆτε

ὑστέρου παραγενομένου, μάθε αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς τὴν δύναμιν, καὶ εἴση σαφῶς, ὅτι οὐδὲν ἄξιον εἶρηκα, οὐδὲ μέγα, εἰπών, «Οὐκ εἰμι ἄξιος λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος».

Ὡστε ὅταν ἀκούσης, ὅτι «Ἰσχυρότερός μου ἔστι», μὴ νομί-
 5 σης κατὰ σύγκρισίν με τοῦτο εἰρηκέναι. Οὐδὲ γὰρ εἰς δούλους
 ἄξιός εἰμι τάττεσθαι ἐκείνου, οὐδὲ εἰς δούλους ἐσχάτους, οὐδὲ
 τὸ εὐτελὲς τῆς διακονίας ἀναδέξασθαι μέρος. Διὰ τοῦτο οὐχ
 ἀπλῶς εἶπε, Τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' «Οὐδὲ τὸν ἱμάντα». ὅπερ ἔσχα-
 τον πάντων ἐδόκει εἶναι. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης ταπεινοφροσύ-
 10 νης εἶναι τὰ εἰρημένα, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπό-
 δεῖξιν· «Ἐκεῖνος γὰρ ὑμᾶς», φησί, «βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁ-
 γίῳ καὶ πυρί».

Εἶδες πόση τοῦ Βαπτιστοῦ σοφία; Ὅταν γὰρ αὐτὸς κη-
 ρύττη, τὰ φοβερὰ πάντα λέγει, καὶ ἀγωνίαν ἀμβάλλοντα· ὅταν
 15 δὲ πρὸς ἐκεῖνον πέμπη, τὰ χρηστὰ καὶ ἀνακτήσασθαι ἱκανά. Οὐ
 γὰρ τὴν ἀξίνην, οὐδὲ τὸ δένδρον τὸν ἐκκοπτόμενον καὶ καιόμε-
 μενον καὶ εἰς πῦρ βαλλόμενον, οὔτε τὴν μέλλουσαν ὄργην εἰς μέ-
 σον ἄγει, ἀλλ' ἀμαρτημάτων ἄφεσιν καὶ τιμωρίας ἀναίρεσιν
 καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμόν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ υἰοθεσίαν
 20 καὶ ἀδελφότητα καὶ κληρονομίας κοινωνίαν καὶ Πνεύματος ἁ-
 γίου δαψιλῆ χορηγίαν. Ταῦτα γὰρ πάντα ἠνίξατο εἰπών· «Βαπτί-
 σει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»· καὶ αὐτῇ τῇ μεταφορᾷ τῆς λέξεως
 τὸ δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐμφαίνων· οὐ γὰρ εἶπε, Δώσει ὑμῖν
 Πνεῦμα ἅγιον, ἀλλά, «Βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»· καὶ
 25 τῇ ἐπεξηγήσει τοῦ πυρὸς πάλιν τὸ σφοδρὸν καὶ ἀκάθεκτον τῆς
 χάριτος ἐνδεικνύμενος.

5. Ἐννόησον γοῦν τίνας εἰκὸς ἦν γενέσθαι τοὺς ἀκούον-
 τας, λογιζομένους ὅτι κατὰ τοὺς προφήτας ἀθρόον ἔσονται, καὶ
 κατὰ τοὺς μεγάλους ἐκείνους. Διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ πυρὸς ἐμνη-
 30 μόνευσεν, ἵνα εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς τῆς μνήμης ἐκείνων ἀγάγη.
 Καὶ γὰρ ὅσαι σχεδὸν αὐτοῖς ὄψεις ἐφάνησαν, αἱ πλείους διὰ πυ-

τότε καλῶς, ὅτι δὲν εἶπα τίποτε ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν των, τίποτε ὑπερβολικόν, βεβαιῶνων ὅτι «Οὐκ εἰμί ἄξιος λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος».

Ἔσπε, ὅταν ἀκούσετε ὅτι ἰσχυρότερός μου ἔστι, μὴ νομίσετε ὅτι τὸν συγκρίνω μὲ τὸν ἑαυτόν μου. Δὲν εἶμαι ἄξιος οὔτε μὲ τοὺς δούλους του νὰ συγκαταλεχθῶ καὶ μάλιστα μὲ τοὺς κατωτέρους οὔτε καὶ τὸ ταπεινωτικώτερον ἔργον νὰ ἀναλάβω. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς “ὑποδήματα”, ἀλλὰ μῆτε τὸν ἱμάντα, πρᾶγμα ποῦ τὸ ἔβλεπεν ὡς τὸ τελευταῖον ὄλων. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι τὰ λεχθέντα προέρχονται ἀπὸ ταπεινοφροσύνην, προσκομίζει καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ πράγματα. Λέγει· «Ἐκεῖνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί».

Βλέπετε πόση εἶναι ἡ σοφία τοῦ βαπτιστοῦ; Ὅταν κηρύττη ὁ ἴδιος, ἀναφέρει ὅσα εἶναι φανερά καὶ προκαλοῦν ἀγωνίαν. Ὅταν ἀναφέρεται εἰς ἐκεῖνον, ὅσα εἶναι ἀγαθὰ καὶ ἡμποροῦν νὰ τοὺς ἐμψυχώσουν. Δὲν ἀναφέρει τὸ πελέκι, οὔτε τὸ δένδρον ποῦ τὸ κόπτουν καὶ τὸ ρίπτουν εἰς τὴν φωτιάν διὰ νὰ καῖ, οὔτε τὴν μελλοντικὴν ὀργήν. Ὅμιλεῖ διὰ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν κατάργησιν τῆς τιμωρίας, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἰοθεσίαν, τὴν ἀδελφότητα· διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν πλουσίαν χορηγίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἄφησε νὰ ἐννοηθοῦν, ὅταν εἶπε· «Βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ», καθιστῶν φανερόν τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος μὲ τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τῆς λέξεως. Διότι δὲν εἶπε θὰ σᾶς «δώση» τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ «Βαπτίσει (θὰ βυθίσῃ) ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Καὶ μὲ τὴν συμπλήρωσιν «καὶ πυρί» φανερώνει πάλιν τὴν ὀρμητικὴν καὶ ἀσυγκράτητον δύναμιν τῆς χάριτος.

5. Στοχάσου λοιπὸν εἰς ποίαν κατάστασιν ἦτο φυσικὸν νὰ εὔρεθοῦν οἱ ἄκροαταί, εἰς τὴν σκέψιν ὅτι θὰ ἐγίνοντο διὰ μιᾶς ὅμοιοι μὲ τοὺς προφήτας καὶ μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀνέφερε καὶ τὴν φωτιάν διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἐκείνων. Διότι ὅλοι σχεδὸν αἱ θετικαὶ ἐμφανίσεις ποῦ ἔγιναν εἰς αὐτούς, αἱ περισσότεραι εἶχαν τὴν

ρὸς ἐφάνησαν· οὕτω τῷ Μωϋσῇ διελέχθη ἐν τῇ βάρῃ ὁ Θεός· οὕτω τῷ δήμῳ παντὶ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ· οὕτω τῷ Ἰεζεκιήλ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Σκόπει δὲ πῶς καὶ διεγείρει τὸν ἀκροατὴν, πρό-
 5 τερον μὲν θεὸς ὁ μετὰ πάντα ἔμελλε γίνεσθαι. Ἔδει γὰρ σφα-
 γῆναι τὸν Ἀμνὸν καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἀφανισθῆναι καὶ καταλυ-
 θῆναι τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ταφὴν γενέσθαι καὶ τὴν ἀνάστασιν,
 καὶ τότε τὸν Πνεῦμα παραγενέσθαι. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν λέγει
 τέως· ἀλλὰ πρῶτον τὸ τελευταῖον, καὶ δι' ὃ πάντα ἐκεῖνα ἐγίνε-
 το, καὶ ὁ μάλιστα ἱκανὸν ἦν αὐτοῦ τὴν ἀξίαν κηρῦξαι· ἴν' ὅταν
 10 ἀκούσῃ ὁ ἀκροατὴς ὅτι Πνεῦμα λήψεται τοσοῦτον, ζητῆ πρὸς
 ἑαυτὸν, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ τοῦτο ἔσται, τῆς ἁμαρτίας οὕτω
 κρατούσης· ἵνα λαβὼν αὐτὸν μεμεριμνημένον, καὶ ἐμπαράσκειον
 πρὸς τὴν ἀκρόασιν, οὕτω τὸν περὶ τοῦ πάθους εἰσαγάγῃ λόγον,
 μηδενὸς λοιπὸν σκανδαλιζομένου τῇ προσδοκίᾳ τῆς τοιαύτης
 15 δωρεᾶς. Διὸ πάλιν ἐβόα λέγων· «Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴ-
 ρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». Οὐκ εἶπεν, Ὁ ἀφείς, ἀλλ' ὁ
 μείζωνος ἦν κηδεμονίας, «Ὁ αἴρων». Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον ἀφεί-
 ναι ἀπλῶς, καὶ αὐτὸν ἀναλαβεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀκινδύνου ἐγί-
 νετο, τὸ δὲ μετὰ θανάτου.

20 Καὶ πάλιν ἔλεγεν ὅτι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔστιν. Ἀλλ' οὐδὲ
 τοῦτο τρανῆν τοῖς ἀκούουσι τὴν ἀξίαν ἐδήλου. Οὐδὲ γὰρ ἤδε-
 σαν οὐδέπω γνήσιον αὐτὸν ἐννοεῖν Υἱόν· ἀπὸ δὲ τῆς τοσαύτης
 τοῦ Πνεύματος δόσεως καὶ κεῖνο συνίστατο. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ
 Πατὴρ πέμπων τὸν Ἰωάννην, τοῦτο αὐτῷ δεῖγμα πρῶτον τῆς
 25 τοῦ παραγενομένου δέδωκεν ἀξίας, εἰπὼν· «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ
 Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν
 Πνεύματι ἁγίῳ». Διὸ καὶ αὐτός φησιν· «Ἐγὼ ἐώρακα καὶ με-

1. Ἰω. 1, 29.

2. Εἶναι διάφορον τὸ νὰ συγχωρήσῃς τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ νὰ ἀνα-
 λάβῃς εἰς τοὺς ὤμους σου τὰς ἁμαρτίας των. Ἐχει καὶ τὸ πρῶτον τὸ τίμημά
 του ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἀκολουθεῖται ἀπὸ κάτι πολὺ βαρύτερον, τὴν συνέ-
 πειαν τοῦ θανάτου· «θανάτου δὲ σταυροῦ», παρατηρεῖ ὁ Παῦλος.

ὄψιν τῆς φωτιᾶς. Μὲ τὴν ὄψιν τῆς φωτιᾶς συνωμίλησεν ὁ Θεὸς μετὸν Μωϋσῆ εἰς τὴν βάτον· ἔτσι εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ πρὸς δλόκληρον τὸν λαόν· ἔτσι εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ καθισμένος ἐπάνω εἰς τὰ Χερουβίμ. Πρόσεξε δὲ πῶς διεγείρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, ἀναφέρων πρῶτον αὐτὸ ποῦ ἦτο νὰ γίνῃ ἔπειτα ἀπὸ ὄλα. Ἔπρεπε βέβαια νὰ θυσιασθῆ ὁ Ἄμνός, νὰ ἐξαλειφθῆ ἡ ἁμαρτία, νὰ καταλυθῆ ἡ ἔχθρα, νὰ γίνῃ ἡ ταφή καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ τότε νὰ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα. Χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀναφέρει ὡς πρῶτον τὸ τελευταῖον, χάριν τοῦ ὁποῖου ἐγίνοντο ὄλα καὶ ποῦ ἦτο τὸ καταλληλότερον νὰ διακηρύξῃ τὴν ἀξίαν του. Ἔτσι, ὅταν ἀκούσῃ ὁ ἀκροατὴς ὅτι θὰ λάβῃ τόσῃν ἀφθονίαν Πνεύματος, νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἑαυτόν του· πῶς θὰ συμβῆ τοῦτο, ἐνῶ εἶναι τόση ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ τὸν εὖρη προδιατεθειμένον καὶ παρασκευασμένον διὰ τὴν ἀκρόασιν, νὰ τοῦ ἐκθέσῃ τότε τὴν διδασκαλίαν διὰ τὸ πάθος, ὁπότε δὲν θὰ ἐσκανδαλίζετο κανεὶς πλέον μετὴν προσδοκίαν τῆς τόσης δωρεᾶς. Διὰ τοῦτο ἐξ ἄλλου ἔλεγεν· «Ἴδε ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»¹. Δὲν εἶπεν “Ὁ συγχωρήσας (ἀφεις)”, ἀλλὰ «ὁ ἀναλαμβάνων (ὁ αἴρων)», πράγμα ποῦ ἀποδεικνύει στενωτέρον ἐνδιαφέρον. Δὲν εἶναι ἴσα μεταξὺ των τὸ νὰ συγχωρήσῃ καὶ τὸ νὰ ἀναλάβῃ ἐπάνω του ὁ ἴδιος· τὸ ἓνα ἦτο ἀκίνδυνον, τὸ ἄλλο περιέκλειε τὴν συνέπειαν τοῦ θανάτου².

Ἔλεγεν ἀκόμη ὅτι ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ³. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἔκαμεν εἰς ὅσους ἤκουαν εὐκρινῆ τὴν ἀξίαν του. Δὲν ἐγνώριζαν ἀκόμη πῶς νὰ τὸν ἐννοήσουν ὡς γνήσιον Υἱὸν ἀλλὰ ἦτο καὶ τοῦτο συνάρτησις τῆς τόσον μεγάλης δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ, ὅταν ἔστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα τὸν Ἰωάννην, αὐτὸ τοῦ ἔδωσεν ὡς πρῶτον δεῖγμα τῆς ἀξίας ἐκείνου ποῦ ἦλθε. Τοῦ εἶπε· «Ἐφ’ ὃν ἄν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος λέγει· «Ἐγὼ ἐώρακα καὶ μεμαρ-

3. Ἰω. 1, 34.

4. Ἰω. 1, 33.

μαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὡς ἀπὸ τούτου κακείνου λοιπὸν σαφῶς συνισταμένου.

Εἶτα, ἐπειδὴ τὰ χρηστὰ εἶπε καὶ ἀνῆκε τὸν ἀκροατὴν καὶ χάλασε πάλιν ἐπισφίγγει, ὥστε μὴ γενέσθαι ῥάθυμον. Τοιοῦτον 5 γὰρ τὸ γένος τὸ Ἰουδαϊκόν· ὑπὸ τῶν χρηστῶν ἐχαυνοῦντο ῥαδίως, καὶ χεῖρους ἐγίνοντο. Διόπερ πάλιν ἐπάγει τὰ φοβερὰ λέγων· «Οὐ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ». Ἀνωτέρω μὲν γὰρ τὴν κόλασιν εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν κριτὴν δείκνυσι, καὶ τὴν τιμωρίαν ἀθάνατον εἰσάγει· «Κατακαύσει» γάρ, φησί, «τὸ ἄχυρον πυ- 10 ρὶ ἀσβέστῳ». Ὁρᾷς αὐτὸν τὸν τῶν πραγμάτων Κύριον, καὶ αὐτὸν ὄντα τὸν γεωργόν, καὶ τὸν Πατέρα ἀλλαγῶ ταῦτὸ λέγει· «Ὁ Πατήρ μου» γάρ, φησὶν, «ὁ γεωργός ἐστιν».

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «Ἀξίνη», ἵνα μὴ νομίσης πόνου δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα καὶ δυσδιάκριτον εἶναι, ἐξ ἑτέρου παραδεί- 15 γματος καὶ τὴν εὐκολίαν εἰσάγει, δεικνὺς πάντα αὐτοῦ τὸν κόσμον ὄντα· οὐ γὰρ ἂν τοὺς μὴ ἑαυτοῦ ἐκόλασε. Νῦν μὲν οὖν πάντα ἀναμέμικται· καὶ γὰρ φαίνεται διαλάμπων ὁ σίτος, ἀλλ' ὅμως μετὰ τῶν ἀχύρων κεῖται, ὡς ἐν ἄλωνι, οὐχ ὡς ἐν ἀποθήκῃ· τότε δὲ πολλὴ ἔσται ἡ διάκρισις.

20 Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τῇ γεένῃ διαπιστοῦντες; Καὶ γὰρ δύο τέθεικε, καὶ ὅτι βαπτίσει Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ὅτι κατακαύσει τοὺς ἀπειθοῦντας. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο πιστόν, καὶ τοῦτο πάντως. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐφεξῆς τὰς δύο προῤῥήσεις τέθεικεν, ἵνα ἀπὸ τῆς ἤδη γενομένης καὶ τῇ μηδέπω συμβᾶσαν πιστώσῃται.

25 Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ, πολλάκις μὲν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν ἐναντίων, δύο τιθεὶς προφητείας, καὶ τὴν μὲν ἐνταῦθα παρεχόμενος, τὴν δὲ ἐν τῷ μέλλοντι ὑπισχνούμενος· ἵνα ἀπὸ τῆς ἤδη γενομένης καὶ τῇ μηδέπω γενομένη πιστεύσωσιν οἱ φιλονει-

1. Ἰω. 1, 34.

2. Ἰω. 15, 1.

τύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹. Διότι ἀπὸ αὐτὸ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκεῖνο.

Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ ἀνέφερε τὰ εὐάρεστα καὶ ἐπροκάλεσεν εἰς τὸν ἀκροατὴν κάποιαν ἀνεσιν καὶ ἀνακούφισιν, τὸν καθιστᾷ πάλιν προσεκτικόν, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ράθυμος. Τέτοιοι ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι· εὐκόλως ἐχαυνώνοντο ἀπὸ τὰ εὐάρεστα καὶ ἐγίνοντο χειρότεροι· Διὰ τοῦτο ὑπενθυμίζει πάλιν τὰ φοβερὰ μὲ τοὺς λόγους· «Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ». Προηγούμενος εἶχεν ἀναφέρει τὴν τιμωρίαν. Τώρα καὶ τὸν κριτὴν παρυσιάζει καὶ τὴν τιμωρίαν χαρακτηρίζει ὡς ἀθάνατον. Λέγει· «Κατακαύσει γὰρ τὸ ἄχυρον πυρὶ ἀσβέστῳ». Βλέπετε ἐδῶ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον τῶν ὄντων, νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ γεωργὸς καὶ ὡς ἀποδίδῃ ἄλλοῦ τὸν ἴδιον χαρακτηρισμὸν εἰς τὸν πατέρα. Λέγει· «Ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστιν»².

Ἐπειδὴ εἶπε τὴν λέξιν ἀξίνη, διὰ νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀπαιτεῖ κόπον καὶ εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ διάκρισις, μὲ ἄλλο παράδειγμα εἰσάγει τὴν εὐκολίαν, ὑποδεικνύων ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀνήκει εἰς αὐτόν. Διότι δὲν θὰ ἐτιμωροῦσε καὶ ἰδικούς του. Τώρα λοιπὸν εἶναι ὅλα ἀναμειγμένα. Καὶ ἂν δὲν φαίνεται νὰ ξανθίζῃ ὁ σῖτος, ὑπάρχει ὅμως μέσα εἰς τὰ ἄχυρα, ὅπως μέσα εἰς ἁλώνι, ὄχι ὅπως μέσα εἰς τὴν ἀποθήκην· τότε ἢ διάκρισις θὰ εἶναι ἀναντίρρητος.

Ποῦ εἶναι τώρα ὅσοι δὲν πιστεύουν εἰς τὴν γέενναν; Ἄνεφερε δύο ἐνεργείας του· ὅτι θὰ βαπτίσῃ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅτι θὰ παραδώσῃ εἰς τὴν φωτιάν ὅσους ἀπειθοῦν. Ἄν εἶναι ἀξιοπίστευτον τὸ ἓνα, εἶναι ὅπωςδὴποτε καὶ τὸ ἄλλο. Διὰ τοῦτο ἐξέθεσε κατὰ σειράν τὰς δύο προφητείας· ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶχεν ἤδη πραγματοποιηθῆ, νὰ πιστοποιήσῃ καὶ ἐκείνην ποὺ ἐκκρεμοῦσεν ἀκόμη.

Καὶ ὁ Χριστὸς κάμνει τὸ ἴδιο εἰς πολλὰς περιπτώσεις· Συχνὰ διὰ τὰ ἴδια πράγματα ἢ καὶ διὰ τὰ ἀντίθετα, παραθέτει δύο προφητείας· τῆς μιᾶς τὴν ἐκπλήρωσιν δίδει τώρα, τῆς ἄλλης τὴν ὑπόσχεταί εἰς τὸ μέλλον. Ἔτσι ἀπὸ τὴν πραγματοποιημένην οἱ ἀντιρρητικώτεροι νὰ πιστεύσουν καὶ εἰς τὴν ἀ-

κότεροι. Καὶ γὰρ τοῖς δι' αὐτὸν ἀποδυομένοις τὰ ὄντα πάντα ἑκατονταπλασίονα ὑπέσχετο δώσειν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι, ἀπὸ τῶν ἤδη δοθέντων καὶ τὰ μέλλοντα ἀξιόπιστα καθιστάς. Ὁ δὲ καὶ Ἰωάννης ἐνταῦθα πε-
5 ποίηκε δύο θεῖς, ὅτι καὶ βαπτίσει Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ κατα-
καύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

6. Εἰ τοίνυν μὴ ἐβάπτισε Πνεύματι τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς βουλομένους, ἔχοις ἂν καὶ πε-
ρὶ ἐκείνων ἀμφιβάλλειν· εἰ δὲ τὸ μείζον καὶ δυσκολώτερον εἶ-
10 ναι δοκοῦν, καὶ πάντα ὑπερβαῖνον λόγον, καὶ γέγονε καὶ καθ' ἑκάστην γίνεται, πῶς τὸ εὐκόλον καὶ κατὰ λόγον γινόμενον οὐ φῆς εἶναι ἀληθές; Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι «Βαπτίσει ἐκ Πνεύμα-
τι ἁγίῳ καὶ πυρί», καὶ μεγάλη ἐντεῦθεν ὑπέσχετο ἀγαθὰ,
ἵνα μὴ ἀναπέσης τῶν προτέρων ἀπάντων ἀφεθείς, ἐπήγαγε
15 τὸ πτύον καὶ τὴν διὰ τούτου κρίσιν ἐμφαινομένην. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε φησίν, ἀρκεῖν τὸ βάπτισμα, εἰ φαῦλοι μετὰ ταῦτα γένοισθε· δεῖ γὰρ ἡμῖν καὶ ἀρετῆς καὶ πολλῆς τῆς φι-
λοσοφίας. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὴν χάριν καὶ τὸ λουτρὸν ἀπὸ τῆς ἀξίνης αὐτοὺς ὠθει· μετὰ δὲ τὴν χάριν ἀπὸ τοῦ πτύου καὶ τοῦ
20 πυρὸς τοῦ ἀσβέστου φοβεῖ· καὶ τῶν μὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν, ἀλλ' ἀπλῶς, «Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται», φησί, τοὺς ἀπίστους ἅπαντας κο-
λάζων· μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα διαίρεσιν τινα ἐργάζεται, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν πιστευσάντων ἀνάξιον ἔμελλον τῆς πίστεως ἐπιδεί-
25 κνυσθαι βίον.

Μηδεὶς τοίνυν γινέσθω ἄχυρον, μηδεὶς εὐρίπιστος ἔστω, μηδὲ ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις προκείσθω, πανταχοῦ ῥα-
δίως ὑπ' αὐτῶν ἀναρρίπιζόμενος. Ἄν μὲν γὰρ μείνης σῖτος, κἂν πειρασμὸς ἐπενεχθῆ, οὐδὲν πείσῃ δεινόν· καὶ γὰρ κατὰ τὴν
30 ἄλλω τῆς ἀμάξης οἱ τροχοὶ οἱ πριστηριοειδεῖς τὸν σῖτον οὐ δια-
τέμνουσιν· ἂν δὲ εἰς ἀχύρου μεταπέσης ἀσθένειαν, καὶ ἐνταῦθα

νεκπλήρωτον ἀκόμη. Διότι εἰς αὐτούς, πού πρὸς χάριν του ἀπεξενώθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά των, ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ἑκατονταπλάσια εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν¹ καὶ τὴν αἰωνιότητα εἰς τὴν μελλοντικὴν βασιλείαν· ἔτσι ἀπὸ ὅσα ἤδη ἐδόθησαν καθίσταται ἀξιόπιστα καὶ τὰ μελλοντικά. Τὸ ἴδιο κάμνει ἐδῶ καὶ ὁ Ἰωάννης μὲ τὰς δύο βεβαιώσεις του· ὅτι θὰ βαπτίση ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ὅτι θὰ κατακαύσῃ μὲ ἄσβεστον πῦρ.

6. Ἄν λοιπὸν δὲν ἐβάπτιζεν ἐν Πνεύματι τοὺς ἀποστόλους καὶ καθημερινὰ ὅλους ὅσοι ἐπιθυμοῦν, θὰ ἤμποροῦσες νὰ ἀμφιβάλλῃς καὶ διὰ τὰ ἄλλα. Ἄν ὅμως ἔχη ἤδη πραγματοποιηθῆ καὶ καθημερινὰ πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο πού, κατὰ τὴν γνώμην μας, εἶναι τὸ ἀνώτερον καὶ δυσκολώτερον καὶ ξεπερνᾷ κάθε λογικὴν, πῶς θὰ ἀρνηθῆς ὅτι εἶναι ἀληθινὸν αὐτὸ πού καὶ εὐκόλον εἶναι καὶ μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ λογικοῦ; Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι «Βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ» καὶ ὑπεσχέθη ἐν συνεχείᾳ μεγάλας δωρεάς, διὰ νὰ μὴ ἀδρανήσῃς, ἐπειδὴ σοῦ συνεχωρήθησαν ὅλα, ἀνέφερε καὶ τὸ λιχνιστήρι καὶ τὴν κρίσιν πού αὐτὸ ὑποδηλώνει. Μὴ νομίσετε, τοὺς λέγει, ὅτι ἀρκεῖ τὸ βάπτισμα, ἂν γίνετε φαῦλοι ἔπειτα ἀπὸ αὐτό. Ἔχετε ἀνάγκην ἀπὸ ἀρετὴν καὶ πολλὴν προσοχήν. Διὰ τοῦτο μὲ τὴν ἀξίην τοὺς ὠθεῖ εἰς τὴν χάριν καὶ τὸ λουτρόν, μετὰ τὴν χάριν ὅμως τοὺς φοβίζει ἀναφέρων τὸ λιχνιστήρι καὶ τὴν ἄσβεστον φωτιάν. Καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος δὲν κάμνει καμμίαν διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ λέγει· «Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται», περιλαμβάνων εἰς τὴν τιμωρίαν ὅλους τοὺς ἀπίστους. Μετὰ τὸ βάπτισμα ὅμως κάμνει κάποιαν διαίρεσιν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ ὅσους ἐπίστευσαν ἐπρόκειτο νὰ παρουσιάσουν ζωὴν ὄχι ἀξίαν τῆς πίστεως.

Κανεῖς λοιπὸν ἄς μὴ ἀποδειχθῆ ἄχυρον, ἄς μὴ γίνῃ παιχνίδι τοῦ ἀνέμου, καὶ ἄς μὴ παραδοθῆ εἰς τὰς κακὰς ἐπιθυμίας, διὰ νὰ τὸν μεταφέρουν πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ εὐκόλως. Ἄν μείνης σιτάρι, ἀκόμη καὶ ἂν σὲ προσβάλλῃ ὁ πειρασμός, δὲν θὰ πάθῃς κανένα κακόν. Διότι καὶ εἰς τὸ ἀλώνι οἱ πριονωτοὶ πυριτόλιθοι τῆς δουκάνης δὲν θρυμματίζουν τὸ σιτάρι. Ἄν ὅμως

ἀνήκεστα πείση κοπτόμενος ὑπὸ πάντων, καὶ ἐκεῖ τὴν ἀθάνατον ὑποστήσῃ κόλασιν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι πάντες καὶ πρὸ τῆς ἐκεῖ καμίνου τροφή τοῖς ἀλόγοις γίνονται ἐνταῦθα πάθεσιν, ὡσπερ τὸ ἄχυρον τοῖς ἀλόγοις ζώοις· καὶ ἐκεῖ πάλιν ὕλη καὶ τρο-
 5 φή τῷ πυρί. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν ἐξ εὐθείας ὅτι Αὐτὸς δικάσει τοῖς γινομένοις, οὐχ οὕτως ἐποίει εὐπαράδεκτον τὸν λόγον· τὸ δὲ ἀναμίξαι τὴν παραβολήν, καὶ διὰ ταύτης κατασκευάσαι τὸ πᾶν, μᾶλλον ἔπειθε καὶ μετὰ πλείονος παραμυθίας ἐφείλκελο τὸν ἀκροατὴν. Διὸ καὶ τὰ πλείονα οὕτως αὐτοῖς αὐτὸς διαλέ-
 10 γεται, ἄλωνα καὶ ἀμητὸν καὶ ἀμπελῶνα καὶ ληνὸν καὶ ἄρουραν καὶ σαγήνην καὶ ἀλείαν, καὶ πάντα τὰ συνήθη καὶ ἐν οἷς ἐστρέφοντο, τοῖς λόγοις μιγνύς τοῖς αὐτοῦ. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Βαπτιστῆς ἐνταῦθα πεποίηκε, καὶ ἀπόδειξιν μεγίστην παρέσχέτο τῶν εἰρημένων, τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν. Ὁ γὰρ τοσαῦτα δυ-
 15 νάμενος, ὡς καὶ ἁμαρτήματα ἀφεῖναι, καὶ Πνεῦμα δοῦναι, καὶ ταῦτα πολλῶ μᾶλλον δυνήσεται, φησίν. Εἶδες πῶς ἤδη τὸ μυστήριον ἀκολούθως προκατεβάλλετο τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως;

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οὐκ εἶπε τὰ εὐθέως ἐσόμενα παρ' αὐτοῦ σημεῖα καὶ τέρατα;

Ὅτι τοῦτο μείζον ἀπάντων ἦν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα ἐγίνετο. Τὸ γὰρ κεφάλαιον θείας, πάντα περιέλαβε· θανάτου λύσιν, ἁμαρτημάτων ἀναίρεσιν, κατάρας ἀφανισμόν, τῶν χρονίων πολέμων ἀπαλλαγὴν, τὴν εἰς τὸν παράδεισον εἴσοδον, τὴν
 25 εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, τὴν μετὰ ἀγγέλων πολιτείαν, τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κοινωνίαν· καὶ γὰρ οὗτος ἀρράβων ἐκείνων ἐστίν. Εἰπὼν τοίνυν τοῦτο, εἶπε καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, καὶ τὴν τῶν ἐνταῦθα σημείων ἀπόδειξιν, καὶ τὴν τῆς βασιλείας κοινωνίαν, καὶ τὰ ἀγαθά. «Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς

εὐρεθῆς νὰ ἔχῃς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀχύρου, καὶ ἐδῶ θὰ σὲ κτυποῦν ὅλοι καὶ ἐκεῖ θὰ ὑποστῆς τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, προτοῦ ριφθοῦν εἰς τὸ καμίνι ἐκεῖνο, γίνονται καὶ ἐδῶ τροφή τῶν ἀλόγων παθῶν, ὅπως τὸ ἄχυρον τροφή τῶν ἀλόγων ζώων. Ἐκεῖ πάλι γίνονται ὑλικὸν καὶ τροφή τῆς φωτιᾶς. Τὸ νὰ εἴπῃ κατ' εὐθείαν ὅτι Αὐτὸς θὰ δικάσῃ διὰ τὰς πράξεις, δὲν θὰ ἔκαμε καὶ τόσον εὐκόλα παραδεκτὸν τὸν λόγον. Τὸ νὰ ἀναμείξῃ ὅμως τὴν παραβολὴν καὶ νὰ στηρίξῃ εἰς αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν λόγον τοῦ ἐδημιουργοῦσε περισσοτέραν πειθῶ καὶ προσεῖλκε τὸν ἀκροατὴν περισσότερον ἐγκαρδιωμένον. Διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ὁ ἴδιος μὲ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ἀπευθύνεται πρὸς αὐτούς. Ἀναμειγνύει εἰς τοὺς λόγους τοῦ τὰς λέξεις ἀλώνι, θερισμός, ἀμπέλι, πατητήρι, χωράφι, δίχτυ, ψάρεμα, πράγματα ποὺ συνηθισμένα τοὺς ἀπασχολοῦσαν. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ἐδῶ ὁ βαπτιστῆς καὶ ὡς μεγίστην ἀπόδειξιν τῶν λόγων τοῦ ἐπαρουσίασε τὴν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος. Αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιτελέσῃ τόσα μεγάλα, νὰ συγχωρήσῃ ἁμαρτίας, νὰ χορηγήσῃ τὸ Πνεῦμα, θὰ ἠμπορέσῃ πολὺ περισσότερον, τοὺς λέγει, νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ καὶ αὐτά. Εἶδες πῶς ἀμέσως εἰς τὴν συνέχειαν ἔκαμε τὴν πρώτην καταβολὴν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως;

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, ἀντιλέγει, δὲν ἀνέφερε τὰ τέρατα καὶ σημεῖα ποὺ θὰ ἐπραγματοποιούσεν ἀμέσως;

Διότι τοῦτο ἦτο τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα καὶ διὰ τοῦτο ἔγιναν ὅλα τὰ ἄλλα. Ἀφοῦ ἔβαλε τὸ στεφάνωμα, τὰ περιέλαβεν ὅλα, τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου, τὴν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν ἐξάλειψιν τῆς κατάρας, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς ἀτελειώτους πολέμους, τὴν εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον, τὴν ἄνοδον εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν συμβίωσιν μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ. Αὐτὰ ἐδῶ εἶναι ἡ ἐγγύησις ἐκείνων. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε τοῦτο, ἀνέφερε καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων καὶ τὰ θαύματά του εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν βασιλείαν του καὶ τὰ ἀγαθὰ, « Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ

οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Πάντα γὰρ ταῦτα δι' ἐκείνου τοῦ χαρίσματος ἡμῖν παρέσχετο. Περιττὸν τοίνυν ἦν περὶ τῶν σημείων εἰπεῖν τῶν εὐθέως ἐκβησομένων καὶ τῇ ὄψει κρινομένων· ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων ἔδει διαλεχθῆναι, 5 ὧν ἀμφέβαλλον· οἷον ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν, ὅτι ὑπερέχων τοῦ Ἰωάννου ἀσυγκρίτως, ὅτι αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅτι δίκην ἀπαιτήσκει τῶν πεπραγμένων, ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἐκεῖ τὴν ἀξίαν ἕκαστος ὑποστήσεται τιμωρίαν. Ταῦτα γὰρ ὄψει παραστήσαι τέως οὐκ ἦν.

10 7. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, πολλῇ τῇ σπουδῇ χρώμεθα, ἕως ἂν ὦμεν ἐν τῇ ἄλωνι· καὶ γὰρ ἕξεστιν ἐνταῦθα οὔσι καὶ ἐξ ἀχύρου μεταβαλέσθαι εἰς σῖτον, ὥσπερ οὖν καὶ ἀπὸ σίτου πολλοὶ γεγόνασιν ἄχυρον. Μὴ τοίνυν ἀναπέσωμεν, μηδὲ ἀνέμω παντὶ περιφερώμεθα, μηδὲ τῶν ἀδελφῶν ἀποσχιζώμεθα τῶν ἡμετέρων, 15 κἂν μικροὶ δοκῶσιν εἶναι καὶ εὐτελεῖς· ἐπεὶ καὶ ὁ σῖτος τοῦ ἀχύρου κατὰ μὲν τὸ μέτρον ἐλάττων, κατὰ δὲ τὴν φύσιν βελτίων. Μὴ δὴ τὰς ἕξωθεν φαντασίας ἴδης· τῷ πυρὶ γάρ εἰσι παρεσκευασμένοι· ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν ταπεινότητα, τὴν στερῶν ταύτην καὶ ἀδιάλυτον, καὶ τμηθῆναι μὴ δυναμένην, μηδὲ ὑπὸ τοῦ πυ- 20 ρὸς καιομένην. Διὰ γὰρ τούτους καὶ τῷ ἀχύρῳ μακροθυμεῖ, ἵνα ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς ὀμιλίας βελτίους γένωνται. Διὰ τοῦτο οὐπω κρίσις, ἵνα κοινῇ πάντες στεφανωθῶμεν, ἵνα ἀπὸ πονηρίας πολλοὶ μεταβληθῶσιν εἰς ἀρετὴν. Φρίξωμεν τοίνυν, τῆς παραβολῆς ταύτης ἀκούοντες. Καὶ γὰρ ἄσβεστόν ἐστιν ἐκεῖνο τὸ πῦρ.

25 Καὶ πῶς, φησίν, ἄσβεστον;

Οὐχ ὄρας τουτονὶ τὸν ἥλιον καιόμενον αἰεὶ, καὶ μηδέποτε

1. Α' Κορ. 2, 9.

2. Ὅραμα θεῖον, εὐλογημένη κατάληξις τῶν ἐλπίδων τοῦ γεωργοῦ ἐνα ἄλωνι, ὅπου πυργοῦται ἡ θυμωνιά τῶν χρυσῶν, μεστῶν σταχύων. Ἄλλὰ καὶ τί τρόμος διὰ τὸ ἄχυρον εἰς τὸ πνευματικὸν ἄλωνι, πούζωγραφίζει ὁ δεινὸς ρήτωρ, καὶ ἐννοεῖ τὸν κόσμον αὐτόν, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀλωνίζει-

ἀνέβη»¹. Ὅλα αὐτὰ μᾶς ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν παραχώρησιν ἐκείνην. Ἦτο λοιπὸν περιττὸν νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὰ σημεῖα ποὺ θὰ ἐπραγματοποιοῦντο ἀμέσως καὶ ποὺ διαπιστώνονται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν. Ἐπρεπε νὰ ὁμιλήσῃ δι' ἐκείνα διὰ τὰ ὁποῖα ἐχωροῦσεν ἀμφιβολία. Ὅτι π.χ. εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅτι ξεπερνᾷ ἀσυγκρίτως τὸν Ἰωάννην, ὅτι σηκώνει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅτι θὰ ζητήσῃ λόγον διὰ τὰς πράξεις μας· ἀκόμη ὅτι δὲν περιορίζεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἢ τὴν τύχη μας ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν ποὺ τοῦ ἀξίζει θὰ τὴν λάβῃ καθένας ἐκεῖ. Αὐτὰ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ τὰ ἀντιληφθοῦμεν μὲ τὴν αἴσθησιν δὲν ἦτο δυνατὸν.

7. Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτά, ἄς δείξωμεν πολλὴν προθυμίαν, ὅσον εὐρισκόμεθα μέσα εἰς τὸ ἄλῳνι². Εἶναι δυνατὸν ὅσον εὐρισκόμεθα ἐκεῖ μέσα νὰ μεταβληθῶμεν ἀπὸ ἄχυρον εἰς σιτάρι, ὅπως ἐξ ἄλλου πολλοὶ ἀπὸ σιτάρι ἔγιναν ἄχυρον. Ἄς μὴ ἀναπαυθοῦμεν λοιπὸν καὶ ἄς μὴ παρασυρῶμεθα ἀπὸ κάθε ἄνεμον· ἄς μὴ χωριζόμεθα ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας, ὅσον μικροὶ καὶ ὅσον ἀσήμαντοι καὶ ἂν φαίνωνται. Διότι καὶ τὸ σιτάρι εἶναι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸ ἄχυρον κατὰ τὸν ὄγκον, καλύτερον ὅμως κατὰ τὴν ποιότητα. Μὴ προσέξῃς λοιπὸν τὰς ἐξωτερικὰς λαμπρότητας· εἶναι προωρισμένοι διὰ τὴν φωτιάν· πρόσεξε τὴν ταπείνωσιν ποὺ ζητεῖ ὁ Θεός, τὴν στερεάν καὶ ἀδιάλυτον, ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ κοπῆ οὔτε καίεται ἀπὸ τὴν φωτιάν. Ἐξ αἰτίας τῶν ταπεινῶν μακροθυμεῖ καὶ διὰ τὰ ἄχυρα· ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μὲ αὐτοὺς νὰ γίνουν καλύτεροι. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγινεν ἀκόμη ἡ κρίσις. Διὰ νὰ στεφανωθοῦμεν ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ, διὰ νὰ περάσουν πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῆς κακίας εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἀρετῆς. Ἄς φρίξωμεν λοιπὸν ἀκούοντες τὴν παραβολὴν αὐτὴν. Εἶναι ἄσβεστον ἐκεῖνο τὸ πῦρ.

Καὶ πῶς αὐτό; λέγει.

Δὲν βλέπεις αὐτὸν τὸν ἥλιον ποὺ πάντοτε καίεται καὶ πο-

ται κυριολεκτικὰ, διὰ νὰ φανῆ ὅ,τι ἔγινε διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας του.

σβεννύμενον; οὐκ εἶδες τὴν βάτον καιομένην, καὶ μὴ κατακαιομένην;

Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὸς βούλει διαφυγεῖν τὴν φλόγα, τὴν ἐλεημοσύνην προαπόθου, καὶ οὕτως οὐδὲ πείραν λήψη τοῦ πυρὸς ἐ-
 5 κείνου. Ἄν μὲν γὰρ ἐνταῦθα πιστεύσης τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ ὄψει τὴν κάμινον ταύτην, ἀπελθὼν ἐκεῖσε· ἐὰν δὲ ἀπιστήσης αὐτῇ νῦν, ἐκεῖ διὰ τῆς πείρας εἶση καλῶς, ὅτι οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατόν. Καὶ γὰρ ἀπαραίτητος ἡ κόλασις τοῖς οὐκ ὀρθὸν ἐπιδεδειγμένοις βίον. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι μόνον ἐπεὶ καὶ
 10 δαίμονες φρίττουσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ οὕτω τιμωρηθήσονται. Διὸ πολλῆς ἡμῖν τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἡμᾶς συνεχῶς συνάγομεν, οὐχ ἵνα εἰσέλθητε μόνον, ἀλλ' ἵνα τι καὶ καρπώσησθε τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς· ἐὰν δὲ παραγίνησθε μὲν αἰεὶ, μηδὲν δὲ ἐντεῦθεν καρπούμενοι ἀναχωρή-
 15 τε, οὐδὲν τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου καὶ προσεδρείας ἔσται τι πλεόν. Εἰ γὰρ παιδιά πρὸς διδασκάλους πέμποντες, ἂν ἴδωμεν ἐκεῖθεν μηδὲν καρπούμενα, σφοδροὶ κατήγοροι τῶν διδασκάλων γινόμεθα, καὶ πρὸς ἑτέρους αὐτὰ μεθίσταμεν πολλάκις, τίνα ἔξομεν ἀπολογίαν, μηδὲ ὄσσην ἐν τοῖς γηίνοις τούτοις, τοσαύτην τῇ
 20 ἀρετῇ παρέχοντες τὴν σπουδὴν, ἀλλὰ κενὰς αἰεὶ τὰς δέλτους οἴκαδε φέροντες; Καίτοι καὶ πλείους καὶ μείζους ἐνταῦθα οἱ διδάσκαλοι. Καὶ γὰρ προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ πατριάρχας καὶ δικαίους ἅπαντας καθ' ἑκάστην ὑμῖν ἐφιστῶμεν ἐκκλησίαν διδασκάλους. Καὶ οὐδὲ οὕτω γίνεται τι πλεόν· ἀλλὰ ἂν δύο
 25 ψαλμοὺς ἢ τρεῖς ὑπηγήσαντες, καὶ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ποιούμενοι διαλυθῆτε, νομίζετε ἀρκεῖν τοῦτο εἰς σωτηρίαν ὑμῖν. Οὐκ ἠκούσατε τοῦ προφήτου λέγοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου ὅτι «Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾶ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ»;

τὲ δὲν σβήνει; Δὲν ἤκουσες διὰ τὴν βάτον ποῦ ἐφλογίζετο χωρὶς νὰ καίεται;

Ἄν θέλης καὶ σὺ λοιπὸν νὰ διαφύγῃς τὴν φλόγα, προαποθήκευσε τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ἔτσι μήτε ποῦ θὰ δοκιμάσῃς κἂν τὴν φωτιὰν ἐκείνην. Ἄν πιστεύσῃς ἐδῶ τοὺς λόγους αὐτούς, οὔτε κἂν θὰ ἀντικρύσῃς τὸ καμίνι αὐτό, ὅταν φθάσῃς ἐκεῖ. Ἐὰν ὅμως ἀπιστήσῃς τώρα εἰς αὐτό, ἐκεῖ θὰ μάθῃς καλῶς μὲ προσωπικὴν πείραν, ὅποτε δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ διαφύγῃς. Εἶναι ἀπαραίτητος ἡ τιμωρία ὅσων δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν βίον ὀρθόν. Οὔτε ἀρκεῖ νὰ πιστεύσῃς μόνον. Διότι καὶ οἱ δαίμονες φρίττουν ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεόν, παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως θὰ τιμωρηθοῦν. Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν ἐπιμέλειαν, ἐφ' ὅσον εἴμεθα εἰς τὴν ζωὴν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ σᾶς συναθροίζομεν συνεχῶς ἐδῶ, ὄχι διὰ νὰ εἰσέλθετε μόνον εἰς τὸν ναὸν ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ὠφεληθῆτε κάπως ἀπὸ τὴν παραμονὴν σας ἐδῶ. Ἄν ὅμως κάθε φορὰν ἔρχεσθε καὶ φεύγετε, χωρὶς νὰ κερδίζετε κάτι, δὲν θὰ ἀπομείνη τίποτε εἰς σᾶς πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλῆν εἴσοδον καὶ παραμονὴν σας ἐδῶ. Γινόμεθα σφοδρὰ κατήγοροι τῶν διδασκάλων τῶν παιδιῶν μας καὶ συχνὰ τὰ στέλλομεν εἰς ἄλλους, ἂν διαπιστώσωμεν ὅτι δὲν ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ αὐτούς. Ἄν τώρα δὲν δείξωμεν τόσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀρετὴν ὅσον εἰς αὐτὰ τὰ γήινα ἀλλὰ μεταφέρωμεν ἄδεια πάντοτε τὰ τετράδια μας εἰς τὸ σπῆτι, ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία μας; Καὶ ὅμως εἶναι περισσότεροι καὶ μεγαλύτεροι οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς. Εἶναι οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, οἱ πατριάρχαι, οἱ δίκαιοι ὅλοι, ποῦ τοὺς ὀρίζομεν διδασκάλους πρὸς χάριν σας εἰς κάθε συνάθροισιν. Καὶ ἔτσι ὅμως κανένα κέρδος. Ἀλλὰ ἂν σιγοψάλλετε δύο ἢ τρεῖς ψαλμούς, καὶ εἰπῆτε ἐπιπόλαια καὶ ἐν βίᾳ τὰς συνηθισμένας προσευχάς σας καὶ ἔπειτα διαλυθῆτε, νομίζετε ὅτι εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ διὰ τὴν σωτηρίαν σας; Δὲν ἠκούσατε τὸν προφήτην ἢ μᾶλλον τὸν Θεὸν νὰ λέγῃ διὰ στόματος τοῦ προφήτου; «Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ»¹.

Ἴν' οὖν τοῦτο μὴ γένηται καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἐξάλειψον τὰ γράμ-
 ματα, μᾶλλον δὲ τὰ χαράγματα, ἅπερ ὁ διάβολος ἐνετύπωσε
 σου τῇ ψυχῇ, καὶ φέρε μοι καρδίαν βιωτικῶν ἀπηλλαγμένην
 θορύβων, ἵνα μετὰ ἀδείας ἂ βούλομαι ἐγγράψω. Ὡς νῦν γε οὐ-
 5 δὲν ἕτερόν ἐστι γινώσκειν, ἢ τὰ ἐκείνου γράμματα, ἄρπαγὰς,
 πλεονεξίας, φθόνον, βασκανίαν. Διὰ δὴ τοῦτο, ὅταν τὰς δέλτους
 λάβω τὰς ὑμετέρας, οὐδὲ ἀναγνῶναι δύναμαι. Οὐ γὰρ εὐρίσκω
 τὰ γράμματα, ἅπερ ἡμεῖς κατὰ Κυριακὴν ἐγγράφοντες ὑμῖν
 ἀφίεμεν· ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων, ἄσημα καὶ διεστραμμένα.
 10 Εἶτα, ὅταν ἐξαλείψαντες αὐτὰ γράψωμεν τὰ ἀπὸ τοῦ Πνεύ-
 ματος, ἀπελθόντες ὑμεῖς, καὶ ταῖς διαβολικαῖς ἐνεργείαις δόν-
 τες τὰς καρδίας ὑμῶν, παρέχετε ἐκείνῳ πάλιν τὰ ἑαυτοῦ ἀντ-
 εγγράφειν ὑμῖν. Τί οὖν ἔσται τούτων τὸ πέρασ, κἂν ἐγὼ μὴ
 λέξω, τὸ ἐκάστου συνειδὸς οἶδεν. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ παύσομαι τὸ
 15 ἑμαυτοῦ ποιῶν, καὶ τὰ ὀρθὰ γράμματα ἐγγράφων. Εἰ δὲ ὑμεῖς
 λυμαίνεσθε ἡμῶν τὴν σπουδὴν, ἡμῖν μὲν ὁ μισθὸς ἀκίνητος,
 ὑμῖν δὲ οὐ μικρὸς ὁ κίνδυνος. Ἀλλ' οὐδὲν βούλομαι φορτικὸν
 εἰπεῖν.

8. Ἀλλὰ δέομαι πάλιν καὶ παρακαλῶ, κἂν τῶν παίδων τῶν
 20 μικρῶν μιμήσασθε τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι
 πρῶτον μὲν τὸν τύπον μανθάνουσι τῶν στοιχείων· ἔπειτα διε-
 στραμμένα αὐτὰ διαγινώσκειν μελετῶσι· καὶ τότε καὶ ἐπὶ τῇ
 τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ βαδίζουσι τῇ ἐξ ἐκείνων.

Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· διελόμενοι τὴν ἀρετὴν, μαν-
 25 θάνωμεν πρότερον τὸ μὴ ὀμνύναι, μηδὲ ἐπιорκεῖν, μηδὲ κα-
 κηγορεῖν· εἶτα, ἐπ' ἄλλον στίχον ἔλθόντες, τὸ μὴ βασκαίνειν,
 μηδὲ σωματίων ἐρᾶν, μὴ γαστρίζεσθαι, μὴ μεθύσκεσθαι, μὴ
 ὤμοι, μὴ νωθεῖς, ἵνα ἀπὸ τούτων πάλιν εἰς τὰ πνευματικὰ
 μεταβάντες, μελετῶμεν ἐγκράτειαν καὶ γαστρὸς ὑπεροψίαν, σω-

Διὰ νὰ μὴ ἐφαρμοσθῆ τοῦτο καὶ εἰς σᾶς, σβήσατε τὰ γράμματα καὶ τὰ χαράγματα, ποὺ ὁ διάβολος ἐχάραξεν εἰς τὴν ψυχὴν σας. Φέρε μου τὴν καρδίαν σου ἀπηλλαγμένην ἀπὸ βιοτικoὺς θορύβους, διὰ νὰ ἀποτυπώσω εἰς αὐτὴν ἐλεύθερα ὅ,τι ἐπιθυμῶ. Διότι τῶρα τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπορεῖτε νὰ διαβάσειε παρὰ τὰ γράμματα ἐκείνου, ἀρπαγᾶς, πλεονεξίας, φθόνον, βασκανίαν. Διὰ τοῦτο ὅταν λάβω εἰς τὰς χεῖρας μου τὰ φύλλα τῆς ψυχῆς σας, δὲν ἠμπορῶ μήτε νὰ διαβάσω. Δὲν εὐρίσκω τὰ γράμματα, ποὺ κάθε Κυριακὴν ἐγγράφω εἰς αὐτὰ παρὰ ἄλλα ἀντ' ἄλλων, πράγματα χωρὶς νόημα καὶ διαστρεβλωμένα. Καὶ ἔπειτα, ὅταν τὰ σβήσωμεν αὐτὰ καὶ ἐγγράψωμεν ὅσα ὑποδεικνύει τὸ Πνεῦμα, σεῖς φεύγετε καὶ ἀφοῦ ἀνοίξετε τὴν καρδίαν σας εἰς τὰς διαβολικὰς ἐπιδράσεις, δίδετε τὸ δικαίωμα εἰς ἐκεῖνον νὰ γράψῃ πάλιν εἰς αὐτὴν τὰ ἰδικὰ του. Ποῖον εἶναι τὸ τέλος ὅλων αὐτῶν, ἡ συνείδησις καθενὸς γνωρίζει καὶ ἂν τὸ ἀποσιωπήσω ἐγώ. Ἐγὼ δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπιτελῶ τὸ ἔργον μου καὶ νὰ γράφω ὅσα ὀρθὰ πρέπει. Ἄν σεῖς ἀχρηστεύετε τὸ ἐνδιαφέρον μου, ὁ ἰδικὸς μου μισθὸς μένει ὁ αὐτός, καὶ ὁ ἰδικὸς σας κίνδυνος δὲν ἐλαττώνεται. Δὲν ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ σᾶς ἐνοχλήσω περισσότερο.

8. Σᾶς ἱκετεύω πάλιν καὶ σᾶς παρακαλῶ, τῶν παιδιῶν τοῦλάχιστον τῶν μικρῶν μιμηθῆτε τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς αὐτά. Διότι καὶ ἐκεῖνα μανθάνουν κατὰ πρῶτον τὸν τύπον τῶν στοιχείων· ἔπειτα συνδυάζουν νὰ τὰ διακρίνουν ἀνάκατα καὶ τότε ἀπὸ αὐτὰ προχωροῦν καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἔτσι ἅς πράξωμεν καὶ ἡμεῖς. Ἄς χωρίσωμεν τὴν ἀρετὴν εἰς μέρη καὶ ἅς ἀποφασίσωμεν πρῶτον νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα, οὔτε νὰ ἐπιγοργοῦμεν, οὔτε νὰ κακολογοῦμεν. Ἐπειτα ἅς περάσωμεν εἰς ἄλλην σειρὰν καὶ ἅς μὴ φθονοῦμεν, ἅς μὴ προσκολλώμεθα εἰς τὸ σῶμα, ἅς μὴ ὑποδουλωνώμεθα εἰς τὰ φαγητά, ἅς μὴ μεθοῦμεν, ἅς μὴ γινώμεθα σκληροὶ καὶ ἀδιάφοροι. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ πάλιν ἀφοῦ μεταφερθοῦμεν εἰς τὰ πνευματικά, νὰ σπουδάζωμεν τὴν ἐγκράτειαν, τὴν περιφρόνησιν τῶν φαγητῶν, τὴν

φροσύνην, δικαιοσύνην, τὸ δόξης εἶναι κρείττους, καὶ ἐπιει-
 κείς, καὶ τῇ διανοίᾳ συντετριμμένους, καὶ συτάπτωμεν ταῦτα
 ἀλλήλοις, καὶ ἐγγράφωμεν ἡμῶν τῇ ψυχῇ. Καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς
 οἰκίας, ἐπὶ τῶν φίλων, ἐπὶ τῆς γυναικός, ἐπὶ τῶν παίδων γυ-
 5 μνάζωμεν ἅπαντα.

Καὶ τέως ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχόμεθα τῶν εὐκολωτέρων·
 οἶον, ἀπὸ τοῦ μὴ ὀμνύναι· καὶ τοῦτο συνεχῶς μελετῶμεν τὸ στοι-
 χεῖον ἐπὶ τῆς οἰκίας. Καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ οἱ ἐμποδίζοντες οἴκοι
 τῇ μελέτῃ ταύτῃ· καὶ γὰρ οἰκέτης παροξύνει, καὶ γυνὴ λυποῦσα
 10 εἰς ὄργην ἐμβάλλει, καὶ παιδίον ἀμαθαῖνον καὶ ἀτακτοῦν εἰς
 ἀπειλήν καὶ ὄρκον ἐξάγει. Ἄν τοίνυν ἐπὶ τῆς οἰκίας συνεχῶς
 ὑπὸ τούτων παρακνιζόμενος κατορθώσης τὸ μὴ παρασύρεσθαι
 εἰς ὄρκους, εὐκόλως καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς δυνήσῃ μεῖναι ἀνάλω-
 τος. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ μὴ ὑβρίζειν κατορθώσεις, μήτε τὴν γυ-
 15 ναῖκα ὑβρίζων, μήτε τὸν οἰκέτην, μήτε τὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἕτε-
 ρόν τινα. Καὶ γὰρ γυνὴ πολλάκις ἐπαινοῦσα τὸν δεῖνα, καὶ τα-
 λανίζουσα ἑαυτήν, ἐξάπτει εἰς τὸ κακῶς ἐκείνον εἰπεῖν. Ἄλλὰ
 σὺ μὴ ἀναγκασθῆς κατηγορῆσαι τὸν ἐπαινούμενον, ἀλλὰ φέρε
 πάντα γενναίως· κἂν τοὺς οἰκέτας ἑτέρους ἐπαινοῦντας δεσπό-
 20 τας ἴδῃς, μὴ παραχθῆς, ἀλλὰ στήθι γενναίως. Ἄγὼν ἔστω καὶ
 παλαιόστρα ἀρετῆς ἢ οἰκία, ἵνα ἐκεῖ καλῶς γυμνασάμενος, μετὰ
 πολλῆς τῆς ἐπιστήμης τοῖς ἐν ἀγορᾷ προσβάλλῃς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ
 τῆς κενοδοξίας ποίει. Ἄν γὰρ μελετήσης μὴ κενοδοξεῖν ἐπὶ τῆς
 γυναικός καὶ τῶν οἰκετῶν, ἐπ' οὐδενὸς λοιπὸν ἑτέρου ραδίως
 25 ἀλώσῃ τούτῳ τῷ πάθει. Πανταχοῦ μὲν γὰρ τὸ νόσημα τοῦτο χα-
 λεπὸν καὶ τυραννικόν, μάλιστα δέ ὅταν γυνὴ παρῇ. Ἄν τοίνυν
 ἐκεῖ καταλύσωμεν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ραδίως αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς
 ἄλλοις περιεσόμεθα.

Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ παθῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο, ποιῶμεν, ἐπὶ

σωφροσύνην, τὴν δικαιοσύνην, νὰ γινώμεθα ἀδιάφοροι διὰ τὴν δόξαν, γεμᾶτοι ἀπὸ καλωσύνην καὶ συντριβὴν ψυχῆς· ἄς τὰ συνδυάσωμεν αὐτὰ μεταξύ των καὶ ἄς τὰ ἀποτυπώσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν μας. Ἄς ἀσκηθοῦμεν εἰς ὅλα αὐτὰ μέσα εἰς τὸ σπίτι, εἰς τὰς σχέσεις μὲ τοὺς φίλους μας, τὴν γυναῖκα, τὰ παιδιὰ.

Ἄς ἀρχίσωμεν τώρα ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ εὐκολώτερα· ἀπὸ τὴν ἄσκησιν τοῦ ὄρκου, λόγου χάριν. Ἄς μελετοῦμεν συνεχῶς μέσα εἰς τὸ σπίτι μας τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ πνευματικοῦ ἀλφαβήτου. Εἶναι πολλοὶ εἰς τὸ σπίτι ποὺ ἐμποδίζουν τὴν μελέτην αὐτήν· μᾶς ἐρεθίζει ὁ ὑπηρέτης, μᾶς στενοχωρεῖ καὶ μᾶς θυμώνει ἡ γυναῖκα μας, τὸ παιδί μας ποὺ ἀμελεῖ καὶ ἀτακτεῖ μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ ἀπειλήσωμεν καὶ νὰ ὀρκισθοῦμεν. Ἄν λοιπὸν μέσα εἰς τὸ σπίτι σου κατορθώσης νὰ μὴ παρασυρθῆς εἰς ὄρκον, παρὰ τὰς συνεχεῖς ἀφορμὰς ὄλων αὐτῶν, θὰ ἠμπορέσης εὐκόλως νὰ μείνης ἀκλόνητος καὶ εἰς τὴν ἀγοράν. Θὰ κατορθώσης ἀκόμη καὶ νὰ μὴ ὑβρίζης, ἂν δὲν ὑβρίζης οὔτε τὴν σύζυγόν σου, οὔτε τὸν ὑπηρέτην σου, οὔτε κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς σπιτικούς σου. Συχνὰ ἡ σύζυγος παρασύρει τὸν ἄνδρα εἰς τὸ νὰ κακολογήσῃ κάποιον ποὺ ἐκείνη ἐπαινεῖ κακοτυγχίζοντας τὸν ἑαυτὸν της. Σὺ μὴ φθάσης εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κατηγορήσης ἐκεῖνον ποὺ αὐτὴ ἐπαινεῖ· κράτησε τὴν ψυχραμίαν σου. Ἄν ἀκούσης τοὺς ὑπηρέτας σου νὰ ἐπαινοῦν ἄλλους κυρίους, μὴ ταραχθῆς. Φανοῦ ἄνωτερος. Ἄς γίνῃ τὸ σπίτι σου στίβος καὶ παλαίστρα ἀρετῆς· ἀφοῦ γυμνασθῆς ἐκεῖ μέσα καλῶς, νὰ ἀγωνισθῆς μὲ πολλὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν ἀγοράν. Ὅμοια πράξε καὶ διὰ τὴν κενοδοξίαν. Ἄν φροντίζης νὰ μὴ εἶσαι κενόδοξος ἀπέναντι τῆς συζύγου σου καὶ τῶν ὑπηρέτῶν σου, δὲν θὰ κυριευθῆς ἀπὸ τὸ πάθος αὐτὸ ἀπέναντι καθενός. Διότι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τὸ πάθος τοῦτο εἶναι δυσάρεστον καὶ τυραννικόν, πολὺ δὲ περισσότερον ὅταν ὑπάρχη γυναῖκα. Ἄν λοιπὸν συντρίψωμεν εἰς τὸ σπίτι τὴν δύνάμιν του, εὐκόλως θὰ νικήσωμεν καὶ ἐνώπιον ἄλλων.

Ἄς κάμωμεν τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὰ ἄλλα πάθη· ἄς γυμναζώ-

τῆς οἰκίας γυμναζόμενοι κατ' αὐτῶν, καὶ καθ' ἐκάστην ἀλειφό-
 μενοι τὴν ἡμέραν. Καὶ ἵνα εὐκολωτέρα ἡμῖν ἢ γυμνασία γένη-
 ται, καὶ ἐπιτίμιον καθ' ἑαυτῶν ἐκφέρωμεν, ὅταν τι τῶν προκει-
 μένων παραβῶμεν. Ἔστω δὲ καὶ τὸ ἐπιτίμιον πάλιν μὴ ζημίαν,
 5 ἀλλὰ μισθὸν ἔχον, καὶ κέρδος προξενοῦν μέγιστον· τοῦτο δὲ
 ἐστίν, ἂν νηστείαις ἐπιτεταμέναις ἑαυτοὺς καταδικάζωμεν,
 καὶ χαμευνίαις, καὶ ἑτέρῃ τοιαύτῃ σκληραγωγία. Οὕτω γὰρ
 πάντοθεν ἡμῖν πολλὰ ἤξει τὰ κέρδη, καὶ ἐνταῦθα τὸν ἡδὺν τῆς
 ἀρετῆς βιωσόμεθα βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀ-
 10 γαθῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ διηνεκῶς ἐσόμεθα φίλοι. Ἄλλ' ὅπως ἂν μὴ
 τὰ αὐτὰ γένηται πάλιν, καὶ θαυμάσαντες ἐνταῦθα τὰ εἰρημένα,
 ἀπελθόντες ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν δέλτον τῆς διανοίας ὑμῶν
 ῥίψαντες, παράσχητε τῷ διαβόλῳ ταῦτα ἐξαλεῦσαι, ἀναχωρή-
 σας οἴκαδε ἕκαστος, καλεῖτω τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἀπαγ-
 15 γελέτω ταῦτα, καὶ λαμβανέτω βοηθόν, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον
 ἡμέρας εἰς τὴν καλὴν ταύτην εἰσίτω παλαίστραν, ἐλαίῳ τῆ τοῦ
 Πνεύματος χρώμενος χορηγία. Κἂν ἄπαξ, κἂν δῖς, κἂν πολλάκις
 καταπέσης γυμναζόμενος, μὴ ἀπογνῶς, ἀλλὰ στήθι πάλιν καὶ
 πάλαισον· καὶ μὴ πρότερον ἀποστής, ἕως ἂν λαμπρὸν ἀναδήση
 20 κατὰ τοῦ διαβόλου τὸν στέφανον, καὶ ἐν ἀσύλῳ θησαυρῷ λοι-
 πὸν τῆς ἀρετῆς ἀποθῆ τὴν κτῆσιν. Ἄν γὰρ ἐν συνηθείᾳ τῆς κα-
 λῆς ταύτης σαυτὸν καταστήσης φιλοσοφίας, οὐδὲ ῥαθυμῶν λοι-
 πὸν δυνήση παραβῆναί τι τῶν ἐπιτεταγμένων, τῆς συνηθείας
 τὴν τῆς φύσεως μιμουμένης στερεῖότητα. Ὡσπερ γὰρ τὸ καθεύ-
 25 δεῖν εὐκόλον καὶ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ ἀναπνεῖν, οὕτως ἔσται
 καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἡμῖν ῥάδια, καὶ τὴν εἰλικρινῆ καρπωσόμεθα
 ἡδονήν, ἐν ἀκυμάντῳ λιμένι καθήμενοι, καὶ γαλήνης διηνεκοῦς
 ἀπολαύοντες, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ φόρτου τὸ πλοῖον εἰς ἐκείνην

1. Ἐλαφρὰ παραλλαγή τῆς γνωστῆς παροιμίας, ἕξις δευτέρᾳ φύσις.

μεθα ἑνατίον των εἰς τὸ σπίτι καὶ καθημερινῶς ὡς προπονούμεθα. Καὶ διὰ νὰ βοηθήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὴν ἄσκησιν, ὡς ὀρίσωμεν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ποιηὴν, ὅταν κάμωμεν κάποιαν σχετικὴν παράβασιν. Ἄλλὰ καὶ τὸ σπίτι μας ὡς εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ μὴ προξενῇ ζημίαν ἀλλὰ μισθὸν καὶ νὰ ἀποφέρῃ κέρδος μέγιστον. Τοῦτο θὰ γίνῃ δυνατὸν, ὅταν καταδικάζωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς νηστείας αὐστηροτέρας, εἰς πλαγιάσματα εἰς τὸ δάπεδον καὶ ἄλλας παρομοίας σκληραγωγίας. Ἔτσι ἀπὸ κοινοῦ ἔχομεν νὰ περάσωμεν πολλά· καὶ ἐδῶ θὰ ζήσωμεν τὸν γλυκὺν βίον τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ μελλοντικὰ θὰ ἐπιτύχωμεν ἀγαθὰ καὶ θὰ γίνωμεν φίλοι τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἄλλὰ ἐνῶ θαυμάζετε ἐδῶ ὅσα λέγομεν, ὅταν φύγετε πετᾶτε ὅπου νὰ εἶναι τὸ τετράδιον τῆς ψυχῆς σας καὶ δίδετε εἰς τὸν διάβολον τὴν εὐκαιρίαν νὰ σβήσῃ ὅλα αὐτά. Διὰ νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν λοιπὸν τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐπιστρέψῃ καθεὶς εἰς τὸ σπίτι του, ὡς καλέσῃ τὴν γυναῖκα του καὶ ὡς τῆς τὰ ἀνακοινώσῃ αὐτά. Θὰ εὕρῃ ἔτσι συμπαραστάτην καὶ ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἡμέραν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὠραίαν αὐτὴν παλαίστραν καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγωνιστικοῦ λαδιοῦ θὰ χρησιμοποίησῃ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἂν καθὼς γυμνάζεσαι πέσης μίαν ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ πολλὰς φορές, μὴ ἀπογοητευθῆς. Σηκώσου καὶ πάλαιψε πάλιν. Καὶ μὴ ἐγκαταλείψῃς προηγουμένως, ὥσπου νὰ δεχθῆς τὸ λαμπρὸν στεφάνι τῆς νίκης σου κατὰ τοῦ διαβόλου. Καὶ νὰ καταθέσῃς εἰς τὸ ἐξῆς εἰς ἀσύλητον θησαυροφυλάκιον τὸν θησαυρὸν τῆς ἀρετῆς σου. Ἄν συνηθίσῃς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν ὠραίαν αὐτὴν πνευματικὴν ζωὴν, ἀκόμη καὶ εἰς στιγμὰς ραθυμίας, δὲν θὰ φθάσῃς νὰ παραβῆς κάτι ἀπὸ τὰ ἐπιτάγματα αὐτά, διότι ἡ συνήθεια ἀποκτᾷ τὴν στερεότητα τῆς φύσεως¹. Ὅπως εἶναι εὐκόλον νὰ κοιμᾶται κανεὶς καὶ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ καὶ νὰ ἀναπνέῃ ἔτσι θὰ γίνῃ εὐκόλος καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ ἄσκησις. Θὰ ἀπολαύσωμεν ἔτσι τὴν γνησίαν ἀπόλαυσιν, σταθμεύοντες εἰς ἀκύμαντον λιμάνι μέσα εἰς ἀτελεύτητον γαλήνην. Μὲ κατάφορτον πλοῖον θὰ ἀγκυροβολήσωμεν

ὀρμίζοντες τὴν πόλιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν καὶ θὰ ἐπιτύχω-
μεν τοὺς ἀθανάτους στεφάνους, τοὺς ὁποίους εἶθε νὰ τοὺς λά-
βωμεν ὅλοι μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις
καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ΄.

Ματθ. 3, 13 - 17

«Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ».

5 1. Μετὰ τῶν δούλων ὁ Δεσπότης, μετὰ τῶν ὑπευθύνων ὁ Κριτὴς ἔρχεται βαπτισθησόμενος. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς· ἐν γὰρ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις μάλιστα διαλάμπει αὐτοῦ τὸ ὑψηλόν. Ὁ γὰρ κυοφορηθῆναι τοσοῦτον χρόνον ἐν μήτρᾳ καταδεξάμενος παρθενικῇ καὶ προελθεῖν ἐκεῖθεν μετὰ τῆς ἡμετέρας
10 φύσεως καὶ βαπτισθῆναι καὶ σταυρωθῆναι καὶ τὰ ἄλλα παθεῖν, ἅπερ ἔπαθε, τί θαυμάζεις εἰ καὶ βαπτίσασθαι κατεδέξατο, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν πρὸς τὸν δούλον; Τὸ γὰρ ἐκπλήττον ἐκεῖνο ἦν, τὸ Θεὸν ὄντα βουληθῆναι γενέσθαι ἄνθρωπον· τὰ δὲ ἄλλα λοιπὸν κατὰ λόγον ἔπεται ἅπαντα. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ
15 Ἰωάννης προλαβὼν ἔλεγεν ἐκεῖνα ἅπερ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξιος λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, οἷον ὅτι κριτὴς ἐστι, καὶ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποδίδωσιν ἐκάστω, καὶ Πνεῦμα παρέξει δαιμιλὲς ἅπασιν, ἵνα ὅταν ἴδῃς αὐτὸν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἐρχόμενον, μηδὲν ταπεινὸν ὑποπτεύσης. Διὰ τοῦτο
20 καὶ παρόντα αὐτὸν διακωλύει λέγων· «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;». Ἐπειδὴ γὰρ τὸ βάπτισμα μετανοίας ἦν καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν πεπλημμελημένων ἐνήγεν, ἵνα μὴ τις νομίσῃ ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς τοιαύτης γνώμης ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἔρχεται, προδιορθοῦται αὐτὸ τῷ τε Ἀμνὸν
25 καλέσαι καὶ λυτρωτὴν τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἁμαρτίας ἀπάσης. Ὁ γὰρ τὰ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἁμαρτή-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ΄
Ματθ. 3, 13-17

«Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ».

1. Ἔρχεται ὁ Δεσπότης μαζί με τοὺς δούλους, ὁ δικαστὴς μαζί με τοὺς ὑποδίκους, διὰ νὰ βαπτισθῆ. Μὴ παραχθῆς ὅμως· μεταξύ τῶν ταπεινῶν αὐτῶν διαλάμπει τὸ ὑψηλὸν μεγαλεῖον του. Κατεδέχθη νὰ κυοφορηθῆ εἰς παρθενικὰ σπλάγχχνα ἐπὶ τόσον χρόνον καὶ νὰ γεννηθῆ ἀπὸ αὐτὰ μαζί με τὴν ἰδικήν μας ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ ραπισθῆ, νὰ σταυρωθῆ, νὰ πάθῃ ὅλα ὅσα ἔπαθε· διατί θαυμάζεις λοιπόν, ἐπειδὴ κατεδέχθη καὶ νὰ βαπτισθῆ καὶ νὰ ἔλθῃ μαζί με τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν δοῦλον του; Τὸ ἐκπληκτικὸν ἦτο ἐκεῖνο· νὰ θελήσῃ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶναι Θεός· τὰ ἄλλα ὅλα ἀκολουθοῦν κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκ προοιμίου ἔλεγεν ἐκεῖνα ποῦ εἶπεν, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος νὰ λύσῃ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅτι εἶναι, λόγου χάριν, κριτὴς καὶ ἀποδίδει εἰς καθένα κατὰ τὴν ἀξίαν του, καὶ ὅτι θὰ δώσῃ πλουσίως τὸ Πνεῦμα εἰς ὅλους. Αὐτὰ, ὥστε, ὅταν τὸν ἰδῆς νὰ ἔρχεται εἰς τὸ βάπτισμα, νὰ μὴ σοῦ περάσῃ καμμία ταπεινὴ ὑποψία. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἦτο πλησίον, τοῦ προβάλλει προσκόμματα με τοὺς λόγους· «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκην νὰ βαπτισθῶ ὑπὸ σοῦ καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμέ;». Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ βαπτίσματος μετανοίας καὶ προέτρεπεν εἰς κατηγορίαν ἀμαρτημάτων, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔρχεται εἰς τὸν Ἰορδάνην με αὐτὴν τὴν διάθεσιν, κάμνει εἰς τοῦτο μίαν διόρθωσιν ἐκ τῶν προτέρων με τὸ νὰ τὸν καλέσῃ Ἄμνὸν καὶ λυτρωτὴν ἀπὸ ὅλην τὴν ἀμαρτίαν τῆς γῆς. Διότι

ματα δυνάμενος ἀνελεῖν, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ἀναμάρτητος ἦν. Διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εἶπεν· "Ἴδε ὁ ἀναμάρτητος· ἀλλ' ὁ πολλῶ πλέον ἦν, «Ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου»· ἵνα μετὰ τούτου κα-
 5 κείνο μετὰ πάσης δέξῃ πληροφορίας, καὶ δεξάμενος ἴδῃς, ὅτι
 5 ἕτερά τινα οἰκονομῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται. Διὸ καὶ ἐλθόν-
 τι αὐτῷ ἔλεγεν· «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ
 ἔρχῃ πρὸς με;». Καὶ οὐκ εἶπε, Καὶ σὺ βαπτίζῃ ὑπ' ἐμοῦ; καὶ γὰρ
 καὶ τοῦτο ἔδεισεν εἰπεῖν· ἀλλὰ τί; «Καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;». Τί
 οὖν ὁ Χριστός; "Ὅπερ ἐπὶ τοῦ Πέτρου πεποίηκεν ὕστερον, τοῦ-
 10 το καὶ τότε ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος διεκώλυεν αὐτὸν νίψαι
 τοὺς πόδας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἤκουσεν· «Ὁ ποιῶ, νῦν σὺ οὐκ οἶδας,
 γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα»· καὶ ὅτι «Οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ»·
 ταχέως ἀπέστη τοῦ τόνου, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον μετέστη. Καὶ οὗ-
 15 τος ὁμοίως πάλιν, ἀκούσας· «Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐ-
 15 στὴν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην», εὐθέως ὑπήκουσεν. Οὐ
 γὰρ ἀμέτρως ἦσαν φιλόνοικοι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπην πείθεσθαι
 ἐμελέτων τῷ Δεσπότῃ.

Σκόπει δὲ πῶς ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐνάγει, ἀφ' ὧν μάλιστα ὑ-
 πώπτευε τὸ γινόμενον· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Οὕτω δίκαιόν ἐστίν, ἀλλ',
 20 «Οὕτω πρέπον ἐστίν». Ἐπειδὴ γὰρ ἀνάξιον αὐτοῦ μάλιστα
 εἶναι ἐνόμιζε τοῦτο, τὸ παρὰ τοῦ δούλου βαπτισθῆναι, τοῦτο
 μάλιστα τέθεικε τὸ πρὸς ἐκεῖνο ἀντιδιαστελλόμενον, ὡσανεὶ ἔ-
 λεγεν· Οὐχ ὡς ἀπρεπὲς τοῦτο φεύγεις καὶ διακωλύεις; δι' αὐτὸ
 μὲν οὖν τοῦτο ἄφες, ὅτι καὶ μάλιστα πρέπον ἐστίν. Καὶ οὐχ ἀ-
 25 πλῶς εἶπεν, «Ἄφες», ἀλλὰ τό, «ἄρτι», προσέθηκεν. Οὐ γὰρ
 διηνεκῶς ταῦτα ἔσται, φησὶν, ἀλλ' ὅψει με ἐν τούτοις οἷς ἐπι-
 θυμεῖς· ἄρτι μέντοι ὑπόμεινον τοῦτο.

1. Ἰω. 1, 29.

2. Ἰω. 13, 7.

3. Ἰω. 13, 8.

4. Ἐμμεσοσ ἀναφορὰ εἰς τοὺς ἀκροατὰς του νὰ θέσουν καὶ αὐτοὶ τέρ-
 μα ἢ μᾶλλον νὰ μὴ παρατείνουν ἐπ' ἀπειρον τὴν ἀντίστασιν των εἰς τὰς

βεβαίως αὐτὸς ποὺ εἶναι εἰς θέσιν νὰ σηκώσῃ τὰ ἁμαρτήματα ὄλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἶναι πολὺ περισσότερον ἀναμάρτητος αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν· Ἴδου ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ τὸ πολὺ περισσότερον· «Ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»¹. Ἔτσι μαζὶ μὲ αὐτὸ νὰ δεχθῆς καὶ ἐκεῖνο εἰς ὄλον τὸ πλῆρες νόημά του καὶ ἀφοῦ τὸ δεχθῆς νὰ διαπιστώσῃς ὅτι ἔρχεται εἰς τὸ βάπτισμα, διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας κάποιαν ἄλλην οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἦλθε τοῦ ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκην νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σὲ καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμέ;». Τοῦ εἶπεν αὐτὸ καὶ δὲν τοῦ εἶπε· Καὶ σὺ ζητεῖς νὰ βαπτισθῆς ἀπὸ ἐμέ; Καὶ τοῦτο δηλαδὴ ἐφοβήθη νὰ τὸ εἰπῆ. Καὶ τί λέγει; Καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμέ; Καὶ τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Ὅ,τι ἔκαμεν ἀργότερον εἰς τὸν Πέτρον, τοῦτο ἔκαμε καὶ τότε. Καὶ ἐκεῖνος, θέλω νὰ εἰπῶ, τὸν ἠμπόδιζε νὰ τοῦ πλύνῃ τοὺς πόδας. Ὅταν ὅμως ἤκουσεν· «Ὁ ποιῶ νῦν, σὺ οὐκ οἶδας, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα»²· καὶ ἀκόμη· «Οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ»³· ἄφησεν ἀμέσως τὴν ἀντίστασιν καὶ μετεστράφη εἰς τὸ ἀντίθετον. Καὶ ὁ Ἰωάννης πάλιν ὅταν ἤκουσεν, «Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρόπον ἡμῖν ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην», ὑπήκουσεν ἀμέσως. Διότι δὲν ἦσαν ἀπεριόριστα φιλόνηκοι⁴ ἀλλὰ ἐδείκνυαν καὶ ἀγάπην καὶ ὑπακοὴν καὶ ἐφρόντιζαν νὰ ὑπακούουν εἰς ὅλα εἰς τὸν Δεσπότην.

Πρόσεξε δὲ πῶς τὸν προτρέπει, ἀπὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τῆς ἐνεργείας ποὺ ὑπωπτεύετο. Δὲν εἶπεν· Ἔτσι εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ «ἔτσι ἀρμόζει». Ἐπειδὴ ἔθεωροῦσεν ὅτι αὐτὸ ἦτο ἐντελῶς ἀνάξιόν του, νὰ βαπτισθῆ δηλαδὴ ἀπὸ τὸν δοῦλον του, ἀκριβῶς αὐτὸ ἀντιδιαστέλλει πρὸς ἐκεῖνο, σὰν νὰ ἔλεγε· Δὲν τὸ ἀποφεύγεις τοῦτο καὶ δὲν τὸ ἐμποδίζεις ὡς ἀνάρμοστον; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς· ἄφησέ το, διότι ἀρμόζει μὲ τὸ παραπάνω. Καὶ δὲν εἶπε μόνον ἄφησέ το· ἐπρόσθεσε καὶ τὴν λέξιν «ἄρτι» (τώρα). Διότι τοῦτο δὲν θὰ διαρκέσῃ αἰωνίως, λέγει, ἀλλὰ θὰ μὲ ἰδῆς εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ ἐπιθυμεῖς. Τώρα ὅμως δέξου τοῦτο.

συμβουλὰς ποὺ ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς ὁ μέγας ἱεροκήρυξ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἶτα καὶ δείκνυσι πῶς τοῦτο πρέπον. Πῶς οὖν πρέπον ἐ-
 στί; Ὅτι τὸν νόμον πληροῦμεν ἅπαντα· ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλε-
 γε, «Πᾶσαν δικαιοσύνην». Δικαιοσύνη γάρ ἐστιν ἡ τῶν ἐντο-
 λῶν ἐκπλήρωσις. Ἐπεὶ οὖν πάσας τὰς ἄλλας ἐντολὰς ἠνύσα-
 5 μεν, φησί, τοῦτο δὲ ὑπολέλειπται μόνον, δεῖ προστεθῆναι καὶ
 τοῦτο. Καὶ γὰρ ἦλθον λύσαι τὴν ἀρὰν τὴν ἐπὶ τῇ παραβάσει
 τοῦ νόμου κειμένην. Δεῖ τοίνυν πρότερον ἐμὲ αὐτὸν πάντα πλη-
 ρώσαντα, καὶ ἐξελόμενον ὑμᾶς τῆς καταδίκης, οὕτως αὐτὸν
 ἀναπαύσαι. Πρέπον οὖν ἐστιν ἐμοὶ πληρῶσαι τὸν νόμον ἅπαν-
 10 τα· ἐπειδὴ καὶ πρέπον ἐστὶ λύσαι τὴν καθ' ὑμῶν ἐν τῷ νόμῳ
 γεγραμμένην κατάραν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σάρκα ἀνέλαβον καὶ
 παρεγενόμην. «Τότε ἀφίησιν αὐτόν. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς
 εὐθὺς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ
 οὐρανοὶ καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ πε-
 15 ριστεράν καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν.

2. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ μείζονα αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην εἶναι
 ἐνόμιζον, διὰ τὸ τὸν μὲν ἐν ἐρήμῳ πάντα τραφῆναι τὸν χρόνον,
 καὶ υἱὸν ἀρχιερέως εἶναι καὶ στολὴν περικεῖσθαι τοιαύτην καὶ
 πάντας ἐπὶ τὸ βάπτισμα καλεῖν, καὶ ἀπὸ στείρας τετέχθαι· τὸν δὲ
 20 Ἰησοῦν καὶ ἀπὸ εὐτελοῦς κόρης εἶναι (ὁ γὰρ τῆς παρθενίας τό-
 κος οὐδέπω πᾶσι κατάδηλος ἦν), καὶ διὰ τὸ ἐν οἰκίᾳ τραφῆναι,
 καὶ μετὰ πάντων ἀναστρέφεισθαι, καὶ τὴν κοινὴν ταύτην ἐσθῆτα
 περικεῖσθαι, ἐλάττονα αὐτοῦ εἶναι ὑπώπτειον, οὐδὲν οὐδέπω
 τῶν ἀπορρήτων εἰδότες ἐκείνων. Συνέβη δὲ καὶ βαπτισθῆναι
 25 αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου· ὅπερ ταύτην μᾶλλον ἐβεβαίου τὴν ὑπό-
 νοιαν, εἰ καὶ μηδὲν τῶν προτέρων ἦν· ἐνενόουν γὰρ ὅτι οὗτος μὲν
 τῶν πολλῶν εἰς· οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ τῶν πολλῶν εἰς ἦν, οὐκ ἂν μετὰ
 τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλθεν· ἐκεῖνος δὲ μείζων αὐτοῦ
 καὶ πολλῶ θαυμαστότερος· ἴν' οὖν μὴ αὕτη κρατήσῃ παρὰ τοῖς

Ἐπειτα ἀποδεικνύει καὶ πῶς εἶναι τοῦτο πρέπον. Διατί πρέπει λοιπόν; Διότι ἐκπληρώνομεν τὸν νόμον εἰς τὸ σύνολόν του. Τοῦτο τὸ ἐφανερώνα με τοὺς λόγους «πᾶσαν δικαιοσύνην». Δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν. Ἐπειδὴ λοιπόν ἐξεπληρώσαμεν ὅλας τὰς ἄλλας ἐντολάς, λέγει, καὶ ἀπομένει αὐτὸ μόνον, πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ αὕτη. Διότι ἦλθα διὰ νὰ διαλύσω τὴν κατάραν ποὺ σᾶς βαρύνει διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου. Εἶναι ἀνάγκη λοιπόν ἐγὼ πρῶτος νὰ ἐκπληρώσω αὐτὸν κατὰ πάντα καὶ ἀφοῦ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν καταδίκην, νὰ τὸν ἱκανοποιήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Πρέπει λοιπόν νὰ ἐκπληρώσω τὸν νόμον εἰς τὸ σύνολόν του, ἐπειδὴ πρέπει καὶ νὰ διαλύσω τὴν κατάραν ποὺ ἔχει ἀναγραφῆ ἐναντίον σας εἰς τὸν νόμον. Διότι ἔλαβα τὴν σάρκα σας καὶ ἦλθα. «Τότε ἀφίησιν αὐτόν. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς εὐθύς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατεβαῖνον ὡσεὶ περιστέρα καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτοῦ».

2. Πολλοὶ ἐθεωροῦσαν τὸν Ἰωάννην ἀνώτερον του, ἐπειδὴ εἶχε ζήσει καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ἔρημον, ἦτο υἱὸς ἀρχιερέως, ἦτο ἐνδεδυμένος μετέτοιαν ἀμφίεσιν, ἐκαλοῦσεν ὅλους εἰς τὸ βάπτισμα, εἶχε δὲ γεννηθῆ καὶ ἀπὸ στεῖραν. Ἐνῶ τὸν Ἰησοῦν, ἐπειδὴ κατήγετο ἀπὸ ἄσημον κόρην—δὲν ἦτο ἀκόμη γνωστὸς εἰς ὅλους ὁ παρθενικὸς τοκετὸς της—εἶχεν ἀνατραφῆ εἰς τὸ σπίτι, συναναστρέφετο μετ' ὅλους, ἐφοροῦσε δὲ καὶ τὸ κοινὸν αὐτὸ φόρεμα, τὸν ὑπωπτεύοντο ὅτι ἦτο κατώτερός του· δὲν ἐγνώριζαν ἀκόμη τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα. Συνέβη δὲ καὶ νὰ βαπτισθῆ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαίωνε τὴν ὑποψίαν, μολονότι κανένα ἀπὸ τὰ προηγούμενα δὲν ἦτο ἀληθές. Ἐσκέπτοντο ὅτι αὐτὸς ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, διότι ἂν δὲν ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, δὲν θὰ ἦρχετο μαζί με τοὺς πολλούς εἰς τὸ βάπτισμα· ἐνῶ ἐκεῖνος ἦτο μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτὸν καὶ πολὺ περισσότερον θαυμαστός. Διὰ νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ λοιπόν ἡ γνώμη αὕτη εἰς τὸ πλῆθος, διὰ τοῦτο καὶ οἱ οὐρανοὶ ἤνοιξαν, ὅταν ἐβαπτίσθη, καὶ τὸ

πολλοῖς ἢ δόξα, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται, βαπτισθέντος αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα κάτεισι, καὶ φωνὴ μετὰ τοῦ Πνεύματος κηρύττουσα τοῦ Μονογενοῦς τὴν ἀξίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ φωνὴ ἢ λέγουσα, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός», παρὰ τοῖς πολλοῖς 5 μᾶλλον ἀρμόττειν ἐδόκει τῷ Ἰωάννῃ· οὐ γὰρ προσέθηκεν, Οὗτος ὁ βαπτιζόμενος, ἀλλ' ἀπλῶς, «Οὗτος»· καὶ τῶν ἀκροατῶν ἕκαστος περὶ τοῦ βαπτίζοντος μᾶλλον ἢ τοῦ βαπτιζομένου εἰρησθαι αὐτὴν ὑπενόει, διὰ τε αὐτὸ τοῦ Βαπτιστοῦ τὸ ἀξίωμα, διὰ τε τὰ εἰρημένα ἅπαντα· ἦλθε τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς τὴν 10 φωνὴν ἔλκον ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πᾶσι δῆλον ποιοῦν, ὅτι τό, «Οὗτος», οὐ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτίζοντος, ἀλλὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ βαπτιζομένου εἴρηται.

Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἐπίστευσαν τούτων γινομένων;

Ἔτι καὶ ἐπὶ Μωϋσέως πολλὰ γέγονε θαύματα, εἰ καὶ μὴ 15 τοιαῦτα· καὶ μετὰ πάντα ἐκεῖνα, καὶ τὰς φωνάς, καὶ τὰς σάλπιγγας, καὶ τὰς ἀστράπας, καὶ μόσχον ἐχάλκευσαν, καὶ τῷ Βεελφεγῶρ ἐτελέσθησαν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ τότε παρόντες καὶ τὸν Λάζαρον ἀναστάντα ἰδόντες, τοσοῦτον ἀπέσχον πιστεῦσαι τῷ ταῦτα ἐργασαμένῳ, ὅτι καὶ αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν πολ- 20 λάκις. Εἰ τοίνυν πρὸ ὀφθαλμῶν ὄρωντες νεκρῶν ἀνάστασιν, οὕτως ἦσαν πονηροί, τί θαυμάζεις, εἰ φωνὴν οὐκ ἐδέξαντο φερομένην ἄνωθεν; Ὅταν γὰρ ἀγνώμων ἢ ψυχὴ καὶ διεστραμμένη, καὶ τῷ τῆς βασκανίας κατεχομένη νοσήματι, οὐδενὶ εἴκει τούτων· ὡσπερ οὖν ὅταν εὐγνώμων ἢ, μετὰ πίστεως ἅπαντα δέχεται, καὶ 25 τούτων οὐ σφόδρα δεῖται.

Μὴ τοίνυν τοῦτο εἶπης, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐκεῖνο ζήτηι, εἰ μὴ πάντα γέγονεν, ἀφ' ὧν αὐτοὺς πιστεῦσαι ἐχρῆν. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ προφήτου ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπάντων τοῦ-

1. Μὲ πόσῃ προσοχῇ ὁ ἱ. Χρυσόστομος, τονίζων τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ κεντρικὸν πρόσωπον τῆς ἀποκαλυπτικῆς σκηνηῆς τῆς βαπτίσεως ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι ὁ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίου, τὸν ὁποῖον ὡς λέγει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παραγράφου «πολλοί» ἐθεωροῦσαν ἀνώτερον τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ἐσφαλμένην ὁμῶς ἐκτίμησιν. Κατωτέρω θὰ τονίσῃ τὴν διαφο-

Πνεῦμα κατέρχεται καὶ μαζί με τὸ Πνεῦμα ἀκούεται φωνή, πού διακηρύττει τὴν ἀξίαν τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ φωνὴ πού ἔλεγε· «Αὐτὸς εἶναι ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός», ἐφαίνετο εἰς τὸ πλῆθος ὅτι περισσότερο ἤρμοζεν εἰς τὸν Ἰωάννην —διότι δὲν ἐπρόσθεσεν· αὐτὸς πού βαπτίζεται, ἀλλὰ εἶπε μόνον αὐτὸς—καὶ ἐπειδὴ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς ἐσχημάτισε τὴν ἰδέαν ὅτι διὰ τὸν βαπτίζοντα μᾶλλον παρά διὰ τὸν βαπτιζόμενον εἶχε λεχθῆ καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ βαπτιστοῦ καὶ διὰ τὰ λεχθέντα ὅλα, διὰ τοῦτο ἦλθε τὸ Πνεῦμα μετὰ τὴν μορφήν περιστερᾶς. Ἐφησε φωνὴν ἐπάνω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἔκαμε φανερόν εἰς ὅλους ὅτι τὸ «αὐτὸς» δὲν εἶχε λεχθῆ διὰ τὸν Ἰωάννην πού ἐβάπτιζεν ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰησοῦν πού ἐβαπτίζετο¹.

Καὶ πῶς, λέγει, δὲν ἐπίστευσαν ἔπειτα ἀπὸ αὐτά;

Διότι καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως ἐγίναν πολλὰ θαύματα, ἂν καὶ ὄχι τέτοιου εἶδους. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτά, τὰς φωνάς, τὰς σάλπιγγας, τὰς ἀστραπάς, καὶ τὸν χάλκινον μόσχον ἔστησαν καὶ εἰς τὸν Βεελφεγῶρ ἐθυσίασαν. Καὶ πάλιν οἱ ἴδιοι πού ἦσαν παρόντες τότε καὶ εἶδαν τὸν Λάζαρον ἀναστημένον, τόσον μακρὰν ἐκρατήθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτὸν πού τὰ ἔπραξεν αὐτά, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον ἐπεχείρησαν συχνὰ νὰ θανατώσουν. Ἐὰν λοιπὸν βλέποντες ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῶν τὴν ἀνάστασιν νεκρῶν ἦσαν τόσον πονηροί, διατί ἀπορεῖς διότι δὲν ἐδέχθησαν τὴν φωνὴν πού ἠκούετο ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Ὅταν εἶναι ἡ ψυχὴ ἀχάριστος καὶ διεστραμμένη καὶ κατέχεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ φθόνου εἰς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑποχωρεῖ. Ὅπως πάλιν ὅταν εἶναι εὐγνώμων, τὰ δέχεται ὅλα μετὰ πίστιν καὶ δὲν ἔχει μεγάλην ἀνάγκην ἀπὸ αὐτά.

Μὴ φέρης λοιπὸν τὴν ἔνστασιν αὐτὴν· ὅτι δὲν ἐπίστευσαν. Ἀλλὰ νὰ ἐπιζητῆς ἐκεῖνο· ἂν δηλαδὴ δὲν ἐγίναν ὅλα, ὅσα ἀπητοῦντο διὰ νὰ πιστεύσουν. Διότι δι' ὅλα ὅσα ἀφοροῦν εἰς

ρὰν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἁγ. Πνεύματος μετὰ τὴν μορφήν περιστερᾶς ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου

τον συντίθησι τὸν τρόπον τῆς ἀπολογίας ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπόλλυσθαι ἔμελλον Ἰουδαῖοι, καὶ ἐσχάτη παραδίδοσθαι κολάσει, ἵνα μὴ τις ἀπὸ τῆς ἐκείνων πονηρίας τὴν αὐτοῦ διαβάλη πρόνοιαν, φησὶν, ὅτι «Τί με ἔδει ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνι τούτῳ καὶ οὐκ 5 ἐποίησα;» Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα σκόπει· τί ἔδει γενέσθαι καὶ οὐκ ἐγένετο; Καὶ εἶποτε δὲ λόγοι γίνονται περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, τούτῳ κέχρησο τῷ τρόπῳ τῆς ἀπολογίας πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν κακίας διαβάλλειν αὐτὴν ἐπιχειροῦντας. Ὅρα γοῦν οἶα παράδοξα γίνεται, καὶ τῶν μελλόντων προοίμια· οὐ- 10 κέτι γὰρ παράδεισος, ἀλλ' οὐρανὸς ἀνοίγεται. Ἄλλ' ὁ μὲν πρὸς Ἰουδαίους λόγος, εἰς ἕτερον ἡμῖν ὑπερκείσθω καιρὸν· νυνὶ δέ, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος ἡμῖν, ἐπὶ τὰ προκείμενα τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

«Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εὐθὺς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ 15 ἰδοὺ ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί». Τίνος ἕνεκεν ἀνεώχθησαν οἱ οὐρανοί; Ἴνα μάθῃς ὅτι καὶ σοῦ βαπτιζομένου τοῦτο γίνεται, πρὸς τὴν ἄνω πατρίδα τοῦ Θεοῦ σε καλοῦντος, καὶ πείθοντος μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν. Εἰ δὲ μὴ ὄρας, μὴ ἀπιστήσης. Καὶ γὰρ ἐν προοιμίῳ αἰεὶ τῶν παραδόξων καὶ πνευματικῶν πρα- 20 γμάτων αἰσθηταὶ φαίνονται ὄψεις καὶ σημεῖα τοιαῦτα, διὰ τοὺς ἀνοητότερον διακειμένους καὶ χρήζοντας ὄψεως αἰσθητῆς, καὶ μηδεμίαν ἔννοιαν ἀσωμάτου φύσεως λαβεῖν δυναμένους, πρὸς δὲ τὰ ὄρατὰ μόνον ἐπτοημένους· ἵνα κἂν μετὰ ταῦτα μὴ γένηται ταῦτα τὰ ἐξ αὐτῶν δηλωθέντα ἅπαξ καὶ ἐν ἀρχῇ παραδέξῃ τῇ 25 πίστει. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἦχος ἐγένετο πνοῆς βιαίας καὶ ὄψεις γλωσσῶν πυρίνων ἐφάνησαν· ἀλλ' οὐ διὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας τότε Ἰουδαίους. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ μὴ αἰσθητὰ γίνεται σημεῖα, τὰ ἐξ αὐτῶν δηλωθέντα ἅπαξ καταδεχόμεθα. Ἐπεὶ καὶ ἡ περιστέρα διὰ τοῦτο τότε ἐφάνη, ἵν'

αὐτὸν ὁ Θεὸς αὐτὴν τὴν ἀπολογίαν συνθέτει διὰ τοῦ προφήτου. Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ ἀπολεσθοῦν καὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, διὰ νὰ μὴ συκοφαντήσῃ κάποιος τὴν πρόνοιάν του ἀπὸ τὴν πονηρίαν ἐκείνων λέγει· «Τί με ἔδει ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνι τούτῳ καὶ οὐκ ἐποίησα;»¹. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νὰ προσέξῃς καὶ ἐδῶ: Τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ δὲν ἔγινε; Καὶ ἂν κάποτε δημιουργηθῇ συζήτησις περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ χρησιμοποίησε τοῦτον τὸν τρόπον ὑπερασπίσεως ἔναντι ἐκείνων, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ τὴν συκοφαντήσουν, ὀρμώμενοι ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν πολλῶν. Πρόσεξε λοιπὸν τὰ παράδοξα ποὺ συμβαίνουν, ὡς πρόλογος τῶν μελλοντικῶν· δὲν ἀνοίγει παράδεισος ἀλλὰ οὐρανός. Ὁ λόγος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἃς μετατεθῆ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν. Τώρα μὲ τὴν συνεργίαν τοῦ Θεοῦ ἃς ὀδηγήσωμεν τὸν λόγον εἰς αὐτὰ ποὺ σχολιάζομεν.

«Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἀνέβη εὐθύς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί». Διὰ ποῖον λόγον ἤνοιξαν οἱ οὐρανοί; Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι καὶ ὅταν βαπτίζεσαι σὺ γίνεται τὸ ἴδιο. Σὲ καλεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὴν οὐράνιον πατρίδα καὶ θέλει νὰ σὲ πείσῃ νὰ μὴ ἔχῃς κανένα κοινὸν πρὸς τὴν γῆν. Ἄν δὲν βλέπῃς, μὴ ἀπιστήσῃς. Διότι πάντοτε ὡς προοίμιον παραδόξων καὶ πνευματικῶν πραγμάτων γίνονται αἰσθητὰ ἐμφανίσεις καὶ παρόμοια σημεῖα δι' ὅσους εἶναι κατώτεροι διανοητικῶς, καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ αἰσθητὰς ἐμφανίσεις, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ σχηματίσουν καμμίαν ἔννοιαν διὰ τὴν ἀσώματον φύσιν, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν σφοδρὰ μόνον τὰ ὀρατά. Τοῦτο, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχωμεν τέτοια σημεῖα ἔπειτα, νὰ δεχθῆς μὲ πίστιν ὅσα ἐδηλώθησαν μὲ τὰ σημεῖα αὐτὰ ὅπως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀποστόλων ἔγινεν ἦχος σφοδροῦ ἀνέμου καὶ ἐπαρουσιάσθησαν πύρινα γλῶσσαι. Τοῦτο ὁμως δὲν ἔγινε διὰ τοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ διὰ τοὺς παρευρισκομένους Ἰουδαίους. Ἄλλ' ὁμως καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν αἰσθητὰ σημεῖα ἀποδεχόμεθα ὅτι αὐτὰ ἔχουν μίαν φορὰν δηλώσει. Διότι καὶ ἡ περιστερὰ διὰ τοῦτο ἐπαρουσιάσθη τότε· διὰ

ὡσπερ ἀντὶ δακτύλου τινὸς δείξῃ τοῖς παροῦσι καὶ τῷ Ἰωάννῃ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἵνα καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ σὲ βαπτιζόμενον τὸ Πνεῦμα ἔρχεται.

3. Λοιπὸν δὲ ἡμῖν αἰσθητῆς οὐ χρεία ὄψεως, τῆς πίστεως
 5 ἀντὶ πάντων ἀρκούσης· τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. Διατί δὲ ἐν εἴδει περιστερᾶς; Ἡμερον τὸ ζῶον καὶ καθαρὸν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα πραότητός ἐστι πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ φαίνεται. Ἄλλως δὲ καὶ παλαιᾶς ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει ἱστορίας. Καὶ γὰρ ναυαγίου ποτὲ κοινού
 10 τὴν οἰκουμένην καταλαβόντος ἅπασαν, καὶ τοῦ γένους ἡμῶν κινδυνεύοντος ἀφανισθῆναι, τοῦτο ἐφάνη τὸ ζῶον καὶ τὴν λύσιν τοῦ χειμῶνος ἔδειξε, καὶ κλάδον φέρον ἐλαίας, τὴν κοινὴν τῆς οἰκουμένης γαλήνην εὐηγγελίσατο· ἅπερ πάντα τύπος τῶν μελλόντων ἦν. Καὶ γὰρ τότε πολλῶ χεῖρον τὰ τῶν ἀνθρώπων δι-
 15 ἔκειτο καὶ πολλῶ μείζονος ἄξιοι τιμωρίας ἦσαν. Ἰν' οὖν μὴ ἀπογνῶς, ἀναμιμνήσκει σε τῆς ἱστορίας ἐκείνης. Καὶ γὰρ τότε τῶν πραγμάτων ἀπογνωσθέντων, γέγονε λύσις τις καὶ διόρθωσις· ἀλλὰ τότε διὰ τιμωρίας, νῦν δὲ διὰ χάριτος καὶ δωρεᾶς ἀφάτου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ περιστέρα φαίνεται, οὐ κλά-
 20 δον ἐλαίας φέρουσα, ἀλλὰ τὸν πάντων τῶν κακῶν ἐλευθερωτὴν ἡμῖν δεικνύουσα, καὶ χρηστὰς ὑποτείνουσα τὰς ἐλπίδας. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ κιβωτοῦ ἄνθρωπον ἐξάγει ἓνα, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐνάγει φανείσα, καὶ ἀντὶ θαλλοῦ ἐλαίας τὴν υἰοθεσίαν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης κομίζει γένει.
 25 Ἐννοήσας τοίνυν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, μηδὲ ἐλάττονα αὐτοῦ

1. Ἐννοεῖται ὁ κατακλυσμὸς ὁ ὁποῖος συνέβη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκινδύνευσε νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τὸ πρό-

νά δείξη εἰς τοὺς παρόντας καὶ τὸν Ἰωάννην, ὅπως ὁ δείκτης τῆς χειρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι βεβαίως δι' αὐτὸ μόνον ἀλλὰ διὰ νὰ μάθης καὶ σὺ ὅτι καὶ ἐπάνω εἰς σέ ἔρχεται τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ὄραν τῆς βαπτίσεως.

3. Κατὰ συνέπειαν ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ ὀρατὰ σημεῖα, φθάνει διὰ νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ ὅλα ἡ πίστις. Τὰ σημεῖα προορίζονται ὄχι διὰ τοὺς πιστοὺς ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀπίστους. Καὶ διατί, παρακαλῶ, μὲ τὴν μορφήν τῆς περιστερᾶς; Εἶναι ἡμερον ζῶον καὶ καθαρὸν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα πραότητος, διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται εἰς αὐτὴν. Ἐξ ἄλλου μᾶς ὑπενθυμίζει καὶ μίαν παλαιὰν ἱστορίαν. Ὅταν δηλαδὴ ἡ οἰκουμένη ὀλόκληρος ἀντεμετώπισε κοινὸν ναυάγιον¹ καὶ τὸ γένος μας ἐκινδύνευσε ν' ἀφανισθῆ, ἐνεφανίσθη τὸ πτηνὸν τοῦτο καὶ ἔκαμε φανεράν τὴν λῆξιν τῆς θεομηνίας. Κρατοῦσα εἰς τὸ ράμφος κλάδον ἐλαίας ἔφερε τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς κοινῆς γαλήνης τῆς οἰκουμένης. Αὐτὰ ὅλα ἀποτελοῦσαν προτύπωσιν τῶν μελλοντικῶν. Τότε οἱ ἄνθρωποι ἦσαν εἰς πολὺ χειροτέραν κατάστασιν καὶ ἦσαν ἄξιοι πολὺ μεγαλυτέρας τιμωρίας. Διὰ νὰ μὴ φθάσῃς λοιπὸν εἰς ἀπόγνωσιν, σοῦ ὑπενθυμίζει τὴν ἱστορίαν ἐκείνην. Διότι καὶ τότε, ὅποτε δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς διὰ τὴν κατάστασιν, εὐρέθη λύσις καὶ ἐπανόρθωσις· τότε ὅμως μὲ τὸ μέσον τῆς τιμωρίας, ἐνῶ τῶρα μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν ἄφατον δωρεάν. Διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται καὶ ἡ περιστερὰ. Δὲν κρατεῖ κλάδον ἐλαίας ἀλλὰ μᾶς δεικνύει τὸν ἐλευθερωτὴν ἀπὸ ὅλα τὰ δεινὰ καὶ μᾶς ἐκδιπλώνει ἀγαθὰς τὰς ἐλπίδας. Διότι δὲν βγάζει ἀπὸ τὴν κιβωτὸν ἕνα ἄνθρωπον ἀλλὰ μὲ τὴν ἐμφάνισίν της ὁδηγεῖ ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν φέρει ἕνα κλάδον ἐλαίας ἀλλὰ τὴν υἰοθεσίαν εἰς ὅλους συλλήβδην τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄφοῦ ἀντελήφθῃς λοιπὸν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, μὴ νομίσης τῶρα ὅτι μειώνεται ἡ ἀξία του, ἐπειδὴ ἐνεφανίσθη μὲ

σωπον τῆς γῆς.

τὴν ἀξίαν νομίσῃς εἶναι, διὰ τὸ ἐν τοιαύτῃ φανῆναι ὄψει. Καὶ γὰρ ἀκούω τινῶν λεγόντων, ὅτι ὅσον ἀνθρώπου καὶ περιστερᾶς τὸ μέσον, τοσοῦτον τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, τὸ δὲ ἐν ὄψει περιστερᾶς ἐφάνη. Τί 5 οὖν πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φύσιν ἀνθρώπου ἀνέλαβε· τὸ δὲ Πνεῦμα, οὐ φύσιν ἀνέλαβε περιστερᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν ὅτι ἐν φύσει περιστερᾶς, ἀλλ' ἐν εἴδει περιστερᾶς· οὐκοῦν οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἐν τούτῳ ὠφθῆ τῷ σχήματι, ἀλλὰ τότε μόνον. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἐλάττονα 10 αὐτοῦ τὴν ἀξίαν φῆς εἶναι, εὐρεθήσεται καὶ τὰ Χερουβὶμ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀμείνω πολλῶ, καὶ τοσοῦτον ὅσον περιστερᾶς ἀετός· καὶ γὰρ εἰς ταύτην κάκεινα ἐσχηματίσθη τὴν ὄψιν· καὶ οἱ ἄγγελοι δὲ ἀμείνους πάλιν· καὶ γὰρ ἐν σχήματι ἀνθρώπων πολλάκις ἐφάνησαν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Καὶ γὰρ 15 ἕτερον οἰκονομίας ἀλήθεια, καὶ ὄψεως προσκαίρου συγκατάβασις.

Μὴ τοίνυν ἀχάριστος γίνου περὶ τὸν εὐεργέτην, μηδὲ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβου τὸν τὴν πηγὴν σοι τῆς μακαριότητος δωρησάμενον. Ὅπου γὰρ υἰοθεσίας ἀξίωμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τῶν κακῶν ἀναί- 20 ρεσις καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων δόσις. Διὰ δὲ τοῦτο τὸ μὲν Ἰουδαϊκὸν παύεται βάπτισμα, τὸ δὲ ἡμέτερον ἀρχὴν λαμβάνει. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Πάσχα γέγονε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος συμβαίνει. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ ἀμφότερα μετελθὼν, τὸ μὲν ἔπαυσε, τῷ δὲ ἀρχὴν δέδωκε· καὶ ἐνταῦθα πληρώσας τὸ Ἰου- 25 δαϊκὸν βάπτισμα, ὁμοῦ καὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὰς θύρας ἀ-

1. Πρόκειται περὶ τῶν πνευματομάχων. Μὲ τὴν λέξιν αὐτὴν ἐννοοῦνται ἐδῶ ὁμᾶς αἰρετικῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰ., οἱ ὅποιοι ἀμφισβητοῦσαν τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς πρόδρομοί των θεωροῦνται οἱ Ἀρειανοί. Οἱ κυρίως πνευματομάχοι ἀνεφάνησαν τὸ 372 καὶ συνησπίσθησαν εἰς ἰδιαιτέραν ὁμάδα, πού περιελάμβανε τοὺς ὁμοίους καὶ τοὺς ὁμοιουσιανούς, τῶν ὁποίων ἡγέτης ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Σεβαστείας Εὐμάθιος. Ἄλλοι ἦσαν ὁ Νικομηδείας Μαραθῶνιος, ὁ Κυζίκου Ἐλεύσιος, ὁ Λαμφάκου Μαρκανός. Περὶ Μακεδονίου βλ. Θρ. καὶ Ἡθ. Ἐγκυκλ. τ. 10, σελ. 479, λέξιν Πνευματομάχοι.

τέτοιαν μορφήν. Διότι ἀκούω μερικούς¹ νὰ λέγουν ὅτι ὅση ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξύ ἀνθρώπου καὶ περιστερᾶς ἄλλη τόση χωρίζει τὸν Χριστὸν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ ὁ μὲν Χριστὸς ἐφανερώθη μὲ τὴν ἰδικήν μας φύσιν, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν μορφήν τῆς περιστερᾶς. Τί ἔχομεν λοιπὸν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνέλαβε τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα δὲν ἀνέλαβε τὴν φύσιν τῆς περιστερᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπε «μὲ τὴν φύσιν τῆς περιστερᾶς» ἀλλὰ «μὲ τὴν μορφήν τῆς περιστερᾶς». Οὔτε ἔπειτα ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ ἐνεφανίσθη μὲ αὐτὴν τὴν μορφήν, ἀλλὰ μόνον τότε. Ἐὰν νομίζης ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι μικροτέρας ἀξίας, θὰ εὐρεθοῦν κατὰ τὴν λογικὴν αὐτὴν καὶ τὰ Χερουβὶμ πολὺ ἀνώτερά του, ὅσον ὁ ἀετὸς ἀπὸ τὴν περιστερᾶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ ἔλαβαν τὴν μορφήν αὐτὴν². Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι πάλιν πολὺ ἀνώτεροι, διότι συχνὰ ἐφάνησαν μὲ μορφήν ἀνθρώπων. Ἀλλ' αὐτὰ βεβαίως δὲν εἶναι ὀρθά, δὲν εἶναι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι διάφορον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν καὶ ἡ συγκατάβασις ἀπὸ μίαν πρόσκαιρον ἐμφάνισιν.

Μὴ γίνης λοιπὸν ἀχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτην καὶ μὴ ἀποδίδης τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει εἰς ἐκεῖνον ποῦ σοῦ ἐχάρισε τὴν πηγὴν τῆς μακαριότητος. Ὅπου ὑπάρχει ἡ τιμὴ τῆς υἰοθεσίας, ἐκεῖ γίνεται ἡ ἐξάλειψις τοῦ κακοῦ καὶ ἡ προσφορὰ ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς παύει νὰ τελῆται τὸ ἰουδαϊκὸν βάπτισμα καὶ λαμβάνει ἀρχὴν τὸ ἰδικόν μας. Καὶ συμβαίνει εἰς τὸ βάπτισμα ὅ,τι συνέβη καὶ εἰς τὸ Πάσχα. Εἰς αὐτὸ δηλαδή, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε καὶ τὰ δύο, ἔπαυσε τὸ ἓνα καὶ ἐγκαινίασε τὸ ἄλλο. Καὶ ἐδῶ ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὸ ἰουδαϊκὸν βάπτισμα, ἀνοίγει συγχρόνως καὶ τὰς θύρας τοῦ βαπτίματος τῆς ἐκκλησίας, ὅπως εἰς ἓνα τραπέζι τότε, ἔτσι τῶρα εἰς

2. Τὰ χερουβὶμ παρουσιάζονται ὡς ἔχοντα πτέρυγας ἀετοῦ, χαρακτηρίζονται δὲ ὡς ἐξαπτέρυγα, περιιπτάμενα γύρω ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως τοῦ παντός, ὅπως λέγει καὶ σχετικὴ προσευχὴ τῆς θ. λειτουργίας.

νοίγνυσιν, ὡσπερ ἐν μιᾷ τραπέζῃ τότε, οὕτως ἐν ἐνὶ ποταμῶ νῦν, καὶ τὴν σκιὰν ὑπογράψας, καὶ τὴν ἀλήθειαν προσθείς. Πνεύματος γὰρ χάριν τοῦτο ἔχει τὸ βάπτισμα μόνον· τὸ δὲ Ἰωάννου, ταύτης ἔρημον τῆς δωρεᾶς ἦν. Διὰ δὴ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων τῶν
 5 βαπτιζομένων οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη, ἐπὶ δὲ αὐτοῦ μόνου τοῦ μέλλοντος τοῦτο παραδιδόναι· ἵνα μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοῦτο μάθης, ὅτι οὐχ ἡ καθαρότης τοῦ βαπτίζοντος, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ βαπτιζομένου τοῦτο ἐποίησε. Τότε γοῦν καὶ οἱ οὐρανοὶ ἀνεώχθησαν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπήλθεν. Ἀπὸ γὰρ τῆς παλαιᾶς
 10 λοιπὸν ἐπὶ τὴν καινὴν ἐξάγει πολιτείαν ἡμᾶς, τὰς τε πύλας ἡμῶν ἀνοίγνυς τὰς ἄνω, καὶ Πνεῦμα πέμπων ἐκεῖθεν, καλοῦν εἰς τὴν ἐκεῖ πατρίδα· καὶ οὐχ ἀπλῶς καλοῦν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀξιώματος τοῦ μεγίστου. Οὐ γὰρ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους ἐποίησεν, ἀλλὰ υἱοὺς Θεοῦ κατασκευάσας καὶ ἀγαπητούς, οὕτως ἔλκει
 15 πρὸς ἐκείνην τὴν λῆξιν ἡμᾶς.

4. Ταῦτ' οὖν ἐννοήσας ἅπαντα, καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ καλοῦντος, καὶ τῆς πολιτείας τῆς ἐκεῖ, καὶ τῆς τιμῆς τῆς δοθείσης ἄξιον ἐπίδειξαι βίον· τῷ κόσμῳ σταυρωθεὶς καὶ σταυρώσας αὐτὸν σεαυτῷ, τὴν τῶν οὐρανῶν πολιτεοῦ πολιτείαν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης· μηδὲ ἐπειδὴ τὸ σῶμά σου μὴ μετέστη πρὸς τὸν οὐρανόν, νομίσης ἔχειν τι κοινὸν πρὸς τὴν γῆν. Καὶ διὰ τοῦτο δὲ πρότερον ἐνταῦθα παραγενόμενος ὁ Δεσπότης καὶ τοὺς ἀγγέλους ἀγαγών, τότε σε ἀναλαβὼν ἀπήλθεν ἐκεῖ, ἵνα καὶ πρὸ τῆς ἀνόδου τῆς ἐκεῖσε μάθης, ὅτι δυνατόν σοι τὴν γῆν ὡς τὸν οὐρανὸν οἰκεῖν.
 20
 25

Μένωμεν τοίνυν τὴν εὐγένειαν τηροῦντες, ἣν ἐδεξάμεθα ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὰ ἐκεῖ βασιλεία καθ' ἑκάστην ἐπιζητῶμεν τὴν ἡμέραν, καὶ πάντα τὰ ἐνταῦθα σκιὰν καὶ ὄναρ εἶναι νομίζωμεν. Οὐδὲ γὰρ εἰ βασιλεὺς τις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πτωχὸν ὄντα σε
 30 καὶ προσαιτοῦντα λαβών, υἱὸν ἐξαίφνης ἐποίησατο, τὴν καλύβην καὶ τὴν εὐτέλειαν τῆς καλύβης τῆς σῆς ἐνενόησας ἄν·

ἓνα ποταμόν· ὑπεγράμμισε καὶ τὴν σκιὰν ἀλλὰ ἐπρόσθεσε καὶ τὴν ἀλήθειαν. Διότι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος τὴν ἔχει τοῦτο μόνον τὸ βάπτισμα, ἐνῶ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἦτο ἄμοιρον τῆς δωρεᾶς αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ἄλλους βαπτίζομένους δὲν συνέβη τίποτε παρόμοιον ἀλλὰ εἰς αὐτὸν μόνον, ὃ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ τὸ παραδώσῃ. Κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ποὺ εἶπαμεν μάθε καὶ τοῦτο· δὲν εἶναι ἡ καθαρότης τοῦ βαπτίσματος ποὺ ἐπέτυχε τοῦτο ἀλλὰ ἡ δύναμις ἐκείνου ποὺ ἐβαπτίζετο. Τότε λοιπὸν ἦνοιξαν καὶ οἱ οὐρανοὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐστάθη ἐπάνω του. Ἀπὸ τὸν παλαιὸν λοιπὸν τρόπον ζωῆς μᾶς βγάζει εἰς τὸν νέον, ἀνοίγων πρὸς χάριν μας καὶ τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀποστέλλων ἀπὸ ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα, ποὺ μᾶς καλεῖ εἰς τὴν πατρίδα μας ἐκεῖ. Καὶ δὲν μᾶς καλεῖ ἀπλῶς ἀλλὰ μὲ τὴν μεγαλυτέραν τιμὴν. Διότι δὲν μᾶς ἔκαμεν ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους ἀλλὰ μᾶς ἀνέδειξεν υἱοὺς Θεοῦ καὶ ἀγαπητοὺς του καὶ ἔτσι μᾶς ἔλκύει πρὸς τὴν κληρονομίαν ἐκείνην.

4. Στοχάσου τα λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ παρουσίασε ζωὴν ἀνταξίαν τῆς ζωῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τῆς τιμῆς ποὺ σοῦ ἐδόθη. Ἀφοῦ σταυρωθῆς διὰ τὸν κόσμον καὶ ἀφοῦ σταυρώσῃς τὸν ἑαυτὸν σου χάριν σοῦ τοῦ ἰδίου, ζῆσε μὲ κάθε ἀκρίβειαν τὴν ζωὴν τῶν οὐρανῶν. Καὶ μὴ νομίσης ἐπειδὴ τὸ σῶμα σου δὲν μετετοπίσθη πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, ὅτι ἔχεις κάτι κοινὸν πρὸς τὴν γῆν· διότι ἡ κεφαλὴ σου εἶναι τοποθετημένη ὑψηλά. Καὶ διὰ τοῦτο, ἀφοῦ προηγουμένως ἦλθεν ὁ Δεσπότης ἐδῶ καὶ ἀφοῦ ἔφερε τοὺς ἀγγέλους, τότε σὲ ἐπῆρε καὶ ἔφυγεν ἐκεῖ, διὰ νὰ μάθῃς καὶ πρὸ τῆς ἀνόδου σου πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅτι σοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ κατοικῆς τὴν γῆν ὡς νὰ εἶναι οὐρανός.

Ἄς περιμένωμεν λοιπὸν προσπαθοῦντες νὰ διακρίνωμεν τὴν εὐγένειαν ποὺ μᾶς ἐδόθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἅς ἐπιζητοῦμεν καθημερινῶς τὰ ἐκεῖ ἀνάκτορα καὶ ἅς νομίζωμεν ὅτι ὅλα τὰ ἐδῶ εἶναι σκιά καὶ ὄνειρον. Διότι οὔτε ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐπιγείους βασιλεῖς σὲ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴν πτωχείαν σου καὶ τὴν ἐπαιτείαν καὶ σὲ ἔκαμνε ἀπρόοπτα υἱόν του, θὰ ἐσκέπτεσο πιά τὴν καλύβην καὶ τὴν μηδαμινότητα τῆς καλύβης σου· μολονόζ!

καίτοιγε οὐ πολὺ τὸ μέσον ἐκεῖ. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα λογι-
ζοῦ τι τῶν προτέρων· καὶ γὰρ ἐπὶ πολλῶ μείζουσιν ἐκλήθης. Ὁ
τε γὰρ καλῶν, ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ἐστί· τὰ τε διδόμενα
ἀγαθὰ, καὶ λόγον καὶ διάνοιαν ὑπερβαίνει πᾶσαν. Οὐ γὰρ ἀπὸ
5 γῆς εἰς γῆν σε μεθίστησι, καθάπερ ὁ βασιλεύς, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰ
οὐρανόν, καὶ ἀπὸ φύσεως θνητῆς εἰς ἀθάνατον καὶ δόξαν ἄρρη-
τον, τότε δυναμένην μόνον φανῆναι καλῶς, ὅταν αὐτῆς ἀπολαύ-
σῶμεν.

Τοιούτων τοίνυν μέλλων μετέχειν ἀγαθῶν, χρημάτων μοι
10 μέμνησαι, καὶ τῆς ἐνταῦθα φαντασίας ἀντέχη; καὶ οὐ νομίζεις
ἅπαντα τὰ ὀρώμετα τῶν τοῦ προσαιτοῦντος ῥακίων εὐτελέστε-
ρα εἶναι; Καὶ πῶς ἄξιός φανήσῃ ταύτης τῆς τιμῆς; ποίαν δὲ ἔξεις
ἀπολογία εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ποίαν οὐ δώσεις δίκην, μετὰ τοσαύ-
την δωρεὰν ἐπὶ τὸν πρότερον ἐμετὸν τρέχων; Οὐκέτι γὰρ ὡς
15 ἄνθρωπος ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς υἱὸς Θεοῦ ἀμαρτῶν κολάζῃ, καὶ γί-
νεται σοι τὸ τῆς τιμῆς μέγεθος ἐφόδιον τιμωρίας μείζονος. Καὶ
γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὁμοίως δούλους ἀμαρτάνοντας, καὶ υἱοὺς τὸ
αὐτὸ πλημμελοῦντας κολάζομεν· καὶ μάλιστα ὅταν μεγάλα παρ'
ἡμῶν εὐεργετημένοι τύχωσιν. Εἰ γὰρ ὁ παράδεισον λαχόν, διὰ
20 μίαν παρακοὴν τοσαῦτα μετὰ τὴν τιμὴν ὑπέστη δεινά, οἱ τὸν
οὐρανὸν ἀπολαβόντες ἡμεῖς, καὶ τῷ Μονογενεῖ γενόμενοι συγ-
κληρονόμοι, τίνα ἔξομεν συγγνώμην, τῷ ὅφει μετὰ τὴν περι-
στερὰν προστρέχοντες; Οὐκέτι γάρ, «Γῆ εἰ, καὶ εἰ γῆν ἀπελεύ-
ση», καί, «Ἔργῃ τὴν γῆν», καὶ τὰ πρότερα ἀκουσόμεθα ἐκεῖνα,
25 ἀλλὰ τὰ πολλῶ τούτων χαλεπώτερα, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον,
τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον, τὸν βρυγμὸν τῶν
ὀδόντων· καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ μηδὲ εὐεργεσία τοσαύτη γε-
νόμενος βελτίων, δικαίως ἂν τὴν ἐσχάτην καὶ χαλεπώτεραν δώῃ
δίκην.

30 Ἦνοιξέ ποτε καὶ ἔκλεισε τὸν οὐρανὸν Ἡλίας, ἀλλ' ὥσ-

1. Γέν. 4, 12.

2. Ἀξίζει νὰ διαβάσωμεν τὴν σκηνὴν ποῦ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ ἱ. Χρυ-
σόστομος διὰ τὰ μεγαλειώδη καὶ φοβερὰ ἀποτελέσματα ποῦ δημιουργεῖ
ἡ φλογερὴ πίστις τοῦ Ἡλιοῦ. βλ. Γ' Βασ. κεφ. 17.

εἰς αὐτὰ ἢ ἀπόστασις δὲν εἶναι μεγάλη. Μήτε εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ σκέπτεσαι λοιπὸν κάτι ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Διότι ἐκλήθης διὰ πολὺ μεγαλύτερα. Καὶ αὐτὸς ποὺ σὲ καλεῖ, εἶναι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων καὶ τὰ προσφερόμενα ἀγαθὰ ὑπερβαίνουν κάθε λόγον καὶ κάθε σκέψιν. Διότι δὲν σὲ μετατοπίζει ἀπὸ ἓνα μέρος τῆς γῆς εἰς ἄλλο, ὅπως ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ φύσιν θνητὴν εἰς ἀθάνατον καὶ εἰς δόξαν ἄρρητον, ποὺ τότε μόνον ἠμπορεῖ νὰ φανῆ καλά, ὅταν ἐπιτύχωμεν τὴν ἀπόλαυσίν της.

Εἰς τέτοια λοιπὸν ἀγαθὰ ἐνῶ πρόκειται νὰ εὐρεθῆς, μοῦ ἀναφέρεις τὰ χρήματα καὶ κρατεῖς μὲ δύναμιν τὰ φαντάσματ' αὐτοῦ κόσμου καὶ δὲν νομίζεις ὅτι ὅλα ὅσα βλέπομεν εἶναι μηδαμινώτερα ἀπὸ τὰ ράκη τοῦ ἐπαίτου. Πῶς θὰ φανῆς ἀντάξιος τῆς τιμῆς αὐτῆς; Καὶ ποῖαν ἀπολογία θὰ ἠμπορέσης νὰ κάμῃς ἢ μᾶλλον ποῖαν τιμωρίαν δὲν θὰ ὑποστῆς, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τόσην δωρεὰν τρέχῃς εἰς τὸν παλαιὸν ἐμετόν; Διότι δὲν τιμωρεῖσαι ὡς ἄνθρωπος μόνον ἀλλὰ ὡς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ ἠμάρτησες καὶ γίνεται τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἀφορμὴ τιμωρίας μεγαλύτερας. Ἄφοῦ καὶ ἡμεῖς δὲν τιμωροῦμεν ἐξ ἴσου τοὺς δούλους ποὺ σφάλλουν καὶ τοὺς υἱοὺς μας ποὺ διαπράττουν τὸ ἴδιο παράπτωμα καὶ μάλιστα ὅταν τύχη νὰ ἔχουν δεχθῆ μεγάλας εὐεργεσίας ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ τοῦ ἔλαχεν ὁ παράδεισος ὑπέστη τόσα δεινὰ ἔπειτα ἀπὸ τόσην τιμὴν ἐξ αἰτίας μιᾶς παρακοῆς, ἡμεῖς ποὺ ἐκερδίσαμεν τὸν οὐρανὸν καὶ ἐγίναμεν συγκληρονόμοι μὲ τὸν Μονογενῆ του ποῖαν συγγνώμην θὰ ἐπιτύχωμεν, ἀφοῦ τρέχωμεν εἰς τὸν ὄφιν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς περιστερᾶς; Δὲν θὰ ἀκούσωμεν πλέον ἐκεῖνα τὰ προηγούμενα· «Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση» ἢ «Ἔργᾳ τὴν γῆν»¹. Θὰ ἀκούσωμεν τὰ πολὺ βαρύτερα ἀπὸ αὐτά, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὰ ἄλυτα δεσμά, τὸ ἰοβόλον σκουλήκι, τὸ κτύπημα τῶν δοντιῶν. Καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι αὐτὸς ποὺ δὲν ἐγίνε καλύτερος οὔτε μὲ τόσον μεγάλην εὐεργεσίαν, θὰ ὑποστῆ δικαίως τὴν ἐσχάτην καὶ βαρυτέραν ποινήν.

¹Ἦνοιξε κάποτε ὁ Ἥλιος² καὶ ἔκλεισε τὸν οὐρανὸν ἀλλὰ

τε ὑετὸν κατενεγκεῖν καὶ ἀναστεῖλαι· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως ἀνοίγε-
ται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὥστε ἀναβῆναί σε ἐκεῖ· καὶ τὸ δὴ μείζον,
οὐχ ὥστε ἀναβῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ ἑτέρους ἀγαγεῖν, εἰ βου-
ληθείης· τοσαύτην σοι παρῤῥησίαν καὶ ἐξουσίαν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ
5 ἔδωκεν ἅπασιν.

Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖ ἡμῶν ἡ οἰκία, ἐκεῖ πάντα ἀποθώμεθα, καὶ
μηδὲν ἐνταῦθα καταλίπωμεν, ἵνα μὴ αὐτὰ ἀπολέσωμεν. Ἐνταῦ-
θα μὲν γὰρ κἂν κλεῖν ἐπιθῆς, κἂν θύρας καὶ μοχλοῦς, κἂν μυρίους
ἐπιστήσης οἰκέτας, καὶ πάντων περιγένη τῶν κακούργων, κἂν
10 τοὺς τῶν βασκάνων διαφύγης ὀφθαλμούς, κἂν τοὺς σῆτας, κἂν
τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου γινομένην ἀπώλειαν, ὅπερ ἀδύνατον, τὸν
γοῦν θάνατον οὐ διαφεύξῃ ποτέ, ἀλλ' ἀφαιρεθήσῃ ἅπαντα ἐκεῖ-
να ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ· καὶ οὐκ ἀφαιρεθήσῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς
τὰς τῶν ἐχθρῶν πολλάκις παραπέμψεις χεῖρας. Ἄν δὲ εἰς ἐ-
15 κείνην παραπέμψῃς τὴν οἰκίαν, πάντων ἀνώτερος ἔσῃ. Οὔτε
γὰρ κλεῖν, οὔτε θύρας καὶ μοχλοῦς ἐπιθεῖναι δεῖ· τοιαύτη τῆς
πόλεως ἐκείνης ἡ δύναμις· οὕτως ἄσυλον τὸ χωρίον ἐστί, καὶ
φθορᾶ καὶ πονηρίᾳ πάσῃ ἄβατον τοῦτο ὑφέστηκε.

5. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας, ἔνθα μὲν ἀπόλλυται καὶ δια-
20 φθείρεται τὰ ἀποτιθέμενα, σωρεύειν ἅπαντα, ἔνθα δὲ ἀνέπαφα
μένει, καὶ πλείω γίνεται, ἐνταῦθα μηδὲ τὸ πολλοστὸν ἀποτί-
θεσθαι μέρος, καὶ ταῦτα τὸν ἅπαντα μέλλοντας ἐκεῖ βιώσεσθαι
χρόνον; Διὰ τοῦτο καὶ Ἕλληνες ἀπιστοῦσι τοῖς παρ' ἡμῶν λε-
γομένοις· ἀφ' ὧν γὰρ πράττομεν, οὐκ ἀφ' ὧν λέγομεν, τὴν παρ'
25 ἡμῶν ἀπόδειξιν λαμβάνειν ἐθέλουσι· καὶ ἐπειδὴν ἴδωσιν οἰκίας
οἰκοδομουμένους λαμπρὰς καὶ παραδείσους κατασκευάζοντας
καὶ λουτρὰ καὶ ἀγροὺς ὠνουμένους, οὐκ ἐθέλουσι πιστεῦσαι ὅτι
πρὸς ἑτέραν παρασκευαζόμεθα πόλεως ἀποδημίαν. Εἰ γὰρ τοῦτο
ᾗν, φησὶν, ἅπαντα τὰ ἐνταῦθα ἂν ἐξαργυρίσαντες, ἐκεῖ προαπέ-

μόνον διὰ νὰ προξενήσῃ τὴν βροχὴν καὶ νὰ τὴν σταματήσῃ. Δὲν ἀνοίγει ὅμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρὸς χάριν σου ὁ οὐρανὸς ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνέλθῃς σὺ ἐκεῖ, καὶ τὸ μεγαλύτερον, ὅχι μόνον διὰ νὰ ἀνέλθῃς σὺ ἀλλὰ νὰ ἀναβιβάσῃς καὶ ἄλλους, ἂν θελήσῃς. Τόσῃν ἐλευθερίαν καὶ ἐξουσίαν σοῦ ἔδωκεν εἰς ὅλα τὰ ἰδικά του.

Ἄφοῦ λοιπὸν τὸ σπίτι μας εἶναι ἐκεῖ, ἐκεῖ ἄς τὰ θησαυρίσωμεν ὅλα καὶ ἄς μὴ ἀφήσωμεν τίποτε ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ τὸ χάσωμεν. Ἐδῶ καὶ ἂν χρησιμοποίησῃς κλειδωνιάν, καὶ ἂν βάλῃς θύρας καὶ μοχλοὺς, καὶ ἂν τοποθετήσῃς πολλοὺς δούλους καὶ ἐξουδετερώσῃς ὅλους τοὺς κακούργους καὶ ἂν ξεφύγῃς τὰ μάτια τῶν φθονερῶν, τὸ σαράκι, τὴν φθορὰν ποὺ προκαλεῖ ὁ χρόνος - πράγμα ἀδύνατον - τὸν θάνατον βέβαια δὲν θὰ τὸν ἀποφύγῃς ποτὲ ἀλλὰ θὰ τὰ στερηθῇς ὅλα αὐτὰ εἰς μίαν μεταβολὴν τοῦ χρόνου. Καὶ δὲν θὰ τὰ στερηθῇς μόνον ἀλλὰ συχνὰ θὰ τὰ στείλῃς καὶ εἰς τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν σου. Ἄν ὅμως τὰ ἐξασφαλίσῃς εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο, καμμία ἀνάγκη ἀπὸ ὅλα αὐτὰ. Δὲν θὰ χρειασθῇ νὰ χρησιμοποίησῃς οὔτε κλειδωνιάν, οὔτε θύρας οὔτε μοχλοὺς. Τέτοια εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς πόλεως ἐκείνης, τόσον ἀπόρητον εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ἀπαραβίαστον ἀπὸ κάθε καταστροφὴν καὶ πονηρὸν τέχνασμα.

5. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀνοησία νὰ συσσωρεύῃς ὅλα ἐκεῖ, ὅπου τὰ συσσωρευμένα χάνονται καὶ καταστρέφονται; Ἐνῶ ὅπου παραμένουν ἀνέπαφα καὶ πληθύνονται, ἐκεῖ νὰ μὴ καταθέτωμεν οὔτε πολλοστημόριον καὶ μάλιστα ἐνῶ πρόκειται νὰ ζήσωμεν ἐκεῖ ὀλόκληρον τὴν αἰωνιότητα; Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες δυσπιστοῦν εἰς τὰ λεγόμενά μας. Τὴν ἀπόδειξιν ἐπιθυμοῦν νὰ τὴν ἔχουν ὅχι ἀπὸ ὅ,τι λέγομεν ἀλλὰ ἀπὸ ὅ,τι πράττομεν. Καὶ ὅταν μᾶς ἴδοῦν νὰ κτίζωμεν μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, νὰ κάνωμεν κήπους καὶ λουτρὰ καὶ νὰ ἀγοράζωμεν ἀγρούς, δὲν θέλουν νὰ πιστεύσουν ὅτι προετοιμαζόμεθα πρὸς ἀποδημίαν εἰς ἄλλην πόλιν. Ἄν ἦτο ἔτσι, λέγουν, θὰ ἐρρευστοποιοῦσαν ὅλα τὰ ἐδῶ καὶ θὰ τὰ κατέθεταν προκατα-

θεντο· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα γινομένων στοχάζονται. Καὶ
 γὰρ ὀρώμεν τοὺς σφόδρα εὐπόρους ἐν ἐκείναις μάλιστα ταῖς πό-
 λεσιν οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα κεκτημένους, ἐν αἷς
 διατρίβειν μέλλουσιν. Ἄλλ' ἡμεῖς τούναντίον ποιούμεν· καὶ τὴν
 5 μὲν γῆν, ἣν μικρὸν ὕστερον ἀφιέναι μέλλομεν, μετὰ πολλῆς
 κτώμεθα τῆς σπουδῆς, οὐχὶ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα
 αὐτὸ προϊέμενοι ὑπὲρ πλέθρων καὶ οἰκημάτων ὀλίγων· ὑπὲρ δὲ
 τοῦ τὸν οὐρανὸν πρίασθαι οὐδὲ τὰ περιττὰ τῆς χρείας ἀνεχόμε-
 θα δοῦναι, καὶ ταῦτα ὀλίγης αὐτὸν μέλλοντες ὠνεῖσθαι τιμῆς,
 10 καὶ διαπαντὸς ἔχειν, εἶγε αὐτὸν ὠνησαίμεθα. Διὰ τοι τοῦτο τὴν
 ἐσχάτην δώσομεν δίκην, γυμνοὶ καὶ πένητες ἀπιόντες ἐκεῖ· μάλ-
 λον δὲ οὐχ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πτωχείας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἄλλους
 τοιούτους ποιούμεν, τὰς ἀνηκέστους ὑποστησόμεθα συμφοράς.
 Ὅταν γὰρ ἴδωσιν Ἕλληνες περὶ ταῦτα σπουδάζοντας τοὺς το-
 15 σούτων ἀπολαύσαντας μυστηρίων, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ τῶν
 παρόντων ἀνθέξονται. Ὅθεν πολὺ καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἡμετέ-
 ραν κεφαλὴν σωρεύομεν πῦρ. Ὅταν γὰρ οἱ διδάσκειν αὐτοὺς ὀ-
 φείλοντες ὑπερορᾶν τῶν φαινομένων ἀπάντων, αὐτοὶ μάλιστα
 πάντων αὐτοὺς εἰς τὴν τούτων ἐμβάλλωμεν ἐπιθυμίαν, τότε δυ-
 20 νησόμεθα σωθῆναι, τῆς ἐτέρων ἀπωλείας τὰς εὐθύνας ὑπέχον-
 τες; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ὅτι ἀντὶ ἀλῶν καὶ λαμ-
 πάδων ἀφήκεν ἡμᾶς εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα καὶ τοὺς
 διαρρέοντας ὑπὸ τρυφῆς ἐπισφίγγωμεν, καὶ τοὺς τῇ μερίμνῃ τῶν
 χρημάτων ἐσκοτωμένους φωτίζωμεν; Ὅταν οὖν καὶ εἰς σκότος
 25 αὐτοὺς ἐμβάλλωμεν πλεῖον, καὶ χαυνοτέρους ποιῶμεν, τίς ἔ-
 σται σωτηρίας ἡμῖν ἐλπίς; Οὐκ ἔστιν οὐδεμία· ἀλλ' οἰμώζοντες,
 καὶ τοὺς ὀδόντας βρύχοντες, καὶ δεδεμένοι πόδας καὶ χεῖρας εἰς
 τὸ τῆς γεέννης ἀπελευσόμεθα πῦρ, μετὰ τὸ κατεργασθῆναι κα-

βολικῶς ἐκεῖ. Ὁ στοχασμὸς τῶν αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα ἐδῶ. Βλέπομεν βεβαίως ὅτι οἱ πολὺ εὖποροι δημιουργοῦν οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα εἰς ἐκείνας τὰς πόλεις κυρίως, εἰς τὰς ὁποίας σχεδιάζουν νὰ ἐγκατασταθοῦν. Ἡμεῖς ὅμως κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Τὴν μὲν γῆν, ποὺ ἐντὸς ὀλίγου πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψωμεν, τὴν ἐξασφαλίζομεν μὲ πολλήν βίαν καὶ δὲν δίδομεν χρήματα μόνον ἀλλὰ θυσιάζομεν καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα μας πρὸς χάριν ὀλίγων στρεμμάτων καὶ σπιτιῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσωμεν ὅμως τὸν οὐρανὸν δὲν ὑποφέρομεν νὰ δώσωμεν οὔτε τὰ ἄχρηστα εἰς ἡμᾶς καὶ μάλιστα ἐνῶ πρόκειται νὰ τὸν ἀγοράσωμεν μὲ χαμηλὴν τιμὴν καὶ νὰ τὸν διατηρήσωμεν διὰ πάντοτε, ἂν βεβαίως τὸν ἀγοράσωμεν. Διὰ τοῦτο βεβαίως θὰ ὑποστοῦμεν τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, φεύγοντες πρὸς τὰ ἐκεῖ γυμνοὶ καὶ πτωχοί. Καὶ δὲν θὰ ὑποφέρωμεν τὰς ἀθεραπεύτους ἐκείνας συμφορὰς ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας πτωχείας, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι κάμνομεν καὶ τοὺς ἄλλους πτωχοὺς. Ὅταν ἰδοῦν οἱ Ἕλληνες νὰ δεικνύουν τόσον ἐνδιαφέρον εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀνθρώποι, ποὺ ἠξιώθησαν τοιούτων μυστηρίων, πολὺ περισσότερο θὰ προσκολληθοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὰ παρόντα. Συνεπῶς καὶ ἀπὸ τοῦτο πολὺ πῦρ θὰ σωρεύσωμεν εἰς τὴν κεφαλὴν μας. Διότι ὅταν ἡμεῖς ποὺ ὀφείλομεν νὰ τοὺς διδάσκωμεν νὰ περιφρονοῦν ὅλα τὰ φαινόμενα, οἱ ἴδιοι περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς ἐμβάλλομεν τὴν ἐπιθυμίαν τούτων, τότε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σωθοῦμεν, ὅταν μᾶς βαρύνουν αἱ εὐθῦναι διὰ τὴν ἀπώλειαν ἄλλων; Δὲν ἀκούεις τὸν Χριστὸν ποὺ λέγει ὅτι μᾶς ἄφησεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, διὰ νὰ εἴμεθα τὸ ἄλας καὶ αἱ λαμπάδες καὶ νὰ συγκρατοῦμεν ὅσους παραλύει ἡ ἀπόλαυσις, νὰ φωτίζωμεν δὲ ὅσους σκοτίζονται ἀπὸ τὴν μέριμναν τῶν χρημάτων; Ὅταν λοιπὸν τοὺς χώνωμεν περισσότερο μέσα εἰς τὸ σκότος καὶ ὅταν τοὺς ἀποχαυνώνωμεν περισσότερο, ποῖα ἐλπίς σωτηρίας μᾶς ἀπομένει; Δὲν ὑπάρχει καμμία. Ἀλλὰ μὲ θρήνους καὶ μὲ δόντια νὰ κτυποῦν καὶ μὲ δεμένα χέρια καὶ πόδια, θὰ βαδίσωμεν πρὸς τὴ φωτιὰ τῆς γενένης, μετὰ τὴν ὠραίαν κατεργα-

λῶς ταῖς τοῦ πλούτου φροντίσι. Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες ἅπαντα,
 τὰ δεσμὰ λύσωμεν τῆς τοιαύτης ἀπάτης, ἵνα μηδὲ εἰς ἐκεῖνα
 ἐμπέσωμεν τὰ τῷ πυρὶ παραδιδόντα ἡμᾶς τῷ ἀσβέστῳ. Ὁ μὲν
 γὰρ χρήμασι δουλεύων, καὶ ταῖς ἐνταῦθα ἀλύσεσι καὶ ταῖς ἐκεῖ
 5 διηνεκῶς ἔσται ὑπεύθυνος· ὁ δὲ ταύτης ἀπηλλαγμένος τῆς ἐπι-
 θυμίας, ἐκατέρας τεύξεται τῆς ἐλευθερίας· ἥς ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐ-
 πιτύχωμεν, τὸν χαλεπὸν τῆς φιλοχρηματίας συντρίψαντες
 ζυγόν, πτερώσωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
 10 τος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σίαν πού θά μᾶς κάμουν αἱ φροντίδες τοῦ πλούτου. Ἄς τὰ σκεφθοῦμεν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ ὥς συντρίψωμεν τὰ δεσμὰ τῆς πλάνης μας αὐτῆς, διὰ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς ἐκεῖνα πού μᾶς παραδίδουν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. Ὅποιος εἶναι δοῦλος τῶν χρημάτων, θά βαρύνεται πάντοτε καὶ μὲ τὰς ἐδῶ καὶ μὲ τὰς ἐκεῖ ἀλυσίδας. Ὅποιος ὅμως εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν θά ἐπιτύχη καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην ἐλευθερίαν. Διὰ νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν αὐτὴν καὶ ἡμεῖς, ὥς συντρίψωμεν τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς φιλοχρηματίας καὶ ὥς πτερώσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας διὰ τὸ ταξίδι πρὸς τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

Ματθ. 4, 1 - 11

Τότε ἀνήχθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

5 1. Τότε· πότε; Μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον, μετὰ τὴν φωνὴν τὴν ἄνωθεν ἐνεχθεῖσαν καὶ λέγουσαν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἀνάγειν ἐνταῦθα φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν
10 ἔπραττε καὶ ὑπέμενε, ἀνέχεται καὶ τῆς ἐκείσε ἀναγωγῆς, καὶ τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης, ἵνα ἕκαστος τῶν βαπτιζομένων, εἰ μετὰ τὸ βάπτισμα μείζονας ὑπομείνειε πειρασμούς, μὴ ταράττηται, ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γινομένου, ἀλλὰ μένη γενναίως πάντα φέρων, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν τούτου συμ-
15 βαίνοντος. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβες ὅπλα, οὐχ ἵνα ἀργῆς, ἀλλ' ἵνα πολεμῆς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπιόντας κωλύει τοὺς πειρασμούς ὁ Θεός· πρῶτον μὲν ἵνα μάθης ὅτι πολλῶ γέγονας ἰσχυρότερος· ἔπειτα ἵνα μένης μετριάζων, μηδὲ τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν ἐπαρθῆς, τῶν πειρασμῶν συστέλλειν σε δυναμένων· πρὸς τούτοις,
20 ἵνα ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὁ τέως ἀμφιβάλλων περὶ τῆς σῆς ἀποστάσεως, ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν πειρασμῶν πληροφορηθῆ, ὅτι τέλεον αὐτὸν ἐγκαταλιπὼν ἀπέστης· τέταρτον, ἵνα ἰσχυρότερος καὶ σιδήρου παντὸς εὐτονώτερος ταύτῃ κατασκευασθῆς· πέμπτον, ἵνα ἀπόδειξιν λάβῃς σαφῆ τῶν πιστευθέντων σοι θη-
25 σαυρῶν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἀπῆλθεν ὁ διάβολος, εἰ μὴ σε ἐν μείζονι γενόμενον εἶδε τιμῆ.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄
Ματθ. 4, 1 - 11

«Τότε ἀνήχθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου».

1. Τότε. Πότε δηλαδή; Ἐπειτα ἀπὸ τὴν κάθοδον τοῦ Πνεύματος, ἔπειτα ἀπὸ τὴν φωνὴν ποὺ ἠκούσθη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγεν· «Ἴδου ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα»¹. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστον εἶναι ὅτι ὠδηγήθη ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι λέγει ὅτι αὐτὸ τὸν ὠδήγησεν ἐκεῖ. Ἀφοῦ ὅλα τὰ ἔπραττε καὶ τὰ ὑπέμενε πρὸς διδασκαλίαν μας, ἀνέχεται καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἐκεῖ καὶ τὴν πάλιν τοῦ μετὸν διάβολον, ὥστε καθένας ἀπὸ τοὺς βαπτιζομένους, ἂν ὑποφέρῃ μετὰ τὸ βάπτισμα μεγαλυτέρους πειρασμούς, νὰ μὴ ταράζεται, ἐπειδὴ τάχα τοῦτο συμβαίνει παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἀλλὰ νὰ στέκεται καὶ νὰ ὑποφέρῃ τὰ πάντα με γενναιότητα, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν. Ἐπειδὴ βέβαια διὰ τοῦτο ἔλαβεν ὄπλα, ὄχι διὰ νὰ στέκεσαι ἄπρακτος ἀλλὰ διὰ νὰ μάχεσαι. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ἐμποδίζει τοὺς πειρασμοὺς ποὺ ἔρχονται. Πρῶτον διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἔγινες πολὺ ἰσχυρότερος καὶ δεύτερον διὰ νὰ μείνῃς μετριοπαθῆς καὶ νὰ μὴ δοκιμάσῃς ἔπαρσιν ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν δωρεῶν, ἐπειδὴ οἱ πειρασμοὶ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ σὲ περιορίσουν. Ἀκόμη διὰ νὰ πληροφορηθῇ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων, ποὺ ὡς τότε εἶχε ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀπομακρύνσεώς σου ἀπὸ αὐτόν, νὰ μάθῃ ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν τῶν πειρασμῶν, ὅτι τὸν ἐγκατέλειψες ἐντελῶς καὶ ἀπεμακρύνθῃς ἀπὸ αὐτόν. Τέταρτον διὰ νὰ γίνῃς ἔτσι ἰσχυρότερος καὶ ἀνθεκτικώτερος ἀπὸ κάθε σίδηρον καὶ πέμπτον διὰ νὰ λάβῃς σαφῆ ἀπόδειξιν τῶν θησαυρῶν ποὺ σοῦ ἔχουν ἐμπιστευθῇ. Διότι δὲν θὰ σοῦ ἐπετίθετο ὁ διάβολος, ἐὰν δὲν σὲ ἔβλεπε νὰ ἀξιῶνεσαι μεγαλυτέρας τιμῆς.

Ἐντεῦθεν γοῦν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπανέστη τῷ Ἀδάμ, ἐπειδὴ πολλῆς αὐτὸν εἶδεν ἀπολαύσαντα τῆς ἀξίας. Διὰ τοῦτο παρετάξατο πρὸς τὸν Ἰώβ, ἐπειδὴ στεφανούμενον αὐτὸν καὶ ἀνακηρυττόμενον ἐθεάσατο παρὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Καὶ πῶς 5 οὖν φησιν· «Εὐχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν»; Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνιόντα αὐτὸν ἀπλῶς δείκνυσί σοι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ ἀναγόμενον κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον, αἰνιττόμενος διὰ τούτων, ὅτι οὐκ αὐτοὺς ἐπιπηδᾶν χρή, ἀλλ' ἐλκομένους ἐστάναι γεναίως.

- 10 Καὶ ὄρα ποῦ λαβὼν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἀνήγαγεν· οὐκ εἰς πόλιν καὶ ἀγοράν, ἀλλ' εἰς ἔρημον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν διάβολον ἐπισπάσασθαι ἐβούλετο, οὐ διὰ τῆς πείνης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τόπου δίδωσιν αὐτῷ λαβὴν. Τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται ὁ διάβολος, ὅταν ἴδῃ μεμονωμένους καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας. Οὕ- 15 τω καὶ τῇ γυναικὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπέθετο, μόνην αὐτὴν ἀπολαβὼν καὶ τοῦ ἀνδρὸς χωρὶς οὔσαν εὐρών. Ὄταν μὲν γὰρ μεθ' ἐτέρων ὄντας ἴδῃ καὶ συγκεκροτημένους, οὐχ ὁμοίως θαρρῆει οὐδὲ ἔπεισι. Διὸ χρή μάλιστα καὶ διὰ τοῦτο μετ' ἀλλήλων ἀγελάζεσθαι συνεχῶς, ὥστε μὴ εὐχειρώτους εἶναι τῷ διαβόλῳ.
- 20 Εὐρῶν τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐρήμῳ ἀβάτῳ (ὅτι γὰρ τοιαύτη ἡ ἔρημος ἦν, ὃ Μάρκος ἐδήλωσεν εἰπὼν ὅτι «Μετὰ τῶν θηρίων ἦν»), ὄρα μεθ' ὄσης προσέρχεται κακουργίας καὶ πονηρίας καὶ ποῖον παρατηρεῖ καιρόν. Οὐδὲ γὰρ νηστεύοντι, ἀλλὰ πεινῶντι προσέρχεται· ἵνα σὺ μάθῃς, ἡλίκον ἢ νηστεία καλόν, καὶ 25 πῶς ὄπλον ἐστὶ κατὰ τοῦ διαβόλου μέγιστον, καὶ ὅτι μετὰ τὸ λουτρόν οὐ τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ τραπέζῃ πληθούσῃ, ἀλλὰ νηστεία προσέχειν δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐνήστευσεν, οὐκ αὐτὸς ταύτης δεόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἁμαρτήματα τὰ πρὸ τοῦ λουτροῦ τὸ γαστρὶ δουλεύειν εἰσῆγα-

1. Ματθ. 26, 41.

2. Τὴν ὥραιαν ρῆσιν τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου θὰ τὴν εὐρης πλήρη εἰς τὴν ἐπομένην ὀμιλίαν (σημ. 2).

3. Μάρκ. 1, 13.

Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ Ἀδάμ, ἐπειδὴ τὸν εἶδε νὰ ἔχη ἀπολαύσει μεγάλην τιμὴν. Διὰ τοῦτο ἔστησε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἰώβ, ἐπειδὴ τὸν εἶδε νὰ στεφανώνεται καὶ νὰ ἀνακηρύσσεται ἀπὸ τὸν Θεὸν τῶν ὄλων. Τότε πῶς λέγει, «Εὐχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν»¹; Διὰ τοῦτο δὲν σοῦ παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν νὰ πηγαίνῃ ἀπλῶς ἀλλὰ νὰ ὀδηγῆται, ὅπως κατ' οἰκονομίαν λέγεται. Γίνεται ὑπαινιγμὸς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ριπτώμεθα ² οἱ ἴδιοι ἀλλὰ ὅταν συρῶμεθα εἰς αὐτόν, νὰ στεκώμεθα μὲ γενναιότητα.

Πρόσεξε καὶ τοῦτο· Ποῦ τὸν ἐπῆρε καὶ τὸν ὠδήγησε τὸ Πνεῦμα· ὄχι εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ἀλλὰ εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσελκύσῃ τὸν διάβολον, ὄχι μόνον μὲ τὴν πείναν ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τόπον τοῦ δίδει ἀφορμὴν. Διότι ὁ διάβολος ἐπιτίθεται τότε, ὅταν μᾶς ἰδῇ ἀπομονωμένους καὶ περιορισμένους εἰς τὸν ἑαυτόν μας. Ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς ἐπετέθη εἰς τὴν γυναῖκα, ὅταν τὴν ἐπέτυχε μόνην καὶ τὴν εὔρε χωρὶς τὸν ἄνδρα της. Ἐνῶ ὅταν μᾶς ἰδῇ νὰ εἴμεθα μαζὶ μὲ ἄλλους εἰς μίαν συντροφίαν, δὲν ἔχει τὸ ἴδιον θάρρος καὶ δὲν ἐπιτίθεται. Διὰ τοῦτο πρέπει συνεχῶς νὰ ζοῦμε μαζὶ μὲ ἄλλους, διὰ νὰ μὴ περιερχώμεθα εὐκόλως εἰς τὰ χέρια τοῦ διαβόλου.

Τὸν εὗρηκε λοιπὸν εἰς τὴν ἔρημον, ἔρημον ἀπάτητον ἀπὸ ἀνθρώπους (ὅτι ἦτο τέτοιου εἴδους ἔρημος τὸ ἐφανέρωσεν ὁ Μᾶρκος μὲ τοὺς λόγους· «Μετὰ τῶν θηρίων ἦν»³). Πρόσεξε μὲ πόσῃ κακότητι καὶ πονηρίᾳ πλησιάζει καὶ ποίαν εὐκαιρίαν караδοκεῖ. Τὸν ἐπλησίασε δηλαδὴ ὄχι ὅταν ἐνήστευεν ἀλλὰ ὅταν ἐπεινοῦσε. Διὰ νὰ μάθῃς καὶ σὺ πόσον μέγα καλὸν εἶναι ἡ νηστεία καὶ πῶς εἶναι μέγιστον ὄπλον κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα δὲν πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν τροφήν, τὴν μέθην καὶ τὸ γεμᾶτο τραπέζι ἀλλὰ εἰς τὴν νηστείαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ ἴδιος ἐνήστευσεν, ὄχι ἐπειδὴ εἶχεν ὁ ἴδιος ἀνάγκην ἀλλὰ διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς. Τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἁμαρτήματα τὰ εἰσήγαγεν ἡ ὑποδούλωσις εἰς τὴν κοιλίαν. Ὅπως λοιπὸν, ἂν θεραπεύσῃ ὁ ἰατρὸς

γεν· ὡσπερ ἂν εἴ τις νοσοῦντα ὑγιῆ ποιήσας, κελεύοι μὴ ποιεῖν ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἡ νόσος γέγονεν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς μετὰ τὸ λουτρὸν νηστείαν εἰσήγαγε. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἄδὰμ ἡ ἀκρασία τῆς γαστρὸς ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου, καὶ τὸν κατακλυ-
 5 σμὸν τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε αὕτη πεποίηκε, καὶ τοὺς Σοδόμων κεραυ-
 νοὺς αὕτη κατήγαγεν. Εἰ γὰρ καὶ πορνείας ἔγκλημα ἦν, ἀλλ' ὅμως ἑκατέρας τῆς κολάσεως ἡ ρίζα ἐντεῦθεν ἐφύη· ὅπερ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ αἰνιττόμενος ἔλεγε· «Πλὴν τοῦτο τὸ ἀνόμημα Σοδό-
 μων, ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων, καὶ ἐν εὐ-
 10 θηρίαις ἐσπατάλων». Οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι τὰ μέγιστα εἰργά-
 σαντο κακά, ἀπὸ τῆς μέθης καὶ τῆς τρυφῆς ἐπὶ τὴν ἀνομίαν ἐξοκείλαντες.

2. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς νηστεύει τεσσαράκοντα ἡμέ-
 ρας, ἡμῖν τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας δεικνύς, καὶ οὐ προέρχεται
 15 περαιτέρω, ὥστε μὴ πάλιν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θαύματος ἀπιστη-
 θῆναι τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. Νῦν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τοῦτο ἐγένετο, ἐπειδὴ καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας προλαβόντες εἰς τοσοῦ-
 τον ἴσχυσαν ἐξελθεῖν μῆκος, τῇ τοῦ Θεοῦ κραταιούμενοι δυνά-
 μει. Εἰ δὲ περαιτέρω προέβη, πολλοῖς ἂν καὶ ἐντεῦθεν ἄπιστος
 20 ἔδοξεν εἶναι ἡ τῆς σαρκὸς ἀνάληψις. Νηστεύσας τοίνυν τεσσα-
 ράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας τοσαύτας, «Ἵστερον ἐπέινασε»· λα-
 βὴν αὐτῷ παρέχων εἰς τὸ προσελθεῖν, ἵνα συμπλακεῖς δείξῃ πῶς
 δεῖ περιγίνεσθαι καὶ νικᾶν. Οὕτω δὴ καὶ ἀθληταὶ ποιοῦσι· τοὺς
 γὰρ μαθητὰς τοὺς ἑαυτῶν διδάσκοντες περιγίνεσθαι καὶ νικᾶν,
 25 ἐκόντες ἐν ταῖς παλαίστραις συμπλέκονται ἑτέροις, ἐν τοῖς τῶν
 ἀντιπάλων σώμασι παρέχοντες τούτοις θεωρεῖν καὶ παιδεύε-
 σθαι τῆς νίκης τὸν τρόπον. Ὁ δὴ καὶ τότε ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ

1. Ὁ Χρυσόστομος ἀποδίδει ἐδῶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ παραδείσου εἰς λαιμαργίαν καὶ ἀσυγκράτητον ἐπιθυμίαν νὰ δοκιμασθῇ ὁ «καλὸς τῇ ὄψει» καρπός· κίνητρον ταπεινότερον, ὑλικώτερον δίπλα εἰς τὸ θρασύτερον, νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος θεός· δευτερεῖον δίπλα εἰς τὸ κύριον (Σκέψου καὶ τὴν περίπτωσιν τῶν μωρῶν παρθένων).

τὸν ἄρρωστον, τὸν διατάσσει νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθεν ἡ ἀσθένεια, ἔτσι καὶ ἐδῶ· καὶ ὁ Χριστὸς μετὰ τὸ βάπτισμα εἰσήγαγε τὴν νηστείαν. Διότι καὶ τὸν Ἀδὰμ τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν παράδεισον ἡ ἔλλειψις κυριαρχίας ἐπὶ τῆς κοιλίας¹, ὅπως ἐπίσης αὐτὴ ἐπροκάλεσε τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ Νῶε καὶ κατεβίβασε τοὺς κερανοὺς τῶν Σοδόμων. Διότι ἂν καὶ ἐπρόκειτο διὰ ἔγκλημα πορνείας, ὅμως ἡ ρίζα κάθε μιᾶς ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας αὐτὰς ἐφύτρωσεν ἀπὸ ἐδῶ. Αὐτὸ ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅταν λέγῃ· «Πλὴν τοῦτο τὸ ἀνόμημα Σοδόμων· ὅτι ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων καὶ ἐν εὐθηνίαις ἐσπατάλων»². Ὁμοίως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διέπραξαν τὰ μέγιστα κακά, ἀφοῦ ἐγλύστρησαν ἀπὸ τὴν μέθην καὶ τὴν ἀπόλαυσιν εἰς τὴν ἀνομίαν.

2. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ ἴδιος νηστεύει ἐπὶ σαράντα ἡμέρας καὶ μᾶς ὑποδεικνύει τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας. Δὲν προχωρεῖ περισσότερο, διὰ νὰ μὴ προκληθῇ δυσπιστία ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τοῦ θαύματος. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ τοῦτο, διότι καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἡλίας ἐπέτυχαν νὰ φθάσουν τὴν διάρκειαν αὐτὴν, ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως ἐπροχωροῦσε περισσότερο, θὰ ἐφαίνετο καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς πολλοὺς ὡς ἀπίστευτον πρᾶγμα ἢ πρόσληψις τῆς σαρκός. Ἐνήστευσε λοιπὸν ἐπὶ σαράντα ἡμέρας καὶ ἄλλας τόσας νύκτας καὶ «ἔπειτα ἐπείνασεν»· ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ προσέλθῃ, διὰ νὰ συμπλακῇ μαζί του καὶ νὰ δείξῃ πῶς πρέπει νὰ ὑπερέχῃς καὶ νὰ νικᾷς. Τὸ ἴδιο κάμνουν καὶ οἱ ἀθληταί· διδάσκουν τοὺς μαθητάς των νὰ ὑπερτεροῦν καὶ νὰ νικοῦν καὶ διὰ τοῦτο ἐπίτηδες συγκρούονται μὲ ἄλλους μέσα εἰς τὰς παλαίστρας καὶ δίδουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς αὐτοὺς νὰ παρακολουθοῦν καὶ νὰ μελετοῦν τὸν τρόπον τῆς νίκης εἰς τὰ σώματα τῶν ἀντιπάλων των. Τοῦτο ἀκριβῶς ἔγινε καὶ τότε. Ἐπειδὴ

2. Ἰεζ 16, 49.

ἐβούλετο αὐτὸν ἐπισπάσασθαι εἰς τοῦτο, καὶ τὸ πεινῆν αὐτῷ κατάδηλον ἐποίησε, καὶ προσελθόντα ἐδέξατο, καὶ δεξάμενος, ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς αὐτὸν κατέρραξε μετ' εὐκολίας τῆς αὐτῷ προσηκούσης.

5 Ἄλλ' ἵνα μὴ παρατρέχοντες τὰς νίκας ταύτας, λυμαινώμεθα ὑμῶν τὴν ὠφέλειαν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρξάμενοι προσβολῆς ἐκάστην μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέινασε, φησί, «Προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε φω-

10 νῆς ἄνωθεν φερομένης καὶ λεγούσης· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»· ἤκουσε δὲ καὶ Ἰωάννου τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦντος, εἶτα εἶδε πεινῶντα· ἐν ἀμηχανία λοιπὸν ἦν, καὶ οὔτε ὅτι ἄνθρωπος ἦν ψιλὸς πιστεῦσαι ἠδύνατο, διὰ τὰ περὶ αὐτοῦ λεχθέντα· οὐδ' αὖ πάλιν παραδέξασθαι, ὅτι Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ,

15 διὰ τὸ βλέπειν αὐτὸν πεινῶντα. Ὄθεν ἐν ἀμηχανία γενόμενος, ἀμφιβόλους ἀφήσει φωνάς. Καὶ ὥσπερ τῷ Ἀδὰμ προσελθὼν παρὰ τὴν ἀρχὴν πλάττει τὰ μὴ ὄντα, ἵνα μάθῃ τὰ ὄντα, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐκ εἰδὼς σαφῶς τὸ ἀπόρρητον τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τίς ποτέ ἐστιν ὁ παρών, ἕτερα ἐπιχειρεῖ πλέκειν δίκτυα,

20 δι' ὧν ᾧετο εἴσεσθαι τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀσαφές. Καὶ τί φησιν; «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Οὐκ εἶπεν, Ἐπειδὴ πεινᾶς, ἀλλ', «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ»· νομίζων ὑποκλέπτειν αὐτὸν τοῖς ἐγκωμίοις. Διὸ καὶ τὴν πείναν ἐσίγησεν, ἵνα μὴ δόξη προφέρειν αὐτῷ τοῦτο καὶ ὄνειδίζειν. Οὐ

25 γὰρ εἰδὼς τῶν οἰκονομουμένων τὸ μέγεθος, αἰσχρὸν αὐτῷ τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι. Διὸ κολακεύων αὐτὸν ὑπούλως, τῆς ἀξίας μέμνηται μόνης. Τί οὖν ὁ Χριστός; Τὸν τύφον αὐτοῦ καθαιρῶν καὶ δεικνὺς οὐκ αἰσχύνῃς ἄξιον ὄν τὸ συμβάν, οὐδὲ ἀνάξιον τῆς

ἤθελε δηλαδὴ νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς αὐτὸ τοῦ ἔκαμε γνωστὴν καὶ τὴν πείναν του καὶ ὅταν ἦλθε τὸν ἐδέχθη καὶ ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη, τὸν ἐκτύπησε μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς φορές μὲ τὴν εὐκολίαν ποῦ προσιδιάζει εἰς αὐτόν.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ προσπερνοῦμεν τὰς νίκας αὐτὰς καὶ μειώνωμεν τὴν ὠφέλειάν σας, ἄς ἐξετάσωμεν μὲ ἀκρίβειαν κάθε μίαν προσβολὴν ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν πρώτην. Ὅταν δηλαδὴ μᾶς λέγει ἐπείνασε· «Προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἶπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Εἶχεν ἀκούσει τὴν φωνὴν ποῦ ἦρχετο ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγεν· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»¹. ἤκουσε καὶ τὸν Ἰωάννην νὰ δίδῃ τόσας μαρτυρίας δι' αὐτόν καὶ ἔπειτα τὸν εἶδε νὰ πεινᾷ. Εὐρέθη λοιπὸν εἰς ἀμηχανίαν καὶ οὔτε ἤμποροῦσε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦτο ἄνθρωπος ἀπλοῦς, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα εἶχαν λεχθῆ περὶ αὐτοῦ, οὔτε πάλιν νὰ παραδεχθῆ ὅτι ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ τὸν ἔβλεπε νὰ πεινᾷ. Μέσα εἰς τὴν ἀμηχανίαν του, λοιπὸν, λέγει λόγους ἀμφιβολίας. Καὶ εἰς τὸν Ἀδὰμ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀφοῦ προσῆλθε, πλάθει ἀνύπαρκα περιστατικά, διὰ νὰ μάθῃ τὰ ἀληθινά· ἔτσι καὶ ἐδῶ· ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε μὲ σαφήνειαν τὸ ἀπόρρητον μυστήριον τῆς οἰκονομίας καὶ ποῖος ἦτο τέλος πάντων ὁ εὐρισκόμενος πλησίον του, δοκιμάζει νὰ πλέξῃ ἄλλα δίκτυα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐνόμιζεν ὅτι θὰ μάθῃ τὸ μυστικὸν καὶ σκοτεινόν. Καὶ τί λέγει; «Ἄν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶπέ νὰ γίνουν αὐτὲς οἱ πέτρες ψωμιά». Δὲν εἶπεν· Ἐπειδὴ πεινᾷς, ἀλλὰ «Ἄν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»· ἐνόμιζε ὅτι θὰ τὸν ἐξεγελοῦσε μὲ τὰ ἐγκώμια. Διὰ τοῦτο ἀπεσιώπησε τὴν πείναν, διὰ νὰ μὴ δείξῃ ὅτι τὴν φέρει εἰς τὴν μέσην καὶ τὸν ὀνειδίζει. Ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε τὸ μέγεθος ὧσων διεπράττοντο κατ' οἰκονομίαν, ἐνόμιζεν ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο δι' αὐτόν ἐντροπή. Διὰ τοῦτο μὲ ὑπόουλους κολακείας ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ τιμητικὸν πλεονέκτημα. Καὶ ὁ Χριστός; Καταρρίπτει τὴν ἀλαζονείαν του καὶ δεικνύει ὅτι τὸ περιστατικὸν δὲν ἦτο ἄξιον δι' ἐντροπήν, οὔτε ἀνάξιον τῆς σοφίας του. Ἐν συνεχείᾳ, αὐτὸ τὸ

αὐτοῦ σοφίας, ὅπερ κολακεύων αὐτὸν ἐκεῖνος ἀπεσίγησε, τοῦτο εἰς μέσον αὐτὸς προφέρει καὶ τίθησι λέγων· «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος». Ὅθεν ἄρχεται ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν γαστέρα ἀνάγκης.

5 Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκείνου τὴν κακουργίαν, καὶ πόθεν ἄρχεται τῶν παλαισμάτων, καὶ πῶς τῆς οἰκείας οὐκ ἐπιλανθάνεται τέχνης. Ἐφ' ὧν γὰρ καὶ τὸν πρῶτον ἐξέβαλεν ἄνθρωπον, καὶ ἑτέροις περιέβαλε κακοῖς, ἀπὸ τούτων καὶ ἐνταῦθα πλέκει τὸν δόλον, τῆς κατὰ τὴν γαστέρα ἀκρασίας λέγω.

10 Πολλῶν γοῦν καὶ νῦν ἔστιν ἀκοῦσαι ἀνοήτων, λεγόντων τὰ μυρία διὰ τὴν κοιλίαν κακά. Ὁ δὲ Χριστὸς δεικνύς, ὅτι τὸν ἐνάρετον οὐδὲ αὐτῆ ἢ τυραννὶς καταναγκάζει τι τῶν μὴ προσηκόντων ποιεῖν, καὶ πεινᾷ καὶ οὐχ ὑπακούει τῷ ἐπιτάγματι, παιδεύων ἡμᾶς ἐν μηδενὶ πείθεσθαι τῷ διαβόλῳ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος
15 ἄνθρωπος ἐντεῦθεν καὶ τῷ Θεῷ προσέκρουσε καὶ νόμον παρέβη, ἐκ περιουσίας σε διδάσκει, κἂν μὴ παράβασιν ἢ τὸ παρ' αὐτοῦ κελευόμενον, μηδὲ οὕτω πείθεσθαι. Καὶ τί λέγω παράβασιν; Κἂν γάρ τι χρήσιμον λέγωσιν οἱ δαίμονες, φησί, μηδὲ οὕτω πρόσεχε αὐτοῖς. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς δαίμονας ἐπεστόμισεν ἐκεί-
20 νους, κηρύττοντας αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ πάλιν αὐτὸ τοῦτο βοῶσιν ἐπετίμησε, καίτοι τὸ λεγόμενον χρήσιμον ἦν· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἀτιμάζων αὐτούς, καὶ ἀποτειχίζων τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλήν, καὶ σωτήρια δόγματα κηρύττοντας ἤλαυνεν, ἐμφράττων αὐτῶν τὰ στόματα καὶ σιγᾶν κελεύων. Καὶ διὰ τοῦ-
25 το οὐδὲ ἐνταῦθα τοῖς λεγομένοις ἐπένευσεν· ἀλλ' τί φησιν; «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι Δύναται ὁ Θεὸς καὶ ῥήματι θρέψαι τὸν πεινῶντα, ἀπὸ τῆς

1. Λουκᾶ 4,35

2. Πράξ. 16, 18.

ὅποιον ἐκεῖνος τὸ ἀπεσιώπησε, διὰ νὰ τὸν κολακεύσῃ τάχα, ὁ ἴδιος τὸ φέρει εἰς τὴν μέσην καὶ τὸ προβάλλει· «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος». Ἀρχίζει λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ στομάχου.

Σὺ ὅμως πρόσεχε τὴν κακότητα τοῦ πονηροῦ ἐκείνου δαίμονος, ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει τὸν πόλεμόν του καὶ πῶς δὲν λησμονεῖ τὴν τέχνην του. Μὲ ὅ,τι ἐξεδίωξε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον (ἀπὸ τὸν παράδεισον) καὶ τὸν ἐφόρτωσε μὲ ἄλλα δεινὰ, μὲ αὐτὸ καὶ ἐδῶ ὑφαίνει τοὺς δόλους του, ἐννοῶ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ εἰς τὴν κοιλίαν.

Ἦμπορεῖς καὶ τώρα νὰ ἀκούσῃς ἀπὸ πολλοὺς ἀνοήτους νὰ φορτώνουν εἰς τὴν κοιλίαν μύρια κακά. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἐπιδεικνύων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι τὸν ἐνάρετον ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ τυραννία δὲν ἦμπορεῖ νὰ τὸν καταναγκάσῃ νὰ κάμῃ κάτι ἀνάρμοστον εἰς αὐτόν, ἰδοὺ ὅτι καὶ πεινᾷ καὶ δὲν ὑπακούει εἰς τὴν διαταγὴν. Μᾶς δίδει μὲ τοῦτο δίδαγμα εἰς τίποτε νὰ μὴ ὑπακούωμεν εἰς τὸν διάβολον. Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦτο προσέκρουσεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρέβη τὸν νόμον, δὲν κουράζεται νὰ σέ διδάσκῃ, ἀκόμη καὶ ἂν ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς του δὲν ἀποτελεῖ παράβασιν, μήτε τότε νὰ μὴ ὑπακούῃς. Καὶ τί λέγω παράβασιν; Ἀκόμη καὶ κάτι χρήσιμον ἂν σοῦ προτείνουν οἱ δαίμονες, μᾶς λέγει, μήτε τότε νὰ μὴ προσέχῃς εἰς αὐτούς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεστόμωσε καὶ ἐκείνους τοὺς δαίμονας, ποὺ τὸν ἀνεκήρυτταν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ¹. Καὶ πάλιν, ὅταν ἔλεγαν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, τοὺς ἐπετίμησεν ὁ Παῦλος, μολονότι ἦτο χρήσιμος ἡ διακήρυξις των. Τοὺς κατήσχυεν ὅμως καὶ μὲ τὸ παραπάνω καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐναντίον μας ἐπιβουλήν των· καὶ μολονότι ἐδιαλαλοῦσαν σωτηριώδεις γνώμας, ἐν τούτοις τοὺς ἀπεμάκρυνεν, ἔφραξε τὰ στόματά των καὶ τοὺς διέτασσε νὰ σιωποῦν². Καὶ διὰ τοῦτο μήτε ἐδῶ δὲν συγκατανεύει εἰς τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τί λέγει; Δὲν θὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ ψωμί μόνον. Τὸ νόημα τοῦ λόγου του εἶναι τοῦτο· Ἦμπορεῖ ὁ Θεὸς νὰ χορτάσῃ τὸν πεινασμένον καὶ μὲ τὸν λόγον. Τὸ ἐπιχείρημα τὸ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν Παλα.ὰν

Παλαιᾶς φέρων αὐτοῦ μαρτυρίαν Γραφῆς καὶ παιδεύων, κἂν λιμώττωμεν, κἂν ὀτιοῦν πάσχωμεν, μηδέποτε ἀφίστασθαι τοῦ Δεσπότου.

3. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι καὶ μὴν ἐπιδείξασθαι ἐχρῆν, ἐροίμην
 5 ἂν αὐτόν· Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Οὐδὲ γὰρ ἵνα πιστεύσῃ, ταῦτα ἔλεγεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἵνα, ὡς ᾤετο, εἰς ἀπιστίαν ἐλέγξῃ. Ἐπεὶ καὶ τοὺς πρώτους οὕτως ἠπάτησε καὶ ἤλεγξεν, οὐ σφόδρα πιστεύοντας τῷ Θεῷ. Ἐναντία γὰρ ὧν εἶπεν ὁ Θεός, ἐκεῖνος ὑποσχόμενος, καὶ κεναῖς αὐτοὺς φυσήσας ἐλπίσι, καὶ εἰς ἀπιστίαν
 10 ἐμβαλὼν, οὕτω καὶ ὧν εἶχον ἀγαθῶν ἐξέβαλεν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δείκνυσιν ἑαυτόν, μήτε τούτῳ τότε, μήτε ὕστερον τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν Ἰουδαίοις σημεῖα αἰτοῦσιν ἐπινεύσας, πανταχοῦ παιδεύων ἡμᾶς, κἂν δυνώμεθά τι ποιεῖν, μηδὲν πράττειν εἰκῆ καὶ μάτην, μηδὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης πείθεσθαι τῷ διαβόλῳ. Τί
 15 οὖν ὁ μιαρὸς οὗτος; Ἡττηθεὶς καὶ πείσαι μὴ δυνηθεὶς τὸ κελευόμενον ποιῆσαι, καὶ ταῦτα πείνης ἐπικειμένης τοσαύτης, ἐφ' ἕτερον πρόεισι, λέγων· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σευατὸν κάτω· γέγραπται γάρ· Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε». Τί δῆποτε καθ' ἐκάστην πείραν τοῦ-
 20 το προστίθῃσιν, «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ»; Ὅπερ ἐπὶ τὸν προτέρων ἐποίησε, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ. Ὡσπερ γὰρ τότε διέβαλε τὸν Θεόν, λέγων, ὅτι «Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί»· διὰ τούτων δεῖξαι βουλόμενος ὅτι ἠπάτηνται καὶ παρελογίσθησαν, καὶ οὐδὲν εἰσιν εὐηργετημένοι· οὕτω δὲ καὶ
 25 ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται λέγων ὅτι Εἰκῆ σε ἐκάλεσεν

1. Ὁ Χριστὸς δὲν δίδει τὴν ζητουμένην ἀπόδειξιν εἰς τὸν διάβολον, διότι ὁ διάβολος δὲν τὴν ἐζήτει διὰ νὰ πιστεύσῃ. Ἀντιθέτως ἐπεδίωκε νὰ παρουσιάσῃ τὸν Χριστὸν ὡς ἀπιστοῦντα εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα του. Γνώμη καὶ ἐπιδίωξις ἀληθινὰ σατανικὴ.

Διαθήκην καὶ μᾶς διδάσκει, ἀκόμη καὶ ἂν ἀποθνήσκωμεν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἂν πάσχωμεν ὅ,τιδήποτε, νὰ μὴ ἀπομακρυνώμεθα ποτὲ ἀπὸ τὸν Κύριόν μας.

3. Ἄν ἀντιτείνῃ κάποιος ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὴν ζητούμενην ἀπόδειξιν, θὰ τὸν ἐρωτήσω· Διὰ ποῖον λόγον καὶ ποῖον σκοπόν; Ἐκεῖνος βέβαια δὲν ἐζητοῦσε διὰ νὰ πιστεύσῃ ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ἐλέγξῃ ὡς ἄπιστον¹, καθὼς ἐνόμιζε. Διότι καὶ τοὺς πρῶτους κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἐξηπάτησε καὶ τοὺς ἐφάνερωσεν ὅτι δὲν ἐπίστευαν μὲ δύναμιν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖνος τοὺς εἶχε ὑποσχεθῆ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι ὁ Θεὸς τοὺς εἶχε συμβουλεύσει καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐφούσκωσε μὲ κενὰς ἐλπίδας τοὺς ἐδημιούργησε ἀπιστίαν, ἔφθασε νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα εἶχαν. Ὁ Χριστὸς ὅμως παρουσιάζεται νὰ μὴ συγκατανεύῃ οὔτε εἰς αὐτὸν τότε, οὔτε μετέπειτα εἰς ὁμόφρονας αὐτοῦ Ἰουδαίους ποὺ ἐζητοῦσαν σημεῖα· μᾶς συμβουλεύει εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις καὶ ἂν ἀκόμη ἤμποροῦμεν νὰ κάμωμεν κάτι, τίποτε νὰ μὴ κάμνωμεν ἄνευ λόγου καὶ αἰτίας, οὔτε νὰ πειθώμεθα εἰς τὸν διάβολον ἀκόμη καὶ λόγῳ ἀνάγκης. Καὶ ὁ μιὰρὸς τί ἀπέκαμεν; Ἀφοῦ ἐνικήθη καὶ δὲν ἤμπόρεσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προτροπὴν του, καὶ μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τόσῃν πείναν, κάμνει νέαν ἀπόπειραν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γάρ· Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις τοῖς αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε»². Ἄλλ' ἐπὶ τέλος διατί εἰς κάθε δοκιμὴν προσθέτει αὐτὸ τὸ «Ἄν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»; Ὅ,τι ἔκαμε προηγουμένως, τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ τώρα. Ἐκατηγόρησε τότε τὸν Θεὸν μὲ τοὺς λόγους· Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί»³. Μὲ αὐτὰ ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι εἶχαν ἀπατηθῆ καὶ εἶχαν παραπλανηθῆ καὶ δὲν εἶχαν δεχθῆ καμμίαν εὐεργεσίαν. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ, κάμνει ὑπαινιγμὸν δι' αὐτὸ τὸ ἴδιον τοῦ λέγει δηλαδὴ· Ἄνευ λόγου σὲ ἐκάλεσεν Υἱὸν του καὶ σὲ ἐξη-

2. Ψαλμ. 9, 11-12.

3. Γέν. 3, 5.

Υἱόν, καὶ ἠπάτησε τῇ δωρεᾷ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, παράσχου ἡμῖν ἀπόδειξιν τοῦ τῆς δυνάμεως εἶναι ἐκείνης. Εἶτα, ἐπειδὴ ἀπὸ Γραφῶν αὐτῷ διελέχθη, καὶ αὐτὸς τοῦ προφήτου παράγει μαρτυρίαν.

5 Πῶς οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ παρωξύνθη, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικειᾶς πάλιν ἀπὸ τῶν Γραφῶν αὐτῷ διαλέγεται λέγων· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου», παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι τοῦ διαβόλου οὐ διὰ σημείων, ἀλλ' δι' ἀνεξικακίας καὶ μακροθυμίας περιγίνεσθαι χρή, καὶ μηδὲν πρὸς ἐπί-
10 δειξιν ποιεῖ καὶ φιλοτιμίαν ἀπλῶς.

Σκόπει δὲ αὐτοῦ τὸ ἀνόητον καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας αὐ-
τῆς, ἧς παρήγαγεν. Αἱ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ Κυρίου παρενεχθεῖ-
σαι μαρτυρίαι σφόδρα ἀρμοδίως ἀμφότεραι εἴρηνται· οἱ δὲ παρ'
ἐκείνου ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ οὐδὲ τοῖς προκειμένοις τὸ προσῆ-
15 κον ἀντεπήγετο. Οὐ γὰρ δὴ τὸ γεγράφθαι, «Ὅτι τοῖς ἀγγέ-
λοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ», παραινεῖ ρίπτειν ἑαυτὸν καὶ
κρημνίζειν· ἄλλως δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ Κυρίου τοῦτο εἰρημένον ἐ-
στίν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τέως οὐκ ἠλεγξε, καίτοι γε καὶ ὑβριστι-
κῶς αὐτοῦ χρησαμένου τῷ λόγῳ καὶ σφόδρα ἐναντίως. Οὐδεὶς
20 γὰρ παρὰ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ταῦτα αἰτεῖ, ἀλλὰ διαβόλου καὶ δαι-
μόνων τὸ βάλλειν ἑαυτὸν κάτω· τοῦ Θεοῦ δέ, καὶ τοὺς κειμέ-
νους ἀνιστᾶν. Εἰ γὰρ δύναμιν ἐπιδείξασθαι ἔδει, οὐχ ἑαυτὸν
ρίπτοῦντα εἰκῆ καὶ κρημνίζοντα, ἀλλ' ἐτέρους σώζοντα. Τὸ δὲ
ἑαυτοὺς ρίπτειν εἰς φάραγγας καὶ κρημνοὺς, τῆς ἐκείνου φά-
25 λαγγός ἐστιν. Οὕτω γοῦν ὁ παρ' αὐτοῖς πλάνος ποιεῖ παντα-
χοῦ. Ἄλλ' ὁ Χριστός, καὶ τούτων εἰρημένων, οὐδέπω ἑαυτὸν
ἐκκαλύπτει, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος τέως αὐτῷ διαλέγεται. Τὸ γὰρ
εἰπεῖν, «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος», καὶ τό, «Οὐκ
ἐκπειράσας Κύριον τὸν Θεὸν σου», οὐ σφόδρα ἑαυτὸν ἐκκαλύ-
30 πτοντος ἦν, ἀλλ' ἓνα τῶν πολλῶν δεικνύντος. Μὴ θαυμάσης δέ,

πάτησεν εἰς τὴν δωρεάν. Ἄν δὲν συμβαίνη τοῦτο, δῶσε μας ἀπόδειξιν ὅτι διαθέτεις τὴν δύναμιν αὐτήν. Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ λόγους τῆς Γραφῆς, προσκομίζει καὶ ὁ διάβολος τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου.

Πῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς δὲν ἠγανάκτησε, δὲν ἐθύμωσεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν μὲ πολλὴν μειλιχίότητα τοῦ ὁμιλεῖ χρησιμοποιοῦν τὴν Γραφὴν καὶ λέγων· «Οὐκ ἐκπειράσης Κύριον τὸν Θεόν σου»¹. Μᾶς διδάσκει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι τὸν διάβολον δὲν πρέπει νὰ τὸν νικῶμεν μὲ σημεῖα ἀλλὰ μὲ ἀνεκτικότητα καὶ μακροθυμίαν, χωρὶς νὰ κάμνωμεν τίποτε πρὸς ἀπλὴν ἐπίδειξιν καὶ φιλοτιμίαν.

Πρόσεξε τώρα τὴν ἀνοησίαν του καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν ποὺ προσκομίζει. Αἱ μαρτυρίαι ποὺ προσεκομίσθησαν ἀπὸ τὸν Κύριον ἦσαν ἐντελῶς κατάλληλοι. Ἐνῶ τοῦ διαβόλου δὲν εἶχαν καμμίαν καταλληλότητα οὔτε καμμίαν ἀντιστοιχίαν μὲ τὴν περίπτωσιν. Διότι βεβαίως ὁ γραφεὶς λόγος· «τοῖς ἀγγέλοις τοῖς αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ», δὲν προτρέπει νὰ ρίπτουσαι πρὸς τὰ κάτω καὶ νὰ κρημνίζουσαι. Ἐξ ἄλλου τοῦτο δὲν ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Κύριον. Τοῦτο ὁμως δὲν τὸ ἤλεγξε τότε, μολονότι καὶ ὑβριστικῶς εἶχεν ὁμιλήσει εἰς αὐτὸν καὶ μὲ διάθεσιν ἐναντιώσεως μεγάλην. Διότι κανεὶς δὲν τὰ ζητεῖ αὐτὰ ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων νὰ ρίπτουν κάτω. Τοῦ Θεοῦ ἔργον εἶναι νὰ ἀνορθώνη καὶ ὄσους ἔχουν πέσει. Ἦμποροῦσε νὰ δείξη τὴν δύναμίν του, ἂν ἔπρεπε, ὄχι ριπτόμενος κάτω ὁ ἴδιος ἀλλὰ σώζων τοὺς ἄλλους. Τὸ νὰ ρίπτωνται ὁμως εἰς φάραγγας καὶ κρημνοὺς εἶναι ἴδιον τῆς φάλαγγος ἐκείνου. Ἔτσι πράττει εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ὁ δόλιος ἀρχηγός των.

Ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς, μολονότι ἐλέχθησαν αὐτὰ, δὲν φανερώνει ἀκόμη τὸν ἑαυτὸν του ἀλλὰ ὁμιλεῖ μέχρι τότε εἰς αὐτὸν ὡς ἄνθρωπος. Διότι τὸ νὰ εἰπῆ· «Δὲν θὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ ψωμὶ μόνον» καὶ· «Δὲν θὰ θέσῃς εἰς δοκιμασίαν τὸν Κύριόν σου», δὲν εἶναι πράξις κάποιου ποὺ ἀποκαλύπτει ἀναφανδὸν τὸν ἑαυτὸν του ἀλλὰ τὸν παρουσιάζει ὡς ἕνα ἀπὸ

εἰ τῷ Χριστῷ διαλεγόμενος περιτρέπεται πολλάκις. Καθάπερ γὰρ οἱ πυκτεύοντες, ὅταν καιρίας δέξωνται πληγὰς, αἵματι περιρρέόμενοι πολλῶ καὶ σκοτούμενοι περιφέρονται· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς προτέρας καὶ δευτέρας πληγῆς σκοτωθεὶς, 5 ἀπλῶς τὰ ἐπιόντα φθέγγεται· καὶ πρόεισιν ἐπὶ τὴν τρίτην προσβολήν.

«Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλόν, δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας, καὶ φησι· Πάντα σοι ταῦτα δώσω, εἰὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Τότε λέγει αὐτῷ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, 10 Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις». Ἐπειδὴ γὰρ λοιπὸν εἰς τὸν Πατέρα ἡμάρτανε, τὰ ἐκείνου πάντα αὐτοῦ λέγων εἶναι, καὶ θεὸν ἐσπούδαζεν ἑαυτὸν ἀποφῆναι, ὡς δημιουργὸν τοῦ παντός, τότε ἐπετίμησε καὶ οὐδὲ τότε μετὰ σφοδρότητος, ἀλλ' ἀπλῶς· «Ὑπαγε, 15 Σατανᾶ»· ὅπερ καὶ πρόσταγμα μᾶλλον ἦν, ἢ ἐπιτίμησις. Ὁμοῦτε γὰρ εἶπεν αὐτῷ, «Ὑπαγε», καὶ δραπετεῦσαι αὐτὸν ἐποίησεν· οὔτε γὰρ ἑτέρους πειρασμοὺς προσήγαγε.

4. Καὶ πῶς ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι πάντα συνετέλεσε πειρασμόν; Ἐμοὶ δοκεῖ τὰ κεφάλαια τῶν πειρασμῶν εἰπών, πάντα 20 εἰρηκέναι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐν τούτοις περιειλημμένων. Τὰ γὰρ μυρία συνέχοντα κακά, ταῦτά ἐστι· τὸ γαστρὶ δουλεύειν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν τι ποεῖν, τὸ μανίᾳ χρημάτων ὑπεύθυνον εἶναι. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ μιαρὸς οὗτος συνιδῶν, τὸ πάντων ἰσχυρότερον ὑστερον τέθεικε, τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν· ἄνωθεν μὲν 25 καὶ ἐξ ἀρχῆς ὠδίνων ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο, ἔσχατον δὲ τοῦτο τηρῶν, ὡς τῶν ἄλλων δυνατώτερον ὄν. Καὶ γὰρ οὗτος αὐτοῦ τῆς πάλης ὁ νόμος, τὰ δοκοῦντα μᾶλλον ὑποσκελίζει, ταῦτα ἔσχατα προσάγειν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰώβ ἐποίησε. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι εὐτελεστέρων καὶ ἀσθενεστέρων ἀρξάμε-

τούς πολλούς. Καὶ μὴ θαυμάσης, ποῦ συνομιλῶν με τὸν Χριστὸν στριφογυρίζει ὅλον εἰς τὰ ἴδια. Διότι ὅπως οἱ πυγμαῖοι, ὅταν δεχθοῦν καίρια κτυπήματα, παραπατοῦν ἐνῶ περιρρέονται ἀπὸ τὸ αἷμα πολὺ καὶ δὲν βλέπουν γύρω των, ὁμοίως καὶ αὐτὸς μέσα εἰς τὸ σκότος ἀπὸ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον κτύπημα, λέγει ἀπλῶς ὅ,τι τοῦ ἔρχεται καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν τρίτην ἀπόπειράν του.

«Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλόν, δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας καὶ φησιν· Πάντα σοι ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσῶν προσκυνήσῃς μοι. Τότε λέγει αὐτῷ· Ὑπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»¹. Ἐπειδὴ τὸ ἀμάρτημα τοῦ διαβόλου ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Πατρὸς με τὸ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἰδικὰ του ὅσα ἀνήκουν εἰς ἐκεῖνον καὶ ἤθελε νὰ δείξῃ τὸν ἑαυτὸν του Θεόν, σὰν νὰ ἦτο δημιουργὸς τοῦ παντός, διὰ τοῦτο μόνον τὸν ἐπετίμησε ἀλλὰ πάλιν χωρὶς σφοδρότητα με τὴν φράσιν μόνον «Πήγαινε, Σατανᾶ». Τοῦτο βεβαίως ἦτο διαταγὴ μᾶλλον παρὰ ἐπιτίμησις. Διότι τοῦ εἶπε «Πήγαινε» καὶ συνάμα τὸν ἔκαμε νὰ δραπετεύσῃ. Εἰς ἄλλους πειρασμοὺς δὲν τὸν ὑπέβαλε πλέον.

4. Καὶ πῶς ὁ Λουκᾶς λέγει ὅτι ἐπέρασε κάθε πειρασμόν; Ἡ δική μου ἡ γνώμη εἶναι ἡ ἐξῆς· ἀφοῦ ἀνεφέρθη εἰς τοὺς μεγαλυτέρους πειρασμοὺς, τοὺς εἶπεν ὅλους, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄλλοι περιέχονται εἰς αὐτούς. Διότι αὐτοὶ εἶναι ποῦ περιέχουν ἄπειρα δεινά· ἡ δουλεία δηλαδή εἰς τὴν κοιλίαν, ἡ ἱκανοποίησις τῆς κενοδοξίας καὶ ἡ ἐγκατάλειψις εἰς τὴν μανίαν τῆς ἀποκτήσεως. Τὸ εἶχεν ἀντιληφθῆ τοῦτο αὐτὸς ὁ μιαρὸς, καὶ ἄφησε τελευταίαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πλεονεξίας. Μοῦ φαίνεται ὅτι δι' αὐτὸ ἦλθεν ἀπὸ ἄνω καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν ὠδίνων, τὸ ἐφύλαξεν ὁμῶς τελευταῖον, ἐπειδὴ ἦτο ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Διότι αὐτὸν τὸν νόμον ἀκολουθεῖ κατὰ τοὺς ἀγῶνας του· ὅσα τοῦ φαίνονται ἰσχυρότερα νὰ τὰ χρησιμοποιῆ τελευταῖα. Τὸ ἴδιον ἐφήρμοσε καὶ εἰς τὸν Ἰώβ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ ἔκαμεν ἀρχὴν ἀπὸ ὅσα τοῦ ἐφαίνοντο μικρότερα καὶ πιὸ ἀνίσχυρα καὶ

νος, ἐπὶ τὸ ἰσχυρότερον πρόεισι. Πῶς οὖν τούτου περιγενέσθαι
 δεῖ; Οὕτως ὡς ὁ Χριστὸς ἐπαίδευσεν, ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγον-
 τας, καὶ μήτε ἐν λιμῷ ταπεινοῦσθαι, πιστεύοντας τῷ δυναμένῳ
 καὶ διὰ λόγου τρέφειν, μήτε ἐν οἷς ἂν λαμβάνωμεν ἀγαθοῖς
 5 πειράζειν τὸν δεδωκότα, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἄνωθεν δόξῃ, τῆς
 ἀνθρωπίνης οὐδένα ποιουμένους λόγον, καὶ πανταχοῦ τῆς χρείας
 τὸ περιττὸν ἀτιμάζειν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑποπίπτειν τῷ διαβό-
 λῳ ποιεῖ, ὡς τὸ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι, καὶ πλεονεξίας ἐρᾶν.
 Καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν νῦν γινομένων ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ καὶ
 10 νῦν εἰσι οἱ λέγοντες· Ταῦτά σοι πάντα δώσομεν, ἐὰν πεσῶν προσ-
 κυνήσης· ἄνθρωποι μὲν ὄντες τὴν φύσιν, ὄργανα δὲ ἐκείνου γε-
 νόμενοι. Ἐπεὶ καὶ τότε οὐ δι' ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐτέ-
 ρων αὐτῷ προσήει. Ὅπερ καὶ ὁ Λουκᾶς δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «Ἔως
 καιροῦ ἀπέστη, ὑπ' αὐτοῦ»· δηλῶν ὅτι μετὰ ταῦτα διὰ τῶν οἰ-
 15 κείων ὀργάνων αὐτῷ προσήει. Καὶ «ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ
 διηκόνουν αὐτῷ». Ἦνίκα γὰρ τὰ τῆς προσβολῆς ἐγίνετο, οὐκ
 εἶασεν αὐτοὺς φαίνεσθαι, ὥστε μὴ ταύτῃ σοβῆσαι τὴν ἄγραν.
 ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἐν ἅπασιν ἤλεγξε καὶ δραπετεῦσαι παρεσκεύα-
 σε τότε φαίνονται ἐκείνοι· ἵνα καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τὰς
 20 κατ' ἐκείνον νίκας ἄγγελοι δέξονται, κροτοῦντες καὶ δορυφο-
 ροῦντες ἐν ἅπασιν. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν Λάζαρον μετὰ τὴν κάμι-
 νον τῆς πτωχείας καὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς στενοχωρίας ἀπάσης,
 ἄγγελοι λαβόντες ἀπήλθον. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν πολλὰ ὁ
 Χριστὸς ἐπιδείκνυται νῦν, ὧν καὶ ἡμεῖς ἀπολαύειν μέλλομεν.
 25 Ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάντα διὰ σὲ γέγονε, ζήλωσον καὶ μίμη-
 σαι τὴν νίκη. Κἂν προσέλθῃ σοί τις τῶν τοῦ δαίμονος ἐκείνου
 θεραπευτῶν, καὶ τὰ ἐκείνου φρονούντων, ὄνειδίζων καὶ λέγων·

κατέληξεν εἰς τὸ ἰσχυρότερον. Πῶς πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπερ-
 σχύσωμεν εἰς αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Χριστός·
 νὰ καταφύγωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔτσι μῆτε εἰς περίπτωσιν πεί-
 νης θὰ ταπεινωνώμεθα ἔχοντες ἐμπιστοσύνην εἰς ἐκεῖνον, ποῦ
 ἡμπορεῖ νὰ μᾶς θρέψῃ καὶ μόνον μὲ τὸν λόγον του, μῆτε δι'
 ὅσα ἀγαθὰ λαμβάνομεν νὰ πειράζωμεν ἐκεῖνον ποῦ μᾶς τὰ ἔ-
 χει δώσει ἀλλὰ νὰ μᾶς εἶναι ἀρκετὴ ἡ οὐράνιος δόξα, χωρὶς κα-
 θόλου νὰ ὑπολογίζωμεν τὴν ἀνθρωπίνην καὶ εἰς πᾶσαν περι-
 πτωσιν νὰ περιφρονοῦμεν ὅ,τι δὲν μᾶς εἶναι ἀπαραίτητον.
 Διότι δὲν μᾶς κάμνει ὑποχειρίους τοῦ διαβόλου τίποτε ἄλλο,
 ὅσον ἡ ἐπιθυμία τοῦ περισσοτέρου καὶ ἡ ἀγάπη τῆς πλεονε-
 ξίας. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ διαπιστώσωμεν ἀπὸ ὅσα συμ-
 βαίνουν εἰς τὰς ἡμέρας μας. Καὶ τώρα ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποῦ λέ-
 γουν· Θὰ σοῦ τὰ παραχωρήσωμεν ὅλα αὐτά, ἂν πέσης καὶ μᾶς
 προσκυνήσης. Εἶναι βεβαίως ἀνθρωποὶ εἰς τὴν φύσιν ἀλλὰ
 τοῦ διαβόλου ὄργανα. Διότι καὶ τότε δὲν τὸν ἐπλησίαζεν ὁ ἴ-
 διος μόνον ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων. Τοῦτο φανερὰ τὸ λέγει καὶ ὁ
 Λουκᾶς· «Ἐως καιροῦ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ»¹. θέλει νὰ πῆ ὅτι ἔ-
 πειτα τὸν ἐπλησίασε διὰ τῶν ὀργάνων του. Καὶ ἰδοὺ ἐπλη-
 σίασαν ἄγγελοι καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν. Ὅσον διαρκούσεν ἡ
 προσβολὴ ἐναντίον του, δὲν τοὺς ἄφησε νὰ φανερωθοῦν, διὰ
 νὰ μὴ ἀπομακρύνῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ θήραμα. Ἀ-
 φοῦ ὁμως τὸν ἤλεγξεν εἰς ὅλα ἀνίκανον καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὸ
 σημεῖον νὰ τὸ σκάσῃ, τότε παρουσιάζονται ἐκεῖνοι. Τοῦτο διὰ
 νὰ μάθῃς καὶ σύ, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὰς νίκας ἐναντίον ἐκείνου
 θὰ σὲ ὑποδεχθοῦν ἄγγελοι μὲ κρότους καὶ δορυφορίαν γενι-
 κήν. Ἔτσι καὶ τὸν Λάζαρον ἔπειτα ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς πτω-
 χείας, τῆς πείνης καὶ τῆς λοιπῆς στενοχωρίας, τὸν ἐπῆραν οἱ
 ἄγγελοι καὶ ἔφυγαν. Τοῦτο εἶπα καὶ πρὸ ὀλίγου· πολλὰ μᾶς
 παρουσιάζει τώρα ὁ Χριστός, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ ἀπολαύ-
 σωμεν καὶ ἡμεῖς.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ἔγιναν πρὸς χάριν σου, ζήλεψε
 τὴν νίκην καὶ μιμήσου τὴν. Καὶ ἂν σὲ πλησιάσῃ κάποιος ἀπὸ
 τοὺς ὑπηρέτας τοῦ δαίμονος ἐκείνου ποῦ διαπνέονται ἀπὸ τὸ

Εἰ θαυμαστός εἶ καὶ μέγας, μετάστησον τὸ ὄρος· μὴ ταραχθῆς, μηδὲ θορυβηθῆς· ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας ἀπόκρισαι, καὶ εἰπέ ὅπερ τοῦ Δεσπότη σου ἤκουσας λέγοντος· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου». Καὶ ἐκεῖνος δόξαν καὶ δυναστείαν προβαλλόμενος, καὶ χρημάτων πλῆθος ἄπειρον, κελεύη προσκυνεῖν, στηθὶ πάλιν γενναίως. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ Δεσπότη πάντων ἡμῶν τοῦτο πεποίηκεν ὁ διάβολος μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐκείνου δούλων ταύτας προσάγει τὰς μηχανάς· οὐκ ἐν ὄρεσι μόνον καὶ ἐν ἐρημίαις, οὐδὲ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν ἀγοραῖς καὶ ἐν δικαστηρίοις καὶ διὰ τῶν συγγενῶν ἡμῖν ἀνθρώπων. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Ἀπιστεῖν αὐτῷ καθόλου καὶ τὰς ἀκοὰς ἀποφράττειν καὶ κολακεύοντα μισεῖν, καὶ ὅταν μείζονα ἐπαγγέλληται, τότε μειζόνως ἀποστρέφεται. Ἐπεὶ καὶ τὴν Εὐάν, ὅτε μάλιστα ἐπῆρε ταῖς ἐλπίσι, τότε κατέβαλε καὶ τὰ μέγιστα εἰργάσατο κακά. Καὶ γὰρ ἐχθρὸς ἐστὶν ἄσπονδος καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἀνεδέξατο πρὸς ἡμᾶς. Καὶ οὐχ οὕτως ἡμεῖς σπουδάζομεν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ὡς ἐκεῖνος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας τῆς ἡμετέρας.

Ἀποστραφῶμεν τοίνυν αὐτόν, μὴ ῥήμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις· μὴ διανοία, ἀλλὰ καὶ πράξεσι· καὶ μηδὲν ποιῶμεν τῶν ἐκείνῳ δοκούντων· οὕτω γὰρ πάντα ποιήσομεν τὰ τῷ Θεῷ δοκούντα. Καὶ γὰρ καὶ ἐπαγγέλλεται πολλά, οὐχ ἵνα δῶ, ἀλλ' ἵνα λάβῃ. Ἐπαγγέλλεται ἐξ ἀρπαγῆς, ἵνα ἀφέληται βασιλείαν καὶ δικαιοσύνην· καὶ τίθησιν ὡσπερ τινὰς παγίδας καὶ θήρατρα θησαυροὺς ἐν τῇ γῆ, ἵνα καὶ τούτων καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποστερήσῃ θησαυρῶν· καὶ βούλεται ἐνταῦθα πλουτεῖν, ἵνα μὴ πλουτήσωμεν ἐκεῖ. Καὶ μὴ δυνηθῆ διὰ πλούτου τῆς ἐκεῖ λήξεως ἡμᾶς ἐκβαλεῖν, ἑτέραν ἔρχεται τὴν διὰ τῆς πενίας ὀδόν· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰώβ πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν, ὅτι οὐδὲν

φρόνημά του, με λόγους πειρακτικούς· “Αν εἶσαι ἀξιοθαύματος καὶ μέγας, μετακίνησε τὸ ὄρος”, νὰ μὴ ταραχθῆς καὶ νὰ μὴ φοβηθῆς. Ἀποκρίσου με πραότητα καὶ ἐπανάλαβε αὐτὸ ποὺ ἤκουσες ἀπὸ τὸν Κύριόν σου· «Δὲν θὰ ὑποβάλῃς εἰς δοκιμασίαν τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου». Καὶ ἂν ἐκεῖνος σοῦ προτείνῃ ἐξουσίαν καὶ πλοῦτη ἄπειρα καὶ σὲ διατάξῃ νὰ τὸν προσκυνήσῃς, νὰ σταθῆς πάλιν με γενναιότητα. Διότι δὲν τὸ ἐπραξε τοῦτο μόνον εἰς τὸν κοινὸν Κύριον ὄλων μας ἀλλὰ καὶ καθημερινῶς ἐφαρμόζει τὰ τεχνάσματα αὐτὰ εἰς κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς δούλους ἐκείνου, ὄχι μόνον εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς ἐρήμους οὔτε μόνον ὁ ἴδιος ἀπ’ εὐθείας ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ εἰς τὰ δικαστήρια καὶ χρησιμοποιῶν τοὺς ὁμοίους μας ἀνθρώπους. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνωμεν; Νὰ ἀπιστοῦμεν εἰς αὐτὸν καθ’ ὀλοκληρίαν, νὰ φράζωμεν τὴν ἀκοήν μας, νὰ τὸν μισοῦμεν, ὅταν μᾶς κολακεύῃ, καὶ περισσότερον νὰ τὸν ἀποστρεφώμεθα, ὅταν μᾶς ὑπόσχεται περισσότερα. Διότι καὶ τῆς Εὐας, ὅταν τὴν ἐξεσήκωσε με τὰς ἐλπίδας, τότε ἔκαμψε τὴν ἀντίστασιν καὶ ἐπροξένησε τὰ μέγιστα δεινὰ. Εἶναι, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάμωμεν, ἐχθρὸς μας ἀδιάλλακτος καὶ ἀνέλαβεν ἐναντίον μας πόλεμον ἀκήρυκτον. Καὶ ἡμεῖς δὲν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀπώλειάν μας.

Ἄς τὸν ἀποστραφοῦμεν λοιπὸν, ὄχι μόνον με λόγους ἀλλὰ καὶ με τὰ ἔργα· ὄχι με τὸν νοῦν μόνον ἀλλὰ καὶ με τὰς πράξεις· καὶ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐπιθυμεῖ ἄς μὴ ἐκτελοῦμεν. Ἔτσι θὰ πράξωμεν ὅλα ὅσα θέλει ὁ Θεός. Ὁ διάβολος ὑπόσχεται πολλά, ὄχι διὰ νὰ δώσῃ ἀλλὰ διὰ νὰ λάβῃ. Ὑπόσχεται ἀπὸ ἀρπαγὴν, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαίαν ἱκανοποίησιν· καὶ χρησιμοποιεῖ σὰν παγίδας καὶ δολώματα τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, διὰ νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ τελικῶς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς οὐρανίους θησαυροὺς. Θέλει ἀκόμη νὰ πλουτοῦμεν ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ εἶμεθα πλούσιοι ἐκεῖ. Καὶ ἂν δὲν ἤμπορέσῃ νὰ μᾶς ἐξώσῃ με τὸν πλοῦτον ἀπὸ τὴν οὐρανίαν κληρονομίαν μας, βαδίζει τὸν δρόμον τῆς πτωχείας, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε καὶ εἰς τὸν Ἰώβ. Ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι καμμίαν

αὐτὸν ὁ πλοῦτος ἠδίκησε, διὰ τῆς πενίας πλέκει τὰ δίκτυα, ἐκεῖθεν αὐτοῦ περιέσεσθαι προσδοκῶν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀνοητότερον; Ὁ γὰρ πλοῦτον δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν σωφρόνως, πολλῶ μᾶλλον πενίαν οἴσει γενναίως· καὶ ὁ παρόντων οὐκ ἐπιθυμῶν 5 χρημάτων, οὐδὲ ἀπόντα ζητήσει· ὡσπερ οὖν οὐδὲ ὁ μακάριος τότε ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πενίας λαμπρότερος ἐγίνετο πάλιν. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα ἴσχυσεν ἀφελέσθαι ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος· τὴν δὲ ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οὐ μόνον ἀφελεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέραν ἐποίησε, καὶ πάντων αὐ- 10 τὸν γυμνώσας, πλείοσιν ἐποίησε κομᾶν ἀγαθοῖς· διὸ καὶ ἐν ἀμνηχανία ἦν. Ὅσω γὰρ πλείους ἐπήγαγε πληγὰς, τοσούτω τότε δυνατώτερον ἔώρα γινόμενον. Διὸ δὴ πάντα ἐπελθὼν καὶ διακωδωνίσας, ἐπειδὴ πλέον οὐδὲν ἤνυσεν, ἐπὶ τὸ παλαιὸν ὄπλον ἔδραμε, τὴν γυναῖκα, καὶ προσωπεῖον ὑποδύεται κηδεμονίας 15 καὶ τὰς συμφορὰς ἐκτραγωδεῖ τὰς ἐκείνου σφόδρα ἔλεινῶς καὶ προσποιεῖται ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς τῶν ἐκείνου κακῶν τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην εἰσάγειν συμβουλήν.

Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐκράτησε· καὶ γὰρ συνείδεν αὐτοῦ τὸ δέλεαρ ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς συνέ- 20 σεως τὴν ἐξ ἐκείνου φθεγγομένην γυναῖκα ἐπεστόμισεν.

5. Ὁ δὴ καὶ ἡμᾶς χρῆ ποιεῖν· κἂν ἀδελφόν κἂν φίλον γνήσιον κἂν γυναῖκα κἂν ὄντιναοῦν τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡμῶν ὑποδύς, φθέγγηται τι τῶν οὐ προσηκόντων, μὴ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ ταῦτα λέγοντος δέχεσθαι τὴν συμβουλήν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 25 συμβουλῆς τῆς ὀλεθρίας τὸν ταῦτα λέγοντα ἀποστρέφεισθαι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ, καὶ συμπαθείας προβάλλεται προσωπεῖον· καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι εὖνους, τὰ δὲ ὀλέθρια καὶ δηλητηρίων χαλεπώτερα ἐνίησι ῥήματα. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ

1. Ἡ ὀλεθρία συμβουλή τῆς συζύγου πρὸς τὸν Ἰώβ: «Μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων· ἰδοὺ ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου;... Ἄλλὰ εἰπὼν τι ῥῆμα εἰς Κύριον καὶ τελεύτα». Καὶ ὁ Ἰώβ· «Ἴνα τί ὡσπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας;» (Ἰώβ, 2, 9.10).

ἐπίδρασιν δὲν εἶχεν ἐπάνω του ὁ πλοῦτος, πλέκει μὲ τὸ νῆμα τῆς πενίας τὸ δίχτυ του, ἀναμένων τὴν νίκην ἀπὸ ἐκεῖ. Ὑπάρχει ἀνοητοτέρα προσδοκία ἀπὸ αὐτὴν; Διότι ὅποιος ἐχειρίσθη τὸν πλοῦτον μὲ σωφροσύνην πολὺ περισσότερον θὰ βασιτάσῃ μὲ γενναιότητα τὴν πενίαν. Καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν ἐπιθυμεῖ πράγματα ποὺ τὰ ἔχει πλησίον του, οὔτε ὅταν τοῦ λείπουν δὲν θὰ τὰ ἀναζητήσῃ. Ἔτσι ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ ἐβγῆκεν ἀπὸ τὴν πενίαν λαμπρότερος. Ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων εὗρηκε τὴν δύναμιν νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν περιουσίαν· τὴν ἀγάπην ὁμως πρὸς τὸν Θεὸν ὅχι μόνον δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοῦ ξερριζώσῃ ἀλλὰ τὴν ἔκαμεν ἰσχυροτέραν, καὶ μολονότι τὸν ἐγύμνωσεν ἀπὸ ὅλα, τὸν ἔκαμε νὰ περικυκλωθῇ ἀπὸ περισσότερα ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο καὶ εὗρέθη εἰς ἀμηχανίαν. Ὅσον περισσότερα κτυπήματα τοῦ κατέφερε, τόσον τὸν ἔβλεπε νὰ γίνεται δυνατώτερος. Διὰ τοῦτο τέλος, ἀφοῦ τὰ ἐδοκίμασεν ὅλα καὶ τὰ ἐκροτάλισεν ἐναντίον του, ἀφοῦ πλέον δὲν ἐπέτυχεν τίποτε, κατέφυγεν εἰς τὸ παλαιὸν ὄπλον, τὴν γυναῖκα. Φορεῖ τὸ προσωπεῖον τοῦ προστάτου, διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα ἐκείνου μὲ τρόπον ὑπερβολικὰ συγκινητικὸν καὶ προσποιεῖται ὅτι χάριν τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκείνου ἀπὸ τὰ δεινὰ δίδει τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην συμβουλήν¹.

Καὶ πάλιν δὲν ἐπέτυχε τὴν νίκην. Ἀντελήφθη τὸ δόλωμά του ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος καὶ μὲ πολλὴν φρόνησιν ἔκλεισε τὸ στόμα τῆς γυναικὸς ποὺ ὠμιλοῦσεν ἐκ μέρους ἐκείνου.

5. Τοῦτο πρέπει νὰ κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἂν πάρῃ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀδελφοῦ μας, ἐνὸς φίλου γνησίου, τῆς συζύγου μας, ὁποιοῦδήποτε ἀπὸ τοὺς οἰκειοτάτους μας καὶ μᾶς ὁμιλῇ διὰ κάτι ἀπὸ τὰ ἀνάρμοστα, νὰ μὴ δεχώμεθα τὴν συμβουλήν ἐξ αἰτίας τοῦ προσώπου τοῦ συμβουλευόντος, ἀλλὰ νὰ ἀποκρούωμεν τὸν συμβουλευόντα ἐξ αἰτίας τῆς ὀλεθρίας συμβουλῆς. Διότι καὶ τώρα ἀκόμη δημιουργεῖ πολλὰ παρόμοια καὶ φορεῖ τὸ προσωπεῖον τῆς συμπαθείας. Καὶ παρουσιάζεται ὡς φίλος, ἐκχύνει ὁμως τὰ καταστρεπτικὰ καὶ χειρότερα ἀπὸ

βλάβη κολακεύειν, ἐκείνου· τὸ δὲ ἐπὶ τῷ συμφέροντι παιδεύειν, Θεοῦ.

Μὴ δὴ παραλογιζώμεθα, μηδὲ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν ἄνετον ἐπιζητῶμεν βίον, «Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει», φησὶν.
 5 Ὡστε ὅταν εὐημερίας ἀπολαύωμεν ἐν πονηρίᾳ ζῶντες, τότε μάλιστα ἀλγῶμεν. Ἄει μὲν γὰρ ἀμαρτάνοντας δεδοικέναι χρή· μάλιστα δέ, ὅταν μηδὲν πάσχωμεν δεινόν. Ὅταν μὲν γὰρ κατὰ μέρος ἀπαιτῆ τὰς τιμωρίας ὁ Θεός, κούφην ἡμῖν ποιεῖ τὴν ὑπὲρ τούτων ἔκτισιν· ὅταν δὲ ἀφ' ἐκάστου τῶν πλημμελουμένων
 10 μακροθυμῆ, εἰς μεγάλην ἡμᾶς τοῖς τοιούτοις ἐπιμένοντας ταμιεύεται δίκη. Εἰ γὰρ τοῖς κατορθοῦσιν ἀναγκαῖον ἢ θλίψις, πολλῶ μᾶλλον τοῖς ἀμαρτάνουσιν. Ὅρα γοῦν πόσης μακροθυμίας ἀπολαύσας ὁ Φαραώ, ἐσχάτην ὑπὲρ πάντων ὕστερον ἔδωκε δίκη· πόσα ὁ Ναβουχοδονόσορ πλημμελήσας, πρὸς τῷ τέ-
 15 λει τὸ πᾶν ἐξέτισε· καὶ ὁ πλούσιος, ἐπεὶ μηδὲν ἔπαθεν ἐνταῦθα δεινόν, δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα γέγονεν ἄθλιος, ὅτι τρυφήσας ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀπῆλθεν ἐκεῖ πάντων τούτων δώσων δίκη, ἔνθα οὐδὲ παραμυθίαν ἦν εὔρεῖν τοῦ κακοῦ.

Ἄλλ' ὅμως εἰσὶ τινες οὕτω ψυχροὶ καὶ ἀνόητοι, ὡς τὰ ἐν-
 20 ταῦθα ἐπιζητεῖν ἀεὶ μόνον καὶ τὰ καταγέλαστα ἐκεῖνα λέγειν ῥήματα· Ἀπολαύσω τῶν παρόντων τέως πάντων καὶ τότε σκέψομαι περὶ τῶν ἀδήλων· χαρίσομαι τῇ γαστρὶ, δουλεύσω ταῖς ἡδοναῖς, παραχρήσομαι τῷ παρόντι βίῳ· δίδου μοι τὴν σήμερον, καὶ λάμβανε τὴν αὔριον. Ὡ ὑπερβολὴ ἀνοίας! Καὶ τί τράγων
 25 καὶ χοίρων οἱ ταῦτα λέγοντες διαφέρουσιν; Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ τὴν γυναικα τοῦ πλησίουν χρεμετίζοντας οὐκ ἀφήσιν ὁ προφήτης ἀνθρώπους νομίζεσθαι, τίς ἡμῖν ἐγκαλέσει τούτους τράγους καὶ χοίρους καὶ ὄνων ἀνοητοτέρους εἶναι νομίζουσιν, οἳ τὰ τῶν ὄρω-

1. Παρ. 3, 12.

2. Προφανῶς ἔχομεν ἀναφορὰν εἰς τοὺς ἐπικουρείους, οἱ ὅποιοι περιώριζαν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ ἐπομένως ἐπέδωκον τὴν ἀπόλαυσιν ἀδιακρίτως. Εἰς αὐτοὺς πάντως ἀποδίδεται τὸ «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν».

3. Ἱερ. 5,8.

δηλητήριον λόγια. Εἶναι ἰδική του, ἢ βλαβερὰ κολακεία· εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκει νὰ μᾶς παιδεύει πρὸς τὸ συμφέρον μας.

Ἄς μὴ παραλογοιζώμεθα λοιπὸν καὶ ἄς μὴν ἐπιζητοῦμεν ὅπωςδὴποτε τὴν εὐκόλον ζωὴν. Διότι μᾶς λέγει· «Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει»¹. Ὡστε ὅταν εὐτυχοῦμεν, μολονότι ζῶμεν μέσα εἰς τὴν κακίαν, τότε πρέπει κυρίως νὰ δοκιμάζωμεν πόνον. Πάντοτε πρέπει νὰ φοβούμεθα, ὅταν διαπράττωμεν ἁμαρτίας, περισσότερο ὅμως, ὅταν δὲν ὑποφέρωμεν κανένα δεινόν. Ὅταν ὁ Θεὸς ζητῇ νὰ μᾶς τιμωρῇ χωριστὰ διὰ κάθε παράπτωμα, κάμνει ἑλαφρὰν τὴν ἐξόφλησίν των· ὅταν ὅμως μακροθυμῇ διὰ καθένα ἀπὸ αὐτά, σωρεύει δι' ἡμᾶς μεγάλην τιμωρίαν, ἂν ἐπιμείνωμεν εἰς αὐτά. Διότι ἂν εἶναι ἀπαραίτητος ὁ πόνος δι' ὅσους ἐπιτυγχάνουν, εἶναι πολὺ περισσότερο δι' ὅσους ἁμαρτάνουν. Πρόσεξε πόσῃ μακροθυμίαν ἀπήλαυσεν ὁ Φαραὼ καὶ ποίαν τιμωρίαν ὑπέστη εἰς τὸ τέλος δι' ὅλα. Πόσαι ἦσαν αἱ ἁμαρτίαι τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀλλὰ καὶ πῶς εἰς τὸ τέλος ἐπλήρωσε δι' ὅλας. Ἐπίσης ὁ πλούσιος· ἐπειδὴ δὲν ἔπαθεν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν κανένα δεινόν, ἀκριβῶς δι' αὐτὸ γίνεται ἀξιολύπητος· ὅτι ἐδοκίμασεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν ἀπόλαυσιν καὶ ἔφυγε διὰ νὰ τιμωρηθῇ δι' ὅλα αὐτὰ ἐκεῖ ὅπου μήτε ἀπλήν κατηγορίαν διὰ τὸ πάθημα δὲν ἠμπορεῖς νὰ εὔρης.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουν μερικοὶ² τόσον ἀναίσθητοι καὶ ἀνόητοι, ὥστε ἐπιδιώκουν πάντοτε τὰ ἐδῶ μόνον καὶ λέγουν τοὺς γελοίους ἐκείνους λόγους· Θὰ ἀπολαύσω τώρα ὅλα τὰ παρόντα καὶ τότε θὰ σκεφθῶ διὰ τὰ ἄγνωστα. Ἄς κάμω χάριν εἰς τὴν κοιλίαν, ἄς γίνω δοῦλος τῶν ἡδονῶν, ἄς ζήσω χορταστικὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν. Δῶσε μου τὸ σήμερα, κράτησε τὸ αὔριον. Τί ἀνοησία τεραστία! Αὐτοὶ ποὺ λέγουν τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰς τί διαφέρουν ἀπὸ τράγους καὶ χοίρους; Διότι, ἂν ὅσους χρεμετίζουν, ὅταν ἰδοῦν τὴν γυναῖκα τοῦ ἄλλου, δὲν ἐπιτρέπη ὁ προφήτης νὰ τοὺς θεωροῦμεν ἀνθρώπους, ποῖος θὰ καταγορηθῇ ἡμᾶς, ἐπειδὴ τοὺς θεωροῦμεν τράγους καὶ χοίρους καὶ πιὸ ἀνοήτους ἀπὸ ὄνους³, ἀφοῦ νομίζουν ὅτι εἶναι κρυφὰ ὅσα εἶναι

μένων φανερώτερα ταῦτα ἄδηλα εἶναι νομίζουσιν; Εἰ γὰρ μη-
 δενὶ τῶν ἄλλων πιστεύεις, παράστηθι δαίμοσι μαστιζομένοις,
 τοῖς ἐπὶ τῇ βλάβῃ τῇ ἡμετέρα ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν
 μεμελετηκόσιν. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο ἀντερεῖς, ὅτι οὐ πάντα
 5 ὥστε αὐξῆσαι τὴν ῥαθυμίαν ἡμῶν πράττουσι, καὶ τὸν τῆς γέεν-
 νης ἐκλῦσαι φόβον, καὶ ἀπιστηθῆναι τὰ ἐκεῖ δικαστήρια. Ἄλλ'
 ὅμως οἱ ταῦτα βουλόμενοι, βοῶντες καὶ ὀλολύζοντες πολλάκις
 τὰς ἐκεῖ βασάνους ἀνακηρύττουσι. Πόθεν οὖν ταῦτα λέγου-
 σι καὶ ἐναντία ὧν βούλονται φθέγγονται; Οὐδαμόθεν ἄλλοθεν,
 10 ἀλλ' ἐκ τοῦ πλείονα ὑπομένειν ἀνάγκην. Οὐ γὰρ ἂν ἠβουλήθη-
 σαν ἐκόντες ὁμολογεῖν, οὐδ' ὅτι ὑπὸ νεκρῶν ἀνθρώπων βα-
 σανίζονται, οὐδ' ὅτι ὅλως πάσχουσί τι δεινόν.

Πρὸς τί οὖν μοι ταῦτα εἴρηται; Ὅτι δαίμονες ὁμολογοῦ-
 σι γέενναν, οἱ βουλόμενοι ἀπιστεῖσθαι γέενναν· σὺ δέ, ὁ τοσαύ-
 15 τῆς ἀπολαύων τιμῆς, καὶ ἀπορρήτων κοινωνήσας μυστηρίων,
 οὐδὲ ἐκείνους μιμῆ, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀγνωμονέστερος γέγονας.

Καὶ τίς ἦλθεν ἐκ τῶν ἐν ἄδου, φησί, καὶ ταῦτα ἀπήγ-
 γειλεν;

Ἄπο γὰρ τῶν οὐρανῶν τίς παρέγένετο, καὶ εἶπεν ὅτι Θεός
 20 ἔστιν ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας; Ὅτι δὲ ψυχὴν ἔχομεν, πόθεν
 δῆλον; Εἰ γὰρ δὴ τοῖς ὀρωμένοις μέλλεις πιστεύειν, καὶ περὶ
 Θεοῦ καὶ περὶ ἀγγέλων καὶ περὶ νοῦ καὶ περὶ ψυχῆς ἀμφιβα-
 λεῖς, καὶ οὕτω σοι πάντα οἰχήσεται τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα.
 Καίτοιγε εἰ τοῖς φανεροῖς πιστεύειν βούλει, τοῖς ἀοράτοις μάλ-
 25 λον ἢ τοῖς ὀρωμένοις πιστεύειν δεῖ. Εἰ καὶ παράδοξον τὸ εἰρη-
 μένον, ἀλλ' ὅμως ἀληθές, καὶ παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι σφόδρα ὡ-
 μολογημένον. Οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ πολλὰ σφάλονται, οὐκ ἐν
 τοῖς ἀοράτοις μόνον (ἐκεῖνα γὰρ οὐδὲν ἴσασιν), ἀλλὰ καὶ ἐν αὐ-
 τοῖς οἷς δοκοῦσιν ὄραν καὶ διαστήματος καὶ αἴρος καὶ διανοίας

1. Εἶναι καὶ διὰ μίαν ἐκλαϊκευμένην κριτικὴν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας τῆς αἰσθησιαρχίας ἔτοιμος ὁ μέγας στοχαστής τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ θὰ ἦτο ἔτοιμος ἀσφαλῶς καὶ διὰ μίαν ἐμπεριστατωμένην ἀνασκευὴν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου.

πιὸ φανερά ἀπὸ ὅσα βλέπομεν; Ἄν δὲν πιστεύης κανένα ἄλλον, στάσου πλησίον ἐκείνων ποὺ τοὺς ἐξουσιάζουν δαίμονες, ποὺ τὰ πάντα ἔχουν μελετήσει πρὸς ζημίαν μας καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὰ ἔργα. Δὲν θὰ ἔχης ἀντίρρησης εἰς τοῦτο· ὅτι πράττουν τὰ πάντα, ὥστε νὰ αὐξήσουν τὴν χάνωσίν μας, νὰ διαλύσουν τὸν φόβον τῆς γεέννης καὶ νὰ μᾶς κάμουν νὰ ἀπιστήσωμεν εἰς τὰ ἐκεῖ δικαστήρια; Ἐν τούτοις ἐκεῖνοι ποὺ αὐτὰ ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦν, συχνὰ μὲ κραυγὰς καὶ θρήνους διαλαλοῦν τὰ ἐκεῖ βασανιστήρια. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὀρμῶνται, διὰ νὰ ὀμιλοῦν ἔτσι καὶ διακηρύττουν ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι θέλουν; Διὰ κανένα ἄλλον λόγον ἀλλὰ μόνον διότι ὑφίστανται μεγαλυτέραν ἀνάγκην. Ἄλλως δὲν θὰ ἔφθαναν νὰ ὁμολογοῦν θεληματικῶς οὔτε ὅτι βασανίζονται ἀπὸ νεκροὺς ἀνθρώπους οὔτε γενικῶς ὅτι πᾶσχοι κάτι φοβερόν.

Διατί λοιπὸν τὰ λέγω αὐτά; Διότι οἱ δαίμονες παραδέχονται τὴν γέενναν, ποὺ θέλουν νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς αὐτήν, ἐνῶ σὺ ποὺ ἀπολαμβάνεις τόσην τιμὴν καὶ ἔγινες μέτοχος εἰς μυστήρια ἀπόρρητα, δὲν μιμῆσαι τοῦλάχιστον ἐκείνους ἀλλὰ ἔγινες καὶ ἀπὸ αὐτοὺς περισσότερον ἀγνώμων.

Ἄλλὰ ποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸν Ἄδη, λέγει, καὶ μᾶς ὠμίλησε δι' αὐτά;

Τότε ποῖος ἦλθεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἐδημιούργησε τὰ πάντα εἶναι ὁ Θεός; Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν ὅτι ἔχομεν ψυχὴν; Ἄν πρόκειται νὰ πιστεύης μόνον εἰς ὅσα βλέπεις, θὰ σοῦ γεννηθοῦν ἀμφιβολίαι καὶ σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἔτσι θὰ χάσης ὅλην τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅμως ἂν θέλης νὰ πιστεύης εἰς τὰ φανερά, πρέπει εἰς ὅσα δὲν βλέπεις νὰ πιστεύης μᾶλλον παρὰ εἰς ὅσα βλέπεις. Μολονότι δὲ παράδοξον τὸ λεχθέν, εἶναι ὅμως ἀληθὲς καὶ ἀναντιρρήτως παραδεκτὸν ἀπὸ ὅσους ἔχουν νοῦν. Διότι οἱ ὀφθαλμοὶ κάμνουν πολλὰ σφάλματα¹, ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀόρατα (αὐτὰ μήτε τὰ ἀντιλαμβάνονται κἂν) ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ ποὺ νομίζουν ὅτι βλέπουν λόγῳ ἀποστάσεως καὶ μεσολαβήσεως τῆς ἀτμοσφαίρας, λόγῳ

ἀλλαχοῦ τετραμμένης καὶ θυμοῦ καὶ φροντίδος καὶ μυρίων ἑ-
τέρων ἐμποδιζόντων αὐτῶν τὴν ἀκρίβειαν· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς λο-
γισμὸς, ἂν τὸ φῶς δέξηται τῶν θείων Γραφῶν, ἀκριβέστερον
καὶ ἀνεξαπάτητον τῶν ὄντων ἔσται κριτήριον.

5 Μὴ δὴ μάτην ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν, μηδὲ πρὸς τῇ ῥαθυμίᾳ
τοῦ βίου, ἰῆ διὰ τῶν τοιούτων τικτομένη δογμάτων, καὶ ὑπὲρ
αὐτῶν τῶν δογμάτων χαλεπώτερον ἑαυτοῖς ἐπισωρεύωμεν πῦρ.
Εἰ γὰρ μὴ ἔστι κρίσις, μηδὲ εὐθύνας δώσομεν τῶν πεπραγμέ-
νων, οὐδὲ τιμὰς τῶν πεπονημένων ληψόμεθα. Ἐννόησον οἱ τεί-
10 νει τὰ τῆς βλασφημίας ὑμῶν, ὅταν λέγητε τὸν δίκαιον Θεὸν καὶ
φιλόανθρωπον καὶ ἡμερον τοσοῦτους πόνους καὶ ἰδρῶτας ὑπερο-
ρᾶν. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον;

6. Εἰ γὰρ μηδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀπὸ γοῦν τῶν κατὰ τὴν οἰ-
κίαν τὴν σὴν ταῦτα συλλογίζου, καὶ τότε ὄψει τὸ ἄτοπον. Κἂν
15 γὰρ μυριάκις ἦς αὐτὸς ὤμος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ θηρίων αὐ-
τῶν ἀγριώτερος, οὐκ ἂν ἔλοιο τὸν οἰκέτην τὸν εὖνουν γενόμενον
τελευτῶν ἀφεῖναι ἄτιμον, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίᾳ ἀμείβη καὶ χρη-
μάτων δωρεᾷ· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς λοιπὸν ἀπιῶν οὐδὲν δύνασαι
εἰς αὐτὸν ἐργάσασθαι ἀγαθόν, τοῖς μέλλουσί σου κληρονομεῖν
20 τῆς οὐσίας ἐπισκῆπτεις ὑπὲρ αὐτοῦ δεόμενος, παρακαλῶν, πάν-
τα ποιῶν, ὥστε μὴ μείναι αὐτὸν ἀγέραστον. Εἴτα σὺ μὲν, ὁ
πονηρός, οὕτω χρηστὸς καὶ φιλόανθρωπος γίνῃ πρὸς τὸν οἰκέ-
την· ἡ δὲ ἄπειρος ἀγαθότης, ὁ Θεός, ἡ ἄφατος φιλανθρωπία, ἡ
τοσαύτη χρηστότης, τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ τοὺς περὶ Πέ-
25 τρον καὶ Παῦλον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, τοὺς καθ' ἑκάστην
ἡμέραν δι' αὐτὸν λιμώξαντας, δεσμευθέντας, μαστιχθέντας, κα-
ταποντισθέντας, θηρίοις παραδοθέντας, ἀποθνήσκοντας, τοσαῦ-
τα παθόντας, ἃ μηδὲ ἀριθμῆσαι ἔνι, ἀστεφανώτους περιόψε-
ται; Καὶ ὁ μὲν ἀγνωθέτης τὸν Ὀλυμπιονίκην ἀνακηρύττει καὶ

προσηλώσεως τῆς προσοχῆς εἰς ἄλλα, λόγῳ θυμοῦ καὶ φροντίδων καὶ ἀπειρῶν ἄλλων, τὰ ὅποια ἐπηρεάζουν τὴν ἀκρίβειάν των. Ἐνῶ ὁ λογισμὸς, ὅταν δεχθῆ τὸ φῶς τῶν θείων Γραφῶν, γίνεται κριτήριον τῶν ὄντων περισσότερο ἀκριβὲς καὶ ἀπαραπλάνητον.

Ἄς μὴ ἐξαπατῶμεν λοιπὸν ματαίως τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἄς μὴ παραδιδώμεθα εἰς τὴν ραθυμίαν, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις αὐτάς, καὶ ἄς μὴ ἀνάπτωμεν χάριν αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων σοβαρώτερον πῦρ διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Ἄν δὲν ὑπάρχη κρίσις, οὔτε εὐθύνας θὰ δώσωμεν διὰ τὰς πράξεις μας οὔτε τιμὰς θὰ λάβωμεν διὰ τοὺς κόπους μας. Στοχάσου ποῦ ὁδηγεῖ ἡ βλασφημία σας, ὅταν ἀποφαίνεσθε ὅτι ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἐπιεικὴς Θεὸς περιφρονεῖ τόσους κόπους καὶ ἰδρώτας. Πῶς θὰ δικαιολογηθοῦν αὐτά;

6. Ἄπὸ τὰ γινόμενα εἰς τὸ σπίτι σου τοῦλάχιστον σκέψου τα, ἂν ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, καὶ θὰ διαπιστώσης τὸ ἀβάσιμόν των. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη σὺ εἶσαι εἰς τὸ ἀπειρον ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, ἀγριώτερος καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ θηρία, δὲν θὰ ἤθελες ἀποθνήσκων νὰ ἀφήσης εἰς τὴν ἀτιμίαν τὸν ὑπηρέτην ποῦ περιέβαλλες μὲ τὴν εὐνοϊάν σου. Ἄλλὰ τὸν ἀνταμείβεις καὶ μὲ ἐλευθερίαν καὶ μὲ χρηματικὴν δωρεάν. Καὶ ὅταν σὺ ὁ ἴδιος ἀπέρχῃσαι καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ κάμῃς κανένα καλόν, ἀφήνεις παραγγελίας πρὸς χάριν του εἰς αὐτοὺς ποῦ θὰ κληρονομήσουν τὴν περιουσίαν σου μὲ παρακλήσεις καὶ προτροπὰς καὶ μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ αὐτὸς χωρὶς ἀμοιβήν. Καὶ ἀφοῦ σὺ ὁ γεμᾶτος ἀπὸ κακίαν γίνεσαι τόσον καλὸς καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τὸν ὑπηρέτην σου, ἢ ἄπειρος ἀγαθότης, ὁ Θεός, ἢ ἀφατος φιλανθρωπία, ἢ τόση καλωσύνη θὰ ἀφήσῃ τοὺς ὑπηρέτας του ποῦ περιστοιχίζουν τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Ἰωάννην, ποῦ πρὸς χάριν του καθημερινῶς ἐπείνασαν, ἐφυλακίσθησαν, ἐμαστιγώθησαν, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, παρεδόθησαν εἰς τὰ θηρία, ἐφονεύθησαν, ποῦ ἔπαθαν τόσα ποῦ καὶ νὰ μετρηθοῦν δὲν εἶναι δυνατὸν, θὰ τοὺς ἀφήσῃ ἀστεφανώτους; Καὶ ὁ μὲν ἀγωνοθέ-

στεφανοῖ, καὶ ὁ δεσπότης τὸν οἰκέτην καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν στρα-
 τιώτην καὶ ἕκαστος ἀπλῶς τὸν θεραπεύσαντα αὐτὸν, οἷς δύναται
 ἀμείβεται καλοῖς· ὁ δὲ Θεὸς μόνος, μετὰ τοὺς τοσοῦτους ἰδρῶ-
 τας καὶ πόνους, οὐ μικρόν, οὐ μέγα αὐτοῖς ἀγαθὸν ἀποδίδωσιν,
 5 ἀλλ' οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς ἐκεῖνοι, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπελθόν-
 τες, ἐν τοῖς αὐτοῖς κείσονται τοῖς μοιχοῖς, καὶ πατραλοίαις, καὶ
 ἀνδροφόνοις, καὶ τυμβωρύχοις; Καὶ ποῦ ταῦτα ἂν ἔχοι λόγον;
 Εἰ γὰρ μηδὲν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐστὶν ἀποδημίαν, ἀλλὰ μέχρι
 τῶν παρόντων τὰ ἡμέτερα, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐκεῖνοι τούτοις·
 10 μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τοῖς αὐτοῖς. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς
 αὐτοῖς, κατὰ τὸν σὸν λόγον, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐν ἀνέσει μὲν οὐ-
 τοι, ἐν κολάσει δὲ ἐκεῖνοι τὸν πάντα γεγόνασι χρόνον. Καὶ
 ποῖος τοῦτο τύραννος, τίς ὤμὸς ἄνθρωπος καὶ ἀπηγῆς οὕτω
 περὶ τῶν αὐτοῦ ποτε ἐβουλεύσατο θεραπεόντων καὶ ὑπηκόων;
 15 Εἶδες τῆς ἀτοπίας τὴν ὑπερβολὴν, καὶ ποῦ τελευτᾷ ὁ λόγος οὐ-
 τοσ; Οὐκοῦν εἰ καὶ μηδαμόθεν ἄλλοθεν βούλει, ἀπὸ τούτων τῶν
 λογισμῶν παιδευθεῖς, ἀπαλλάγηθι τῆς πονηρᾶς ταύτης ὑπονοίας,
 καὶ φεῦγε κακίαν, καὶ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἀντέχου πόνων· καὶ τό-
 τε εἶση σαφῶς ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἔ-
 20 στηκε. Κἂν τις εἴρηταί σε, Τίς ἐλθὼν ἐκεῖθεν ἀπήγγειλε τὰ ἐκεῖ;
 εἶπέ πρὸς αὐτόν· Ἀνθρώπων μὲν οὐδὲ εἷς· ἡ γὰρ ἂν καὶ ἠπιστή-
 θη πολλάκις, ὅτε κομπάζων καὶ ἐπαίρων τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ τῶν
 ἀγγέλων Δεσπότης πάντα μετὰ ἀκριβείας ἐκεῖνα ἀπήγγειλε.
 Τί τοίνυν ἡμῖν δεῖ ἀνθρώπου, τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς εὐθύνας ἀ-
 25 παιτεῖν καθ' ἐκάστην ἡμέραν βοῶντος, ὅτι καὶ γέενναν ἠτοίμα-
 σε, καὶ βασιλείαν παρεσκεύασε, καὶ τούτων ἡμῖν ἀποδείξεις
 παρασχομένου σαφεῖς; Εἰ γὰρ μὴ ἔμελλε κρίνειν, οὐδ' ἂν ἐνταῦ-
 θα δίκην ἀπήτησε.

Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦτο πῶς ἂν ἔχοι λόγον, τὸ τῶν πονη-

της ἀνακηρύττει καὶ στεφανώνει τὸν ὀλυμπιονίκην, ὁ κύριος τὸν δοῦλον του, ὁ βασιλεὺς τὸν στρατιώτην καὶ γενικῶς κάθε ἕνας ἀμείβει μὲ ὅσον μεγαλυτέραν ἀμοιβὴν ἤμπορεῖ ἐκεῖνον ποῦ τὸν ὑπηρέτησε. Καὶ μόνον ὁ Θεός, ἔπειτα ἀπὸ τόσους ἀγῶνας καὶ ἰδρωτάς, δὲν ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην ἀμοιβὴν ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς, ποῦ ἐπραγματοποίησαν κάθε ἀρετὴν, θὰ κοίτωνται εἰς τὸν ἴδιον τρόπον μὲ τοὺς μοιχοὺς, τοὺς πατροκτόνους, τοὺς δολοφόνους, τοὺς τυμβωρύχους; Ποίαν λογικὴν θὰ εἶχαν αὐτά; Ἄν δὲν ὑπάρχη τίποτε μετὰ τὴν ἀποδημίαν μας ἀπ' ἐδῶ ἀλλὰ ὡς ἐδῶ τελειώνουν τὰ ἰδικὰ μας, εὐρίσκονται εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια καὶ ἐκεῖνοι. Ἡ μᾶλλον οὔτε μόνον εἰς τὰ ἴδια. Ἀκόμη καὶ ἂν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴν εὐρεθοῦν εἰς τὰ ἴδια, κατὰ τὸν λόγον σου, ἐδῶ ὅμως —ἀλλοίμονον— ἐν ἀνέσει μὲν περνοῦν αὐτοὶ ὅλον τὸν χρόνον ἐνῶ ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν. Καὶ ποῖος τύραννος ποτέ, ποῖος ὤμος καὶ σκληρὸς ἄνθρωπος θὰ ἀπεφάσιζεν ἔτσι διὰ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς ὑπηκόους του; Εἶδες πόσον ὑπερβολικὰ ἄτοπος εἶναι ὁ λόγος αὐτὸς καὶ ποῦ καταλήγει; Ἄν δὲν θέλης λοιπὸν ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, συνετίσου τοῦλάχιστιν ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω σκέψεις, ἀπαλλάξου ἀπὸ τὴν κακὴν αὐτὴν ἀντίληψιν καὶ ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὴν κακίαν νὰ ἐπιδοθῆς εἰς τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς. Τότε θὰ ἐννοήσης σαφῶς ὅτι δὲν σταματᾷ ἡ ζωὴ μας ὡς ἐδῶ. Καὶ ἂν σὲ ἐρωτήσῃ κάποιος· Ποῖος ἦλθε καὶ μᾶς ἔφερεν εἰδῆσιν διὰ τὰ ἐκεῖ; εἶπέ του· Κανεὶς βεβαίως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· διότι αὐτὸς πολλάκις δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτός, ἀπὸ τὸν κομπασμὸν καὶ τὴν ἐπαρσιν ποῦ θὰ ἔδειχνε διὰ τὸ γεγονός. Δι' ὅλα ἐκεῖνα μᾶς ἐπληροφόρησε μὲ ἀκρίβειαν ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Τί ἀνάγκην λοιπὸν ἔχομεν ἀπὸ ἀνθρώπους, ὅταν καθημερινῶς φωνάζῃ ἐκεῖνος ποῦ πρόκειται νὰ μᾶς ζητήσῃ εὐθύνας ὅτι καὶ τὴν γέενναν ἠτοίμασε καὶ τὴν βασιλείαν μᾶς ἐπιφυλάσσει καὶ μάλιστα μᾶς ἔχει δώσει σαφεῖς ἀποδείξεις δι' αὐτά; Ἐὰν δὲν ἦτο νὰ μᾶς ὑποβάλλῃ εἰς κρίσιν, δὲν θὰ ἀπαιτοῦσε τιμωρίαν οὔτε ἐδῶ.

Καὶ βεβαίως καὶ τοῦτο πῶς θὰ ἐδικαιολογεῖτο; νὰ τιμω-

ρῶν τοὺς μὲν κολάζεσθαι, τοὺς δὲ μὴ κολάζεσθαι; Εἰ γὰρ μὴ
 προσωπολήπτῃς ἐστὶν ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν οὐδέ ἐστι, τί δήποτε
 τὸν μὲν ἀπήτησε δίκην, τὸν δὲ ἀφήκεν ἀτιμώρητον ἀπελθεῖν;
 Τοῦτο γὰρ τοῦ προτέρου πάλιν ἐστὶν ἀπορώτερον. Ἄλλ' εἰ
 5 βούλεσθε μετ' εὐγνωμοσύνης ἀκούειν τῶν λεγομένων, καὶ ταύ-
 τῃν διαλύσομεν τὴν ἀπορίαν. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ λύσις; Οὔτε πάν-
 τας ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκην, ἵνα μὴ ἀπογνῶς τὴν ἀνάστασιν, καὶ
 ἀπελπίσης τὴν κρίσιν, ὡς πάντων ἐνταῦθα διδόντων λόγον· οὔτε
 πάντας ἀφίησιν ἀτιμωρητὶ ἀπελθεῖν, ἵνα μὴ πάλιν ἀπρονόητα
 10 εἶναι τὰ πάντα νομίσης· ἀλλὰ καὶ κολάζει, καὶ οὐ κολάζει· δι'
 ὧν μὲν κολάζει, δεικνύς ὅτι καὶ ἐκεῖ τοὺς οὐ κολασθέντας ἐν
 ταῦθα ἀπαιτήσῃ λόγον· δι' ὧν δὲ οὐ κολάζει, παρασκευάζων
 σε πιστεύειν, ὅτι ἔστι τι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν κρι-
 τήριον φοβερόν. Εἰ δὲ καθόλου τῶν προτέρων ἡμέλει, οὐδ' ἂν
 15 ἐκόλασέ τινας ἐνταῦθα, οὐδ' ἂν εὐηργέτησε. Νῦν δὲ ὁρᾷς
 αὐτὸν διὰ σέ καὶ οὐρανὸν τείνοντα καὶ ἥλιον ἀνάπτοντα καὶ γῆν
 θεμελιούοντα καὶ θάλατταν χέοντα καὶ ἀέρα ἀπλοῦντα καὶ σε-
 λήνην τάττοντα δρόμους καὶ ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους ἀκινήτους τι-
 θέντα νόμους καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἅπαντα τῷ νεύματι τῷ ἐκείνου
 20 τὸν ἑαυτῶν μετὰ ἀκριβείας ἀνύοντα δρόμον. Καὶ γὰρ ἡ φύσις
 ἡ ἡμετέρα καὶ ἡ τῶν ἀλόγων, τῶν ἐρπόντων, τῶν βαδιζόντων,
 τῶν πετομένων, τῶν νηχομένων, τῶν ἐν λίμναις, τῶν ἐν πηγαῖς,
 τῶν ἐν ποταμοῖς, τῶν ἐν ὄρεσι, τῶν ἐν νάπαις, τῶν ἐν οἰκίαις,
 τῶν ἐν ἀέρι, τῶν ἐν πεδίοις, καὶ φυτά, καὶ σπέρματα, καὶ δέν-
 25 δρα, τὰ τε ἄγρια, τὰ τε ἡμερα, τὰ τε ἔγκαρπα καὶ ἄκαρπα, καὶ
 πάντα ἀπλῶς ὑπὸ τῆς ἀκαμάτου κινούμενα χειρὸς ἐκείνης, τὴν
 ἡμετέραν οἰκονομεῖ ζωὴν, οὐ πρὸς χρείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 φιλοτιμίαν τὴν διακονίαν ἡμῖν ἐξ αὐτῶν παρεχόμενα. Τοσαύτην
 τοίνυν ὁρῶν εὐταξίαν, καίτοιγε οὐδέ τὸ πολλοστὸν εἶπομεν μέ-

ροῦνται δηλαδή μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ ὑπόλοιποι νὰ μὴ τιμωροῦνται; Ἄν ὁ Θεὸς δὲν προσωποληπτῆ, καὶ οὔτε ἰδέα διὰ τὸ ἀντίθετον, διατί ἀπὸ τὸν ἕνα ἀπαιτεῖ τιμωρίαν, ἐνῶ ἀφήνει τὸν ἄλλον νὰ φύγη ἀτιμώρητος; Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὸ πρῶτον ἄξιον ἀπορίας. Ἄν ὅμως θέλετε μὲ καλὴν διάθεσιν νὰ ἀκούετε ὅ,τι σᾶς λέγω, θὰ λύσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀπορίαν. Ποία εἶναι ἡ λύσις; Οὔτε ἀπὸ ὅλους ζητεῖ ἐδῶ τιμωρίαν, διὰ νὰ μὴ ἀπιστήσης εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀπελπισθῆς διὰ τὴν κρίσιν, ἀφοῦ ὅλοι δίδουν λόγον ἐδῶ. Οὔτε πάλιν τοὺς ἀφήνει ὅλους νὰ φύγουν ἀτιμώρητοι, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ὅλα βαδίζουν χωρὶς καμμίαν πρόνοιαν. Ἄλλὰ τιμωρεῖ καὶ δὲν τιμωρεῖ μερικῶς. Μὲ ἐκείνους ποὺ τιμωρεῖ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ θὰ ζητήσῃ ἐκεῖ τὸν λόγον. Μὲ ἐκείνους πάλιν ποὺ δὲν τιμωρεῖ, σὲ προετοιμάζει νὰ πιστεύσης ὅτι μετὰ τὴν ἀποδημίαν σου ἀπ' ἐδῶ ὑπάρχει καὶ φοβερώτερον δικαστήριον. Ἐὰν ὅμως ἀδιαφοροῦσε δι' ὅλα τὰ προηγούμενα γενικῶς, οὔτε θὰ ἐτιμωροῦσεν ἐδῶ μερικοὺς οὔτε θὰ εὐεργετοῦσε. Τώρα ὅμως ποὺ βλέπεις πρὸς χάριν σου νὰ τεντώνῃ τὸν οὐρανόν, νὰ ἀνάπτῃ τὸν ἥλιον, νὰ θεμελιώνῃ τὴν γῆν, νὰ χύνῃ τὴν θάλασσαν, νὰ ἀπλώνῃ τὴν ἀτμόσφαιραν, νὰ ὀρίζῃ τὴν τραχιὰν τῆς σελήνης, νὰ θέτῃ σταθεροὺς νόμους διὰ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους καὶ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ ἐκτελοῦν ἀκριβῶς τὸν δρόμον των μὲ μόνον τὸ νεῦμα ἐκείνου. Διότι καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ὅσα ἔρπουν, ὅσα βαδίζουν, ὅσα πετοῦν καὶ ὅσα κολυμβοῦν, ὅσα ζοῦν εἰς τὰς λίμνας, εἰς τὰς πηγὰς, εἰς τοὺς ποταμούς, ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη, κάτω εἰς τὰς κοιλάδας, εἰς τὰ σπίτια, εἰς τὸν ἀέρα, εἰς τὰς πεδιάδας, τὰ φυτὰ, τὰ σπέρματα, τὰ δένδρα εἴτε ἄγρια εἴτε ἡμερα, τὰ κάρπιμα καὶ τὰ ἄκαρπα, γενικῶς ὅλα, κινουῦνται ἀπὸ τὸ ἀκούραστον ἐκεῖνο χέρι καὶ ἐξυπηρετοῦν τὴν ζωὴν μας ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὰ χρειώδη τῆς ζωῆς ἀλλὰ μᾶς διακονοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των, διὰ νὰ μᾶς κάμουν τιμὴν. Βλέπεις λοιπὸν τόσῃν τάξιν — μολονότι δὲν εἶπαμεν οὔτε τὸ πολλοστημόριόν της — καὶ τολμᾶς νὰ λέγῃς, ὅτι αὐτὸς ποὺ

ρος, τολμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐργασάμενος
 διὰ σέ, ἐν τοῖς καιρίοις σε παρόψεται, καὶ μετὰ τῶν ὄνων καὶ
 τῶν χοίρων ἀφήσει τελευτήσαντα κεῖσθαι, καὶ δώρω σε τιμή-
 σας τοσοῦτω, τῷ τῆς εὐσεβείας, ᾧ καὶ τῶν ἀγγέλων ἐποίησεν
 5 ἴσον, περιόψεταιί σε μετὰ τοὺς μυρίους πόνους καὶ ἰδρῶτας;
 Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον; Ταῦτα γάρ, κἂν ἡμεῖς σιγήσω-
 μεν, οἱ λίθοι κεκράζονται· οὕτω σαφῆ καὶ δῆλα, καὶ τῆς ἀκτῖνος
 αὐτῆς ἐστι φανότερα. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενοι, καὶ πεί-
 σαντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν
 10 καὶ βήματι παραστησόμεθα φοβερῷ καὶ λόγον δώσομεν τῶν
 πεπραγμένων ἀπάντων καὶ εὐθύνας ὑφέξομεν καὶ δίκην ὑπο-
 στησόμεθα, ἂν μένωμεν πλημμελοῦντες, καὶ στεφάνων ἀπολαυ-
 σόμεθα καὶ ἀγαθῶν ἀπορρήτων, ἂν μικρὸν ἑαυτοῖς προσέχειν
 βουλευθῶμεν, τοὺς τε ἀντιλέγοντας ἐπὶ τούτοις ἐπιστομίζωμεν,
 15 καὶ αὐτοὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἐλώμεθα, ἵνα μετὰ παρρησίας
 τῆς προσηκούσης εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ἀπελθόντες, ἐπιτύ-
 χωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
 πία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τόσα πολλά καὶ μεγάλα ἔκαμε πρὸς χάριν σου, θὰ σὲ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὰ βασικὰ καὶ ὅταν ἀποθάνῃς θὰ σὲ ἀφήσῃ νὰ κοίτεσαι μαζί με τοὺς ὄνους καὶ τοὺς χοίρους; Καὶ μολονότι σὲ ἐτίμησε με ἓνα τόσον μεγάλον δῶρον, τὴν εὐσέβειαν, με τὴν ὁποῖαν σὲ ἐξίσωσε πρὸς τοὺς ἀγγέλους, δὲν θὰ σὲ ὑπολογίσῃ ἔπειτα ἀπὸ ἀμετρήτους κόπους καὶ ἰδρωῶτας; Ποία δικαιολογία ὑπάρχει δι' αὐτά; Αὐτά, καὶ ἂν ἡμεῖς τὰ ἀποσιωπήσωμεν, θὰ τὰ διαλαλήσουν οἱ λίθοι. Τόσον σαφῆ καὶ εὐκρινῆ καὶ φωτεινότερα ἀπὸ τὸν ἥλιον εἶναι. Ἄς τὰ ἀναλογισθοῦμεν ὅλα αὐτά καὶ ἄς πείσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποδημίαν μας ἀπ' ἐδῶ καὶ εἰς φοβερὸν βῆμα θὰ ὀδηγηθοῦμεν καὶ λόγον θὰ δώσωμεν δι' ὅσα ἔχομεν πράξει· ὅτι θὰ σηκώσωμεν τὸ βάρος τῆς εὐθύνης μας καὶ θὰ ὑποστοῦμεν τὴν τιμωρίαν ἂν ἐπιμένωμεν ν' ἀμαρτάνωμεν, ἐνῶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὸ στεφάνωμα καὶ τὴν δωρεὰν ἀρρήτων ἀγαθῶν, ἂν ὀλίγον μόνον θελήσωμεν νὰ προσέξωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, ἂν ἀποστομώνωμεν ὅσους ἔχουν ἀντιρρήσεις εἰς αὐτά καὶ ἐκλέξωμεν οἱ ἴδιοι τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ἔτσι ἀφοῦ φύγωμεν με τὴν ἀρμόζουσαν παρρησίαν πρὸς τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰ ἀγαθὰ, διὰ τὰ ὁποῖα ἐλάβαμεν ὑπόσχεσιν, με τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ΄.

Ματθ. 4, 12-25

«Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

5 1. Τίνος ἔνεκεν ἀναχωρεῖ; Πάλιν παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πειρασμοῖς, ἀλλ' εἴκειν καὶ παραχωρεῖν. Οὐ γὰρ ἔγκλημα τὸ μὴ ρίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στηῆναι γενναίως. Τοῦτο τοίνυν διδάσκων, καὶ τὸν φθόνον τὸν Ἰουδαϊκὸν παραμυθούμενος, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Καπερνα-
10 ούμ, ὁμοῦ μὲν πληρῶν τὴν προφητείαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης ἀλιεῦσαι σπεύδων, ἐπειδήπερ ἐκεῖ διέτριβον τῇ τέχνῃ χρώμενοι.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς πανταχοῦ μέλλων ἐπὶ τὰ ἔθνη ἀπιέναι, παρὰ Ἰουδαίων λαμβάνει τὰς αἰτίας. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα
15 ἐπιβουλεύσαντες τῷ Προδρόμῳ, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλόντες, ὠθοῦσιν αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν. Ὅτι γὰρ οὔτε ἀπὸ μέρους λέγει τὸ ἔθνος τὸ Ἰουδαϊκόν, οὔτε πάσας αἰνίττεται τὰς φυλάς, σκόπει πῶς διορίζει τὸ χωρίον ἐκεῖνο ὁ προφήτης, οὔτω λέγων· «Γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ
20 Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα»· σκότος ἐνταῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καλῶν, ἀλλὰ

1. Εἶναι καλῦτερον οἱ πιστοὶ νὰ μὴν εἶναι προκλητικοί, ἀλλ' ἀπεναντίας νὰ παρακαλοῦν νὰ μὴν εὑρεθοῦν ἀντιμέτωποι μὲ τὸν πειρασμόν.

2. Μὲ τὸν λαμπρὸν αὐτὸν ἀφορισμὸν καθορίζεται ἡ ὀρθὴ στάσις τοῦ πιστοῦ ἔναντι τοῦ πειρασμοῦ. Ἀξίζει νὰ τὴν ἀπομνημονεύσωμεν ἀνεφέρθη εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν.

3. Ἡ Γαλιλαία εἶναι ἡ βορρεια ἀπὸ τὰς τέσσαρας ἐπαρχίας τῆς Παλαιστίνης (Σαμάρεια, Ἰουδαία, Περαιία, εἶναι αἱ ἄλλαι τρεῖς). Οἱ πρῶτοι κάτοι-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ΄.
Ματθ. 4, 12-25

«Όταν ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ὁ Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

1. Διὰ ποῖον λόγον ἀναχωρεῖ; Ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ πάλιν νὰ μὴν ἐπιτιθέμεθα¹ ἐναντίον τῶν πειρασμῶν ἀλλὰ νὰ ὑποχωροῦμεν καὶ νὰ παραμερίζωμεν εἰς αὐτούς. Δὲν εἶναι ἔγκλημα² νὰ μὴ ρίπτεσαι εἰς τὸν κίνδυνον ἀλλὰ νὰ μὴ ἀντισταθῆς μὲ γενναιότητα, ὅταν τὸν συναντήσης. Ἐπειδὴ λοιπὸν θέλει τοῦτο νὰ διδάξῃ καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Καὶ τὴν προφητείαν ἐκπληρώνει καὶ συγχρόνως σπεύδει νὰ συλλάβῃ εἰς τὰ δίχτυά του τοὺς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὴ εὐρίσκοντο ἐκεῖ ἀσκοῦντες τὴν τέχνην των.

Ἄλλὰ σὺ πρόσεξε πῶς εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ποὺ μέλει νὰ στραφῇ εἰς τὰ ἔθνη, λαμβάνει ἀφορμὰς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Ἐδῶ μὲ τὸ νὰ ἔχουν ἐπιβουλευθῆ τὸν Πρόδρομον καὶ νὰ τὸν ἔχουν κλείσει εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὠθοῦν τὸν ἴδιον εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν Γαλιλαίαν³. Ὅτι δὲν ἐννοεῖ ἀπὸ ἓνα μέρος του ὅλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος οὔτε ὅλας τὰς φυλάς, πρόσεξε πῶς ὁ προφήτης καθορίζει τὸ μέρος ἐκεῖνο μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους· «Γῆ Νεφθαλεὶμ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε μέγα»⁴. Δὲν ἀναφέρεται

κοί της ἀπὸ τὰς φυλάς Ἰσαάχαρ, Ζαβουλών, Νεφθαλεὶμ καὶ Ἀσήρ ἀνεμίχθησαν μὲ ἀλλοφύλους ἕξ οὗ καὶ τὸ περιφρονητικὸν ὄνομα Ἰουδαία τῶν ἐθνῶν. Παρὰ ταῦτα οἱ Γαλιλαῖοι εἶχαν πνευματικωτέραν ἀντίληψιν περὶ Μεσσίου, διὰ τοῦτο καὶ ἐξέλεξεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς μαθητάς του.

4. Ἰησ. 9, 1 - 2.

τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τοῖς καθημέ-
νοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς». Ἴνα
γὰρ μάθῃς ὅτι οὔτε φῶς, οὔτε σκότος αἰσθητόν φησι, περὶ μὲν
τοῦ φωτὸς διαλεγόμενος, οὐχ ἀπλῶς φῶς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ φῶς
5 μέγα, ὃ ἀλλαχοῦ ἀληθινόν φησιν· τὸ δὲ σκότος ἐξηγούμενος,
σκιὰν θανάτου ὠνόμασεν.

Εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εἶδον, ἀλλ' ὁ Θεὸς
αὐτοῖς ἄνωθεν ἐπεφάνη, φησί, «Φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς», τουτέ-
στιν, αὐτὸ τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἔλαμψεν· οὐκ αὐτοὶ πρότεροι τῷ
10 φωτὶ προσέδραμον. Καὶ γὰρ ἐν ἐσχάτοις τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ
τῆς Χριστοῦ παρουσίας. Οὐδὲ γὰρ ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐ-
κάθηντο ἐν σκότει· ὅπερ σημεῖον ἦν τοῦ μηδὲ ἐλπίζειν αὐτοὺς
ἀπαλλάττεσθαι· ὥσπερ γὰρ οὐδὲ εἰδότες, ποῦ δεῖ προβῆναι,
οὔτω καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ σκότους ἐκάθηντο, μὴ δυνάμενοι
15 μηδὲ στήναι λοιπόν.

«Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· Μετα-
νοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἀπὸ τότε· πότε;
Ἐξ οὗ ἐνεβλήθη Ἰωάννης. Καὶ διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ἐκή-
ρυξε; τί δὲ ὄλως Ἰωάννου ἔδει, τῆς τῶν ἔργων μαρτυρίας αὐτὸν
20 κηρυττούσης; Ἴνα κἀντεῦθεν αὐτοῦ τὴν ἀξίαν μάθῃς, ὅτι καθά-
περ ὁ Πατήρ, οὔτω καὶ αὐτὸς προφήτας ἔχει· ὅπερ καὶ ὁ Ζα-
χαρίας ἔλεγε· «Καὶ σύ, παιδίον, Προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ»·
καὶ ἵνα μηδεμίαν τοῖς ἀναισχύντοις αἰτίαν καταλίπη Ἰουδαίους·
ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς τέθεικε λέγων· «Ἦλθεν Ἰωάννης μήτε ἐ-
25 σθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱ-
ὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ἴδου ἄν-
θρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν.
Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ὑπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς». Ἄλλως δὲ

1. Λουκ. 1, 76.

2. Ματθ. 11, 18 - 19.

ἔδῶ εἰς τὸ αἰσθητὸν σκότος ἀλλὰ εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσε· «Τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς». Διὰ τὴν καταλάβησιν ὅτι δὲν ὁμιλεῖ οὔτε περὶ φωτὸς οὔτε περὶ σκότους αἰσθητοῦ, ἀναφερόμενος εἰς τὸ φῶς δὲν τὸ ἐκάλεσεν ἀπλῶς φῶς ἀλλὰ φῶς μέγα, πού ἄλλοῦ τὸ ἀποκαλεῖ ἀληθινόν· τὸ σκότος τὸ προσδιορίζει καλύτερα μὲ τὸ νὰ τὸ ἀποκαλεῖ «σκιάν θανάτου».

Ἐπειτα θέλει νὰ δείξῃ ὅτι δὲν τὸ εὐρῆκαν οἱ ἴδιοι κατόπιν ἀναζητήσεως ἀλλ’ ὅτι ἐφάνη ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὡς φῶς εἰς αὐτούς. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει· «Φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς», δηλαδή τὸ ἴδιο τὸ φῶς μόνον του ἀνέτειλε καὶ ἔλαμψε. Δὲν ἔτρεξαν αὐτοὶ πρῶτοι πρὸς τὸ φῶς. Διότι οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐσχάτην κατάπτωσιν πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἐβάδιζαν κἄν εἰς τὸ σκότος ἀλλὰ ἐκάθηντο μέσα εἰς τὸ σκότος. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἔνδειξιν τῆς ἀπελπισίας διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπὸ αὐτό. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζαν ποῦ πρέπει νὰ κατευθυνθοῦν, ἔτσι καθὼς τοὺς εἶχε προλάβει τὸ σκότος, εἶχαν καθῆσαι καὶ δὲν ἤμποροῦσαν πλέον μῆτε νὰ σταθοῦν.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ὁ Χριστὸς νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ λέγῃ· «Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Πότε ἀπὸ τότε; Ἀπὸ τότε ποῦ ἐφυλακίσθη ὁ Ἰωάννης. Καὶ διατί δὲν ἐκήρυξεν εἰς αὐτούς ἐξ ἀρχῆς; Καὶ τί ἀνάγκην εἶχε τὸν Ἰωάννην, ὅταν ἡ μαρτυρία τῶν ἔργων του ἦτο τόσον εὐγλωττος; Διὰ τὴν ἀντιληφθῆσιν καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ ἀξίωμα του, ὅτι ἔχει καὶ ὁ ἴδιος προφήτας, ὅπως ὁ Πατὴρ του, καθὼς ἔλεγε καὶ ὁ Ζαχαρίας· «Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὕψιστου κληθήσῃ»¹. Καὶ διὰ τὴν μὴ ἀφήσῃ καμμίαν δικαιολογίαν εἰς τοὺς ἀναισχύντους Ἰουδαίους, ἀκούσατε τί λέγει καὶ ὁ ἴδιος· «Ἦλθεν Ἰωάννης μῆτε ἐσθίων μῆτε πίνων καὶ λέγουσιν· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ὑπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς»². Ἦτο ἐξ ἄλλου ἀνάγκη νὰ λεχθοῦν ὅσα τὸν ἀφοροῦσαν ἀπὸ κάποιον ἄλλον προηγουμένως καὶ ὄχι ἀπὸ

καὶ ἀναγκαῖον ἦν παρ' ἑτέρου πρότερον λεχθῆναι τὰ περὶ αὐ-
 τοῦ, καὶ μὴ παρ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τοσαύτας καὶ τηλι-
 καύτας μαρτυρίας τε καὶ ἀποδείξεις ἔλεγον· «Σὺ μαρτυρεῖς πε-
 ρὶ σεαυτοῦ· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής»· εἰ μηδὲν εἰρη-
 5 κόςτος Ἰωάννου παρελθὼν εἰς μέσους πρῶτος αὐτὸς ἐμαρτύρησε
 τί οὐκ ἂν ἐφθέγγαντο; Διὰ τοῦτο οὔτε ἐκήρυξε πρὸ ἐκείνου, οὔτε
 ἐθαυματούργησεν, ἕως ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐκεῖνος,
 ἵνα μὴ ταύτη τὸ πλῆθος σχίζηται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ σημεῖον οὐ-
 δὲν ἐποίησεν Ἰωάννης, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν τὸ πλῆθος τῷ Ἰησοῦ
 10 παραδῶ, τῶν θαυμάτων πρὸς ἐκεῖνον ἐλκόντων αὐτούς. Εἰ γὰρ
 καὶ τοσοῦτων οἰκονομηθέντων, καὶ πρὸ τοῦ δεσμωτηρίου καὶ
 μετὰ τὸ δεσμωτήριον, ζηλοτύπως πρὸς αὐτὸν εἶχον οἱ μαθηταὶ
 Ἰωάννου· καὶ οἱ πολλοὶ δὲ οὐχὶ αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Ἰωάννην ὑπώ-
 πτευον εἶναι τὸν Χριστόν· εἰ μηδὲν τούτων ἐγένετο, τί οὐκ ἂν
 15 συνέβη; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ματθαῖος ἐπισημαίνεται, ὅτι ἀπὸ τότε
 ἤρξατο κηρύσσειν· καὶ ἀρξάμενος τὸ κήρυγμα, ὃ ἐκεῖνος ἐ-
 κήρυττε, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐδίδασκε, καὶ οὐδὲν οὐδέπω περὶ
 ἑαυτοῦ τὸ κήρυγμα ὃ ἐκήρυττε λέγει. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τέως
 ἀγαπητὸν ἦν παραδεχθῆναι, ἐπὶ μηδέπω τὴν προσήκουσαν περὶ
 20 αὐτοῦ δόξαν εἶχον.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος οὐδὲν φορτικὸν τίθησι καὶ ἐ-
 παχθές, οἷον ἐκεῖνος, ἀξίνην καὶ δένδρον κοπτόμενον καὶ πτύου
 καὶ ἄλωνος καὶ πυρὸς ἀσβέστου μνημονεύων· ἀλλὰ χρηστὰ προ-
 ομιιάζεται, τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἐκεῖ τοῖς ἀκού-
 25 ουσιν εὐαγγελιζόμενος.

«Καὶ περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε
 δύο ἀδελφούς, Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν
 τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν
 (ἦσαν γὰρ ἄλιεῖς), καὶ λέγει αὐτοῖς· Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιή-
 30 σω ὑμᾶς ἄλιεῖς ἀνθρώπων. Οἱ δὲ ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθη-
 σαν αὐτῷ». Καίτοι Ἰωάννης φησὶν ἑτέρως αὐτοὺς κεκληθῆσθαι.
 Ὅθεν δῆλον, ὅτι δευτέρα αὕτη ἡ κλήσις ἦν· καὶ πολλαχόθεν

τὸν ἴδιον. Διότι ἂν ἀκόμη καὶ ἔπειτα ἀπὸ τόσον πολλὰς καὶ μεγάλας μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις, τοῦ ἔλεγεν· «Σὺ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς»¹. σκεφθῆτε ἂν χωρὶς νὰ ἔχη εἰπεῖ τίποτε ὁ Ἰωάννης, ἐπροχωροῦσεν εἰς τὸ μέσον καὶ ἐμαρτυροῦσε πρῶτος αὐτός, τί δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰποῦν. Διὰ τοῦτο οὔτε ἐκήρυξε πρὶν ἀπὸ αὐτὸν οὔτε ἔκαμε θαύματα, προτοῦ ἐκεῖνος κλεισθῆ εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ μὴ δημιουργηθῆ διχογνωμία εἰς τὸ πλῆθος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπίσης δὲν ἔκαμε κανένα θαῦμα, διὰ νὰ παραδώσῃ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον τὸ πλῆθος εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἐπειδὴ τὰ θαύματα ἔσυραν τὸν λαὸν πρὸς ἐκεῖνον. Διότι ἔγινε τόση οἰκονομία καὶ πρὸ τῆς φυλακίσεως καὶ μετὰ τὴν φυλάκισιν καὶ ὅμως οἱ πολλοὶ ὑποψιάζοντο ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι ὁ ἴδιος, τί θὰ συνέβαινεν, ἂν δὲν ἐπρονοεῖτο τίποτε ἀπὸ αὐτά; Διὰ τοῦτο ὁ Ματθαῖος ὑπογραμμίζει ὅτι ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ κηρύττῃ. Καὶ ὅταν ἤρχισεν νὰ κηρύττῃ, ἐδίδασκεν ὅ,τι καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ τὸ κήρυγμά του δὲν περιεῖχε τίποτε ἀκόμη διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι τότε ἦτο ἀρκετὸν νὰ δεχθοῦν ἔστω καὶ τοῦτο, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἀκόμη δι' αὐτὸν τὴν ιδέα πού ἔπρεπε.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχίζων δὲν τοὺς πρότεινε τίποτε βαρὺ καὶ δυσάρεστον, ὅπως ἐκεῖνος τὴν ἀξίνην, τὸ δένδρον πού κόπτεται, μήτε ἀναφέρει τὴν λιχνίστραν καὶ τὸ ἀλώνι καὶ τὴν ἄσβεστον φωτιάν. Ἀλλὰ ἀναφέρει εἰς τὸ προοίμιον τῆς διδασκαλίας του πράγματα ἐπιθυμητά, εὐαγγελίζεται εἰς αὐτοὺς πού τὸν ἀκούουν τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν.

«Καὶ περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφούς, Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ἀλιεῖς). καὶ λέγει αὐτοῖς· Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. Οἱ δὲ ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ». Ὁ Ἰωάννης λέγει ὅτι ἡ πρόσκλησις των ἔγινε κατ' ἄλλον τρόπον, ἀπὸ ὅπου γίνεται φανερόν ὅτι αὕτη ἦτο ἡ δευτέρα πρόσκλησις, πρᾶγμα πού ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ

τοῦτο ἄν τις συνίδοι. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησιν, ὅτι οὐπω βληθέντος
 Ἰωάννου εἰς τὴν φυλακὴν προσήλθον· ἐνταῦθα δέ, μετὰ τὸ ἐμπε-
 σεῖν αὐτόν. Καὶ ἐκεῖ μὲν ὁ Ἀνδρέας καλεῖ τὸν Πέτρον· ἐνταῦθα
 δέ ἀμφοτέρους ὁ Ἰησοῦς. Καὶ Ἰωάννης μὲν φησιν, ὅτι «Ἰδὼν ὁ
 5 Ἰησοῦς τὸν Σίμωνα ἐρχόμενον, λέγει· Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰω-
 νᾶ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος». Ὁ δὲ Ματθαῖός
 φησιν, ὅτι ἤδη τοῦτο κεκλημένος ἦν τὸ ὄνομα· «Ἰδὼν γάρ, φησί,
 Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον». Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δέ, ὅθεν ἐ-
 κλήθησαν, καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν ἄν τις τοῦτο συνίδοι, καὶ
 10 ἐκ τοῦ ῥαδίως ὑπακοῦσαι καὶ ἐκ τοῦ πάντα ἀφεῖναι. Ἦδη γὰρ
 ἦσαν προπεπαιδευμένοι καλῶς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν φαί-
 νεται ὁ Ἀνδρέας ἐρχόμενος καὶ πολλὰ ἀκούων· ἐνταῦθα δὲ ψι-
 λὸν ῥῆμα ἀκούσαντες, εὐθέως ἠκολούθησαν. Καὶ γὰρ εἰκὸς
 ἀκολουθήσαντες ἐξ ἀρχῆς ἀφεῖναι πάλιν, τὸν τε Ἰωάννην ἰδόν-
 15 τας εἰς δεσμοτήριον ἐμπεσόντα καὶ αὐτὸν ἀναχωροῦντα, καὶ ἐπὶ
 τὴν οἰκίαν πάλιν τέχνην ἐπανελθεῖν. Οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ
 εὐρίσκει ἀλιεύοντας. Αὐτὸς δὲ οὔτε βουλομένους ἀναχωρῆσαι
 τὴν ἀρχὴν ἐκώλυσεν, οὔτε ἀναχωρήσαντας εἰς τέλος ἀφήκεν·
 ἀλλ' ἐνδούς ὅτε ἀπεπήδησαν, ἔρχεται πάλιν αὐτοὺς ἀνακτησό-
 20 μενος· ὅπερ μέγιστος τρόπος ἀλιείας ἐστί.

Σκόπει δὲ αὐτῶν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπακοήν. Καὶ γὰρ
 ἐν μέσοις τοῖς ἔργοις ὄντες (ἴστε δὲ πῶς λίχνον ἢ ἀλιεία), ἀκού-
 σαντες αὐτοῦ κελεύοντος, οὐκ ἀνεβάλλοντο, οὐχ ὑπερέθεντο, οὐκ
 εἶπον· Ὑποστρέψαντες οἴκαδε διαλεχθῶμεν τοῖς προσήκουσιν·
 25 ἀλλὰ πάντα ἀφέντες, εἶποντο, καθάπερ καὶ Ἐλισσαῖος ἐπὶ Ἡ-
 λίου ἐποίησε. Τοιαύτην γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπακοήν ζητεῖ παρ'
 ἡμῶν, ὥστε μηδὲ ἀκαριαῖον ἀναβάλλεσθαι χρόνον, κἂν σφόδρα
 τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡμᾶς κατεπείγῃ. Διὸ καὶ ἕτερόν τινα
 προσελθόντα καὶ ἀξιοῦντα θάψαι τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὐδὲ τοῦ-

διαπιστώση ἀπὸ πολλά. Ἐκεῖ λόγου χάριν λέγει ὅτι ἦλθαν εἰς αὐτὸν προτοῦ ὁ Ἰωάννης κλεισθῆ εἰς τὴν φυλακὴν, ἐνῶ ἐδῶ, ἀφοῦ ἐκλείσθη εἰς αὐτήν. Καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀνδρέας καλεῖ τὸν Πέτρον, ἐνῶ ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς καὶ τοὺς δύο. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης γράφει ὅτι «Ἰδὼν Ἰησοῦς τὸν Σίμωνα ἐρχόμενον λέγει· Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος»¹. Ὁ δὲ Ματθαῖος λέγει ὅτι ἀπὸ προηγουμένως ἐκαλεῖτο μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Μᾶς λέγει· «Ἰδὼν Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ μέρος ἀπὸ ὅπου ἔγινεν ἡ κλησις καὶ ἀπὸ πολλά ἄλλα θὰ τὸ διεπίστωνε τοῦτο κανεῖς καὶ ἀπὸ τὴν πρόθυμον ἀκόμη ὑπακοὴν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν ὄλων. Ἦσαν ἤδη προητοιμασμένοι καλῶς. Κατὰ τὴν πρώτην πρόσκλησιν παρουσιάζεται ὁ Ἀνδρέας νὰ ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι καὶ νὰ ἀκούῃ πολλά. Ἐδῶ μόλις ἤκουσαν μίαν ἀπλήν λέξιν καὶ ἠκολούθησαν ἀμέσως. Διότι βέβαια εἶναι φυσικόν, μολονότι τὸν εἶχαν ἀκολουθήσει ἀπὸ τὴν ἀρχήν, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν ἐν συνεχείᾳ· εἶχαν ἰδεῖ καὶ τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν φυλακὴν καὶ τὸν ἴδιον νὰ ἀναχωρῆ. Ἔτσι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἐπάγγελμά των. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς εὐρίσκει νὰ ἀλιεύουν. Ἀλλ' ἐκεῖνος οὔτε ὄταν πρῶτα ἠθέλησαν νὰ φύγουν τοὺς ἠμπόδισεν, οὔτε πάλιν ὄταν ἔφυγαν τοὺς ἄφησεν ὀριστικῶς. Ὑπεχώρησεν ὄταν ἐξέφυγαν, ἔρχεται ὅμως ἐκ νέου διὰ νὰ τοὺς κάμῃ πάλιν ἰδικούς του. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος ψαρεύματος.

Πρόσεξε ὅμως καὶ τὴν πίστιν των καὶ τὴν ὑπακοὴν των. Ὅταν ἤκουσαν τὴν πρόσκλησίν του εὐρίσκοντο εἰς τὸ μέσον τῆς ἐργασίας των καὶ γνωρίζετε πόσον ἀχόρταγον εἶναι τὸ ψάρεμα. Καὶ ὅμως δὲν ἀνέβαλαν, δὲν ἄφησαν δι' ἀργότερα, δὲν εἶπαν· νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ σπίτι καὶ νὰ συνεννοηθῶμεν μὲ τοὺς ἰδικούς μας. Τὰ ἄφησαν ὅλα καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν, ὅπως ἔκαμε ὁ Ἐλισσαῖος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡλίου. Τέτοια ὑπακοὴν ζητεῖ ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἡμᾶς, μήτε δευτερολέπτου ἀναβολὴν νὰ μὴ κάμωμεν, ἀκόμη καὶ ἂν μᾶς βιάζῃ κάτι ἀπὸ τὰ εὐτελῆ ἀπαραίτητα. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιον ἄλλον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπλησίασε καὶ ἐζήτησε νὰ θάψῃ πρῶτα τὸν πατέρα του,

το ποιῆσαι ἀφῆκε, δεικνὺς ὅτι πάντων τὴν ἀκολουθήσιν τὴν ἑαυτοῦ προτιμᾶν δεῖ.

Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι μεγίστη ἡ ὑπόσχεσις· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς θαυμάζω, ὅτι μηδὲν μηδέπω σημεῖον ἰδόντες, μέ-
 5 γέθει τοσοῦτω ἐπαγγελίας ἐπίστευσαν, καὶ πάντα δεύτερα ἔ-
 θεντο τῆς ἀκολουθήσεως ἐκείνης. Καὶ γὰρ δι' ὧν ἠλιεύθησαν λόγων, ἐπίστευσαν ὅτι καὶ ἑτέρους διὰ τούτων ἀλιεύειν δυνη-
 σονται. Τούτοις μὲν οὖν τοῦτο ὑπέσχετο· τοῖς δὲ περὶ Ἰάκω-
 βον καὶ Ἰωάννην, οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν. Ἡ γὰρ τῶν προφθα-
 10 σάντων ὑπακοὴ προωδοποίησε λοιπὸν τούτοις. Ἄλλως δὲ καὶ
 πολλὰ ἦσαν πρότερον ἀκηκοότες περὶ αὐτοῦ.

Θέα δὲ πῶς καὶ τὴν πενίαν αὐτῶν ἡμῖν μετὰ ἀκριβείας αἰνίττεται. Εὗρε γὰρ αὐτοὺς ράπτοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν. Το-
 σαύτη ἦν τῆς πτωχείας ἡ ὑπερβολή, ὡς τὰ πεπονηκότα διορ-
 15 θοῦν, μὴ δυναμένους ὠνήσασθαι ἕτερα. Οὐ μικρὰ δὲ τέως καὶ
 αὕτη ἔνδειξις ἀρετῆς, τὸ πενίαν φέρειν εὐκόλως, τὸ ἀπὸ δικαί-
 ων τρέφεσθαι πόνων, τὸ συνδεδέσθαι ἀλλήλοις τῇ τῆς ἀγάπης
 δυνάμει, τὸ τὸν πατέρα ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν καὶ θεραπεύειν. Ἐ-
 πειδὴ τοίνυν αὐτοὺς ἠλίευσε, τότε ἄρχεται παρόντων θαυμα-
 20 τουργεῖν, δι' ὧν ποιεῖ τὰ ὑπὸ Ἰωάννου περὶ αὐτοῦ εἰρημένα
 βεβαιῶν. Συνεχῶς δὲ ταῖς συναγωγαῖς ἐπεχωρίαζε, καὶ ἐν-
 τεῦθεν αὐτοὺς παιδεύων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεός τις καὶ πλά-
 νος, ἀλλὰ συμφωνῶν τῷ Πατρὶ παραγέγονεν. Ἐπιχωριάζων
 δέ, οὐκ ἐκήρυττε μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπεδείκνυτο.

25 3. Καὶ γὰρ πανταχοῦ εἴ ποῦ τι ξένον γίνεται καὶ παράδο-
 ξον, καὶ πολιτείας τινὸς εἰσαγωγή, σημεῖα ποιεῖν εἴωθεν ὁ
 Θεός, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρέχων τοῖς τοὺς νόμους
 δέχεσθαι μέλλουσιν. Οὕτω γοῦν ὅτε τὸν ἄνθρωπον ποιεῖν ἔμελ-
 λε, τὸν κόσμον ἔκτισεν ἅπαντα, καὶ τότε αὐτῷ τὸν νόμον ἐ-

1. Ἡ σκηνὴ εἰς τὴν παραλίαν. Οἱ ἄλιεῖς ἐπιδιορθώνουν, ματίζουν τὰ δίχτυά των, ὅπου ἔχουν σχισθεῖ εἴτε εἰς τὰς πέτρας εἴτε ἀπὸ σκυλόψαρα εἴτε συρόμενα ἐπάνω εἰς τὴν βάρκαν. Ἡ πληγωμένη ψυχὴ «ματίζεται» καὶ αὕτῃ μὲ τὴν μετάνοιαν.

μήτε αὐτὸ δὲν τὸν ἄφησε νὰ πράξῃ· ἐτόνισεν ὅτι ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ προτιμήσωμεν νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν.

Καὶ ἂν εἶπῆς ὅτι ἦτο μεγάλη ἡ ὑπόσχεσις του. Διὰ τοῦτο τοὺς θαυμάζω περισσότερον· μολονότι δὲν εἶχαν ἰδεῖ ἀκόμη κανένα σημεῖον, ἐπίστευσαν εἰς μίαν τόσον μεγάλην ὑπόσχεσιν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἐθεώρησαν δευτερεύοντα, προκειμένου νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Διότι μὲ τοὺς λόγους ποὺ οἱ ἴδιοι ἐφαρεύθησαν, ἐπίστευσαν ὅτι μὲ αὐτοὺς θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ψαρεύσουν καὶ ἄλλους. Εἰς τούτους δίδει τὴν ὑπόσχεσιν αὐτήν, εἰς ἐκείνους ὅμως ποὺ ἦσαν μαζί μὲ τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην δὲν λέγει τίποτε παρόμοιον. Διότι ἡ ὑπακοὴ τῶν πρώτων ἦνοιξεν ἔπειτα τὸν δρόμον καὶ εἰς αὐτούς. Εἶχαν ἐξ ἄλλου προηγουμένως ἀκούσει πολλά δι' αὐτόν.

Κοίταξε ἀκόμη πῶς κάμνει σαφῆ ὑπαινιγμὸν καὶ διὰ τὴν πενίαν των· τοὺς εὗρηκε νὰ διορθώνουν τὰ δίκτυά των. Ἦτο τόσον τὸ μέγεθος τῆς πτωχείας των, ὥστε νὰ διορθώνουν¹ τὰ κατεστρεμμένα, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀγοράσουν ἄλλα. Δὲν ἦτο καὶ αὐτὸ τότε μικρὰ ἔνδειξις ἀρετῆς, νὰ ὑποφέρουν ἢ σύχως τὴν πτωχείαν των, νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν τροφήν των ἀπὸ τίμιον μόχθον, νὰ συνδέωνται μεταξύ των μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀγάπης, νὰ ἔχουν μαζί των καὶ νὰ γηροκομοῦν τὸν πατέρα των. Καὶ ὅταν τοὺς ἐψάρευσεν εἰς τὰ δίκτυά του, τότε ἀρχίζει ἐνώπιόν των νὰ θαυματουργῆ καὶ νὰ βεβαιώνη μὲ τὰ ἔργα του ὅ,τι εἶχεν εἶπει δι' αὐτόν ὁ Ἰωάννης. Εὗρίσκετο συνεχῶς εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ τοὺς ἔλεγεν· ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἀντίθεος καὶ πλάνος ἀλλὰ ὅτι εἶχεν ἔλθει μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα. Καὶ ἐνῶ εὗρίσκετο ἐκεῖ δὲν ἐκήρυττε μόνον ἀλλὰ ἔκαμνε καὶ θαύματα.

3. Διότι παντοῦ, ὅπου γίνεται κάτι παράδοξον καὶ παράξενον καὶ ἐγκαθιδρύεται ὡς τρόπος ζωῆς, συνηθίζει ὁ Θεὸς νὰ κάμνη θαύματα. Παρέχει κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ἐχέγγυα τῆς δυνάμεώς του εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι νὰ δεχθοῦν τὴν νομοθεσίαν. Ἔτσι λοιπὸν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πλάσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ὅλον καὶ τότε ἔδωσε τὸν νόμον ἐκεῖ-

κείνον ἔδωκε τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. Καὶ ὅτε τῷ Νῶε νομοθετεῖν
 ἔμελλε, πάλιν μεγάλα ἐπεδείξατο θαύματα, δι' ὧν ἅπασαν ἀ-
 νεστοιχείου τὴν κτίσιν, καὶ τὸ φοβερὸν ἐκείνο πέλαγος ἐπ' ἐ-
 νιαυτὸν ὀλόκληρον ἐποίει κρατεῖν, καὶ δι' ὧν ἐν τοσαύτῃ ζάλῃ
 5 τὸν δίκαιον ἐκείνον διέσωσε. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ δέ πολλὰ
 σημεῖα παρέσχετο· οἶον τὴν νίκην τὴν ἐν τῷ πολέμῳ, τὴν πλη-
 γὴν τὴν κατὰ τοῦ Φαραώ, τὴν ἐκ τῶν κινδύνων ἀπαλλαγὴν. Καὶ
 Ἰουδαίοις νομοθετεῖν μέλλων, τὰ θαυμαστὰ ἐκείνα καὶ μεγά-
 λα τεράστια ἐπεδείξατο, καὶ τότε τὸν νόμον ἔδωκεν. Οὕτω δὴ καὶ
 10 ἐνταῦθα μέλλων ὑψηλὴν τινα εἰσάγειν πολιτείαν, καὶ ἃ μηδέ-
 ποτε ἤκουσαν λέγειν αὐτοῖς, τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βε-
 βαιοῖ τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κηρυττομένη βασιλεία οὐκ
 ἐφαίνεται, ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν ἄδηλον ποιεῖ φανεράν.

Καὶ σκόπει τὸ ἀπέριττον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς οὐ καθ'
 15 ἕκαστον ἡμῖν διηγεῖται τῶν θεραπευομένων, ἀλλὰ βραχέσι
 ῥήμασι νιφάδας παρατρέχει σημείων. «Προσήνεγκαν γὰρ αὐ-
 τῷ», φησί, «πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις, καὶ
 βασάνοις συνεχομένους καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιαζομέ-
 νους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς». Ἀλλὰ τί
 20 ζητούμενον ἐκείνὸ ἐστι· Τί δήποτε παρ' οὐδενὸς αὐτῶν πίστιν
 ἐπεζήτησεν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὁ μετὰ ταῦτα φαίνεται λέγων·
 «Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;», ὅτι οὐδέπω τῆς αὐτοῦ
 δυνάμεως ἀπόδειξιν ἦν δεδωκώς. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ προσι-
 εῖναι καὶ προσάγειν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπεδείκνυτο πίστιν. Καὶ
 25 γὰρ πόρρωθεν αὐτοὺς ἔφερον, οὐκ ἂν ἐνεγκόντες, εἰ μὴ με-
 γάλα ἦσαν περὶ αὐτοῦ πεπεικότεσ ἐαυτούς.

Ἀκολουθήσωμεν τοίνυν αὐτῷ καὶ ἡμεῖς· καὶ γὰρ νοσήμα-
 τα πολλὰ ἔχομεν ψυχῶν, καὶ ταῦτα προηγουμένως βούλεται

1. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὁ Θεὸς βεβαιώνει τὸν Νῶε ὅτι δὲν πρόκει-
 ται νὰ γίνῃ ἄλλος κατακλυσμὸς. Τὸ οὐράνιον τόξον εἶναι ἡ ἐγγύησις τῶν
 λόγων του. Ἡ ἐπαναβεβαίωσις αὐτῆ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐρί-
 σκεται εἰς Γέν. κεφ. 9.

νον τοῦ παραδείσου. Καὶ πάλιν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ νόμους εἰς τὸν Νῶε¹, πάλιν ἐπαρουσίασε μεγάλα θαύματα. Μὲ αὐτά, ἀνεδημιούργησεν ὅλην τὴν πλάσιν καὶ ἔκαμεν ἐπὶ ἓνα ὀλόκληρον ἔτος νὰ κρατήσῃ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνον πέλαγος καὶ μὲ αὐτά εἰς τόσον χαλασμὸν ἔσωσε ἐκεῖνον τὸν δίκαιον. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀβραὰμ ἔδωσε πολλὰ σημεῖα, ὅπως ἡ νίκη κατὰ τὸν πόλεμον, ἡ πληγὴ κατὰ τοῦ Φαραώ, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Καὶ ὅταν ἦτο νὰ δώσῃ νόμους εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπαρουσίασε τὰ θαυμαστὰ καὶ τρισμεγάλα ἐκεῖνα σημεῖα καὶ τότε τοὺς ἔδωσε τὸν νόμον. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ φέρῃ ἓνα ὑψηλὸν τρόπον ζωῆς καὶ νὰ εἰπῇ εἰς αὐτοὺς ὅσα δὲν εἶχαν ἀκούσει ποτέ, ἐπιβεβαιώνει τὰ λεγόμενά του μὲ τὴν παρουσίαν τῶν θαυμάτων. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία δηλαδὴ ποὺ ἐκήρυττε δὲν ἐφαίνετο, τὴν κάμνει φανεράν, αὐτὴν τὴν ἀόρατον, ἀπὸ τὰ ὀρατὰ σημεῖα.

Καὶ πρόσεξε τὴν λιτότητα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πῶς δὲν μᾶς διηγεῖται διὰ τὸν καθένα ἀπὸ ὅσους ἐθεραπεύοντο, ἀλλὰ μὲ δύο λόγους παρατρέχει νέφη ὀλόκληρα ἀπὸ θαύματα. Λέγει· «Προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιαζομένους καὶ παραλυτικούς καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς». Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι τοῦτο· Διατί ἄραγε δὲν ἐζήτησεν ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς πίστιν; Οὔτε εἶπεν αὐτὸ ποὺ ἔπειτα ἔλεγε ἐμφαντικῶς· «Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσα;»². Διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη δώσει ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του. Ἐξ ἄλλου καὶ μόνον τὸ ὅτι προσήρχοντο καὶ προσεκόμιζαν τοὺς ἀσθενεῖς ἐμαρτυροῦσε πίστιν ὄχι τυχαίαν. Τοὺς ἔφεραν ἀπὸ μακρὰ καὶ δὲν θὰ τοὺς εἶχαν φέρει, ἂν δὲν εἶχαν ἀπόλυτα πείσει τοὺς ἑαυτοὺς των δι' αὐτόν.

Ἄς τὸν ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, διότι ἔχομεν πολλὰς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς, ποὺ αὐτὰς κατὰ πρῶτον θέλει

2. Ματθ. 9, 28.

θεραπεύειν. Διὰ γὰρ τοῦτο κακέϊνα διορθοῦται, ἵνα ταῦτα ἐξο-
 ρίσῃ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας. Προσέλθωμεν τοίνυν αὐτῷ καὶ
 μηδὲν βιωτικὸν αἰτῶμεν, ἀλλ' ἁμαρτημάτων ἄφεςιν· καὶ γὰρ
 δίδωσι καὶ νῦν, ἐὰν σπουδάζωμεν. Τότε μὲν γὰρ εἰς τὴν Συρίαν
 5 ἐξῆλθεν αὐτοῦ ἡ ἀκοή· νῦν δὲ εἰς τὴν οἰκουμένην ὅλην. Κακέϊ-
 νοι μὲν ἀκούσαντες, ὅτι δαιμονῶντας ἐθεράπευσε, συνέτρεχον·
 σὺ δὲ πολλῶ πλείονα πείραν αὐτοῦ λαβὼν τῆς δυνάμεως καὶ μεί-
 ζονα, οὐ διανίστασαι καὶ τρέχεις; ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καὶ πατρίδα
 ἀφῆκαν καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς· σὺ δὲ οὐδὲ οἰκίαν ἀφείναι
 10 ἀνέχῃ ὑπὲρ τοῦ προσελθεῖν, καὶ πολλῶ μειζόνων τυχεῖν; Μᾶλ-
 λον δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀπαιτοῦμεν παρὰ σοῦ· ἀλλὰ συνήθειαν ἄφες
 πονηρὰν μόνον, καὶ μένων οἴκοι μετὰ τῶν σεαυτοῦ δυνήσῃ σω-
 θῆναι ῥαδίως. Νῦν δὲ ἂν μὲν σωματικὸν ἔχωμεν πάθος, πάντα
 ποιούμεν καὶ πραγματευόμεθα, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ λυποῦν-
 15 τος ἡμᾶς· τῆς δὲ ψυχῆς ἡμῶν κακῶς διακειμένης, μέλλομεν καὶ
 ἀναδυόμεθα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐκείνων ἀπαλασσόμεθα· ἐπειδὴ τὰ
 μὲν ἀναγκαῖα ἡμῖν πάρεργα γίνεται, τὰ δὲ πάρεργα ἀναγκαῖα·
 καὶ τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ἀφέντες, τοὺς ῥύακας ἐκκαθαίρειν
 ἐθέλομεν.

20 Ὅτι γὰρ τῶν ἐν τῷ σώματι κακῶν ἡ πονηρία τῆς ψυ-
 χῆς αἰτία, καὶ ὁ παραλελυμένος τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη, καὶ ὁ
 διὰ τοῦ στέγους χαλασθεῖς, καὶ πρὸ τούτων δὲ ὁ Κάϊν ἐδήλωσε·
 καὶ πανταχόθεν δὲ ἐτέρωθεν τοῦτο ἂν τις κατίδοι. Ἀνέλωμεν
 τοίνυν τῶν κακῶν τὴν πηγὴν, καὶ πάντα στήσεται τῶν νοσημά-
 25 των τὰ ρεύματα. Οὐ γὰρ τὸ παραλελύσθαι μόνον νόσημα, ἀλλὰ
 καὶ τὸ ἁμαρτάνειν· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο, ὅσω καὶ ψυχὴ σώ-
 ματος ἀμείνων.

Προσέλθωμεν τοίνυν αὐτῷ, καὶ νῦν, παρακαλέσωμεν ἵνα
 σφίγξῃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν παραλελυμένην, καὶ τὰ βιωτικὰ ἀφέν-

1. Ἰω. κεφ. 5.

2. Λουκᾶ 5, 17-20.

νὰ θεραπεύση. Διὰ τοῦτο ἀποκαθιστᾷ τὰς σωματικὰς, διὰ νὰ ἐξορίσῃ τὰς ἀσθενείας τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς. Ἄς προσέλθωμεν λοιπὸν εἰς αὐτὸν καὶ ἄς μὴ τοῦ ζητοῦμεν τίποτε τὸ βιοτικόν, παρὰ μόνον συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν μας· τὴν παραχωρεῖ καὶ τώρα, ἂν τὴν ζητοῦμεν σοβαρά. Τότε ἡ φήμη του εἶχε διαδοθῆ μέχρι τῆς Συρίας, τώρα εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ ἐκεῖνοι μὲ τὸ ἄκουσμα ὅτι ἐθεράπευε δαιμονισμένους ἐμαζεύοντο ἀπὸ παντοῦ. Σὺ ὅμως ποῦ ἔχεις λάβει πολὺ περισσότεραν πείραν τῆς δυνάμεώς του, διατί δὲν σηκώνεσαι νὰ τρέξις πρὸς αὐτόν; Ἐκεῖνοι ἄφησαν καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς· σὺ ὅμως δὲν θέλεις νὰ ἀφήσῃς μήτε τὸ σπίτι σου, διὰ νὰ ἔλθῃς κοντὰ του καὶ νὰ λάβῃς πολὺ περισσότερα; Ἡ μᾶλλον μήτε τοῦτο δὲν ζητοῦμεν ἀπὸ σένα. Ἄφησε μόνον τὴν κακὴν συνήθειαν καὶ μέσα εἰς τὸ σπίτι σου μαζί μὲ τοὺς ἰδικούς σου θὰ ἠμπορέσῃς νὰ σωθῆς εὐκόλα. Τώρα ὅμως, ἂν ἔχωμεν κάποιαν νόσον σωματικὴν, κάμνομεν τὸ κάθε τι καὶ προσπαθοῦμεν νὰ ἀπαλλαγοῦμεν ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν. Ἄν ὅμως εὐρίσκειται εἰς κακὴν κατάστασιν ἡ ψυχὴ μας, ἀναβάλλομεν καὶ ἀποφεύγομεν. Διὰ τοῦτο δὲν ἀπαλλασσόμεθα οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ εἰς ἡμᾶς τὸ ἀπαραίτητον γίνεται πάρεργον καὶ τὸ πάρεργον ἀναγκαῖον καὶ θέλομεν νὰ καθαρίσωμεν τὰ ρυάκια ἀφήνοντες τὴν πηγὴν τῶν κακῶν.

Ἔτι ἡ αἰτία τῶν σωματικῶν κακῶν εἶναι ἡ κακία τῆς ψυχῆς, τὸ ἐδήλωσε καὶ ὁ ἐπὶ τριανταοκτῶ ἔτη παράλυτος¹ καὶ ὁ ἄλλος ποῦ τὸν κατεβίβασαν ἀπὸ τὴν στέγην², ἀλλὰ καὶ ὁ Κάϊν τὸ ἔκαμεν φανερόν πρὶν ἀπὸ αὐτούς. Ἐμποροῦμε νὰ τὸ διαπιστώσωμεν καὶ ἀπὸ πολλά. Ἄς κλείσωμεν τὴν πηγὴν τῶν κακῶν καὶ ὅλα τὰ ρεύματα τῶν ἀσθενεῶν θὰ στεριεύσουν. Δὲν εἶναι ἡ παράλυσις μόνον ἀσθένεια ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία· καὶ μάλιστα ἡ δευτέρα βαρυτέρα ἀπὸ τὴν πρώτην ὅσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα.

Ἄς ἔλθωμεν λοιπὸν καὶ τώρα κοντὰ του καὶ ἄς τὸν παρακαλέσωμεν νὰ σφίξῃ τὴν ψυχὴν μας ποῦ ἔχει παραλύσει· ἄς πα-

τες πάντα τῶν πνευματικῶν μόνον ποιῶμεθα λόγον. Εἰ δὲ καὶ τούτων ἀντέχη, μετ' ἐκεῖνα αὐτῶν φρόντιζε. Μηδ' ὅτι οὐκ ἀλγείς ἀμαρτάνων καταφρόνει, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα στέναξον, ἐπειδὴ οὐκ αἰσθάνη τῆς ὀδύνης τῶν πλημμελημάτων. Οὐ γὰρ παρὰ τὸ μὴ δάκνειν τὴν ἀμαρτίαν τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀναίσθητον εἶναι τὴν πλημμελοῦσαν ψυχὴν. Ἐννόησον γοῦν τοὺς αἰσθανομένους τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, πῶς τῶν τεμνομένων καὶ καιομένων πικρότερον ὀλολύζουσι, πόσα πράττουσι, πόσα πάσχουσι, πόσα πενθοῦσι καὶ ὀδύρονται, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ πονηροῦ συνειδότος· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησαν, εἰ μὴ σφόδρα ἤλγουν κατὰ ψυχὴν.

4. Τὸ μὲν οὖν ἄμεινον, τὸ μηδὲ ὄλως ἀμαρτάνειν· τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο, τὸ ἀμαρτάνοντας αἰσθάνεσθαι καὶ διορθοῦσθαι. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἔχοιμεν, πῶς δεησόμεθα τοῦ Θεοῦ καὶ ἄφεισιν αἰτησόμεθα ἀμαρτημάτων, οἱ τούτων μηδένα ποιούμενοι λόγον; Ὅταν γὰρ σὺ αὐτὸς ὁ πεπλημμεληκῶς μηδὲ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἡμαρτες, εἰδέναι ἐθέλης, ὑπὲρ ποίων παρακαλέσεις τὸν Θεὸν πλημμελημάτων; ὑπὲρ ὧν οὐκ οἶδας; καὶ πῶς εἴσῃ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος; Εἰπέ τοίνυν σου τὰ πλημμελήματα κατ' εἶδος, ἵνα μάθῃς τίνων λαμβάνεις συγχώρησιν, ἵν' οὕτως εὐγνώμων γένη περι τὸν εὐεργέτην. Σὺ δὲ ἄνθρωπον μὲν παροξύνων, καὶ φίλους καὶ γείτονας καὶ θυρωροὺς παρακαλεῖς, καὶ χρήματα δαπανᾷς, καὶ πολλὰς ἀναλίσκεις ἡμέρας προσιῶν καὶ δεόμενος, κἂν ἄπαξ, κἂν δῖς, κἂν μυριάκις σε διακρούσηται ὁ παροξυνθείς, οὐκ ἀναπίπτεις, ἀλλ' ἐναγώνιος μᾶλλον γενόμενος, πλείονα τὴν ἱκετηρίαν τίθῃς· τοῦ δὲ τῶν ὄλων Θεοῦ παροξυνομένου, χασμώμεθα καὶ ἀναπίπτομεν καὶ τρυφῶμεν καὶ μεθύομεν καὶ τὰ κατὰ συνήθειαν πάντα πράττομεν. Καὶ πότε αὐτὸν δυνησόμεθα ἴλεων ποιῆσαι; πῶς δὲ οὐκ αὐτῷ τούτῳ μειζόνως παροξυνοῦμεν;

1. Ἡ ἀμαρτία δαγκώνει. Ὁ πόνος αὐτὸς δημιουργεῖ συγχρόνως τὴν ἐλπίδα ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀπὸ τὴν ἀμαρτωλότητά του. Φοβερόν θὰ ἦτο νὰ μὴ αἰσθάνεται κανεὶς τὸ δάγκωμα αὐτό, νὰ ἔχη δηλ. πωρωθῆ.

ραμερίσωμεν τὰ βιοτικά καὶ ἄς λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ πνευματικά μόνον. Καὶ ἂν ἔχῃς προσηλωθῆ με δύναμιν εἰς αὐτά, φρόντισε τότε καὶ δι' ἐκεῖνα. Μήτε νὰ ἀδιαφορῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν σου, ἐπειδὴ δὲν σοῦ προκαλεῖ πόνον· δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ στενάζῃς περισσότερο· ἐπειδὴ δὲν δοκιμάζεις λύπην διὰ τὴν ἁμαρτίαν σου. Τοῦτο συμβαίνει, ὅχι ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία δὲν δαγκώνει ¹ ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητη ἡ ἁμαρτωλὴ ψυχὴ. Στοχάσου ἐκείνους ποὺ αἰσθάνονται τὰ ἁμαρτήματά των, πῶς κραυγάζουν σπαρακτικώτερα ἀπὸ ὅ,τι ὅσοι κομματιάζονται ἢ καίονται, καὶ τί κάμνουν, πόσον ὑποφέρουν, πόσον πενθοῦν καὶ κλαίουν, ὥστε νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτωλὴν συνείδησιν. Τοῦτο δὲν θὰ τὸ ἔκαμναν, ἂν δὲν ἠσθάνοντο σφοδρὸν ψυχικὸν ἄλγος.

4. Τὸ καλύτερον εἶναι νὰ μὴ ἁμαρτάνῃς καθόλου. Ὅ,τι ἔρχεται ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ εἶναι νὰ συναισθάνεσαι τὴν ἁμαρτίαν σου καὶ νὰ διορθώνεσαι. Ἄν μᾶς λείπη τοῦτο, πῶς θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν καὶ θὰ ζητήσωμεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων μας, ἡμεῖς ποὺ δὲν τὰ λαμβάνομεν καθόλου ὑπ' ὄψιν μας; Ὅταν σὺ ὁ ἴδιος ποὺ ἡμάρτησες δὲν θέλεις μήτε τοῦτο νὰ ἀναγνωρίσης, ὅτι δηλαδὴ ἡμάρτησες, διὰ ποῖα σφάλματά σου θὰ παρακαλέσης τὸν Θεόν; Δι' αὐτά ποὺ δὲν ἀναγνωρίζεις; Καὶ πῶς θὰ ἀντιληφθῆς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας; Ὁμολόγησε λοιπὸν μίαν μίαν τὰς ἁμαρτίας σου, διὰ νὰ μάθῃς διὰ ποίας λαμβάνεις τὴν συγχώρησιν καὶ νὰ αἰσθανθῆς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν εὐεργέτην σου. Σὺ ὅμως ὅταν ἐρεθίσῃς κάποιον ἄνθρωπον, καὶ φίλους καὶ γείτονας καὶ θυρωροὺς παρακαλεῖς, καὶ χρήματα ἐξοδεύεις καὶ χάνεις πολλὰς ἡμέρας, διὰ νὰ πηγαίνῃς καὶ νὰ παρακαλῆς. Καὶ ἂν ὁ θυμωμένος μαζί σου σὲ ἀποκρούσῃ μίαν ἢ δύο καὶ ἀπείρους φορές, δὲν ἀδρανεῖς ἀλλὰ μὲ αὐξοῦσαν ἀγωνίαν πολλαπλασιάζεις τὰς παρακλήσεις σου. Ὅταν ὅμως εἶναι θυμωμένος ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, ἡμεῖς χασμώμεθα, ἡσυχάζομεν, συνεχίζομεν τὰς διασκεδάσεις μας καὶ τὴν μέθην καὶ δὲν ἀφήνομεν τὰς συνηθείας μας. Πότε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὸν ἐξιλεώσωμεν. Πῶς μὲ τὸν τρόπον μας αὐτὸν δὲν θὰ

Τοῦ γὰρ ἀμαρτάνειν τὸ μηδὲ ἀλγεῖν ἀμαρτάνοντας μᾶλλον ἀγανακτεῖν αὐτὸν ποιεῖ καὶ ὀργίζεσθαι. Διόπερ εἰς αὐτὴν λοιπὸν ἄξιον καταδῦναι τὴν γῆν, καὶ μηδὲ τὸν ἥλιον ὄραν τοῦτον, μηδὲ ἀναπνεῖν ὄλως, ὅτι οὕτως εὐκατάλλακτον Δεσπότην ἔχοντες, 5 παροξύνομέν τε αὐτόν, καὶ παροξύνοντες οὐδὲ μετανοοῦμεν· καίτοιγε αὐτός, οὐδὲ ὅταν ὀργίζηται, μισῶν καὶ ἀποστρεφόμενος ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἵνα κἂν οὕτως ἡμᾶς ἐπισπάσῃται πρὸς ἑαυτόν. Εἰ γὰρ ὑβριζόμενος διηνεκῶς εὐηργέτει, μᾶλλον ἂν κατεφρόνησας. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἀποστρέφεται πρὸς 10 ὀλίγον, ἵνα διαπαντός σε ἔχη μεθ' ἑαυτοῦ.

Θαρρήσωμεν τοίνυν αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπία, καὶ μετάνοιαν ἐπιδειξώμεθα μεμεριμνημένην, πρὶν ἢ τὴν ἡμέραν ἐπιστῆναι τὴν οὐκ ἐῷσαν ἡμᾶς κερδᾶναι ἐκ τούτου. Νῦν μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῶν τὸ πᾶν κείται· τότε δέ ὁ δικάζων μόνος τῆς ψήφου γίνε- 15 ται κύριος. «Προφθάσωμεν» τοίνυν «τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει», κλαύσωμεν, θρηνήσωμεν. Ἄν γὰρ δυνηθῶμεν παρακαλέσαι τὸν δικαστὴν πρὸ τῆς κυρίας ἀφεῖναι ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, οὐδὲ εἰσόδου χρεῖα λοιπόν· ὥσπερ οὖν ἔαν μὴ τοῦτο γένηται, δημοσία τῆς οἰκουμένης παρούσης ἡμῶν ἀκού- 20 σεται, καὶ οὐδεμία ἡμῶν ἔσται λοιπὸν συγγνώμης ἐλπίς. Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐνταῦθα μὴ διαλυσαμένων τὰ ἀμαρτήματα, ἀπελθὼν ἐκεῖ δυνησεται τὰς ἐπὶ τούτοις εὐθύνas διαφυγεῖν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀπὸ τῶν δεσμωτηρίων τούτων μετὰ τῶν ἀλύσεων προσάγονται εἰς τὸ δικαστήριον, οὕτως αἱ ψυχαὶ πᾶσαι, ὅταν 25 ἐντεῦθεν ἀπέλθωσι, τὰς ποικίλας περικείμενοι σειρὰς τῶν ἀμαρτημάτων, ἐπὶ τὸ βῆμα ἄγονται τὸ φοβερόν.

Καὶ γὰρ δεσμωτηρίου οὐδὲν ἄμεινον ὁ παρὼν βίος διάκειται· ἀλλ' ὥσπερ εἰς τὸ οἶκημα εἰσελθόντες ἐκεῖνο, πάντας ὀρώμεν ἀλύσεις περικειμένους· οὕτω καὶ νῦν, ἂν τῆς φαντασίας τῆς 30 ἔξωθεν ἑαυτοὺς ἀποστήσαντες, εἰς τὸν ἐκάστου βίον εἰσέλθωμεν,

τὸν ἐξοργίσωμεν περισσότερον; Ἡ ἀναισθησία ποῦ συνοδεύει τὴν ἀμαρτίαν τὸν κάμνει νὰ ἀγανακτῇ καὶ νὰ ἐξοργίζεται περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἡ ἰδία ἡ ἀμαρτία. Διὰ τοῦτο ἀξίζει νὰ κατέλθωμεν μέσα εἰς τὴν γῆν, νὰ μὴ ἀντικρύζωμεν τὸν ἥλιον, οὔτε κἂν νὰ ἀναπνέωμεν, ἐπειδὴ, μολονότι ἔχομεν ἓνα τόσον ἐπιεικῆ κύριον, τὸν θυμώνομεν καὶ ἀφοῦ τὸν θυμώνομεν, τοῦλάχιστον δὲν μετανοοῦμεν. Ἐνῶ ἐκεῖνος καὶ ὅταν θυμῶνῃ, δὲν μᾶς μισεῖ οὔτε μᾶς ἀποστρέφεται, ἀλλὰ θέλει ἔστω καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ μᾶς πάρῃ κοντὰ του. Διότι ἂν ἡμεῖς τὸν ὑβρίζαμεν καὶ ἐκεῖνος μᾶς εὐεργετοῦσεν ἀδιακόπως, θὰ τὸν ἐπεριφρονοῦσες περισσότερον. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ τοῦτο, μᾶς ἀποστρέφεται πρὸς στιγμὴν, διὰ νὰ μᾶς ἔχῃ διὰ παντὸς κοντὰ του.

Ἄς στηρίξωμεν λοιπὸν τὸ θάρρος μας εἰς τὴν φιλανθρωπίαν του καὶ ἄς δείξωμεν μετάνοιαν ἐπιμελῆ, πρὶν φθάσῃ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μετάνοια δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ. Τώρα ὅλα τὰ ἔχομεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μας· τότε ὅμως ὁ δικαστὴς μόνον εἶναι ὁ κύριος τῆς ἀποφάσεως. «Προφθάσωμεν τοίνυν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει»¹, ἄς κλαύσωμεν καὶ ἄς θρηνησωμεν. Ἄν ἡμπορέσωμεν νὰ παρακαλέσωμεν τὸν δικαστὴν πρὸ τῆς δίκης νὰ συγχωρήσῃ τὰ ἀμαρτήματά μας, μήτε νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ δικαστήριον δὲν θὰ χρειασθῆ. Ὅπως πάλιν, ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο, θὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν μας δημοσίᾳ, ἐπὶ παρουσίᾳ ὅλης τῆς οἰκουμένης, καὶ τότε δὲν θὰ ἔχωμεν ἐλπίδα συγχωρήσεως. Κανεὶς ἀπὸ ὅσους δὲν διέλυσαν ἐδῶ τὰ ἀμαρτήματά των, ὅταν ἀπέλθῃ ἐκεῖ δὲν θὰ ἀποφύγῃ τὰς εὐθύνas του δι' αὐτά. Ἄλλὰ ὅπως ἀπὸ τὰς φυλακὰς τῆς γῆς ὀδηγοῦνται οἱ φυλακισμένοι εἰς τὸ δικαστήριον δεμένοι μὲ τὰς ἀλυσίδας των, ἔτσι καὶ αἱ ψυχαὶ ὅλαι, ὅταν φύγουν ἀπὸ ἐδῶ, βαρημένοι ἀπὸ τὰς πολυπλόκους ἀλυσίδας τῶν ἀμαρτημάτων των, ὀδηγοῦνται εἰς τὸ φοβερὸν βῆμα.

Ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν εἶναι καθόλου καλυτέρα ἀπὸ φυλακὴν. Εἰς τὸ κτίριον ἐκεῖνο, ὅταν εἰσέλθωμεν, τοὺς βλέπομεν ὅλους δεμένους μὲ ἀλυσίδας. Καὶ τώρα ὅταν ἀποσύρωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν

εἰς τὴν ἐκάστου ψυχὴν, ὁψόμεθα σιδήρου χαλεπώτερα δεσμὰ πε-
 ρικειμένην· καὶ μάλιστα ἂν εἰς τὰς τῶν πλουτούντων εἰσέλθης
 ψυχάς· ὅσω γὰρ ἂν πλείονα ὦσι περιβεβλημένοι, τοσούτω μᾶλ-
 λὸν εἰσι δεδεμένοι. Ὡσπερ οὖν τὸν δεσμώτην ἐπειδὴν ἴδῃς καὶ
 5 ἐπὶ τοῦ νώτου, καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, πολλάκις δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πο-
 δῶν σεσιδηρωμένον, διὰ τοῦτο μάλιστα ταλανίζεις, οὕτω καὶ
 τὸν πλούσιον, ὅταν θεάσῃ μυρία περιβεβλημένον πράγματα,
 μὴ διὰ ταῦτα πλούσιον, ἀλλ' δι' αὐτὰ μὲν οὖν ταῦτα ἄθλιον εἶ-
 ναι νόμιζε· μετὰ γὰρ τῶν δεσμῶν τούτων καὶ δεσμοφύλακα ἔχει
 10 χαλεπὸν, τὸν πονηρὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων· ὃς οὐκ ἀφήσιν
 ὑπερβῆναι τοῦτο τὸ δεσμωτήριον, ἀλλὰ μυρίας αὐτῷ κατασκευά-
 ζει πέδας καὶ φύλακας καὶ θύρας καὶ μοχλοῦς, καὶ εἰς τὴν ἐνδο-
 τέραν αὐτὸν ἐμβαλὼν φυλακὴν, πείθει καὶ ἡδεσθαι τοῖς δεσμοῖς
 τούτοις, ἵνα μηδὲ ἐλπίδα τινὰ ἀπαλλαγῆς εὔρη τῶν ἐπικειμέ-
 15 νων κακῶν. Καὶ ἀποκαλύψῃς τῷ λογισμῷ τὴν ψυχὴν ἐκείνου,
 οὐ δεδεμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνχμῶσαν καὶ ῥυπῶσαν καὶ φθει-
 ρῶν γέμουσαν ὄψει. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνων ἀμείνους αἰ τῆς τρυ-
 φῆς ἡδοναί, ἀλλὰ καὶ βδελυρώτεραι καὶ μᾶλλον τὸ σῶμα αὐτῶν
 λυμαίνονται μετὰ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τούτω κάκεινη μυρίας
 20 ἐπιφέρουσι νοσημάτων πληγὰς.

Διὰ δὴ ταῦτα πάντα τὸν Λυτρωτὴν τῶν ψυχῶν τῶν ἡμε-
 τέρων παρακαλέσωμεν, ἵνα καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξῃ, καὶ τὸν χα-
 λεπὸν ἡμῶν τοῦτον ἀποστήσῃ φύλακα, καὶ τοῦ φορτίου τῶν σι-
 δηρῶν ἐκείνων ἀλύσεων ἀπαλλάξας, πτεροῦ κουφότερον ἡμῖν
 25 ποιήσῃ τὸ φρόνημα. Παρακαλοῦντες δὲ αὐτόν, καὶ τὰ παρ'
 ἑαυτῶν εἰσενέγκωμεν, σπουδὴν καὶ γνώμην καὶ προθυμίαν
 ἀγαθὴν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ τῶν κατε-
 χόντων ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι κακῶν, καὶ μαθεῖν ἐν οἷς ἡμεν τὸ
 πρότερον, καὶ τῆς προσηκούσης ἀντιλαβέσθαι ἐλευθερίας· ἧς
 30 γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ζωὴν καθενός, εἰς τὴν ψυχὴν καθενός, θὰ τὴν ἀντικρύσωμεν νὰ εἶναι δεμένη μὲ χειροτέρας ἀπὸ σιδηρᾶς ἀλυσίδας. Ἀκόμη χειρότερα, ὅταν εἰσέλθῃς μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πλουσίων· ὅσα περισσότερα ἐνδύματα φοροῦν, τόσον περισσότερον εἶναι δεμένοι. Ὅταν ἰδῆς τὸν δεσμώτην μὲ σιδηρένια δεσμὰ καὶ εἰς τὴν πλάτην καὶ εἰς τὰ χέρια καὶ συχνὰ καὶ εἰς τὰ πόδια, τὸν κακοτυχίζεις ὑπερβολικά. Ἔτσι καὶ τὸν πλούσιον. Ὅταν τὸν ἰδῆς νὰ ἔχη φορέσει ἀμέτρητα πράγματα, ὄχι πλούσιον ἀλλὰ δι' αὐτὰ ἀκριβῶς νὰ τὸν θεωρῆς ἀξιολύπητον. Διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτὰ ἔχει καὶ δεσμοφύλακα βαρύν, τὴν ἀμαρτωλὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων. Αὕτῃ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ πηδήσῃ τοὺς τοίχους τῆς φυλακῆς του ἀλλὰ τοῦ κατασκευάζει πλῆθος δεσμὰ καὶ φύλακας καὶ θύρας καὶ μοχλοὺς· καὶ ἀφοῦ τὸν ρίψῃ εἰς τὸ βαθύτερον μέρος τῆς φυλακῆς τὸν κάμνει ἀκόμη καὶ νὰ χαίρεται μὲ τὰ δεσμὰ αὐτὰ, διὰ νὰ μὴ τοῦ γεννηθῆ μήτε ἐλπίδα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ τὸν ἀναμένουν. Καὶ ἂν ξεσκεπάσῃς μὲ τὴν φαντασίαν σου τὴν ψυχὴν του, δὲν θὰ τὴν ἰδῆς σιδηροδέσμιον μόνον ἀλλὰ καὶ βρωμερὰν καὶ ρυπαρὰν καὶ γεμάτην ἀπὸ ζωύφια. Διότι βέβαια καθόλου καλύτεραι ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι αἱ σαρκικαὶ ἡδοναὶ ἀλλὰ πιὸ σιχαμεραὶ καὶ χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ καταστρέφουν τὸ σῶμα μαζί μὲ τὴν ψυχὴν των καὶ προξενοῦν εἰς αὐτὸ καὶ εἰς ἐκείνην ἀμέτρητα νοσηρὰ ἔλκη.

Δι' αὐτὰ λοιπὸν ὅλα ἃς παρακαλέσωμεν τὸν Λυτρωτὴν τῶν ψυχῶν μας, καὶ τὰ δεσμὰ μας νὰ σπάσῃ καὶ τὸν σκληρὸν τοῦτον φύλακα νὰ ἀπομακρύνῃ· νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ ἀσκήκωτον φορτίον τῶν σιδηρένιων ἐκείνων ἀλυσίδων καὶ νὰ κάμῃ τὸ φρόνημά μας ἐλαφρότερον καὶ ἀπὸ πτερόν. Ἔτσι θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ μάλιστα εἰς σύντομον χρόνον νὰ ἀπαλλαγοῦμεν ἀπὸ τὰ βάρη ποὺ μᾶς πιέζουν, νὰ ἀντιληφθοῦμεν ποῦ ἐζούσαμεν ἕως τότε, καὶ ἀκόμη νὰ κερδίσωμεν τὴν ἐλευθερίαν ποὺ ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς. Αὐτὴν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄.
Ματθ. 5, 1 - 16

«Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀνοίξας
5 τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς, λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ
τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

1. Ὅρα τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμπαστον. Οὐ γὰρ περιῆγεν
αὐτοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅτε μὲν θεραπεῦσαι ἔδει, αὐτὸς πε-
ριῆει πανταχοῦ, καὶ πόλεις καὶ χώρας ἐπισκοπούμενος· ὅτε δὲ
10 πολὺς ὄχλος γέγονεν, ἐν ἐνὶ καθέζεται χωρίῳ· καὶ οὐκ ἐν πόλει
καὶ ἀγορᾷ μέσση, ἀλλ' ἐν ὄρει καὶ ἐρημίᾳ, παιδεύων ἡμᾶς μηδὲν
πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν, καὶ τῶν ἐν μέσῳ θορύβων ἀπαλλάττεσθαι,
καὶ μάλιστα ὅταν φιλοσοφεῖν δέη, καὶ περὶ ἀναγκαίων διαλέγε-
σθαι πραγμάτων.

15 Ἀναβάντος δὲ αὐτοῦ καὶ καθίσαντος, προσῆλθον οἱ μαθη-
ταί. Εἶδες αὐτῶν τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς καὶ πῶς ἀθρόον
βελτίους ἐγένοντο; Οἱ μὲν γὰρ πολλοί, τῶν θαυμάτων ἦσαν θεα-
ταί· οὗτοι δὲ καὶ ἀκοῦσαί τι λοιπὸν ἐπεθύμουν μέγα καὶ ὑψηλόν·
ὅπερ οὖν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐνέβαλε καὶ τῶν λόγων
20 ἄρξασθαι τούτων ἐποίησεν. Οὐδὲ γὰρ σώματα ἐθεράπευε μόνον,
ἀλλὰ καὶ ψυχὰς διώρθου, καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς τούτων ἐπιμελείας
ἐπὶ τὴν ἐκείνων μετέβαινε θεραπείαν, ποικίλλων τε ὁμοῦ τὴν
ὠφέλειαν καὶ ἀναμιγνὺς τῇ τῶν λόγων διδασκαλίᾳ τὴν ἀπὸ τῶν
ἔργων ἐπίδειξιν, καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν αἰρετικῶν ἐμφράττων
25 στόματα, δι' ὧν ἑκατέρας οὐσίας ἐκήδετο, δεικνὺς ὅτι ὀλοκλή-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'
Ματθ. 5, 1 - 16.

«Ίδων δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

1. Κοίταξε ταπεινότητα καὶ μετριοφροσύνην! Ἀποφεύγει νὰ περιφέρεται μὲ πλήθη λαοῦ, καὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ θεραπεύσῃ, περιώδευεν ὁ ἴδιος παντοῦ καὶ ἐπεσκέπτετο πόλεις καὶ χώρας· ὅταν ἀντιθέτως ἐσυγκεντρώθῃ πολὺς κόσμος, ἐπῆγε καὶ ἐκάθισεν εἰς κάποιον τόπον· καὶ μάλιστα ὄχι μέσα εἰς κάποιαν πόλιν καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς, ἀλλὰ εἰς ὄρος καὶ ἔρημον τόπον, καὶ μᾶς ἐδίδασκε νὰ μὴ ἐνεργοῦμεν τίποτε πρὸς ἐπίδειξιν, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι ὥρα πού πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμεν μὲ σοβαρώτατα θέματα καὶ νὰ συζητήσωμεν διὰ ζητήματα ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Καὶ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ἐκάθισεν, ἔτρεξαν κοντά του οἱ μαθηταὶ του. Βλέπεις πόσον ἐνάρετοι ἔγιναν καὶ πόσον ἐβελτιώθησαν ὅλοι μαζί; Τὰ θαύματα τὰ ἔβλεπαν βεβαίως πολλοί. Αὐτοὶ ὅμως ἐπιθυμοῦσαν ἐπὶ πλέον νὰ ἀκούσουν κάτι τὸ σπουδαῖον καὶ τὸ ὑπέροχον. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν ὤθησε νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ τὸν ἔκαμε ν' ἀρχίσῃ τὴν ὁμιλίαν αὐτήν. Διότι δὲν ἐθεράπευε μόνον σώματα, ἀλλὰ ἐσωφρόνιζε καὶ ψυχὰς καὶ διεδέχετο τὴν φροντίδα του διὰ τὰς ψυχὰς ἢ θεραπεία τῶν σωμάτων. Ἔτσι ὠφελοῦσε ποικιλοτρόπως καὶ, ἐνῶ ἐδίδασκε μὲ τὸν λόγον, ἐγίνετο τὸ ὑπόδειγμα μὲ τὴν συμπεριφορὰν του καὶ, ἐπειδὴ ἐφρόντιζε καὶ διὰ τὴν ψυχὴν καὶ διὰ τὸ σῶμα, ἔκλεισε τὰ ἀδιάντροπα στόματα τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι

ρου τοῦ ζώου αὐτός ἐστι Δημιουργός. Διὸ καὶ πολλῆς ἐκατέρᾳ τῇ φύσει μεταδίδου προνοίας, νῦν μὲν ἐκείνην, νῦν δὲ ταύτην διορθούμενος. Ὁ δὴ καὶ τότε ἐποίει.

«Ἐνοίξας γάρ», φησί, «τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς». 5 Καὶ τίνος ἔνεκεν πρόσκειται τό, «Ἐνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ»; Ἴνα μάθῃς ὅτι καὶ σιγῶν ἐπαίδευεν, οὐχὶ φθεγγόμενος μόνον, ἀλλὰ νῦν μὲν τὸ στόμα ἀνοίγων, νῦν δὲ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀφιείς φωνήν. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι «Ἐδίδασκεν αὐτούς», μὴ τοῖς μαθηταῖς αὐτὸν διαλέγεσθαι νόμιζε μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων 10 ἅπασιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πλῆθος δημῶδες ἦν, ἔτι δὲ καὶ τῶν χαμαὶ συρομένων, τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν ὑποστησάμενος, πρὸς ἐκείνους ποιεῖται τοὺς λόγους, ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς διαλέξει καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν, τοῖς σφόδρα ἀποδέουσι τῶν λεγομένων, ἀνεπαχθῆ γίνεσθαι παρασκευάζων τῆς φιλοσοφίας τὴν διδα- 15 σκαλίαν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Λουκᾶς αἰνιττόμενος ἔλεγεν ὅτι τὸν λόγον ἀπέστρεψε πρὸς αὐτούς· καὶ ὁ Ματθαῖος δὲ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν ἔγραφεν, ὅτι «Προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ αὐτοὺς ἐδίδασκεν». Οὕτω γὰρ καὶ οἱ λοιποὶ προσέχειν ἔμελλον προθυμότερον, ἢ εἰ πρὸς ἅπαντας ἀπετείνατο.

20 Πόθεν οὖν ἄρχεται καὶ ποῖα θεμέλια τίθησι τῆς καινῆς πολιτείας ἡμῖν; Ἀκούσωμεν μετὰ ἀκριβείας τῶν λεγομένων· εἴρηται μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνους, ἐγγράφη δὲ καὶ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἅπαντας. Διὰ δὴ τοῦτο προσεῖχε μὲν τοῖς μαθηταῖς δημηγορῶν· οὐκ εἰς ἐκείνους δὲ περίστησι τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἀ- 25 διορίστως προσάγει τοὺς μακαρισμοὺς ἅπαντας. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, Μακάριοί ἐστε ὑμεῖς, ἐὰν πτωχοὶ γένησθε, ἀλλὰ, «Μακάριοι

1. Καὶ σήμερα χρησιμοποιοῦμεν τὴν φράσιν: Ὅμιλοῦν τὰ ἔργα. Καὶ ὁ Δημοσθένης (Ὁλ. Α,2) λέγει: «Ὁ μὲν οὖν παρῶν καιρὸς μόνον οὐχὶ λέγει φωνὴν ἀφιείς. . . ».

2. Λουκᾶ 6,27

ὁ ἴδιος Δημιουργὸς τῆς ὑλικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἐμεριμνοῦσε πολὺ καὶ διὰ τὰς δύο καὶ ἐθεράπευε πότε τὴν μίαν καὶ πότε τὴν ἄλλην. Τοῦτο ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ εἰς ἐκείνην τὴν περίπτωσιν.

Λέγει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστῆς· «Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς». Ἀλλὰ διὰ τί ἐπρόσθεσε τὴν φράσιν «Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ»; Διὰ τὴν ἐννοήσῃς ὅτι ἐδίδασκεν ὄχι μόνον ὅταν ὠμιλοῦσεν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐσιωποῦσεν, ὅτι ἐδίδασκεν ἄλλοτε μὲ τὰ λόγια ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν φωνὴν ¹ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ ἔργα του. Καὶ ὅταν ἀκούσῃς ὅτι «Ἐδίδασκεν αὐτούς», μὴ νομίσῃς ὅτι ἐσυζητοῦσε μονάχα μὲ τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ, μέσῳ αὐτῶν, μὲ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἀκροαταὶ του ἦσαν ὁ κοινὸς λαός, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ χαμηλότερα στρώματα, ἐθεώρησεν ὡς ἐκπροσώπους των τὴν ὁμάδα τῶν μαθητῶν, ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς καί, μὲ τὴν συζήτησίν του μὲ αὐτούς, εὐρίσκει τρόπον νὰ γίνῃ εὐκόλη καὶ δι' ὅλους τοὺς ὑπολοίπους, ὅσοι εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰ κατανοήσουν τὰ λεγόμενα, ἢ διδασκαλία τῶν ὑψηλῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν. Αὐτὸ ἀσφαλῶς θέλει νὰ δείξῃ καὶ ὁ Λουκᾶς ὅταν λέγῃ ὅτι ἀπηθύθυε τὸν λόγον πρὸς αὐτούς². Καὶ ὁ Ματθαῖος εἶπε τὸ ἴδιο μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ αὐτούς ἐδίδασκεν». Διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἦτο ἐπόμενο νὰ παρακολουθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιποι τὴν διδασκαλίαν μὲ περισσοτέραν προσοχὴν, παρὰ ἂν ἀπηθύθυετο πρὸς ὅλους συγχρόνως.

Ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει λοιπὸν καὶ ποῖα εἶναι τὰ θεμέλια ποὺ μᾶς καθορίζει διὰ τὸν νέον τρόπον ζωῆς; Ἄς ἀκούσωμεν μὲ πολλὴν προσοχὴν τοὺς λόγους του. Διότι, ἂν καὶ ἀπηθύθυετο πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐγράφησαν καὶ δι' ὅλους τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Διὰ τοῦτο βεβαίως εἶχεν ἐνώπιόν του τοὺς μαθητάς του καὶ τοὺς ὠμιλοῦσε. Τὰ λόγια του δὲν τὰ προορίζει μόνον δι' αὐτούς, ἀλλὰ ἐκφράζει ὅλους τοὺς μακαρισμοὺς μὲ ἐντελῶς γενικὸν καὶ ἀόριστον ὑποκείμενον. Δὲν εἶπε δηλαδὴ· Ἐσεῖς εἶσθε μακάριοι, ἂν γίνετε πτωχοί, ἀλλὰ «Μακά-

οὐκ ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;».

25 2. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ τρόποι· καὶ ὁ μὲν ἐστὶ ταπεινὸς συμμέτρως, ὁ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος προφήτης ἐπαινεῖ τὴν ταπεινοφροσύ-

οὐκ ἐπιβλέψω. Καίτοι καὶ εἰ ἐκείνους εἰρήκει, κοινὰ τὰ τῆς συμβουλῆς ἔμελλε γίνεσθαι. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ· «Ἴδου μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», οὐ πρὸς ἐκείνους διαλέγεται μόνους, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων πρὸς τὴν οἰκουμένην ἄπασαν· καὶ ὅταν αὐτοὺς μακαρίζῃ διωκομένους καὶ ἐλαυνομένους καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντας, οὐκ ἐκείνοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τὰ αὐτὰ κατορθοῦσι πλέκει τὸν στέφανον. Πλὴν ἀλλ' ἵνα καὶ σαφέστερον τοῦτο γένηται, καὶ μάθῃς ὅτι πρὸς σὲ ἔχει κοινωνίαν πολλὴν τὰ λεγόμενα, καὶ πρὸς τὴν φύσιν δὲ ἄπασαν τὴν ἀνθρωπίνην, εἴ τις βούλοιτο προσέχειν, ἄκουσον πῶς τῶν θαυμασίων τούτων ἄρχεται λόγων· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Τί ἐστὶν, «Οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»; Οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν. Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ τὴν προαίρεσιν εἴρηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσι πολλοὶ ταπεινοί, οὐκ ἐκόντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης βιαζόμενοι, ἀφείς ἐκείνους (οὐδὲ γὰρ ἂν εἶη τοῦτο ἐγκώμιον), τοὺς ἀπὸ προαιρέσεως ἑαυτοὺς ταπεινοῦντας καὶ καταστέλλοντας μακαρίζει πρῶτους.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, Οἱ ταπεινοὶ ἀλλ', «Οἱ πτωχοί»; Ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλεόν. Τοὺς γὰρ κατεπτηχότας ἐνταῦθά φησι, καὶ τρέμοντας τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπιτάγματα, οὓς διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου σφόδρα ἀποδεχόμενος ὁ Θεός, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;».

25 2. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ τρόποι· καὶ ὁ μὲν ἐστὶ ταπεινὸς συμμέτρως, ὁ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος προφήτης ἐπαινεῖ τὴν ταπεινοφροσύ-

1. Ματθ. 28,20

2. Ἡσ. 66,2

ριοι οί πτωχοί». Ἐν καὶ ὠμιλοῦσε πρὸς τοὺς μαθητάς, ἡ διδασκαλία του ἴσχυε δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Διότι, ὅταν λέγη· «Ἴδου μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»¹, δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς μαθητάς μόνον, ἀλλὰ μέσῳ ἐκείνων ἀπευθύνεται πρὸς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ ὅταν τοὺς μακαρίζῃ διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς ἐξορίας καὶ τὰς τρομερὰς ταλαιπωρίας των δὲν ὑπόσχεται ἀμοιβὴν εἰς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους ποὺ ἐπιδεικνύουν τὴν ἰδίαν ἀξιέπαινον διαγωγὴν. Ἀλλά, διὰ νὰ γίνονιν σαφέστερα αὐτὰ καὶ νὰ βεβαιωθῆς ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια ἀναφέρονται ἀσφαλῶς εἰς ἕσένα καὶ εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐπιδείξῃ ἰδιαίτερον ζῆλον, ἄκουσε πῶς ἀρχίζει τὰ ἀξιοθαύμαστα αὐτὰ λόγια· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Τί σημαίνει, «Οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»; Ἐκεῖνοι ποὺ διακρίνονται διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην των καὶ τὴν ὑποταγὴν των εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἡ λέξις «πνεῦμα» σημαίνει εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν τὸν λογισμὸν καὶ τὴν βούλησιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ δὲν εἶναι ἐνσυνειδήτως ταπεινοί, ἀλλὰ τοὺς ἀναγκάζει ἡ κατάστασις νὰ εἶναι ταπεινοί, τοὺς παρέλειψεν αὐτοὺς (διότι ἡ ταπεινοφροσύνη των δὲν εἶναι ἀξιέπαινη) καὶ μακαρίζει πρῶτα ἐκείνους ποὺ εἶναι ἐνσυνειδήτως ταπεινόφρονες καὶ ὑπακούουν εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ διατί δὲν εἶπεν οἱ ταπεινοί, ἀλλὰ εἶπεν «Οἱ πτωχοί»; Διότι τὸ δεύτερον εἶναι ἐντονώτερον ἀπὸ τὸ πρῶτον. Ἐδῶ δηλαδὴ ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ σέβονται καὶ φοβοῦνται τοῦ Θεοῦ τὰς ἐντολὰς, ἐκείνους ποὺ θεωρεῖ ὁ Θεὸς εὐσεβεῖς καὶ διὰ τοὺς ὁποίους εἶπε μέσῳ τοῦ Ἡσαΐου· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;»².

2. Ὑπάρχουν ἀσφαλῶς πολλοὶ βαθμοὶ ταπεινοφροσύνης. Ἐνας ἔχει τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς μέτριον βαθμόν, ἄλλος εἰς πᾶρα πολὺν. Αὐτὴν τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπαινεῖ μὲ ὅσα λέγει καὶ ὁ εὐλογημένος ἀπὸ τὸν Θεὸν προφήτης καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀπαιτεῖ ἀπλήν ταπείνωσιν τοῦ ψυχικοῦ μας κό-

νην, οὐ τὴν ἀπλῶς κατεσταλμένην ἡμῖν διάνοιαν ὑπογράφων, ἀλλὰ τὴν σφόδρα συντεθραυμένην, δι' ὧν φησι· «Θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ταύτην
 5 ἀντὶ θυσίας μεγάλης προσάγουσι τῷ Θεῷ λέγοντες· «Ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείμεν». Ταύτην καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μέγιστα τῶν κακῶν καὶ τὴν οἰκουμένην λυμηνάμενα ἅπασαν ἐξ ἀπονοίας εἰσήλθεν· ὃ τε γὰρ διάβολος, οὐκ ὢν πρὸ τούτου τοιοῦ-
 10 τος, οὕτω διάβολος γέγονεν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ἴνα μὴ τυφλωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου». ὃ τε πρῶτος ἄνθρωπος ταύταις παρὰ τοῦ διαβόλου φυσηθεὶς ταῖς ἐλπίσιν ἐξετραχηλίσθη καὶ θνητὸς ἐγένετο· προσδοκήσας γὰρ ἔσεσθαι θεός, καὶ ὅπερ εἶχεν ἀπώλεσεν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Θεὸς
 15 ὄνειδίζων αὐτῷ καὶ τὴν ἄνοιαν αὐτοῦ κωμωδῶν, ἔλεγεν· «Ἴδου Ἄδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν». Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν μετὰ ταῦτα ἐντεῦθεν εἰς ἀσέβειαν ἐξώκειλεν, ἰσοθεΐαν φαντασθεὶς.

Ἐπεὶ οὖν αὕτη τῶν κακῶν ἡ ἀκρόπολις ἦν καὶ ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ τῆς πονηρίας ἀπάσης, τῷ νοσήματι τὸ κατάλληλον
 20 κατασκευάζων φάρμακον, ὥσπερ θεμέλιον ἰσχυρὸν τινα καὶ ἀσφαλῆ τοῦτον πρῶτον κατεβάλετο τὸν νόμον. Ταύτης γὰρ ὑποκειμένης, μετὰ ἀαφαλείας ἅπαντα τὰ ἄλλα ἐπιτίθησιν ὁ οἰκοδομῶν· ταύτης δὲ ἐνηρημένης, κἂν μέχρι τῶν οὐρανῶν φθάση πολιτευόμενος, ἅπαντα ὑποσύρεται ῥαδίως καὶ εἰς χαλεπὸν
 25 καταστρέφει τέλος. Κἂν νηστείαν, κἂν εὐχήν, κἂν ἐλεημοσύνην, κἂν σωφροσύνην, κἂν ἄλλ' ὅτιοῦν συναγάγῃς ἀγαθόν, ταπεινοφροσύνης χωρὶς, διαρρεῖ καὶ ἀπόλλυται ἅπαντα. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου γέγονε. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ φθάσαι εἰς αὐτὴν τὴν κορυφήν, πάντα ἀπολέσας κατέβη, ἐπειδὴ τὴν μητέρα

1. Ψαλμ. 50,19

2. Δαν. 3,39

3. Α' Τιμ. 3,6

4. Γεν. 3,22

5. Λουκᾶ κεφ. 18

σμου, ἀλλὰ ἀπόλυτον ὑποταγὴν του εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· «Θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ ταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει»¹. Καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐπρόσφεραν εἰς τὸν Θεόν, ἀντὶ πλουσίας θυσίας, αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ψυχικὴν ταπείνωσιν καὶ εἶπαν· «Ἄλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείημεν»². Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ταπείνωσιν μακαρίζει καὶ ὁ Χριστὸς ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ χειρότερα καὶ τὰ ὀλεθριώτερα διὰ τὸν ἄνθρωπον κακὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν ἀλαζονείαν. Διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἔγινε καὶ ὁ διάβολος διάβολος, ἐνῶ ἐξ ἀρχῆς δὲν ἦτο. Τοῦτο ἀκριβῶς θέλει νὰ μᾶς κάμη γνωστὸν καὶ ὁ Παῦλος ὅταν λέγῃ· «Ἴνα μὴ τυφλωθεῖς εἰς κρῖμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου»³. Καὶ οἱ πρωτόπλαστοι παρεσύσθησαν ἀπὸ τὸν διάβολον, ποὺ τοὺς κατέστησεν ἀναιδεῖς, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν ὀρθὸν δρόμον καὶ ἔγιναν θνητοί. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπερίμεναν νὰ γίνουν Θεοί, ἔχασαν καὶ ὅσα εἶχαν. Αὐτὸ βεβαίως ἐννοοῦσε καὶ ὁ Θεὸς ὅταν τοὺς ἐπιτιμοῦσε καὶ τοὺς ἐκατηγοροῦσε μὲ τὰ λόγια· «Ἴδου Ἄδὰμ γέγονεν ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν»⁴. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαντάσθησαν ὅτι θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τὸν Θεόν, ἔγιναν ἀσεβεῖς καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἄδὰμ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀλαζονεία ἦτο ἡ κορυφὴ τῶν κακῶν καὶ ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων, εὗρηκε τὸ φάρμακον τὸ κατάλληλον διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν καὶ καθώρισεν ὡς θεμελιώδη ἀρετὴν τὴν ἀποτελεσματικὴν καὶ σταθερὰν καὶ βασικὴν αὐτὴν ἀρχὴν. Διότι, ὅταν τεθῆ αὐτὴ ὡς θεμέλιον, κτίζει ὁ οἰκοδόμος μὲ ἀσφάλειαν ὅλα τὰ ἄλλα, ἐπάνω εἰς αὐτὴν. Ἄν ὅμως ἐξαφανισθῆ αὐτὴ, κρημνίζονται ὅλα εὐκόλως καὶ καταλήγουν εἰς ὀδυνηρὰν καταστροφὴν, ἔστω καὶ ἂν φθάσης μέχρι τῶν οὐρανῶν διὰ τῶν ἄλλων ἔργων σου. Ὅποιανδήποτε ἀρετὴν καὶ ἂν ἔχῃς, ἀκόμη καὶ ἂν νηστεύῃς καὶ προσεύχεσαι καὶ δίδῃς ἐλεημοσύνην καὶ εἶσαι εὐσεβής, ὅλα ἐξανεμίζονται καὶ χάνονται ἂν δὲν σὲ διακρίνῃ ἡ ταπεινοφροσύνη. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Φαρισαίου⁵. Διότι, ἀφοῦ ἔφθασεν ἀκριβῶς εἰς τὴν κορυφὴν, ἔχασεν τὰ πάν-

τῶν ἀγαθῶν οὐκ εἶχεν. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀπόνοια πηγὴ κακίας ἀπάσης ἐστίν, οὕτως ἡ ταπεινοφροσύνη φιλοσοφίας ἀπάσης ἀρχή. Διὸ καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται, πρόρριζον ἀνασπῶν τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τῆς τῶν ἀκουόντων ψυχῆς.

5 Καὶ τί τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητάς, φησί, τοὺς πάντοθεν ὄντας ταπεινοὺς; Οὐδὲ γὰρ εἶχον ἀφορμὴν ἀπονοίας τινά, ἀλιεῖς καὶ πένητες ὄντες καὶ ἄσημοι καὶ ἰδιῶται. Εἰ καὶ μὴ πρὸς τοὺς μαθητὰς ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς γε τοὺς παρόντας τότε, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μέλλοντας αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι, ἵνα μὴ διὰ ταῦτα αὐ-

10 τῶν καταφρονῶσι· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τότε, ἀλλ' ὕστερον ἔμελλον δεῖσθαι τῆς ὠφελείας ταύτης, μετὰ τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τιμὴν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν. Οὔτε γὰρ πλοῦτος, οὔτε δυναστεία, οὐκ αὐτὴ ἡ βασιλεία οὕτως ἐπᾶραι ἦν ἱκανή, ὡς τὰ ἐκεί-

15 νοις ὑπάρξαντα. Ἄλλως δὲ καὶ πρὸ τῶν σημείων εἰκὸς ἦν αὐτοὺς καὶ τότε ἐπαρθῆναι, τὸ πλῆθος ὀρώντας καὶ τὸ θέατρον ἐκεῖνο τὸ περιστηκὸς τὸν διδάσκαλον, καὶ παθεῖν τι ἀνθρώπινον. Διόπερ αὐτῶν εὐθέως καταστέλλει τὸ φρόνημα. Καὶ οὐκ εἰσάγει ἐν τάξει παραινέσεων τὰ λεγόμενα καὶ ἐπιταγμάτων,

20 ἀλλ' ἐν τάξει μακαρισμοῦ, ἀνεπαχθέστερον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πᾶσιν ἀνοίγων τὸ τῆς διδασκαλίας στάδιον. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' Οἱ ταῦτα ποιοῦντες μακάριοι πάντες. Ὡστε κἂν δοῦλος ᾦς, κἂν πτωχός, κἂν πένης, κἂν ξένος, κἂν ἰδιώτης, οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον σε ἔσεσθαι μακάριον, ἂν τὴν ἀ-

25 ρετὴν ταύτην ζηλώσης.

τα καὶ κατέβηκε, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπεν ἡ μητέρα τῶν ἀρετῶν. Διότι, ὅπως ἡ ἀλαζονεία εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων, ἔτσι καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἀρχίζει τοὺς μακαρισμοὺς ἀπὸ αὐτὴν καὶ θέλει νὰ τὴν ἀποσπάσῃ μὲ τὰς ρίζας τῆς ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῶν ἀκροατῶν.

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτοῦσε κανεὶς· Διατί τὰ λέγει αὐτὰ πρὸς τοὺς μαθητὰς του, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐντελῶς ταπεινοί; Αὐτοί, ἐπειδὴ, ἦσαν ψαράδες καὶ πτωχοὶ καὶ ἀφανεῖς καὶ ἀπλοῖ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν οὔτε ἴχνος ἀλαζονείας. Δὲν ἀφοροῦσαν λοιπὸν αὐτὰ τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ παρευρίσκοντο τότε καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν των ἀργότερα, διὰ νὰ μὴ καταφρονοῦν τοὺς μαθητὰς διὰ τὴν κοινωνικὴν των ἀσημότητα. Ἄλλὰ ὀρθότερον εἶναι ὅτι τὰ ἔλεγε καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς. Διότι, ἂν καὶ δὲν τὰ ἐχρειάζοντο τότε, θὰ τοὺς ἦσαν ὠφέλιμα ἀργότερα, μετὰ τὰ καταπληκτικὰ ἔργα των καὶ τὰ θαύματά των, μετὰ τὴν ἐκτίμησίν των ἀπὸ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ τὴν ἄμεσον ἐπικοινωνίαν των μὲ τὸν Θεόν. Διότι δὲν εἶχαν τόσην δύναμιν νὰ τοὺς κάμουν ἐγωιστὰς οὔτε ὁ πλοῦτος οὔτε τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα οὔτε καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀκόμη, ὅσην εἶχαν ἐκεῖνα ποὺ ἀπέκτησαν αὐτοί. Δὲν θὰ ἦτο ἐξ ἄλλου παράξενον νὰ γίνουν αὐτοὶ ἐγωισταὶ καὶ νὰ ἐπηρεασθοῦν ὡς ἄνθρωποι καὶ τότε, προτοῦ νὰ κάμουν θαύματα, βλέποντες τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς θεατὰς, ποὺ ἔτρεχαν γύρω ἀπὸ τὸν Διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο φροντίζει νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀλαζονείαν των. Καὶ δὲν παρουσιάζει ὑπὸ μορφήν συμβουλῶν καὶ προσταγῶν τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν του, ἀλλὰ ὑπὸ μορφήν μακαρισμοῦ, καὶ ἔτσι δὲν θίγει κανένα μὲ τὰ λόγια του, ἀλλὰ δίδει εἰς ὅλους πρότυπον τρόπου διδασκαλίας. Διότι δὲν εἶπεν· Ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε, ἀλλά· «Ὁλοι, ὅσοι κάμνουν αὐτά, εἶναι μακάριοι». Ὡστε, ἂν ἀκούσης μὲ ὅλην τὴν ψυχὴν σου τὴν ἀρετὴν αὐτὴν, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ θὰ σὲ ἐμποδίσῃ νὰ γίνῃς μακάριος, ἀδιάφορον ἂν εἶσαι δοῦλος ἢ πτωχὸς ἢ ζητιᾶνος ἢ ἀσήμαντος ἢ ἀπλὸς πολίτης.

Ἄρξάμενος τοίνυν ἐντεῦθεν, ὅθεν μάλιστα ἐχρήν, πρόει-
 σιν ἐφ' ἑτέραν ἐντολήν, ἀπεναντίας δοκοῦσαν εἶναι τῇ τῆς οἰ-
 κουμένης ψήφῳ. Ἀπάντων γὰρ τοὺς χαίροντας ζηλωτοὺς εἶ-
 ναι νομιζόντων, τοὺς δὲ ἐν ἀθυμῖα καὶ πενία καὶ πένθει ἀθλί-
 5 οὺς, αὐτὸς τούτους ἀντ' ἐκείνων μακαρίζει, λέγων οὕτω· «Μα-
 κάριοι οἱ πενθοῦντες». Καίτοιγε ἅπαντες αὐτοὺς ταλανίζουσι.

Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν τὰ σημεῖα εἰργάσατο, ἵνα τοι-
 αῦτα νομοθετῶν ἀξιόπιστος ᾗ. Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν οὐχ ἀπλῶς
 τοὺς πενθοῦντας τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων τοῦτο
 10 ποιοῦντας· ὡς τό γε ἕτερον καὶ σφόδρα ἐστὶ κεκωλυμένον, τὸ
 ἐπὶ τινι τῶν βιωτικῶν θρηγεῖν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἐδή-
 λου λέγων, ὅτι «Ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζε-
 ται· ἡ δὲ κατὰ Θεόν, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κα-
 τεργάζεται».

15 3. Τούτους τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα μακαρίζει τοὺς οὕτω
 λυπούμενους· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τοὺς λυπούμενους τέθεικεν, ἀλ-
 λά τοὺς μετ' ἐπιτάσεως. Διόπερ οὐδὲ εἶπεν, Οἱ λυπούμενοι,
 ἀλλά, «Οἱ πενθοῦντες».

Καὶ γὰρ αὕτη πάλιν ἡ ἐντολή πάσης ἐστὶ φιλοσοφίας
 20 διδάσκαλος. Εἰ γὰρ οἱ παῖδες, ἢ γυναῖκα, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν
 προσηκόντων ἀπελθόντα πενθοῦντες οὐ χρημάτων, οὐ σωμαίων
 ἐρώσι κατ' ἐκείνον τῆς ὀδύνης τὸν καιρόν, οὐ δόξης ἐφίενται,
 οὐχ ὕβρεσι παροξύνονται, οὐχ ὑπὸ βασκανίας ἀλίσκονται, οὐχ
 ὑπὸ ἄλλου πολιορκοῦνταιί τινος πάθους, τοῦ πένθους γινόμενοι
 25 μόνου· πολλῶ μᾶλλον οἱ τὰ ἁμαρτήματα πενθοῦντες τὰ ἑαυτῶν,
 ὡς πενθεῖν ἄξιον, μείζονα ταύτης ἐπιδείξονται φιλοσοφίαν

Ἄφοῦ ἤρχισε λοιπόν, ὅπως ἦτο ἀπολύτως ὀρθόν, ἀπὸ τὸν μακαρισμὸν τῶν ταπεινῶν, ἐπροχώρησεν εἰς τὸν δεύτερον μακαρισμὸν, ὃ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐνῶ δηλαδὴ θεωροῦν ἀξιοζηλεύτους ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκείνους ποὺ εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ζωὴν, καὶ ἀξιολυπήτους ἐκείνους ποὺ στενοχωροῦνται καὶ εἶναι πάμπτωχοι καὶ ἔχουν βάσανα καὶ θλίψεις, αὐτὸς μακαρίζει τοὺς δευτέρους ἀντὶ τῶν πρώτων καὶ λέγει τὰ ἐξῆς· «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες». Αὐτὰ λέγει, ἂν καὶ τοὺς ἐλεεινολογοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπρόλαβε τὰς πιθανὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἐπέτυχε νὰ εἶναι πειστικὸς πρὸς τὸ γεγονός ὅτι καθιερῶνει πρωτοτύπους ἠθικὰς ἀρχάς. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ἐννοεῖ γενικῶς ἐκείνους ποὺ ἔχουν θλίψεις καὶ βάσανα, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των· Διότι ὁ θρῆνος διὰ κάτι τὸ ἐγκόσμιον εἶναι ἀπηγορευμένον καὶ πολὺ μάλιστα. Αὐτὸ ἀκριβῶς διδάσκει καὶ ὁ Παῦλος ὅταν λέγη, ὅτι «Ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ Θεόν, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται»¹.

3. Αὐτὴν τὴν κατηγορίαν τῶν λυπουμένων μακαρίζει λοιπόν καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Καὶ ὄχι τοὺς ἀπλῶς λυπουμένους, ἀλλὰ τοὺς λυπουμένους πάρα πολὺ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν, Οἱ λυπούμενοι, ἀλλὰ «Οἱ πενθοῦντες».

Καὶ ὁ μακαρισμὸς αὐτὸς διδάσκει ἐπίσης τὴν ἀπόλυτον εὐσέβειαν. Διότι, ἀφοῦ ἐκείνοι ποὺ πενθοῦν τὰ παιδιὰ των ἢ τὴν γυναῖκα των ἢ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των, ποὺ ἀπέθανεν, ἀδιαφοροῦν κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης θλίψεως των διὰ τὰ χρήματα καὶ διὰ τοὺς ἑαυτούς των καὶ δὲν ἐπιθυμοῦν τὰ μεγαλεῖα οὔτε ἐξοργίζονται διὰ τυχὸν προσβολὰς οὔτε κυριεύονται ἀπὸ τὴν κακεντρέχειαν οὔτε διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ κανένα πάθος ἐπειδὴ εἶναι ἐντελῶς παραδομένοι εἰς τὸ πένθος των, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἐπιδείξουν πολὺ μεγαλυτέραν σύνεσιν ὅσοι πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των ὅπως ἀξίζει νὰ πενθοῦν. Ἐπομένως ποία θὰ εἶναι ἡ

Εἶτα, τί τὸ ἔπαθλον αὐτοῖς; «Ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», φησίν. Ποῦ παρακληθήσονται; εἶπέ μοι. Καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐπίταγμα σφόδρα ἦν φορτικὸν καὶ ἐπαχθές, ὃ μάλιστα αὐτὸ κοῦφον ἐποίει, τοῦτο ὑπέσχετο δώσειν.

5 Ὡστε εἰ θέλεις παρακαλεῖσθαι, πένθει. Καὶ μὴ νομίσης αἴνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον. Ὄταν γὰρ ὁ Θεὸς παρακαλῇ, κἂν μυρία νιφάδες ἐπέλθωσι λυπηρῶν, πάντων ἀνώτερος ἔσῃ. Καὶ γὰρ πολλῶ μείζους ἀεὶ τῶν πόνων δίδωσι τὰς ἀμοιβὰς ὁ Θεός· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε, μακαρίους ἀποφαίνων τοὺς πενθοῦν-
 10 τας, οὐ κατὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν. Οἱ γὰρ πενθοῦντες, πλημμελήματα πενθοῦσι· τοῖς δὲ τοιούτοις ἀρκεῖ τὸ συγγνώμης ἀπολαῦσαι καὶ ἀπολογίας τυχεῖν. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς σφόδρα ἐστὶ φιλόφρων, οὐδὲ ἐν τῇ τῶν κολάσεων ἀναιρέσει, οὐδὲ ἐν τῇ τῶν ἀμαρτημάτων
 15 ἀπαλλαγῇ τὴν ἀντίδοσιν ἴστησιν, ἀλλὰ καὶ μακαρίους ποιεῖ καὶ πολλῆς μεταδίδωσι παρακλήσεως. Πενθεῖν δὲ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων κελεύει πλημμελημάτων· οἷα τῶν ἁγίων ἦσαν αἱ ψυχαί· οἷα ἦν ἡ τοῦ Μωϋσέως· οἷα ἡ τοῦ Παύλου, ἡ τοῦ Δαυῖδ· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι
 20 πάντες ἀλλότρια πολλάκις ἐπένθησαν κακά.

«Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Ποίαν γῆν; εἶπέ μοι. Τινὲς νοητὴν φασιν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· οὐδαμοῦ γὰρ εὐρίσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ γῆν νοητὴν. Ἄλλὰ τί ποτέ ἐστι τὸ εἰρημένον; Αἰσθητὸν τίθησιν ἔπαθλον, ὥσπερ καὶ
 25 ὁ Παῦλος. Εἰπὼν γάρ, «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἐπήγαγεν, Οὕτω γὰρ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ αὐτὸς τῷ ληστῇ πάλιν· «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ πα-

ἐπιβράβευσίς των; «Ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», λέγει ὁ Χριστός. Ἄλλὰ εἶπέ μου, ποῦ θὰ εὔρουν ἀνακούφισιν; Καὶ ἔδω καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐπειδὴ ἡ ἐντολὴ ἦτο βεβαίως πάρα πολὺ ἐπίπονη καὶ δυσβάστακτη, ὑπέσχετο νὰ τὴν ἀμείψῃ μὲ κάτι ποὺ ἐπροξενούσε μεγάλην ἀνακούφισιν.

Ἄν θέλῃς ἐπομένως νὰ εὔρῃς ἀνακούφισιν, φρόντισε νὰ αἰσθάνεσαι ἔδω βαθεῖαν θλίψιν. Καὶ μὴ νομίσης ὅτι ἡ φράσις αὐτὴ στερεῖται σαφηνείας. Διότι, ὅταν ἀποφασίσῃ ὁ Θεὸς νὰ σέ προστατεύῃ, θὰ ἀναδειχθῆς νικητὴς ὅλων τῶν θλίψεων, ἔστω καὶ ἂν πέσουν βροχὴ ἐπάνω σου. Διότι ὁ Θεὸς δίδει πάντοτε πολλαπλασίαν ἀμοιβὴν διὰ τὰς θλίψεις μας. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπόσχεται καὶ ἔδω καὶ διακηρύσσει ὅτι θὰ εἶναι μακάριοι ὅσοι πενθοῦν, ὄχι διότι τοὺς ἀξίζει πράγματι, ἀλλὰ διότι τὸ ἀπαιτεῖ ἡ φιланθρωπία του. Διότι εἶναι φανερὸν ὅτι, ὅσοι αἰσθάνονται βαθεῖαν θλίψιν, τὴν αἰσθάνονται διὰ τὰς ἁμαρτίας των. Δι' αὐτοὺς εἶναι ἀρκετὸν νὰ συγχωρηθοῦν καὶ νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀπολογηθοῦν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι ἀφάνταστα φιλόανθρωπος, δὲν περιορίζει τὸ ἀντάλλαγμα οὔτε εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς τιμωρίας οὔτε εἰς τὴν ἀπλήν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ μακαρίους τοὺς καθιστᾷ καὶ τοὺς παρέχει μεγάλην ἀνακούφισιν. Μᾶς ζητεῖ δὲ νὰ πενθοῦμεν ὄχι μόνον διὰ τὰς ἰδικὰς μας ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συνανθρώπων μας. Ἔτσι ἔνοιωθαν αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων· ἔτσι ἡ ψυχὴ τοῦ Μωϋσῆ, ἔτσι τοῦ Παύλου, ἔτσι τοῦ Δαυὶδ. Διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἐπένθησαν πολλές φορές διὰ τὰς κακίας τῶν ἄλλων.

«Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Ποίαν γῆν; εἶπέ μου. Μερικοὶ ὁμιλοῦν περὶ νοητῆς γῆς. Ἄλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ὀρθόν. Διότι δὲν εὐρίσκομεν πουθενὰ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν νὰ γίνεταί λόγος περὶ νοητῆς γῆς. Τί σημαίνουν ἐπομένως αὐτὰ τὰ λόγια; Ὑλικὴν ἀμοιβὴν ὀρίζει, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶπε· «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου», ἐπρόσθεσε· «Οὕτω γὰρ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς»¹. Καὶ εἰς τὸν ληστήν εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «Σήμερον μετ'

ραδείσω». Ούτε γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, διὰ τοὺς παχυτέρους τῶν ἀκρωμένων καὶ πρὸ τῶν μελλόντων ἐκεῖνα ζητοῦντας. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ προῖων ἔλεγεν· «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου».

5 Εἶτα τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας τὸ ἔπαθλον τίθησι, καὶ φησι· «Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀνιδίκος τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ». Ὁρᾶς πόθεν ἐφόβησεν; Ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἀπὸ τῶν παρὰ πόδας συμβαινόντων. Καὶ πάλιν· «Ὅς ἐὰν εἴπη τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ». Καὶ ὁ Παῦ-

10 λος δὲ αἰσθητὰ τιθεὶς ἔπαθλα πολὺς ἔστι, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων προτρέπων· οἷον ὡς ὅταν περὶ παρθενίας διαλέγηται· οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν οὐρανῶν εἰπὼν ἐκεῖ, τέως ἀπὸ τῶν παρόντων ἐνάγει, λέγων· «Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην»· καί, «Ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι», καί, «Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶ-

15 ναι». Οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς πνευματικοῖς τὰ αἰσθητὰ ἀνέμιξεν. Ἐπειδὴ γὰρ νομίζεται ὁ πρᾶος ἅπαντα ἀπολλύναι τὰ ἑαυτοῦ, τὸ ἐναντίον ὑπισχνεῖται λέγων, ὅτι οὗτος μὲν οὖν ἐστὶν ὁ μετὰ ἀσφαλείας τὰ ὄντα κεκτημένος, ὁ μὴ θρασύς, μηδὲ ἀλαζών· ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ τῶν πατρῶων ἐκστήσεται πολλά-

20 κισ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχῶς ὁ Προφήτης, «Οἱ γὰρ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν», ἔλεγεν, ἀπὸ τῶν συντρόφων αὐτοῖς ῥημάτων ἐνυφαίνει τὸν λόγον, ὥστε μὴ πανταχοῦ ξενοφωνεῖσθαι. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐ μέχρι τῶν παρόντων ἰστὰς τὰς ἀμοιβάς, ἀλλὰ μετὰ τούτων

25 κάκεῖνα παρέχων. Ἐὰν τε γὰρ πνευματικὸν εἴπη τι, οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ἄν τε τῶν ἐν τῷ βίῳ τι πάλιν ὑπόσχηται, οὐ μέχρι τούτου τὴν ὑπόσχεσιν ἴστησι. «Ζητεῖτε» γάρ,

1. Λουκᾶ 23,43

2. Ματθ. 5,25

3. Ματθ. 5,22

4. Α' Κορ. 7,26

5. Α' Κορ. 7,28

6. Α' Κορ. 7,32

ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»¹. Διότι, ἔνεκα ἐκείνων ἐκ τῶν ἀκροατῶν του, οἱ ὅποιοι συνδέονται περισσότερο μὲ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐπιδιώκουν περισσότερο ἀπὸ τὰ μέλλοντα, δὲν ταρακινεῖ μόνον μὲ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐπίγεια. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς λέγει εἰς παρακάτω· «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντίδικῳ σου»². Ἐπειτα ὀρίζει τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν συνετὴν αὐτὴν συμπεριφορὰν καὶ λέγει· «Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ». Βλέπεις μὲ τί τὸν ἐφοβέρισε; Μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν ἐνώπιόν του. Λέγει ἐπίσης· «Ὅς ἂν εἶπη τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ»³. Καὶ ὁ Παῦλος προβάλλει πολλές φορές ἐγκοσμίους ἀμοιβὰς καὶ προσπαθεῖ νὰ παρακινήσῃ μὲ αὐτάς, ὅπως π.χ. ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἀγαμίας. Χωρὶς δηλαδὴ νὰ ἀναφέρῃ ἐκεῖ καθόλου τὰ οὐράνια, στηρίζει ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τῶν ἐγκοσμίων καὶ λέγει· «Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην»⁴. Καί· «Ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι»⁵. Καί· «Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι»⁶. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἀντλεῖ ἐπιχειρήματα καὶ ἀπὸ τὰ ὑλικά καὶ ἀπὸ τὰ ἄυλα. Ἐπειδὴ ἐπομένως ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ὁ πρᾶος χάνει ὅλα τοῦ τὰ ἀγαθὰ, μᾶς βεβαιώνει τὸ ἀντίθετον καὶ λέγει ὅτι αὐτὸς ποὺ συγκρατεῖται καὶ δὲν παραφέρεται, κατέχει σταθερὰ καὶ ἀκλόνητα τὰ ἀγαθὰ, ἐνῶ ὁ παράφορος καὶ ἐγωιστὴς θὰ χάσῃ πιθανώτατα καὶ ὅσα ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἀκόμη καὶ τὴν ψυχὴν του. Ἐξ ἄλλου, διὰ νὰ μὴ διαφέρῃ πάντοτε ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν, ἐπειδὴ ὁ Προφῆτης ἔλεγε συνεχῶς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην «Οἱ γὰρ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν»⁷, παρεμβάλλει εἰς τὴν ὁμιλίαν του ὁμοίας λέξεις. Εἰς τὴν ὁμιλίαν του ὅμως δὲν περιορίζεται νὰ ἀναφέρῃ μόνον τὰς ἐπιγείους ἀμοιβὰς, ἀλλὰ ὑπόσχεται συγχρόνως καὶ ἀμοιβὰς εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι ἡ ὑπόσχεσις οὐρανίων ἀγαθῶν δὲν σημαίνει στέρησιν τῶν ἐπιγείων· καὶ ἡ ὑπόσχεσις ἐπίσης ἐπιγείων δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὰ σταματοῦν ἕως ἐδῶ. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ζητεῖτε τὴν βα-

7. Ψαλμ. 36,11

φησί, «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν»· καὶ πάλιν· «^οὍστις ἀφήκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς, ἑκατονταπλασίονα λήφεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει».

5 «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Ποίαν δικαιοσύνην; Ἡ τὴν καθόλου φησὶν ἀρετὴν, ἢ τὴν μερικὴν ταύτην τὴν ἀπεναντίας τῇ πλεονεξία κειμένην. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης ἐπιτάττειν, δεικνὺς πῶς ἐλεεῖν χρή, οἷον ὅτι οὐκ ἐξ ἀρπαγῆς, οὐδὲ ἐκ πλεονεξίας, μακαρίζει τοὺς
10 δικαιοσύνης ἀντιποιοιμένους.

4. Καὶ ὄρα μεθ' ὅσης αὐτὸ τίθησιν ὑπερβολῆς. Οὐ γὰρ εἶπε, Μακάριοι οἱ δικαιοσύνης ἀντεχόμενοι, ἀλλὰ, «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην»· ἵνα μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἐπιθυμίας ἀπάσης αὐτὴν μετίωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλι-
15 στα ἴδιον τῆς πλεονεξίας ἐστὶ, καὶ οὐχ οὕτως ἐρῶμεν σιτίων καὶ ποτῶν, ὡς τοῦ πλείονα κτᾶσθαι καὶ περιβάλλεσθαι· τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην περὶ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν μεταθεῖναι ἐκέλευσεν. Εἶτα πάλιν αἰσθητὸν τὸ ἔπαθλον ὀρίζει, λέγων· «^οὍτι αὐτοὶ χορτασθήσονται». Διὰ γὰρ τὸ νομίζεσθαι τὴν πλεονεξίαν εὐπό-
20 ρους ποιεῖν τοὺς πολλούς, λέγει ὅτι τοῦναντίον μὲν οὖν ἐστίν· ἢ γὰρ δικαιοσύνη τοῦτο ἐργάζεται. Μὴ τοίνυν δίκαια πράττων φοβοῦ πενίαν, μηδὲ τρέμει λιμόν. Οἱ γὰρ ἀρπάζοντες, οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ πάντων ἐκπίπτοντες· ὡς ὁ γοῦν δικαιοσύνης ἐρῶν, τὰ πάντων αὐτὸς ἔχει μετὰ ἀσφαλείας. Εἰ δὲ οἱ τῶν ἀλ-
25 λοτριῶν μὴ ἐφιέμενοι τοσαύτης ἀπολαύουσιν εὐπορίας, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὰ ἑαυτῶν προϊέμενοι.

1. Ματθ. 6,33

2. Ματθ. 19,29 καὶ Μάρκ. 10, 29 - 30

σιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν»¹. Ἐπίσης· «Ὅστις ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς, ἑκατονταπλασίονα λήφεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει»².

«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην». Τί ἐννοεῖ μετὰ τὴν λέξιν δικαιοσύνη; Ἡ τὴν ἀρετὴν γενικῶς ἢ τὴν στενοτέραν ἐκείνην ἐννοίαν, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸ ἀντίθετον τῆς πλεονεξίας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ ὁμιλήσῃ ἀμέσως κατόπιν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης, μακαρίζει ἐκείνους ποὺ ἐπιδεικνύουν ζῆλον διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ ὑποδεικνύει πῶς πρέπει νὰ γίνεταί ἡ ἐλεημοσύνη, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ ἔχη τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν.

4. Παρατήρησε πόσον αἰσθητοποιεῖ μετὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως τὸν μακαρισμὸν αὐτόν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ· Μακάριοι οἱ ἐνεργοῦντες πάντοτε μετὰ γνώμονα τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ· «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Διότι ἀπαιτεῖ ὄχι ἀπλήν συμμόρφωσιν, ἀλλὰ ὀλόψυχον προσήλωσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ ὀλόψυχον προσήλωσιν ἐξασφαλίζει ἡ πλεονεξία καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν τόσον ἐντονα τὸ φαγητὸν καὶ τὰ ποτά, ὅσον τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ νὰ ἔχωμεν γύρω μας ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα, αὐτὴν τὴν ὀλόψυχον προσήλωσιν μᾶς συμβουλεύει νὰ ἀναπτύξωμεν διὰ τὸ ἀντίθετον τῆς πλεονεξίας. Εἰς τὴν συνέχειαν καθορίζει πάλιν ὑλικὴν τὴν ἐπιβράβευσιν καὶ λέγει· «Ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ πλεονεξία μεταβάλλει πολλοὺς εἰς πλουσίους, λέγει ὅτι συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διότι αὐτὸ τὸ ἐπιτυγχάνει ἡ δικαιοσύνη. Μὴ φοβῆσαι λοιπὸν ὅτι θὰ γίνῃς πτωχὸς ἂν εἶσαι δίκαιος, καὶ ὅς μὴ σὲ κυριεύῃ ὁ φόβος ὅτι θὰ πεινάσῃς. Διότι, ἐκεῖνοι ποὺ χάνουν μετὰ βεβαιότητος τὰ πάντα, εἶναι οἱ πλεονέκται. Ὅπως, ἀντιθέτως, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μετὰ βεβαιότητος τὰ πάντα, εἶναι ὁ ἐραστής τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ἀφοῦ ἀποκτοῦν τόσα πλοῦτη ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦν τὰ ξένα, θὰ ἀποκτήσουν πολὺ περισσότερα ἐκεῖνοι ποὺ μοιράζονται τὰ ἰδικά των.

- «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες». Ἐνταῦθα οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας μόνον ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ πραγμάτων. Ποικίλος γὰρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. Τί οὖν αὐτῆς τὸ ἔπαθλον; «Ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται».
- 5 Καὶ δοκεῖ μὲν ἀντίδοσις εἶναί τις ἴση· ἔστι δὲ πολὺ μείζον τοῦ κατορθώματος. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐλεοῦσιν ὡς ἄνθρωποι, ἐλεοῦνται δὲ παρὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Οὐκ ἔστι δὲ ἴσος ἀνθρώπινος ἔλεος καὶ θεῖος, ἀλλ' ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον οὗτος ἐκείνου διέστηκε.
- 10 «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Ἴδου πάλιν πνευματικὸν τὸ ἔπαθλον. Καθαροὺς δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἤτοι τοὺς καθολικὴν ἀρετὴν κεκτημένους καὶ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότας πονηρόν, ἢ τοὺς ἐν σωφροσύνῃ διάγοντας· οὐδενὸς γὰρ ἡμῖν οὕτω δεῖ πρὸς τὸν Θεὸν ἰδεῖν, ὡς τῆς ἀρε-
- 15 τῆς ταύτης. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον». Ὅψιν δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἣν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἰδεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἐλεοῦσι μὲν, καὶ οὐχ ἀρπάζουσιν, οὐδὲ πλεονεκτοῦσι, πορνεύουσι δὲ καὶ ἀσελγαίνουσι· δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ
- 20 πρότερον, καὶ τοῦτο προσέθηκεν. Ὅπερ δὴ καὶ ὁ Παῦλος Μακεδόσιν ἐμαρτύρησε, Κορινθίοις ἐπιστέλλων, ὅτι οὐ μόνον ἐν ἐλεημοσύνῃ ἐπλούτουν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ· εἰπὼν γὰρ περὶ τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν τῆς ἐν τοῖς χρήμασι, φησίν, ὅτι καὶ «Ἐαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν».
- 25 «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί». Ἐνταῦθα οὐ τὸ μὴ στασιάζειν αὐτοὺς μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι πρὸς ἀλλήλους ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλεόν ἐπιζητεῖ, ἵνα καὶ ἑτέρους σταζιάζοντας

1. Ἐβρ. 12,14

2. Β' Κορ. 8,5

«Μακάριοι οί ἐλεήμονες». Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ μόνον ἐκείνους ποὺ ἐλεοῦν μὲ χρήματα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἐλεοῦν μὲ διάφορα ἀντικείμενα. Διότι ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι ἐλεημοσύνης καὶ ἔχει εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν αὐτὴ ἢ ἐντολή. Ποία εἶναι λοιπὸν ἢ ἀμοιβὴ δι' αὐτήν; «Ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Τοῦτο φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἴση ἀπολαβή. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα. Διότι οἱ ἐλεήμονες ἐλεοῦν ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἐλεοῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ σὲ ἐλεοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ σὲ ἐλεῇ ὁ Θεός, ἀλλὰ ἡ μεταξύ των ἀπόστασις εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀπόστασιν μεταξύ ἀρετῆς καὶ κακίας.

«Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Νὰ ποὺ ἔχομεν πάλιν πνευματικὴν ἀμοιβήν. Καὶ καθαρὸς ὀνομάζει ἐδῶ ἢ ἐκείνους ποὺ εἶναι γενικῶς ἐνάρετοι καὶ ἔχουν τὴν συνείδησίν των ἀπολύτως καθαρὰν, ἢ ἐκείνους ποὺ κάθε ἐνέργειά των εἶναι εὐσεβής. Διότι τίποτε δὲν μᾶς εἶναι τόσον ἀπαραίτητον διὰ νὰ ἰδοῦμεν τὸν Θεόν, ὅσον αὐτὴ ἢ ἀρετὴ. Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον»¹. Καὶ ἐννοεῖ ἐδῶ ὅτι θὰ τὸν ἰδοῦμεν ὅπως εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἐλεοῦν καὶ ποὺ δὲν εἶναι πλεονέκται, δὲν ἀποφεύγουν ὅμως τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἠθικὴν παραλυσίαν, ἐπρόσθεσε καὶ τὸν μακαρισμὸν αὐτόν, διὰ νὰ δείξη ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἢ ἐλεημοσύνη ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὸν προηγούμενον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν Β' ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Κορινθίους τοὺς βεβαιώνει ὅτι οἱ Μακεδόνες εἶχαν ἀρίστην ἐπίδοσιν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν γενικῶς. Ἀφοῦ ὠμίλησε δηλαδὴ διὰ τὴν προθυμίαν των νὰ συνεισφέρουν μεγάλα ποσά, ἐπρόσθεσεν ὅτι, «Ἐαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν»².

«Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί». Μὲ τὸν μακαρισμὸν αὐτόν σκοπὸν ἔχει ὄχι μόνον νὰ ἐξαφανίσῃ τὰς μεταξύ των ἔριδας καὶ τὰ μίσση, ἀλλὰ ἐπιδιώκει καὶ κάτι περισσότερον, νὰ ἀναλάβωμεν ἀγῶνα νὰ συμφιλιωθοῦν καὶ ἄλλοι, ποὺ φιλονεικοῦν μεταξύ

συνάγωμεν· καὶ πάλιν πνευματικὸν ἐπάγει τὸ ἔπαθλον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Καὶ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς ἔργον ἐγένετο τοῦτο, συναγαγεῖν τὰ διεστῶτα, καὶ καταλλάξαι τὰ ἐκπεπολεμωμένα. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσης ὅτι παντα-
 5 χοῦ ἢ εἰρήνη καλόν, ἐπήγαγε· «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης»· τουτέστι, τῆς ἀρετῆς ἕνεκεν, τῆς ὑπὲρ ἐτέρων προστασίας, τῆς εὐσεβείας. Δικαιοσύνην γὰρ εἴωθεν αἰεὶ τὴν ἅπασαν λέγειν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν.

«Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ
 10 εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε». Οἶον, Κἂν γόητας, κἂν πλάνους, κἂν λυμεῶνας, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον καλέσωσι, μακάριοί ἐστε, φησί. Τί τούτων καινότερον γένοιτ' ἂν τῶν ἐπιταγμάτων, ὅταν τὰ τοῖς ἄλλοις φευκτά, ταῦτα ποθεινὰ εἶναι λέγη; τὸ πτωχεύειν
 15 λέγω, καὶ πενθεῖν, καὶ διώκεσθαι, καὶ κακῶς ἀκούειν. Ἄλλ' ὁμοῦς καὶ εἶπε καὶ ἔπεισεν, οὐχὶ δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Καὶ ἀκούοντες τὰ φορτικὰ καὶ ἐπαχθῆ καὶ ἀπεναντίας τῇ τῶν πολλῶν συνηθείᾳ, ἐξεπλήττοντο οἱ ὄχλοι. Τοσαύτη ἢ τοῦ λέ-
 20 γοντος δύναμις ἦν.

5. Πλὴν ἄλλ' ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι τὸ κακῶς ἀκούειν ἀπλῶς μακαρίουσ ποιεῖ, δύο τέθεικε διορισμούς, ὅταν καὶ δι' αὐτόν, καὶ ψευδῆ ἢ τὰ λεγόμενα. Ἐπεὶ ἐὰν μὴ ταῦτα προσῆ, οὐ μόνον οὐ μακάριος, ἀλλὰ καὶ ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. Εἶτα ὄρα τὸ
 25 ἔπαθλον πάλιν· «Ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Σὺ δέ, εἰ καὶ μὴ καθ' ἕκαστον τῶν μακαρισμῶν βασιλείαν ἀκούεις δωρουμένην, μὴ ἀθύμει. Εἰ γὰρ καὶ διαφόρως ὀνομάζει τὰς ἀμοιβάς, ἀλλὰ πάντας εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει. Καὶ γὰρ

των. Καὶ καθορίζει πάλιν πνευματικὴν ἀμοιβήν. Ποία εἶναι αὐτή; «Ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Καὶ πράγματι αὐτὴ ἦτο ἡ ἀποστολὴ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς φιλονεικοῦντας καὶ νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἀλληλομισουμένους. Ἐπειτα ἐπρόσθεσε, διὰ νὰ μὴ νομίσωμεν ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι ὅπωςδὴποτε κάτι τὸ καλόν· «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης», δηλαδή ἕνεκα τῆς ἀρετῆς των, τῆς φροντίδος των διὰ τοὺς ἄλλους, τῆς εὐσεβείας των. Διότι συνηθίζει πάντοτε νὰ ὀνομάζῃ δικαιοσύνην τὴν ἠθικὴν τελειότητα γενικῶς.

«Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε». Μακάριοι θὰ εἴσθε, λέγει, καὶ ἂν σ'ᾶς ἀποκαλέσουν π.χ. ἀγύρτας καὶ ἀπατεῶνας καὶ διαφθορεῖς καὶ ὅ,τιδὴποτε ἄλλο. Ὑπάρχει τίποτε παραδοξότερον ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐντολάς, ποὺ καθιερώνουν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄλλοι πιστεύουν ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν; Τὴν πενίαν ἐννοῶ καὶ τὴν βαθεῖαν θλίψιν καὶ τὰς διώξεις καὶ τὰς κακολογίας. Παρὰ ταῦτα τὰ ἐδίδαξε καὶ ἔπεισεν ὅχι δύο οὔτε δέκα οὔτε εἴκοσι, οὔτε ἑκατὸν οὔτε χιλίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὅλην τὴν οἰκουμένην. Τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ ἠσθάνοντο θαυμασμὸν ὅταν ἤκουαν αὐτὰ τὰ δυσβάστακτα καὶ κοπιαστικά καὶ ἀντίθετα πρὸς τὰ καθιερωμένα. Τόση ἦτο ἡ δύναμις τοῦ Διδασκάλου.

5. Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ νομίσωμεν ὅτι μόνη ἡ κακολογία εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ γίνωμεν μακάριοι, ἐπρόσθεσε δύο προϋποθέσεις. Ὅταν μᾶς κακολογοῦν δι' αὐτὸν καὶ ὅταν αἱ κακολογίαι εἶναι ψευδεῖς. Διότι, ἂν δὲν ὑπάρχουν αὐταὶ αἱ προϋποθέσεις, ὅχι μόνον μακάριος δὲν θὰ εἴσαι, ἀλλὰ θὰ εἴσαι καὶ δυστυχὴς καὶ ἀξιοκατάκριτος. Ἐπειτα πρόσεξε πάλιν τὴν ἀμοιβήν· «Ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Μὴ θλίβεσαι ἂν δὲν ἀκούῃς μετὰ ἀπὸ κάθε μακαρισμὸν ὅτι ἀμοιβὴ θὰ εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι, ἂν καὶ καθορίζει κατὰ διαφόρους τρόπους τὰς ἀμοιβάς, ὀρίζει ὅτι ὅλοι αὐτοὶ θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι, ὅταν λέγῃ· «Ὅσοι πενθοῦν

ὅταν εἶπη, «Παρακληθήσονται οἱ πενθοῦντες καὶ ἐλεηθήσονται οἱ
 ἐλεοῦντες καὶ τὸν Θεὸν ὄψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ καὶ υἱοὶ
 Θεοῦ κληθήσονται οἱ εἰρηνοποιοί», οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν βασιλείαν
 διὰ τούτων ἀπάντων αἰνίττεται· οἱ γὰρ τούτων ἀπολαύοντες,
 5 ἐκείνης ἐπιτεύξονται πάντως. Μὴ τοίνυν τῶν τῷ πνεύματι
 πτωχῶν μόνων νόμιζε εἶναι τὸ ἔπαθλον, ἀλλὰ καὶ τῶν πεινών-
 των τὴν δικαιοσύνην καὶ τῶν πράων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων
 ἀπαξαπλῶς. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπὶ πάντων τὸν μακαρισμὸν ἔθη-
 κεν, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν ἀναμένης. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη μακάριος
 10 ὁ ἐν τούτοις στεφανούμενος, ἂν τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ,
 καὶ σκιᾶς ταχύτερον παρατρέχει. Εἰπὼν δέ, «¹ Ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν
 πολὺς, ἐπήγαγε καὶ ἑτέραν παράκλησιν, λέγων· «Οὕτω γὰρ ἐ-
 διώξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο ἔ-
 μελλε, τὸ τῆς βασιλείας, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἦν, ἐντεῦθεν αὐτοῖς πα-
 15 ρέχεται τὴν παραμυθίαν, ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν πρὸ αὐτῶν πε-
 πονθότων κακῶς. Μὴ γὰρ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐναντία τινὰ
 λέγοντες καὶ νομοθετοῦντες, ταῦτα πάσχετε· ἢ ὅτι πονηρῶν δο-
 γμάτων ὄντες διδάσκαλοι, μέλλετε ἐλαύνεσθαι παρ' αὐτῶν. Οὐ
 γὰρ τῆς πονηρίας τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῆς κακίας τῶν ἀκουόν-
 20 των αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ οἱ κίνδυνοι. Ὅθεν οὐδὲ ὑμᾶς τοὺς κακῶς
 πάσχοντας διαβάλλουσιν, ἀλλὰ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἐκείνους.
 Οὐδὲ γὰρ τοῖς προφήταις παρανομίαν καὶ ἀντίθεον φρόνημα ἐγ-
 καλοῦντες, τοὺς μὲν ἐλίθαζον, τοὺς δὲ ἤλαυνον, τοὺς δὲ μυρίοις
 ἑτέροις περιέβαλλον κακοῖς. Μὴ δὴ τοῦτο θορυβεῖτω ὑμᾶς· ἀπὸ
 25 γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ τὰ νῦν ἅπαντα πράττουσιν. Εἶδες
 πῶς τὰ φρονήματα αὐτῶν ἀνέστησεν, ἐγγὺς τῶν περὶ Μωϋσέα
 καὶ Ἡλίαν στήσας αὐτούς; Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος Θεσσαλονι-

1. Ἐβρ. 11, 35 - 37

θά παρηγορηθοῦν, ὅσοι ἔλεοῦν θά ἐλεηθοῦν, ὅσοι ἔχουν καθάραν τὴν ψυχὴν των ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν θά ἴδοῦν τὸν Θεόν, ὅσοι εἶναι εἰρηνοποιοὶ θά ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ», δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ὑπονοεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι, ὅσοι θά ἀπολαύσουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, θά ἐπιτύχουν ὅπωςδὴποτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ νομίζης λοιπὸν ὅτι ἡ ἀμοιβὴ αὐτὴ περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς ταπεινόφρονας, ἀλλὰ ἀνήκει καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ πεινοῦν τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰς τοὺς πράους καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους γενικῶς. Διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησε δι' ὅλους τὴν λέξιν μακάριοι, διὰ νὰ μὴν ἀναμένῃς καμμίαν ὑλικὴν ἀμοιβήν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρῆται μακάριος ἐκεῖνος ποὺ ἀμείβεται μὲ ὅσα τελειώνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ἐξαφανίζονται γρηγορώτερα ἀπὸ τὴν σκιάν. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν· «Ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς», ἐπρόσθεσε καὶ ἄλλην προτροπὴν· «Οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀμοιβὴ ἐκείνη, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον καὶ ἀποτελεῖ προσδοκίαν, τοὺς παρακινεῖ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, μὲ τὴν ὑπόμνησιν τῶν προφητῶν, ποὺ ἐταλαιπωρήθησαν πρὶν ἀπὸ αὐτούς· Μὴ νομίσετε λοιπὸν, λέγει, ὅτι παθαίνετε αὐτὰ, διότι λέγετε καὶ καθιερώνετε ἀντιθέτους ἀπόψεις, ἢ ὅτι πρόκειται νὰ σᾶς καταδιώξουν, ἐπειδὴ διδάσκετε ἀνηθίκους ἀρχάς· διότι αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ οἱ κίνδυνοι δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν κακίαν τῆς διδασκαλίας σας, ἀλλὰ εἰς τὴν κακίαν τῶν ἀκροατῶν σας. Ἐπομένως δὲν διασύρουν ἐσᾶς ποὺ ταλαιπωρεῖσθε, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ποὺ σᾶς ταλαιπωροῦν. Αὐτὰ τὰ ἐπιβεβαιώνει ὅλο τὸ παρελθόν. Διότι καὶ τοὺς προφήτας τοὺς ἐλιθοβόλησαν καὶ τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς ἐπροξένησαν ἀμέτρητα ἄλλα βάσανα, ὅχι βεβαίως ἐπειδὴ τοὺς ἐκατηγοροῦσαν ὡς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀσεβεῖς¹. Νὰ μὴ σᾶς ἀνησυχῇ λοιπὸν αὐτό. Διότι καὶ τώρα ὅλαι αἱ ἐνέργειαι των ὀφείλονται εἰς τὴν ἰδίαν νοοτροπίαν των. Εἶδες πῶς παρουσίασε τὴν νοοτροπίαν των ἀφοῦ τοὺς ἐτοποθέτησε εἰς τὴν θέσιν ἐκείνων ποὺ ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Ἡλία; Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος γράφει

κεῦσι γράφων, φησίν· «Ἑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν καθάπερ καὶ ἐκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείναντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων». Ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα κατεσκεύασεν ὁ Χριστός. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων μακαρισμῶν ἔλεγε, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἐλεήμονες»· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀδιορίστως αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον, λέγων· «Μακάριοί ἐστε ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα», δεικνύς ὅτι αὐτῶν τοῦτο μάλιστα ἐξαιρετὸν ἐστὶ, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τῶν διδασκάλων ἴδιον τοῦτο. Ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ αὐτοῦ ἀξίωμα ἐνταῦθα αἰνίττεται καὶ τὴν πρὸς τὴν γεγεννηκότα ὁμοτιμίαν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τὸν Πατέρα, φησίν, οὕτω καὶ ὑμεῖς δι' ἐμὲ ταῦτα πείσεσθε. Ὅταν δὲ εἴπη, «Τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν», δείκνυσι καὶ αὐτοὺς προφήτας ἤδη γεγεννημένους. Εἶτα δηλῶν ὅτι τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ὠφελεῖ καὶ ποιεῖ λαμπροὺς, οὐκ εἶπεν, ὅτι Κακῶς μὲν ἐροῦσι καὶ διώξουσιν, ἐγὼ δὲ κωλύσω τοῦτο· οὐ γὰρ ἐν τῷ μὴ ἀκούειν κακῶς, ἀλλ' ἐν τῷ κακῶς ἀκούοντας φέρειν γενναίως, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς ἐλέγχειν, τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῖς βούλεται εἶναι· πολλῶ γὰρ τοῦτο ἐκείνου μεῖζον· ὥσπερ τοῦ μὴ πλήττεσθαι τὸ πληττόμενον μηδὲν πάσχειν δεινὸν πολλῶ μεῖζόν ἐστίν.

Ἐνταῦθα μὲν οὖν φησιν, ὅτι «Ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς»· ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ ἐπιτεταμένως καὶ μετὰ πλείονος αὐτὸν παραμυθίας τοῦτο εἰρηκέναι φησίν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς κακῶς ἀκούοντας διὰ τὸν Θεὸν μακαρίζει, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρὰ πάντων καλῶς ἀκούοντας ταλανίζει· «Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν», φη-

1. Α' Θεσσ. 2, 14 - 15

2. Λουκᾶ 6, 26

3. Λουκᾶ 6, 22 - 23

εἰς τὴν Α' ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς. «Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων καὶ Θεῶ μὴ ἀρεσκόντων καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων»¹. Τὸ ἴδιον νόημα ἔχουν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοὺς ἄλλους μακαρισμοὺς ἔλεγε· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἐλεήμονες», εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅμως δὲν ὁμιλεῖ ἀορίστως, ἀλλὰ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς λέγει· «Μακάριοί ἐστε ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν». Ἔτσι κάμνει φανερὸν ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν ἐξαίρεσιν δι' αὐτοὺς καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μοῖρα κυρίως τῶν διδασκάλων. Συγχρόνως ὅμως ὑποδηλώνει ἐδῶ καὶ τὸ ἀξίωμα του καὶ τὴν ἰσοτιμίαν του πρὸς τὸν Πατέρα. Διότι λέγει ὅτι, ὅπως ἐκεῖνοι ἐδιώχθησαν διὰ τὸν Πατέρα, ἔτσι θὰ διωχθῆτε καὶ σεῖς δι' ἐμέ. Καὶ ὅταν λέγη· «Τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν», κάμνει γνωστὸν ὅτι ἔχουν γίνει καὶ αὐτοὶ προφηταί. Ἐπειτα διὰ νὰ δείξη ὅτι αἱ διώξεις τοὺς ὠφελοῦν πολὺ καὶ τοὺς δοξάζουν, δὲν εἶπεν· ὅτι ἐκεῖνοι μὲν θὰ σᾶς κακολογήσουσιν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν, ἀλλὰ ἐγὼ θὰ τοὺς ἐμποδίσω. Διότι θέλει νὰ τοὺς ἐλέγχει ἀπὸ τὰ ἔργα των καὶ νὰ μένουν ἀκλόνητοι εἰς τὴν πίστιν των ὅχι ἐπειδὴ δὲν κακολογοῦνται, ἀλλὰ διότι ἀντιμετωπίζουν τὰς κακολογίας μὲ γενναιότητα· Διότι αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπως εἶναι πολὺ σπουδαιότερον νὰ σὲ κτυποῦν καὶ νὰ μὴ παθαίνης τίποτε ἀπὸ τὸ νὰ μὴ σὲ κτυπᾷ κανεὶς. ■

Ἐδῶ λοιπὸν λέγει ὅτι «Ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς»². Ὁ Λουκᾶς ὅμως λέγει ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε μὲ ἔμφασιν καὶ μὲ περισσότερον ἐνθαρρυντικὸν τόνον. Διότι δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν μακαρισμὸν ἐκείνων ποὺ κακολογοῦνται διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐλεεινολογεῖ ἐπὶ πλεόν ἐκείνους ποὺ τοὺς ἐπαινοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Λέγει· «Οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι»³. Καὶ ἐπαινοῦσαν βέβαια τοὺς

σίν, «ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι». Καίτοι καὶ τοὺς ἀποστόλους καλῶς ἔλεγον· ἀλλ' οὐ πάντες. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ', «Ὅταν πάντες». Οὐδὲ γὰρ δυνατόν τοὺς ἐν τῇ ἀρετῇ ζῶντας πα-
 5 ρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς. Καὶ πάλιν φησίν· «Ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν, χαίrete καὶ σκιρτήσετε». Οὐδὲ γὰρ τῶν κινδύνων μόνον, ὧν ὑπέμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς κακηγο-
 ρίας πολλὴν ὀρίζει τὴν ἀντίδοσιν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ὅταν ἐλάσωσιν ὑμᾶς καὶ ἀποκτείνωσιν, ἀλλ', «Ὅταν ὀνειδίσωσι καὶ
 10 εἴπωσι πᾶν πονηρόν». Μάλιστα γὰρ τῶν πραγμάτων αὐτῶν χαλεπώτερον δάκνουσιν αἱ κατηγορίαι. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς κιν-
 δύνοις πολλὰ τὰ κουφίζοντα τὸν πόνον ἐστίν· οἶον, τὸ παρὰ πάντων ἀλείφεισθαι, τὸ πολλοὺς ἔχειν τοὺς κροτοῦντας καὶ στε-
 φανοῦντας καὶ ἀνακηρύττοντας· ἐνταῦθα δὲ ἐν τῇ κακηγορίᾳ
 15 καὶ αὕτη ἀνήρηται ἢ παραμυθία. Οὐ γὰρ δοκεῖ τι μέγα εἶναι τὸ κατόρθωμα, καὶ μᾶλλον τῶν κινδύνων δάκνει τὸν ἀγωνιζό-
 μενον. Πολλοὶ γοῦν καὶ ἐπὶ βρόχον ἦλθον, πονηρὰν οὐ φέρον-
 τες δόξαν. Καὶ τί θαυμάζεις ἐπὶ τῶν ἄλλων; Τὸν γὰρ προδό-
 τὴν ἐκεῖνον, τὸν ἀναίσχυντον καὶ μιαρὸν καὶ πρὸς πάντα ἀπε-
 20 ρυθριάσαντα ἀπλῶς, τοῦτο μάλιστα ἐπὶ βρόχον ὀρμήσαι παρε-
 σκεύασε. Καὶ ὁ Ἰὼβ δέ, ὁ ἀδάμας καὶ πέτρας στερρότερος, ἠνίκα μὲν τὰ χρήματα ἀφήρητο καὶ τὰ ἀνήκεστα ἔπασχε δει-
 νὰ καὶ ἄπαις ἐξαίφνης ἐγένετο καὶ πηγὴν σκωλήκων τὸ σῶ-
 μα ἀναβλύζων ἑώρα καὶ τὴν γυναῖκα ἐπικειμένην, διεκρούσα-
 25 το μετ' εὐκολίας ἅπαντα· ἐπειδὴ δὲ εἶδε τοὺς φίλους ὀνειδίζον-
 τας καὶ ἐπεμβαίνοντας καὶ πονηρὰν δόξαν περὶ αὐτοῦ ἔχοντας καὶ λέγοντας ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ταῦτα πάσχειν, καὶ κακίαις
 διδόναι δίκην· τότε ἐθορυβήθη, τότε ἐταράχθη ὁ γενναῖος καὶ
 μέγας ἀνὴρ.

30 6. Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ ἅπαντα ἀφείς ἅπερ ἔπαθεν, ἀντὶ τῆς κα-
 κηγορίας μόνῃς ἀμοιβὴν ἐζήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ· «Ἄφες γὰρ αὐ-
 τὸν καταρᾶσθαι», φησίν, «ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ, ὅπως
 ἴδῃ Κύριος τὴν ταπείνωσίν μου καὶ ἀνταποδῶ μοι ἀντὶ τῆς

ἀποστόλους, ἀλλὰ ὄχι ὅλοι. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν· Ὅταν σᾶς ἐπαινέσουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά· «Πάντες οἱ ἄνθρωποι». Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαινοῦνται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οἱ ἐνάρετοι. Λέγει ἐπίσης· «Ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρόν, χαίρετε καὶ σκιρτήσετε». Καὶ καθορίζει μεγάλην ἀνταμοιβὴν ὄχι μόνον διὰ τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἀντεμετώπιζαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς κακολογίας. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν· Ὅταν σᾶς καταδιώξουν καὶ σᾶς σκοτώσουν, ἀλλά· «Ὅταν ὀνειδίσωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρόν». Διότι εἰς τοὺς κινδύνους εἶναι πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἀνακουφίζουν τὸν πόνον, ὅπως π.χ. ὅτι σὲ ἐνθαρρύνουν ὅλοι, τὸ ὅτι πολλοὶ σὲ χειροκροτοῦν, σὲ στεφανώνουν, σὲ ἀνακηρύσσουν ἥρωα. Ὅταν σὲ κακολογοῦν ὁμως ἔξαφανίζεται ἀκόμη καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις. Διότι δὲν θεωρεῖται κατόρθωμα νὰ σὲ κακολογοῦν, καὶ πληγώνει ἡ κακολογία τὸν ἀγωνιζόμενον περισσότερο ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Δι' αὐτὸ ἔφθασαν πολλοὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, διότι δὲν ὑπέφεραν τὴν κακὴν φήμην των. Μήπως σοῦ κάμνη ἐντύπωσιν αὐτό; Ἄλλὰ αὐτὸ ὠδήγησεν εἰς τὴν αὐτοκτονίαν τὸν προδότην ἐκεῖνον, τὸν ἀναίσχυντον καὶ ἀχρεῖον, καὶ ἐντελῶς ἀσυνείδητον. Καὶ ὁ Ἰώβ, τὸ διαμάντι, ὁ ὑπομομητικώτερος καὶ ἀπὸ τὴν πέτραν, ἀντεμετώπισε μὲ εὐκολίαν τὰ πάντα, ὅταν ἔχασε τὴν περιουσίαν του καὶ ὑπέφερεν ἀπὸ τὰ ἀνυπόφορα ἐκεῖνα δεινὰ καὶ ἔχασε ξαφνικὰ ὅλα τὰ παιδιὰ του καὶ ἔβλεπε νὰ γεννῶνται σκουλήκια ἀπὸ τὸ σῶμα του καὶ τὴν γυναῖκα του νὰ τὸν ἐπικρίνη. Ὅταν εἶδεν ὁμως νὰ τὸν περιφρονοῦν καὶ νὰ τὸν προσβάλλουν οἱ φίλοι του καὶ νὰ ἔχουν κακὴν γνώμην δι' αὐτὸν καὶ νὰ τοῦ λέγουν ὅτι ὑποφέρει ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ ὅτι τιμωρεῖται διὰ τὰ κακὰ ἔργα του, τότε ἀνησύχησε, τότε ἐταράχθη ὁ γενναῖος καὶ σπουδαῖος ἐκεῖνος ἄνθρωπος.

6. Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲν ἐπεκαλέσθη ὅλα ὅσα ἔπαθεν, ἀλλὰ ἐζητοῦσεν ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν μόνον διὰ τὰς κακολογίας ἐναντίον του. Καὶ λέγει· «Ἄφες αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ, ὅπως ἴδῃ Κύριος τὴν ταπείνωσίν μου καὶ ἀν-

κατάρας τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ». Καὶ ὁ Παῦλος δὲ οὐχὶ τοὺς κινδυνεύοντας μόνον, οὐδὲ τοὺς ἀφαιρουμένους τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τούτους ἀνακηρύττει, οὕτω λέγων· «Ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι». Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸν μισθὸν πολὺν τέθεικεν ὁ Χριστός. Εἶτα ἵνα μὴ τις λέγῃ· Ἐνταῦθα οὐκ ἀμύνεις, οὐδὲ ἀπορῥάπτεις αὐτῶν τὰ στόματα, κακεῖ μισθὸν δίδως; τέθεικε τοὺς προφήτας, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ἐκεῖ ἤμυεν ὁ Θεός. Εἰ δὲ 10 ὅπου παρὰ πόδας ἦσαν αἱ ἀντιδόσεις, ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτοὺς ἤλειψε· πολλῶ μᾶλλον νῦν, ὅτε τρανοτέρα αὕτη γέγονεν ἢ ἐλπίς καὶ μείζων ἢ φιλοσοφία.

Θέα δὲ καὶ μετὰ πόσας ἐντολὰς αὐτὸ τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ πεποίηκεν, ἀλλὰ δηλῶν ὅτι οὐκ ἔστι τὸν μὴ πᾶσαν ἐκείνοις κατεσκευασμένον καὶ συγκεκριμένον πρὸς τούτους ἐκβῆναι τοὺς ἀγῶνας. Διὰ τοι τοῦτο ἀπὸ τῆς προτέρας αἰὲ τῇ ἐπιούσῃ προοδοποιῶν ἐντολῇ, σειράν ἡμῖν τινα χρυσῆν ὕφηνεν. Ὁ τε γὰρ ταπεινός, καὶ τὰ οἰκεῖα πάντως πενθήσει ἀμαρτήματα· ὁ πενθῶν, καὶ πρᾶος ἔσται καὶ δίκαιος καὶ ἐλεή- 20 μων· ὁ ἐλεήμων, καὶ δίκαιος καὶ κατανευγμένος, πάντως καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ εἰρηνοποιός. Ὁ δὲ ταῦτα πάντα κατωρθωκῶς, καὶ πρὸς κινδύνους ἔσται παρατεταγμένος, καὶ οὐ ταραχθήσεται ἀκούων κακῶς καὶ μυρία πάσχων δεινά. Παραινέσας τοίνυν ἃ προσῆκε, πάλιν ἀναπαύει τοῖς ἐγκωμίοις αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ὑψηλὰ τὰ ἐπιτάγματα ἦν, καὶ πολλῶ μείζονα τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἵνα μὴ θορυβῶνται καὶ ταραττωνται καὶ λέγωσι· Πῶς δυνησόμεθα ταῦτα κατορθοῦν; ἀκουσον τί φησιν· «Ἵμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς»· δεικνὺς ὅτι ἀναγκαίως ταῦτα ἐπιτάττει. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τῆς καθ' ἑαυτοὺς

1. Β' Βασ. 16,11 - 12

2. Ἐβρ. 10, 32 - 33

ταποδῶ μοι ἀντὶ τῆς κατάρρας τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ»¹. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπαινεῖ ὄχι μόνον ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται μὲ κίνδυνον, οὔτε ἐκείνους ποὺ χάνουν τὰ ὑπάρχοντά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατηγορουμένους καὶ λέγει τὰ ἐξῆς· «Ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν ὄνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι»². Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὥρισε μεγάλην ἀμοιβὴν ὁ Χριστός. Ἐπειτα ἀνέφερε τοὺς προφήτας, διὰ νὰ μὴ φέρη κανεὶς τὴν ἐξῆς ἀντίρρησην· Ἐδῶ δὲν τοὺς συγκρατεῖς οὔτε ράβεις τὰ στόματά των καὶ ἐκεῖ δίδεις ἀμοιβὴν; Ἐδειξε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν προφητῶν δὲν τοὺς ἠμπόδισεν ὁ Θεός. Καὶ ἀφοῦ ἔδωσε θάρρος εἰς τοὺς προφήτας, μὲ μελλοντικὰς ἀμοιβὰς τότε, ποὺ αὐταὶ ἦσαν συνήθως ἄμεσοι, πολὺ περισσότερον τώρα, ὅποτε ἡ ἐλπίς διὰ μελλοντικὰς ἀμοιβὰς ἔγινε σαφεστέρα καὶ ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν μεγαλυτέρα.

Καὶ παρατήρησε μετὰ πόσας ἐντολὰς καθώρισεν αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν. Καὶ δὲν τὸ ἔκαμε τυχαίως, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξη ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ ὅλας ἐκείνας τὰς ἀρετὰς καὶ δὲν ἔχει ὑποστῆ τὴν ἀπαιτουμένην δοκιμασίαν. Διὰ τοῦτο μεταβαίνει προοδευτικῶς ἀπὸ τὴν προηγουμένην εἰς τὴν ἐπομένην καὶ μᾶς παρουσιάζει σὰν κέντημα μίαν ὠραίαν σειράν. Διότι ὁ ταπεινὸς θὰ λυπηθῇ ὀλοψύχως καὶ διὰ τὰς ἰδικὰς του ἀμαρτίας. Ὅποιος πενθεῖ, θὰ εἶναι καὶ πρᾶος καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων. Ὁ ἐλεήμων καὶ δίκαιος καὶ πρᾶος θὰ εἶναι καὶ καθαρὸς εἰς τὴν ψυχὴν. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ εἰρηνοποιός. Καὶ ὅποιος θὰ ἔχη κατορθώσει ὅλα αὐτὰ, θὰ ἔχη ἀντιμετωπίσει κινδύνους καὶ δὲν θὰ χάσῃ τὴν ψυχραιμίαν του ὅταν κακολογῆται καὶ ὅταν ὑποφέρῃ ἀπὸ ἄπειρα δεινά. Ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ ἦσαν ὑψηλαὶ καὶ πολὺ ἀνώτεραι ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διὰ νὰ μὴ ἀνησυχοῦν καὶ νὰ μὴ χάσουν τὸ θάρρος των καὶ νὰ μὴ διερωτῶνται· Πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ κάμωμεν αὐτὰ τὰ κατορθώματα; ἄκουσε τί λέγει· «Ἑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς». Ἐτσι κάμνει γνωστὸν ὅτι δίδει αὐτὰς τὰς ἐντολὰς κατ' ἀνάγκη.

ζωῆς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, φησίν, ἀπάσης ὁ λόγος ἔσται ὑμῖν. Οὐδὲ γὰρ εἰς δύο πόλεις, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσιν, οὐδὲ εἰς ἓν ἔθνος ὑμᾶς ἀποστέλλω, καθάπερ τοὺς προφήτας, ἀλλ' εἰς γῆν καὶ θάλατταν καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ ταύτην κακῶς 5 διακειμένην. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «Ἔμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς», ἔδειξε μωρανθεῖσαν ἅπασαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ κατασαπεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀμαρτημάτων. Διὰ τοι τοῦτο ταύτας παρὰ αὐτῶν ἐπιζητεῖ τὰς ἀρετάς, αἱ μάλιστα πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιμέλειάν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι. Ὁ τε γὰρ πρᾶος 10 καὶ ἐπιεικῆς καὶ ἐλεήμων καὶ δίκαιος, οὐκ εἰς αὐτὸν συγκλείει τὰ κατορθώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑτέρων ὠφέλειαν τὰς καλὰς ταύτας παρασκευάζει πηγὰς. Ὁ δ' αὖ καθαρὸς τὴν καρδίαν καὶ εἰρηνοποιὸς καὶ ἐλαυνόμενος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πάλιν πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον τὸν βίου καθίσταται. Μὴ τοίνυν 15 νομίσητε, φησίν, ἐπὶ τοὺς τυχόντας ἀγῶνας ἔλκεσθαι, μηδὲ ὑπὲρ μικρῶν τινῶν εἶναι τὸν λόγον ὑμῖν· «Ἔμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς». Τί οὖν; τὰ σεσηπότα αὐτοὶ διώρθωσαν; Οὐδαμῶς. Οὔτε γὰρ δυνατὸν τὰ διεφθορότα ἤδη ἐπιπάσσοντας ἅλας ὠφελεῖν. Οὐ δὲ τοῦτο ἐποίουν· ἀλλὰ ἀνανεωθέντα πρότερον καὶ παραδο- 20 θέντα αὐτοῖς, καὶ τῆς δυσωδίας ἀπαλλαγέντα ἐκείνης, τότε ἤλιζον, κατέχοντες καὶ διατηροῦντες ἐν τῇ νεαρότητι ταύτῃ, ἣν παρὰ τοῦ Δεσπότου παρέλαβον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῆς σηπεδόνας τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ Χριστοῦ κατόρθωμα γέγονε· τὸ δ' αὖ πάλιν μηκέτι ἐπ' ἐκείνην ἐπανελθεῖν τῆς τού- 25 των σπουδῆς καὶ ταλαιπωρίας ἔργον ἦν.

Ὅρας πῶς κατὰ μικρὸν δείκνυσι καὶ τῶν προφητῶν ὄντας βελτίους; Οὐ γὰρ τῆς Παλαιστίνης διδασκάλους εἶναί φησιν, ἀλλὰ τῆς γῆς ἀπάσης· καὶ οὐχ ἀπλῶς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ φο-

κην. Διότι, λέγει, ἡ διδασκαλία σας θὰ ἀπροβλέπη εἰς τὴν ζωὴν ὄχι τῶν μεμονωμένων ἀτόμων, ἀλλὰ ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι δὲν σᾶς ἀπροστέλλω, ὅπως ἀπέστειλα τοὺς προφήτας, εἰς δύο ἢ δέκα ἢ εἴκοσι πόλεις, οὔτε εἰς ἓνα ἔθνος, ἀλλὰ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ἡ ὁποία μάλιστα δὲν εὐρίσκεται εἰς καλὴν κατάστασιν. Διότι μὲ τὴν φράσιν· «Ἵμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς», ἐννοεῖ ὅτι ἔχασε τὰ λογικά του ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ὅτι ἔπαθε σῆψιν ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν του. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ νὰ ἔχουν αὐτοὶ αὐτὰς τὰς ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητοι καὶ ὠφέλιμοι διὰ τοὺς προοριζομένους νὰ ἀναλάβουν τὴν νοθεσίαν τῶν πολλῶν. Διότι ὁ πρᾶος καὶ συνετὸς καὶ ἐλεήμων καὶ δίκαιος δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀτομικὴν του ἐπιτυχίαν μόνον, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ ξεχειλίσουν αἱ πηγαὶ αὐταὶ καὶ νὰ ὠφελοῦν καὶ ἄλλους. Ὁ καθαρὸς πάλιν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰρηνοποιὸς καὶ καταδιωκώμενος διὰ τοὺς ἀγῶνας του ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ρυθμίζει τὸν βίον του σύμφωνα μὲ τὸ κοινὸν συμφέρον. Μὴ νομίσετε λοιπόν, λέγει, ὅτι καλεῖσθε εἰς συνήθεις ἀγῶνας, οὔτε ὅτι ἡ διδασκαλία σας θὰ ἀναφέρεται εἰς μικροπράγματα· «Ἵμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς». Λοιπόν; Οἱ μαθηταὶ ἐθεράπευσαν τὴν νόσον; Ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παστώσουν μὲ ἅλας καὶ νὰ σώσουν ὅ,τι εἶχε σαπίσει. Δὲν ἔκαμαν λοιπόν αὐτό, ἀλλά, ἀφοῦ τὰ ἀνενέωσε πρῶτα ὁ Χριστὸς καὶ τοὺς τὰ παρέδωσε καὶ τὰ ἀπήλλαξε ἀπὸ τὴν δυσωδίαν, τὰ ἀλάτιζαν καὶ τὰ διατηροῦσαν καὶ τὰ ἐσυντηροῦσαν εἰς τὴν νέαν αὐτὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παρέλαβαν. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἐπομένως ἀπὸ τὴν σῆψιν τῆς ἀμαρτίας εἶναι κατόρθωμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀποφυγὴ ὅμως τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην ἦτο τῆς φροντίδος καὶ τοῦ ἐπιπόνου ἀγῶνος ἐκείνῳ.

Βλέπετε πῶς κάμνει σιγά - σιγά γνωστὸν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας; Διότι λέγει ὅτι εἶναι διδάσκαλοι ὄχι μόνον τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Καὶ δὲν εἶναι μόνον διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ φοβεροὶ διδάσκαλοι. Καὶ εἶναι ἄξιον μεγάλου θαυμασμοῦ τοῦτο, ὅτι ἔγιναν

βερούς. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ κολακεύοντες, οὐδὲ θεραπεύοντες, ἀλλ' ἐπιστύφοντες ὡσπερ τὸ ἄλας, οὕτω ποθεινοὶ πᾶσι γεγόνασι.

Μὴ τοίνυν θαυμάσητε, φησίν, εἰ τοὺς ἄλλους ἀφείς ὑμῖν
 5 διαλέγομαι καὶ πρὸς τοσοῦτους ἔλκω κινδύνους. Ἐννοήσατε γὰρ ὅσαις πόλεσι καὶ δήμοις καὶ ἔθνεσι μέλλω πέμπειν ὑμᾶς ἐπιστάτας. Διὰ τοῦτο οὐχ ὑμᾶς εἶναι βούλομαι φρονίμους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τοιούτους ποιεῖν. Τοὺς δὲ τοιούτους πολὺ
 10 δεῖ συνετοὺς εἶναι, ἐν οἷς ἢ τῶν ἄλλων κινδυνεύεται σωτηρία, καὶ τοσαύτην αὐτοῖς τὴν περιουσίαν εἶναι τῆς ἀρετῆς, ὡς καὶ ἄλλοις μεταδιδόναι τῆς ὠφελείας. Εἰ γὰρ τοιοῦτοι μὴ γένοισθε, οὐδὲ ὑμῖν αὐτοῖς ἀρκέσετε.

7. Μὴ τοίνυν δυσχεράνητε, ὡς ἐπαχθῶν ὄντων τῶν λεγομένων. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις μωρανθεῖσι δυνατὸν ἐπανελθεῖν
 15 δι' ὑμῶν· ὑμεῖς δέ, εἰ τοῦτο πάθοιτε, μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἑτέρους προσαπολεῖτε. Ὡστε ὅσω μεγάλα ἐγχειρίζεσθε πράγματα, τοσοῦτω καὶ μείζονος δεῖσθε σπουδῆς. Διὸ φησιν· «Ἄν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων». Οἱ μὲν γὰρ
 20 ἄλλοι μυριάκις πίπτοντες, δύνανται τυχεῖν συγγνώμης· ὁ δὲ διδάσκαλος, ἐὰν τοῦτο πάθῃ, πάσης ἀπεστέρηται ἀπολογίας καὶ τὴν ἐσχάτην δώσει τιμωρίαν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούοντες, «Ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν», δειλιάσωσιν εἰς μέσον προελθεῖν, λέγει ὅτι Ἄν μὴ
 25 πρὸς ταῦτα ἦτε παραietaγμένοι, εἰκῆ ἐξελέγητε. Οὐ γὰρ τὸ κακῶς ἀκούειν χρή δεδοικέναι, ἀλλὰ τὸ συναποκρινομένου φαίνεσθαι· τότε γὰρ μωρανθήσεσθε καὶ καταπατηθήσεσθε. Ἐὰν

περοπόθητοι ἀπὸ ὅλους, ἂν καὶ δὲν ἐκολάκευαν οὔτε εἶχαν ἵ-
χνος δουλοπρεπείας, ἀλλὰ ἐπροκαλοῦσαν πόνον, ὅπως τὸ
ἄλας.

Μὴ ἐκπλαγῆτε λοιπὸν, λέγει, ἂν ἄφησα τοὺς ἄλλους καὶ
συζητῶ μαζί σας καὶ σᾶς ὁδηγῶ εἰς τόσους κινδύνους. Διότι
πρέπει νὰ ἀναλογισθῆτε εἰς πόσας πόλεις καὶ χωρία καὶ ἔθνη
πρόκειται νὰ σᾶς ἀπροστείλω ὡς διδασκάλους. Διὰ τοῦτο δὲν
μοῦ εἶναι ἀρκετὸν νὰ εἴσθε σεῖς μόνον ἠθικοὶ καὶ συνετοί, ἀλλὰ
νὰ κάμνετε καὶ ἄλλους. Αὐτοὶ δέ, ποὺ ἀναλαμβάνουν τέτοιο
ἔργον, πρέπει νὰ εἶναι συνετοί, ἀφοῦ πρόκειται διὰ ζητήματα,
ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τῶν ἄλλων, καὶ νὰ ἔχουν
τόσον περίσσευμα ἀρετῆς, ὥστε νὰ κάμνουν ἐναρέτους καὶ τοὺς
ἄλλους. Διότι, ἂν δὲν τὸ κατορθώσετε δὲν θὰ εἴσθε ἱκανοὶ οὔ-
τε τοὺς ἑαυτοὺς σας νὰ σώσετε.

7. Μὴ δυσανασχετῆτε λοιπὸν διὰ τὴν δυσκολίαν ποὺ πα-
ρουσιάζει ἡ συμμόρφωσις πρὸς τὰς ἐντολάς. Διότι, ἂν ἀπομα-
κρυνθοῦν οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὸν ἠθικὸν δρόμον, εἶναι δυνατὸν νὰ
τοὺς ἐπαναφέρετε ἐσεῖς εἰς αὐτόν. Ἄν ὅμως ἀπομακρυνθῆτε ἐ-
σεῖς, θὰ καταστρέψετε καὶ ἄλλους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς σας.
Ὡστε, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀποστολή σας, τόσον ἔχετε
ἀνάγκην μεγαλυτέρας προσοχῆς. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἄν δὲ τὸ
ἄλας μωρανθῆ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ
βληθῆναι ἕξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων». Οἱ ἄλ-
λοι λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθοῦν, ἔστω καὶ ἂν ἀμαρ-
τήσουν χίλιες φορές. Ἄν ὅμως ἀμαρτήσῃ μίαν φοράν ὁ διδά-
σκαλος, δὲν θὰ ἔχη οὔτε τὴν παραμικρὰν δικαιολογίαν καὶ θὰ
τιμωρηθῆ αὐστηρότατα. Διὰ νὰ μὴ διστάσουν λοιπὸν νὰ ἀνα-
λάβουν τὸν ἀγῶνα ὅταν ἀκούσουν· «ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ
διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν», λέγει ὅτι· Ἄν
δὲν εἴσθε ἔτοιμοι νὰ ἀγωνισθῆτε δι' αὐτά, σᾶς ἐδιάλεξα ἄδικα.
Διότι δὲν πρέπει νὰ σᾶς φοβίζουν αἱ κακολογίαι, ἀλλὰ ἡ ὑποκρι-
τικὴ συμμόρφωσις σας πρὸς τὰς ἀπόψεις τῶν ἄλλων. Διότι τότε
θὰ φύγετε ἀπὸ τὸν ἠθικὸν δρόμον καὶ θὰ καταπατηθῆτε ἀπὸ
τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν σᾶς κακολογοῦν ὅμως ἐπειδὴ ἐπιμένετε νὰ

δὲ πένητε αὐτοὺς ἐπιστύφοντες, εἶτα κακῶς ἀκούητε, χαίρετε. Τοῦτο γὰρ ἀλὸς ἔργον ἐστὶ, τὸ δάκνειν καὶ λυπεῖν τοὺς χάνου-
 νους. Ὡστε ἀναγκαίως ἡ κακηγορία ἔπεται, οὐδὲν ὑμᾶς βλά-
 πτουσα, ἀλλὰ καὶ μαρτυροῦσα ὑμῶν τῇ στερρότητι. Ἄν δὲ
 5 φοβηθέντες αὐτήν, προδῶτε τὴν προσήκουσαν ὑμῖν σφοδρότη-
 τα, πολλῶ χαλεπώτερα πείσεσθε, καὶ κακῶς ἀκούοντες καὶ
 καταφρονούμενοι παρὰ πάντων. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, καταπατεῖ-
 σθαι.

Εἶτα ἐφ' ἕτερον ὑψηλότερον ἄγει παράδειγμα· « Ὑμεῖς ἐστε
 10 τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Πάλιν τοῦ κόσμου, οὐκ ἔθνος ἑνός, οὐδὲ
 εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ φῶς νοητὸν
 καὶ τῆς ἀκτίνος ταύτης πολὺ βέλτιον, ὥσπερ οὖν καὶ ἄλλας πνευ-
 ματικόν. Καὶ πρότερον ἄλλας, καὶ τότε φῶς· ἵνα μάθης ἡλίκων
 τῶν κατεστυμμένων ῥημάτων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διδα-
 15 σκαλίας τὸ ὄφελος. Καὶ γὰρ σφίγγει καὶ οὐκ ἀφήισι διαρῥεῦ-
 σαι καὶ διαβλέψαι ποιεῖ, πρὸς ἀρετὴν χειραγωγοῦσα.

«Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· οὐδὲ
 καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν ὑπὸ τὸν μόδιον». Πάλιν αὐτοὺς διὰ
 τούτων εἰς ἀκρίβειαν ἄγει βίου, παιδεύων ἐναγωνίους εἶναι, ὡς
 20 ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς κειμένους καὶ ἐν μέσω τῷ τῆς οἰ-
 κουμένης ἀγωνιζομένους θεάτρῳ. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδητε, φη-
 σίν, ὅτι ἐνταῦθα καθήμεθα νῦν, καὶ ἐν μικρῷ γωνίας ἐσμὲν μέ-
 ρει· οὕτω γὰρ κατάδηλοι ἔσεσθε πᾶσιν, ὡσανεὶ πόλις ὑπὲρ κορυ-
 φῆς ὄρους κειμένη, ὡσανεὶ λύχνος ἐν οἰκίᾳ ὑπὲρ τῆς λυχνίας
 25 φαίνων.

Ποῦ νῦν οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ διαπιστοῦντες; Ἀ-
 κουέτωσαν ταῦτα καί, τῆς προφητείας τὴν δύναμιν ἐκπλαγέν-
 τες, προσκυνεῖτωσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκα

τούς ἐλέγχετε, πρέπει νὰ εἴσθε πολὺ εὐχαριστημένοι. Διότι τὸ ἄλας ἔχει αὐτὴν τὴν ιδιότητα, νὰ προξενῇ πόνον καὶ λύπην εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ἡ κακολογία ἐπομένως εἶναι τὸ ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον, ἀλλὰ δὲν σᾶς βλάπτει. Ἀποτελεῖ ἀντιθέτως ἀπόδειξιν τῆς ἐπιμονῆς σας. Ἄν ὅμως φοβηθῆτε τὴν κακολογίαν καὶ μειώσετε τὸν ζῆλον ποὺ πρέπει νὰ ἔχετε, θὰ πάθετε πολὺ χειρότερα καὶ θὰ σᾶς κακολογοῦν καὶ θὰ σᾶς περιφρονοῦν ὅλοι. Αὐτὸ ἐννοῶ ὅταν λέγω ὅτι θὰ καταπατηθῆτε.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τοὺς διδάσκει μὲ ἄλλην μεταφορικὴν ἔκφρασιν. «Ἵμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ὁμιλεῖ πάλιν περὶ τοῦ κόσμου, ὄχι περὶ ἑνὸς λαοῦ οὔτε εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ περὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Καὶ ἐννοεῖ τὸ πνευματικὸν φῶς, ποὺ εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ὅπως καὶ τὸ πνευματικὸν ἄλας. Προηγουμένως τοὺς παρέβαλε μὲ ἄλας, τώρα μὲ φῶς. Διὰ νὰ κατανοήσης πόσον μέγαλον εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὰς πικρὰς κακολογίας καὶ ἡ ὠφέλεια ἀπὸ κάθε λαμπρὰν διδασκαλίαν. Διότι θέτει εἰς ἐνέργειαν τὴν συνείδησίν μας, καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ μείνη χαλαρὰ καὶ τὴν κάμνει νὰ βλέπῃ καθαρά, ἐπειδὴ τὴν κατευθύνει πρὸς τὴν ἀρετὴν.

«Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν ὑπὸ τὸν μόδιον». Προσπαθεῖ πάλιν μὲ αὐτὰ τὰ λόγια νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς ἠθικὴν τελείωσιν καὶ τοὺς διδάσκει νὰ εὐρίσκωνται εἰς διαρκῆ ἐπαγρύπνησιν, διότι θὰ παρακολουθοῦνται ἀπὸ ὅλους καὶ θὰ ἔχουν ὡς θεὰ τὰς ὁλοκλήρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μὴ ἔχετε, λέγει, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τώρα καθόμασθε ἐδῶ καὶ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς κάποιαν γωνίαν τῆς γῆς. Διότι τόσο πολὺ θὰ σᾶς βλέπουν ὅλοι, ὅπως βλέπουν μιὰν πόλιν ποὺ εἶναι κτισμένη εἰς τὴν κορυφὴν ὅπως βλέπουν μέσα εἰς ἓνα σπίτι τὸ λυχνάρι, ποὺ εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὸν λυχνοστάτην καὶ σκορπίζει γύρω τὸ φῶς.

Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποὺ ἀμφιβάλλομεν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ; Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτά, ἅς θαυμάσουν τὴν προφητικὴν του δύναμιν καὶ ἅς προσκυνήσουν τὴν ἐξουσίαν του. Ἀναλογίσου δηλαδὴ ποίας ὑποσχέσεις ἔδιδε πρὸς ἀνθρώπους

ὑπέσχετο τοῖς οὐδὲ ἐν τῇ χώρᾳ γνωρίμοις οὖσι τῇ αὐτῶν· ὅτι
 γῆ καὶ θάλαττα αὐτοὺς εἴσεται καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
 μένης ἤξουσιν τῇ φήμῃ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῇ φήμῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ
 τῆς εὐεργεσίας ἐνεργείᾳ. Οὐδὲ γὰρ ἡ φήμη φέρουσα πανταχοῦ
 5 δῆλους αὐτοὺς ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ διὰ τῶν ἔργων ἐπί-
 δειξις. Καθάπερ γὰρ ὑπόπτεροι γενόμενοι, τῆς ἀκτίνος σφοδρό-
 τερον τὴν γῆν ἐπέδραμον ἅπασαν, σπείροντες τῆς εὐσεβείας
 τὸ φῶς. Ἐνταῦθα δέ μοι αὐτοὺς καὶ πρὸς παρῤῥησίαν ἀλείφειν
 δοκεῖ· τὸ μὲν γὰρ εἶπεῖν, «Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄ-
 10 ρους κειμένη», τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐστὶν ἐμφαίνοντος· ὥσπερ γὰρ
 ἐκείνην κρυβῆναι ἀμήχανον, οὕτω τὸ κήρυγμα ἀδύνατον σιγη-
 θῆναι καὶ λαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε διωγμοὺς καὶ κακηγορίας
 καὶ ἐπιβουλάς καὶ πολέμους, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι ταῦτα αὐτοὺς
 ἐπιστομίσει δυνήσεται, θαρρύνων αὐτοὺς φησιν, ὅτι οὐ μόνον
 15 οὐ λήσεται, ἀλλὰ καὶ καταλάμψει τὴν οἰκουμένην ἅπασαν·
 καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἔσονται λαμπροὶ καὶ ἐπίσημοι.

Τούτῳ μὲν οὖν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδείκνυται· τῷ δὲ ἐξῆς
 τὴν παρῤῥησίαν ἀπαιτεῖ τὴν παρ' αὐτῶν, οὕτω λέγων· «Οὐδὲ καί-
 ουσιν λύχνον καὶ τιθέασιν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν,
 20 καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν
 ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ
 δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐγὼ μὲν γὰρ
 ἤψα τὸ φῶς, φησί· τὸ δὲ μεῖναι καιόμενον, τῆς ὑμετέρας γενέ-
 σθω σπουδῆς· οὐ δι' ὑμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλ-
 25 λοντας τῆς αὐγῆς ἀπολαύειν ταύτης καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν χει-
 ραγωγεῖσθαι. Οὐ γὰρ δὴ δυνήσονται αἱ κακηγορίαι συσκιᾶσαι
 ὑμῶν τὴν λαμπεδόνα, ἐὰν ὑμεῖς ἦτε μετὰ ἀκριβείας βιοῦντες,
 καὶ οὕτως ὡς μέλλοντες ἅπασαν ἐπιστρέφειν τὴν οἰκουμένην.

ποῦ ἦσαν ἄγνωστοι ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν των πατρίδα. Τοὺς ὑπέσχετο ὅτι θὰ τοὺς γνωρίσῃ ἢ ξηρὰ καὶ ἢ θάλασσα καὶ ὅτι ἢ φήμη των θὰ φθάσῃ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἡ, ὀρθότερα, ὄχι ἀπλῶς ἢ φήμη, ἀλλὰ καὶ ἢ εὐεργητικὴ των ἐπίδρασις. Διότι πράγματι δὲν τοὺς ἔκαμε παντοῦ γνωστοὺς μόνον ἢ φήμη, ἀλλὰ τὰ ἴδια τὰ ἔργα των. Διότι διέτρεξαν ὅλην τὴν γῆν ὡσὰν νὰ ἦσαν πτερωτοί, ταχύτεροι ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας, καὶ ἔσπειραν τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας. Καὶ ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τοὺς προετοιμάζει διὰ τὴν ποιμαντορικὴν δραῶσιν των· Ἡ φράσις λοιπὸν· «Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, ἀποδεικνύει τὴν δύναμίν του. Διότι, ὅπως δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ κρυφθῇ ἢ πόλις αὐτή, ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποσιωπηθῇ, καὶ νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὴ ὅμως ὠμίλησε διὰ διωγμοὺς καὶ κακολογίας καὶ παγίδας καὶ πολέμους, τοὺς ἐνθαρρύνει καί, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὰ θὰ καταφέρουν νὰ τοὺς κλείσουν τὸ στόμα, τοὺς λέγει ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον, ἀλλὰ καὶ θὰ φωτίσῃ ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ γίνουν ἔνδοξοι καὶ ἐπιφαιεῖς.

Μὲ αὐτὸ λοιπὸν φανερῶνει τὴν δύναμίν του. Μὲ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ὅμως τοὺς ζητεῖ νὰ ἐπιδοθοῦν μὲ ζῆλον εἰς τὸ ἔργον των καὶ τοὺς λέγει· «Οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τειθέασιν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐγὼ δηλαδὴ ἀναψα, λέγει, τὸ φῶς· Ἔργον ἰδικόν σας εἶναι νὰ παραμείνῃ ἀναμμένον. Καὶ ὄχι μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν σας, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνους ποῦ θὰ θελήσουν νὰ ἀπολαύσουν αὐτὸ τὸ λαμπρὸν φῶς καὶ νὰ κατευθυνθοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἄν ζῆτε λοιπὸν ἐνάρετα καὶ ὅπως πρέπει εἰς ἐκείνους ποῦ προορίζονται νὰ διδάξουν ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν θὰ ἠμπορέσουν αἱ κακολογίαι νὰ μειώσουν τὴν λάμπην σας. Ἐπιδιώξτε λοιπὸν νὰ εἶναι ἢ ζωὴ σας ἀξία τῆς

Ἄξιον τοίνυν τῆς χάριτος ἐπιδείξασθε βίον, ἵν' ὥσπερ ἐκείνη πανταχοῦ κηρύττεται, οὕτω καὶ αὕτη ἐκείνη συντρέχη.

Εἶτα καὶ ἕτερον κέρδος τίθησι μετὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, ἱκανὸν αὐτοὺς ἐναγωνίους ποιῆσαι καὶ εἰς πᾶσαν 5 ἀγαγεῖν σπουδὴν. Οὐ γὰρ δὴ τὴν οἰκουμένην διορθώσετε, φησί, μόνον, ὀρθῶς βιοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν διξάζεσθαι παρασκευάσετε· ὥσπερ οὖν τὰ ἐναντία ποιοῦντες, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπολείτε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα βλασφημεῖσθαι ποιήσετε.

8. Καὶ πῶς, φησίν, ὁ Θεὸς δοξασθήσεται δι' ἡμῶν, εἶγε 10 μέλλοιεν ἡμᾶς κακηγορεῖν οἱ ἄνθρωποι; Ἄλλ' οὐ πάντες· κακεῖνοι δὲ αὐτοὶ οἱ ἐν βασκανία τοῦτο ποιοῦντες, κατὰ τὸ συνειδὸς ὑμᾶς θαυμάσονται καὶ ἀποδέξονται· ὥσπερ οὖν οἱ φανερώς κολακεύοντες τοὺς ἐν πονηρίᾳ ζῶντας καὶ νοῦν διαβάλλουσι.

Τί οὖν; πρὸς ἐπίδειξιν ἡμᾶς κελεύεις ζῆν καὶ πρὸς φιλο- 15 τιμίαν; Ἄπαγε, οὐ τοῦτό φημι. Οὐδὲ γὰρ εἶπον, Σπουδάζετε ὑμεῖς εἰς μέσον φέρειν τὰ κατορθώματα ὑμῶν· οὐδὲ εἶπον, Δείξατε αὐτά· ἀλλὰ, «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν»· τουτέστι, πολλὴ ἔστω ἡ ἀρετὴ καὶ δαψιλὲς τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς ἄφατον. Ὄταν γὰρ τοσαύτη ἦ ἡ ἀρετὴ, ἀδύνατον αὐτὴν λαθεῖν, κἂν μυριάκις 20 ὁ μετιῶν αὐτὴν συσκιάση. Ἄληπτον αὐτοῖς παράσχεσθε βίον καὶ μηδεμίαν ἐχέτωσαν ἀληθῆ κατηγορίας ἀφορμὴν· καί, κἂν μυρίοι οἱ κατηγοροῦντες ᾧσιν, οὐδεὶς ὑμῖν ἐπισκιάσαι δυνήσεται. Καὶ καλῶσεῖπε, «Τὸ φῶς». Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπίσημον ἀνθρωπον ποιεῖ, κἂν μυριάκις λανθάνειν βούληται, ὡς ἀρετῆς ἐ- 25 πίδειξις. Ὡσπερ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀκτίνα περιβεβλημένος, οὕτως αὐτῆς φαιδρότερος λάμπει, οὐκ εἰς γῆν τὰς μαρμαρυγὰς ἀφίεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὑπερβαίνων τὸν οὐρανόν. Ἐντεῦθεν καὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς μειζόνως. Εἰ γὰρ καὶ ἀλγεῖτε, φησί,

εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ εἶναι συμπαραστάτης σας παντοῦ, ὅπως θὰ τὴν κηρύσσετε παντοῦ.

Ἐπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ὑπόσχεται καὶ ἄλλην ὠφέλειαν, ἱκανὴν νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ εἰς τοὺς ἀγῶνας των καὶ νὰ τοὺς δραστηριοποιήσῃ. Ἄν εἶναι, λέγει, ἐνάρετος ὁ βίος σας, δὲν θὰ συμβάλετε μόνον εἰς τὸν φρονηματισμὸν τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς θὰ καταστρέψετε τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ θὰ κάμετε νὰ ὑβρίζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἂν κάμνετε τὸ ἀντίθετον.

8. Πῶς θὰ δοξασθῇ ὅμως, λέγει, ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἰδικὴν μας συμβολὴν, ἀφοῦ θὰ μᾶς κακολογοῦν οἱ ἄνθρωποι; Δὲν θὰ σᾶς κακολογοῦν ὅλοι. Καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη ποὺ θὰ σᾶς κακολογοῦν ἀπὸ φθόνον, θὰ σᾶς θαυμάζουν καὶ θὰ σᾶς σέβωνται κρυφὰ μέσα εἰς τὴν συνείδησίν των, ὅπως ἀκριβῶς κατηγοροῦν ἐνδόμυχα οἱ κόλακες ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἀνήθικα.

Λοιπόν; Μᾶς συμβουλεύεις νὰ ζοῦμεν πρὸς αὐτοπροβολὴν καὶ μὲ σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν δόξης; Ὁχι! Δὲν ἐννοῶ αὐτό. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπα· Προσπαθήσετε νὰ κάμετε γνωστὰ τὰ κατορθώματά σας. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπα· Δείξτε τὰ κατορθώματά σας, ἀλλά· «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν». Τοῦτο σημαίνει· Νὰ εἶναι πολλὴ ἡ ἀρετὴ σας καὶ ἄφθονη ἡ φλόγα σας καὶ ἄπειρον τὸ φῶς σας. Διότι, ὅταν εἶναι τόσον πολλὴ ἡ ἀρετὴ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὴν προσέξουν, ἀκόμη καὶ ἂν προσπαθῇ νὰ τὴν κρύψῃ ὁ ἐνάρετος. Ἡ ζωὴ σας νὰ εἶναι ἀδιάβλητη καὶ μὴ τοὺς δίδετε καμμίαν ἀφορμὴν νὰ σᾶς κακολογοῦν. Καὶ τότε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ κηλιδώσῃ τὸν βίον σας, ἔστω καὶ ἂν σᾶς κακολογοῦν χιλιάδες. Ὡραῖα τὸ εἶπε· «Τὸ φῶς». Διότι, ὅσον καὶ ἂν ἐπιθυμῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ τοῦ δίδῃ τόσην δόξαν, ὅσην ἡ ἄσκησις τῆς ἀρετῆς. Διότι εἶναι φωτεινότερος ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ἀκτῖνα, ὡσὰν νὰ ἀκτινοβολῇ ὁ ἴδιος, καὶ ἐκπέμπει τὴν λάμψιν του ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἔτσι τοὺς ἐνθαρρύνει περισσότερο. Καὶ ἂν πονῆτε, λέγει, ἐπειδὴ σᾶς

βλασφημούμενοι, ἀλλ' ἔξετε πολλοὺς τοὺς δι' ὑμᾶς θαυμάζοντας τὸν Θεόν. Ἐκατέρωθεν δὲ ὁ μισθὸς ὑμῖν συλλέγεται, καὶ δοξαζομένου τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς καὶ βλασφημουμένων ὑμῶν διὰ τὸν Θεόν. Ἴνα γὰρ μὴ ἐπιτηδεύωμεν κακῶς ἀκούειν, μαθόν-
 5 τες ὅτι μισθὸν ἔχει τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἐκεῖνο ἀπλῶς τέθεικε, ἀλλὰ μετὰ δύο διορισμῶν· οἷον, ὅταν ψευδῆ λέγηται, καὶ ὅταν διὰ τὸν Θεόν· καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐκεῖνο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἀκούειν πολὺ φέρει τὸ κέρδος, τῆς δόξης εἰς τὸν Θεὸν διαβαινούσης· καὶ χρηστὰς αὐτοῖς ὑποτείνει τὰς ἐλπίδας.
 10 Οὐ γὰρ τοσοῦτον, φησὶν, ἰσχύει ἢ κακηγορία τῶν πονηρῶν, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπισκοτεῖν εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ φῶς. Ὅταν γὰρ μωρανθῆτε, τότε ὑμᾶς καταπατήσουσι μόνον, οὐχ ὅταν τὰ ὀρθὰ πράττοντες διαβάλησθε. Τότε γὰρ καὶ πολλοὶ ἔσονται οἱ θαυμάζοντες, οὐχ ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς καὶ τὸν Πατέρα
 15 τὸν ὑμέτερον. Καὶ οὐκ εἶπε, τὸν Θεόν, ἀλλά, τὸν Πατέρα, τῆς μελλούσης αὐτοῖς δίδοσθαι εὐγενείας ἤδη προκαταβάλλων τὰ σπέρματα. Εἶτα δεικνὺς τὸ ὁμότιμον, ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε· Μὴ λυπεῖσθε ὅταν κακῶς ἀκούητε· ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν τὸ δι' ἐμὲ ταῦτα ἀκούειν· ἐνταῦθα δὲ τὸν Πατέρα τίθησι, πανταχοῦ τὸ ἴσον
 20 δηλῶν.

Εἰδότες τοίνυν τὸ ἀπὸ τῆς σπουδῆς ταύτης κέρδος καὶ τῆς ῥαθυμίας τὸν κίνδυνον (τῆς γὰρ ἡμετέρας ἀπωλείας πολλῶ χειρόν τὸ τὸν Δεσπότην τὸν ἡμέτερον βλασφημεῖσθαι δι' ἡμᾶς), ἀπρόσκοποι γινώμεθα καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλησι καὶ τῇ Ἐκ-
 25 κλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· τὸν τε βίον ἡλίου λαμπρότερον παρεχόμενοι, καὶ τις βούληται κακηγορεῖν, μὴ τῷ κακῶς ἀκούειν ἀλγοῦντες,

κακολογοῦν, νὰ εἴσθε βέβαιοι ὅτι θὰ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ λατρεύσουν τὸν Θεὸν μὲ τὴν βοήθειάν σας. Ἡ ἀμοιβὴ σας ἐπομένως προέρχεται ἀπὸ δύο πηγάς, καὶ ἐπειδὴ δοξάζεται ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἰδικὴν σας συμβολὴν καὶ ἐπειδὴ σᾶς κακολογοῦν ἐξ αἰτίας τῆς διδασκαλίας σας περὶ τοῦ Θεοῦ. Διὰ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν λοιπὸν νὰ κακολογούμεθα ὅταν μάθωμεν ὅτι θὰ ἀμειφθοῦμεν δι' αὐτό, δὲν ἀναφέρει αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ προσθέτει καὶ δύο προσδιορισμούς· Ὅταν λέγουν ψέματα καὶ ὅταν σᾶς κακολογοῦν διὰ τὸν Θεόν. Καὶ κάμνει γνωστὸν συγχρόνως ὅτι δὲν ὠφελεῖ ἢ κακολογία μόνον, ἀλλὰ ὠφελοῦν πολὺ καὶ οἱ ἔπαινοι, διότι ἡ δόξα μεταβαίνει πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ τοὺς δημιουργεῖ ὠραίας ἐλπίδας. Διότι, λέγει, δὲν ἔχουν τόσην δύναμιν οἱ κακολογίαι τῶν κακῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ τυφλώσουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ μὴ ἰδοῦν τὸ ἰδικόν σας φῶς. Τότε μόνον λοιπὸν θὰ σᾶς καταπατήσουν, ὅταν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸν ἠθικὸν δρόμον, ὄχι ὅταν ἐνεργῆτε ἠθικὰ καὶ σᾶς συκοφαντοῦν. Εἰς τὴν δευτέραν αὐτὴν περίπτωσιν μάλιστα θὰ σᾶς θαυμάζουν πολλοὶ καὶ ὄχι μόνον ἐσᾶς, ἀλλὰ, μὲ τὴν ἰδικὴν σας συμβολὴν, καὶ τὸν Πατέρα σας. Καὶ δὲν εἶπε τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, διότι ἤθελε νὰ ρίψη ἀπὸ τώρα τὸν σπόρον τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀπολαύσουν. Ἐπειτα, διὰ νὰ δείξη τὴν ὁμοτιμίαν του μὲ τὸν Πατέρα, ἐνῶ εἶπε παραπάνω· Μὴ στενοχωρῆσθε ὅταν σᾶς κακολογοῦν. Διότι σᾶς εἶναι ἀρκετὸν ὅτι σᾶς κακολογοῦν ἐξ αἰτίας μου. Ἐδῶ ἀναφέρει τὸν Πατέρα καὶ κάμνει γνωστὸν ὅτι ἡ ἰσοτιμία ἰσχύει εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις.

Ἄφοῦ ἐβεβαιώθημεν λοιπὸν διὰ τὴν ὠφέλειαν, ποὺ θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὸν ζῆλον μας, καὶ τὸν κίνδυνον ποὺ θὰ διατρέχωμεν διὰ τὴν τυχὸν ἀδιαφορίαν μας (διότι εἶναι πολὺ χειρότερον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν μας νὰ βλασφημηθῆται ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας μας), ἄς μὴ δίδωμεν καμμίαν ἀφορμὴν νὰ μᾶς κατηγοροῦν οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε οἱ εἰδωλολάτραι οὔτε ὅσοι πιστεύουν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἄς εἶναι ὁ βίος μας λαμπρότερος ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἄς μὴ ὑποφέρῃ ἡ ψυχὴ μας ἂν κάποιος μᾶς κα-

ἀλλὰ τῷ δικαίως ἀκούειν κακῶς. Ἐάν μὲν γὰρ ἐν πονηρίᾳ ζῶμεν, κἂν μηδεὶς ὁ κακηγορῶν ᾖ, πάντων ἐσμέν ἀθλιώτεροι· ἂν δὲ ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα, κἂν ἡ οἰκουμένη λέγη κακῶς, τότε πάντων ἐσόμεθα ζηλωτότεροι καὶ πάντα ἐπισπασόμεθα τοῖς σώζεσθαι
 5 προαιρουμένους· οὐδὲ γὰρ τῇ κακηγορίᾳ τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τοῦ βίου προσέξουσι. Καὶ γὰρ σάλπιγγος ἀπάσης λαμπρότερα ἢ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ φανότερος βίος καθαρὸς, κἂν μυρίοι οἱ διαβάλλοντες ὦσιν. Ἐάν γὰρ τὰ προειρημένα ἅπαντα ἔχωμεν, καὶ πρᾶοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐλεή-
 10 μονες ὦμεν καὶ καθαροὶ καὶ εἰρηνοποιοὶ καὶ κακῶς ἀκούοντες μὴ ἀνθυβρίζωμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρωμεν, τῶν σημείων οὐκ ἔλαττον ἐπισπασόμεθα τοὺς θεωροῦντας ἡμᾶς καὶ ἡδέως ἅπαντες πρὸς ἡμᾶς ἔξουσι κἂν θηρίον κἂν δαίμων τις ἢ κἂν ὄτιοῦν. Εἰ δὲ εἰέν τινες καὶ οἱ κακηγοροῦντες, μηδὲ ἐντεῦθεν θορυβηθῆς, μηδ' ὅτι
 15 σε δημοσίᾳ ὑβρίζουσιν ἴδης, ἀλλ' ἐξέτασον αὐτῶν τὸ συνειδὸς καὶ ὄψει κροτοῦντάς σε καὶ θαυμάζοντας καὶ μυρίους ἀριθμοῦντας ἐπαίνους. Ὅρα γοῦν πῶς ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐπαινεῖ τοὺς παῖδας τοὺς ἐν τῇ καμίνῳ· καίτοιγε ἐχθρὸς ἦν καὶ πολέμιος.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶδε γενναίως ἐστῶτας, ἀνακηρύττει καὶ
 20 στεφανοῖ, δι' ἕτερον μὲν οὐδέν, ὅτι δὲ αὐτοῦ παρήκουσαν καὶ τοῦ νόμου ἤκουσαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ διάβολος, ὅταν ἴδῃ ἑαυτὸν μηδὲν ἀνύοντα, ἀφίσταται λοιπόν, δεδοικῶς μὴ πλειόνων ἡμῖν στεφάνων αἴτιος γένηται· ἐκείνου δὲ ἀποστάντος, κἂν μιὰς ἢ τις καὶ διεφθαρμένος, γνώσεται τὴν ἀρετὴν, τῆς ἀ-
 25 χλῦος ἐκείνης ἀναιρεθείσης. Ἐάν δὲ καὶ ἄνθρωποι παραλογίσωνται, παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔξεις τὸν ἔπαινον καὶ τὸ θαῦμα μεῖζον.

κολογῆ ἐπειδὴ τοῦ ἀρέσει, ἀλλὰ ἂν μᾶς κακολογῆ σωστά. Διότι εἴμεθα πολὺ ἀξιολύπητοι ἂν ὁ βίος μας εἶναι ἀμαρτωλός, ἔστω καὶ ἂν δὲν μᾶς κακολογῆ κανεῖς. Ἄν ὅμως εἴμεθα ἐνάρετοι, θὰ εἴμεθα πολὺ ἀξιοζήλευτοι καί, ἔστω καὶ ἂν μᾶς κακολογῆ ὅλη ἡ οἰκουμένη, θὰ μᾶς μιμηθοῦν ὅλοι, ὅσοι ἐπιθυμοῦν τὴν σωτηρίαν των. Διότι δὲν θὰ δώση κανεῖς σημασίαν εἰς τὰς κακολογίας τῶν κακῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐνάρετην ζωὴν μας. Διότι τὰ ἔργα φωνάζουν καθαρῶτερα ἀπὸ τὴν σάλπιγγα καὶ ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ τὸ φῶς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι χιλιάδες ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς συκοφαντοῦν. Ἄν ἔχωμεν ἐπομένως ὅλας τὰς παραπάνω ἀρετάς, ἂν εἴμεθα δηλαδὴ πρᾶοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐλεήμονες καὶ ἀναμάρτητοι καὶ εἰρηνοποιοὶ καὶ ἂν δὲν ἀνταποδίδωμεν τὰς κακολογίας ὅταν κακολογούμεθα, ἀλλὰ χαίρωμεν, θὰ ἐπηρεάσωμεν περισσότερο ἀπὸ τὰ θαύματα ἐκείνους ποὺ μᾶς παρακολουθοῦν καὶ θὰ ἔχουν ὅλοι καλὰς διαθέσεις ἀπέναντί μας, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς θηρία ἢ διάβολοι ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἄν θὰ ὑπάρχουν ὅμως μερικοὶ ποὺ θὰ σὲ κακολογοῦν, νὰ μὴ στενοχωρηθῆς καθόλου καὶ μὴ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου ὅτι σὲ κατηγοροῦν δημοσίως, ἀλλὰ ἐρεῦνησε τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των καὶ θὰ διαπιστώσης ὅτι σὲ ἐπιδοκιμάζουν καὶ αἰσθάνονται θαυμασμὸν καὶ σὲ ἐπαινοῦν ὑπέρμετρα. Σκέψου π.χ. πόσον ἐπαινεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ τοὺς παῖδας ποὺ ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὴν κάμινον, ἂν καὶ ἦτο ἐχθρὸς καὶ διώκτης των¹.

Ἐπειδὴ ὅμως εἶδεν ὅτι ἐκράτησαν γενναίαν στάσιν, τοὺς θεωρεῖ νικητὰς καὶ τοὺς στεφανώνει ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διότι δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς αὐτὸν καὶ ἀπειθάρχησαν εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ διάβολος, μόλις ἰδῆ ὅτι δὲν κατορθώνει τίποτε, ἀπομακρύνεται ἀμέσως, διότι φοβᾶται μήπως γίνῃ αἷτιος νὰ κερδίσωμεν περισσότερα στεφάνια. Καὶ μόλις ἀπομακρυνθῆ ἑκεῖνος, χάνεται ἐκείνη ἡ πυκνὴ ὁμίχλη καὶ βλέπει ὁ καθένας τὴν ἀρετὴν, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀμαρτωλὸς καὶ ἀνήθικος. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀπατηθοῦν οἱ ἄνθρωποι, θὰ σὲ ἐπαινέσῃ ὁ Θεὸς καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχει μεγάλην ἀξίαν.

9. Μὴ τοίνυν ἄλγει, μηδὲ κατάπιπτε· ἐπεὶ καὶ οἱ ἀπόστο-
 λοι τοῖς μὲν ὀσμὴ θανάτου ἦσαν, τοῖς δὲ ὀσμὴ ζωῆς. * Ἄν γὰρ σὺ
 μηδεμίαν παράσχῃς λαβὴν, πάντων ἀπήλλαξαι τῶν ἐγκλημάτων·
 μᾶλλον δὲ καὶ μακαριώτερος γέγονας. Λάμπε τοίνυν κατὰ τὸν
 5 βίον καὶ τῶν κακηγορούντων μηδένα ποιοῦ λόγον. Οὐ γὰρ ἔστιν,
 οὐκ ἔστιν ἀρετῆς ἐπιμελόμενον μὴ πολλοὺς ἔχειν ἐχθρούς.* Ἄλλ’
 οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἐνάρετον· διὰ γὰρ τῶν τοιούτων λαμπρό-
 τερος ἔσται μειζόνως. Ταῦτ’ οὖν ἐννοοῦντες, ἐν μόνον σκοπῶμεν,
 μετὰ ἀκριβείας τὸν ἑαυτῶν οἰκονομεῖν βίον· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς
 10 τὴν ἐκεῖ χειραγωγήσομεν ζωὴν τοὺς ἐν σκότῳ καθημένους.
 Τοιαύτη γὰρ τοῦ φωτὸς τούτου ἡ δύναμις, ὡς μὴ ἐνταῦθα μόνον
 λάμπειν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐφοδηγεῖν τοὺς ἐπομένους. * Ὅταν γὰρ
 ἴδωσι πάντων τῶν παρόντων καταφρονοῦντας καὶ πρὸς τὸ μέλ-
 λον παρασκευαζομένους, πρὸ λόγου παντὸς τοῖς ἔργοις ἡμῶν
 15 πεισθήσονται. Τίς γὰρ οὕτως ἀνόητος, ὡς ὄρων τὸν χθὲς καὶ
 πρῶην τρυφῶντα καὶ πλουτοῦντα, πάντα ἀποδυόμενον καὶ πτε-
 ρούμενον καὶ πρὸς λιμὸν καὶ πενίαν καὶ πρὸς σκληραγωγίαν
 ἅπασαν καὶ πρὸς κινδύνους καὶ πρὸς αἷμα καὶ πρὸς σφαγὴν
 καὶ πρὸς πάντα τὰ δοκοῦντα εἶναι δεινὰ παρατεταγμένον, μὴ
 20 σαφῆ λαβεῖν τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν ἀπόδειξιν; * Ἄν δὲ τοῖς πα-
 ροῦσιν ἑαυτοὺς ἐμπλέκωμεν καὶ ἐνδοτέρω ὠθῶμεν, πῶς δυνη-
 σονται πεισθῆναι, ὅτι πρὸς ἀποδημίαν ἐπειγόμεθα ἑτέραν;
 Τίς δὲ ἡμῖν ἔσται ἀπολογία λοιπόν, ὅταν ὅσον ἴσχυσεν ἡ ἀνθρω-
 πίνῃ δόξα παρὰ τοῖς Ἑλλήνων φιλοσόφοις, μὴ ἰσχύῃ παρ’ ἡμῖν
 25 ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος; Καὶ γὰρ ἐκείνων τινὲς καὶ χρήματα ἐπέδύσαν-

1. Ἐννοεῖ ὅτι τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν γενικώτερον, ἄλλοι (οἱ κακολογοῦντες) τὴν ἕθεωροῦσαν καταστρεπτικὴν καὶ ὀλεθρίαν, ἄλλοι (οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτήν) ὡς παρέχουσαν ζωὴν αἰώνιον Β' Κορ. 2,16

9. Μὴ στενοχωρῆσαι λοιπὸν καὶ μὴ χάνης τὸ θάρρος σου. Διότι καὶ οἱ Ἀπόστολοι δι' ἄλλους ἦσαν μυρωδιὰ θανάτου, δι' ἄλλους ἄρωμα ζωῆς¹. Ἄν λοιπὸν δὲν δώσης ἐσὺ καμμίαν ἀφορμὴν, ἔσβησαν ὅλαι αἱ ἁμαρτίαι σου ἢ μᾶλλον ἔγινες μακάριος. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ὁλοκάθαρος ὁ βίος σου. Καὶ τότε μὴ λογαριάζης κανένα ἀπὸ τοὺς κακολογοῦντας. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἔχη πολλοὺς ἐχθροὺς ὅποιος ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀρετὴν. Αὐτὸ ὅμως δὲν ζημιώνει καθόλου τὸν ἐνάρετον. Διότι μὲ αὐτὰ τὰ δύο θὰ γίνῃ πολὺ λαμπρότερος. Ἄς ἔχωμεν λοιπὸν αὐτὰ ὑπ' ὄψιν μας καὶ ἄς μᾶς ἀπασχολῆ ἓνα μόνον, νὰ ρυθμίζωμεν τὸν βίον μας μὲ γνώμονα τὴν ἠθικὴν. Διότι ἔτσι θὰ ὀδηγήσωμεν εἰς ἠθικὴν ζωὴν καὶ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας. Διότι ἡ ἠθικὴ μας συμπεριφορὰ ἔχει τόσην δύναμιν, ὥστε νὰ μὴ περιορίζεται ἐδῶ ἢ λάμψις της, ἀλλὰ νὰ ὀδηγῆ ἐπὶ πλεόν εἰς τὴν λύτρωσιν ἐκείνους ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν. Διότι, ὅταν μᾶς ἴδουν ὅτι περιφρονοῦμεν ὅλα τὰ ἐγκόσμια καὶ προετοιμαζόμεθα διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, θὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ τὰ ἔργα μας περισσότερο παρὰ ἀπὸ τὰ λόγια μας. Διότι ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ βλέπῃ ἐκείνον ποὺ ἐκαλοπερνοῦσε καὶ ἦτο πλούσιος μέχρι χθὲς καὶ προχθὲς, νὰ περιφρονῆ ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ἀποκτᾷ πτερὰ καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀγωνισθῆ πρὸς κάθε ταλαιπωρίαν καὶ πεῖναν καὶ ἀνέχειαν καὶ κινδύνους καὶ αἷμα καὶ σφαγὴν καὶ πρὸς ὅλα ὅσα θεωροῦνται φοβερὰ καὶ νὰ μὴ βεβαιωθῆ ἐξ αἰτίας αὐτῶν διὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ; Ἄν ἀσχολούμεθα ὅμως ὑπέρμετρα μὲ τὰ παρόντα καὶ βυθίζωμεθα βαθύτερον μέσα εἰς αὐτὰ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσουν ὅτι φροντίζομεν διὰ τὴν ἄλλην ζωὴν; Τί θὰ ἀπολογηθοῦμεν λοιπὸν, ὅταν δὲν μᾶς ἐπηρεάζῃ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ὅσον ἐπηρέασε τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους ἢ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ; Διότι μερικοὶ² ἀπὸ

2. Ἐδῶ ἐννοεῖ ἀσφαλῶς τὸν Σωκράτη (469 - 399 π.Χ.) καὶ μερικοὺς ἄλλους, ὅπως π.χ. τὸν παλαιότερον Πυθαγόραν (570 - 496), τὸν Κυνικὸν Ἀντισθένη (445 - 365) κλπ.

το καὶ θανάτου κατεφρόνησαν, ἵνα ἀνθρώποις ἐπιδείξωνται· διὸ
καὶ κεναὶ γέγονασιν αὐτῶν αἱ ἐλπίδες. Τί οὖν ἡμᾶς ἐξαιρήσε-
ται λόγος, ὅταν τοσοῦτων προκειμένων καὶ τοσαύτης φιλοσο-
φίας ἡμῖν ἀνοιχθείσης, μηδὲ τὰ αὐτὰ δυνηθῶμεν ἐκείνοις, ἀλλὰ
5 καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέρους προσαπόλλυμεν; Οὐδὲ γὰρ οὕτω βλά-
πτει Ἑλληὺν παράνομα πράσσων, ὡς Χριστιανὸς ταῦτα ποιῶν·
καὶ μάλα εἰκότως. Ἐκείνων μὲν γὰρ διεφθαρμένη ἡ δόξα· ἡ
ἡμετέρα διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ παρὰ τοῖς ἀσεβέσι σεμνὴ
καὶ περιφανής. Διὸ ὅταν μάλιστα ἡμῖν ὀνειδίσαι βούλωνται καὶ
10 τὴν κατηγορίαν αὐξῆσαι, τοῦτο ἐπιλέγουσιν, οἷον, Ὁ Χριστιαν-
νός· οὐκ ἂν εἰπόντες, εἰ μὴ μεγάλην περὶ τοῦ δόγματος ἔσχον
ὑπόνοιαν.

Οὐκ ἤκουσας πόσα ὁ Χριστὸς ἐπέταξε καὶ ἠλίκα; Πότε
οὖν δυνήση μίαν ἐκείνων ἀνύσαι τῶν ἐντολῶν; Ὅταν πάντα ἀ-
15 φεῖς περιέρχη τόκους συλλέγων, δανείσματα ῥάπτων, πραγμα-
τείας συντιθείς, ἀγέλας ἀνδραπόδων ὠνούμενος, ἀργυρᾶ σκεύη
κατασκευάζων, ἀγροὺς καὶ οἰκίας καὶ ἔπιπλα ἀγοράζων μυρία;
Καὶ εἴθε τοῦτο μόνον. Ὅταν δὲ ταῖς ἀκαίροις ταύταις σπουδαῖς
καὶ ἀδικίαν προστιθῆς, γῆν ἀποτεμνόμενος, οἰκίας ἀποσπῶν,
20 πενίαν ἐπιτρίβων, λιμὸν αὖξων, πότε δυνήση τῶν προθύρων
ἐπιβῆναι τούτων;

Ἄλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πένητας ἐλεεῖς. Οἶδα καὶ γώ· ἀλλὰ καὶ
ἐκεῖ πολλὴ πάλιν ἡ λύμη. Ἡ γὰρ μετὰ τύφου, ἢ μετὰ κενοδο-
ξίας τοῦτο ποιεῖς, ἵνα μηδὲ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς κερδάνῃς· οὐ τί
25 γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν καὶ ἐν τῷ λιμένι ναυαγῆς;

αυτοὺς καὶ διὰ τὰ χρήματα ἀδιαφόρησαν καὶ τὸν θάνατον κατεφρόνησαν, διὰ νὰ ἐντυπωσιάσουν τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο αἱ ἐλπίδες των δὲν ἐκαρποφόρησαν. Ποία δικαιολογία λοιπὸν θὰ μᾶς σώσῃ, ἂν δὲν κατορθώσωμεν οὔτε ὅσα ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καταστρέφομεν ἐπὶ πλέον, ἂν καὶ μᾶς περιμένουν τόσον μεγάλα ἀμοιβαὶ καὶ ἔχομεν ἐνώπιόν μας τὴν θαυμασίαν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς ἄλλους; Καὶ δὲν βλάπτει τόσον ὁ εἰδωλολάτρης ὅταν ἁμαρτάνῃ, ὅσον βλάπτει ὁ Χριστιανός. Καὶ εἶναι τοῦτο πολὺ λογικόν. Διότι ἡ ἰδική των δόξα στερεῖται ἠθικοῦ μεγαλείου, ἐνῶ τὴν ἰδικὴν μας τὴν σέβονται μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀναγνωρίζουν ἀκόμη καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο, ὅταν θέλουν νὰ μᾶς δείξουν μεγάλην περιφρόνησιν καὶ νὰ μᾶς προσβάλουν περισσότερο, προσθέτουν καὶ τὸν χαρακτηρισμόν· Ὁ Χριστιανός. Δὲν θὰ τὸν ἔλεγαν, ἂν δὲν ἔδιδαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν πίστιν μας.

Ἦκουσες πόσας καὶ πόσον σπουδαίας ἐντολὰς ἔδωκεν ὁ Χριστός. Πότε λοιπὸν θὰ κατορθώσῃς νὰ ἐκτελέσῃς μίαν ἀπὸ αὐτὰς; Ὅταν ἀδιαφορῆς διὰ τὰ πάντα καὶ τρέχῃς διὰ νὰ εἰσπράττῃς τόκους, νὰ χορηγήσῃς δάνεια, νὰ κάμῃς διαπραγματεύσεις, νὰ ἀγοράσῃς κοπάδια δούλων, νὰ ἐφοδιασθῇς μὲ ἀσημικά, νὰ προμηθευθῇς χωράφια καὶ σπίτια καὶ χιλιάδες ἔπιπλα; Καὶ μακάρι νὰ ἔφθανεν ἕως ἐδῶ τὸ κακόν. Πότε θὰ εὔρῃς ὁμως τὸν καιρὸν νὰ ἐκτελέσῃς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐντολὰς, ὅταν μάλιστα συνοδεύῃ καὶ ἡ ἀδικία τὰς ἁμαρτωλὰς αὐτὰς ἐνεργείας σου, ἀφοῦ σφετερίζεσαι ξένα χωράφια, παίρνεις διὰ τῆς βίας σπίτια, τάλαιπωρεῖς τοὺς πτωχοὺς καὶ αὐξάνεις τὴν πείναν των.

Ἄλλὰ κάποτε - κάποτε δίδεις καὶ ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχοὺς. Μοῦ εἶναι γνωστόν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐνέργειά σου αὐτῇ σου προξενεῖ μεγάλην βλάβην. Διότι τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἐγωισμὸς ἢ ἡ ματαιοδοξία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ὠφελῆσαι οὔτε ἀπὸ τὰς καλὰς πράξεις σου. Καὶ δὲν ὑπάρχει λυπηρότερον, ἀπὸ τὸ νὰ ναυαγῆς ἀκόμη καὶ μέγα εἰς τὸ λιμάνι.

"ὼν μὴ τοῦτο γένηται, ποιήσας τι καλόν, μὴ ζήτει παρ' ἐμοῦ τὴν χάριν, ἵνα τὸν Θεὸν ἔχῃς ὀφειλέτην. «Δανείζετε γάρ», φησί, «παρ' ὧν μὴ προσδοκᾶτε λήψεσθαι». "Ἐχεις χρεώστην· τί ἐκείνον ἀφείς, ἐμὲ ἀπαιτεῖς, ἄνθρωπον πένητα καὶ ταλαίπω-
 5 ρον; Μὴ γὰρ ἀγανακτεῖ ὁ χρεώστης ἀπαιτούμενος; μὴ γὰρ πένης ἐστί; μὴ οὐ βούλεται καταθεῖναι; Οὐχ ὄρας αὐτοῦ τοὺς ἀφάτους θησαυρούς; οὐχ ὄρας τὴν ἀνεκδιήγητον φιλοτιμίαν; Αὐτὸν τοίνυν κάτασχε καὶ ἀπαίτησον· οὕτω γὰρ ἀπαιτούμενος χαίρει. "Ὅτι ἂν ἕτερον ἀπαιτούμενον ἴδῃ ἀνθ' ὧν αὐτὸς ὀφεί-
 10 λει, ὡς ὑβρισθεὶς οὕτω διακείσεται· καὶ οὐκέτι σοι ἀποδίδωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλεῖ δικαίως. Ποίαν γάρ μοι ἀγνωμοσύνην κατέγγως; φησί· ποίαν μοι πενίαν σύνοιδας, ὅτι παραδραμῶν ἐμὲ ἐφ' ἐτέρους ἔρχῃ; "Ἄλλω ἐδάνεισας καὶ ἄλλον ἀπαιτεῖς; Εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος ὑπεδέξατο, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐκέλευσε καταβαλεῖν·
 15 καὶ αὐτὸς καὶ πρωτότυπος ὀφειλέτης καὶ ἐγγυητῆς εἶναι βούλεται, μυρίας σοι παρέχων ἀφορμὰς τοῦ πάντοθεν αὐτὸν ἀπαιτεῖν. Μὴ δὴ οὖν τοσαύτην εὐκολίαν καὶ εὐπορίαν ἀφείς, παρ' ἐμοῦ ζήτει λαβεῖν τοῦ μηδὲν ἔχοντος. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐμοὶ ἐπιδείκνυσαι ἐλεῶν πένητα; Μὴ γὰρ ἐγὼ σοι εἶπον, Δός; μὴ
 20 γὰρ παρ' ἐμοῦ ἤκουσας, ἵνα καὶ παρ' ἐμοῦ ἀπαιτήσῃς; Αὐτὸς εἶπεν· «Ὁ ἐλεῶν πένητα, δανείζει Θεῶ». Θεῶ ἐδάνεισας· αὐτῶ περίθες. "Ἄλλ' οὐκ ἀποδίδωσι τὸ πᾶν νῦν. Καὶ τοῦτο ὑπὲρ σοῦ ποιεῖ. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὀφειλέτης· οὐχ ὡς πολλοὶ τὸ δανεισθὲν σπουδάζουσιν ἀποδοῦναι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ τὸ δοθὲν
 25 ἐν ἀσφαλείᾳ καταθεῖναι, πάντα πραγματεύεται καὶ ποιεῖ. Διὰ τοι τοῦτο τὰ μὲν ἐνταῦθα καταβάλλει, τὰ δὲ ἐκεῖ ταμιεύεται.

10. Ταῦτ' οὖν εἰδότες πολὺν ποιῶμεν τὸν ἔλεον καὶ πολλήν

1. Λουκᾶ 6,35

2. Παρμ. 19,17

Διὰ νὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν αὐτό, μὴ ζητῆς νὰ σοῦ ἀνταποδῶσω τὸ καλὸν ποῦ μοῦ ἔκαμες, διὰ νὰ σοῦ τὸ ἀνταποδῶσῃ ὁ Θεός. Διότι λέγει· «Δανείζετε παρ' ὧν μὴ προσδοκᾶτε λήψεσθαι»¹ Ὑπάρχει ἐκεῖνος ποῦ θὰ σὲ πληρώσῃ. Διατί λοιπὸν τὸν λησμονεῖς καὶ ἀπαιτεῖς νὰ σὲ πληρώσω ἐγὼ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος; Μήπως ἀγανακτεῖ ὁ ὀφειλέτης σου ὅταν τοῦ ζητῆς; Μήπως δὲν ἔχει; Μήπως ἀρνεῖται νὰ σὲ πληρώσῃ; Δὲν βλέπεις τοὺς ἀπείρους θησαυροὺς του; Δὲν βλέπεις τὴν ἀπειρον γενναιοδωρίαν του; Κέρδισε λοιπὸν τὴν ἀγάπην του καὶ ζήτησέ του. Διότι εἶναι χαρὰ του νὰ τοῦ ζητῆς μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἄν ἰδῆ ὅμως ὅτι ζητεῖς ἀπὸ ἄλλον αὐτὰ ποῦ σοῦ ὀφείλει ἐκεῖνος, σὲ θεωρεῖ ὑβριστὴν του. Καὶ ὄχι μόνον δὲν σὲ πληρώνει, ἀλλὰ δικαίως διατυπώνει καὶ κατηγορίαν ἐναντίον σου. Διατί, λέγει, μὲ ἐθεώρησες ἀγνώμονα; Πῶς ἐσχημάτισες τὴν γνώμην ὅτι εἶμαι πτωχὸς καὶ μὲ περιφρονεῖς καὶ τρέχεις νὰ ζητῆς ἀπὸ ἄλλους; Εἰς ἄλλον ἐδάνεισες καὶ ἀπὸ ἄλλον ζητεῖς νὰ πληρωθῆς; Ἄνθρωπος βεβαίως εἰσέπραξε, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ἐντολήν νὰ τοῦ τὰ δώσῃς. Καὶ αὐτὸς θέλει νὰ εἶναι μοναδικὸς χρεώστης καὶ ἐγγυητὴς καὶ διὰ τοῦτο σοῦ παρέχει ἀπείρους εὐκαιρίας νὰ τοῦ ζητῆς. Μὴ ἀφήνης λοιπὸν τόσον προθυμίαν καὶ τόσον πλοῦτον καὶ ζητῆς νὰ σὲ πληρώσω ἐγὼ ποῦ δὲν ἔχω τίποτε. Διατί ἐπιδεικνύεσαι εἰς ἐμένα ὅταν ἐλεῆς τοὺς πτωχοὺς; Μήπως σοῦ εἶπα ἐγὼ νὰ δώσῃς; Μήπως σοῦ ἔδωσα ἐγὼ τὴν ἐντολήν, ὥστε νὰ ζητῆς νὰ σὲ πληρώσω ἐγὼ; Ὁ Κύριος εἶπεν· «Ὁ ἐλεῶν πένητα, δανείζει Θεῷ»². Εἰς τὸν Θεὸν ἔδωσες δανεικά; εἰς αὐτὸν νὰ ἀπευθυνθῆς. Ἄλλὰ δὲν θὰ σοῦ ἐπιστρέψῃ τὰ πάντα τώρα. Καὶ αὐτὸ τὸ κάμνει πρὸς τὸ συμφέρον σου. Διότι εἶναι τέτοιος ὀφειλέτης. Ρυθμίζει καὶ ἐκτελεῖ τὰ πάντα ὄχι ὅπως οἱ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι φροντίζουν μόνον νὰ ἐπιστρέψουν τὰ χρέη των, ἐνῶ ἐκεῖνος φροντίζει καὶ νὰ εἶναι ἐξησφαλισμένα τὰ ἐπιστρεφόμενα. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἄλλα ἐπιστρέφει κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐνῶ ἄλλα τὰ ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

10. Ἄφοῦ λοιπὸν γνωρίζομεν αὐτὰ ὅς ἐλεοῦμεν πλουσιοπά-

τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδειξώμεθα καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ πραγ-
 μάτων. Κἂν ἴδωμέν τινα κακῶς πάσχοντα καὶ τυπτόμενον ἐν
 ἀγορᾷ, κἂν ἀργύριον δυνατὸν καταβαλεῖν, ποιῶμεν· κἂν λόγοις
 δυνατὸν διαλυῖν, μὴ ὀκνῶμεν. Ἔστι γὰρ καὶ λόγου μισθός, μᾶλ-
 5 λον δὲ καὶ στεναγμῶν· καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Ἰὼβ ἔλεγεν· «Ἐγὼ
 δὲ ἔκλαυσα ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ, ἐστέναξα δὲ ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγ-
 καις». Εἰ δὲ δακρῦων καὶ στεναγμῶν ἔστι μισθός, ὅταν καὶ λό-
 γοι καὶ σπουδὴ, καὶ πολλὰ ἕτερα προσῆ, ἐννόησον ἡλίκη ἢ ἀντί-
 δοσις γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐχθροὶ ἤμεν τῷ Θεῷ· καὶ ὁ Μο-
 10 νογενῆς ἡμᾶς κατήλλαξε, μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν καὶ πληγὰς
 ὑπὲρ ἡμῶν δεξάμενος καὶ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας. Σπου-
 δάσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐμπίπτοντας μυρίων ἀπαλλάτ-
 τειν κακῶν, ἀλλὰ μὴ, ὡς νῦν ποιούμεν, ἐπειδὰν ἴδωμέν τινας
 συγκρονομένους καὶ συρῥήγνυμένους ἀλλήλοις, ἐστήκαμεν εὐ-
 15 φραϊνόμενοι τοῖς ἐτέρων ἀσχημοσύναις καὶ θέατρον περιστῶν-
 τες διαβολικόν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ὠμότερον; Ὁρᾶς κακῶς ἀκούον-
 τας, διαρῥήγνυμένους, κατατέμνοντας τὴν ἐσθήτα, συγκοπτο-
 μένους τὸ πρόσωπον, καὶ ὑπομένεις ἡσυχῇ παρεστάναι; Μὴ
 γὰρ ἄρκτος ἐστὶν ὁ μαχόμενος; μὴ γὰρ θηρίον; μὴ γὰρ ὄφεις;
 20 Ἄνθρωπός ἐστιν ὁ πανταχοῦ σοι κοινωνῶν, ἀδελφός ἐστι,
 μέλος ἐστί. Μὴ θεώρει, ἀλλὰ διάλυε· μὴ τέρπου, ἀλλὰ διόρθου·
 μὴ ἐτέρους παρακίνει ἐπὶ τὴν ἀσχημοσύνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνει-
 λεγμένους ἀποσόβει καὶ διάλυε. Ἀναισχύντων γὰρ καὶ οἰκο-
 τρίβων τὸ χαίρειν ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς καὶ καθαρμά-
 25 των καὶ ὄνων ἀλόγων. Ὁρᾶς ἄνθρωπον ἀσχημονοῦντα καὶ οὐχ

ροχα καὶ ὥς ἀποδείξωμεν καὶ μὲ χρήματα μὲ πράγματα μεγά-
λην τὴν φιλανθρωπίαν μας. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν νὰ βασιλεύουν καὶ
νὰ δέρνουν κάποιον εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔχωμεν τὴν δυνατό-
τητα νὰ πληρώσωμεν, ὥς τὸ κάμωμεν. Καὶ ἂν εἶναι δυνατὸν
νὰ φέρωμεν τὴν συμφιλίωσιν μὲ τὰ λόγια, ὥς μὴ διστάσωμεν.
Διότι ὑπάρχει ἀμοιβὴ καὶ διὰ τὰ λόγια μας καὶ περισσότερον
διὰ τοὺς ἀναστεναγμούς μας. Αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν ζητεῖ ὁ μακά-
ριος Ἰώβ· «Ἐγὼ δὲ ἔκλαυσα ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ, ἐστέναξα δὲ
ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις»¹. Καὶ ἀφοῦ ὑπάρχει ἀμοιβὴ διὰ τὰ δά-
κρυα καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς μας, σκέψου πόσον αὐξάνεται
ἡ ἀμοιβή, ὅταν προστεθοῦν καὶ τὰ λόγια καὶ αἱ φροντίδες καὶ
ἄλλα πολλά. Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ἔμεῖς δὲν εἶχαμεν ἀγαθὰς
σχέσεις μὲ τὸν Θεόν. Καὶ ὅτι μᾶς ἐσυμφιλίωσεν ὁ Μονογενὴς
Υἱός, ἀφοῦ ἐμεσολάβησεν αὐτοπροσώπως καὶ ἐδέχθη νὰ τοῦ
προκαλέσουν πληγὰς διὰ τὴν σωτηρίαν μας καὶ ἠνέχθη νὰ
σταυρωθῇ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Ἄς φροντίσωμεν λοιπὸν καὶ
ἔμεῖς νὰ ἀπαλλάσσωμεν ἀπὸ τὰ κακὰ ὅσους συναντοῦμεν καὶ
ὥς μὴ κάμνωμεν ὅ,τι κάμνομεν τώρα πού, ὅταν ἰδοῦμεν κά-
ποιους νὰ μαλώνουν μεταξύ των καὶ νὰ συμπλέκωνται, στεκό-
μεθα καὶ διασκεδάζομεν μὲ τὴν κακὴν συμπεριφορὰν των καὶ
σηματίζομεν γύρω των διαβολικὸν θέατρον. Ὑπάρχει τίπο-
τε περισσότερον ἀπάνθρωπον ἀπὸ αὐτό; Βλέπεις ἀνθρώπους
ποῦ ὑβρίζονται, μαλώνουν, σχίζουν τὰ ροῦχα των, κτυπῶνται
εἰς τὰ πρόσωπα, καὶ ἔχεις τὴν δύναμιν νὰ στέκεσαι ἤσυχος ἐκεῖ
κοντά; Μήπως εἶναι ἀρκοῦδες αὐτοὶ ποῦ μαλώνουν; Μήπως
εἶναι θηρία; Μήπως εἶναι φίδια; Ἄνθρωποι εἶναι καὶ αὐτοί,
ἀδελφοί σου εἶναι, μέλη τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Μὴ τοὺς
βλέπης, ἀλλὰ συμφιλίωσέ τους. Μὴ διασκεδάζης, ἀλλὰ συνέ-
τισέ τους. Μὴ παρακινήσῃς τοὺς ἄλλους εἰς κακὴν συμπεριφο-
ρὰν, ἀλλὰ ἀπομάκρυνε καὶ διάλυσε τοὺς συγκεντρωμένους.
Διότι τὴν ἰδιότητα νὰ χαίρουν διὰ τὰ λυπηρὰ αὐτὰ γεγονό-
τα τὴν ἔχουν οἱ ἀδιάντροποι καὶ οἱ δοῦλοι καὶ τὰ καθάρματα
καὶ οἱ ἠλίθιοι. Κάθεσαι καὶ βλέπεις ἄνθρωπον ποῦ ἀσχημονεῖ
καὶ δὲν νομίζεις ὅτι ἀσχημονεῖς ὁ ἴδιος; Καὶ δὲν ἐπεμβαίνεις

ἡγῆ αὐτὸς ἀσχημονεῖν; οὐδὲ εἰσέρχη μέσος καὶ διασκεδάξεις
 τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγγα καὶ τὰ ἀνθρώπινα διαλύεις κακά;
 Ἴνα καὶ αὐτὸς πληγὰς λάβω, φησί· καὶ σὺ τοῦτο κελεύεις; Μά-
 λιστα μὲν οὐδὲ τοῦτο πείσῃ· ἂν δὲ καὶ τοῦτο πάθῃς, μαρτύριον
 5 σοι τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· διὰ γὰρ τὸν Θεὸν ἔπαθες. Εἰ δὲ πληγὰς
 ὀκνεῖς λαβεῖν, ἐννόησον ὅτι ὁ Δεσπότης σου σταυρὸν οὐκ ᾤκη-
 σεν ὑπομεῖναι διὰ σέ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μεθύουσι καὶ ἐσκότων-
 ται, τοῦ θυμοῦ τυραννοῦντος καὶ σαρτηγοῦντος αὐτοῖς, δέον-
 ται δέ τινος ὑγιαίνοντος τοῦ βοηθήσοντος αὐτοῖς, ὃ τε ἀδικῶν,
 10 ὃ τε ἀδικούμενος· ὁ μὲν, ἵνα ἀπαλλαγῇ πάσχων κακῶς, ὁ δέ,
 ἵνα παύσῃται ποιῶν κακῶς. Πάρελθε τοίνυν καὶ χεῖρα ὄρεξον,
 ὁ νήφων τῷ μεθύοντι. Ἔστι γὰρ καὶ ὀργῆς μέθη, καὶ τῆς ἐκ
 τοῦ οἴνου χαλεπωτέρα. Οὐχ ὄρας τοὺς ναύτας, οἷ, ὅταν ναυαγίῳ
 τινὰς περιπεσόντας ἴδωσι, τὰ ἰστία πετάσαντες μετὰ πολλῆς
 15 ἀπέρχονται σπουδῆς, ὥστε τοὺς ὁμοτέχνους ἐξαρπάσαι τοῦ
 κλύδωνος; Εἰ δὲ τέχνης κοινωνοὶ τοσαύτην ἐπιδείκνυνται προ-
 στασίαν, πόσω μᾶλλον τοὺς τῆς φύσεως κοινωνοὺς ταῦτα πάν-
 τα ποιεῖν δίκαιον; Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ναυάγιόν ἐστὶν ἐκείνου
 χαλεπώτερον. Ἡ γὰρ ἐβλασφήμησεν ἐπηρεασθεῖς καὶ πάντα
 20 ἐκέκνωσεν· ἢ ἐπιώρκησεν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ τυραννούμενος, καὶ πάλιν
 εἰς γέενναν ἐνέπεσεν· ἢ πληγὴν δίδωσι καὶ φόνον ἐργάζεται,
 καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ὑπομένει ναυάγιον. Ἀπελθε τοίνυν,
 καὶ στήσον τὸ κακὸν καὶ καταποντιζομένους ἀνάσπασον, εἰς
 αὐτὸ τῆς ζάλης τὸ πέλαγος καταβάς· καὶ διαλύσας τοῦ διαβό-
 25 λου τὸ θέατρον καὶ κατ' ἰδίαν λαβὼν ἕκαστον, παραίνεσον κα-
 ταστεῖλαι τὴν φλόγα καὶ τὰ κύματα κοιμίσει. Εἰ δὲ μείζων ἢ

καὶ δὲν διαλύεις τὴν διαβολικὴν συγκέντρωσιν καὶ δὲν φροντίζεις νὰ σταματήσῃ ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων; Διὰ νὰ κτυπήσουν καὶ ἐμένα; Ἐσὺ μοῦ δίδεις αὐτὴν τὴν συμβουλήν; Αὐτὸ θὰ ἐρωτοῦσε κάποιος. Πρῶτα - πρῶτα δὲν θὰ σοῦ συμβῆ αὐτό· ἀλλὰ καὶ ἂν σοῦ συμβῆ, θὰ δοκιμάσῃ τὴν δύναμιν τῆς πίστεώς σου ὁ Θεός. Διότι ἐκακοπάθησες πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ἂν διστάζῃς μήπως κτυπηθῆς, σκέψου ὅτι ὁ Κύριός σου δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποστῆ τὴν σταύρωσιν πρὸς χάριν σου. Ἐκεῖνοι ἐξ ἄλλου, ὁ ἀδικῶν καὶ ὁ ἀδικούμενος, εἶναι μεθυσμένοι καὶ ἔχουν πάθει σύγχυσιν, διότι τοὺς κυβερνᾷ καὶ τοὺς κατευθύνει ἡ ὀργή, καὶ ἔχουν ἀνάγκην κάποιου συνετοῦ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ὁ ἓνας, διὰ νὰ παύσῃ νὰ βασανίζεται, ὁ ἄλλος διὰ νὰ παύσῃ νὰ βασανίζῃ. Προχώρησε λοιπὸν ἐσὺ πού ἔχεις τὰ λογικά σου καὶ πρόσφερε τὴν βοήθειάν σου εἰς τὸν μεθυσμένον. Διότι τὸ μεθύσι, πού ὀφείλεται εἰς τὴν ὀργήν, εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὸ μεθύσι πού ὀφείλεται εἰς τὴν οἰνοποσίαν. Δὲν βλέπεις τοὺς ναύτας, οἱ ὅποιοι ἀνοίγουν τὰ πανιά καὶ τρέχουν πολὺ βιαστικοὶ ὅταν ἴδοῦν ὅτι ἄλλοι ἐναυάγησαν, διὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοὺς συναδέλφους των; Καὶ ἀφοῦ δείχνουν αὐτοὶ τόσῃν διάθεσιν νὰ σώσουν τοὺς συναδέλφους των, πόσον εἶναι ὀρθότερον νὰ κάμνωμεν τὸ ἴδιο διὰ τοὺς συναθρώπους μας; Ἀφοῦ μάλιστα ἔχομεν καὶ ἐδῶ ναυάγιον καὶ χειρότερον ἀπὸ τὸ πρῶτον. Διότι εἴτε ἐξύβρισε καὶ δὲν παρέλειψε καμμίαν ὕβριν, ἐπειδὴ τὸν ἠνώχλησαν· εἴτε ἐπιώρκησεν, ἐπειδὴ ἔγινε δοῦλος τῆς ὀργῆς του, ὑπέπεσεν εἰς μεγάλην ἁμαρτίαν· ἢ κτυπᾷ καὶ προσπαθεῖ νὰ σκοτώσῃ, ἔχομεν πάλιν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ναυάγιον. Πρέπει λοιπὸν νὰ τρέξῃς καὶ νὰ σταματήσῃς τὸ κακόν, νὰ καταβῆς μέσα εἰς τὸ τρικυμισμένον πέλαγος καὶ νὰ σώσῃς αὐτοὺς πού πνίγονται. Καὶ ἀφοῦ διαλύσῃς ὅσους ἐσυγκέντρωσεν ὁ διάβολος καὶ καλέσῃς ἰδιαιτέρως τὸν καθένα, συμβούλευσέ τους νὰ σβήσουν τὴν φωτιάν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὰ κύματα. Καὶ μὴ φοβηθῆς ἂν ἀνάψῃ περισσότερον ἢ φωτιὰ καὶ γίνῃ φοβερώ-

πυρὰ καὶ χαλεπωτέρα γίνεται ἢ κάμινος, μὴ φοβηθῆς· πολλοὺς γὰρ ἔχεις τοὺς συνεφαπτομένους καὶ χεῖρα ὀρέγοντας, ἂν ἀρχὴν παράσχεις μόνον, καὶ πρό γε πάντων τὸν τῆς εἰρήνης Θεόν. Καὶν πρῶτος διατινάξῃς τὴν φλόγα, πολλοὶ καὶ ἕτεροι ἀκολου-
 5 θήσουσι καὶ τῶν ὑπ' ἐκίνων κατορθουμένων αὐτὸς λήψῃ τὸν μισθόν. Ἐκκουσον τί παρήνεσεν ὁ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς χαμαὶ ἔρπουσιν· «Ὁ ὑποζύγιον ἴδης τοῦ ἐχθροῦ σου», φησί, «καταπίπτει, μὴ παραδράμῃς, ἀλλ' ἀνάστησον». Καίτοι τοῦ κείμενον ὑποζύγιον ἀναστήσαι πολὺ κουφότερον τὸ μαχομένους
 10 ἀνθρώπους διαλύσαι καὶ διαλλάξαι. Εἰ δὲ ἐχθρῶν ὄνον, πολλῶ μᾶλλον φίλων ψυχὰς συνδιανιστάσαι χρή· καὶ μάλιστα ὅταν χαλεπωτέρου ἢ τὸ πτώμα· οὐ γὰρ εἰς βόρβορον αὐταὶ πίπτουσιν, ἀλλ' εἰς τὸ γεέννης πῦρ, τὸ φορτίον οὐ φέρουσαι τοῦ θυμοῦ. Σὺ δὲ ὄρων τὸν ἀδελφὸν ὑπὸ τὸν νόμον κείμενον καὶ τὸν διάβολον
 15 ἐφροσύνη καὶ τὴν πυρὰν ἀνάπτοντα, παρατρέχεις ὡμῶς καὶ ἀνηλεῶς· ὅπερ οὐδὲ ἐπ' ἀλόγῳ ποιῆσαι ἀκίνδυνον.

11. Καὶ ὁ μὲν Σαμαρείτης τραυματίαν ἰδὼν ἀγνώστα καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσήκοντα, καὶ ἐπέστη, καὶ ἐπὶ ὑποζύγιον ἀνεβίβασε, καὶ εἰς τὸ πανδοχεῖον κατήγαγε, καὶ ἰατρὸν ἐμισθώσατο,
 20 καὶ τὸ μὲν ἔδωκεν ἀργύριον, τὸ δὲ ὑπέσχετο. Σὺ δὲ οὐ λησταῖς περιπεσόντα βλέπων, ἀλλὰ δαιμόνων φάλαγγι καὶ θυμοῦ πολιορκία, οὐκ ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, οὐ χρήματα ἀναλίσκεν μέλλων, οὐδὲ ὑποζύγιον μισθοῦσθαι, οὐδὲ μακρὰν προπέμπειν ὁδόν, ἀλλὰ ῥήματα φθέγγεσθαι μόνον, ὀκνεῖς καὶ ἀ-
 25 ναδύῃ καὶ παρατρέχεις ὡμῶς καὶ ἀνηλεῶς; Καὶ πῶς προσδοκᾷς τὸν Θεὸν καλῶν ἰλεῶν ποτε ἔξειν;

Εἶπω δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἀσχημονοῦντας δημοσίᾳ πρὸς τὸν ἐπηρεάζοντα καὶ ἀδικοῦντα. Πληγὰς ἐντείνεις, εἶπέ μοι, καὶ

1. Ἐξ. 23,5

2. Λουκᾶ 10,33 ἔ.

τερον τὸ καμίνι. Διότι, ἂν κάμης ἀρχήν, εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ συνεργασθοῦν μαζί σου καὶ θὰ σὲ βοηθήσουν, καὶ πρὸ πάντων ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης. Ἐὰν καταστείλης πρῶτος τὴν φωτιάν, θὰ σὲ ἀκολουθήσουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ θὰ ἀμειφθῆς ἐσὺ διὰ τὰ ἔργα ἐκείνων. Ἐκούσε τί συμβουλήν ἔδωσεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἐκυλίοντο μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν· «Ἐὰν τὸ ὑποζύγιον ἴδης τοῦ ἐχθροῦ σου καταπίπτου, μὴ παραδράμης», λέγει, «ἀλλ' ἀνάστησον»¹. Ἐὰν καὶ εἶναι πολὺ κατώτερον νὰ χωρίσης καὶ νὰ συμφιλιώσης ἀνθρώπους ποὺ φιλονεικοῦν, ἀπὸ τὸ νὰ σηκώσης ἐπάνω τὸ ζῶον ποὺ ἔπεσεν. Ἐφοῦ ἔχεις καθῆκον νὰ βοηθήσης τὸν ὄνον τῶν ἐχθρῶν σου, ἔχεις πολὺ μεγαλύτερον διὰ τὰς ψυχὰς φίλων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ πτώσις εἶναι τρομερώτερη. Διότι αἱ ψυχαὶ δὲν πείπτου μέσα εἰς τὴν λάσπην, ἀλλὰ εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχου τὸ φορτίον τῆς ὀργῆς. Ἐσὺ ὅμως προσπερνᾷς ἐντελῶς ἀδιάφορος καὶ ἀσυγκίνητος, ἂν καὶ βλέπεις ὅτι τὸν ἔχει σκεπάσει τὸ φορτίον καὶ ὅτι στέκεται ἐπάνω του ὁ διάβολος καὶ τοῦ ἀνάπτει τὴν φωτιάν. Αὕτη ἡ διαγωγή εἶναι ἐπικίνδυνη ἀκόμη καὶ ὅταν πρόκειται διὰ θηρίον.

11. Ὁ Σαμαρείτης ὅταν εἶδεν ἕνα τραυματίαν ποὺ τοῦ ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος καὶ δὲν εἶχαν καμμίαν σχέσιν, ἔσταμάτησε καὶ τὸν ἀνέβασεν εἰς τὸ ζῶον του καὶ τὸν μετέφερεν εἰς ξενοδοχεῖον καὶ ἐμίσθωσεν ἰατρὸν καὶ τοῦ ἔδωκε χρήματα καὶ τοῦ ὑπεσχέθη καὶ ἄλλα². Ἐσὺ, ἀντιθέτως, ἂν καὶ δὲν βλέπεις ἀνθρώπον ποὺ ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν ληστῶν, ἀλλὰ εἰς ἐνέδραν μιᾶς ὀμάδος διαβόλων, καὶ τὸν πολιορκεῖ ἡ ὀργή του, ὄχι εἰς ἔρημον τόπον, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, ἐσὺ ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἐξοδεύσης χρήματα οὔτε νὰ ἐνοικιάσης ζῶον οὔτε νὰ συνοδεύσης εἰς μακρὸν δρόμον, ἀλλὰ νὰ ἀπευθύνῃς ὀλίγας συμβουλὰς, διστάζεις καὶ ἀλλάσσεις δρόμον καὶ προσπερνᾷς ἀπάνθρωπα καὶ χωρὶς οἴκτον. Πῶς περιμένεις, ὅταν ἐπικαλεσθῆς τὸν Θεόν, νὰ σὲ εὐσπλαχνισθῇ ποτέ;

Θὰ ἀπευθυνθῶ τώρα καὶ πρὸς ἐσᾶς, οἱ ὁποῖοι συμπεριφέρεσθε κακῶς καὶ μάλιστα ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων, πρὸς

λακτίξεις καὶ δάκνεις; Ὑς ἄγριος ἐγένου, καὶ ὄνος ἄγριος; Καὶ
 οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾶς ἐκθηριούμενος καὶ τὴν οἰκίαν εὐγέ-
 νειαν προδιδούς; Εἰ γὰρ πένης εἶ, ἀλλ' ἐλεύθερος· εἰ γὰρ χειρο-
 τέχνης εἶ, ἀλλὰ Χριστιανός. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ὅτι πένης εἶ,
 5 ἀναγκαῖον ἡσυχάζειν. Τῶν γὰρ πλουτούντων ἐστὶ τὸ μάχεσθαι,
 οὐ τῶν πενήτων· τῶν πλουτούντων, τῶν πολλὰς ἐχόντων ἀνάγ-
 κας πολέμων. Σὺ δὲ τὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχων τοῦ πλούτου, τὰ κακὰ
 τοῦ πλούτου περιέρχῃ συνάγων σεαυτῷ, ἔχθρας καὶ φιλονει-
 κίας καὶ μάχας καὶ ἀποπνίγεις τὸν ἀδελφὸν καὶ ἄγχεις καὶ κατα-
 10 βάλλεις δημοσίᾳ ἀπάντων ὁρώντων· καὶ οὐχ ἡγῆ μαῖλλον αὐτὸς
 ἀσχημονεῖν, τῶν ἀλόγων μιμούμενος τὰς ὀρμάς, μαῖλλον δὲ καὶ
 ἐκείνων χείρων γινόμενος; Πάντα γὰρ ἐκείνοις κοινὰ καὶ συνα-
 γελάζονται ἀλλήλοις καὶ συμβαδίζουσιν· ἡμῖν δὲ οὐδὲν κοινόν·
 ἀλλὰ πάντα ἄνω καὶ κάτω, μάχαι, φιλονεικίαι, λοιδορίαι καὶ
 15 ἀπέχθεται καὶ ὑβρεῖς. Καὶ οὔτε τὸν οὐρανὸν αἰδούμεθα, εἰς ὃν
 ἐκλήθημεν κοινῇ ἅπαντες, οὐδὲ τὴν γῆν ἣν κοινὴν πᾶσιν ἀνήκεν,
 οὐκ αὐτὴν τὴν φύσιν· ἀλλὰ πάντα ὁ θυμὸς καὶ ὁ τῶν χρημάτων,
 ἔρως παρασύρας οἴχεται. Οὐκ εἶδες ἐκείνον τὸν τὰ μυρία τάλαν-
 τα ὀφείλοντα, εἶτα μετὰ τὴν ἐκείνων ἄφεισιν ἀποπνίγοντα τὸν
 20 ἑαυτοῦ σύνδουλον ὑπὲρ ἑκατὸν δηναρίων, ὅσα ὑπέστη κακά,
 καὶ πῶς ἀθανάτῳ παρεδόθη κολάσει; Οὐ δέδοικας τὸ ὑπόδει-
 γμα; οὐ φοβῆ μὴ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ πάθῃς; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
 ὀφείλομεν τῷ Δεσπότη πολλὰ καὶ μεγάλα ὀφλήματα· ἀλλ' ὅμως
 ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ καὶ οὔτε ἐπίκειται, καθάπερ ἡμεῖς
 25 τοῖς συνδούλοις, οὔτε ἄγχει καὶ ἀποπνίγει· καίτοιγε εἰ καὶ τὸ

ἐκείνους ποὺ προσβάλλουν καὶ ἀδικοῦν. Ἀπάντησέ μου. Κτυ-
 πᾶς καὶ κλωτσᾶς καὶ δαγκώνεις; Ἔγινες ἀγριόχοιρος καὶ ὄνος
 ἄγριος; Καὶ δὲν ἐντρέπεσαι οὔτε κοκκινίζεις ποὺ γίνεσαι θη-
 ρίον καὶ προδίδεις τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν σου; Ἐμπορεῖ νὰ
 εἶσαι πτωχός, ἀλλὰ εἶσαι ἐλεύθερος ἄνθρωπος. Ἐμπορεῖ νὰ
 εἶσαι ἓνας ἀπλὸς τεχνίτης, ἀλλὰ εἶσαι Χριστιανός. Δι' αὐτὸ
 ἀκριβῶς, διότι εἶσαι πτωχός, πρέπει νὰ εἶσαι ἡσυχος. Αἱ φι-
 λονεικίαι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν πλουσίων, ὄχι τῶν πτω-
 χῶν· τῶν πλουσίων, ποὺ ἔχουν μεγάλην ἀνάγκην τῶν φιλο-
 νεικίῶν. Ἐσύ, ποὺ δὲν ἔχεις τὰς ἀπολαύσεις τοῦ πλούτου, πε-
 ριφέρεσαι καὶ συγκεντρώνεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὰ κακὰ τοῦ
 πλούτου, τὰ μίση καὶ τὰς φιλονεικίας καὶ τὰς μάχας. Καὶ ἀγω-
 νίζεσαι νὰ πνίξης τὸν ἀδελφόν σου καὶ νὰ τὸν ἀπαγχονίσῃς
 καὶ νὰ τὸν ἐξευτελίῃς ἐνώπιον ὄλων. Καὶ δὲν συναισθάνεσαι
 ὅτι συμπεριφέρεσαι πολὺ κακῶς, διότι μιμεῖσαι τὰ κακὰ ἐν-
 στικτα τῶν θηρίων καὶ γίνεσαι πολὺ χειρότερος ἀπὸ αὐτά;
 Διότι τὰ θηρία ἔχουν κοινὰ τὰ πάντα καὶ βόσκουν μαζὶ καὶ
 περιφέρονται μαζὶ. Ἐμεῖς ἀντιθέτως δὲν ἔχομεν τίποτε ἀπὸ κοι-
 νοῦ, ἀλλὰ εἶναι τὰ πάντα ἄνω - κάτω. Ἐμεῖς ἀντιπαθοῦμεν,
 φιλονεικοῦμεν, ὑβρίζομεν, μισοῦμεν καὶ προσβάλλομεν. Καὶ δὲν
 ἐντρεπόμεθα οὔτε τὸν οὐρανόν, εἰς τὸν ὁποῖον μᾶς ἐκάλεσεν
 ὄλους μαζὶ ὁ Θεός, οὔτε τὴν γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐπρόσφερεν κοι-
 νήν εἰς ὄλους, οὔτε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μας, ἀλλὰ ὅλα τὰ
 ἐπῆραν μαζὶ των καὶ ἔφυγαν ἡ ὀργὴ καὶ ἡ φιλαργυρία μας.
 Δὲν εἶδες πόσα κακὰ ἔπαθε καὶ πῶς ἐρρίφθη εἰς τὴν αἰωνίαν κό-
 λασιν ἐκεῖνος ποὺ ἐχρεωστοῦσε δέκα χιλιάδες τάλαντα καί,
 ἀφοῦ τοῦ τὰ ἐχάρισεν ὁ δανειστής του, ἐκεῖνος ἐβασάνισε
 σκληρὰ ἓνα συνάνθρωπόν του, ἐπειδὴ τοῦ ἐχρεωστοῦσεν ἐ-
 κατὸν δηνάρια¹; Δὲν σὲ φοβίζει τὸ παράδειγμα; Δὲν φοβᾶσαι
 μήπως πάθῃς καὶ σὺ τὰ ἴδια; Διότι καὶ τὰ ἰδικὰ μας χρέη πρὸς
 τὸν Κύριον εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν μᾶς ἐν-
 οχλεῖ καὶ ἀναμένει μὲ ὑπομονὴν καὶ οὔτε μᾶς πιέζει, ὅπως πιέ-
 ζομεν ἔμεῖς τοὺς συνανθρώπους μας, οὔτε μᾶς ταλαιπωρεῖ οὔ-
 τε μᾶς βασανίζει. Ἄν καὶ θὰ εἶχαμεν ἐξοντωθῆ ἀπὸ καιρόν, ἄν

πολλοστὸν μέρος αὐτῶν ἡμᾶς ἐβουλήθη ἀπαιτῆσαι, πάλαι ἂν ἀπολώλειμεν.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, ταπεινωθῶμεν, καὶ χάριν ἔχωμεν τοῖς ὀφείλουσιν ἡμῖν· γίνονται γὰρ ἡμῖν, ἂν φι-
 5 λοσοφῶμεν, ἀφορμὴ συγχωρήσεως μεγίστης, καὶ ὀλίγα δι-
 δόντες, πολλὰ ληψόμεθα. Τί τοίνυν ἀπαιτεῖς μετὰ βίας, δέον,
 εἰ καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο δοῦναι, αὐτὸν συγχωρῆσαι, ἵνα παρὰ
 τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν λάβῃς; Νυνὶ δὲ πάντα ποιεῖς καὶ βιάζῃ καὶ φι-
 λονεικεῖς, ὥστε σοι μηδὲν ἀφεθῆναι τῶν σῶν· καὶ δοκεῖς μὲν
 10 ἐπηρεάζειν τῷ πλησίον, κατὰ δὲ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, αὔ-
 ξων τὴν ἐν γεέννῃ κόλασιν· εἰ δὲ μικρὸν ἐνταῦθα φιλοσοφήσεις,
 ἡμέρους σεαυτῷ τὰς εὐθύνας ποιεῖς. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο
 ἡμᾶς βούλεται ἄρχεσθαι τῆς τοιαύτης φιλοτιμίας, ἵνα ἀφορμὴν
 λάβῃ τοῦ πλείονα ἡμῖν ἀντιδοῦναι. Ὅσους τοίνυν ὀφειλέτας ἔ-
 15 χεις καὶ χρημάτων καὶ ἁμαρτημάτων, πάντας ἀφείς ἐλευθέρους,
 τὸν Θεὸν ἀπαίτει τῆς τοιαύτης μεγαλοψυχίας τὴν ἀμοιβήν. Ἔως
 μὲν γὰρ ἂν ἐκεῖνοί σοι ὥσιν ὀφείλοντες, οὐχ ἔξεις τὸν Θεὸν ὀ-
 φειλέτην· ἐὰν δὲ ἐκείνους ἀφῆς, δυνήσῃ τὸν Θεὸν κατασχεῖν καὶ
 ἀπαιτῆσαι μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας τῆς τοσαύτης φιλοσο-
 20 φίας τὴν ἀμοιβήν. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος παρελθὼν καὶ ἰδὼν σε τὸν
 ὑπεύθυνον κατέχοντα, καὶ κελεύσας ἐκείνον μὲν ἀφεῖναι, πρὸς
 δὲ αὐτὸν ἔχειν τὸν ὑπὲρ ἐκείνου λόγον, οὐκ ἂν ἔλοιτο ἀγνωμο-
 νῆσαι μετὰ τὴν ἄφεισιν, ἅτε ἐφ' ἑαυτὸν τὸ πᾶν μεταθείς· πῶς ὁ
 Θεὸς οὐ πολλαπλασίονα καὶ μυριοπλασίονα ἀποδώσει, ὅταν διὰ
 25 τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα τοὺς ὑπευθύνους ἡμῖν ὄντας, μὴ μικρόν,
 μὴ μέγα ἐγκαλέσαντες, ἀφῶμεν ἀπελθεῖν ἀνευθύνους γενο-
 μένους; Μὴ δὴ τὴν πρόσκαιρον ἐννοῶμεν ἡδονὴν τὴν ἐγγινο-

ἀπεφάσιζε νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ ἐπιστρέψωμεν μικρὸν μέρος ἀπὸ τὰ χρέη μας.

Ἄς ἔχωμεν λοιπὸν αὐτὰ ὑπ' ὄψιν μας, ἀγαπητοί, ἃς γίνωμεν ταπεινόφρονες καὶ ἃς δείχνωμεν μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς ὀφειλέτας μας. Διότι, ἂν ἀντιμετωπίζωμεν μὲ σύνεσιν τὰ πράγματα, αὐτοὶ γίνονται αἰτία νὰ μᾶς συγχωρηθοῦν πολλὰ καὶ νὰ κερδίσωμεν πολλὰ μὲ τὴν προσφορὰν ὀλίγων. Διατί λοιπὸν τὸν πιέζεις νὰ σοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τοῦ τὰ χαρίσῃς ἀκόμη καὶ ἂν ἐκεῖνος ἤθελε νὰ σοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ, διὰ νὰ σοῦ χαρίσῃ ὁ Θεὸς τὰ πάντα; Τώρα ὁμως κάμνεις τὸ πᾶν καὶ ἐκβιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, διὰ νὰ μὴ σοῦ χαρισθῇ τίποτε ἀπὸ τὰ χρέη σου. Καὶ ἔχεις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐνοχλεῖς τὸν πλησίον σου, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι κτυπᾷς μὲ τὸ ξίφος τὸν ἑαυτὸν σου καὶ πολλαπλασιάζεις τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν σου. Ἄν δείξῃς ὁμως ὀλίγην σύνεσιν ἐδῶ, ἐξαφανίζεις σχεδὸν τὰς εὐθύνας σου. Διότι ὁ Θεὸς θέλει νὰ δείξωμεν αὐτὴν τὴν φιλότιμον συμπεριφορὰν, διὰ νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν χαρὰν νὰ μᾶς ἀνταποδώσῃ περισσότερα. Ἄφησε λοιπὸν ἐλευθέρους ὅλους, ὅσοι σοῦ ὀφείλουν χρήματα ἢ ἁμαρτήματα, καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ ἀμείψῃ τὴν μεγαλοψυχίαν σου αὐτήν. Διότι, ἕως ὅτου σοῦ ὀφείλουν ἐκεῖνοι, δὲν σοῦ ὀφείλει ὁ Θεός. Μόλις ὁμως τοὺς τὰ χαρίσῃς, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀπευθυνθῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ζητήσῃς μὲ πολλὴν σεβασμὸν νὰ σὲ ἀμείψῃ διὰ τὴν τόσῃν εὐσέβειάν σου. Ἄν ἐπερνοῦσε π.χ. ἓνας ἄνθρωπος καὶ σὲ ἔβλεπε νὰ ἔχῃς εἰς τὴν ἐξουσίαν σου τὸν ὀφειλέτην σου, καὶ σὲ ἐπαρακαλοῦσε νὰ τὸν ἀφήσῃς καὶ νὰ ζητῆς ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι σοῦ ὀφείλει ὁ ἄλλος, δὲν θὰ ἐδέχετο ποτὲ νὰ φανῇ ἀχάριστος, ἀφοῦ ἀνέλαβεν ἐκεῖνος τὴν εὐθύνην δι' ὅλα. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ μᾶς καταβάλλῃ ὁ Θεὸς πολὺ περισσότερα, χιλιάδες περισσότερα, ὅταν, πιστοὶ εἰς τὴν ἐντολήν του, ἀφήσωμεν νὰ φύγουν καὶ χαρίσωμεν ὅλας τὰς ὀφειλάς εἰς ἐκείνους ποὺ μᾶς χρεωστοῦν, χωρὶς νὰ τοὺς ζητήσωμεν καμμίαν, μικρὰν ἢ μεγάλην, εὐθύνην; Ἄς μὴ λογαριάζωμεν λοιπὸν τὴν πρόσκαιρην εὐχαρίστησιν ποὺ θὰ αἰσθανθοῦμεν ἀπὸ τὰς

μένην ἡμῖν ἐκ τοῦ τοὺς ὑπευθύνους ἀπαιτεῖν, ἀλλὰ τὴν ζημίαν, ὅσην εἰς τὸ μέλλον ἐντεῦθεν ὑπομενοῦμεν, ἐν τοῖς ἀθανάτοις ἑαυτοὺς καταβλάπτοντες.

Πάντων οὖν ἀνώτεροι γενόμενοι, χαρισώμεθα καὶ χρήματα καὶ πλημμελήματα τοῖς ὑπευθύνοις ἡμῖν, ἵνα ἡμέρους αὐτοῖς ἡμῖν τὰς εὐθύναις κατασκευάσωμεν, καὶ ὅπερ οὐκ ἰσχύσαμεν διὰ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἀνύσαι, τούτου διὰ τοῦ μὴ μνησικακεῖν τοῖς πλησίον ἐπιτυχόντες, τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ
 10 δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπαιτήσεις μας πρὸς τοὺς χρεώστας μας, ἀλλὰ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑποστοῦμεν ἐκ τῆς διαγωγῆς μας αὐτῆς εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀφοῦ ἡ ζημία μας θὰ ἀναφέρεται εἰς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ.

Ἄς ἀνεβοῦμεν λοιπὸν εἰς ὑψηλὰ ἠθικὰ ἐπίπεδα καὶ ἄς χαρίσωμεν εἰς τοὺς ὀφειλέτας μας τὰ χρήματα καὶ τὰ ἁμαρτήματα των, διὰ νὰ ἐφοδιάσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ καλὴν ἀπολογία. Καὶ ἀφοῦ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν ἐπιείκειάν μας πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας ὅ,τι δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν μας, ἄς ἀπολαύσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ΄.

Ματθ. 5, 17 - 26

«Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας».

5 1. Τίς γὰρ τοῦτο ὑπώπτευσεν ἢ τίς ἐνεκάλεσεν ἵνα πρὸς τοῦτο ποιήσῃται τὴν ἀπάντησιν; Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων τοιαύτη τις ὑποψία ἐτίκτετο· τὸ γὰρ κελεύειν πράους εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς καὶ ἐλεήμονας καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ καὶ ὑπὲρ δικαιοσύνης ἀγωνίζεσθαι, οὐδὲν τοιοῦτον ἐνεδεικνυτο, ἀλλὰ καὶ
10 τοῦναντίον ἅπαν. Τί δὴποτε οὖν τοῦτο εἶρηκεν; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ· ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονα τῶν παλαιῶν ἔμελλε νομοθετεῖν παράγγελμάτων, λέγων· «Ἐκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Μηδὲ ὀργίζεσθε»· καὶ θείας
15 τινὸς καὶ οὐρανόου πολιτείας τέμνειν ὁδόν· ἵνα μὴ τὸ ξένον ταραξῆ τῶν ἀκουόντων τὰς ψυχάς, καὶ διαστασιάζειν παρασκευάσῃ πρὸς τὰ λεγόμενα, ταύτη κέχρηται τῇ προδιορθώσει. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐπλήρουν τὸν νόμον, ἀλλ' ὅμως πολλῇ κατείχοντο πρὸς αὐτὸν συνειδήσει καὶ τοῖς πράγμασιν αὐτὸν καθ' ἐκάστην παραλύοντες τὴν ἡμέραν, τὰ γράμματα ἤθελον μένειν ἀκίνητα
20 καὶ μηδὲνα προσθεῖναι πλέον αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ προστιθέντων μὲν ἠνείχοντο τῶν ἀρχόντων, οὐκ ἐπὶ τὸ κρεῖττον δέ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χειρόν. Καὶ γὰρ τὴν εἰς τοὺς γονέας τιμὴν οὕτω παρέλυον ταῖς ἑαυτῶν προσθήκαις· καὶ ἕτερα δὲ πλείονα τῶν ἐγκειμένων ἐξέλυον τοῖς ἀκαίροις τούτοις πλεονασμοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστός
25 οὔτε ἐξ ἱερατικῆς φυλῆς ἐτύγχανεν ὢν καί, ἅπερ ἔμελλεν

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ΄.
Ματθ. 5, 17 - 26

«Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας».

1. Ποῖος τέλος πάντων ἐξέφρασεν ὑποψίας ἢ ποῖος διετύπωσε κατηγορίαν, διὰ τὴν δώση ὁ Χριστὸς αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν; Τὰ προηγούμενα δὲν ἐδημιουργοῦσαν βεβαίως αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Διότι αἱ ἐντολαὶ τὰ εἴμεθα πρᾶοι καὶ ἐπιεικεῖς καὶ ἐλεήμονες καὶ καθαροὶ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν καὶ τὰ ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν δικαιοσύνην, δὲν περιεῖχον καμμίαν τέτοιαν ἔνδειξιν, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διατί λοιπὸν εἶπεν αὐτά; Ὁχι τυχαίως οὔτε ἄνευ λόγου, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπρόκειτο τὴν καθιερώσῃ σπουδαιοτέρας ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐντολὰς μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Μηδὲ ὀργίζεσθε»¹. Ἐπρόκειτο ἀκόμη τὴν ἀνοίξῃ τὸν δρόμον πρὸς μίαν θείαν καὶ οὐράνιον ζωὴν. Διὰ τὴν μὴ καταπλήξῃ ὁ πρωτάκουστος λόγος τοῦ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν τοῦ καὶ τοὺς κάμη τὰ ἀντιμετωπίζουσαν μὲ καχυποψίαν τὰ λεγόμενα, προβαίνει εἰς αὐτὴν τὴν προειδοποίησιν. Διότι, ἂν καὶ δὲν ἐφήρμοζαν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, εἶχαν μεγάλην εὐθυξίαν δι' αὐτὸν καὶ, ἂν καὶ τὸν παρέβαιναν καθημερινῶς μὲ τὰς πράξεις των, ἤθελαν τὴν παραμένῃ ἀπολύτως ἀμετάβλητον τὸ γράμμα τοῦ καὶ τὴν μὴ προσθήσῃ κανεῖς τίποτε εἰς αὐτό. Ὁρθότερον εἶναι ὅμως ὅτι δὲν εἶχαν ἀντίρρησιν τὴν προσθέτουσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συναγωγῆς, ὅχι ὅμως πρὸς τὸ καλύτερον, ἀλλὰ πρὸς τὸ χειρότερον. Ἔτσι π.χ. ἐμείωναν μὲ τὰς προσθήκας των τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς. Καὶ πολλὰς ἄλλας ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ ἐκαταργοῦσαν μὲ τὰς ἀκαταλλήλους αὐτὰς προσθήκας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς δὲν ἀνῆκεν εἰς κανένα

εισηγεῖσθαι, προσθήκη τις ἦν, οὐ μὴν ἐλαττοῦσα, ἀλλ' ἐπιτείνουσα τὴν ἀρετὴν· προειδὼς ἀμφότερα ταῦτα μέλλοντα αὐτοὺς ταράττειν, πρὶν ἢ τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους ἐγγράψαι νόμους, ἐκβάλλει τὸ μέλλον αὐτῶν ὑφορμεῖν τῇ διανοίᾳ. Τί δὲ ἦν τὸ
 5 ὑφορμοῦν καὶ ἀντικροῦον; Ἐνόμιζον αὐτὸν ταῦτα λέγοντα ἐπ' ἀναιρέσει τῶν παλαιῶν νομίμων ποιεῖν. Ταύτην τοίνυν ἰᾶται τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα τοῦτο ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀντίθεον ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐνόμιζον εἶναι, ἀπὸ τοῦ τὸ Σάββατον μὴ τηρεῖν, θεραπεύων αὐτῶν τὴν τοιαύ-
 10 τὴν ὑποψίαν, κακεῖ πάλιν τίθησιν ἀπολογίας, τὰς μὲν ἑαυτῷ πρεπούσας, ὡσπερ ὅταν λέγῃ· «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι»· τὰς δὲ πολὺ τὸ συγκαταβατικὸν ἐχούσας, οἷον ὡς ὅταν εἰς μέσον παράγῃ πρόβατον ἀπολλύμενον ἐν Σαββάτῳ, καὶ δεικνύῃ διὰ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν τὸν νόμον κινούμενον,
 15 καὶ περιτομῆς μνημονεύῃ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιούσης πάλιν. Διὸ δὴ καὶ ταπεινότερα φθέγγεται πολλάκις ῥήματα, ἵνα τὸ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος ἀνέλῃ. Διὰ τοῦτο ὁ μυρίους νεκροὺς ἐγείρας λόγῳ μόνῳ, ἠνίκα τὸν Λάζαρον ἐκάλει, καὶ εὐχὴν προσέθηκεν· εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο ἐλάττονα αὐτὸν δείξῃ τοῦ γε-
 20 γεννηκότος, διορθούμενος τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγεν, ὅτι «Ταῦτα εἶπον διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιστῶτα, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Καὶ οὔτε πάντα ὡς αὐθεντῶν ἐργάζεται, ἵνα τὴν ἐκείνων ἀσθενεῖαν διορθώσῃται· οὔτε πάντα εὐχόμενος ποιεῖ, ἵνα μὴ τοῖς μετὰ ταῦτα καταλίπη πονηρᾶς ὑποψίας
 25 ὑπόθεσιν, ὡς ἀσθενῶν καὶ ἀδυνάτως ἔχων· ἀλλὰ μίγνυσι ταῦτα ἐκείνοις, κακεῖνα τούτοις. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῷ προσηκούσης συνέσεως. Τὰ γὰρ μείζονα ἐξουσιαστικῶς ποιῶν, ἐν τοῖς ἐλάττοσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀ-

1. Ἰω. 5,17

2. Ἡ περιτομὴ ἐγένετο τὴν ὄγδον ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως, ἔστω καὶ ἂν συνέπιπτε νὰ εἶναι Σάββατον (βλ. Ἰω. 7, 21 - 23).

3. Ματθ. 12, 11 - 12

4. Ἰω. 11,41

5. Ἰω. 11,42

ἱερατικὸν γένος καί, ὅσα ἐπρόκειτο νὰ διδάξῃ, ἀποτελοῦσαν προσθήκην, ἢ ὅποια βεβαίως δὲν ἠλάττωνεν, ἀλλὰ ηὔξανε τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἐνοχλήσουν καὶ τὰ δύο αὐτά, προσπαθεῖ, προτοῦ νὰ κάμῃ τὰς θαυμαστάς προσθήκας του, νὰ ἐξαφανίσῃ ὅ,τι ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν των ὑποψίας. Ἄλλὰ τί ἦτο ἐκεῖνο ποὺ ἐδημιουργοῦσεν ὑποψίας καὶ ἀντιδράσεις; Ἐνόμιζαν ὅτι μὲ τὴν διδασκαλίαν του αὐτὴν ἐνεργοῦσε διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Αὐτὴν τὴν ὑποψίαν λοιπὸν ἐπιθυμεῖ νὰ θεραπεύσῃ. Καὶ δὲν τὸ κάμνει μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλου. Ἐπειδὴ π.χ. τὸν ἐθεωροῦσαν ὅτι εἶναι ἀσεβὴς διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐτηροῦσε τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, ἤθελε νὰ σβήσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν των καὶ φροντίζει νὰ παρουσιάσῃ δικαιολογίαν, ἄλλοτε συμφώνους μὲ τὴν θείαν φύσιν του, ὅπως π.χ. ὅταν λέγῃ· «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι»¹. Ἄλλοτε μὲ μεγάλην συγκατάβασιν, ὅπως π.χ. ὅταν φέρῃ ὡς παρέδειγμα πρόβατον ποὺ ἐχάθη τὸ Σάββατον καὶ ἀποδεικνύῃ ὅτι παραβαίνεται ὁ νόμος, διὰ νὰ σωθῇ ἐκεῖνο, καὶ ὑπενθυμίξῃ τὴν περιτομήν, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἴδιον συμπέρασμα². Διὰ νὰ ἀντικρούσῃ λοιπὸν τὴν ψευδῆ γνώμην ὅτι εἶναι ἀσεβὴς, χρησιμοποιοεῖ πολλές φορές ἀπλᾶ λόγια³. Διὰ τοῦτο αὐτός, ποὺ ἀνέστησε χιλιάδες νεκροὺς μὲ μίαν λέξιν μόνον, ἐπρόσθεσε καὶ προσευχὴν ὅταν ἐκάλεσε τὸν Λάζαρον νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸν τάφον του⁴. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐφρόντισε νὰ ἐξουδειρώσῃ τὴν ὑποψίαν καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι· «Ταῦτα εἶπον διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας»⁵. Ἄλλὰ δὲν ἐνεργεῖ πάντα ὡσὰν νὰ εἶναι αὐτεξούσιος, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀσθένειάν των. Οὔτε ἐνεργεῖ πάντα κατόπιν προσευχῆς, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους νὰ ὑποψιασθοῦν ὅτι ἐστερεῖτο δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ πότε τὸν ἕνα καὶ πότε τὸν ἄλλον τρόπον. Καὶ δὲν τὸ κάμνει οὔτε αὐτὸ κατὰ τύχην, ἀλλὰ μὲ τὴν σύνεσιν ποὺ τοῦ ταιριάζει. Διότι ἀπευθύνεται πρὸς τὸν οὐρανὸν ὅταν κάμνῃ κάτι μικρόν, ἐνῶ διὰ τὰ

να βλέπει. Ἀμαρτήματα μὲν γὰρ λύων καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτων καὶ παράδεισον ἀνοίγων καὶ δαίμονας ἀπελαύνων καὶ λεπρούς καθαρίζων καὶ θάνατον χαλινῶν καὶ νεκρούς ἐγείρων μυρίους, ἐξ ἐπιτάγματος πάντα ἐποίει. Ἦνίκα δέ, ὃ πολλῶ 5 λῶ τούτων ἔλαττον ἦν, ἄρτους ἐξ ὀλίγων πολλοὺς παρεσκεύαζε πηγάζειν, τότε εἰς οὐρανὸν ἀνέβλεπε, δεικνὺς ὅτι οὐ δι' ἀσθένειαν τοῦτο ἐργάζεται. Ὁ γὰρ τὰ μείζονα δυνηθεὶς μετ' ἐξουσίας ποιῆσαι, πῶς ἂν ἐν τοῖς ἐλάττοσιν εὐχῆς ἐδεήθη; Ἀλλ', ὅπερ ἔφη, ἵνα ἐκείνων ἐπιστομίση γῆν ἀναισχυντίαν, 10 τοῦτο ποιεῖ. Τὸ αὐτὸ τοίνυν καὶ ἐν τοῖς ῥήμασιν, ὅταν ἀκούσης αὐτοῦ ταπεινὰ φθεγγομένου, λογίζου. Καὶ γὰρ πολλαὶ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῶν πραγμάτων τῶν τοιούτων εἰσὶν αἰτίαι· οἷον, τὸ μὴ νομίζεσθαι ἀλλότριον εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸ πάντας παιδεύειν αὐτὸν καὶ θεραπεύειν, τὸ ταπεινοφροσύνην 15 διδάσκειν, τὸ σάρκα περικεῖσθαι, τὸ μὴ δύνασθαι Ἰουδαίους πάντας ἀθρόως ἀκούειν, τὸ διδάσκειν μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φθέγγεσθαι. Διὰ τοῦτο πολλὰ ταπεινὰ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ πολλάκις εἰπὼν, τὰ μεγάλα ἑτέροις ἀφήισι λέγειν.

2. Αὐτὸς μὲν γὰρ Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἔλεγε· «Πρὸ τοῦ 20 Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι»· ὁ μαθητῆς δὲ αὐτοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλ', «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Πάλιν, ὅτι οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν αὐτὸς ἐποίησε, καὶ τὰ ὁρώμενα καὶ τὰ ἀόρατα πάντα, αὐτὸς μὲν οὐδαμοῦ σαφῶς εἶρηκεν· ὁ δὲ μαθητῆς μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας, οὐδὲν ὑποστειλάμενος, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις τοῦτό φησι, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», γράφων, «καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»· καί, «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἕτεροι μείζονα περὶ αὐτοῦ εἰρηκάσιν, ὧν αὐτὸς εἶρηκεν, ὅπου γε πολλὰ διὰ τῶν πραγμάτων

1. Ἰω. 8,58

2. Ἰω. 1,1

3. Ἰω. 1,3

4. Ἰω. 1,10

μεγαλύτερα ἐνεργεῖ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ὅταν π.χ. συγχωρῇ ἁμαρτίας καὶ ἀποκαλύπτῃ μυστικὰ καὶ ἀνοίγῃ τὸν παράδεισον καὶ διώχνη τὰ δαιμόνια καὶ θεραπεύῃ λεπρούς καὶ χαλιναγωγῇ τὸν θάνατον καὶ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν χιλιάδες νεκρούς, ἐνεργεῖ μὲ μίαν ἀπλήν προσταγὴν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις. Ὅταν ὅμως ἐπολλαπλασίαζε τοὺς ὀλίγους ἄρτους, πρᾶγμα πολὺ κατώτερον ἀπὸ τὰ προηγούμενα, τότε ἀπληθύνετο εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔκαμνε κατανοητὸν ὅτι ἐνεργεῖ ἔτσι ὄχι ἀπὸ ἀδυναμίας. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ χρειάζεται νὰ προσευχηθῇ διὰ τὰ μικρά, ἀφοῦ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ τὰ μεγαλύτερα μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν; Ἀλλά, ὅπως εἶπα, αὐτὸ τὸ κάμνει, διὰ νὰ χαλιναγωγῆσῃ τὴν ἀναισχυντίαν των. Πρέπει λοιπὸν νὰ σκέπτεσαι τὰ ἴδια καὶ διὰ τὰ λόγια του, ὅταν τὸν ἀκούῃς νὰ διδάσκῃ μὲ ἀπλᾶ λόγια. Διότι εἶναι πολλὰ τὰ αἴτια τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεών του, ὅπως π.χ. νὰ μὴ θεωρῆται ὅτι δὲν εἶναι ἴδιος μὲ τὸν Θεόν, νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ θεραπεύῃ τοὺς πάντας, νὰ διδάσκῃ τὴν ταπεινοφροσύνην, νὰ ἔχῃ ἀνθρώπινον σῶμα, νὰ μὴ ἠμποροῦν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ διδασκῶν τὰ πάντα συγχρόνως, νὰ τοὺς διδάσκῃ νὰ μὴ περιουτολογοῦν ποτέ. Διὰ τοῦτο εἶπε πολλές φορές ὁ ἴδιος· πολλὰ ταπεινὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἄφησε νὰ λέγουν ἄλλοι τὰ μεγάλα.

2. Αὐτὸς π.χ. ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγε· «Πρὸ τοῦ Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἶμι»¹. Ὁ μαθητὴς του ὅμως δὲν λέγει ἔτσι, ἀλλὰ· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»². Ἐπίσης ὁ ἴδιος δὲν εἶπε πουθενὰ σαφῶς ὅτι αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ ὅλα τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ὁ μαθητὴς ὅμως τὸ λέγει καὶ μίαν καὶ δύο καὶ πολλές φορές μὲ πολλὴν σαφήνειαν, χωρὶς κανένα δισταγμὸν. Γράφει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»³. Καὶ παρακάτω· «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο»⁴. Διὰ τοῦτο κάμνει ἐντύπωσιν ὅτι ἄλλοι εἶπαν δι' αὐτὸν περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ ἴδιος, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἐνῶ ἔδειχνε συχνὰ τὴν δυνάμιν του διὰ τῶν ἔργων του, δὲν τὴν παρουσίαζε καθαρὰ

ἐπιδεικνύμενος, διὰ τῶν ῥημάτων σαφῶς οὐκ ἔλεγεν; Ὅτι γὰρ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸς ἐποίησεν, ἔδειξε σαφῶς καὶ διὰ τοῦ τυφλοῦ· ἤνικα δὲ περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ πλάσεως ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλ', «Ὁ ποιήσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Πάλιν, ὅτι τὸν κόσμον ἐδημιούργησε καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, διὰ τῶν ἰχθύων, διὰ τοῦ οἴνου, διὰ τῶν ἄρτων, διὰ τῆς γαλήνης τῆς ἐν τῇ θαλάσῃ, διὰ τῆς ἀκτίνος, ἣν ἀπέστρεψεν ἐν τῷ σταυρῷ, διὰ πλειόνων ἐτέρων ἀπέδειξε· ῥήμασι δὲ οὐδαμῶ τοῦτο σαφῶς εἶπεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ συνεχῶς τοῦτο φθέγγονται καὶ Ἰωάννης καὶ Παῦλος καὶ Πέτρος. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι, οἱ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀκούοντες αὐτοῦ διαλεγομένου καὶ θαυματουργοῦντα βλέποντες καὶ οἷς καὶ ἰδίαν πολλὰ ἐπέλυσε καὶ τοσαύτην ἔδωκε δύναμιν, ὡς καὶ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ οὕτως ἀπηρτισμένους εἰργάσατο, ὡς πάντα ἀφείναι δι' αὐτόν, μετὰ τὴν τοσαύτην ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν οὐκ ἴσχυον τὰ πάντα βαστάσαι πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας· πῶς δῆμος Ἰουδαϊκός, καὶ συνέσεως ἄμοιρος, καὶ τῆς τοσαύτης ἀρετῆς ἀπολιμπανόμενος, καὶ ἐκ τοῦ παρατυγχάνοντος παραγινόμενος τοῖς γινομένοις ἢ τοῖς λεγομένοις ποτέ, μὴ ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ἐπίσθη, εἰ μὴ τοσαύτη συγκαταβάσει διὰ πάντων ἐχρήσατο; Διὰ γάρ τοι τοῦτο, καὶ ὅτε τὸ Σάββατον ἔλυνεν, οὐ προηγουμένως τὴν τοιαύτην εἰσήγε νομοθεσίαν, ἀλλὰ ποικίλας καὶ πολλὰς συντίθησιν ἀπολογίας. Εἰ δὲ μίαν ἐντολὴν μέλλων, ἀναπαύειν τοσαύτην κέχρηται λόγων οἰκονομία, ἵνα μὴ πλήξῃ τοὺς ἀκούοντας· πολλῷ μᾶλλον προσθεῖς ὀλοκλήρῳ τῷ νόμῳ ὀλόκληρον ἐτέραν νομοθεσίαν, πολλῆς ἐδεῖτο τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς θεραπείας, ὥστε μὴ θορυβῆσαι τοὺς ἀκρωμένους τότε.

Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ περὶ τῆς θεότητος τῆς αὐτοῦ πανταχοῦ

μέ τὰ λόγια του; Διὰ τῆς θεραπείας τοῦ τυφλοῦ π.χ. ἔδειξε σαφῶς ὅτι αὐτός ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν ὁμως ὠμιλοῦσε διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου γενικῶς, δὲν εἶπεν· Ἐγὼ τὸν ἔπλασα, ἀλλά· «Ὁ ποιήσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»¹. Ἀπέδειξεν ἐπίσης μέ τὰ θαύματα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἰχθύων, τῆς μεταβολῆς τοῦ νεροῦ εἰς οἶνον, τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων, τῆς γαληνεύσεως τῆς θαλάσσης, τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ποὺ τὰς ἠνάγκασεν, ὅταν εὕρισκετο ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, νὰ μὴ φωτίζουν τὴν γῆν, καὶ πολλῶν ἄλλων, ὅτι ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ ἐγκόσμια. Μὲ λόγια ὁμως δὲν τὸ εἶπε πουθενὰ καθαρὰ, ἀλλὰ οἱ μαθηταὶ τὸ λέγουν πολλές φορές, καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκεῖνοι, ποὺ τὸν ἤκουαν ἡμέραν καὶ νύκτα νὰ ὁμιλῇ καὶ τὸν ἔβλεπαν νὰ κάμνη θαύματα, καὶ τοὺς ἔλυσεν εἰδικώτερα πολλὰς ἀπορίας καὶ τοὺς ἔδωσε τόσην δύναμιν, ὥστε καὶ νεκροὺς νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ τοὺς κατήχησε τόσον, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πάντα δι' αὐτόν, δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν προτοῦ νὰ φωτισθοῦν ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, παρὰ τὴν τόσην ἀρετὴν καὶ πίστιν των, νὰ κατανοήσουν τὰ πάντα, πῶς θὰ ἐπείθετο ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην νοημοσύνην καὶ δὲν εἶχε τόσην ἀρετὴν καὶ παρευρίσκετο σποραδικῶς καὶ κατὰ τύχην κατὰ τὰς ὁμιλίαις καὶ τὰ θαύματά του, ὅτι αὐτός δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Θεὸν τοῦ παντός, ἂν δὲν κατέβαλλε μέ κάθε τρόπον τόσην προσπάθειαν διὰ νὰ τὸν κατανοήσουν; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καί, ὅταν δὲν ἔτηροῦσε τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, δὲν διετύπωσεν ἀμέσως αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ἀλλὰ παρουσιάζει πολλὰς καὶ ποικίλας δικαιολογίας. Καὶ ἀφοῦ χρησιμοποίησεν τόσον μετρημένα λόγια προκειμένου νὰ κάμῃ νὰ ἀτονήσῃ μία ἐντολή, διὰ νὰ μὴ ἐρεθίσῃ τοὺς ἀκροατάς του ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐνεργήσῃ μέ περισσότεραν λεπτότητα καὶ προσοχὴν ὅταν ἐπρόσθετεν ὀλόκληρον ἄλλην νομοθεσίαν εἰς ὅλον τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, διὰ νὰ μὴ ἀντιδράσουν οἱ ἀκροαταὶ του.

Εἶναι φανερόν ὅτι δι' αὐτόν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν διδά-

φαίνεται σαφῶς παιδεύων· Εἰ γὰρ ἡ τοῦ νόμου προσθήκη το-
 σούτον αὐτοὺς ἐθорύβει, πολλῶ μᾶλλον τὸ Θεὸν ἑαυτὸν ἀποφαί-
 νειν. Διὰ τοῦτο πολλὰ καταδεέστερα τῆς οἰκείας ἐκβαίνειν
 εἰς τὴν τοῦ νόμου προσθήκην, πολλῇ τῇ προδιορθώσει κέχρηται.
 5 Οὐδὲ γὰρ ἅπαξ εἶπεν, ὅτι Οὐ λύω τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ δεύτε-
 ρον αὐτὸ πάλιν ἀνέλαβε καὶ ἕτερον προσέθηκε μεῖζον. Εἰπὼν
 γάρ, «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι», ἐπήγαγεν, «Οὐκ ἦλ-
 θον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι». Τοῦτο δὲ οὐκ Ἰουδαίων ἐμ-
 φράττει τὴν ἀναισχυντίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰρετικῶν ἀπορ-
 10 ράπτει τὰ στόματα, τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου λεγόντων εἶναι τὴν
 Παλαιάν. Εἰ γὰρ καταλύσαι τὴν ἐκείνου τυραννίδα παρεγένε-
 το ὁ Χριστός, πῶς ταύτην οὐ μόνον οὐ καταλύει, ἀλλὰ καὶ πλη-
 ροῖ; Οὐ γὰρ μόνον εἶρηκεν, ὅτι Οὐ καταλύω· καίτοι ἦρκει τοῦ-
 το· ἀλλ' ὅτι καὶ Πληρῶ· ὅπερ οὐ μόνον οὐκ ἐναντιουμένου ἦν,
 15 ἀλλὰ καὶ συγκροτοῦντος αὐτήν. Καὶ πῶς οὐ κατέλυσε; φησί·
 πῶς δὲ καὶ ἐπλήρωσεν ἢ τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας; Τοὺς
 προφήτας μὲν, δι' ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ λεχθέντα ἅπαντα τοῖς ἔρ-
 γοις ἐβεβαίωσε· διὸ καὶ καθ' ἕκαστον ὁ εὐαγγελιστῆς ἔλεγεν·
 «Ἴνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου»· καὶ ἠνίκα ἐτέχθη,
 20 καὶ ἠνίκα τὰ παιδιά τὸν θαυμαστὸν ὕμνον ἦδεν εἰς αὐτόν, καὶ ἠ-
 νίκα ἐπὶ τῆς ὄνου ἐκάθισε, καὶ ἐφ' ἑτέρων δὲ πλειόνων τὸ αὐτὸ
 τοῦτο ἐπλήρωσεν· ἅπερ πάντα ἔμελλον ἀπλήρωτα εἶναι, εἰ μὴ
 παρεγένετο. Τὸν δὲ νόμον οὐχ ἐνὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέρῳ καὶ
 τρίτῳ ἐπλήρωσε τρόπῳ. Ἐνὶ μὲν, τῷ μηδὲν παραβῆναι τῶν νο-
 25 μίμων. Ὅτι γὰρ πάντα αὐτὸν ἐπλήρωσεν, ἄκουσον τί φησι τῷ
 Ἰωάννῃ· «Οὕτω γὰρ πρόπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δι-
 καιοσύνην». Καὶ Ἰουδαίοις δὲ ἔλεγε· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει
 με περὶ ἁμαρτίας». Καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ πάλιν· «Ἐρχεται ὁ

1. Πρόκειται διὰ τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ, οἱ ὁποῖοι «ἐξ ἑνὸς σώματος ὕμνου καὶ ἐδόξαζον καὶ ἠυλόγουν τὸν Θεὸν ἐν τῇ καμίνῳ». Βλ. Δαν. 3, 19 ἔ.

2. Ματθ. 3,15

3. Ἰω. 8,46

σκεῖ παντοῦ μὲ σαφήνειαν διὰ τὴν θεϊκὴν φύσιν του. Διότι, ἀφοῦ τοὺς ἐνωχλοῦσε τόσο πολὺ κάθε προσθήκη εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, θὰ τοὺς ἐνωχλοῦσε πολὺ περισσότερο νὰ παρουσιάσῃ τὴν θεϊκὴν φύσιν του. Διὰ τοῦτο λέγει πολλὰ κατώτερα ἀπὸ τὴν ἀξίαν του. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ποὺ πρόκειται νὰ συμπληρώσῃ τὸν νόμον, λαμβάνει πολλὰ προφυλακτικὰ μέτρα. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε μίαν φοράν· Δὲν καταργῶ τὸν νόμον, ἀλλὰ τὸ ἐπανέλαβε καὶ διὰ δευτέραν φοράν. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι», ἐπρόσθεσε· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι». Αὐτὸ δὲν ἐξουδετερώνει μόνον τὴν ἀναίδειαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ κλειδώνει καὶ τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων, ποὺ λέγουν ὅτι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συντάκτης εἶναι ὁ διάβολος. Διότι, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστὸς διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου, πῶς ὄχι μόνον δὲν τὴν καταργεῖ ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπληρώνει; Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς· Δὲν τὴν καταλύω, ἂν καὶ αὐτὸ ἦτο ἀρκετόν, ἀλλὰ εἶπε· «Τὴν συμπληρώνω». Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι, ὄχι μόνον δὲν τὴν ἐκαταπολεμοῦσεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν ἐδέχετο. Ἀλλὰ πῶς δὲν τὴν κατήργησε; λέγει. Πῶς ἐσυμπλήρωσε τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας; Τοὺς προφήτας, διότι ἐπεβεβαίωσεν ἐμπράκτως ὅλα ὅσα εἶπαν δι' αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν εἰς κάθε περίπτωσιν ὁ εὐαγγελιστὴς· «Ἴνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου». Καὶ ἐπρόσθετεν αὐτὸ τὸ συμπλήρωμα καὶ ὅταν ἐγεννήθη καὶ ὅταν ἔψαλαν τὰ παιδιὰ ¹ τὸν θαυμάσιον ἐκείνον ὕμνον πρὸς αὐτόν καὶ ὅταν ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς τὸν θηλυκὸν ὄνον καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις. Αὐτὰ ὅλα θὰ ἔμεναν ἀπραγματοποίητα, ἂν δὲν ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνην μορφήν. Τὸν νόμον ἐξ ἄλλου τὸν ἐτελειοποίησεν ὄχι μόνον μὲ ἓνα τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ δεύτερον καὶ μὲ τρίτον. Ὁ πρῶτος εἶναι ὅτι δὲν παρέβη καμμίαν διάταξίν του. Ἄκουσε τί λέγει εἰς τὸν Ἰωάννην, διὰ νὰ ἰδῆς ὅτι τὸν ἐφήρμοσε πάντοτε· «Οὔτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην»². Καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;»³. Καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπίσης·

ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει οὐδέν». Καὶ ὁ προφήτης δὲ ἄνωθεν ἔλεγεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν.

Ἐνὶ μὲν οὖν αὐτὸν ἐπλήρωσε τούτῳ τῷ τρόπῳ ἑτέρῳ δέ, τῷ καὶ δι' ἡμῶν τοῦτο ποιῆσαι. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν. 5 ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς ἐπλήρωσεν, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἐχαρίσατο τοῦτο, Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὅτι Τέλος νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι». Καὶ τὴν ἁμαρτίαν δὲ αὐτὸν ἔλεγε «Κρῖναι ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι». Καὶ πάλιν· «Νόμον 10 οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν». Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος τοῦτο ἐσπούδαζε, δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἠτόνει δέ, ἐλθὼν αὐτὸς καὶ τρόπον εἰσαγαγὼν δικαιοσύνης τὸν διὰ τῆς πίστεως, ἔστησε τοῦ νόμου τὸ βούλημα· καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσε διὰ γραμμάτων ἐκεῖνος, τοῦτο 15 αὐτὸς διὰ τῆς πίστεως ἤνυσεν. Διὰ τοῦτό φησιν· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον».

3. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε καὶ ἕτερον τρίτον τρόπον εὐρήσει, καθ' ὃν τοῦτο γέγονε. Ποῖον δὴ τοῦτον; Τὸν τῆς μελλούσης νομοθεσίας, ἣνπερ ἔμελλε παραδιδόναι. Οὐ γὰρ ἀναίρε- 20 σις τῶν προτέρων, ἀλλ' ἐπίτασις καὶ πλήρωσις ἦν τὰ λεγόμενα. Τοῦ γὰρ μὴ φονεύειν οὐκ ἀναίρεσις τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ πλήρωσις καὶ πλείων ἀσφάλεια· καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Διὸ δὴ καὶ τὰ σπέρματα τούτων προκαταβαλλόμενος ἀνυπόπτως τότε, ὅτε σαφέστερον ἔμελλεν ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν παλαιῶν 25 καὶ νέων νομίμων ἐπὶ ἐναντιώσει ὑποπτεύεσθαι, τῇ προδιορθώσει κέχρηται. Αἰνιγματωδῶς μὲν γὰρ αὐτὰ καὶ ἤδη κατεβάλετο διὰ τῶν εἰρημένων. Τὸ γάρ, «Μακάριοι οἱ πτωχοί», ταῦτόν ἐστι τῷ μὴ ὀργίζεσθαι· καὶ τό, «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρ-

1. Ἰω. 14,30.

2. Ἦσ. 53,9

3. Ρωμ. 10,4

4. Ρωμ. 8,4

5. Ρωμ. 3,31

«Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἐμοὶ εὕρισκει οὐδέν»¹. Καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε παλαιότερα ὅτι δὲν πρόκειται νὰ κάμη ἀμαρτίαν ².

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἕνας τρόπος συμπληρώσεως. Ἄλλος εἶναι τὸ ὅτι τὸν ἐσυμπλήρωσε καὶ διὰ μέσου ἡμῶν. Τὸ σπουδαῖον δηλαδὴ εἶναι ὅτι ὄχι μόνον ὁ ἴδιος τὸν ἐφήρμοσεν, ἀλλὰ ἐζήτησε νὰ κάμωμεν καὶ ἐμεῖς τὸ ἴδιον. Τοῦτο διδάσκει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Τέλος νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι»³. Καὶ διὰ τὴν ἀμαρτίαν δὲ λέγει· «Κρίναι ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι»⁴. Καὶ ἄλλου· «Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο. Ἄλλὰ νόμον ἰστώμεν»⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ νόμος εἶχε σκοπὸν νὰ κάμη δίκαιον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δὲν ἐφηρμόζετο, ἦλθεν ὁ Κύριος, μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀρετὴ ἔχει θεμέλιον τὴν πίστιν καὶ ἔδωσεν ἰσχύν εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου. Καὶ κατώρθωσε διὰ τῆς πίστεως ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ὁ νόμος μὲ τὰς ἐντολὰς του. Διὰ τοῦτο λέγει· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον».

3. Ἄν ἐξετάσῃ κανεὶς μὲ προσοχήν, θὰ εὔρη καὶ τρίτον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγίνεν αὐτό. Ποῖος εἶναι αὐτός; Ἡ μέλουσα νομοθεσία, τὴν ἐποίαν ἐπρόκειτο νὰ καθιερώσῃ. Διότι ἡ διδασκαλία του δὲν ἐκαταργοῦσε τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ τὰ ἐπεξέτεινε καὶ τὰ συνεπλήρωνε. Διότι ἡ ἐντολὴ νὰ μὴ ὀργιζώμεθα δὲν καταργεῖ τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ φονεύωμεν, ἀλλὰ τὴν συμπληρώνει καὶ τὴν τελειοποιεῖ. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ ὅλας τὰς ἄλλας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ἔρριπτε τότε ἀπλῶς τὸν σπóρον τῶν νέων ἐντολῶν χωρὶς νὰ δημιουργῆται καχυποψία, φροντίζει νὰ προλάβῃ τὴν παρεξήγησιν, διότι ἐπρόκειτο νὰ τὸν ὑποψιάζωνται ἀργότερα, ἕνεκα τῆς συγκρίσεως τῶν νέων πρὸς τὰς παλαιὰς ἐντολὰς, ὅτι θέλει νὰ καταργήσῃ τὰς δευτέρας. Ἐρριψε λοιπὸν ἀπὸ τῶρα ἐμμέσως τὸν σπóρον μὲ τὴν διδασκαλίαν του αὐτὴν. Διότι ἡ ἐντολή· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι» ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐντολήν· Νὰ μὴ ὀργίζεσθε. Καὶ ἡ ἐντολή· «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίας» ἰσοδου-

δία», τῷ μὴ ἐμβλέψαι εἰς γυναῖκα πρὸς ἐπιθυμίαν· καὶ τὸ μὴ
 θησαυρίζειν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τῷ, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμο-
 νες», συνάδει· καὶ τὸ πενθεῖν δὲ καὶ τὸ διώκεσθαι καὶ ὄνειδίζε-
 σθαι, ἴσον ἐστὶ τῷ διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσιέναι· καὶ τὸ πεινᾶν
 5 καὶ διψᾶν τὴν δικαιοσύνην, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἐκεῖνο, ὃ
 μετὰ ταῦτά φησιν, ὅτι «Ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ
 ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς».

Καὶ τὸν εἰρηνοποιὸν μακαρίσας, πάλιν τὸ αὐτὸ σχεδὸν
 εἴρηκεν, ὅτε ἐκέλευσεν ἀφεῖναι τὸ δῶρον, καὶ ἐπὶ τὴν καταλ-
 10 λαγὴν σπεύδειν τοῦ λελυπημένου, καὶ τὸ εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίκῳ.
 Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν τὰ ἔπαθλα τῶν κατορθούντων τέθεικεν, ἐνταῦθα
 δὲ τῶν μὴ ποιούντων τὰς τιμωρίας. Διόπερ ἐκεῖ μὲν ἔλεγεν,
 ὅτι οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν· ἐνταῦθα δέ, ὃ μωρὸν καλῶν
 τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἔνοχος ἔσται τῇ γέεννῃ τοῦ πυρός. Καὶ ἐ-
 15 κεί μὲν, ὅτι τὸν Θεὸν ὄψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ἐνταῦθα δέ,
 ὅτι μοιχὸς ἐστὶν ἀπηρτισμένος ὁ ἀκολάστως ἰδὼν· καὶ τοὺς
 εἰρηνοποιοὺς υἱοὺς Θεοῦ καλέσας ἐκεῖ, ἐνταῦθα ἐτέρωθεν φο-
 βεῖ λέγων· «Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ».

Οὕτω καὶ τοὺς πενθοῦντας καὶ τοὺς διωκομένους μακαρί-
 20 ζων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὸ αὐτὸ τοῦτο κα-
 τασκευάζων, ἀπώλειαν ἀπειλεῖ τοῖς μὴ ταύτην ἐρχομένοις τὴν
 ὁδόν· οἱ γὰρ διὰ τῆς πλατείας βαδίζοντες, φησὶν, ἐκεῖ κατα-
 στρέφουσι. Καὶ τό, «Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ»,
 ἴσον εἶναί μοι δοκεῖ τῷ, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες», καί, «Οἱ
 25 πεινῶντες τὴν δικαιοσύνην». Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, ἐπειδὴ μέλλει
 τρανότερον αὐτὰ λέγειν, καὶ οὐ τρανότερον μόνον, ἀλλὰ καὶ

1. Ματθ. 7,12

2. Ματθ. 6,24

ναμεί με τήν ἐντολήν· Νά μή στρέψης τὸ βλέμμα σου πρὸς γυναῖκα με πόθον σαρκικόν. Καί ἡ ἐντολή νά μή συγκεντρώνωμεν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἰσοδυναμεί με τό· «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες». Καί αἱ ἐντολαὶ νά πενθοῦμεν, νά καταδιωκώμεθα, νά ὑβρίζωμεθα ἰσοδυναμοῦν με τήν ἐντολήν νά περνοῦμεν ἀπὸ τὴν στενὴν πύλην. Καί ἡ ἐντολή νά πεινοῦμεν καὶ νά διψοῦμεν τὴν δικαιοσύνην δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο ποὺ λέγει εἰς τὴν συνέχειαν· «Ὅσα ἂν θέλητε νά ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς»¹.

Καὶ ὅταν ἐμακάρισε τὸν εἰρηνοποιόν, εἶπε πάλιν τὸ ἴδιο σχεδὸν με τὰς ἐντολάς ποὺ ἔδωσε νά ἀφήσωμεν τὸ δῶρον μας κοντὰ εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ νά τρέξωμεν νά συμφιλιωθοῦμεν με ἐκεῖνον ποὺ ἠδικήσαμεν καὶ νά εἴμεθα ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους μας. Ἄλλὰ ἐκεῖ καθώρισε τὴν ἀμοιβὴν ἐκείνων ποὺ ἐκτελοῦν τὰς ἐντολάς, ἔδω δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκείνων ποὺ τὰς παραβαίνουν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ἐκεῖ ὅτι, ὅσοι διακρίνονται διὰ τὴν αὐτοκυριαρχίαν των, θὰ λάβουν ὡς κληρονομίαν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἔδω δὲ ὅτι, ὅποιος ὑβρίση τὸν ἀδελφόν του, θὰ τιμωρηθῆ με τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Ἔλεγεν ἀκόμη ἐκεῖ ὅτι οἱ ἀναμάρτητοι θὰ ἴδουν τὸν Θεόν. Ἔδω δὲ λέγει ὅτι εἶναι τέλειος μοιχός, ὅποιος κοιτάξῃ με πονηρίαν γυναῖκα. Καὶ ἐνῶ ἐκεῖ ἐχαρακτήρισε τοὺς εἰρηνοποιούς παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, ἔδω ἀντιθέτως φοβερίζει με τὰ ἐξῆς λόγια· «Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικος τῶ κριτῆ».

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ με ἐκείνους ποὺ πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των καὶ καταδιώκονται διὰ τὴν ἀρετὴν των, ποὺ τοὺς μακαρίζει πρῶτα καὶ ἔπειτα προσπαθεῖ νά ἐπιτύχῃ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καὶ τοὺς ἀπελεῖ με ἀφανισμόν ἂν δὲν ἀκολουθήσουν αὐτὸν τὸν δρόμον. Διότι λέγει ὅτι, ὅσοι βαδίζουν εἰς τὴν εὐρεῖαν λεωφόρον, καταστρέφονται μέσα εἰς αὐτήν. Καὶ ἡ ἐντολή· «Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ»², νομίζω ὅτι ἰσοδυναμεί με τὴν ἐντολήν «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες», καί· «Οἱ πεινῶντες τὴν δικαιοσύνην». Ἄλλὰ ἐπειδὴ πρόκειται νά ὁμιλήσῃ καθαρώτερα, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, καὶ ὄχι μόνον καθαρώτερα,

πλείονα τῶν εἰρημένων προστιθέναι πάλιν (οὐκέτι γὰρ ἐλεήμονα
ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ χιτωνίσκου ἐξίστασθαι κελεύει· οὐ-
δὲ πρᾶον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέραν σιαγόνα στρέφειν τῷ
βουλομένῳ ραπίζειν), τὴν δοκοῦσαν ἀντίθεσιν εἶναι πρότερον
5 ἀναιρεῖ. Διὰ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἔφθην εἰπών, οὐδὲ ἅπαξ τοῦτο
εἶρηκεν, ἀλλὰ καὶ δεύτερον. Εἰπών γάρ, «Μὴ νομίσητε, ὅτι
ἦλθον καταλύσαι», ἐπήγαγεν· «Οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ
πληρῶσαι. Ἀμὴν γὰρ λέγων ὑμῖν· Ἐὰν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς
καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ τοῦ νόμου, ἕως
10 ἂν πάντα γένηται». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀμήχανον
ἀτέλεστον μεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ πληρωθῆ-
ναι δεῖ. Ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε, μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ἀπάσης
ἀπαρτίσας. Ἐνταῦθα δὲ ἡμῖν αἰνίττεται ὅτι καὶ ὁ κόσμος ἅ-
πας μετασχηματίζεται. Καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλ'
15 ἵνα ἐπάρῃ τὸν ἀκροατὴν καὶ δείξῃ δικαίως ἑτέραν εἰσαγαγῶν
πολιτείαν· εἶγε μέλλοι καὶ τὰ τῆς κτίσεως ἅπαντα μετασχημα-
τίζεσθαι, καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος πρὸς ἑτέραν καλεῖσθαι
πατρίδα, καὶ βίου παρασκευὴν ὑψηλοτέραν. «Ὅς ἐὰν οὖν λύσῃ
μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς
20 ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήλλαξεν ἑαυτὸν τῆς πονηρᾶς ὑποψίας καὶ
τοὺς βουλομένους ἀντιλέγειν ἐπεστόμισε, τότε λοιπὸν καὶ φο-
βεῖ, καὶ ἀπειλὴν τίθησι μεγίστην ὑπὲρ τῆς μελλούσης νομοθε-
σίας. Ὅτι γὰρ οὐχ ὑπὲρ τῶν παλαιῶν νόμων εἶρηκεν, ἀλλ' ὑπὲρ
25 ὧν αὐτὸς ἔμελλε νομοθετεῖν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. «Λέγω γὰρ ὑ-
μῖν», φησὶν· «Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν
γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν». Εἰ δὲ περὶ τῶν παλαιῶν ἠπειλεῖ νόμων, πῶς ἔ-
λεγεν, «Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ»; Τοὺς γὰρ τὰ αὐτὰ ποιῶντας, ἅ-

ἀλλὰ νὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλα ἀκόμη (διότι π.χ. δὲν ζητεῖ ἀπλῶς νὰ εἴμεθα ἐλεήμονες, ἀλλὰ ἀπαιτεῖ νὰ προσφέρωμεν καὶ τὰ ἐνδύματά μας. Οὔτε νὰ εἴμεθα ἀπλῶς ἡρεμοὶ, ἀλλὰ νὰ στρέφωμεν καὶ τὸ ἄλλο μάγουλον εἰς ὅποιον θέλει νὰ μᾶς κτυπήσῃ) φροντίζει νὰ ἀπαλείψῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν γνώμην ὅτι καταπολεμεῖ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Διὰ τοῦτο, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, δὲν τὸ λέγει μίαν φοράν, ἀλλὰ καὶ δευτέραν. Ἐφοῦ εἶπε δηλαδὴ· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι», ἐπρόσθεσεν· «Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ἄμην γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται». Ἐκεῖνο ποῦ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· Εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνουν ἀνεκτέλεστα αὐτά, ἀλλὰ θὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ αἱ μικρότεραι λεπτομέρειαι τοῦ νόμου. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος, ἀφοῦ μάλιστα τὸν ἐσυμπλήρωσε μὲ κάθε λεπτομέρειαν. Ἐδῶ δὲ μᾶς γνωστοποιεῖ ἐμμέσως καὶ ὅτι θὰ ἀλλάξῃ μορφήν ὁ κόσμος ὅλος. Καὶ δὲν τὸ ἀναφέρει αὐτὸ ἄνευ λόγου, ἀλλὰ διὰ νὰ παρακινήσῃ τὸν ἀκροατὴν καὶ νὰ τοῦ ἀποδείξῃ ὅτι ὀρθῶς εἰσηγεῖται νέον τρόπον ζωῆς, ἀφοῦ βεβαίως πρόκειται νὰ μεταβληθῇ πρὸς τὸ καλύτερον ὅλη ἡ κτίσις καὶ νὰ προσκληθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς ἄλλην πατρίδα καὶ νὰ προετοιμασθῇ διὰ ἠθικωτέραν ζωὴν. «Ὅς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».

Ἐφοῦ λοιπὸν ἀπήλλαξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὴν καχυποψίαν καὶ ἀπεστόμωσεν ἐκείνους ποῦ ἤθελαν νὰ ἐκφράζουν διαφορετικὰς ἀπόψεις, τότε πλέον φοβερίζει καὶ διατυπώνει τρομερὰν ἀπειλὴν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς νέας νομοθεσίας. Ἄκουσε λοιπὸν τὰ παρακάτω, διὰ νὰ βεβαιωθῆς ὅτι δὲν ἠπειλήσῃ διὰ τὸν παλαιὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἔθεσεν ὁ ἴδιος. Εἶπε· «Λέγω γὰρ ὑμῖν· Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἄν ἡ ἀπειλὴ ἀνεφέρετο εἰς τὸν παλαιὸν νόμον, δὲν θὰ ἔλεγεν· «Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ».

περ ἐποίουν ἐκεῖνοι, οὐκ ἦν περισσεῦσαι κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον. Ἐπὶ ποῖον ἦν τὸ περισσόν; Τὸ μὴ ὀργισθῆναι, τὸ μὴδὲ ἐμβλέψαι εἰς γυναῖκα ἀκολάστως.

4. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐλαχίστας αὐτὰς ἐκάλεσε, καίτοι οὕτω μεγάλας καὶ ὑψηλὰς οὔσας; Ἐπειδὴ αὐτὸς τὴν νομοθεσίαν εἰσάγειν ἔμελλεν. Ὡσπερ γὰρ ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, καὶ μέτρια πολλαχοῦ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεται· οὕτω καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ νομοθεσίας, παιδεύων ἡμᾶς καὶ τούτῳ πανταχοῦ μετριάζειν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπειδὴ καινοτομίας ἐδόκει τις ὑποψία εἶναι, ὑπεσταλμένως τέως κέχρηται τῷ λόγῳ.

Ἐπὶ ὅταν δὲ ἀκούσης ἐλάχιστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μὴδὲν ἄλλο ὑπόπτειν ἢ γέενναν καὶ κόλασιν. Βασιλείαν γὰρ οἶδεν οὐχὶ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως καὶ τὴν παρουσίαν ἐκείνην τὴν φοβερὰν. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, τὸν μὲν ἀπόντα τὸν ἀδελφὸν μωρὸν καὶ μίαν παραβάντα ἐντολήν, εἰς τὴν γέενναν ἐμπεσεῖν· τὸν δὲ ὅλας λύοντα, καὶ ἑτέρους εἰς τοῦτο ἐνάγοντα, ἐν τῇ βασιλείᾳ εἶναι; Οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐλάχιστος ἔσται, ἀπερῚμμένος, ἔσχατος· ὁ δὲ ἔσχατος πάντως εἰς τὴν γέενναν ἐμπεσεῖται τότε. Καὶ γὰρ Θεὸς ὢν προήδει τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν, καὶ ὅτι μέλλουσί τινες ὑπερβολῆς νομίζειν εἶναι τὰ εἰρημένα μόνως καὶ συλλογίζεσθαι τοὺς νόμους καὶ λέγειν· Ἐὰν οὖν τις μωρὸν καλέσῃ, κολάζεται; ἐὰν οὖν ἴδῃ τις ἀπλῶς, μοιχὸς γίνεται; Διὸ δὴ ταύτην προαναιρῶν τὴν ὀλιγωρίαν, ἀπειλήν τέθεικε μεγίστην ἑκατέροις, καὶ τοῖς παραβαίνουσι καὶ τοῖς ἑτέροις εἰς τοῦτο ἐνάγουσιν.

Διότι δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ ὑπερτερήσουν κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἂν ἔκαμναν τὰ ἴδια, ποὺ ἔκαμναν καὶ ἐκεῖνοι. Ἄλλὰ ποῖον ἦτο τὸ ἐπὶ πλεόν; Νὰ μὴ ὀργίζωνται οὔτε νὰ στρέφουν τὸ βλέμμα των πρὸς γυναιῖκα μὲ σκοπὸν ἀνήθικον.

4. Διατί ὁμως τὰς ἐχαρακτήρισεν ἐλαχίστας, ἀφοῦ εἶναι τόσον σπουδαῖαι καὶ ὑψηλαί; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἶναι νομοθέτης ὁ ἴδιος. Ὅπως λοιπὸν ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὁμιλεῖ εἰς πολλὰ σημεῖα μὲ μετριοφροσύνην διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ διὰ τὴν νομοθεσίαν του καὶ μᾶς διδάσκει καὶ μὲ αὐτὸ νὰ εἴμεθα πάντοτε μετριόφρονες. Ὅμιλεῖ ἐπίσης πρὸ πολλοῦ μὲ μετριοφροσύνην, ἐπειδὴ τὸν ὑποπτεύοντο ὡς καινοτόμον.

Ὅταν ἀκούης ἐξ ἄλλου τὴν φράσιν· ἐλάχιστος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ ἐννοῆς τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν καὶ κόλασιν. Διότι μὲ τὴν λέξιν «βασιλεία» δὲν ἐννοεῖ μόνον τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τὴν γνωστὴν καὶ φοβερὰν δευτέραν παρουσίαν. Ἄλλοιῶς θὰ ἦτο ἐντελῶς παράλογον νὰ τιμωρῆται μὲ αἰωνίαν κόλασιν ἐκεῖνος ποὺ εἶπε μωρὸν τὸν ἀδελφόν του καὶ παρέβη μίαν ἐντολὴν καὶ νὰ πηγαίνῃ εἰς τὸν παράδεισον ἐκεῖνος ποὺ τὰς παραβαίνει ὅλας καὶ ὠθεῖ καὶ ἄλλους εἰς αὐτό. Δὲν ἐννοεῖ λοιπὸν αὐτό, ἀλλὰ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν θὰ εὐρεθῆ εἰς δεινὴν θέσιν, θὰ εἶναι περιφρονημένος, κατώτερος ἀπὸ ὅλους. Καὶ εἶναι ἐπόμενον ὅτι αὐτὸς θὰ ριφθῆ τότε εἰς τὴν κόλασιν. Ἐπειδὴ ἦτο Θεός, ἐγνώριζε βεβαίως ἐκ τῶν προτέρων ὅτι πολλοὶ εἶναι ἀδιάφοροι καὶ ὅτι πρόκειται νὰ θεωρήσουν μερικοὶ πολὺ ὑπερβολικὰς τὰς ἐντολάς, νὰ τὰς θέτουν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν καὶ νὰ λέγουν· Εἶναι δυνατόν νὰ ριφθῆ κανεὶς εἰς τὴν κόλασιν, ἐπειδὴ εἶπε κάποιον μωρὸν; Εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ μοιχὸς ἐκεῖνος ποὺ ἐκοίταξε μόνον; Αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν λοιπὸν ἤθελε νὰ καταπολεμήσῃ καὶ ὠρίσε τιμωρίαν καὶ διὰ τοὺς δύο, καὶ διὰ τοὺς παραβάτας καὶ διὰ ὄσους ἐξωθοῦν τοὺς ἄλλους εἰς παράβασιν.

Εἰδότες τοίνυν τὴν ἀπειλήν, μήτε αὐτοὶ παραβαίνωμεν, μήτε τοὺς βουλομένους ταῦτα φυλάττειν ἐκλύωμεν.

«Ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ», φησί, «μέγας κληθήσεται».

Οὐ γὰρ ἑαυτοῖς δεῖ χρησίμους εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις. Καὶ
 5 γὰρ οὐκ ἴσος ὁ μισθὸς τῷ ἑαυτὸν κατορθοῦντι καὶ τῷ μεθ' ἑαυ-
 τοῦ καὶ ἕτερον προστιθέντι. Ὡσπερ γὰρ τὸ διδάσκειν ἄνευ τοῦ
 ποιεῖν κρίνει τὸν διδάσκοντα «Ὁ γὰρ διδάσκων», φησὶν, «ἕτερον,
 σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;»· οὕτω τὸ ποιεῖν μὲν, ἑτέροις δὲ μὴ ὑ-
 φηγεῖσθαι, ἐλαττοῖ τὸν μισθόν. Δεῖ τοίνυν ἐν ἑκατέροις ἄκρον
 10 εἶναι, καὶ πρότερον ἑαυτὸν κατορθώσαντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν
 τῶν ἄλλων ἐκβῆνται ἐπιμέλειαν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὴν
 ποίησιν πρὸ τῆς διδασκαλίας ἔθηκε, δεικνὺς ὅτι οὕτω μάλιστα
 τις διδάξαι δυνήσεται, ἑτέρως δὲ οὐδαμῶς. Ἀκούσεται γάρ·
 «Ἰατρέ, θεράπευσον σευτόν». Ὁ γὰρ ἑαυτὸν διδάξαι μὴ δυνηθεὶς
 15 καὶ ἑτέρους ἐπιχειρῶν διορθοῦν, πολλὺς ἔξει τοὺς κωμωδοῦν-
 τας αὐτόν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ διδάξαι ὁ τοιοῦτος δυνήσεται, τῶν
 πραγμάτων ἀντιφθεγγομένων αὐτῷ. Ἄν δὲ ἑκατέρωθεν ἀπηρ-
 τισμένος ᾗ, μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.
 «Λέγω γὰρ ὑμῖν· Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον
 20 τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βα-
 σιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἐνταῦθα δικαιοσύνην τὴν πᾶσαν ἀρετὴν
 λέγει, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ Ἰὼβ διαλεγόμενος ἔλεγε· «Καὶ ᾗν
 ἄνθρωπος ἄμεμπτος, δίκαιος». Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὸ
 σημαινότερον δίκαιον ἐκεῖνον ἐκάλεσεν, ᾧ μηδὲ νόμον κείσθαι
 25 ἔλεγε· «Δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κείται», φησί. Καὶ πολλαχοῦ δὲ
 ἀλλαχοῦ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς ἀρετῆς τῆς καθόλου κείμενον

1. Ρωμ. 2,21

2. Λουκᾶ 4,23

3. Ἰὼβ 1,1

4. Α' Τιμ. 1,9

Ἐφοῦ γνωρίζομεν λοιπὸν τί μᾶς περιμένει, ὡς φροντίζομεν οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ εἴμεθα παραβάται οὔτε νὰ παρασύρωμεν ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τηροῦν τὰς ἐντολάς.

Καὶ προσθέτει· «Ὁς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ τὰς ἐντολάς, μέγας κληθήσεται». Δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ ὠφελοῦμεν μόνον τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους. Διότι δὲν εἶναι ἴση ἡ ἀμοιβὴ δι' ἐκεῖνον ποὺ συμμορφώνεται ἀπλῶς καὶ δι' ἐκεῖνον ποῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, προσθέτει καὶ ἄλλον εἰς τοὺς τηρητὰς τῶν ἐντολῶν. Ὅπως δηλαδὴ βλάπτει τὸν διδάσκοντα ἡ διδασκαλία του ἂν δὲν συμφωνοῦν τὰ ἔργα του μὲ αὐτὴν («Ὁ γὰρ διδάσκων ἕτερον», λέγει, «σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;»¹, ἔτσι ἐλαττώνει καὶ τὴν ἀμοιβὴν ἢ ἀπλῆ συμμόρφωσις πρὸς τὰς ἐντολάς, ἂν δὲν διδάσκωμεν καὶ ἄλλους. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιδοθῆ κανεὶς εἰς τὰ δύο καί, ἀφοῦ βελτιώσῃ πρῶτα τὸν ἑαυτόν του, νὰ φροντίσῃ κατόπιν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος θεωρεῖ ἀνωτέραν τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὰς ἐντολάς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐντολῶν καὶ δείχνει ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον πρὸ πάντων θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διδάξῃ κανεὶς, ἐνῶ ἄλλοιῶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ. Διότι θὰ τοῦ εἴποῦν· «Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν»². Διότι ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ θὰ γελοιοποιήσουν ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἠμπόρεσε νὰ διδάξῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ προσπαθεῖ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἄλλους. Μᾶλλον ὅμως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ οὔτε κἂν νὰ διδάξῃ, διότι θὰ τὸν ἀντικρούουν αἱ πράξεις του. Ἐνῶ ἂν εἶναι ἄμεμπτος καὶ εἰς τὰ δύο, θὰ θεωρηθῆ ἐκλεκτὸς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. «Λέγω γὰρ ὑμῖν. Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὀνομάζει δικαιοσύνην τὴν ἀρετὴν γενικῶς, ὅπως ἐννοοῦσε καὶ ὅταν ὠμιλοῦσε περὶ τοῦ Ἰωβ· «Καὶ ἦν ἄνθρωπος ἄμεμπτος, δίκαιος»³. Μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν ὠνόμασε καὶ ὁ Παῦλος δίκαιον ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγεν ὅτι δὲν χρειάζεται οὔτε ὁ νόμος. Λέγει· «Δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται»⁴. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν λέξιν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σημεῖα μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀρετῆς. Σὲ παρακαλῶ νὰ

εὔροι τις ἄν. Σὺ δέ μοι σκόπει τῆς χάριτος τὴν ἐπίδοσιν, ὅπου
 τοὺς μαθητὰς τοὺς νεήλυδας τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ διδασκάλων
 κρείττους εἶναι βούλεται. «Γραμματέων» γὰρ ἐνταῦθα καὶ Φαρι-
 5 σαίων οὐχ ἀπλῶς εἶπε τῶν παρανόμων, ἀλλὰ τῶν κατορθούν-
 των· οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ κατώρθουν, ἔφησεν ἔχειν δικαιοσύνην,
 οὐδὲ ἄν τὴν οὐκ οὔσαν παρέβαλε τῇ οὔσῃ. Ὅρα δὲ καὶ ἐνταῦθα
 πῶς συνίστησι τὴν Παλαιάν, σύγκρισιν ποιούμενος ταύτης
 πρὸς ἐκείνην· ὅπερ δείκνυσιν ὁμόφυλον αὐτὴν οὔσαν καὶ συγγε-
 νῆ· τὸ γὰρ πλεόν καὶ ἔλαττον τοῦ αὐτοῦ γένους ἐστίν. Οὐ τοί-
 10 νυν διαβάλλει τὴν Παλαιάν, ἀλλ' ἐπιταθῆναι αὐτὴν βούλεται.
 Εἰ δὲ ἦν πονηρά, οὐκ ἄν τὸ πλεόν ἐζήτησεν, οὐδ' ἄν αὐτὴν διώρ-
 θωσεν, ἀλλ' ἐξέβαλεν ἄν. Καὶ πῶς, φησίν, εἰ τοιαύτη ἐστίν,
 εἰς τὴν βασιλείαν οὐκ εἰσάγει; Νῦν οὐκ εἰσάγει τοὺς μετὰ τὴν
 τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολιτευομένους, ἅτε δὴ πλείονος, ἀπο-
 15 λελαυκότας δυνάμεως καὶ μείζονα ὀφείλοντας ἀγωνίζεσθαι.
 ἐπεὶ τοὺς γε αὐτῆς τροφίμους εἰσάγει ἅπαντας. «Καὶ γὰρ Πολ-
 λοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν», φησί, «καὶ ἀνακλιθή-
 σονται εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ». Καὶ ὁ
 Λάζαρος δὲ τῶν μεγάλων ἀπολαύων ἐπάθλων, ἐν τοῖς ἐκεί-
 20 νου κόλποις φαίνεται ἐνδιαιωόμενος. Καὶ πάντες ὅσοι μεθ' ὑ-
 περβολῆς ἔλαμψαν ἐν τῇ Παλαιᾷ, διὰ ταύτης ἔλαμψαν ἅπαν-
 τες. Καὶ ὁ Χριστὸς δέ, εἰ πονηρά τις ἦν καὶ ἀλλοτρία, οὐκ ἄν
 αὐτὴν ἐπλήρωσεν ἐλθὼν ἅπασαν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ τοὺς Ἰου-
 δαίους ἐπισπάσασθαι τοῦτο ἐποίει μόνον καὶ οὐχ ὥστε δεῖξαι
 25 συγγενῆ ταύτην οὔσαν τῇ Καινῇ καὶ συμβαίνουσαν· τίνος ἔ-
 νεκεν οὐχὶ καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπλήρου νόμιμά τε καὶ ἔθῃ,
 ἵνα Ἑλληνας ἐπισπάσῃται;

1. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν βεβαιοῖ ἢ ἐμπειρία καὶ ἐπιβεβαιοῖ ἢ ἐπιστήμη (ἢ Λογικὴ εἶναι ἢ ἀρμοδιωτέρα διὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν) ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦλάχιστον μέχρι καὶ σήμερον. Σύγκρισις π.χ. τῶν ἐννοιῶν, βιβλίον καὶ οἰκία, εἶναι ἀδύνατος. Ἐμποροῦμεν ὁμῶς νὰ συγκρίνωμεν π.χ. τὸν ὄγκον τοῦ βιβλίου καὶ τὸν ὄγκον τῆς οἰκίας, τοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Βασιλείου κλπ.

2. Ματθ. 8,11

προσέξης τὴν δύναμιν ποὺ ἔχει ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι οἱ νεοσύλλεκτοι μαθηταὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς προφήτας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι διὰ τῶν λέξεων «Γραμματέων καὶ Φαρισαίων» δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἐκτελοῦν τὰς ἐντολάς. Διότι, ἂν δὲν τὰς ἐκτελοῦσαν, δὲν θὰ ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἐνάρετοι οὔτε θὰ ἐσύγκρινεν ἐκείνην ποὺ ὑπάρχει πρὸς τὴν ἀνύπαρκτην. Καὶ πρόσεξε πῶς συσχετίζει ἐδῶ καὶ πῶς συγκρίνει τὴν Παλαιὰν μὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν κοινὴν καταγωγὴν καὶ τὴν συγγενειάν των. Διότι συγκρίνομεν ὄντα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος¹. Δὲν κατηγορεῖ λοιπὸν τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ θέλει νὰ τῆς δώσῃ μεγαλύτερον κῦρος. Ἄν ἦτο ἄχρηστη ἢ ἐπιζημία, δὲν θὰ ἐπεδίωκε νὰ τὴν συμπληρώσῃ καὶ νὰ τὴν βελτιώσῃ, ἀλλὰ θὰ τὴν ἐκαταφρονοῦσεν. Ἄλλὰ ἐρωτᾶται· Ἄφοῦ δὲν εἶναι ἄχρηστη, διατί δὲν εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τώρα δὲν εἰσάγει ἐμᾶς ποὺ ἦλθαμεν εἰς τὸν κόσμον μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου, διότι μᾶς ἐχάρισε περισσοτέραν δύναμιν καὶ ὀφείλομεν ἐπομένως νὰ ἀγωνιζώμεθα περισσότερο. Εἰσάγει ὅμως ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀνετράφησαν μὲ τὰ διδάγματά της. Διὰ τοῦτο λέγει· «Πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσι καὶ ἀνακλιθήσονται εἰς κόλπους Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ»². Καὶ ὁ Λάζαρος, ποὺ ἠξιώθη μεγάλης ἀμοιβῆς, εἶναι φανερόν ὅτι ἀναπαύεται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἀβραάμ³. Καὶ ὅλοι, ὅσοι ἀνεδείχθησαν ἐξαίρετοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀνεδείχθησαν ὅλοι μὲ γνώμονα καὶ διδάσκαλον αὐτήν. Ἄν ἦτο ἄχρηστη καὶ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν Καινὴν, δὲν θὰ τὴν ἐσυμπλήρωνεν ὁ Χριστὸς ὅταν ἦλθε. Διότι, ἐὰν τὸ ἔκαμνεν αὐτὸ μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ὄχι νὰ διδάξῃ ὅτι εἶναι συγγενῆς καὶ συμβαδίζει μὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην, πῶς δὲν ἐσυμπλήρωσε καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων, ὥστε νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας;

5. Ὡστε πανταχόθεν δῆλον, ὅτι οὐ διὰ τὸ πονηρὰ εἶναι οὐκ εἰσάγει, ἀλλὰ διὰ τὸ μειζόνων ἐντολῶν εἶναι καιρόν. Εἰ δὲ ἀτελεστέρα ἐστὶ τῆς Καινῆς, οὐδὲ τοῦτο δείκνυσιν αὐτὴν πονηράν· ἐπεὶ κατὰ τοῦτο καὶ ἡ Καινὴ τὸ αὐτὸ τοῦτο πείσεται. Καὶ γὰρ 5 ἡ ταύτης γνῶσις πρὸς τὴν μέλλουσαν συγκρινομένη, μερική τις ἐστὶ καὶ ἀτελής καὶ καταργεῖται ἐκείνης ἐλθούσης· «Ὅταν γὰρ ἔλθῃ», φησί, «τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»· ὅπερ ἔπαθεν ἡ Παλαιὰ παρὰ τῆς Καινῆς. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτὴν διαβαλοῦμεν, καίτοι καὶ αὕτη ὑπεξίσταται, ὅταν τῆς 10 βασιλείας ἐπιτύχωμεν· «Τότε γὰρ τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται», φησὶν· ἀλλ' ὅμως μεγάλην αὐτὴν εἶναί φαμεν. Ἐπεὶ οὖν καὶ μείζονα τὰ ἔπαθλα καὶ πλείων ἢ παρὰ τοῦ Πνεύματος δύναμις, εἰκότως καὶ μείζονα ἀπαιτεῖ τὰ χαρίσματα. Οὐκέτι γὰρ γῆ ῥέουσα γάλα καὶ μέλι, οὐδὲ γῆρας λιπαρόν, οὐδὲ πολυπαι- 15 δία, οὐδὲ σίτος καὶ οἶνος, καὶ ποίμνια καὶ βουκόλια· ἀλλ' οὐρανός, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀγαθὰ, καὶ υἰοθεσία, καὶ ἀδελφότης ἢ πρὸς τὸν Μονογενῆ, καὶ κοινωνία κληρονομίας, καὶ τὸ συνδοξασθῆναι καὶ συμβασιλεῦσαι, καὶ τὰ μυρία ἔπαθλα ἐκεῖνα. Ὅτι δὲ καὶ πλείονος βοηθείας ἀπελαύσαμεν, ἄκουσον τοῦ Παύ- 20 λου λέγοντος· «Οὐδὲν ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου».

Ἀπειλήσας τοίνυν τοῖς παραβαίνουσι καὶ μεγάλα ἔπαθλα 25 θεῖς τοῖς κατορθοῦσι καὶ δείξας ὅτι δικαίως πλέον ἡμᾶς ἀπαιτεῖ τῶν προτέρων μέτρων, ἄρχεται τῆς νομοθεσίας λοιπόν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν τῶν παλαιῶν νομίμων· δύο ταῦτα δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τε οὐ μαχόμενος τοῖς προτέροις,

1. Α' Κορ. 13,10

2. Ρωμ. 8, 1 - 2

5. Ὡστε ὅλα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Π. Διαθήκη δὲν εἰσάγει εἰς τὸν παράδεισον ὄχι διότι εἶναι ἀχρηστη καὶ ἐπιζημία, ἀλλὰ διότι εἶναι καιρὸς διὰ νὰ ἐκτελοῦμεν ἠθικωτέρας ἐντολάς. Τὸ ὅτι εἶναι ἀληθεστέρα τῆς Καινῆς, δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ἐπιζημία. Διότι καὶ ἡ Καινὴ θὰ ἔχη τὴν ἰδίαν τύχην εἰς τὴν ἐξῆς περίπτωσιν. Ἡ διδασκαλία της, ἂν συγκριθῇ μετὰ τὴν μέλλουσαν, εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἀτελής καὶ θὰ καταργηθῇ μόλις τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἐκείνη. «Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον», λέγει, «τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»¹. Αὐτὸ ἔπαθεν ἡ Παλαιὰ ἀπὸ τὴν Καινὴν. Ἀλλὰ ἂν καὶ θὰ τεθῇ καὶ αὐτὴ εἰς δευτέραν μοῖραν μόλις φθάσωμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δὲν θὰ τὴν καταφρονήσωμεν. «Τότε γὰρ τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται», λέγει. Παρὰ ταῦτα ἐξακολουθοῦμεν νὰ λέγωμεν ὅτι εἶναι σπουδαία. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι σπουδαιότερα ἢ ἀμοιβὴ καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεγαλυτέρα, εἶναι λογικὸν νὰ ἀπαιτῇ καὶ ἀνωτέρας ἀρετάς. Διότι δὲν θὰ ἀμειψοῦμεν πλέον μετὰ γάλα καὶ μέλι, οὔτε μετὰ εὐτυχισμένα γηρατεία, οὔτε μετὰ πολυτεκνίαν, οὔτε μετὰ σιτᾶρι καὶ κρασί καὶ μετὰ κοπάδια προβάτων καὶ βοδιῶν, ἀλλὰ μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μετὰ τὴν ιδιότητα τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μονογενοῦς καὶ μετὰ συμμετοχὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς τὴν δόξαν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ ἀπείρους ἄλλας ἀμοιβάς. Μᾶς βεβαιώνει δὲ ὁ Παῦλος ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς βοηθεῖ περισσότερον. Ἄκουσε τί λέγει· «Οὐδὲν ἄρα κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»².

Ἀφοῦ λοιπὸν ὥρισε τὴν τιμωρίαν τῶν παραβατῶν τῶν νέων ἐντολῶν καὶ καθώρισε μεγάλας ἀμοιβάς διὰ τοὺς τηρητάς τῶν καὶ ἔδειξεν ὅτι δικαίως ζητεῖ ἀπὸ ἐμᾶς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἀρχίζει ἐν συνεχείᾳ νὰ διατυπώνη τὰς ἐντολάς ὄχι ἀπολύτως, ἀλλὰ συγκριτικῶς πρὸς τὰς παλαιάς, διότι θέλει νὰ ἀποδείξῃ δύο πράγματα, καὶ ὅτι δὲν καταπολεμεῖ τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἀλλὰ ἡ Καινὴ συμφωνεῖ

ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμφωνῶν ταῦτα νομοθετεῖ καὶ ὅτι εἰκότως καὶ σφόδρα εὐκαίρως τὰ δεύτερα ἐκείνοις προστίθῃσιν. Ὅπερ ἵνα καὶ σαφέστερον γένηται, αὐτῶν ἐπακούσωμεν τῶν τοῦ νομοθέτου ῥημάτων. Τί οὖν αὐτός φησιν; «Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις». Καίτοι ὁ καὶ ἐκεῖνα δούς, αὐτός ἐστιν· ἀλλὰ τέως ἀπροσώπως αὐτὰ τίθῃσιν. Εἴτε γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐκούσατε ὅτι εἶπον τοῖς ἀρχαίοις, δυσπαράδεκτος ὁ λόγος ἐγίνετο, καὶ πᾶσιν ἂν προσέστη τοῖς ἀκούουσιν· εἴτε αὖ πάλιν εἰπὼν, ὅτι Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις παρὰ τοῦ Πα-
 10 τρός μου, ἐπήγαγεν, Ἐγὼ δὲ λέγω, μείζων ἂν ἔδοξεν εἶναι ὁ αὐθαδιασμός. Διὸ δὴ ἀπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἐν μόνον ἀπὸ αὐτοῦ κατασκευάζων, τὸ δεῖξαι ὅτι εἰς καιρὸν ἦλθε τὸν προσήκοντα ταῦτα λέγων. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «Ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις», ἐνέ-
 φηνε πολὺν τὸν χρόνον, ἐξ οὗ τὴν ἐντολὴν ταύτην ἔλαβον. Τοῦ-
 15 το δὲ ἐποίησεν, ἵνα ἐντρέψῃ τὸν ἀκροατὴν τὸν ἀναδυόμενον πρὸς τὰ ὑψηλότερα ἐκβῆναι τῶν ἐπιταγμάτων· ὡσανεὶ διδάσκαλος παιδίῳ ῥαθυμοῦντι λέγοι· Οὐκ οἶσθα πόσον ἀνήλωσας χρόνον συλλαβὰς μελετῶν; Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς αἰνιττόμενος τῷ τῶν ἀρχαίων ὀνόματι, ἐκκαλεῖται λοιπὸν αὐτοὺς πρὸς τὰ μείζονα
 20 τῶν διδαγμάτων, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Ἀρκοῦντα ἔχετε χρόνον ταῦτα μελετῶντες καὶ δεῖ λοιπὸν πρὸς τὰ ὑψηλότερα τούτων ἐπείγεσθαι.

Εὖ δὲ καὶ τὸ μὴ συγχεῖν τὴν τάξιν τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προτέρας ἄρξασθαι πρώτης, ἀφ' ἧς ὁ νόμος ἤρξατο· καὶ γὰρ
 25 καὶ τοῦτο δεικνύντος ἐστὶ τὴν συμφωνίαν. «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει». Εἶδες ἐξουσίαν ἀπηρτισμένην; εἶδες σχῆμα νομοθέτη πρέπον; Τίς γὰρ προφητῶν οὕτω ποτὲ ἐφθέγγετο; τίς δικαίων; τίς πατριαρχῶν; Οὐδεὶς· ἀλλά, «Τάδε λέγει Κύριος». Ἄλλ' οὐχ

παλὺ πρὸς αὐτήν, καὶ ὅτι ὀρθῶς καὶ εἰς πολὺ κατάλληλον χρόνον προσθέτει τὰ νέα εἰς τὰ παλαιά. Ἀλλὰ ἄς ἀκούσωμεν τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ νομοθέτου, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν σαφέστερα τὰ παραπάνω. Τί λέγει λοιπόν; «Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις»¹. Ἄν καὶ εἶσαι ὁ ἴδιος πού ἔδωσε καὶ τὰς ἐντολὰς ἐκείνας. Ἀλλὰ μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ χρησιμοποιοεῖ ἀπρόσωπον ἔκφρασιν. Διότι, ἂν ἔλεγεν· Ἐκούσατε ὅτι εἶπα εἰς τοὺς ἀρχαίους, δὲν θὰ ἦτο εὐπρόσδεκτος ὁ λόγος του καὶ θὰ ἐπροκαλοῦσεν ἀντίδρασιν τῶν ἀκροατῶν. Ἄν πάλιν, ἀφοῦ ἔλεγε τὴν φράσιν· Ἐκούσατε τί εἶπεν ὁ Πατήρ μου εἰς τοὺς παλαιούς, ἐπρόσθετεν· “Ἐνῶ ἐγὼ σᾶς λέγω”, θὰ ἐθεωρεῖτο μεγαλυτέρα αὐθάδεια. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκφρασις του ἔχει κάποιαν γενικότητα, διότι μὲ αὐτὴν ἐπιδιώκει τοῦτο μόνον, νὰ δείξη ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν νὰ διδάξη τὰς νέας ἐντολὰς. Διότι μὲ τὴν φράσιν· «Ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις» ἔκαμε φανερὸν ὅτι ἐπέρασε πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού τοὺς ἐδόθη αὐτὴ ἡ ἐντολή. Καὶ ἐνήργησεν ἔτσι, διὰ νὰ φιλοτιμήσῃ τὸν διδακτικὸν ἀκροατὴν νὰ στραφῇ πρὸς ὑψηλοτέρους στόχους. Ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ διδάσκαλος εἰς ἀμελῆ μαθητὴν του· Δὲν σκέπτεσαι πόσον χρόνον ἐξώδευσες, διὰ νὰ μάθῃς νὰ συλλαβίζῃς; Αὐτὸ περίπου ὑπονοεῖ καὶ αὐτὸς μὲ τὴν λέξιν «εἰς τοὺς ἀρχαίους», καὶ τοὺς παροτρύνει νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας ἐντολὰς, ὡσὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Εἶναι ἀρκετὸς ὁ χρόνος πού μελετᾶτε αὐτὰ καὶ πρέπει νὰ φροντίσετε εἰς τὸ μέλλον διὰ κάτι σπουδαιότερον.

Καλὸν εἶναι νὰ μὴ ἀλλάζωμεν τὴν σειρὰν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν πρώτην, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀρχίζει καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ Κυρίου. Διότι καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφωνία. «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει». Εἶδες τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν του; Εἶδες τρόπον ἐκφράσεως ἄξιον νομοθέτου; Ποῖος ἀπὸ τοὺς προφῆτας ὠμίλησεν ἔτσι; Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους; Ποῖος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας; Κανεῖς· Ἐκεῖνοι ἔλεγαν· «Τάδε λέγει Κύριος». Ἀλλὰ ὁ υἱὸς δὲν ὁμιλεῖ

ὁ Υἱὸς οὕτως. Ἐκεῖνοι γὰρ τὰ τοῦ Δεσπότητος διήγγελλον, οὗτος δὲ τὰ τοῦ Πατρός. Ὅταν δὲ εἶπω τὰ τοῦ Πατρός, τὰ αὐτοῦ λέγω· «Τὰ γὰρ ἐμά» φησί, «σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ, ἐμά». Καὶ οἱ μὲν τοῖς ὁμοδούλοις, ὁ, δὲ τοῖς αὐτοῦ δούλοις ἐνομοθέτει.

5 Ἐρωτήσωμεν τοίνυν τοὺς τὸν νόμον ἐκβάλλοντας· Τὸ μὴ ὀργίζεσθαι τοῦ μὴ φονεύειν ἐναντίον, ἢ μᾶλλον ἐκείνου τελείωσις τοῦτο καὶ κατασκευή; Εὐδηλον ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλήρωσις, καὶ μείζον τούτου ἔνεκεν. Ὁ γὰρ πρὸς ὀργὴν οὐκ ἐκφερόμενος, πολλῶ μᾶλλον φόνου ἀφέξεται· καὶ ὁ θυμὸν χαλινῶν, πολλῶ
10 μᾶλλον τὰς χεῖρας καθέξει παρ' ἑαυτῶ. Ῥίζα γὰρ τοῦ φόνου, θυμός. Ὁ τοίνυν τὴν ρίζαν ἐκκόπτων, πολλῶ μᾶλλον ἀναιρήσει τοὺς κλάδους· μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ὀρχὴν ἐάσει.

6. Οὐκοῦν οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐπὶ πλείονι ταῦτα ἐνομοθέτει φυλακῇ. Τί γὰρ βουλόμενος ὁ νόμος ταῦτα
15 ἐπέταξεν; Οὐχ ἵνα μηδεὶς φονεύῃ τὸν πλησίον; Οὐκοῦν τοῦ μαχομένου τῶ νόμῳ, τὸ κελεύειν φονεύειν ἦν· τὸ γὰρ φονεύειν τοῦ μὴ φονεύειν ἐναντίον· εἰ δὲ μηδὲ ὀργίζεσθαι ἐπιτρέπει, ὅπερ ὁ νόμος ἐβούλετο, τοῦτο μᾶλλον ἴστησιν. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἀφέξεται φόνου ὁ μελετῶν μὴ φονεύειν τῶ καὶ τὴν ὀρχὴν ἀνηρη-
20 κότι· πορρωτέρω γὰρ οὗτος ἔστηκε τοῦ τολμήματος.

Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρως αὐτοὺς ἔλωμεν, εἰς μέσον ἃ λέγουσιν ἀγάγωμεν ἅπαντα. Τίνα οὖν ἐστὶν ἃ φασὶ; Λέγουσιν, ὅτι ὁ τὸν κόσμον ποιήσας Θεός, ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ὁ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, πονηρός τίς
25 ἐστίν. Οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι δῆθεν αὐτῶν τοῦτο μὲν παραιτοῦνται,

ἔτσι. Διότι ἐκεῖνοι ἀνεκοίνωναν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, αὐτὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός. Καὶ ὅταν λέγω τοῦ Πατρός, ἐννοῶ τὰς ἰδικὰς του. Διότι λέγει· «Τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ καὶ τὰ σὰ ἐμὰ»¹. Ἐκεῖνοι ἀνεκοίνωναν εἰς τοὺς συνανθρώπους των, αὐτὸς ἐνομοθετοῦσε διὰ τοὺς δούλους του.

Ἄς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν ἐκείνους ποῦ καταφρονοῦν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἡ ἐντολὴ νὰ μὴ ὀργιζώμεθα εἶναι ἀντίθετη τῆς ἐντολῆς νὰ μὴ φονεύωμεν ἢ εἶναι τελειοποίησις καὶ συμπλήρωσις της; Εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι συμπλήρωσις τοῦ πρώτου καὶ διὰ τοῦτο σπουδαιότερον. Διότι, ὅποιος δὲν κυριεύεται ἀπὸ ὀργῆν, πολὺ περισσότερον δὲν πρόκειται νὰ φονεύσῃ. Ἐκεῖνος ποῦ χαλιναγωγεῖ τὴν ὀργῆν του, θὰ συγκρατήσῃ πολὺ περισσότερον τὰ χέρια του. Διότι ρίζα τοῦ φόνου εἶναι ἡ ὀργή. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ βγάξει τὴν ρίζαν, θὰ καταστρέψῃ ὅπωςδῆποτε καὶ τὰ κλαδιά. Ἡ μᾶλλον δὲν θὰ τὰ ἀφήσῃ οὔτε κἂν νὰ ξεφυτρώσουν.

6. Δὲν ἐνομοθετοῦσεν ἐπομένως διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν κατοχυρώσῃ περισσότερον. Τί ἐπεδίωκε λοιπὸν ὁ Μωσαϊκὸς νόμος μὲ αὐτὴν τὴν ἐντολήν; Δὲν ἐπεδίωκε νὰ μὴ φονεύσῃ κανεὶς τὸν συνάνθρωπόν του; Ἐπομένως ὁ ἐχθρὸς τοῦ νόμου θὰ ἔδιδεν ἐντολήν νὰ φονεύωμεν. Διότι ἡ ἐντολὴ νὰ φονεύωμεν εἶναι ἀντίθετη τῆς ἐντολῆς νὰ μὴ φονεύωμεν. Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ὀργιζώμεθα, πράγμα ποῦ ἐπεδίωκεν ὁ νόμος, ἐνισχύει τὸν νόμον. Διότι δὲν θὰ ἀποφύγῃ τόσον νὰ φονεύσῃ ἐκεῖνος ποῦ κρίνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ φονεύσῃ, ὅσον ἐκεῖνος ποῦ θεωρεῖ ἁμάρτημα ἀκόμη καὶ τὸ νὰ ὀργισθῆ. Διότι αὐτὸς ἀπέχει περισσότερον ἀπὸ τὴν τρομερὰν αὐτὴν ἐνέργειαν.

Ἄλλὰ ἄς ἐξετάσωμεν ὅλα ὅσα λέγουν ἐκεῖνοι ποῦ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Χριστὸς καταργεῖ τὸν νόμον, διὰ νὰ τοὺς πείσωμεν καὶ μὲ ἄλλα ἐπιχειρήματα. Τί λέγουν λοιπὸν; Λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ποῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ποῦ στέλλει εἰς τὴν γῆν τὸν ἥλιον καὶ διὰ τοὺς κακοὺς καὶ διὰ τοὺς καλοὺς, ποῦ βρέχει καὶ διὰ τοὺς δικαίους καὶ διὰ τοὺς ἀδίκους, εἶναι

δίκαιον δὲ αὐτὸν εἶναι λέγοντες ἀποστεροῦσι τοῦ εἶναι ἀγαθόν· ἕτερον δέ τινα, τὸν οὐκ ὄντα, οὔτε ποιήσαντά τι τῶν ὄντων, Πατέρα διδόασι τῷ Χριστῷ. Καὶ τὸν μὲν οὐκ ἀγαθὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ μένειν, καὶ τὰ αὐτοῦ διατηρεῖν φασι· τὸν δὲ ἀγαθὸν τῶν ἄλλο-
 5 τριῶν ἐφίεσθαι, καὶ ὧν οὐκ ἐγένετο δημιουργός, τούτων ἐξαίφνης βούλεσθαι γενέσθαι σωτήρα. Εἶδες τοῦ διαβόλου τὰ τέκνα, πῶς ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ πατρὸς φθέγγονται, ἄλλοτριούντες τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργίαν, τοῦ Ἰωάννου βοῶντος, ὅτι «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε»· καί, «Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο»; Εἶτα τὸν νόμον
 10 ἐξετάζοντες τὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὸν κελεύοντα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκβάλλειν, ἐπεμβαίνουσιν εὐθέως λέγοντες· Καὶ πῶς ἂν δύναίτο ἀγαθὸς εἶναι ὁ ταῦτα λέγων;

Τί οὖν πρὸς ταῦτά φαμεν; Ὅτι μέγιστον εἶδος φιλανθρω-
 15 πίας ἐστίν. Οὐ γὰρ ἵνα τοὺς ἀλλήλων ἐκκόπτωμεν ὀφθαλμοὺς, τὸν νόμον ἔθηκε τούτον· ἀλλ' ἵνα φόβῳ τοῦ μὴ παθεῖν ὑφ' ἐτέρων, ἀπεχόμεθα τοῦ δρᾶσαι τι τοιοῦτον ἐτέρους. Ὡσπερ οὖν τοῖς Νινευίταις ἠπειλήσεν καταστροφὴν, οὐχ ἵνα αὐτοὺς ἀνέλη (εἰ γὰρ τοῦτο ἐβούλετο, σιγαῶν ἐχρήν), ἀλλ' ἵνα τῷ φόβῳ βελτί-
 20 οὺς ποιήσας, παύσῃ τὴν ὀργήν· οὕτω καὶ τοῖς προχείρως ἐπιπηδῶσι τοῖς ἐτέρων ὀφθαλμοῖς τιμωρίαν ἔθηκεν, ἵνα κἂν ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς μὴ βούλωνται ἀπέχεσθαι τῆς ὠμότητος, ἀπὸ τοῦ φόβου κωλυθῶσι λυμαίνεσθαι ταῖς τῶν πλησίον ὄψεσιν. Εἰ δὲ ἐκεῖνο ὠμότητος, καὶ τὸ κατέχεσθαι τὸν ἀνδροφό-

 1. Ματθ. 5,45

2. Ἰω. 1,11

ναι κακός¹. Μερικοί πάλιν ἀπὸ αὐτοὺς προσπειροῦνται τὸν μετριοπαθέστερον καὶ δὲν ὑποστηρίζουν ὅ,τι οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ λέγουν ὅτι εἶναι δίκαιος, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ἀγαθός. Καὶ θεωροῦν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ κάποιον ἄλλον, πρὸ δὲ εἶναι αἰώνιος καὶ δὲν εἶναι δημιουργὸς τοῦ κόσμου. Καὶ προσθέτουν οἱ πρῶτοι ὅτι αὐτὸς ὁ κακὸς παραμένει μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ φροντίζει ἀπλῶς νὰ τὸν διατηρῇ. Οἱ δὲ ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τῶν ἐπιθυμεῖ νὰ σφετερισθῇ τὰ ξένα, αὐτὰ ποὺ δὲν ἐδημιούργησεν ὁ ἴδιος, καὶ παρουσιάζεται ξαφνικὰ ὡς σωτήρας τῶν. Εἶδες τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου, πῶς τὰ ἐμπνέει ὁ πατέρας τῶν, ὁ διάβολος, νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ἂν καὶ ὁ Ἰωάννης διακηρύσσει ὅτι «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε» καὶ· «Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο»²; Ἐπειτα ἐξετάζουν τὴν ἐντολὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ λέγει ὅτι πρέπει νὰ ἐκδικούμεθα μὲ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἀναλαμβάνουν ρόλον ἐπικριτοῦ καὶ λέγουν· Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀγαθός ἐκεῖνος, ποὺ ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολὴν;

Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτά; Ὅτι ἔχομεν ἓνα περίφημον τρόπον ἐκδηλώσεως τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολὴν διὰ νὰ τιμωροῦμεν μὲ ἀφαίρεσιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν νὰ κακοποιήσωμεν συνάνθρωπόν μας ἀπὸ φόβον μήπως μᾶς κακοποιήσουν ἄλλοι. Ὅπως λοιπὸν ἠπειλήσεν ὅτι θὰ καταστρέψῃ τοὺς Νινευίτας ὅχι διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ πράγματι (διότι, ἂν ἤθελε νὰ τοὺς καταστρέψῃ, δὲν ἐχρειάζετο νὰ τοὺς ἀπειλήσῃ), ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς φρονηματίσῃ μὲ τὸν φόβον καὶ νὰ ἀποφύγῃ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ὀργὴν του, ἔτσι ὤρισεν καὶ τιμωρίαν διὰ ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν κάθε στιγμήν νὰ βλάψουν τοὺς ἄλλους, ὥστε, ἂν δὲν τοὺς ὑπαγορεύῃ ἡ ἀγαθὴ τῶν συνειδήσεις νὰ ἀποφεύγουν τὰς ἀπανθρώπους ἐνεργείας, νὰ τοὺς συγκρατήσῃ τοῦλάχιστον ὁ φόβος καὶ νὰ μὴ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴν ὄρασίν των. Ἄν εἶναι δεῖγμα ἀπανθρωπιᾶς ἡ ἐντολὴ αὕτη, εἶναι καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ ἀποφεύγωμεν τὸν φόνον

νον, καὶ τὸ κωλύεσθαι τὸν μοιχόν. Ἄλλ' ἀνοήτων ταῦτα τὰ
 ῥήματα, καὶ τὴν ἐσχάτην μαινομένων μανίαν. Ἐγὼ γὰρ τοσοῦ-
 του δέω ταῦτα ὠμότητος εἶναι λέγειν, ὡς τοῦναντία τούτοις
 φάναι εἶναι παράνομα κατὰ ἀνθρώπινον λογισμόν. Σὺ μὲν γὰρ
 5 λέγεις, ὅτι ἐπειδὴ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐκβάλλειν ἐκέλευ-
 σε, διὰ τοῦτο ὠμός· ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἐκέλευσε, τό-
 τε ἂν ἔδοξε παρὰ τοῖς πολλοῖς τοῦτο εἶναι ὃ φῆς σύ. Θῶμεν γὰρ
 τῷ λόγῳ λελύσθαι τὸν νόμον ἅπαντα, καὶ μηδένα τὴν ἐκ τούτου
 δεδοικέναι τιμωρίαν, ἀλλ' ἐξεῖναι τοῖς πονηροῖς ἅπασι μετὰ
 10 ἀδείας ἀπάσης αὐτῶν κεχρηῆσθαι τῷ τρόπῳ, καὶ τοῖς μοιχοῖς,
 καὶ τοῖς ἀνδροφόνοις, καὶ τοῖς κλέπταις, καὶ τοῖς ἐπιόρκοις,
 καὶ τοῖς πατραλοίαις· ἄρα οὐκ ἂν πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγο-
 νε, καὶ μυρίων μiasμάτων καὶ φόνων πόλεις, καὶ ἀγοραί, καὶ οἰ-
 κίαι, καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, καὶ πᾶσα ἐνεπλήσθη ἢ οἰκουμένη;
 15 Παντὶ που δῆλον. Εἰ γὰρ νόμων ὄντων καὶ φόβου καὶ ἀπειλῆς,
 μόλις αἱ πονηραὶ ἐπέχονται γινῶμαι· εἰ καὶ αὕτη ἀνήρητο ἢ ἀ-
 σφάλεια, τί τὸ κωλύον τὴν κακίαν αἰρεῖσθαι; πόση δὲ οὐκ ἂν
 εἰσεκώμασεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἢ λύμη; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο
 ὠμότητος μόνον, τὸ συγχωρεῖν τοῖς κακοῖς ἃ βούλονται πράτ-
 20 τειν· ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου, τὸ τὸν ἡδικηκότα
 μὲν οὐδέν, κακῶς δὲ πάσχοντα εἰκῆ καὶ μάτην, περιορᾶν ἀπρο-
 νόητον. Εἶπε γὰρ μοι, εἴ τις ἀνθρώπους μοχθηροὺς πανταχόθεν
 συναγαγὼν καὶ ξίφεσιν ὀπλίσας, ἐκέλευσε κατὰ τὴν πόλιν
 περιέναι πᾶσαν καὶ τοὺς ἀπαντῶντας κατασφάττειν ἅπαντας,
 25 ἄρα ἂν ἦν τι τούτου θηριωδέστερον; Τί δέ; εἴ τις ἕτερος τοὺς

καὶ νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὴν μοιχείαν. Ἄλλὰ αὐτὰ εἶναι ἰσχυρισμοὶ ἀνοήτων καὶ ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ βαρείας μορφῆς παραφροσύνην. Ἐγὼ πάντως διστάζω τόσον νὰ χαρακτηρίσω αὐτὰ ὡς δεῖγμα ἀπάνθρωπιᾶς, ὥστε ὑποστηρίζω ὅτι τὰ ἀντίθετά των εἶναι ἀνήθικα σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. Ἐσὺ λοιπὸν ἰσχυρίζεσαι ὅτι εἶναι ἀπάνθρωπος, ἐπειδὴ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἐκδικούμεθα μὲ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. Ἐγὼ ἀντιθέτως ὑποστηρίζω ὅτι, ἐὰν δὲν ἔδιδεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, οὔτε θὰ ἐπίστευαν οἱ πολλοὶ ὅτι εἶναι αὐτὸ ποὺ ἰσχυρίζεσαι ἐσὺ. Ἄς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι κατηργήθη κάθε νόμος καὶ δὲν φοβᾶται κανεὶς τὴν τιμωρίαν ποὺ καθορίζει, ἀλλὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα ὅλοι οἱ ἀπάνθρωποι, οἱ μοιχοί, οἱ φονιάδες, οἱ κλέπται, οἱ ἐπίορκοι, οἱ πατροκτόνοι, νὰ ἐνεργοῦν χωρὶς κανένα φόβον, ὅπως ὑπαγορεύει ὁ χαρκτηήρας των. Ἄρα γε δὲν θὰ γίνουν τὰ πάντα ἄνω κάτω καὶ δὲν θὰ πλημμυρίσουν αἱ πόλεις καὶ αἱ ἀγοραὶ καὶ τὰ σπίτια καὶ ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὅλη ἡ οἰκουμένη ἀπὸ ἐγκληματίες καὶ φονιάδες; Ὅλοι βεβαίως τὸ κατανοοῦν. Διότι τί θὰ μᾶς ἠμπόδιζε νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν κακὸν δρόμον, ἂν ἐξηφανίζοντο αὐτὰ τὰ προληπτικὰ μέτρα, ἀφοῦ τῶρα, ποὺ ὑπάρχουν νόμοι καὶ φόβος καὶ ἀπειλή, συγκρατοῦνται μὲ δυσκολίαν αἱ κακαὶ διαθέσεις; Πόση διαφθορὰ δὲν θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων; Ἄν ἐπιτρέπωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς κακοὺς νὰ κάμνουν ὅ,τι θέλουν, αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἀπάνθρωπον, ἀλλὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο σοβαρώτερον ἀπὸ αὐτό, εἶναι ἀπερισκεψία νὰ βλέπωμεν μὲ ἀδιαφορίαν νὰ κακοποιῆται χωρὶς λόγον καὶ ἄδικα ἐκεῖνος ποὺ δὲν διέπραξε κανένα ἀδίκημα. Σὲ παρακαλῶ ἐπομένως νὰ μοῦ εἰπῆς, ὑπάρχει ἄρα γε ἀπάνθρωπότερον ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν, ἂν ἦτο δυνατὴ, ὅλων τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς, τὸν ἐξοπλισμὸν των μὲ ξίφη καὶ τὴν διαταγὴν πρὸς αὐτοὺς νὰ γυρίζουν μέσα εἰς ὅλην τὴν πύλιν καὶ νὰ κατακρεουργοῦν ὅσους συναντήσουν; Ἀντιθέτως, θὰ ὑπῆρχεν ἄρα γε τίποτε περισσότερον φιλάν-

μὲν ὑπ' ἐκείνου καθοπλισθέντας ἔδησε καὶ καθεῖρξε μετὰ σφοδρότητος πάσης, τοὺς δὲ ἀποσφάττεσθαι μέλλοντας τῶν ἀνόμων ἐκείνων ἐξήρπασε χειρῶν· ἄρα ἂν ἦν τι τούτου φιλανθρωπότερον;

5 Ταῦτα τοίνυν καὶ ἐπὶ τὸν νόμον μετάθες τὰ ὑποδείγματα. Ὁ μὲν γὰρ κελεύων ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐξορύττειν, ὥσπερ τινὰ δεσμὸν ἰσχυρὸν τὸν φόβον ταῖς τῶν πονηρῶν ἐνέβαλε ψυχαῖς, κακείνω προσέοικε τῷ τοὺς ξιφήρεις ἐκείνους καθειργνύντι· ὁ δὲ μηδεμίαν τιμωρίαν αὐτοῖς τιθείς, μονονου-
10 χὶ ὀπλίζει τῇ ἀδείᾳ, κακείνον μιμεῖται τὸν ἐγχειρίσαντα αὐτοῖς τὰ ξίφη, καὶ κατὰ τῆς πόλεως ἀφέντα πάσης.

7. Ὁρᾶς πῶς οὐ μόνον ὠμότητος, ἀλλὰ καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐστὶ τὰ ἐπιτάγματα; Εἰ δὲ βαρὺν διὰ ταῦτα καλεῖς τὸν νομοθέτην καὶ φορτικόν, ποῖον ἐπιπονώτερον, εἰπέ μοι,
15 καὶ βαρύτερον; τὸ μὴ φονεύειν, ἢ τὸ μηδὲ ὀργίζεσθαι; τίς σφοδρότερος, ὁ τοῦ φόνου δίκας ἀπαιτῶν, ἢ ὁ καὶ τῆς ὀργῆς; ὁ τὸν μοιχὸν μετὰ τὴν πράξιν ὑποβάλλων τῇ τιμωρίᾳ, ἢ ὁ καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς κελεύων δίκας δίδόναι καὶ δίκας ἀθανάτους; Ὁρᾶτε ὅτι εἰς τοῦναντίον αὐτοῖς ὁ λόγος περιετράπη; καὶ ὁ μὲν
20 τῆς Παλαιᾶς Θεός, ὃν φασιν ὠμὸν εἶναι, εὐρεθήσεται ἡμερος καὶ πρᾶος· ὁ δὲ τῆς Καινῆς, ὃν ἀγαθὸν ὁμολογοῦσι, φορτικὸς καὶ βαρὺς κατὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν. Ἡμεῖς γὰρ ἓνα καὶ τὸν αὐτόν φαμεν ἑκατέρων τῶν Διαθηκῶν νομοθέτην, πρὸς τὸ δέον πάντα οἰκονομήσαντα καὶ τῇ τῶν καιρῶν διαφορᾷ τὴν διαφο-
25 ρὰν ἑκατέρας τῆς νομοθεσίας ἀρμόσαντα. Οὐκοῦν οὔτε ἐκεῖνα ὠμὰ τὰ ἐπιτάγματα, οὔτε ταῦτα ἐπαχθῆ καὶ φορτικά, ἀλλὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κηδεμονίας ἅπαντα. Ὅτι γὰρ καὶ τὴν Παλαιὰν αὐτὸς ἔδωκεν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Προφήτης· μᾶλλον

θρωπον ἀπὸ τὸ νὰ συλλάβῃ κάποιος ἄλλος ὅλους ἐκείνους τοὺς ἐξοπλισμένους, νὰ τοὺς κλείσῃ εἰς τὰς φυλακὰς καὶ εἰς τὴν ἀπομόνωσιν καὶ νὰ ἀρπάξῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἐγκληματιῶν ἐκείνων ὅσους ἐπρόκειτο νὰ σφαγοῦν;

Σκέψου λοιπὸν τὴν ἀντιστοιχίαν αὐτῶν τῶν παραδειγμάτων πρὸς τὸν νόμον. Αὐτὸς δηλαδὴ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀφαιροῦμεν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἐφύτευσεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κακῶν τρομερὸν φόβον, ποὺ ἔδω ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν φυλάκισιν, ὁ ἴδιος δὲ ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἐφυλάκισε τοὺς κακοὺς. Ἐκεῖνος ἀντιθέτως, ποὺ δὲν ὀρίζει καμμίαν τιμωρίαν διὰ τοὺς κακοὺς, σχεδὸν τοὺς ἐξοπλίζει μὲ ἀσυδοσίαν καὶ ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἔδωσεν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἐξαπέλευσεν ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς πόλεως.

7. Βλέπεις ὅτι αἱ ἐντολαὶ ὄχι μόνον ἀπάνθρωποι δὲν εἶναι, ἀλλὰ εἶναι ἀντιθέτως πολὺ φιλόανθρωποι; Καὶ ἂν θεωρῆς ἐξ αἰτίας αὐτῶν αὐστηρὸν καὶ ἀπαιτητικὸν τὸν νομοθέτην, ποῖον εἶναι, σὲ παρακαλῶ, δυσκολώτερον καὶ αὐστηρότερον; Νὰ μὴ φονεύωμεν ἢ οὔτε κἂν νὰ ὀργιζώμεθα; Ποῖος εἶναι ἀπαιτητικώτερος; Ἐκεῖνος ποὺ ἐπιβάλλει τιμωρίαν διὰ τὸν φόνον ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιβάλλει διὰ τὴν ὀργὴν; Ἐκεῖνος ποὺ τιμωρεῖ τὸν μοιχὸν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιβάλλει τιμωρίαν καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν μόνον καὶ μάλιστα αἰωνίαν τιμωρίαν; Βλέπετε ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς των κατέληξεν εἰς τὸ ἀντίθετον; Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ λέγουσιν ὅτι εἶναι αὐστηρὸς, θὰ ἀποδειχθῇ ἐπιεικὴς καὶ ἡπιος; Ἐνῶ ὁ Θεὸς τῆς Καινῆς, τὸν ὁποῖον θεωροῦν ὅλοι ἀγαθόν, θὰ ἀποδειχθῇ, μὲ βάσιν τὴν ἀνοησίαν των, αὐστηρὸς καὶ ἀπαιτητικὸς; Διότι ἐμεῖς εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ νομοθέτης καὶ τῶν δύο Διαθηκῶν εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτός, ὅτι ἐρρύθμησε τὰ πάντα ὅπως ἔπρεπε καὶ ἐτακτοποίησε τὴν διαφορὰν τῶν δύο Διαθηκῶν ἀναλόγως μὲ τὴν διαφορὰν τῶν περιστάσεων. Ἐπομένως οὔτε ἐκεῖνοι οἱ ἐντολαὶ εἶναι ἀπάνθρωποι, οὔτε αὐταὶ αὐστηραὶ καὶ ἀπαιτητικαί, ἀλλὰ ὅλοι ὀφείλονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μέριμναν. Διότι ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης ἢ μᾶλλον τί (πρέπει νὰ λέ-

δὲ τί (χρῆ λέγειν) ἐκεῖνος καὶ οὗτος· «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην οὐ κατὰ τὴν Διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν». Εἰ δὲ οὐ δέχεται ταῦτα ὁ τὰ Μανιχαίων νοσῶν, ἀκουέτω τοῦ Παύλου λέγοντος τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν· «Ἀβραὰμ γὰρ δύο υἱοὺς ἔσχεν, 5 ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. Αὗται δὲ εἰσι δύο διαθήκαι». Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ διάφοροι μὲν αἱ γυναῖκες, εἰς δὲ ὁ ἀνὴρ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα δύο μὲν αἱ διαθήκαι, εἰς δὲ ὁ νομοθέτης. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμερότητος ἦν, ἐκεῖ μὲν φησιν, «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ»· ἐνταῦθα δέ, «Ἐάν 10 τίς σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ τῷ φόβῳ τοῦ πάθους σωφρονίζει τὸν ἀδικοῦντα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ κελεύων αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην παρέχειν; Καὶ τί τοῦτο; Οὐ γὰρ τὸν φόβον ἐκλύων τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ αὐτῷ κελεύων παρέχειν τοῦ παν- 15 τὸς ἐμφορεῖσθαι· οὐδὲ εἶπεν, ὅτι Ἀτιμώρητος ἐκεῖνος μένει, ἀλλά, Σὺ μὴ κολάσῃς· ὁμοῦ καὶ τὸν πλήττοντα μειζόνως φοβῶν ἐπιμένοντα καὶ τὸν πληττόμενον παραμυθούμενος.

Ἄλλα ταῦτα μὲν, ὡς ἂν τις εἴποι, ἐν παρόδῳ περὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν ἡμῖν εἴρηται. Ἀναγκαῖον δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον 20 ἐλθεῖν καὶ τῆς ἀκολουθίας ἔχασθαι τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. «Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει», φησὶν. Οὐ γὰρ πάντῃ τὸ πρᾶγμα ἀνεῖλε· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα παθῶν ἀπηλλάχθαι· ἀλλὰ κρατεῖν μὲν δυνατόν, ἐκτὸς δὲ αὐτῶν παντελῶς εἶναι ἀμήχανον· ἔπειτα, ὅτι 25 καὶ χρήσιμον τουτὶ τὸ πάθος, ἂν μετὰ τοῦ προσήκοντος εἰδῶ-

1. Ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀπεκάλυψε τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀπεκάλυψε τὴν Καινὴν Διαθήκην.

2. Ἱερ. 33, 31 - 32

3. Αἵρεσις τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς εἶναι ὁ Μάνης ἢ Μανιχαῖος, ὁ ὁποῖος ἐδέχετο μόνον τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ ἀπέρριπτε τὴν Παλαιάν.

4. Ὁ Ἀβραὰμ, κατὰ τὴν Παλαιάν Διαθήκην, εἶχε δύο υἱοὺς. Ἐνα, τὸν Ἰσμαήλ, ἀπὸ τὴν δούλην Ἄγαρ, καὶ ἓνα, τὸν Ἰσαάκ, ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν Σάρραν.

γουν) καὶ ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ¹, διὰ τὴν πεισθῆς ὅτι ὁ ἴδιος ἔδωκε καὶ τὴν Παλαιάν· «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν»². Καὶ ἂν δὲν πιστεύῃ εἰς αὐτὰ ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Μανιχαϊσμοῦ ³, ὡς ἀκούσῃ τὸν Παῦλον ποὺ ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιον ἀκριβῶς· «Ἀβραὰμ γὰρ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης ⁴ καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρης. Αὗται δὲ εἰσι δύο διαθήκαι»⁵. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖ ἦσαν δύο αἱ μητέρες καὶ ἓνας ὁ πατέρας, ἔτσι καὶ ἐδῶ εἶναι δύο αἱ νομοθεοῖαι, ἀλλὰ ὁ νομοθέτης ἓνας. Καὶ διὰ τὴν κατανοήσεως ὅτι ἦτο ἐξ ἴσου ἡμερος, λέγει εἰς τὴν Παλαιάν· «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», καὶ εἰς τὴν Καινὴν· «Ἐάν τις σὲ ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιάν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»· Ὅπως δηλαδὴ ἐπιδιώκει ἐκεῖ τὴν σωφρονίσῃ τὸν ἁμαρτωλὸν μὲ τὸν φόβον διὰ τὴν τιμωρίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Πῶς γίνεται ὅμως, λέγει, αὐτό, ἀφοῦ τοῦ δίδει ἐντολὴν νὰ στρέψῃ καὶ τὸ ἄλλο μάγουλον; Τί σημασίαν ἔχει αὐτό; Δὲν ἔδωκεν αὐτὴν τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἐξαφανίσῃ τὸν φόβον, ἀλλὰ, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ στρέψῃ καὶ τὸ ἄλλο μάγουλον, τὸν γεμίζει μὲ φόβον. Δὲν εἶπε· Μένει ἀτιμώρητος, ἀλλά· Μὴ τὸν τιμωρήσῃς ἐσύ. Ἐἴσι φοβερὶζοι περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ ἐπιμένει νὰ ἀδικῇ καὶ ἐνθαρρύνει συγχρόνως τὸν ἀδικούμενον.

Ἀλλὰ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶπῃ κανεὶς ὅτι, αὐτὰ ποὺ εἶπαμεν εἰς γενικὰ γραμμάς, ἰσχύουν δι' ὅλας τὰς ἐντολάς. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας καὶ νὰ συνεχίσωμεν ὅσα εἶπαμεν προηγουμένως. «Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει», λέγει. Ἐπομένως, δὲν ἀποκλείει ἐντελῶς νὰ ὀργισθοῦμεν. Πρῶτον μὲν, διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ εἴμεθα ἄνθρωποι, νὰ μὴ ἔχωμεν πάθη. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ τὰ χαλιναγωγοῦμεν, ἂν καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπαλλαχθοῦμεν ἐντελῶς ἀπὸ αὐτά. Δεύτερον διότι τὸ πάθος αὐτὸ εἶναι κάποτε χρήσιμον, ἂν γνωρίζωμεν νὰ τὸ ἐκδηλώνω-

μεν αὐτῷ κεχρηῆσθαι καιροῦ. Σκόπει γοῦν ἡλίκα εἰργάσατο ἀγαθὰ ἢ τοῦ Παύλου ὀργή, ἢ κατὰ Κορινθίων τότε γενομένη. Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους αὕτη μεγάλης λύμης ἀπήλλαξε· καὶ τὸ Γαλατῶν δὲ ἔθνος ταύτη πάλιν ἐκπεπτωκὸς ἀνεκτήσατο καὶ ἐτέ-
5 ρους δὲ πλείους τούτων.

Τίς οὖν ὁ προσήκων τῆς ὀργῆς καιρός; Ὅταν μὴ ἑαυτοῖς ἀμύνωμεν, ἀλλ' ἐτέρους σκιρτῶντας ἀνέχωμεν καὶ ῥαθυμουῖνας ἐπιστρέφωμεν. Τίς δὲ ὁ μὴ προσήκων; Ὅταν ἑαυτοὺς ἐκδικοῦν-
τες τοῦτο ποιῶμεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος κωλύων ἔλεγε·
10 «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ». Ὅταν περὶ χρημάτων μαχώμεθα. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀνεῖλει εἰπών· «Διατί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε»; Ὅπερ γὰρ αὕτη περιττή, οὕτως ἐκείνη ἀναγκαῖα καὶ λυσιτελής. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τὸνναντίον ποιοῦσιν, ἐκθηριούμενοι
15 μὲν, ἡνίκα ἂν ἀδικῶνται, ἐκλυόμενοι δὲ καὶ μαλακιζόμενοι, ἡνίκα ἂν ἕτερον ἐπηρεαζόμενον βλέπωσιν· ἅπερ ἀμφοτέρα ἀπεναντίας ἐστὶ τοῖς νόμοις τοῖς εὐαγγελικοῖς. Οὐ τοίνυν τὸ ὀργίζεσθαι παράνομον, ἀλλὰ τὸ ἀκαίρως τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγεν· «Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε».

20 «Ὅς δ' ἂν εἶπη τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ». Συνέδριον ἐνταῦθα τὸ δικαστήριον τῶν Ἑβραίων φησί· τέθεικε δὲ αὐτὸ νῦν, ἵνα μὴ πανταχοῦ δόξη ξενίζειν καὶ καινοτομεῖν. Τὸ δὲ «Ῥακά» τοῦτο οὐ μεγάλης ἐστὶν ὑβρεως ῥῆμα, ἀλλὰ μᾶλλον καταφρονήσεως καὶ ὀλιγωρίας τινὸς τοῦ λέγον-
25 τος. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς ἢ οἰκέταις ἢ τισι τῶν καταδεεστέρων ἐπιτάττοντες λέγομεν· Ἀπελθε σύ, εἶπε τῷ δεῖνι σύ· οὕτω καὶ οἱ τῇ Σύρων κεχρημένοι γλώττη Ῥακά λέγουσιν, ἀντὶ τοῦ Σύ, τοῦ-

1. Ρωμ. 12,19

2. Α' Κορ. 6,7

3. Ψαλμ. 4,5

μεν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν. Σκέψου π.χ. πόσον ὠφέλησεν ἡ ὀργή τοῦ Παύλου, ποῦ ἐξεδηλώθη τότε ἐναντίον τῶν Κορινθίων. Διότι τοὺς ἐγλύτωσεν ἀπὸ μεγάλην συμφοράν. Καὶ τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐπιστρέψει πάλιν ἐν μέρει εἰς τὴν παλαιάν κατάστασιν, τοὺς ἐπανάφερε μὲ τὴν ὀργήν του εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, καὶ ἄλλους περισσοτέρους ἀπὸ αὐτοὺς.

Ποία εἶναι ὅμως ἡ κατάλληλη στιγμή νὰ ὀργιζώμεθα; Ὅταν δὲν ὑπερασπίζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ συγκρατοῦμεν ἄλλους ποῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὸν ὀρθὸν δρόμον καὶ δραστηριοποιουῦμεν ὅσους ἔγιναν ἀδιάφοροι. Καὶ ποία εἶναι ἡ ἀκατάλληλη; Ὅταν ὀργιζώμεθα διὰ νὰ ἐκδικηθοῦμεν διὰ κάτι ποῦ μᾶς ἔκαμαν. Αὐτὸ ἀκτιβῶς ἀπηγόρευε καὶ ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε· «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ»¹. Ὅταν φιλονεικοῦμεν διὰ χρήματα. Καὶ αὐτὸ βεβαίως τὸ ἀπηγόρευσε μὲ τὴν συμβουλήν· «Διατί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; Διατί οὐ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;»². Ὅπως λοιπὸν πρέπει νὰ ἐκλείψη ἡ δευτέρα αὐτή, ἔτσι εἶναι ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμη ἡ πρώτη. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι κάμνουν τὸ ἀντίθετον καὶ γίνονται θηρία ὅταν τοὺς ἀδικοῦν, ἐνῶ ἀντιθέτως παραμένουν ἀδιάφοροι καὶ ἡσυχοὶ ὅταν βλέπουν νὰ ἐνοχλῆται ἄλλος. Εἶναι δὲ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν ἀμάρτημα ἡ ὀργή, ἀλλὰ ἡ παράκαιρη ὀργή. Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ προφήτης· «Ὅργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε».

«Ὅς δ' ἂν εἶπη τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ»³. Ὡς συνέδριον ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ δικαστήριον τῶν Ἑβραίων. Καὶ τὸ ἀναφέρει ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι λέγει συνεχῶς παράξενά πράγματα καὶ ὅτι εἶναι νεωτεριστής. Ἡ δὲ λέξις ρακά δὲν εἶναι σπουδαία ὕβρις, ἀλλὰ φανερώνει μᾶλλον κάποιαν περιφρόνησιν καὶ ἔλλειψιν ἐκτιμῆσεως ἐκ μέρους ἐκείνου ποῦ τὴν λέγει. Ὅπως δηλαδὴ λέγομεν ἐμεῖς εἰς τοὺς ὑπηρέτας μας ἢ εἰς κάποιους κατωτέρους ὅταν τοὺς διατάσσωμεν· Πήγαινε ἐσύ, νὰ εἰπῆς ἐσύ εἰς τὸν τάδε, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ὁμιλοῦν τὴν συριακὴν γλῶσσαν λέγουν ρακά καὶ τὸ

το τιθέντες. Ἄλλ' ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ τὰ μικρότατα ἀνασπᾶ, καθηκόντως ἡμᾶς κεχρηῆσθαι ἀλλήλοις κελεύων καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ ἵνα διὰ τούτων καὶ τὰ μείζονα ἀναιρῆται.

5 «Ὅς δ' ἂν εἴπῃ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Πολλοῖς τοῦτο βαρὺ καὶ φορτικὸν ἔδοξεν εἶναι τὸ ἐπίταγμα, εἶγε ῥήματος ψιλοῦ τοσαύτην μέλλομεν διδόναι δίκην· καὶ τινες αὐτὸ καὶ ὑπερβολικῶς μᾶλλον εἰρησθαί φασιν. Ἄλλὰ δέδοικα μὴ λόγοις ἑαυτοὺς ἐνταῦθα ἀπαιτήσαντες, τοῖς ἔργοις
10 ἐκεῖ τὴν ἐσχάτην ὑπομείνωμεν τιμωρίαν.

8. Διατί γὰρ, εἰπέ μοι, φορτικὸν εἶναι δοκεῖ τὸ ἐπίταγμα; Οὐκ οἶσθα, ὅτι αἱ πλείους τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀπὸ ῥημάτων ἔχουσι τὴν ἀρχήν; Καὶ γὰρ βλασφημίαι διὰ ῥημάτων, καὶ ἀρνήσεις διὰ ῥημάτων, καὶ λοιδορίαι, καὶ ὕβρεις,
15 καὶ ἐπιорκίαι, καὶ τὸ ψευδομαρτυρεῖν [καὶ ἀναιρεῖν]. Μὴ τοίνυν ὅτι ῥῆμά ἐστι ψιλὸν ἴδης· ἀλλ' εἰ μὴ πολὺν ἔχει τὸν κίνδυνον, τοῦτο ἐξέταζε. Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι ἐν τῷ τῆς ἔχθρας καιρῷ, τῆς ὀργῆς ἐκκαιομένης καὶ τῆς ψυχῆς ἐμπιπραμένης καὶ τὸ μικρότατον μέγα φαίνεται καὶ τὸ μὴ λίαν ὑβριστικὸν φορτικὸν εἶναι δο-
20 κεῖ; Καὶ πολλάκις τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ φόνον ἔτεκε καὶ πόλεις ὀλοκλήρους ἀνέτρεψεν. Ὡσπερ γάρ, φιλίας οὔσης καὶ τὰ ἐπαχθῆ κούφα· οὕτως ἔχθρας ὑποκειμένης, καὶ τὰ μικρὰ ἀφόρητα φαίνεται· κἂν ἀπλῶς λεχθῆ, μετὰ πονηρᾶς ὑπονοίας εἰρησθαί νομίζεται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ πυρός, ἂν μὲν μικρὸς σπινθῆρ ἦ
25 κἂν μυρία παρακέηται ξύλα, οὐ ῥαδίως αὐτῶν ἐπιλαμβάνεται· ἂν δὲ σφοδρὰ καὶ ὑψηλὴ γένηται ἡ φλόξ, οὐ ξύλων μόνον, ἀλλὰ καὶ λίθων καὶ πάσης εὐκόλως τῆς ἐμπεσούσης ὕλης ἀντέχεται, καὶ δι' ὧν εἴωθε σβέννυσθαι, διὰ τούτων ἀνάπτεται μειζόνως·

χρησιμοποιοῦν ὅπως ἑμεῖς τὴν λέξιν Ἑσὺ. Ἀλλὰ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς θέλει νὰ ἐξαφανίσῃ κάθε τι ἔστω καὶ ἀσήμαντον δι' αὐτὸ μᾶς συμβουλεύει νὰ συμπεριφερώμεθα ὅπως πρέπει μεταξύ μας καὶ μὲ τὴν ἀπαιτουμένην ἐκτίμησιν, μὲ σκοπὸν νὰ ξεριζώσῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὰ σοβαρώτερα.

«Ὁς δ' ἂν εἶπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Αὐτὴ ἡ ἐντολὴ ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι αὐστηρὰ καὶ ἀκατόρθωτη, ἀφοῦ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦμεν τόσον διὰ μίαν λέξιν ἀσήμαντον. Μερικοὶ μάλιστα λέγουν ὅτι τὴν ἐντολὴν αὐτὴν τὴν εἶπε μὲ κάποιαν ὑπερβολήν. Φοβοῦμαι ὅμως μήπως μᾶς ἐξαπατήσουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὰ λόγια καὶ μᾶς ἐπιβληθῇ εἰς τὴν μέλλουσαν ἡ αὐστηροτέρα τιμωρία διὰ τὰ ἔργα μας.

8. Σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ εἰπῆς, διατί νομίζεις ὅτι εἶναι αὐστηροτάτη ἡ ἐντολή; Δὲν γνωρίζεις ὅτι αἱ περισσότεραι τιμωρία καὶ ἁμαρτίαι ἀρχίζουν μὲ τὰ λόγια; Βλασφημοῦμεν π.χ. μὲ τὰ λόγια, ἀπαρνούμεθα μὲ τὰ λόγια, κατηγοροῦμεν, ὑβρίζομεν, ἐπιιορκοῦμεν, ψευδομαρτυροῦμεν. Μὴ τὰ θεωρήσης λοιπὸν ἀσήμαντα, ἐπειδὴ εἶναι λόγια, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσης ἂν δὲν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνα. Ἡ ἀγνοεῖς ὅτι, ἐπειδὴ ἀνάβει ἡ ὀργὴ καὶ πυρπολεῖται ἡ ψυχὴ ὅταν μισοῦμεν, μᾶς φαίνεται σημαντικὸν καὶ τὸ πλεόν ἀσήμαντον καὶ θεωροῦμεν ἀνυπόφορον καὶ τὴν ἐλαχίστην προσβολήν; Καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ ἀσήμαντα ἐγέννησαν πολλὰς φορές φόνον καὶ ἀνέτρεψαν ὀλοκλήρους πόλεις. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ὑπάρχῃ ἀγάπη μᾶς φαίνονται εὐχάριστα καὶ τὰ δυσάρεστα ἔτσι καὶ ὅταν ὑπάρχῃ μῖσος θεωροῦνται καὶ τὰ ἀσήμαντα ἀνυπόφορα. Καὶ ἂν τὰ εἶπῃ κανεὶς ἀπὸ ἐπιπολαιότητα, θεωρεῖται ὅτι τὰ εἶπε μὲ πονηρίαν. Καὶ ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν φωτιάν, ἂν ὑπάρχῃ μικρὴ σπύθα, δὲν θὰ πειράξῃ εὐκόλα τὰ ξύλα, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχουν ἄφθονα κοντά της. Ἄν γίνῃ ὅμως μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ φλόγα, μάχεται ἀποτελεσματικὰ ὄχι μόνον μὲ τὰ ξύλα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς πέτρες καὶ μὲ κάθε ὑλικὸν ποῦ θὰ συναντήσῃ, καὶ ἀνάβει πολὺ περισσότερον ἀκόμη καὶ μὲ τὰ ὑλικά, μὲ τὰ ὁποῖα συνήθως

(τινὲς γάρ φασιν, ὅτι τὸ τηνικαῦτα οὐχὶ ξύλα μόνον καὶ στυπ-
 πείον καὶ τὰ ἄλλα τὰ καυστικά, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ ἑξακοντιζόμε-
 νον μᾶλλον τῆς αὐτῆς ἀναρρίπιζει τὴν δύναμιν). οὕτω δὴ καὶ
 ἐπὶ τῆς ὀργῆς· ἔπερ ἂν φθέγξῃται τις, τροφὴ γέγονεν εὐθέως
 5 τῇ πονηρᾷ ταύτῃ πυρᾷ. Ἐπερ ἅπαντα προαναστέλλων ὁ Χρι-
 στός, τὸν μὲν ὀργιζόμενον εἰκῆ κατεδίκασε τῇ κρίσει (διὰ τοῦτο
 καὶ εἶρηκεν, «Ὁ ὀργιζόμενος ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει»), τὸν δὲ
 λέγοντα, Ῥακά, τῷ συνεδρίῳ. Ἄλλ' οὕπω ταῦτα μεγάλα· ἐν-
 ταῦθα γὰρ αἱ τιμωρίαι. Διὰ τοῦτο τῷ μωρὸν ὀνομάζοντι τὸ τῆς
 10 γεέννης προσέθηκε πῦρ, νῦν πρῶτον γεέννης ὄνομα εἰπών. Πρό-
 τερον γὰρ περὶ βασιλείας πολλὰ διαλεχθεῖς, τότε ταύτης ἐμνή-
 σθη δεικνὺς ὅτι ἐκείνη μὲν τῆς αὐτοῦ φιλαθρωπίας καὶ γνώμης
 ἐστίν, αὕτη δὲ τῆς ἡμετέρας ῥαθυμίας. Καὶ ὄρα πῶς κατὰ μικρὸν
 πρόεισιν ἐν ταῖς τιμωρίαις, μονονουχὶ ἀπολογούμενός σοι,
 15 καὶ δεικνὺς ὅτι αὐτὸς μὲν οὐδὲν βούλεται τοιοῦτον ἀπειλεῖν,
 ἡμεῖς δὲ αὐτὸν εἰς τὰς τοιαύτας ἔλκομεν ἀποφάσεις. Σκόπει
 γὰρ· Εἶπον, φησί· Μὴ ὀργισθῆς μάτην, ἐπεὶ ἔνοχος εἶ τῇ κρίσει.
 Κατεφρόνησας τοῦ προτέρου. Ὅρα τί ἔτεκεν ἡ ὀργή· εἰς ὕβριν
 σε εὐθέως ἐξήγαγε· Ῥακά γὰρ ἐκάλεσας τὸν ἀδελφόν. Πάλιν
 20 ἔθηκα ἑτέραν τιμωρίαν, τὸ συνέδριον. Ἐν καὶ ταύτην παριδὼν
 ἐπὶ τὸ χαλεπώτερον προέλθης, οὐκέτι σε τοῖς συμμέτροις τού-
 τοις τιμωροῦμαι, ἀλλὰ τῇ τῆς γεέννης ἀθανάτῳ κολάσει, ἵνα
 μὴ λοιπὸν καὶ πρὸς φόνον ἀποπηδήσης. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν
 οὐδὲ ὕβρεως ἀφορητότερον καὶ ὃ μάλιστα δύναται δάκνειν

1. Κρίσις ἦτο τοπικὸν ἑπταμελὲς δικαστήριον τῶν Ἑβραίων, τὸ ὁποῖον εἶχε δικαιοδοσίαν ἐπὶ μικρῶν ἐγκλημάτων.

2. «Ἐνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ», λέγει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἦτο δὲ τὸ συνέδριον τὸ ἀνώτατον δικαστήριον ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὠδηγήθη καὶ ὁ Χριστός.

3. Γέεννα. Εἶναι λέξις ἑβραϊκῆ Gehenna (gê - hinnam) = ἡ κοιλὰς τοῦ Ἐννόμ, εἰς τὴν ὁποίαν παλαιότατα ἔθυσίαζον οἱ Ἑβραῖοι τὰ τέκνα των ἰς τὸν Μολόχ, ἀργότερον δὲ ἐνεταφιάζοντο ἐκεῖ τὰ πτώματα τῶν μεγαλυτέ-
 ρων κακούργων.

σβήνει· (μερικοί μάλιστα λέγουν ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὄχι μόνον τὰ ξύλα καὶ τὸ στουπί καὶ τὰ ἄλλα εὐφλεκτα ὑλικά, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὸ νερό, ποὺ ρίπτομεν ἐπάνω της, ἐνισχύουν περισσότερο τὴν δύναμιν της). Ἔτσι συμβαίνει λοιπὸν καὶ μὲ τὴν ὀργήν. Ὅ,τι εἶπῃ κανεὶς, γίνεται ἀμέσως τροφή διὰ τὴν τρομερὴν αὐτὴν φλόγα. Ἐπειδὴ ἤθελεν ὁ Χριστὸς νὰ προλάβῃ ὅλα αὐτά, καθορίζει ὅτι, ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται ἀπλῶς, θὰ τιμωρηθῇ δὲ κάποιαν μικρὰν τιμωρίαν (διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ὁ ὀργιζόμενος ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει»¹), ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ εἶπῃ ρακά, θὰ τιμωρηθῇ μὲ μεγαλυτέραν τιμωρίαν². Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν εἶναι φοβερά. Διότι ἡ τιμωρία θὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Διὰ τοῦτο καθώρισεν ὡς ποινὴν δι' ἐκεῖνον, ποὺ θὰ ὑβρίσῃ μὲ τὴν λέξιν βλαῖκα, τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Τὴν λέξιν γέεννα³ χρησιμοποιεῖ ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε πρῶτα πολλὰ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀνέφερε τὴν γέενναν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, διὰ νὰ ἐνοήσωμεν ὅτι ἐκείνη μὲν ὀφείλεται εἰς τὴν φιланθρωπίαν καὶ τὴν ἀγαθὴν βούλησίν του, αὐτὴ δὲ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀδιαφορίαν. Καὶ πρόσεξε πῶς προχωρεῖ προοδευτικῶς ἀπὸ τὴν μιὰν εἰς τὴν ἄλλην τιμωρίαν καὶ σχεδὸν σοῦ ἀπολογεῖται καὶ σὲ διαβεβαιώνει ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἔχει καμμίαν διάθεσιν νὰ μᾶς ἀπειλήσῃ μὲ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὰς ἀπειλάς, ἀλλὰ ἐμεῖς τὸν ἀναγκάζομεν νὰ πάρῃ αὐτὰς τὰς ἀποφάσεις. Πρόσεξε λοιπὸν. Σοῦ εἶπα, λέγει· Μὴ ὀργίζεσαι χωρὶς λόγον, διότι θὰ τιμωρηθῆς μὲ κάποιαν μικρὴν ποινὴν. Δὲν ἔδωσες σημασίαν εἰς αὐτό. Κοίταξε τί ἐγέννησεν ἡ ὀργή. Σὲ παρέσυρεν ἀμέσως εἰς ὕβρεις. Διότι ἀπεκάλεσες τὸν ἀδελφόν σου ρακά. Καὶ καθώρισα πάλιν ἄλλην, μεγαλυτέραν τιμωρίαν τὴν ἐπιβαλλομένην ἀπὸ τὸ συν-ἔδριον. Ἄν ἀδιαφορήσῃς καὶ δι' αὐτὴν καὶ προχωρήσῃς εἰς χειροτέρας ὕβρεις, δὲν σὲ τιμωρῶ πλέον μὲ τὰς ἐπιεικεῖς αὐτὰς τιμωρίας, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν τῆς κολάσεως, διὰ νὰ μὴ φθάσῃς σιγὰ - σιγὰ εἰς τὸν φόνον. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερο ἀνυπόφορον ἀπὸ τὰς ὕβρεις, τίποτε ποὺ νὰ ἡμπορῇ νὰ πληγώσῃ περισσότερο τὴν ψυχὴν

ἀνθρώπου ψυχὴν. Ὄταν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα τῆς ὑβρεως πλη-
 κτικώτερον ἦ, διπλῆ γίνεται ἡ πυρά. Μὴ τοίνυν τὸ τυχὸν νο-
 μίσης εἶναι τὸ καλέσαι μωρόν. Ὄταν γὰρ ᾧ τῶν ἀλόγων διε-
 στήκαμεν, καὶ ᾧ μάλιστα ἔσμεν ἄνθρωποι, τῷ νῶ καὶ τῇ συ-
 5 νέσει, τοῦτο ἀφέλη τὸν ἀδελφόν, πάσης αὐτὸν ἀπεστέρησας τῆς
 εὐγενείας. Μὴ δὴ τοῖς ῥήμασιν ἀπλῶς προσέχωμεν, ἀλλ' ἐπὶ
 τῶν πραγμάτων αὐτῶν γενόμενοι καὶ τοῦ πάθους, λογισώμεθα
 ὅσῃν ἐργάζεται τὸ ῥῆμα τοῦτο πληγὴν, καὶ εἰς ὅσον πρόεισι
 κακόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐ τοὺς μοιχοὺς μόνον καὶ τοὺς
 10 μαλακοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιδοροὺς τῆς βασιλείας ἐξέβαλε
 καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ ὑβριστὴς τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν λυ-
 μαίνεται, καὶ μυρίοις τὸν πλησίον περιβάλλει δεινοῖς, καὶ διη-
 νεκεῖς ἀπεχθείας ἐργάζεται, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ διασπᾶ μέλη,
 καὶ τὴν τῷ Θεῷ ποθεινὴν εἰρήνην καθ' ἐκάστην ἀπελαύνει τὴν
 15 ἡμέραν, πολλὴν τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν ὑβρεων διδοὺς τὴν εὐρυχω-
 ρίαν, καὶ ἰσχυρότερον ἐκεῖνον ποιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός,
 τὰ νεῦρα τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἐκκόπτων, τοῦτον τὸν νόμον εἰσή-
 γαγε. Καὶ γὰρ πολὺς αὐτῷ τῆς ἀγάπης ὁ λόγος. Ἡ γὰρ τῶν
 ἀγαθῶν μήτηρ ἀπάντων, καὶ τὸ τῶν μαθητῶν γνώρισμα, καὶ ἡ
 20 πάντα συνέχουσα τὰ καθ' ἡμᾶς, αὕτη μάλιστα πάντων ἐστίν.
 Εἰκότως οὖν τὰς ρίζας τῆς λυμαινομένης αὐτὴν ἀπεχθείας καὶ
 τὰς πηγὰς μετὰ πολλῆς ἀναιρεῖ τῆς σφοδρότητος. Μὴ τοίνυν
 ὑπερβολῆς τινος εἶναι νόμιζε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐννοήσας τὰ
 ἐξ αὐτῶν κατορθούμενα, θαύμασον τῶν νόμων τούτων τὴν ἡμε-
 25 ρότητα. Οὐδὲν γὰρ τῷ Θεῷ περισπούδαστον, ὡς τὸ ἠνῶσθαι καὶ
 συνδεδέσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις. Διὰ τοῦτο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ
 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐν τῇ Καινῇ καὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ,
 πολὺν ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς ταύτης ποιεῖται τὸν λόγον, καὶ σφοδρὸς
 ἐστὶν ἔκδικος καὶ τιμωρὸς τῶν τοῦ πράγματος καταφρονούν-
 30 των. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω τὴν πονηρίαν εἰσάγει πᾶσαν καὶ ρι-

τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅταν εἶναι βαρυτέρα ἢ ὕβρις, διπλασιάζεται ἡ τιμωρία. Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι εἶναι μηδαμινὸν νὰ ἀποκαλέσης κάποιον ἀνόητον. Διότι, ὅταν ἀρνηθῆς εἰς τὸν ἀδελφόν σου ἐκεῖνο ποῦ μᾶς διακρίνει ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἀνθρωπίνη ιδιότητά μας, τὸν νοῦν καὶ τὴν φρόνησιν, τοῦ ἀφαιρεῖς ἐντελῶς τὴν ὑψηλὴν του καταγωγὴν. Ἄς μὴ ὁμιλοῦμεν λοιπὸν μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλὰ, ὅταν ἔλθωμεν εἰς δύσκολον θέσιν καὶ ὀργισθοῦμεν, ἄς ἀναλογισθοῦμεν πόσον πόνον προσενεῖ ἡ λέξις αὐτὴ καὶ εἰς πόσον μεγάλον κακὸν ὁδηγεῖ. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὄχι μόνον τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς κιναιδούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑβριστάς¹. Καὶ πολὺ σωστά. Διότι ὁ ὑβριστὴς ἐξαφανίζει τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγάπης, ἐμπλέκει τὸν πλησίον εἰς ἄπειρα δεινά, δημιουργεῖ ἀτελείωτα μίση, προσενεῖ ρήγματα μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπομακρύνει καθημερινῶς τὴν ποθητὴν εἰς τὸν Κύριον εἰρήνην διότι δίδει διὰ τῶν ὕβρεων πολλὴν εὐχέριαν κινήσεως εἰς τὸν διάβολον καὶ αὐξάνει τὴν δύναμίν του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, μὲ σκοπὸν νὰ παραλύσῃ τὴν δύναμίν του. Δι' αὐτὸ ὁμιλεῖ πολὺ περὶ τῆς ἀγάπης. Διότι αὐτὴ εἶναι πρὸ πάντων ἡ μητέρα ὄλων τῶν ἀγαθῶν, εἶναι τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τῶν μαθητῶν, συγκρατεῖ καὶ ἐνισχύει ὄλην μας τὴν ζωὴν. Ὅρθῶς λοιπὸν ἐξαφανίζει μὲ μεγάλην ἀποφασιστικότητα τὰς πηγὰς καὶ τὰς ρίζας τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον ἐξαλείφει τὴν ἀγάπην. Μὴ νομίξης λοιπὸν ὅτι ὁμιλεῖ μὲ ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα, ἀλλὰ κατανόησε τί ἐπιτυγχάνεται μὲ αὐτὰ καὶ θαύμασε τὴν ἡμερότητα αὐτῶν τῶν νόμων. Διότι τίποτε δὲν ἐνδιαφέρει τόσον τὸν Θεόν, ὅσον ἡ ὑπαρξις ὁμονοίας καὶ συμπονοίας εἰς τὰς μεταξὺ μας σχέσεις. Διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ συχνὰ καὶ ὁ ἴδιος καὶ διὰ τῶν μαθητῶν του, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς καὶ εἶναι αὐστηρὸς διώκτης καὶ τιμωρὸς ἐκείνων ποῦ τὴν περιφρονοῦν. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ νὰ ἀναπτύσῃ καὶ νὰ σταθεροποιῇ τὴν κακίαν τόσον ὅσον ἡ ἔλλειψις τῆς ἀγά-

ζοῖ, ὡς ἡ τῆς ἀγάπης ἀναίρεσις. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ὅταν πληθυνθῆ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν». Οὕτως ὁ Κάϊν ἀδελφοκτόνος ἐγένετο, οὕτως ὁ Ἡσαῦ, οὕτως οἱ τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοί· οὕτω τὰ μυρία εἰσεκώμασε κακά, ταύτης δια-
5 σπωμένης. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὰ λυμαινόμενα ταύτην μετὰ πολλῆς πάντοθεν ἀναιρεῖ τῆς ἀκριβείας.

9. Καὶ οὐδὲ μέχρι τῶν εἰρημένων ἴσταται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τῶν εἰρημένων ἐπάγει πλείονα, δι' ὧν δείκνυσιν ὅσον αὐτῆς ποιεῖται λόγον. Ἀπειλήσας γὰρ διὰ τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς
10 κρίσεως καὶ τῆς γεέννης, ἐπήγαγε πάλιν ἕτερα συνωδὰ τοῖς προτέροις, οὕτω λέγων· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κακεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπελθὼν πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε
15 τὸ δῶρόν σου». Ὡ τῆς ἀγαθότητος! ὦ τῆς φιλάνθρωπίας τῆς ὑπερβαλλούσης! Τῆς εἰς αὐτὸν καταφρονεῖ τιμῆς ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης· δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τὰ πρότερα, ἅπερ ἠπέιλησεν, ἐξ ἀπεχθείας τινός, οὐδὲ ἐπιθυμία κολάσεως ἠπέιλησεν, ἀλλ' ἐκ φιλοστοργίας πολλῆς. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο τούτων
20 ἡμερώτερον τῶν ῥημάτων; Ἐγκοπτέσθω, φησὶν, ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα ἡ σὴ ἀγάπη μένη· ἐπεὶ καὶ τοῦτο θυσία, ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγή. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ εἶπε, Μετὰ τὸ προσενεγκεῖν, ἢ Πρὶν ἢ προσενεγκεῖν· ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δώρου κειμένου, καὶ τῆς θυσίας ἀρχὴν ἐχούσης, πέμπει διαλλαγησόμενον τῷ ἀδελ-
25 φῷ· καὶ οὔτε συνελόντα τὰ προκείμενα, οὔτε πρὶν ἢ προθεῖναι, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ κειμένης κελεύει τρέχειν ἐκείσε.

Τίνος ἕνεκεν οὕτω κελεύει τοῦτο ποιεῖν καὶ διατί; Δύο ταῦτα, ὡς ἐμοί δοκεῖ, διὰ τούτων αἰνιττόμενος καὶ κατασκευά-

πης. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω· «Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν». Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ποῦ ἔγιναν ἀδελφοκτόνοι ὁ Κάιν, ὁ Ἡσαῦ, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ. Αὐτό, ἡ ἐξαφάνισις της, εἶναι ἡ αἰτία ποῦ ἐξεφύτρωσαν τὰ ἄπειρα κακά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν θέλει νὰ ἐξαφανίσῃ ὁ Κύριος μὲ πολλὴν σχολαστικότητα ὅσα τὴν καταστρέφουν.

9. Καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς ὅσα εἶπαμεν, ἀλλὰ τὰ συμπληρώνει καὶ μὲ ἄλλα λεπτομερέστερα ἀπὸ ὅσα εἶπε παραπάνω, μὲ τὰ ὁποῖα δείχνει πόσῃν σημασίαν δίδει εἰς τὴν ἀγάπην. Ἄφοῦ ἠπέιλησε δηλαδὴ μὲ μικράν, μὲ μεγαλυτέραν καὶ μὲ αἰωνίαν τιμωρίαν, ἐπρόσθεσε καὶ ἄλλα ἀπολύτως σύμφωνα μὲ τὰ προηγούμενα καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κάκεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἀπελθὼν πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Ὡ πόση εἶναι ἡ καλωσύνη του! Πόσον μεγάλη εἶναι ἡ φιλανθρωπία του! Δὲν λογαριάζει τὴν τιμὴν ποῦ τοῦ προσφέρεται, ἔμπρὸς εἰς τὴν ἀγάπην διὰ τὸν πλησίον μας. Ἔτσι μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν διετύπωσε ἀπὸ μῖσος ἢ ἀπὸ ἐπιθυμίαν νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, ὅσας ἀπειλὰς διετύπωσε παραπάνω, ἀλλὰ ἀπὸ πολλὴν στοργήν. Τί ἡμπορεῖ νὰ εἶναι εὐγενέστερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Ἄς διακοπῇ, λέγει, ἡ λατρεία μου, διὰ νὰ μείνῃ ἀκλόνητη ἡ ἀγάπη σου. Διότι καὶ ἡ συμφυλίωσις πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἶναι καὶ αὐτὴ ἰσοδύναμη μὲ προσφορὰν θυσίας εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἶπε· Μετὰ τὴν προσφορὰν θυσίας ἢ πρὶν ἀπὸ τὴν προσφορὰν θυσίας, ἀλλὰ μᾶς στέλλει νὰ συμφυλιωθοῦμεν μὲ τὸν ἀδελφόν μας ὅταν πλέον τὸ δῶρον εὐρίσκεται ἔμπρὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ ἔχη ἀρχίσει ἡ θυσία. Καὶ δίδει ἐντολήν νὰ τρέξωμεν ὄχι μετὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ δώρου μας, οὔτε πρὶν νὰ τὸ προσκομίσωμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ ὅταν ἔχη ἀρχίσει ἡ θυσία.

Ἄλλὰ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς ποῦ δίδει αὐτὴν τὴν ἐντολήν; Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι μὲ αὐτὴν ὑπονοεῖ

ζων· ἐν μὲν, ὅπερ ἔφην, δεῖξαι θέλων, ὅτι πολλοῦ τιμᾶται τὴν ἀγάπην, καὶ ταύτην μεγίστην ἡγεῖται εἶναι τὴν θυσίαν, καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲ ἐκείνην προσδέχεται· ἕτερον δέ, ἀνάγκην ἐπιτιθεῖς ἀπαραίτητον τῆς καταλλαγῆς. Ὁ γὰρ κελευσθεὶς μὴ πρό-
5 τερον προσενεγκεῖν, ἕως ἂν καταλλαγῇ, κἂν μὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, διὰ γοῦν τὸ μὴ κείσθαι ἀτέλεστον, ἐπειχθήσεται δραμεῖν πρὸς τὸν λελυπημένον καὶ καταλύσαι τὴν ἔχθραν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμφαντικώτατα ἅπαντα εἶρηκε, φοβῶν αὐτὸν καὶ διεγείρων. Εἰπὼν γάρ, «Ἄφες τὸ δῶρόν σου», οὐκ ἔστη μέ-
10 χρι τούτου, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «Ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου» (καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου πάλιν εἰς φρίκην αὐτὸν ἐμβάλλων), «καὶ ἄπελθε». Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «Ἄπελθε», ἀλλὰ προσέθηκε, «Πρῶτον, καὶ τότε ἔλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου»· διὰ πάντων τούτων δηλῶν, ὅτι οὐ δέχεται τοὺς ἀπεχθῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες
15 αὕτη ἢ τράπεζα. Ἀκουέτωσαν οἱ μεμνημένοι, ὅσοι μετὰ ἔχθρας προσέρχονται· ἀκουέτωσαν καὶ οἱ ἀμύητοι· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τούτους ἔχει τι κοινὸν ὁ λόγος. Προσάγουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ δῶρον καὶ θυσίαν, εὐχὴν λέγω καὶ ἐλεημοσύνην. Ὅτι γὰρ καὶ τοῦτο θυσία, ἄκουσον τί φησιν ὁ Προφήτης· «Θυσία αἰ-
20 νέσεως δοξάσει με»· καὶ πάλιν, «Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως». Καί, «Ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή». Ὡστε κἂν εὐχὴν, μετὰ τοιαύτης γνώμης προσάγῃς, βέλτιον ἀφεῖναι τὴν εὐχὴν, καὶ ἐπὶ τὴν καταλλαγὴν ἔλθειν τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τότε τὴν εὐχὴν προσφέρειν. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντα ἐγένε-
25 το· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε καὶ πάντα ἐκείνα ἐπραγματεύσατο, ἵνα ἡμᾶς συναγάγῃ.

Ἐνταῦθα μὲν οὖν τὸν ἡδικηκότα πέμπει πρὸς τὸν ἡδικημένον· ἐν δὲ τῇ εὐχῇ τὸν ἡδικημένον ἄγει πρὸς τὸν ἡδικηκότα

1. Ψαλμ. 49,23

2. Ψαλμ. 49,14

3. Ψαλμ. 140,2

4. Ἐννοεῖ τὴν προσευχὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, τὸ γνωστὸν «Πάτερ ἡμῶν». Βλ. Ματθ. 6, 9 - 13.

καὶ ἐπιδιώκει δύο πράγματα· Πρῶτον μὲν διότι, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, θέλει νὰ δείξη πόσην σημασίαν δίδει εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ὅτι θεωρεῖ αὐτὴν ἀνωτέραν ἀπὸ κάθε ἄλλην θυσίαν καὶ ὅτι δὲν δέχεται τὴν θυσίαν, ἂν δὲν ὑπάρχη ἀγάπη. Καὶ δεύτερον, διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν συμφυλίωσιν ἀπαράβατον ὄρον διὰ τὴν θυσίαν. Διότι, ἐκεῖνον ποὺ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ προσφέρῃ θυσίαν προτοῦ νὰ συμφιλιωθῆ, ἂν δὲν τὸν ἀναγκάσῃ ἢ ἀγάπη τοῦ πρὸς τὸν πλησίον τοῦ νὰ τρέξῃ καὶ νὰ συμφιλιωθῆ μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐστενοχώρησε καὶ νὰ σβήσῃ τὸ μῖσος, θὰ τὸν ἀναγκάσῃ τὸ καθῆκον τοῦ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν θυσίαν. Διὰ τοῦτο ὠμίλησε μὲ πολλὴν ἔμφασιν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ νὰ αἰσθανθῆ φόβον καὶ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ κίνητρα. Ἄφοῦ εἶπε δηλαδή· «Ἄφες τὸ δῶρόν σου», δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτό, ἀλλὰ ἐπρόσθεσεν· «Ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου» (καὶ τοῦ προξενεῖ ρῖγος καὶ μὲ τὸν τόπον ἀκόμη) «καὶ ἄπελθε». Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς «Ἄπελθε», ἀλλὰ ἐπρόσθεσε· «Πρῶτον, καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου», διὰ νὰ δείξη μὲ ὅλα αὐτά, ὅτι τὸ τραπέζι αὐτὸ δὲν δέχεται ὅσους μισοῦνται μεταξύ των. Ἄς τὸ ἀκούσουν ὅσοι μνημένοι ἔρχονται εἰς τὰς ἱεροτελεστίας μὲ μῖσος εἰς τὴν ψυχὴν των. Ἄς τὸ ἀκούσουν οἱ ἀμύητοι. Διότι τὰ λόγια αὐτὰ ἀπευθύνονται καὶ εἰς αὐτούς. Διότι καὶ αὐτοὶ προσφέρουν δῶρον καὶ θυσίαν, δηλαδή προσευχὴν καὶ ἐλεημοσύνην. Διότι καὶ αὐτὰ εἶναι θυσία, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Προφήτου· «Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με»¹. Καὶ ἄλλοῦ· «Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως»². Καὶ· «Ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή»³. Ἄν προσεύχεσαι ἐπομένως μὲ τέτοια ψυχικὴν διάθεσιν, εἶναι προτιμότερον νὰ διακόψῃς τὴν προσευχὴν, νὰ τρέξῃς νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν ἀδελφόν σου καὶ κατόπιν νὰ προσευχηθῆς. Διότι ὅλα ἔγιναν δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν. Δι' αὐτὸ ἔγινεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος καὶ ἐδίδαξεν ὅλην τὴν διδασκαλίαν του, διὰ νὰ σπείρῃ τὴν ἀγάπην μεταξύ μας.

Ἐδῶ λοιπὸν στέλλει ἐκεῖνον ποὺ ἠδίκησε πρὸς τὸν ἀδικημένον. Εἰς τὸ ὑπόδειγμα τῆς προσευχῆς⁴, ποὺ ἔδωσε, στέλλει ἀντιθέτως τὸν ἀδικημένον πρὸς τὸν ἀδικήσαντα καὶ τοὺς συμ-

καὶ καταλλάσσει. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησιν· Ἐφετε τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὀφειλήματα αὐτῶν· ἐνταῦθα δέ· Ἐὰν ἔχη τι κατὰ σοῦ, ἀπελθε πρὸς αὐτόν. Μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα μοι δοκεῖ τὸν ἡδίκη-
 μένον ἀποστέλλειν· διόπερ οὐδὲ εἶπεν, Κατάλλαξον σεαυτὸν
 5 τῷ ἀδελφῷ σου, ἀλλά, «Καταλλάγηθι»· καὶ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ τοῦ
 λελυπηκότος εἶναι τὸ λεγόμενον, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ τοῦ λελυπημέ-
 νου ἐστίν. Ἄν γὰρ ἐκείνῳ καταλλαγῆς, φησί, διὰ τῆς εἰς ἐκεί-
 νον ἀγάπης καὶ ἐμὲ ἕξεις ἴλεων καὶ μετὰ πολλῆς δυνήση τῆς
 παρρησίας τὴν θυσίαν προσαγαγεῖν. Εἰ δὲ φλεγμαίνεις ἔτι,
 10 ἐννόησον ὅτι καὶ γὰρ ἡδέως τὰ ἐμά καταφρονεῖσθαι κελεύω, ἵνα
 ὑμεῖς φίλοι γένησθε· καὶ ταῦτά σοι γενέσθω παραμυθία τῆς ὀρ-
 γῆς. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὅταν τὰ μεγάλα ἡδίκημένος ᾖ, τότε κα-
 ταλλάγηθι· ἀλλά, Κἂν τὸ τυχὸν ἔχη τι κατὰ σοῦ. Καὶ οὐ προσέ-
 θηκεν, Εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως· ἀλλ' ἀπλῶς, Ἐὰν ἔχη τι
 15 κατὰ σοῦ. Κἂν γὰρ δικαίως, οὐδὲ οὕτως ἐπιτείνειν δεῖ τὴν ἔ-
 χθραν· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς δικαίως ἡμῖν ὠργίζετο, ἀλλ' ὅμως
 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέδωκεν εἰς σφαγὴν, μὴ λογισάμενος ἐκεί-
 να τὰ παραπτώματα.

10. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐτέρῳ τρόπῳ πρὸς τὰς καταλ-
 20 λαγὰς ἐπείγων ἡμᾶς, ἔλεγεν· «Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ
 παροργισμῷ ὑμῶν». Ὡσπερ γὰρ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς θυσίας ὁ
 Χριστὸς, οὕτως ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκεῖ συνωθεῖ πρὸς τὸ αὐτὸ
 τοῦτο ὁ Παῦλος. Καὶ γὰρ δέδοικε τὴν νύχτα, μὴ ποτε μόνον
 ἀπολαβοῦσα τὸν πεπληγότα, μείζον τὸ ἔλκος ἐργάσηται. Ἐν
 25 ἡμέρᾳ μὲν γὰρ πολλοὶ οἱ περισπῶντες καὶ ἀνθέλκοντες· ἐν νυ-
 κτὶ δέ, ἐπειδὴ μόνος γένηται, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναλογίζεται,
 ὀγκοῦται τὰ κύματα, καὶ μείζων ἢ ζάλη γίνεται. Διὰ τοῦτο οὖν

1. Ματθ. 6,14

2. Ἐφ. 4,26

φιλιώνει. Διότι ἐκεῖ λέγει· Συγχωρίσατε εἰς τοὺς συνανθρώπους σας τὰς ἀδικίας ποὺ σᾶς ἔκαμαν¹. Ἐνῶ ἐδῶ λέγει· Ἐὰν ἔχη κάποιο παράπονον ἐναντίον σου, τρέξε πρὸς αὐτόν. Νομίζω ὅμως ὅτι καὶ ἐδῶ στέλλει τὸν ἀδικημένον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε· Συμφιλίωσε τὸν ἑαυτόν σου μὲ τὸν συνάνθρωπόν σου, ἀλλὰ· «Καταλλάγηθι»· Συμφιλιώσου. Καὶ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἡ συμβουλή αὐτὴ ὠφελεῖ ἐκείνον ποὺ ἠδίκησε, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὠφελεῖ ἀπολύτως τὸν ἀδικημένον· Διότι λέγει· Ἄν συμφιλιωθῆς μὲ ἐκείνον, καὶ τὴν ἰδικήν μου εὐσπλαχνίαν θὰ κερδίσης διὰ τῆς συμφιλίωσεως αὐτῆς καὶ θὰ ἠμπορέσης νὰ προσφέρης μὲ πολὺ θάρρος τὴν θυσίαν σου. Ἄν ἐξακολουθῆς ὅμως νὰ εἶσαι ἀκόμη ὠργισμένος, σκέψου ὅτι ἐγὼ σοῦ δίδω εὐχαρίστως ἐντολήν νὰ ἀδιαφορήσης διὰ τὴν λατρείαν σου πρὸς ἐμέ, διὰ νὰ συμφιλιωθῆτε ἐσεῖς. Αὐτὰ ἄς μαλακώσουν τὴν ὀργὴν σου. Καὶ δὲν εἶπε· Ὅταν ἔχῃς ἀδικηθῆ πολὺ, τότε συμφιλιώσου, ἀλλὰ· Καὶ ἂν ἔχη κάτι, ἔστω καὶ τὸ παραμικρόν, ἐναντίον σου. Καὶ δὲν ἔκαμε διάκρισιν ἂν ἔχῃς δίκαιον ἢ ἀδικον, ἀλλὰ ὠμίλησε γενικῶς. Ἄν ἔχη κάτι ἐναντίον σου. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐξακουθήσης νὰ μισῆς, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃς δίκαιον. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς εἶχε δίκαια παράπονα ἐναντίον μας, ἀλλὰ παρεδόθη καὶ ἐσταυρώθη οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ μᾶς σώσῃ, καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰ ἀδικήματά μας.

10. Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος, μὲ σκοπὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ μὲ ἄλλον τρόπον εἰς τὴν συμφιλίωσιν· «Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν». Ὅπως δηλαδὴ ἐδῶ μᾶς παροτρύνει μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν ὁ Χριστὸς στηριζόμενος εἰς τὴν προσφορὰν θυσίας, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐπιδιώκει ἐδῶ τὸ ἴδιον ἀκριβῶς μὲ χρονικὸν ὄριον τὴν ἡμέραν. Διότι φοβᾶται μήπως ἡ νύκτα παρασύρῃ τὸν ἀδικημένον καὶ κάμη μεγαλύτεραν τὴν πληγὴν του². Διότι τὴν ἡμέραν τὸν ἀπασχολοῦν πολλοὶ καὶ στρέφουν τὴν προσοχὴν του πρὸς διάφορα ζητήματα. Τὴν νύκτα ὅμως, ὅταν εἶναι μόνος του καὶ ἀπορροφᾷται ἀπὸ τὰς σκέψεις του, θεριεύουν τὰ κύματα καὶ μεγαλώνει ἡ σύγχυσις τῆς ψυχῆς του. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς θέλει νὰ προλά-

προκαταλαμβάνων ὁ Παῦλος, καταλλαγέντα βούλεται παρα-
δοῦναι τῇ νυκτί, ἵνα μηδεμίαν ἀπὸ τῆς ἐρημίαις ἀφορμὴν ἔχη
λοιπὸν ὁ διάβολος εἰς τὸ τὴν κάμινον ἀνάψαι τῆς ὀργῆς, καὶ ποι-
ῆσαι σφοδροτέραν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀφίησιν οὐδὲ μι-
5 κρὸν ὑπερτίθεσθαι, ἵνα μὴ τῆς θυσίας πληρωθείσης, ῥαθυμότε-
ρος ὁ τοιοῦτος γένηται, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενος.
Οἶδε γὰρ τὸ πάθος πολλῆς δεόμενον τῆς ταχυτήτος· καὶ καθά-
περ σοφὸς ἰατρὸς οὐ μόνον τὰ προφυλακτικὰ τῶν νοσημάτων
τίθησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ διορθωτικά· οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖ. Τὸ μὲν
10 γὰρ κωλύειν καλεῖν μωρόν, προφυλακτικόν ἐστι τῆς ἔχθρας·
τὸ δὲ κελεύειν καταλλαγῆναι, τῶν μετὰ τὴν ἔχθραν γινομένων
νοσημάτων ἀναιρετικόν. Καὶ ὅρα πῶς ἐκάτερον μετὰ σφροδ-
ότητος κείται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ γέενναν ἠπέιλησεν, ἐνταῦθα δὲ τὸ
δῶρον οὐ δέχεται πρὸ τῆς καταλλαγῆς, πολλὴν ἐπιδεικνύμενος
15 τὴν ὀργήν, καὶ διὰ πάντων τούτων καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὸν καρπὸν
ἀναιρῶν. Καὶ πρῶτον μὲν φησι, Μὴ ὀργίζου· μετὰ δὲ ταῦτα,
Μὴ λοιδόρει. Καὶ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα δι' ἀλλήλων αὔξεται·
ἀπὸ τῆς ἔχθρας ἢ λοιδορία, ἀπὸ τῆς λοιδορίας ἢ ἔχθρα. Διὰ δὴ
τοῦτο νῦν μὲν τὴν ρίζαν, νῦν δὲ τὸν καρπὸν ἰᾶται· κωλύων μὲν
20 καὶ φῦναι τὴν ἀρχὴν τὸ κακόν, ἃν δ' ἄρα βλαστήσῃ καὶ καρπὸν
ἐνέγκῃ τὸν πονηρότατον, πάντοθεν αὐτὸν κατακαίων μειζόνως.
Διὰ τοι τοῦτο καὶ κρίσιν εἰπών, καὶ συνέδριον, καὶ γέενναν,
καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ θυσίας διαλεχθείς, καὶ ἕτερα προστίθησι
πάλιν οὕτω λέγων· «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅ-
25 του εἰ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ». Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς· Τί οὖν, ἂν ἀδι-
κῶμαι; τί οὖν, ἂν ἀρπάζωμαι, καὶ εἰς δικαστήριον ἔλκωμαι;
καὶ ταύτην ἀνείλε τὴν ἀφορμὴν καὶ τὴν πρόφασιν· κελεύει γὰρ
μηδὲ οὕτως ἐχθραίνειν. Εἶτα, ἐπειδὴ τοῦτο μέγα ἦν τὸ ἐπίτα-

βη ὁ Παῦλος καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὴν νύκτα συμφιλιω-
 μένον, διὰ νὰ μὴ ἡμπορῇ πλέον ὁ διάβολος νὰ ἐκμεταλλευθῇ
 τὴν μοναξιάν του καὶ νὰ ἀνάψῃ τὸ καμίνι τῆς ὀργῆς καὶ νὰ
 τὴν κάμῃ ἀσυγκράτητην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς δὲν τὸν ἀ-
 φήνει νὰ ἀναβάλλῃ καθόλου, διὰ νὰ μὴ παραμελήσῃ περισσό-
 τερον αὐτὸ τὸ καθῆκον του μετὰ τὴν τέλεσιν τῆς θυσίας καὶ
 τὸ ἀναβάλλῃ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην. Διότι γνωρί-
 ζει ὅτι πρέπει νὰ σβῆσῃ γρήγορα αὐτὸ τὸ πάθος. Καὶ ἐνεργεῖ
 καὶ αὐτὸς ὅπως ὁ καλὰ κατηρτισμένος ἰατρός, ποὺ δὲν χρησι-
 μοποιεῖ μόνον τὰ προληπτικὰ φάρμακα, ἀλλὰ καὶ τὰ θεραπευ-
 τικά. Ἡ ἐντολὴ δηλαδὴ νὰ μὴ ἀποκαλοῦμεν κανένα ἀνόητον,
 εἶναι προληπτικὸν φάρμακον τοῦ μίσους, ἐνῶ ἡ ἐντολὴ νὰ
 συμφιλιωθοῦμεν εἶναι φάρμακον ποὺ θεραπεύει τὰς συνεπείας
 τῆς νόσου ποὺ λέγεται μῖσος. Καὶ πρόσεξε πόσον ἔντονα ἐκ-
 φράζει τὸ κάθε σκέλος. Ἐκεῖ δηλαδὴ ἠπειλήσε μὲ αἰωνίαν τι-
 μωρίαν, ἐνῶ ἐδῶ δὲν δέχεται τὸ δῶρον πρὶν ἀπὸ τὴν συμφιλιώ-
 σιν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς κάμνει γνωστὸν ὅτι ἡ ὀργὴ εἶναι
 κάτι τὸ πολὺ σοβαρὸν καὶ φροντίζει νὰ ἐξαφανίσῃ καὶ τὰς ρί-
 ζας καὶ τὸν καρπὸν τῆς. Εἰς τὴν ἀρχὴν συμβουλεύει· Μὴ ὀρ-
 γίζεσαι· Ἐπειτα λέγει· Μὴ ὑβρίζῃς. Διότι αὐτὰ τὰ δύο ἀλ-
 ληλοενισχύονται. Τὸ μῖσος αὐξάνει τὰς ὑβρεις, αἱ ὑβρεις τὸ μῖ-
 σος. Διὰ τοῦτο πρᾶσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ρί-
 ζαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν καρπὸν καὶ θέλει νὰ ἐμποδίσῃ κατ' ἀρ-
 χὴν νὰ φυτρώσῃ τὸ κακὸν καί, ἂν φυτρώσῃ καὶ βγάλῃ τὸν ὀλέ-
 θριον καρπὸν του, θέλει μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν καύσῃ. Διὰ
 τοῦτο ἀσφαλῶς, ἀφοῦ ὠμίλησε περὶ μικρᾶς καὶ μεγάλης καὶ αἰω-
 νίας τιμωρίας καθώρισεν ἀκριβέστερα τὴν προϋπόθεσιν τῆς
 προσφορᾶς θυσίας, ἐπρόσθεσε καὶ ἄλλα μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Ἰ-
 σθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ'
 αὐτοῦ». Διὰ νὰ μὴ ἐρωτᾶς· Τί θὰ κάμω λοιπὸν ἂν μὲ ἀδικοῦν.
 Τί θὰ κάμω ἂν μοῦ ἀρπάξουν τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ ἂν μὲ
 καταγγέλουν εἰς τὸ δικαστήριον; ἐξουδετέρωσε καὶ αὐτὴν
 τὴν δικαιολογίαν καὶ τὴν πρόφασιν. Διότι δίδει ἐντολὴν νὰ μὴ
 μισοῦμεν οὔτε τότε. Ἐπειτα, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐντολὴ ἦτο πολὺ

γμα, ἀπὸ τῶν παρόντων ποιεῖται τὴν συμβουλήν, ἃ τοὺς παχυ-
 τέρους μᾶλλον τῶν μελλόντων κατέχειν εἴωθε. Τί γὰρ λέγεις;
 φησὶν· ὅτι δυνατώτερός ἐστι καὶ ἀδικεῖ; Οὐκοῦν μᾶλλον σε ἀ-
 δικήσει, ἐὰν μὴ καταλύσης, ἀλλὰ ἀναγκασθῆς εἰς δικαστήριον
 5 ἔλθειν. Τότε μὲν γὰρ χρημάτων ἀποστάς, τὸ σῶμα ἕξεις ἐλεύ-
 θερον· ὑπὸ δὲ τῇ ψήφῳ γενόμενος τοῦ δικαστοῦ καὶ δεσμευ-
 θήσῃ καὶ τὴν ἐσχάτην δώσεις δίκην. Ἐὰν δὲ φύγῃς τὴν ἐκεῖ μά-
 χην, δύο καρπώσῃ καλά· καὶ τὸ μηδὲν παθεῖν ἀηδὲς καὶ τὸ σὸν
 γενέσθαι τὸ κατόρθωμα λοιπόν, καὶ μηκέτι τῆς ἐκείνου βίας.
 10 Εἰ δὲ οὐ βούλει πεισθῆναι τοῖς λεγομένοις, οὐκ ἐκείνον ἀδικεῖς
 τοσοῦτον, ὅσον σαυτόν. Ὁρα δὲ καὶ ἐνταῦθα πῶς αὐτὸν ἐπείγει·
 εἰπὼν γάρ, «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου», ἐπήγαγε, «Ταχύ»·
 καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ταχυτήτος ἐτέ-
 ραν ἐζήτησεν ἐπίτασιν, εἰπὼν· «Ἔως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐ-
 15 τοῦ»· διὰ τούτων ὠθῶν αὐτὸν καὶ κατεπείγων μετὰ πολλῆς σφο-
 δρότητος. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὸν βίον ἀνατρέπει τὸν ἡμέτερον,
 ὡς τὸ μέλλειν καὶ ἀναβάλλεσθαι ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ.
 Πολλάκις γοῦν τοῦτο καὶ ἐκπεσεῖν ἡμᾶς τοῦ παντός ἐποίησεν.
 Ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησι· Πρὶν ἢ τὸν ἥλιον δῦναι, λυ-
 20 σον τὴν ἔχθραν· καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν αὐτός· Πρὶν ἢ τὴν προσ-
 φορὰν ἀπαρτισθῆναι, καταλλάγηθι· οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησι·
 «Ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ»· πρὶν ἐπὶ τὰς θύρας
 ἔλθειν τοῦ δικαστηρίου, πρὶν ἢ τῷ βήματι παραστῆναι καὶ γε-
 νέσθαι λοιπόν ὑπὸ τῇ τοῦ δικάζοντος ἐξουσίᾳ. Πρὸ μὲν γὰρ
 25 τῆς εἰσόδου, σὺ κύριος εἶ τοῦ παντός· ἐὰν δὲ ἐπιβῆς ἐκείνων
 τῶν προθύρων, οὐδὲ σφόδρα σπουδάζων δυνήσῃ τὰ καθ' ἑαυ-
 τόν ὡς βούλει διαθεῖναι, ὑπὸ τὴν ἐτέρου γενόμενος ἀνάγκην.

Τί δέ ἐστιν, εὐνοεῖν; Ἡ τοῦτό φησιν, ὅτι Καταδέχου

σημαντική, παροτρύνει στηριζόμενος εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἢ ὁποῖα ἐπηρεάζει συνήθως περισσότερο ἀπὸ τὴν μέλλουσαν τοὺς ἀνοητοτέρους. Τί λέγεις λοιπόν; μᾶς ἐρωτᾷ. "Ὅτι ἔχει περισσότεράν δύναμιν καὶ σὲ ἀδικεῖ; Λοιπόν, θὰ σὲ ἀδικήσῃ περισσότερο ἂν δὲν διαλύσῃς τὸ μῖσος καὶ ἀναγκασθῆς νὰ τρέχῃς εἰς τὸ δικαστήριον. Διότι τότε, ἀφοῦ πληρώσῃς χρήματα, θὰ διατηρήσῃς ἐλεύθερον τὸ σῶμα σου. Θὰ ἐξαρτᾷσαι ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ, θὰ δεσμεύσῃς τὴν ψυχὴν σου καὶ θὰ τιμωρηθῆς μὲ αἰώνιαν τιμωρίαν. "Ἄν ἀποφύγῃς ὅμως τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα, θὰ ἀπολαύσῃς δύο ἀγαθὰ· Πρῶτον δὲν θὰ πάθῃς τίποτε τὸ δυσάρεστον καὶ δεύτερον θὰ εἶναι ἰδικόν σου τὸ κατόρθωμα καὶ ὄχι τῆς ἀνάγκης, τοῦ θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ ἀντίδικός σου. Καὶ ἂν δὲν θελήσῃς νὰ ὑπακούσῃς εἰς τὰ λόγια αὐτά, δὲν θὰ βλάβῃς βεβαίως ἐκείνον τόσον, ὅσον τὸν ἑαυτὸν σου. Καὶ πρόσεξε πόσον τὸν πιέζει. Διότι, ἀφοῦ τοῦ εἶπεν· «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου», ἐπρόσθεσε· «Ταχύ». Καὶ δὲν ἔμεινεν ἱκανοποιημένος οὔτε μὲ αὐτό, ἀλλὰ ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἄλλην συντόμεισιν τῆς προθεσμίας καὶ εἶπε· «Ἐως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὸν παροτρύνει καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ βιασθῆ πάρα πολύ. Διότι τίποτε δὲν ἐπηρεάζει δυσμενῶς τὴν ζωὴν μας τόσον, ὅσον ἡ βραδύτης καὶ ἡ ἀναβολὴ ἐκτελέσεως τῶν καλῶν πράξεων. Αὐτὰ μᾶς ἔκαμαν πολλὰς φορές νὰ χάσωμεν τὰ πάντα. Ὅπως λοιπόν λέγει καὶ ὁ Παῦλος· Ἐξηφάνισε τὸ μῖσος, προτοῦ νὰ δύσῃ ὁ ἥλιος¹. Καὶ παραπάνω ὁ Χριστός· Συμφιλιώσου, προτοῦ νὰ τελειώσῃ ἡ θυσία· ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει· «Ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ». Προτοῦ νὰ φθάσῃς εἰς τὴν πόρταν τοῦ δικαστηρίου, προτοῦ νὰ σταθῆς ἔμπρὸς ἀπὸ τὴν ἔδραν τοῦ δικαστοῦ καὶ νὰ εὐρεθῆς πλέον κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ. Διότι ὅλη ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς ἐσένα, προτοῦ νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὸ δικαστήριον. Μόλις διαβῆς ὅμως τὴν ἐξώθυραν, δὲν θὰ κατορθώσῃς, ὅσον καὶ ἂν προσπαθήσῃς, νὰ ρυθμίσῃς ὅπως θέλεις τὰς ὑποθέσεις σου, διότι θὰ εὐρίσκεσαι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλου.

Ἄλλὰ τί σημαίνει τὸ ρῆμα εὐνοῶ; Σημαίνει τὸ ἐξῆς· Προ-

μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ Οὕτω δίκασον τῇ δίκῃ, ὡσανεὶ τὴν ἐκείνου τάξιν ἔχων· ἵνα μὴ τῇ φιλαυτίᾳ τὸ δίκαιον διαφθείρης, ἀλλ' ὡς περὶ οἰκείου τοῦ ἀλλοτρίου βουλευόμενος πράγματος, ἵνα ταύτην ἐξενέγκῃς τὴν ψῆφον. Εἰ δὲ μέγα τοῦτο, μὴ θαυμάσῃς.

5 Διὰ γὰρ τοῦτο πάντας ἐκείνους ἔθηκε τοὺς μακαρισμούς, ἵνα προλεάνας καὶ προπαρασκευάσας τοῦ ἀκροατοῦ τὴν ψυχὴν, ἐπιτηδειοτέραν ἐργάσῃται πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς νομοθεσίας ταύτης ἀπάσης.

11. Τινὲς μὲν οὖν τὸν διάβολον αὐτὸν αἰνίττεσθαί φασι τῇ
 10 τοῦ ἀντιδίκου προσηγορίᾳ καὶ κελεύειν μηδὲν ἔχειν τῶν ἐκείνου· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ εὐνοεῖν αὐτῷ· ὡς οὐκ ἐνὸν διαλύσασθαι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, τῆς ἀπαραιτήτου λοιπὸν ἡμᾶς ἐκδεχομένης κολάσεως. Ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν δικαστῶν, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὁδοῦ, καὶ τοῦ δεσμο-
 15 τηρίου τούτου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἐνέτρεψε καὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ φοβεῖ. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἐργάζεται, ἀπὸ τε τῶν μελλόντων, ἀπὸ τε τῶν παρόντων ἐνάγων τὸν ἀκροατήν. Οἷον ὡς ὅταν ἀπάγων κακίας, τὸν ἄρχοντα ὀπλιζόμενον δεικνύῃ τῷ πονηρευ-
 20 ομένῳ, οὕτω λέγων· «Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι». Καὶ πάλιν ὑποτάσσεσθαι κελεύων αὐτῷ, οὐ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τίθησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπειλὴν τὴν ἐκείνου καὶ τὴν κηδεμονίαν· «Ἀνάγκη γὰρ ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ
 25 καὶ διὰ τὴν συνείδησιν». Τοὺς γὰρ ἀλογωτέρους, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ταῦτα μᾶλλον εἴωθε διορθοῦν, τὰ φαινόμενα καὶ παρὰ πόδας. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ γεέννης μόνον ἐμνημόνευσε, ἀλ-

1. Ρωμ. 13,4

2. Ρωμ. 13,5

τίμησε νὰ ἀδικῆσαι. Ἦ τοῦτο· Πάρε ἐσὺ τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἔπαιρνες ἂν ἦσουν δικαστής, διὰ νὰ μὴ παραβιάσης μὲ τὴν μεροληψίαν σου διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὸ δίκαιον, ἀλλὰ νὰ κρίνης τὰς ἀπόψεις τοῦ ἀντιπάλου σου ὡσὰν νὰ ἦσαν ἰδικαί σου, ὥστε νὰ ἐκδώσης αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν. Καὶ μὴ χάσης τὴν ψυχραιμίαν σου, ἐπειδὴ σοῦ ζητεῖται κάτι τὸ πρωτοφανές. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ εἶπεν ὅλους ἐκείνους τοὺς μακαρισμοὺς, νὰ προλειάνη καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀκροατῶν, ὥστε νὰ τὴν κάμῃ ἱκανωτέραν νὰ ἀσπασθῇ ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐντολὰς ἐκείνας.

11. Μερικοὶ λέγουν ὅτι, μὲ τὴν λέξιν ἀντίδικος, ἐννοεῖ τὸν διάβολον καὶ μᾶς δίδει ἐντολὴν νὰ μὴ ἔχωμεν καμμίαν ἀπὸ τὰς ιδιότητάς του. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἢ ἐντολὴ νὰ λαμβάνωμεν καλὴν στάσιν ἀπέναντί του. Διότι δὲν μᾶς εἶναι δυνατόν νὰ διαλύσωμεν τὰς σχέσεις μας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μας ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ μᾶς περιμένει πλέον ἢ ἀναπόφευκτη τιμωρία. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἐννοεῖ τοὺς δικαστὰς αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τὴν προσφυγὴν μας εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τὰς φυλακὰς αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ἀφοῦ μᾶς ἔκαμε δηλαδὴ νὰ σκεφθοῦμεν τὰ ὑψηλότερα καὶ τὰ μέλλοντα, μᾶς φοβερίζει καὶ μὲ τὰ ἐγκόσμια. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάμνει καὶ ὁ Παῦλος· καὶ συμβουλεύει τοὺς ἀκροατὰς του μὲ ἐπιχειρήματα καὶ ἀπὸ τὴν μέλλουσαν καὶ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν. Ὅπως π.χ. ὅταν προσπαθῇ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ κακοργήματα καὶ ὑπενθυμίξῃ εἰς τὸν ἐπίβουλον ὅτι ὁ ἄρχων εἶναι ὠπλισμένος. Λέγει· «Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ· Οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι»¹. Καὶ ὅταν πάλιν τὸν συμβουλεύῃ νὰ πειθαρχῇ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἄρχοντος, δὲν τοῦ ὑπενθυμίζει μόνον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τοὺς φρουροὺς του· «Ἀνάγκη γὰρ ὑποτάσσεσθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν»². Διότι, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, τοὺς ἀνοητοτέρους τοὺς φρονηματίζουσι συνήθως περισσότερον αὐτά, δηλαδὴ ὅσα βλέπουν καὶ ὅσα συμβαίνουν ἐνώπιόν των. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀνέφερεν ὄχι μόνον τὴν

λὰ καὶ δικαστηρίου καὶ ἀπαγωγῆς καὶ δεσμωτηρίου καὶ τῆς
 ἐκεῖ ταλαιπωρίας ἀπάσης, διὰ πάντων τούτων τὰς ρίζας ἀ-
 ναιρῶν τοῦ φόνου. Ὁ γὰρ μήτε λοιδορούμενος, μήτε δικαζόμε-
 νος, μήτε ἔχθραν ἐκείνων, πῶς φονεύσει ποτέ; Ὡστε κἀντεῦθεν
 5 δῆλον, ὅτι ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι τὸ ἡμέτερον κεῖται
 συμφέρον. Ὁ γὰρ τῷ ἀντιδίκῳ εὐνοῶν, πολλῶ μείζον ἑαυτὸν
 ὠφελήσει, δικαστηρίων καὶ δεσμωτηρίων καὶ τῆς ἐκεῖ ταλαι-
 πωρίας ἑαυτὸν ἀπαλλάττων. Πεισώμεθα τοίνυν τοῖς λεγομέ-
 νοις, καὶ μὴ ἀντιτείνωμεν, μηδὲ ἀντιφιλονεικῶμεν· μάλιστα
 10 μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων ἐν ἑαυτοῖς ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ
 τὴν ὠφέλειαν τὰ ἐπιτάγματα ταῦτα. Εἰ δὲ τοῖς πολλοῖς ἐπα-
 χθῆ εἶναι δοκεῖ, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον, ἐνόησον ὅτι
 διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιεῖς καὶ τὸ λυπηρὸν ἔσται ἡδύ. Ἐὰν
 γὰρ τὸν λογισμὸν τοῦτον ἔχωμεν διαπαντός, οὐδενὸς πειρα-
 15 σόμεθα φορτικοῦ, ἀλλὰ πολλὴν πάντοθεν καρπωσόμεθα τὴν ἡ-
 δονήν. Ὁ γὰρ πόνος οὐκέτι πόνος φανεῖται, ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν
 ἐπιτείνηται, τοσοῦτῳ γλυκύτερος καὶ ἡδίων γίνεται.

Ὄταν τοίνυν ἐπιμένη ἢ συνήθειά σε τῶν κακῶν γοητεύ-
 ουσα καὶ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ἀντιστράτευσον αὐτῇ
 20 τὸν λογισμὸν ἐκείνον τὸν λέγοντα, ὅτι πολὺν ληψόμεθα τὸν μι-
 σθόν, τῆς προσκαίρου καταφρονήσαντες ἡδονῆς· καὶ εἶπέ πρὸς
 τὴν ψυχὴν· Πάνυ ἀθυμεῖς, ὅτι σε ἡδονῆς ἀποστερῶ; ἀλλ' εὐ-
 φραίνου, ὅτι σοι τὸν οὐρανὸν προξενῶ. Οὐ δι' ἄνθρωπον ποιεῖς,
 ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. Ἀνάσχου τοίνυν μικρὸν καὶ ὄψει τὸ κέρδος
 25 ἡλίκον· καρτέρησον κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ λήψη παρρη-
 σίαν ἄφατον. Ἄν γὰρ τοιαῦτα αὐτῇ διαλεγώμεθα καὶ μὴ μό-
 νον τὸ φορτικὸν ἐννοῶμεν τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς

αἰωνίαν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαστήριον καὶ τὴν προσαγωγὴν εἰς αὐτὸ καὶ τὴν φυλάκισιν καὶ ὅλας τὰς ταλαιπωρίας ποῦ τὴν συνοδεύουν, διότι ἤθελε μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ ἐξαφανίση τὰς ρίζας τοῦ φόνου. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φονεύσῃ ποτὲ ἐκεῖνος ποῦ δὲν ὑβρίζεται οὔτε ὀδηγεῖται εἰς τὸ δικαστήριον οὔτε διατηρεῖ τὸ μῖσος; "Ὡστε ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅτι τὸ συμφέρον τῶν συνανθρώπων μας εἶναι καὶ ἰδικόν μας συμφέρον. "Ὅποιος ἐπομένως ἐνεργεῖ μὲ συγκατάβασιν διὰ τὸν ἀντίδικόν του, θὰ ὠφελήσῃ πολὺ περισσότερον τὸν ἑαυτόν του, διότι τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ δικαστήρια καὶ ἀπὸ φυλακίσεις καὶ ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας ποῦ τὰ συνοδεύουν. "Ἄς ὑπακούωμεν λοιπὸν εἰς τὰς ἐντολάς καὶ ἄς μὴ ἀντιδρουῖμεν, οὔτε νὰ ἀλληλομισούμεθα, ἀφοῦ μάλιστα αὐταὶ αἱ ἐντολαί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀμοιβάς, συνοδεύονται αὐτομάτως ἀπὸ ψυχικὴν ἀπόλαυσιν καὶ ὠφέλειαν. "Ἄν θεωροῦνται ὅμως ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δυσβάστακτοι καὶ πολὺ κοπιαστικά, λάβε ὑπ' ὄψιν σου ὅτι τὰς ἐκτελεῖς πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ θὰ μεταβληθῇ ἀμέσως τὸ δυσάρεστον εἰς εὐχάριστον. Καὶ ἂν ἔχωμεν αὐτὸ πάντοτε εἰς τὸν νοῦν μας, δὲν θὰ δοκιμάσωμεν ποτὲ καμμίαν στενοχωρίαν, ἀλλὰ θὰ ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὸ κάθε τι πολλὴν ἀγαλλίασιν. Διότι ὁ πόνος δὲν θὰ μᾶς φαίνεται πλέον πόνος, ἀλλὰ, ὅσον θὰ γίνεταί ἐντονώτερος, τόσον θὰ εἶναι γλυκύτερος καὶ περισσότερον εὐχάριστος.

"Ὅταν λοιπὸν ἐπιμένουν αἱ κακαὶ ἔξεις καὶ ἡ φιλαργυρία νὰ σὲ ἔχουν δοῦλον των, ἐπιστρέψου ἐναντίον των αὐτὴν τὴν σκέψιν, τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀμειφθοῖμεν μὲ μεγάλην ἀμοιβὴν ἂν περιφρονήσωμεν τὰς ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ νὰ εἰπῆς εἰς τὴν ψυχὴν σου. Στενοχωρεῖσαι πολὺ, διότι σοῦ στερεῶ τὰς ἀπολαύσεις; Νὰ χαίρης, διότι σὲ ἐτοιμάζω νὰ χαρῆς τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ. Δὲν ὑποφέρεις πρὸς χάριν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ. Κάμε λοιπὸν ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ θὰ ἰδῆς πόσα θὰ κερδίσης. Δεῖξε ἀντοχὴν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ θὰ ἀμειφθῆς μὲ ἀπειρὴν ἐλευθερίαν. Διότι, ἂν τῆς ἀναπτύσσωμεν αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ δὲν ἔχωμεν εἰς τὸν νοῦν

λογιζώμεθα στέφανον, ταχέως αὐτὴν κακίας ἀποστήσομεν ἀπάσης. Εἰ γὰρ ὁ διάβολος, δεικνὺς τὸ μὲν ἡδὺ πρόσκαιρον, τὸ δὲ ὀδυνηρὸν διηνεκές, ὅμως ἰσχύει καὶ περιγίνεται, ὅταν ἀντιστρόφως παρ' ἡμῖν ταῦτα γένηται, τὸ μὲν ἐπίπονον, πρόσκαιρον, τὸ δὲ ἡδὺ καὶ χρήσιμον, ἀθάνατον, τίς ἡμῖν ἔσται λόγος μὴ μετιοῦσιν ἀρετὴν μετὰ τοσαύτην παραμυθίαν; Ἄρκεϊ γὰρ ἡμῖν ἀντὶ πάντων ἢ τῶν πόνων ὑπόθεσις, καὶ τὸ πεπεισθαι σαφῶς ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ὑπομένομεν ταῦτα πάντα. Εἰ γὰρ τὸν βασιλέα ἔχων τις ὀφειλέτην, ἀρκοῦσαν εἰς πάντα νομίζει τὸν βίον ἀσφάλειαν ἔχειν· ἐννόησον ἡλίκος ἔσται ὁ τὸν φιλάνθρωπον καὶ αἰεζῶντα Θεὸν καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων κατορθωμάτων χρεώστην ἑαυτῷ καταστήσας.

Μὴ τοίνυν προβάλλου μοι πόνους καὶ ἰδρῶτας· οὐδὲ γὰρ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ κούφην τὴν ἀρετὴν ἐποίησεν ὁ Θεός, συνεφαπιόμενος ἡμῖν πανταχοῦ καὶ συναντιλαμβανόμενος. Κἂν βουλευθῆς μόνον ὀλίγην εἰσενεγκεῖν προθυμίαν, τὰ ἄλλα πάντα ἔπεται. Διὰ γὰρ τοῦτο βούλεται καὶ σὲ μικρὰ πονεῖν, ἵνα καὶ σὴ ἡ νίκη γένηται. Καὶ καθάπερ βασιλεὺς βούλεται μὲν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα παρεῖναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως καὶ φαίνεσθαι, ὥστε αὐτῷ λογισθῆναι τὸ τροπαιον, τὸ δὲ πᾶν αὐτὸς ἀνύει, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου ποιεῖ. Ἐν γὰρ ἀπαιτεῖ παρὰ σοῦ μόνον, ὥστε ἔχθραν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιδείξασθαι γνησίαν· κἂν ταῦτα αὐτῷ παράσχης, αὐτὸς πάντα ἀνύει τὸν πόλεμον. Κἂν ὀργὴ φλέγη, κἂν χρημάτων ἐπιθυμία, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον πάθος τυραννικόν, παραγίνεται ταχέως, ἂν ἴδῃ σε μόνον πρὸς αὐτὸν ἀποδύομενον καὶ παρεσκευασμένον, καὶ ῥάδια πάντα ποιεῖ καὶ ἀνώτερον ἴστησι τῆς φλογός, καθάπερ τοὺς παῖδας τότε ἐκείνους

μας μόνον τοὺς κόπους ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἐνάρετη ζωὴ, ἀλλὰ συλλογίζώμεθα καὶ τὴν ἀμοιβὴν ποὺ θὰ μᾶς προσφέρῃ, θὰ τὴν ἀπομακρύνωμεν ἀμέσως ἀπὸ κάθε κακίαν. Ἄφοῦ ὁ διάβολος, ποὺ μᾶς προσφέρει τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν καὶ τὸν αἰώνιον πόνον, κατορθώνει νὰ μᾶς καταδυναστεύῃ καὶ νὰ μᾶς κυβερνᾷ, ποῖαν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν νὰ μὴ ἀσκοῦμεν τὴν ἀρετὴν μετὰ ἀπὸ τόσην ἐνθάρρυνσιν, ὅταν δηλαδὴ μᾶς συμβαίῃ τὸ ἀντίθετον καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι προσωρινὸν θὰ εἶναι τὸ δυσάρεστον καὶ αἰώνιον τὸ εὐχάριστον καὶ ὠφέλιμον; Διότι εἶναι ἀρκετὸν νὰ προτιμήσωμεν τὴν ἐπίπονον ζωὴν καὶ νὰ ἔχωμεν ἀκλόνητον τὴν πεποίθησιν ὅτι ὑποφέρομεν πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἄφοῦ ἐκεῖνος, ποὺ εἶναι δανειστὴς τοῦ βασιλέως, πιστεύει ὅτι εἶναι ἐξησφαλισμένος εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, σκέψου πόσην ἀσφάλειαν θὰ αἰσθάνεται ἐκεῖνος ποὺ ἔχει δανείσει εἰς τὸν φιλόνητον καὶ ἀθάνατον Θεὸν μικρὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἔργα.

Μὴ ἐπιστρατεύῃς λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, ὡς δικαιολογίαν τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτὰς σου. Διότι ὁ Θεὸς ἔκαμεν εὐκόλην τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς ὄχι μόνον ἐπειδὴ μᾶς ἔδωκεν ἐλπίδας διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ μεῖν ἄλλον τρόπον, μετὰ τὴν συνεχῆ συμπαράστασιν καὶ βοήθειάν του. Ἄν θελήσῃς ἐπομένως νὰ συνεισφέρῃς καὶ σὺ μόνον ὀλίγην προθυμίαν, ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ἀκολουθήσουν. Ἐπιθυμεῖ νὰ καταβάλῃς καὶ σὺ ὀλίγον κόπον, διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Διὰ νὰ εἶναι ἰδική σου ἡ νίκη. Καὶ ὅπως θέλει ὁ βασιλεὺς νὰ παρευρίσκηται ὁ υἱὸς του εἰς τοὺς πολέμους καὶ νὰ τὸν βλέπουν ὅλοι, νὰ θεωρηθῇ ἰδική του ἡ νίκη, ἐκτελεῖ ὅμως ὁ ἴδιος τὰ πάντα, ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ διαβόλου. Ἄπὸ ἐσένα δηλαδὴ ἀπαιτεῖ τοῦτο μόνον, νὰ δείξῃς ὅτι μισεῖς εἰλικρινῶς τὸν διάβολον. Καὶ ἂν ἐσὺ τοῦ προσφέρῃς αὐτό, διεξάγει ἐκεῖνος ὅλον τὸν πόλεμον. Ἄν καίῃ τὴν ψυχὴν σου ἢ ὀργή ἢ ἢ φιλαργυρία ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλο ἰσχυρὸν πάθος, τρέχει ἀμέσως κοντὰ σου, ἂν σὲ ἰδῇ νὰ γυμνάζεσαι καὶ νὰ εἶσαι ἔτοιμος νὰ ἀγωνισθῆς μόνος σου κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ καθιστᾷ τὰ πάντα εὐκόλα καὶ σὲ κάμνει δυνατώτερον ἀπὸ τὴν φωτιάν, ὅπως ἀκρι-

ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πλέον οὐδὲν τῆς
 γνώμης εἰσήνεγκαν. Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς πᾶσαν κάμινον ἡδονῆς
 ἀτάκτου καταλύσαντες ἐνταῦθα, τὴν ἐκεῖ διαφύγωμεν γέενναν,
 ταῦτα καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ βουλευόμεθα καὶ μεριμνῶμεν
 5 καὶ πράττωμεν, τῇ τε περὶ τὰ ἀγαθὰ προθέσει καὶ ταῖς πυκναῖς
 εὐχαῖς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν ἐπισπώμενοι. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ δο-
 κοῦντα ἀφόρητα εἶναι νῦν, ῥᾶστα ἔσται καὶ κοῦφα καὶ ἐπέρα-
 στα. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἐν τοῖς πάθεσιν ὤμεν, τραχεῖαν καὶ δύσκο-
 λον καὶ ἀνάντη τὴν ἀρετὴν εἶναι νομίζομεν, τὴν δὲ κακίαν πο-
 10 θεινὴν καὶ ἡδίστην· ἂν δὲ μικρὸν ἀποστῶμεν τούτων, τότε κἀ-
 κείνη φανεῖται βδελυρὰ καὶ δυσειδής, καὶ αὕτη ῥᾶδία καὶ εὐκο-
 λος καὶ ποθεινὴ. Καὶ ταῦτα ἐκ τῶν κατωρθωκώτων ἔστι σαφῶς
 μαθεῖν. Ἀκουσον γοῦν πῶς ὁ Παῦλος ἐκεῖνα μὲν καὶ μετὰ τὴν
 ἀπαλλαγὴν αἰσχύνεται λέγων· «Τίνα γὰρ καρπὸν εἶχετε τότε,
 15 ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;»· ταύτην δὲ καὶ μετὰ τὸν πόνον κοῦ-
 φην εἶναί φησι, τὸ ἐπίπονον τῆς θλίψεως παραυτίκα καὶ ἐλαφρὸν
 καλῶν, καὶ χαίρων ἐν τοῖς παθήμασι, καὶ ἀγαλλόμενος ἐν ταῖς
 θλίψεσι, καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ τοῖς στίγμασι τοῖς διὰ Χριστόν.

Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ καταστῶμεν τῇ ἔξει, τοῖς εἰ-
 20 ρημένοις καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἑαυτοὺς ῥυθμίζοντες καὶ τῶν
 ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, πρὸς δὲ τὰ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμε-
 νοι, διώκωμεν ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως· οὗ γένοιτο
 πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ-
 25 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Ρωμ. 6,21

2. Β' Κορ. 4,17

3. Κολ. 1,24

4. Ρωμ. 5,3

5. Γαλ. 6,17

βῶς ἔκαμε τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα παιδιὰ ἐπάνω εἰς τὸ καμῖνι τῆς Βαβυλῶνος. Διότι καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐπρόσφεραν τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πίστιν των. Διὰ νὰ σβήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἐγκόσμιον ζωὴν τὴν φλόγα κάθε ἀνηθίκου ἡδονῆς καὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν αἰωνίαν κόλασιν, ἃς κυριαρχοῦν καθημερινῶς εἰς τὴν ψυχὴν μας καὶ εἰς τὴν σκέψιν μας καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας μας αὐταὶ αἱ ἐντολαί, καὶ ἃς κερδίζωμεν μὲ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις μας καὶ μὲ τὰς συχνὰς προσευχὰς μας τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ μεταβληθοῦν εἰς εὐκολώτατα καὶ ἀνακουφιστικὰ καὶ ἀξιαγάπητα ὅσα μᾶς φαίνονται τώρα ὅτι εἶναι ἀνυπόφορα. Διότι, ὅσον καιρὸν μᾶς κυβερνοῦν τὰ πάθη, νομίζομεν ὅτι ὁ δρόμος τῆς κακίας εἶναι ἐλκυστικὸς καὶ πολὺ εὐχάριστος. Ἄν ἀποτινάξωμεν ὅμως ἔστω καὶ ὀλίγον τὸν ζυγὸν των, ἀμέσως ὁ δρόμος τῆς κακίας θὰ μᾶς φανῆ ἔλεεινὸς καὶ ἀποκρουστικὸς καὶ ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς εὐχάριστος καὶ εὐκολος καὶ ἀξιαγάπητος. Αὐτὰ ἡμπορεῖς νὰ τὰ διαπιστώσης μετὰ βεβαιότητος, ἂν ἐξετάσης ἐκεῖνους ποὺ ἠγωνίσθησαν καὶ ἐνίκησαν. Ἄκουσε λοιπὸν πόσον ἐντρέπεται νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸν δρόμον τῆς κακίας καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ αὐτόν· «Τίνα γὰρ καρπὸν εἶχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;»¹. Διὰ τὸν δρόμον ὅμως τῆς ἀρετῆς λέγει ὅτι ἀνακουφίζόμεθα ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν κούρασιν, καὶ θεωρεῖ συγχρόνως ὡς ἀνακούφισιν τὰς ταλαιπωρίας τῆς δύσκολης ζωῆς², καὶ ἀντιμετωπίζει μὲ χαρὰν τὰς συμφορὰς³ καὶ αἰσθάνεται ἀγαλλίασιν καὶ διὰ τὰς θλίψεις⁴, καὶ ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ σημάδια τῶν πληγῶν ποὺ τοῦ ἔκαμαν διὰ τὴν πίστιν του εἰς τὸν Χριστόν⁵.

Ἄς ἐπιδιώκωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ μᾶς ἀπονεμηθῇ τὸ βραβεῖον τῆς προσκλήσεώς μας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, διὰ νὰ αἰσθανθῶμεν ὅτι καὶ ὁ Παῦλος, ἃς συμμορφωνώμεθα καθημερινῶς πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, ἃς λησμονοῦμεν τὰ περασμένα καὶ ἃς εἶναι ἐστραμμένη ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσπάθειά μας πρὸς τὸ μέλλον. Εὐχομαί νὰ τὸ ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἡμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'.

Ματθ. 5, 27 - 37

«Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ μοιχεύσεις.
Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπι-
5 θυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

1. Ἀπαρτίσας τοίνυν τὴν προτέραν ἐντολήν, καὶ εἰς
ἄκρον φιλοσοφίας αὐτὴν ἐκτείνας, ὁδῶ καὶ τάξει προβαίνων λοι-
πὸν πρόεισιν ἐπὶ τὴν δευτέραν, κἀνταῦθα τῷ νόμῳ πειθόμενος.
Καὶ μὴν οὐ δευτέρα αὕτη, φησὶν, ἀλλὰ τρίτη. Οὐ γὰρ προτέρα
10 ἔστιν, «Οὐ φονεύσεις», ἀλλά, «Κύριος ὁ Θεὸς σου Κύριος εἰς
ἔστι». Διὸ καὶ ζητῆσαι ἄξιον, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκεῖθεν ἤρξατο.
Τίνος οὖν ἕνεκεν; Ὅτι ἀρχόμενον ἐκεῖθεν, ἔδει καὶ αὐτὴν ἀυξή-
σαι, καὶ ἑαυτὸν συνεισαγαγεῖν. Οὐπω δὲ καιρὸς ἦν περὶ ἑαυτοῦ
διδάσκειν τι τοιοῦτον. Ἄλλως δὲ καὶ τὸν ἠθικὸν τέως ἐγύμναζε
15 λόγον, ἐντεῦθεν βουλόμενος πρῶτον καὶ ἐκ τῶν θαυμάτων πεί-
σαι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν οὖν εὐθέως,
πρὶν ἢ τι φθέγγασθαι καὶ ποιῆσαι, λέγειν· Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέ-
θη τοῖς ἀρχαίοις· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς σου, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ
ἔστιν ἄλλος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, καὶ ἐμὲ προσκυνεῖν, ὡς ἐκεῖ-
20 νον· ἐποίει πάντας ὡς μαινομένῳ προσέχειν αὐτῷ. Εἰ γὰρ καὶ
μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ τοσαῦτα σημεῖα, οὐδέπω φανερώς
αὐτοῦ τοῦτο λέγοντος, δαιμονῶντα ἐκάλουν· εἰ πρὸ τούτων ἀπάν-
των ἐπεχείρησέ τι τοιοῦτον εἰπεῖν, τί οὐκ ἂν εἶπον; τί οὐκ ἂν
ἐνενόησαν; Τῷ δὲ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι τὴν περὶ τούτων

1. Δευτ. 6,4.

2. Ἰω. 8,5 - 10,20

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ΄ Ματθ. 5, 27 - 37

«Ἐκούσατε ὅτι ἔχει λεχθῆ εἰς τοὺς ἀρχαίους· Μὴ μοιχεύσης. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι κάθε ἄνθρωπος ποὺ βλέπει μίαν γυναῖκα καὶ τὴν ἐπιθυμεῖ, ἤδη διέπραξε μὲ αὐτὴν μοιχείαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν του».

1. Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προηγουμένης ἐντολῆς καὶ ἀφοῦ τὴν ἐπεξέτεινεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς φιλοσοφίας βαδίζων μὲ σειρὰν καὶ τάξιν προχωρεῖ εἰς τὴν δευτέραν συμφωνῶν καὶ ἐδῶ μὲ τὸν νόμον. Δὲν εἶναι ὅμως δευτέρα, λέγει, ἀλλὰ τρίτη. Διότι δὲν προηγεῖται τὸ «οὐ φονεύσεις»¹, ἀλλὰ τό, «Ὁ Κύριος ὁ Θεός σου εἶναι ἕνας Κύριος». Δι' αὐτὸ καὶ ἀξίζει νὰ ἀναζητήσωμεν διὰ ποῖον λόγον δὲν ἤρχισεν ἀπὸ ἐκεῖ. Διὰ ποῖον λόγον λοιπόν; Διότι ἂν ἤρχιζεν ἀπὸ ἐκεῖ, ἔπρεπε καὶ ἐκείνην νὰ τὴν αὐξήσῃ καὶ νὰ συνεισαγάγῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ δὲν ἦτο καιρὸς ἀκόμη νὰ διδάξῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του κάτι τέτοιο. Διαφορετικὰ δὲ ἀσκοῦσεν ἕως τότε καὶ τὸν ἠθικὸν λόγον, ἀπὸ ἐδῶ θέλων πρῶτον νὰ πείσῃ τοὺς ἀκροατάς του καὶ ἀπὸ τὰ θαύματα ὅτι ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ ν' ἀρχίσῃ λοιπόν ἀμέσως προτοῦ εἰπῆ καὶ κάμη κάτι νὰ λέγῃ· Ἐκούσατε ὅτι ἔχει λεχθῆ εἰς τοὺς ἀρχαίους· Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεός σου καὶ δὲν εἶναι ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω νὰ λατρεύετε καὶ ἐμένα, ὅπως ἐκεῖνον', θὰ ἔκαμε νὰ τὸν προσέχουν ὅλοι ὡς μαινόμενον. Ὄταν καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ τόσα θαύματα, χωρὶς νὰ τὸ λέγῃ ἀκόμα τοῦτο φανερά, τὸν ἐκαλοῦσαν δαιμονισμένον ², ἂν πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐπιχειροῦσε νὰ εἰπῆ κάτι τέτοιο, τί δὲν θὰ τοῦ ἔλεγον καὶ τί δὲν θὰ ἐσκέπτοντο; Τὸ νὰ φυλάξῃ ὅμως τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν διὰ τὸν κατάλληλον

τηρήσαι διδασκαλίαν, εὐπαράδεκτον ἐποίει τοῖς πολλοῖς γενέσθαι τὸ δόγμα.

Διόπερ νῦν μὲν αὐτὸ παρέδραμεν, ἀπὸ δὲ τῶν σημείων αὐτὸ πανταχοῦ κατασκευάσας καὶ τῆς ἀρίστης διδασκαλίας, ὕστερον αὐτὸ καὶ διὰ ῥημάτων ἐξεκάλυψε. Νῦν μέντοι τῇ τῶν σημείων ἐπιδείξει καὶ αὐτῷ τῆς διδασκαλίας τῷ τρόπῳ, κατὰ μικρὸν καὶ ἡρέμα αὐτὸ παρανοίγνυσι. Τὸ γὰρ μετ' ἐξουσίας τὰ τοιαῦτα νομοθετεῖν καὶ διορθοῦν, τὸν προσέχοντα καὶ νοῦν ἔχοντα ἀνῆγε κατὰ μικρὸν εἰς τὸν τοῦ δόγματος λόγον. Ἐξ-
10 ἐπλήττοντο γὰρ αὐτόν, φησὶν, ὅτι οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν ἐδίδασκεν. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῶν γενικωτάτων ἐν ἡμῖν παθῶν, θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας (ταῦτα γὰρ ἐστὶ μάλιστα τὰ τυραννοῦντα ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν ἄλλων ὄντα φυσικώτερα), μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας καὶ ὄσης νομοθέτη προσῆκον ἦν, δικώρ-
15 θωσέ τε αὐτὰ καὶ μετὰ πάσης ἐκόσμησε τῆς ἀκριβείας.

Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ μοιχὸς κολάζεται μόνον, ἀλλ' ὅπερ ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ φονεύοντος, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ καὶ τὴν ἀκόλαστον ὄψιν κολάζων, ἵνα μάθῃς τὸ πλεόν τῶν γραμματέων ποῦ τίθεται. Διόπερ φησὶν· «Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπι-
20 θυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν»· τουτέστιν, ὁ ποιούμενος ἔργον τὰ λαμπρὰ σώματα περιεργάζεσθαι καὶ τὰς εὐμόρφους ὄψεις θηρᾶν καὶ ἐστιᾶν τῇ θεᾷ τὴν ψυχὴν καὶ προσηλοῦν τὰ ὄμματα τοῖς καλοῖς προσώποις. Οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἦλθεν ἀπαλλάξαι τῶν πονηρῶν πράξεων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν πρὸ ἐκείνου. Ἐ-
25 πειδῆ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ Πνεύματος δεχόμεθα χάριν, αὐτὴν ἐκκαθαίρει πρώτην.

Καὶ πῶς δυνατόν ἐπιθυμίας, φησὶν, ἀπηλλάχθαι;

Μάλιστα μὲν, εἰ βουληθῆμεν, δυνατόν καὶ ταύτην νεκρωθῆναι καὶ ἀνενέργητον μένειν. Ἄλλως δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς τὴν
30 ἐπιθυμίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς ὄψεως ἐγγινομένην ἐπιθυμίαν. Ὁ γὰρ σπουδάζων ὄρᾶν τὰς εὐμόρφους ὄψεις, αὐτὸς

καιρόν, ἔκαμε νὰ γίνῃ εὐπαράδεκτος διὰ τοὺς πολλοὺς ἢ διδασκαλία.

Διὰ τοῦτο τώρα τὸ παρατρέχει αὐτὸ καὶ ἀφοῦ τὸ προετοίμασεν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις μὲ τὰ θαύματα καὶ μὲ τὴν ἀρίστην διδασκαλίαν, ὕστερα τὸ ἐφάνέρωσε καὶ μὲ τοὺς λόγους. Τώρα ὁμως μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῶν θαυμάτων καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας, λίγο λίγο καὶ ἤρεμα τὸ προοδοποιεῖ αὐτό. Τὸ ὅτι μὲ ἐξουσίαν τὰ ἐνομοθετοῦσε καὶ τὰ ἐρρῦθμιζεν αὐτὰ ἀνέβαζε λίγο λίγο εἰς τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ὅποιον τὸν ἐπρόσεχε καὶ εἶχε νοῦν. Τὸν ἐθαύμαζαν, λέγει, διότι δὲν ἐδίδασκεν, ὅπως οἱ γραμματεῖς των ¹. Ἐκεῖνος ἤρχισεν ἀπὸ τὰ γενικώτατα μέσα μας πάθη, τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν (αὐτὰ εἶναι πού ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν μέσα μας ἐξουσίαν καὶ εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα δεμένα μὲ τὴν φύσιν μας) μὲ πολλὴν αὐθεντικότητα καὶ ὄσην ἀρμόζει εἰς νομοθέτην, τὰ διώρθωνε καὶ τὰ ἐρρῦθμιζε μὲ κάθε αὐστηρότητα.

Δὲν εἶπεν ὅτι τιμωρεῖται μόνον ὁ μοιχὸς ἀλλὰ κάνει ὅ,τι ἔκανε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ φονέως· τιμωρεῖ καὶ τὸ ἔνοχον κοίταγμα, διὰ νὰ μάθῃς ποῦ εὐρίσκεται ἡ πλειονότης τῶν γραμματέων. Δι' αὐτὸ λέγει· «Ὅποιος κοιτάξῃ γυναῖκα διὰ λόγους ἐπιθυμίας, ἤδη ἔχει μοιχεύσει μαζί της»· ἐννοεῖ δηλαδή ὅποιον κάνει ἔργον του νὰ περιεργάζεται τὰ ἀκμαῖα σώματα καὶ κυνηγᾷ ὅ,τι ὠραῖον εἰς τὴν ὄψιν καὶ τρέφει μὲ τὰ θεάματα αὐτὰ τὴν ψυχὴν του καὶ καρφώνει τὰ βλέμματά του εἰς τὰ ὠραῖα πρόσωπα. Διότι δὲν ἤλθε διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ μόνον τὸ σῶμα ἀπὸ τὰς νοσηρὰς πράξεις, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπειδὴ δηλ. δεχόμεθα εἰς τὴν καρδιά μας τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, τὴν καρδιά μας καθαρίζει πρώτην.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν;

Εἶναι δυνατόν, καὶ πολὺ μάλιστα, ἂν θελήσωμεν, νὰ νεκρωθῆ καὶ αὐτὴ καὶ νὰ μείνῃ ἀδρανής. Ἐξ ἄλλου ἐδῶ δὲν ἀναιρεῖ γενικὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν πού προκαλεῖται ἀπὸ τὸ κοίταγμα. Αὐτὸς πού ἐνδιαφέρεται νὰ παρατηρῆ

μάλιστα τὴν κάμινον ἀνάπτει τοῦ πάθους καὶ τὴν ψυχὴν αἰχμάλωτον ποιεῖ καὶ ταχέως καὶ ἐπὶ τὴν πράξιν ἔρχεται. Διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εἶπεν, "Ὅς ἂν ἐπιθυμήσῃ πρὸς τὸ μοιχεῦσαι", ἀλλ', «Ὅς ἂν ἴδῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι».

5 Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ὀργῆς διορισμὸν τινα τέθεικεν, εἰπὼν τό, 'εἰκῆ καὶ μάτην'· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθάπαξ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνείλε· καίτοιγε ἀμφότερα ἔμφυτα καὶ χρησίμως ἡμῖν ἀμφότερα ἔγκειται, καὶ ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία· ἡ μὲν, ἵνα τοὺς πονηροὺς κολάζωμεν καὶ τοὺς ἀκοσμοῦντας διορθώωμεν, ἡ δέ, ἵνα
10 παιδοποιώωμεν καὶ τὸ γένος ἡμῖν συγκρατῆται ταῖς τοιαύταις διαδοχαῖς.

2. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἔθηκε διορισμὸν καὶ ἐνταῦθα; Μέγιστον μὲν οὖν, εἰάν προσέχῃς, ὄψει καὶ ἐνταῦθα διορισμὸν ἐγκείμενον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, "Ὅς ἂν ἐπιθυμήσῃ", ἐπεὶ ἔστι καὶ
15 ἐν ὄρεσι καθήμενον ἐπιθυμεῖν· ἀλλ' «Ὅς ἂν ἐμβλέψῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι»· τουτέστιν, ὁ ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν συλλέγων, ὁ μηδενὸς ἀναγκάζοντος τὸ θηρίον ἐπεισάγων ἡρεμοῦντι τῷ λογισμῷ. Τοῦτο γὰρ οὐκέτι τῆς φύσεως γίνεται, ἀλλὰ τῆς ῥαθυμίας. Τοῦτο καὶ ἡ Παλαιὰ διορθοῦται ἄνωθεν λέγουσα· «Μὴ κατα-
20 μάνθανε κάλλος ἀλλότριον». Εἶτα, ἵνα μὴ τις λέγῃ· Τί οὖν, εἰάν καταμάθῃ καὶ μὴ ἀλῶ; κολάζει τὴν ὄψιν, ἵνα μὴ τῇ ἀδείᾳ ταύτη θαρρῶν, καταπέσης ποτὲ εἰς τὸ ἀμαρτάνειν.

Τί οὖν, εἰάν ἴδῃ, φησί, καὶ ἐπιθυμήσω μὲν, μηδὲν δὲ πράξω πονηρόν;

25 Καὶ οὕτω μετὰ τῶν μοιχῶν ἔστηκας. Ἀπεφήνατο γὰρ ὁ νομοθέτης καὶ οὐδὲν δεῖ περιεργάζεσθαι πλέον. Ἀπαξ μὲν γὰρ καὶ δις καὶ τρίς οὕτως ἰδῶν, ἴσως δυνήσῃ κρατεῖν· ἂν δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῆς καὶ ἀνάπτῃς τὴν κάμινον, ἀλώσῃ πάντως· οὐ γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης ἔστηκας φύσεως. Ὡσπερ οὖν ἡμεῖς,

τὰ ὠραῖα πρόσωπα, αὐτὸς πρὸ πάντων ἀνάβει τὸ καμίνι τοῦ πάθους καὶ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴν καὶ προχωρεῖ ἀμέσως εἰς τὴν πρᾶξιν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἶπεν, "Ὅποιος ἐπιθυμήσῃ νὰ μοιχεύσῃ, ἀλλὰ, «"Ὅποιος κοιτάξῃ μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιθυμήσῃ».

Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὀργῆς ἔθεσε κάποιον περιορισμὸν μὲ τὰς λέξεις 'ἄδικα καὶ χωρὶς λόγον'. Δὲν κάνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ ἐδῶ, ἀλλὰ ξερριζώνει τὴν ἐπιθυμίαν ἅπαξ διὰ παντός. Μολονότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἔμφυτα καὶ χρήσιμα καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἡ ὀργὴ διὰ νὰ τιμωροῦμεν τοὺς κακοὺς καὶ νὰ σωφρονίζωμεν τοὺς ἀτάκτους καὶ ἡ ἐπιθυμία διὰ νὰ κάνωμεν παιδιὰ καὶ μὲ τὰς διαδοχὰς τοῦ εἴδους αὐτοῦ νὰ διατηρῆται τὸ γένος μας.

2. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν δὲν ἔθεσε περιορισμὸν καὶ ἐδῶ; Μέγιστον περιορισμὸν θὰ ἰδῆς νὰ ὑπάρχη καὶ ἐδῶ ἂν προσέχης. Διότι δὲν εἶπε γενικὰ, "Ὅποιος ἐπιθυμήσῃ" (ἢμπορεῖ νὰ ἐπιθυμήσῃ κανεὶς καθισμένος καὶ εἰς τὸ ὄρος), ἀλλὰ «"Ὅποιος κοιτάξῃ μὲ διάθεσιν νὰ ἐπιθυμήσῃ». Θέλει νὰ μᾶς εἰπῆ, "Ὅποιος μαζεύει μέσα του τὴν ἐπιθυμίαν, ὅποιος, χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζῃ κανεὶς καὶ ἐνῶ ὁ λογισμὸς του εἶναι ἡσυχος, εἰσάγει μέσα του τὸ θηρίον. Τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν φύσιν· εἶναι ἀποτέλεσμα ραθυμίας. Αὐτὸ θέλει νὰ διορθώσῃ καὶ ἡ Παλαιὰ ὅταν λέγῃ μὲ θείαν ἐπιταγὴν· «Μὴ μελετᾷς τὴν ξένην ὁμορφίαν»¹. Καὶ ἔπειτα διὰ νὰ μὴ λέγῃ κάποιος· Καὶ ἂν λοιπὸν τὴν μελετήσω ἀλλὰ δὲν αἰχμαλωτισθῶ; Τιμωρεῖ τὸ κοίταγμα, διὰ νὰ μὴ ἐμπιστευθῆς τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν καὶ πέσης κάποτε εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Καὶ ἂν κοιτάξω, συνεχίζει, καὶ ἐπιθυμήσω, ἀλλὰ δὲν πράξω τίποτε πονηρόν;

Καὶ ἔτσι συγκαταλέγεσαι μὲ τοὺς μοιχοὺς. "Ὦρισεν ὁ νομοθέτης καὶ δὲν χρειάζεται νὰ ἐξετάζῃς περισσότερον. "Ἄν κοιτάξῃς μίαν ἢ δύο ἢ τρεῖς φορές ἔτσι, θὰ κρατηθῆς ἴσως. "Ἄν ὅμως τὸ πράττης τοῦτο κατὰ συνέχειαν καὶ ἀνάβῃς τὸ καμίνι, θὰ αἰχμαλωτισθῆς ὅπωςδὴποτε. Δὲν εἶσαι βέβαια ἄσχετος μὲ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν. "Ὅπως ἐμεῖς ἂν ἰδοῦμεν ἓνα παιδί νὰ

ἐὰν ἴδωμεν παιδίον μάχαιραν κατέχον, κὰν μὴ πληγὲν ἴδωμεν, μαστιγοῦμεν καὶ ἀπαγορεύομεν αὐτῷ μηδέποτε αὐτὴν κατασχεῖν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀκόλαστον ὄψιν καὶ πρὸ τῆς πράξεως ἀναιρεῖ, μήποτε καὶ εἰς πράξιν ἐμπέσῃ. Ὁ γὰρ τὴν φλόγα ἀνάψας 5 ἅπαξ, καὶ ἀπούσης τῆς ὀφθείσης γυναικός, πλάττει παρ' ἑαυτῷ διηνεκῶς εἶδωλα πραγμάτων αἰσchrῶν καὶ ἀπ' αὐτῶν πολλάκις καὶ ἐπὶ τὸ ἔργον πρόεισι. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν διὰ τῆς καρδίας συμπλοκὴν ὁ Χριστὸς ἀναιρεῖ.

Τί τοίνυν εἶποιεν ἂν οἱ τὰς συνοίκους ἔχοντες παρθένους; 10 Ἀπὸ γὰρ τῆς τοῦ νόμου θέσεως μυρίων ἂν εἶεν μοιχειῶν ὑπεύθυνοι, καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετὰ ἐπιθυμίας ὀρῶντες αὐτάς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰωβ τοῦτον ἐξ ἀρχῆς ἐτίθει τὸν νόμον, ἀποτεριχίζων ἑαυτῷ πανταχοῦ τὴν τοιαύτην θεωρίαν. Καὶ γὰρ μείζων ὁ ἀγὼν μετὰ τὸ ἰδεῖν, καὶ μὴ ἀπολαῦσαι τῆς ἐρωμέ- 15 νης· καὶ οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς ὄψεως καρπούμεθα τὴν ἡδονήν, ὅσῃν ἀπὸ τοῦ τὴν ἐπιθυμίαν αὐξῆσαι ταύτην ὑπομένομεν τὴν λύμην, ἰσχυρὸν ποιοῦντες τὸν ἀνταγωνιστὴν καὶ πλείονα διδόντες τὴν εὐρυχωρίαν τῷ διαβόλῳ, καὶ οὐκέτι ἰσχύοντες αὐτὸν ἀποκρούσασθαι, ὅταν εἰς τὰ ἐνδότατα εἰσαγάγωμεν καὶ ἀναπετά- 20 σωμεν αὐτῷ τὴν διάνοιαν. Διὰ τοῦτό φησι· Ἐπιθυμίας τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ οὐ μοιχεύσεις τῇ διανοίᾳ.

Ἔστι γὰρ καὶ ἄλλως ἰδεῖν, ὡς οἱ σώφρονες βλέπουσι. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς τὴν ὄψιν ἀνεῖλεν ἀλλὰ τὴν μετὰ ἐπιθυμίας ὄψιν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἐβούλετο, εἶπεν ἂν, «Ὁ βλέπων γυναῖκα 25 ἀπλῶς· νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλ', «Ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι», ὁ βλέπων ὥστε τέρψαι τὴν ὄψιν. Οὐδὲ γὰρ εἰς τοῦτό σοι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα διὰ τούτων μοιχείαν εἰσαγάγῃς, ἀλλ' ἵνα, αὐτοῦ τὰ κτίσματα βλέπων, θαυμάζῃς τὸν Δημιουργόν.

30 Ὡσπερ οὖν ἔστιν εἰκὴ ὀργίζεσθαι, οὕτως ἔστιν εἰκὴ ὀρᾶν, ὅταν πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦτο ποιῆς. Εἰ γὰρ βούλει ὀρᾶν καὶ

κρατῆ μαχαίρι, ἀκόμη καὶ ἂν ἰδοῦμεν ὅτι δὲν ἔχει πληγωθῆ, τὸ χτυποῦμεν καὶ ἀπαγορεύομεν νὰ τὸ κρατῆ εἰς τὰ χέρια του, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει τὸ ἔνοχον κοίταγμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πράξιν, μήπως κάποτε καταλήξῃ εἰς τὴν πράξιν. Ἐπειδὴ αὐτὸς ποὺ ἦναψε μίαν φορὰν τὴν φλόγα ἀκόμη καὶ ὅταν ἀπουσιάζῃ ἢ γυναικὰ ποὺ εἶδε, πλάθει συνεχῶς μὲ τὴν φαντασίαν του εἶδωλα αἰσχυρῶν πραγμάτων καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ προχωρεῖ συχνὰ καὶ εἰς τὸ ἔργον. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἀποκλείει καὶ τὴν περίπτωσιν μὲ τὴν καρδίαν.

Τί νὰ εἰποῦν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν παρθένους συγκατοίκους μαζί των; Ἀπὸ τότε ποὺ ἐτέθη ὁ νόμος θὰ ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ μυρίας μοιχείας, καθὼς τὰς ἀντικρῦζουσι καθημερινῶς μὲ ἐπιθυμίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰωβ ἔθεσεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν νόμον αὐτόν, ἀποτεριχίζων ὀλόγυρα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του τὴν θέαν αὐτήν¹. Ἐπακολουθεῖ μεγαλύτερος ἀγών, ὅταν ἰδῆς καὶ δὲν ἀπολαύσης αὐτήν ποὺ ἐπιθυμεῖς. Καὶ δὲν ἀπολαμβάνομεν τόσην ἡδονὴν ἀπὸ τὸ κοίταγμα, ὅσον ὑπομένομεν τὸ κακὸν αὐτὸ ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιθυμίας ἐνισχύοντες τὸν ἀντίπαλόν μας καὶ δίδοντες περισσότερον ἔδαφος εἰς τὸν διάβολον, χωρὶς νὰ ἔχωμεν πιά τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀποκρούσωμεν, ὅταν τὸν ἐγκαταστήσωμεν εἰς τὰ μύχιά μας καὶ τοῦ ἀπλώσωμεν τὴν διάνοιάν μας. Διὰ τοῦτο λέγει 'Μὴ μοιχεύσης μὲ τὰ μάτια σου καὶ δὲ θὰ μοιχεύσης μὲ τὴν διάνοιάν σου'.

Ἐπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος νὰ κοιτάξῃς· ὅπως βλέπουν οἱ φρόνιμοι. Διὰ τοῦτο δὲν ἀπέκλεισε τὸ κοίταγμα γενικὰ ἀλλὰ τὸ κοίταγμα μὲ ἐπιθυμίαν. Ἄν δὲν ἤθελε τοῦτο, θὰ ἔλεγεν· 'Αὐτὸς ποὺ βλέπει, γενικὰ, γυναικὰ'. Τώρα ὅμως δὲν εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ «Ὁποῖος κοιτάζει γυναικὰ μὲ διάθεσιν νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ», ὅποῖος κοιτάζει μὲ σκοπὸν νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ὄρασίν του. Δὲν σοῦ ἔδωσε βέβαια διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὰ μάτια, διὰ νὰ κάμῃς τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ νὰ βλέπῃς τὰ πλάσματά του καὶ νὰ θαυμάζῃς τὸν Δημιουργόν.

Ὅπως λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ θυμῶνης ἀπερίσκεπτα, ἔτσι εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ βλέπῃς ἀπερίσκεπτα, ὅταν τὸ κάνῃς

τέρπεσθαι, ὄρα τὴν σαυτοῦ γυναῖκα καὶ ταύτης ἔρα διηνεκῶς· οὐδεὶς κωλύει νόμος. Εἰ δὲ τὰ ἀλλότρια μέλλεις περιεργάζεσθαι κάλλη, κἀκείνην ἀδικεῖς, ἀλλαχοῦ μετεωρίζων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ταύτην ἢν εἶδες, ἀπτόμενος αὐτῆς παρανόμως. Εἰ γὰρ καὶ
 5 μὴ ἤψω τῇ χειρί, ἀλλ' ἐψηλάφησας τοῖς ὀφθαλμοῖς· διὰ τοῦτο καὶ τοῦτο μοιχεία νενόμισται, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης κόλασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπάγει. Καὶ γὰρ θορύβου καὶ ταραχῆς πάντα τὰ ἔνδον πληροῦται, καὶ πολλὴ μὲν ἢ ζάλῃ, χαλεπωτάτῃ δὲ ἢ ὀδύνῃ, καὶ τῶν αἰχμαλώτων καὶ δεδεμένων οὐδὲν ἄμεινον
 10 ὁ ταῦτα παθῶν διακείσεται. Καὶ ἡ μὲν τὸ βέλος ἀφεῖσα πολλάκις ἀπέπτῃ· ἡ δὲ πληγὴ καὶ οὕτω μένει. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνη τὸ βέλος ἀφῆκεν, ἀλλὰ σὺ καιρίαν ἔδωκας ἑαυτῷ τὴν πληγὴν, ἀκολάστως ἰδῶν.

Καὶ ταῦτα λέγω, τὰς σωφρονούσας ἀπαλλάττων τῆς κατη-
 15 γορίας. Ὡς εἶγε τις καλλωπίζοιτο καὶ καλοίῃ πρὸς ἑαυτὴν τοὺς τῶν ἀπαντῶντων ὀφθαλμούς, κἂν μὴ πλήξῃ τὸν ἐντυγχάνοντα, δίκην δίδωσι τὴν ἐσχάτην. Τὸ γὰρ φάρμακον ἐκέρασε καὶ τὸ κώνειον κατεσκεύασεν, εἰ καὶ μὴ τὴν κύλικα προσήγαγε· μᾶλλον δὲ καὶ τὴν κύλικα προσήγαγεν, εἰ καὶ μηδεὶς ὁ πίνων εὐρέθη.

20 Τί οὖν οὐχὶ καὶ πρὸς αὐτὰς διαλέγεται; φησὶν. Ὅτι κοινούς τοὺς νόμους πανταχοῦ τίθησι, κἂν πρὸς τοὺς ἄνδρας ἀποτεινεσθαι δοκῇ μόνους· τῇ γὰρ κεφαλῇ διαλεγόμενος, κοινήν καὶ πρὸς τὸ σῶμα ἅπαν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν. Γυναῖκα γὰρ καὶ ἄνδρα ἐν οἴδῃ ζῶον, καὶ οὐδαμοῦ διαιρεῖ τὸ γένος.

25 3. Εἰ δὲ καὶ ἰδίως ἀκουῖσαι βούλει τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιπλήξεως, ἄκουσον τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος πολλὰ πρὸς αὐτὰς ἀποτεινομένου καὶ κωμωδοῦντος αὐτῶν τὸ σχῆμα, τὸ βλέμμα, τὴν βάδισιν, τοὺς συρομένους χιτῶνας, τοὺς παίζοντας πόδας, τοὺς διακλωμένους τραχήλους. Ἀκουσον μετ' ἐκείνου καὶ τοῦ μακα-
 30 ρίου Παύλου πολλοὺς αὐταῖς τιθέντος νόμους καὶ ὑπὲρ τριχῶν

με σκοπὸν τὴν ἐπιθυμίαν. "Ἄν θέλῃς νὰ κοιτάζῃς καὶ νὰ εὐχαριστῆσαι, νὰ κοιτάζῃς τὴν γυναῖκα σου καὶ νὰ τὴν ἐπιθυμῆς συνέχεια· κανένας νόμος δὲν σὲ ἐμποδίζει. "Ἄν ὅμως πρόκειται νὰ ἀσχολῆσαι μὲ τὰ ξένα κάλλη ἀδικεῖς καὶ ἐκείνην μὲ τὸ νὰ στρέψῃς ἄλλοῦ τὰ μάτια σου καὶ τὴν ἄλλην ἐπειδὴ τὴν ἀγγίζεις παράνομα. Καὶ δὲν τὴν ἤγγισες μὲ τὸ χέρι, τὴν ἐψηλάφησες ὅμως μὲ τὰ μάτια. Δι' αὐτὸ θεωρεῖται καὶ τοῦτο μοιχεία καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν ποὺ περιμένομεν μᾶς ἐπιβάλλει ἄλλην τιμωρίαν ὅχι ὅποιαν ὅποιαν. "Ὅλο τὸ ἐσωτερικὸν μας γεμίζει ἀπὸ θόρυβον καὶ ταραχήν, εἶναι πολλὴ ἡ ζάλη, ἀνυπόφορη ἡ ὀδύνη καὶ δὲν εἶναι εἰς καλυτέραν μοῖραν ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς δεσμώτας ὅποιος τὰ παθαίνει αὐτά. Ρίχνει αὐτὴ τὸ βέλος συχνὰ καὶ φεύγει· καὶ ἔτσι ὅμως μένει ἡ πληγὴ. "Ἡ μᾶλλον δὲν ἔρριψεν αὐτὴ τὸ βέλος της, ἀλλὰ σὺ ἔδωσες καίριον κτύπημα εἰς τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὸ ἔνοχον βλέμμα σου.

"Ὅταν τὰ λέγω αὐτὰ ἀπαλλάσσω τὰς φρονίμους ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Διότι ἂν κάποια καλλωπίζεται καὶ προσελκύη ἐπάνω της τὰ βλέμματα τῶν περαστικῶν καὶ ἂν δὲν πληγώσῃ τὸν διαβάτη, τιμωρεῖται μὲ τὴν ἐσχάτην ποινήν. "Ἐχει ἀναμίξει τὸ φάρμακον καὶ ἔφτιαξε τὸ δηλητήριον καὶ ἄς μὴ ἔχη προσφέρει τὸ ποτήρι. "Ἡ μᾶλλον καὶ τὸ ποτήρι προσέφερε καὶ ἄς μὴ εὐρέθη κανεὶς νὰ πιῇ.

Διατί λοιπὸν δὲν ἀπευθύνει καὶ εἰς αὐτὰς τὸν λόγον; ἔρωτᾷ. Οἱ νόμοι παντοῦ μπαίνουν κοινοὶ καὶ ἄς νομίζῃς πῶς ἀποτείνεται μόνον πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ἐπειδὴ ὅταν ὀμιλῇ εἰς τὴν κεφαλὴν, δίδει τὴν συμβουλήν κοινήν καὶ δι' ὅλον τὸ σῶμα. Τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ἄνδρα τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς μίαν ζωντανὴν ὑπαρξιν καὶ πουθενὰ δὲν χωρίζει τὸ γένος.

3. "Ἄν θέλῃς νὰ ἀκούσῃς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἐναντίον των κατηγορίαν, ἄκουσε τὸν Ἡσαΐαν ποὺ λέγει πολλὰ ἀποτεινόμενος εἰς αὐτὰς καὶ διακωμωδεῖ τὸ ντύσιμον, τὸ βλέμμα, τὸ βάδισμα, τὰ συρόμενα φορέματα, τὰ πόδια ποὺ παίζουν, τοὺς λαιμοὺς ποὺ κλίνουν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ¹. Μαζὶ μὲ αὐτὸν ἄκουσε καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ποὺ θέτει πολλοὺς νόμους εἰς αὐ-

πλοκῆς καὶ ὑπὲρ σπατάλης καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων σφοδρῶς ἐπιτιμῶντος τῷ γένει τούτῳ. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ διὰ τῶν ἐξῆς αἰνιγματωδῶς αὐτὸ τοῦτο ἐνέφηγεν· ὅταν γὰρ λέγῃ, "Ἐξελε καὶ ἔκκοψον τὸν σκανδαλίζοντα, τὴν πρὸς ἐκείνας ὀργὴν ἐν-
 5 δεικνύμενός φησι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν· «Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ». Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς· Τί οὖν, ἐὰν συγγενὴς ᾖ; τί οὖν, ἐὰν ἄλλως μοι προσήκη; διὰ τοῦτο ταῦτα προσέταξεν, οὐ περὶ μελῶν διαλεγόμενος, ἄπαγε· οὐδαμοῦ γὰρ τῆς σαρκὸς τὰ ἐγκλήματα εἶναι φη-
 10 σιν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γνώμης τῆς πονηρᾶς ἢ κατηγορία. Οὐ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς ἐστὶν ὁ ὄρων, ἀλλ' ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμὸς. Πολλάκις γοῦν ἀλλαχοῦ τετραμμένων ἡμῶν ὁ ὀφθαλμὸς τοὺς παρόντας οὐ βλέπει· ὥστε οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας τὸ πᾶν. Εἰ γὰρ περὶ μελῶν ἔλεγεν, οὐκ ἂν περὶ ἐνὸς εἶπεν ὀφθαλμοῦ, οὐδ'
 15 ἂν τοῦ δεξιοῦ μόνον, ἀλλὰ περὶ ἀμφοτέρων. Ὁ γὰρ ὑπὸ τοῦ δεξιοῦ σκανδαλιζόμενος, εὐδηλον ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο πείσεται.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν δεξιὸν ἔθηκε καὶ τὴν χεῖρα προσέθη-
 κεν;

20 Ἴνα μάθῃς ὅτι οὐ περὶ μελῶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκείως πρὸς ἡμᾶς ἐχόντων. Ἄν γάρ τινα οὕτω φιλήσῃ, φησὶν, ὡς ἐν χώρᾳ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ οὕτω χρήσιμον εἶναι νομίσης, ὡς ἐν τάξει ἔχειν χειρός, καὶ βλάβη σου τὴν ψυχὴν, καὶ τούτους ἀπότεμε. Καὶ ὄρα τὴν ἔμφασιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀπόστηθι· ἀλ-
 25 λὰ τὸν πολὺν χωρισμὸν ἐμφαίνων, «Ἐξελε», φησί, «καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ». Εἶτα ἐπειδὴ ἀποτόμως ἐκέλευσε, δείκνυσι καὶ τὸ κέρδος ἐκατέρωθεν, ἀπὸ τε τῶν ἀγαθῶν, ἀπὸ τε τῶν κακῶν ἐπιμένων τῇ μεταφορᾷ· «Συμφέρει γάρ σοι», φησὶν, «ἵνα ἀποληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὄλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς

τὰ καὶ κατηγορεῖ τὸ γένος τοῦτο σφοδρὰ διὰ τὸ πλέξιμον τῶν μαλλιῶν των καὶ διὰ τὴν σπατάλην των καὶ διὰ ἄλλα παρόμοια¹. Μὲ τὰ παρακάτω καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ τὸ ἴδιο ὑπεδήλωσεν ὑπαινικτικά. "Ὅταν λέγη βγάλε καὶ ξερρίζωσε τὸ μάτι ποῦ σὲ σκανδαλίζει, τὸ λέγει δείχνοντας τὴν ὀργὴν του πρὸς ἐκείνας. Δι' αὐτὸ καὶ προσέθεσεν. «Ἄν σὲ σκανδαλίζῃ τὸ δεξιὸν σου μάτι, νὰ τὸ βγάλῃς καὶ νὰ τὸ πετάξῃς μακριὰ σου». Διὰ νὰ μὴ λέγῃς· Καὶ ἂν εἶναι συγγενὴς μου; ἢ ἔχει κάποιαν ἄλλην σχέσιν μαζί μου; δι' αὐτὸ τὰ ὥρισεν αὐτά, δὲν ὠμιλοῦσε διὰ μέλη τοῦ σώματος, πρὸς Θεοῦ! Πουθενὰ δὲν λέγει ὅτι τὰ ἐγκλήματα εἶναι τῆς σαρκός· παντοῦ ἡ κατηγορία του στρέφεται κατὰ τῆς πονηρᾶς γνώμης. Δὲν εἶναι βέβαια τὸ μάτι ποῦ βλέπει, ἀλλὰ ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμὸς. Συχνὰ ἐπειδὴ ἡ προσοχὴ μας εἶναι ἐστραμμένη ἄλλοῦ, τὰ μάτια μας δὲν βλέπουν τοὺς παρόντας. "Ὡστε δὲν εἶναι τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας των. Ἄν ἀνεφέρετο εἰς μέλη τοῦ σώματος, δὲ θὰ περιωρίζετο εἰς τὸ ἓνα μάτι μόνον, οὔτε εἰς τὸ δεξιὸν μόνον· θὰ ὠμιλοῦσε καὶ διὰ τὰ δύο. Ἐπειδὴ ὅποιος σκανδαλίζεται ἀπὸ τὸ δεξιὸν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς θὰ πάθῃ καὶ ἀπὸ τὸ ἀριστερόν.

Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ἐχρησιμοποίησε τὸ δεξιὸν μάτι καὶ ἐπρόσθεσε καὶ τὸ δεξιὸν χέρι;

Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν γίνεται λόγος διὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλὰ δι' ἐκείνους ποῦ ἔχουν σχέσιν μαζί μας. Ἄν ἀγαπᾶς κάποιον, λέγει, τόσο πολύ, ὥστε νὰ τὸν θέτῃς εἰς μοῖραν τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ νομίσης διὰ κάποιον πῶς εἶναι τόσο χρήσιμος, ὥστε νὰ τὸν βάζῃς εἰς τὴν τάξιν τοῦ χεριοῦ καὶ αὐτοὶ βλάπτουν τὴν ψυχὴν σου, ἀπέκοψέ τους καὶ αὐτούς. Πρόσεξε τὴν ἔκφρασιν. Δὲν εἶπεν, Ἀπομακρύνσου, ἀλλὰ ὑπογραμμίζων τὸν ἔντονον χωρισμὸν λέγει· «Βγάλε καὶ πέταξέ το μακριὰ». Καὶ ἔπειτα, δικαιολογῶν τὴν ἀπότομον διαταγὴν δείχνει καὶ τὸ κέρδος ποῦ προέρχεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, ἐπιμένων εἰς τὴν μεταφορὰν του. «Σοῦ συμφέρει», λέγει, «νὰ χαθῇ ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη σου καὶ νὰ μὴ ριφθῇ εἰς τὴν γέενναν ὀλόκληρον τὸ σῶμα σου». Ὅταν οὔτε τὸν ἑαυτὸν του δὲν ἤμπο-

γένναν». Ὅταν μήτε ἑαυτὸν διασώζη, καὶ σὲ προσαπολλύη, ποία φιλανθρωπία ἀμφοτέρους καταποντίζεσθαι, ἐξὸν χωρισθέντων κὰν ἓνα σωθῆναι;

Τί οὖν ὁ Παῦλος εἶλετο, φησὶν, ἀνάθεμα γενέσθαι;

5 Οὐχ ὥστε μηδὲν κερδᾶναι, ἀλλ' ὥστε ἑτέρους σωθῆναι. Ἐνταῦθα δὲ ἀμφοτέρων ἡ βλάβη γίνεται· διόπερ οὐκ εἶπεν, «Ἐξελε», μόνον, ἀλλὰ καί, «Βάλε ἀπὸ σοῦ», ὥστε μηκέτι λαμβάνειν, ἐὰν τοιοῦτος μένη. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνον μείζονος ἀπαλλάξεις ἐγκλήματος, καὶ σαυτὸν ἀπωλείας ἐλευθερώσεις.

10 Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ἴδῃς τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ σώματος καθ' ὑπόθεσιν ἐξετάσωμεν τὸ εἰρημένον.

Εἰ γὰρ αἴρεσις προὔκειτο, καὶ ἀνάγκῃ ἦν ἡ τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντα ἐμβληθῆναι εἰς ὄρυγμα καὶ ἀπολέσθαι, ἢ ἐξελόντα τὸ λοιπὸν σῶσαι σῶμα, ἄρα οὐκ ἂν τὸ δεύτερον ἐδέξω; Παντί που
15 δῆλόν ἐστιν. Οὐ γὰρ μισοῦντος ἦν τοῦτο τὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν φιλοῦντος σῶμα. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπ' ἀνδρῶν λογίζου καὶ γυναικῶν. Εἰ γὰρ ὁ βλάπτων σε τῇ φιλίᾳ ἀνιάτος μένοι, καὶ σὲ λύμης ἀπαλλάξει πάσης ἐκκοπτόμενος οὕτω, καὶ αὐτὸς τῶν μειζόνων ἀπαλλαγῆσεται ἐγκλημάτων, οὐκέτι μετὰ τῶν αὐτοῦ
20 κακῶν καὶ τῆς σῆς ἀπωλείας τὸν λόγον ὑπέχων.

Εἶδες ὅσης ἡμερότητος ὁ νόμος γέμει καὶ κηδεμονίας; καὶ ἡ δοκοῦσα παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀποτομία εἶναι, πόσῃ ἐνδείκνυται φιλανθρωπία; Ἀκουέτωσαν τούτων οἱ πρὸς τὰ θέατρα σπεύδοντες, καὶ μοιχοὺς ἑαυτοὺς καθ' ἐκάστην ποιοῦντες τὴν ἡμέ-
25 ραν. Εἰ γὰρ τὸν οἰκειωθέντα ἐπὶ βλάβῃ ἐκκόπτειν ὁ νόμος κελεύει, τίνα ἂν ἔχοιεν ἀπολογία οἱ τοὺς οὐδέπω γενομένους γνωρίμους διὰ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς καθ' ἐκάστην ἐπισπώμενοι τὴν ἡμέραν, καὶ μυρίας κατασκευάζοντες ἑαυτοῖς ἀπωλείας ἀφορμάς; Οὐ γὰρ μόνον ἀκολάστως ἰδεῖν οὐ συγχωρεῖ λοιπόν· ἀλλ'
30 ἐπειδὴ τὴν ἐκ τοῦ πράγματος ἔδειξε βλάβην, καὶ ἐπιτείνει τὸν νόμον προῖών, ἐκκόπτειν κελεύων καὶ ἀποτέμνειν καὶ πόρρω που

ρῆ νὰ διασώση καὶ ἐπὶ πλέον καταστρέφη καὶ ἐσένα, τί λογιῆς φιλανθρωπία θὰ ἦτο νὰ καταποντισθῆτε καὶ οἱ δύο, ἐνῶ εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθῆτε καὶ νὰ σωθῆ ὁ ἕνας τουλάχιστον;

Διατί ὁ Παῦλος ἐπροτίμησε, λέγει, νὰ γίνῃ ἀνάθεμα ¹;

Ἦ Οχι βέβαια διὰ νὰ μὴ κερδίση τίποτε ἀλλὰ διὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι. Ἐδῶ ἡ βλάβη ἀποβαίνει κοινὴ καὶ διὰ τοὺς δύο. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπε μόνον «Βγάλε», ἀλλὰ καὶ «πέταξέ τον μακρῦ σου», ὥστε νὰ μὴ τὸν πάρῃς πιά ἂν μὲν ὁ ἴδιος. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνον θὰ τὸν ἐξασφαλίσῃς ἀπὸ μεγαλύτερον ἔγκλημα καὶ τὸν ἑαυτὸν σου θὰ προφυλάξῃς ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν. Διὰ νὰ ἰδῆς τώρα καὶ πιὸ καθαρὰ τὸ κέρδος ἀπὸ τὸν νόμον, ἂν θέλῃς ἄς ἐξετάσωμεν ὅ,τι λέγομεν καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος.

Ἄν μᾶς ἐδίδετο ἡ ἐκλογή καὶ ἦτο ἀνάγκη ἢ ἔχοντες τὸ μάτι μας νὰ ριφθοῦμεν μέσα εἰς ἕνα χανδάκι καὶ νὰ χαθοῦμεν ἢ νὰ τὸ βγάλωμεν καὶ νὰ σώσωμεν τὸ ὑπόλοιπον σῶμά μας, δὲν θὰ δεχόσουν ἄραγε τὸ δεύτερον; Εἶναι ὀλοφάνερόν εἰς τὸν καθένα. Τοῦτο δὲν εἶναι πρᾶξις ἐνὸς ποὺ μισεῖ τὸ μάτι, ἀλλὰ ἐνὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα. Τοῦτο λοιπὸν στοχάσου καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Ἄν αὐτὸς ποὺ σὲ βλάπτει μὲ τὴν φιλίαν του παραμένῃ ἀθεράπευτος, ὅταν ἀποκοπῆ, καὶ ἐσένα θὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ζημίαν καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ μεγαλύτερα ἔγκλήματα καὶ δὲν θὰ τὸν βαρύνῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του ἀνομήματα καὶ ἡ εὐθύνη τῆς ἰδικῆς σου ἀπωλείας.

Εἶδες πόσον ἡμερος καὶ στοργικὸς εἶναι ὁ νόμος; Καὶ ἡ ἀποτομία ποὺ νομίζουν οἱ πολλοί, πόσην φιλανθρωπίαν παρουσιάζει; Ἄς τὰ ἀκούουν αὐτὰ ὅσοι τρέχουν εἰς τὰ θέατρα καὶ κάνουν τὸν ἑαυτό των μοιχὸν καθημερινά. Ἄν ὁ νόμος ὀρίζη νὰ ἀποκόπτωμεν αὐτὸν ποὺ ἔγινεν οἰκεῖος μας διὰ νὰ μᾶς βλάβῃ, τί ἀπολογία θὰ προβάλλουν ὅσοι προσπαθοῦν μὲ καθημερινὴν παραμονὴν των ἐκεῖ νὰ σύρουν κοντὰ των ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶναι καθόλου γνωστοί των, καὶ δημιουργοῦν ἀμετρήτους ἀφορμὰς ἀπωλείας διὰ τὸν ἑαυτό των; Ἦ Οχι μόνον δὲν συγχωρεῖ λοιπὸν τὸ ἔνοχον κοίταγμα, ἀλλὰ ἐπειδὴ παρουσίασε τὴν βλάβην τοῦ πράγματος, σκληρύνει, προχωρῶν, τὸν

βάλλειν. Καὶ ταῦτα ὁ μυρίουσ περι ἀγάπης κινήσας λόγους νομοθετεῖ, ἵνα ἐκατέρωθεν αὐτοῦ μάθῃς τὴν πρόνοιαν, καὶ πῶς πανταχόθεν τό σοι συμφέρον ζητεῖ. «Ἐρρέθη δέ· «Ὁς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. Ἐγὼ δέ 5 λέγω ὑμῖν, ὅτι Ὁς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὃς ἂν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται».

4. Οὐ πρότερον ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν πρόεισιν, ἕως τὰ πρότερα ἐκκαθάρῃ καλῶς. Ἴδου γὰρ καὶ ἕτερον δείκνυσιν ἡμῖν 10 μοιχείας εἶδος. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Νόμος ἦν κείμενος παλαιός, τὸν μισοῦντα τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ ἐξ οἰασδῆποτε αἰτίας, μὴ κωλύεσθαι ἐκβάλλειν, καὶ ἑτέραν αὐτ᾽ ἐκείνης εἰσάγειν. Οὐ μὴν τοῦτο ἀπλῶς ποιεῖν ὁ νόμος ἐκέλευσεν, ἀλλὰ δόντα βιβλίον ἀποστασίου τῇ γυναικί, ὥστε μὴ εἶναι κυρίαν πάλιν ἐπ᾽ αὐτὸν ἐπαν- 15 ελθεῖν, ἵνα κἂν τὸ σχῆμα μένῃ τοῦ γάμου. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλ᾽ ἐξῆν ἐκβάλλειν τε αὐτὴν καὶ ἑτέραν λαμβάνειν, εἶτα τὴν προτέραν ἐπανάγειν, πολλὴ ἢ σύγχυσις ἔμελλεν εἶναι, συνεχῶς τὰς ἀλλήλων λαμβανόντων ἀπάντων, καὶ μοιχεία τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν σαφές. Διόπερ οὐ μικρὰν ἐπενόησε παραμυ- 20 θίαν τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου. Ἐγένετο δὲ ταῦτα δι᾽ ἑτέραν πολλῶ μείζονα κακίαν. Εἰ γὰρ ἠνάγκασε καὶ μισουμένην κατέχειν ἔνδον, ἔσφαξεν ἂν ὁ μισῶν· τοιοῦτον γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος. Οἱ γὰρ παίδων μὴ φειδόμενοι, καὶ προφήτας ἀναιροῦντες, καὶ ὡς ὕδωρ αἷμα ἐκχέοντες, πολλῶ μᾶλλον γυναικῶν οὐκ ἂν 25 ἐφείσαντο. Διὰ τοῦτο τὸ ἔλαττον συνεχώρησε, τὸ μείζον ἐκκόπτων. Ἐπεὶ ὅτι οὐ προηγούμενος οὗτος ὁ νόμος ἦν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ταῦτα ἔγραψεν», ἵνα μὴ ἔνδον σφάττητε, ἀλλ᾽ ἔξω ἐκβάλλητε. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς τὴν ὀργὴν πᾶσαν ἀνεῖλεν, οὐχὶ τὸν φόνον μόνον, 30 ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς θυμοῦσθαι κωλύσας, μετ᾽ εὐκολίας καὶ τοῦ-

1. Δευτ. 24,1

2. Ματθ. 5,31 - 32

3. Ματθ. 19,8

νόμον, διατάσσω νὰ ἀποκόπτωμεν τὸ μάτι καὶ νὰ τὸ πετοῦμεν κάπου μακρῶς. Τὰ νομοθετεῖ αὐτὰ ἐκεῖνος ποὺ διετύπωσε τόσους καὶ τόσους λόγους περὶ ἀγάπης, διὰ νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν πρόνοιάν του καὶ πῶς ἀπὸ παντοῦ ἀναζητεῖ ὅ,τι συμφέρει εἰς ἑσένα. «Ἐχει εἰπωθῆ· Ὅποιος τυχὸν διώξῃ τὴν γυναῖκα του, ὡς τῆς δώσῃ ἔγγραφον χωρισμοῦ¹. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, Ὅποιος διώξῃ τὴν γυναῖκα, ἐκτὸς ἀπὸ λόγους πορνείας, τὴν ὠθεῖ εἰς τὴν μοιχείαν καὶ ὅποιος νυμφευθῆ γυναῖκα ποὺ τὴν ἔχουν διώξει, κάνει μοιχείαν»².

4. Δὲν προχωρεῖ εἰς τὰ ἐπόμενα, ἂν δὲν διάσαφηνίσῃ καλὰ τὰ προηγούμενα. Μᾶς δείχνει τώρα καὶ ἄλλο εἶδος μοιχείας. Ποῖο εἶναι τοῦτο; Ὑπῆρχε παλαιὸς νόμος κατὰ τὸν ὅποιον αὐτὸς ποὺ δι' ὅποιονδῆποτε λόγον ἐμισοῦσε τὴν γυναῖκα του δὲν ἐμποδίζετο νὰ τὴν διώξῃ καὶ νὰ πάρῃ ἄλλην. Δὲν ὠριζεν ὅμως ὁ νόμος τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ἔλεγε νὰ τῆς δώσῃ καὶ ἔγγραφον χωρισμοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἔχη δικαίωμα νὰ γυρίσῃ πάλιν κοντὰ του, καὶ νὰ διασωθῆ τοῦλάχιστον ὁ τύπος τοῦ γάμου. Ἄν δὲν τὸ ὠριζε τοῦτο, ἀλλὰ εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ ἄνδρας αὐτὴν νὰ διώχνῃ καὶ νὰ παίρνῃ ἄλλην, θὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐπακολουθήσῃ πολλὴ σύγχυσις καὶ συνεχῶς θὰ ἔπαιρναν ὅλοι τὰς γυναῖκας τῶν ἄλλων καὶ ἡ κατάστασις αὐτὴ θὰ ἦτο καθαρὰ μοιχεία. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο μικρὰ ἐπινόησις τὸ φάρμακον μὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ χωρισμοῦ. Αὐτὰ ἔγιναν δι' ἄλλην πολὺ μεγαλυτέραν κακίαν. Ἄν ὑπεχρέωνε κάποιον νὰ κρατῆ εἰς τὸ σπίτι γυναῖκα ποὺ τὴν ἐμισοῦσεν, αὐτὸς ὁ κάποιος θὰ τὴν ἔσφαζε. Τέτοιο ἦτο τὸ γένος τῶν Ἑβραίων. Αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔλυποῦντο τὰ παιδιὰ των καὶ ἐφόνευαν τοὺς προφήτας καὶ ποὺ ἔχυναν τὸ αἷμα σὰν νερό, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἐλογάριαζαν τὰς γυναῖκας. Διὰ τοῦτο παρεχώρησε τὸ μικρότερον, θέλων νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μεγαλύτερον. Ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς δὲν ἦτο παλαιότερος, ἄκουσε τί λέγει· «Ὁ Μωϋσῆς τὰ ἔγραψεν αὐτὰ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν σκληροκαρδίαν σας»³. νὰ μὴ τὰς σφάζετε μέσα εἰς τὸ σπίτι, ἀλλὰ νὰ τὰς βγάξετε ἔξω. Καὶ ὅταν αὐτὸς ἀπομάκρυνεν ὅλην τὴν ὀργήν, ἐμποδίζων ὄχι μόνον τὸν φόνον ἀλλὰ καὶ τὸν θυμὸν γενικά, μὲ εὐ-

τον εἰσάγει τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προτέρων αἰεὶ ῥημάτων ἀναμιμνήσκει, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἐναντία ἐκείνοις, ἀλλὰ συμβαίνοντα λέγει· ἐπιτείνων αὐτά, οὐκ ἀνατρέπων· καὶ διορθούμενος, οὐ λύων.

- 5 Ὅρα δὲ αὐτὸν πανταχοῦ τῷ ἀνδρὶ διαλεγόμενον. «Ὁ γὰρ ἀπολύων», φησί, «τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ γαμῶν ἀπολελυμένην, μοιχᾶται». Ὁ μὲν γάρ, κἂν ἑτέραν μὴ λάβῃ, τούτῳ αὐτῷ κατέστησεν ἑαυτὸν ἐγκλήματος ὑπεύθυνον, μοιχαλίδα ποιήσας ἐκείνην· ὁ δέ, τῷ τὴν ἀλλοτρίαν λαβεῖν, 10 μοιχὸς γέγονε πάλιν. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπῃς, ὅτι ἐξέβαλεν ἐκεῖνος· καὶ γὰρ ἐκβληθεῖσα μένει τοῦ ἐκβάλλοντος οὔσα γυνή. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸ ὄλον ἐπὶ τὸν ἐκβάλλοντα ρίψας, αὐθαδεστέραν ἐργάσῃται τὴν γυναῖκα, καὶ τὰς τοῦ δεχομένου μετὰ ταῦτα ἀπέκλεισεν αὐτῇ θύρας, τῷ μὲν εἰπεῖν, «Ὅς ἂν ἀπολελυμένην γα- 15 μῆσῃ, μοιχᾶται», τὴν γυναῖκα καὶ ἄκουσαν σωφρονίζων, καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀποτειχίζων εἴσοδον αὐτῇ, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων ἀφορμὰς παρέχειν μικροψυχίας. Ἡ γὰρ μαθοῦσα ὅτι πᾶσα ἀνάγκη, ἢ τὸν ἐξ ἀρχῆς κληρωθέντα ἔχειν, ἢ τῆς οἰκίας ἐκπεσοῦσαν ἐκείνης, μηδεμίαν ἑτέραν ἔχειν καταφυγὴν, καὶ ἄκουσα 20 ἠναγκάζετο στέργειν τὸν σύνοικον. Εἰ δὲ μηδὲν αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, μὴ θαυμάσης· ἀσθενέστερον γὰρ ἢ γυνή. Διὰ τοῦτο αὐτὴν ἀφείς, ἐν τῇ κατὰ τῶν ἀνδρῶν ἀπειλῇ τὴν αὐτῆς διορθοῦται ῥαθυμίαν. Ὡσπερ ἂν εἴ τις παῖδα ἄσωτον ἔχων, ἐκεῖνον ἀφείς, τοῖς ποιούσιν αὐτὸν τοιοῦτον ἐπιπλήττοι, κἀκεῖ- 25 νοις ἀπαγορεύοι μὴ συγγίνεσθαι, μηδὲ πλησιάζειν αὐτῷ. Εἰ δὲ φορτικὸν τοῦτο, ἀναμνήσθητί μοι τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἐφ' οἷς ἐμακάρισε τοὺς ἀκούοντας, καὶ ὄψει πολὺ δυνατὸν καὶ εὐκόλον ὄν. Ὁ γὰρ πρᾶος καὶ εἰρηνοποιὸς καὶ πτωχὸς τῷ πνεύ-

κολίαν πλέον εἰσάγει καὶ τὸν νόμον αὐτόν. Δι' αὐτὸ ὑπενθυμίζει πάντοτε καὶ τοὺς παλαιότερους λόγους του, διὰ νὰ δείξη ὅτι δὲν λέγει ἀντίθετα, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ αὐτά. Τὰ ἐτόνιζε, δὲν τὰ ἀπέτρεπε· τὰ διώρθωνε, δὲν τὰ διέγραφε.

Πρόσεξε πῶς ὁμιλεῖ πάντοτε διὰ τὸν ἄνδρα. «Αὐτὸς ποὺ διώχνει τὴ γυναῖκα του», λέγει, «τὴν κάνει νὰ μοιχεύεται, καὶ ὅποιος παίρνει αὐτὴν ποὺ τὴν ἔχουν διώξει, γίνεται μοιχός». Ὁ ἕνας, ἀκόμη καὶ ἂν δὲ πάρῃ ἄλλην, μὲ αὐτὴν τὴν πράξιν του ἔκαμε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον ἐγκλήματος, κάμνων ἐκείνην μοιχαλίδα. Ὁ ἄλλος πάλιν μὲ τὸ νὰ λάβῃ τὴν ἄλλην, γίνεται μοιχός. Μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι ἐκεῖνος τὴν ἔδιωξε. Καθόσον καὶ ὅταν διώχνηται, παραμένει γυναῖκα ἐκείνου ποὺ τὴν ἔδιωξεν. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ρίψῃ ὅλην τὴν εὐθύνην εἰς τὸν ἄνδρα ποὺ τὴν ἔδιωξε καὶ κάνει αὐθαδεστέραν τὴν γυναῖκα, κλείει δι' αὐτὴν καὶ τὴν θύραν ἐκείνου ποὺ ἔχει διάθεσιν νὰ τὴν δεχθῇ· εἰς τὸν ἕνα λέγει· «Ὅποιος νυμφευθῆ κάποιαν ποὺ ἔχουν διώξει, γίνεται μοιχός» καὶ σωφρονίζει ἔτσι τὴν γυναῖκα καὶ χωρὶς αὐτὴ νὰ θέλῃ καὶ μὲ τὸ νὰ τῆς κλείνῃ τὴν εἴσοδον πρὸς ὅλους καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ τῆς ἐπιτρέπῃ νὰ παρέχῃ ἀφορμὰς μικροψυχίας. Διότι ὅταν αὐτὴ καταλάβαιεν ὅτι ἔπρεπε κατ' ἀπόλυτον ἀνάγκην ἢ νὰ ἔχῃ ὅποιον τῆς ἔτυχεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἢ ὅταν ἐξεδιώκετο ἀπὸ τὸ σπίτι ἐκεῖνο, νὰ μὴ εὖρῃ πουθενὰ ἄλλοῦ καταφύγιον, θὰ ἦναγκάζετο καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρῃ τὸν σύνοικον. Ἄν ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τῆς ἀπευθύνη, μὴ θαυμάζῃς. Εἶναι ἡ γυναῖκα ἀσθενεστέρα ὑπαρξίς. Διὰ τοῦτο τὴν ἀφήνει καὶ τὴν διορθώνει μὲ τὴν ἀπειλὴν κατὰ τοῦ ἀνδρός. Καθώς, ἂν ἔχῃ κάποιος ἕνα ἄσωτο παιδί, τὸ ἀφήνει καὶ ἐπιπλήττει αὐτοὺς ποὺ τὸ κάνουν τέτοιο καὶ ἀπαγορεύει εἰς αὐτοὺς νὰ τὸ συναναστρέφονται καὶ νὰ τὸ πλησιάζουν. Ἄν εἶναι τοῦτο βαρὺ, θυμήσου ὅσα εἶπαμεν προηγουμένως, διὰ τὰ ὅποια ἐμακάρισεν ὅσους τὸν ἤκουαν, καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι εἶναι πολὺ δυνατὸν καὶ εὐκόλον. Ὁ πρᾶος καὶ ὁ εἰρηνοποιὸς καὶ ὁ ταπεινὸς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἐλεήμων πῶς θὰ

ματι καὶ ἐλεήμων πῶς ἐκβαλεῖ τὴν γυναῖκα; ὁ ἑτέρουσ καταλάττων, πῶς αὐτὸς διαστασιάσει πρὸς τὴν ἑαυτοῦ;

Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρω τρόπῳ κοῦφον ἐποίησε τὸν νόμον. Καὶ γὰρ καὶ τούτῳ καταλιμπάνει τρόπον ἓνα ἀφέσεως, εἰπὼν, «Παρεκτὸς λόγου πορνείας». ἐπεὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ περίστατο. Εἰ γὰρ ἐκέλευσε καὶ πολλοῖς συγγινομένην κατέχειν ἔνδον, πάλιν εἰς μοιχείαν τὸ πρᾶγμα κατέστρεφεν. Ὅρας πῶς συμβαίνοντα ταῦτα τοῖς ἔμπροσθεν; Ὁ γὰρ μὴ βλέπων ἑτέραν γυναῖκα ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, οὐ πορνεύσει· μὴ πορνεύων δέ, οὐ παρέξει τῷ ἀνδρὶ ἀφορμὴν ἐκβαλεῖν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. Διὰ δὴ τοῦτο λοιπὸν μετὰ ἀδείας ἐπισφίγγει, καὶ τὸν φόβον ἐπιτειχίζει, μέγαν ἐπισείων τῷ ἀνδρὶ τὸν κίνδυνον, εἶγε ἐκβάλοι· τῆς γὰρ μοιχείας τῆς ἐκείνης ὑπεύθυνον ἑαυτὸν ποιεῖ. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας, «Ἐξελε τὸν ὀφθαλμόν», νομίσης καὶ περὶ 15 γυναικὸς ταῦτα λέγεσθαι, εὐκαίρως ἐπήγαγε τὴν ἐπιδιόρθωσιν ταύτην, ἐνὶ τρόπῳ μόνῳ συγχωρῶν ἐκβάλλειν αὐτήν, ἑτέρω δὲ οὐδενί.

«Πάλιν ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐκ ἐπιορκήσεις· ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου. Ἐγὼ δὲ λέγω 20 ὑμῖν, μὴ ὁμόσαι ὅλως».

Τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἦλθεν ἐπὶ τὴν κλοπὴν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ψευδομαρτυρίαν, ὑπερβὰς ἐκείνην τὴν ἐντολήν;

Ὅτι ὁ μὲν κλέπτων, ἔστιν ὅτε καὶ ὁμνύει· ὁ δὲ μήτε ὁμνύναι, μήτε ψεύδεσθαι εἰδώσ, πολλῶ μᾶλλον οὐχ αἰρήσεται κλέπτειν. Ὡστε διὰ ταύτης κακείνην ἀνέτρεψε τὴν ἀμαρτίαν· τὸ γὰρ ψεῦδος ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Τί δέ ἐστιν, «Ἀποδώσεις τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου»; Τουτέστιν, Ἀληθεύσεις ὁμνύς. «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμόσαι ὅλως».

5. Εἶτα περαιτέρω αὐτοὺς ἀπάγων τοῦ κατὰ Θεοῦ ὁμνύ- 30 ναι, φησί· «Μήτε κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε κατὰ

διώξη τὴν γυναῖκα του; Αὐτὸς ποὺ συμφιλιώνει τοὺς ἄλλους πῶς θὰ ἔλθῃ εἰς διάστασιν μὲ τὴν ἰδικὴν του γυναῖκα;

Καὶ ὄχι ἔτσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον κάνει τὸν νόμον ἑλαφρότερον. Παραχωρεῖ καὶ εἰς τὸν ἄνδρα μίαν δυνατότητα νὰ συγχωρηθῇ λέγων, τὸ «Ἐκτὸς ἀπὸ λόγους πορνείας». Ἐπειδὴ καὶ πάλιν κατέληξεν εἰς τὸ ἴδιο. Ἄν δηλαδὴ ἐπρόσταζε νὰ τὴν κρατῇ εἰς τὸ σπίτι ἀκόμη καὶ ἂν συνευρίσκετο μὲ πολλούς, πάλιν τὸ πρᾶγμα θὰ κατέληγεν εἰς μοιχείαν. Βλέπεις πῶς αὐτὰ συμφωνοῦν μὲ τὰ πρῶτα; Ὅποιος δὲν βλέπει γυναῖκα μὲ ἀκόλαστα μάτια, δὲν θὰ πορνεύσῃ. Καὶ ἂν δὲν πορνεύσῃ, δὲν θὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸν ἄνδρα νὰ διώξη τὴν σύζυγόν του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τὸν περιορίζει μὲ κάποιαν ἐλευθερίαν καὶ τοῦ ὀρθώνει ὡς τεῖχος τὸν φόβον, ἐπισείων εἰς τὸν ἄνδρα μεγάλον τὸν κίνδυνον, ἂν τὴν διώξη. Τὸν καθιστᾷ ὑπεύθυνον διὰ τὴν μοιχείαν ἐκείνην. Διὰ νὰ μὴν ἀκούσῃς «Βγάλε τὸ μάτι» καὶ νομίσης ὅτι αὐτὰ λέγονται καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, ἔκαμε κατάλληλα τὴν διόρθωσιν αὐτὴν, συγχωρῶν τὴν ἐκδίωξίν της μὲ ἓνα μόνον τρόπον καὶ μὲ κανόνα ἄλλον.

«Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἔχει λεχθῆ εἰς τοὺς ἀρχαίους. Δὲν θὰ ἐπιορκήσῃς. Θὰ ἀποδώσῃς τοὺς ὄρκους σου εἰς τὸν Κύριον. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω νὰ μὴ ὀρκισθῆτε καθόλου».

Διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐπέρασε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ ἦλθεν εἰς τὴν ψευδομαρτυρίαν, παρακάμπτων ἐκείνην τὴν ἐντολήν;

Διότι ὁ μὲν κλέπτῃς κάποτε συμβαίνει καὶ νὰ ὀρκίζεται, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ δὲν γνωρίζει οὔτε νὰ ὀρκίζεται οὔτε νὰ ψεύδεται, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ προτιμήσῃ νὰ κλέψῃ. Ὡστε μὲ αὐτὴν ἐξουδετέρωσε καὶ ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν· ἡ ψευτιά προέρχεται ἀπὸ τὴν κλεψιά. Καὶ τί σημαίνει τό· «Θὰ ἀποδώσῃς τοὺς ὄρκους σου εἰς τὸν Κύριον»; Θέλει νὰ εἰπῇ· Θὰ ὀρκισθῆς ἀληθινά. «Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω νὰ μὴ ὀρκισθῆτε καθόλου».

5. Ἐπειτα ἀπομακρύνων αὐτοὺς ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὸν ὄρκον κατὰ τοῦ Θεοῦ, λέγει. «Μήτε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ οὐρανοῦ, ἐπειδὴ εἶναι θρόνος τοῦ Θεοῦ, μήτε εἰς τὸ ὄνομα τῆς

Ἱερουσαλήμ, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως». ἀπὸ τῶν προφητικῶν ἔτι φθεγγόμενος, καὶ δεικνὺς ἑαυτὸν οὐκ ἐναντιούμενον τοῖς παλαιοῖς· καὶ γὰρ ἔθος εἶχον κατὰ τούτων ὁμνύναι καὶ δείκνυσι πρὸς τῷ τέλει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦτο τὸ ἔθος.

5 Σὺ δέ μοι θεά πόθεν ἐπαίρει τὰ στοιχεῖα· οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὰ σχέσεως τῆς κατὰ συγκατάβασιν εἰρημένης. Ἐπειδὴ γὰρ πολλή ἢ τῆς εἰδωλολατρίας τυραννὶς ἦν, ἵνα μὴ δόξη τὰ στοιχεῖα δι' ἑαυτὰ εἶναι τίμια, ταύτην τέθεικε τὴν αἰτίαν ἣν εἰρήκαμεν, ἢ πάλιν εἰς τὴν
10 τοῦ Θεοῦ δόξαν διέβαινεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Ἐπειδὴ καλὸς καὶ μέγας ὁ οὐρανός· οὐδέ, Ἐπειδὴ χρησίμη ἡ γῆ· ἀλλ', Ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ ὁ μὲν ἐστὶ θρόνος, ἡ δέ, ὑποπόδιον, πανταχόθεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Δεσπότην συνωθῶν.

«Μήτε κατὰ τῆς κεφαλῆς σου», φησὶν, «ὅτι οὐ δύνασαι μίαν
15 τρίχα λευκὴν ποιῆσαι, ἢ μέλαιναν».

Ἰάλιν ἐνταῦθα οὐ θαυμάζων τὸν ἄνθρωπον, ἀπήγαγε τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς ὁμνύναι· καὶ γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς προσεκυνήθη· ἀλλὰ τὴν δόξαν ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ σαυτοῦ εἶ κύριος, οὐκοῦν οὐδὲ τῶν κατὰ τῆς κεφαλῆς ὄρκων. Εἰ
20 γὰρ τὸ παιδίον οὐκ ἂν τις δοίη τὸ ἑαυτοῦ ἑτέρῳ, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς τὸ ἔργον τὸ ἑαυτοῦ οὐ προήσεταιί σοι. Εἰ γὰρ καὶ σὴ ἢ κεφαλὴ, ἀλλ' ἑτέρου τὸ κτῆμα· καὶ τοσοῦτον ἀφέστηκας τοῦ κύριος εἶναι, ὅτι οὐδὲ τὸ πάντων ἔσχατον ἐργάσασθαι ἐν αὐτῇ δυνήση. Οὐ γὰρ εἶπεν, Οὐ δύνασαι ἐξενεγκεῖν τρίχα· ἀλλ', Οὐ-
25 δὲ ἀλλάξαι αὐτῆς τὴν ποιότητα. Τί οὖν, ἂν ἀπαιτῆ τις ὄρκον, φησί, καὶ ἀνάγκην ἐπάγη; Ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος τῆς ἀνάγκης ἔστω δυνατώτερος. Ἐπεὶ εἰ μέλλοις τοιαύτας προβάλλεσθαι προφάσεις, οὐδὲν φυλάξεις τῶν ἐπιταχθέντων. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐρεῖς· Τί οὖν, εἰ μάχιμος ἢ καὶ δαπανηρά; Καὶ ἐπὶ

γῆς, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδιῶν του, μήτε εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπειδὴ εἶναι ἡ πόλις τοῦ μεγάλου Βασιλέως». Ὁ λόγος του ξεκινᾷ ἀπὸ τοὺς προφήτας καὶ παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν του ὄχι ἀντίθετον μὲ τοὺς παλαιούς—εἶχαν βέβαια συνήθειαν νὰ ὀρκίζωνται εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν—καὶ παρουσιάζει τὴν συνήθειαν αὐτὴν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Εὐαγγελίου.

Σὺ πρόσεξε πῶς τονίζει τὴν ἀξίαν τῶν στοιχείων ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ καθενός, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν σχέσιν των πρὸς τὸν Θεόν, σχέσιν πού λέγεται μὲ συγκατάβασιν. Ἐπειδὴ ἦτο πολλὴ ἡ τυραννία τῆς εἰδωλολατρίας, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι τὰ στοιχεῖα ἦσαν πολύτιμα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των, ἔκαμε τὴν αἰτιολογίαν πού εἴπαμεν, πού μετέβαινε πάλιν πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν εἶπεν, ἐπειδὴ εἶναι ὠραῖος καὶ μέγας ὁ οὐρανός, οὔτε, ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶναι χρήσιμη, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος εἶναι θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἄλλη ὑποπόδιον. Ἀπὸ παντοῦ τὰ ἀνέφερον ὅλα εἰς τὸν Κύριον.

«Μήτε νὰ ὀρκισθῆς εἰς τὴν κεφαλὴν σου», λέγει, «ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖς νὰ κάνης μίαν τρίχαν λευκὴν ἢ μαύρην».

Καὶ ἐδῶ δὲν ἀπομακρύνει τὸν ὄρκον ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, ἐπειδὴ θαυμάζει τὸν ἄνθρωπον· τότε θὰ ἐλατρεύετο καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἀναφέρει τὴν δόξαν εἰς τὸν Θεόν καὶ δείχνει ὅτι οὔτε τοῦ ἑαυτοῦ σου δὲν εἶσαι κύριος καὶ ἐπομένως οὔτε τῶν ὀρκων κατὰ τῆς κεφαλῆς σου. Διότι ἂν κάποιος δὲν δίδῃ τὸ παιδί του εἰς ἄλλον, πολὺ περισσότερον ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει τὸ ἔργον του. Ἄν εἶναι ἰδικὴ σου ἡ κεφαλὴ, ἡ κτῆσις της ἀνήκει εἰς ἄλλον. Καὶ ἀπέχεις τόσον πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι κύριός της, ἀφοῦ οὔτε τὸ τελευταῖον ἀπὸ ὅλα δὲν ἠμπορεῖς νὰ τῆς κάνης. Διότι δὲν εἶπε· Δὲν ἠμπορεῖς ν' ἀφαιρέσης μίαν τρίχαν, ἀλλὰ οὔτε ν' ἀλλάξης τὸ χρῶμα της. Καὶ ὅταν λοιπὸν ἀπαιτῇ κάποιος ὄρκον, μᾶς λέγει, καὶ χρησιμοποιεῖ καὶ κάποιον ἐξαναγκασμόν; Ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμόν αὐτὸν ὅς εἶναι ἰσχυρότερος ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Ἄν εἶναι νὰ προβάλλῃς τέτοιου εἴδους προφάσεις, δὲν θὰ φυλάξης καμμίαν ἐντολήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γυναίκας θὰ εἰπῆς· Διατί νὰ μὴ τὴν διώξω ὅταν εἶναι φιλόνηκη καὶ

τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ δεξιοῦ· Τί οὖν, ἐὰν φιλῶ αὐτόν, καὶ διακαίω-
 μαι; Καὶ ἐπὶ τῆς ὄψεως τῆς ἀκολάστου· Τί οὖν, ἐὰν μὴ δύνωμαι
 μὴ ὄρᾶν; Καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργῆς· Τί οὖν, ἐὰν προ-
 πετῆς ᾧ καὶ μὴ δύνωμαι γλώττης κρατεῖν; καὶ πάντα ἀπλῶς
 5 οὕτω καταπατήσεις τὰ εἰρημένα. Καίτοιγε ἐπὶ τῶν νόμων τῶν
 ἀνθρωπίνων οὐδαμοῦ τοῦτο τολμᾶς προβαλέσθαι, οὐδὲ εἰπεῖν·
 Τί οὖν, ἐὰν τὸ καὶ τό; ἀλλὰ καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων καταδέχηται τὰ
 γεγραμμένα. Ἄλλως δέ, οὐδὲ ἀνάγκην ὑποστήσῃ ποτέ. Ὁ γὰρ
 τῶν ἔμπροσθεν μακαρισμῶν ἀκούσας, καὶ τοιοῦτον ἑαυτὸν πα-
 10 ρασκευάσας, οἷον ἐπέταξεν ὁ Χριστός, οὐδεμίαν παρ' οὐδενὸς
 ὑποστήσεται τοιαύτην ἀνάγκην, αἰδέσιμος ὢν παρὰ πᾶσι καὶ
 σεμνός.

«Ἐστω δὲ ὑμῖν τὸ ναί, ναί, καὶ τὸ οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν
 τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι».

15 Τί οὖν ἐστὶ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ; Ὁ ὄρκος, οὐ
 τὸ ἐπιорκεῖν. Ἐκεῖνο γὰρ καὶ ὠμολογημένον ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς
 δεῖται μαθεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶ, καὶ οὐ περιττόν, ἀλλ'
 ἐναντίον· τὸ δὲ περιττόν, τὸ πλεόν καὶ ἐκ περιουσίας προσκεί-
 μενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ ὄρκος.

20 Τί οὖν, φησὶν, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν; καὶ εἰ ἐκ τοῦ πονηροῦ
 ἦν, πῶς νόμος ἦν;

Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ἐρεῖς· πῶς μοι-
 χεῖα νῦν νενόμισται τὸ πρότερον ἐπιτετραμμένον;

Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν;

25 Ὅτι τῆς ἀσθενείας τῶν δεχομένων τοὺς νόμους ἦν τὰ λε-
 γόμενα τότε· ἐπεὶ καὶ τὸ κνίσση θεραπεύεσθαι σφόδρα ἀνάξιον
 Θεοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ ψελλίζειν ἀνάξιον φιλοσόφου. Μοιχεῖα τοί-
 νυν ἐνομίσθη νῦν τὸ τοιοῦτον, καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ ὀμνῦναι,
 ὅτε ἐπέδωκε τὰ τῆς ἀρετῆς. Εἰ δὲ διαβόλου ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ἦσαν
 30 νόμοι, οὐκ ἂν τοσοῦτον κατώρθωσαν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐκεῖνα πρῶ-
 τον προέδραμεν, οὐκ ἂν οὕτως εὐκόλως ἐδέχθη τὰ νῦν. Μὴ

πολυδάπανη; Διὰ τὸ δεξιὸ μάτι· Τί πειράζει ἂν τὸ ἀγαπῶ παρ' ὄλον τὸν σκανδαλισμόν; Καὶ διὰ τὸ ἔνοχον κοίταγμα· Καὶ ἂν δὲν ἤμπορῶ νὰ μὴ κοιτάζω; Διὰ τὴν ὀργὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν πάλιν· Τί νὰ κάνω, ἂν εἶμαι θυμώδης καὶ δὲν ἤμπορῶ νὰ κρατήσω τὴν γλῶσσα μου; Ἔτσι εὐκόλα θὰ παραβῆς ὅλας τὰς ἐντολάς. Ἀλλὰ διὰ τοὺς νόμους τῶν ἀνθρώπων δὲν τολμᾷς νὰ τὸ ἰσχυρισθῆς τοῦτο οὔτε καὶ νὰ εἰπῆς· Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι καὶ ὄχι ἀλλιῶς θέλων καὶ μὴ θέλων ἀποδέχεσαι τὰ γραμμένα. Μὲ ἄλλο φρόνημα δὲν θὰ δεχθῆς κανένα ἐξαναγκασμόν. Ὅποιος ἤκουσε τοὺς προηγουμένους μακαρισμοὺς καὶ ἔκαμε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅπως ὤρισεν ὁ Χριστός, κανένα καὶ ἀπὸ κανένα δὲ θὰ δεχθῆ τέτοιον ἐξαναγκασμόν, ἀλλ' ὅλοι θὰ τὸν σέβωνται καὶ θὰ τὸν ἐκτιμοῦν.

«Ἄς εἶναι τὸ ναὶ σας ναὶ καὶ τὸ ὄχι σας ὄχι· τὸ παραπάνω ἀπὸ αὐτὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν».

Τί εἶναι τὸ παραπάνω ἀπὸ τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι; Εἶναι ὁ ὄρκος ὄχι ἢ ἐπιορκία. Τὸ δεύτερον καὶ τὸ ὁμολογοῦν ὅλοι καὶ κανεὶς δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ μάθῃ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν· καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς παραπάνω ἀλλὰ ἀντίθετον. Ἐνῶ τὸ παραπάνω, αὐτὸ ποὺ περισσεύει καὶ πλεονάζει, εἶναι ὁ ὄρκος.

Διατί, λέγει, ἦτο ἀπὸ τὸν πονηρόν; Καὶ ἂν ἦτο ἀπὸ τὸν πονηρόν, πῶς ἦτο νόμος;

Τὸ ἴδιο θὰ εἰπῆς καὶ διὰ τὴν γυναῖκα. Πῶς λοιπὸν κατήντησε νὰ θεωρῆται μοιχεία αὐτὸ ποὺ προηγουμένως ἐπετρέπετο; Τί ἤμποροῦμεν λοιπὸν νὰ παρατηρήσωμεν εἰς αὐτά;

Ὅτι αἱ ἐντολαὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὴν ἀσθένειαν ἐκείνων ποὺ ἐδέχοντο τοὺς νόμους. Διότι τὸ νὰ δέχεσαι λατρείαν ἀπὸ κνίσσαν θυσιῶν εἶναι πολὺ ἀνάξιον τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὸ ψεύδισμα εἶναι ἀνάξιον φιλοσόφου. Ἐθεωρήθη λοιπὸν αὐτὸ μοιχεία τώρα, καὶ ὅτι ὁ ὄρκος προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, ὅταν προώδευσεν ἡ ἀρετὴ. Ἄν ὅμως αὐτὰ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς νόμοι τοῦ διαβόλου, δὲν θὰ εἶχαν τόσην ἐπιτυχίαν. Διότι ἂν δὲν προηγοῦντο ἐκεῖνα, δὲν θὰ ἐγίνοντο δεκτὰ

τοίνυν αὐτῶν ἀπαίτει τὴν ἀρετὴν νῦν, ὅτε παρήλθεν αὐτῶν ἡ
 χρεία· ἀλλὰ τότε, ὅτε ὁ καιρὸς αὐτὰ ἐκάλει· μᾶλλον δέ, εἰ βού-
 λει, καὶ νῦν. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἡ ἀρετὴ αὐτῶν δείκνυται, καὶ δι'
 αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, δι' ὃ παρ' ἡμῶν διαβάλλεται. Τὸ γὰρ τοι-
 5 αὐτα αὐτὰ φαίνεσθαι νῦν, ἐγκώμιον αὐτῶν μέγιστόν ἐστιν. Εἰ
 γὰρ μὴ καλῶς ἡμᾶς ἔθρεψε, καὶ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ὑπο-
 δοχὴν ἐπιτηδεῖους ἐποίησεν, οὐκ ἂν ἐφάνη τοιαῦτα. Ὡσπερ οὖν
 ὁ μαστός, ὅταν τὸ αὐτοῦ πληρώσῃ πᾶν, καὶ πρὸς τὴν τελειότη-
 ραν τράπεζαν τὸ παιδίον παραπέμπῃ, λοιπὸν ἄχρηστος φαίνε-
 10 ται, καὶ οἱ πρότερον ἀναγκαῖον αὐτὸν εἶναι νομίζοντες τῷ παι-
 δίῳ γονεῖς, μυρίοις αὐτὸν διαβάλλουσι σκώμμασι· πολλοὶ δέ
 οὐδὲ ῥήμασιν αὐτὸν μόνον διαβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ πικροῖς ἐπι-
 χρίουσι φαρμάκοις, ἵν' ὅταν μὴ ἰσχύσῃ τὰ ῥήματα τὴν ἄκαιρον
 περὶ αὐτὸν διάθεσιν ἀνελεῖν τοῦ παιδίου, τὰ πράγματα σβέσῃ
 15 τὸν πόθον.

6. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τοῦ πονηροῦ αὐτὰ ἔφησεν εἶναι,
 οὐχ ἵνα δείξῃ τοῦ διαβόλου τὴν παλαιὰν οὔσαν, ἀλλ' ἵνα μετὰ
 πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ἀπαγάγῃ τῆς παλαιᾶς εὐτελείας. Καὶ
 πρὸς μὲν αὐτοὺς ταῦτα λέγει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀναισθήτων Ἰουδαίων
 20 καὶ ἐπιμενόντων τοῖς αὐτοῖς, καθάπερ πικρία τινὶ τῷ τῆς αἰχμα-
 λωσίας φόβῳ τὴν πόλιν περιχρίσας, ἄβατον ἐποίησεν. Ἐπειδὴ
 δὲ οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσεν αὐτοὺς κατέχειν, ἀλλὰ πάλιν αὐτὴν ἐπε-
 θύμουν ἰδεῖν, ὥσπερ παιδίον ἐπὶ τὴν θηλὴν κατατρέχοντες, τέ-
 λεον αὐτὴν ἀπέκρυψε, καθελὼν τε αὐτὴν καὶ τοὺς πλείονας πόρ-
 25 ῥῳ ταύτης ἀπαγαγών· καθάπερ ἐπὶ τῶν βοῶν πολλοὶ τὰς δαμά-
 λεις ἀποκλείοντες, τῷ χρόνῳ πείθουσιν ἀποστηναί τῆς παλαιᾶς
 τοῦ γάλακτος συνηθείας. Εἰ δὲ τοῦ διαβόλου ἦν ἡ Παλαιά, οὐκ
 ἂν τῆς εἰδωλολατρίας ἀπήγαγεν, ἀλλὰ τούναντίον ἐνήγευεν ἂν εἰς
 αὐτὴν καὶ ἐνέβαλλε· τοῦτο γὰρ ὁ διάβολος ἤθελε. Νῦν δὲ τούναν-

τόσον εὔκολα τὰ τωρινά. Μὴ ζητᾶς λοιπὸν τῶρα τὴν ἀρετὴν ἐκείνων, καθ' ἣν στιγμὴν ἔχει περάσει ἡ ἀνάγκη των. Νὰ τὴν ζητᾶς τότε, ὅταν αὐτὰ τὰ ἐκαλοῦσεν ἡ ἐποχὴ ἢ μᾶλλον καὶ τῶρα, ἂν θέλῃς. Διότι ἡ ἀρετὴ τοῦ νόμου ἐκείνου φαίνεται καὶ τῶρα καὶ μάλιστα ἀκριβῶς δι' αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον ἔμεῖς τὸν διαβάλλομεν. Τὸ ὅτι τὰ βλέπομεν αὐτὰ ἔτσι, εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἐγκώμιόν των. "Ἄν δὲν μᾶς ἔχουν θρέψη ὀρθὰ καὶ δὲν μᾶς ἔχουν κάμει ἐπιτηδείους νὰ δεχθῶμεν τὰ σπουδαιότερα, δὲν θὰ παρουσιάζοντο ἔτσι. "Ὅπως ὁ μαστός, ὅταν ἐκπληρώσῃ ὅλην τὴν ἀποστολὴν του καὶ παραπέμψῃ τὸ παιδί εἰς τελειότεραν τράπεζαν, ὁμοιάζει πλέον ὡς ἄχρηστος, καὶ οἱ γονεῖς ποὺ τὸν ἐνόμιζαν προηγουμένως ἀπαραίτητον διὰ τὸ παιδί, τὸν κατηγοροῦν μὲ διάφορους κατηγορίας, καὶ πολλοὶ δὲν τὸν κατηγοροῦν μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ τὸν ἀλείφουν καὶ μὲ πικρὰ φάρμακα, ὥστε, ὅταν τὰ λόγια δὲν εὔρουν τὴ δύναμιν νὰ ἀπομακρύνουν τὴν ἄκαιρον τάσιν τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸν μαστόν, νὰ σβήσουν τὸν πόθον του τὰ πράγματα.

6. "Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν πονηρόν, ὅχι διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀνήκει εἰς τὸν διάβολον, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν παλαιὰν εὐτέλειαν. Καὶ αὐτὰ μὲν λέγει εἰς αὐτούς. Διὰ τοὺς ἀναισθήτους ὅμως Ἰουδαίους ποὺ ἐπιμένουν εἰς τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐπάλειψε τὴν πόλιν μὲ τὸν φόβον τῆς αἰχμαλωσίας, σὰν νὰ ἦτο κάποιον δηλητήριον, τὴν ἔκαμεν ἀπάτητον. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε τοῦτο δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὴν ἰδοῦν, σπεύδων πρὸς αὐτὴν ὅπως τὸ παιδί εἰς τὴν φωνήν, τοὺς τὴν ἀπέκρυσεν ἐντελῶς. Τὴν κατεδάφισε καὶ ἀπεμάκρυνε τοὺς περισσοτέρους κατοίκους της. "Ἔτσι καὶ πολλοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀγελάδια ἀποκλείουν τὰ μοσχάρια καὶ τὰ κάνουν μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἀφήσουν τὴν παλαιὰν συνήθειαν τοῦ γάλακτος. "Ἄν ὅμως ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦτο τοῦ διαβόλου δὲν θὰ μᾶς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἀλλὰ ἀντίθετα θὰ μᾶς ὠδηγοῦσε καὶ θὰ μᾶς ἔρριπτεν εἰς αὐτὴν. Αὐτὸ ἠθέλε καὶ ὁ διάβολος. Τῶρα ὅμως βλέπομεν ὅτι

τίον ὀρώμεν ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς γινόμενον. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὁ ὄρκος, τὸ παλαιὸν διὰ τοῦτο ἐνομοθετήθη, ἵνα μὴ κατὰ τῶν εἰδώλων ὀμνύωσιν. «Ὁμείσθε» γάρ, φησί, «τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν».

5 Οὐ τοίνυν μικρὰ κατώρθωσεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλα. Τὸ γὰρ ἐπὶ τὴν στερεὰν αὐτοὺς τροφήν ἐλθεῖν, τῆς ἐκείνου σπουδῆς γέγονεν ἔργον.

Τί οὖν; οὐχὶ τοῦ Πονηροῦ, φησὶν, ἐστὶ τὸ ὀμνύναι;

Καὶ σφόδρα μὲν οὖν τοῦ πονηροῦ· ἀλλὰ νῦν, μετὰ τὴν το-
 10 σαύτην φιλοσοφίαν, τότε δὲ οὐ. Καὶ πῶς ἂν τὸ αὐτὸ γένοιτο, φησί, νῦν μὲν καλόν, νῦν δὲ οὐ καλόν; Ἐγὼ δὲ τούναντίον λέγω· πῶς δὲ οὐκ ἂν γένοιτο καλόν καὶ οὐ καλόν, τῶν πραγμάτων ἀπάντων αὐτὰ βοώντων, τῶν τεχνῶν, τῶν καρπῶν, τῶν ἄλλων ἀπάντων; Ὅρα γοῦν ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας αὐτὸ πρῶτον
 15 συμβαῖνον. Τὸ γὰρ βαστάζεσθαι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ καλόν, μετὰ δὲ ταῦτα ὀλέθριον· τὸ μεμασημένην τροφήν ἐσθίειν, ἐν μὲν προοιμίῳ τῆς ζωῆς ἡμῶν καλόν, μετὰ δὲ ταῦτα βδελυγμίας γέμει· τὸ γαλακτοτροφεῖσθαι καὶ πρὸς τὴν θηλὴν φεύγειν, ἐν ἀρχῇ μὲν χρήσιμον καὶ σωτήριον, μετὰ δὲ ταῦτα ὀλέθριον καὶ
 20 βλαβερόν.

Ὅρᾳς πῶς τὰ αὐτὰ πράγματα ὑπὸ τῶν καιρῶν καλά, καὶ οὐ τοιαῦτα φαίνεται πάλιν; Καὶ γὰρ τὸ ἱμάτιον φορεῖν παιδικὸν μειρακίῳ μὲν ὄντι καλόν, ἀνδρὶ δὲ γενομένῳ πάλιν αἰσχρόν. Βούλει καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων μαθεῖν, πῶς τῷ παιδί τὰ τοῦ ἀνδρὸς
 25 ἀνάρμοστα πάλιν; Δὸς τῷ παιδί ἱμάτιον ἀνδρικόν, καὶ πολὺς ἔσται ὁ γέλωσ καὶ μείζων ὁ κίνδυνος, ἐν τῷ βαδίζειν οὕτω περιτρεπομένου πολλάκις. Δὸς αὐτῷ μεταχειρίζειν πράγματα πολιτικά καὶ ἐμπορεύεσθαι καὶ σπείρειν καὶ ἀμᾶσθαι καὶ πάλιν πολὺς ἔσται ὁ γέλωσ. Καὶ τί λέγω ταῦτα; Ὁ γὰρ φόνος ὁ παρὰ
 30 πᾶσιν ὠμολογημένος εὔρεμα εἶναι τοῦ πονηροῦ, οὗτος ἐπιλαβό-

ἡ Παλαιὰ προκαλεῖ τὸ ἀντίθετον. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ὄρκος, δι' αὐτὸ ἐνομοθετήθη τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, διὰ νὰ μὴ ὀρκίζωνται εἰς τὸ ὄνομα τῶν εἰδώλων. «Θὰ ὀρκίζεσθε», λέγει, «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ»¹.

Δὲν ἐπέτυχε λοιπὸν μικρὰ πράγματα ὁ μωσαϊκὸς νόμος, ἀλλὰ πολὺ μεγάλα. Τὸ ὅτι ἔφθασαν εἰς τὴν στερεὰν τροφήν εἶναι ἔργον τῆς φροντίδος του.

Λοιπὸν; Δὲν εἶναι, λέγει, τὸ νὰ ὀρκιζώμεθα ἔργον τοῦ πονηροῦ;

Καὶ πάρα πολὺ μάλιστα εἶναι τοῦ πονηροῦ. Εἶναι ὅμως τώρα, ἔπειτα ἀπὸ τόσην πνευματικὴν ζωὴν· τότε δὲν ἦτο. Καὶ πῶς θὰ ἤμποροῦσε, λέγει, νὰ γίνῃ εἰς μίαν στιγμὴν καλὸν καὶ τὴν ἄλλην ὄχι; Ἐγὼ ὅμως λέγω τὸ ἀντίθετον. Πῶς δὲν θὰ ἐγένετο καλὸν ἢ ὄχι καλόν, ἀφοῦ ὅλα τὰ πράγματα αὐτὸ διαλαλοῦν, αἱ τέχναι, οἱ καρποί, ὅλα τὰ ἄλλα; Πρόσεξε ὅτι αὐτὸ συμβαίνει πρῶτα εἰς τὴν ἰδικὴν μας φύσιν. Τὸ νὰ σέ κρατῶ εἰς τὴν ἀγκάλην εἰς τὴν πρώτην ἡλικίαν εἶναι καλόν, ἔπειτα ὅμως εἶναι καταστρεπτικόν· τὸ νὰ τρώγῃς μασημένην τροφήν, εἶναι καλόν εἰς τὰ προοίμια τῆς ζωῆς μας, ἔπειτα ὅμως μᾶς γεμίζει ἀηδίαν· ἡ γαλακτοτροφία καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν μαστόν, κατὰ τὴν ἀρχὴν εἶναι χρήσιμον καὶ σωτήριον, ἔπειτα ὅμως γίνεται καταστρεπτικόν καὶ βλαβερόν.

Βλέπεις ὅτι τὰ ἴδια πράγματα ἀνάλογα μὲ τὸν καιρὸν ἀποδεικνύονται καλὰ καὶ πάλιν ἀντίθετα; Ὅταν φορῆς παιδικὸν ἔνδυμα ὅσον εἶσαι παιδί εἶναι ὅ,τι πρέπει, εἶναι ὅμως ἄσχημον ὅταν γίνῃς ἄνδρας. Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ μὲ τὸ ἀντίθετον παράδειγμα, πῶς πάλιν γίνονται ἀκατάλληλα διὰ τὸ παιδί ὅσα ἀρμόζουν εἰς τὸν ἄνδρα; Δῶσε εἰς τὸ παιδί ἀνδρικὸν φόρεμα καὶ θὰ ἐπακολουθήσῃ ἄφθονον γέλιο, καὶ μεγαλύτερος κίνδυνος, καθὼς περπατῶντας θὰ πέφτῃ συχνά. Ἄφησέ το νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ πράγματα τῆς πόλεως, νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὴν σπορὰν καὶ τὸν θερισμὸν καὶ πάλι θὰ γελάσουν ὅλοι. Διατί ὅμως τὰ ἀναφέρω αὐτά; Ὁ φόνος, ποὺ ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι ἐφεύρεσις τοῦ πονηροῦ, ἀρπάζων τὴν κατάλληλον εὐ-

μενος καιροῦ τοῦ προσήκοντος, τὸν ἐργασάμενον αὐτὸν Φινεὲς
 ἱερωσύνη τιμηθῆναι ἐποίησεν. Ὅτι γὰρ ὁ φόνος ἔργον ἐκείνου,
 ἄκουσον τί φησιν· «Ἑμεῖς τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν θέλετε
 ποιεῖν· ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς». Ἄλλ' ἐγένετο
 5 ἀνθρωποκτόνος ὁ Φινεὲς, «Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην»,
 φησίν. Ὁ δὲ Ἀβραὰμ οὐκ ἀνθρωποκτόνος μόνον, ἀλλὰ καὶ
 παιδοκτόνος—ὃ πολλῶ χειρὸν ἦν—γενόμενος, μειζόνως εὐδο-
 κίμησε πάλιν. Καὶ ὁ Πέτρος δὲ διπλοῦν εἰργάσατο φόνον, ἀλλ'
 ὁμως πνευματικὸν τὸ γενόμενον ἦν.

10 Μὴ τοίνυν ἀπλῶς τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν, ἀλλὰ καὶ και-
 ρόν, καὶ αἰτίαν καὶ γνώμην, καὶ προσώπων διαφοράν, καὶ ὅσα
 ἂν αὐτοῖς ἕτερα συμβαίῃ πάντα μετὰ ἀκριβείας ζητῶμεν· οὐ-
 δὲ γὰρ ἔστιν ἑτέρως ἐφικέσθαι τῆς ἀληθείας· καὶ σπουδάζωμεν,
 εἰ βουλοίμεθα βασιλείας ἐπιτυχεῖν, πλεόν τι τῶν παλαιῶν ἐπι-
 15 δεῖξασθαι ἐπιταγμάτων, ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως ἐπιλαβέσθαι τῶν
 οὐρανίων. Ἄν γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ μέτρον τῶν παλαιῶν φθάσωμεν,
 ἔξω τῶν προθύρων στησόμεθα τούτων. «Ἄν γὰρ μὴ περισσεύσῃ
 ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεόν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ
 δύνασθε εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἄλλ' ὁμως,
 20 καὶ τοσαύτης ἀπειλῆς κειμένης, εἰσὶ τινες, οἳ οὐ μόνον οὐχ ὑπερ-
 βαίνουν τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ ὑστεροῦσιν αὐτῆς.
 Οὐ γὰρ μόνον ὄρκους οὐ φεύγουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιιορκοῦσιν· οὐ
 μόνον ἀκόλαστον ὄψιν οὐκ ἐκκλίνουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν
 πονηρὰν ἐμπίπτουσι πρᾶξιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀναλγήτως τὰ
 25 κεκωλυμένα τολμῶσιν· ἐν μόνον ἀναμένοντες, τῆς κολάσεως
 τὴν ἡμέραν, καὶ πότε τὴν ἐσχάτην τῶν πεπλημμελημένων δώ-
 σουσι δίκην· ὃ τῶν ἐν πονηρίᾳ καταλυσάντων τὸν βίον ἐστὶ
 μόνον. Ἐκείνους γὰρ ἀπογινώσκειν χρή, καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ

1. Ἀριθ. κεφ. 27

2. Ἰω. 8,41 καὶ 44

3. Ψαλ. 105,31

4. Πρ. κεφ. 5

5. Ματθ. 5,20

καιρίαν ἔκαμε τὸν Φινεὲς ποὺ τὸν διέπραξε νὰ τιμηθῆ με τὴν ἱερωσύνην ¹. "Ὅτι ὁ φόνος εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου, ἄκουσε τί λέγει· «Σεῖς θέλετε νὰ πράττετε τὰ ἔργα τοῦ πατέρα σας, ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν ἀνθρωποκτόνος» ². "Ἐγενεν ἀνθρωποκτόνος καὶ ὁ Φινεὲς καὶ ὁμοῦς μᾶς λέγει ὅτι «Τοῦ ἐλογαριάσθη ὡς πρᾶξις δικαιοσύνης» ³. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἀβραὰμ μολονότι ἔγενεν ὄχι μόνον ἀνθρωποκτόνος ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνος—πρᾶγμα πολὺ χειρότερον—ἐν τούτοις ἐπρόκοψεν ἀκόμη περισσότερον. Καὶ ὁ Πέτρος ἔπραξε διπλοῦν φόνον, ὅ,τι ἔγενεν ὁμοῦς ἦτο πνευματικόν ⁴.

"Ἄς μὴ ἐξετάζωμεν λοιπὸν τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά· ἄς προσέχωμεν καὶ τὸν χρόνον καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶναι σχετικὸν με αὐτὰ ἄς τὸ ἐρευνῶμεν με προσοχήν. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ φθάσωμεν ἄλλοιῶς εἰς τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἄς προθυμοποιούμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν, νὰ παρουσιάζωμεν κάτι περισσότερον ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐντολάς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν με κανένα ἄλλον τρόπον νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ οὐράνια. "Ἄν φθάσωμεν εἰς τὸ ἴδιο ἐπίπεδον με τοὺς παλαιούς, θὰ σταθῶμεν ἔξω ἀπὸ νὰ πρόθυρα αὐτά. «"Ἄν ἡ δικαιοσύνη σας δὲν γίνη περισσοτέρα ἀπὸ τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων, δὲν ἠμπορεῖτε νὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» ⁵. "Ἐν τούτοις καὶ παρόλον ὅτι ὑπάρχει μία τέτοια ἀπειλή, εἶναι μερικοὶ ποὺ ὄχι μόνον παραβαίνουν τοὺς κανόνας τῆς δικαιοσύνης ἐκείνης ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύονται κατώτεροί της. "Ὅχι μόνον δὲν ἀποφεύγουν τοὺς ὄρκους, ἀλλὰ γίνονται καὶ ἐπίορκοι. "Ὅχι μόνον δὲν ἀποστρέφονται τὸ ἀκόλαστον θέαμα, ἀλλὰ πέφτουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κακὴν πρᾶξιν. "Ὅπως τολμοῦν χωρὶς συναίσθησιν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀπηγορευμένα. Καὶ περιμένουν ἓνα μόνον, τὴν ἡμέραν τῆς κολάσεως καὶ πότε θὰ ὑποστοῦν τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν διὰ τὰ ἁμαρτήματά των. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀπολαβὴ ὅσων ἐτελείωσαν τὴν ζωὴν των με τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ ὅσοι ἐτελείωσαν τὴν ζωὴν των πρέπει νὰ εἶναι ἀπελπισμένοι καὶ νὰ μὴ περιμένουν τίποτε ἄλλο πλέον παρὰ τὴν κόλα-

τὴν κόλασιν λοιπὸν ἀναμένειν. Οἱ γὰρ ἐνταῦθα ὄντες ἔτι, καὶ ἀναμαχήσασθαι δυνήσονται καὶ νικῆσαι καὶ στεφανωθῆναι ῥαδίως.

7. Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ἄνθρωπε, μηδὲ τὴν καλὴν κατα-
 5 λύσης προθυμίαν· οὐδὲ γὰρ φορτικὰ τὰ ἐπιταττόμενα. Ποῖος πόνος, εἶπέ μοι, ὄρκον φεύγειν; μὴ γὰρ δαπάνη χρημάτων ἐστί; μὴ γὰρ ἰδρῶς καὶ τλαιπωρία; Ἄρκεϊ θελῆσαι μόνον, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν. Εἰ δὲ τὴν συνήθειάν μοι προβάλλη, δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα εὐκόλον εἶναί φημι τὸ κατόρθωμα. Ἄν γὰρ
 10 εἰς ἑτέραν σαυτὸν καταστήσης συνήθειαν, τὸ πᾶν κατώρθωσας. Ἐννόησον γοῦν ὅτι παρ' Ἑλλησι πολλοί, οἱ μὲν τραυλίζοντες, μελέτη πολλῇ χωλεύουσιν αὐτοῖς τὴν γλῶσσαν διώρθωσαν· οἱ δὲ τοὺς ὤμους ἀτάκτως ἀναφερομένους καὶ κινουμένους συνε-
 χῶς, ξίφος ἐπιτιθέντες ἀπέστησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ Γραφῶν
 15 οὐ πείθεσθε, ἀπὸ τῶν ἕξωθεν ἀναγκάζομαι ἐντρέπειν. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς πρὸς Ἰουδαίους ἐποίει λέγων· «Πορεύθητε εἰς νή-
 σους Χετιείμ, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε, καὶ γνῶτε εἰ ἀλλά-
 ξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοί». Καὶ πρὸς τὰ
 ἄλογα δὲ πέμπει πολλάκις, οὕτω λέγων· «Ἴθι πρὸς τὸν μύρ-
 20 μηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν».

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐγὼ νῦν ὑμῖν ἐρῶ· ἐννοήσατε τοὺς Ἑλ-
 λήνων φιλοσόφους, καὶ τότε εἴσεσθε πόσης ἐσμὲν ἄξιοι κολά-
 σεως οἱ τῶν νόμων τῶν θείων παρακούοντες· ὅταν ἐκεῖνοι μὲν
 25 ὑπὲρ εὐσχημοσύνης ἀνθρωπίνης μυρία ὡσι πεπονηκότες, ὑ-
 μεῖς δὲ μηδὲ ὑπὲρ τῶν οὐρανίων τὴν αὐτὴν παρέχησθε σπου-
 δήν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα λέγοις, ὅτι δεινὸν ἢ συνήθεια κλέ-
 ψαι καὶ τοὺς σφόδρα σπουδάζοντας, ὁμολογῶ μὲν τοῦτο καὶ γὰρ
 πλὴν κακῆν μετὰ τούτου φημί, ὅτι ὥσπερ δεινὸν ἀπατῆσαι,
 30 οὕτω καὶ εὐκόλον διορθωθῆναι. Ἄν γὰρ ἐπιστήσης ἐπὶ τῆς

1. Ἱερ. 2, 10 - 11

2. Παρμ. 6,6

σιν. Ἐπειδὴ ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἐδῶ καὶ τὴν μάχην θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἀναλάβουν ἐκ νέου, καὶ νὰ νικήσουν καὶ εὐκόλα νὰ στεφανωθοῦν.

7. Μὴ ἀποθαρρυνθῆς λοιπόν, ἄνθρωπε, καὶ μὴ καταστρέψῃς τὴν ὠφέλιμον προθυμίαν. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι βαριά ὅσα σοῦ ἐπιβάλλονται. Εἶπέ μου, τί κόπος εἶναι νὰ ἀποφεύγῃς τὸν ὄρκον; Ἀπαιτεῖται χρηματικὴ δαπάνη; Μήπως ἰδρῶτας καὶ τάλαιπωρία; Φθάνει νὰ θελήσῃς μόνον καὶ αὐτὸ ἦτο ὅλον. Ἄν μοῦ προβάλῃς τὴν συνήθειαν, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς σοῦ λέγω ὅτι τὸ κατόρθωμα εἶναι εὐκολώτατον. Ἄν ὑποβάλῃς τὸν ἑαυτόν σου εἰς μίαν ἄλλην συνήθειαν, ἔχεις κατορθώσει τὸ πᾶν. Στοχάσου λοιπόν ὅτι εἰς τοὺς Ἑλληνας πολλοί, ἄλλοι ποὺ ἐτραύλιζαν μὲ τὴν πολλὴν ἄσκησιν διώρθωσαν τὴν ἀνάπηρην γλῶσσαν των καὶ ἄλλοι ἐσταμάτησαν τοὺς ὤμους των ποὺ ὑψώνοντο ἄτακτα καὶ ἐκινούντο συνεχῶς κρεμῶντες ἐπάνω των ξίφος. Ἔτσι εἶναι. Ἐπειδὴ δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς πείσω ἀπὸ τὴν Γραφήν, σᾶς παρακινῶ μὲ παραδείγματα ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Τοῦτο ἔκαμε καὶ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅταν τοὺς ἔλεγε· «Πηγαίνετε εἰς τὰ νησιὰ Χεκεῖμ, στείλετε εἰς τὴν Κηδάρ καὶ μάθετε ἂν θὰ ἀλλάξουν τὰ ἔθνη τοὺς θεοὺς των. Αὐτοὶ τότε δὲν εἶναι θεοί»¹. Συχνὰ παραπέμπει καὶ εἰς τὰ ἄλογα μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους· «Πήγαινε, ὀκνηρέ, εἰς τὸ μυρμήγκικαὶ μιμήσου τὸ φέρσιμόν του». Ἐπίσης «πήγαινε εἰς τὴν μέλισσαν»².

Τὸ ἴδιο λοιπόν καὶ ἐγὼ θὰ εἰπῶ τώρα· Σκεφθῆτε τοὺς φιλοσόφους τῶν Ἑλλήνων καὶ τότε θὰ ἐννοήσετε πόσῃν τιμωρίαν ἀξίζομεν ἐμεῖς ποὺ παραβαίνομεν τοὺς θείους νόμους, ὅταν ἐκεῖνοι διὰ μίαν ἀνθρωπίνην κοσμιότητα καταβάλλουν μυρίους κόπους, ἐνῶ σεῖς δὲν δείχνετε τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον διὰ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Ἄν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ ἰσχυρισθῆς, ὅτι ἡ συνήθεια εἶναι φοβερὰ ἐπιτήδειον πρᾶγμα νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ αὐτοὺς ποὺ προσέχουν ὑπερβολικά, τὸ ὁμολογῶ τοῦτο καὶ ἐγώ. Μαζὶ μὲ αὐτὸ ὅμως ὑποστηρίζω καὶ τοῦτο· ὅτι ὅπως εἶναι φοβερὸν νὰ ἐξαπατήσῃ, εἶναι ἄλλο τόσον εὐκόλον νὰ διορθωθῇ. Ἄν μέσα εἰς τὸ σπῆτι σου βάλῃς πολλοὺς νὰ σὲ φυλάγουν, τὸν ὑπηρέτην

οικίας πολλοὺς σαυτῷ φύλακας, οἷον τὸν οἰκέτην, τὴν γυναῖκα, τὸν φίλον, ῥαδίως ὑπὸ πάντων συνωθούμενός τε καὶ συνελαυνόμενος, ἀποστήσῃ τῆς πονηρᾶς συνηθείας. Κἂν δέκα ἡμέρας μόνον αὐτὸ κατορθώσῃς, οὐκέτι δεήσῃ λοιπὸν ἑτέρου χρόνου, 5 ἀλλὰ κείσεται σοι μετὰ ἀσφαλείας τὸ πᾶν, τῇ τῆς καλλίστης συνηθείας στερρότητι πάλιν ρίζωθέν. Ὅταν οὖν ἄρξῃ τοῦτο διορθοῦν, κἂν ἅπαξ, κἂν δεύτερον παραβῆς τὸν νόμον, κἂν τρίτον, κἂν εἰκοστόν, μὴ ἀπογνώσῃ· ἀλλὰ πάλιν ἀνάστηθι, καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς αὐτῆς σπουδῆς, καὶ περιέσῃ πάντως.

10 Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχόν ἐστὶ κακὸν ἐπιορκία. Εἰ δὲ τὸ ὀμνύναι τοῦ πονηροῦ, τὸ ἐπιορκεῖν πόσῃν οἴσει τὴν τιμωρίαν; Ἐπηνέσατε τὰ εἰρημένα; Ἀλλά μοι κρότων οὐ δεῖ, οὐδὲ θορύβων, οὐδὲ ἡχῆς. Ἐν βούλομαι μόνον, μεθ' ἡσυχίας καὶ ἐπιστήμης ἀκούοντας, ποιεῖν τὰ λεγόμενα. Τοῦτό μοι κρότος, τοῦτο ἐγκώ-
15 μιον. Ἄν δὲ ἐπαινῆς μὲν τὰ εἰρημένα, μὴ ποιῆς δὲ ἅπερ ἐπαινεῖς, μείζων μὲν ἢ κόλασις, πλείων δὲ ἢ κατηγορία, καὶ ἡμῖν αἰσχύνῃ καὶ γέλωσι. Οὐδὲ γὰρ θέατρον ἐστὶ τὰ παρόντα, οὐ τραγωδοὺς κάθησθε θεώμενοι νῦν, ἵνα κροτῆτε μόνον. Διδασκαλεῖόν ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα πνευματικόν. Διὸ καὶ τὸ σπουδαζόμενον
20 ἔν ἐστιν, ὥστε κατορθῶσαι τὰ εἰρημένα, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεῖξαι τὴν ὑπακοήν. Τότε γὰρ τὸ πᾶν ἐσόμεθα ἀπειληφότες· ὡς νῦν γε καὶ ἀπηγορεύσαμεν λοιπόν. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἰδίᾳ συντυγχάνουσιν οὐ διέλιπον ταῦτα, παραινῶν, καὶ ὑμῖν κοινῇ διαλεγόμενος, καὶ οὐδὲν ὄλως ὀρώ γεγεννημένον πλέον, ἀλλ'
25 ἔτι τῶν προτέρων ὑμᾶς ἐχομένους στοιχείων· ὅπερ ἰκανὸν τῷ διδάσκοντι πολὺν ἐνθεῖναι τὸν ὄκνον.

Ὅρα γοῦν καὶ Παῦλον διὰ τοῦτο δυσανασχετοῦντα, ὅτι πολὺν χρόνον τοῖς προτέροις ἐνδιέτριβον μαθήμασιν οἱ ἀκροαταί. «Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι», φησί, «διδάσκαλοι διὰ τὸν
30 χρόνον, πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκεσθαι ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ». Διὸ καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν

σου π.χ., τὴν γυναῖκα σου, τὸν φίλον σου, εὐκόλα, καθὼς ὅλοι θὰ σέ παρακινοῦν καὶ θὰ σέ καθοδηγοῦν, θὰ ἐλευθερωθῆς ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν. Καὶ ἂν τὸ ἐπιτύχῃς διὰ δέκα ἡμέρας μόνον, δὲν θὰ χρειασθῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλα χρονικὰ περιθώρια, ἀλλὰ θὰ ἔχῃς ἀσφαλισμένον εἰς τὰ χέρια σου τὸ πᾶν, ριζωμένον πάλιν μέσα σου μετὴν στερεότητα τῆς ὠραιότητος συνηθείας. Καὶ ὅταν ἀρχίσῃς τὴν διόρθωσιν, ἂν μίαν καὶ δύο φορές παραβῆς τὸν νόμον καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσιν φορές, μὴ ἀπελπισθῆς. Σηκώσου πάλιν, ξανάρχισε μετὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον καὶ ὅπωςδὴποτε θὰ νικήσῃς.

Ἡ ἐπιπορκία δὲν εἶναι τυχαῖον κακόν. Ἐάν ὁ ὄρκος προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, πόσῃν τιμωρίαν προκαλεῖ ἡ ἐπιπορκία; Ἐπιδοκιμάσατε τοὺς λόγους μου; Δὲν μοῦ χρειάζονται χειροκροτήματα, οὔτε θόρυβοι, οὔτε βοή. Ἐνα μόνο ἐπιθυμῶ· νὰ ἀκοῦτε μετὴν ἡσυχίαν καὶ ἐπίγνωσιν καὶ νὰ ἐκτελήτε ὅ,τι σᾶς λέγω. Αὐτὸ εἶναι δι' ἐμέ τὸ χειροκρότημα καὶ ὁ ἔπαινος. Ἐάν ὅμως ἐπαινῆς τὰ λεγόμενα καὶ δὲν πράττῃς ὅσα ἐπαινῆς εἶναι μεγαλύτερα ἢ τιμωρία, περισσοτέρα ἢ κατηγορία καὶ διά ἐμένα ἐντροπή καὶ περίγελως. Δὲν ἔχομεν στήσει ἐδῶ θέατρον, δὲν κάθεσθε τώρα παρακολουθοῦντες τραγωδίαν, διὰ νὰ χειροκροτῆτε μόνον. Ἐδῶ ἔχομεν διδασκαλεῖον πνευματικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅ,τι μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ἕνα, νὰ πραγματοποιήσωμεν ὅ,τι λέγομεν καὶ νὰ παρουσιάσωμεν τὴν ὑπακοήν μας μετὰ ἔργα. Τότε θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ πάντα, ὅπως τώρα τὰ ἔχομεν ἀπαγορεύσει. Διότι καὶ μετὰ ὅσους συνητηθήμεν κατ' ἰδίαν δὲν ἔπαυσα νὰ τοὺς παρακινῶ δι' αὐτά, ὅπως καὶ εἰς ἕσᾶς ὁμιλῶ κοινὰ πρὸς ὅλους σας. Δὲν εἶδα ὅμως νὰ γίνεται τίποτε περισσότερον ἀλλὰ σᾶς βλέπω νὰ εἴσθε δεμένοι μετὰς πρῶτας συνηθείας σας. Τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὸν διδάσκαλον νὰ τοῦ προκαλέσῃ πὸλὺν δισταγμόν.

Πρόσεξε καὶ τὸν Παῦλον ποὺ δυσανασχετεῖ δι' αὐτό, διὰ τὸ ὅτι οἱ ἄκροαταὶ του ἔμειναν πὸλὺν καιρὸν εἰς ὅ,τι εἶχαν προηγουμένως. Τοὺς λέγει· «Ἐνῶ εἶχατε καθῆκον νὰ εἴσθε ἀπὸ τὸ πολὺ διάστημα διδάσκαλοι, ἔχετε ἀκόμη ἀνάγκην νὰ σᾶς διδάσκουν ποῖα εἶναι τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῶν λόγων τοῦ Θε-

καὶ ὀδυρόμεθα. Καὶ ἐπιμένοντας ἴδω, ἀπαγορεύσω λοιπὸν ὑμῖν τῶν ἱερῶν τούτων ἐπιβῆναι προθύρων, καὶ τῶν ἀθανάτων μετασχεῖν μυστηρίων, ὥσπερ τοῖς πορνεύουσι καὶ μοιχεύουσι καὶ ἐπὶ φόνοις ἐγκαλουμένοις. Καὶ γὰρ βέλτιον μετὰ δύο καὶ τριῶν 5 τοὺς τοῦ Θεοῦ φυλαττόντων νόμους τὰς συνήθεις ἀναφέρειν εὐχάς, ἢ πλῆθος ἐπισύρεσθαι παρανομούντων καὶ τοὺς ἄλλους διαφθειρόντων. Μὴ μοί τις πλούσιος, μὴ μοί τις δυνάστης ἐνταῦθα φυσάτω, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπάτω. Πάντα μοι ταῦτα μῦθος καὶ σκιά καὶ ὄναρ. Οὐδεὶς γὰρ τῶν νῦν πλουτούντων ἐκεῖ 10 μου προσθήσεται, ὅταν ἐγκαλῶμαι καὶ κατηγορῶμαι, ὡς μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης σφοδρότητος τοὺς τοῦ Θεοῦ διεκδικήσας νόμους. Τοῦτο γάρ, τοῦτο καὶ τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον πρεσβύτην ἀπώλεσε, καίτοι βίον παρεχόμενον ἄληπτον· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους πατουμένους ὑπερείδεν, ἐκολάζετο μετὰ τῶν παίδων, καὶ τὴν χαλεπὴν ἐδίδου τιμωρίαν. Εἰ 15 δὲ ἔνθα τοσαύτη τῆς φύσεως ἦν ἡ τυραννίς, ὃ μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀνδρείας τοῖς ἑαυτοῦ παισὶ χρησάμενος οὕτω χαλεπὴν ἔδωκε δίκην, τίνα ἔξομεν συγγνώμην ἡμεῖς, καὶ τῆς τυραννίδος ἐκείνης ἀπηλλαγμένοι, καὶ κολακεία τὸ πᾶν διαφθείροντες;

Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἡμᾶς καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς προσαπολέσητε, πείσθητε, παρακαλῶ, καὶ κυρίους ἐξεταστὰς καὶ λογιστὰς ἑαυτοῖς καταστήσαντες, ἀπαλλάγητε τῆς τῶν ὄρκων συνηθείας, ἵνα ὁδῶ προβαίνοντες ἐντεῦθεν, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν μετ' εὐ- 25 κολίας κατορθώσητε πάσης, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσητε ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

οὔ»¹. Δι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι. Καὶ ἂν σᾶς ἰδῶ
 νὰ ἐπιμένετε, θὰ σᾶς ἀπαγορεύσω εἰς τὸ ἐξῆς νὰ πατήσετε αὐτὰ
 τὰ ἱερὰ πρόθυρα καὶ νὰ κοινωνήσετε τὰ ἀθάνατα μυστήρια,
 ὅπως γίνεται μὲ ὄσους πορνεύουν καὶ μοιχεύουν καὶ κατηγο-
 ροῦνται διὰ φόνον. Διότι εἶναι προτιμότερον μὲ δύο ἢ τρεῖς
 μόνον ποὺ φυλάσσουν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ νὰ ἀναπέμπωμεν
 τὰς τακτικὰς εὐχὰς, παρὰ νὰ προσπαθῶ νὰ σύρω μαζί μου
 πλῆθος ἀπὸ παρανομοῦντας ποὺ διαφθείρουν τοὺς ἄλλους.
 Ἄς μὴ ξεφυσᾷ ἐδῶ κάποιος πλούσιος ἢ κάποιος ἀξιωματοῦχος
 καὶ ἄς μὴ συστέλλῃ τὰ φρύδια του. Ὅλα αὐτὰ ἐγὼ τὰ θεωρῶ
 μῦθον καὶ σκιὰν καὶ ὄνειρον. Κανεὶς ἀπὸ ὄσους πλουτοῦν τῶρα
 δὲν θὰ γίνῃ ἐκεῖ προστάτης μου, ὅταν ἐγκαλοῦμαι καὶ κατηγο-
 ροῦμαι, ἐπειδὴ δὲν διεξεδίκησα μὲ ὄσῃν δύναμιν ἔπρεπε τὴν ἐ-
 φαρμογὴν τῶν θείων νόμων. Τοῦτο ἀκριβῶς ἔφερεν εἰς τὴν κατα-
 στροφὴν καὶ τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον γέροντα, μολονότι πα-
 ρουσίαζε ζωὴν ἀκατηγόρητον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀδιαφόρησε διὰ
 τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ποὺ τοὺς καταπατοῦσαν, διὰ τοῦτο κατε-
 δικάσθη μὲ τὰ παιδιὰ του καὶ ὑπέστη τὴν βαρυτάτην τιμωρίαν.
 Ἄν τῶρα, ὅπου τόσον τυραννικὰ κυριαρχεῖ ὁ φυσικὸς δεσμός,
 αὐτὸς ποὺ δὲν συμπεριεφέρθη εἰς τὰ παιδιὰ του μὲ τὴν αὐστη-
 ρότητα ποὺ ἔπρεπε, ἐτιμωρήθη τόσον σκληρὰ, ποίαν συγγνώ-
 μην περιμένομεν ἐμεῖς, ποὺ καὶ ἀπὸ τὸν ἰσχυρότατον ἐκεῖνον
 δεσμὸν εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι καὶ τὸ πᾶν καταστρέφομεν μὲ τὴν
 κολακείαν μας;

Διὰ νὰ μὴ καταστρέψετε λοιπὸν μαζί μὲ ἐμᾶς καὶ τὸν ἑαυ-
 τόν σας, πεισθῆτε, σᾶς παρακαλῶ, καὶ ἀφοῦ ὀρίσετε διὰ τὸν
 ἑαυτὸν σας μυρίους ἐξεταστὰς καὶ ἐλεγκτάς, ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ
 τὴν συνήθειαν τῶν ὄρκων. Προοδεύοντες καὶ προχωρῶντες
 ἀπὸ ἐδῶ νὰ κατορθώσετε νὰ πραγματοποιήσετε καὶ τὴν ἄλλην
 ἀρετὴν μὲ κάθε εὐκολίαν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ ν' ἀπολαύ-
 σετε. Μακάρι αὐτὰ νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν
 καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν
 ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τῶρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ΄.

Ματθ. 5, 38 - 48

«Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον».

1. Ὁρᾶς ὅτι οὐ περὶ ὀφθαλμοῦ τὰ πρότερα ἔλεγεν, ἥνικα ἐνομοθέτει ὀφθαλμὸν ἐκκόπτειν τὸν σκανδαλίζοντα, ἀλλὰ περὶ τοῦ διὰ φιλίας βλέπτοντος ἡμᾶς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας ἐμβάλλοντος βάραθρον; Ὁ γὰρ τοσαύτην ἐνταῦθα ποιούμενος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μηδὲ ἐτέρου ἐξορύττοντος τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιτρέπων ἐκκόψαι τὸν ἐκείνου, πῶς ἂν τὸν ἑαυτοῦ ἐκκόπτειν ἐνομοθέτησεν; Εἰ δέ τις τοῦ παλαιοῦ κατηγορεῖ νόμου, διὰ τὸ κελεύειν οὕτως ἀμύνεσθαι, σφόδρα μοι δοκεῖ σοφίας νομοθέτη πρεπούσης ἄπειρος εἶναι, καὶ καιρῶν δύναμιν ἀγνοεῖν, καὶ συγκαταβάσεως κέρδος. Ἄν γὰρ ἐννοήσῃ τίνες ἦσαν οἱ ταῦτα ἀκούοντες, καὶ πῶς διακείμενοι, καὶ πότε τὴν νομοθεσίαν ἐδέξαντο ταύτην, σφόδρα ἀποδέξεται τοῦ νομοθέτου τὴν σοφίαν, καὶ ὄψεται ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἐκεῖνα καὶ ταῦτα νομοθετήσας ἐστί, καὶ σφόδρα χρησίμως ἐκάτερα καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος γράψας καιροῦ. Καὶ γὰρ εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὰ ὑψηλὰ ταῦτα καὶ ὑπέρογκα εἰσήγαγε παραγγέλματα, οὗτ' ἂν ταῦτα ἐδέξατο, οὕτε ἐκεῖνα· νυνὶ δὲ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι ἐκάτερα διαθείς, τὴν οἰκουμένην δι' ἀμφοτέρων κατώρθωσεν ἅπασαν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ΄

Ματθ. 5, 38 - 48

«Ἐχετε ἀκούσει ὅτι ἐλέχθη· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω νὰ μὴ ἀντιστέκεσθε εἰς τὸν πονηρόν, ἀλλὰ ὅποιος σὲ κτυπήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, νὰ τοῦ στρέψῃς καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ πάρῃ τὸ ὑποκάμισόν σου ἄφῃσέ του καὶ τὸ ἐπανωφόρι σου».

1. Βλέπεις ὅτι δὲν ὠμιλοῦσε προηγουμένως περὶ ὀφθαλμοῦ, ὅταν ἐνομοθετοῦσε νὰ ἀποκόπτωμεν τὸν ὀφθαλμὸν ποὺ μᾶς σκανδαλίζει, ἀλλὰ περὶ ἐκείνου ποὺ μᾶς βλάπτει μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας καὶ μᾶς σπρώχνει εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας; Αὐτὸς ποὺ τονίζει ἐδῶ μὲ τόσην ἔμφασιν καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀφαιρέσῃ κάποιος τὸν ὀφθαλμὸν οὔτε ἐκείνου ποὺ τοῦ βγάζει τὸν ἰδικόν του, πῶς θὰ ἐνομοθετοῦσε νὰ βγάξῃ κανεὶς τὸ ἴδιον του τὸ μάτι; Καὶ ἂν κάποιος κατηγορῇ τὸν παλαιὸν νόμον, ποὺ ὀρίζει νὰ ἀμυνώμεθα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι ὀλότελα ἄπειρος τῆς σοφίας ποὺ ἀρμόζει εἰς νομοθέτην καὶ ἀγνοεῖ τὴν δύναμιν τῶν περιστάσεων καὶ τὸ κέρδος τῆς συγκαταβάσεως. Ἄν σκεφθῇ κανεὶς ποῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἤκουαν αὐτὰ καὶ ποῖα ἦ κατὰστασις των καὶ πότε εἶχαν δεχθῆ αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν, θὰ κάμῃ πλήρως ἀποδεκτὴν τὴν σοφίαν τοῦ νομοθέτου καὶ θὰ ἰδῆ ὅτι εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς ποὺ ἐνομοθέτησε καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα, καὶ τὰ δύο μὲ τὴν ἰδίαν ὠφελιμότητα καὶ τὰ ἔγραψε εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν. Διότι ἂν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔθετεν αὐτὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ ὑπέρογκα παραγγέλματα, δὲν θὰ ἐγίνοντο δεκτὰ οὔτε αὐτὰ οὔτε ἐκεῖνα. Τώρα ὅμως μοιράζων αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα εἰς τὴν ἐποχὴν ποὺ ἔπρεπε, καὶ μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ἐκεῖνα ἀνώρθωσεν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην.

"Αλλως δὲ καὶ τοῦτο ἐκέλευσεν, οὐχ ἵνα τοὺς ἀλλήλων ἐκκόπτωμεν ὀφθαλμούς, ἀλλ' ἵνα παρ' ἑαυτοῖς τὰς χεῖρας κατέχωμεν. Ἡ γὰρ ἀπειλὴ τοῦ παθεῖν τὴν ἐπὶ τὸ δρᾶσαι ὄρμην διεκώλυσε. Καὶ οὕτω δὴ πολλὴν ἡρέμα ὑποσπείρει τὴν φιλοσοφίαν, 5 ὅπου γε παθόντα τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι κελεύει· καίτοιγε μείζονος κολάσεως ἄξιος ἦν ὁ τῆς παρανομίας ταύτης κατάρξας, καὶ τοῦτο ὁ τοῦ δικαίου λόγος ἀπαιτεῖ. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ φιλάνθρωπίαν ἐβούλετο κεράσαι τῷ δικαίῳ, τὸν μείζονα πλημμελήσαντα ἐλάττονι τῆς ἀξίας καταδικάζει τιμωρία, παιδεύων καὶ 10 ἐν τῷ πάσχειν πολλὴν ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἐπιείκειαν.

Εἰπὼν τοίνυν τὸν παλαιὸν νόμον, καὶ ἀναγνοὺς αὐτὸν ἅπαντα, δείκνυσι πάλιν οὐ τὸν ἀδελφὸν ὄντα τὸν ταῦτα ἐργασάμενον, ἀλλὰ τὸν πονηρόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν· «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ». Οὐκ εἶπε, Μὴ ἀντιστῆναι τῷ 15 ἀδελφῷ, ἀλλά, «Τῷ πονηρῷ»· δεικνὺς ὅτι ἐκείνου κινουῦντος ταῦτα τολμᾶται, καὶ ταύτῃ τὸ πολὺ τῆς ὀργῆς τῆς πρὸς τὸν πεποιηκότα χαλῶν καὶ ὑποτεμνόμενος, τῷ τὴν αἰτίαν ἐφ' ἕτερον μεταθεῖναι.

Τί οὖν; οὐ χρὴ ἡμᾶς ἀνθίστασθαι τῷ πονηρῷ; φησί.

20 Δεῖ μὲν, οὐ τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ· ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐπέταξε, τῷ παρέχειν ἑαυτὸν πάσχειν κακῶς· οὕτω γὰρ αὐτοῦ περιέση. Οὐδὲ γὰρ πυρὶ σβέννυται πῦρ, ἀλλ' ὕδατι πῦρ. Ἴνα δὲ μάθῃς ὅτι καὶ ἐν τῷ παλαιῷ νόμῳ ὁ παθὼν κρατεῖ μᾶλλον καὶ οὐτός ἐστιν ὁ στεφανούμενος, ἐξέτασον αὐτὸ τὸ γινόμενον, καὶ ὄψει 25 πολλὴν αὐτοῦ τὴν προεδρίαν οὔσαν. Ὁ μὲν γὰρ ἄρξας χειρῶν ἀδίκων, ἀμφοτέρους αὐτὸς ἔσται ἀνηρηκῶς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὸν τοῦ πλησίον, καὶ τὸν αὐτοῦ. Διὸ καὶ μισεῖται παρὰ πάντων δικαίως, καὶ μυρίαὶ βάλλεται κατηγορίαις. Ὁ δὲ ἡδικημένος καὶ μετὰ τὸ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, οὐδὲν ἔσται δεινὸν πε-

Ἄλλο εἶναι τὸ νόημα καὶ αὐτῆς τῆς διαταγῆς του, ὄχι νὰ βγάζωμεν ὁ ἓνας τὰ μάτια τοῦ ἄλλου ἀλλὰ νὰ κρατοῦμεν τὰ χέρια μας εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Ὁ φόβος τοῦ νὰ πάθωμεν κάτι ἐμποδίζει τὴν ὁρμὴν νὰ προξενήσωμεν κάτι. Καὶ ἔτσι σταλάζει ἡρεμα πολλὴν φιλοσοφίαν, ὅταν ὀρίζη ν' ἀνταποδίδη τὰ ἴσα ὅποιος παθαίνει κάτι. Μολονότι ἀξίζει μεγαλυτέραν τιμωρίαν αὐτὸς ποὺ ἔκαμεν ἀρχὴν εἰς τὴν παρανομίαν καὶ τοῦτο τὸ ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη. Ἐπειδὴ ὅμως ἠθελε νὰ συγκεράσῃ τὴν δικαιοσύνην μὲ τὴν φιλανθρωπίαν, αὐτὸν ποὺ ἔκαμε μεγαλύτερον πλημμέλημα τὸν καταδικάζει εἰς μικροτέραν ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε τιμωρίαν, διδάσκων νὰ δείχνωμεν ἀκόμη καὶ ὅταν μᾶς κακοποιοῦν πολλὴν ἐπιείκειαν.

Ὅταν ἀνεφέρθη εἰς τὸν παλαιὸν νόμον καὶ τὸν ἀνέγνωσεν ὀλόκληρον, μᾶς δείχνει ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἀδελφὸς ποὺ τὰ ἔκαμεν αὐτὰ ἀλλὰ ὁ πονηρὸς. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσεν· «Ἐγὼ ὅμως σοῦ λέγω νὰ μὴ ἀντισταθῆτε εἰς τὸν πονηρόν». Δὲν εἶπε νὰ μὴ ἀντισταθῆτε εἰς τὸν ἀδελφόν, ἀλλὰ εἰς τὸν πονηρόν. Δείχνει ἔτσι ὅτι ἐκεῖνος σπρώχνει καὶ τολμῶνται τέτοια πράγματα καὶ ἔτσι χαλαρώνει καὶ μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ὀργὴν πρὸς τὸν δράστην, μεταθέτων τὴν αἰτίαν εἰς ἄλλον.

Καὶ λοιπόν, δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀντιστεκώμεθα εἰς τὸν πονηρόν; Ἀντιλέγει κάποιος.

Καὶ βέβαια πρέπει, ὄχι ὅμως μὲ τὸν συνηθισμένον τρόπον. Ὁ τρόπος ποὺ μᾶς ὑποδεικνύει εἶναι, νὰ παρέχωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὴν κακοποίησιν· διότι ἔτσι θὰ τὸν νικήσῃς. Καὶ τὴν φωτιὰ δὲν τὴν σβήνουν μὲ τὴν φωτιὰ ἀλλὰ μὲ τὸ νερό. Διὰ νὰ μάθῃς ὅμως ὅτι καὶ εἰς τὸν παλαιὸν νόμον πιὸ ἰσχυρὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔπαθε καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ στεφανώνεται νικητῆς, ἐξέτασε τὸ ἴδιο τὸ συμβαῖνον καὶ θὰ ἰδῆς πόσον αὐτὸς προηγεῖται. Αὐτὸς ποὺ ἔκαμεν ἀρχὴν εἰς τὴν ἀδικίαν, ἔχει βγάλει καὶ τὰ δύο μάτια καὶ τὸ ἰδικόν του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ τοῦτο καὶ δίκαια τὸν μισοῦν ὅλοι καὶ τὸν κτυποῦν μὲ ἀπείρους κατηγορίας. Ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀδικηθῆ καὶ ἀφοῦ ἀνταποδώσῃ

ποιηκώς. Διὸ καὶ πολλοὺς ἔχει τοὺς συναλοῦντας, ἅτε καθαρὸς ὢν, καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι, ταύτης τῆς πλημμελείας. Καὶ τὰ μὲν τῆς συμφορᾶς ἴσα ἀμφοτέροις· τὰ δὲ τῆς δόξης οὐκ ἴσα, οὔτε παρὰ Θεῶ, οὔτε παρὰ ἀνθρώποις. Διόπερ λοιπὸν οὐδὲ τὰ τῆς
5 συμφορᾶς ἴσα.

Ἄρχόμενος μὲν οὖν ἔλεγεν· «Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, καὶ ὁ μωρὸν καλῶν, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ τοῦ πυρός»· ἐνταῦθα δὲ καὶ πλείονα ἀπαιτεῖ φιλοσοφίαν, οὐ μόνον κελεύων ἡσυχάζειν τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ καὶ ἀντιφιλοτι-
10 μείσθαι μειζόνως, τὴν ἑτέραν παρέχοντα σιαγόνα. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐ περὶ τῆς τοιαύτης πληγῆς νομοθετῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἅπασιν τοῖς ἄλλοις ἀνεξικακίαν παιδεύων ἡμᾶς.

2. Ὡσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, ὅτι «Ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ», οὐ περὶ τοῦ ῥήματος τούτου λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ λοιδορίας ἀπάσης· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, οὐχ ἵνα ῥαπιζόμενοι φέρωμεν γενναίως, νομοθετεῖ, ἀλλ' ἵνα καὶ πᾶν ὅτιοῦν πάσχοντες μὴ θορυβώμεθα. Διὰ τοῦτο κακεῖ τὴν ἐσχάτην ὕβριν ἐπελέξατο, καὶ ἐνταῦθα τὴν μάλιστα δοκοῦσαν εἶναι πληγὴν ἐπονείδιστον, τὴν ἐπὶ σιαγόνος, καὶ
20 πολλὴν ἔχουσαν τὴν ὕβριν τέθεικε. Κελεύει δὲ τοῦτο, ὑπὲρ τε τοῦ πλήττοντος, ὑπὲρ τε τοῦ πληττομένου τὸν λόγον ποιούμενος. Ὁ τε γὰρ ὑβρισμένος, οὐδὲν ἠγήσεται πάσχειν δεινόν, οὕτω παρεσκευασμένος φιλοσοφεῖν (οὐδὲ γὰρ τῆς ὕβρεως αἴσθησιν λήψεται, ἅτε ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ἢ τυπτόμενος)· ὁ τε ἐπηρεάζων
25 καταισχυνηθεὶς οὐκέτι δευτέραν ἐπάξει πληγὴν, κἂν θηρίου παντὸς χαλεπώτερος ᾗ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ σφόδρα ἑαυτοῦ καταγνώσεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κατέχει τοὺς ἀδικοῦντας, ὡς τὸ φέρειν τοὺς ἀδικουμένους ἐπιεικῶς τὰ γινόμενα· οὐ κατέχει δὲ μόνον τῆς προσωτέρω ῥύμης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς φθάσασιν με-

τὰ ἴσα, δὲν ἔχει κάμει τίποτε φοβερὸν. Διὰ τοῦτο ἔχει καὶ πολλοὺς ποὺ τὸν συμπονοῦν ἐπειδὴ εἶναι ἀθῶος ἀπὸ τὸ παράπτωμα αὐτὸ ἀκόμη καὶ ἀφοῦ τὸ ἔχει πράξει. Καὶ ἡ μὲν συμφορὰ εἶναι ἴση καὶ διὰ τοὺς δύο. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἡ δόξα των ἴση, οὔτε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεόν. Ἄρα δὲν εἶναι οὔτε ἡ συμφορὰ των ἴση.

Ἔλεγε λοιπὸν εἰς τὴν ἀρχὴν· «Αὐτὸς ποὺ ὀργίζεται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον καὶ τὸν ἀποκαλεῖ μωρόν, θὰ εἶναι ἔνοχος διὰ τὴν γένναν τοῦ πυρός». Ἐδῶ τώρα ἀπαιτεῖ ἀκόμα μεγαλυτέραν πνευματικότητα· δὲν προστάζει μόνον νὰ ἡσυχάζῃ αὐτὸς ποὺ κακοποιεῖται, ἀλλὰ νὰ ἀντιπαραθέτῃ μεγαλυτέραν φιλοτιμίαν, στρέφων καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα. Δὲν τὸ λέγει νομοθετῶν δι' αὐτὰ μόνον τὰ χτυπήματα, ἀλλὰ διδάσκων τὴν ἀνεξικακίαν καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις.

2. Ὅταν μᾶς λέγῃ ὅτι «αὐτὸς ποὺ καλεῖ τὸν ἀδελφόν του μωρόν, θὰ εἶναι ἔνοχος εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρός», δὲν ὁμιλεῖ μόνον διὰ τὴν κατηγορίαν αὐτὴν. Ἔτσι καὶ ἐδῶ δὲν νομοθετεῖ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα ὅταν μᾶς ραπίζουν, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀναστατωνώμεθα ὅ,τιδὴποτε καὶ ἂν πάσχωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ ἐδιάλεξε τὴν χειροτέραν ὕβριν καὶ ἐδῶ προβάλλει τὸ πιὸ ἀτιμωτικὸν θεωρούμενον κτύπημα, τὸ κτύπημα εἰς τὴν σιαγόνα, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ ὑβριστικόν. Καὶ τὸ ὀρίζει τοῦτο, ἐπειδὴ λογαριάζει καὶ αὐτὸν ποὺ κτυπᾷ καὶ αὐτὸν ποὺ κτυπᾶται. Διότι καὶ αὐτὸς ποὺ ἔχει ὑβρισθῆ, δὲν θὰ νομίσῃ ὅτι πάσχει κανένα δεινόν, προετοιμασμένος μὲ τέτοιαν πνευματικὴν διάθεσιν (δὲν θὰ ἀντιληφθῆ κἂν τὴν ὕβριν, ἐπειδὴ ἀγωνίζεται μᾶλλον παρὰ κτυπᾶται)· καὶ αὐτὸς πάλιν ποὺ κακοποιεῖ θὰ αἰσθανθῆ ἐντροπὴν καὶ δὲν θὰ καταφέρῃ δεύτερον κτύπημα, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀγριώτερος ἀπὸ κάθε θηρίον· ἀντιθέτως θὰ καταδικάσῃ σφοδρὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὸ πρῶτον. Διότι αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦν τίποτε δὲν τοὺς συγκρατεῖ περισσότερον, ὅσον τὸ νὰ ὑποφέρουν μὲ ὑπομονὴν οἱ ἀδικούμενοι ὅ,τι τοὺς συμβαίνει. Καὶ δὲν τοὺς συγκρατεῖ μόνον ἀπὸ τὴν παραπέρα πορείαν των ἀλλὰ τοὺς κάνει νὰ μετανοήσουν καὶ διὰ ὅσα ἔχουν

τανοῆσαι παρασκευάζει, καὶ θαυμάζοντας τὴν ἐπιείκειαν ἀναχωρεῖν, καὶ οἰκειότερους καθίστησι, καὶ δούλους, οὐχὶ φίλους μόνον, ἀντὶ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ποιεῖ· ὥσπερ οὖν τὸ ἀμύνεσθαι, τὰ ἐναντία ἅπαντα· ἀμφοτέρους τε γὰρ καταισχύνει καὶ χείρους
5 κατασκευάζει, καὶ τὴν ὀργὴν εἰς μείζονα ἀνάγει φλόγα· καὶ πολλάκις καὶ εἰς θάνατον καταστρέφει περαιτέρω τὸ δεινὸν προβαῖνον.

Διὰ τοῦτο οὐ μόνον ῥαπιζόμενον ἐκέλευσε μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐμπιπλᾶν αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέταξεν, ἵνα μηδὲ
10 τὸ πρότερον δόξης ἄκων ὑπομεμενηκέναι. Οὕτω γὰρ καὶ ἀναισχυντον ὄντα καιρία δυνήση πλήξαι πληγῇ μᾶλλον, ἢ εἰ τῇ χειρὶ ἔπληξας, καὶ ἀναισχυντότερον ὄντα ἐπιεικέστερον ποιήσεις.

«Τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες
15 αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον».

Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ πληγῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρημάτων βούλεται τὴν τοιαύτην ἀνεξικακίαν παρέχεσθαι. Διὸ πάλιν τὴν αὐτὴν τίθησιν ὑπερβολήν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ κελεύει νικᾶν ἐν τῷ πάσχειν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ ἀφαιρεῖσθαι πλείονα ὧν ὁ πλεονεκτῶν προσεδόκησε. Πλήν οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης. Οὐ γὰρ εἶπε, 'Δὸς τῷ αἰτοῦντι τὸ ἱμάτιον', ἀλλά, «Τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι»· τουτέστιν, ἔαν εἰς δικαστήριον ἔλκη καὶ πράγματά σοι παρέχη. Καὶ ὥσπερ εἰπὼν μὴ καλεῖν μωρόν, μηδὲ ὀργίζεσθαι εἰκῆ, προῖων πλέον ἀπήτησεν, ἥνίκα
25 ἐκέλευσε καὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα παρέχειν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, εἰπὼν εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίκῳ, πάλιν ἐπιτείνει τὸ ἐπίταγμα. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἂ βούλεται λαβεῖν κελεύει δοῦναι, ἀλλὰ καὶ πλείονα ἐπιδείξασθαι φιλοτιμίαν.

Τί οὖν; γυμνὸς μέλλω περιεῖναι; φησίν.

30 Οὐκ ἂν ἦμεν γυμνοί, εἰ τούτοις ἐπειθόμεθα μετὰ ἀκριβείας· ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα ἀπάντων ἂν ἦμεν περιβεβλημένοι. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν οὕτω διακειμένοις ἐπέθετο· δεύτερον

κάμει καὶ νὰ ἀπομακρύνωνται θαυμάζοντες τὴν ὑπομονὴν καὶ τοὺς μεταβάλλει εἰς δούλους, ὄχι μόνον φίλους, ἐκεῖ πού ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι. Ὅπως μὲ τὴν ἀνταπόδοσιν συμβαίνουν ὅλα τὰ ἀντίθετα· ντροπιάζει καὶ τοὺς δύο καὶ τοὺς κάνει χειροτέρους, καὶ κάνει τὸν θυμὸν μεγαλυτέραν φωτιάν. Καὶ τὸ κακὸν προχωρώντας περισσότερον καταλήγει εἰς τὸν θάνατον.

Διὰ τοῦτο ὤρισεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ὀργίζεσαι ὅταν σὲ ραπίπιζη κανεὶς ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ἰκανοποιῆς, διὰ νὰ μὴ φανῆς ὅτι καὶ προηγουμένως ὑπέφερες χωρὶς νὰ θέλῃς. Ἔτσι καὶ τὸν ἀναίσχυντον θὰ ἠμπορέσης νὰ τὸν κτυπήσης μὲ ἰσχυρότερον κτύπημα παρὰ ἂν τὸν ἐκτυποῦσες μὲ τὸ χέρι, καὶ ἐνῶ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀναίσχυντος θὰ τὸν κάνῃς ὑπερβολικὰ καλόν.

«Αὐτὸν πού θέλει νὰ σοῦ κἀνῃ δικαστήριον καὶ νὰ λάβῃ τὸν χιτῶνα σου ἄφησέ του καὶ τὸ ἱμάτιον».

Ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ δείχνωμεν εἰς τὰ κτυπήματα μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πράγματα τὴν ἀνεξικακίαν αὐτὴν διὰ τοῦτο πάλιν χρησιμοποιοεῖ τὴν ἰδίαν ὑπερβολήν, καὶ ὅπως ἐκεῖ ὀρίζει νὰ νικῶμεν μὲ τὸ νὰ ὑπομένωμεν, ἔτσι καὶ ἐδῶ μὲ τὸ νὰ στερούμεθα περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶχε λογαριάσει αὐτὸς πού ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐσένα. Καὶ δὲν τὸ ἔθεσεν ἀπλᾶ, ἀλλὰ μὲ προσθήκην. Δὲν εἶπε, ‘Δῶσε τὸ ἱμάτιόν σου εἰς αὐτὸν πού τὸ ζητεῖ’, ἀλλὰ «εἰς αὐτὸν πού θέλει νὰ δικασθῇ μαζί σου», δηλ. ἂν σὲ σέρνῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ σοῦ δημιουργῇ ζητήματα. Καὶ ὅπως, ἀφοῦ εἶπε νὰ μὴ ἀποκαλοῦμεν τὸν ἀδελφόν μας μωρόν καὶ νὰ μὴ ὀργιζώμεθα χωρὶς λόγον, ἐν συνεχείᾳ ἐζήτησε περισσότερα, ὀρίζων νὰ δίδωμεν καὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ εἶπε νὰ ἀγαπῶμεν τὸν ἀντίδικόν μας, ἐπαυξάνει καὶ πάλιν τὴν ἐντολήν του. Διότι δὲν προστάζει νὰ τοῦ δώσωμεν ὅσα ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ νὰ ἐπιδείξωμεν μεγαλυτέραν φιλοτιμίαν.

Καὶ θὰ γυρίζω λοιπὸν γυμνός; θὰ εἴπῃ κάποιος.

Δὲν θὰ ἦμεθα γυμνοί, ἂν ἐτηρούσαμεν τοὺς λόγους τούτους μὲ ἀκρίβειαν. Ἀντίθετα θὰ ἦμεθα ἐνδεδυμένοι μὲ πολὺ περισσότερα φορέματα ἀπὸ ὅλους. Πρῶτα-πρῶτα κανεὶς δὲν θὰ ἐστρέ-

δέ, εἰ καὶ ἔτυχέ τις οὕτως ἄγριος καὶ ἀνήμερος, ὡς καὶ μέχρι τοσοῦτου προελθεῖν, ἀλλὰ πολλῶ πλείους ἂν ἐφάνησαν οἱ τὸν οὕτω φιλοσοφούντα οὐχ ἱματίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ σαρκὶ τῇ ἑαυτῶν, εἶγε οἶόν τε ἦν, περιβάλλοντες.

5 3. Εἰ δὲ καὶ ἐχρῆν γυμνὸν περιμέναι διὰ τοιαύτην φιλοσοφίαν, οὐδὲ οὕτως αἰσχρὸν ἦν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἄδὰμ γυμνὸς ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ οὐκ ἠσχύνετο· καὶ ὁ Ἡσαΐας γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος καὶ πάντων Ἰουδαίων λαμπρότερος ἦν· καὶ ὁ Ἰωσήφ δέ, ὅτε ἀπεδύσατο, τότε μάλιστα ἔλαμψεν. Οὐ γὰρ τὸ οὕτω γυ-
10 μνουῖσθαι κακόν, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἐνδύεσθαι, καθάπερ νῦν ἡμεῖς ἱματίοις πολυτελέσι, τοῦτο καὶ αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον. Διὰ τοι τοῦτο ἐκείνους μὲν ὁ Θεὸς ἐπήνεσε, τούτοις δὲ ἐγκαλεῖ, καὶ διὰ προφητῶν καὶ δι' ἀποστόλων.

Μὴ τοίνυν ἀδύνατα εἶναι νομίζωμεν τὰ ἐπιτάγματα. Καὶ
15 γὰρ μετὰ τοῦ συμφέροντος σφόδρα ἐστὶν εὐκόλα, εἴαν νήφωμεν· καὶ τοσοῦτον ἔχει τὸ κέρδος, ὡς μὴ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους τοὺς ἐπηρεάζοντας τὰ μέγιστα ὠφελεῖν. Καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἐξαίρετον, ὅτι πείθοντες ἡμᾶς πάσχειν κακῶς, διὰ τῶν αὐτῶν καὶ τοὺς ποιούντας διδάσκουσι φιλοσοφεῖν.
20 Ὄταν γὰρ ἐκεῖνος μὲν ἠγῆται μέγα τὸ τὰ ἐτέρων λαμβάνειν, σὺ δὲ αὐτῷ δείξης, ὅτι σοι κούφον καὶ ἂ μὴ αἰτεῖ δοῦναι, καὶ ἀντίρροπον φιλοτιμίαν εἰσαγάγῃς τῆς ἐκείνου πτωχείας, καὶ φιλοσοφίαν τῆς ἐκείνου πλεονεξίας, ἐννόησον ὅσης ἀπολαύσεται διδασκαλίας, οὐ διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν παι-
25 δευόμενος καταφρονεῖν μὲν κακίας, ἐφίεσθαι δὲ ἀρετῆς. Οὐδὲ γὰρ ἑαυτοῖς χρησίμους ἡμᾶς εἶναι βούλεται ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλησίον ἅπασιν. Ἄν μὲν οὖν δῶς, καὶ μὴ δικάσῃ, τὸ σαυ-

1. Γεν. 2,25

2. Ἡσ. 20,3

φετο ἐναντίον ἀνθρώπων μὲ τὴν διάθεσιν αὐτὴν. Δεύτερον, καὶ ἂν ἐτύχαινε κανεὶς τόσον ἄγριος καὶ ἀνήμερος, ὥστε νὰ φθάσῃ ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖον, θὰ παρουσιάζοντο πολὺ περισσότεροι, ποὺ αὐτὸν ποὺ ἔχει αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν ὄχι μόνον μὲ τὰ φορέματά των ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδίαν των τὴν σάρκα θὰ τὸν ἔντυναν ἂν ἦτο δυνατόν.

3. Ἄν ὅμως ἦτο ἀνάγκη νὰ περιφέρεται κανεὶς γυμνὸς ἐξ αἰτίας τέτοιας φιλοσοφίας, καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἦτο καθόλου ἐντροπή. Καὶ ὁ Ἄδὰμ ἦτο γυμνὸς εἰς τὸν παράδεισον καὶ δὲν ἐντρέπετο ¹. Καὶ ὁ Ἡσαΐας ἦτο γυμνὸς καὶ χωρὶς ὑποδήματα καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅλους λαμπρότερος ². Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωσήφ ὅταν ἐξεντύθη, τότε ἔλαμψε περισσότερο. Δὲν εἶναι ἐντροπή ἢ γύμνωσις αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἢ ἐνδυσις, ἢ ἰδική μας ἐνδυσις μὲ πολυτελεῖ φορέματα, αὐτὴ εἶναι καὶ ἐντροπή καὶ γελοιότης. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐνῶ ἐκείνους τοὺς ἐπήνεσε, τούτους τοὺς κατηγορεῖ καὶ μὲ τὸ στόμα τῶν προφητῶν καὶ μὲ τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων.

Ἄς μὴ νομίζωμεν λοιπὸν ὅτι αἱ ἐντολαὶ του εἶναι ἀδύνατοι. Διότι ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ συμφέρον, εἶναι πολὺ εὐκόλες, ἂν ἔχωμεν τὸν νοῦν μας. Καὶ δίδουν τόσον κέρδος, ὥστε ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ ὠφελοῦν ἐξαιρετικὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς βλάπτουν. Ἡ ἐξαιρετικὴ τους δύναμις εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς, ὅτι μὲ τὸ νὰ μᾶς πείθουν νὰ δεχώμεθα τὸ κακὸν μὲ τὸ ἴδιο διδάσκουν καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς τὸ προξενοῦν νὰ φιλοσοφοῦν. Ὅταν ἐκεῖνος θεωρῇ πολὺ σημαντικὸν νὰ ἀφαιρῇ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων καὶ σὺ τοῦ δείξης ὅτι διὰ ἐσένα εἶναι ἀνώδυνον νὰ τοῦ δώσης καὶ ὅσα δὲν σοῦ ζητεῖ, καὶ φέρης εἰς τὴν μέσην ὡς ἀντίρροπον τὴν γενναιοδωρίαν διὰ τὴν πτωχείαν του καὶ τὴν φιλοσοφίαν διὰ τὴν πλεονεξίαν του, σκέψου τί δίδαγμα θὰ κερδίσῃ ὄχι μὲ λόγους ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα θὰ διδαχθῇ νὰ καταφρονῇ τὴν κακίαν καὶ νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἀρετὴν. Καὶ οὔτε θέλει ὁ Θεὸς νὰ εἴμεθα ὠφέλιμοι εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς πλησίον μας. Ἄν δώσης λοιπὸν καὶ ἀποφύγῃς τὸ δικαστήριον,

τοῦ συμφέρον ἐζήτησας μόνον· ἂν δὲ προσδῶς καὶ ἕτερον, κάκεινον βελτίω ποιήσας ἐξέπεμψας.

Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἄλας, ὅπερ αὐτοὺς εἶναι βούλεται· καὶ γὰρ ἑαυτὸ συγκροτεῖ, καὶ τὰ ἄλλα διακρατεῖ σώματα, οἷς ἂν ὁμιλήσῃ· τοιοῦτόν ἐστι τὸ φῶς· καὶ γὰρ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις φαίνει. Ἐπεὶ οὖν ἐν τάξει σε τούτων κατέστησε, ὠφέλησον καὶ τὸν ἐν σκότῳ καθήμενον, καὶ δίδαξον αὐτόν, ὅτι οὐδὲ τὸ πρότερον βία ἔλαβε· πείσον ὅτι οὐκ ἐπηρέασεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς αἰδεσιμώτερος ἔση καὶ σεμνότερος, ἐὰν δείξῃς ὅτι ἐχαρίσω καὶ οὐχ ἠρπάγῃς. Ποίησον τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς σῆς ἐπιεικείας φιλοτιμίαν σὴν· Εἰ δὲ μέγα τοῦτο εἶναι νομίζεις, ἀνάμεινον, καὶ ὄψει σαφῶς, ὅτι οὐδέπω πρὸς τὸ τέλειον ἀπήνητηκας. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἴσταταί σοι ὁ τοὺς περὶ ἀνεξικακίας τιθεὶς νόμος, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισιν, οὕτω λέγων·

15 «Ἐάν τις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἔν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο». Εἶδες ὑπερβολὴν φιλοσοφίας; Μετὰ γοῦν τὸ δοῦναι τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον, οὐδὲ εἰ γυμνῷ τῷ σώματι χρῆσθαι βούλοιτο ὁ ἐχθρὸς πρὸς ταλαιπωρίας καὶ πόνους, οὐδὲ οὕτως αὐτόν δεῖ κωλύειν, φησί. Πάντα γὰρ βούλεται κεκτηῆσθαι ἡμᾶς κοινά,

20 καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα, καὶ τοῖς δεομένοις καὶ τοῖς ὑβρίζουσι· τὸ μὲν γὰρ ἀνδρείας, τὸ δὲ φιλανθρωπίας ἐστί. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐάν τις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἔν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο»· ἀνωτέρω σε ἀνάγων πάλιν, καὶ τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείκνυσθαι κελεύων. Εἰ γὰρ ἄπερ ἀρχόμενος ἔλεγεν,

25 ἐλάττονα ὄντα τούτων πολλῷ, τοσοῦτους ἔχει μακαρισμούς, ἐννόησον οἷα λήξις τοὺς ταῦτα κατορθοῦντας ἀναμένει, καὶ τίνες καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων γίνονται, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι καὶ παθητῷ ἀπάθειαν ἅπασαν κατορθοῦντες. Ὅταν γὰρ μήτε ὕβρеси καὶ πληγαῖς, μήτε χρημάτων ἀφαιρέσει δάκνωνται, μήτε

ἔχεις ἐπιδιώξει τὸ συμφέρον σου· ἂν δώσης ἐπὶ πλεόν και κάτι ἄλλο, τὸν στέλλεις και ἐκεῖνον ἀφοῦ τὸν ἔχης κάμει καλύτερον.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀλάτι ποὺ θέλει νὰ εἴμεθα· και τὸν ἑαυτὸν του συντηρεῖ και τὰ ἄλλα πράγματα διαφυλάσσει μὲ ὅποια ἔρθη εἰς ἐπαφήν. Και τὸ φῶς εἶναι τέτοιο· φέγγει και διὰ τὸν ἑαυτὸν του και διὰ τὰ ἄλλα. Ἀφοῦ λοιπὸν σὲ κατέταξε ἀνάμεσα εἰς αὐτά, ὠφέλησε και αὐτὸν ποὺ κάθεται μέσα εἰς τὸ σκότος και δίδαξέ τον ὅτι οὔτε τὸ πρῶτον δὲν τὸ πῆρε μὲ τὴν βίαν· βεβαίωσε τον ὅτι δὲν σὲ ἐζημίωσεν. Ἔτσι και ὁ ἴδιος θὰ φανῆς περισσότερο ἀξίος τιμῆς και σεβασμοῦ, ἂν δείξης ὅτι ἐχάρισες κάτι και δὲν σοῦ τὸ ἥρπαξαν. Κάμε λοιπὸν μὲ τὴν καλωσύνην σου τὴν ἀμαρτίαν ἐκεῖνου ἰδικήν σου καύχησιν. Και ἂν νομίζης ὅτι τοῦτο εἶναι μεγάλο, περίμενε. Θὰ ἰδῆς καθαρὰ ὅτι δὲν συνήνητησες ἀκόμη τὸ τέλειον. Δὲν σταματᾷ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖνος ποὺ ἔθεσε τοὺς νόμους διὰ τὴν ἀνεξικακίαν· προχωρεῖ περισσότερο. Σοῦ λέγει «Ἄν κάποιος σὲ ἀγγαρεύση διὰ ἕνα μίλι, πήγαινε μαζί του δύο». Βλέπεις ὑπερβολὴν αὐταπαρνήσεως; Ἀφοῦ δώσης τὸν χιτῶνα και τὸ ἱμάτιόν σου, ἂν ἤθελε ὁ ἐχθρὸς νὰ χρησιμοποιοῦσιν γυμνὸν τὸ σῶμά σου διὰ νὰ σὲ ταλαιπωρήσιν και νὰ σὲ βασανίσιν, και πάλιν δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐμποδίσης, σοῦ λέγει. Ὅλα, και τὰ σώματα και τὰ πράγματα, θέλει νὰ τὰ ἔχωμεν κοινὰ και δι' ὅσους τὰ ἔχουν ἀνάγκη και δι' ὅσους κάμουν χρῆσιν δυνάμεως· τὸ ἕνα μαρτυρεῖ ἀνδρείαν, τὸ ἄλλο φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἄν κάποιος σὲ ἀγγαρεύση διὰ ἕνα μίλι, πήγαινε μαζί του δύο». Ἔτσι σὲ ἀνεβάζει ὑψηλότερα και σὲ προτρέπει νὰ δείχνης τὴν ἰδίαν γενναιοδωρίαν. Και ἂν αὐτὰ ποὺ ἔλεγεν εἰς τὴν ἀρχὴν, τόσον μικρότερα ἀπὸ αὐτά, ἔχουν τόσους μακαρισμοὺς, σκέψου ποῖον τέλος περιμένει αὐτοὺς ποὺ κατορθώνουν αὐτὰ και τί λογιῆς γίνονται πρὶν ἀπὸ τὸ στεφάνωμά των, κατορθώνοντες νὰ πραγματοποιήσουν ὅλην τὴν ἀπάθειαν εἰς ἀνθρώπινον παθητὸν σῶμα. Ὅταν οὔτε οἱ ἐξευτελισμοί, οὔτε τὰ κτυπήματα, οὔτε ἡ στέρησις τῶν χρημάτων δὲν τοὺς πειράζουν, οὔτε δειλιά-

ἄλλω μηδενὶ εἴκωσι τοιούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαφιλεύονται τῷ πάθει μᾶλλον, σκόπησον οἷα αὐτοῖς κατασκευάζεται ἡ ψυχὴ. Διὰ δὴ τοῦτο ὅπερ ἐπὶ τῶν πληγῶν, ὅπερ ἐπὶ τῶν χρημάτων, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐκέλευσε ποιεῖν.

5 Τί γὰρ λέγω, φησίν, ὕβριν καὶ χρήματα; Κἂν αὐτῷ τῷ σώματί σου βούληται εἰς πόνον χρήσασθαι καὶ κάματον, καὶ τοῦτο ἀδίκως, πάλιν νίκησον καὶ ὑπέρβηθι τὴν ἀδικὸν ἐπιθυμίαν ἐκείνου. Τὸ γὰρ ἀγγαρεῦσαι τοῦτό ἐστι, τὸ ἀδίκως ἐλκύσαι καὶ ἄνευ λόγου τινὸς καὶ ἐπηρεάζοντα. Ἄλλ' ὅμως καὶ πρὸς
10 τοῦτο ἔσο παρατεταγμένος, ὥστε πλέον παθεῖν, ἢ ἐκεῖνος βούλεται ποιῆσαι. «Τῷ αἰτουῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς». Ταῦτα ἐκείνων ἐλάττονα· ἀλλὰ μὴ θαυμάσης· τοῦτο γὰρ εἶωθεν αἰεὶ ποιεῖν, ἀναμιγνύς τοῖς μεγάλοις τὰ μικρά. Εἰ δὲ ταῦτα μικρὰ πρὸς ἐκεῖνα, ἀκούέτωσαν
15 οἱ τὰ ἐτέρων λαμβάνοντες, οἱ πόρναις τὰ ἑαυτῶν διανέμοντες, καὶ διπλῆν ἑαυτοῖς ἀνάπτουντες πυράν, καὶ διὰ τῆς προσόδου τῆς ἀδίκου, καὶ διὰ τῆς δαπάνης τῆς ὀλεθρίας. Δάνεισμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸ μετὰ τῶν τόκων λέγει συμβόλαιον, ἀλλὰ τὴν χρῆσιν ἀπλῶς. Ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπιτείνει, λέγων ἐκείνοις δι-
20 δόσαι, παρ' ὧν οὐ προσδοκῶμεν ἀπολαμβάνειν.

«Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς· εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦ-
25 σιν ὑμᾶς· ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους».

Ὅρα τὴν κορωνίδα τῶν ἀγαθῶν πῶς ἐπέθηκεν ἐσχάτην. Διὰ γὰρ τοῦτο παιδεύει, μὴ μόνον ῥαπιζόμενον φέρειν, ἀλλὰ

ζουν ἔμπρὸς εἰς κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ τὸ πάθημα τοὺς δίνει περισσότερο πλοῦτον, κοίταξε πῶς γίνεται ἡ ψυχὴ των. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὅ,τι εἰς τὰ κτυπήματα καὶ εἰς τὰ χρήματα τὸ ἴδιο προστάζει νὰ κάνωμεν καὶ ἔδῳ.

Τί ἐννοῶ ἐξευτελισμὸν καὶ χρήματα; Θὰ εἰπῆ κάποιος. Ἐκόμα καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα σου ἂν θέλῃ νὰ τὸ ὑποβάλῃ εἰς κούρασιν καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ μάλιστα ἄδικα, σὺ νίκησε πάλιν καὶ δείξου ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ἄδικον ἐπιθυμίαν ἐκείνου. Διότι ἡ σημασία τοῦ νὰ σὲ ἀγγαρεύσῃ εἶναι αὐτὴ· νὰ σὲ σύρῃ ἄδικα καὶ χωρὶς κανένα λόγον καὶ νὰ σὲ κακοποιῇ. Ἐλλὰ νὰ εἶσαι ἔτοιμος καὶ διὰ τοῦτο· νὰ πάθῃς δηλαδὴ περισσότερα ἀπὸ ὅσα θέλει νὰ σοῦ κάμῃ ἐκεῖνος. Δίδε εἰς αὐτὸν ποὺ σοῦ ζητεῖ καὶ μὴ γυρίσῃς τὴν πλάτην εἰς αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ δανειστῆ ἀπὸ σένα. Αὐτὰ εἶναι μικρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀλλὰ μὴ ἀπορῆς· αὐτὸ συνηθίζει νὰ κάμῃ πάντα, ἀναμιγνύων τὰ μεγάλα μὲ τὰ μικρά. Καὶ ἂν αὐτὰ εἶναι μικρὰ ἔμπρὸς εἰς ἐκεῖνα, ἅς ἀκούουν ὅσοι παίρνουν τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ὅσοι σκορπίζουν εἰς τὰς πόρνas τὰ ἰδικά των καὶ ἀνάβουν διπλῆν φωτιάν διὰ τὸν ἑαυτὸν των μὲ τὸ ἄδικον κέρδος καὶ τὴν ὀλεθρίαν δαπάνην. Δανεισμὸν ἔδῳ δὲν ἐννοεῖ τὸ συμβόλαιον μὲ τοὺς τόκους, ἀλλὰ τὴν ἀπλῆν χρῆσιν. Ἐλλοῦ δίδει εἰς τὸ πρᾶγμα μεγαλυτέραν ἔμφασιν λέγων νὰ δίδωμεν εἰς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν περιμένομεν νὰ μᾶς τὰ ἐπιστρέψουν.

«Ἐκούσατε τὸν λόγον· θὰ ἀγαπήσῃς τὸν διπλανόν σου καὶ θὰ μισήσῃς τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς σας καὶ προσεύχεσθε δι' αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἀδικοῦν. Νὰ προσεύχεσθε δι' ὅσους σᾶς καταρῶνται καὶ νὰ εὐεργετῆτε ὅσους σᾶς μισοῦν. Ἐτσι θὰ γίνετε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας ποὺ εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. Αὐτὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ στέλλει τὴν βροχήν του εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους».

Βλέπεις πῶς ἔβαλε τελευταῖον τὸ στεφάνωμα τῶν ἀρετῶν; Διὰ τοῦτο μᾶς διδάσκει ὅχι μόνον νὰ δεχώμεθα τὰ ραπίσματα,

καὶ παρέχειν τὴν δεξιὰν σιαγόνα, μηδὲ μόνον τῷ χιτῶνι τὸ ἱμάτιον προστιθέναι, ἀλλὰ καὶ δύο συνοδεύειν μίλια τῷ ἐν ἀγγαρεύοντι, ἵνα τὸ πολλῷ πλέον τούτων μετ' εὐκολίας δέξῃ πάσης.

Καὶ τί τούτων πλέον ἐστί; φησί. Τὸ τὸν ποιῶντα ταῦτα 5 μηδὲ ἐχθρὸν ἔχειν· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου ἕτερόν τι πλέον. Οὐ γὰρ εἶπε, Μὴ μισήσης, ἀλλὰ, «Ἀγάπησον»· οὐκ εἶπε, Μὴ ἀδικήσης, ἀλλὰ, «Καλῶς ποιήσον».

4. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ τούτων αὐτῶν ἑτέραν ὄψεται προσθήκην πολλῷ μείζονα τούτων. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς 10 ἐκέλευσεν ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι. Εἶδες ὅσους ἀνέβη βαθμοὺς καὶ πῶς εἰς αὐτὴν ἡμᾶς τὴν κορυφὴν ἔστησε τῆς ἀρετῆς; Σκόπει δὲ ἄνωθεν ἀριθμῶν. Πρῶτός ἐστι βαθμὸς, μὴ ἄρχειν ἀδικίας· δεύτερος, μετὰ τὸ ἄρξασθαι, τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι· τρίτος, μὴ δρᾶσαι τὸν ἐπηρεάζοντα ταῦτα ἃ ἔπαθεν, ἀλλ' 15 ἡσυχάσαι· τέταρτος, τὸ καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν εἰς τὸ παθεῖν κακῶς· πέμπτος, τὸ καὶ πλέον παρασχεῖν ἢ ἐκεῖνος βούλεται ὁ ποιήσας· ἕκτος, τὸ μὴ μισῆσαι τὸν ταῦτα ἐργασάμενον· ἕβδομος, τὸ καὶ ἀγαπῆσαι· ὄγδοος, τὸ καὶ εὐεργετῆσαι· ἕνατος, τὸ καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλεῖν.

20 Εἶδες ὕψος φιλοσοφίας; Διὰ τοι τοῦτο καὶ λαμπρὸν τὸ ἔπαθλον ἔχει. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἦν τὸ ἐπίταγμα καὶ νεανικῆς δεόμενον ψυχῆς καὶ πολλῆς τῆς σπουδῆς, καὶ μισθὸν αὐτῷ τίθησι τοιοῦτον, οἷον οὐδενὶ τῶν προτέρων. Οὐ γὰρ γῆς ἐνταῦθα μέμνηται, καθάπερ ἐπὶ τῶν πράων· οὔτε παρακλήσεως καὶ ἐ- 25 λέου, καθάπερ ἐπὶ τῶν πενθούντων καὶ ἐλεημόνων· οὔτε βασιλείας οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ πάντων τούτων ἦν φρικωδέστερον, τὸ γενέσθαι ὁμοίους τῷ Θεῷ, ὡς ἀνθρώπους γενέσθαι εἰκός. «Ὅπως γὰρ γένησθε», φησὶν, «ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς».

ἀλλὰ νὰ δίδωμεν καὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα. Ὅχι μόνον νὰ δίδωμεν μαζὶ μὲ τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀκολουθοῦμεν δύο μίλια ὅποιον μᾶς ἀγγαρεύει δι' ἓνα, διὰ νὰ δεχθῶμεν τὸ περισσότερον ἀπὸ αὐτὰ μὲ ὄλην τὴν εὐκολίαν.

Καὶ ποῖον εἶναι τὸ περισσότερον ἀπὸ αὐτά; θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος. Ὅποιον σοῦ τὰ κάνει αὐτὰ νὰ μὴ τὸν θεωρῆς οὔτε ὡς ἐχθρόν σου. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ αὐτά. Διότι δὲν εἶπε, 'Μὴ μισήσης', ἀλλὰ «ἀγάπησε». Δὲν εἶπε, 'Μὴ ἀδικήσης', ἀλλὰ «εὐεργέτησέ τον».

4. Καὶ ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς μὲ προσοχὴν, θὰ εὕρῃ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια μίαν προσθήκην πολὺ μεγαλυτέραν αὐτῶν. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς νὰ ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ προσευχώμεθα. Εἶδες πόσα σκαλοπάτια ἀνέβη καὶ πῶς μᾶς ἔστησεν εἰς τὴν ἰδίαν τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς; Πρόσεξε τώρα μετρῶν πρὸς τὰ ἐπάνω. Πρῶτον σκαλί, νὰ μὴ κάμῃς ἀρχὴν εἰς τὴν ἀδικίαν. Δεύτερον μετὰ τὴν ἀρχὴν, νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὸ ἴσον. Τρίτον νὰ μὴ προξενήσῃς ὅ,τι ἔπαθες ἀλλὰ νὰ μείνῃς ἤσυχος. Τέταρτον, νὰ προσφέρῃς τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὴν ἀδικίαν. Πέμπτον, νὰ προσφερθῆς διὰ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα θέλει ὁ ἀδικητὴς σου. Ἐκτον, νὰ μὴ μισήσῃς αὐτόν ποῦ σὲ ἔβλαψεν. Ἑβδομον, νὰ τὸν ἀγαπήσῃς ἐπὶ πλέον. Ὀγδοον, νὰ τὸν εὐεργετήσῃς καὶ ἀπὸ ἐπάνω· ἔνατον, νὰ παρακαλῆς ταυτόχρονα πρὸς χάριν τοῦ τὸν Θεόν.

Βλέπεις ὕψος πνευματικότητος; Διὰ τοῦτο ἔχει καὶ ἔπαθλον λαμπρόν. Ἐπειδὴ ἡ ἐντολὴ ἦτο μεγάλη καὶ ἀπαιτοῦσε γενναίαν ψυχὴν καὶ πολὺν ζῆλον, θέτει καὶ μισθὸν τέτοιον, ὅσον διὰ κανένα ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Δὲν ἀναφέρει βέβαια ἐδῶ τὴν γῆν ὅπως ὅταν ὁμιλῆ διὰ τοὺς πράους· οὔτε τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνων ποῦ πενθοῦν καὶ ἐκείνων ποῦ ἔλεοῦν. Οὔτε τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀναφέρει αὐτὸ ποῦ ἦτο τὸ φρικτότερον ἀπὸ ὅλα, νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεόν, ὅπως ἡμποροῦν νὰ γίνουν οἱ ἄνθρωποι. Διὰ νὰ γίνετε, λέγει, «ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας εἰς τὸν οὐρανόν».

Σὺ δέ μοι παρατήρει, πῶς οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἐν τοῖς ἔμ-
 προσθεν Πατέρα ἑαυτοῦ καλεῖ· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν Θεὸν καὶ βασιλέα
 μέγαν, ὅτε περὶ τῶν ὄρκων διελέγετο· ἐνταῦθα δὲ Πατέρα αὐτῶν
 Ποιεῖ δὲ τοῦτο, τῷ προσήκοντι καιρῷ τοὺς περὶ τούτων τηρῶν
 5 λόγους. Εἶτα καὶ προσάγων τὴν ὁμοιότητα, φησὶν, ὅτι «Τὸν
 ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει
 ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Καὶ γὰρ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ μισεῖ,
 φησὶν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ τοὺς ὑβρίζοντας. Καίτοιγε οὐδαμοί
 τὸ γινόμενον ἴσον, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς εὐεργεσίας ὑπερβολήν,
 10 ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀξίας ὑπεροχήν. Σὺ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ ὁμο-
 δούλου καταφρονῆ, ἐκεῖνος δὲ παρὰ τοῦ δούλου καὶ μυρία εὐερ-
 γηθέντος· καὶ σὺ μὲν ῥήματα χαρίζῃ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ,
 αὐτὸς δὲ πράγματα πολὺ μεγάλα καὶ θαυμαστά, τὸν ἥλιον ἀνά-
 πτων καὶ τοὺς ἔτησίους ὄμβρους διδούς. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτω
 15 δίδωμι ἴσον εἶναι, ὡς ἄνθρωπον ἐγχωρεῖ εἶναι. Μὴ τοίνυν μίσει
 τὸν ποιῶντα κακῶς, τοιούτων ὄντα σοι πρόξενον ἀγαθῶν καὶ
 εἰς τοσαύτην ἄγοντά σε τιμὴν· μὴ καταρῶ τῷ ἐπηρεάζοντι· ἐπεὶ
 τὸν μὲν πόνον ὑπέστης, τοῦ δὲ καρποῦ ἀπεστερήθης· καὶ τὴν
 μὲν ζημίαν οἴσεις, τὸν δὲ μισθὸν ἀπολεῖς· ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶν
 20 ἀνοίας, τὸ χαλεπώτερον ὑπομείναντας, τὸ ἔλαττον τούτου μὴ
 φέρειν.

Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο γενέσθαι; φησί.

Θεὸν ἰδῶν ἄνθρωπον γενόμενον καὶ τοσοῦτον καταβάντα
 καὶ τοσαῦτα παθόντα διὰ σέ, ἐρωτᾶς ἔτι καὶ ἀμφιβάλλεις, πῶς
 25 δυνατὸν τοῖς ὁμοδόλοις ἀφεῖναι τὰς ἀδικίας; Οὐκ ἀκούεις αὐ-
 τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ λέγοντος· «Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί
 ποιῶσιν»; Οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος, ὅτι «Ὁ ἀναβὰς
 ἄνω καὶ καθήμενος ἐν δεξιᾷ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν»; Οὐχ ὁ-
 ρᾶς ὅτι καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, τοῖς ἀνη-
 30 ρηκόσιν Ἰουδαίοις ἔπεμπε τοὺς ἀποστόλους τὰ μυρία οἴσοντας

1. Λουκᾶ 23,34

2. Ρωμ. 8,34

Σὺ πρόσεξε ὅτι οὔτε ἐδῶ οὔτε καὶ προηγουμένως τὸν ἀποκαλεῖ πατέρα του. Ἄλλὰ ἐκεῖ τὸν ὀνομάζει Θεὸν καὶ μέγαν Βασιλέα, ὅταν ὠμιλοῦσε διὰ τοὺς ὄρκους. Ἐδῶ τὸν ἀποκαλεῖ πατέρα ἰδικόν των. Τοῦτο τὸ κάνει, φυλάσσω τὴν ἐξήγησιν διὰ τὴν κατάλληλον ὥραν. Παραβάλλων ἔπειτα τὴν ὁμοιότητα λέγει, ὅτι «Ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ στέλλει τὴν βροχὴν του εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους». Ἐπειδὴ αὐτὸς ὄχι μόνον δὲν μισεῖ ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ ὅσους προσβάλλουν. Ἄν καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καθόλου ὅμοιον καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας καὶ διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας. Σὺ περιφρονεῖσαι ἀπὸ τὸν ὁμόδουλόν σου, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν δοῦλον του ποὺ ἔχει ἄπειρα εὐεργετήσει. Καὶ σὺ ὅταν προσεύχου διὰ κάποιον χαρίζεις λόγους, ἐνῶ ἐκεῖνος πράγματα πολὺ μεγάλα καὶ θαυμαστά, ἀνάπτει τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου καὶ δίδει τὰς ἐτησίας βροχάς. Παρ' ὅλα αὐτά, δέχομαι ὅτι εἶσαι ἴσος του, ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Μὴ μισῆς λοιπὸν ὅποιον σοῦ κάνει κακόν, ἀφοῦ σοῦ προξενεῖ τόσα ἀγαθὰ καὶ σὲ φέρει εἰς τόσον μεγάλην τιμὴν. Μὴ καταρᾶσαι αὐτὸν ποὺ σὲ βλάπτει, ἐπειδὴ καὶ τὴν βλάβην ὑποφέρει καὶ τὸν καρπὸν δὲν κερδίζεις· καὶ τὴν μὲν ζημίαν δέχεσαι, τὴν ἀμοιβὴν ὅμως τὴν χάνεις. Τοῦτο εἶναι τὸ κορύφωμα τῆς ἀνοησίας· νὰ ὑπομένωμεν τὸ βαρύτερον καὶ νὰ μὴ δεχώμεθα τὸ ἐλαφρότερον του.

Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τοῦτο; θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος.

Ἄφοῦ εἶδες τὸν Θεὸν νὰ γίνεται ἄνθρωπος καὶ νὰ δείχνῃ τὴν τὴν συγκατάβασιν καὶ νὰ πάσχῃ τόσα πρὸς χάριν σου, ἐρωτᾶς ἀκόμη καὶ ἀμφιβάλλεις, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρήσῃς τοὺς ὁμοδόλους σου διὰ τὰς ἀδικίας ποὺ σοῦ κάμουν; Δὲν τὸν ἀκοῦς ποὺ σοῦ παραγγέλλει ἀπὸ τὸν σταυρὸν «Συγχώρησέ τους· δὲν γνωρίζουν τί πράττουν»;¹ Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον ποὺ λέγει, «Αὐτὸς ποὺ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κάθεται εἰς τὰ δεξιὰ, μεσιτεύει δι' ἡμᾶς»²; Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, ἔστειλε τοὺς ἀποστόλους εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ τὸν εἶχαν φονεύσει διὰ νὰ τοὺς φέρουν τὰ ἀμέ-

ἀγαθά, καὶ ταῦτα μυρία μέλλοντας παρ' αὐτῶν πάσχειν δεινά;

Ἄλλὰ σὺ μεγάλα ἠδίκησαι; Καὶ τί τοιοῦτον πέπονθας, οἶον ὁ σὸς Δεσπότης, δεσμούμενος, μαστιζόμενος, ραπιζόμενος, παρὰ οἰκετῶν ἐμπτυόμενος, θάνατον ὑπομένων, καὶ θανάτου
5 τὸν θανάτων ἀπάντων αἴσχιστον, μετὰ μυρίας εὐεργεσίας; Εἰ δὲ καὶ μεγάλα ἠδίκησαι καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα εὐεργέτησον, ἵνα καὶ σαυτῷ λαμπρότερον ποιήσης τὸν στέφανον καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς ἐσχάτης ἀπαλλάξης ἀρρώστιας. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἰατροί, ὅταν λακτίζωνται καὶ ὑβρίζωνται παρὰ τῶν μαινομένων, τότε
10 μάλιστα αὐτοὺς ἐλεοῦσι καὶ παρασκευάζονται πρὸς τὴν ἐκείνων διόρθωσιν, εἰδότες ὅτι τῆς ὑπερβολῆς τοῦ νοσήματος ἡ ὕβρις ἐστί.

Καὶ σὺ τοίνυν ταύτην περὶ τῶν ἐπιβουλευόντων ἔχε τὴν γνώμην καὶ οὕτω κέχρησο τοῖς ἀδικοῦσιν· ἐκεῖνοι γάρ εἰσι μάλιστα οἱ νοσοῦντες καὶ τὴν βίαν ὑπομένοντες ἅπασαν. Ἀπάλ-
15 λαξον τοίνυν αὐτὸν τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐπηρείας καὶ δὸς ἀφεῖναι τὴν ὀργήν, καὶ δαίμονος ἐλευθέρωσον χαλεποῦ, τοῦ θυμοῦ. Καὶ γὰρ δαιμονῶντας ἐὰν ἴδωμεν, δακρύομεν, οὐχὶ καὶ αὐτοὶ σπουδάζομεν δαιμονᾶν. Τοῦτο καὶ νῦν ποιῶμεν ἐπὶ τῶν ὀργιζομένων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοις εἰκόασιν οἱ θυμούμενοι· μᾶλλον δὲ κἀ-
20 κείνων εἰσὶν ἀθλιώτεροι, μετὰ αἰσθήσεως μαινόμενοι. Διὸ καὶ ἀσύγγνωστος αὐτῶν ἡ παραπληξία.

5. Μὴ τοίνυν ἐπέμβαινε κειμένῳ, ἀλλὰ καὶ ἐλέει. Καὶ γὰρ ἂν ὑπὸ χολῆς ἐνοχλούμενον καὶ σκοτοδινιῶντα καὶ ἐμέσαι ἐπειγόμενον τὸν πονηρὸν τοῦτον χυμὸν ἴδωμεν, χεῖρα ὀρέγομεν καὶ
25 διαβαστάζομεν σπαραττόμενον, κἂν τὸ ἱμάτιον μολύνωμεν, οὐκ ἐπιστρεφόμεθα, ἀλλ' ἐν μόνον ζητοῦμεν, ὅπως ἐκεῖνον ἀπαλλάξωμεν τῆς χαλεπῆς ταύτης στενοχωρίας. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τούτων ποιῶμεν, καὶ διαβαστάζομεν ἐμοῦντας καὶ σπαραττομένους· μηδὲ πρότερον ἀφῶμεν, ἕως ἂν ἅπασαν ἀπόθῃται τὴν

τρητα ἀγαθὰ καὶ μάλιστα ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ πάθουν ἀπὸ αὐ-
τοὺς μύρια δεινὰ;

Μήπως ὅμως ἠδικήθης σύ; Καὶ τί ὅμοιον ἔπαθες σὺ ἀπὸ
ὅσα ἔπαθεν ὁ Δεσπότης σου; Ἐκεῖνος ἐφυλακίσθη, ἐμαστιγώ-
θη, ἐδέχθη ραπίσματα, ἐδέχθη ἐμπτυσμούς ἀπὸ τοὺς ὑπηρέ-
τας, ὑπέμεινε θάνατον καὶ μάλιστα τὸν ἀτιμωτικώτερον ὅλων
τῶν θανάτων, ἔπειτα ἀπὸ μυρίας εὐεργεσίας. Καὶ ἂν ἔχης πολὺ
ἀδικηθῆ, διὰ τοῦτο εὐεργέτησε πολὺ περισσότερον καὶ διὰ νὰ κα-
ταστήσῃς λαμπρότερον τὸν στέφανόν σου καὶ διὰ ν' ἀπαλλάξῃς
τὸν ἀδελφόν σου ἀπὸ τὴν ἐσχάτην ἀσθένειαν. Καὶ οἱ ἰατροί,
ὅταν δέχωνται λακτίσματα καὶ ὕβρεις ἀπὸ ἀρρώστους ἐρεθι-
σμένους, περισσότερον τοὺς λυποῦνται τότε καὶ ἐνδιαφέρον-
ται διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας των ἐπειδὴ γνωρίζουν
ὅτι ἡ ὕβρις προέρχεται ἀπὸ τὸν παροξυσμὸν τῆς ἀσθενείας.

Αὐτὴν τὴν γνώμην νὰ ἔχῃς λοιπὸν καὶ σὺ δι' ὅσους σὲ
καταδιώκουν καὶ ἔτσι νὰ συμπεριφέρεσαι πρὸς ὅσους σὲ ἀδι-
κοῦν. Διότι εἶναι αὐτοὶ κατὰ κυριολεξίαν πού νοσοῦν καὶ αὐτοὶ
ὑπομένουν ὅλην τὴν κακοποίησιν. Ἀπάλλαξέ τον λοιπὸν ἀπὸ
τὴν βαρεῖαν αὐτὴν βλάβην, κάνε τον νὰ ἀφήσῃ τὴν ὀργὴν καὶ
ἐλευθέρωσέ τον ἀπὸ τὸν βαρὺ δαίμονα, τὸν θυμόν. Διότι ἂν
ἰδοῦμεν δαιμονισμένους, δακρύζομεν, δὲν βιαζόμεθα νὰ δαιμο-
νισθοῦμεν καὶ ἐμεῖς. Τοῦτο ἅς κάνωμεν καὶ τώρα δι' αὐτοὺς πού
ὀργίζονται, ἐπειδὴ ὁμοιάζουν μὲ τοὺς δαιμονισμένους. Ἡ μᾶλ-
λον, εἶναι πιὸ ἀξιολύπητοι ἀπὸ αὐτούς, ἐπειδὴ παραφέρονται
συνειδητὰ. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ παραφορά των εἶναι ἀσυγχώρητος.

5. Μὴ ποδοπατῆς λοιπὸν αὐτὸν πού ἔπεσεν, ἀλλὰ νὰ
τὸν ἐλεῆς. Διότι ἂν ἰδοῦμεν κάποιον πού τὸν πειράζει ἡ χολή
του, πού ἔχει σκοτοδίνην καὶ ἐτοιμάζεται νὰ κάνῃ ἐμετόν, αὐτὸ
τὸ κακὸν ὑγρὸν, ἀπλῶνομεν τὸ χέρι μας καὶ τὸν κρατοῦμεν μέσα
εἰς τοὺς σπασμούς του ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη λερῶνομεν τὰ ροῦχα
μας, δὲν ἀπομακρυνόμεθα, ἀλλὰ ἐπιδιώκομεν ἕνα μόνον, νὰ τὸν
ἐλευθερώσωμεν ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν του. Τοῦτο ἅς κάνωμεν
καὶ εἰς αὐτούς καὶ ἅς τοὺς κρατοῦμεν, ὅταν κάνουν ἐμετόν ἢ
ὅταν σπαράζουν. Ἄς μὴ τοὺς ἀφήσωμεν, ὥσπου νὰ ἀπαλλαγοῦν

πικρίαν. Καὶ τότε σοι χάριν εἴσεται μεγίστην· ἐπειδὴν παύσηται, τότε γνώσεται σαφῶς, ὅσης αὐτὸν ἀπήλλαξας παραχῆς. Καὶ τί λέγω τὴν παρ' ἐκείνου χάριν; Ὁ γὰρ Θεὸς σε εὐθέως στεφανώσει, καὶ μυρίοις ἀμείψεται καλοῖς, ὅτι σου τὸν ἀδελφὸν νοσήματος ἠλευθέρωσας χαλεποῦ· κἀκεῖνος δὲ ὡς δεσπότην τιμήσει, διαπαντὸς αἰδούμενός σου τὴν ἐπιείκειαν. Οὐχ ὁρᾶς τὰς τικτούσας γυναῖκας, πῶς δάκνουσι τὰς παρεστώσας, καὶ οὐκ ἀλγοῦσιν ἐκεῖναι; μᾶλλον δὲ ἀλγοῦσι μὲν, φέρουσι δὲ γενναίως, καὶ συναλγοῦσι ταῖς ὀδυνωμέναις καὶ διακοπτομέναις ὑπὸ τῆς ὠδίνος. Ταύτας καὶ σὺ ζήλωσον, καὶ μὴ γίνου μαλακώτερος γυναικῶν. Ἐπειδὴν γὰρ τέκωσιν αἱ γυναῖκες αὗται (γυναικῶν γὰρ εἰσι μικροψυχότεροι), τότε σε τὸν ἄνδρα εἴσονται. Εἰ δὲ βαρέα τὰ ἐπιτάγματα, ἐνόησον ὅτι διὰ τοῦτο παρεγένετο ὁ Χριστός, ἵνα ταῦτα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καταφυτεύσῃ διανοίᾳ, ἵνα καὶ ἐχθροῖς καὶ φίλοις χρησίμους κατασκευάσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἑκατέρων τούτων ἐπιμελεῖσθαι κελεύει· τῶν μὲν ἀδελφῶν, ἡνίκα ἂν λέγῃ, «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου»· τῶν δὲ ἐχθρῶν, ἐπειδὴν νομοθετῆ φιλεῖν τε καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος τοῦ κατὰ τὸν Θεὸν ἐνάγει μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. «Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε», φησί, «τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;»· Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Οὐπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι». Ἄν μὲν οὖν ταῦτα ποιῆς, μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔστηκας· ἂν δὲ ἐγκαταλιμπάνῃς αὐτά, μετὰ τῶν τελωνῶν.

Εἶδες πῶς οὐ τοσοῦτον τῶν ἐντολῶν τὸ μέσον, ὅσον τῶν προσώπων τὸ διάφορον; Μὴ τοίνυν τοῦτο λογιζώμεθα, ὅτι δυσχερὲς τὸ ἐπίταγμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔπαθλον ἐννοήσωμεν καὶ λογισώμεθα τίνος ὅμοιοι γινόμεθα κατορθώσαντες καὶ τίνος ἴσοι διαμαρτάνοντες. Τῷ μὲν οὖν ἀδελφῷ κελεύει καταλλάττεσθαι καὶ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι, ἕως ἂν τὴν ἐχθραν ἀνέ-

ἀπὸ ὅλο τὸ κακόν. Καὶ τότε θὰ σοῦ ἀναγνωρίσῃ πολὺ μεγάλην εὐγνωμοσύνην, ὅταν τοῦ περάσῃ, τότε θὰ καταλάβῃ ἀπὸ πόσῃν ταραχῇν τὸν ἠλευθέρωσες. Καὶ διατί ἀναφέρω τὴν εὐγνωμοσύνην ἀπὸ μέρους ἐκείνου, ὅταν ὁ Θεὸς εὐθύς θὰ σέ στεφανώσῃ καὶ θὰ σέ ἀνταμείψῃ μὲ μύρια ἀγαθὰ, ἐπειδὴ ἠλευθέρωσες τὸν ἀδελφόν σου ἀπὸ βαρῦ νόσημα; Καὶ ἐκεῖνος θὰ σέ τιμήσῃ ὡς κύριόν του καὶ θὰ σέβεται διὰ παντὸς τὴν καλωσύνην σου. Δὲν βλέπεις τὰς γυναῖκας τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ, πῶς δαγκώνουν αὐτὰς ποὺ τὰς παραστέκονται καὶ ἐκεῖναι δὲν αἰσθάνονται πόνον, ἢ μᾶλλον αἰσθάνονται, ὑποφέρουν ὅμως γενναῖα· συμπονοῦν ἐκεῖνας ποὺ βασανίζονται καὶ ξεσχίζονται ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Αὐτὰς ζήλεψε καὶ σὺ καὶ μὴ γίνῃς πιὸ λεπτεπίλεπτος ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Ὅταν γεννοῦν αἱ ‘γυναῖκες’ αὐταὶ—διότι αὐτοὶ εἶναι πιὸ μικρόψυχοι ἀπὸ τὰς γυναῖκας—τότε θὰ ἀναγνωρίσουν ἐσένα τὸν ἄνδρα. Καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐντολαὶ βαρεῖαι, σκέψου ὅτι διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστός, διὰ νὰ τὰς ἐμφυτεύσῃ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας καὶ νὰ μᾶς κάμῃ χρησίμους εἰς ἐχθρούς καὶ φίλους. Διὰ τοῦτο προτρέπει νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τοὺς δύο· διὰ τοὺς ἀδελφούς, ὅταν λέγῃ· «καὶ ἂν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου», διὰ τοὺς ἐχθρούς, ὅταν νομοθετῇ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα δι’ αὐτούς. Καὶ δὲν μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ δικαίου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίθετον· «Ἄν ἀγαπήσετε», λέγει, «ὅσους σᾶς ἀγαποῦν, τί μισθὸν θὰ λάβετε; Τὸ ἴδιο δὲν κάνουν καὶ οἱ τελῶνες;». Τοῦτο λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Δὲν ἀντεστάθητε εἰς τὴν ἁμαρτίαν μέχρις αἵματος»¹. Ἄν λοιπὸν πράττῃς ἔτσι, στέκεσαι κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, ἂν ἀμελήσῃς, πηγαίνεις μὲ τοὺς τελῶνας.

Εἶδες ὅτι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ἐντολῶν δὲν εἶναι τόσον μεγάλη, ὅση ἢ διαφορὰ τῶν προσώπων; Ἄς μὴ λογαριάζωμεν λοιπὸν ὅτι εἶναι βαρεῖα ἢ ἐντολή· ἄς σκεφθοῦμεν καὶ τὸ ἔπαθλον καὶ ἄς στοχασθοῦμεν μὲ ποῖον γινόμεθα ὅμοιοι, ὅταν ἐπιτύχωμεν, καὶ μὲ ποῖον ἐξισωνόμεθα, ἂν ἀποτύχωμεν. Μὲ τὸν ἀδελφόν μας ὀρίζει νὰ συμφιλιωνώμεθα καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήνωμεν, προτοῦ διαλύσωμεν τὴν ἐχθραν μας. Ὅταν ὁμιλῇ δι’ ὁ-

λωμεν· ὅταν δὲ περὶ πάντων διαλέγηται, οὐκέτι ταύτη ἡμᾶς ὑποβάλλει τῇ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ μόνον, εὐκολον καὶ ταύτη ποιῶν τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «Ἐδίδωξαν τοὺς προφήτας τοὺς 5 πρὸ ὑμῶν»· ἵνα μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ ἀηδῶς πρὸς αὐτοὺς ἔχωσι, κελεύει μὴ μόνον φέρειν ταῦτα ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾶν. Ὁρᾶς πῶς πρόρριζον τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὰ σώματα, τὴν περὶ τὰ χρήματα, τὴν περὶ τὴν δόξαν, τὴν περὶ τὸν παρόντα βίον ἀναιρεῖ; Τοῦτο γὰρ ἐποίησε μὲν ἐξ ἀρχῆς, πολλῶ 10 δὲ πλέον νῦν. Ὁ τε γὰρ πτωχὸς καὶ ὁ πρᾶος καὶ ὁ πενθῶν κενοῖ τὴν ὀργήν· ὁ τε δίκαιος καὶ ἐλεήμων κενοῖ τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν· ὁ καθαρὸς τὴν καρδίαν ἀπήλλακται ἐπιθυμίας πονηρᾶς· ὁ δεδιωγμένος καὶ φέρων τὰς ὕβρεις καὶ κακῶς ἀκούων, πᾶσαν ἀσκεῖ λοιπὸν τῶν παρόντων πραγμάτων ὑπεροψίαν, καὶ 15 τύφου καὶ κενοδοξίας ἐστὶ καθαρός.

Λύσας τοίνυν τῶν δεσμῶν τούτων τὸν ἀκροατὴν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀλείψας, πάλιν ἐτέρως ἀνασπᾷ ταῦτα τὰ πάθη, καὶ μετὰ πλείονος τῆς ἀκριβείας. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς ὀργῆς καὶ πάντοθεν ἐκκόψας τοῦ πάθους τούτου τὰ νεῦρα καὶ εἰπών. 20 Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ καὶ ὁ μωρὸν καλῶν καὶ ὁ ῥακά, κολαζέσθω· καὶ ὁ προσφέρων τὸ δῶρον μὴ πρότερον προσίτω τῇ τραπέζῃ, ἕως ἂν καταλύσῃ τὴν ἔχθραν· καὶ ὁ ἀντίδικον ἔχων, πρὶν ἢ τὸ δικαστήριον ἰδεῖν, φίλον ποιείτω τὸν ἐχθρόν· ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν μεταβαίνει πάλιν καὶ φησιν· Ὁ ἐμβλέπων ἀκολάστοις 25 ὀφθαλμοῖς, ὡς μοιχὸς τιμωρείσθω· ὁ σκανδαλιζόμενος ὑπὸ γυναικὸς ἀκολάστου ἢ ὑπὸ ἀνδρὸς ἢ ἄλλου τινὸς τῶν αὐτῷ προσηκόντων, ἅπαντας ἐκκοπτέτω τούτους· ὁ νόμῳ γάμου κατέχων γυναῖκα, μηδέποτε αὐτὴν ἐκβαλλέτω καὶ πρὸς ἑτέραν βλέπέτω. Διὰ γὰρ τούτων τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὰς ρίζας ἀνεῖ- 30 λεν. Εἶτα ἐντεῦθεν τῶν χρημάτων τὸν ἔρωτα ἀναστέλλει, κε-

λους, δὲν μᾶς δεσμεύει πλέον μὲ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν ἀλλὰ ἀπαιτεῖ τὰ ἀπὸ μέρους μας μόνον, ἐλαφρύνων τὸν νόμον καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτόν.

Ἐπειδὴ εἶπε· «Κατεδίωξαν τοὺς πρὶν ἀπὸ σᾶς προφήτας», διὰ νὰ μὴ δυσανεστηθοῦν διὰ τοῦτο μαζί των, προστάζει ὄχι μόνον νὰ δείχνουν ἀνοχήν διὰ τὴν συμπεριφορὰν των ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀγαποῦν. Βλέπεις πῶς βγάζει τὸν θυμὸν ἀπὸ τὴν ρίζαν, τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ σώματα, τὰ πράγματα, τὴν δόξαν, τὴν παροῦσαν ζωὴν; Αὐτὸ βέβαια τὸ ἔκαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶρα ὅμως τὸ κάνει πολὺ περισσότερον. Διότι καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πρᾶος καὶ ὁ λυπημένος ἀδειάζει τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸν θυμὸν. Ὁ δίκαιος καὶ ὁ ἐλεήμων ἀδειάζει τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πραγμάτων. Ὅποιος ἔχει καθαρὰν καρδίαν ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν. Ὅποιος καταδιώκεται, ὑπομένει τὰς ὕβρεις καὶ κατηγορεῖται, ἐπιτυγχάνει ἀκεραΐαν τὴν περιφρόνησιν τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ κενοδοξίαν.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτὰ τὸν ἀκροατὴν του καὶ τὸν προπαρεσκεύασε διὰ τοὺς ἀγῶνας, ἀποσπᾷ πάλιν τὰ πάθη αὐτὰ μὲ ἄλλον τρόπον καὶ μὲ περισσοτέραν προσοχήν. Ἦρχισε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ὀργὴν καὶ ἀφοῦ ἀπὸ παντοῦ γύρω ἔκοψε τὰ νεῦρα αὐτοῦ τοῦ πάθους εἶπεν· Ὅποιος θυμώνει μὲ τὸν ἀδελφόν του καὶ ὅποιος τὸν ἀποκαλεῖ ἀνόητον καὶ βλάκα, νὰ τιμωρῆται. Καὶ ὅποιος προσφέρει τὸ δῶρον, νὰ μὴ πλησιάσῃ εἰς τὴν τράπεζαν προτοῦ διαλύσῃ τὴν ἐχθρὰν του. Καὶ ὅποιος ἔχει ἀντίδικον, πρὶν ἀντικρύσῃ τὸ δικαστήριον, νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν ἐχθρόν του. Ἐπειτα ἔρχεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ λέγει· Ὅποιος παρατηρεῖ μὲ ἀκόλαστα μάτια, νὰ τιμωρῆται ὡς μοιχός. Ὅποιος σκανδαλίζεται ἀπὸ γυναῖκα ἀκόλαστον ἢ ἀπὸ ἄνδρα ἢ κάποιον ἀπὸ τοὺς φίλους του, ὅλους αὐτοὺς ἄς τοὺς ἀπομακρύνῃ. Ὅποιος ἔχει γυναῖκα μὲ τὸν νόμον τοῦ γάμου, ἄς μὴ τὴν διώχῃ ποτὲ καὶ ἄς μὴ ρίχνῃ τὰ βλέμματά του εἰς ἄλλην. Μὲ αὐτὰ ἀποσπᾷ τὰς ρίζας τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ περιορίζει τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ πράγματα,

λεύων μήτε ὀμνύναι, μήτε ψεύδεσθαι, μήτε αὐτοῦ ἀντέχεσθαι τοῦ χιτωνίσκου, ὃν ἂν τις ἐνδεδυμένος τύχη· ἀλλὰ καὶ τὸ ἱμάτιον προῖεσθαι τῷ βουλομένῳ καὶ τὴν τοῦ σώματος χρήσιν, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τὸν περὶ τὰ χρήματα ἀναιρῶν πόθον.

5 6. Τότε μετὰ ταῦτα πάντα καὶ τὸν ποικίλον τῶν ἐπιταγμάτων τούτων στέφανον, ἐπάγει λέγων· «Εὐχέσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς»· ἐπ' αὐτὴν ἄνω τὴν ἀκροτάτην τῆς φιλοσοφίας ἀνάγων κορυφήν. Ὡσπερ γὰρ τοῦ πρᾶον εἶναι μείζον τὸ ραπίζεσθαι, καὶ τοῦ ἐλεήμονα εἶναι τὸ καὶ τὸ ἱμάτιον προ-
 10 ἶεσθαι μετὰ τοῦ χιτωνίσκου, καὶ τοῦ δίκαιον εἶναι τὸ καὶ ἀδικούμενον φέρειν, καὶ τοῦ εἰρηνοποιὸν εἶναι τὸ καὶ ραπιζόμενον καὶ ἀγγαρευόμενον ἔπεσθαι· οὕτω καὶ τοῦ διώκεσθαι τὸ διωκόμενον εὐλογεῖν. Ὅρας πῶς κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὰς ἀνάγει τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἀψίδας; Τίνος οὖν ἂν εἶημεν ἄξιοι, οἱ πρὸς τὸν
 15 Θεὸν κελευόμενοι τὸν ζῆλον ἔχειν καὶ τάχα μηδὲ τῶν τελωνῶν γινόμενοι ἴσοι; Εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας, τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐθνικῶν· ὅταν μηδὲ τοῦτο ποιῶμεν (οὐ γὰρ ποιῶμεν αὐτὸ βασκαίνοντες εὐδοκιμοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς), ποίαν οὐχ ὑποστησόμεθα δίκην, ὑπερβαίνειν τοὺς γραμματεῖς κελευό-
 20 μενοι καὶ τῶν ἐθνικῶν ἐστῶτες κατώτεροι; Πῶς οὖν ὀψόμεθα βασιλείαν, εἶπέ μοι; πῶς ἐπιβησόμεθα τῶν ἱερῶν προθύρων ἐκείνων, οὐδὲ τῶν τελωνῶν ἀμείνους γινόμενοι; Τοῦτο γὰρ ἠνίξαστο εἰπών· «Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;». Ὁ καὶ μάλιστα θαυμάσαι αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἔστιν, ὅτι πανταχοῦ τὰ ἔπαθλα
 25 τῶν ἀγῶνων τιθεῖς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας· οἷον καὶ τὸ τὸν Θεὸν ὁρᾶν καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖν καὶ τὸ υἱοῦς Θεοῦ γενέσθαι καὶ τὸ ὁμοίους Θεοῦ καὶ τὸ ἐλεεῖσθαι καὶ τὸ

προστάζων μήτε νὰ ὀρκιζώμεθα μήτε νὰ ψευδώμεθα μήτε νὰ κρατοῦμεν τὸ ἴδιο μας τὸ ὑποκάμισον, ποὺ τυχὸν φοροῦμεν. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἱμάτιόν μας νὰ παρέχωμεν εἰς ὅποιον τὸ θέλει, ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα μας, ἀναιρῶν ἔτσι ἐξ ὀλοκλήρου τὸν πόθον διὰ τὰ πράγματα.

6. Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προσθέτει καὶ τὸ πλουμιστὸν στεφάνωμα ὅλων αὐτῶν τῶν προσταγμάτων λέγων· «Προσεύχεσθε δι' ὅσους θέλουν νὰ σᾶς βλάψουν». Ἐτσι μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῆς πνευματικότητος. Ὅπως ἀνώτερον ἀπὸ τὴν πραότητα εἶναι τὸ νὰ δέχεσθαι ραπίσματα καὶ ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι ἐλεήμων τὸ νὰ ἀφήνης μαζί με τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι δίκαιος τὸ νὰ ὑπομένης νὰ σὲ ἀδικοῦν, καὶ ἀπὸ τὸ νὰ εἶσαι εἰρηνοποιὸς τὸ νὰ ἀκολουθῆς καὶ ἄς σὲ ραπίζουν καὶ ἄς σὲ ἀγγαρεύουν, ἔτσι ἀνώτερον ἀπὸ τὸ νὰ καταδιώκεσαι εἶναι τὸ νὰ σὲ καταδιώκουν καὶ σὺ νὰ τοὺς εὐλογῆς. Βλέπεις πῶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μᾶς ἀνεβάζει εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς θόλους τοῦ οὐρανοῦ; Ποίας τιμῆς λοιπὸν θὰ ἀξιωθοῦμεν ἡμεῖς ποὺ ἐνῶ ἔχομεν ἐντολὴν νὰ γίνωμεν ὅμοιοι με τὸν Θεὸν δὲν κατορθώνομεν νὰ ἐξισωθοῦμεν μήτε με τοὺς τελῶνας; Διότι ἐὰν εἶναι γνώρισμα τῶν τελωνῶν καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν νὰ ἀγαποῦν ὅσους τοὺς ἀγαποῦν, ὅταν ἡμεῖς οὔτε τοῦτο δὲν τὸ πράττωμεν (καὶ δὲν τὸ πράττομεν, ἐπειδὴ ζηλεύομεν τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀδελφῶν μας), ποίαν τιμωρίαν δὲν θὰ ὑποστοῦμεν, ὅταν παρὰ τὴν ἐντολὴν νὰ ὑπερβοῦμεν τοὺς γραμματεῖς παραμένωμεν κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς; Εἶπέ μου λοιπὸν πῶς θὰ ἰδοῦμεν βασιλείαν; πῶς θὰ πατήσωμεν τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα πρόθυρα, ἀφοῦ δὲν ἐγίναμεν οὔτε ἀπὸ τοὺς τελῶνας καλύτεροι; Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἔκαμεν ὑπαινιγμόν, ὅταν εἶπε· «Μήπως καὶ οἱ τελῶνας δὲν κάνουν τὸ ἴδιο;». Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἀξιοθαύμαστον σημεῖον τῆς διδασκαλίας του, ὅτι παντοῦ βάζει με πολλὴν γενναιοδωρίαν τὰ ἔπαθλα τῶν ἀγώνων, ὅπως εἶναι ἡ θεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡ υἰοθεσία μας ἀπὸ τὸν Θεόν, ἡ ὁμοίωσις μας με τὸν Θεόν, τὸ ὅτι θὰ ἐλεηθοῦμεν καὶ θὰ παρηγορηθοῦμεν καὶ θὰ λάβω-

παρακαλεῖσθαι καὶ τὸν μισθὸν τὸν πολύν· εἷ που καὶ λυπηρῶν μνησθῆναι ἔδει, ὑφειμένως τοῦτο ποιεῖ· τὸ μὲν γὰρ τῆς γεέννης ὄνομα ἅπαξ ἐν τοσοῦτοις τέθεικε λόγοις· καὶ ἑτέροις δέ τισιν ὑπεσταλμένως, καὶ ἐντρεπτικώτερον μᾶλλον ἢ ἀπειλητικώτερον
5 κεχρημένος τῷ λόγῳ, διορθοῦται τὸν ἀκροατὴν λέγων· «Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;», καί, «Ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ»· καί, «Ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν».

Ἔστι δὲ ὅπου καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἀντὶ κολάσεως τίθησι, τὸ φορτικὸν τῆς κολάσεως τῷ ἀκροατῇ διδοὺς συνιδεῖν, ὡς ὅταν
10 λέγη· «Ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ»· καί, «Ὁ ἀπολύων ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι»· καί, «Τὸ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι». Τοῖς γὰρ νοῦν ἔχουσιν ἀντὶ τοῦ τῆς κολάσεως ὀνόματος ἀρκεῖ καὶ τὸ τῆς ἀμαρτίας μέγεθος εἰς σωφρονισμόν. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς τελῶνας εἰς μέσον
15 ἄγει, τῇ ποιότητι τοῦ προσώπου τὸν μαθητὴν ἐντρέπων. Ὁ καὶ ὁ Παῦλος ἐποίει λέγων· «Μὴ λυπεῖσθε ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα»· καί, «Καθάπερ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν». Καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ μικρῶ πλέον τοῦ εἰωθότος, φησὶν· «Οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦ-
20 σιν;». Ἄλλ' ὅμως οὐχ ἴστησιν ἐνταῦθα τὸν λόγον, ἀλλ' εἰς τὰ ἔπαθλα αὐτὸν καταλύει καὶ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας, λέγων· «Γίνεσθε οὖν τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος». Καὶ πολὺ τὸ τῶν οὐρανῶν ὄνομα διασπείρει πανταχοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τὰ φρονήματα αὐτῶν διεγείρων. Τέως γὰρ ἀσθενέστερον καὶ
25 παχύτερόν πως ἦσαν διακείμενοι.

Ἄπαντα οὖν ἐννοοῦντες τὰ εἰρημένα, πολλὴν καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιδειξώμεθα τὴν ἀγάπην καὶ τὸ καταγέλαστον ἐκεῖνο ἔθος ἐκβάλλωμεν, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἀλογωτέρων ὑπομένουσιν, ἀναμένοντες τοὺς ἀπαντῶντας πρώτους προσειπεῖν, ὃ μὲν ἔχει
30 πολὺν μακαρισμὸν μὴ ζηλοῦντες, ὃ δὲ ἐστὶ καταγέλαστον, τοῦτο διώκοντες.

μεν πολὺν μισθόν. Καὶ ἂν κάπου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναφερθοῦν καὶ τὰ λυπηρά, τοῦτο τὸ κάνει πολὺ μαλακά. Μέσα εἰς τόσους λόγους μόνον μίαν φοράν ἔβαλε τὸ ὄνομα τῆς γεέννης. Καὶ εἰς ἄλλους πάλιν λόγους διστακτικὰ καὶ περισσότερον μὲ προτρεπτικούς παρὰ μὲ ἀπειλητικούς λόγους, θέλει νὰ διορθώσῃ τὸν ἄκροατὴν λέγων, «Δὲν κάνουν τὸ ἴδιο καὶ οἱ τελῶναι;» καί· «Ἄν χαλάσῃ τὸ ἀλάτι», καί· «Θὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐλάχιστος μέσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».

Κάπου-κάπου ἀναφέρει καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἀντὶ τῆς τιμωρίας, ἀφήνων τὸν ἄκροατὴν νὰ συλλάβῃ τὸ βάρος τῆς τιμωρίας. Αὐτὸ κάνει ὅταν λέγῃ· «Ἔκαμε τὴν μοιχείαν μαζί της μέσα εἰς τὴν καρδίαν του» καί, «Ὅποιος τὴν ἐγκαταλείπει γίνεται αἷτιος τῆς μοιχείας της» καί, «Τὸ πέρα ἀπὸ αὐτὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν». Διότι ὅσοι ἔχουν νοῦν φθάνει νὰ τοὺς σωφρονίσῃ καὶ μόνον τὸ μέγεθος τῆς ἀμαρτίας ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τῆς τιμωρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδῶ ἀναφέρει τοὺς ἔθνικούς καὶ τοὺς τελῶνας, θέλων μὲ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου νὰ προτρέψῃ τὸν μαθητὴν. Τοῦτο ἔκαμνε καὶ ὁ Παῦλος λέγων· «Ὁχι σὰν τοὺς ἄλλους ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα» καί, «Ὅπως τὰ ἔθνη ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν»¹. Καὶ διὰ νὰ δείχνῃ ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ τίποτε τὸ ὑπερβολικὸν ἀλλὰ κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ συνηθισμένον προσθέτει· «Τὸ ἴδιο δὲν κάνουν καὶ οἱ ἔθνικοί;». Δὲν σταματᾷ ὅμως τὸν λόγον εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀλλὰ τὸν ὀλοκληρῶνει μὲ τὰ ἔπαθλα καὶ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας λέγων· «Γίνετε λοιπὸν τέλειοι, ὅπως ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος». Σκορπίζει ἄφθονα εἰς τοὺς λόγους του τὴν λέξιν οὐρανός, θέλων νὰ πτερώσῃ τὸ φρόνημά των καὶ μὲ τὴν ὑπόμνησιν τοῦ τόπου. Ἔως τότε ἦσαν πιὸ ἀδύνατοι κάπως καὶ πιὸ προσκολλημένοι εἰς τὰ ὑλικά.

Ἄς ἐννοήσωμεν λοιπὸν ὅλα ὅσα εἶπαμεν καὶ ἅς δείξωμεν πολλὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἐχθρούς μας. Ἄς ἀποβάλωμεν τὴν γελοίαν ἐκείνην συνήθειαν, ποὺ ἀνέχονται οἱ πιὸ ἀνόητοι· περιμένουν νὰ τοὺς χαιρετήσουν πρῶτοι οἱ ἄλλοι· δὲν ζηλεύουν αὐτὸ ποὺ προξενεῖ πολὺν μακαρισμόν, ἀλλὰ ἐπιδιώκουν αὐτὸ ποὺ εἶναι τελείως γελοῖον.

Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ προσερεῖς αὐτὸν πρότερος; Ἐπειδὴ
 τοῦτο ἀναμένει, φησίν. Οὐκοῦν δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ἐπι-
 πηδᾶν ἔδει, ἵνα σὺ λάβῃς τὸν στέφανον. Οὐ, φησίν· ἐπειδὴ τοῦ-
 το ἐσπούδακε. Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον γένοιτ' ἄν;
 5 Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδακε, φησί, μισθοῦ μοι γενέσθαι πρό-
 ξενος, οὐ βούλομαι ἐπιλαβέσθαι τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἄν μὲν
 οὖν ἐκεῖνός σε προσείπη πρότερος, οὐδέν σοι γίνεται πλέον καὶ
 προσειπόντι· ἂν δὲ σὺ πρότερος ἐπιπηδήσῃς τῇ προσρήσει, ἐ-
 πραγματεύσω τὸν τύφον ἐκείνου καὶ δαψιλῆ τινα ἐκ τῆς ἀπο-
 10 νοίας αὐτοῦ τὸν καρπὸν ἐτρύγησας. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης
 ἀνοίας, τοσαῦτα μέλλοντας καρποῦσθαι ἀπὸ ψιλῶν ῥημάτων,
 προδιδόναι τὸ κέρδος, καὶ καταγινώσκοντος αὐτοῦ, τοῖς αὐτοῖς
 περιπίπτειν; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν αἰτιά, ὅτι πρότερος ἀνα-
 μένει τὴν παρ' ἑτέρου πρόσρησιν, τίνος ἔνεκεν ζηλοῖς ὅπερ ἐγ-
 15 καλεῖς καὶ ὅπερ ἔφησ εἶναι πονηρόν, τοῦτο ὡς ἀγαθὸν μιμῆσθαι
 ἐσπούδακας; Ὁρᾶς πῶς οὐδὲν ἀνθρώπου κακία συζῶντος ἀνοη-
 τότερον;

Διὸ παρακαλῶ, φύγωμεν τὸ πονηρὸν τοῦτο ἔθος καὶ κατα-
 γέλαστον. Καὶ γὰρ μυρίας ἀνέτρεψε φιλίας τὸ νόσημα τοῦτο
 20 καὶ πολλὰς ἔχθρας εἰργάσατο. Διὰ δὴ τοῦτο φθάνωμεν αὐτοὺς
 ἡμεῖς. Οἱ γὰρ ῥαπίζεσθαι καὶ ἀγγαρεύεσθαι καὶ γυμνοῦσθαι
 παρ' ἐχθρῶν κελευόμενοι καὶ φέρειν, ποίας ἂν εἶημεν συγγνώ-
 μης ἄξιοι, ἐν προσρήσει ψιλῆ τοσαύτην ἐπιδεικνύμενοι φιλονει-
 κίαν; Καταφρονούμεθα γάρ, φησί, καὶ διαπτυόμεθα, ὅταν αὐ-
 25 τῷ χαρισώμεθα τοῦτο. Καὶ ἵνα μὴ καταφρονήσῃ ἄνθρωπος,
 προσκρούεις Θεῷ; καὶ ἵνα μὴ καταφρονήσῃ σου ὁ μαινόμενος
 ὁμόδουλος, καταφρονεῖς τοῦ Δεσπότου, τοῦ τοσαῦτά σε εὐερ-
 γητικότος; Εἰ γὰρ ἄτοπον τὸ καταφρονεῖν σου τὸν ὁμότιμον,
 πολλῶ μᾶλλον τό σὲ καταφρονεῖν τοῦ σὲ πεποιηκότος Θεοῦ.

30 Μετὰ δὲ τούτου κάκεῖνο σκόπει, ὅτι ὅταν σου καταφρονή-
 σῃ, τότε σοι μείζονος μισθοῦ γίνεται πρόξενος. Διὰ γὰρ τὸν Θεὸν
 ταῦτα ὑπομένεις, ἐπειδὴ τῶν αὐτοῦ νόμων ἤκουσας. Τοῦτο δὲ

Διατί νὰ μὴ χαιρετήσης πρῶτος; Ἐπειδὴ αὐτὸ ἀκριβῶς περιμένει, ἀπαντᾷ. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ τρέξης, διὰ νὰ πάρης σὺ τὸν στέφανον. Ὅχι, λέγει, ἐπειδὴ αὐτὸ ἐπιζητεῖς. Τί χειρότερον ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν; Ἐπειδὴ ὁ ἄλλος θέλει νὰ γίνῃ εἰς ἐμένα πρόξενος ἀμοιβῆς, λέγει, δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπωφεληθῶ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα αὐτό. Ἄν λοιπὸν σὲ χαιρετήση πρῶτος αὐτὸς δὲν κερδίζεις τίποτε καὶ ἂν ἀντιχαιρετήσης. Ἐνῶ ἂν προηγηθῆς εἰς τὸν χαιρετισμὸν, ἐμπορεύεσαι τὴν ὑπερηφάνειαν ἐκείνου καὶ τρυγᾷς ἄφθονον κέρδος ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν ἐκείνου. Πῶς λοιπὸν δὲν μαρτυρεῖ ἐσχάτην ἀνοησίαν, ἐνῶ τόσα πολλὰ πρόκειται νὰ κερδίσης ἀπὸ κενὰ λεξείδια, νὰ ἐγκαταλείπῃς τὸ κέρδος καὶ ἐνῶ κατηγορεῖς τοὺς ἄλλους νὰ περιπίπτῃς εἰς τὸ ἴδιο σφάλμα; Ἄν κατηγορῆς κάποιον, ἐπειδὴ περιμένει νὰ τὸν χαιρετήσουν, διὰ ποῖον λόγον ζηλεύεις αὐτὸ πού κατηγορεῖς; Καὶ βιάζεσαι νὰ μιμηθῆς ὡς ἀγαθόν, αὐτὸ πού εἶπες ὅτι εἶναι κακόν; Βλέπεις πῶς δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀνόητον ἀπὸ ἄνθρωπον πού ζῆ μέσα εἰς τὴν κακίαν;

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὡς ἀποφύγωμεν τὴν κακὴν αὐτὴν καὶ γελοίαν συνήθειαν. Ἀμέτρητες φιλίαι διέσπασεν αὐτὴ ἡ ἀσθένεια καὶ ἐπροκάλεσε πολλὰς ἐχθρότητας. Διὰ τοῦτο ἐμεῖς τοὺς προλαμβάνομεν ἐκείνους. Ἐμεῖς πού ἔχομεν διαταγὴν νὰ δεχώμεθα ραπίσματα, ἀγγαρείας, γυμνώσεις ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας καὶ νὰ ὑπομένωμεν ποίας συγγνώμης θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ ἦμεθα ἄξιοι, ἂν δείχνωμεν τόσην ἐριστικότητα δι' ἓνα κούφιον χαιρετισμὸν; Περιφρονούμεθα καὶ γελοιοποιούμεθα, λέγει, ὅταν τοῦ κάμωμεν αὐτὴν τὴν χάριν. Καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ καταφρονήσῃ ὁ ἄνθρωπος, προσκρούεις εἰς τὸν Θεόν; Καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ περιφρονήσῃ ὁ μανιακὸς ὁμόδουλός σου, περιφρονεῖς τὸν Κύριον, πού τόσον πολὺ σὲ ἔχει εὐεργετήσῃ; Ἄν εἶναι παράλογον νὰ σὲ καταφρονῆ ὁ ὁμότιμός σου εἶναι πολὺ πιὸ παράλογον νὰ καταφρονῆς σὺ τὸν Θεὸν πού σὲ ἔπλασε.

Πρόσεξε καὶ τοῦτο μαζί με αὐτό· ὅταν σὲ περιφρονήσῃ κάποιος, τότε σοῦ προξενεῖ μεγαλυτέραν ἀμοιβήν. Τὰ ὑπομένεις αὐτὰ πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐσεβάσθης τοὺς ἰδικούς του

ποιίας οὐκ ἂν εἶη τιμῆς ἀντάξιον; πόσων διαδημάτων; Ἐμοὶ γένοιτο καὶ ὑβρίζεσθαι καὶ καταφρονεῖσθαι διὰ τὸν Θεὸν ἢ τιμᾶσθαι παρὰ βασιλέων ἀπάντων· οὐδὲν γάρ, οὐδὲν τῆς δόξης ταύτης ἴσον.

5 Ταύτην τοίνυν διώκωμεν οὕτως, ὡς αὐτὸς ἐκέλευσε, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων μηδένα ποιούμενοι λόγον, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμενοι διὰ πάντων, οὕτω τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκονομῶμεν. Καὶ γὰρ τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐκεῖσε στεφάνων ἐντεῦθεν ἤδη καρπωσόμεθα τὰ ἀγαθὰ, ὡς ἄγγελοι μετὰ ἀνθρώ-
 10 πων βαδίζοντες, ὡς αἱ τῶν ἀγγέλων δυνάμεις ἐν τῇ γῆ περιπο-
 λοῦντες, καὶ πάσης μὲν ἐπιθυμίας, πάσης δὲ ἐκτὸς μένοντες
 παραχῆς· καὶ μετὰ τούτων δὲ πάντων καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀπο-
 ληψόμεθα ἀγαθὰ· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
 15 καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ
 τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νόμους. Ποίας τιμῆς ἀντάξιον δὲν θὰ ἦτο τοῦτο; Πόσων στεφάνων; Μακάρι καὶ ἐξευτελισμούς καὶ περιφρόνησιν νὰ ἐδεχόμεν ἐγὼ χάριν τοῦ Θεοῦ παρὰ τιμᾶς ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς. Τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν δόξαν αὐτὴν, τίποτε.

Αὐτὴν λοιπὸν ἅς ἐπιδιώξωμεν, ὅπως αὐτὸς ὤρισεν. Ἐὰν μὴ δίδωμεν καμμίαν σημασίαν εἰς ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐχοντες ὀρθὴν πνευματικότητα εἰς ὅλα, ἔτσι ἅς οἰκονομήσωμεν τὴν ζωὴν μας. Ἐὰν δοκιμάσωμεν ἀπὸ ἐδῶ τὴν χαρὰν τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν οὐρανίων στεφάνων, βαδίζοντες ὡς ἄγγελοι ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Θὰ περιφερώμεθα εἰς τὴν γῆν ὅπως τάγματα ἀγγελικά, παραμένοντες ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπιθυμίαν καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ταραχήν. Μαζὶ μὲ αὐτὰ θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τὰ ὅποια μακάρι νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν ὅποϊον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ προσκύνησις μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχον Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον καὶ φιλάνθρωπον Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄.
Ματθ. 6, 1 - 15

«Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς».

5 1. Τὸ τυραννικώτερον πάντων λοιπὸν ἐξορίζει πάθος, τὴν λύσσαν καὶ τὴν μανίαν τὴν περὶ τὴν κενὴν δόξαν ἐγγινομένην τοῖς κατορθοῦσιν. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ οὐδὲν περὶ αὐτοῦ διελέχθη· καὶ γὰρ ἦν περιττόν, πρὶν ἢ πείσαι ποιεῖν τι τῶν δεόντων, περὶ τοῦ πῶς δεῖ ποιεῖν αὐτὰ καὶ μετιέναι διδάσκειν. Ἐπειδὴ δὲ
10 ἐνήγην εἰς φιλοσοφίαν, τότε λοιπὸν καὶ τὴν παρυφισταμένην αὐτῇ καθαίρει λύμην. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τίκτεται τοῦτο τὸ νόσημα, ἀλλ' ὅταν πολλὰ κατορθώσωμεν τῶν ἐπιταττομένων. Ἐδει τοίνυν πρότερον φυτεῦσαι τὴν ἀρετὴν καὶ τότε τὸ ἐπηρεάζον αὐτῆς τὸν καρπὸν ἀνελεῖν πάθος. Καὶ ὄρα πόθεν ἄρχεται· ἀπὸ
15 νηστείας καὶ εὐχῆς καὶ ἐλεημοσύνης. Τούτοις γὰρ μάλιστα ἐμφιλοχωρεῖν εἴωθε τοῖς κατορθώμασιν. Ὁ γοῦν Φαρισαῖος ἐντεῦθεν ἐφυσᾶτο λέγων· «Νηστεύω δις τῆς ἐβδομάδος, ἀποδεκατῶ μου τὰ ὑπάρχοντα»· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ ἐκενοδόξει τῇ εὐχῇ, πρὸς ἐπίδειξιν αὐτὴν ποιούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος
20 παρῆν, τῷ τελώνῃ ἐνεδείκνυτο λέγων· «Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, οὐδὲ ὡς οὗτος ὁ τελώνης».

Καὶ σκόπει πῶς ἤρξατο, ὡς περὶ θηρίου τινὸς δυσφωράτου διαλεγόμενος καὶ δεινοῦ κλέψαι τὸν μὴ σφόδρα ἐγρηγορότα. «Προσέχετε» γάρ, φησί, «τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν». Οὕτω
25 καὶ ὁ Παῦλος λέγει Φιλιππησίοις· «Βλέπετε τοὺς κύνας». Καὶ

1. Λουκᾶ 18,12

2. Λουκᾶ 18,11

3. Φιλιππ. 3,2

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄ Ματθ. 6, 1 - 15

«Προσέχετε νὰ μὴ κάνετε τὴν ἐλεημοσύνην σας ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, μὲ σκοπὸν νὰ σαῶς ἰδοῦν».

1. Ἐξορίζει τώρα τὸ τυραννικώτερον ἀπὸ ὅλα πάθος, τὴν λύσσαν καὶ τὴν μανίαν τῆς κενοδοξίας ποὺ πιάνει αὐτοὺς ποὺ ἐπιτελοῦν τὰ καθήκοντά των. Διὰ τὸ πάθος αὐτὸ δὲν εἶχε βέβαια κάνει λόγον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν· διότι ἦτο περιττὸν προτοῦ πείση νὰ κάμουν κάτι ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε, νὰ διδάσκη πῶς πρέπει νὰ τὰ πράττουν καὶ νὰ τὰ ἀσκοῦν. Ὅταν ὁμως ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ζωὴν, τότε πλέον ἀποκαθαίρει καὶ τὸ μόλυσμα ποὺ τὴν παρακολουθεῖ. Τὸ πάθος αὐτὸ δὲν παρουσιάζεται αὐτόματα, ἀλλὰ ὅταν ἐπιτύχωμεν πολλὰ ἀπὸ ὅσα ὀρίζει. Ἐπρεπε λοιπὸν πρῶτα νὰ φυτεύσῃ τὴν ἀρετὴν καὶ ἔπειτα νὰ ξερριζώσῃ τὴν νόσον ποὺ ἐπηρεάζει τὸν καρπὸν της. Καὶ πρόσεξε ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει· ἀπὸ τὴ νηστείαν, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην. Εἰς αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα μας συνηθίζει κυρίως νὰ ὑπεισέρχεται. Ἀπὸ αὐτὰ ἐφούσκωνεν ὁ Φαρισαῖος· «Νηστεύω δύο φορές τὴν ἑβδομάδα καὶ δίδω ἀπὸ ὅσα ἔχω τὸ δέκατον»¹. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν προσευχὴν ἐστήριζε τὴν κενοδοξίαν του, καθὼς τὴν ἔκαμε πρὸς ἐπίδειξιν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο παρὼν κανεὶς ἄλλος, ἔκαμε παραλληλισμὸν πρὸς τὸν τελώνην λέγων· «Δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, οὔτε ὅπως αὐτὸς ἐδῶ ὁ τελώνης»².

Πρόσεξε ἀκόμη πῶς ἤρχισεν· ὁμιλεῖ σὰν νὰ πρόκειται διὰ θηρίον ποὺ δύσκολα γίνεται ἀντιληπτὸν καὶ εἶναι φοβερὸν νὰ ἐξαπατήσῃ ὅποιον δὲν βρίσκεται εἰς ἄκραν ἐγρήγορσιν. Διότι «Προσέχετε, λέγει, τὴν ἐλεημοσύνην σας». Ἔτσι λέγει καὶ ὁ Παῦλος εἰς τοὺς Φιλιππησίους· «Προσέχετε τοὺς σκύλους»³. Τὸ

γὰρ λάθρα ἐπεισέρχεται τὸ θηρίον καὶ πάντα ἐκφυσᾶ ἀβοηθητὴ καὶ ἀνεπαισθήτως ἐκφέρει τὰ ἔνδον ἅπαντα.

Ἐπεὶ οὖν πολὺν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ἐποιήσατο λόγον, καὶ τὸν Θεὸν εἰς μέσον ἤγαγε, «Τὸν ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον ἐπὶ 5 πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς», καὶ πανταχόθεν προέτρεψεν εἰς τοῦτο καὶ κομᾶν ἔπεισε τῇ δαψιλείᾳ τῆς χορηγίας, ἀναιρεῖ λοιπὸν καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα τῇ καλῇ ταύτῃ ἐλαίᾳ πάντα. Διὸ φησι· «Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων». Ἐκείνη γὰρ ἡ ἔμπροσθεν εἰρημένη, τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐλεη- 10 μοσύνη. Καὶ εἰπὼν, «Μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», ἐπήγαγε, «Πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς». Καὶ δοκεῖ μὲν δεύτερον εἰρηῆσθαι τὸ αὐτό· ἂν δέ τις ἀκριβῶς προσέχη, οὐκ ἔστι τὸ αὐτό, ἀλλ' ἕτερον τοῦτο καὶ ἕτερον ἐκεῖνο καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἄφατον τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν φειδώ. Ἔστι γὰρ καὶ 15 ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ποιοῦντα, μὴ πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιεῖν· καὶ μὴ ποιοῦντα ἔμπροσθεν πάλιν, πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιεῖν. Διόπερ οὐχ ἀπλῶς τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τὴν γνώμην καὶ κολάζει καὶ στεφανοῖ. Εἰ γὰρ μὴ αὐτὴ ἡ ἀκείβεια προσκειμένη ἦν, πολλοὺς ἂν τοῦτο ὀκνηροτέρους ἐποίησε περὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης 20 δόσιν, διὰ τὸ μὴ πανταχοῦ πάντως δυνατὸν εἶναι λανθανόντως ποιεῖν. Διὰ τοῦτο ἀπολύων σε τῆς ἀνάγκης ταύτης, οὐ τῷ τέλει τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τοῦ ποιούντος καὶ τὴν ζημίαν καὶ τὸν μισθὸν ὀρίζει.

Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς· Τί γὰρ ἐγὼ πάθω, ἂν ἕτερος ἴδῃ; Οὐ 25 τοῦτο ζητῶ, φησὶν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τὴν σὴν καὶ τὸν τρόπον τοῦ γινομένου. Τὴν γὰρ ψυχὴν διαπλάσαι βούλεται καὶ παντὸς ἀπαλλάξαι νοσήματος. Ἀπαγορεύσας τοίνυν τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν καὶ τὴν ἐκ τούτου ζημίαν διδάξας, τὸ μάτην καὶ εἰκῆ τοῦτο ποιεῖν, πάλιν αὐτῶν ἐγείρει τὰ φρονήματα, τοῦ Πατρὸς

θηρίον τρυπώνει κρυφά, σκορπίζει χωρίς θόρυβον τὰ πάντα, καὶ ὅλα ὅσα ἔχομεν εἰς τὸ σπίτι τὰ πετᾶ εἰς τὸν δρόμον.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔκαμε πολὺν λόγον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ἔφερον εἰς τὴν μέσην καὶ τὸν Θεὸν ὅπου ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἀπὸ κάθε πλευρὰν μᾶς προέτρεψεν εἰς αὐτὴν καὶ μᾶς ἔπεισε νὰ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς χορηγίας, ξερριζώνει τέλος καὶ ὅσα ζιζάνια ἐνοχλοῦν τὴν ἡμερὴν αὐτὴν ἐλαίαν. Διὰ τοῦτο λέγει· «Προσέχετε νὰ μὴ κάμετε τὴν ἐλεημοσύνην σας ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Ἡ ἐλεημοσύνη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐλέχθη προηγουμένως. Καὶ ἀφοῦ εἶπε, «νὰ μὴ τὴν πράττωμεν ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους», ἐπρόσθεσε, «μὲ σκοπὸν νὰ σᾶς ἰδοῦν». Καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸ ἔχει λεχθῆ διὰ δευτέραν φοράν· ἂν ὅμως κανεὶς προσέξῃ μὲ ἀκρίβειαν, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο· εἶναι ἄλλο ἐκεῖνο καὶ ἄλλο αὐτό· καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν παρέχει καὶ μαρτυρεῖ πολλὴν φροντίδα καὶ στοργήν. Διότι εἶναι δυνατόν, μολονότι ἐνεργεῖ κάποιος ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ ἐνεργῇ διὰ νὰ τὸν ἰδοῦν. Δι' αὐτὸ ὄχι τὴν πράξιν ἀλλὰ τιμωρεῖ ἢ καὶ ἀμείβει τὴν διάθεσιν. Ἄν δὲν ὑπῆρχεν αὐτὴ ἡ λεπτὴ διάκρισις, πολλοὶ θὰ ἐγίνοντο διστακτικώτεροι διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἐλεημοσύνης, ἀφοῦ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ὅπουδήποτε νὰ τὴν ἀσκοῦμεν κατὰ κάποιον τρόπον χωρὶς νὰ γίνωμεν ἀντιληπτοί. Διὰ τοῦτο σὲ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὸν φόβον αὐτὸν καὶ ὀρίζει καὶ τὴν ζημίαν καὶ τὸν μισθόν, ὄχι ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεσιν τοῦ πράττοντος.

Διὰ νὰ μὴ λέγῃς· Τί θὰ πάθω ἂν κάποιος μὲ ἰδῇ; Σοῦ ἀπαντᾶ· Δὲν σοῦ ζητῶ αὐτό, ἀλλὰ τὴν γνώμην σου καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας σου. Διότι θέλει νὰ διαπλάσῃ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ κάθε νόσημα. Ἄφοῦ λοιπὸν τοὺς ἀπηγόρευσε νὰ πράττουν πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ἀφοῦ τοὺς διεσαφήνισε τὴν ζημίαν ποὺ αὐτὸ προξενεῖ, ὅτι δηλαδὴ πράττεται μάταια καὶ χωρὶς λόγον, δυναμώνει πάλιν τὸ φρόνημά των ὑπενθυμίζων τὸν Πατέρα καὶ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ μὴ τοὺς κλονίσῃ μὲ

ἀναμνήσας καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα μὴ τῇ ζημίᾳ μόνῃ καθάψηται, ἀλλὰ καὶ τῇ μνήμῃ τοῦ γεγεννηκότος ἐντρέψῃ. «Οὐκ ἔχετε γὰρ «μισθόν», φησί, «παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν οὐρανοῖς». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισι καὶ δι' 5 ἐτέρων πολλὴν τὴν ἀποτροπὴν ἐργαζόμενος. Ὡσπερ γὰρ ἀνωτέρω τελώνας καὶ ἐθνικοὺς τέθεικε, τῇ ποιότητι τοῦ προσώπου κατασχύνων τοὺς μιμουμένους· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοὺς ὑποκριτάς. «Ὅταν οὖν ποιῆς», φησὶν, «ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσσης ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταί». Οὐχ ὅτι σάλπιγγας εἶχον 10 ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐπιδείξαι βούλεται μανίαν τῇ λέξει τῆς μεταφορᾶς ταύτης, κωμωδῶν ταύτη καὶ ἐκπομπεύων αὐτούς. Καὶ καλῶς ὑποκριτὰς εἶπε. Τὸ μὲν γὰρ προσωπεῖον, ἐλεημοσύνης ἦν, ἡ δὲ διάνοια, ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας. Οὐ γὰρ διὰ τοὺς πλησίον ἐλεεῖν ποιοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ δόξης ἀπο- 15 λαύειν αὐτούς· ὅπερ ἐσχάτης ἦν ὠμότητος, ἐτέρου λιμῶ διαφθειρομένου φιλοτιμίαν ζητεῖν καὶ μὴ λύειν τὴν συμφορὰν. Οὐκ ἄρα τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὸ ὡς χρή δοῦναί ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο δοῦναι.

2. Κωμωδήσας τοίνυν ἐκείνους ἱκανῶς καὶ καθαψάμενος 20 αὐτῶν, ὡς καὶ αἰσχυρθῆναι τὸν ἀκροατὴν, διορθοῦνται πάλιν τὴν τὰ τοιαῦτα νοσοῦσαν γνώμην· καὶ εἰπὼν πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, δείκνυσι πάλιν πῶς δεῖ ποιεῖν. Πῶς οὖν δεῖ ποιεῖν; «Μὴ γνώτω», φησὶν, «ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου». Πάλιν ἐνταῦθα οὐ χεῖρας αἰνίττεται, ἀλλ' ὑπερβολικῶς αὐτὸ τέθεικεν. 25 Εἰ γὰρ οἶόν τέ ἐστι, φησί, σεαυτὸν ἀγνοῆσαι, περισπούδαστον ἔστω σοι τοῦτο, κὰν αὐτὰς δυνατὸν ἦ τὰς διακονουμένας χεῖρας λαθεῖν. Οὐχ ὡς τινὲς φασιν, ὅτι τοὺς σκαιοὺς δεῖ κρύπτειν ἀνθρώπους· πάντας γὰρ ἐνταῦθα λανθάνειν ἐκέλευσεν. Εἶτα καὶ ὁ μισθὸς ἐννόησον ὅσος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὴν ἐκεῖθεν κόλασιν,

τὴν ζημίαν μόνον, ἀλλὰ νὰ τοὺς συνεφέρῃ καὶ μὲ τὴν θύμισιν τοῦ δημιουργοῦ των. «Δὲν θὰ λάβετε ἀμοιβήν», λέγει, «ἀπὸ τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιον». Δὲν ἐσταμάτησεν ὅμως ἔως ἐδῶ, ἀλλὰ προχωρεῖ παραπέρα, προσπαθῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀποτροπὴν καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα. Ὅπως παραπάνω ἔφερεν εἰς τὴν μέσσην τοὺς τελώνας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς ἐπιθυμῶν μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου νὰ προκαλέσῃ ἐντροπὴν εἰς τοὺς μιμητάς των, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀναφέρει τοὺς ὑποκριτάς. Λέγει· «Ὅταν κάνῃς ἐλεημοσύνην, μὴ τὸ κάνῃς βούκινον εἰς τοὺς γύρω σου, ὅπως οἱ ὑποκριταί». Δὲν ἐκρατοῦσαν βέβαια βούκινον, ἀλλὰ μὲ τὴν μεταφορὰν αὐτὴν θέλει νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὑπερβολικὴν μανίαν των, διακωμωδῶν καὶ διαπομπεύων αὐτοὺς μὲ αὐτὴν. Ὁρθῶς τοὺς ὠνόμασεν ὑποκριτάς. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι δι' αὐτοὺς ἓνα προσωπεῖον μόνον, ἢ καρδιά των ὅμως εἶναι γεμάτη σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά. Δὲν τὸ κάνουν διὰ νὰ ἐλεήσουν τοὺς πλησίον των, ἀλλὰ διὰ νὰ κερδίσουν δόξαν. Καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἐσχάτη σκληρότης, ὃ ἄλλος νὰ χάνεται ἀπὸ τὴν πείναν καὶ σὺ νὰ ἐπιζητῆς δόξαν καὶ νὰ μὴ ἀνακουφίζῃς τὴν συμφορὰν. Ὅχι λοιπὸν τὸ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι τὸ ὅτι πρέπει νὰ δίδωμεν καὶ δι' αὐτὸ νὰ δίδωμεν.

2. Ἀφοῦ τοὺς ἐγελοιοποίησεν ἐκείνους ἄρκετὰ καὶ τοὺς κατηγορήσεν ὥστε νὰ ἐντραπῇ ὁ ἀκροατής, διορθῶναι πάλιν τὴν γνώμην ποὺ πάσχει ἀπὸ τὸ νόσημα αὐτό. Καὶ λέγων πῶς δὲν πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν, δείχνει ταυτόχρονα πῶς πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν. «Νὰ μὴ γνωρίζῃ», λέγει, «ἡ ἀριστερά σου τί κάνει ἡ δεξιὰ σου». Καὶ ἐδῶ βέβαια δὲν ἐννοεῖ τὰ χέρια, ἀλλὰ ἐχρησιμοποίησε δι' αὐτὸ μίαν ὑπερβολήν. Ἄν εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ ἀγνοήσῃς τὸν ἑαυτόν σου, φρόντισέ το αὐτὸ μὲ κάθε τρόπον ἀκόμη καὶ ἂν ἤμπορῆς νὰ ξεφύγῃς ἀπὸ τὰ χέρια ποὺ διακονοῦν. Ὅχι ὅπως λένε μερικοί, ὅτι πρέπει νὰ ξεφεύγουν τοὺς σκαιοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἐδῶ προτρέπει νὰ θέλουν νὰ ξεφύγουν τὴν προσοχὴν ὄλων. Ἐπειτα σκέψου καὶ ὁ μισθὸς πόσος εἶναι. Ἀφοῦ ὠμίλησε διὰ τὴν κόλασιν ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ, δείχνει

δείκνυσι καὶ τὴν ἐντεῦθεν τιμὴν, ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ὠθῶν καὶ εἰς ὑψηλὰ ἄγων διδάγματα. Καὶ γὰρ πείθει εἰδέναι, ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Θεός· καὶ ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου ἔστηκε τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ καὶ φοβερώτερον ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐκδέξεται
 5 δικαστήριον, καὶ αἱ τῶν πεπραγμένων εὐθῦναι ἀπάντων, καὶ τιμαὶ καὶ κολάσεις· καὶ ὅτι οὐδέν, οὐ μικρόν, οὐ μέγα τις ποιῶν λήσεται, κἂν δόξη τοὺς ἀνθρώπους λανθάνειν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἠνίξατο εἰπών· «Ὁ Πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ»· μέγα καὶ σεμνὸν αὐτῷ καθίζων
 10 θέατρον, καὶ ὅπερ ἐπιθυμεῖ, τοῦτο μετὰ πολλῆς αὐτῷ διδοὺς τῆς περιουσίας.

Τί γὰρ βούλει; φησὶν· οὐχὶ θεατὰς ἔχειν τῶν γινομένων τινάς; Ἴδου τοίνυν ἔχεις, οὐχὶ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπιθυμεῖς ἔχειν
 15 θεωρούς, οὐδὲ ταύτης σε ἀποστερεῖ τῆς ἐπιθυμίας καιρῷ τῷ προσήκοντι, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονός σοι αὐτὸ παρέχει τῆς ὑπερβολῆς. Νῦν μὲν γὰρ ἂν ἐπιδείξῃ, δέκα καὶ εἴκοσιν, ἢ καὶ ἑκατὸν ἀνθρώποις ἐπιδείξασθαι δυνήσῃ μόνοις· ἂν δὲ σπουδάξῃς νῦν λαθεῖν, τότε σοι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀνακηρύξει, τῆς οἰκουμένης πα-
 20 ρούσης ἀπάσης. Ὡστε μάλιστα εἰ βούλει ἀνθρώπους ἰδεῖν σου τὰ κατορθώματα, κρύψον αὐτὰ νῦν, ἵνα μετὰ πλείονος τιμῆς τότε αὐτὰ πάντες θεάσωνται, τοῦ Θεοῦ φανερὰ ποιούντος καὶ ἐπαίροντος καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνακηρύττοντος. Νῦν μὲν γὰρ σου καὶ καταγνώσκονται οἱ ὀρώντες, ὡς κενოდόξου· στεφανούμενον
 25 δὲ ἰδόντες, οὐ μόνον οὐ καταγνώσκονται, ἀλλὰ καὶ θαυμάσκονται ἅπαντες. Ὄταν οὖν καὶ μισθὸν ἢ λαβεῖν καὶ θαῦμα καρπύσασθαι μείζον, ὀλίγον ἀναμείναντα χρόνον, ἐννόησον ἡλικίης ἀνοίας ἐστὶν ἀμφοτέρων ἐκπεσεῖν τούτων, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν αἰτοῦντα καὶ τοῦ Θεοῦ ὀρώντος, τοὺς ἀνθρώπους καλεῖν
 30 πρὸς τὴν ἐπίδειξιν τῶν γινομένων. Εἰ γὰρ ἐπιδείκνυσθαι δεῖ, τῷ Πατρὶ πρὸ πάντων ἐπιδείκνυσθαι χρή· καὶ μάλιστα ὅταν

καὶ τὴν τιμὴν ποῦ προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ, παροτρύνων αὐτοὺς καὶ ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ὁδηγῶν αὐτοὺς εἰς νοήματα ὑψηλά. Διότι θέλει νὰ μᾶς κἀνῆ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει παντοῦ. Καὶ ὅτι ἡ πορεία μας δὲν τελειώνει εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐδῶ μᾶς περιμένει φοβερώτερον δικαστήριον, αἱ εὐθῦναι δι' ὅλας τὰς πράξεις μας, αἱ τιμαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι. Καὶ ὁ,τιδὴποτε κάνει κανεὶς εἴτε μικρὸν εἴτε μεγάλον δὲν θὰ ξεφύγῃ, ἀκόμη καὶ ἂν νομίσῃ ὅτι ἐξέφυγε τοὺς ἀνθρώπους. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε μὲ τοὺς λόγους· «Ὁ Πατὴρ σου ποῦ βλέπει εἰς τὰ κρυφά, θὰ σοῦ ἀποδώσῃ εἰς τὰ φανερά», ἐτοιμάζων εἰς αὐτὸν μεγάλο καὶ ἐπιβλητικὸν ἀκροατήριον καὶ δίδων εἰς αὐτὸν ἄφθονα ὅ,τι ἀκριβῶς ἐπιθυμεῖ.

Τί ἐπιθυμεῖς; λέγει. Δὲν θέλεις νὰ ἔχῃς μερικοὺς θεατὰς τῶν πράξεών σου; Ἐχεις λοιπὸν τώρα ὄχι ἀγγέλους οὔτε ἀρχαγγέλους ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν τῶν ὄλων. Ἄν τώρα ἐπιθυμῆς νὰ ἔχῃς καὶ ἀνθρώπους θεατὰς, δὲν θὰ λείψῃ νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν σου, ὅταν πρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν θὰ τὴν ἱκανοποιήσῃ μὲ κάθε γενναιοδωρίαν. Ἄν ἐπιδειχθῆς τώρα, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐπιδειχθῆς εἰς δέκα-εἴκοσι ἢ ἑκατὸν μόνον ἀνθρώπους. Ἄν ἐπιδιώξῃς νὰ ξεφύγῃς τώρα, θὰ σὲ ἀνακηρύξῃ τότε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, παρουσίᾳ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Ὡστε ἂν ἐπιθυμῆς ἀκριβῶς νὰ παρακολουθήσουν οἱ ἄνθρωποι τὰ κατορθώματά σου, νὰ τὰ κρύψῃς τώρα, διὰ νὰ τὰ παρακολουθήσουν τότε ὅλοι μὲ μεγαλυτέραν τιμὴν, καθὼς θὰ τὰ φανερώνη ὁ Θεὸς καὶ θὰ τὰ ἐξυψώνη καὶ θὰ τὰ διαλαλῇ εἰς ὅλους. Ὅσοι τὰ βλέπουν τώρα θὰ σὲ κατηγορήσουν ὡσὰν κενόδοξον. Ὅταν ὅμως σὲ ἰδοῦν νὰ στεφανώνεσαι ὄχι μόνον δὲν θὰ σὲ κατηγορήσουν, ἀλλὰ καὶ θὰ σὲ θαυμάσουν ὅλοι. Ὅταν λοιπὸν εἶναι καὶ μισθὸν νὰ λάβῃς καὶ νὰ ἀπολαύσῃς ἓνα μεγαλύτερον θαῦμα κάμνων ὀλίγην ὑπομονήν, σκέψου τί ἀνοησία εἶναι νὰ χάσῃς καὶ τὰ δύο αὐτὰ καὶ ἐνῶ ἠμπορεῖς νὰ ζητᾶς μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἔχῃς τὸν Θεὸν θεατὴν, σὺ νὰ καλῆς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ κἀνῃς ἐπίδειξιν τῶν πράξεών σου. Ἄν εἶναι ἀνάγκη νὰ κἀνῃς ἐπίδειξιν, πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεσαι εἰς τὸν Πατέρα, καὶ

καὶ τοῦ στεφανῶσαι καὶ τοῦ ζημιῶσαι κύριος ὁ Πατὴρ ἦ. Καί-
 τοι εἰ καὶ ζημία μὴ ἦν, οὐκ ἔδει τὸ θέατρον τοῦτο ἀφιέντα, ἀν-
 ταλλάξασθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων, τὸν δόξης ἐπιθυμοῦντα. Τίς
 γὰρ οὕτως ἄθλιος, ὡς τοῦ βασιλέως σπεύδοντος ἐπὶ τὴν θεωρίαν
 5 τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐλθεῖν, ἐκεῖνον μὲν ἀφιέναι, ἀπὸ δὲ
 τῶν πτωχῶν καὶ προσαιτῶν καθίζειν αὐτοῦ τὸ θέατρον; Διὰ δὲ
 τοῦτο οὐχὶ μόνον οὐκ ἐπιδείκνυσθαι κελεύει, ἀλλὰ καὶ σπουδά-
 ζειν λανθάνειν. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἴσον, μὴ σπουδάσαι φανῆναι,
 καὶ σπουδάσαι λαθεῖν. «Καὶ ὅταν προσεύχησθε», φησὶν, «οὐκ
 10 ἔσεσθε ὡσπερ οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς
 καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι.
 Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προ-
 σεύχη, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου,
 πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ». Πάλιν καὶ τούτους
 15 ὑποκριτὰς καλεῖ καὶ μάλα εἰκότως· ὅτι Θεῷ προσποιούμενοι
 προσεύχεσθαι, ἀνθρώπους περισκοποῦσιν, οὐχ ἰκετῶν περικεί-
 μενοι σχῆμα, ἀλλ' ἀνθρώπων καταγελάστων. Ὁ γὰρ μέλλων
 ἰκετεύειν, ἅπαντας ἀφείς, πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὄρα τὸν κύριον
 ὄντα δοῦναι τὴν αἴτησιν. Ἄν δὲ τοῦτον ἀφείς, περιέρχη πλανώ-
 20 μενος καὶ πανταχοῦ περιφέρων τοὺς ὀφθαλμούς, κεναῖς ἀπελεύ-
 ση χερσί.

Τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἐβουλήθη. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ
 λήψονται μισθὸν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' ὅτι ἀπέχουσι, τουτέστιν,
 ὅτι λήψονται μὲν, παρ' ὧν δὲ ἐπιθυμοῦσιν αὐτοί. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς
 25 βούλεται, ἀλλ' αὐτὸς μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ἤθελεν ἀμοι-
 βὴν· ἐκεῖνοι δὲ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητοῦντες, οὐκέτ'
 ἂν εἶεν δίκαιοι λαβεῖν παρ' ἐκείνου, δι' ὃν οὐδὲν πεποιήκασι.
 Σὺ δὲ μοι σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι καὶ ὑπὲρ
 ὧν αἰτεῖται παρ' ἡμῶν ἀγαθῶν, ἐπαγγέλλεται μισθὸν παρέξειν.

μάλιστα πολὺ περισσότερον ὅταν κύριος καὶ τοῦ στεφανώματος καὶ τῆς τιμωρίας εἶναι ὁ Πατήρ. Καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε θέμα τιμωρίας, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ στερήσης τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέατρον καὶ νὰ τὸ ἀνταλλάξης μὲ θέατρον ἀνθρώπων, σὺ ποὺ ἐπιθυμεῖς τὴν δόξαν. Ποῖος εἶναι δὲ τόσον πολὺ ἀξιολύπητος, ὥστε ἐνῶ ὁ βασιλεὺς σπεύδει νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰ κατορθώματά του, αὐτὸς ἀφήνει τὸν βασιλέα καὶ ἰκετεύει τοὺς πτωχοὺς νὰ ἀποτελέσουν τὸ θέατρόν του; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς προστάζει ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐπιδεικνυώμεθα, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθοῦμεν νὰ περάσωμεν ἀπαρατήρητοι, λέγων· «Ὅταν προσεύχεσθε, δὲν θὰ εἴσθε ὅπως οἱ ὑποκριταὶ ποὺ ἀγαποῦν νὰ στέκωνται εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν πλατειῶν καὶ νὰ προσεύχωνται. Σᾶς διαβεβαιώνω ὅτι ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὸν μισθὸν των. Σὺ ἴσως ὅταν προσεύχεσαι, νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὸ προσευχητήριόν σου καὶ ἀφοῦ κλείσης τὴν θύραν, νὰ προσευχηθῆς εἰς τὸν Πατέρα σου ποὺ εἶναι παρὼν ἐκεῖ εἰς τὰ κρυφά». Διὰ μίαν φορὰν ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποκαλεῖ ὑποκριτὰς καὶ πολὺ εὐλογα· προσποιοῦνται ὅτι προσεύχονται εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ κοιτάζουν γύρω τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν στέκονται ὅπως οἱ ἰκέται ἀλλὰ ὅπως ἄνθρωποι καταγέλαστοι. Αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ ἰκετεύσῃ τοὺς ἀφήνει ὅλους καὶ βλέπει μόνον αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησίν του. Ἄν τὸν ἀφήσῃς αὐτὸν καὶ περιπλανᾶσαι περιφέρων παντοῦ ὀλόγυρα τὰ μάτια σου, θὰ φύγῃς μὲ ἄδεια χέρια.

Σὺ τὸ ἠθέλησες αὐτό. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ὅτι δὲν θὰ λάβουν μισθὸν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἀλλὰ ὅτι ἀπέχουν, δηλαδή θὰ λάβουν, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν θέλουν. Δὲν εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ δὲν θέλει· ἐκεῖνος ἠθέλε νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἰδικὴν του ἀμοιβήν, ἐκεῖνοι ὅμως ἀφοῦ ζητοῦν τὴν ἀμοιβήν τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ λάβουν τὴν ἀμοιβήν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἔκαναν τίποτε. Σὺ ὅμως πρόσεχε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ· ὑπόσχεται ὅτι καὶ δι' ὅσα ἀγαθὰ τοῦ ζητοῦμεν θὰ μᾶς δώσῃ ἀμοιβήν. Ἀφοῦ λοιπὸν κατηγορήσεν αὐτοὺς ποὺ δὲν

Διαβαλὼν τοίνυν τοὺς οὐ προσηκόντως τῷ πράγματι χρωμένους, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῆς διαθέσεως, καὶ δείξας σφόδρα καταγελάστους ὄντας, εἰσάγει τὸν ἄριστον τῆς προσευχῆς τρόπον, καὶ πάλιν τὸν μισθὸν δίδωσιν, εἰπὼν· «Ἐἴσελθε εἰς τὸ τα-
5 μείον σου».

3. Τί οὖν; ἐν ἐκκλησίᾳ, φησίν, οὐ δεῖ προσεύχεσθαι;

Καὶ σφόδρα μὲν, ἀλλὰ μετὰ γνώμης τοιαύτης. Πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν σκοπὸν ζητεῖ τῶν γινομένων. Ἐπεὶ κὰν εἰς τὸ ταμειῖον εἰσέλθῃς καὶ ἀποκλείσας, πρὸς ἐπίδειξιν αὐτὸ ἐργάσῃ,
10 οὐδέν σοι τῶν θυρῶν ὄφελος. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς ἀκριβῆ τὸν διορισμὸν τέθεικεν, εἰπὼν, «Ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις». Ὅστε κὰν τὰς θύρας ἀποκλείσῃς, τοῦτο πρὸ τῆς τῶν θυρῶν ἀποκλείσεως κατορθῶσαί σε βούλεται καὶ τὰς τῆς δια-
νοίας ἀποκλείειν θύρας. Κενοδοξίας γὰρ πανταχοῦ μὲν ἀπηλ-
15 λάχθαι καλόν, μάλιστα δὲ ἐν εὐχῇ. Εἰ γὰρ καὶ τούτου χωρὶς πλανώμεθα καὶ περιφερόμεθα, ἂν καὶ ταύτην εἰσερχώμεθα τὴν νόσον ἔχοντες, πότε ἀκουσόμεθα τῶν παρ' ἡμῶν λεγομένων; εἰ δὲ ἡμεῖς οἱ δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες οὐκ ἀκούομεν, πῶς τὸν Θεὸν ἀξιοῦμεν ἀκούειν;

20 Ἄλλ' ὅμως εἰσὶ τινες, οἱ μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα παραγγέλματα οὕτως ἀσχημονοῦντες ἐν εὐχῇ, ὡς καὶ τοῦ σώματος κρυπτομένου, διὰ τῆς φωνῆς πᾶσιν ἑαυτοὺς καταδήλους ποιεῖν, συρφετωδῶς βοῶντες καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ φωνῇ καταγελάστους ποιοῦντες ἑαυτούς. Οὐχ ὄρας ὅτι καὶ ἐν ἀγορᾷ, ἂν μὲν
25 τοιαῦτα προσέλθῃ τις ποιῶν καὶ μετὰ βοῆς ἱκετεύων, σοβήσῃ τὸν ἱκετευόμενον· ἂν δὲ ἡσυχῇ καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σχήματος, τότε ἐπισπᾶται μᾶλλον τὸν δυνάμενον δοῦναι τὴν χάριν;

Μὴ τοίνυν τῷ σχήματι τοῦ σώματος, μηδὲ τῇ κραυγῇ τῆς

ἐφαρμόζουν ὅπως πρέπει τὴν προσευχὴν καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου καταγέλαστοι, παρουσιάζει τέλος τὸν ἄριστον τρόπον τῆς προσευχῆς καὶ παραχωρεῖ πάλιν τὴν ἀμοιβὴν λέγων· «Νὰ εἰσέλθης εἰς τὸ προσευχητήριόν σου».

3. Μὰ τότε; θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος Δὲν πρέπει νὰ προσευχώμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν;

Καὶ πάρα πολὺ μάλιστα ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεσιν αὐτὴν. Παντοῦ ὁ Θεὸς ἀναζητεῖ τὸν σκοπὸν τῶν πράξεών μας. Διότι ἀκόμη καὶ ἂν εἰσέλθης εἰς τὸ προσευχητήριόν σου καὶ κλεισθῆς καλὰ μέσα καὶ τὸ κἀνης αὐτὸ πρὸς ἐπίδειξιν, εἰς τίποτε δὲ θὰ σὲ ὠφελήσουν αἱ θύραι. Πρόσεξε λοιπὸν καὶ ἐδῶ μὲ πόσῃ ἀκρίβειαν καθορίζει τὰ πράγματα. «Διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Ὡστε πρὶν κλείσῃ καλὰ τὰς θύρας, θέλει νὰ σὲ κἀνη νὰ κατορθώσῃς τοῦτο, νὰ ἀσφαλίσῃς δηλαδὴ καὶ τὰς θύρας τῆς διανοίας σου. Ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν εἶναι καλὸν νὰ εἶσαι πάντοτε ἀπηλλαγμένος καὶ πολὺ περισσότερο κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς. Ἄν καὶ χωρὶς κενοδοξίαν περιπλανώμεθα καὶ περιφερώμεθα, πότε θὰ ἀκούσωμεν τοὺς λόγους τῆς προσευχῆς μας, ὅταν εἰσερχόμεθα εἰς τὸ προσευχητήριόν μας ἔχοντες τὴν νόσον αὐτὴν; Καὶ ἂν δὲν ἀκοῦμεν ἡμεῖς ποὺ παρακαλοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν, πῶς θὰ ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν νὰ μᾶς ἀκούσῃ ὁ Θεός;

Ὑπάρχουν ὡστόσον μερικοί, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ τόσα καὶ τέτοια παραγγέλματα συμπεριφέρονται μὲ τόσῃ ἀσχημοσύνην εἰς τὴν προσευχὴν, ὥστε καὶ ἂν κρύψουν τὸ σῶμα των, φανερώνουν τὸν ἑαυτὸν των εἰς ὅλους μὲ τὰς φωνάς των, κραυγάζοντες ἀγοραῖα, καὶ γελοιοποιοῦντες τὸν ἑαυτὸν των καὶ μὲ τὴν τάσιν καὶ μὲ τὴν φωνὴν των. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, ἂν κάποιος πλησιάσῃ μὲ τέτοιον τρόπον καὶ παρακαλῆ μὲ φωνάς, θὰ κἀνη αὐτὸν ποὺ παρακαλεῖται ν' ἀπομακρυνθῆ; Ἐνῶ ἂν πλησιάσῃ ἤσυχα καὶ μὲ τὸν τρόπον ποὺ πρέπει, τότε συγκινεῖ περισσότερο αὐτὸν ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τοῦ κἀνη τὴν χάριν.

ἌΟχι λοιπὸν μὲ τὴν κλίσιν τοῦ σώματος, οὔτε μὲ τὴν ὀ-

φωνῆς, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς γνώμης τὰς εὐχὰς ποιῶμεθα· μηδὲ μετὰ ψόφου καὶ ἠχῆς καὶ πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς καὶ τοὺς πλησίον ἐκκρούειν, ἀλλὰ μετὰ ἐπεικειᾶς πάσης καὶ τῆς κατὰ διάνοιαν συντριβῆς καὶ δακρύων τῶν ἔνδοθεν.

5 Ἄλλ' ἀλγεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ οὐκ ἂν δύναιο μὴ βοᾶν; Καὶ μὴν τοῦ σφόδρα ἀλγοῦντός ἐστι τὸ οὕτως εὐχεσθαι καὶ παρακαλεῖν, ὡσπερ εἶπον. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἦλγει καὶ οὕτως ἠῦχετο, καὶ ἠκούετο· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· «Τί βοᾶς πρὸς με;». Καὶ ἡ Ἄννα δὲ πάλιν, τῆς φωνῆς αὐτῆς οὐκ
10 ἀκουομένης, πάντα ἤνυσεν ὅσα ἠθέλησεν, ἐπειδὴ ἡ καρδία αὐτῆς ἐβόα. Ὁ δὲ Ἄβελ οὐχὶ σιγῶν, ἀλλὰ καὶ τελευτῶν ἠῦχετο καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἠφίει φωνήν.

Στέναξον τοίνυν καὶ σὺ οὕτως ὡς ὁ ἅγιος ἐκεῖνος· οὐ κωλύω. Διάρρηξον, ὡς ὁ Προφήτης ἐκέλευσε, τὴν καρδίαν σου,
15 καὶ μὴ τὰ ἱμάτια. Ἐκ βαθέων κάλεσον τὸν Θεόν· «Ἐκ βαθέων» γάρ, φησὶν, «ἐκέκραξά σοι, Κύριε». Κάτωθεν ἀπὸ τῆς καρδίας ἔλκυσον φωνήν· μυστήριον ποίησόν σου τὴν εὐχήν. Οὐχ ὁρᾶς ὅτι καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις θόρυβος ἐκποδῶν ἅπας καὶ πολλὴ πανταχόθεν ἡ σιγή; Καὶ σὺ τοίνυν ὡς εἰς βασιλεία εἰσιῶν, οὐ
20 τὰ ἐν τῇ γῆ, ἀλλὰ τὰ πολλῶ φρικωδέστερα τούτων, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, πολλὴν ἐπιδείκνυσο τῇ εὐσχημοσύνῃ. Καὶ γὰρ ἀγγέλων εἰ συγχορευτῆς καὶ ἀρχαγγέλων κοινωνός, καὶ μετὰ τῶν Σεραφίμ ἄδεις. Πάντες δὲ οὗτοι οἱ δῆμοι πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν εὐταξίαν, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο μέλος
25 καὶ τοὺς ἱεροὺς ὕμνους ἄδοντες τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῷ.

Τούτοις τοίνυν ἐγκατάμιξον σαυτὸν εὐχόμενος, καὶ τὸν μυστικὸν αὐτῶν ζήλωσον κόσμον. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποις εὐχη, ἀλλὰ Θεῷ τῷ πανταχοῦ παρόντι, τῷ καὶ πρὸ τῆς φωνῆς ἀκούοντι, τῷ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας ἐπισταμένῳ. Ἄν οὕτως εὐχη,

1. Ἐξ. 14,15

2. Α' Βασ. Κεφ. 1

3. Ἰωήλ 2,13

4. Ψαλμ. 129,1

ξύτητα τῆς φωνῆς, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθυμον διάθεσιν ἃς κάνω-
μεν τὴν προσευχὴν μας. Οὔτε μὲ θόρυβον καὶ φασαρίαν καὶ πρὸς
ἐπίδειξιν, ὥστε νὰ διώξωμεν τοὺς γύρω μας, ἀλλὰ μὲ τὸν τρό-
πον ἀκριβῶς ποὺ πρέπει, μὲ τὴν συντριβὴν τῆς ψυχῆς καὶ μὲ
δάκρυα ἐκ βαθέων.

Ἐποφάσεις ψυχικὰ καὶ σοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ φωνάζης;
Ἔτσι ὅμως ὅπως εἶπα ἀκριβῶς ψυχικὰ προσεύχεται καὶ παρα-
καλεῖ αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει πάρα πολύ. Καὶ ὁ Μωϋσῆς ὑπέφερε
καὶ προσηύχето ἔτσι καὶ εἰσακούετο. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἔλε-
γεν ὁ Θεός: «Τί φωνάζεις πρὸς ἐμένα;»¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἄννα πά-
λιν ποὺ δὲν ἤκούετο ἡ φωνὴ τῆς, ἐπέτυχεν ὅλα ὅσα ἠθέλησεν,
ἐπειδὴ ἐφώναζεν ἡ καρδιά τῆς². Καὶ ὁ Ἄβελ πάλιν καὶ μὲ τὸν
θάνατόν του δὲν ἐσώπαινε, ἀλλὰ προσηύχето καὶ τὸ αἷμα του
ἔβγαζε φωνὰς δυνατωτέρας ἀπὸ σάλπιγγας.

Ὅπως λοιπὸν ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, στέναζε καὶ σύ, δὲ σ' ἐμπο-
δίζω. Σχίσε, ὅπως συμβουλεύει ὁ Προφήτης, τὴν καρδίαν σου
καὶ ὄχι τὰ ροῦχα σου³. Κάλεσε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς σου
τὸν Θεόν. «Ἐκ βαθέων», λέγει, «ἔχω φωνάξει πρὸς ἐσένα, Κύ-
ριε»⁴. Κάτω ἀπὸ τὴν καρδίαν σου ἀνάσυρε τὴν φωνὴν σου,
κάμε τὴν προσευχὴν σου μυστήριον. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ μέσα
εἰς τὰ ἀνάκτορα δὲν ἀκούεται κανεὶς θόρυβος καὶ ἐπικρατεῖ πολ-
λὴ σιγὴ; Καὶ σὺ λοιπὸν εἰσερχόμενος εἰς ἀνάκτορα, ὄχι εἰς τὰ
γήινα, ἀλλὰ εἰς τὰ πολὺ πιὸ φρικτὰ ἀπὸ αὐτά, τὰ οὐράνια, δεῖξε
πολλὴν εὐκοσμίαν. Διότι λαμβάνεις μέρος εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγ-
γέλων, κάνεις συντροφίαν μὲ ἀρχαγγέλους, ψάλλεις μαζὶ μὲ τὰ
Σεραφίμ. Ὅλα αὐτὰ τὰ τάγματα παρουσιάζουν πολλὴν τά-
ξιν καὶ μὲ πολλὴν φρίκην ψάλλουν τὴν μυστικὴν ἐκείνην με-
λωδίαν ὡσὰν ἱερὴν ὑμνωδίαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων Θεόν.

Ἐνας λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς γίνε καὶ σὺ ὅταν προσεύχου
καὶ ζήλεψε τὴν μυστικὴν των τάξιν. Διότι βέβαια δὲν προσεύ-
χου εἰς ἀνθρώπους ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόν τὸν πανταχοῦ παρόντα,
ποὺ ἀκούει καὶ προτοῦ τοῦ ὁμιλήσωμεν καὶ γνωρίζει τὰ ἀπόρ-
ρητα τῆς ψυχῆς μας. Ἄν προσεύχου ἔτσι, θὰ λάβης πολὺν

πολὺν ἀπολήψη τὸν μισθόν. «Ὁ Πατὴρ γάρ σου», φησίν, «ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ». Οὐκ εἶπε, *Χαριεῖται σοι, ἀλλ'*, «Ἀποδώσει σοι». Καὶ γὰρ χρεώστην ἑαυτὸν σοι κατέστησε καὶ μεγάλη σε καὶ ἐντεῦθεν ἐτίμησε τιμῇ. Ἐ-
5 πειδὴ γὰρ αὐτός ἐστιν ἀόρατος καὶ τὴν εὐχὴν σου τοιαύτην εἶ-
ναι βούλεται.

Εἶτα λέγει καὶ τὰ ῥήματα αὐτὰ τῆς εὐχῆς. «Προσευχόμε-
νοι» γάρ, φησί, «μὴ βαττολογήσητε ὡσπερ οἱ ἔθνικοὶ ποιού-
σιν». Ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης διελέγετο, τὴν ἀπὸ
10 τῆς κενοδοξίας λύμην ἀπέστησε μόνον καὶ οὐδὲν πλέον προσέ-
θηκεν, οὐδὲ εἶπε πόθεν ἐλεημοσύνην δεῖ ποιεῖν· οἷον ἀπὸ δι-
καίων πόνων, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἄρπαγῆς, μηδὲ πλεονεξίας· καὶ γὰρ
σφόδρα ἦν ὠμολογημένον παρὰ πᾶσι. Καὶ ἀνωτέρω δὲ τοῦτο
προδικάθαρεν, ὅτε τοὺς πεινῶντας τὴν δικαιοσύνην ἐμακάρι-
15 σεν. Ἐπὶ δὲ τῆς εὐχῆς καὶ ἕτερόν τι προστίθησι πλέον, τὸ μὴ
βαττολογεῖν. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖ τοὺς ὑποκριτάς, οὕτως ἐνταῦθα
τοὺς ἔθνικοὺς κωμωδεῖ, πανταχοῦ τῇ τῶν προσώπων εὐτελείᾳ
μάλιστα ἐντρέπων τὸν ἀκροώμενον. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ
τοῦτο μάλιστα δάκνει καὶ καθάπτεται, τὸ δοκεῖν ἀπερῥιμμένοις
20 ἀνθρώποις ἐξομοιοῦσθαι, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποτρέπει, βαττολο-
γίαν ἐνταῦθα τὴν φλυαρίαν λέγων· οἷον ὅταν τὰ μὴ προσήκοντα
αἰτῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, δυναστείας καὶ δόξας καὶ τὸ ἐχθρῶν
περιγενέσθαι καὶ χρημάτων περιουσίας καὶ ἀπλῶς τὰ μηδὲν
ἡμῖν διαφέροντα. «Οἶδε γάρ», φησίν, «ὧν χρεῖαν ἔχετε».

25 4. Μετὰ τούτων δοκεῖ μοι κελεύειν ἐνταῦθα μηδὲ μακρὰς
ποιεῖσθαι τὰς εὐχάς· μακρὰς δὲ οὐχὶ τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ τῷ πλήθει
καὶ μήκει τῶν λεγομένων. Παραμένειν μὲν γὰρ χρὴ τὰ αὐτὰ
αἰτοῦντας· «Τῇ γὰρ εὐχῇ», φησί, «προσκαρτεροῦντες». Καὶ αὐ-
τὸς δὲ διὰ τοῦ παραδείγματος ἐκείνου τοῦ κατὰ τὴν χήραν, ἣ
30 τὸν ἀνελεῆ καὶ ὠμὸν ἐπέκαμψεν ἄρχοντα τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεῦ-

1. Ρωμ. 12,12

2. Λουκᾶ 18,1 - 8

μισθόν. «Ὁ Πατήρ σου», λέγει, «πού βλέπει εἰς τὰ κρυφά, θὰ σέ ἐξοφλήσῃ φανερά». Δὲν εἶπε θὰ σοῦ χαρίσῃ, ἀλλὰ θὰ σέ ἐξοφλήσῃ. Ἔγινε χρεώστης σου καὶ μὲ αὐτὸ σοῦ ἔκαμε μεγάλην τιμὴν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐκεῖνος ἀόρατος ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ προσευχή σου.

Ἐν συνεχείᾳ μᾶς λέγει καὶ τοὺς λόγους τῆς προσευχῆς. «Ὅταν προσεύχεσθε», λέγει, «μὴ φλυαρήσετε, ὅπως κάνουν οἱ εἰδωλολάτραι». Ὅταν ὠμιλοῦσε περὶ τῆς ἐλεημοσύνης, ἀπεμάκρυνε μόνον τὴν νόσον τῆς ματαιοδοξίας· δὲν ἐπρόσθεσε τίποτε περισσότερο οὔτε εἶπεν ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ κάνωμεν τὴν ἐλεημοσύνην· π.χ. ὡς προῖόν ἀπὸ τὸν δίκαιον μόχθον μας καὶ ὄχι ἀπὸ ἀρπαγὴν ἢ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πλεονεξίας μας, καθόσον ὁ τρόπος ἦτο εἰς ὅλους σαφής. Τοῦτο τὸ ἐξεκαθάρισε καὶ προηγουμένως ὅταν ἐμακάρισεν ἐκείνους πού πεινοῦν τὴν δικαιοσύνην. Εἰς τὴν προσευχὴν ὅμως προσθέτει καὶ κάτι ἀκόμη, τὴν ἀποφυγὴν τῆς φλυαρίας. Καὶ ὅπως ἐκεῖ γελοιοποιεῖ τοὺς ὑποκριτάς, ἐδῶ γελοιοποιεῖ τοὺς ἔθνικούς, προτρέπων εἰς κάθε περίπτωσιν τὸν ἀκροατὴν ἀπὸ τὴν μηδαμινότητα τῶν προσώπων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοῦτο συνήθως πληγώνει καὶ προσβάλλει, νὰ νομίζωμεν ὅτι ἐξομοιωνόμεθα μὲ ἀνθρώπους παραπεταμένους, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς συγκρατεῖ, ἀποκαλῶν ἐδῶ τὴν βαττολογίαν φλυαρίαν. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὅσα δὲν πρέπει, ἐξουσίας καὶ δόξας, νίκας κατὰ τῶν ἐχθρῶν μας, χρήματα πολλὰ καὶ γενικὰ ὅσα δὲν μᾶς ὠφελοῦν καθόλου. Διότι γνωρίζει, μᾶς λέγει, «γνωρίζει αὐτὰ πού χρειάζεσθε».

4. Μαζὶ μὲ αὐτά, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ σᾶς συμβουλεύσω τώρα νὰ μὴ κάνετε μακρὰς τὰς προσευχὰς σας· μακρὰς, δὲν ἐννοῶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὸ μῆκος τῶν λεγομένων. Πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς τὴν προσευχὴν μας, τὰ ἴδια πάντοτε μὲ ἐπιμονήν. Μᾶς λέγει· «Νὰ ἐπιμένετε μὲ καρτερίαν εἰς τὴν προσευχὴν σας»¹. Καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸ παράδειγμα τῆς χήρας πού ἐλύγισεν εἰς τὸ αἴτημά της τὸν ἄσπλαχνον καὶ σκληρὸν ἄρχοντα μὲ τὸ ἀδιάκοπον τῆς προσευχῆς², καὶ μὲ τὸ

ξεως, καὶ τοῦ κατὰ τὸν φίλον, τὸν ἄωρὶ τῶν νυκτῶν παραγενόμενον καὶ τὸν καθεύδοντα ἀπὸ τῆς κλίνης ἀναστήσαντα, οὐ διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν προσεδρείαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ συνεχῶς ἐντυγχάνειν αὐτῷ ἅπαντας ἐνομοθέτησεν, οὐ μὴν μυρίων στί-
 5 χων εὐχὴν συντιθέντας αὐτῷ προσιέναι καὶ ἀπαγγέλλειν ἀπλῶς κελεύει. Τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰπών· «Δοκοῦσιν ὅτι ἐν τῇ πολυ-
 λογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Οἶδε γάρ», φησὶν, «ὧν χρεῖαν ἔχετε».

Καὶ εἰ οἶδε, φησὶν, ὧν χρεῖαν ἔχομεν, τίνος ἕνεκεν εὐχεσθαι
 10 δεῖ;

Οὐχ ἵνα διδάξης, ἀλλ' ἵνα ἐπικάμψης· ἵνα οἰκειωθῆς τῇ
 συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως, ἵνα ταπεινωθῆς, ἵνα ἀναμνησθῆς τῶν
 ἁμαρτημάτων τῶν σῶν.

«Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς», φησί· «Πάτερ ἡμῶν ὁ
 15 ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὅρα πῶς εὐθέως ἀνέστησε τὸν ἀκροατὴν,
 καὶ πάσης ἀνέμνησε τῆς εὐεργεσίας ἐν προοιμίῳ. Ὁ γὰρ Πα-
 τέρα εἰπὼν τὸν Θεὸν καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεισιν καὶ κολάσεως
 ἀναίρεσιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμόν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ
 υἰοθεσίαν καὶ κληρονομίαν καὶ ἀδελφότητα τὴν πρὸς τὸν Μονο-
 20 γενῆ καὶ Πνεύματος χορηγίαν, διὰ τῆς μιᾶς ταύτης ὠμολόγησε
 προσηγορίας. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν καλέσαι Πατέρα τὸν Θεόν,
 μὴ πάντων ἐκείνων ἐπιτυχόντα τῶν ἀγαθῶν. Διπλῆ τοίνυν αὐ-
 τῶν διεγείρει τὸ φρόνημα, καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ καλουμένου καὶ
 τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων ὧν ἀπέλαυσαν. Τὸ δέ, «Ἐν τοῖς
 25 οὐρανοῖς», ὅταν εἶπη, οὐκ ἐκεῖ τὸν Θεὸν συγκλείων τοῦτό φη-
 σιν, ἀλλὰ τῆς γῆς ἀπάγων τὸν εὐχόμενον καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προ-
 σηλῶν χωρίοις καὶ ταῖς ἄνω διατριβαῖς. Παιδεύει δὲ καὶ κοι-
 νὴν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ποιεῖσθαι τὴν εὐχὴν. Οὐ γὰρ λέγει, Ὁ
 Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλ', «Ὁ Πατήρ ἡμῶν» ὑπὲρ

παράδειγμα τοῦ φίλου, ποῦ ἐπῆγε τῇ νύκτα χωρὶς νὰ ὑπολογίση τὴν ὥραν καὶ ἐσήκωσε τὸν κοιμισμένον ἀπὸ τὸ κρεβάτι του ¹, ὄχι ἐπειδὴ ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησίν του, δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο παρὰ ἐνομοθέτησε νὰ προσεύχωνται ἀδιάκοπα ὅλοι εἰς αὐτόν· δὲν συμβουλεύει ὅμως νὰ προσέλθωμεν εἰς αὐτόν καὶ νὰ τοῦ ἀπαγγείλωμεν μόνον τὴν προσευχὴν ἀπὸ ἀμετρήτους στίχους ποῦ συνθέσαμεν. Αὐτὸ δηλώνει ὁ ὑπαινιγμὸς του· «Νομίζουν ὅτι μὲ τὴν πολυλογία των θὰ εἰσακουσθοῦν· Γνωρίζει», μᾶς λέγει, «τὰς ἀνάγκας ποῦ ἔχετε».

Καὶ ἂν, θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος, γνωρίζῃ τὰς ἀνάγκας μας, διὰ ποῖον λόγον τότε πρέπει νὰ προσευχώμεθα;

Ἦ ὄχι διὰ νὰ τὸν ἐνημερώσῃς ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν λυγίσῃς, διὰ νὰ καρπωθῆς μὲ τὴν συνέχειαν τῆς προσευχῆς, διὰ νὰ ταπεινωθῆς, διὰ νὰ θυμηθῆς τὰ ἁμαρτήματά σου.

«Ἔτσι λοιπόν», μᾶς λέγει, «νὰ προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Κοίταξε πῶς ἀμέσως ὠρθωσε τὸν ἀκροατὴν καὶ πῶς ὑπενθύμισεν ἀπὸ τὸ προοίμιον ὅλην τὴν εὐεργεσίαν. Αὐτὸς ποῦ εἶπε Πατέρα τὸν Θεὸν μὲ τὸ ἕνα αὐτὸ ὄνομα ὠμολόγησε καὶ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὴν ἐκμηδένισιν τῆς κολάσεως καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν υἰοθεσίαν καὶ τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν ἀδελφικὴν σχέσιν μὲ τὸν Μονογενῆ καὶ τὴν χορηγίαν τοῦ Πνεύματος. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομάσῃς τὸν Θεὸν Πατέρα, ἂν δὲν ἔχῃς ἐπιτύχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ. Μὲ δύο τρόπους λοιπὸν τονώνει τὸ φρόνημά των, καὶ μὲ τὴν ἀξίαν ποῦ ἀποδίδει εἰς τὸν καλούμενον καὶ μὲ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων ποῦ ἔχουν ἀπολαύσει. Καὶ ὅταν εἶπῃ τὸ «Ἐν τοῖς οὐρανοῖς», δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ περικλείσῃ ἐκεῖ τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν γῆν αὐτόν ποῦ προσεύχεται καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ προσηλωθῆ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς τόπους καὶ εἰς τὰς ἄνω κατοικίας. Μᾶς διδάσκει ἀκόμα νὰ κάνωμεν τὴν προσευχὴν μας χάριν τῶν ἀδελφῶν μας. Δὲν λέγει ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀλλὰ «ὁ Πατὴρ ἡμῶν», δηλώνων ἔτσι νὰ ἀναπέμπωνται αἱ δεήσεις πρὸς χάριν τοῦ κοινοῦ σώματος καὶ νὰ μὴ ἀποβλέπη

τοῦ κοινοῦ σώματος τὰς δεήσεις ἀναφέρων καὶ οὐδαμοῦ σκοπῶν
 τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ τοῦ πλησίον. Ἐκ τούτου καὶ
 ἔχθραν ἀναιρεῖ καὶ ἀπόνοιαν καταστέλλει καὶ βασκανίαν ἐκ
 βάλλει καὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἀγάπην εἰσάγει
 5 καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἐξορίζει πραγμάτων κο
 πολλὴν δείκνυσι τῷ βασιλεῖ πρὸς τὸν πτωχὸν τὴν ὁμοτιμίαν
 εἶγε ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἀναγκαιοτάτοις κοινωνοῦμεν ἅπαντες
 Τί γὰρ βλάβος ἐκ τῆς κάτω συγγενείας, ὅταν κατὰ τὴν ἄνω ἅ
 παντες ὦμεν συνημμένοι, καὶ μηδεὶς ἑτέρου πλεονέχῃ μηδὲν
 10 μήτε ὁ πλούσιος τοῦ πένητος, μήτε ὁ δεσπότης τοῦ δούλου,
 μήτε ὁ ἄρχων τοῦ ἀρχομένου, μήτε ὁ βασιλεὺς τοῦ στρατιώτου,
 μήτε ὁ φιλόσοφος τοῦ βαρβάρου, μήτε ὁ σοφὸς τοῦ ἰδιώτου;
 Πᾶσι γὰρ μίαν ἐχαρίσατο εὐγένειαν, πάντων ὁμοίως κληθῆναι
 καταξιώσας Πατῆρ. Ἐναμνήσας τοίνυν τῆς εὐγενείας ταύτης,
 15 καὶ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ὁμοτιμίας
 καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς γῆς ἀποστήσας καὶ τοῖς οὐρανοῖς προση
 λώσας, ἴδωμεν τί κελεύει λοιπὸν αἰτεῖν.

Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ αὕτη ἡ λέξις ἰκανὴ πάσης ἀρετῆς δι
 δασκαλίαν ἐνθεῖναι. Ὁ γὰρ Πατέρα καλέσας τὸν Θεὸν καὶ
 20 Πατέρα κοινόν, δίκαιος ἂν εἴη τοιαύτην ἐπιδείκνυσθαι πολι
 τείαν, ὡς μὴ τῆς εὐγενείας ταύτης ἀνάξιος φανῆναι καὶ ἴσην
 τῇ δωρεᾷ παρέχεσθαι τὴν σπουδὴν. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται
 τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν προστίθῃσιν, οὕτω λέγων· «Ἁγιασθήτω
 τὸ ὄνομά σου». Ἐξία τοῦ τὸν Θεὸν Πατέρα καλοῦντος ἡ εὐχή,
 25 τὸ μηδὲν αἰτεῖν πρὸ τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης, ἀλλὰ πάντα δεύτερα
 ἡγεῖσθαι τῆς εἰς ἐκεῖνον εὐφημίας. Τὸ γάρ, «Ἁγιασθήτω», τοῦ
 τό ἐστι. Δοξασθήτω. Τὴν μὲν γὰρ οἰκείαν ἔχει δόξαν πεπληρω
 μένην καὶ ὡσαύτως αἰεὶ μένουσαν· ἀξιοῦν δὲ κελεύει τὸν εὐχό
 μενον καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας αὐτὸν δοξάζεσθαι ζωῆς. Ὅπερ καὶ

εἰς καμμίαν περίπτωσιν ὁ προσευχόμενος εἰς τὸ ἀτομικὸν ἀλλὰ εἰς τὸ συμφέρον τοῦ πλησίον. Μὲ τὴν διατύπωσιν αὐτὴν καὶ τὴν ἔχθραν ἐκμηδενίζει καὶ τὴν ἀπόγνωσιν συμπιέζει καὶ τὸν φθόνον ξερριζώνει καὶ φέρει εἰς τὴν θέσιν των τὴν μητέρα ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην, ἐξορίζει τὴν ἀνισότητά ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ δείχνει τὴν πλήρη ὁμοτιμίαν τοῦ βασιλέως μὲ τὸν πτωχόν, ἀφοῦ εἰς τὰ μέγιστα καὶ βασικώτατα μετέχομεν ὅλοι ἐξ ἴσου. Τί βλάβη ἠμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν γήϊνην συγγένειάν μας, ὅταν μᾶς συνδέῃ ὅλους ἡ ἄνω συγγένεια καὶ κανεὶς δὲν ἔχει περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν πτωχόν, ὁ κύριος ἀπὸ τὸν δοῦλον, ὁ ἄρχων, ἀπὸ τὸν ὑπήκοον, ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸν στρατιώτην, ὁ φιλόσοφος ἀπὸ τὸν βάρβαρον, καὶ ὁ σοφὸς ἀπὸ τὸν ἀγράμματον; Μίαν εὐγενικὴν καταγωγὴν ἐχάρισεν εἰς ὅλους, θεωρῶν ἄξιον νὰ κληθῇ ὁμοίως Πατὴρ ὄλων. Μὲ τὴν ὑπόμνησιν τῆς εὐγενείας αὐτῆς καὶ τῆς δωρεᾶς ἀπὸ τὰ ἄνω καὶ τῆς ὁμοτιμίας μὲ τοὺς ἀδελφούς μας καὶ τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν ἀπομάκρυνσίν μας ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὴν σύνδεσίν μας μὲ τοὺς οὐρανοὺς, ἃς ἰδοῦμεν τώρα τί συμβουλεύει νὰ ζητοῦμεν.

Καὶ αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι ἱκανὴ εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν νὰ προξενήσῃ τὴν διδασκαλίαν κάθε ἀρετῆς. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ ἐκάλεσε Πατέρα τὸν Θεὸν καὶ μάλιστα Πατέρα ὄλων, εἶναι δίκαιον νὰ παρουσιάζῃ τέτοιαν ζωὴν, ὥστε νὰ μὴ φανῇ ἀνάξιος διὰ τὴν εὐγένειαν αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ ἀντιπροσφέρῃ ἴσην πρὸς τὴν δωρεὰν τὴν προθυμίαν. Δὲν περιορίζεται ὅμως εἰς αὐτὸ ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλην εὐχὴν, λέγων, «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Εἶναι ἀξία ἡ προσευχὴ ἐκείνου ποὺ ἀποκαλεῖ Πατέρα τὸν Θεόν, ὅταν δὲν ζητῇ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τοποθετῇ τὰ πάντα ἔπειτα ἀπὸ τὴν δοξολογίαν ἐκείνου. Διότι τὸ «Ἁγιασθήτω» σημαίνει δοξασθήτω. Τὴν δόξαν του, καμμία ἀμφιβολία, τὴν ἔχει πλήρη καὶ ἀναλλοίωτον παντοτινά. Συμβουλεύει ὅμως τὸν προσευχόμενον νὰ θεωρῇ ἄξιον νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν. Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ἔλε-

ἔμπροσθεν ἔλεγε· «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ γὰρ τὰ Σεραφὶμ δοξάζοντα οὕτως ἔλεγον· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Ὡστε τό, «Ἁγιασθήτω», τοῦτό ἐστι, Δοξασθήτω. Καταξίωσον γάρ, φησὶν, οὕτως ἡμᾶς βιοῦν καθαρῶς, ὡς δι' ἡμῶν ἅπαντάς σε δοξάζειν. Ὅπερ πάλιν ἀπηρτισμένης ἐστὶ φιλοσοφίας, τὸ οὕτω βίον ἄλληπτον παρέχεσθαι πᾶσιν, ὡς ἕκαστον τῶν ὀρώντων τῷ Δεσπότη τὴν ὑπὲρ τούτων ἀναφέρειν εὐφημίαν.

10 «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Καὶ τοῦτο πάλιν παιδὸς εὐγνώμονος τὸ ῥῆμα, τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς ὀρωμένοις, μηδὲ μέγα τι τὰ παρόντα ἠγεῖσθαι, ἀλλ' ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τῶν μελλόντων ἐφίεσθαι· ὅπερ ἀπὸ συνειδότος ἀγαθοῦ γίνεται καὶ ψυχῆς ἀπηλλαγμένης τῶν ἐν τῇ γῆ πραγμάτων.

15 5. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Παῦλος καθ' ἑκάστην ἐπεθύμει τὴν ἡμέραν· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, ὅτι «Καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες στενάζομεν, υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν». Ὁ γὰρ τοῦτον ἔχων τὸν ἔρωτα, οὔτε ὑπὸ τῶν χρηστῶν τοῦ βίου τούτου φυσηθῆναι δύναται, οὔτε ὑπὸ τῶν λυπηρῶν ταπεινωθῆναι· ἀλλ' ὡς ἐν αὐτοῖς διατρίβων τοῖς οὐρανοῖς, ἑκατέρας ἀπήλλακται τῆς ἀνωμαλίας.

«Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς».

Εἶδες ἀκολουθίαν ἀρίστην; Ἐπιθυμεῖν μὲν γὰρ ἐκέλευσε τῶν μελλόντων καὶ πρὸς ἐκείνην ἐπείγεσθαι τὴν ἀποδημίαν·
25 ἕως δ' ἂν τοῦτο μὴ γίνηται καὶ ἐνταῦθα διατρίβοντας τέως σπουδάζειν τὴν αὐτὴν τοῖς ἄνω πολιτείαν ἐπιδείκνυσθαι. Ἐπιθυμεῖν μὲν γὰρ δεῖ τῶν οὐρανῶν, φησί, καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πλὴν καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐκέλευσε ποιῆσαι καὶ ἐν αὐτῇ διατρίβοντας ὡς ἐκεῖ πολιτευομένους, οὕτω πάντα ποιεῖν
30 καὶ λέγειν, ὡς καὶ ὑπὲρ τούτων παρακαλεῖν τὸν Δεσπότην. Οὐ-

1. Ματθ. 5,16

2. Ἦσ. 6,3

3. Ρωμ. 8,23

γε καὶ πρὶν· «Ἐὰς λάμψη τὸ φῶς σας ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ ἴδουῖν τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας εἰς τὸν οὐρανόν»¹. Καὶ τὰ Σεραφεῖμ ποὺ τὸν δοξολογοῦσαν ἔλεγαν τὰ ἑξῆς: «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»². Ὡστε τὸ «Ἀγιασθήτω» σημαίνει δοξασθήτω. Καταξίωσέ μας, λέγει, νὰ ζήσωμεν ὅλοι τόσον καθαρὰ, ὥστε μέσῳ ἡμῶν νὰ σὲ δοξάζουν ὅλοι. Καὶ τοῦτο πάλιν εἶναι στοιχεῖον ὠλοκληρωμένης πνευματικῆς ζωῆς, νὰ παρέχωμεν τόσον ἀκηλίδωτον εἰς ὅλα βίον, ὥστε καθεὶς ποὺ μᾶς βλέπει νὰ ἀναπέμψη εἰς τὸν Δεσπότην τὴν δοξολογίαν δι' αὐτά.

«Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Καὶ αὐτὸ πάλιν εἶναι αἴτημα εὐγνώμονος παιδιοῦ· νὰ μὴ προσηλωνώμεθα δηλαδὴ εἰς τὰ ὄρατά, μήτε νὰ θεωροῦμεν ὡς κάτι σημαντικὸν τὰ παρόντα ἀλλὰ νὰ σπεύδωμεν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὰ μελλοντικά. Τοῦτο εἶναι ἀπόρροια ἀγαθῆς συνειδήσεως καὶ ψυχῆς ποὺ ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς γῆς.

5. Αὐτὸ ἐπιθυμοῦσε καὶ ὁ Παῦλος καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ζωῆς του. Καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ἂν καὶ ἀπολαμβάνομεν τὰς πρώτας δωρεὰς τοῦ Πνεύματος, στενάζομεν περιμένοντες τὴν τελικὴν υἰοθεσίαν, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ σώματός μας»³. Ὅποιος ἔχει τὸν ἔρωτα αὐτόν, οὔτε τὰ καλὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς τὸν κάνουν νὰ τὸ πάρῃ ἐπάνω του, οὔτε τὰ λυπηρὰ τὸν ἐξουθενώνουν. Ἀλλὰ σὰν νὰ εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἄκρα.

«Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς».

Βλέπεις σπουδαίαν λογικὴν ἀκόλουθίαν; Συμβούλευσε νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὰ μελλοντικά καὶ νὰ σπεύδωμεν εἰς τὴν ἀποδημίαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ὅσον ὅμως τοῦτο καθυστερεῖ, νὰ φροντίζωμεν νὰ παρουσιάζωμεν καὶ ἐδῶ τὴν ἰδίαν μὲ τὴν πολιτείαν εἰς τὸν οὐρανόν. Πρέπει, μᾶς λέγει, νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὸν οὐρανόν καὶ τὰ οὐράνια ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, συμβουλεύει, νὰ κάνωμεν οὐρανὸν τὴν γῆν καὶ ζῶντες εἰς αὐτὴν νὰ πολιτευώμεθα ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι νὰ κάνωμεν καὶ νὰ λέγωμεν, ὅπως δι' αὐτὰ παρακαλοῦμεν τὸν Δεσπότην. Τίποτε δὲν ἐμποδίζει

δὲν γὰρ τὸ κωλύον φθάσαι τὴν τῶν ἄνω δυνάμεων ἀκρίβειαν διὰ τὸ τὴν γῆν οἰκεῖν· ἀλλ' ἓνι καὶ ἐνταῦθα διατρίβοντα, ὡς ἄνω γεγόμενον ἤδη πάντα ποιεῖν. Ὁ λέγει τοίνυν, τοῦτό ἐστιν· Ὡσπερ ἐκεῖ πάντα ἀκωλύτως γίνεται καὶ οὐ τὰ μὲν ὑπακούουσιν 5 οἱ ἄγγελοι, τὰ δὲ παρακούουσιν, ἀλλὰ πάντα εἴκουσι καὶ πείθονται· «Δυνατοὶ» γάρ, φησὶν, «ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ»· οὕτω καὶ ἡμᾶς καταξίωσον τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἐξ ἡμισείας τὸ θέλημά σου ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα καθάπερ θέλεις πληροῦν. Εἶδες πῶς καὶ μετριάζειν ἐδίδαξε, δηλώσας ὅτι οὐ 10 τῆς ἡμετέρας σπουδῆς ἢ ἀρετῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος; Καὶ πάλιν τὴν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης πρόνοιαν ἕκαστον ἡμῶν τῶν προσευχομένων ἀναδέχεσθαι ἐπέταξεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ἐν ἐμοί, ἢ ἐν ἡμῖν· ἀλλά, Πανταχοῦ τῆς γῆς, ὥστε λυθῆναι τὴν πλάνην καὶ φυτευθῆναι τὴν ἀλή- 15 θειαν καὶ ἐκβληθῆναι κακίαν ἅπασαν καὶ ἐπανελθεῖν ἀρετὴν, καὶ μηδὲν ταύτη διαφέρειν λοιπὸν τὸν οὐρανὸν τῆς γῆς. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, φησὶν, οὐδὲν διοίσει τὰ κάτω τῶν ἄνω, εἰ καὶ τῆ φύσει διέστηκεν, ἀγγέλους ἑτέρους τῆς γῆς ἡμῖν ἐπιδεικνυμένης.

20 «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον».

Τί ἐστι, «Τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον»; Τὸν ἐφήμερον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν οὕτω· «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς»· ἀνθρώποις δὲ διελέγετο σάρκα περικειμένοις καὶ ἀνάγκη φύσεως ὑποκειμένης καὶ οὐ δυναμένοις τὴν 25 αὐτὴν ἔχειν ἀπάθειαν τοῖς ἀγγέλοις· τὰ μὲν ἐπιτάγματα ὁμοίως κελεύει γίνεσθαι καὶ παρ' ἡμῶν, καθάπερ αὐτὰ κακείνοι πληροῦσι· συγκαταβαίνει δὲ καὶ τῆ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ λοιπόν. Ἀκρίβειαν μὲν γάρ, φησί, πολιτείας ἀπαιτῶ τοσαύτην, οὐ μὴν ἀπάθειαν· οὐδὲ γὰρ ἐπιτρέπει τῆς φύσεως ἢ τυραννίς· δεῖ- 30 ται γὰρ τροφῆς τῆς ἀναγκαίας. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς πολὺ τὸ πνευματικόν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων, οὐδὲ ὑπὲρ τρυφῆς, οὐδὲ ὑπὲρ πολυτελείας ἱματίων, οὐδὲ

νὰ φθάσωμεν τὴν τελειότητα τῶν ἄνω δυνάμεων διὰ τὸν λόγον ὅτι κατοικοῦμεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν καὶ ἐδῶ ζῶν νὰ πράττης τὰ πάντα σὰν νὰ ἔχης φθάσει πλέον ἐπάνω. Θέλει νὰ εἰπῆ τοῦτο. "Ὅπως ἐκεῖ ὅλα γίνονται χωρὶς ἀντίρρησην καὶ δὲν εἶναι εἰς ἄλλα νὰ ὑπακούουν οἱ ἄγγελοι καὶ εἰς ἄλλα νὰ παρακούουν ἀλλὰ εἰς ὅλα εἶναι ὑπάκουοι καὶ πειθαρχικοί, διότι, λέγει, «Τοὺς κάνει δυνατοὺς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ λόγου του» ¹, ἔτσι ἀξίωσε καὶ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ πράττωμεν κατὰ τὸ ἡμῖς τὸ θέλημά σου ἀλλὰ νὰ τὰ ἐπιτελοῦμεν ὅλα ὅπως τὰ θέλεις. Εἶδες καὶ πῶς διδάσκει νὰ εἴμεθα μετριόφρονες, δηλώνων ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι μόνον ἐπίτευγμα τῆς ἰδικῆς μας φροντίδος, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας χάριτος; Καὶ ἀκόμη ὤρισε, καθένας ἀπὸ ἐμᾶς ποὺ προσευχόμεθα νὰ λαμβάνη πρόνοιαν διὰ τὴν οἰκουμένην. Διότι δὲν εἶπε 'Γενηθήτω τὸ θέλημά σου εἰς ἐμένα ἢ εἰς ἐμᾶς', ἀλλὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ὥστε νὰ διαλυθῆ ἡ πλάνη, νὰ φυτευθῆ ἡ ἀλήθεια, νὰ ξερριζωθῆ ὅλη ἡ κακία, νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ἀρετὴ καὶ νὰ μὴ διαφέρῃ ὡς πρὸς αὐτὴν καθόλου ἀπὸ τὴν γῆν ὁ οὐρανός. "Ἄν γίνῃ τοῦτο, μᾶς λέγει, εἰς τίποτε δὲν θὰ διαφέρουν τὰ κάτω ἀπὸ τὰ ἄνω, ἂν καὶ εἶναι διάφορα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἡ γῆ θὰ μᾶς παρουσιάζῃ καὶ τοὺς ἰδικούς της ἀγγέλους.

«Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον».

Τί σημαίνει «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον»; Τὸν ἄρτον τῆς μιᾶς ἡμέρας. Ἐπειδὴ εἶπε «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς» καὶ ἀπηυθύνετο εἰς ἀνθρώπους μὲ σάρκα ποὺ ὑπόκεινται εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεώς των καὶ δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀπάθειαν μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὰς ἐντολάς του μᾶς λέγει νὰ τὰς πράττωμεν καὶ ἐμεῖς τὸ ἴδιο ὅπως ἐκεῖνοι, κάνει ὅμως καὶ μίαν συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεώς μας. Ἀκρίβειαν τῆς ζωῆς σας, μᾶς λέγει, ἀπαιτῶ τόσον μεγάλην, ὅχι ὅμως καὶ ἀπάθειαν. Ἡ κυριαρχία τῆς φύσεώς σας δὲν τὸ ἐπιτρέπει, ἐπειδὴ τῆς χρειάζεται ἡ ἀπαραίτητη τροφή. Σὺ ὅμως πρόσεξε πῶς καὶ εἰς τὰ σωματικὰ θέτει πολὺ πνευματικόν. Δὲν εἶπε διὰ χρήματα οὔτε διὰ τρυφηλὸν βίον, οὔτε διὰ πολυτελῆ φορέματα οὔτε διὰ κανένα ἄλλο ὅμοιον

ὑπὲρ ἄλλου οὐδενὸς τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὑπὲρ ἄρτου μόνον ἐκέλευσε τὴν εὐχὴν ποιεῖσθαι καὶ ὑπὲρ ἄρτου τοῦ ἐφήμερου, ὥστε μὴ ὑπὲρ τῆς αὐριον μεριμνᾶν. Διὰ τοῦτο προσέθηκε, «Τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον», τουτέστι, τὸν ἐφήμερον. Καὶ οὐδὲ τούτῳ 5 ἠρκέσθη τῷ ῥήματι, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μετὰ τοῦτο προσέθηκεν, εἰπὼν, «Δὸς ἡμῖν σήμερον». ὥστε μὴ περαιτέρω συντρίβειν ἑαυτοὺς τῇ φροντίδι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας. Ἡς γὰρ οὐκ οἶδας εἰ τὸ διάστημα ὄψει, τίνος ἔνεκεν ὑπομένεις τὴν μέριμναν; Τοῦτο καὶ προῖων διὰ πλειόνων ἐπέταξε, λέγων· «Μὴ μεριμνήσητε 10 εἰς τὴν αὐριον». Καὶ βούλεται πάντοθεν ἡμᾶς εὐζώνους εἶναι καὶ ἐπτερωμένους, τοσοῦτον εἴκοντας τῇ φύσει, ὅσον ἢ τῆς χρείας ἀνάγκη παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ.

Εἶτα ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας ἁμαρτάνειν, πολλὴν καὶ ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ἐπιδεικνύμενος, κελεύει περὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως 15 προσιέναι τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ καὶ λέγειν οὕτως· «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Εἶδες φιλανθρωπίας ὑπερβολήν; Μετὰ τοσοῦτων κακῶν ἀναίρεσιν καὶ δωρεᾶς μέγεθος ἄφατον, πάλιν ἁμαρτάνοντας ἀξιοῖ συγγνώμης. Ὅτι γὰρ πιστοῖς αὕτη ἢ προσευχὴ 20 προσήκει καὶ οἱ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουσι καὶ τὸ προοίμιον τῆς εὐχῆς. Ὁ γὰρ ἀμύητος οὐκ ἂν δύναίτο Πατέρα καλεῖν τὸν Θεόν. Εἰ τοίνυν πιστοῖς προσήκει ἢ εὐχή, εὔχονται δὲ οὗτοι ἁμαρτήματα ἑαυτοῖς ἀφεθῆναι δεόμενοι, δῆλον ὅτι οὐδὲ 25 μετὰ τὸ λουτρὸν ἀνήρηται τῆς μετανοίας τὸ κέρδος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐβούλετο δεῖξαι, οὐδ' ἂν τοῦτο ἐνομοθέτησεν εὔχεσθαι. Ὁ δὲ καὶ ἁμαρτημάτων ἀναμιμνήσκων καὶ κελεύων αἰτεῖν ἄφεςιν καὶ διδάσκων ὅπως ἂν ἐπιτύχωμεν τῆς ἀφέσεως καὶ εὔκολον ταύτῃ ποιῶν τὴν ὁδόν, εὐδῆλον ὅτι εἰδὼς καὶ δεικνὺς ὅτι καὶ

μέ αὐτὰ νά προσευχώμεθα, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸ ψωμί καὶ μάλιστα διὰ τὸ ψωμί αὐτῆς τῆς ἡμέρας, ὥστε νά ἀποφύγωμεν τὴν φροντίδα τῆς αὐριανῆς ἡμέρας. Διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσε, «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον», δηλαδή τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Δὲν ἤρκεσθη δὲ εἰς τὸν λόγον αὐτόν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τοῦτον· «Δὸς ἡμῖν σήμερον», ὥστε νά μὴ συντρίβωμεν τὸν ἑαυτόν μας μέ τὴν φροντίδα τῆς ἡμέρας ποὺ ἔρχεται. Τῆς ἡμέρας ποὺ δὲν γνωρίζεις ἂν θὰ ἰδῆς τὴν διάρκειαν, διατί νά ὑπομένῃς τὴν φροντίδα της; Παρακάτω ἐπιβάλλει τὸ ἴδιο μέ περισσότερα λέγων, «Μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὐριον»¹. Καὶ θέλει πάντοτε νά εἴμεθα ἕτοιμοι καὶ νά ἔχωμεν πτερὰ (ὅπως οἱ ἄγγελοι)· νά ὑποχωροῦμεν εἰς τὴν φύσιν τόσον ὅσον αἱ ἀνάγκαι μας ἀπαιτοῦν ἀπὸ ἐμαῶς.

Ἀκολουθῶς ἐπειδὴ συμβαίνει νά ἀμαρτάνωμεν καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τοῦ ξαναγεννημοῦ μας, μέ πολλὴν φιλανθρωπίαν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὀρίζει διὰ τὴν συγχώρησιν τῶν ἀμαρτημάτων μας νά προσερχώμεθα εἰς τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ νά ἀπευθυνώμεθα εἰς αὐτόν ἔτσι· «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Βλέπεις ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας; Ἐπειτα ἀπὸ τὴν διαγραφὴν τόσων κακῶν καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἀνέκφραστον μέγεθος τῆς δωρεᾶς του, μᾶς κρίνει ἀξιῶς συγγνώμης ὅταν ἀμαρτάνωμεν ἐκ νέου. Τὸ ὅτι ἀρμόζει ἢ προσευχὴ αὐτὴ εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ οἱ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας τὸ διδάσκουν καὶ τὸ προοίμιον τῆς προσευχῆς. Ὅποιος εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν δὲν θὰ ἠμποροῦσε νά ὀνομάσῃ Πατέρα τὸν Θεόν. Ἄν λοιπὸν ἢ προσευχὴ ἀρμόζη εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ αὐτοὶ προσεύχωνται παρακαλοῦντες νά τοὺς συγχωρηθοῦν τὰ ἀμαρτήματά των, εἶναι φανερόν ὅτι οὔτε μετὰ τὸ βάπτισμα δὲν ἀχρηστεύεται τὸ κέρδος τῆς μετανοίας. Ἄν δὲν ἤθελε νά μᾶς εἰπῆ αὐτό, δὲν θὰ ἐνομοθετοῦσεν αὐτὸ νά ζητοῦμεν εἰς τὴν προσευχὴν μας. Αὐτὸς ποὺ καὶ τὰ ἀμαρτήματά μας μᾶς ὑπενθυμίζει καὶ συμβουλεύει νά ζητοῦμεν τὴν συγχώρησιν καὶ ποὺ διδάσκει ταυτόχρονα πῶς νά ἐπιτύχωμεν τὴν συγχώρησιν κάμνων εὐκόλον τὴν προσπέλασιν πρὸς αὐτήν, εἶναι προφανὲς ὅτι γνωρίζει καὶ θέλει νά μᾶς διδάξῃ πῶς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἠμπο-

μετὰ τὸ λουτρὸν ἔστιν ἀπονίφασθαι τὰ πεπλημμελημένα, τοῦτον τῆς ἱκετηρίας τὸν νόμον εἰσήνεγκε· τῷ μὲν ὑπομνήσαι τῶν ἀμαρτημάτων, μετριάζειν πείθων· τῷ δὲ ἑτέροις ἀφεῖναι κελεῦσαι, μνησικακίας ἀπάσης ἀπαλλάττων ἡμᾶς· τῷ δὲ ἀντὶ 5 τούτων καὶ ἡμῖν ἐπαγγέλλεσθαι συγχωρεῖν, χρηστὰς ὑποτείνων ἐλπίδας καὶ περὶ τῆς ἀφάτου τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας φιλοσοφεῖν ἡμᾶς παιδεύων.

6. Ὁ δὲ μάλιστα χρὴ παρατηρῆσαι, τοῦτό ἐστιν· ὅτι καθ' ἕκαστον τῶν εἰρημένων ὀλοκλήρου μνημονεύσας τῆς ἀρε- 10 τῆς καὶ ταύτης καὶ τὸ μὴ μνησικακεῖν περιλαβὼν (καὶ γὰρ τὸ ἀγιασθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπηρτισμένης ἐστὶ πολιτείας ἀκρίβεια· καὶ τὸ γεννηθῆναι τὸ θέλημα αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν δηλοῖ· καὶ τὸ Πατέρα δύνασθαι καλεῖν τὸν Θεόν, ἀμώμου πολιτείας ἐπίδειξις ἐστίν· ἐν οἷς ἅπασι συνείληπτο καὶ τὸ δεῖν ἀφεῖναι 15 τοῖς πεπλημμεληκόσι τὴν ὀργήν). ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτοις, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὅσην ὑπὲρ τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν σπουδὴν καὶ ἰδικῶς αὐτὸ τίθησι καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐντολῆς μέμνηται ἢ ταύτης, οὕτω λέγων· « Ἐὰν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει 20 ὑμῖν καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος». Ὡστε παρ' ἡμῶν ἡ ἀρχή, καὶ κύριοι τῆς κρίσεως τῆς περὶ ἡμῶν ἡμεῖς. Ἴνα γὰρ μηδὲ τῶν ἀναισθητῶν μηδεὶς ἐγκαλεῖν ἔχη δικαζόμενος μὴ μικρόν, μὴ μέγα, σὲ τὸν ὑπεύθυνον κύριον ποιεῖ τῆς ψήφου· καί, Ὡς ἂν αὐτὸς ἐδίκασας σαυτῷ, φησὶν, οὕτω σοι δικάζω καὶ γώ. Καὶ 25 ἀφῆς τῷ συνδούλῳ καὶ παρ' ἐμοῦ τῆς αὐτῆς τεύξεῃ χάριτος· καίτοιγε οὐκ ἴσον τοῦτο ἐκείνῳ. Σὺ μὲν γὰρ δεόμενος ἀφίης, ὁ δὲ Θεὸς μηδενὸς χρεῖαν ἔχων· σὺ τῷ ὁμοδούλῳ, ὁ δὲ Θεὸς τῷ δούλῳ· σὺ ὑπεύθυνος ὢν μυρίοις κακοῖς, ὁ δὲ Θεὸς ἀναμάρτητος ὢν.

30 Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυ-

ροῦμεν νὰ καθαρισθοῦμεν ἀπὸ τὰ λάθη μας καὶ διὰ τοῦτο ἔχει θέσει τοῦτον τὸν νόμον τῆς παρακλήσεως ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, μὲ τὴν ὑπόμνησιν τῶν ἁμαρτημάτων νὰ μᾶς ὑπενθυμίση τὴν μετριοφροσύνην· ἀπὸ τὸ ἄλλο, μὲ τὴ συγχώρησιν τῶν ἄλλων νὰ μᾶς ἀπαλλάξη ἀπὸ κάθε μνησικακίαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δι' ὅλα αὐτὰ θὰ συγχωρήση καὶ ἐμᾶς, μᾶς δημιουργεῖ ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ μᾶς διδάσκει νὰ φιλοσοφοῦμεν διὰ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

6. Τὸ πιὸ ἀξιοπρόσεκτον εἶναι τοῦτο· εἰς κάθε ἰδιαιτέραν ἀρετὴν ποὺ ἀνεφέραμεν ἐμνημόνευσε τὸ σύνολον τῆς ἀρετῆς καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη περιέλαβε καὶ τὴν ἀμνησικακίαν. (Διότι ὁ ἁγιασμός τοῦ ὀνόματός του εἶναι ἡ τελειότης μιᾶς ὠλοκληρωμένης πολιτείας· καὶ τὸ νὰ γίνῃ τὸ θέλημά του, τὸ ἴδιο πάλι σημαίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἡμποροῦμεν νὰ τὸν ἀποκαλοῦμεν Πατέρα ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο δεῖγμα ἀσπίλου πολιτείας· εἰς ὅλα αὐτὰ ἔχει περιληφθῆ καὶ τὸ καθῆκον νὰ καταπαύωμεν τὴν ὀργὴν μας πρὸς ὅσους ἔπταισαν). Δὲν ἠρκέσθη ὅμως εἰς αὐτὰ ἀλλὰ θέλων νὰ δείξη τὴν σημασίαν ποὺ ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ θέτει καὶ ἰδιαίτερα καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν δὲν ἐνθυμεῖται καμμίαν ἄλλην ἐντολὴν παρὰ αὐτὴν. Μᾶς λέγει· «Ἄν συγχωρήσετε τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὰ παραπτώματά των, θὰ σᾶς συγχωρήση καὶ ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος»¹. Ὡστε τὸ πρᾶγμα ξεκινᾷ ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται ἡ κρίσις ποὺ θὰ μᾶς γίνῃ. Διὰ νὰ μὴ ἡμπορῆ δηλαδὴ κανεὶς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναισθητοὺς νὰ σὲ κατηγορήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον διὰ κάτι μικρὸν ἢ μέγαλον, κάνει νὰ ἐξαρτᾶται ἡ ἀπόφασις ἀπὸ ἐσένα τὸν ὑπεύθυνον. Καὶ ὅπως ἐδίκασες διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, λέγει, ἔτσι δικάζω καὶ ἐγὼ διὰ ἐσένα. Ἄν συγχωρήσῃς τὸν ὁμόδουλόν σου, θὰ ἐπιτύχῃς καὶ ἀπὸ ἐμένα τὴν χάριν αὐτὴν, μολονότι αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαια ἴση μὲ ἐκεῖνο. Διότι ἔχεις ἀνάγκην καὶ συγχωρεῖς, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς. Σὺ συγχωρεῖς τὸν ὁμόδουλόν σου, ἐνῶ ὁ Θεὸς τὸν δοῦλον. Σὺ εἶσαι ὑπόλογος δι' ἄπειρα σφάλματα, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀναμάρτητος.

Ἄλλ' ὅμως καὶ ἔτσι ἐκδηλώνει τὴν φιλανθρωπίαν του.

ται. Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου πάντα σοι ἀφιέναι τὰ πεπλημμελημένα, ἀλλὰ βούλεται σε καὶ ἐντεῦθεν εὐεργετεῖσθαι, μυρίας σοι πανταχόθεν παρέχων ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας ἀφορμὰς καὶ τὸ ἐν σοὶ θηριῶδες ἐκβάλλων καὶ τὸν θυμὸν σβεν-
5 νὺς καὶ πανταχόθεν σε συγκολλῶν τῷ μέλει τῷ σῶ.

Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν; ὅτι ἀδίκως ἔπαθές τι κακὸν παρὰ τοῦ πλησίον; Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ἀμαρτήματα· ὡς εἰ δικαίως, οὐδὲ ἀμάρτημα τὸ πράγμα ἐστίν. Ἄλλὰ καὶ σὺ τοιούτων προσ-
έρχῃ ληψόμενος ἄφεσιν καὶ πολλῶ μειζόνων. Καὶ πρὸ τῆς ἀφέ-
10 σεως δὲ οὐ μικρὰς ἀπέλαυσας δωρεᾶς, διδασκόμενος ἀνθρωπίνην ἔχειν ψυχὴν καὶ πᾶσαν παιδευόμενος ἡμερότητα. Καὶ μετὰ τούτων καὶ μισθός σοι μέγας κείσεται ἐκεῖ, τὸ μηδενὸς ἀπαιτηθῆναι λόγον τῶν πεπλημμελημένων. Ποίας οὖν οὐκ ἂν εἶημεν κολάσεως ἄξιοι, ὅταν τὴν ἐξουσίαν λαβόντες, προδῶμεν ἡμῶν
15 τὴν σωτηρίαν; πῶς δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασιν ἀξιόσομεν ἀκούεσθαι, αὐτοὶ μὴ θέλοντες, ἐν οἷς ἐσμεν κύριοι, φείδεσθαι ἑαυτῶν;

«Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡ-
μᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις
20 καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Ἐνταῦθα ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν παιδεύει σαφῶς εὐτέλειαν, καὶ καταστέλλει τὸ φύσημα, διδάσκων παραιτεῖσθαι τοὺς ἀγῶ-
νας, ἀλλὰ μὴ ἐπιπηδᾶν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν ἡ νίκη λαμπροτέρα
ἔσται καὶ ἡ ἥττα τῷ διαβόλῳ καταγελαστοτέρα. Ἐλκυσθέντας
25 μὲν γὰρ δεῖ γενναίως ἐστάναι· μὴ καλουμένους δέ, ἡσυχάζειν καὶ τὸν καιρὸν ἀναμένειν τῶν ἀγῶνων, ἵνα καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα. Πονηρὸν δὲ ἐνταῦθα τὸν διάβολον καλεῖ, κελεύων ἡμᾶς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν ἔχειν πόλεμον καὶ

Ἐμποροῦσε καὶ χωρὶς νὰ συγχωρήσης ἐσύ, νὰ σοῦ συγχωρήσῃ ἐκεῖνος ὅλα τὰ σφάλματά σου, ἀλλὰ θέλει καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ σὲ εὐεργετήσῃ καὶ σοῦ παρέχει πλῆθος εὐκαιριῶν ἀπὸ παντοῦ διὰ ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο θέλει νὰ σοῦ ξεριζώσῃ καὶ ὅ,τι θηριῶδες ἔχεις μέσα σου καὶ νὰ σοῦ σβήσῃ τὴν φλόγα τοῦ θυμοῦ καὶ νὰ σὲ συνδέσῃ ἀπὸ παντοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν σου.

Τί θὰ ἠμποροῦσες νὰ εἰπῆς; "Ὅτι σὲ ἠδίκησε ὁ διπλανός σου; Αὐτὰ εἶναι τὰ ἁμαρτήματα. Ἄν σοῦ ἔκαμε κάτι δίκαιον, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο κἂν ἁμάρτημα. Καὶ σὺ διὰ τέτοια ἀδικήματα προσέρχῃσαι νὰ λάβῃς συγχώρησιν καὶ μάλιστα διὰ πολὺ μεγαλύτερα. Ἄκομη, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν συγχώρησιν δὲν ἀπήλαυσες μικρὰν χάριν, διδασκόμενος νὰ ἔχῃς ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ ἀσκούμενος εἰς κάθε καλωσύνην. Μαζὶ μὲ αὐτά, σὲ περιμένει ἐκεῖ καὶ μέγας μισθός, τὸ ὅτι δὲ θὰ σοῦ ζητηθῇ λόγος διὰ κανένα ἀπὸ τὰ σφάλματά σου. Ποίας τιμωρίας λοιπὸν ἄξιοι δὲν θὰ εἴμεθα, ὅταν, ἐνῶ μᾶς ἐδόθη ἡ ἐξουσία, ἐμεῖς ἐπροδώσαμεν τὴν σωτηρίαν μας; Πῶς θὰ ἀξιόσωμεν νὰ εἰσακουσθοῦμεν εἰς τὰ ἄλλα αἰτήματά μας, ἐνῶ δὲν θέλομεν οἱ ἴδιοι νὰ ἐνδιαφερθῶμεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας διὰ πράγματα ποῦ εἶναι εἰς τὸ χέρι μας;

«Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμήν».

Ἐδῶ μᾶς δείχνει ὀλοφάνερα τὴν ἀσημαντότητά μας, περιορίζει τὴν ἔπαρσίν μας, διδάσκων ν' ἀποφεύγωμεν τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ μὴ ὀρμοῦμεν εἰς αὐτούς. Ἐτσι καὶ ἡ νίκη μας θὰ εἶναι λαμπροτέρα καὶ ἡ ἥττα τοῦ διαβόλου πιὸ καταγέλαστη. Ὅταν μᾶς σύρουν πρέπει νὰ σταθοῦμεν μὲ γενναιότητα· ὅταν ὅμως δὲν καλούμεθα, νὰ μένωμεν ἡσυχοὶ καὶ νὰ περιμένωμεν τὸν καιρὸν τῶν ἀγώνων καὶ ἔτσι θὰ δείξωμεν πόσον μᾶς λείπει ἡ κενοδοξία ἐνῶ ἔχομεν τὴν πραγματικὴν γενναιότητα. Ἐδῶ ἀποκαλεῖ πονηρὸν τὸν διάβολον, ὀρίζων νὰ κρατοῦμεν ἐναντίον του ἀνειρήνευτον πόλεμον καὶ δείχνει ὅτι δὲν εἶναι συστατικὸν

δεικνύς ὅτι οὐ φύσει τοιοῦτός ἐστιν. Οὐ γὰρ τῶν ἐκ φύσεως ἀλλὰ τῶν ἐκ προαιρέσεως ἐπιγινομένων ἐστὶν ἡ πονηρία. Καὶ ἐξοχὴν δὲ οὕτως ἐκεῖνος καλεῖται, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κηκίας καὶ ἐπειδὴ μηδὲν παρ' ἡμῶν ἀδικηθεὶς ἄσπονδον πρὸς ἡμᾶς ἔχει τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, «Ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν πονηρῶν, ἀλλ', «Ἀπὸ τοῦ Πονηροῦ»· παιδεύων ἡμᾶς μετὰ δαμοῦ πρὸς τοὺς πλησίον ἀηδῶς ἔχειν, ἐν οἷς ἂν πάθωμεν παρὰ αὐτῶν κακῶς, ἀλλ' ἀπὸ τούτων πρὸς ἐκεῖνον μεταθεῖναι τὴν ἔχθραν, ὡς πάντων αὐτὸν αἴτιον τῶν κακῶν ὄντα.

10 Ἐναγωνίους τοίνυν ποιήσας τῇ μνήμῃ τοῦ Ἐχθροῦ κατὰ τὴν ῥαθυμίαν ἡμῶν ἄπασαν ἐκκόψας, πάλιν θαρρύνει καὶ ἀνίστησι τὰ φρονήματα, τοῦ Βασιλέως ἀναμνήσας, ὑφ' ᾧ ταπτόμεθα, καὶ δείξας πάντων αὐτὸν ὄντα δυνατώτερον. «Σοῦ γὰρ ἐστὶν» φησί, «ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα». Οὐκοῦν εἰ αὐτοῖς
15 ἐστὶν ἡ βασιλεία, οὐδένα δεδοικέναι χρή, ἅτε οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἀνθισταμένου καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν διανεμομένου. Ὅταν γὰρ εἶπη, «Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία», δείκνυσι καὶ ἐκεῖνον τὸν πολεμοῦντα ἡμῖν ὑποτεταγμένον, κἂν ἐναντιοῦσθαι δοκῇ, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος τέως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν δούλων ἐστίν, εἰ
20 καὶ τῶν ἠτιμωμένων καὶ προσκεκροκότων· καὶ οὐκ ἂν τολμήσειεν οὐδενὶ τῶν ὁμοδούλων ἐπιθέσθαι, μὴ πρότερον ἄνωθεν τὴν ἐξουσίαν λαβῶν. Καὶ τί λέγω τῶν ὁμοδούλων; Οὐδὲ χοίρων κατατολμήσαι ὑπέμεινεν, ἕως ὅτε αὐτὸς ἐπέτρεψεν· οὔτε ποιμνίων, οὔτε βουκολίων, ἕως ὅτε τὴν ἐξουσίαν ἄνωθεν ἔλαβε.
25 «Καὶ ἡ δύναμις», φησί. Οὐκοῦν κἂν μυριάκις ἀσθενῆς ἦς, δίκαιος ἂν εἶης θαρρῆναι τοιοῦτον ἔχων τὸν βασιλεύοντα, πάντα εὐκόλως καὶ διὰ σοῦ κατορθοῦν δυνάμενον. «Καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

7. Οὐδὲ γὰρ ἀπαλλάττει σε τῶν ἐπιόντων δεινῶν μόνον,
30 ἀλλὰ καὶ ἔνδοξον δύναται ποιεῖν καὶ λαμπρόν. Ὡσπερ γὰρ ἡ δύναμις αὐτοῦ πολλή, οὕτω καὶ ἡ δόξα ἀφάτος καὶ τὰ πάντα ἀπέ-

τῆς φύσεώς μας. Ἡ πονηρία δὲν εἶναι συστατικὸν τῆς φύσεώς μας ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεώς μας. Κατ' ἔξοχὴν ἐκεῖνος ἀποκαλεῖται ἔτσι, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς κακίας του καὶ ἐπειδὴ χωρὶς νὰ τὸν ἔχωμεν ἀδικήσει εἰς τίποτε μᾶς κρατεῖ ἀνειρήνευτον πόλεμον. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶπε 'Ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν πονηρῶν', ἀλλὰ «ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Μᾶς διδάσκει νὰ μὴ δυσαρεστούμεθα καθόλου μὲ τοὺς συνανθρώπους μας διὰ ὅ,τι κακὸν μᾶς κάνουν, ἀλλὰ νὰ μεταθέτωμεν τὴν ἔχθραν μας ἀπὸ αὐτοὺς πρὸς ἐκεῖνον, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι αἴτιος ὅλων τῶν κακῶν.

Ἐπομένως λοιπὸν μᾶς ἔφερον εἰς κατάστασιν ἀγωνίας μὲ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀφοῦ ἔκοψεν ἀπὸ τὴν ρίζαν τὴν ἀμεριμνησίαν μας, μᾶς ἐγκαρδιώνει πάλιν καὶ ἀνυψώνει τὸ φρόνημά μας, ὑπενθυμίζων τὸν Βασιλέα, ποὺ εἴμαστε ὑπήκοοί του, καὶ μᾶς δείχνει ὅτι αὐτὸς εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ ὅλους. «Σοῦ γάρ ἐστι ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα», μᾶς λέγει. Ἐπομένως, ἂν ἡ βασιλεία εἶναι ἰδική του, κανεὶς δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ τοῦ ἀντιστέκεται καὶ νὰ μοιράζεται τὴν ἐξουσίαν μαζί του. Ὄταν λέγη «Σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία», δείχνει ὅτι εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς αὐτὸν καὶ ὁ πολέμιός μας καὶ ὅταν φαίνεται ὅτι μᾶς πολεμᾷ, τὸ κάνει μὲ τὴν παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς δούλους του, ἂν καὶ εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀτιμασθῆ καὶ τοῦ ἔχουν ἀντισταθῆ. Καὶ δὲν θὰ ἐτολμοῦσε νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον κανενὸς ἀπὸ τοὺς ὁμοδούλους του, ἂν δὲν ἔπαιρνε τὴν ἄδειαν ἀπὸ ἄνωθεν. Καὶ τί λέγω ἀπὸ τοὺς ὁμοδούλους; Οὔτε μὲ χοίρους δὲν θὰ ἐτολμοῦσε νὰ τὰ βάλῃ, ἐὰν δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπεν· οὔτε μὲ πρόβατα, οὔτε μὲ μόσχους, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. «Καὶ ἡ δύναμις», λέγει. Λοιπὸν καὶ ἂν εἶσαι ἀπείρως ἀδύνατος, θὰ εἶχες δίκαιον νὰ ἔχῃς θάρρος ἔχων ἕνα τέτοιο βασιλέα, ποὺ ἡμπορεῖ εὐκολὰ νὰ τὰ ἐπιτυγχάνῃ ὅλα ἀκόμα καὶ διὰ μέσου σου. «Καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

7. Καὶ δὲν σὲ ἀπαλλάσσει μόνον ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ ἐπέρχονται, ἀλλὰ ἡμπορεῖ νὰ σὲ κάνῃ ἔνδοξον καὶ λαμπρόν. Ὅπως ἡ δύναμίς του εἶναι μεγάλη, ἔτσι καὶ ἡ δόξα του εἶναι ἀνέκφρα-

ραντα καὶ τέλος αὐτῶν οὐδέν. Εἶδες πῶς πανταχόθεν ἤλειψι
 τὸν ἀθλητὴν καὶ θαρρῆεῖν παρεσκεύασεν; Εἶτα, ὅπερ ἔφθην εἰ-
 πών, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι πάντων μάλιστα μνησικακίαν ἀπο-
 στρέφεται καὶ μισεῖ καὶ μάλιστα πάντων τὴν ἐναντίαν τῇ κακίᾳ
 5 ταύτῃ ἀποδέχεται ἀρετὴν καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν πάλιν αὐτοῦ τοῦ
 κατορθώματος ὑπέμνησε καὶ ἀπὸ τῆς κειμένης κολάσεως καὶ
 ἀπὸ τῆς ὠρισμένης τιμῆς τὸν ἀκροατὴν ἐνάγων εἰς τὴν τῆς
 ἐντολῆς ταύτης ὑπακοήν. «Ἐὰν γὰρ ἀφήτε», φησί, «τοῖς ἀν-
 θρώποις καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει ὑμῖν· ἐὰν δὲ
 10 μὴ ἀφήτε, οὐδὲ αὐτὸς ὑμῖν ἀφήσει». Διὰ τοῦτο τῶν οὐρανῶν
 πάλιν καὶ τοῦ Πατρὸς ἐμνημόνευσεν, ὥστε καὶ τούτῳ τὸν ἀκρο-
 ατὴν ἐντρέψαι, εἶγε τοιούτου πατρὸς ὦν, ἐκθηριουῆσθαι μέλλοι
 καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθεῖς, γῆϊνόν τι καὶ βιωτικὸν ἔχει φρό-
 νημα. Οὐ γὰρ δὴ χάριτι δεῖ γενέσθαι παιῖδας μόνον, ἀλλὰ καὶ
 15 τοῖς ἔργοις. Οὐδὲν δὲ οὕτως ὁμοιοῖ τῷ Θεῷ, ὡς τὸ τοῖς πονηροῖς
 καὶ τοῖς ἀδικουσίς εἶναι συγγνωμονικόν· ὥσπερ οὖν καὶ ἔφθην
 διδάξας, ἠνίκα ἔλεγε τὸ τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν ἐπὶ πονηροὺς καὶ
 ἀγαθοὺς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ῥημάτων κοινὰς
 κελεύει ποιεῖν τὰς εὐχάς, «Πάτερ ἡμῶν», λέγων· καί, «Γενηθήτω
 20 τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς»· καί, «Δὸς ἡμῖν
 τὸν ἄρτον»· καί, «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν»· καί, «Μὴ
 εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν»· καί, «Ῥῦσαι ἡμᾶς»· παντα-
 χοῦ τῷ πληθυντικῷ ῥήματι τούτῳ κελεύων κεχρηῆσθαι, ἵνα μη-
 δὲ ἴχνος ὀργῆς πρὸς τὸν πλησίον ἔχωμεν. Πόσης οὖν ἂν εἶεν
 25 κολάσεως ἄξιοι οἱ μετὰ ταῦτα πάντα μὴ μόνον αὐτοὶ μὴ ἀφιέν-
 τες, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπὶ τὴν ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν παρακαλοῦν-
 τες καὶ ὥσπερ ἐκ διαμέτρου τινὸς τὸν νόμον τοῦτον παραβαίνον-
 τες καὶ ταῦτα αὐτοῦ πάντα ποιούντος καὶ πραγματευομένου,
 ὥστε μὴ διαστασιάζειν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους;

στος καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπέραντα καὶ τέλος δὲν ἔχουν. Εἶδες πῶς προετοίμασεν εἰς ὅλα τὸν ἀθλητὴν καὶ τὸν ἔκανε θαρραλέον; Καὶ ἔπειτα, θέλων νὰ δείξη αὐτὸ ποῦ μόλις εἶπα, ὅτι δηλαδὴ περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ τὴν μνησικακίαν καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα ἐπιδοκιμάζει τὴν ἀρετὴν τὴν ἀντίθετον εἰς τὴν κακίαν αὐτὴν, καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν ὑπενθύμισε πάλιν τὸ κατόρθωμα αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν ποῦ περιμένει καὶ ἀπὸ τὴν καθωρισμένην τιμὴν ὠδηγοῦσε τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν ὑπακοὴν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς. «Ἐὰν λοιπὸν συγχωρῆτε» λέγει, «τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος θὰ σᾶς συγχωρήσῃ· ἐὰν δὲ δὲν τοὺς συγχωρῆτε οὔτε αὐτὸς θὰ σᾶς συγχωρήσῃ». Διὰ τοῦτο πάλιν ἀνέφερε τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸν Πατέρα, ὥστε καὶ με αὐτὰ νὰ παρακινήσῃ τὸν ἀκροατὴν, ἂν πρόκειται με τέτοιον πατέρα νὰ γίνῃ θηρίον καὶ παρὰ τὴν κλῆσιν του εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ ἔχη φρόνημα γήινον καὶ βιοτικόν. Διότι δὲν πρέπει νὰ γίνωμεν μόνον παιδιὰ του με τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ με τὰς πράξεις μας. Καὶ τίποτε δὲν μᾶς ἐξομοιώνει τόσο με τὸν Θεόν, ὅσον τὸ νὰ παρέχωμεν τὴν συγγνώμην μας εἰς τοὺς κακοὺς καὶ εἰς ὅσους μᾶς ἀδικοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς ὀλίγον πρωτύτερα εἶχε διδάξει, ὅταν ἔλεγεν ὅτι ὁ ἥλιος ἀνατέλλει διὰ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ με κάθε ρῆμα ὀρίζει νὰ κάνωμεν κοινὴν τὴν προσευχὴν λέγων· «Πάτερ ἡμῶν», καὶ «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς», καὶ, «Δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον»· καί, «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν»· καί, «Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν»· καί, «Ρῦσαι ἡμᾶς». Ὅριζι νὰ χρησιμοποιοῦμεν πάντοτε τὸ ρῆμα εἰς τὸν πληθυντικόν, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ μας οὔτε ἴχνος ὀργῆς. Διὰ πόσῃν λοιπὸν τιμωρίαν θὰ εἶναι ἄξιοι, ὅσοι ἔπειτ' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν συγχωροῦν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ ἐπικαλοῦνται καὶ τὸν Θεόν διὰ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν των καὶ ἐκτελοῦν διαμετρικὰ ἀντίθετα τὸν νόμον τοῦτον καὶ μάλιστα τὴν στιγμὴν ποῦ αὐτὸς κάνει τὸ πᾶν καὶ μηχανεύεται, ὥστε νὰ μὴ δημιουργοῦμεν διαστάσεις μεταξύ μας;

Ἐπειδὴ γὰρ ρίζα πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἡ ἀγάπη, τὰ
 λυμαινόμενα αὐτὴν ἀναιρῶν, πάντοθεν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους
 συνάγει συγκολλῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, κἂν πατὴρ
 κἂν μήτηρ κἂν φίλος κἂν ὄστισοῦν, ὃς οὕτως ἡμᾶς ἠγάπησεν,
 5 ὡς ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεός. Καὶ τοῦτο μάλιστα καὶ ἐξ ὧν εὐερ-
 γετεῖ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ἐξ ὧν ἐπιτάττει δῆλον. Εἰ δὲ
 τὰς λύπας μοι λέγεις καὶ τὰς ὀδύνας καὶ τὰ τοῦ βίου κακά, ἐν-
 νόησον ὅσα αὐτῷ προσκρούεις καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ οὐκέτι
 θαυμάση, κἂν πλείονα τούτων ἐπέλθῃ κακά· ἀλλ' ἂν ἀγαθοῦ
 10 τινος ἀπολαύσης, τότε καὶ θαυμάση καὶ ἐκπλαγήσῃ. Νῦν δὲ
 εἰς μὲν τὰς συμφορὰς ὀρώμεν τὰς ἐπιούσας, τὰ δὲ προσκρού-
 σματα, ἃ καθ' ἐκάστην προσκρούομεν τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐννοοῦμεν·
 διὰ τοῦτο ἀλύομεν. Ὡς εἶγε μιᾶς ἡμέρας μόνον μετὰ ἀκριβείας
 τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν ἐλογισάμεθα, τότε ἂν ἔγνωμεν καλῶς,
 15 πόσων ἂν εἶημεν ὑπεύθυνοι κακῶν.

Καὶ ἵνα τὰ ἄλλα ἀφείς τὰ ἰδία πεπλημμελημένα ἐκάστῳ,
 τὰ σήμερον εἶπω γινόμενα· καίτοιγε οὐκ οἶδα τί ποτε ἕκαστος
 ἡμῶν ἤμαρτεν· ἀλλ' ὅμως τοσαύτη ἡ περιουσία τῶν πλημμελη-
 μάτων, ὡς μηδὲ τὸν ἀκριβῶς ἅπαντα εἰδότα δύνασθαι καὶ ἐκ
 20 τούτων ἐλεῖν. Τίς οὖν ἡμῶν οὐκ ἐρῥαθύμησεν εὐχόμενος; τίς
 οὐκ ἀπενοήθη; τίς οὐκ ἐκενοδόξησε; τίς οὐ κακῶς εἶπε τὸν ἀ-
 δελφόν, οὐδὲ ἐδέξατο πονηρὰν ἐπιθυμίαν; οὐκ εἶδεν ἀκολάστοις
 ὀφθαλμοῖς; οὐκ ἐμνήσθη μετὰ πάθους ἐχθροῦ καὶ οἰδαίνειν τὴν
 καρδίαν ἐποίησεν; Εἰ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ὄντες καὶ ἐν καιρῷ βρα-
 25 χει, τοσούτοις ὑπεύθυνοι γεγόναμεν κακοῖς, τίνες ἐσόμεθα ἐξελ-
 θόντες ἐντεῦθεν; εἰ ἐν τῷ λιμένι τοσαῦτα τὰ κύματα, ὅταν ἐξ-
 ἔλθωμεν εἰς τὸν εὐριπον τῶν κακῶν, τὴν ἀγορὰν λέγω καὶ τὰ
 πολιτικὰ πράγματα καὶ τὰς ἐν οἰκίᾳ φροντίδας, ἄρα ἑαυτοὺς

Ἐπειδὴ ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ἀγάπη, ἐκμηδενίζων ὅλα ὅσα τὴν φθείρουν ἀπὸ παντοῦ μᾶς συγκολλᾷ καὶ μᾶς συνδέει τὸν ἕνα μὲ τοὺς ἄλλους. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς, μὰ κανεὶς, οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα οὔτε φίλος οὔτε ὅποιοσδήποτε νὰ μᾶς ἔχη ἀγαπήσει τόσον, ὅσον ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς ἐδημιούργησε. Τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰς καθημερινὰς εὐεργεσίας του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματά του εἶναι ὀλοφάνερον. Ἄν τώρα μοῦ ἀναφέρῃς τὰς λύπας καὶ τὰς ὀδύνας καὶ τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς, σκέψου εἰς πόσα εἶσαι ἀντίθετος εἰς τὸ θέλημά του καθημερινῶς καὶ δὲν θὰ ἀπορήσῃς πλέον ἂν σέ εὔρουν περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δεινὰ· πρὶν πολὺ θὰ ἀπορήσῃς καὶ θὰ καταπλαγῆς ἂν δοκιμάσῃς καὶ κάποιον καλόν. Τώρα ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συμφορῶν βλέπομεν αὐτὰς ποὺ θὰ μᾶς εὔρουν μελλοντικά, δὲν ἀντιλαμβάνομεθα ὅμως τὰς καθημερινὰς παραβάσεις καὶ διὰ τοῦτο ἀγωνιούμεν. Μιᾶς ἡμέρας τὰ ἁμαρτήματα ἂν τὰ ὑπελογίζαμεν λεπτομερῶς, τότε θὰ ἐννοοῦσαμεν πόσα δεινὰ θὰ εἴμεθα ἄξιοι νὰ ὑπομείνωμεν.

Καὶ διὰ νὰ ἀφήσω τὰς ἄλλας παραβάσεις ποὺ ἔχει κάμει ὁ καθένας ἰδιαιτέρως, ἄς ἀναφέρω αὐτὰ ποὺ γίνονται σήμερα, ἂν καὶ βέβαια δὲν γνωρίζω ποῖα τὰ ἁμαρτήματα τοῦ καθενός. Εἶναι ὅμως τόση ἡ ἀφθονία τῶν σφαλμάτων, ὥστε καὶ αὐτὸς ποὺ τὰ γνωρίζει ὅλα μὲ λεπτομέρειαν νὰ μὴ ἠμπορῇ μήτε καὶ νὰ ἐπιλέξῃ ἀπὸ αὐτά. Ποῖος λοιπὸν ἀπὸ σᾶς δὲν ἔδειξε ραθυμίαν κατὰ τὴν προσευχὴν; Ποῖος δὲν ἀπεγοητεύθη; ποῖος δὲν ἔδειξε κενοδοξίαν, ποῖος δὲν ἐκακομίλησεν εἰς τὸν ἀδελφόν του καὶ δὲν τοῦ ἐδημιουργήθη πονηρὰ ἐπιθυμία; ποῖος δὲν ἀπηύθυνεν ἀκόλαστα βλέμματα, δὲν ἐνεθυμήθη μὲ πάθος τὸν ἐχθρόν του καὶ δὲν ἔκανε τὴν καρδίαν του νὰ φουσκώσῃ. Ἄν λοιπὸν τώρα ποὺ εὐρισκόμεθα συγκεντρωμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐντὸς ὀλίγου διαστήματος ἐγίναμεν ὑπεύθυνοι διὰ τόσα σφάλματα, τί θὰ γίνωμεν ὅταν βγοῦμεν ἀπὸ ἐδῶ; ἂν μέσα εἰς τὸν λιμένα μᾶς ἐκτύπησαν τόσα κύματα, ὅταν ἀνοιχθοῦμεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν δεινῶν, ἐννοῶ τὴν ἀγοράν, τὰς δημοσίας φροντίδας καὶ τὰς οἰκογενειακὰς μερίμνας, θὰ ἠμπορέσωμεν τάχα νὰ ἀναγνωρίσω-

γοῦν ἐπιγνώσασθαι δυνησόμεθα; Ἄλλ' ὁμως τῆς τῶν τοσοούτων καὶ τηλικούτων ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγῆς ἔδωκεν ἡμῖν σύντομον καὶ ῥαδίαν ὁδὸν καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην πόνου ὁ Θεός. Ποῖος γὰρ πόνος ἀφεῖναι τῷ λελυπηκότι; Πόνος μὲν οὖν τὸ μὴ ἀφεῖ-
 5 ναι, ἀλλὰ κατέχειν τὴν ἔχθραν· ὡς τό γε ἀπαλλαγῆναι τοῦ θυμοῦ καὶ ἄνεσιν πολλὴν ἐμποιεῖ καὶ σφόδρα εὐκόλον τῷ βουλομένῳ.

8. Οὐδὲ γὰρ πέλαγος διαβῆναι δεῖ, οὐδὲν ὁδὸν ἀποδημησαι μακράν, οὐδὲ ὄρων ὑπερβῆναι κορυφάς, οὐδὲ χρήματα δαπα-
 10 νῆσαι, οὐδὲ κατατεῖναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀρκεῖ θελήσαι μόνον καὶ πάντα λένυται τὰ ἀμαρτήματα. Ἄν δὲ μὴ μόνον αὐτὸς μὴ ἀφήσῃ, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ κατ' αὐτοῦ ἐντυγχάνῃς, τίνα λοιπὸν ἔξεις σωτηρίας ἐλπίδα, ὅταν ἡνίκα ἐξιλεοῦσαι αὐτὸν καὶ δέῃ καὶ τότε αὐτὸν παροξύνῃς, ἰκέτου μὲν σχῆμα περικείμενος, θηρίου δὲ
 15 φωνὰς ἀφίεις καὶ καθ' ἑαυτοῦ τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ ἐξακοντίζων ἐκεῖνα; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχῆς μεμνημένος, οὐδὲν οὕτως ἐξεζήτησεν ὡς τῆς ἐντολῆς ταύτης τὴν φυλακὴν· «Ἐπαίροντας γὰρ ὀσίους χεῖρας», φησί, «χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ».

20 Εἰ γὰρ ὅτε ἐλέους χρεῖαν ἔχεις, οὐδὲ τότε ἀφίης τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς μέμνησαι, καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι κατὰ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, πότε δυνήσῃ γενέσθαι φιλόανθρωπος καὶ τὸν πονηρὸν ἀποβλῦσαι τῆς πονηρίας ταύτης ἰόν; Εἰ δὲ οὐδέπω τῆς ἀτοπίας ταύτης εἶδες τὸ μέγεθος, ἐπ' ἀνθρώπων
 25 αὐτὸ λογίζου γινόμενον καὶ τότε ὄψει τῆς ὑβρεως τὴν ὑπερβολήν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπῳ σοι ὄντι προσῆλθέ τις ἀξιῶν ἐλεηθῆναι, εἶτα μεταξὺ κείμενος ἐπὶ τῆς γῆς εἶδεν ἐχθρὸν καὶ ἀφείς σε ἰκετεῦσαι ἐκεῖνον ἔτυπτεν, ἄρα οὐκ ἂν μείζονα ἐποιήσω τὴν ὀργήν;

Τοῦτο λογίζου καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συμβαίνειν. Καὶ γὰρ καὶ
 30 σὺ τὸν Θεὸν ἰκετεύων, μεταξὺ τὴν ἰκετηρίαν ἀφείς, τὸν ἐχθρὸν τοῖς ῥήμασι τύπτεις καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρίζεις, τὸν νο-

μεν τοὺς ἑαυτοὺς μας; Ἄλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεὸς σύντομον καὶ εὐκόλον δρόμον ποῦ δὲν προκαλεῖ κανένα κόπον. Τί κόπος ἀπαιτεῖται νὰ συγχωρήσης αὐτὸν ποῦ σ' ἐλύπησεν; Ἀποτελεῖ κόπον τὸ νὰ μὴ συγχωρήσης, ἀλλὰ νὰ διατηρῆς τὴν ἔχθραν σου, ἐνῶ τὸ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ πολλὴν ἄνεσιν σοῦ προξενεῖ καὶ διὰ ὅποιον θέλει εἶναι πολὺ εὐκόλον.

8. Δὲν χρειάζεται νὰ περάσης πέλαγος, οὔτε νὰ κάνης μακρινὸν ταξίδι, οὔτε νὰ διαβῆς κορυφὰς βουνῶν, νὰ δαπανήσης χρήματα ἢ νὰ ταλαιπωρήσης τὸ σῶμα σου· φθάνει νὰ θελήσης καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά σου ἔχουν διαγραφῆ. Ἄν ὅμως ὄχι μόνον δὲν συγχωρῆς ὁ ἴδιος ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεὸν προσεύχεσαι ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ σου, τί ἐλπίδα σωτηρίας ἔχεις, ὅταν τὴν ὥραν ποῦ προσπαθεῖς νὰ τὸν ἐξευμενίσῃς καὶ τὸν παρακαλεῖς τὸν ἐρεθίζῃς καὶ τότε ἀκόμη, καὶ παρουσιάζεις μὲν τὴν ὄψιν ἰκέτου, ἀλλὰ βγάζεις φωνὰς θηρίου ἢ στρέφεις ἐναντίον σου τὰ τοξεύματα τοῦ Πονηροῦ; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν προσευχήν, τίποτε δὲν ἐζήτησε μὲ τόσῃν ἐπιμονῇ ὅσον τὴν φύλαξιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς. «Ὑψώνοντες», λέγει, «εὐλαβικὰ χέρια χωρὶς ὀργὴν καὶ ἐχθρικὰς σκέψεις»¹.

Ἄν λοιπὸν ὅταν χρειάζεται τὸ ἔλεος, μήτε τότε δὲν ἀφήνης τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ τὴν κρατῆς περισσότερον, ἂν καὶ γνωρίζεις ὅτι σπρώχνεις τὸ ξίφος εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, πότε θὰ κατορθώσης νὰ γίνῃς φιλόανθρωπος καὶ νὰ διώξῃς τὸ κακὸν δηλητήριο τῆς κακίας αὐτῆς; Ἄν δὲν ἔχῃς ἀκόμη ἀντιληφθῆ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ ἀτοπήματος, ἐξέτασέ το εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τότε θὰ διαπιστώσης τὴν δίχως ὄριον προσβολὴν. Εἶσαι ἄνθρωπος καὶ ἂν σοῦ ἐρχόταν κάποιος ζητῶν τὸ ἔλεός σου καὶ ἐνῶ ἔχει πέσει εἰς τὴν γῆν, βλέπει τὸν ἐχθρόν του, ὅποτε ἀφήνων τὴν παράκλησίν του πρὸς ἐσένα ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ ἐκεῖνον, δὲ θὰ ὠργίζεσο ἄραγε περισσότερον ἐναντίον του;

Τὸ ἴδιο σκέψου ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Θεόν. Καὶ σὺ ἐνῶ ἰκετεύεις τὸν Θεόν, ἀφήνων εἰς τὸ μεταξὺ τὴν ἰκεσίαν σου, κτυπᾷς μὲ τοὺς λόγους σου τὸν ἐχθρόν σου, ὑβρίζεις τοὺς νόμους

μοθετήσαντα πάσαν ὀργὴν ἀφιέναι κατὰ τῶν λελυπηκότων κα-
 λῶν καὶ ἀξιῶν ἐναντία τοῖς ἑαυτοῦ προστάγμασι ποιεῖν. Οὐκ
 ἀρκεῖ εἰς τιμωρίας σοι λόγον, ὅτι σὺ παραβαίνεις τὸν νόμον τὸν
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτο παρακαλεῖς ποιεῖν; Μὴ γὰρ
 5 ἐπελάθετο ὧν ἐπέταξε, μὴ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ταῦτα εἰπών;
 Θεός ἐστιν, ὁ τὰ πάντα εἰδὼς καὶ μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης τοὺς
 ἑαυτοῦ φυλάττεσθαι βουλόμενος νόμους, καὶ τοσοῦτον ἀπέχων
 τοῦ ποιῆσαι ταῦτα ἄπερ ἀξιοῖς, ὅτι καὶ σὲ τὸν ταῦτα λέγοντα
 καὶ ὑπὲρ τοῦ λέγειν μόνον ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ καὶ δίκην
 10 ἀπαιτεῖ τὴν ἐσχάτην. Πῶς οὖν ἀξιοῖς παρ' αὐτοῦ τυχεῖν, ὧν
 αὐτὸς μετὰ πολλῆς ἀπέχεσθαι σε κελεύει σπουδῆς;

Ἄλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες, οἳ καὶ εἰς τοσοῦτον ἀλογίας ἤκασιν, ὡς
 μὴ μόνον τῶν ἐχθρῶν κατεύχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τέκνοις ἐπαρᾶσθαι
 τοῖς ἐκείνων καὶ αὐτῶν, εἴγε ἐνῆν, ἀπογεύσασθαι τῶν σαρκῶν·
 15 μᾶλλον δὲ καὶ ἀπογευόμενοι. Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι τοὺς
 ὀδόντας οὐκ ἐνέπηξας τῷ σώματι τοῦ λελυπηκότος· πολὺ γὰρ
 χαλεπώτερον ἐποίησας, τό γε εἰς σὲ ἤκον, ἀξιῶν ἄνωθεν ὀργὴν
 ἐπενεχθῆναι κατ' αὐτοῦ καὶ ἀθανάτῳ παραδοθῆναι κολάσει καὶ
 μετὰ τῆς οἰκίας ἀνατραπῆναι ἀπάσης. Ποίων γὰρ ταῦτα οὐ
 20 χαλεπώτερα δηγμάτων; ποίων βελῶν οὐ πικρότερα; Οὐ ταῦ-
 τά σε ἐπαίδευσεν ὁ Χριστός· οὐχ οὕτω τὸ στόμα αἱμάττειν ἐ-
 κέλευσε. Καὶ γὰρ ἡμαγμένων στομάτων ἀπὸ σαρκῶν ἀνθρωπί-
 νων χαλεπώτεραι αἱ τοιαῦται γλῶτται. Πῶς οὖν ἀσπάση τὸν
 ἀδελφόν; πῶς ἄψη τῆς θυσίας; πῶς ἀπογεύση τοῦ αἵματος τοῦ
 25 Δεσποτικοῦ, τοσοῦτον ἔχων ἐπὶ τῆς διανοίας ἰόν; Ὅταν γὰρ
 εἶπης, κατάρραξον αὐτὸν καὶ τὴν οἰκίαν ἀνάτρεψον καὶ πάντα
 ἀπόλεσον καὶ μυρίους αὐτῷ ὀλέθρους κατεύχη, οὐδὲν ἀνθρωπο-
 κτόνου διενήνοχας, μᾶλλον δὲ ἀνθρωποφάγου θηρίου.

τοῦ Θεοῦ, ἐπικαλούμενος αὐτὸν ποὺ ἐνομοθέτησε νὰ ἀφήνωμεν κάθε ὄργην ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἐλύπησαν καὶ ἀξιῶνων νὰ πράττης ἀντίθετα πρὸς τὰ προστάγματά του. Δὲν εἶναι ἐπαρκῆς λόγος διὰ νὰ τιμωρηθῆς, ποὺ ἐσὺ παραβαίνεις τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ παρακαλεῖς καὶ αὐτὸν νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο; Ἐξέχασες τάχα ὅσα μᾶς παρήγγειλε; Εἶναι τάχα ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ μᾶς τὰ εἶπε αὐτά; Εἶναι ὁ Θεός, ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα καὶ θέλει νὰ φυλάγονται οἱ νόμοι του μὲ κάθε ἀκρίβειαν, καὶ ἀπέχει τόσον ἀπὸ τὸ νὰ κάνῃ αὐτὰ ποὺ ἀξιῶνεις, ὥστε καὶ ἐσένα ποὺ τὰ λέγεις αὐτὰ σὲ ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ μόνον διότι τὰ λέγεις καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν. Πῶς λοιπὸν ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ λάβῃς ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι αὐτὸς πολὺ ἔντονα σὲ προστάζει νὰ μὴ ἀγγίζῃς;

Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ παραλογίζονται εἰς τέτοιον βαθμόν, ὥστε καταρῶνται ὄχι μόνον τοὺς ἐχθροὺς των ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παιδιὰ τῶν ἐχθρῶν των εὐχονται ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ φάγουν τὰς σάρκας των ἢ μᾶλλον τὰς τρώγουν κιόλας. Μὴ μοῦ τὸ εἶπῃς τοῦτο, ὅτι δὲν ἔχωσες τὰ δόντιά σου εἰς τὸ σῶμα ἐκείνου ποὺ σ' ἐλύπησεν. Ἔκαμες κάτι πολὺ χειρότερον ἀπὸ ὅ,τι ἠμποροῦσες, διατυπώνων τὴν ἀξίωσιν νὰ πέσῃ ἐπάνω του ἡ ὄργη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, νὰ παραδοθῇ εἰς αἰώνιον τιμωρίαν καὶ νὰ καταστραφῇ μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του. Δὲν εἶναι αὐτὰ λοιπὸν χειρότερα ἀπὸ ὅλα τὰ δαγκώματα; Δὲν εἶναι ὀδυνηρότερα ἀπὸ ὅλα τὰ βέλη. Δὲν σοῦ ἐδίδαξεν αὐτὰ ὁ Χριστός. Δὲν σοῦ ὥρισε νὰ αἱματώσῃς τὸ στόμα σου μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον. Αἱ γλῶσσαι αὐταὶ εἶναι χειρότεροι ἀπὸ στόματα αἱματωμένα ἀπὸ ἀνθρωπίνης σάρκας. Πῶς θὰ χαιρετήσῃς τὸν ἀδελφόν σου; πῶς θὰ προσέλθῃς εἰς τὴν θυσίαν; πῶς θὰ γευθῇς τὸ Δεσποτικὸν αἶμα, ἔχων τόσον δηλητήριον εἰς τὴν ψυχὴν σου; Ὅταν προσεύχεσαι καὶ λέγῃς ἑσὺντριψέ τον καὶ τὸ σπίτι του γκρέμισέ το, κατάστρεψέ του τὰ πάντα, καὶ εὐχέσαι νὰ τὸν εὕρῃ κάθε εἶδος καταστροφῆς, δὲν διαφέρεις σὲ τίποτε ἀπὸ ἓνα φονέα ἢ μᾶλλον ἀπὸ ἓνα σαρκοφάγον θηρίον.

9. Πασώμεθα τοίνυν τῆς νόσου ταύτης καὶ τῆς μανίας καὶ τὴν φιλοφροσύνην, ἣν ἐκέλευσεν, ἐπιδειξώμεθα περὶ τοὺς λελυπηκότας, ἵνα γενώμεθα ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πασόμεθα δέ, ἂν τῶν οἰκείων ἀναμνησθῶμεν
 5 ἁμαρτημάτων· ἂν μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα ἐξετάσωμεν τὰ πε-
 πλημμελημένα, τὰ ἔνδον, τὰ ἔξω, τὰ ἐν ἀγορᾷ, τὰ ἐν ἐκκλησίᾳ.
 Εἰ γὰρ μηδενὸς ἑτέρου, τῆς γοῦν ἐνταῦθα ὀλιγωρίας τὴν ἐσχά-
 τὴν ἄξιόι ἐσμεν δίκην ὑποσχεῖν. Καὶ γὰρ προφητῶν ψαλλόντων
 καὶ ἀποστόλων ὑμνούντων καὶ Θεοῦ διαλεγομένου, ἔξω πλανώ-
 10 μεθα καὶ βιωτικῶν πραγμάτων ἐπεισάγομεν θόρυβον· καὶ οὐ-
 δὲ τοσαύτην ἀπονέμομεν τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις τὴν ἡσυχίαν, ὅ-
 σην τοῖς τοῦ βασιλέως γράμμασιν ἐν τοῖς θεάτροις οἱ θεαταὶ
 παρέχουσι τὴν σιγὴν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῶν γραμμάτων τούτων
 ἀναγινωσκομένων καὶ ὑπατοὶ καὶ ὑπαρχοὶ καὶ βουλὴ καὶ δῆμος
 15 ὀρθοὶ πάντες ἐστήκασιν, μεθ' ἡσυχίας ἀκούοντες τῶν λεγομέ-
 νων· κἂν μεταξὺ τῆς ἡσυχίας τῆς βαθυτάτης ἐκείνης ἀθρόον
 ἂν τις πηδήσας καταβοήσῃ, ἅτε εἰς τὸν βασιλέα ὑβρικῶς, τὴν
 ἐσχάτην δίδωσι δίκην· ἐνταῦθα δὲ τῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γραμμάτων
 ἀναγινωσκομένων, πολὺς πανταχόθεν ὁ θόρυβος γίνεται. Καί-
 20 τοι καὶ ὁ πέμψας τὰ γράμματα πολὺ τοῦ βασιλέως τούτου μεί-
 ζων ἐστὶ καὶ τὸ θέατρον σεμνότερον· οὐ γὰρ ἀνθρώπων μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ἐστὶ· καὶ τὰ ἐπινίκια ταῦτα, ἃ τὰ γράμματα
 εὐαγγελίζεται, πολλῶ τῶν ἐν τῇ γῇ φρικωδέστερα. Διόπερ οὐκ
 ἀνθρωποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι καὶ οἱ τῶν
 25 οὐρανῶν δῆμοι καὶ οἱ ἐν τῇ γῇ πάντες εὐφημεῖν κελευόμεθα.
 «Εὐλογεῖτε» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ».

Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τὰ κατορθούμενα, ἀλλὰ πάντα ὑπερβαίνει
 λόγον καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν ἀνθρωπίνην. Καὶ ταῦτα καθ' ἐκά-
 στην ἡμέραν ἀνακηρύττουσιν οἱ προφήται, διαφόρως ἕκαστος
 30 τὸ λαμπρὸν τοῦτο τρόπαιον ἀναγορεύων. Ὁ μὲν γάρ, «Ἀνέβης
 εἰς ὕψος», φησί, «ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν καὶ ἔλαβες δό-

9. Ἐὰς σταματήσωμεν λοιπὸν τὴν νόσον καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καὶ ὅς δείξωμεν εἰς ὅσους μᾶς ἐλύπησαν τὴν ἀγάπην ποῦ ὤρισε, διὰ νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μετὸν Πατέρα μας τὸν οὐράνιον. Καὶ θὰ σταματήσωμεν ἂν φέρωμεν εἰς τὸν νοῦν μας τὰ ἰδικὰ μας ἁμαρτήματα, ἂν ἐξετάσωμεν μετὰ ἀκρίβειαν ὅλα τὰ παραπτώματα ποῦ διεπράξαμεν μέσα μας, ἔξω μας, εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐὰν διὰ τίποτε ἄλλο, τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἐδῶ ἀδιαφορίαν, μᾶς ἀξίζει νὰ ὑποστοῦμεν τὴν βαρυτέραν τιμωρίαν. Ἐνῶ ψάλλουν οἱ προφῆται, ὑμνοῦν οἱ ἀπόστολοι, ὁμιλεῖ ὁ Θεός, ἡμεῖς περιπλανώμεθα ἔξω καὶ φέρομεν μέσα τὸν θόρυβον τὸν βιοτικῶν φροντίδων. Καὶ δὲν προσφέρομεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ οὔτε τόσῃν ἡσυχίαν ὅσῃν σιγὴν κρατοῦν εἰς τὰς βασιλικὰς ἀνακοινώσεις οἱ θεαταὶ μέσα εἰς τὸ θέατρον. Διότι ἐκεῖ ὅταν διαβάζονται τὰ διατάγματα αὐτά, καὶ οἱ ὕπατοι καὶ οἱ διοικηταὶ καὶ ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος στέκονται ὅλοι ὀρθοὶ καὶ ἀκούουν μετὰ ἡσυχίαν ὅσα λέγονται. Καὶ ἂν εἰς τὴν μέσῃν τῆς βαθυτάτης ἡσυχίας αὐτῆς ὁρμήσῃ κάποιος καὶ βάλῃ τὰς φωνάς, διότι φέρεται προσβλητικὰ εἰς τὸν βασιλέα, δέχεται τὴν βαρυτέραν τιμωρίαν. Ἐνῶ ἐδῶ ποῦ διαβάζονται τὰ γράμματα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν γίνεται τόσῃ φασαρία ἀπὸ παντοῦ. Μολονότι καὶ ὁ ἀποστολεὺς τῶν ἐπιστολῶν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τοῦτον τὸν βασιλέα καὶ τὸ θέατρον εἶναι πολὺ σοβαρώτερον· διότι δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀγγέλους. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐπινίκια ποῦ μᾶς εὐαγγελίζονται τὰ γράμματα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀπὸ τῆς γῆς πολὺ πιὸ φρικτά. Διὰ τοῦτο δὲν προτρεπόμεθα νὰ ἐπευφημοῦμεν οἱ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ τάγματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς γῆς. «Ἐπευφημεῖτε», μᾶς λέγει, «τὸν Κύριον ὅλα τὰ ἔργα του»¹.

Δὲν εἶναι μικρὰ ὅσα ἐπιτυγχάνονται, ἀλλὰ ξεπερνοῦν κάθε λογικὴν καὶ νοῦν καὶ ἀνθρωπίνην σκέψιν. Αὐτὰ ἀναγγέλλουν καθημερινὰ οἱ προφῆται, ἀνακηρύττοντες διαφορετικὰ ὁ καθένας τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκη. Ὁ ἕνας λέγει· «Ἀνέβης ὑψηλά, συνέλαβες αἰχμαλώτους καὶ ἐδέχθης προσφοράς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-

ματα ἐν ἀνθρώποις»· καί, «Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ». Ὁ δὲ φησι, «Τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖται τὰ σκῦλα». Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ὥστε κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Καὶ κατὰ τοῦ θανάτου τὴν ἐπινίκιον ἀλαλά-
 5 ζων φωνὴν ἔλεγε· «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῆκος; ποῦ σου, ἄδη, τὸ κέντρον;» Ἔτερος δὲ αὐτὸν πάλιν τὴν βαθυτάτην εἰρήνην εὐαγγελιζόμενος ἔλεγε· «Συντρίψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα». Καὶ ὁ μὲν τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ λέγων· «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ
 10 ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πρᾶος, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον». Ὁ δὲ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἀνακηρύττει παρουσίαν, οὕτω λέγων· «Ἡξει Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; Σκιρτήσατε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα». Καὶ ἕτερος πάλιν τοιαῦτα ἐκπληττόμενος
 15 ἔλεγεν· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν».

Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων καὶ πολλῶ πλειόνων λεγομένων, δέον φρίττειν καὶ μηδὲ ἐπὶ γῆς νομίζειν εἶναι· ἀλλ' ὡς ἐν ἀγορᾷ μέση θορυβοῦμεν, ταραττομεν, τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς ὄντα
 20 διαλεγόμενοι ἅπαντα ἀναλίσκομεν τῆς συνάξεως τὸν καιρόν. Ὅταν οὖν καὶ ἐν μικροῖς καὶ ἐν μεγάλοις καὶ ἐν ἀκροάσει καὶ ἐν πράξει καὶ ἔξω καὶ ἔνδον ἐν ἐκκλησίᾳ οὕτως ὦμεν ῥάθυμοι καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων καὶ κατ' ἐχθρῶν εὐχώμεθα, πόθεν ἔξομεν σωτηρίας ἐλπίδα, τοῖς τοσοῦτοις ἁμαρτήμασι προσθήκη ἐτέ-
 25 ραν χαλεπὴν καὶ τούτων ἀντίρροπον, τὴν παράνομον ταύτην προστιθέντες εὐχὴν; Ἔτι οὖν θαυμάζειν δίκαιον, ἂν συμβῆ τι τῶν ἀδοκῆτων ἡμῖν καὶ λυπηρῶν, δέον ὅταν μὴ συμβῆ θαυμάζειν;

1. Ψαλμ. 67,19

2. Ψαλμ. 23,8

3. Ἦσ. 53,12

4. Α' Κορ. 15,55

5. Ἦσ. 2,4. Ἰωήλ 3,10

πους»¹. καί, «Ὁ Κύριος εἶναι κραταιὸς καὶ δυνατὸς εἰς τὸν πόλεμον»². Ὁ ἄλλος λέγει· «Θὰ πάρῃ τὰ λάφυρα ἀπὸ τοὺς δυνατούς»³. Διότι διὰ τοῦτο ἦλθε, νὰ κηρύξῃ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ εἰς τοὺς τυφλοὺς τὴν ἀνάβλεψιν. Καὶ ψάλλων θριαμβευτικὰ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον κατὰ τοῦ θανάτου ἔλεγε· «Ποῦ εἶναι, θάνατε, ἡ νίκη σου; ποῦ εἶναι, Ἄδη, τὸ κεντρί σου;»⁴. Καὶ ἄλλος πάλιν εὐαγγελιζόμενος τὴν ἀπόλυτον εἰρήνην ἔλεγε· «Θὰ ξαναχύσουν τὰ μαχαίρια των εἰς ἄροτρα καὶ τὰ κοντάρια των εἰς δρέπανα»⁵. Καὶ ὁ μὲν καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ λέγων· «Χαῖρε ἀπείρως, κόρη Σιών, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται πρὸς σέ πρᾶος, καθισμένος εἰς ὑποζύγιον καὶ νέον πουλᾶρι»⁶. Ὁ ἄλλος δὲ ἐξαγγέλλει καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν του λέγων τὰ ἐξῆς· «Θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, ποὺ σεῖς ζητεῖτε, καὶ ποῖος θὰ ἀνθέξῃ τὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου του; Σκιρτήσατε ὡσὰν τὰ μοσχάρια ποὺ ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὰ δεσμά των»⁷. Καὶ ἄλλος πάλιν ἔλεγε κατάπληκτος· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας· δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν»⁸.

Ὅταν ὁμως λέγωνται αὐτὰ καὶ πολὺ περισσότερα, πρέπει νὰ δοκιμάζωμεν φρίκην καὶ νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν γῆν· ἀλλὰ ἐμεῖς θορυβοῦμεν ὅπως εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς καὶ προκαλοῦμεν ταραχὴν καὶ ὁμιλοῦντες διὰ ἀδιάφορα δι' ἡμᾶς πράγματα ἐξοδεύομεν ὅλον τὸν χρόνον τῆς συνάξεώς μας. Ὅταν λοιπὸν καὶ εἰς τὰ μικρὰ καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ ἀκούοντες καὶ πράττοντες καὶ ἔξω καὶ μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἴμεθα ἔτσι ἀδιάφοροι καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἐκτοξεύωμεν καὶ κατάρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν μας, ἀπὸ ποῦ θὰ λάβωμεν ἐλπίδα σωτηρίας, εἰς τὰ τόσα ἁμαρτήματά μας κάνοντες καὶ ἄλλην βαρεῖαν προσθήκην ἴσην μὲ αὐτὰ, προσθέτοντες τὴν παράλογον προσευχήν; Ἀκόμη λοιπὸν εἶναι δίκαιον νὰ θαυμάζωμεν, ἂν μᾶς συμβῇ κάτι ἀπροσδόκητον καὶ λυπηρόν, ἐνῶ πρέπει νὰ θαυμάζωμεν ὅταν

6. Ζαχ. 9,9

7. Μαλαχ. 3,1 - 2 καὶ 4,2

8. Βαρούχ 3,36

Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας· τοῦτο δὲ ὑπὲρ λόγον πάντα καὶ προσδοκίαν. Καὶ γὰρ ὑπὲρ λόγον, ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ γενομένους καὶ παροργίζοντας αὐτόν, ἀπολαύειν ἡλίου καὶ ὑετῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἀνθρώπους θηρίων ὠμότητα
 5 νικῶντας καὶ κατ' ἀλλήλων ἰσταμένους καὶ τοῖς τῶν πλησίον δῆγμασι τὴν γλῶτταν αἱμάττοντας, μετὰ τὴν τράπεζαν τὴν πνευματικὴν καὶ τὰς τοσαύτας εὐεργεσίας καὶ τὰ μυρία παραγέγματα.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ἐμέσωμεν τὸν ἰόν, καταλύσωμεν τὰς
 10 ἔχθρας καὶ τὰς ἡμῖν πρεπούσας εὐχὰς ποιῶμεθα· ἀντὶ δαιμόνων θηριωδίας, ἀγγέλων λάβωμεν ἡμερότητα· καὶ ὅσα ἂν ὦμεν ἡδικημένοι, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἐννοήσαντες καὶ τὸν ὑπὲρ ταύτης τῆς ἐντολῆς κείμενον ἡμῖν μισθόν, μαλάξωμεν τὴν ὀργὴν, καταστείλωμεν τὰ κύματα, ἵνα καὶ τὸν παρόντα βίον ἀταράχως διέλ-
 15 θωμεν καὶ ἀπελθόντες ἐκεῖ τοιούτου τύχωμεν τοῦ Δεσπότη, οἷοι περὶ τοὺς συνδούλους γεγόναμεν. Εἰ δὲ βαρὺ τοῦτο καὶ φοβερὸν, ποιήσωμεν αὐτὸ κοῦφον καὶ ποθεινὸν καὶ τὰς τῆς παρρησίας τῆς πρὸς αὐτόν λαμπρὰς ἀνοίξωμεν θύρας· καὶ ὅπερ οὐκ ἰσχύσαμεν ἀνύσαι διὰ τοῦ τῶν ἀμαρτημάτων ἀπέχεσθαι, τοῦ-
 20 το ἀνύσωμεν διὰ τοῦ γεγενῆσθαι τοῖς ἡμαρτηκόσιν εἰς ἡμᾶς ἡμεροὶ (οὐδὲ γὰρ βαρὺ τοῦτο, οὐδὲ ἐπαχθές)· καὶ τοὺς ἐχθροὺς εὐεργετοῦντες τοὺς ἡμετέρους, πολὺν ἑαυτοῖς προαποθῶμεθα ἔλεον. Οὕτω γὰρ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἅπαντες ἡμᾶς ἀγαπήσουσι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁ Θεὸς καὶ φιλήσει καὶ
 25 στεφανώσει καὶ τῶν μελλόντων ἡμᾶς ἀγαθῶν ἀξιώσει πάντων· ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δὲν μᾶς συμβῆ; Ἐκεῖνο εἶναι συνέπεια τῆς ἀκολουθίας τῶν πραγμάτων, ἐνῶ τοῦτο εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε λογικὴν καὶ προσδοκίαν. Διότι πέρα ἀπὸ τὴν λογικὴν, ἀφοῦ ἐγίναμεν ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν παροργίζομεν, νὰ ἀπολαμβάνωμεν τὸν ἥλιον καὶ τὴν βροχὴν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἡμεῖς, ἄνθρωποι ποὺ νικοῦμεν τὴν σκληρότητα τῶν θηρίων, ποὺ ὀρθωνόμεθα ἐναντίον τῶν ἄλλων, ποὺ ματώνομεν τὴν γλῶσσαν μας, δαγκώνοντες τοὺς ἄλλους, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πνευματικὸν τραπέζι καὶ τὰς τόσας εὐεργεσίας καὶ τὰ ἄπειρα παραγγέλματα.

Ἐχοντες αὐτὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ἄς ἀποβάλωμεν τὸ δηλητήριον, ἄς διαλύσωμεν τὰς ἐχθρότητας καὶ ἄς κάνωμεν τὰς προσευχὰς ποὺ μᾶς ἀρμόζουν. Ἀντὶ τῆς θηριωδίας τῶν δαιμόνων, ἄς λάβωμεν τὴν ἡμερότητα τῶν ἀγγέλων· καὶ ὅσαι ἀδικίαι καὶ ἂν μᾶς ἔχουν γίνει, ἀφοῦ φέρωμεν εἰς τὸν νοῦν μας τὰ ἰδικὰ μας καὶ τὸν μισθὸν ποὺ μᾶς περιμένει μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, ἄς μετριάσωμεν τὴν ὀργὴν μας, ἄς καταστείλωμεν τὴν θαλασσοταραχὴν, διὰ νὰ περάσωμεν καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀτάραχον καὶ φθάνοντες ἐκεῖ νὰ εὕρωμεν τὸν Δεσπότην, ὅπως ἐφάνημεν εἰς τοὺς συνδούλους μας. Ἄν εἶναι τοῦτο βαρὺ καὶ φοβερόν, ἄς τὸ κάνωμεν ἐλαφρὺ καὶ ἐπιθυμητὸν καὶ ἄς ἀνοιξώμεν τὰς λαμπρὰς πύλας τῆς παρρησίας πρὸς αὐτόν. Καὶ αὐτὸ ποὺ δὲν ἐπετύχαμεν μὲ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν μὲ τὸ νὰ γίνωμεν ἡμεροὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἔπταισαν. (Τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε βαρὺ οὔτε δύσκολον). Εὐεργετοῦντες τοὺς ἐχθροὺς μας ἄς σοδειάσωμεν πολὺ ἔλεος δι' ἡμᾶς. Διότι ἔτσι καὶ εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν θὰ μᾶς ἀγαπήσουν ὅλοι καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους ὁ Θεὸς καὶ θὰ μᾶς ἀγαπήσῃ καὶ θὰ μᾶς στεφανώσῃ καὶ θὰ μᾶς ἀξιώσῃ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια μακάρι ὅλοι νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄.

Ματθ. 6, 16 - 23

«Ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὡσπερ οἱ ὑποκριταί, σκυθρωποί. Ἐφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι
5 τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες».

1. Καλὸν ἐνταῦθα στενάξαι μέγα καὶ ἀνοιμῶξαι πικρόν. Οὐ γὰρ μόνον τοὺς ὑποκριτὰς μιμούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους παρεληλύθαμεν. Οἶδα γάρ, οἶδα πολλούς, οὐχὶ νηστεύοντας καὶ ἐπιδεικνυμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ μὴ νηστεύοντας καὶ τὰ τῶν
10 νηστευόντων προσωπεῖα περικειμένους καὶ ἀπολογία χείρονα τῆς ἁμαρτίας προβαλλομένους. Ἴνα γὰρ μὴ σκανδαλίσω, φησί, τοὺς πολλούς, τοῦτο ποιῶ. Τί λέγεις; Νόμος ἐστὶ θεῖος ὁ ταῦτα κελεύων καὶ σκανδάλου μέμνησαι; καὶ φυλάττων μὲν αὐτόν, σκανδαλίζειν νομίζεις, παραβαίνων δέ, ἀπαλλάττειν σκανδάλου;
15 καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον γένοιτ' ἄν; Οὐ παύση καὶ τῶν ὑποκριτῶν χείρων γινόμενος καὶ διπλῆν τὴν ὑπόκρισιν ἐργαζόμενος; καὶ πολλὴν τῆς κακίας ταύτης τὴν ὑπερβολὴν ἐννοῶν, οὐκ αἰσχυρθήση τῆς λέξεως ταύτης τὴν ἔμφασιν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὑποκρίνονται ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ καθάψασθαι μειζόνως
20 βουλόμενος, φησὶν· «Ἐφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν», τουτέστι, διαφθείρουσιν, ἀπολλύουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀφανισμὸς προσώπου, τὸ πρὸς κενοδοξίαν ὠχρὸν φαίνεσθαι, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἐπιτρίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς διαφθειρουσῶν τὰ πρόσωπα γυναικῶν, ἐπὶ λύμη τῶν ἀκολάστων νέων; Ἐκείνοι μὲν
25 γὰρ ἑαυτοὺς βλάπτουσι μόνον· αὐταὶ δὲ καὶ ἑαυτὰς καὶ τοὺς

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄
Ματθ. 6, 16 - 23

«Όταν δὲ νηστεύετε μὴ γίνεσθε σκυθρωποί, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ὑποκριταί. Διότι αὐτοὶ παραμορφώνουν τὰ πρόσωπά των, διὰ νὰ φανοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅτι νηστεύουν».

1. Ἀρμόζει νὰ στενάξωμεν ἐδῶ πολὺ καὶ νὰ θρηνήσωμεν πικρά. Δὲν μιμούμεθα μόνον τοὺς ὑποκριτὰς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔχομεν ξεπεράσει. Διότι γνωρίζω, γνωρίζω πολλοὺς ποὺ ὄχι μόνον νηστεύουν καὶ κάνουν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους ποὺ δὲν νηστεύουν καὶ λαμβάνουν ἐν τούτοις τὸ ὕφος ἀνθρώπων ποὺ νηστεύουν καὶ κάνουν ἔτσι ἀπολογία χειροτέραν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσω, λέγει, τοὺς πολλοὺς τὸ κάνω αὐτό. Μὰ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ποὺ τὰ ὀρίζει αὐτὰ καὶ ἐνεθυμήθης τὸ σκάνδαλον; Καὶ νομίζεις ὅτι σκανδαλίζεις, ὅταν τὸν τηρῆς καὶ ἀποσοβεῖς τὸ σκάνδαλον, ὅταν τὸν παραβαίνης; Ἦμπορεῖ νὰ ὑπάρξη χειροτέρα ἀνοησία ἀπὸ αὐτὴν; Δὲν θὰ σταματήσης νὰ γίνεσαι χειρότερος καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς καὶ νὰ διπλασιάζης τὴν ὑποκρισίαν κατανοῶν τὴν μεγάλην ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῆς, δὲν θὰ ἐντραπήης τὴν ἔμφασιν τῆς διατυπώσεως; Δὲν εἶπε μόνον ὅτι ὑποκρίνονται, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς θίξη περισσότερο λέγει· «Ἀφανίζουν τὰ πρόσωπά των», τὰ χαλοῦν δηλαδή, τὰ καταστρέφουν. Καὶ ἂν τοῦτο λέγεται ἀφανισμὸς τοῦ προσώπου, τὸ νὰ φαίνεται ὠχρὸν διὰ λόγους κενοδοξίας, τί θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ εἰποῦμεν διὰ τὰς γυναῖκας ἐκείνας ποὺ παραμορφώνουν μὲ σκόνες καὶ βαφῆς τὰ πρόσωπά των πρὸς καταστροφὴν τῶν ἀκολάστων νέων; Διότι ἐκεῖνοι τὸν ἑαυτὸν των μόνον βλάπτουν, ἐνῶ αὐτὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν των καὶ ὅσους τὰς

ὄρωντας. Διὸ χρῆ καὶ ταύτην κάκεινὴν φεύγειν τὴν λύμην ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος.

Οὐδὲ γὰρ μόνον μὴ ἐπιδείκνυσθαι, ἀλλὰ καὶ σπουδάζειν λανθάνειν ἐκέλευσεν· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐποίησε. Καὶ ἐπὶ μὲν
 5 τῆς ἐλεημοσύνης οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλ' εἰπὼν, «Προσέ-
 χετε μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», προσέθηκε, «πρὸς
 τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς»· ἐπὶ δὲ τῆς νηστείας καὶ τῆς εὐχῆς οὐδὲν
 τοιοῦτον διώρισε. Τί δήποτε; Ὅτι ἐλεημοσύνην μὲν ἀδύνατον
 πάντῃ λαθεῖν· εὐχὴν δὲ καὶ νηστείαν, δυνατόν. Ὡσπερ οὖν εἰπὼν,
 10 «Μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου», οὐ περὶ χει-
 ρῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν μετὰ ἀκριβείας ἅπαντας λανθάνειν·
 καὶ κελεύσας εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσιέναι, οὐ πάντως, οὐδὲ προηγου-
 μένως ἐκεῖ μόνον ἐπέταξεν εὐχεσθαι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πάλιν ἠνί-
 ξατο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀλείφεσθαι κελεύσας, οὐχ ἵνα ἀλειφώ-
 15 μεθα πάντως ἐνομοθέτησεν· ἐπεὶ πάντες εὐρεθησόμεθα τὸν
 νόμον παραβαίνοντες τοῦτον καὶ πρό γε πάντων οἱ μάλιστα αὐ-
 τὸν φυλάττειν ἐσπουδακότες, οἱ τῶν μοναχῶν δῆμοι, οἱ τὰ ὄρη
 κατειληφότες.

Οὐ τοίνυν τοῦτο ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς παλαιοῖς ἔθος
 20 ἀλείφεσθαι συνεχῶς ἦν εὐφραινομένοις καὶ χαίρουσι—καὶ τοῦτο
 ἀπὸ τοῦ Δαυῖδ καὶ ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ ἂν τις κατίδοι σαφῶς—,
 εἶπεν ἀλείφεσθαι, οὐχ ἵνα πάντως τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα διὰ
 πάντων σπουδάζωμεν μετὰ ἀκριβείας πολλῆς κρύπτειν τὸ
 κτήμα τοῦτο. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν, αὐτὸς τοῦτο, ὅ-
 25 περ διὰ τῶν λόγων ἐπέταξε, διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξάμενος καὶ
 νηστεύσας τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ μετὰ τοῦ λαθεῖν νηστεύ-
 σας, οὔτε ἠλείφατο, οὔτε ἐνίφατο· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα μὴ ποιή-
 σας, μάλιστα πάντων χωρὶς κενοδοξίας τὸ πᾶν ἤνυσεν. Ὁ δὲ καὶ
 ἡμῖν ἐπιτάττει καὶ τοὺς ὑποκριτὰς εἰς μέσον ἀγαγὼν καὶ διπλῆ

βλέπουν. Πρέπει και την μίαν και την άλλην βλάβην ν' ἀποφεύγωμεν με ὅλην τὴν δύναμίν μας.

Μᾶς ἔχει δώσει ἐντολήν ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐπιδεικνυώμεθα ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθοῦμεν νὰ παραμένωμεν ἀπαρατήρητοι, πρᾶγμα ποῦ ἔκαμε καὶ προηγουμένως. Καὶ εἰς μὲν τὴν περίπτωσιν τῆς ἐλεημοσύνης δὲν τὸ ἔθεσεν ἀπλᾶ, ἀλλὰ ὅταν εἶπε· «Προσέχετε νὰ μὴ τὴν πράττετε μπροστὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους», ἐπρόσθεσε, «διὰ νὰ σᾶς ἰδοῦν». Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς δὲν ὥρισε τίποτα τέτοιο. Διατί τάχα; Ἐπειδὴ ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀδύνατον νὰ κρυφθῆ ὀλότελα, εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ κρυφθῆ ἡ προσευχή καὶ ἡ νηστεία. Ὅπως λοιπὸν ὅταν εἶπε· «Νὰ μὴ γνωρίζῃ τὸ ἀριστερὸν χέρι τί πράττει τὸ δεξιόν», δὲν ἐννοοῦσε τὰ χέρια, ἀλλὰ ὅτι πρέπει μὲ προσοχὴν νὰ περνᾷς ἀπαρατήρητος ἀπὸ ὅλους. Καὶ ὅταν συνεβούλευσε νὰ ἀποσυρῶμεθα εἰς τὴν ἀποθήκην μας, δὲν ὥρισε ἐξάπαντος ἢ κυρίως ἐκεῖ μόνον νὰ προσευχώμεθα, ἀλλὰ ὑπονοοῦσε πάλιν τὸ ἴδιο. Ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἡ διαταγὴ του νὰ ἀλειφώμεθα δὲν ἔχει τὸ νόημα ν' ἀλειφώμεθα ὅπωςδὴποτε. Διότι τότε θὰ εὔρεθοῦμεν ὅλοι ὅτι παραβαίνομεν αὐτὸν τὸν νόμον καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅλους αὐτοὶ ποῦ ἔκαμαν κύριον ἔργον των τὴν φύλαξίν του, αἱ κοινότητες τῶν μοναχῶν ποῦ ἔπιασαν τὰ βουνά.

Δὲν ὥρισε λοιπὸν τοῦτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ συνήθιζαν νὰ ἀλείφονται εἰς κάθε εὐχάριστον καὶ χαρούμενον γεγονός - καὶ τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Δανιήλ - εἶπε νὰ ἀλειφώμεθα καὶ ἐμεῖς ὄχι διὰ νὰ τὸ κάνωμεν τοῦτο ἐξάπαντος, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν μὲ κάθε τρόπον καὶ πολλὴν προσοχὴν νὰ κρύπτωμεν τὸ πρᾶγμα αὐτό. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἔτσι εἶναι ὅταν ἐκεῖνος παρουσίασεν εἰς τὴν πρᾶξιν, αὐτὸ ποῦ ὥρισε μὲ τὸν λόγον, καὶ ἐνήστευσεν ἐπὶ σαράντα ἡμέρας, παραμένων ἀπαρατήρητος, οὔτε ἠλείφθη οὔτε ἐπλύθη. Ὡστόσο καὶ χωρὶς νὰ τὰ κάμῃ αὐτὰ ἔφε-
 ρεν εἰς τέλος τὴν ἀσκησίν του περισσότερον ἀκενόδοξα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὀρίζει καὶ εἰς ἐμᾶς καὶ μὲ τὸ νὰ φέρῃ τοὺς ὑποκριτὰς εἰς τὴν μέσσην καὶ μὲ τὸ ἀποτρέψῃ μὲ διπλοῦν παράγ-

παραγγελία τοὺς ἀκούοντας ἀποτρέψας. Καὶ ἕτερόν τι διὰ τῆς
 προσηγορίας ταύτης ἠνίξαστο, τῆς τῶν ὑποκριτῶν λέγω. Οὐ
 γὰρ μόνον τῷ τὸ πρᾶγμα εἶναι καταγέλαστον, οὐδὲ τῷ ζημίαν
 ἔχειν ἐσχάτην, ἀλλὰ καὶ τῷ πρόσκαιρον δεῖξαι τὴν τοιαύτην ἀ-
 5 πάτην, ἀπάγει τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας. Ὁ γὰρ ὑποκριτῆς μέχρι
 τότε φαίνεται λαμπρός, ἕως ἂν τὸ θέατρον κάθηται· μᾶλλον δὲ
 οὐδὲ τότε παρὰ πᾶσιν. Ἰσασι γὰρ οἱ πλείους τῶν θεωμένων,
 τίς ὦν τίνα ὑποκρίνεται. Πλὴν ἀλλὰ τοῦ θεάτρου λυθέντος, σα-
 φέστερον ἅπασιν ἐκκαλύπτεται. Τοῦτο τοίνυν καὶ τοὺς κενοδό-
 10 ξους ὑπομένειν ἀνάγκη πᾶσα. Καὶ ἐνταῦθα μὲν γὰρ τοῖς πλείο-
 σίν εἰσι κατάδηλοι, ὅτι οὐκ εἰσὶ τοῦτο ὅπερ φαίνονται, ἀλλὰ προ-
 σωπεῖον περίκεινται μόνον· πολλῷ δὲ πλεόν μετὰ ταῦτα ἀλώ-
 σονται, ὅτε πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα φαίνεται.

Καὶ ἐτέρωθεν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀπάγει τῶν ὑποκριτῶν,
 15 τῷ δεῖξαι κούφον τὸ ἐπίταγμα ὄν. Οὐ γὰρ τὴν νηστείαν ἐπι-
 τείνει, οὐδὲ μείζονα ἐπιδείξασθαι κελεύει, ἀλλὰ μὴ τὸν ἐξ αὐτῆς
 ἀπολέσαι στέφανον. Ὡστε ὁ μὲν δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, κοινὸν
 ἡμῖν καὶ τοῖς ὑποκριταῖς· νηστεύουσι γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ ἐστὶ
 κουφότατον, τὸ καμόντας μὴ ἀπολέσαι τὸν μισθόν, τοῦτό ἐστιν
 20 ὁ κελεύω, φησί· τοῖς μὲν πόνοις οὐδὲν προστιθείς, τοὺς δὲ μισθοὺς
 ἡμῖν συνάγων μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης καὶ οὐκ ἀφίεις ἀστεφανώ-
 τους ἀπελθεῖν, καθάπερ ἐκείνους. Καὶ οὐδὲ τοὺς ἐν τοῖς Ὀλυ-
 μπιακοῖς ἀγῶσι παλαίοντας μιμῆσθαι ἐθέλουσιν, οἷ, τοσοῦτου
 καθημένου δήμου καὶ ἀρχόντων τοσοῦτων, ἐνὶ βούλονται ἀρέσαι·
 25 τῷ βραβεύοντι τὴν νίκην αὐτοῖς, καίτοι πολλῷ ὄντι καταδεε-
 στέρω· σὺ δὲ διπλὴν ἔχων τὴν ἀφορμὴν τοῦ τὴν νίκην ἐπιδείκνυ-
 σθαι ἐκείνω, τῷ καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν βραβεύοντα καὶ τῷ πάντων
 ἀσυγκρίτως ὑπερέχειν τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ καθημένων, ἑτέροις

γελμα τοὺς ἀκροατὰς του. Καὶ κάτι ἄλλο μᾶς ἀφήνει νὰ ἐννοήσωμεν μὲ τὸ ὄνομα 'ὑποκριταί'. Ὅχι δηλαδὴ μόνον μὲ τὸ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι καταγέλαστον καὶ προκαλεῖ ζημίαν ἐξαιρετικὴν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἐφήμερον τὴν ἀπάτην αὐτήν, μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Διότι ὁ ὑποκριτὴς ἕως τότε φαίνεται λαμπρός, ἕως ὅτου τὸν παρακολουθοῦν οἱ θεαταί· μᾶλλον οὔτε καὶ τότε δὲν ἔχουν ὅλοι τὴν ἰδίαν γνώμην, ἐπειδὴ γνωρίζουν οἱ περισσότεροὶ ποῖος εἶναι καὶ ποῖον ὑποκρίνεται. Ὅταν ὅμως τελειώσῃ ἡ παράστασις, φανερώνεται εἰς ὅλους ὀλοκάθαρα. Τοῦτο λοιπὸν ἀνάγκη πᾶσα νὰ τὸ ὑπομείνουν καὶ οἱ κενόδοξοι. Καὶ εἶναι ἐδῶ φανερὸν εἰς τοὺς περισσότερους ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι ὅ,τι φαίνονται ἀλλὰ φοροῦν ἕνα προσωπεῖον μόνον. Θὰ συλληφθοῦν πολὺ περισσότερον μετὰ τὴν ζωὴν αὐτήν, ὅποτε παρουσιάζονται ὅλα γυμνὰ καὶ ξεσκεπαστα.

Καὶ μὲ ἄλλον τρόπον πάλιν τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς, παρουσιάζων τὴν ἐντολήν του ὅτι εἶναι ἕλαφρά. Δὲν κάνει αὐστηροτέραν τὴν νηστείαν, οὔτε διατάζει νὰ τὴν παρουσιάσωμεν μεγαλυτέραν, ἀλλὰ νὰ μὴ χάσωμεν τὸν στέφανον ἀπὸ αὐτήν. Ὡστε αὐτὸ ποὺ φαίνεται βαρὺ εἶναι κοινὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς ὑποκριτὰς, ἐπειδὴ νηστεύουν καὶ αὐτοί. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι ἕλαφρότερον, τὸ νὰ μὴ χάσωμεν τὸν μισθὸν ἐπειδὴ ἐκουράσθημεν, αὐτὸ εἶναι, μᾶς λέγει, ποὺ ὀρίζω. Δὲν προσθέτει τίποτε εἰς τὸν κόπον μας, ἐξασφαλίζει ὅμως πρὸς χάριν μας τοὺς μισθοὺς μας καὶ δὲν ἀφήνει νὰ φύγωμεν ἀστεφάνωτοι ὅπως ἐκεῖνοι. Οὔτε θέλουν νὰ μιμηθοῦν αὐτοὺς ποὺ ἀγωνίζονται εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι, παρόλον ὅτι τοὺς παρακολουθεῖ τόσον πλῆθος καὶ τόσοι ἄρχοντες, ἕνα μόνον ἐπιδιώκουν νὰ ἱκανοποιήσουν, αὐτὸν ποὺ θὰ βραβεύσῃ τὴν νίκην των, καὶ ἅς εἶναι πολὺ κατώτερος. Καὶ σὺ ποὺ ἔχεις διπλὴν αἰτίαν νὰ παρουσιάσῃς εἰς ἐκεῖνον τὴν νίκην σου, διότι καὶ ὁ βραβευτὴς εἶναι αὐτὸς καὶ ἀσύγκριτα ὑπερέχει ἀπὸ ὅλους ὅσοι κάθονται εἰς τὸ θέατρον, κάνεις ἐπίδειξιν τῆς ἀρετῆς σου εἰς

ἐπιδείκνυσαι τοῖς οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελούσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σε παραβλάπτουσι.

2. Πλὴν οὐδὲ τοῦτο κωλύω, φησίν. Εἰ δὲ καὶ ἀνθρώποις ἐπιδείξασθαι βούλει, ἀνάμεινον, καὶ ἐγὼ σοι καὶ τοῦτο μετὰ
 5 πλείονος παρέξομαι τῆς περιουσίας καὶ πολλοῦ τοῦ κέρδους. Νῦν μὲν γάρ σε ἀπορρήγνυσι τῆς πρὸς με δόξης τοῦτο, ὥσπερ οὖν συγκολλᾷ τὸ τούτων ὑπερορᾶν· τότε δὲ πάντων ἀπολαύση μετὰ ἀδείας ἀπάσης, οὐ μικρὸν καὶ πρὸ ἐκείνων καὶ ἐνταῦθα καρπωσόμενος, τὸ πᾶσαν καταπατήσαι τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν
 10 καὶ τῆς χαλεπῆς τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερωθῆναι δουλείας καὶ γνήσιον γενέσθαι τῆς ἀρετῆς ἐργάτην. Ὡς νῦν γε οὕτω διακείμενος, ἂν ἐν ἐρημίᾳ γένη, πάσης ἔρημος ἔσῃ τῆς ἀρετῆς, οὐκ ἔχων τοὺς θεωροῦντας. Ὁ καὶ αὐτὴν ὑβρίζοντός ἐστι τὴν ἀρετὴν, εἶγε μὴ δι' αὐτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν σχοινοστρόφον καὶ τὸν χαλ-
 15 κοτύπον καὶ τὸν πολὺν τῶν ἀγοραίων δῆμον μέλλοις αὐτὴν μετιέναι, ἵνα καὶ οἱ κακοὶ καὶ οἱ πόρρω ταύτης ὄντες σε θαυμάσωσι· καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς καλεῖς ἐπὶ τὴν ἐπίδειξιν αὐτῆς καὶ τὴν θεωρίαν· ὥσπερ ἂν εἴ τις σωφρονεῖν ἔλοιτο, μὴ διὰ τὸ τῆς σωφροσύνης καλόν, ἀλλ' ἵνα ἐπιδείξηται τοῖς ἡταιρηκόσι. Καὶ
 20 σὺ τοίνυν οὐκ ἂν εἴλου τὴν ἀρετὴν, εἰ μὴ διὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀρετῆς· δέον αὐτὴν καὶ ἐντεῦθεν θαυμάσαι, ὅτι καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐπαινέτας ἔχει· θαυμάσαι δέ, ὡς χρή, μὴ δι' ἑτέρους, ἀλλὰ δι' αὐτήν. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὅταν μὴ δι' ἑαυτούς, ἀλλὰ δι' ἑτέρους φιλώμεθα, ὑβριν τὸ πρᾶγμα νομίζομεν.

25 Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς λογίζου· καὶ μήτε δι' ἑτέρους αὐτὴν δίωκε, μήτε δι' ἀνθρώπους ὑπάκουε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις· ὡς ἂν τὸ ἐναντίον ποιῆς, κἂν μετιέται δοκῆς ἀρετὴν, ὁμοίως τῷ μὴ μετιόντι παρώξυνας. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῷ μὴ ποιῆσαι παρήκουσεν, οὕτω καὶ σὺ τῷ
 30 παρανόμως ποιῆσαι.

ἄλλους ποῦ ὄχι μόνον δὲν σέ ὠφελοῦν ἀλλὰ καὶ σοῦ προξενοῦν ὑπερβολικὴν ζημίαν.

2. Ἄλλὰ, λέγει, καὶ τοῦτο δὲν σοῦ τὸ ἀποκλείω. Ἄν θέλης νὰ ἐπιδειχθῆς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, περίμενε, καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ παραχωρήσω καὶ τοῦτο πιὸ ἀπλόχερα καὶ μὲ περισσό-τερον κέρδος. Σὲ ἀποσπᾶ τὴν δόξαν μου, ὅπως σὲ συνδέει ἡ περιφρόνησις τούτων. Τότε θὰ τὰ ἀπολαύσης ὅλα μὲ κάθε ἐλευθερίαν. Ἄλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ εἶναι μικρὴ ἢ ὠφέλειά σου καὶ ἐδῶ νὰ καταπατήσης ὅλην τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐλευθερωθῆς ἀπὸ τὴν βαρεῖαν ἀνθρωπίνην δουλείαν καὶ νὰ γίνῃς γνήσιος ἐργάτης τῆς ἀρετῆς. Ἐπειδὴ μὲ τέτοιου εἴδους ἀντιλήψεις, ἂν εὐρεθῆς εἰς τὴν ἔρημον, θὰ γίνῃς ἔρημος ἀπὸ κάθε ἀρετῆν, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔχῃς θεατὰς. Τοῦτο ὅμως τὸ κάνει ἓνας ποῦ ὑβρίζει τὴν ἰδίαν τὴν ἀρετῆν, ἂν ὄχι δι' αὐτὴν, ἀλλὰ πρόκειται νὰ τὴν ἀσκήσῃς διὰ τὸν σχοινοπλέχτην καὶ τὸν σιδηρουργὸν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, διὰ νὰ σὲ θαυμάσουν οἱ κακοὶ καὶ οἱ ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ καλεῖς τοὺς ἐχθροὺς τῆς νὰ σὲ ἴδουν καὶ νὰ σὲ θαυμάσουν. Εἶναι τὸ ἴδιο νὰ προτιμᾶ κανεὶς τὴν σωφροσύνην ὄχι διὰ τὴν ἀξίαν τῆς σωφροσύνης ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν ἐπιδείξῃ εἰς ὅσου ζοῦν διὰ ἑταίρας. Καὶ σὺ λοιπὸν δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσες τὴν ἀρετῆν, παρὰ μόνον διὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Ἀξίζει καὶ ἀπὸ τοῦτο νὰ τὴν θαυμάσῃ κανεὶς, ἐπειδὴ τὴν ἐπαινοῦν καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς. Πρέπει ὅμως νὰ τὴν θαυμάζωμεν ὄχι διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν. Ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς θεωροῦμεν προσβολὴν νὰ μὴ μᾶς ἀγαποῦν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ἀλλὰ χάρις εἰς τοὺς ἄλλους.

Νὰ σκέπτεσαι τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὴν ἀρετῆν. Μὴ τὴν ἐπιδιώ-κης πρὸς χάριν τῶν ἄλλων μήτε νὰ ὑπακούῃς εἰς τὸν Θεὸν χάριν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἄν κάνῃς τὸ ἀντίθετον, ἀκόμη καὶ ἂν νομίζῃς ὅτι ἐπιδιώκεις τὴν ἀρετῆν, τὸν ἐρεθίζεις ὅμοια μ' ἐκεῖνον ποῦ δὲν τὴν ἐπιδιώκει. Διότι ὅπως ἐκεῖνος παρήκουσε μὲ τὸ νὰ μὴ πράξῃ, ἔτσι καὶ σὺ μὲ τὸ νὰ πράξῃς παρανόμως.

«Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς κενοδοξίας ἐξέβαλε νόσημα, εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὸν περὶ ἀκτημοσύνης εἰσάγει λόγον. Οὐδὲν γὰρ οὕτω χρημάτων ἐρᾶν παρασκευάζει, ὡς ὁ τῆς δόξης ἔρως. Διὰ 5 γοῦν τοῦτο καὶ τὰς τῶν ἀνδραπόδων ἀγέλας καὶ τὸν ἐσμόν τῶν εὐνούχων καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους καὶ τὰς ἀργυρᾶς τραπέζας καὶ τὰ ἄλλα τὰ καταγελαστότερα ἐπινοοῦσιν ἄνθρωποι· οὐχ ἵνα χρεῖαν πληρώσωσιν, οὐδ' ἵνα ἡδονῆς ἀπολαύσωσιν, ἀλλ' ἵνα τοῖς πολλοῖς ἐπιδείξωνται.

10 Ἄνωτέρω μὲν οὖν, ὅτι ἐλεεῖν δεῖ μόνον ἔλεγεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ πόσον ἐλεεῖν χρή δείκνυσιν, εἰπὼν, «Μὴ θησαυρίζετε». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνῆν ἐξ ἀρχῆς ἀθρόον τὸν περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων εἰσαγαγεῖν λόγον διὰ τὴν τυραννίδα τοῦ πάθους, κατὰ μικρὸν αὐτὸν διατεμὼν καὶ ἐλευθερώσας, ἐνήσιν ἐν τῇ 15 τῶν ἀκροατῶν διανοίᾳ, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο πρῶτον μὲν ἔλεγε, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»· μετὰ δὲ τοῦτο, «Ἴσθι εὐνοῶν τῶν ἀντιδίκῳ σου»· καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν, «Ἐάν τις σοι θέλη κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, δὸς αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον»· ἐνταῦθα δὲ τὸ πολλῶ μείζον πάντων ἐκεί- 20 νων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἄν δίκην ἐπικειμένην ἴδῃς, τοῦτο ποιήσον· τοῦ γὰρ μάχεσθαι ἔχοντα βέλτιον τὸ μὴ ἔχοντα ἀπηλλάχθαι μάχης. Ἐνταῦθα δὲ οὔτε ἀντίδικον, οὔτε τὸν κρινόμενον θείς, οὔτε ἄλλου οὐδενὸς τοιούτου μνημονεύσας, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν διδάσκει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, δεικνύς 25 ὅτι οὐ διὰ τοὺς ἐλεουμένους τοσοῦτον, ὅσον διὰ τὸν διδόντα ταῦτα νομοθετεῖ· ἵνα κἂν μηδεὶς ἢ ὁ ἀδικῶν καὶ ἔλκων εἰς δικαστή-

1. Ματθ. 5,7

2. Ματθ. 5,25

3. Ματθ. 5,40

«Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».

Ἄφοῦ ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας τὸ νόσημα τῆς κενοδοξίας, ἀρχίζει εἰς τὴν κατάλληλην ὥραν καὶ τὸν λόγον περὶ ἀκτημοσύνης. Τίποτε δὲν προετοιμάζει τόσον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀγάπην τῶν χρημάτων, ὅσον ὁ ἔρωσ τῆς δόξης. Διὰ τὴν δόξαν οἱ ἄνθρωποι ἐφευρίσκουν τὰ κοπάδια τῶν δούλων, τὸ πλῆθος τῶν εὐνούχων, τὰ χρυσοστόλιστα ἄλογα καὶ τὰς ἀργυρὰς τραπέζας καὶ τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι περισσότερον καταγέλαστα. Ὅχι βέβαια διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν κάποια ἀνάγκην, οὔτε διὰ νὰ ἀπολαύσουν κάποια ἡδονήν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τοὺς πολλούς.

Πιὸ ἐπάνω βέβαια περιωρίζετο νὰ ὀρίση ὅτι πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν. Ἐδῶ μᾶς ὑποδεικνύει καὶ πόσον πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν λέγων· «Μὴ θησαυρίζετε». Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅλον μαζί τὸν λόγον διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, καθόσον εἶναι τυραννικὴ ἢ κυριαρχία τοῦ πάθους, ἀφοῦ τὸν ἐχώρισεν εἰς μέρη καὶ τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ αὐτὴν, τὸν σταλάζει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀκροατῶν του, ὥστε νὰ γίνῃ εὐκόλα παραδεκτός. Διὰ τοῦτο ἔλεγε πρῶτα, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»¹, καὶ ἔπειτα, «Δεῖξε συμπάθειαν εἰς τὸν ἀντίδικόν σου»². Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν· «Ἄν θέλῃ κάποιος νὰ ὑπάγετε εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ σοῦ πάρῃ τὸν χιτῶνα, νὰ τοῦ δώσης καὶ τὸ ἱμάτιον»³. Ἐδῶ ὅμως εἶπε τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα. Ἐκεῖ εἶχεν εἶπεῖ· «Ἄν ἰδῆς νὰ πλησιάζῃ δικαστικός ἀγών, νὰ κάνῃς τοῦτο· ἀντὶ νὰ τὸ κρατήσης μὲ φιλονεικίαν καλύτερα νὰ ἀποφύγῃς τὴν διαμάχην καὶ ἄς μὴ τὸ ἔχῃς. Ἀλλὰ ἐδῶ χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ οὔτε ἀντίδικον οὔτε κατηγορούμενον οὔτε νὰ μνημονεύῃ κάποιον ἄλλον σχετικόν, μᾶς συμβουλεύει τὴν ἰδίαν τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, καὶ μᾶς δείχνει ὅτι θέτει αὐτὸν τὸν νόμον ὅχι τόσον δι' αὐτοὺς ποὺ εὐεργετοῦνται, ὅσον δι' αὐτὸν ποὺ εὐεργετεῖ. Ὡστε καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς νὰ μᾶς ἀδικῇ ἢ νὰ μᾶς σέρνῃ εἰς τὸ δικαστήριον,

ριον καὶ οὕτω καταφρονῶμεν τῶν ὄντων, παρέχοντες αὐτὰ τοῖς δεομένοις.

Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ ὄλον τέθεικεν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡρέμα, καίτοιγε τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ τούτων μετὰ πολλῆς ἐν τῇ ἐρή-
 5 μῳ τῆς ὑπερβολῆς ἐπιδειξάμενος. Ἄλλ' ὅμως οὐ τίθησι τοῦτο, οὐδὲ εἰς μέσον ἄγει· οὐδέπω γὰρ ἐκκαλύψαι καιρὸς ἦν· ἀλλὰ λογισμοὺς ἐξετάζει τέως, συμβούλου μᾶλλον ἢ νομοθέτου τά-
 ξιν ἐν τοῖς περὶ τούτων φυλάττων λόγοις. Εἰπὼν γάρ, «Μὴ θη-
 σαυρίζετε ἐπὶ τῆς γῆς», ἐπήγαγεν· «Ὅπου σῆς καὶ βρώσις
 10 ἀφανίζεται καὶ ὅπου κλέπται διορύττουσι καὶ κλέπτουσι». Τέως δείκνυσι τοῦ ἐνταῦθα θησαυροῦ τὴν βλάβην καὶ τοῦ ἐκεῖ τὴν ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῶν λυμαινομένων. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἴσταται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει λογισμὸν. Καὶ πρῶτον, ἀφ' ὧν μάλιστα δεδοίκασιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς
 15 προτρέπει. Τί γὰρ δέδοικας; φησί· μὴ ἀναλωθῆ τὰ χρήματα, εἴαν ἐλεημοσύνην δῶς; Οὐκοῦν δὸς ἐλεημοσύνην καὶ τότε οὐκ ἀναλωθήσεται· καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀναλωθήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ προσθήκην λήψεται πλείονα· καὶ γὰρ τὰ ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς προστίθεται. Ἄλλὰ τέως αὐτὸ οὐ λέγει, ἀλλ' ὕστερον
 20 αὐτὸ τίθησι.

3. Τέως δὲ ὁ μάλιστα αὐτοὺς προτρέψαι ἡδύνατο, τοῦτο εἰς μέσον ἄγει, τὸ μένειν ἀνάλωτον αὐτοῖς τὸν θησαυρὸν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἐφέλκεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐὰν δῶς ἐλεημοσύνην, τηρεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον ἠπειλῆσεν,
 25 ὅτι καὶ Ἐὰν μὴ δῶς, ἀπόλλυται. Καὶ ὅρα τὴν ἄφατον σύνεσιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐὰν ἑτέροις αὐτὰ καταλιμπάνεις· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλ' ὅμως ἐτέρωθεν αὐτοὺς φο-
 βεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τούτου τυγχάνουσι· κἂν γὰρ ἄνθρωποι μὴ ἀδικήσωσιν, εἰσὶν οἱ ἀδικοῦντες πάντως, ὁ σῆς καὶ ἡ βρώσις.
 30 Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα εὐάλωτος εἶναι δοκεῖ αὕτη ἡ λύμη, ἀλλ'

ἀκόμη καὶ ἔτσι νὰ περιφρονοῦμεν τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ τὰ μοιράζομεν εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην.

Καὶ ἐδῶ ὁμως δὲν ἔθεσε τὸ ὄλον· προχωρεῖ καὶ ἐδῶ μὲ μέτρον, μολονότι παρουσίασε τοὺς ἀγῶνας του δι' αὐτὰ εἰς τὴν ἔρημον μὲ πολλὴν ὑπερβολήν. Οὔτε ὁμως τὸ θέτει, οὔτε τὸ φέρει εἰς τὸ μέσον· δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς νὰ τὸ φανερώσῃ. Μέχρι τώρα ἐξετάζει σκέψεις, καὶ λαμβάνει περισσότερον τὴν θέσιν συμβούλου εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ ὄχι νομοθέτου. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε, «Μὴ θησαυρίζετε ἐπάνω εἰς τὴν γῆν», ἐπρόσθεσεν, «Ὅπου τὸ σαράκι καὶ τὸ σκουλήκι ἀφανίζουσιν καὶ ὅπου οἱ κλέπται ἀνοίγουν καὶ κλέπτουσιν». Παρουσίασε καὶ τοῦ ἐδῶ θησαυροῦ τὴν βλάβην καὶ τοῦ ἐκεῖ τὴν ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τὸν τόπον καὶ ἀπὸ τοὺς καταστροφεῖς του. Δὲν σταματᾷ ὁμως μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλην σκέψιν. Πρῶτα, στηρίζει τὴν προτροπὴν του εἰς ἐκεῖνα ποὺ φοβοῦνται. Τί φοβᾶσαι; λέγει. Μήπως ἐξοδευθοῦν τὰ χρήματά σου, ὅταν δώσης ἐλεημοσύνην; Δῶσε λοιπὸν ἐλεημοσύνην, καὶ τότε ἀκριβῶς δὲν θὰ ἐξοδευθοῦν. Καὶ τὸ μεγαλύτερον βέβαια εἶναι ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐξοδευθοῦν, ἀλλὰ καὶ προσθήκην μεγαλυτέραν θὰ λάβουν καθόσον προστίθενται εἰς αὐτὰ καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Δὲν τὸ λέγει ὁμως αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ προσθέτει ἔπειτα.

3. Μέχρι τώρα ὅ,τι ἠμποροῦσε ν' ἀποτελέσῃ δι' αὐτοὺς τὴν μεγαλυτέραν προτροπὴν αὐτὸ φέρει εἰς τὸ κέντρον, τὸ ὅτι ὁ θησαυρὸς των παραμένει ἄθικτος καὶ τοὺς σύρει καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Δὲν εἶπε δηλαδὴ μόνον ὅτι διατηρεῖται ἂν δώσῃ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ διετύπωσε καὶ τὴν ἀντίθετον ἀπειλήν. Ἄν δὲν δώσῃς χάνεται. Πρόσεξε τὴν ἄφατον σοφίαν. Διότι δὲν εἶπε, 'Τὰ ἐγκαταλείπεις εἰς ἄλλους', ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εὐχαριστεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Τοὺς φοβίζει καὶ ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν, δεικνύων ὅτι δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν μήτε αὐτό· διότι καὶ ἂν δὲν ἀδικήσουν ἄνθρωπον, ὑπάρχουν ὅπωςδὴποτε αὐτοὶ ποὺ ἀδικοῦν, τὸ σαράκι καὶ τὸ σκουλήκι. Διότι καὶ ἂν οἱ καταστροφεῖς φαίνωνται πολὺ εὐκόλοι, εἰς τὴν πραγματικότητά εἶναι ἀκαταμάχητοι

«Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς κενοδοξίας ἐξέβαλε νόσημα, εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὸν περὶ ἀκτημοσύνης εἰσάγει λόγον. Οὐδὲν γὰρ οὕτω χρημάτων ἐρᾶν παρασκευάζει, ὡς ὁ τῆς δόξης ἔρως. Διὰ 5 γοῦν τοῦτο καὶ τὰς τῶν ἀνδραπόδων ἀγέλας καὶ τὸν ἐσμόν τῶν εὐνούχων καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους καὶ τὰς ἀργυρᾶς τραπέζας καὶ τὰ ἄλλα τὰ καταγελαστότερα ἐπινοοῦσιν ἄνθρωποι· οὐχ ἵνα χρεῖαν πληρώσωσιν, οὐδ' ἵνα ἡδονῆς ἀπολαύσωσιν, ἀλλ' ἵνα τοῖς πολλοῖς ἐπιδείξωνται.

10 Ἄνωτέρω μὲν οὖν, ὅτι ἐλεεῖν δεῖ μόνον ἔλεγεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ πόσον ἐλεεῖν χρή δείκνυσιν, εἰπὼν, «Μὴ θησαυρίζετε». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνήν ἐξ ἀρχῆς ἀθρόον τὸν περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων εἰσαγαγεῖν λόγον διὰ τὴν τυραννίδα τοῦ πάθους, κατὰ μικρὸν αὐτὸν διατεμὼν καὶ ἐλευθερώσας, ἐνίησιν ἐν τῇ 15 τῶν ἀκροατῶν διανοία, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο πρῶτον μὲν ἔλεγε, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»· μετὰ δὲ τοῦτο, «Ἴσθι εὐνοῶν τῶν ἀντιδίκῳ σου»· καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν, «Ἐάν τις σοι θέλη κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, δὸς αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον»· ἐνταῦθα δὲ τὸ πολλῶ μείζον πάντων ἐκεί- 20 νων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἄν δίκην ἐπικειμένην ἴδῃς, τοῦτο ποιήσον· τοῦ γὰρ μάχεσθαι ἔχοντα βέλτιον τὸ μὴ ἔχοντα ἀπηλλάχθαι μάχης. Ἐνταῦθα δὲ οὔτε ἀντίδικον, οὔτε τὸν κρινόμενον θείς, οὔτε ἄλλου οὐδενὸς τοιούτου μνημονεύσας, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν διδάσκει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, δεικνύς 25 ὅτι οὐ διὰ τοὺς ἐλεουμένους τοσοῦτον, ὅσον διὰ τὸν διδόντα ταῦτα νομοθετεῖ· ἵνα κἂν μηδεὶς ἦ ὁ ἀδικῶν καὶ ἔλκων εἰς δικαστή-

1. Ματθ. 5,7

2. Ματθ. 5,25

3. Ματθ. 5,40

«Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».

Ἄφοῦ ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας τὸ νόσημα τῆς κενοδοξίας, ἀρχίζει εἰς τὴν κατάλληλην ὥραν καὶ τὸν λόγον περὶ ἀκτημοσύνης. Τίποτε δὲν προετοιμάζει τόσο τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀγάπην τῶν χρημάτων, ὅσον ὁ ἔρωσ τῆς δόξης. Διὰ τὴν δόξαν οἱ ἄνθρωποι ἐφευρίσκουν τὰ κοπάδια τῶν δούλων, τὸ πλῆθος τῶν εὐνούχων, τὰ χρυσοστόλιστα ἄλογα καὶ τὰς ἀργυρὰς τραπέζας καὶ τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι περισσότερο καταγέλαστα. Ὅχι βέβαια διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν κάποια ἀνάγκην, οὔτε διὰ νὰ ἀπολαύσουν κάποια ἡδονήν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τοὺς πολλούς.

Πιὸ ἐπάνω βέβαια περιωρίζετο νὰ ὀρίση ὅτι πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν. Ἐδῶ μᾶς ὑποδεικνύει καὶ πόσον πρέπει νὰ ἐλεοῦμεν λέγων· «Μὴ θησαυρίζετε». Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅλον μαζί τὸν λόγον διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, καθόσον εἶναι τυραννικὴ ἢ κυριαρχία τοῦ πάθους, ἀφοῦ τὸν ἐχώρισεν εἰς μέρη καὶ τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ αὐτὴν, τὸν σταλάζει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀκροατῶν του, ὥστε νὰ γίνῃ εὐκόλα παραδεκτός. Διὰ τοῦτο ἔλεγε πρῶτα, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»¹, καὶ ἔπειτα, «Δεῖξε συμπάθειαν εἰς τὸν ἀντίδικόν σου»². Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν· «Ἄν θέλῃ κάποιος νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ σοῦ πάρῃ τὸν χιτῶνα, νὰ τοῦ δώσῃ καὶ τὸ ἱμάτιον»³. Ἐδῶ ὅμως εἶπε τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα. Ἐκεῖ εἶχεν εἰπεῖ· «Ἄν ἰδῆς νὰ πλησιάσῃ δικαστικός ἀγών, νὰ κάνῃς τοῦτο· ἀντὶ νὰ τὸ κρατήσῃς μὲ φιλονεικίαν καλύτερα νὰ ἀποφύγῃς τὴν διαμάχην καὶ ὡς μὴ τὸ ἔχῃς. Ἀλλὰ ἐδῶ χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ οὔτε ἀντίδικον οὔτε κατηγορούμενον οὔτε νὰ μνημονεύῃ κάποιον ἄλλον σχετικόν, μᾶς συμβουλεύει τὴν ἰδίαν τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, καὶ μᾶς δείχνει ὅτι θέτει αὐτὸν τὸν νόμον ὅχι τόσο δι' αὐτοὺς ποὺ εὐεργετοῦνται, ὅσον δι' αὐτὸν ποὺ εὐεργετεῖ. Ὡστε καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς νὰ μᾶς ἀδικῇ ἢ νὰ μᾶς σέρνῃ εἰς τὸ δικαστήριον,

ριον καὶ οὕτω καταφρονῶμεν τῶν ὄντων, παρέχοντες αὐτὰ τοῖς δεομένοις.

Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ ὄλον τέθεικεν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡρέμα, καίτοιγε τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ τούτων μετὰ πολλῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ὑπερβολῆς ἐπιδειξάμενος. Ἄλλ' ὅμως οὐ τίθησι τοῦτο, οὐδὲ εἰς μέσον ἄγει· οὐδέπω γὰρ ἐκκαλύψαι καιρὸς ἦν· ἀλλὰ λογισμοὺς ἐξετάζει τέως, συμβούλου μᾶλλον ἢ νομοθέτου τάξιν ἐν τοῖς περὶ τούτων φυλάττων λόγοις. Εἰπὼν γάρ, «Μὴ θησαυρίζετε ἐπὶ τῆς γῆς», ἐπήγαγεν· «Ὅπου σῆς καὶ βρώσις
10 ἀφανίζεται καὶ ὅπου κλέπται διορύττουσι καὶ κλέπτουσι». Τέως δείκνυσι τοῦ ἐνταῦθα θησαυροῦ τὴν βλάβην καὶ τοῦ ἐκεῖ τὴν ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῶν λυμαινομένων. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἴσταται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει λογισμόν. Καὶ πρῶτον, ἀφ' ὧν μάλιστα δεδοίκασιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς
15 προτρέπει. Τί γὰρ δέδοικας; φησί· μὴ ἀναλωθῆ τὰ χρήματα, εἰάν ἐλεημοσύνην δῶς; Οὐκοῦν δὸς ἐλεημοσύνην καὶ τότε οὐκ ἀναλωθήσεται· καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀναλωθήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ προσθήκην λήψεται πλείονα· καὶ γὰρ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς προστίθεται. Ἄλλὰ τέως αὐτὸ οὐ λέγει, ἀλλ' ὕστερον
20 αὐτὸ τίθησι.

3. Τέως δὲ ὁ μάλιστα αὐτοὺς προτρέψαι ἡδύνατο, τοῦτο εἰς μέσον ἄγει, τὸ μένειν ἀνάλωτον αὐτοῖς τὸν θησαυρὸν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἐφέλκεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐὰν δῶς ἐλεημοσύνην, τηρεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον ἠπειλήσεν,
25 ὅτι καὶ Ἐὰν μὴ δῶς, ἀπόλλυται. Καὶ ὄρα τὴν ἄφατον σύνεσιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐτέρους αὐτὰ καταλιμπάνεις· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλ' ὅμως ἐτέρωθεν αὐτοὺς φοβεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τούτου τυγχάνουσι· κἂν γὰρ ἄνθρωποι μὴ ἀδικήσωσιν, εἰσὶν οἱ ἀδικοῦντες πάντως, ὁ σῆς καὶ ἡ βρώσις.
30 Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα εὐάλωτος εἶναι δοκεῖ αὕτη ἡ λύμη, ἀλλ'

ἀκόμη καὶ ἔτσι νὰ περιφρονοῦμεν τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ τὰ μοιράζομεν εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην.

Καὶ ἐδῶ ὅμως δὲν ἔθεσε τὸ ὄλον· προχωρεῖ καὶ ἐδῶ μὲ μέτρον, μολονότι παρουσίασε τοὺς ἀγῶνας του δι' αὐτὰ εἰς τὴν ἔρημον μὲ πολλὴν ὑπερβολήν. Οὔτε ὅμως τὸ θέτει, οὔτε τὸ φέρει εἰς τὸ μέσον· δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς νὰ τὸ φανερώσῃ. Μέχρι τῶρα ἐξετάζει σκέψεις, καὶ λαμβάνει περισσότερον τὴν θέσιν συμβούλου εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ ὄχι νομοθέτου. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε, «Μὴ θησαυρίζετε ἐπάνω εἰς τὴν γῆν», ἐπρόσθεσεν, «Ὅπου τὸ σαράκι καὶ τὸ σκουλήκι ἀφανίζονται καὶ ὅπου οἱ κλέπται ἀνοίγουν καὶ κλέπτουν». Παρουσίασε καὶ τοῦ ἐδῶ θησαυροῦ τὴν βλάβην καὶ τοῦ ἐκεῖ τὴν ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τὸν τόπον καὶ ἀπὸ τοὺς καταστροφεῖς του. Δὲν σταματᾷ ὅμως μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλην σκέψιν. Πρῶτα, στηρίζει τὴν προτροπὴν του εἰς ἐκεῖνα ποὺ φοβοῦνται. Τί φοβᾶσαι; λέγει. Μήπως ἐξοδευθοῦν τὰ χρήματά σου, ὅταν δώσης ἔλεημοσύνην; Δῶσε λοιπὸν ἔλεημοσύνην, καὶ τότε ἀκριβῶς δὲν θὰ ἐξοδευθοῦν. Καὶ τὸ μεγαλύτερον βέβαια εἶναι ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐξοδευθοῦν, ἀλλὰ καὶ προσθήκην μεγαλυτέραν θὰ λάβουν καθόσον προστίθενται εἰς αὐτὰ καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Δὲν τὸ λέγει ὅμως αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ προσθέτει ἔπειτα.

3. Μέχρι τῶρα ὅ,τι ἤμποροῦσε ν' ἀποτελέσῃ δι' αὐτοὺς τὴν μεγαλυτέραν προτροπὴν αὐτὸ φέρει εἰς τὸ κέντρον, τὸ ὅτι ὁ θησαυρὸς των παραμένει ἄθικτος καὶ τοὺς σύρει καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Δὲν εἶπε δηλαδὴ μόνον ὅτι διατηρεῖται ἂν δώσῃ ἔλεημοσύνην, ἀλλὰ διετύπωσε καὶ τὴν ἀντίθετον ἀπειλήν. Ἄν δὲν δώσῃς χάνεται. Πρόσεξε τὴν ἀφατον σοφίαν. Διότι δὲν εἶπε, 'Τὰ ἐγκαταλείπεις εἰς ἄλλους', ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εὐχαριστεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Τοὺς φοβίζει καὶ ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν, δεικνύων ὅτι δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν μήτε αὐτό· διότι καὶ ἂν δὲν ἀδικήσουν ἀνθρώπον, ὑπάρχουν ὅπωςδὴποτε αὐτοὶ ποὺ ἀδικοῦν, τὸ σαράκι καὶ τὸ σκουλήκι. Διότι καὶ ἂν οἱ καταστροφεῖς φαίνονται πολὺ εὐκολοί, εἰς τὴν πραγματικότητά εἶναι ἀκαταμάχητοι

ὁμως ἄμαχός ἐστι καὶ ἀκάθεκτος· κἂν ὀτιοῦν ἐπινοήσης, οὐ
δυνήση ταύτην ἐπισχεῖν τὴν βλάβην.

Τί οὖν; τὸ χρυσίον σῆς ἀφανίζει; Εἰ καὶ μὴ σῆς, ἀλλὰ κλέ-
πται. Τί οὖν; ἅπαντες ἐσυλήθησαν; Εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ
5 πλείους. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἕτερον, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ἐπάγει λο-
γισμὸν, λέγων· «Ὅπου ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ
καρδία αὐτοῦ». Κἂν γὰρ μηδὲν τούτων γένηται, φησὶν, οὐ μι-
κρὰν ὑποστήση βλάβην, τοῖς κάτω προσηλωμένος καὶ δούλος
ἀντ' ἀλευθέρου γινόμενος καὶ τῶν οὐρανίων ἐκπίπτων καὶ μη-
10 δὲν τῶν ὑψηλῶν ἐννοῆσαι δυνάμενος, ἀλλὰ πάντα χρήματα καὶ
τόκους καὶ δανείσματα καὶ κέρδη καὶ καπηλείας ἀνελευθέρους·
οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; Καὶ γὰρ ἀνδραπόδου παντὸς ὁ τοι-
οῦτος διακεῖσεται χεῖρον, τυραννίδα χαλεπωτάτην ἐπισπώμενος
καὶ τὸ πάντων καιριώτατον προδούς, τὴν εὐγένειαν τοῦ ἀνθρώ-
15 που καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ὅσα γὰρ ἂν τίς σοι διαλέγηται, τῆς δια-
νοίας προσηλωμένης τοῖς χρήμασιν, οὐδὲν ἀκοῦσαι δυνήση τῶν
σοι προσηκόντων· ἀλλ' ὥσπερ κύων τάφῳ προσδεδεμένος ἀπά-
σης ἀλύσεως χαλεπώτερον τῇ τῶν χρημάτων τυραννίδι, κατὰ
τῶν προσιόντων ἀπάντων ὑλακτῶν, ἐν ἔργον τοῦτο ἔχεις διη-
20 νεκές, τὸ τηρεῖν ἑτέροις τὰ κείμενα· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον;

Ἄλλ' ὁμως ἐπειδὴ τοῦτο ὑψηλότερον ἦν τῆς τῶν ἀκροωμέ-
νων διανοίας· καὶ οὔτε ἡ βλάβη αὐτοῦ τοῖς πολλοῖς εὐσύννοπτος,
οὔτε τὸ κέρδος φανερόν, ἀλλὰ φιλοσοφώτερας ἐδεῖτο γνώμης,
ὥστε ἐκάτερα ταῦτα συνιδεῖν· τέθεικε μὲν αὐτὸ μετ' ἐκείνα τὰ
25 δῆλα, εἰπών· «Ὅπου ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρ-
δία αὐτοῦ»· ποιεῖ δὲ αὐτὸ σαφέστερον πάλιν, ἀπὸ τῶν νοητῶν
ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ ἐξάγων τὸν λόγον καὶ λέγων· «Ὁ λύχνος τοῦ

καὶ ἀσυγκράτητοι. Καὶ ὅ,τιδὴποτε μηχανευθῆς δὲν θὰ ἐπιτύχῃς νὰ ἀναχαιτίσῃς τὴν ζημίαν ποὺ προκαλοῦν.

Τί λοιπόν; Τὸ σαράκι ἀφανίζει τὸ χρυσάφι; Ὁχι βέβαια τὸ σαράκι, ὅπωςδὴποτε ὅμως οἱ κλέπται. Καὶ ἔγιναν ὅλοι θύματα κλοπῆς; Ἄν ὄχι ὅλοι, ὅπωςδὴποτε ἔγιναν οἱ περισσότεροι. Διὰ τοῦτοπροσθέτει, ὅπως εἶπα πρὸ ὀλίγου, καὶ ἄλλην σκέψιν· «Ὅπου βρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδιά του». Ἀκόμη καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ γίνῃ, δὲν θὰ ὑποστῆς μικρὰν βλάβην νὰ εἶσαι προσηλωμένος εἰς τὰ κάτω, νὰ γίνῃς δοῦλος ἀπὸ ἐλεύθερος ποὺ εἶσαι, νὰ χάσῃς τὰ οὐράνια, τίποτε ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νὰ μὴ ἠμπορῆς νὰ ἐννοήσῃς, ἀλλὰ νὰ τὰ βλέπῃς ὅλα σὰν χρήματα καὶ τόκους καὶ δάνεια καὶ κέρδη καὶ ἀνελευθέρας συναλλαγὰς. Ὑπάρχει μεγαλυτέρα ἀθλιότης ἀπ’ αὐτὴν; Διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι χειρότερος ἀπὸ κάθε ἀνδράποδον, εἶναι δοῦλος εἰς τὴν χειροτέραν τυραννίαν καὶ ἔχει προδώσει τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ ὅλα, τὴν εὐγένειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ὅσα καὶ νὰ σοῦ λέγῃ κανεὶς, ὅταν ὁ νοῦς σου εἶναι προσηλωμένος εἰς τὰ χρήματα τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃς ν’ ἀκούσῃς ἀπὸ ὅσα σοῦ ἀρμόζουν. Ἀλλὰ σὰν τὸ σκυλί δεμένος εἰς τάφον μὲ τὴν βαρυτέραν ἀλυσίδα, τὴν τυραννίαν τῶν χρημάτων, θὰ γαυγίζῃς ὅλους ὅσους πλησιάζουν καὶ θὰ ἔχῃς τοῦτο μόνον τὸ ἀδιάκοπον ἔργον, νὰ φυλάγῃς διὰ ἄλλους τὸν θησαυρόν. Ὑπάρχει μεγαλυτέρα ἀθλιότης ἀπὸ αὐτό;

Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἦταν ἀνώτερον ἀπὸ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀκροατῶν του καὶ δὲν ἦτο εὐκόλον εἰς τοὺς πολλοὺς νὰ ἰδοῦν μὲ μίαν ματιὰν τὴν βλάβην καὶ δὲν ἦτο καὶ τὸ κέρδος φανερόν, ἀλλὰ ἐχρειάζετο μία πιὸ πνευματικὴ διάθεσις διὰ νὰ διακρίνουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ ἔθεσε τοῦτο ἔπειτα ἀπὸ τὰ φανερὰ ἐκεῖνα λέγων· «Ὅπου εὐρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ καρδιά του». Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀποσαφηνίζει, ὀδηγῶν τὸν λόγον ἀπὸ τὰ νοητὰ εἰς τὰ αἰσθητὰ καὶ λέγων· «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος εἶναι τὸ μάτι». Ἡ σημασία δὲ αὐτοῦ ποὺ λέγει εἶναι ἡ ἐξῆς· Μὴ κρύψῃς τὸν χρυσὸν μέσα εἰς τὴν γῆν, οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια, διότι τὰ

σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Μὴ
κατορύξῃς χρυσίον ἐν τῇ γῆ, μηδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων μηδέν.
Ἐὰν δὲ καὶ ταύτας διαφύγῃς τὰς βλάβας, τὸ δουλωθῆναί σου
τὴν καρδίαν καὶ προσηλωθῆναι τοῖς κάτω πᾶσιν, οὐ διαφεύξῃ·
5 «Ὅπου γὰρ ἂν ᾖ ὁ θησαυρός, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία σου». Ὡσπερ
οὖν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποτιθέμενος, οὐ τοῦτο καρποῦσαι μόνον,
τὸ τυχεῖν τῶν ἐπὶ τούτοις ἐπάθλων, ἀλλ' ἐντεῦθεν ἤδη τὸν μισθὸν
λαμβάνεις, ἐκεῖ μεθορμιζόμενος καὶ τὰ ἐκεῖ φρονῶν καὶ ὑπὲρ
τῶν ἐκεῖ μεριμνῶν· ὅπου γὰρ ἀπέθου τὸν θησαυρόν, εὐδηλον
10 ὅτι καὶ τὴν διάνοιαν μετατίθῃς. Οὕτως ἂν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο
ποιήσῃς, τὰναντία πείσῃ. Εἰ δὲ ἀσαφές σοι τὸ εἰρημένον, ἄκου-
σον τῶν ἐξῆς· «Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. Ἐὰν
οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἀπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται·
ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν
15 ἔσται. Εἰ δὲ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστί, τὸ σκότος πόσον;». Ἐπι-
τὰ αἰσθητότερα ἐξάγει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμνημόνευσε
τοῦ νοῦ, ὡς καταδουλουμένου καὶ αἰχμαλωτιζομένου, τοῦτο
δὲ οὐ πολλοῖς εὐσύνοπτον ἦν, ἐπὶ τὰ ἔξω καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
κείμενα τὴν διδασκαλίαν μετατίθῃσιν, ἵνα ἀπὸ τούτων καὶ
20 περὶ ἐκείνων νοήσωσιν. Εἰ γὰρ μὴ οἶσθα, φησί, τί ποτέ ἐστι
ἄβλαβη νοῦ, ἀπὸ τῶν σωματικῶν τοῦτο καταμάνθανε· ὅπερ γὰρ
ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς τῷ σώματι, τοῦτο ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ. Ὡσπερ
οὖν οὐκ ἂν ἔλοιο χρυσοφορεῖν καὶ σηρικὰ περιβεβληθῆσθαι ἱμά-
τια καὶ πεπηρῶσθαι σου τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ τὴν ὑγείαν τὴν
25 τούτων ἀπάσης τῆς τοιαύτης περιουσίας ποθεινοτέραν εἶναι
νομίζεις (ἂν γὰρ αὐτὴν ἀπολέσῃς καὶ διαφθείρῃς, οὐδέν σοι τῆς
λοιπῆς ὄφελος ζωῆς· ὥσπερ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν τυφλωθέντων,
τὸ πολὺ τῆς τῶν λοιπῶν μελῶν ἐνεργείας οἴχεται, τοῦ φωτὸς
αὐτοῖς σβεσθέντος, οὕτω καὶ τῆς διανοίας διαφθαρείσης, μυ-

συγκεντρώνεις αὐτὰ διὰ τὸ σαράκι καὶ τὸ σκουλήκι καὶ διὰ τοὺς κλέπτας. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτὰς τὰς βλάβας τὰς ἀποφύγης δὲν θὰ διαφύγης τὴν ὑποδούλωσιν τῆς καρδίας σου καὶ τὴν προσήλωσίν σου εἰς ὅλα τὰ ἐπίγεια. «Διότι ὅπου εὐρίσκεται ὁ θησαυρός, ἐκεῖ εὐρίσκεται καὶ ἡ καρδία σου». Ἔτσι λοιπὸν ἐὰν τὸν ἀποθέσης εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν καρποῦσαι μόνον αὐτό, τὸ νὰ λάβῃς δηλαδὴ τὰ ἔπαθλα δι' αὐτά, ἀλλὰ λαμβάνεις ἤδη καὶ ἐδῶ τὸν μισθόν, πού τὸν μεταφέρεις ἐκεῖ, μελετᾷς τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ ἐκεῖ καὶ φροντίζεις διὰ τὰ ἐκεῖ· διότι ὅπου ἀπέθεσες τὸν θησαυρόν, εἶναι φανερόν ὅτι ἐκεῖ ἔχεις καὶ τὴν σκέψιν σου. Ὡστε ἐὰν αὐτὸ τὸ κἀνης εἰς τὴν γῆν θὰ πάθῃς τὰ ἀντίθετα. Ἐὰν δὲ τὸ λεχθὲν σοῦ εἶναι ἀσαφὲς ἄκουσε τὰ ἐξῆς· «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος εἶναι τὸ μάτι. Ἄν τὸ μάτι σου εἶναι καθαρόν, εἶναι φωτεινὸν ὅλο τὸ σῶμα σου. Ἄν τὸ μάτι σου εἶναι πονηρόν, θὰ εἶναι σκοτεινὸν ὅλο τὸ σῶμα σου. Καὶ ἂν τὸ φῶς τὸ ἰδικόν σου εἶναι σκοτάδι, τὸ σκοτάδι πόσον θὰ εἶναι;». Στρέφει τὸν λόγον εἰς τὰ περισσότερον αἰσθητά. Ἐπειδὴ, δηλαδὴ ἀνέφερε τὴν διάνοιαν, ὅτι καταδουλώνεται καὶ αἰχμαλωτίζεται καὶ αὐτὸ δὲν ἤμποροῦν νὰ τὸ ἴδοῦν πολλοὶ ἀμέσως, μεταθέτει τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πού εὐρίσκονται ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια των, ὥστε ἀπὸ αὐτὰ νὰ κατανοήσουν καὶ ἐκεῖνα. Ἄν ὅμως δὲν γνωρίζῃς, λέγει, τί τέλος πάντων εἶναι ἡ βλάβη τοῦ νοῦ, κατανόησέ το αὐτὸ ἀπὸ τὰ σωματικά. Ὅ,τι δηλαδὴ εἶναι διὰ τὸ σῶμα τὸ μάτι, αὐτὸ εἶναι ὁ νοῦς διὰ τὴν ψυχὴν. Ἀσφαλῶς λοιπὸν δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσαι νὰ φορῆς χρυσᾶ καὶ νὰ εἶσαι ἐνδεδυμένος μεροῦχα μεταξωτά, καὶ νὰ εἶναι χαλασμένα τὰ μάτια σου, ἀλλὰ θεωρεῖς τὴν υἰείαν τῶν ματιῶν σου πιὸ ποθητὴν ἀπὸ ὅλα αὐτά. Διότι ἂν τὴν καταστρέψῃς καὶ τὴν χαλάσῃς, δὲν σὲ ὠφελεῖ πλέον νὰ ζῆς, διότι ὅπως μὲ τὴν τύφλωσιν τῶν ματιῶν χάνεται τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς ἐνεργητικότητος τῶν ἄλλων μελῶν, ὅταν σβήσῃ δι' αὐτὰ τὸ φῶς, ἔτσι καὶ ὅταν καταστραφῇ ὁ νοῦς σου, ἡ ζωὴ σου θὰ γεμίσῃ ἀπὸ μύρια δεινά. Ὅπως λοι-

ρίων ἢ ζωὴ σου κακῶν ἐμπλησθήσεται)· καθάπερ οὖν ἐν σώματι τοῦτο σκοποῦμεν, ὥστε τὸν ὀφθαλμὸν ἔχειν ὑγιῆ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν. Ἄν δὲ τοῦτον πηρώσωμεν, τὸν καὶ τοῖς ἄλλοις ὀφείλοντα παρέχειν τὸ φῶς, πόθεν διαβλέψωμεν λοιπόν; Ὡσπερ 5 γὰρ ὁ τὴν πηγὴν ἀνελὼν καὶ τὸν ποταμὸν ἐξήρανε, οὕτως ὁ τὸν νοῦν ἀφανίσας, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ πράξιν ἐθόλωσε. Διὸ φησιν, «Εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος, τὸ σκότος πόσον;». Ὅταν γὰρ ὁ κυβερνήτης ὑποβρύχιος γένηται καὶ ὁ λύχνος σβεσθῇ καὶ ὁ ἡγεμὼν αἰχμάλωτος γένηται, ποία λοιπὸν ἔσται 10 τοῖς ὑπηκόοις ἐλπίς;

4. Διὰ δὴ τοῦτο ἀφείς εἰπεῖν νῦν τὰς ἐπιβουλάς τὰς διὰ τὸν πλοῦτον, τὰς μάχας, τὰς δίκας· (ἠνίξατο μὲν γὰρ αὐτὰς ἀνωτέρω εἰπὼν· «Παραδώσει σε ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτῆς τῷ ὑπηρέτῃ»)· τὰ πάντων χαλεπώτερα τούτων συμβαίνοντα 15 πάντως θείς, οὕτως ἀπάγει τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας. Τοῦ γὰρ τὸ δεσμωτήριον οἰκῆσαι πολλῶ χαλεπώτερον τὸ δεδουλωσθαι τὸν νοῦν τῷ νοσήματι τούτῳ· καὶ τὸ μὲν οὐ πάντως συμβαίνει, τὸ δὲ ἐφεξῆς συγκεκλήρωται τῇ τῶν χρημάτων ἐπιθυμίᾳ. Διὸ περ αὐτὸ μετ' ἐκεῖνο τίθησιν, ἅτε χαλεπώτερον ἦν καὶ πάντως 20 συμβαῖνον. Ὁ γὰρ Θεός, φησίν, ἔδωκεν ἡμῖν νοῦν, ἵνα τὴν ἄγνοιαν διασκεδάσωμεν καὶ τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν ὀρθὴν ἔχωμεν καὶ πρὸς τὰ λυποῦντα πάντα καὶ ἐπιβλαβῆ τούτῳ ὥσπερ ὄπλῳ τινὶ καὶ φωτὶ χρώμενοι, μένωμεν ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἡμεῖς δὲ προδίδομεν τὴν δωρεὰν διὰ τὰ περιττὰ καὶ ἀνόνητα. Τί γὰρ ὄφελος 25 στρατιωτῶν χρυσοφορούντων, ὅταν ὁ στρατηγὸς αἰχμάλωτος ἔλκηται; τί κέρδος νηὸς καλλωπιζομένης, ὅταν ὁ κυβερνήτης ὑποβρύχιος γένηται; τί δὲ σώματος εὖ συγκειμένου πλέον, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ὄψεως ὦσιν ἐκκεκομμένοι; Ὡσπερ οὖν τὸν ἰατρὸν τὸν ὀφείλοντα ὑγιαίνειν, ἵνα λύῃ τὰς νόσους, ἂν τις

πόν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ σώματος θέτομεν αὐτὸν τὸν σκοπόν, νὰ ἔχωμεν τὰ μάτια μας γερά, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν σκοποῦμεν νὰ ἔχομεν ὑγιῆ τὸν νοῦν. Ἄν τραυματίσωμεν αὐτὸ ποῦ ὀφείλει καὶ εἰς τὰ ἄλλα νὰ παρέχη τὸ φῶς, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἰδοῦμεν; Ὅπως αὐτὸς ποῦ φράζει τὴν πηγὴν, ξηραίνει τὸν ποταμόν, ἔτσι καὶ ὅποιος ἀφανίζει τὸν νοῦν του, θολώνει ὅλην τὴν δραστηριότητά του εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν. Διὰ τοῦτο λέγει «Ἄν τὸ ἰδικόν σου φῶς εἶναι σκοτάδι, τὸ σκοτάδι πόσον εἶναι;», Ὅταν ὁ κυβερνήτης βουλιάξη καὶ σβήσῃ τὸ λυχνάρι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αἰχμαλωτισθῆ ποία ἐλπίδα ἀπομένει εἰς τοὺς ὑπηκόους;

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἄφησε νὰ εἰπῆ τῶρα τοὺς φθόνους ποῦ προκαλεῖ ὁ πλοῦτος, τὰς φιλονεικίας, τὰς δίκας. (Καὶ βέβαια ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν ἀνωτέρω ὅταν εἶπε· «Θὰ σὲ παραδώσῃ ὁ ἀντίδικος εἰς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς εἰς τὸν ὑπηρέτην»¹). Ἄφοῦ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ἀνέφερε τὰ βαρύτερα περιστατικά, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Εἶναι πολὺ φοβερῶτερον νὰ δουλωθῆ ὁ νοῦς σου εἰς αὐτὸ τὸ πάθος παρὰ νὰ κλεισθῆς εἰς τὴν φυλακὴν. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον δὲν συμβαίνει συχνά, τὸ πρῶτον ὅμως ἔχει συνδεθῆ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων. Δι' αὐτὸ θέτει τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι βαρύτερον κακόν, μετὰ τὴν φυλάκισιν, ποῦ ὅπωςδὴποτε βέβαια συμβαίνει. Ὁ Θεός, λέγει, μᾶς ἔδωσε νοῦν, διὰ νὰ διαλύσωμεν τὴν ἄγνοιάν μας καὶ νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν κρίσιν διὰ τὰ πράγματα καὶ ἀκόμη νὰ μείνωμεν ἀσφαλισμένοι ἔναντι ὅσων μᾶς λυποῦν καὶ μᾶς βλάπτουν χρησιμοποιοῦντες αὐτὸν ὡς κάποιον ὄπλον καὶ φῶς. Ἐμεῖς σπαταλοῦμεν τὸ χάρισμα εἰς περιττὰ καὶ ἀνώφελα. Τί ὠφελοῦν οἱ χρυσοντυμένοι στρατιῶται, ὅταν ὁ στρατηγὸς σύρεται εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν; ποῖον τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ στολισμένον πλοῖον, ὅταν ὁ κυβερνήτης καταποντισθῆ; Καὶ τί ἀξίαν ἔχει τὸ τέλειον σῶμα, ὅταν ἀπὸ τὰ μάτια ἀποκοπῆ ἡ ὄρασις; Ὅπως λοιπόν, ἂν κάποιος τὸν ἰατρὸν ποῦ πρέπει νὰ εἶναι ὑγιῆς διὰ νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀσθενείας, τὸν κάμη

ἐμβαλὼν εἰς νόσον, εἰς ἀργυρᾶν κελεύσῃ κεῖσθαι κλίνην καὶ χρυσοῦν θάλαμον, οὐδὲν ὄφελος ἔσται τοῖς κάμνουσιν· οὕτως ἂν τὸν νοῦν διαφθείρας τὸν δυνάμενον λύειν τὰ πάθη θησαυρῶ παρακαθίσης, οὐ μόνον οὐδὲν ὤνησας, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐ-
5 ζημίωσας καὶ πᾶσαν ἔβλαψας τὴν ψυχὴν.

Εἶδες πῶς δι' ὧν μάλιστα ἐπιθυμοῦσιν ἄνθρωποι τῆς πονη-
ρίας πανταχοῦ, διὰ τούτων αὐτοὺς μάλιστα ἐκείνης ἀπάγει
καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγει; Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐπιθυμεῖς χρημά-
των; φησὶν· οὐχ ἵνα ἡδονῆς ἀπολαύης καὶ τρυφῆς; Τοῦτο μὲν
10 οὖν μάλιστα οὐκ ἔσται σοι ἐντεῦθεν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν.
Εἰ γὰρ ὀφθαλμῶν ἐκκοπέων οὐδενὸς αισθανόμεθα τῶν ἡδέων
διὰ τὴν συμφορὰν τὴν ἐκείθεν, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ νοῦ
διαστροφῇ καὶ πηρώσει τοῦτο πεισόμεθα.

Τίνος δὲ ἔνεκεν κατορύττεις ἐν τῇ γῇ; ἵνα φυλάττηται με-
15 τὰ ἀσφαλείας; Ἀλλὰ κἀνταῦθα πάλιν τοῦναντίον, φησὶν. Ὡσπερ
οὖν τὸν νηστεύοντα καὶ ἐλεοῦντα καὶ προσευχόμενον πρὸς κενο-
δοξίαν, ἀφ' ὧν ἐπιθυμεῖ μάλιστα, ἀπὸ τούτων αὐτὸν ἐπεσπάσατο
εἰς τὸ μὴ κενοδοξεῖν· (Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὕτως εὐχῆ καὶ ἐλεεῖς;
φησὶν· τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξης ἐρῶν; οὐκοῦν μὴ οὕτως
20 εὐχου, φησί, καὶ τότε αὐτῆς τεύξις κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν μέλ-
λουσαν)· οὕτω καὶ τὸν φιλάργυρον, ἀφ' ὧν μάλιστα ἐσπούδα-
κεν, ἀπὸ τούτων εἶλε. Τί γὰρ βούλει; φησί· τὰ χρήματά σου
φυλάττεσθαι καὶ ἡδονῆς ἀπολαύειν; Ταῦτά σοι ἀμφότερα παρέ-
ξομαι μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ἐὰν ἐκεῖ καταθῇ τὸ χρυσίον,
25 ὅπου κελεύω.

Σαφέστερον μὲν οὖν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν τοῦ νοῦ βλάβη-
ν τὴν ἐντεῦθεν γινομένην ἐπέδειξεν, ὅτε τῶν ἀκανθῶν ἐμνη-
μόνευσε· τέως δὲ καὶ ἐνταῦθα οὐχ ὡς ἔτυχε τοῦτο ἠνίξαστο, δεί-
ξας ἐσκοτωμένον τὸν περὶ ταῦτα μαινόμενον. Καὶ καθάπερ οἱ ἐν
30 σκότῳ ὄντες οὐδὲν ὁρῶσι σαφές, ἀλλὰ ἂν τε σχοῖνον ἴδωσιν,
ὄφιν εἶναι νομίζουσιν, ἂν τε ὄρη καὶ φάραγγας, ἀποτεθνήκασι
τῷ δέει· οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰ μὴ φοβερὰ τοῖς ὁρῶσι, ταῦτα δι'

νὰ ἀσθενήσῃ καὶ ὀρίσῃ ἔπειτα νὰ ξαπλωθῇ εἰς ἀσημένιο κρεββάτι καὶ χρυσὸν θάλαμον, δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε τοὺς ἀρρώστους, ἔτσι καὶ ἀφοῦ καταστρέψῃς τὸν νοῦν ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ θεραπεύῃ τὰ πάθη, ἂν καθίσῃς δίπλα εἰς τὸν θησαυρὸν σου, ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖς εἰς τίποτε ἀλλὰ προκαλεῖς μεγίστην ζημίαν καὶ καταστρέφεις ὀλόκληρον τὴν ψυχὴν σου.

Εἶδες πῶς μὲ τὰ ἴδια, διὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦν τὴν κακίαν, μὲ αὐτὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴν καὶ τοὺς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἀρετὴν; Διὰ ποῖον λόγον, ἐρωτᾷ, ἐπιθυμοῦμεν τὰ χρήματα; Ὁχι διὰ νὰ χαρῆς τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν; Αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ τὸ δοκιμάσῃς μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἀλλὰ μὲ τὸν ἐντελῶς ἀντίθετον. Ἄν μὲ τὴν στέρησιν τῶν ματιῶν δὲν αἰσθανώμεθα κανένα ἀπὸ τὰ εὐχάριστα ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς συμφορᾶς μας, παθαίνομεν τὸ ἴδιο εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἐξ αἰτίας τῆς διαστροφῆς καὶ τῆς ἀναπηρίας τοῦ νοῦ.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον τὰ κρύβεις εἰς τὴν γῆν; Διὰ νὰ φυλάγονται μὲ ἀσφάλειαν; Καὶ ἐδῶ, λέγει, συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. (Διὰ ποῖον λόγον, λέγει, προσεύχεσαι καὶ ἔλεεῖς; Ἐπιθυμοῦμεν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων; Μὴ προσεύχεσαι λοιπὸν δι' αὐτὴν καὶ θὰ τὴν ἔχῃς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως). Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνον ποὺ νηστεύει καὶ ἔλεεῖ καὶ προσεύχεται διὰ λόγους κενοδοξίας τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἔλλειψιν κενοδοξίας χρησιμοποιοῦν τὴν ἰδίαν τὴν ἐπιθυμίαν του, ὁμοίως καὶ τὸν φιλάργυρον τὸν ἀποσπᾷ μὲ ὅσα ἀκριβῶς ἐτράβηξαν τὴν ἐπιθυμίαν του. Τί θέλεις; τοῦ λέγει. Νὰ φυλάσσωνται τὰ χρήματά σου καὶ νὰ ἀπολάυσης τὴν ἡδονὴν; θὰ σοῦ τὰ δώσω καὶ τὰ δύο μὲ μεγάλην ἀφθονίαν, ἂν καταθέσῃς τὸ χρυσάφι σου ὅπου σοῦ ὀρίζω.

Εἰς τὰ ἐπόμενα ἔδειξε σαφέστερα τὴν βλάβην τοῦ νοῦ ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά, ὅταν ἐμνημόνευσε τὰ ἀγκάθια. Πρὸ ὀλίγου καὶ ἐδῶ δὲν ἔκαμεν αὐτόν τὸν ὑπαινιγμὸν τυχαῖα, παρουσιάζων ὅτι εἶναι σκοτισμένος ὁποῖος ἔχει αὐτὴν τὴν μανίαν. Καὶ ὅπως ὅσοι βαδίζουσι εἰς τὰ σκοτεινὰ δὲν βλέπουσι τίποτε μὲ σαφήνειαν, ἀλλὰ τὸ σχοινὶ τὸ νομίζουσι φίδι καὶ ἂν ἰδοῦν βουνὰ καὶ φαράγγια πεθαίνουν ἀπὸ τὸν φόβον, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ὑπο-

ὑποψίας ἔχουσι· καὶ γὰρ πενίαν τρέμουσι· μᾶλλον δὲ οὐχὶ πε-
 νίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τυχοῦσαν ζημίαν. Καὶ γὰρ ἂν μικρόν
 τι παραπολέσωσι, τῶν τῆς ἀναγκαίας ἀπορούντων τροφῆς μάλ-
 λον ἀλγοῦσι καὶ διακόπτονται. Πολλοὶ γοῦν τῶν πλουτούντων
 5 καὶ ἐπὶ βρόχον ἦλθον, τὴν τοιαύτην οὐκ ἐνεγκόντες δυσημερίαν.
 Καὶ τὸ ὑβρίζεσθαι δεῖ καὶ τὸ ἐπηρεάζεσθαι οὕτως ἀφόρητον αὐ-
 τοῖς εἶναι δοκεῖ, ὡς καὶ διὰ τοῦτο πάλιν τῆς παρούσης πολλοὺς
 ἀπορῥαγῆναι ζωῆς. Πρὸς γὰρ πάντα μαλακοὺς αὐτοὺς ὁ πλου-
 τος ἐποίησέ, πλὴν τῆς αὐτοῦ διακονίας. Ὅταν γὰρ αὐτῷ δου-
 10 λεύειν κελεύῃ καὶ φόνων κατατολμῶσι καὶ μαστίγων καὶ ὄνει-
 δῶν καὶ αἰσχύνης ἀπάσης. Ὅπερ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀθλιότη-
 τος, ἐν μὲν οἷς δεῖ φιλοσοφεῖν, πάντων εἶναι μαλακωτέρους·
 ἐν δὲ οἷς εὐλαβεστέρους εἶναι ἐχρῆν, ἀναισχυντοτέρους πάλιν
 καὶ ἰταμωτέρους γίνεσθαι. Καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ συμβαίνει τούτοις,
 15 οἷον ἂν εἴ τις πάθοι τὰ ὄντα πάντα ἀναλώσας εἰς τὰ μὴ δέοντα.
 Ὅ γὰρ τοιοῦτος, τοῦ καιροῦ τῆς ἀναγκαίας δαπάνης ἐπιστάντος,
 οὐδὲν ἔχων ἐπιδουῖναι, τὰ ἀνήκεστα πάσχει δεινά, πάντων τῶν
 αὐτοῦ προαναλωθέντων κακῶς.

5. Καὶ καθάπερ οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς πονηρὰς τέχνας
 20 εἰδότες ἐκείνας, ἐν μὲν ταύταις πολλὰ τῶν παραδόξων καὶ ἐπι-
 κινδύνων ὑπομένουσιν, ἐν δὲ ἑτέροις χρησίμοις καὶ ἀναγκαίοις
 πράγμασι πάντων εἰσὶ καταγελαστότεροι· οὕτω καὶ οὗτοι. Καὶ
 γὰρ οἱ ἐπὶ σχοίνου τεταμένης βαδίζοντες, τοσαύτην ἀνδρείαν
 ἐπιδεικνύμενοι, ἥνικα ἂν τι τῶν ἀναγκαίων τόλμαν ἀπαιτῆ καὶ
 25 ἀνδρείαν, οὐδὲ ἐννοῆσαί τι δύνανται ἢ ἀνέχονται τοιοῦτον. Οὕτω
 δὴ καὶ οἱ πλουτοῦντες, πάντα ὑπὲρ χρημάτων τολμῶντες, ὑπὲρ
 τοῦ φιλοσοφεῖν οὐ μικρόν, οὐ μέγα τι τοιοῦτον ὑπομῆναι ἀνέ-
 χονται. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι καὶ σφαλερὸν καὶ ἀκερδὲς πρᾶγμα
 μεταχειρίζουσιν· οὕτω καὶ οὗτοι κινδύνους μὲν ὑπομένουσιν πολ-
 30 λούς καὶ κρημνούς, εἰς οὐδὲν δὲ χρήσιμον ἀπαντῶσι τέλος καὶ
 διπλοῦν ὑπομένουσιν σκότος, ἀπὸ τε τῆς νοῦ διαστροφῆς πεπη-

ψιάζονται τὰ μὴ φοβερὰ δι' ὅσους βλέπουν. Τρέμουν τὴν πτωχείαν καὶ ὄχι μόνον αὐτὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ζημίαν ποὺ θὰ ἐτύχαινε νὰ τοὺς συμβῆ. Ἐν στερηθοῦν κάτι ἀσήμαντον θρηνοῦν καὶ ὑποφέρουν περισσότερον ἀπὸ ὅσους στεροῦνται τὴν ἀπαραίτητον τροφήν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἔφθασαν εἰς τὴν ἀγχόνην, ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνθέξουν τὰς κακὰς αὐτὰς ἡμέρας. Ἀλλὰ καὶ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν κακομεταχείρισιν τόσον ἀνυπόφορα τὰ θεωροῦν, ὥστε πολλοὶ καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τὴν ζωὴν. Εἰς ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διακονίαν του, τοὺς ἔκαμεν ὁ πλοῦτος μαλακοὺς. Ὅταν διατάζη νὰ τοῦ δουλεύουν, δὲν δειλιάζουν οὔτε ἐμπρὸς εἰς τὸν φόνον, οὔτε εἰς τὰ μαστίγια, οὔτε εἰς τὰς κατηγορίας, οὔτε εἰς κάθε ἐξευτελισμὸν. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἐσχάτην ἀθλιότητα, νὰ δειλιάζης περισσότερον ἀπὸ ὅλους ὅπου πρέπει νὰ δείχνης γενναιότητα. Καὶ ἐκεῖ ποὺ πρέπει νὰ εἶσαι πιὸ προσεκτικὸς, νὰ γίνεσαι ἀναιδέστερος καὶ θρασύτερος. Αὐτοὶ ἐδῶ παθαίνουν ὅ,τι καὶ αὐτὸς ποὺ σπαταλᾷ τὴν περιουσίαν του ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει. Αὐτὸς ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς διὰ τὴν δαπάνην ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τί νὰ δώσῃ, ὑποφέρει ἀθεράπευτα δεινὰ, ἀφοῦ ἔχει ἐξοδέψει κακῶς πρὶν τῆς ὥρας των τὰ ἰδικά του.

5. Καὶ ὅπως αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰς πονηρὰς ἐκείνας τέχνας ἐπάνω εἰς τὴν σκηνὴν, ὑπομένουν ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἐπικινδύνους καὶ περιέργους ἀσκήσεις, ἐνῶ εἰς ἐργασίας χρησίμους καὶ ἀπαραιτήτους εἶναι ἀπὸ ὅλους πιὸ καταγέλαστοι, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἐδῶ. Διότι αὐτοὶ ποὺ βαδίζουν ἐπάνω εἰς τὸ τευτωμένον σχοινὶ ἐπιδεικνύοντες τόσον θάρρος, ἂν κάτι ἀπὸ τὰ ἀναπόφευκτα τῆς ζωῆς ἀπαιτήσῃ τόλμην καὶ θάρρος, οὔτε νὰ τὸ ἐννοήσουν κάτι τέτοιο ἠμποροῦν οὔτε νὰ τὸ ἀνεχθοῦν. Ἐτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πλουτοῦν, ἐνῶ τολμοῦν τὰ πάντα διὰ τὰ χρήματα, διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλον δὲν θέλουν νὰ ὑπομείνουν. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ἀσκοῦν κάτι καὶ ἐπικίνδυνον καὶ ἀνώφελον, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ὑπομένουν πολλοὺς κινδύνους καὶ πολλὰς κακοτοπίας, δὲν καταλήγουν ὅμως εἰς τέλος καλὸν καὶ ὑπομένουν διπλοῦν σκότος καὶ ἀπὸ τὴν δια-

ρωμένοι, ἀπό τε τῆς τῶν φροντίδων ἀπάτης πολλὴν τὴν ἀχλὺν ὑπομένοντες. Διόπερ οὐδὲ διαβλέψαι ῥαδίως δύνανται. Ὁ μὲν γὰρ ἐν σκότῳ ὢν, μόνον ἡλίου φανέντος ἀπαλλάττεται τοῦ σκότους· ὁ δὲ τὰς ὄψεις πεπηρωμένος, οὐδὲ ἡλίου φανέντος· ὁ δὲ
 5 καὶ οὗτοι πεπόνθασιν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ Ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης λάμπαντος καὶ παραινοῦντος ἀκούουσιν, ἀποκλείσαντος αὐτοῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πλούτου. Διὸ καὶ διπλοῦν σκότος ὑπομένουσι· τὸ μὲν ἐξ ἑαυτῶν, τὸ δὲ ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν τῷ διδασκάλῳ. Προσέχωμεν τοίνυν αὐτῷ μετὰ ἀκριβείας, ἵνα ὀψὲ γοῦν ποτε
 10 ἀναβλέψωμεν.

Καὶ πῶς ἀναβλέψαι δυνατόν; Ἐὰν μάθῃς πῶς ἐτυφλώθῃς. Πῶς οὖν ἐτυφλώθῃς; Ἀπὸ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας. Καθάπερ γὰρ κόρη καθαρᾶ χυμὸς ἐπιρρέυσας πονηρὸς ὁ τῶν χρημάτων ἔρωσ, πυκνὴν τὴν νεφέλην ἐποίησεν. Ἀλλὰ καὶ διασκεδασθῆναι
 15 καὶ ῥαγῆναι τὴν νεφέλην ταύτην ῥαδίον, εἴαν τὴν ἀκτῖνα τῆς τοῦ Χριστοῦ δεξώμεθα διδασκαλίας· ἂν ἀκούσωμεν αὐτοῦ παραινοῦντος καὶ λέγοντος· «Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς».

Καὶ τί μοι, φησί, πλεον ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως, ὅταν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κατέχωμαι;

20 Μάλιστα μὲν οὖν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἢ συνεχῆς ἀκρόασις καταλῦσαι δυνήσεται. Ἄν δ' ἄρα ἐπιμένῃς κατεχόμενος, ἐνόησον ὅτι οὐδὲ ἐπιθυμία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ. Ποία γὰρ ἐπιθυμία, δουλεύειν χαλεπῶς καὶ ὑποκεῖσθαι τυραννίδι καὶ δεδέσθαι πανταχόθεν καὶ ἐν σκότῳ διατρίβειν καὶ θορύβου γέμειν καὶ πόνους
 25 ὑπομένειν ἀκερδεῖς καὶ ἑτέροις φυλάττειν τὰ χρήματα, πολλάκις δὲ καὶ ἐχθροῖς; Ποίας ταῦτα ἐπιθυμίας ἄξια; ποίας δὲ οὐ φυγῆς καὶ δρόμων; Ποία ἐπιθυμία, θησαυρὸν ἀποτίθεσθαι μεταξὺ κλεπτῶν; Εἰ γὰρ ὅλως ἐπιθυμεῖς χρημάτων, μετάθεσ ἔνθα δύ-

στροφὴν τοῦ νοῦ τυφλωμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴν θολού-
ραν τῶν φροντίδων τυλιγμένοι. Διὰ τοῦτο οὔτε νὰ διακρίνουν
εὐκόλα κάτι δὲν ἤμποροῦν. Διότι ὅποιος εὐρίσκεται εἰς τὰ σκο-
τεινά, μόνον ὅταν φανῆ ὁ ἥλιος ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸ σκότος.
"Ὅποιος ὅμως ἔχει χαλασμένα μάτια, δὲν βλέπει οὔτε ὅταν φα-
νῆ ὁ ἥλιος. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπαθαν καὶ αὐτοὶ ἐδῶ. Δὲν ἀντι-
λαμβάνονται μήτε τὸν Ἥλιον τῆς Δικαιοσύνης ποῦ ἔλαμψε καὶ
τοὺς καλεῖ, ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος τοὺς ἔκλεισε τὰ μάτια. Διὰ τοῦτο
καὶ ὑπομένουν διπλοῦν σκότος· τὸ ἓνα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των,
τὸ ἄλλο ἐπειδὴ δὲν προσέχουν τὸν διδάσκαλον. "Ἄς τὸν παρα-
κολουθοῦμεν λοιπὸν μὲ προσοχὴν, διὰ νὰ ξαναεὐρώμεν τέλος
κάποτε τὸ φῶς μας.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ξαναδῆς; "Ἄν μάθης πῶς ἐτυ-
φλώθης. Καὶ πῶς λοιπὸν ἐτυφλώθης; Ἐπὶ τὴν πονηρὰν ἐπι-
θυμίαν βεβαίως. Διότι, ὅπως εἰς μάτι καθαρὸν, ἔρχεται, ὡς ὑγρὸν
ἐρεθιστικόν, ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων καὶ δημιουργεῖ πυκνὸν
νέφος. Ἄλλὰ εἶναι εὐκόλον καὶ νὰ σπάσῃ καὶ νὰ διαλυθῆ τὸ
νέφος τοῦτο, ἂν δεχθῶμεν τὴν ἀκτίνα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν
τοῦ Χριστοῦ. "Ἄν ἀκούσωμεν τὰς συμβουλὰς καὶ τοὺς λόγους
του· «Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας θησαυροὺς ἐπάνω
εἰς τὴν γῆν».

Καὶ τί θὰ κερδίσω ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν, θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος,
ὅταν μὲ κατέχη ἡ ἐπιθυμία;

Ἄλλὰ ἀκριβῶς ἡ συνεχὴς ἀκρόασις ἠμπορεῖ νὰ ἐξαλείψῃ
καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ ἂν ἐπιμένῃς νὰ κυριαρχῆσαι ἀπὸ αὐτήν,
κατανόησε ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἐπιθυμία. Τί εἶδους ἐπιθυ-
μία εἶναι νὰ εὐρίσκεσαι εἰς βαρεῖαν δουλείαν, νὰ εἶσαι κάτω ἀπὸ
τυραννικὸν ζυγόν, κλεισμένος ἀπὸ τοὺς τοίχους φυλακῆς, νὰ
ζῆς εἰς τὸ σκότος, νὰ εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ ταραχήν, νὰ ὑπομένῃς
ἀνώφελους κόπους, νὰ φυλάττῃς τὰ χρήματα δι' ἄλλους καὶ
συχνὰ καὶ διὰ τοὺς ἐχθροὺς; Εἰς ποίου εἶδους ἐπιθυμίαν ταιριάζ-
ζουν αὐτά; Δὲν ταιριάζουν νὰ τ' ἀποφύγωμεν καὶ νὰ πάρω-
μεν δρόμον ἀπὸ αὐτά; Τί εἶδους ἐπιθυμία εἶναι αὕτη, νὰ ἀφή-
νῃς τὸν θησαυρόν σου μεταξὺ τῶν κλεπτῶν; "Ἄν ἐπιθυμῆς τὰ

ναται μένειν ἀσφαλῆ καὶ ἀνεπηρέαστα. Ὡς ἂ γε νῦν ποιεῖς, οὐ χρημάτων ἐπιθυμοῦντές ἐστιν, ἀλλὰ δουλείας καὶ ἐπηρείας καὶ ζημίας καὶ ὀδύνης διηνεκοῦς.

Σὺ δέ, ἂν μὲν τις ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς τόπον ἀνεπηρέα-
 5 στον δείξῃ, κἂν εἰς αὐτὴν ἐξαγάγῃ τὴν ἔρημον, ὑποσχόμενος
 ἀσφάλειαν τῇ φυλακῇ τῶν χρημάτων, οὐ κατοκνεῖς, οὐδὲ ἀνα-
 δύῃ, ἀλλὰ καὶ ἐμπιστεύεις καὶ ἐκβάλλεις ἐκεῖ τὰ χρήματα· τοῦ
 Θεοῦ δὲ ἀντὶ ἀνθρώπων ὑπισχνουμένου σοι τοῦτο καὶ οὐχὶ τὴν
 ἔρημον, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν προτιθέντος, τὰ ἐναντία καταδέχῃ.
 10 Καίτοιγε κἂν μυριάκις ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται κάτω, τῆς φροντίδος
 οὐδέποτε ἐλεύθερος γενέσθαι δυνήσῃ. Κἂν γὰρ μὴ ἀπολέσης,
 τοῦ φροντίζειν μὴ ἀπολέσης οὐδέποτε ἀπαλλαγῆσῃ. Ἐκεῖ δὲ
 οὐδὲν ὑποστήσῃ τούτων· καὶ τὸ δὴ πλέον, ὅτι οὐ κατορύττεις
 τὸ χρυσίον μόνον, ἀλλὰ καὶ φυτεύεις. Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ θησαυρός
 15 ἐστὶ καὶ σπόρος· μᾶλλον δὲ ἐκατέρων τούτων πλέον. Ὁ μὲν
 γὰρ σπόρος οὐ μένει διαπαντός, τοῦτο δὲ μένει διηνεκῶς. Πάλιν
 ὁ θησαυρός οὐ βλαστάνει, οὗτος δὲ ἀθανάτους σοι φέρει καρπούς.
 Εἰ δὲ τὸν χρόνον μοι λέγεις καὶ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποδόσεως,
 ἔχω μὲν καὶ ἐγὼ δεῖξαι καὶ εἰπεῖν ὅσα καὶ ἐνταῦθα ἀπολαμβά-
 20 νεις· χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν βιωτικῶν σε ἐλέγξαι
 πειράσομαι μάτην ταῦτα προφασιζόμενον.

6. Πολλὰ γὰρ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ κατασκευάζεις, ὧν
 οὐ μέλλεις αὐτὸς ἀπολαύειν· κἂν ἐγκαλῆ τις, τοὺς παῖδας καὶ
 τοὺς ἐκείνων παῖδας προβαλλόμενος, ἱκανὴν δοκεῖς παραμυθίαν
 25 τῶν περιττῶν εὔρηκέσαι πόνων. Ὄταν γὰρ ἐν ἐσχάτῳ γῆρα
 γενόμενος οἰκοδομῆς οἰκίας λαμπράς, ὧν πρὸ τοῦ τέλους ἀπε-
 λεύσῃ πολλάκις, καὶ δένδρα φυτεύῃς, ἃ μετὰ πολλὰ ἔτη τὸν
 καρπὸν οἴσει· ὅταν φυτεύῃς ἐν χωρίῳ δένδρα, ὧν μετὰ μυρία
 ἔτη ὁ καρπὸς ἦξει καὶ οὐσίας ἀγοράζῃς καὶ κλήρους, ὧν μετὰ

χρήματά σου εἰς τὸ σύνολόν των, τοποθέτησέ τα ὅπου ἤμποροῦν νὰ μείνουν ἀσφαλισμένα καὶ ἀνεπιβούλευτα. Διότι αὐτὰ ποὺ κάνεις τώρα δὲν δείχνουν ἄνθρωπον ποὺ ἐπιθυμεῖ χρήματα, ἀλλὰ μαρτυροῦν δουλείαν, ἐπιβουλήν, ζημίαν, ἀγωνίαν ἀδιάκοπον.

Σὺ ὅμως ἂν κάποιος σοῦ δείξη ἓνα μέρος ἀπαραβίαστον ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ ἂν σὲ φέρῃ εἰς τὴν ἰδίαν τὴν ἔρημον ὑποσχόμενος τὴν ἀσφαλισμένην φύλαξιν τῶν χρημάτων σου, οὔτε διστάζεις οὔτε ἐπιφυλάσσεσαι, ἀλλὰ δείχνεις ἐμπιστοσύνην καὶ μεταφέρεις ἐκεῖ τὰ χρήματά σου. Ὅταν σοῦ ὑπόσχεται τὸ ἴδιο ὁ Θεὸς καὶ ὄχι κάποιος ἄνθρωπος καὶ σοῦ προτείνῃ ὄχι τὴν ἔρημον ἀλλὰ τὸν οὐρανόν, πράττεις τὰ ἀντίθετα. Καὶ ὅμως, ἂν χίλιες φορές αὐτὰ εἶναι ἀσφαλισμένα ἐδῶ κάτω, ποτέ δὲν θὰ ἠμπορέσης νὰ ἐλευθερωθῆς ἀπὸ τὴν φροντίδα. Καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τὰ χάσης, δὲν θὰ ἐλευθερωθῆς ποτέ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν μήπως τὰ χάσης. Ἐκεῖ ὅμως δὲν θὰ ὑποφέρῃς τίποτε ἀπὸ αὐτά. Καὶ ἐπὶ πλέον θὰ ὠφεληθῆς, διότι δὲν κρύβεις μόνον τὸ χρυσάφι σου ἀλλὰ καὶ τὸ σπείρεις. Τὸ ἴδιο γίνεται θησαυρὸς καὶ σπóρος καὶ κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ δύο. Διότι ὁ σπóρος δὲν κρατεῖ διὰ πάντοτε, ἐνῶ τοῦτο μένει παντοτινά. Καὶ ὁ θησαυρὸς δὲν βλαστάνει ἐνῶ αὐτὸ σοῦ δίδει καρποὺς ἀθανάτους. Καὶ ἂν μοῦ προβάλλῃς τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀνταποδόσεως, ἠμπορῶ καὶ ἐγὼ νὰ σοῦ δείξω καὶ νὰ σοῦ εἰπῶ, πόσα καὶ ἐδῶ κερδίζεις. Χωριστὰ ὅμως ἀπὸ αὐτὰ θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ ἀποδείξω καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς βιοτικὰς φροντίδας ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν προφάσεις μάταιες.

6. Πολλὰ εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν δημιουργεῖς, ποὺ δὲν πρόκειται νὰ τὰ χαρῆς ὁ ἴδιος. Καὶ ἂν σὲ κατηγορήσῃ κανεὶς, προβάλλεις τὰ παιδιὰ σου καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν σου καὶ νομίζεις ὅτι ἀνεκάλυψες ἱκανοποιητικὴν δικαιολογίαν διὰ περιττοὺς κόπους. Ὅταν εἰς τὰ ἔσχατα γηρατειά σου κτίζῃς σπίτια μεγαλόπρεπα, ποὺ προτοῦ τελειώσουν, θὰ ἔχῃς σὺ πολλὰς φορές ἀναχωρήσει, καὶ ὅταν φυτεύῃς δένδρα, ποὺ μετὰ χρόνον πολὺν θὰ σοῦ δώσουν καρπὸν, καὶ ὅταν ἀγοράζῃς περιουσίας καὶ

πολὺν δέξῃ χρόνον τὴν δεσποτείαν καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα φιλοπονῆς, ὧν οὐ καρπώση τὴν ἀπόλαυσιν· ἄρα διὰ σεαυτὸν ἢ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ποιεῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας, ἐνταῦθα μὲν μηδὲν ἀλύειν πρὸς τὴν τοῦ χρόνου μέλλῃσιν καὶ ταῦ-
 5 τα μέλλοντα ἐκ τῆς μελλήσεως ταύτης ἀπάσης τῶν πόνων ἐκπίπτειν τῆς ἀμοιβῆς· ἐκεῖ δὲ διὰ τὴν ἀναβολὴν ναρκᾶν καὶ ταῦτα πλεόν σοι φερούσης τὸ κέρδος καὶ οὐκ εἰς ἑτέρους παραπεμπτούσης τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ σοὶ κομιζούσης τὰς δωρεάς; Χωρὶς δὲ τούτων οὐδὲ ἡ ἀναβολὴ πολλή. Καὶ γὰρ ἐπὶ θύραις τὰ πράγματα
 10 καὶ οὐκ ἴσμεν μή ποτε καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ τέλος ἔξει τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα καὶ ἡ φοβερὰ παραγένηται ἡμέρα ἐκείνη, τὸ φρικῶδες ἡμῖν ἐνδεικνυμένη καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον. Καὶ γὰρ τὰ πλείονα τῶν σημείων ἀπήρτισται καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λοιπὸν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κεκήρυκται καὶ τὰ τῶν πολέ-
 15 μων καὶ τὰ τῶν σεισμῶν καὶ τὰ τῶν λιμῶν ἐξέβη καὶ οὐ πολὺ τὸ μέσον. Ἄλλ' οὐχ ὄρας σημεία; Καὶ τοῦτο αὐτὸ μέγιστον σημεῖον. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἐπὶ Νῶε εἶδον προοίμια τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης, ἀλλὰ μεταξὺ παίζοντες, ἐσθίοντες, γαμοῦντες, τὰ συνήθη πράττοντες ἅπαντα, οὕτω κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς φοβερᾶς
 20 δίκης ἐκείνης. Καὶ οἱ ἐν Σοδόμοις δὲ ὁμοίως, τρυφῶντες καὶ οὐδὲν ὑφορώμενοι τῶν γεγενημένων, ὑπὸ τῶν κεραυνῶν κατεφλέχθησαν τῶν τότε κατενεχθέντων.

Ἄπερ οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, ἐπιστρέψωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὴν τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας παρασκευήν. Κἂν γὰρ ἡ κοινὴ τῆς
 25 συντελείας ἡμέρα μηδέποτε ἐπιστῇ, τὸ ἐκάστου τέλος ἐπὶ θύραις, κἂν γεγηρακῶς τις ᾖ, κἂν νέος· καὶ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν ἀπελθόντας οὔτε ἔλαιον πρίασθαι λοιπόν, οὔτε δεηθέντες ἐπιτυχεῖν συγγνώμης κἂν Ἀβραὰμ ὁ παρακαλῶν ἢ κἂν Νῶε κἂν Ἰὼβ κἂν Δανιήλ. Ἔως οὖν καιρὸν ἔχομεν, προαποθώμεθα ἑαυ-

κτήματα, πού θὰ ἀποκτήσης τὴν κυριότητά των ἔπειτα ἀπὸ πολὺ διάστημα, καὶ ὅταν πολλὰ ἄλλα παρόμοια δημιουργῆς, πού δὲν θὰ δοκιμάσης σὺ τὴν χαρὰν των, τὰ ἐτοιμάζεις τάχα διὰ τὸν ἑαυτὸν σου ἢ διὰ τοὺς ἄλλους; Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐσχάτη ἀνοησία νὰ μὴ στενοχωρῆσαι καθόλου ἐδῶ διὰ τὴν ἀργοπορίαν τοῦ χρόνου, τὴν στιγμὴν μάλιστα πού ἀπὸ τὴν ἀργοπορίαν αὐτὴν θὰ χάσης ὅλην τὴν ἀμοιβὴν σου, διὰ τὴν ἐκεῖ ὅμως καθυστέρησιν νὰ ἀδρανῆς τὴν στιγμὴν πού αὐτὴ σοῦ δίδει μεγαλύτερον κέρδος καὶ δὲν προορίζει εἰς ἄλλους τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ φέρει τὰς ἀπολαβὰς εἰς ἐσένα; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἡ ἀναβολὴ δὲν εἶναι καὶ πολλή. Τὰ πράγματα ἔχουν πλησιάσει πολὺ καὶ δὲν γνωρίζομεν μήπως καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας γενεὰν πάρῃ τέλος ἡ ζωὴ αὐτὴ καὶ φθάσῃ ἡ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα, πού θὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ φρικτὸν καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον. Τὰ περισσότερα σημεῖα ἔχουν πραγματοποιηθῆ· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει κηρυχθῆ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ σεισμοὶ καὶ οἱ λιμοὶ ἔχουν γίνῃ καὶ ἡ ἀπόστασις πιά δὲν εἶναι μεγάλη. Δὲν βλέπεις τὰ σημεῖα; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ μεγαλύτερον σημεῖον. Οὔτε οἱ ἐπὶ Νῶε δὲν εἶχαν διακρίνει τὰ προμηνύματα τῆς καταστροφῆς ἐκείνης, ἀλλὰ ἐνῶ ἔπαιζαν καὶ ἔτρωγαν καὶ ἐνυμφεύοντο καὶ ἔπρατταν ὅλα τὰ συνηθισμένα τῆς ζωῆς, τοὺς εὗρηκεν ἡ φοβερὴ ἐκείνη τιμωρία. Τὰ ἴδια καὶ εἰς τὰ Σόδομα. Ἐνῶ διεσκέδαζαν καὶ δὲν ὑποψιάζοντο τίποτε, ἐκεραυνοβολήθησαν ἀπὸ τοὺς κεραυνούς πού ἔπεσαν.

Αὐτὰ ἃς ἔχωμεν εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ἃς κατευθύνωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς ἀποδημίας μας ἀπὸ ἐδῶ. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν φθάσῃ ποτὲ ἡ κοινὴ ἡμέρα τῆς συντελείας, τὸ τέλος τοῦ καθενός μας εἶναι πλησίον, εἴτε γέρων εἶναι εἴτε νέος. Καὶ δὲν ἡμποροῦμεν, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ, οὔτε λάδι πιά νὰ ἀγοράσωμεν οὔτε νὰ παρακαλέσωμεν καὶ νὰ λάβωμεν συγγνώμην, εἴτε ὁ Ἀβραὰμ μεσολαβήσῃ, εἴτε ὁ Νῶε, ὁ Ἰώβ ἢ ὁ Δανιήλ. Ἐως ὅτου λοιπὸν ἔχωμεν καιρόν, ἃς ἐτοιμά-

τοῖς πολλήν τὴν παρρησίαν, συναγάγωμεν ἔλαιον δαισιλές,
μεταθῶμεν ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι
καὶ ᾧ μάλιστα αὐτῶν δεόμεθα, πάντων ἀπολεύσωμεν, χάριτι
καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
5 καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σωμεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ἀπὸ τώρα διὰ τότε τὴν παρρησίαν μας πολλήν, ὥς συγκεντρώσωμεν ἄφθονον λάδι, ὥς τοποθετήσωμεν τὰ πάντα εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ τὰ ἀπολαύσωμεν τὴν κατάλληλον ὥραν καὶ ὅταν τὰ χρειαζώμεθα, μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποῖον ἀνήκει ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

— Διὰ τὰ χωρία καὶ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		20	15		546
1	27	528	23	5		514
2	25	628	32	6		216
3	5	416				
	22	466			Ἀριθμοὶ	
4	12	398	9	—		196
8	7	172	12	14		178
9	18 - 27	304	27	—		612
9	—	450				
10	6	270			Δευτερονόμιον	
12	10 - 20	130	6	4		584
17	15 - 27	84		13		420
18	9 - 15	214		16		418
27	25 - 29	270	22	27		172
34	—	270	24	1		598
38	29	90	34	6		180
45	5 - 7	270				
49	7	270			Βασιλειῶν Α'	
	10	64· 116· 204	1	—		664
				13		212
			5	—		202
13	—	196	6	6		262
14	15	664	6	—		202
16	3	278	16	1		178· 180
18	3 - 4	302		14	ἐ.	104
18	—	302	28	—		204

	Βασιλειῶν Β'		22		692
15	25 - 26	104	105	31	612
16	5 - 14	288	109	1	232
	11	104	118	71	340
	11 - 12	288· 488	129	1	664
			140	2	568
	Βασιλειῶν Γ'		148	12	170
11	34	62			
17	—	398			
			1	1	122· 540
	Βασιλειῶν Δ'		2	9	426
19	34	62	30	25	510
	Ψαλμοὶ				
4	5	558	3	12	428
8	3	232	6	6	614
	4	232		34	122
9	11 - 12	416	9	9	204
23	8	694	19	17	508
24	18	290			
	19	290			
33	14	338			
	15	338	2	2	342
36	11	474	9	8	588
	27	338	12	13	308
44	11 - 12	94			
48	7	178			
49	14	568	11	1	264
	23	568			
50	19	466			
67	19	694			
71	7	174	1	8	262
79	13	92	8	1	74
83	11α	154	9	7	272· 346
	11β	154			
88	21	104			
89	2	174	5	2	204· 228· 232
94	2	456			
101	4	70			
102	20	674	2	13	664

3	10	694			Ἰερεμίας	
				2	10 - 11	614
	Σοφονίας			4	2	610
2	4 - 7	262		5	8	428
				11	14	178
	Ζαχαρίας			15	1	178
				29	7	262
9	5	262		31	15	292
	9	694		33	31 - 32	556
				38	31 - 33	16
	Μαλαχίας					
3	1 - 2	694			Βαρούχ	
4	2	694		3	8	56
					36	694
	Ἡσαΐας					
1	10	346			Ἰεζεκιήλ	
	26	170		14	14	178
2	4	694			16	178
3	16	592		16	49	218· 410
5	4	390		36	22 - 32	96
	19	354				
6	3	672			Δαυιήλ	
7	14	162· 168		2	—	180
8	3	168		3	2 - 67	152
	4	168		3	—	154· 502
	14	172			17	152
9	1 - 2	440			18	162
	5 - 6	208			19 ε.	520
11	10	232· 326			29 - 31	100
20	3	628			39	466
29	13	372		9	25 - 27	116
40	3	324				
	4 - 5	324			Ματθαῖος	
51	1 - 2	352				
53	8	54		1	17	108
	9	532			21	266
	12	694		3	8	324
65	25	326			11	102
66	2	464			15	316· 530

	17	406·	412		14		336
5	5		210		25	35	158
	7		706		26	41	408
	16		672		28	19	242
	20		612			20	464
	21 - 22		522				
	22		474				
	25	474·	706·				
	28		252		1	4	318·
	40		706			7	102
	45		550			13	408
6	9 - 13		568			22	586
	14	570·	678		10	29 - 30	476
	24		536			30	366
	33		476				
	34		676				
7	6		44		1	4	26
	12	36·	534			6	122
	29		586			27	64
8	8		102			34	126
	11		542			39 - 41	124
9	28		450			76	442
10	29		294		2	7	258
	35		214			36 - 38	228
11	18 - 19		442			48	84
	29		106		3	2	316
12	11 - 12		524			3	118
	41 - 42		198			5 - 6	324
	46 - 50		174			8	302·
15	31 - 32		598		4	13	422
18	28 ě.		516			23	540
19	4		528			35	414
	8		598		5	8	102
	29		476			17	452
21	2 ě.		266		6	22 - 23	484
	25 - 26		344			26	484
	31		326			27	462
22	40		36			35	508
23	38		314		7	25	332
24	—		314			37 - 50	212

M ἄ ρ κ ο ς

Λ ο υ κ ἄ ς

9	58		300		13		444
10	33 ε.		514		33		350
11	5 ε.		668		41		612
	17		28		44		612
12	49		208		46		530
15	30		180		58		526
16	—	290· 306·	542	10	1 - 20		584
	9		182	11	35		214
	19 - 31		156		41		524
18	—		466	13	7		384
	1 - 8		666		8		384
	11		652	14	26		16
	12		652		30		532
19	41		214	15	1		364
23	34		636	16	33		340
	43		474	17	10		548
				18	36		188

Ἰωάννης

1	1		526				
	3		526	2	13		20
	10		526		41		20
	11		550	2	—		284
	12		304	4	4		20
	14	120·	362	5	—		612
	21		344		36		334
	25		346	9	—		206
	29	362·	384		4		318
	31		318	13	46		242
	33	316·	362	15	1 - 35		174
	34		364	16	18		414
	42		446	19	4		320
	46		300	21	11		330
5	—		452		20		176

Πράξεις

	17		524				
	46		344				
7	5		174	2	21		540
	21 - 23		524	3	31		532
	42	62·	84	5	3		582
	52		300	6	21		582
8	5 ε.		584	8	4		532

Ρωμαίους

- 640· 646· 698
 Ἄμνός 362· 382· ἄμνός τοῦ Θεοῦ
 362
 Ἄμώς 263
 ἀνάθεμα 596
 ἀναισχυντία 330· 526
 ἀνάληψις 262
 ἀνάστασις 176· 362· 368· 436·
 538
 Ἄνδρέας 444· 446
 ἀνδρεία 152· 176· 630
 ἀνεξικακία 418· 630
 Ἄνθούσα (7)
 ἄνθρωπος ψιλός 260
 Ἄννα 212· 228 (228)
 ἀνομία 410· 566
 Ἀντιόχεια (8· 11· 12· 13)· 240·
 (241)· 252
 Ἀντίπας (296)
 Ἀντισθένης (505)
 ἀπάθεια 278· 630
 ἀπανθρωπία 656
 ἀπέχθεια 516· 564· 566
 ἀπιστία 416·
 Ἀπίων (293)
 ἀπόγνωσις 354
 ἀποκάλυψις 130
 ἀπολύτρωσις 20· 260· 668
 ἀπόνοια 468
 ἀποστασία 334
 ἀπόστολος, -οὶ 20· 22· 76· 82·
 278· 340· 366· 372· 486· 628·
 636· 692
 ἀπώλεια 424· 500· 596· 620
 ἀρετῆς (20)· 42· 64· 86· 88· 94·
 108· 122· 176· 206· 280· 300·
 302· 304· 332· 350· 374· 378·
 434· 438· 448· 460· 468· 476·
 478· 486· 490· 492· 494· 498·
 502· 504· 520· 524· 528· 578·
 580· 606· 618· 623· 670· 674·
 678· 704· 716
 Ἄραψ, -αβες 84· (85)
 Ἀρειανισμός (12)
 Ἀρειανός, -οὶ (394)
 Ἀρειος (12)· 278
 Ἀριστοτέλης 16· 340· 542
 Ἀρμενία (8)
 Ἀρρῶν 84
 ἀρχάγγελος, -οὶ 48· 50· 664
 Ἀρχέλαος 296
 ἀσέβεια 112· 180· 262· 264· 298·
 448· 466
 ἀσέλγεια 34
 Ἀσὴρ (441)
 Ἀσκαλῶν (202)
 Ἀσκαλωνίτης, -αὶ 202· 262
 Ἀσσύριος, -οὶ (168· 231)
 ἀσχημοσύνη 222· 510
 Ἀτήγαρτις (262)
 Αὐγουστῖνος (39)
 Αὐγουστος (296)
 αὐθεντία 585
 ἄφεςις 318· 320· 324· 358· 360·
 452· 454· 518· 668· 676· 680·
 694
 Ἄχαζ 280
- B**
- Βαβέλ 230
 Βαβυλῶν 108· 110· (112)· 114·
 154· (154)· 230· (230)· 264·
 280
 Βαβυλώνιος, -οὶ (112)· 324
 βάπτισμα 136· 316· 320· 334·
 344· 366· 384· 386· 394· 396
 βάπτισμα μετανοίας 320
 Βαρνάβας (80)· 174
 βασιλεία 322· 328· 368· 460·
 468· 482· 540· 564· 646· 672·

682 βασιλεία Χριστοῦ 274
 Βασίλειος (Μέγας) 542
 Βασιλειῶν (Βιβλ. Π.Δ.) 298
 βασκανία 208· 226· 282· 388·
 470· 498
 βαττολογία 66
 βδελυγμία 610
 Βεελφεγῶρ 270· 388
 Βενιαμὴν 294
 Βηθλεὲμ 62· 188· 204· 226· 230·
 232· 238· 244· 258· 282· 290
 294· 300· 322
 Βηθσαβεὲ (40· 88)
 βία 574· 630· 638
 Βιέννη (297)
 βλασφημία 560
 βοήθεια 18· 192
 Βοὸζ 92

Γ

Γαβαωνῖται 270
 Γαβριήλ 62· 120
 Γάζα 202· (262)
 Γαλαῖος, -οὶ 202
 Γαλάται 558
 Γαλιλαία (84· 292)· 296· 300·
 382· (440· 441)· 444
 γάμος 254
 Γεθ 202
 γέεννα 96· 146· 148· 184· 252·
 334· 346· 364· 402· 430· 434·
 512· 514· 518· 534· 538· 560·
 562· (562)· 566· 572· 582·
 624· 646
 γένεσις 80
 γέννησις 54· 58· 80· 86· 114· 116
 γῆ ἐπαγγελίας (60· 216)
 Γηροσὸμ 303
 γνόφος (18)· 50
 γνῶσις 38· 122· 326· 544

Γόμμορα 346
 Γραφή, -αὶ (8· 10· 13)· 28· 74·
 92· 122· 132· 142· 168· 170·
 250· 314· 416· 418· 432· 472·
 614· Γραφή ἁγία (8). Γραφαὶ
 θεῖαι 72· 76· 146

Δ

δαιμόνιον, -α 270· 442
 δαίμων, -ες 32· 34· 52· 140· 188·
 200· 220· 282· 372· 414· 422·
 426· 430· 502· 514· 526
 Δαμασκός (168)
 Δανιήλ 74· 116· 178· 180· 700·
 Δαρεῖος (230)
 Δαυὶδ 26· 28· 40· 50· 54· 60· 62·
 64· 66· 68· 76· 80· 84· 88· 94·
 102· 104· (104)· 108· 112·
 114· 116· 120· 130· 288· (289)·
 342· 344· 472· 476· 700·
 διαθήκη 556. -καινὴ (9)· 16· 18·
 114· 304· 544· (555)· 556· 564·
 -παλαιὰ (8· 9· 10· 12· 170)·
 16· 20· 24· 82· 304· 530· 542·
 550· 554· 556· 564· 588· 608·
 610
 Δεῖνα 270
 Δεσπότης 48· 94· 96· 98·
 152· 158· 214· 216· 246·
 324· 350· 354· 382· 416·
 434· 456· 490· 500· 512·
 604· 638· 648· 672· 696
 Δευτερονόμιον (Βιβλ. Π.Δ.) 2
 διάβολος, -οὶ (13)· 22· 52· 5
 98· 146· 152· 156· 188· 214·
 222· 250· 256· 274· 290· 378·
 406· 408· 414· 416· (416)·
 418· 422· 424· 466· 502· 512·
 514· 530· 550· 564· 572· 576·
 580· 590· 608· 680

2	8	688	10	37	336
	9	594	11	13	302
3	6	466		14 - 16	302
				35 - 37	482
	Ἐ β ρ α ί ο υ ς		12	4	640
				14	478
5	12	618	16	32 - 33	488

2. Εύρετήριοι ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

- Ἄβελ 664
Ἄβδεναγῶρ (154)
Ἄβραάμ 16· 26· 28· 50· 54· 56· 60· 62· 80· 84· (85)· 88· 90· (90)· 108· 112· 114· 116· (130)· 178· 280· 302· 350· 352· 354· 356· 450· 526· 542· 556· (556)· 612· 724
Ἄγρα 85· (556)
ἀγαθότης 432· 478· 566
ἀγάπη (7· 14)· 36· 152· 260· 340· 384· 426· 448· 564· 568· 570· 570· 656· 670
ἄγγελος, - οἱ 22· 36· 38· 50· 52· 56· 82· 124· 126· 128· 130· 132· 134· 156· 172· 206· 228· 238· 240· 244· 260· 266· 268· 274· 284· 298· 330· 340· 398· 418· 422· 430· 438· 416· 650· 674· 692· 696
ἀγιασμός 20· 360· 478· 668
ἄγιος, - οἱ 16· 52· 142· 154· 156· 182· 268· 350· 472· 672
ἀγνωμοσύνη 508
Ἄδὰμ 28· 56· 328· 410· 412· 466· 628
ἄδης 52· 430· 694
ἀδελφότης 544· 608
- ἀδικία 282· 286· 634
Ἄζωτος 202· (202· 262)
Ἄθῆναι (11· 37)
ἀθυμία 126· 470
Αἰγαῖον 250
Αἰγύπτιος, - οἱ 18· 250· 262
Αἴγυπτος 26· 110· 114· (130)· 180· 260· 262· 264· 266· 270· 274· 278· 280· 282· 298
Αἰθίοψ 346
αἶμα 28· 246· 308· 318· 346· 420· 504· 598· 640· 690· αἶμα Χριστοῦ 146
αἵρεςις (8· 10· 12)· 278
αἰσχύνῃ 122· 226· 224· 256· 412· 743
ἀκτημοσύνη 34
Ἄκκάρων 202
ἀλαζονεία 468
ἀλήθεια 10· 24· 26· 30· 36· 38· 188· 226· 278· 284· 286· 410· 430· 490· 496· 612· 674
ἀμάρτημα 20· 100· 114· 126· 136· 212· 286· 288· 290· 318· 320· 326· 332· 336· 360· 382· 408· 452· 456· 470· 472· 486· 488· 490· 518· 526· 668· 676· 678· 680· 686· 688· 692· 964· 696
ἀμαρτία 22· 136· 216· 250· 318· 330· 332· 362· (362)· 382· 454· 530· 532· 544· 602· 630

- 640· 646· 698
 Ἄμνός 362· 382· ἄμνός τοῦ Θεοῦ
 362
 Ἄμώς 263
 ἀνάθεμα 596
 ἀναισχυντία 330· 526
 ἀνάληψις 262
 ἀνάστασις 176· 362· 368· 436·
 538
 Ἄνδρέας 444· 446
 ἀνδρεία 152· 176· 630
 ἀνεξικακία 418· 630
 Ἄνθούσα (7)
 ἄνθρωπος φιλὸς 260
 Ἄννα 212· 228 (228)
 ἀνομία 410· 566
 Ἀντιόχεια (8· 11· 12· 13)· 240·
 (241)· 252
 Ἀντίπας (296)
 Ἀντισθένης (505)
 ἀπάθεια 278· 630
 ἀπανθρωπία 656
 ἀπέχθεια 516· 564· 566
 ἀπιστία 416·
 Ἀπίων (293)
 ἀπόγνωσις 354
 ἀποκάλυψις 130
 ἀπολύτρωσις 20· 260· 668
 ἀπόνοια 468
 ἀποστασία 334
 ἀπόστολος, -οὶ 20· 22· 76· 82·
 278· 340· 366· 372· 486· 628·
 636· 692
 ἀπώλεια 424· 500· 596· 620
 ἄρετης (20)· 42· 64· 86· 88· 94·
 108· 122· 176· 206· 280· 300·
 302· 304· 332· 350· 374· 378·
 434· 438· 448· 460· 468· 476·
 478· 486· 490· 492· 494· 498·
 502· 504· 520· 524· 528· 578·
 580· 606· 618· 628· 670· 674·
 678· 704· 716
 Ἄραψ, -αβες 84· (85)
 Ἀρειανισμὸς (12)
 Ἀρειανός, -οὶ (394)
 Ἄρειος (12)· 278
 Ἀριστοτέλης 16· 340· 542
 Ἀρμενία (8)
 Ἄρρων 84
 ἀρχάγγελος, -οὶ 48· 50· 664
 Ἀρχέλαος 296
 ἀσέβεια 112· 180· 262· 264· 298·
 448· 466
 ἀσέλγεια 34
 Ἀσὴρ (441)
 Ἀσκαλὼν (202)
 Ἀσκαλωνίτης, -αὶ 202· 262
 Ἀσσύριος, -οὶ (168· 231)
 ἀσχημοσύνη 222· 510
 Ἀτήγαρτις (262)
 Αὐγουστῖνος (39)
 Αὐγουστος (296)
 αὐθεντία 585
 ἄφεις 318· 320· 324· 358· 360·
 452· 454· 518· 668· 676· 680·
 694
 Ἄχαζ 280
- B**
- Βαβέλ 230
 Βαβυλῶν 108· 110· (112)· 114·
 154· (154)· 230· (230)· 264·
 280
 Βαβυλώνιος, -οὶ (112)· 324
 βάπτισμα 136· 316· 320· 334·
 344· 366· 384· 386· 394· 396
 βάπτισμα μετανοίας 320
 Βαρνάβας (80)· 174
 βασιλεία 322· 328· 368· 460·
 468· 482· 540· 564· 646· 672·

682 βασιλεία Χριστοῦ 274
 Βασίλειος (Μέγας) 542
 Βασιλειῶν (Βιβλ. Π.Δ.) 298
 βασκανία 208· 226· 282· 388·
 470· 498
 βαττολογία 66
 βδελυγμία 610
 Βεελφεγὼρ 270· 388
 Βενιαμὴν 294
 Βηθλεὲμ 62· 188· 204· 226· 230·
 232· 238· 244· 258· 282· 290
 294· 300· 322
 Βηθσαβεὲ (40· 88)
 βία 574· 630· 638
 Βιέννη (297)
 βλασφημία 560
 βοήθεια 18· 192
 Βοδζ 92

Γ

Γαβαωνῖται 270
 Γαβριήλ 62· 120
 Γάζα 202· (262)
 Γαλαῖος, -οι 202
 Γαλάται 558
 Γαλιλαία (84· 292)· 296· 300·
 382· (440· 441)· 444
 γάμος 254
 Γεθ 202
 γέεννα 96· 146· 148· 184· 252·
 334· 346· 364· 402· 430· 434·
 512· 514· 518· 534· 538· 560·
 562· (562)· 566· 572· 582·
 624· 646
 γένεσις 80
 γέννησις 54· 58· 80· 86· 114· 116
 γῆ ἐπαγγελίας (60· 216)
 Γηρσὸμ 303
 γνόφος (18)· 50
 γνῶσις 38· 122· 326· 544

Γόμμορα 346
 Γραφή, -αὶ (8· 10· 13)· 28· 74·
 92· 122· 132· 142· 168· 170·
 250· 314· 416· 418· 432· 472·
 614· Γραφή ἁγία (8). Γραφαὶ
 θεῖαι 72· 76· 146

Δ

δαιμόνιον, -α 270· 442
 δαίμων, -ες 32· 34· 52· 140· 188·
 200· 220· 282· 372· 414· 422·
 426· 430· 502· 514· 526
 Δαμασκός (168)
 Δανιήλ 74· 116· 178· 180· 700·
 Δαρεῖος (230)
 Δαυὶδ 26· 28· 40· 50· 54· 60· 62·
 64· 66· 68· 76· 80· 84· 88· 94·
 102· 104· (104)· 108· 112·
 114· 116· 120· 130· 288· (289)·
 342· 344· 472· 476· 700·
 διαθήκη 556. - καινὴ (9)· 16· 18·
 114· 304· 544· (555)· 556· 564·
 - παλαιὰ (8· 9· 10· 12· 170)·
 16· 20· 24· 82· 304· 530· 542·
 550· 554· 556· 564· 588· 608·
 610
 Δεῖνα 270
 Δεσπότης 48· 94· 96· 98· 104·
 152· 158· 214· 216· 246· 266·
 324· 350· 354· 382· 416· 424·
 434· 456· 490· 500· 512· 548·
 604· 638· 648· 672· 696
 Δευτερονόμιον (Βιβλ. Π.Δ.) 298
 διάβολος, -οι (13)· 22· 52· 72·
 98· 146· 152· 156· 188· 218·
 222· 250· 256· 274· 290· 378·
 406· 408· 414· 416· (416)·
 418· 422· 424· 466· 502· 512·
 514· 530· 550· 564· 572· 576·
 580· 590· 608· 680

- δικαιοσύνη 20· 38· 122· 176· 316·
318· 336· 360· 370· 384· 386·
424· 476· 480· 482· 520· 534·
536· 540· 542· 612· 666· 668·
720· δικαιοσύνη Θεοῦ 318· δι-
καιοσύνης ἥλιος 244· δικαιοσύ-
νης νόμος 318
- δόγμα, - ατα 18· 20· 26· 34· 174·
414· 430· 482· 506· 586·
- Δοκηταὶ (262)
- δόξα 48· 78· 84· 100· 106· 148·
160· 186· 224· 226· 256· 280·
312· 342· 372· 380· 388· 398·
404· 422· 424· 444· 458· 470·
500· 504· 520· 582· 618· 642·
650· 666· 670· 680· 682· 696·
704· 706· 726· δόξα Θεοῦ 604
- δουλεία 32
- δύναμις 38· 110· 144· 146· 148·
176· 262· 264· 274· 278· 284·
286· 294· 326· 336· 360· 418·
448· 450· 452· 480· 496· 504·
542· 544· 650· 680· 682· δύ-
ναμις Θεοῦ 202
- δωρεὰ 212
- Ἑβραῖος, - οἱ 16· 26· (40)· 262·
558· 562
- ἐγκράτεια 374
- Ἑζεκίας 62· 288
- εἶδωλον, - α 610
- εἰμαρμένη 188
- εἰρήνη 338· 478· 480· 514· 564·
694
- Εἰρηναῖος (240)
- Ἑκκλησία 50· 88· 92· 94· 102·
242· 256· 286· 484· 500· 676
- Ἑλαιῶν ὄρος 314
- ἐλεημοσύνη 146· 158· 182· 466·
476· 478· 652· 654· 656· 666·
700
- ἐλευθερία 32· 154· 206· 222· 236·
304· (371)· 404· 438· 458· 710
- Ἑλεύσιος Κυζίκου (394)
- Ἑλιέζερ 303
- Ἑλισάβετ 42
- Ἑλισσαῖος 446
- Ἑλλάς Μεγάλη 280
- Ἑλλην, - ες 30· 32· 44· 58· 200·
274· 304· 330· 340· 400· 500·
504· 506· 614
- ἐλπὶς 22· 130· 134· 176· 322·
352· 392· 402· 416· 456· 458·
468· 482· 488· 500· 506· 580·
646· 678· 688· 694
- Ἑμμανουήλ 162· 168
- ἐνανθρώπησις (240)
- Ἐννὸμ (562)
- ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου (262)
- ἐξομολόγησις 212· 320· 332· 334·
336· 456
- ἐξουσία 254· 304· 400· 526· 586
- ἐπιβουλή, - αὶ 264· 342· 414· 482
- ἐπίγνωσις 214· 260
- ἐπιείκεια 278· 418· 424· 622· 626·
630
- ἐπιθυμία, - αι 34· 70· 404· 476·
534· 554· 586· 588· 690· 632·
642· 686. — πονηρὰ 642· 702·
720. — χρημάτων 578
- ἐπιτορκία 560· 616
- ἐπιτίμησις 420
- Ἑρμῆς (80)
- ἔρωσ 210· 458· 642· 672
- Εὐα 216· 424
- εὐαγγέλιον (9· 10)· 22· 26· 40·
52· 180· 562· 604· 724. — Ἰ-
ωάννου 9. — Ματθαίου (9)
- εὐγένεια 88· 252· 302· 304· 328·
350· 500· 516· 564· 670
- εὐγνωμοσύνη 96· 100· 436

εὐεργεσία 136· 284· 332· 496· 636·
638· 668· 696
Εὐμάθιος Σεβαστείας 394
εὐημερία 428
εὐσέβεια 110· 326· 330· 438·
480· 496

εὐσχημοσύνη 664

εὐτέλεια 608

Εὐτυχής (12)

εὐχαριστία 98· 100· 342

εὐχή 188· 276· 466· 524· 526·
568· 668· 670· 676· 678· 684·
694· 700

ἔχθρα 572· 574· 642· 688· 696

Z

Ζαβουλών (441)

Ζαρά 86· 88· 90

Ζαχαρίας 126· 128· 228· 316· 388

Ζαχαρίας (προφ.) (263)

ζῆλος 122· 176· 302

ζηλοτυπία 124

Ζήνων 32 (32)

Ζοροβάβελ 114· 230· (230)

ζόφος 34

ζωή 36· 102· 138· 140· 142· 176·
248· 256· 278· 336· 366· 436·
490· 504· 544· 610· 670· 712·
714· 718

H

ἡδονή 66· 72· 210· 250· 268· 278·
516· 518· 578· 582· 590· 716

Ἡλίας 328· 330· 344· 410· 482·
398

Ἡλιος Δικαιοσύνης 720

Ἡλιοῦ (398)· 446

ἡμερότης 596

Ἡρώδης 188· 190· 192· 196·
204· 206· 234· 244· 246· 260·

262· 264· 266· 268· 282· 284·
288· (296)· 300·

Ἡσαίας 54· 166· 168· 232· 592·
324· 346· 464· 592· 628

Ἡσαῦ 84· (84)· 302· 566

Θάμαρ 40· (40)· 86· 88

Θάνατος 8· 22· (34)· 52· 124· 146·
184· 192· 222· 248· 292· 330·
340· 362· 400· 442· 470· 504·
506· 510· 526· 544· 638· 694·

θαῦμα 24· 112· 166· 226· 240·
410· 460· 468· 502

θέλημα 674· 678· 684

Θεοδώρητος (8)

Θεοδωρίδης X. (330)

θεολογία μυστική (18)

Θεός (11· 18· 50· 92· 98· 130·
168· 205· 289· 303· 334· 530·
556)· 16· 20· 22· 24· 34· 36·
44· 46· 50· 52· 54· 56· 60· 62·
68· 72· 74· 76· 86· 90· 92· 96·
98· 100· 102· 104· 110· 120·
130· 132· 136· 138· 142· 144·
150· 152· 154· 166· 168· 172·
176· 178· 182· 184· 186· 200·
202· 204· 206· 210· 212· 214·
216· 218· 234· 242· 250· 258·
260· 266· 278· 280· 282· 284·
286· 290· 292· 294· 204· 324·
338· 340· 342· 346· 350· 352·
362· 370· 372· 378· 390· 396·
398· 410· 412· 414· 416· 418·
420· 422· 524· 426· 428· 430·
434· 436· 442· 448· 454· 464·
466· 468· 470· 472· 476· 478·
480· 482· 484· 486· 488· 498·
500· 504· 506· 508· 512· 514·
518· 526· 530· 534· 548· 550·

- 560· 564· 568· 576· 578· 580·
 582· 584· 590· 602· 604· 606·
 610· 614· 616· 618· 628· 634·
 636· 640· 644· 648· 650· 654·
 660· 662· 664· 666· 668· 676·
 678· 682· 684· 686· 688· 690·
 692· 694· 696· 704· 714· 722·
 Θεὸς τῆς Καινῆς 554. Θεὸς τῆς
 Παλαιᾶς 554.
 Θεὸς Λόγος 262
 θεότης 26· 528
 Θευδᾶς 334· (335)
 θλιψίς (10)· 340· 428· 488· 582
 θρησκεία 11
 θυμὸς 122· 142· 144· 146· 512·
 514· 516· 548· 586· 688·
 θυσία 200· 318· 466· 566· 568·
 570· 572· 690
 θυσιαστήριον 566· 568
- I
- Ἰακώβ 40· 64· 84· (85)· 86· 114·
 116· 204· 270· (270· 271)·
 342· 350· 542
 Ἰάκωβος (174)· 432
 Ἰάφεθ 304
 Ἰγνάτιος (80)
 Ἰεζεκιήλ 62· 178· 362· 410
 Ἰερεμίας 178· 180· (263)· 292·
 298
 Ἰεριχώ (40)
 Ἰεροσόλυμα 112· 170· 174· (174)·
 176· 178· 196· 204· 206· 238·
 240· 314· 332
 Ἰεροσύνη 612
 Ἰεσσαὶ 104· 120
 Ἰερουσαλήμ (50· 93· 109· 112·
 205· 214)· 230· 562· 604· 694·
 Ἰησοῦς 58· 60· 134· 188· 204·
 232· 316· 382· 386· 388· 390·
 406· 408· 440· 442· 444· 446
 460· 484
 Ἰησοῦς Ναυῆ (40· 60)
 Ἰησοῦς Χριστὸς 48· 50· 54· 60·
 68· 78· 80· 106· 114· 160·
 168· 186· 224· 256· 278· 312·
 318· 342· 380· 404· 438· 458·
 520· 568· 582· 618· 650· 696·
 726
 Ἰουδαία 188· 204· (205)· 226·
 228· 230· 296· 320· 314· 332·
 440· 484
 Ἰουδαῖος, -οὶ 12· 20· 26· 50·
 58· 62· 66· 80· 82· 86· 92·
 (92· 93)· 102· 110· 112· (112)·
 136· (154)· 168· 170· (174)·
 180· 188· 192· 196· 198· 200·
 206· 226· 230· 232· 234· 236·
 240· 242· 262· (263)· 268·
 270· (270)· 276· 302· 304·
 (314)· 318· 222· 326· 328·
 390· 410· 416· 440· 442· 450·
 500· 514· 526· 530· 542· 598·
 608· 614· 628· 636
 Ἰουδαϊσμός (12· 293)
 Ἰούδας (υἱὸς Ἰακώβ) 40· 64· 84·
 86· 92· (174)· 204
 Ἰούδας (Ἰουδαῖος) 214· 230· (230)·
 232· 334· (334)
 Ἰούδας προδότης 312
 Ἰουλιανὸς (12)· 112· (112)
 Ἰουστῖνος (240)
 Ἰορδάνης 318· 320· 332· 382· 440
 Ἰσαάκ 84· (84)· 271)· 304· 350·
 542· (556)
 Ἰσάχαρ (441)
 Ἰσμαήλ (85· 556)
 Ἰσμαηλῖται 84· (85)
 Ἰσραήλ (85)· 226· 232· 234· 270·
 296· 302· 318· (350)· 352

Ἰσραηλίτης, - αι 84 (85· 92)· 180·
 (216)
 Ἰωάννης (εὐαγγελιστής) 22· 432·
 446· 448· 528)
 Ἰωάννης πρόδρομος (7)· 26· 102·
 124· (170)· 204· 302· 314· 318·
 320· 326· 334· 344· 362· 366·
 370· 382· 386· 388· 392· 412·
 440· 442· 444· 446· 448· 530·
 550
 Ἰώβ 16· 178· 342· 420· 424· (426)·
 486· 510· 540· 590· 724
 Ἰωνᾶς 198· 446
 Ἰώσηπος Φλάβιος (292)· 292
 Ἰωσήφ (174)
 Ἰωσήφ 40· 42· 62· 64· 66· 68·
 80· (82)· (114)· 118· 120· 122·
 128· 130· 132· 134· 166· 172·
 (174)· 260· 268· 280· 296·
 342· 566· 628
 Ἰωσήφ (μνηστήρ Μαρίας) (297)·
 298

Κ

καθαρυμὸς 200
 Κάιν 452· 566
 κακία 40· 304· 306· 468· 482· 580·
 582· 598· 648· 682· 698
 κάμιнос βαβυλώνιος 582
 κενοδοξία 698
 Καπερναοὺμ 440
 καρδία (7.14)· 16· 18· 104· 106·
 130· 218· 370· 372· 466· 478·
 482· 490· 492· 532· 534· 584·
 586· 590· 642· 646· 664· 710·
 712
 κατακλυσμὸς 218· 410
 καταλλαγὴ 570· 572
 κατάρρα 22· (289)· 318· 328· 488
 καταφρόνησις 558

κενοδοξία 420· 506· 642· 662· 666
 κηδᾶρ 614
 Κηφᾶς 446
 Κίτιον Κύπρου (33)
 Κλήμης ὁ Ρώμης (80)
 κληρονομία 20· 668· κοινωνία—ας
 544 κολακεία 618
 Κόμανα Ἀρμενίας (8)
 κόλασις 20· 74· 214· 334· 352·
 358· 372· 410· 434· 472· 516·
 518· 538· 562· 576· 592· 612·
 646· 656· 668
 Κορίνθιος, - οι 214· 478· 558· 684
 Κρήτη (11)
 κρίσις 358· 368· 546· 556· 562·
 566· 678
 Κύζικος (394)
 Κύπρος (11)
 κήρυγμα 324· 332· 344· 444· 496
 Κυριακὴ 374
 Κύριος 48· 74· 78· 100· 104· 106·
 160· 162· 166· 168· 172· (174)·
 186· 204· 210· 224· 232· 246·
 260· 270· 280· 296· 312· 316·
 318· 324· 342· 354· 356· 364·
 380· 404· 418· 420· 424· (426)·
 428· 438· 458· 478· 484· 486·
 520· 546· (568)· 582· 584· 602·
 618· 650· 692· 694· 696· 726
 Κῦρος Α· 204· (112· 205)
 Κων/λις (8· 12)

Λ

Λάζαρος 156· (156)· 214· 290·
 422· 524
 Λάμψακος (394)
 λατρεία 566
 Λεία (270)
 Λευὶ 270· (270)
 Λόγος 120· 526

λοιδορία 516· 560· 572· 624
 Λουκᾶς 26· 28· 42· 60· 110· 126·
 128· 228· (240)· 258· 298·
 314· 316· 318· 324· 420· 422·
 462· 484
 Λουκιανός (12)
 λύπη 328· 470
 Λυτρωτής 458
 Λώτ 116

M

μαγγανεία 188· 274
 μακαριότης 394
 Μακεδονία (11)
 Μακεδών, -ες 394· 478
 μακροθυμία 290· 418· 428
 Μαλθάκη 296
 Μαλχίων (πρεσβύτερος) (241)
 μαμωνᾶς 182· 308
 Μάνης (12· 556)
 μανία 264
 Μανιχαῖοι 556· (556)
 Μανιχαῖος (12)
 Μανιχαϊσμός (12)
 Μαραθώνιος Νικομηδείας (394)
 Μαρκιανός Λαμφάκου (394)
 Μαρκίων 240· (240· 242)
 Μᾶρκος 26· 110· 408
 Ματθαῖος (9· 11)· 20· 22· 26·
 38· 42· 46· 56· 110· 128· 328·
 444· 446· 462
 Μαρία (Θεοτόκος) 41· 66· 68·
 84· 114· 116· 128· 172· 174·
 258· 266
 Μαριάμ 120· 130· 166
 μεγαλοψυχία 518
 μεγαλοσύνη 264
 μέθη 410
 Μένανδρος (74)
 Μεσσίας (335· 441)

μετάνοια 210· 212· 318· 320·
 324· 328· 336· 352· 358· 382·
 456· 470· 676
 μετοικεσία (154)· - Βαβυλῶνος 116
 μικροψυχία 600
 μίσημα 292· 552
 Minge (9)
 Μισάχ (154)
 μῖσος (14)· 288
 Μιχαῖας 204
 μνησικακία 684
 μοιχεία 82· 126· 222· 268· 590·
 598· 602· 606
 Μολόχ (562)
 Μονογενής 24· 54· 398· 480· 510·
 544· 668
 Montfaucon (9)
 Μυριόβιβλος (8)
 μυστήριον 138· 172· 268· 334·
 368· 402· 412· 430· 664·
 Μωϋσῆς 16· 18· 20· 50· 60· (60·
 90)· 178· 280· 302· (302)·
 344· (344)· 362· 388· 410·
 472· 598· 664

N

Ναβουχοδονόσορ 108· 148· 150·
 (230)· 428· 502
 Ναθαναήλ 300
 Ναζαρέτ 228· 298· 300· 314
 Ναζωραῖος 298· 300
 Ναχώρ (84)
 νεομηνία 200
 Νεστόριος (12)
 Νεφθαλείμ 440· (441)
 νηστεία 378· 408· 410· 466· 652·
 700
 Νινευῖται 198· 206· 550
 Νικόδημος Ἀγιορείτης (52)
 Νικομήδεια (394)

νομοθεσία 528· 554
 Νόμοι (Πλάτωνος) (274)
 νόμος, - οι 36· 64· 66· 192· 200·
 330· 386· 414· 448· 450· 466·
 502· 514· 522· 524· 530· 532·
 548· 550· 590· 592· 596· 598·
 606· 610· 614· 616· 618· 630·
 642· 690· 692· 698.—θεῖος
 42.—Μωσαϊκός (174· 556).
 —Παλαιός 622

νουθεσία 74
 Νῶε 16· 178· 214· 218· 252· 270·
 (570)· 304· (304)· 410· 450·
 724

Ο

ὀδύνη 156· 592· 722
 οἰκονομία 60· 134· 204· 228· 238·
 258· 268· 294· 394· 408· 410
 ὀλιγωρία 558
 ὀμοτιμία 484
 ὀνειδισμός 488
 ὄργη 34· 74· 178· 180· 278· 282·
 344· 346· 512· 548· 550· 554·
 558· 560· 562· 570· 572· 576·
 580· 598· 606· 622· 642· 678·
 684· 688· 690· 696
 ὄρκος 602· 604· 606· 610
 Οὐρίας 40· (40)
 οὐσία 24
 ὀφείλημα, - τα 570· 676

Π

πάθημα, - τα 488
 πάθος 338· 556· 572· 580· 652
 Παλαιστίνη 194· 196· 232· 236·
 266· (270)· 282· (440)· 490
 παλιγγενεσία 676
 Παναθήναια (46)
 Παπίας (80)

παράδεισος 390· 410· 450· 474·
 526
 παράνεσις 468
 παράκλητος (12)
 Παραλειπομένων (Βιβλ. Π.Δ.) 298
 παρανομία 280· 296· 482· 622
 παραπληξία 638
 παρθενεία 32· 166· 474
 παραμυθία 428· 482· 484· 570·
 580· 598
 Παρθένος (12)· 40· 62· 64· 66·
 80· 82· 84· 116· 118· 120· 124·
 126· 128· 134· 162· 168· 172·
 174· 258· 268
 παροργισμός 570
 παρρησία 146· 176· 180· 260·
 262· 266· 286· 332· 346· 352·
 400· 438· 468· 496· 526· 578·
 696
 Πάσχα 394
 Πατήρ (12)· 24· 48· 56· 80· 214·
 232· 292· 312· 342· 364· 420·
 442· 448· 484· 496· 500· 524·
 546· 548· 550· 612· 632· 634·
 646· 654· 656· 658· 660· 666·
 668· 670· 672· 676· 678· 684·
 692.—ἀναρχος 650
 Παῦλος 16· 22· 74· 76· 92· 102·
 110· 120· 146· 148· 166· 174·
 (174)· 176· 182· 200· 206· 208·
 210· 214· 218· 234· (240)·
 242· 250· 254· 280· 288· 302·
 304· 318· 320· 330· 336· 340·
 356· (362)· 410· 432· 466·
 472· 478· 482· 488· 528· 532·
 540· 556· 558· 564· 570· 572·
 574· 576· 582· 592· 596· 616·
 636· 640· 646· 652· 672· 688
 Παῦλος (Σαμοσατεὺς) 240· (240)·
 242

πειρασμός, - οί 264· 266· 268·
294· 296· 340· 342· 408· 420·

πένθος 470

Περαία (440)

περιτομή 200· 524· (524)

Πέρσης, - αι 208· 226· 262· 334

Περσής 112· 194· 228· 242· 244·
260

Πέτρος 22· 102· 110· (174)· 330·
432· 444· 446· 528· 612·

Πιλᾶτος (Πόντιος) 188· 296

πίστις (7· 8· 12· 13)· 28· 134·
240· 260· (301)· 302· 318·
326· 344· 352· 358· 366· 450·
532

πλάνη 188· 442

Πλάτων (16· 32· 36)· 32· (274)

πλεονεξία 338· 374· 422· 476·
628· 666

πλημμέλημα, - τα 454· 472· 520·
686· 692

Πλούταρχος (33)

πνεῦμα 16· 18· 20· 28· 48· 54·
58· 70· 74· 118· 120· 164· 288·
228· 316· 318· 362· 366· 368·
378· 382· 388· 392· 394· 396·
406· 408· 528· 544· 586· 668

πνεῦμα ἅγιον 48 (56)· 116· 118·
122· 132· 134· (240)· 312· 316·
342· 358· 360· 362· 366· 389·
394· Πνεῦμα ἅγιον καὶ ἀγαθὸν
650· Πνεῦμα Θεοῦ 386

Πνευματομάχοι (394)

Πολύκαρπος (80)

πονηρία 34· 290· 466· 482· 498·
502· 564· 612· 688

πορνεία 410

προαίρεσις 144· 274· 464

Πρόδρομος 440

προθυμία 458· 664

πρόνοια 292· 462

προσευχή (568)· 676· προσευχή
Κυριακή 568

προσκύνησις 240· 244· 268· 650

πρόσωπον 612· 656· 698

προφητεία 64· 170· 180· 240·
270· 278· 298· 300· 324· 328·
352· 364· 440· 494

προφήτης, - αι 16· 36· 56· 58·
62· 92· 110· 112· 116· 124· 166·
176· 200· 204· 206· 208· 226·
228· 238· 270· 286· 298· 340·
324· 326· 332· 344· 346· 350·
352· 354· 372· 388· 418· 428·
440· 442· 464· 474· 488· 490·
522· 520· 546· 554· 558· 560·
598· 628· 664· 692

πρωτότοκος 50· 172

Πυθαγόρας (505)

P

Ραὰβ 40· (40)· 92

ραθυμία 218· 346· 430· 432· 500·
538· 562· 588· 600· 682

Ρακά 558· 562· 642

Ραμὰ 292· 294

Ραχήλ 292· 294

Ρεβέκκα 40

Ρούθ 40· (41)· 92· (92)· 94

Ρωμαῖος, - οί 120· (292· 334)

Ρώμη (292)· 297

Σ

Σάββατον 82· 524· 528· (524)

Σαδδουκαῖος, - οί 344, 346

Σαμάρεια (168· 440)

Σαμαρείτις (ἡ) 198· 248

Σαμοήλ 178· 180· 302· (303)

Σαούλ 104· (104)· 178· 180

Σαρακηνοὶ 84· (85)
 σὰρξ 56· 120· 242· 262· 288· 302·
 326· 328· 352· 386· 410· 526·
 532· 544· 594· 628· 690
 Σάρρα 40· 130· (130)· 214· (214)·
 352· (556)
 σατανᾶς 288· 340· 420
 Σεβάστεια 394
 Σεδράχ (154)
 Σεμεὶ 288
 σεμνότης 74
 Σεπφώρα (303)
 Σεραφὶμ 664
 Σῆμ 304
 Σίμων (174)· 444· 446
 Σινᾶ 362
 Σιών 168· 694
 Σιχημῖται (270)
 Σιώτης Μᾶρκος (56)
 σκληροκαρδία 598
 Σόδομα 218· 254· 346· 410· 724
 Σολομῶν 88· (112)· 114
 σοφία 130· 442
 Σοφονίας (263)
 σταυρὸς 274· 318· 512
 Σύβαρις (280)
 Συβαριτικὴ τράπεζα 280
 Συβαριτισμὸς (280)
 συγγνώμη 456· 492· 618
 συγκατάβασις 394· 528· 604· 620
 Συμεῶν 228· (228)· 268· 270
 Συμεῶν (Ἰουδαῖος) (270)
 σύνεσις 524
 συντέλεια 336
 Συρία (11)· 452
 Σῦρος, - οἱ 230· 558
 Σωκράτης 505
 Σωκράτης (ἐκκλ. συγγραφεὺς 13)
 Σωτῆρ 58
 σωτηρία 96· 200· 232· 252· 94 2·

326· 402· 410· 424· 470· 492·
 498· 524· 680· 688
 σωφροσύνη 32· 74· 216· 252·
 254· 280· 352· 376· 466· 478·
 704

Τ

ταπεινότης 370
 ταπεινοφροσύνη 96· 106· 360·
 464· 466· 468· 526
 ταπείνωσις 288· 486
 τελείωσις 548
 Τερτυλλιανὸς (240)
 Τιμόθεος 304
 Τίτος 314
 τιμωρία 350· 552· 554· 560· 562
 Τριάς ἁγία (240)
 τρυφή 410· 458
 Τυρρηνικὸν πέλαγος 250
 τῦφος 642

Υ

ὕβρις 68· 222· 516· 558· 562·
 564· 624· 630· 632· 638· 642·
 688· 704
 υἰοθεσία 10· 360· 392· 394· 544·
 668
 Υἱὸς 24· 56· (240)· 270· 362·
 388· 412· 418· 548· — ἀνθρώπου
 80· 300· 442· — τοῦ Θεοῦ 20·
 54· 56· 82· 244· 270· 362· 364·
 370· 392· 394· 412· 414· 416·
 418· 584
 ὑπακοή 206· 260· 446· 684
 ὑπερηφάνεια 218· 410
 ὑπεροψία 374· 642· 706
 ὑπόκρισις 220· 222
 Φαῖδρος 36
 Φανουήλ 228

Φαραὼ (130)· 248· 262· 278· 428·
450
Φαρῆς 86· 88· 90
Φαρισαῖος, -οι 94· 98· 300· 344·
346· 466· 536· 540· 542· 612·
652
φειδῶ 654
φθόνος 226· 374· 440
φιλανθρωπία 48· 78· 106· 166·
184· 186· 224· 256· 280· 312·
380· 404· 432· 438· 456· 458·
472· 510· 520· 550· 554· 560·
582· 596· 618· 622· 630· 650·
660· 676· 678· 680· 696· 726
φιλαργυρία 184 (111)
φιλαυτία 576
φιλία 596· 620· 648· 668
Φίλιππος (Ρωμ. αὐτοκρ.) 296
Φιλιππηῖσιοι 652
φιλονεικία, -αι 516· 648
φιλοσοφία 36· 102· 128· 130·
150· 184· 200· 264· 276· 278·
280· 292· 326· 330· 334· 350·
462· 468· 470· 474· 480· 488·
506· 518· 528· 610· 622· 628·
630· 634· 644· 650
φιλοστοργία 560
φιλοτιμία 22· 478· 498· 518· 628·
630· 650
φιλοφροσύνη 692
Φινεῆς 612
φλυαρία 666
φόβος 76· 152· 184· 244· 340·
354· 356· 358· 504· 550· 552·
556· 568· 576· 602· 604· 608
φόνος 548· 552· 554· 562· 578·
598· 610· 612
φρίκη 48· 568· 664
φρόνημα 458· 468· 646· 654· 668·
682· — ἀντίθεον 482

φύσις (12)· 22· 32· 38· 58· 80·
118· 132· 140· 142· 144· 166·
270· 274· 326· 330· 390· 394·
398· 422· 462· 464· 512· 516·
604· 618· 674· 676· 682· — ἀνθρω-
πίνη (12)· 490· 588· — θεία (12)
φῶς 442· 496· 498· 502· 504·
630· 672· 712· 714· φῶς τοῦ
κόσμου 494

Φώτιος (8)

X

Χάμ (270· 304)
Χαναάν 60· 182· 270
Χαναάν (δ) (270)
Χαναναία 198
Χαναναῖος, -οι 270
χαρὰ 210· 244· 268
χάρις 16· 20· 54· 78· 100· 104·
106· 124· 180· 186· 224· 256·
280· 312· 320· 326· 332· 366·
380· 404· 438· 458· 498· 506·
508· 518· 520· 542· 582· 586·
618· 650· 678· 684· 696· 726
χάρισμα 20· 332· 370
Harnack (12)
χερουβὶμ 362· 394· (395)
Χετιεὶμ 614
Χετταῖος (40)
Χίμαιρα 142
χρῆμα 402· 404· 454· 458· 478·
486· 510· 514· 516· 518· 520
Χριστιανισμὸς (7· 11· 12· 262· 340·
430)
Χριστιανός, -οὶ (11· 12· 174· 252)·
300· 506
Χριστὸς (7· 11· 12· 13· 14)· 14·
26· 28· 36· 38· (38)· 40· (51)·
52· (58)· 62· 80· (84)· 88· 92·
102· 108· 110· 112· 114· 116·

120· 124· 130· 132· 146· 148·
 158· 170· 176· 188· 198· 208·
 210· 216· 218· 226· (228)· 240·
 (240)· 246· 248· 252· 262· 274·
 276· 278· 284· 300· 304· 310·
 (314)· 316· 320· 322· 332·
 344· 346· 358· 364· 384· (388·
 389)· 392· 394· 402· 412· 414·
 416· (416)· 418· 420· 422·
 (441)· 442· 444· 446· 466· 484·
 488· 490· 494· 506· 514· 522·
 530· 532· 542· 550· 562· (562)·
 564· 570· 572· 576· 578· 582·
 590· 594· 606· 608· 640· 690·
 720

Χριστοτόκος (12)

Ψ

ψευδομαρτυρία 602

ψεῦδος 30· 602

ψυχή (7· 11· 13)· 44· 68· 70· 74· 86·
 102· 104· 106· 122· 128· 138·
 140· 142· 144· 150· 164· 166·
 204· 210· 248· 250· (250)·
 252· 266· 268· 274· 282· 284·
 292· 310· 324· 330· 340· 374·
 388· 430· 432· 438· 450· 452·
 454· 456· 458· 460· 464· 466·
 468· 472· 474· 480· 514· 522·
 554· 560· 564· 576· 586· 594·
 632· 634· 654· 664· 680· 722·
 714· 716· — γενναία 330

Ω

ώμότης 184· 284· 550· 552· 554·
 656· 696

Ὠριγένης 174

ὠφέλεια 138· 164· 412· 460· 486

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Είσαγωγή	7 - 14
Κείμενον - Μετάφρασις	16 - 727
'Ομιλία Α'	16 - 49
'Ομιλία Β'	50 - 79
'Ομιλία Γ'	80 - 107
'Ομιλία Δ'	108 - 161
'Ομιλία Ε'	162 - 187
'Ομιλία ΣΤ'	188 - 225
'Ομιλία Ζ'	226 - 257
'Ομιλία Η'	258 - 281
'Ομιλία Θ'	282 - 313
'Ομιλία Ι'	314 - 343
'Ομιλία ΙΑ'	344 - 381
'Ομιλία ΙΒ'	382 - 405
'Ομιλία ΙΓ'	406 - 439
'Ομιλία ΙΔ'	440 - 459
'Ομιλία ΙΕ'	460 - 521
'Ομιλία ΙΣΤ'	522 - 583
'Ομιλία ΙΖ'	584 - 619
'Ομιλία ΙΗ'	620 - 651
'Ομιλία ΙΘ'	652 - 697
'Ομιλία Κ'	698 - 727
Εύρετήρια	729 - 747
1. Εύρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	729 - 735
2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	735 - 747

Τύποις: Ν. & Κ. Σουρνόπουλος, Τηλ. 535-246, Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Ἀδελφοὶ Βαρουσιάδης, Τηλ. 839.414, Θεσσαλονίκη

Κεντρικὴ πώλησις: Βιβλιοπωλεῖον ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ
Ἐλευθερίου Μερετάκη
Ἀρμενοπούλου 19 Θεσσαλονίκη - Τηλ. 205-965